Yusugât Pat Âlep Den

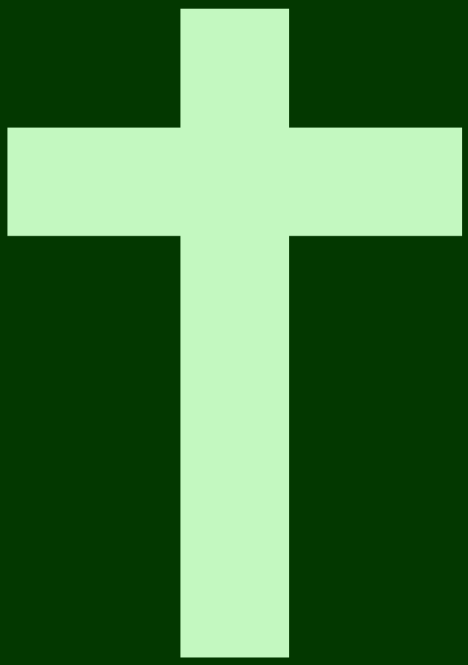

The New Testament in the Timbe Language of Papua New Guinea

Yusugât Pat Âlep Den
The New Testament in the Timbe Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Timbe long Niugini

copyright © 1987 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Timbe

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023
03f82704-6ad1-5094-a78e-e240d9f2d4f8

Contents

Yesugât Pat Âlep Den 1
Mataio 2
Mareko 57
Luka 89
Yohane 145
Aposolo 185
Roma 241
1 Korinti 264
2 Korinti 289
Galatia 306
Epeso 314
Pilipi 323
Kolosai 329
1 Tesalonike 336
2 Tesalonike 341
1 Timoteo 344
2 Timoteo 350
Tito 355
Pilemoŋ 358
Hebraio 360
Yakobo 379
1 Petoro 386
2 Petoro 394
1 Yohane 398
2 Yohane 404
3 Yohane 405
Yuda 406
Den hulaŋ agep 408
Bible reading 436

Yesugât Pat Âlep Den

The New Testament in the Timbe language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Timbe long Niugini

Yesugât Pat Âlep Den
The New Testament in the Timbe language of Papua New Guinea
[tim]

Translation, © 1987, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Print publication, 1987 by Bible League International

Web version
© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
http://www.Wycliffe.org

http://pngscriptures.org

http://www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
http:// creativecommons.org/ licenses/ by-nc-nd/3.0

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait
Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long *http://tokplesbaibel.org.* Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**
Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.
Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**
Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long *http:// creativecommons.org/ licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode.*
Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

Esenŋe ire eknŋet

esenŋe

Mataio

Yesugât hakulupŋe yâk yeŋgât kot.

1 Yuda luâk âmbâle areyeŋgât hakuyeŋe
kotŋe Abraham yâkgât bâgiŋe siâ kotŋe
Dawidi aregât bâgiŋe siâ kotŋe Yesu
Anutuŋe huŋgunaŋdo giep amâ yâkgât
hakulupŋe are kotyeŋe hin.
2 Ulik ulik luâk kotŋe Abrahamŋe nanŋe
kotŋe Isaka miep. Isakaŋe humo akmâ
âmbâle mendo nanŋe kotŋe Yakobo miep.
Yakoboŋe humo akmâ âmbâle mendo
nanŋe kotŋe Yuda miep. Akto nanaŋlupŋe
siânba meyegep.
3 Akto Yudaŋe humo akmâ âmbâle kotŋe
Tama erânŋe mendo nanlogâtŋe lâuwâ
meyelegep, kotyetŋe Perese akto Sera.
Akto Peresеŋe humo akmâ âmbâle mendo
nanŋe kotŋe Hesoroŋ miep. Hesoroŋŋe
humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe
Ram miep.
4 Ramŋe humo akmâ âmbâle mendo
nanŋe kotŋe Aminadaba miep. Aminad-
abaŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe
kotŋe Nasoŋ miep. Nasoŋŋe humo akmâ
âmbâle mendo nanŋe kotŋe Salamoŋ miep.
5 Salamoŋŋe humo akmâ âmbâle kotŋe
Rahaba mendo nanŋe kotŋe Boasi miep.
Boasiŋe humo akmâ âmbâle kotŋe Ruti
mendo nanŋe kotŋe Obede miep. Obedeŋe
humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe
Yese miep.
6 Yeseŋe humo akmâ âmbâle mendo
nanŋe kotŋe Dawidi miep. Dawidiŋe luâk
kotdâ akmâ malep. Sop ain Dawidiŋe
Urigât âmbâle kambut mendo nanŋe kotŋe
Salomo miep.
7 Salomoŋe humo akmâ âmbâle mendo
nanŋe kotŋe Rehabeam miep. Re-
habeamŋe humo akmâ âmbâle mendo
nanŋe kotŋe Abia miep. Abiaŋe humo
akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Asa
miep.
8 Asaŋe humo akmâ âmbâle mendo
nanŋe kotŋe Yosapata miep. Yosapataŋe
humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe
Yoram miep. Yoramŋe humo akmâ âmbâle
mendo nanŋe kotŋe Usia miep.
9 Usiaŋe humo akmâ âmbâle mendo
nanŋe kotŋe Yotam miep. Yotamŋe humo
akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Ahasi
miep. Ahasiŋe humo akmâ âmbâle mendo
nanŋe kotŋe Hisikia miep.
10 Hisikiaŋe humo akmâ âmbâle mendo
nanŋe kotŋe Manase miep. Manaseŋe
humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe
Amoŋ miep. Amoŋŋe humo akmâ âmbâle
mendo nanŋe kotŋe Yosia miep.
11 Yosiaŋe humo akmâ âmbâle mendo
nanŋe kotŋe Yekonia miep. Akto emilupŋe
meyegep. Akto sop ain kepia humo kotŋe
Babiloŋ aregât ambolupŋande togom Yuda
luâk hikom meyegi. Akto luâk âmbâle
meyekmâ purik katmâ kewuguyekbiâ Ba-
biloŋ kepian arim hoŋ bawa akyeŋgim
mali.
12 Babiloŋ hânân mali aregât kakŋân
Yekoniaŋe âmbâle mendo nanaŋ kotŋe
Salatie miep. Salatieŋe humo akmâ âmbâle
mendo nanŋe kotŋe Serubabe miep.
13 Serubabeŋe humo akmâ âmbâle
mendo nanŋe kotŋe Abiudu miep. Abi-
uduŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe
kotŋe Eliakim miep. Eliakimŋe humo
akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Aso
miep.
14 Asoŋe humo akmâ âmbâle mendo
nanŋe kotŋe Sadoko miep. Sadokoŋe humo
akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Akim
miep. Akimŋe humo akmâ âmbâle mendo
nanŋe kotŋe Eliudu miep.
15 Eliuduŋe humo akmâ âmbâle mendo
nanŋe kotŋe Eleasa miep. Eleasaŋe humo
akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Mataŋ
miep. Mataŋŋe humo akmâ âmbâle mendo
nanŋe kotŋe Yakobo miep.
16 Yakoboŋe humo akmâ âmbâle mendo
nanŋe kotŋe Yosepe miep. Are humo
akmâ Mariagât dâtâŋe dâmbiâ malep. Akto
Mariaŋe Yesu miep yâk âmâ, “Anutuŋe
huŋgun aŋdo giep.” hain dâmaen.
17 Akto hain miawakmâ gayi, are Abra-
ham yâkgâlânba miawakmâ gam Dawidi
miawagep are luâk kâmotŋe kâmotŋe mi-
awakmâ gambiâ gambiâ luâk kâmotŋe 14
agep. Akto luâk kotŋe Dawidi ainba gam
Babiloŋ hânân mali are âmâ luâk kâmotŋe
kâmotŋe miawakmâ gambiâ gambiâ akai

hainâk 14 agep. Akto ainba gam Anutuŋe nanŋe Kristo huŋgun aŋdo gem hânân miawagep are âmâ kâmotŋe kâmotŋe miawakmâ gambiâ gambiâ akai hainâk 14 agep.

Yesu miawagep.

18 Akto Anutuŋe Yesu Kristo huŋgunaŋdo gem Mariagât tepŋân meawakto Marianŋe miep aregât keiŋe amâ hin tatâp. Memeŋe Maria amâ Yosepegât dâtâŋe malep. Ikiŋeâk ikiŋeâk manbela âmâ Anutugât Wâtŋande memeŋe aganŋdo luâkŋe olop bo penianŋgim maliat. Yân potalakmâ manbela âmâ tepŋe agep.

19 Tepŋe agep aregât Yosepeŋe Anutugât den lokom malepgât biwiŋande hin nâŋgâep, "Nâŋgât dâtâŋe luâk siâŋe miep gârâmâ luâk unduwâk dewunyeŋân watere aŋun aŋgiwop dâm aregât yoŋâk watbe." hain nâŋgâep.

20 Hain akmâ benŋe aregât nâŋgâm mando asiŋân Humogât aŋelo siâŋe hin dâm maganŋep, "Yosepe gâ Dawidigât hakuŋe hin makginŋdere nâŋgâ. Anutugât Wâtŋande meme aganŋdo Maria tepŋe aktâp aregât memberâm hanâk han lâuwâ bo akben. Hanâk oloŋmâ emetgân katmâ siân memben.

21 Dâ hinŋe âmâ bo mendâlân Anutugât Wâtŋande meme aganŋdo nanŋe membiap amâ yâkgât kotŋe Yesu dâm konben. Akto kot aregât keiŋe hin. Yâkgât kâmot bâleŋe akmai aregât dosa pulimbo aregât Anutuŋe yekto huraguwiap." Aŋeloŋe hain dâm maganŋmâ hepulep.

22-25 Hain dâm maganŋmâ hepundo Yosepeŋe agatmâ den are lokom Maria gala aganŋmâ malep. Hain mando nanŋe mendo Yosepeŋe kotŋe Yesu dâm kolep. Akto ainba penianŋgim maliat. Akto Anutuŋe aregât keiŋe miawagâk dâm ulikŋân makto Propete siâŋe hin kulemgoep, "Âmbâle sigan siâŋe nanŋe siâ membiap aregât kotŋe Imanue dâm konbai." dâm kulemgoep. Kot aregât keiŋe amâ hin, Anutuŋe nen olop manmap.

2

Luâk nâŋgâ nâŋgârâŋe Yesu nanaŋ togom egi.

1 Luâk kotdâ siâ kotŋe Herote are malep sop ain Maria akto Yosepe Betelehem kepia Yudaia hânân talewân ain manbela Marianŋe Yesu miep. Mendo manbiâ luâk nâŋgâ nâŋgâyeŋe olop diâgât keiŋe nâŋgâyiŋe dewutâ gaganŋângenba togom Yerusalem kepia Yesu miawagep aregen togom ambolupŋe aiyeŋgum hin dâyi,

2 "Nanaŋ siâ Yuda yeŋgât kembu miawagep aregât diâ kâmŋe dewutâ gaganŋângen ain miawakto ekten. Ekmâ kotŋe mem agatne dâm diâ watmâ hân kâlewângenba togoen aregât emet yâten miawaktâp?" hain dâyi.

3 Hain dâmbiâ luâk kotdâ Herote arekŋe hamep akto kepia ambolupŋande nâŋgâm sân sân meyi.

4 Akto Heroteŋe sumbe kat kat luâk areyeŋgât humomolupyeŋe akto Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi are mem mendugu yekmâ hin dâm aiyeŋguep, "Yeŋe Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap arekŋe kepia wânângen miawakbiap dâmai?" hain dâm aiyeŋguep.

5-6 Hain dâm aiyeŋgumbo hin dâyi,

> "Anutuŋe makto propete siâŋe hin kulemgoep, "Luâk kembu siâ Betelehem kepia bâlensiâ Yudaia hânân talewân ain miawakbiap. Miawakmâ manmâ nâŋgât kâmot Israe luâk âmbâle yeŋgât kautyeŋe manmâ damunyeŋe akbiap aregât Betelehem kepia bâlensiâ aregât nâŋgâmbiâ agatbiap." den hain kulemgoep aregât Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap yâkgât hin nâŋgâen Betelehem kepian Yudaia hânân miawakbiap." dâyi.

7 Den hain dâmbiâ Heroteŋe nanaŋ are hombaŋ amon agep aregât nâŋgâwerâm luâk nâŋgâ nâŋgâyeŋe olop diâ keiŋe nâŋgâyi are yoŋâk mem oloŋyegep. Oloŋyekmâ diâ miawagep aregât sopgât aiyeŋguep. Aiyeŋgumbo sop maganŋbiâ hin makyeŋgiep,

8 "Betelehem kepia ain ariŋet. Ain arim yeŋe kârikŋe akmâ nanaŋ are undâgâtmâ mem miawakmâ âmâ togom kepia yâgâten miawagep are makniŋbiâ nâkâ hainâk arim âmâ kotŋe mem agatbian." dâm heyeŋgiep.

9 Hain dâm heyeŋgimbo ariyi. Dâwân
arim dewutâ gaganâŋgen hân yeŋângen
diâ kâmŋe are miawakto egi are siâkâ
miawakmâ pagaleŋe yeŋgimbo watmâ
arimbiâ nanaŋ talep aregât emet kakŋân
kârigem talep.
10 Tato ekmâ aregât kambiamyeŋe
heroŋe humo nâŋgâyi.
11 Akto emelan âgâm Marianŋe nanŋe
tambogo akmâ tato yelekmâ nanŋe okot
âlep agaŋmâ pâwutyeŋe ligim kotŋe mem
agali. Mem agatmâ ito lândem katmâ tâwât
dewunŋe siâ me siâyeŋe mem togoyi are
akto goli akto lâwin hâkŋe âlepŋe are akto
lâwin hâkŋe siâ siâ are waŋi.
12 Waŋmâ tatmâ asiŋ yem hin egi.
Anutuŋe Herotegâlân bo purik katŋet
dâm asiŋân miawakyeŋgimbo agatmâ dâp
siângenba purik katmâ kepiayenângen
ariyi.
13 Purik katmâ arimbiâ Yosepeŋe asiŋ
yendo Kembugât aŋelo siâŋe miawagaŋmâ
hin dâm magaŋep, “Nâŋgât. Heroteŋe
Mariagât nanŋe moâk dâm komberâm
aregât undâgâtmâ mandâp aregât agatmâ
nanaŋ meŋâi meyelekmâ Aigita hânân
arim nâŋgât dengât lâmgom manben.”
dâep.
14 Hain dâmbo Yosepeŋe agatmâ nanaŋ
meŋâi meyelekto hândâkŋânâk Aigita
hânângen agatmâ ariyi.
15 Akto ulikŋân Humoŋe den siâ propete
siâgât biwiŋân kato kulemgoep are hin,
“Nâŋe nanne konmâ oloŋdere Aigita hân
hepunmâ purik katmâ togowiap.” den are
bunŋe agep aregât Yosepeŋe Herote mom-
biawân âmâ purikatbian dâm Aigita hânân
lâmgom malep.

Heroteŋe makto nanaŋ gurukŋe yeŋguyi.

16 Akto luâk diâgât keiŋe nâŋgâyiŋe
Herote are bo miawagaŋmâ arimbiâ
nâŋgâm biwiŋe bâlimbo kuk agep. Akto
luâk diâ keiŋe nâŋgâyiŋe Kotdâ Nanŋe
miawagep aregât sop dâm miawakmâ
magaŋi aregât nâŋgâm tembe luâklupŋe
are huŋgun yeŋgimbo Betelehem kepia ain
ariyi. Arim are ewumâk ewumâk kepia
bâleŋ maleŋ tali ain nanaŋ miawagi are
hombaŋ lâuwâ bo akyeŋgiep are hârogâk
yeŋgumbiâ moyi.
17 Akto emelâk propete Yeremiaŋe den
hin kulemgoep are bunŋe agep,
18 “Siân âmbâle siâ kotŋe Rahe yâkgât
hakulupŋe Rama kepian manbai are
siânbaŋe nanaŋlupyeŋe yeŋgumbiâ
mombai aregât nâŋgâm inde humo
indewai. Aregât luâk âmbâle bikŋande
kambiamyeŋe sândugeâk dâm okot
âlep akyeŋgimbiâ kambiamyeŋe bo
sândugewiap.” hain dâm kulemgoep.
Den are bunŋe akto Heroteŋe makto
nanlupyeŋe yeŋgumbiâ memelupyeŋe
Rama kepian Betelehem ginŋân talep ain
indeyi.

Herote mondo purik katmâ togoyi.

19 Akto Herote mondo, Yosepe Aigita
hânân manmâ giwet ekto Humogât aŋelo
siâŋe miawakmâ den hin magaŋep,
20 “Emelâk gasa akyeŋgim Mariagât
nanŋe kone dâm agi are hârok moyigât
agatmâ nanaŋ meŋâi meyelekmenâ Yu-
daia hânân purik katmâ ariŋet.” dâep.
21 Hain dâm hepundo Yosepeŋe nanaŋ
meŋâi are meyelekto Yudaia hânân purik
katmâ togoyi.
22 Purik katmâ togombiâ den hin dâmbiâ
Yosepeŋe nâŋgâep, “Herote are mondo
nanŋe kotŋe Akelao are eweŋaet gewâkŋân
kinmâ Yudaia yeŋgât luâk kotdâ mandâp.”
dâmbiâ nâŋgâep. Den are nâŋgâm hame-
wakmâ Yudaia hân ain manberâm han
lâuwâ agep. Hain akto giwelân Anutuŋe
miawagaŋmâ magaŋdo Yudaia hân hep-
unmâ Galilaia hânân ariyi.
23 Galilaia hânân arim kepia siâ
kotŋe Nasarete ain arim mali. Ain
arim manbiâ aregât umbuŋân Anutugât
propetelupŋande den kulemgoyi aregât
bikŋe hin tatâp, “Yâk âmâ Nasarete kepia
ain gâtŋe.” hain tatâp. Den are bunŋe akto
Yesuŋe Nasarete kepian malep.

3

Yohaneŋe âi keiŋe katmâ den dâm makyeŋgiep.

1 Aregât haminân Yohane tu puli puli
luâk yâkŋe âi keiŋe katmâ Yudaia hân
kamitŋângen arim mando luâk âmbâle ek-
berâm arimbiâ hin dâm makyeŋgiep,

2 “Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp
aregât agak memeyeŋe bâleŋe makmâ
miawakmâ panmâ han biwiyeŋe purik
katŋet.” hain dâm makyeŋgiep.
3 Akto ain manmâ den dâm makyeŋgimbo
aregât emelâk propete kotŋe Yesaiaŋe hin
kulemgoep den are bunŋe agep.
Hân kamitŋângen luâk siâ hin dâm
tatbiap, “Ye kotdâgât dâp are megatŋet.
Akto gimbâŋe ukuleŋe me kundet
kokoŋe hâgâm kigilikmâ ârândâŋ
ketugumbiâ dâp huraguâk.”

Den magep are bunŋe miawakto Yohane
miawagep.

4 Akto Yohaneŋe âmâ hâk pekeŋe siâ
soŋgo kamele aregât dumutŋande men-
dugum paruli are mem luguakmâ malep.
Akto himbân tâkŋe siâ lalep. Akto sotŋe
âmâ mumak koaŋe akto duki kotŋe kende-
muŋ are nem malep.
5 Hân kamitŋângen are mando Yudaia
hân ambolupŋe akto Yerusalem aregât am-
bolupŋe akto Yodaŋ tu biken biken tatmâ
ariyi aregât ambolupŋande kepia ainba
denŋe nâŋgâne dâm yâkgâlân togom men-
duguyi.
6 Mendugu akmâ tatmâ yeŋaet agak
memeyeŋe bâleŋe are makmâ miawakmâ
panbiâ meyekmâ Yodaŋ tuân meyekmâ
gem tu puliyekminep.

7 Akto Parisaio akto Sadukaio are yeŋgât
kâmolân gâtŋe luâk âmbâle dondâŋe tu pu-
linenegâk dâm yâkgâlân togombiâ yekmâ
hin dâm makyeŋgiep, “Ye âmâ niambigât
kâmot. Bundâk biwiyeŋe purikato togoâi
me?
8 Agak memeyeŋe bâleŋe are panbiâ âmâ
han biwiyeŋe Anutugâlânâk kindo aregât
bunŋe hainare âlepŋeâk akmâ biwiyeŋe
irakŋeâk manŋet.
9 Akto biwiyeŋande hin bo nâŋgâŋet,
“Nen Abrahamgât kâmot manden.” hain
bo nâŋgâŋet. Aregât maktere nâŋgâŋet.
Anutuŋe dâwiap, “Kât irekŋe Abrahamgât
kâmot miawakŋet.” dâmbo âmâ âlepŋe mi-
awakbai.
10 Akto hâuŋe ye yeŋgiwiap, aregât den
ginŋe siâ maktere nâŋgâŋet. Luâk siâŋe
unam are emelâk dâtŋe hâwim lâwin keiŋân
kalep are lâwin siâ bunŋe bo yendo kârâm
pando gembo kâlâwân ombiâ ombiap.
11 Akto agak memeyeŋe bâleŋe makmâ
miawakmâ hepunbiâ âmâ biwiyeŋe Anutu
ikiŋaelân ari kindo aregât nâŋe tuân
katyekberân. Hain katyekmâ mandân are
âmâ luâk siâ haminângen togom mandâp
aregât kârikŋe humo talaŋdâp. Yâk âmâ
luâk Kotdâ. Dâ nâmâ luâk yânŋe aregât
nâŋe yâkgât ito are mem gâunmâ go-
lianŋbeangât dopŋe bo. Yâkŋe âmâ Anutugât
Heak akto kâlâp puliyekbiap.
12 Yâk gagap urutbiapgât mem togom
sot koko welamŋe ain gagap urutmâ
heŋgemgom âmâ sot bunŋeâk kepilâm
emelan kato tatbiap. Dâ gagapŋe âmâ
urutmâ ondo kâlâwân ombiap.” hain dâep.

Yohaneŋe Yesu tu puliep.

13 Sop ain Yesuŋe Galilaia hân hepunmâ
arim Yodaŋ tuângen ariep. Arim Yohaneŋe
tu puli negâk dâm ariep.
14 Arim Yohane magaŋdo Yohaneŋe
nâŋgâmbo umatŋe akto Yesugât den are
mem ge katbe dâm hin dâep, “Gâŋe nâ tu
pulinekberâm nâŋgâlân togoât are ârândâŋ
bo aktâp. Gâŋe âmâ nâ tu pulinekmenâ
dâine ârândâŋ akbop.”
15 Hain dâmbo dâep, “Uŋak Anutuŋe
nâŋgâp aregât nâŋgâmenâ umatŋe bo agâk.
Akto netŋe Anutugât den lokoetŋe aregât
Anutuŋe nâŋgâmbo ârândâŋ akberâp.” hain
dâep. Hain dâmbo Yohaneŋe nâŋgaŋep.
16 Nâŋgaŋmâ tu pulimbo agatmâ âgâmbo
ainâk himbim dâpŋe pâroŋ âgâmbo Anu-
tugât Heak arekŋe lâut kotŋe kembâ hain
are akmâ Yesugât kakŋân gembo egep.
17 Gembo ainâk himbimânba Anutuŋe
den siâ hin dâep, “Ekŋet. Imâ nâŋgât
nanne. Kambiamne are yâkgâlâk nâŋgâm
manman aregât ekmâ ukenŋe nâŋgân.”
dâep.

4

Hiaŋgi Amboŋande Yesu dop kombo âmâ Yesuŋe kârikŋe agep.

1 Akto sinduk baniara bâleŋe yeŋgât
humoyeŋe Hiaŋgi Amboŋe arekŋe Yesu

biwiŋe dop kowerâm agep aregât Anutugât Heakŋe Yesu oloŋdo hân kamitŋângen ariep.
2 Ain arim sot bâlâk mando hilâm hândâk 40 bo akto mopŋe dondâ aguep.
3 Mopŋe agumbo âmâ Hiaŋgi Amboŋe arekŋe yâkgâlân arim hin magaŋep, “Gâ bunŋe Anutugât nanŋe mandât akto mopge aguâpgât makmenâ kât irekŋe sot akto ne.” hain dâm magaŋep.
4 Magaŋdo Yesuŋe hin dâep, “Bo. Anutuŋe den hin makto kulemgoyi are yendâp, “Luâkŋe sotgâlâk dâm mando âmâ manmanŋe bo miawakbiap. Anutugât denŋe mem lokomâk mando manmanŋe ârândâŋ akbiap.” hain kulemgoyi.” dâep.
5 Hain dâmbo Yesu mem Yerusalem kepia humoân sumbe kat kat emetŋe talep aregât boknân oloŋdo âgâep.
6 Âgâ kato kindo hin dâm magaŋep, “Anutuŋe makto siâ hin kulemgoyi tatâp, “Anutuŋe kâlân gugum keige hârewopgât aŋelolupŋe huŋgun yeŋgimbo meŋgekbiâ bo guguwerâp.” den hain tatâp aregât gâ Anutugât nanŋe mandân dâmat amâ inba sopanmenâ aŋeloŋe meŋgekŋet.” dâep.
7 Dâmbo Yesuŋe dâep, “Bâe. Hain bo. Anutuŋe makto siâŋe hin kulemgoep, “Anutu Humoge bo dopkowen.” Den hain tatâp aregât lauge bo lokowerân.” dâep.
8 Hain dâmbo mem gimbâŋe kâlep siân oloŋdo âgâep. Âgâm kindo ain hânŋe hânŋe luâk kâmotŋe kâmotŋe kotdâlupyeŋe manmâ ariyi are yeŋgât kotŋe egâliaŋ siâ siâ keiŋe keiŋe are hekalaŋmâ hin dâep,
9 “Nâŋe ire hârok damunyeŋe akman. Aregât gâ ga okotnân kinmâ ulit niŋmâ nâŋgât nâŋgâmenâ agato damunyeŋe kat gektere damunyeŋe akbiat.” dâep.
10 Hain dâm magaŋdo Yesuŋe hin dâep, “Bâe. Hain bo. Anutuŋe den siâ hin dâep are tatâp, Anutu Humoge konok gala agaŋmâ hoŋ agaŋmâ akto ikiŋe den lokoaŋmâ kotŋe mem agatben. Den hain tatâp aregât ya maktât are bo lokowerân. Hiaŋgi Amboŋe, gâmâ hepun nekmâ ari.” dâep.
11 Dâmbo hepunmâ ariep. Arimbo Yesu hân kamitŋângen tato aŋelolupŋe togom hoŋ agaŋmâ tângoyi.

Yesuŋe Galilaia hânân ari manmâ Anutugât den dâm makyeŋgim malep.

12 Akto aregât kakŋân hân aregât luâk kotdâ Heroteŋe dâmbo Yohane mem lope kâlegen katbiâ talep aregât pat Yesuŋe nâŋgâm Galilaia hânângen ariep.
13 Ain arim âmâ Nasarete kepia are hepunmâ Kapanaum kepian ain arim tatmâ malep. Akto Kapanaum kepian ain deŋgân humo siâ kotŋe Galilaia deŋgân aregât dâtŋân tatmap. Akto deŋgân are hân lâuwâ kotyetŋe Sebuloŋ akto Naptali are yetgât ginŋân tatmandat.
14 Akto Yesuŋe kepia ain ariep aregât emelâk Anutuŋe dâmbo propete Yesaiaŋe den hin kulemgoep are bunŋe agep,
15 “Sebuloŋ akto Naptali hân are Galilaia luâk âmbâleŋe Anutu bo nâŋgaŋmai yâk yeŋgâlai deŋgân akto Yodaŋ tu biken tatmandat.
16 Areyetgât ambolupŋande Anutugât bonâŋgâm manmai. Hain manbiâ biwiyeŋe gisap agum hândâgân yendo pagaleŋande siliŋ siliŋ dâm ewuyekto biwiyeŋe pâroŋ âgâwiap. Akto ain hilip aguwai aregât pat katyeŋgiep yâk yeŋgâlân pagaleŋe humo miawakto biwiyeŋe pâroŋ âgâwiap.”
den are hain tatâp. Den are bunŋe miawakto Yesuŋe ain malep.
17 Ain manmâ keiŋe katmâ hin dâm makyeŋgiep, “Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâpgât agak memeyeŋe bâleŋe makmâ miawakmâ hepunŋet.” hain dâm makyeŋgiep.
18 Akto sop ain arim Galilaia bâtgum ginŋân arim luâk lâuwâ emi teu iŋan oloŋmâ manbela yelegep. Siâ âmâ kotŋe Simoŋ kotŋe siâ Petoro akto eminŋe âmâ Anderea yâkŋe waŋgan kinmâ ŋalu ŋalu are bâtgumân iŋangât panmâ kiliat.
19 Akto Yesuŋe yelekmâ hin dâm makyetkiep, “Yetŋe nâŋgâlân gambela arine. Hinŋe âmâ iŋangât âi mendat. Dâ nâŋe âmâ tânyetkure luâk nâŋgât kâmot akbaigât âi membiandat.” dâep.
20 Hain dâmbo ainâk dowâk wan me wan hârok hepunmâ Yesu olop arimbela mali.
21 Akto arim âmâ emiteu lâuwâ mem miawakyelegep kotyetŋe Yakobo akto Yohane yâk Yebedaiogât nanlogâtŋe.

Eweyetŋe olowâk waŋgan tatmâ ŋalu ŋalu iŋangât are mem parutmâ heŋgemgom kili.
22 Kinbiâ Yesuŋe yetkondo dowâk waŋganba gem eweyetŋe hepunbela Yesu olop ariyi.
23 Akto Yesu Galilaia hân are hâlâŋmâ kepia bâleŋ bâleŋ den emetŋe talewân ain âgâm Anutuŋe damunyeŋe akberâm agep den pat âlepŋe aregât keiŋe dâm makyeŋgiep. Akto luâk âmbâle kundat keiŋe keiŋe agi are hârok heŋgem yeŋguep.
24 Hain akto den pat arekŋe Siria hânângen sambelem arimbo nâŋgâm âmâ luâk kundat agi akto hâk hilâlâm olop mali are kâmotŋe kâmotŋe mem yâkgâlân oloŋ yekmâ togoyi. Akto sinduk baniaraŋe mem bâliyegi are akto dewun biri akmâ mali akto luâk kei bâtyeŋe bâli bâliŋe are meyekmâ yâkgâlân togombiâ hârok heŋgem yeŋguep.
25 Akto Galilaia hân akto kepia bât bip bip hârok ain tali kotyeŋe humo siâ Dekapoli dâm koli are akto Yerusalem akto Yudaia hân akto Yodaŋ tu biken ain luâk âmbâle kâmotŋe kâmotŋe mindugu akmâ Yesugâlân togoyi.

5

Yesuŋe gimbâŋân miti makyeŋgiep.

1 Akto Yesuŋe luâk âmbâle kâmot humo are yekmâ âmâ gimbâŋe siân âgâep. Âgâ tato âmâ âi luâklupŋe ginŋân gambiâ
2 den hin dâm makyeŋgiep,
3 “Biwiyeŋande yeŋaet nâŋgâmbiâ gembo nen luâk yânŋe manden hain nâŋgâmai amâ Anutuŋe are yeŋgât nâŋgâm himbimgât pat emelâk yeŋgiepgât aregât biwiyeŋe heroŋe agâk.
4 Akto bâleŋaet nâŋgâmbiâ biwiyeŋe bâlimbo indem manmai are Anutuŋe hâmbâi mem sândukŋân katyekbiap aregât kambiamyeŋe heroŋe akto manbei.
5 Luâk lumbeŋe manmai yâk yeŋgât nâŋgâre âlepŋe akmap. Yâkŋe hân hârokgât ambo akbai aregât biwiyeŋe hinŋe heroŋe agâk.
6 Akto bikŋande sotgât tugât umburuk akmâ âmâ tu sot aregâlâk nâŋgâmbiâ humo akmap dop hainâk âlepŋe aknegât nâŋgâmbiâ humo akmap yâk âmâ tepyeŋe pikto sândugewiap aregât biwiyeŋe hinŋe heroŋe agâk.
7 Akto luâk âmbâleŋe yeŋgumbiâ hâuŋe bo memai amâ akbiâ âlepŋe akmap amâ Anutuŋe hainâk âlepŋe akyeŋgiwiap aregât biwiyeŋe heroŋe agâk.
8 Akto biwiyeŋe Anutu gâlânâk kinmâ kau kau akto ikiŋe denŋe lokom biwi lâuwâ bo akmâ manmai are âmâ Anutu dewunyeŋande ekbai aregât biwiyeŋe heroŋe agâk.
9 Akto biwiyeŋande gala konok manne dâmai are Anutuŋe meyekmâ, “Nune nanne baratne.” dâmap aregât biwiyeŋe heroŋe agâk.
10 Akto Anutugât den lokom manbaen dâmbiâ gasalupyeŋande kuk akyeŋgimai aregât hanâk denŋe lokom manmai are yeŋgât Anutuŋe damun nenŋe akmap aregât biwiyeŋe heroŋe agâk.
11 Akto nâŋgât akmâ manmai are hâk hilâlâm yeŋgim den bâleŋe makyeŋgim hâkyeŋe tunmai.
12 Hain akyeŋgimbiâ âmâ ainâk hin nâŋgâwai, “Ulikŋân Anutugât propetelupŋe are siânbaŋe hanâk bâleŋe akyeŋgiyi dop hainâk hinŋe hainâk bâleŋe aknengimai aregât siân hâuŋe âlepŋe manmâ himbimân membaen.” dâmai aregât biwiyeŋe heroŋe agâk.

Kâtembe aregât dop.

13 Akto aregât den ginŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Nen âmâ kâtembe mem sot kakŋân katenŋe ukenŋe akmap aregât dopŋe hainâk akmâ yeâmâ luâk âmbâle hut yeŋân manmai. Akto kâtembe are ukenŋe. Gârâmâ bo damunŋe akbiâ âmâ pâlâmŋe akto âmâ gain gain lâuwâŋe ketugumbiâ ukenŋe lâuwâŋe akbiap? Are bo agakŋe. Arekŋe hin me hain agakŋe bo tatâp amâ yân kâim panmâ keinenŋande tâlimaen.

Kemdâ pagaleŋe aregât dop.

14 Akto ye luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai are yeŋgât ululunŋe mandâi. Kepia humo siâ gimbâŋe tek tekŋân tatmap are heambukbiapgât dop bo tatâp.
15 Akto kemdâ are gauŋmâ katmâ âmâ bo mem heambukmaen are tek tekŋân katenŋe om pagalembo emet

ambolupŋande pagaleŋe yeŋgimbo tatmâ manmai.
16 Aregât kemdâ pagaleŋe omap dop hainâk yeŋe Anutugât den lokom agak memeyeŋe âlepŋeâk akmâ manbiâ luâk âmbâle yânŋande yekbiâ ârândâŋ akto Eweyeŋe himbimân manmap aregât kotŋe nâŋgâmbiâ humo akbiap.

Yesuŋe Mosegât akto propete yâk yeŋgât den bo komberâm giep.

17 Akto siâ makbe. Yeŋe âmâ nâŋgâ yâkgât hin dâmai me bo? “Moseŋe den kârikŋe kulemgoep are akto propete yâkŋe den kulemgoyi are komberâm aktâp.” Nâŋgât hain nâŋgâmai me? Nâŋe âmâ propete yeŋgât den are komberâm bo geân. Bo kârikŋe. Nâŋe are yeŋgât den lokore bunŋe agâkgât geân.
18 Nâ bundâk makyeŋgiwe. Hân himbim yembiandat dopŋânâk den kârikŋe yem âgâwiap. Ulikŋe siâ yem tik panbiapgât dopŋe bo. Are hârok bunŋe olowâk miawakmâ metewiap.
19 Aregât luâk siâŋe den kârikŋe konok pâŋe siâ are loŋgaim âmâ bikŋande hainâk akŋet dâm yâk yeŋgâlân arim hain dâm hâwât yekbiap yâkŋe âmâ himbimgât kâmolân dewatim luâk gegeŋe manbiap dâwaen. Hain gârâmâ luâk siâŋe den kârikŋe are lokom manmâ bikŋande hainâk akŋet dâm yâk yeŋgâlân arim hain dâm hâwât yekbiap yâkŋe âmâ himbimgât kâmolân dewatim âmâ luâk humo manbiap dâwaen.
20 Aregât makyeŋgire nâŋgâŋet. Yeŋe âmâ Anutugât den lokom manmâ Mosegât den kârikŋe makmâ kepikmai are akto Parisaioŋe wan me wan âlepŋe akmai are bo ewangim âmâ himbimgât kâmot bo akbai.

Kuk bo akbaen.

21 Bâgilupnenŋande den hin dâm kali, “Gâŋe luâk siâ bo komenâ mombiap. Dâ hain akbiat âmâ Anutuŋe denân katgekto dosa membiat.” hain dâm kali.
22 Hain gârâmâ nâŋe âmâ maktere nâŋgâŋet. Luâk me âmbâle siâŋe galaŋaet kuk nâŋgaŋbiap are Anutuŋe denân katbiap. Akto luâk siâŋe galaŋaet nâŋgâmbo gemap are humomolupyeŋande menduguyekmâ dâm makmâ hâreyeŋgiwai. Akto luâk me âmbâle siâŋe galaŋaet nâŋgâmbo gembo biwi bâle akmâ heŋgân nâŋgaŋmap are âmâ kâlâpgât pat akmâ dosa umatŋe membiap.
23 Aregât hin dâre nâŋgâŋet. Yeŋgâlân gâtŋe siâ me siâŋe Anutugât sumbe omberâm akmâ âmâ biwiŋe kepik akto hin nâŋgâwiap. Nâŋe galane umatŋe agaŋân aregât kuk akniŋdâp.
24 Hain dâm sumbe are hepundo tato galaŋaelân ariwiap. Arim den yetŋe are makmâ ârândâŋ ketugumbela bo akto ainâk purik katmâ arim sumbe are Anutugât pat ketugum onmenâ âlepŋe ombiap.
25 Akto gasagande meŋgekmâ kiapgâlân arim denân kat gekmâ dâm hâregiŋdo tembe lokolupŋande meŋgekmâ kala busiân katgekbâi aregât dâwân arim galage makmâ miawagaŋmenâ yetŋeak nâŋgâm gala agaŋgiwiandat.
26 Borâm hâre aŋgiwiandat akto âmâ kala busiân katgekbiâ tatmâ âmâ yân bo gewiat. Hâu hârok puligom kutigitbialân âlepŋe ain gewiat.

Gala siâgât âmbâle ekmâ bo egâliaŋbaen.

27 Akto siâ makbe. Moseŋe den kârikŋe kulemgoep are hin dâmbiâ nâŋgâmai. Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe galaŋaet âmbenŋe ekmâ kakŋe kom bo membiap. Hain dâmai.
28 Aregât nâŋe âmâ hin dâre nâŋgâŋet. Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe âmbâle siâ ekmâ memberâm nâŋgâm âmâ ikiŋe biwiŋande emelâk miep aregât dosa talaŋdâp. Aregât den memeŋe hin dâwe.
29 Gâ hememgât pat akbâtgât dewunge bungenŋe bâleŋe membom dâm nâŋgâm âmâ dewunge are ewum limbâpkowen. Hain akmâ dewunge bikŋe siâ are âlepŋe akto manmenâ ârândâŋ akbiap.
30 Akto hememgât pat akbâtgât hainâk bâtge bungenŋe bâleŋe akberâm akto âmâ hârem panben. Hain akmenâ bâtge bikŋe are âlepŋe akto manmenâ ârândâŋ akbiap.

Âmbenlupnenŋe hanâk hepun yekbaengât dop bo tatâp.

31 Bikŋande amâ hin dâmai, “Luâk siâŋe âmbenŋaet hâkâŋ akmâ hepunbe dâm aregât kulem esenŋe siâ mem âmbâi hepun

hepungât kulemgom waŋmâ huŋgun aŋdo yân ariwiap.” hain dâmai.

32 Aregât nâŋe âmâ hin dâm makyeŋgiwe. Luâk siâŋe âmbenŋe kondarâ bo akbiap are yân hâkâŋ akmâ hepundo âmâ âmbâle arekŋe luâk siâ mendo âmâ luâk âmbâle lâuwâ lâuwâ dosa membiandat. Akto luâk aŋgâŋe âmbâle hepun hepunŋe mem âmâ yâkâ hainâk dosa membiap.” hain dâep.

33 Akto Yesuŋe den siâ hin dâm dewatiep, “Bâgi hakulupyeŋande hin dâm makyeŋgiyi, “Anutugât meteŋân hin me hain dâm makbai amâ hainâk akbei.” hain dâyi.

34 Dâ nâmâ hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Hinŋe âmâ Anutugât meteŋân dâm bo makbei. Akto areâk bo. Himbimân âmâ Anutuŋe ain tatmap aregât himbimân bo horatmâ makbei.

35 Akto hângâlân horatmâ bo makbei. Amâ wangât? Hingât. Anutuŋe keiŋande tâlim tatmap aregât. Akto Yerusalemgât meteŋân bo makmâ horatbei. Amâ wangât? Hingât. Yerusalem amâ Anutu Humoyeŋe yâkgât kepia kautŋe aregât.

36 Aregât ire maktere nâŋgâŋet. Dumutyeŋe bândup are makbiâ heleŋ bo akbiap. Akto heleŋ are makbiâ bândup bo akbiap. Aregât kautyeŋân horatmâ bo makbei.

37 Akto siân me siân bo ewum makbai. Are bo agakŋe. Aregât denyeŋe are bunŋe akto âmâ are dâmbiâ bunŋe akbiap. Akto bo dâmbiâ bo hainâk akbiap. Aregât kakŋân makmâ dewatiwai amâ Hiaŋgi Amboŋande hâwâtyekto miawakbai.

38 Akto den siâ hin kulemgoyi are makbiâ nâŋgâmai, “Gasagande dewunge ewum hogombo bokto âmâ gâkâ hainâk dewunŋe ewum hogomenâ bokbiap. Akto gasagande dâtge kom bererek kombo âmâ gâkâ hainâk dâtŋe are kom bererek kowen.” hain dâyi.

39 Aregât âmâ hin dâre nâŋgâŋet. Luâk bâleŋe gala aganben. Ondopge biken hogombo âmâ ondopge bikŋe waŋben.

40 Akto luâk siâŋe gâ olop ewangiak ewangiak bâleŋe dâm kiapgâlân meŋgekmâ ari denân katgekmâ gâŋgât hâk pekege timoŋân oloŋmâ meŋgiŋdo âmâ kakŋân olowâk are hainâk mem waŋmenâ lâuwâ lâuwâ membiap.

41 Akto luâk siâŋe, “Nâŋgât wan me wan dewunŋe siâ siâ lokom kepia indâgen ari.” dâm makgiŋdo âmâ gâŋe kepia magep ain lokom tângom ewangim indâŋân ari katben.

42 Akto luâk siâŋe wan me wan siâ siâgât ulit giŋdo âmâ are waŋben. Akto wan me wan are yân yogan mem manbe dâm makgiŋdo âmâ âlepŋe nâŋgaŋben. Ye hârok hain akmâ manbei.

Gasa me gala are gala konok agaŋgiwaen.

43 Akto ye bikŋande den siâ hin dâmbiâ are nâŋgâmai, “Gâŋe galage âlepŋe biwi heroŋe agaŋben. Dâ gasage are âmâ gasa agaŋben.” Hain dâmai.

44 Dâ nâmâ aregât hin dâre nâŋgâŋet. Yeŋe gasalupyeŋe yekmâ âmâ gala akyeŋgiwai. Akto ye yeŋgum watyekmâ manmai yâk yeŋgât tânyeŋgum Anutu ulilaŋmâ heroŋe nâŋgâ yeŋgiwai.

45 Hain akmâ himbim Eweyeŋaet nanŋe baratŋe bunŋe akmâ manbai. Yâkŋe âmâ makto yanep pagaleŋande luâk âlepŋe me bâleŋe hârok pagaleyekmap. Akto tânâkgât makto luâk âlepŋe me bâleŋe hanâk hologoyeŋgimap.

46 Akto luâk siâŋe ye olop gala konok manne dâm aregât akyeŋgimai yâk konok yeŋe gala akyeŋgimbiâ âmâ Anutuŋe wan hâuŋe yeŋgiwiap? Luâk bikŋande gawamangât puli meyeŋgimaiŋe hain akmai aregât yeŋe luâk bikŋe gasa akyeŋgim are gala bo akyeŋgimbiâ âmâ aregât hâuŋe hâmbâi Anutuŋe ye yeŋgiwiap.

47 Akto galalupyeŋe yâk konok yekmâ gala katyekmai arekŋe ârândâŋ bo akmap. Luâk âmbâle Anutu bo nâŋgaŋmaiŋe hain akmai. Aregât yâkâ hainâk akbai aregât hâuŋe âlepŋe Anutuŋe bo yeŋgiwiap.

48 Aregât himbimân Eweyeŋande wan me wan akmâ mendo huragumap yekâ hainâk akmâ manbei.” dâep.

6

Anutugât âiân manmâ kotnenŋe bo mem agatbaen.

1 Akto Yesuŋe den siâ hin makyeŋgiep, “Gâŋe Anutu heroŋe agandere ârândâŋ akbiapgât mene dâm âmâ luâk âmbâleŋe nekbiâ huraguâkgât bo nâŋgâm manben. Hâk

mem agat agat akmenâ âmâ himbimân Ewegande gekmâ aregât ukenŋe bo nâŋgâ giŋmâ hâuŋe âlep bo giŋbiap.

2 Aregât gâŋe luâk umburuk manmai are han kalem akyeŋgim âmâ luâk âmbâleŋe nekbiâ huraguâk dâm aregât bo nâŋgâm manben. Wangât? Hingât. Luâk bikŋande nen bâleŋe bo akmaen dâmai arekŋeak dewunyeŋânâk den emetŋân akto kâmot kepian ain hâkyeŋe mem agatmai. Luâk hain arekŋe kâmot humoân kinmâ kalem akyeŋgimai. Aregât maktere nâŋgâŋet. Hain dâmat are Anutuŋe hâuŋe âlepŋe bo giŋbiap. Emelâk hâuyeŋe yendâp.

3 Aregât luâk umburuk manmai yâk han kalem akyeŋgiwe dâm bâtge bungenŋe wan akbiat aregât kanegenŋe bo nâŋgâwiap.

4 Yoŋâk akmenâ âmâ galalupgande bo gekmâ aregât keiŋe bo nâŋgâmbiâ âmâ Ewege Anutuŋe yoŋâk yekmâ nâŋgâmapŋe ikiŋak gekmâ nâŋgâmbo ârândâŋ akbiap. Akto kalem akyeŋgimatgât hâuŋe giŋbiap.

Anutu ulilaŋbaengât keiŋe.

5 Gâŋe âmâ heambukmâ kinmâ Anutu âlepŋe dâm ulilaŋben. Dâ luâk bikŋe âmâ hiaŋgi luâk manmaiŋe hain bo akmai. Yâkŋe âmâ Yuda luâk mendugum tatmaiân me kâmolân ari kinmâ âmâ luâk âmbâleŋe nenekmâ egâliaŋŋet aregât nâŋgâm hâkyeŋe mem agatmâ Anutu ulilaŋmai. Aregât âmâ hin dâre nâŋgâŋet. Yeŋe hain akbiâ âmâ aregât hâuŋe emelâk membiâ bo aktâp. Anutuŋe hain dâm hâuŋe siâ bo dewatim yeŋgiwiap.

6 Gâ âmâ Anutu âlepŋe dâm ulilaŋberâm âmâ emetgân âgâm heambukmâ hâŋgi gugum Ewege tikŋân manbiap yâk ulilaŋben. Akto Ewege tikŋân siâ me siâ ekmâ nâŋgâmapŋe bunŋe mem penianŋmâ giŋbiap.

Anutu hin ulilaŋmâ manbaen.

7 Akto aregât hin dâre nâŋgâŋet. Luâk bikŋande Anutugât keiŋe bo nâŋgâmaiŋe âmâ hin nâŋgâm hilipkomai, “Nengât den kâlep hanâk hanâk ulilaŋdenŋe dowâk nâŋgâm bunŋe nengiwerâp.” hain dâm hilipkomai. Aregât gâŋe luâk hain are bo akmâ âmâ den kâlep bo makmâ ulilaŋben.

8 Akto gâ amâ Ewege Anutu irawot bo ulilaŋmenân yâkŋe soŋ nâŋgâ giŋmap. Aregât hanâk hanâk bo makmâ ulilaŋben.

9 Aregât gâŋe hin dâm âlepŋe dâm ulilaŋben, “Himbimân Ewenenŋe gâŋgât kotge âlepŋe akto kotge are kârikŋe tato nâŋgâenŋe bunŋe akto manbaen.

10 Akto hân ârândâŋ Kembu aknengi. Himbimân gâtŋande lauge lokomai hainâgâk hânân gâtŋe nenŋe lauge lokoenŋe ârândâŋ agâk.

11 Akto uŋak ire gâŋe sotnenŋe are dopnenŋânâk nengimenâ nene.

12 Akto luâk âmbâle bikŋande bâleŋe siâ siâ aknengimbiâ âmâ are yeŋgât dosayeŋe hanâk hepun yeŋgim manmaen dop hainâk gâŋe dosanenŋe are hepun nengiwen.

13 Nen bo dop nenguwen. Akto bâleŋânba kotgâm menenekben. A bundâk.” Yeŋe hain dâm Anutu ulilaŋbei.

14 Aregât luâk âmbâle bikŋande bâleŋe siâ siâ akyeŋgimai are yeŋgât dosa hepun yeŋgimbiâ âmâ âlepŋe. Aregât himbimân Eweyeŋande yeŋgât dosa hainâk hepun yeŋgiwiap.

15 Are âmâ luâk âmbâle bikŋande bâleŋe siâ siâ akyeŋgimai are yâk yeŋgât nâŋgâm âmâ benŋe himbimân Eweyeŋande yeŋgât dosa hainâk bo hepun yeŋgiwiap. Dâ hepun yeŋgimbiâ âmâ benŋe dosayeŋe hepunyeŋgiwiap.

16 Akto hiaŋgi luâkŋe hin dâmai, “Luâk âmbâle bikŋande nen hâk hilâlâm nâŋgâm Anutu ulilaŋmaen are nâŋgâm nen nenekmâ egâliaŋŋet.” dâm aregât sot hepunmâ hâmeyeŋe oloŋbiâ gembo hewugewai are Anutuŋe yekmâ hâuŋe âlepŋe bo yeŋgiwiap.

17 Aregât ye hain bo akbei. Yeŋe âmâ sot hepunmâ âmâ tu puliakmâ dumutyeŋe kelu ketugu akmâ manbei.

18 Hain akbiâ yekmâ âmâ sot hepunmâ mandâigât keiyeŋe bo nâŋgâwai. Eweyeŋe Anutuŋe bo egekŋe ekmapŋe keiyeŋe yoŋâk memai are nâŋgâm aregât hâuŋe âlepŋe yeŋgiwiap.

Puli siâ siâ tat nengiâp aregâlâk bo nâŋgâm manbaen.

19 Hângât tâwât dewunŋe siâ siâ tiŋe nemai akto dek saŋ saŋŋe hâreyeŋgimai akto motmot akmap akto kâmbu meyeŋgimai aregât yeŋe dondâ tat nengiâkgât bo undâgâtbei.
20 Are âmâ himbimân tiŋe bo neyeŋgimap akto dek saŋ saŋŋe bo igim hâreyeŋgimap akto motmot bo akmap akto kâmbu bo meyeŋgiwai aregât wan me wan bunŋe kârikŋe tat yeŋgiwiap. Aregât Anutuŋe pat katyeŋgiep are himbimân tatâp ain dewatimbiâ bo gulip akyeŋgiwiap.
21 Tâwât dewunŋe siâ siâyeŋe katbiâ tat yeŋgimap ainâk biwiyeŋe kinmap aregât himbimgât nâŋgâmbiâ âgâwiap.

Biwinenŋande pâlâmŋe akbopgât biwi golâk manbaen.

22 Akto dewunyeŋe âmâ pagaleŋe dop hainare aktâp. Dewunyeŋe âlepŋe tato ain âmâ âlepŋe ekmâ bam gutbai.
23 Dâ dewunyeŋe bâlimbo âmâ biwiyeŋe hândâk humo dâgâwiap aregât biwiyeŋân pagaleŋe tatâp are bokbiap âmâ biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe pâlâmŋe akbiap.

Anutu konok hoŋ agaŋbaen.

24 Nanaŋ konokŋe luâk kotdâ lâuwâ yâk yetgât den lokom âmâ âlepŋe hoŋ bo manyetkiwiap. Siâ gala agaŋmâ siâ âmâ hâkâŋ agaŋbiap. Akto siâgâlângen dewatim siâ âmâ hamianbiap. Puli siâ siâgât ukenŋe nâŋgâmai yâkŋe âmâ gain gain Anutugât den lokom manbai?

Anutuŋe damun nenŋe akmapgât bo nelâm nengiwiap.

25 Ye manman yeŋaet nâŋgâmâk akmâ hin bo dâwei, “Wan arekŋaet mem nem manbaen? Akto hâknenŋaet nâŋgâm wan mem manmâ luguakbaen.” dâm nâŋgâmâk bo akbei. Amâ hingât. Bâin dâŋet. Manmanyeŋande bunŋe me sotŋe bunŋe? Akto hâkgande bunŋe me hâk pekegande bunŋe?
26 Aregât siâ maktere nâŋgâŋet. Lâut are ekŋet. Arekŋe âmâ âi bo ketugumai. Akto kalamŋânba sot wan bo mem katmai. Akto sot hapatet bo ketugum âmâ alekŋe bo mem katmai. Hain bo akmai amâ himbimân Eweyeŋande hanâk sot mem miawak yeŋgimap. Ye lâut bo. Ye luâk aregât Anutuŋe dowâk tânyeŋgumap.
27 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâŋe nâŋgâm hanoko akmâ âmâ manman sopŋaet âlepŋe kâlep mem dewatim manbiapgât dopŋe bo tatâp.
28 Akto sâŋgum lâuwâ lâuwâ aregât nâŋgâm han lâuwâ akbiâ bâliwiap. Aregât hin dâre nâŋgâŋet. Lâwin buluŋe are ekŋet. Arekŋe âmâ sâŋgum lâuwâ lâuwâgât âi bo ketugumap.
29 Buluŋe are âlep âlep aregât luâk siâ kotŋe Salomo ulikŋân malep yâkŋe sâŋgum lâuwâ lâuwâŋe kulem melem âlep âlep hain are mem malep arekŋe buluŋe are bo ewangiep.
30 Pâloŋângen siâ me siâ buluŋe uŋak miawakmap akto hole bererek âgâm gembo ombiâ bo akmap aregât Anutuŋe dâmbo hanâk kulemŋe âlepŋe miawakmap aregât Anutu bo nâŋgaŋmâ ketelaŋmâ manmaiŋe yâk yeŋaet gai hainâk dâmbo wan me wan miawakyeŋgiwiap.
31 Are nâŋgâm heŋgemgowei. Are ekmâ nâŋgâm âmâ bo hanokoakmâ âmâ hin bo dâwei, “Wan nemberen me wan lalakberen?”
32 Are âmâ luâk bikŋe Anutu bo nâŋgaŋmai arekŋe âmâ puli me sâŋgum me siâ siâ aregât nâŋgâmbiâ humo akmap. Hain akbiâ bâlimap aregât hain bo akmâ manbei. Are âmâ benŋe himbimân Eweyeŋande nâŋgâ yeŋgimap aregât hâk peke bâlâk bo manmai.
33 Yeŋe âmâ Anutuŋe damun nenŋe akbiapgât akto yâkgât agak meme ârândâŋ dâp ain han nâŋgâ nâŋgâyeŋe ulikŋân katbiâ yembiâp. Akto aregât kakŋân Anutuŋe siâ me siâ bikŋe are hârok yeŋgiwiap.
34 Aregât yeŋe agatmâ umatŋe gain hin arekŋe miawak nengiwiap hain dâm aregât nâŋgâmbiâ humo bo akbiap. Agatmâ miawakbiap are âmâ agatmâgât pat. Uŋak iregât hain are miawak nengiâp are ârândâŋ agâk dâm aregât kakŋân han lâuwâ bo akŋet.” Yesuŋe hain dâep.

7

Gala siâgât den bo makmâ hâreaŋbaen.

1 Yesuŋe den siâ hin dewatim makyeŋgiep, “Anutuŋe den âiân katyekbopgât yeŋe luâk bikŋe den âiân bo katyekbei.

2 Dâ yeŋe yâk yeŋgât den dâm hâre yeŋgiwai dop hainâk Anutuŋe ye dâm hâre yeŋgiwiap. Akto yeŋe siâ siâ akyeŋgiwai dop hainâk Anutuŋe mem purik katmâ akyeŋgiwiap aregât siâgât bo dâm hâreyeŋgiwei.
3 Aregât den dopŋe hin dâre nâŋgâŋet. Gâŋe galagaet dewunŋân gagap bâlensiâ tatâp are ekmâ âmâ guge dewungân gagap humo dondâ tatâp are bo ektât are ârândâŋ bo aktâp.
4 Gagap humo guge dewungân tatâp are bo ekmâ galagaet dewunŋân tatâp aregât hin dâmenâ ârândâŋ bo akbiap, “Galane kin. Gagap mem pan giŋbe.” dâwiat.
5 Hiaŋgi luâk gâ. Guge dewungân gagap humo tatâp a soŋ mem panakmâ âmâ ekmâ dewunge hulaŋ akto âmâ ekmâ heŋgemgom âmâ galagaet dewunŋân gagap bâlensiâ tatâp are memenâ ârândâŋ akbiap.
6 Yeŋe Anutugât sot are dua bo yeŋgiwai. Hain akbiâ âmâ yeŋguwai. Akto puli umatŋe are mem bau kâit bo yeŋgiwai. Hain yeŋgimbiâ âmâ igim hârem purik dâm âmâ yeŋgiwai.” Yesuŋe hain dâep.

Anutu ulilaŋmâ âmâ bunŋe membaen.

7 Akto Yesuŋe den siâ hin dâm makyeŋgiep, “Yeŋe hin aregât undâgâtmâ Anutu magaŋbiâ âmâ tân yeŋguwiap. Akto emet ginŋân kinmâ woa dâmbiâ hâŋgi ambonande meyeŋgimap.
8 Aregât Anutu aikomapŋe den hâuŋe nâŋgâmap. Undâgâtmapŋe mem miawakmap. Woa dâmap are âmâ hâŋgi mem kalaŋmap.
9 Aregât hin dâwe. Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe nanŋande sotgât ulilaŋdo âmâ kât bo waŋmap.
10 Akto iŋangât ulilaŋdo âmâ gipmaŋ bo waŋmap. Bo.
11 Akto ye luâk bâleŋande nanaŋ lepatlupyeŋe damun akyeŋgim hin are yeŋgimai aregât dopŋe are ewangim Anutu himbimân manmapŋe luâk siânbaŋe ulilaŋmai are yeŋgât okot nâŋgâm dowâk wan ulilaŋmai are yeŋgimap.
12 Akto den dâm makyeŋgiân aregât keiŋe hin. Yeŋe biknande âlepŋe aknengiŋetdâm hârok âlepŋe tân yeŋgum manmâ âgâwei. Aregât âmâ Moseŋe akto propete luâkŋe Anutugât den kârikŋe kulemgoyi aregât keiŋe hainâk tatâp.

Himbimgât dâp aregât den.

13 Hilip agu hilip agugât kepia aregât dâp are humo akto pempemâk aregât dâp humo ain âlepŋe ari ari aregât luâk dondâŋe arimai. Yeŋe âmâ ain bo ariwei. Ye dâp gâwikŋânba ariwei.
14 Are âmâ manman kârikŋe aregât dâp amâ gâwik gâwikŋe, heambuk heambukŋe akto yoŋâk yemap. Dâp are watmâ luâk âmbâle undup akmâ bo arimai. Dâ konok konokŋe ain arimai. Ye âmâ dâp are watmâ ariwei.

Hiaŋgi luâk yâk yeŋgât keiyeŋe.

15 Propete luâk hiaŋgi arekŋe âmâ hâkyeŋe lama hâk yeukŋe hainare dâ hanyeŋe âmâ dua metŋe han hainare aregât yâk yeŋgât damun agaŋgim manbei.
16 Siâ siâ Bunŋe bo aregât nâŋgâm kepilâyekbei. Giat ain kewu bunŋe memaen mon? Me kândenân ham bunŋe miawakto memaen mon?
17 Lâwin âlepŋân bunŋe âlepŋe miawakmap. Lâwin bâleŋân bunŋe bâleŋeâk.
18 Aregât lâwin âlepŋânba bunŋe bâleŋe bo miawakmap akto lâwin bâleŋânba bunŋe âlepŋe bo miawakmap.
19 Aregât ire maktere nâŋgâŋet. Lâwin siâ bunŋe âlepŋe bo kindo âmâ kârâm ondenŋe ombiap hain.
20 Yeŋe luâk keiyeŋe ekmâ gain gain akmâ iare akmai aregât nâŋgâwai.

21 Akto aregât hin makbe. Luâk âmbâle nogonmâ âmâ kotdâ nenŋe kotdâ nenŋe hain dâm nogonmai yâk hârokŋe himbim kepian bo ariwai. Himbimân Ewenaet denŋe lokom manmaiŋe âmâ ariwai.
22 Luâk dondâŋe sop humoân hin dâm makniŋbai, “Kotdâ ire nâŋgâ. Nenŋe gâŋgât kotgaet akmâ denge makmâ miawakmâ makyeŋgiyion. Akto gâŋgât kolân konmâ sinduk baniara bâleŋe watyeŋgienŋe luâk hepun yekmâ ariyi. Akto gâ gogonmâ kulem keiŋe keiŋe are ketuguyion.”
23 hain dâmbiâ âmâ nâŋe hin dâm makyeŋgiwian, “Nâ ye bo nâŋgâ yeŋgiân. Nâŋgâlân bunŋe bo dewatiyigât hepun

nekmâ ariŋet. Ye amâ bâleŋe meme luâk.” hain dâwian.

Luâk lâuwâ emetyetŋe ketuguyiat aregât den.

24 Aregât den ginŋe ire maktere nâŋgâŋet. Luâk siâŋe denne ire nâŋgâm lokomapŋe âmâ dop hinare aktâp. Luâk nâŋgâ nâŋgâŋe olop yâkŋe emet are gimbâŋe kârikŋân ketugumbo kilep.

25 Emet kât kakŋân mâŋgiep aregât tu tânâk humo gembo âmâ ugurup humo gam lokowerâmbo âmâ kârikŋe akmâ ŋâŋâk kilep. Dop hain.

26 Dâ luâk siâŋe denne ire nâŋgâm laune bo lokomapŋe âmâ dop hin are aktâp. Luâk nâŋgâ nâŋgâŋe bo siâŋe emet nupiânâk ketuguep dop hain are.

27 Ketugumbo kindo tu seru humo pando ugurup humoŋe togombo emet are gagai akmâ kom bâliep.” Yesuŋe hain dâm makyeŋgiep.

28-29 Yesuŋe Anutugât den keiŋânbak nâŋgâm makyeŋgiep. Akto biwiyeŋân kalepgât denŋe nâŋgâmbiâ dâtŋe akto hin dâyi, “Mosegât den kepikmâ maknengimai are hârok ewangi yektâp.” hain dâm yâkgât nâŋgâmbiâ humo agep.

8

Luâk siâ diwi kârikŋe akmâ malep are Yesuŋe mem howaimbo âlepŋe agep.

1 Akto Yesuŋe den makmâ metem gimbâŋânba gembo luâk âmbâle biwirâŋe watbiâ olop ariyi.

2 Akto luâk siâ diwi kârikŋe akmâ malep arekŋe Yesu ekmâ enemŋân togom pâwutŋe ligim hin dâm maganep, “Humo, kârikŋege tatginŋdâpgât makmenâ diwine bo akniŋâk mon?” dâep.

3 Hain dâmbo Yesuŋe hâkŋe mem howaim kinmâ hin dâep, “Âlepŋe, nâŋgâ giŋdângât diwige are pandak giŋâk.” dâmbo ainâk diwi bo aganŋdo hâkŋe âlepŋe agep.

4 Âlepŋe akto ainâk Yesuŋe maganŋmâ hin dâep, “Gâ iregât den pat luâk bo makyeŋgim âmâ yânâk arim sumbe kat kat luâk damun yâkgâlân konok ari. Arimenâ keige gekmâ nâŋgâmbo âmâ benŋe Moseŋe wan me wan iregât den kârikŋe kulemgoep are lokom Anutugât sumbe omben. Sumbe omenâ are ekmâ nâŋgâm heŋgemgowei.” dâm huŋgun aŋep.

Yesuŋe hoŋ bawa siâ mem heŋgemgoep.

5 Akto arewa arim kepia siâ kotŋe Kapanaum ain arim âgâmbo Roma yeŋgât tembe loko are yeŋgât humoyeŋe siâŋe yâkgâlân arim den hin dâm ulilaŋep,

6 “Humo, nâŋgât hoŋ bawane siâ kundat akmâ hâk hilâlâm bâleŋe umatŋe miawaganŋdo kei bâtŋe kâregembo yem tatâp.” dâmbo

7 dâep, “Âlepŋe, arim mem heŋgemgowerân.” dâep. Hain dâm maganŋdo

8 hin dâep, “Humo, nâ luâk âlepŋe bo mandân aregât nâŋgât emelan bo âgâwerât. Inâk kinmâ denâk makmenâ âmâ nâŋgât hoŋ bawane are âlepŋe agâk.

9 Akto nâ gai luâk kotdâ yâk yeŋgât den lokom manman akto nâ luâk humonande nâŋgâ niŋmâ damunyeŋeak dâm katnegep. Aregât nâŋe tembe lokolupne den makyeŋgire lokomai akto yâk yeŋgâlân siâgât, “Gâŋe siâ ari.” hain dâm maganŋdere âmâ âlepŋe arimap. Akto siâgât, “Gâ ga.” dâre âlepŋe gamap. Akto hoŋ bawane siâ ekmâ, “Âi ire me.” dâre âmâ âi are hainâk memap. Aregât gâ Humo inâk kinmâ denâk makmenâ âlepŋe agâk.” hain dâep.

10 Hain dâmbo Yesuŋe den are nâŋgâmbo dâtŋe akto purik dâm hamiŋân togom mali are hin dâm makyeŋgiep, “Den bunŋe maktere nâŋgâŋet. Israe kâmot ire yeŋgât hutyeŋân luâk siâŋe nâŋgât keine nâŋgâm heŋgemgoep hainare siâ bo ekman. Roma luâk irekŋe hârok ewangi yektâp.

11 Hâmbâi hân tuŋguŋângen biken biken ainba luâk biwirâŋe togom âmâ Abraham, Isaka, Yakopo yâk olop manmâ Anutugât kepian âgâm menduguakmâ ain sot keiŋe keiŋe nem heroŋe akbai.

12 Dâ emelâk Anutuŋe Yuda luâk damunyeŋe akminep are panyekto yâk âmâ kepia ginŋângen hândâgân gem manmâ indem kamboŋmâ manbai.”

13 Hain dâm makyeŋgim purik dâm tembe loko humoyeŋe are ekmâ hin dâm maganep, “Gâŋe biwige nâŋgâlân katmâ hain nâŋgât aregât bunŋe miawakgiŋdâp.

Gârâmâ bam ari." hain dâmbo bam arimbo sop ainâk hoŋ bawaŋe are âlepŋe akto egep.

Yesuŋe makto Petorogât hewonŋe âlepŋe agep.

14 Akto arewa arim Petorogât emelan âgâmbo Petorogât hewonŋe kundat akmâ hâk kâlâp akmâ yem tato egep.
15 Bam ekmâ bâtŋân mendo ainâk kundat are bo agaŋep. Bo agaŋdo agatmâ sot om waŋep.
16 Waŋdo nem tato emet dâgâwerâm akto âmâ sinduk baniara bâleŋande luâk âmbâle bikŋe kautyeŋân meyegi are meyekmâ yâkgâlân togoyi. Meyekmâ togombiâ Yesuŋe launande makmâ watyekto sinduk baniara bâleŋe arekŋe hepun yekmâ ariyi. Akto kundat agi arekâ hainâk lokoyekmâ togombiâ yekmâ mem heŋgem yeŋguep.
17 Hain agep aregât emelâk propete Yesaiaŋe den siâ hin kulemgoep are bunŋe agep amâ hin, "Nen kundat umatŋe miawak nengimbo me wan me wan pâpkom nâŋgâm hilipkomaen aregât yâkŋe bâleŋe are mendo bo agep." dâm kulemgoep den are bunŋe akto Yesuŋe kundatdâ dondâ heŋgem yeŋguep.

Luâk hin arekŋe âmâ Yesugâlân dewatiwai.

18 Yesuŋe hain akmâ tân yeŋgumbo ainâk luâk âmbâle biwirâŋe yâkgâlân togom ândeaŋmâ kinbiâ Yesuŋe are yekmâ, "Bâin, waŋga mem indâgen bam arine." dâm aposololupŋe makyeŋgiep. Hain dâmbo waŋga mem bâtgum humo are hâtikom ariwerâm agi.
19 Ariwerâm akbiâ Mosegât den makmâ miawagi are yeŋgâlân gâtŋe siâŋe bam hin dâm magaŋep, "Apo, gâ iregen me aregen ariwerâm âmâ makniŋmenâ olop ariwaet." dâep.
20 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâm magaŋep, "Yo âmâ lâwin timopŋân yemap. Dâ lâut âmâ lâwin bât bâtŋân kelom tatmai. Dâ nâmâ luâk akmâ geân aregât nâŋgât emet âmâ bo tatniŋdâp." dâep.
21 Akto luâklupŋe yeŋgâlân gâtŋe siâ arekŋe yâkgâlân togom hin dâm magaŋep, "Humo, nâŋgâ niŋmenâ arim ewene soŋ hangom âmâ benŋe purik katmâ togore âmâ olowâk ariwaen." dâep.
22 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâm magaŋep, "Hain bo. Luâk âmbâle momoŋandeak momoŋelupyeŋe hangoyekŋet, Dâ gâmâ hinŋe nâ wat nekmenâ olowâk arine." dâep.

Yesuŋe makto seru nâŋâgâep.

23 Hain dâm waŋgan âgâmbo aposololupŋe olop ariyi.
24 Arim manbiâ seru humo sân sânâk pando haru are bâliep. Akto haruŋe waŋga kâlegen gewerâm agep ain Yesu asiŋ yiep.
25 Akto aposololupŋande goaŋmâ hin dâm magaŋi, "Humo, haruŋe kawut nenekberâm aktâp aregât agatmâ tân nengu." dâyi.
26 Hain dâmbiâ hin dâm makyeŋgiep, "Bo nâŋgâniŋmâ kepilânekmai. Ye wangât hamewaktâi?" dâm agatmâ seru pando haru bâliep are den makyetkimbo ainâk nâŋâgâyiat.
27 Nâŋâgâmbela ekbiâ dâtŋe akto hin dâyi, "Ae, yâkŋe seru akto haru makyetkimbo yâkgât den lokom nâŋgat aregât luâk ire gain hinare?" dâyi.

Yesuŋe sinduk baniara bâleŋe watyekto bau biwiŋân geyi.

28 Akto bâtgum are hâtikom indâŋân bam Gadara hânângen ariyi. Arim manbiâ luâk lâuwâ siâ sumângenba togom manbela yelegi. Yâk yetgât keiyetŋe hin. Sinduk baniara bâleŋande kaut yetŋân mendo metŋe akmâ luâk âmbâle hârok mem bâli yekte dâm manminiat. Akto dâwân togombela âmâ luâk âmbâle hârokŋe hamewakmâ ain bo arimini. Keiyetŋe hain.
29 Lâuwâ arekŋe togom Yesu penianŋmâ den hin dâm magaŋiat, "Gâ Anutugât nanŋe, gâ gain gain aknetkiwerâm togoât? Gâŋgât sop bo tâlâgumbo hâk hilâlâm netkiwerâm togoât me?" dâyiat.
30 Akto indâgen bau kâmot humo siâ tâmut nem mali.
31 Akto sinduk baniara bâleŋe arekŋe Yesu magaŋmâ hin dâyi, "Gâŋe wat nenekberâm âmâ huŋgun nengimenâ bau biwiyeŋân gene." dâyi.
32 Hain dâmbiâ Yesuŋe, "Âlepŋe geŋet." dâep. Hain dâmbo luâk lâuwâ are hepun yelekmâ bau hârok biwiyeŋân geyi. Gembiâ bau arekŋe pârigim arim indâgen

bâtgum siân sopanbiâ tuŋe lauyeŋân pikto moyi.
33 Mombiâ bau damunlupyeŋande arim kepia yeŋângen âgâm Yesuŋe sinduk baniara bâleŋe watyekto bau biwiyeŋân gembiâ moyi aregât den pat are kepia ambolupŋe makyeŋgiyi.
34 Makyeŋgimbiâ ainâk luâk âmbâle hârokŋe Yesu are ekne dâm kepiayeŋânba geyi. Gem kepia yeŋe hepunmâ ariâkgât wârakmâ magaŋi.

9

Yesuŋe luâk parâŋe siâ mem âlepŋe ketuguep.

1 Magaŋbiâ Yesuŋe hepun yekmâ ariwerâm waŋgan âgâm bâtgum biken hâtikom arim ikiŋe kepia ain ariep.
2 Arim kindo luâk bikŋande galayeŋe siâ bâtŋe keiŋe mom kârikŋe akminep are temân katmâ yâkgâlân lokom togombiâ Yesuŋe are biwiyeŋe ekmâ nâŋgâm luâk kundatdâ are hin dâm magaŋep, “Bâleŋe akmâ manmâ gaen aregât dosa puli giŋdân.” dâep.
3 Hain dâmbo Mosegât den kârikŋe makmâ kepikmâ makmini are yeŋgâlân gâtŋe bikŋande biwiyeŋân hin nâŋgâyi, “Anutu ikiŋak âmâ dosayeŋe puli yeŋgimap ina luâk yânŋe irekŋe Anutu ewangiwerâm aktâp imâ bâliâp.” hain dâm nâŋgâmbiâ bâliep.
4 Biwiyeŋânâk hain nâŋgâmbiâ Yesuŋe biwiyeŋe ekmâ nâŋgâm hin dâm makyeŋgiep, “Hanyeŋande wangât den bâleŋaet nâŋgâi?
5 Gain gain arekŋe owâiŋe luâk bâtŋe keiŋe mom kârikŋe akmap ire hin dâm magaŋberân. Anutuŋe dosage hepunginŋdâp hain dâm magaŋberân me hin dâm magaŋberân. Agatmâ temge are lokoakmâ ari?
6 Aregât maktere nâŋgâŋet. Nâ luâk akmâ geângât dosayeŋe hepun yeŋgiwerâmgât Anutuŋe makmâ niŋep aregât keiŋe ekmâ nâŋgâŋet.” dâm makyeŋgiep. Luâk kundatdâ are hin dâm magaŋep, “Agatmâ temge loko akmâ emetgângen bam ari.” dâep.
7 Hain dâmbo agatmâ temŋe lokoakmâ emetŋângen bam ariep.
8 Arimbo luâk âmbâleŋe are ekmâ otneyeŋe arimbo hin dâyi, “Yesuŋe Anutugât kârikŋân kinmâ agak meme bo agakŋe aktâp.” dâm Anutu kotŋe mem agatmâ kinmâ maŋganli.

Yesuŋe luâk kotŋe Mataio gawamangât puli meme are miep.

9 Akto Yesu ainba arim gawamangât puli meme luâk kotŋe Mataio puli emetŋân tato ekmâ hin dâm magaŋep, “Nâŋgâlân dewatimenâ nâ olop mande.” dâep. Hain dâmbo agato olop ariyiat.
10 Arim sot nemberâm âmâ hoŋ bawa olop emetŋân âgâmbiâ Romagât puli meme akto bâleŋe meme luâk biwirâŋe yâk yeŋgâlân arimbiâ Yesu akto luâklupŋe olowâk sot neyi.
11 Nem tatbiâ Parisaio luâk bikŋande yekmâ Yesugât hoŋ bawalupŋe hin dâm aiyeŋguyi, “Wangât eweyeŋande Romagât puli meme akto bâleŋe meme luâk olop tatmâ sot nendâp?” dâyi.
12 Hain dâm aiyeŋgumbiâ Yesuŋe den are nâŋgâm hin dâm makyeŋgiep, “Hin nâŋgâm heŋgemgowei. Âlepŋe mandâi yeŋgâlân are doktaŋe âi mene hain bo dâm arimai. Kundat aktâi are yeŋgâlân âi mene hain dâm arimai.
13 Ulikŋân Anutuŋe makto luâk siâŋe kulemgoep are hin, “Yeŋe dosayeŋaet akmâ âmâ soŋgo wan gâim om nâŋgâlân katmai aregât bo nâŋgâm egâlianman. Gala konok akmâ manŋetgât nâŋgâm egâlianman.” den hain tatâp aregât keiŋe yeŋe nâŋgâmbiâ huraguâkgât mendugum den âi mem magaŋgi goaŋgi akmâ manŋet. Aregât maktere nâŋgâŋet. Luâk bikŋande, “Nen luâk âlepŋe akmâ yân târârâgâk manmaen.” hain dâmai luâk hain are mem oloŋyekbe dâm bo geân. Bo kârikŋe. Nâmâ luâk bâleŋe meme oloŋ yekbiangât togoân.” dâep.

Yesu Anutugât pat sot hepunmâ maligât aikoyi.

14 Hain dâmbo Yohane tu puli keiŋe kalep are olop mali arekŋe Yesugâlân togom hin dâm aikoyi, “Nen Anutugâlân okot âlep agakgât akto Parisaio luâk nenŋe âmâ sot

hepunmâ manmaen. Dâ luâklupge âmâ wangât sot sapa bo akmai?" dâyi.
15 Hain dâmbiâ hin dâep, "Aregât den ginŋe siâ makbe. Luâk kotdâŋe âmbâle siâ mendo âmâ kâmotlupŋe olop manmâ okot bâle akmâ sapa bo akmai. Hâmbâi bikŋande menekbiâ bo aktere sop ain nâŋgâm indem tatmâ sot sapa akmâ manbai.
16 Niŋande sâŋgum tâmbâŋân irakŋande katmâ parutbop? Bo. Irakŋande tâmbâŋe are oloŋdo dondâ torokbopgât hain bo akmaen.
17 Me niŋande waiŋ irakŋande hâpu tâmbâŋân kâimbo gewop? Bo. Waiŋ irakŋande hâpuŋe tâmbâŋe tâlim hogombo waiŋ akto hâpu bâliwopgât hain bo akmaen. Waiŋ irakŋande hâpu irakŋân gembo âlepŋe akmap." dâep.

Yesuŋe makto Yairo baratŋe momoŋânba agalep.

18 Yesuŋe den hain dâm makyeŋgim kindo luâk damun siâŋe togom kâŋgom hânân gem âmâ hin dâm ulilaŋep, "Baratne hinŋe mondâp aregât nâ olop arim momoŋânba goaŋmenâ agalâk." dâep.
19 Hain dâmbo Yesuŋe agatmâ arimbo luâklupŋe olop ariyi.
20 Arim âmbâle siâ hutyeŋân kilep aregât keiŋe hin. Âmbâi are dewutâyeŋe gam yeŋgumap dop hain bo geminep. Sop kâlep gembo mando hombaŋ bât bip bip hârok keiân lâuwâ bo agep.
21 Yâkŋe Yesugât haminân arim hin nâŋgâep, "Nâ sâŋgumŋeâk howaim âlepŋe akberân." nâŋgâep.
22 Hain nâŋgâm yoŋâk watmâ sâŋgum kâlep are mem howaimbo Yesuŋe purik dâm ekmâ hin dâep, "Woe, meŋ, gâŋe biwige nâŋgâlân katâtgât Anutuŋe nâŋgâ giŋdo kundat are uŋak bo akgiŋdâp." dâmbo ainâk âmbâle are âlepŋe agep.
23 Akto Yesuŋe arim luâk damun yâkgât emetŋân âgâm âmâ uruwaku waitbiâ nâŋgâep. Uruwaku waitmâ den maganŋgi goaŋgi akbiâ ekmâ nâŋgâm hin dâm makyeŋgiep,
24 "Âmbâi sisik ire bo mondâp. Yân asiŋ yendâp aregât gem ariŋet." dâep. Hain dâmbo nâŋgâm giriŋaŋi.
25 Giriŋaŋbiâ den makyeŋgimbo gem sopali. Gem arimbiâ âmâ baratŋe yiep ain bam bâtŋân mem agato âlepŋe akmâ agatmâ kilep.
26 Akto kulem miep aregât den pat maganŋgi goaŋgi akbiâ kepianŋe kepianŋe arimbo hân humo are ambolupŋande nâŋgâyi.

Yesuŋe luâk lâuwâ dewunyetŋe bokbokŋe heŋgemyetkuep.

27 Akto Yesuŋe kepia are hepunmâ arimbo luâk lâuwâ dewunyetŋe bokbokŋe arekŋe haminân arim den hin dâm maganiat, "Woe Dawidigât kâmolân gâtŋe gâ den makginŋdetŋe netgât okot nâŋgâ netki." dâyiat.
28 Hain dâm watmâ arimbela emetŋân âgâmbo watmâ âgâm enemŋân kinbela aiyetkum hin dâep, "Biwiyetŋande gain gain nâŋgat? Maktere âlepŋe dewunyetŋe hulaŋ akberâp me bo?" dâmbo dâyiat, "Humo, âo, kârikŋege tat giŋdâpgât nâŋgâgiŋdet." dâyiat.
29 Hain dâmbela dewunyetŋe mem howaim hin dâep, "Han biwiyetŋe nâŋgâlân katat aregât dopŋân bunŋe miawak yetkiâk." dâep.
30 Hain dâmbo dewunyetŋe hulaŋ akto emet egiat. Akto Yesuŋe hin dâm makmâ hâre yetkiep, "Yet bât kulem iregât den pat luâk siâ me siâ bo makyeŋgiwiandat." dâep.
31 Hain dâm makyetkimbo hepunmâ arim den koaŋmâ aregât den pat are makyeŋgimbela sambelem arimbo luâk âmbâle biwirâŋe nâŋgâyi.

Yesuŋe luâk kopa siâgât sinduk baniara bâleŋe walaŋep.

32 Akto arimbiâ ainâk luâk siâ Yesugâlân kewugum togoyi aregât keiŋe hin. Are sinduk baniara bâleŋande mâŋgimbo kopa akmâ den bo makmâ yân manmâ gaep.
33 Akto luâk are kewugum togombiâ sinduk baniara bâleŋe are wato hepunmâ arimbo nâŋgâ nâŋgâŋe miawakto den agep. Hain akto aregât kâmot humo ain kili arekŋe hin dâyi, "Israe nengât hutnenŋân kulem hinare ulikŋân siâ miawakto bo ekmâ malion." hain dâm ekmâ nâŋgâm bâtyeŋe dâtyeŋân igim kili.

34 Dâ Parisaio yâkŋe âmâ Yesugât nâŋgâm bâliaŋmâ hin dâyi, “Sinduk baniara bâleŋe are yeŋgât humoyeŋande memeŋe agaŋdo aregât sinduk baniara bâleŋe are watyekmap.” hain dâyi.

Yesuŋe luâk âmbâle damunlupyeŋe bo mali are yekmâ okotŋe nâŋgâ yeŋgiep.

35 Akto Yesuŋe kepiaŋe are hepunmâ arim den emetŋe ârândâŋ âgâm Anutuŋe damunyeŋe akberâm agep aregât pat âlep den makyeŋgim malep. Manmâ kundat keiŋe keiŋe agi are mem heŋgem yeŋguep. Hain akmâ malep.

36 Akto lama damunlupyeŋe siâ bo manmai dop hainâk akmâ luâk âmbâle arekŋe biwi gulip akmâ wâtyeŋe gembo mali Yesuŋe are yekmâ okot nâŋgâ yeŋgiep.

37 Okot nâŋgâ yeŋgim aregât luâklupŋe den ginŋe siâ hin dâm makyeŋgiep, “Kalamân sot bunŋe dondâ tatâp aregât âi luâk amon siâ manmai yâkgât âi kalam are mem metewaigât dop bo tatâp

38 aregât kalamgât Amboŋe Humo are ulilaŋbiâ âmâ âi luâk siâkâ huŋgunyeŋgiâk.” dâm makyeŋgiep.

10

Yesugât hoŋ bawalupŋe yâk yeŋgât kotyeŋe.

1 Akto Yesuŋe luâklupŋe keiân lâuwâ yeŋgonmâ meyekto togoyi are hin dâm makyeŋgiep, “Yeŋe sinduk baniara bâleŋe are luâk âmbâle mâŋgiyekbiâ bâliyi are watyekŋet. Akto kundat keiŋe keiŋe aktâi are mem heŋgem yeŋguŋet.” dâep. Hain dâm aregât memeŋe akyeŋgiep.

2 Akto Aposololupŋe yâk yeŋgât kotyeŋe hin. Luâk siâ kotŋe Simoŋ kotŋe siâ Petoro akto eminŋe Anderea. Akto Yebedaiogât nanlogâtŋe kotyetŋe Yakopo akto Yohane.

3 Akto siâ Pilipo, siâ Batolomaio, siâ Toma. Akto siâ kotŋe Mataio gawamangât puli meme luâk manminep akto Yakopo amâ Alipaiogât nanŋe are, akto Tadaio

4 akto Simoŋ siâ Roma damunlupyeŋe yeŋgât hâkâŋ agi are yeŋgâlân gâtŋe. Akto siâ âmâ Yudasi Karioto kepian gâtŋe yâkŋe halop hogom luâk oloŋ yekto Yesu meyi are.

5 Akto Yesuŋe aposololupŋe are hin dâm huŋgunyeŋgiep, “Yeŋe âmâ Yuda luâk âmbâle bo yâk yeŋgâlân me Samaria gâtŋe kepia siâ me siâ yâk yeŋgâlân bo ariwei.

6 Dâ Lama are damunyeŋe bo manmâ ari hilip agumai dop hainâk Israe luâk âmbâle yâkŋe hilip agune dâm aktâigât yâk yeŋgâlânâk tâŋ tâŋâk ariwei.

7 Israe yâk yeŋgâlân areâk arim hin dâm makyeŋgiwei, “Anutu himbimân manmapŋe damunnenŋe akberâm aktâp.”

8 Hain dâm amâ kundat aktâi yâk mem heŋgem yeŋguwei. Akto luâk âmbâle momoŋe areyeŋgât dâmbiâ momoŋânba agatbai. Akto hâk bâle aktâi are mem heŋgem yeŋguwei. Akto sinduk baniaraŋe meyegi are watyekbiâ ariwei. Nâmâ yân kârikŋe yeŋgim huŋgunyeŋgiân aregât ye gai hainâk wan me wan yân yeŋgiwei.

9 Akto hin akmâ ariwai. Tâwât dewunŋe âmâ bo mem ariwei.

10 Akto ito siâ siâyeŋe bo lugum goliakmâ ito bâlâk ariwei. Akto hâk pekeŋe konogâk lugu akmâ ariwei. Akto kei pekeŋe hainâk konogâk katmâ ariwei. Akto huwan hepunbiâ talâk. Yân arimbiâ âmâ kepia ambolupŋande yekmâ luâk âirâ dâm tânyeŋgumbiâ ârândâŋ akbiap.

11 Akto huŋgun yeŋgire arim ulik gulik kepia ambolupŋe yeŋgât keiyeŋaet makmâ aikowei. Akto siâgât nâŋgâmbiâ ârândâŋ akto yâkgât emetŋân âgâm ainâk tatmâ manbei.

12 Emetŋân âgâm Anutuŋe damunyeŋe agâkgât makmâ heroŋe akyeŋgiwai.

13 Heroŋe akyeŋgimbiâ emet amboŋande ye gala akyeŋgim denyeŋe nâŋgâmbiâ ârândâŋ akto aregât bunŋe miawakyeŋgiwiap. Gârâmâ denyeŋe nâŋgâm hâkâŋ akmâ gala bo akyeŋgimbiâ âmâ hamiyeŋgimbiâ aregât bunŋe bo miawak yeŋgiwiap.

14 Akto yeŋe kepia siân arim makyeŋgimbiâ hâkâŋ akbiâ aregât kepia are hepunmâ Anutuŋe hâuŋe yeŋgiwiap aregât dop akmâ keiyeŋân hamaŋ siâ tatbiap are paŋ paŋgom tâlim pulimbiâ gewiap.

15 Aregât maktere nâŋgâŋet. Sop humoân Anutuŋe Sodom akto Gomora kepia

ambolupŋande bâleŋe agi aregât hâuŋe yeŋgimbo meyi. Gârâmâ ye kepia yeŋân arimbiâ gala bo akyeŋgiwai âmâ dosa yeŋaet hâuŋe umatŋe membai.

Biwiyeŋande Anutugât nâŋgâm manbaiŋe Anutugât pat akbai.

16 Lama pâlâmŋe are pugaiya yeŋgât hutyeŋân arimbiâ hilip yeŋgune dâm kinmai dop hain are akmâ huŋgun yeŋgire luâk bâleŋe hutyeŋân ari manmâ aregât bo hamep akbei. Akto soŋgo kotŋe hewam are nâŋgâ nâŋgâŋe olop manmâ damun agaŋgimap dop hainâk ye biwi golâk manbei. Akto lâut kotŋe kembâ arekŋe bo kârâ nenekmap kopakom tatmap dop hainâk yeŋe arim yeukŋân manmâ bo mem bâli yekbai.

17 Ye luâk bikŋe yeŋgât nâŋgâmâk manbei. Yâkŋe yâk yeŋgât den emetŋân katyekmâ luâk kembulupyeŋe yâk yeŋgât dewunyeŋân bugâŋe yeŋguwai.

18 Akto areâk bo. Ye nâŋgât akmâ mandâigât kiap me luâk kembu yâk yeŋgâlân meyekmâ arimbiâ den âi membai. Aregât ye yâk yeŋgât meteyeŋân akto Anutu bonâŋgaŋmai yâk yeŋgât meteyeŋân kârikŋeâk kinmâ den bunŋe makmâ hulaŋbei.

19 Den âiân katyekbiâ âmâ den gain gain hinare maktenŋe ârândâŋ akbiap aregât nâŋgâm han lâuwâ bo akmâ hanoko bo akbei. Anutuŋe biwiyeŋân Heakŋe kato yâkŋe makmâ miawakyeŋgimbo areâk makbei.

20 Sop ain âmâ den makbai are Eweyeŋaet Heakŋande biwiyeŋân den kato nâŋgât keine makyeŋgiwai. Are âmâ yeŋeâk bo makbai. Amâ Heakŋande makmâ miawakyeŋgiwiap.

21 Akto sop ain teulupyeŋande emilupyeŋe moŋet dâm oloŋ yekmâ togo kiap magaŋbiâ yeŋgumbo mombai. Akto ewelupyeŋande nanlupyeŋe yeŋgum gasa akyeŋgim kewugu yekmâ humomolupyeŋaelân arimbiâ âmâ yeŋgumbiâ mombai. Akto nanaŋ lepatlupyeŋande ewe memelupyeŋe gasa akyeŋgim kiapgâlân arimbiâ tembe lokolupyeŋande togom meyekmâ arim yeŋguwai.

22 Akto ye kot patnaet akmâ luâk hârok yâkŋe yeŋgât nâŋgâmbiâ bâliwiap. Aregât yeŋgâlân gâtŋe siâ me siâŋe nâŋgât akmâ bo hâkâŋ akbiap âmâ sop humoân himbim kepia membiap.

23 Akto ye meyekmâ den âi mem bugâŋe yeŋgune dâm akbiâ ain hepun yekmâ kepia siân arim manbei. Aregât siâ hin maktere nâŋgâŋet. Yeŋe âmâ Israe kepia ârândâŋ tatmâ ariâp ain bo purik katmâ arim âiyeŋe ketugum metembiâ âmâ nâ luâk akmâ geân aregât sopŋe ewumâk akbiap.

24 Nanaŋŋe humoyeŋe ewangiwaigât dop bo tatâp. Akto hainâk luâk humomolupyeŋe akto hoŋ bawalupyeŋe yâk dop konogâk membai.

25 Akto nâŋe âmâ yeŋgât kautŋe mandân. Akto yeŋe âmâ nâŋgât den lokom hoŋ akniŋmâ mandâi. Akto luâk bâleŋe arekŋe âmâ hin dâm nogondâi, “Sinduk baniara bâleŋe yâk yeŋgât amboyeŋe kotŋe Besebulu.” dâm nogondâi hainâk hâmbâi ye hoŋ bawalupne manmâ denne lokom manbiâ âmâ makmâ mem ge katyekmâ mem bâliyekbai.

26 Aregât yâk yeŋgât bo hamewakbei. Amâ wan me wan siâ yoŋâk kinmâ akmai are hainâk bo yembiap. Are hâmbâi miawakto ekbai. Akto wan me wan siâ akmâ heambukmai are hainâk bo yembiap. Are hainâk hâmbâi tek tekŋân miawakto ekbaen.

27 Aregât âmâ nâŋe ye olop yoŋâk yoŋâk tatmâ den makyeŋgim mandân ire luâk âmbâle hârokŋe nâŋgâŋetgât makyeŋgiwei. Akto nâŋe den hilop halowân makyeŋgim mandân ire hâmbâi kâmot humoân kinmâ makyeŋgiwei.

28 Akto luâk bâleŋande yeŋgât wâtyeŋe bo akyeŋgiâkgât dâm bugâŋe yeŋguwai. Gârâmâ yeŋgât otne biwiyeŋe hilipkowaigât dopŋe bo tatyeŋgiâp are yeŋgât bo hamewakbei amâ Anutu yâk konokŋe ye yeŋgum aregât kakŋân otne biwiyeŋe hilipkowiapgât kârikŋe talaŋdâp yâkgât konok hamewakbei.

29 Lâut sâmbâlilik are gagap amâ bunŋe bo. Are amâ tâwât dewunŋande puligowaengât dopŋe bo tatâp. Hain gârâmâ sâmbâlilik siâ mombiap momo aregât himbimân Eweyeŋande bo ewum

pâpkowiap.
30 Yâkŋe dumutyeŋe aregât yalaŋe nâŋgâm metemap. Aregât ye manbiâ bo nelâm yeŋgiwiap.
31 Dâ ye âmâ sâmbâlilik bo. Ye luâk, aregât Anutuŋe damunyeŋe akmap. Akto yâkŋe keiyeŋe hârok nâŋgâmap. Aregât luâk yeŋgât bo hamewakbei.
32 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâŋe luâk âmbâle yeŋgât bo hamewakmâ yâk yeŋgât dewunyeŋân kinmâ, “Nâ biwine Yesugâlân katere kinbiap.” dâm makyeŋgiwiap âmâ nâŋe hainâk hâmbâi himbimân Ewenaet dewunnŋân kinmâ, “Luâk ire âmâ nâŋgât kâmolân gâtŋe.” dâre Anutuŋe luâk hainare manman âlepŋân katbiap.
33 Aregât luâk aŋgâŋe âmâ luâk âmbâle yeŋgât hamewakmâ dewunyeŋân kinmâ, “Nâ Yesu are bo nâŋgaŋman.” dâwiap âmâ nâkai hainâk Ewenaet dewunnŋân kinmâ, “Bo nâŋgâ giŋdân.” dâwian.
34 Akto yeŋe nâŋgâ yâkgât hin bo dâwei, “Yesu âmâ nen gala konok manbaengât giep.” hain bo dâwei. Aregât maktere nâŋgâŋet. Nâŋe miawakmâ geân aregât bugâ miawakbiap.
35 Nâŋe geân aregât eweŋe nanŋe potalakmâ gasa agaŋgiwiandat. Akto memeŋe baratŋe potalakmâ gasa agaŋgiwiandat. Akto erânŋe erânŋe potalakmâ ikiŋeâk ikiŋeâk gasa agaŋgim manbiandat.
36 Me yeŋgât ginbailupyeŋande gasa agaŋgiwai.
37 Akto siâ ewe meme han kalem humo akyetkim nâ bâlensiâ akniŋbiap âmâ yâk nâŋgât pat bo akbiap. Akto siâ nanŋe baratŋe han kalem humo akyeŋgim nâ bâlensiâ akniŋbiap âmâ yâk hain âgâk nâŋgât pat bo akmâ manbiap.
38 Akto luâk siâŋe gasalupnande mem hilip nuguwai dâm aregât hamep akmâ ikiŋe hâkŋaet hanokoak akmâ manbiap âmâ nâŋgât pat bo akbiap.
39 Me luâk siâŋe manmanŋe are ikiŋaelâk mem hanokoak akmâ manbiap arekŋe hâmbâi hilip aguwiap. Dâ luâk siâŋe nâŋgât akmâ nâŋgâ niŋmâ manmanŋaet bo hanokoak akmâ manmâ denne lokom manmâ manbiap arekŋe âmâ manman kârikŋân manmâ âgâwiap.
40 Ye huŋgun yeŋgire arimbiâ gala konok akyeŋgimai yâkŋe nâ gala konok akniŋmai aregât dop aktâp hainâk nâ gala konok akniŋmai yâkŋe âmâ Ewenande huŋgun niŋep yâk gala konok aganmai aregât dopŋe aktâp.
41 Akto Anutugât propete siâ mandâp aregât luâk siâŋe nâŋgâm gala konok aganŋdo ain gâtŋande hâmbâi Anutuŋe ikiŋe propetegât hâuŋe waŋbiap. Akto luâk siâ agak meme âlepŋe mem manmap aregât luâk siâŋe yâkgât keiŋe ekmâ nâŋgâm heŋgemgoep aregât gala konok aganŋmap yâk Anutuŋe luâk âlepŋe yâkgât hâuŋe waŋbiap.
42 Me luâk âmbâle siâŋe biwiyeŋe nâŋgât katbai yâk yeŋgâlân gâtŋe gegeŋe are luâk siâŋe ekmâ nâŋgâm âmâ tu hâgâm waŋbiap yâkŋe aregât hâuŋe âlepŋe hâmbâi membiap.” dâep. Yesuŋe den hain dâm aposololupŋe makyeŋgiep.

11

Yesuŋe Yohanegât magep.

1 Yesuŋe hoŋ bawalupŋe keiân lâuwâ are hain dâm makyeŋgiep. Hain makyeŋgim metem kepia are hepunmâ kepiaŋe kepiaŋe arim Anutugât den akto ikiŋe keiŋe are makmâ miawakmâ makyeŋgim malep.
2 Sop ain âmâ Yohane are kala busi kâlegen katbiâ talep. Kala busi kâlegen katbiâ tatmâ Kristoŋe kulem keiŋe keiŋe mem malep aregât pat nâŋgâep. Nâŋgâm tatmâ galalogâtŋe lâuwâ huŋgun yetkimbo arim
3 hin dâm aikoyiat, “Damun netŋe Yohane are ulikŋân yâk togom damun nenŋe akbiapgât dâyi are gâ me niŋaet lâmgom manbaen? dâm maknetkimbo gutet.” dâyiat.
4 Hain dâmbela Yesuŋe hin dâm makyetkiep, “Yet arim âmâ wan me wan ekmâ nâŋgat iregât den pat are Yohane hin dâm maganbiandat.
5 Dewunyeŋe bok bokŋe yâk yeŋgât makto dewunyeŋe hulaŋ akto emet ektâi. Akto luâk kei bâtyeŋe bâli bâliŋe yâk yeŋgât makto âlepŋe akmâ bam gutâi. Akto diwi kârikŋe akmâ manmai yâk yeŋgât makto pandak yeŋgiâp akto ondopyeŋe bok

bokŋe yâk yeŋgât makto ondopyeŋe kepik akto den nâŋgâi akto makto momoŋânba agatmâ golâk mandâi. Akto umburuk mamburuk mandâiŋe den pat âlepŋe makyeŋgimbo nâŋgâi.

6 Akto luâk siâŋe hâkâŋne bo akbiap âmâ yâkgât nâŋgâre âlepŋe aktâp." hain dâm huŋgun yetkimbo purik katmâ ariyiat.

7 Huŋgun yetkimbo purik katmâ arimbela Yesuŋe Yohanegât hin dâm luâk âmbâle kili are makyeŋgiep, "Ye Yohane hân kamitŋângen malep yâk wan ekne dâm yâkgâlân ariyi? Seruŋe dakerâ waito bam gutmap are ekne dâm yâkgâlân ariyi me?

8 Me luâk siâŋe hâk peke kulem melem are mem luguagep. Luâk hainare ekne dâm yâkgâlân ariyi me? Luâk hain arekŋe hâk pekeŋe kulem melem luguakmâ heŋgemgom luâk kotdâ yeŋgât emelan tatmâ manmai.

9 Ye wan ekne dâm hân kamitŋângen ariyi? Amâ propete siâ ekberâm ariyi mon? Ye Yohane Anutugât den makmâ miawagep are ekne dâm ariyi aregât Yohane egi arekŋe âmâ luâkŋe luâkŋe Anutugât den makmâ miawakmâ manmâ gayi yâk yeŋgât dop bo. Yâk amâ siâ. Yâkŋe âmâ propete hârok ewangi yekmâ kautŋe mandâp.

10 Yâkgât âmâ ulikŋân Anutuŋe den hin dâep are tatâp, "Nune hoŋ bawane huŋgun aŋdere laune lokom gâŋgât ulikŋân akgiŋmâ dâp heŋgemgo giŋbiap." den are amâ bunŋe akto Yohane miawagep.

11 Akto Yohane yâkgât den siâ maktere nâŋgâŋet. Luâk yânŋande âmâ Yohane bo ewangimap. Dâ Anutu himbimân manmapŋe damunyeŋe akto yeŋgâlân gâtŋe hârokŋe âmâ Yohane ewangimai.

12 Akto Yohaneŋe âi keiŋe katmâ den makyeŋgim malep sop arewa luâk âmbâle biwirâŋe Anutuŋe damunnenŋe akberâm aktâp aregât den pat âlepŋe nâŋgâm biwiyeŋe heroŋe maroŋe akto aregât bunŋe mene dâm aktâi. Akto luâk âmbâle kârikŋe akmai yâkŋe himbimgât pat akbai.

13 Propete luâk akto Mosegât den kârikŋe yâk hârokŋe Anutugât keiŋe kulemgom manmâ gayi. Akto Yohaneŋe aregât den bâiŋe makmâ miawagep.

14 Propete luâk siâ kotŋe Elia are malep luâk hainare hutnenŋân miawakbiap, den are nâŋgâmbiâ ârândâŋ agâkgât tatyeŋgiâp mon?

15 Ire nâŋgâm biwiyeŋe kepigâkgât den ire mem biwiyeŋân katmâ nâŋgâmâk manbei.

16 Hinŋe mandâi yeŋgât den gain gain maktere ârândâŋ akberâp? Dop hinare. Nanaŋ lepat hain are kâmot lâuwâ kepia sombeimân tatbai. Tatmâ kâmot siâŋe kâmot siâ are hin dâm makyeŋgiwai,

17 "Nenŋe han nenŋeâk kep konden hain koŋet dâen. Hain dâm makyeŋgienŋe ye bo kondâi. Umbi mem indiengât yekâ han mem indeŋet dâen. Hain dâm makyeŋgienŋe yekâ hainâk bo indeâi." dâwai. Akto hainâk nâŋe bo indem okot bâle akmâ sot bâlâk manman aregât nâŋgât hainâk hâkâŋ aktâi. Akto aregât maktere nâŋgâŋet.

18 Yohaneŋe sot waiŋ tu bo nem âmâ yân manmâ gambo aregât ye hin dâyi, "Âi luâk ire âmâ sinduk baniara bâleŋande kautŋe mem gulip ketuguâp." dâyi.

19 Akto nâ luâk akmâ gem sot soŋgo nendere hin dâm magaŋgi niŋmai, "Luâk irekŋe sot humo nem mandâp amâ Roma yeŋgât pat akmâ puli meme akto luâk bâleŋe yâk yeŋgât gala." dâm magaŋgi goaŋgi akmai. Gârâmâ Anutugât nâŋgâ nâŋgâŋe nâŋgâm watmâ manbai âmâ siâ me siâ bunŋeâk akto keiŋe yâk yeŋgâlân bunŋe miawakbiap." dâep.

Yesuŋe kepiaŋe kepiaŋe hârok makmâ sârek yeŋguep.

20 Akto emelâk Yesuŋe kepiaŋe kepiaŋe manmâ kulem keiŋe keiŋe mendo ekmâ kinmâ agak memeyeŋe bâleŋe yeŋe bo makmâ miawakmâ han purikali aregât nâŋgâm bâli yeŋgim sârek yeŋguep.

21 "Bâe, Korasiŋ kepia ambolupŋe, bâe, Besaida kepia ambolupŋe yeŋgâlân kulem hamepŋe olowâk mem manmâ gan hainare Tiro akto Sidoŋ kepian ketugure dâine yâk emelâk agak memeyeŋe bâleŋe hepunmâ kâŋgom kinmâ okot bâle nâŋgâ aŋgim kinmâ Anutugât den nâŋgâwâi.

22 Dâ ye âmâ hain bo agi aregât hâmbâi
sop humoân Tiro akto Sidoŋ kepia am-
bolupŋande aregât umatŋe membai. Hain
gârâmâ ye âmâ agak memeyeŋe bâleŋe bo
hepuli aregât hâuŋe umatŋe bâleŋe mem-
bai.
23 Akto Kapanaum kepia ambolupŋe
ye âmâ Anutuŋe meyekto himbimân
âgâwai mon? Hain bo. Anutuŋe âmâ ye
hepun yekto hememân gewai. Yeŋgâlân
kulem keiŋe keiŋe ketuguân are Sodom
kepian ketugure dâine kepia aregât am-
bolupŋe hanyeŋe purik katbiâ Anutuŋe bo
yeŋguwop.
24 Aregât hin makyeŋgiwe. Sop um-
buŋân Sodom kepia ambolupŋande bâleŋe
agi aregât umatŋe meyi. Dâ ye âmâ sop
humoân umatŋe bâleŋe membai." dâep.

Yesuŋe biwi sânduk ketugu nenekto wâtnenŋe kârikŋe akmap.

25 Sop ain Yesuŋe Eweŋe maŋganmâ hin
dâep, "Apo, hân himbim amboŋe gâŋgât
okot âlep akgiŋdân. Ewene gâ luâk bikŋande
gâŋgât keige nâŋgâne dâm nâŋgâ nâŋgâ
emetŋân âgâyi yâk yeŋgât wan me wan
ire nâŋgâwâi dâm dâp tigi yeŋgimat. Are
nâŋgâre ârândâŋ aktâp. Dâ nanaŋ hinare
yânŋande âmâ aregât nâŋgâŋet dâm hekat
yeŋgimenâ nâŋgâmai aregât gâ mepaige
mendân.
26 Apo gâ hain miawakmâ ariâkgât
nâŋgâmenâ âlepŋe agep." dâm magaŋep.
27 Akto den siâ hin dâm makyeŋgiep,
"Ewene yâkŋe nâ memeŋe akniŋdo aregât
kotŋe siâ siâ akbiangât dopŋe aktâp. Akto
Ewenaet keiŋe nâŋgângât luâk âmbâle potat
yekmâ biken biken makyeŋgire arekŋe
âmâ hainâk keiŋe nâŋgâwai.
28-30 Akto nâŋe nunak yeukŋân manmâ
damunyeŋe akberâm aktângât ye hâk
hilâlâm kakŋân manmai me umatŋe
miawak yeŋgimbo wâtyeŋe sândugewerâm
aktâp ye hârok nâŋgâlân togombiâ âmâ
nâŋe welam yeukŋe âlepŋe are mem
katyeŋgire âmâ nâŋgât keine nâŋgâm
heŋgemgombiâ mem hâk sânduk ketugu
yektere wâtyeŋe kârikŋe akbiap. Akto
biwiyeŋe sândugembo sân sân bo membai."
hain dâm makyeŋgiep.

12

Âi bo meme sopŋaet den.

1 Âi bo meme sopŋe Sarere ain Yesu
akto hoŋ bawalupŋe âi kalam kâlegenba
bam ariyi. Arim hoŋ bawalupŋe mopyeŋe
agumbo sot mem hâkŋe gagaim neyi.
2 Akto Parisaio luâkŋe yekmâ Yesu hin
maganji, "Hoŋ bawalupgande âi meme
sopŋe bo ain ina sot hâkŋe gagaim nendâi
are yektenŋe ârândâŋ bo aktâp." dâyi.
3 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep,
"Ye Dawidiŋe agep aregât den pat oyaŋmai
are bo oyaŋmâ nâŋgâmai mon? Yâk akto
tembe lokolupŋe mop humo miawak
yeŋgimbo mali.
4 Hain akmâ Anutugât sumbe kat kat
emetŋân âgâyi. Âgâm âmâ Anutugât sumbe
dâm sot kâmbokŋe dâtâŋe are om kali are
neyi. Are âmâ sumbe kat kat luâkŋeak ne.
5 Moseŋe den kulemgoep are oyaŋmai dâ
amâ bo nâŋgâmai. Sumbe kat katgât âi
luâkŋe âi mem Sarere âi bo meme sopŋân
sumbegât âi memai amâ dosa bo akmai.
6 Nâŋe âmâ sumbe kat kat emetŋe are
ewangiân.
7 Akto ye den ire Anutuŋe makto kulem-
goep, "Sumbe ogogât âmâ hâkâŋ aktân. Dâ
okot âlep agakgât âmâ egâlianjdân." den
are nâŋgâmai dâine agak memeyeŋe bâleŋe
bo akmai yâk yeŋân den âiân umatŋe bo
katyekbâi.
8 Nâ luâk akmâ geân âmâ âi bo meme
sopŋe Sarere aregât damunŋe akman."
dâep.

Yesuŋe luâk siâ mem âlepŋe ketuguep.

9 Akto Yesuŋe arewa arim yâk yeŋgât den
emetŋân âgâep.
10 Âgâm ain luâk bâtŋe bâleŋe siâ tato
egep. Akto Parisaio luâk arekŋe, "Gain gain
akmâ Yesu denân katbaen." dâm aregât
hin dâm maganji, "Sarere âi bo meme
sopŋân âlepŋe luâk kundatdâ heŋgem
yeŋguwerât me bo?" dâyi.
11 Dâmbiâ hin makyeŋgiep, "Hut yeŋân
gâtŋe siâŋe lama siâ kinanjbiap. Akto lama
arekŋe Sarere âi bo meme sopŋân lâmân
gewiap. Akto luâk arekŋe lâmânba bo
hikom oloŋbiap me?

12 Hanâk hikom oloŋbiap akto luâkŋe âmâ lama ewangimap. Aregât nen âlepŋe âi bo meme sopŋe Sarere ain luâk heŋgem yeŋguenŋe ârândâŋ akmap.” dâep.
13 Hain dâm kinmâ luâk bâtŋe bâleŋe are hin dâm magaŋep, “Bâtge panmenâ agalâk.” dâmbo bâtŋe pando âlepŋe akmâ bâtŋe biken aregât dopŋe agep.
14 Akto Parisaio luâkŋe agatmâ arim mendugum Yesu kombiâ mombiapgât magaŋgi goaŋgi agi.

Yesu miawakbiapgât magi a kârigiep.

15 Hain akbiâ Yesuŋe den are nâŋgâm kepia are hepunmâ agatmâ ariep. Akto luâk âmbâle dondâŋe olop arimbiâ luâk kundatdâ dondâ heŋgem yeŋguep.
16 Hain akmâ aregât den pat bo makyeŋgiwei dâm den kârikŋe makyeŋgiep.
17 Makyeŋgiepgât Anutuŋe ikiŋe hoŋ bawagât den siâ Yesaia magaŋdo hin kulemgoep,
18 “Hâmbâi nâŋgât hoŋ bawane nâŋe emelâk makmâ hâreaŋân. Nâ yâkgât ukenŋe humo nâŋgân akto yâkgât okot âlep nâŋgân. Akto nâŋe nune Heakne are yâkgâlân katbian akto yâkŋe agak meme âlepŋe aregât den pat are hânŋe hânŋe manmai are makyeŋgiwiap.
19 Akto yâkŋe kuk heŋgân denŋe bo makbiap. Akto dâp humo watmâ bo kamboŋdo nâŋgâwai.
20 Akto hâlâm pelâkŋe kokoŋe are bo hârem kâlâwân panbiap. Akto kâlâp ululunŋe are bo limbâpkombo bokbiap. Nâŋgât hoŋ bawa hain akmâ âi humo mem ârândâŋ den mem hulaŋ golaŋ mâŋgimbo nâŋgâmbiâ âlepŋe miawakbiap.
21 Akto hânŋe hânŋe manmai arekŋe yâkgât kotŋe nâŋgâmbiâ humo akto biwiyeŋe sândugembo yâkgât lâmgom tatmâ mâruŋe akmâ konmâ manbai.” Yesaiaŋe hain kulemgoep.

Yesuŋe sinduk baniara siâ walaŋep.

22 Akto sop ain luâk siâ yâkgâlân kewugum togoyi. Akto luâk are âmâ sinduk baniara bâleŋande kautŋân miep. Dewunŋe akto launŋe hârok gisap aguep. Akto Yesuŋe luâk are mem âlepŋe ketugumbo denŋe bo arekŋe den hogom emet ekmâ agep.
23 Akto luâk âmbâle kâmot humo arekŋe ekmâ otneyeŋe arimbo hin dâm magaŋgi goaŋgi agi, “Luâk ire Dawidigât hakuŋe me aŋgâ?” dâm han lâuwâ agi.
24 Akto Parisaio luâkŋe den are nâŋgâm hin dâyi, “Yâkgât keiŋe hingât akmâ kinmâ sinduk baniara bâleŋe watyekmâ kindâp. Sinduk baniara bâleŋe yeŋgât humoyeŋe kotŋe Besebulu yâkgât kârikŋân kinmâ watyekmâ kindâp.” dâyi.
25 Hain dâmbiâ Yesuŋe biwiyeŋân ekmâ hin dâm makyeŋgiep, “Luâk kâmot siâŋe potalakmâ yeŋeak agumbiâ dâine bo akbop. Me emet me kepia humo siâŋe potalakmâ agumbiâ dâine emet kepia are bo yembop.
26 Dâ hainâk Hiaŋgi Amboŋande ikiŋak walakto dâine kâmotlupŋe emelâk potalakmâ bo akbâi.
27 Hiaŋgi Amboŋaet kârikŋân kinmâ âi mem manman dâine bunŋe bo miawakbop. Dâ Anutugât kârikŋân kinman aregât Hiaŋgi Amboŋaet âi luâk watyekman. Akto aregât lâuwâŋe makbe. Ye nâŋgâ yâkgât Besebulugât kârikŋân kinmâ Besebulugât kâmot watyekmap dâi aregât hin dâm makyeŋgiwe. Yeŋgât luâklupyeŋande hainâk Besebulugât kârikŋân kinmâ sinduk baniara bâleŋe watyekmai. Yâkŋe âmâ hâkyeŋe tunmâ keiyeŋe mem miawakmai.
28 Akto nâ Anutugât Heakŋande wâtŋe niŋdo sinduk baniara watyekman aregât Anutuŋe wan me wan hârok damunyeŋe akbiapgât sopŋe tâlâwâk aktâp.
29 Akto nâŋgât keine aregât den dopŋe siâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk kârikŋe siâŋe mâron goliakmâ tembe bisârâŋ mem âgâm emet kepiaŋe damungom heŋgemgowiap âmâ yâkgât ito me wan me wan âlepŋe talaŋbiap. Dâ gasa kârikŋe dondâŋe togom emet damunŋe akmap are tâkŋe hikombo yeukŋe akto âlepŋe ito me bau me wan me wan are meakbiap.

Heak bo hâkâŋŋe akbaen.

30 Akto aregât siâ maktere nâŋgâŋet. Luâk âmbâle siâŋe gala bo akniŋmapŋe âmâ gasa akniŋmap. Akto siâŋe âi mendere

bo tân nugumapŋe nugum pan nekbiapgât dop aktâp.
31 Akto luâk âmbâle bikŋande nugum bâleŋe maleŋe hârok mâŋginekmai dosa are Anutuŋe ikiŋak kutigit yeŋgiwiapgât dopŋe aktâp. Dâ luâk siâŋe Anutugât Heakŋe are pilâkom mem ge katmâ âmâ dosa membiap are Anutuŋe hepunbiapgât dopŋe bo tatâp.
32 Akto nâ luâk akmâ geân nâŋgât siâŋe makmâ bâleniŋbiap âmâ dosa are Anutuŋe ikiŋak kutigilaŋbiapgât dopŋe aktâp. Dâ Heak âlepŋe yâkgât makmâ bâlianŋbiap yâkgât dosa âmâ Anutuŋe bo kutigilaŋbiap. Borondâ. Luâk are dosa olop manmâ âgâwiap.
33 Lâwingât keiŋe bunŋande mem miapanmap. Aregât ye lâwin siâgât nâŋgâm kepilâm imâ âlepŋe dâm benŋe bunŋeŋaet hainâgâk âlepŋe dâmai. Akto lâwin siâgât nâŋgâm kepilâm imâ bâleŋe dâm âmâ benŋe bunŋeŋaet hainâgâk bâleŋe dâmai.
34 Wei, mulum nananŋlupŋe, ye bâleŋe akmai aregât gain gain den âlepŋe siâ makbai. Amâ hanyeŋân wan me wan siâ yendâp hain âgâk lauyeŋânba gamap.
35 Luâk âlepŋande han nâŋgâ nâŋgâŋe âlepŋânba siâ me siâ âlepŋe lândemap. Dâ luâk bâleŋande âmâ han nâŋgâ nâŋgâŋe bâleŋânba siâ me siâ bâleŋeâk lândemap.
36 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Siân sop humoân luâk âmbâle hârokŋe den keiŋe bo makmai are makmâ miawakbiâ Anutuŋe den âiân katyekbiap.
37 Amâ hingât. Den makmat arekŋe keige âlepŋe mem miap pando Anutuŋe hâuŋe âlepŋe akginbiap. Me den makmat arekŋe keige bâleŋe mem miap pando Anutuŋe hâuŋe umatŋe giŋdo umatŋân manmâ âgâwiat.” dâep.

Yesuŋe kulem mendo eknegât magaŋi.

38 Yesuŋe hain dâmbo sop ain Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi akto Parisaio luâk arekŋe Yesu magaŋmâ hin dâyi, “Apo, gâŋe kulem siâ memenâ ekne.” dâyi.
39 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Hain bo. Luâk âmbâle bâleŋe yeŋe Anutugât kotŋe mem bâlimai arekŋe kulem miawakto ekne dâmai. Dâ nâŋe âmâ kulem bo hekat yeŋgiwian. Konok amâ hin. Yonagât kulem are nâŋgâm heŋgemgowei.
40 Ulikŋân propete kotŋe Yona iŋan humo siâgât tepŋe kâlegen hilâm âlâwu yiep hainâk luâk akmâ geân nâ hilâm âlâwu hân kâlegen yembian.
41 Dâ Yona arekŋe kepia bâleŋe dondâ kotŋe Niniwe aregât ambolupŋe den makyeŋgimbo hanyeŋe purik kali. Dâ nâ Yonagât Humoŋe nâŋe makyeŋgire hanyeŋe kârikŋe akmai aregât Niniwe ambolupŋande yeŋgât dosa mem miawakyekmâ makbiâ agak memeyeŋe bâleŋe are mem miawakbiap.
42 Aregât den siâkâ makbe. Ulikŋân hakunenŋe Dawidi yâkgât nanŋe Salomoŋe den nâŋgâ nâŋgâŋe makmâ miawagep. Den are sambelem arimbo âmbâle kembu siâ hân bâiŋângen Salomogât den are nâŋgâwerâm togombo magaŋdo nâŋgâmbo dâtŋe agep. Dâ nâŋe âmâ Salomogât Humoŋe aregât yu kindâi ire makyeŋgire nâŋgâmbiâ dâtŋe bo akto aregât âmbâle kembu arekŋe yeŋgât dosa mem miawakmâ hâkyeŋe tun akto agak memeyeŋe bâleŋe are miawakbiap.

Niambiŋe luâk hepunmâ arim manmâ purikamâ gewâkŋânâk togoep.

43 Ye hain akmaigât hin makyeŋgire nâŋgâm heŋgemgoŋet. Sinduk baniara heleŋ bâleŋe siâŋe luâk siâ hepunmâ hân kamitŋângen luâk memberâm undâgâto bo akbiap.
44 Undâgâto bo akto hin dâwiap, “Emelâk nâŋgât luâk are agaŋmâ hepulân aregâlân purik katmâ arim manbian.” hain dâm purik katmâ arim luâk aregât biwiŋân siâ siâ bo kindo ekmâ ârândâŋ aktâpgât
45 âmâ arim galalupŋe bât biken lâuwâ bâleŋe dondâ akmai are âmâ mem miawakyekmâ kewuguyekto togom manbiâ umatŋe bâleŋe dondân manmâ âgâwiap. Akto agak meme hain arekŋe luâk âmbâle bâleŋe hinŋe mandâi are yeŋgâlân miawakbiap.” dâep.

Yesugât memeŋe emilupŋe.

46 Den hain dâm makyeŋgimbo ainâk memeŋe emilupŋe togom betgen kinmâ, “Teunenŋe gemenâ makginŋne.” dâm koli.

47 Hain dâm konbiâ luâk siâŋe hin
dâm magaŋep, “Memege emilupge bet-
gen kinmâ gogonmâ kindâigât gemenâ
makginŋberâi.” dâep.
48 Hain dâmbo Yesuŋe luâklupŋe are
yekmâ hin dâm magaŋep, “Memene niŋe?
Akto emilupne niŋema?
49 Memene me emilupne amâ ire.
50 Ewene himbimân manmap yâkgât
lauŋe lokomai yâkŋe amâ nâŋgât memene
akto emilupne garilupne aktâi.” dâep.

13

Luâkŋe sot koaŋe kâmelep.

1 Akto sop ain Yesuŋe emet are hepunmâ
sopanmâ arim bâtgum ginŋân talep.
2 Ain tato luâk âmbâle dondâŋe yâkgâlân
togom gam ândeaŋi. Hain agi aregât waŋga
siân âgâep. Akto luâk âmbâle togoyi are
bâtgum dâtŋân kinbiâ makyeŋgiep.
3 Waŋga kâlegen kinmâ den ginŋe dondâ
makyeŋgiep are hutŋân den ginŋe siâ
ikiŋaet pat hin dâm makyeŋgiep, “Luâk
siâŋe seŋgo alekŋe mem âi pâiŋângen ariep.
4 Hain akmâ arim mem biken biken
pando giep. Dâ seŋgo alekŋe bikŋe âmâ
dâwân ge yiep. Are lâutŋe dowâk togo nem
meteyi.
5 Dâ bikŋe âmâ hân kât kâlegen hân dondâ
bo ain ge yiep aregât dowâk pâtkombo
kâmŋe dowâk gambo
6 dewutâ kârikŋe pando kândârâŋe
tâlâwâk aregât dipkom moep.
7 Dâ bikŋe âmâ hele kândârâŋe kâlegen
ain ge yiep arekŋe sopŋân pâtkom kâmŋe
gambo hewukŋe âkâ hainâk gam kârikŋe
akmâ sot tigimbo bunŋe bo agep.
8 Akto seŋgo alekŋe bikŋe âmâ hân kelurâ
amboŋande mem bandikoep ain ge yiep
are bikŋande pâtkom agatmâ bunŋe âlepŋe
agep. Dâ bikŋande amâ pâtkom agatmâ
bunŋe âlepŋe dondâ agep.
9 Gârâmâ ye den ire nâŋgâm biwiyeŋân
katmâ heŋgemgom manbiâ bunŋe yeŋgâlân
miawakbiap.” dâep.
10 Hain dâmbo luâk âmbâle dondâ arim-
biâ luâklupŋande Yesu hindâm aikoyi, “Amâ
wangât den ginŋeâk makyeŋgiât?” dâmbiâ
hin makyeŋgiep,
11 “Ye Anutuŋe damunyeŋe akmap
aregât keiŋe yoŋâk malep are miapŋân
makyeŋgiman. Dâ luâk âmbâle bikŋe Anu-
tuŋe bo damunyeŋe akmap are Anutugât
den patgât keiŋe miawâk bo makyeŋgiman.
12 Aregât luâk âmbâle bikŋande siâ me siâ
are damun akmâ mem manmai are siâ me
siâ siâkâ yeŋgire sambe miawaganbiap. Dâ
bikŋande âmâ siâ me siâ bâlensiâ are mem
manmai are mendere yân manbai.
13 Aregât den ginŋeâk makyeŋgiman.
Amâ yâkŋe âmâ ekmâ âmâ bo ekmâ
nâŋgâwai. Akto nâŋgâwerâm hâumgowai
arekŋe keiŋe bo nâŋgâwai.
14 Aregât den siâ Yesaiaŋe ulikŋân
kulemgoep bikŋe bunŋe aktâp. Amâ hin,

> Anutuŋe hin dâep, “Luâk âmbâle yu
> mandâi amâ ondopyeŋande nâŋgâwai.
> Dâ hanyeŋande âmâ bo nâŋgâm
> kotgâwai. Akto dewunyeŋande ekbai.
> Dâ ekmâ âmâ bo heŋgemgowai.

15 Luâk kâmot irekŋe hanyeŋe kârikŋe
akto ondopyeŋe bokbokŋe akto dewun-
yeŋe âmâ bogep. Amâ dewunyeŋande
siâ me siâ ekmâ ondopyeŋande nâŋgâm
heŋgemgom âmâ han biwiyeŋe purikatmâ
heŋgemgombiâ nâŋe mem heŋgemgomyekbomgât
wan me wan bo ekmâ nâŋgâm heŋgemgowai.”
Anutuŋe hain dâep.

Yesaiaŋe den yu kulemgoep are bunŋe
aktâp.
16-17 Den bunŋe makyeŋgiwe. Ulikŋân
Anutugât propete akto luâk âmbâle bikŋe
Anutugât dewunŋân agak meme âlepŋeâk
akmâ mali arekŋe wan me wan uŋak yeŋe
ekmâ mandâi hainâk ekberâm ukenŋe
humo nâŋgâm mali. Dâ amâ bo egi. Akto
den pat âlepŋe makyeŋgire nâŋgâi ire gai
nâŋgâwerâm ukenŋe humo nâŋgâm mali.
Dâ amâ bo nâŋgâyi. Aregât ye âmâ wan me
wan ekmai aregât nâŋgâm heroŋe humo
akmai. Akto den pat âlepŋe makyeŋgire
nâŋgâmai aregât heroŋe humo nâŋgâm
manmai.

Sot kâmelep aregât keiŋe.

18 Akto nâŋe luâk siâŋe seŋgo palepgât
den ginŋe maktân aregât keiŋe amâ hin.
19 Seŋgo palep amâ Anutuŋe damun-
yeŋe akbiapgât den dopŋe makyeŋgiman.
Akto dâwân mesokto ge yiep are amâ

den maktere bo nâŋgâmbiâ ainâk Bâleŋe Amboŋande dowâk togom den âlepŋe biwiyeŋân gewop dâm den pat are kondo bo akmap. Hain are.

20 Dâ seŋgo bikŋe hân kât kâlegen ge yiepgât maktân are amâ luâkŋe hin akmai. Den pat âlepŋe maktere âlepŋe nâŋgâm manmai. Akto ire amâ âlepŋe dâm heroŋe akmâ getek mem manmai.

21 Dâ den biwiyeŋân bo gem heŋgemgoep aregât getek manmâ umatŋe siâŋe me nâŋgât dengât Anutugât gasa togombiân hamep akmâ den are hepunbai.

22 Dâ koaŋe hele hewukŋe kândârâŋân yiep ain palep hân aregât dopŋe amâ luâk âmbâle hin akmai. Luâk âmbâle den makyeŋgire are nâŋgâm kinmâ hin dâmai, “Den ire lokowaen.” dâmai âmâ benŋe sikumgât me puligât me hâkgât ukenŋe aregât nâŋgâm han lâuwâ akbiâ sikumŋe kambiamyeŋe oloŋdo den âlepŋe hepunmâ sikum aregâlâk nâŋgâmai. Hain nâŋgâm agak meme âlepŋe bo akmâ bunŋe bo akmai.

23 Dâ hân âlepŋân palep hân aregât dop amâ luâkŋe hin akmai. Yâk âmâ den pat âlepŋe nâŋgâm kotgâm heŋgemgom mem manmâ agak meme âlepŋe bunŋe akmai. Dâ bikŋande âmâ hain akmâ agak meme âlepŋe dondâ akmai. Den dopŋe maktân aregât keiŋe amâ hain.” dâep.

Sot âlepŋe aregât hutŋân hele pâtkomap aregât den.

24 Akto Yesuŋe den dopŋe siâ hin makyeŋgiep, “Himbimân manmap yâkŋe damunyeŋe akbiap aregât den dopŋe hin. Luâk siâŋe seŋgo alekŋe mem âiângen arim kâmelep.

25 Hain kâmeto bo akto emetŋân âgâmbo emet dâgâep. Emet dâgâmbo ainâk hârok asiŋ yembiâ âmâ gasaŋe togom seŋgo kâit aregât alekŋe mem togom seŋgo hutŋân kâmelep.

26 Hain akmâ arimbo hilâm siân amâ seŋgo kâmŋe gambo bunŋe miawakto seŋgo kâit bunŋe bo are âkâ pâtkoep.

27 Pâtkombo luâk aregât hoŋ bawalupŋe arekŋe humoyeŋe hin maganji, “Apo, seŋgo alekŋe kâmelen aregât gain gain seŋgo kâit dondâ hutŋân pâtkoâp?” dâyi.

28 Hain dâmbiâ kalam amboŋe arekŋe hin makyeŋgiep, “Maktâi amâ nâŋgât gasa siâŋe togom seŋgo kâit kalep.” dâep. Hain dâmbo âi luâklupŋande hin maganji, “Akto gain gain nâŋgât? Nenŋe ari seŋgo kâit are hindâne me?” dâyi.

29 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Hain bo. Hepunŋet. Ageine mesokmâ koaŋe âlepŋe hindâ yekbâi.

30 Gârâmâ hepunbiâ hain yendo titnan bunŋe miawakto âlepŋe ainâk ire seŋgo, ire bo dâm nâŋgâm kepilâwai. Aregât hâre hâre luâklupne hin makyeŋgiwian, Arim hele wan bunŋe bo are hindâm dâgâm mendugum kâlâwânâk panbiâ oâk. Dâ seŋgo bunŋe olop are orem nâŋgât sot emetŋân menduguwei. Hain dâwian.” dâm makyeŋgiep.”

Lâwin koaŋe akto kâtembe aregât den.

31 Yesuŋe den dopŋe siâ hin dâm makyeŋgiep, “Himbimân manmap yâkŋe damunyeŋe akbiap aregât den dopŋe hin. Lâwin koaŋe siâ kotŋe wesem are âi luâk siâŋe koaŋe are mem arim ikiŋe kalamŋân kâmelep.

32 Koaŋe amâ bâlensiâ dondâ. Dâ pâtkom âmâ humo akmâ lâwin siânba are hârok ewangiyekmap. Hain akmâ lâwin humo akto lâutŋe togom bât bâtŋân panmai.” dâep.

33 Hain makyeŋgim benŋe den dopŋe siâ hin dâm makyeŋgiep, “Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp amâ kâtembe dop hinare. Âmbâle siâŋe kâtembe bâlensiâ mem hamân golaŋgoep. Akto kâtembe bâlensiâ arekŋe ham hârok mâŋgimbo ukenŋe agep.” dâep.

Yesuŋe den dopŋeâk magep.

34 Yesuŋe hain dâm den dopŋânâk luâk âmbâle togoyi are makyeŋgiep. Dâ den miapŋân amâ bo makyeŋgiep.

35 Akto den dopŋe siâ makyeŋgiep amâ ulikŋân propete siâŋe kulemgoep are bunŋe miawagep hin kulemgoep,

“Nâŋe den ginŋeâk hârok makyeŋgiwian.
Akto wan me wan Anutuŋe ulikŋânbak
heambukto yem âgâep den are makmâ
miawakyeŋgire nâŋgâwai.”

Hain kulemgoep den are bunŋe akto Yesuŋe den ginŋeâk makyeŋgim malep.

36 Akto Yesuŋe luâk âmbâle kâmot humo are hepun yekmâ emelan âgâep. Akto hoŋ bawalupŋande âgâm magaŋmâ hin dâyi, “Seŋgo kâitŋe kalam kâlegen pâtkoepgât maktât are nenâkâ keiŋe maknengimenâ nâŋgâne.” dâyi.

37 Hain dâmbiâ Yesuŋe den ginŋe aregât keiŋe hin makyeŋgiep, “Luâk seŋgo alekŋe kâmelep amâ luâk akmâ geân nâ.

38 Dâ kalam amâ kepia hârok. Dâ seŋgo koaŋe âlepŋe amâ luâk âmbâle Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp are. Dâ hele bâleŋe amâ Bâleŋe Amboŋaet luâk âmbâle.

39 Dâ gasaŋe togom kalam kâlegen hele bâleŋe koaŋe kâmelepgât maktân amâ Hiaŋgi Amboŋe yâk. Dâ kalamân sot bunŋe memegât maktân amâ hâmbâi sop humoân miawakbiap aregât maktân. Dâ are âmâ aŋeloŋe mendugum kâlâwân ombaigât maktân amâ hâmbâi dop hainâk hân himbim bo akbiandat sop ain miawakbiap.

40 Dâ hele bâleŋe hindâm kâlâwân ombaigât maktân amâ dop hainâk hâmbâi miawakbiap.

41 Amâ luâk akmâ geân nâŋe aŋelolupne huŋgun yeŋgire wan me wanŋe luâk biwiyeŋe mem bâlimap are akto luâk agak meme bâleŋe akmai are oloŋyekmâ kâlâwân panyekbiâ gewai.

42 Gem indem hâk hilâlâm humo nâŋgâm elewetyeŋe igim kinmâ manbai.

43 Akto sop ain luâk âmbâle agak meme âlepŋeâk akmâ manmai are âmâ Eweyeŋaet dewunŋân dewutâ dewunŋe hinare akmâ pagalem kinbai. Gârâmâ ye den ire biwiyeŋân katmâ nâŋgâm manbei.

44 Akto Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp are âmâ luâk siâŋe tâwât dewunŋe kalam kâlegen heambukto yiep hainare. Akto luâk siâŋe tâwât dewunŋe are ekmâ benŋe yâkâ hainâk lâuwâŋe heambugep. Hain akmâ aregât mâruŋe dondâ akmâ wan me wan mem arimbo luâk bikŋande puligoyekbiâ puli are mem arim tâwât dewunŋe egep are memberâm kalam are puligoep.

45 Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp are âmâ sikum luâk siâŋe kune âlep âlepgât undâgâtmap hainare.

46 Luâk arekŋe kune siâ âlep âlepŋe dondâ ekmâ âmâ ikiŋandeân siâ siâ mem arim yeŋgimbo puli waŋbiâ puli arekŋe kune delem are puligoep.

47 Akto siâ gai hainâk Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp amâ hin. Âi luâk bikŋande ŋalu ŋalu panbiâ haru kâlegen gembo iŋan bâleŋe âlepŋe hârok oloŋyegi.

48 Oloŋyekbiâ pikbiâ ginŋângen oloŋbiâ giep. Hain akmâ iŋan âlepŋe âmâ kepilâmbiâ kondo siân giep. Dâ iŋan bâleŋe amâ pali.

49 Hainâgâk hâmbâi himbim hân ire bo akbiap sop ain âkâ hainâk akbai. Aŋeloŋe gem luâk bâleŋe luâk âlepŋe yeŋgât hutyeŋe tete manmai are mem kepilâ yekbai.

50 Hain akmâ kâlâp humo om yemap ain panyekbai. Akto sop ain âmâ hâk hilâlâm nâŋgâm elewetyeŋe igim indem kamboŋmâ yembai.” dâep.

51 Akto Yesuŋe aiyeŋgum hin dâep, “Den keiŋe hârok makyeŋgiân are âlepŋe nâŋgâi me bo?” dâmbo, “Âlepŋe nâŋgâen.” dâyi.

52 Akto hin makyeŋgiep, “Mosegât den tâmbâŋe makmâ hulaŋmai areyeŋgâlân gâtŋe siâ himbimân manmap yâkŋe damunyeŋe akbiapgât keiŋe makyeŋgire nâŋgâmap âmâ hin akmap. Itoânba sikum tâwât irakŋe akto wan tâmbâŋe lândem katmap.”

Nasarete kepian gâtŋande Yesu hâkâŋe agi.

53 Yesuŋe den ginŋe are hârok makmâ metem hân are hepulep.

54 Hepunmâ ikiŋe kepianân arim den emetŋe âgâm den pat âlepŋe makyeŋgiep. Hain akto luâk âmbâle arekŋe otneyeŋe arimbo sân sân mem hin dâyi, “Luâk ire amâ niŋande hekalaŋdo nâŋgâ nâŋgâŋe miawaganŋmap akto kulem keiŋe keiŋe mendo miawakmap?

55 Imâ nengâlân gâtŋe, eweŋe Yosepe emet ketugu ketugu âi meminep akto memeŋe amâ ingâtŋe Maria are akto emilupŋe amâ Yakobo siâ akto Yosepe akto Simoŋ siâ akto Yudasi

56 akto garilupŋe amâ in mandâi aregât yâk siâ me siâ hârok are yâgâtenba mem miap palep?”
57 dâm nâŋgâmbiâ bâliep. Hain akbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Anutugât Propete siâŋe hân siân siân arim makyeŋgimbo denŋe nâŋgâm heŋgemgomai. Dâ ikiŋe kepiaŋân âgâm makyeŋgimbo âmâ hâkâŋ akmâ hamiaŋmai.” dâep.
58 Hain dâm kepia ambolupŋande biwiyeŋe yâkgâlân bo katmâ âmâ hâkâŋ agi aregât yâk yeŋgâlân gâtŋe konok konok mem heŋgem yeŋguep.

14

Heroteŋe Yohane kondo moep.

1 Akto sop ain luâk kembu kotŋe Herote arekŋe Yesuŋe âi mem kotŋe siâ siâ akmâ malep aregât den nâŋgâep.
2 Nâŋgâm hoŋ bawalupŋe makyeŋgim hin dâep, “Luâk kotŋe Yohane tu puli keiŋe kalep are emelâk moep arekŋe sumânba agatmâ mandâp. Aregât kulem keiŋe keiŋe siâ siâ memap.” dâep.
3 Dâ Heroteŋe Yohane kondo moep aregât keiŋe hin. Ulikŋân Herote are akto luâk siâ kotŋe Pilipo emi teu tatminiat. Akto Pilipo arekŋe âmbenŋe kotŋe Herodia miep. Mendo âmbâle arekŋe luâkŋe Pilipo are hepunmâ Herote miep.
4 Hain manbela Yohane tu puli keiŋe kalep arekŋe Herote hin maganep, “Den kârikŋe kom kandâge memenâ bâliâp.” dâep.
5 Hain dâmbo kondere moâk dâm kala busi kâlegen kato talep. Hain akto âmâ luâk âmbâleŋe Yohane âmâ Anutugât Propete dâmini aregât Heroteŋe hamewakmâ hepulep.
6 Akto tatmâ hilâm siân Herote miawagepgât hombaŋ sopŋe akto galalupŋe mendugu yekmâ sot om yeŋgiep. Sot om yeŋgimbo mendugum nem tatbiâ âmbenŋaet baratŋe âmbâi sigan arekŋe hutyeŋân kinmâ keŋgu kom ândiep. Hain akto âmâ kambiamyeŋe âlepŋe akto
7 Heroteŋe hin dâep, “Anutugât dewunŋân makbe. Wan me wan ekmâ ulit niŋmenâ âmâ are âmâ âlepŋe giŋbian.” dâep.
8 Hain dâmbo arim memeŋe aikombo memeŋande Yohane kombiâ moâk dâm maganŋdo baratŋande bam Herote hin maganep, “Yohane tu puli keiŋe kalep aregât kautŋe hârem kondoân katmâ niŋ.” dâep.
9 Hain dâmbo Heroteŋe nâŋgâmbo umatŋe agep. Gârâmâ magep aregât den koko bo agep. Akto luâk tali are yeŋgât dewun yeŋân denŋe gewopgât magep.
10 Akto hoŋ bawaŋe siâ tâwât amboŋe are huŋgun aŋdo tâwât mem arim kala busi kâlegen âgâep.
11 Âgâm Yohanegât hanŋe hârem kautŋe kondoân katmâ mem gutmâ âmbâi sigan are waŋep. Waŋdo memeŋaelân lokom ariep. Lokom arim memeŋe waŋep.
12 Akto Yohanegât hoŋ bawalupŋande pat are nâŋgâm ari hâkŋe mem hangoyi. Hangom âmâ aregât arim Yesu maganŋi.

Yesuŋe luâk 5,000 sot yeŋgimbo neyi.

13 Yesuŋe den are nâŋgâm kepia are hepunmâ luâk âmbâle dondâ are hepun yekmâ waŋga mem hân pumângen ariep. Arimbo luâk âmbâleŋe nâŋgâm kepia humo hepunmâ kei hân watmâ togoyi.
14 Akto waŋganba sopanbiâ Yesuŋe luâk âmbâle dondâ yekmâ okot nâŋgâyeŋgim kundatdâ mem heŋgem yeŋguep.
15 Hain akmâ mando hoŋ bawalupŋande togom hin maganŋi, “Emet eŋgaiŋe aktâp. Akto hân iren kepia me emet bo tatâi aregât luâk âmbâle ire huŋgun yeŋgimenâ mopyeŋe aguwopgât kepia enemânâk ain arim sot puligom neŋet.” dâyi.
16 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Wangât ariŋetgât maktâi? Ye sot om yeŋgiŋet.” dâep.
17 Hain dâmbo hin dâyi, “Nen âmâ sot bo menden. Sot koaŋe momerâk akto iŋan lâuwâ kindâp.” dâmbiâ hin dâep,
18 “Sot are niŋŋet.” dâmbo mem ga waŋbiâ
19 luâk âmbâle makyeŋgimbo umiliŋ kakŋe tete tatmâ ariyi. Hain tatbiâ sot are mem kinmâ himbimân ekmâ Anutu mepaiŋe miep. Mepaiŋe mem sot yeŋgimbo luâk âmbâle are yeŋgiyi.
20 Yeŋgimbiâ nem tepyeŋe pikto sot pipiŋe ge yiep are pitim mendugum haka

bât bip bip hârok keiân lâuwâ lugumbiâ pigep.
21 Akto luâk sot neyi are yeŋgât yalayeŋe âmâ 5,000. Dâ âmbâle nanaŋ âmâ bo oyaŋyegi.

Yesuŋe bâtgum kakŋân ariep.

22 Ainâk Yesuŋe hoŋ bawalupŋe huŋgun yeŋgim hin dâep, "Yeŋe soŋ waŋgan âgâm haru biken arimbiâ âmâ nâmâ titnan luâk âmbâle ire huŋgun yeŋgire arimbiâ âmâ togowerân." dâep.
23 Hain dâmbo arimbiâ yâk luâk âmbâle are huŋgun yeŋgimbo hârok arim metembiâ ikiŋeâk Anutu ulilaŋberâm gimbâŋe siân âgâep. Âgâ eweŋe ulilaŋmâ kindo emet eŋgaiŋe agep.
24 Eŋgaiŋe akto luâklupŋe waŋga mem arim emelâk haru tânâmŋângen ariyi. Arimbiâ waŋga hâmeŋângenba seru gambo waŋga are âgâm gem malep.
25 Gem mando emet hauŋberâm akto hândâk pipiŋe tatoâk Yesuŋe haru kakŋân tâlim tâlim yâk yeŋgât enemyeŋân togoep.
26 Togombo ekmâ sân sân mem ongâyeŋe hogombo hin dâyi, "Niambi siâ togoâp." dâm hamewakmâ kamboŋi.
27 Kamboŋbiâ âmâ dowâk makyeŋgim hin dâep, "Bo hamewakŋet. Biwiyeŋe sândugeâk. Nâŋe togoân." dâep.
28 Hain dâmbo Petoroŋe hin maganep, "Gâŋe togoât aregât nogonmenâ nâkâ haru kakŋân tâlim tâlim gâŋgâlân gutbe."
29 Hain dâmbo Yesuŋe, "Âlepŋe gut." dâmbo Petoroŋe waŋga hepunmâ gem haru kakŋe tâlim tâlim Yesugâlân baep.
30 Bam haru are ekto seruŋe waito agatmâ gem agatmâ gem akto ekmâ hamewagep. Hamewakmâ haruân gewerâm agep. Hain akmâ konmâ hin dâep, "Humo tân nugu." dâmbo
31 Yesuŋe dowâk bâtŋe panmâ Petoro mem hin maganep, "Gâ nâŋgât biwige bo katmâ heŋgemgomat. Gâ wangât han lâuwâ aktât?" dâep.
32 Hain maganjdo waŋgan bam âgâmbela ainâk seru nâŋâgâep.
33 Akto luâk waŋgan tali yâkŋe enemŋân kâŋgom hin dâyi, "Gâ Anutugât Nanŋe bunŋe." dâyi.
34 Haru are hâtikom kepia siâ kotŋe Genesaret ain ariyi.
35 Arimbiâ patŋe nâŋgâm togom ekmâ nâŋgaŋi. Akto luâk arekŋe den katbiâ kepia ewumâk ewumâk ariep. Akto luâk âmbâleŋe kundatdâ meyekmâ yâkgâlân togoyi.
36 Togom Yesu konmâ magaŋmâ hin dâyi, "Apo nengâlân gâtŋe kundatdâ irekŋe sâŋgumge howaim âmâ âlepŋe akŋet." dâmbiâ âlepŋe dâmbo bikŋande howaimbiâ Yesuŋe heŋgem yeŋguep.

15

Sotŋe biwinenŋe bo hilipkomap.

1 Sop ainâk Parisaio luâk akto Yuda luâk yâk hârokŋe bâgilupyeŋe yeŋgât den lokom sot nemberâm akmâ bâtyeŋe pulimâk sot nemini. Luâk arekŋe Yerusalem kepianba togom Yesugâlân mendugum hin dâm aikoyi,
2 "Hoŋ bawalupgande wangât bâgilupnenŋe yeŋgât den bo lokom bâtyeŋe tuân bo pulim yân sot mem nendâi?" dâyi.
3 Aregât hin makyeŋgiep, "Dâ ye amâ wangât yeŋaet agak memeyeŋe bâliwopgât Anutugât den kârikŋe kalep are loŋgaimai?
4 Aregât keiŋe hin. Anutuŋe den kârikŋe makto Moseŋe kulemgoep bikŋe hin tatâp, "Gâ ewege memege amukyetŋân manben." akto bikŋe hin tatâp, "Luâk âmbâle siâŋe eweŋe memeŋe den bâleŋe makyeŋgiwiap âmâ humomolupŋande kombiâ mombiap." hain tatâp.
5 Aregât ye den hamiaŋmai. Hamiaŋmâ hin dâmai, "Luâk âmbâle siâŋe eweŋe memeŋe hin dâm makyetkiwiap, "Meŋ, apo, sot me puli me wan me wan yetkiwiangât are Anutugât sumbe emetŋân katere tatbiap."
6 dâm puli me wan me wan are ain kato tato ârândâŋ akbiap." dâmai. Aregât eweŋe memeŋe tânyeŋguwiapgât nâŋgâmbiâ gemap. Akto nengât den bunŋe agâk dâm Anutugât den kombiâ gemap.
7 Ye hiaŋgi luâk. Ulikŋân propete Yesaiaŋe ye dop yeŋgum hin kulemgoep,
8 Anutuŋe hin dâep, "Luâk âmbâle kâmot irekŋe lauyeŋandeak nâŋgât kotne mem agatmai. Dâ han biwi olowâk amâ bo.

9 Akto luâk yeŋgât den are nâŋgâmbiâ
bunŋe akmap. Hain akmâ hâkŋeak nâŋgât
kotne mem agatmai." hain kulemgoep
are bunŋe akto ye Anutugât den kombiâ
nâŋgâre dondâ bâliâp." dâep.
10 Akto Yesuŋe luâk âmbâle yeŋgondo
togombiâ hin makyeŋgiep, "Ye den ire
nâŋgâm heŋgemgom mem biwiyeŋân
katŋet.
11 Wan me wan luâkŋe lauyeŋân nem-
biâ gemap arekŋe âmâ luâk mem heleŋ
bo ketugu yekmap. Dâ wan me wan
luâk biwiyeŋe kâlegen yem lauyeŋânba
gamap arekŋe âmâ luâk mem heleŋ ketugu
yekmap." dâep.
12 Hain dâmbo hoŋ bawalupŋande to-
gom magaŋmâ aikom hin dâyi, "Parisaio
luâk makyeŋgimenâ nâŋgâm bâligiŋdâi are
nâŋgât me bo?" dâyi.
13 Hain dâmbiâ hin dâm makyeŋgiep,
"Ewenande bo kâmetyegep are hâmbâi
hârok hindâm panyekbiap.
14 Aregât yeŋe hepun yekbei. Luâk
dewunyetŋe bok bokŋe arekŋe oloŋakmâ
gain gain dâp hekalaŋgiwiandat? Gârâmâ
Parisaio luâk âmâ dewunyeŋe bok bokŋe
hainâk luâk âmbâle Anutugât dâp hekat
yeŋgiweren dâm dâp bâleŋângen oloŋyekmâ
arimai." dâep.
15 Hain dâmbo Petoroŋe magaŋmâ hin
dâep, "Apo, den dopŋe maktât aregât keiŋe
maknengimenâ nâŋgâne." dâep.
16 Hain dâmbo hin dâep, "Woe, yekai
hainâk nâŋgâ nâŋgâyeŋe bo me?
17 Ye den iregât keiŋe nâŋgâŋet. Ye sot
nembiâ lauyeŋânba gem tepyeŋân tatmap.
Akto tepyeŋânba âmâ gem lâmân arimap.
18 Dâ luâk âmbâle bâleŋe yeŋgât bi-
wiyeŋân wan me wan yemap are makbiâ
den arekŋe luâk âmbâle mem heleŋ ketugu
yekmap.
19 Aregât keiŋe hin. Luâk âmbâle bâleŋe
are yeŋgât biwiyeŋân hin yemap. Nâŋgâ
nâŋgâ bâleŋe siâ yeŋgumbiâ moŋetgât,
luâkdâ âmbendâ mem hepunak hepunak,
egâliaŋ bâleŋe, kâmbu, hiaŋgi den akto
den hembalik galagât hogo hogo bâleŋe
olowâk.
20 Arekŋe luâk âmbâle biwiyeŋân gemap.
Hain gem miawakto bâleŋe akmai. Dâ luâk
âmbâle bâtyeŋe bo pulim sot mem nemai
are amâ bâleŋe bo akmap." dâep.

Âmbâle siâŋe Yesu ulilaŋep.

21 Yesu kepia are hepunmâ kepia lâuwâ
kotyetŋe Tiro akto Sidoŋ aregen ariep.
22 Ain arimbo âmbâle siâ Kanaŋ gâtŋe
Yuda gâtŋe bo arekŋe togom Yesu hin
ulilaŋep, "Humo, Dawidigât hakuŋe nâŋgât
akmâ han kalem akniŋ. Sinduk ba-
niara bâleŋe siâŋe baratne mem bâlimbo
umatŋânâk manmap." dâep.
23 Hain dâmbo Yesuŋe den hâuŋe bo
magaŋep. Hain akto âmbâle arekŋe hoŋ
bawalupŋe hâwât yekto Yesu hin magaŋi,
"Apo, âmbâle irekŋe hâwât nenekto hâkâŋ
akten aregât watmenâ ariâk." dâyi.
24 Hain dâmbiâ Yesuŋe aregât hin magep,
"Israegât kâmotŋe gulip manmai are
heŋgem yeŋguwen dâm Anutuŋe huŋgun
niŋdo geân. Dâ kâmot siâ siâ are yeŋgât bo
geân." dâep.
25 Hain dâmbo âmbâle are gutmâ en-
emŋân kâŋgom kinmâ hin dâep, "Humo,
gâŋe nâ tân nugu." dâep.
26 Hain dâmbo hin dâep, "Nanaŋ yeŋgât
sot are mem dua yeŋgienŋe bo ârândâŋ
akmap." dâep.
27 Hain dâmbo hin magaŋep, "Kembu,
bundâk maktât are nâŋgâre ârândâŋ aktâp
gârâmâ nanaŋŋe soŋ sot nem tatbiâ pipiŋe
gembo âmâ duaŋe hanâk nemai." dâep.
28 Hain dâmbo hin magaŋep, "Meŋ, den
hain maktât aregât han biwigande nâŋgâ
niŋmâ kepilâm kinmâ maktât aregât nâŋgâ
giŋdân." dâep. Hain dâmbo emetŋân arim
sinduk baniara arekŋe Yesuŋe magep sop
ainâk baratŋe are hepulep.

Yesuŋe luâk biwirâ mem âlepŋe ke-tuguyegep.

29 Akto Yesu kepia are hepunmâ Galilaia
bâtgum ginŋân ariep. Arim gimbâŋe siân
âgâ talep.
30 Akto luâk âmbâle dondâŋe yâkgâlân
mendugum luâk âmbâle keiyeŋe bâleŋe me
dewunyeŋe bok bokŋe akto hagityeŋe goŋ
goŋ agu aguŋe me den bo makmâ mali akto
kundat keiŋe keiŋande meyegep are loko
yekmâ togo Yesugât keiŋân menduguyegi.
Hain akbiâ Yesuŋe mem heŋgem yeŋguep.

31 Heŋgem yeŋgumbo denyeŋe bo arekŋe den hogoyi akto hagityeŋe kâm kâmŋe are ârândâŋ akyeŋgiep akto keiyeŋe bâleŋe arekŋe bam guli akto dewunyeŋe bok bokŋe arekŋe emet egi. Hain akbiâ luâk âmbâle ain kili arekŋe are yekmâ nâŋgâmbiâ dâtŋe agep. Hain akmâ Israegât Humoyeŋe Anutu aregât kotŋe mem agali.

Yesuŋe luâk 4,000 sot yeŋgimbo neyi.

32 Yesuŋe hoŋ bawalupŋe yeŋgondo togoyi. Togombiâ hin makyeŋgiep, “Nâ luâk âmbâle ire yekmâ okotne nâŋgân. Nâ olop tatmâ manbiâ hilâm âlâwu bo akto sot bâlâk tatmâ mandâi. Gârâmâ sot bâlâk âmâ bo huŋgun yeŋgire ariwerâi. Ageine yân huŋgun yeŋgire arim dâwân sotgât dewun biri yeŋguwop.” dâep.

33 Akto hoŋ bawalupŋande hin dâyi, “Hân iren âmâ aŋgim nene bo tatâp aregât yâgâtenba sot unduwâk mem luâk âmbâle kâmot humo ire yeŋgiweren?” dâyi.

34 Dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Yeŋgâlân sot wan kindâp?” dâmbo hin dâyi, “Sot koaŋe nâmbulân lâuwâ akto iŋan bâleŋ maleŋ konok konok kinnengiâp.” dâyi.

35 Hain dâmbiâ Yesuŋe luâk âmbâle are makyeŋgimbo hân tete tatmâ ariyi.

36 Akto Yesuŋe sot koaŋe nâmbulân lâuwâ are akto iŋan amon siâ are mem Anutu mepaiŋe mem munditmâ yeŋgiep. Yeŋgimbo potatmâ luâk âmbâle are yeŋgiyi.

37 Yeŋgimbiâ nem tepyeŋe pikto hoŋ bawalupŋande sot pipiŋe are pitim mendugum haka nâmbulân lâuwâ lugumbiâ pigep.

38 Akto luâk sot neyi are âmâ 4,000. Dâ âmbâle nanaŋ âmâ bo oyaŋyegi.

39 Akto Yesuŋe luâk âmbâle are huŋgun yeŋgimbo arim meteyi. Arim metembiâ âmâ luâklupŋe olop waŋgan âgâm kepia siâ kotŋe Magadaŋ aregen ariyi.

16

Yesuŋe kulem mendo eknegât makbiâ bo dâep.

1 Akto Parisaio luâk bikŋe akto Sadukaio luâk bikŋe arekŋe Yesu dop kom hianŋberâm togom hin maganŋi, “Himbimgât kulem siâ memenâ ekne.” dâyi.

2 Hain dâmbiâ hin dâep, “Ye amâ hin akmai. Eŋgaiŋe akto himbim gilâm aktâp are ekmâ hin dâmai, “Woe, hamandat gilâm aktâp aregât emet huraguwerâp.” dâmai.

3 Dâ hândâgân hamandatŋe tigimbo hin dâmai, “Woe, hamandat hândâk aktâpgât uŋak amâ tânâk seru akberâp.” hain dâmai. Aregât emet kulem keiŋe ekmâ nâŋgâm heŋgemgomai. Dâ sop humo aregât keiŋe amâ bo nâŋgâmai.

4 Aregât siâkâ makbe. Luâk âmbâle bâleŋe akmâ dâp gulip manmai arekŋe kulem miawakto ekne dâmai. Ulikŋân luâk kotŋe Yona wan miep aregât kulem konok areâk miawakto ekbai.” dâep. Hain dâm Yesuŋe hepun yekmâ luâklupŋe olop waŋgan âgâm ariyi.

Parisaio akto Sadukaio luâk minao makyeŋgiep.

5 Waŋga mem bâtgum hâtikowerâm akbiâ luâklupŋe nelâm yeŋgimbo sot bo mem bâtgum hâtikoyi.

6 Akto Yesuŋe makyeŋgim hin dâep, “Parisaio akto Sadukaio yeŋgât kâtembe aregât biwiyeŋaet damunŋe golâk manbei.” dâep.

7 Hain dâmbo maganŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Sot bo mem togoen aregât maktâp.” dâmbiâ

8 nâŋgâm hin makyeŋgiep, “Ye sotgât nâŋgâmbiâ humo aktâp aregât nâŋgâlân biwiyeŋe getek katmai.

9 Nâ siâ me siâ agân aregât nelâmyeŋgiep mon? Luâk 5 tausen akmâ sot koaŋe momerâk nembiâ pipiŋe gembo haka dondâ lugumbiâ pigep.

10 Akto luâk 4 tausen akmâ sot nâmbulân lâuwâ nembiâ tepyeŋe pigep. Pikto pipiŋe gembo haka dondâ lugumbiâ pigep.

11 Aregât sotgât bo nâŋgâmbiâ humo akbiap akto kâtembe gât maktân are âmâ sotgât bo maktân. Maktân are lâuwâŋe maktere nâŋgâŋet. Parisaio akto Sadukaio yeŋgât kâtembe hâkŋe hâkŋe arekŋe yeŋgâlân hâtikombo bâliwâi.” dâep.

12 Hain dâm makyeŋgimbo hin maganŋgi goaŋgi agi, “Sotgât hanokoak bo akŋet dâm maknengiâp. Parisaio akto Sadukaio yâk yeŋgât den nâŋgâwâi dâm maknengiâp.” dâyi.

Petoroŋe Yesugât keiŋe makmâ hulaŋep.

13 Akto ainba arim hân kotŋe Kaisarea kotŋe siâ Pilipi aregen ariyi. Ain arimbiâ Yesuŋe hin aiyeŋguep, “Luâk âmbâleŋe nâ luâk akmâ geân nâŋgât gain gain dâmai?” dâmbo
14 hin dâyi, “Bikŋande âmâ Yohane tu puli luâk arekŋe mandât dâmai. Dâ bikŋande âmâ Elianje gem mandât dâmai. Dâ bikŋande âmâ propete siâ kotŋe Yeremia me propete siâ me siâŋe mandât dâmai.” dâyi.
15 Hain dâmbiâ hin aiyeŋguep, “Dâ yeŋe âmâ nâŋgât gain gain dâm nâŋgâ niŋmai?” dâmbo Petoro kotŋe siâ Simoŋ arekŋe hin maganjep,
16 “Anutuŋe huŋgunaŋdo miawakbiapgât dâtâŋe Anutu manman kârikŋe yâkgât nanŋe gem mandât.” dâep.
17 Hain dâmbo hin dâep, “Simoŋ Yonagât nanŋe luâk âmbâle siâŋe den ire makgiŋdo bo maktât. Ewene himbimân mandâp arekŋe den ire makgiŋdâp aregât heroŋe ak.
18 Gâŋgât kotge Petoro den aregât keiŋe amâ kât aregât dopŋe hainâk yu maktât den arekŋe nune emet ketuguwian ain Hememgât ambolupŋande nâŋgât kâmot are mem ge katyekberâm âi humo mem kinmâ pâpkowai.
19 Akto nâ himbim kâleŋaet hâŋgigât tâkŋe giŋbian aregât gâ hânân wan hikowiatgât âi memenâ himbimân gai hikowiapgât miawakbiat. Dâ hânân hulaŋbiatgât âi memenâ himbimân gai hulaŋbiapgât miawakbiap.” dâm maganjep.
20 Akto Yesuŋe hoŋ bawalupŋe makyeŋgim hin dâep, “Nâ Anutuŋe huŋgun niŋdo geân iregât den siâ me siâ bo makyeŋgiwei.” dâep.

Yesuŋe mom agatbiapgât makyeŋgiep.

21 Akto sop ain Yesuŋe keiŋe katmâ Yerusalem kepian âgâmbo Israe yeŋgât humomolupyeŋe akto Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi akto sumbe kat kat luâk arekŋe mem siâ siâ mâŋgim hâk hilâlâm waŋmâ kombiâ mom benŋe hilâm âlâwu bo akto momoŋânba agatbiap aregât den hoŋ bawalupŋe makyeŋgiep.
22 Akto Petoroŋe Yesu kewugum ginŋângen bam den kugâk kugâk mâŋgim hin maganjep, “Humo, gâ hain bo akbiat. Wan me wan akginbaigât maktât are gâŋgâlân bo miawakbiap.” dâep.
23 Hain dâmbo Yesuŋe purik dâm Petoro maganjmâ hin dâep, “Gâ Hianjgi Amboŋe aregât hepunnek. Gâmâ nâ peŋ panmâ nuguâkgât dâp tiginiŋdât. Gâ Anutugât nâŋgâ nâŋgâ are bo nâŋgât. Gâ luâk yeŋgât nâŋgâ nâŋgâ are nâŋgâm maktât aregât heniŋdât.” dâep.

Yesu olop manbaengât den.

24 Hain dâm hârok hin dâm makyeŋgiep, “Luâk âmbâle bikŋande biwiyeŋe nâŋgâlân katmâ nâ olop ariwerâm âmâ wan me wanŋe hilipyeŋguwiap aregât bo hamewakmâ hanâk watnekmâ manbei.
25 Dâ siâŋe ikiŋe hâkŋe gangerâwiap are âmâ yâk manman âlepŋe bo penianbiap. Akto siâŋe nâŋgât den âi aregâlâk nâŋgâm mando kombiâ âmâ momoŋân ba agatbiap.
26 Luâk siâ hângât wan me wan hârok mem mando manmanŋe gulip akto gain gain manmanŋe miawaganbiap? Akto manmanŋaet den dâtâŋe are gain mendo ârândâŋ akbiap?
27 Aregât keiŋe hin. Sop humoân Ewenaet pagaleŋe olop akto aŋelolupŋe âkâ olowâk Ewenande luâk akmâ geân nâ lâuwâŋe huŋgun niŋdo gewian, sop ain âmâ luâk âmbâle agak meme akmai aregât hâuŋe hainâk yeŋgiwian.
28 Akto aregât makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk bikŋe yu kindâi ire hâmbâi boâk mombiân nâ emelâk luâk akmâ geângât togom damunyeŋe aktere nekbai.” dâep.

17

Yesuŋe gimbâŋân himbim towat agep.

1 Akto hilâm nâmbulân konok bo akto Yesuŋe Petoro Yakobo akto eminje Yohane kewugu yekto gimbâŋe siâ ain âgâyi. Âgâm ain yeŋeâk kili.
2 Ekmâ kinbiâ Yesugât hâkŋe purik âgâmbo aŋgâ agep. Hain akto enem dewunŋe arekŋe dewutâ dewunŋe hinare akmâ pakpak dâep. Pakpak dâmbo sâŋgumŋe wan arekŋe kau kau dondâ agep.
3 Akto ainâk Mose akto Elia miawakbela Yesu olop den maganjgi goanjgi akbiâ yegi.

4 Akto Petoroŋe yekmâ Yesu magaŋmâ
hin dâep, “Humo wan siâ hekat nengimenâ
ekten aregât ukenŋe nâŋgâen. Gârâmâ gâŋe
âlepŋe dâmenâ âmâ nâŋe uligi âlâwu in ke-
tuguwerân. Gâŋgât siâ akto Mosegât siâ
akto Eliagât siâ.”
5 Hain dâm makmâ kindo are olowâk
hamandat kau kau arekŋe tigiyegep. Akto
hamandat are kâlegenbak den siâ hin mi-
awagep, “Ire âmâ nâŋgât nanne akto bi-
winande mem heŋgemgoman. Akto yâkgât
agak meme aregât ukenŋe akman gârâmâ
ye yâkgât den nâŋgâwei.” dâep.
6 Akto hoŋ bawalupŋande den are
nâŋgâm hamewakmâ enem dewunyeŋe
hânângen gembo kâŋgom tali.
7 Akto Yesuŋe enemyeŋân gutmâ mem
goaŋ yekmâ hin makyeŋgiep, “Agatŋet. Ye
hamep bo akŋet.” dâmbo
8 agatmâ luâk lâuwâ are bo yelegi. Yesuŋe
konok ikiŋak kindo egi.
9 Akto gimbâŋe are hepunmâ pelepŋe
gem gem Yesuŋe den kârikŋe makyeŋgim
hin dâep, “Wan me wan âuren ye ektâi
aregât den luâk siâ me siâ bo magaŋbei. Tit-
nan luâk akmâ geân nâ momoŋânba agat-
bian ain âmâ âlepŋe makyeŋgiwei.” dâep.
10 Akto hoŋ bawalupŋe olop kili arekŋe
aikom hin dâyi, “Mosegât den kârikŋe
makmâ kepikmai arekŋe hin dâmai,
“Elianŋe lâuwâŋe togombo âmâ haminân
Anutugât hoŋ bawa togowiap.” dâmai.
Amâ gain gain?” dâyi.
11 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Amâ
bundâk, Elianŋe âmâ togom wan me wan are
hârok heŋgemgowiap.
12 Gârâmâ aregât hin makyeŋgiwe. Elia
âmâ lâuwâŋe emelâk togoep gârâmâ luâk
biknande bo ekmâ nâŋgâm heŋgemgom
ukenyeŋe watmâ agak meme keiŋe keiŋe
agaŋbiâ moep. Aregât hainâk akmâ
luâk akmâ geân nâ hâk hilâlâm niŋbiâ
mombian.” dâep.
13 Yesuŋe hain dâmbo hoŋ bawalupŋande
hin nâŋgâyi, “Eliagât maktâp amâ Yohane
tu puli keiŋe kalep aregât maktâp.” dâyi.

Aposoloŋe nanaŋ siâ heŋgemgone dâm hâumgoyi.

14 Akto arewa gembiâ luâk âmbâle dondâ
yâkgâlân togoyi. Akto luâk siâŋe Yesugât
enemŋân togom pâwutŋe ligim hânân
tatmâ kâŋgom hin magaŋep,
15 “Humo, gâ hanâk nannaet okotge
nâŋgâ. Nâ nune nanne biwi gulip akmâ
manmap. Akto kâlâwân me tuân gembo
sop unduwâk aktâp.
16 Akto gâŋgât hoŋ bawalupgande
mem heŋgemgoŋet dâm mem togore
heŋgemgowerâm âsimbiâ bo agep.” dâep.
17 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâep, “Ye
wangât nâŋgâlân biwiyeŋe bo katmâ âmâ
yeŋgaelâk nâŋgâm kautyeŋe oremai. Nâ ye
olop sop kâlep bo manbaen aregât arire
âmâ ye gain gain akmâ manbai? Akto
sokom katyektere sop kâlep akbiap mon?
Bâin, nanaŋ are kewugum nâŋgâlân gaŋet.”
dâep.
18 Hain dâmbo kewugum yâkgâlân
âgâmbiâ sinduk baniara bâleŋe are den
kugâk kugâk mâŋgimbo luâk sigan are
hepunmâ ariep. Akto ainâk kundat are bo
agaŋep.
19 Akto hoŋ bawalupŋande ikiŋeâk yoŋâk
tatoân Yesugâlân togom magaŋmâ hin
dâyi, “Keiŋe gain gaingât nenŋe sinduk
baniara bâleŋe are watberâm mem âsienŋe
bo aktâp?” dâyi.
20-21 Hain dâmbiâ yâkŋe hin makyeŋgiep,
“Ye nâŋgâlân biwiyeŋe kârikŋe bo katmâ
heŋgemgomai aregât walaŋberâm âsiâi. Dâ
yeŋe biwiyeŋe nâŋgâlân getek katmâ âmâ
âlepŋe borâŋe ire magaŋmâ hin dâwai, “Gâ
agatmâ indâgen ari.” dâmbiâ ariwerâp.
Akto wan me wan miawagâk dâmbiâ âlepŋe
miawakbiap.” dâep.

Yesuŋe mom agatbiapgât makyeŋgimbo sop lâuwâ agep.

22 Akto Yesu Aposololupŋe olop Galilaia
hânân ariyi. Arim Yesuŋe hin makyeŋgiep,
“Nâ luâk akmâ geân nâ luâk biknande
nugumbiâ mombian.
23 Akto nugumbiâ mom benŋe hilâm
âlâwuŋân momoŋânba agatbian.” Hain
dâmbo biwiyeŋe umatŋe agep.

Petoroŋe iŋan lauŋânba puli miep.

24 Akto arewa Kapanaum kepian ariyi.
Akto sumbe kat kat emetŋaet puli dâtâŋe
memini arekŋe Petorogâlân togom aikom
hin dâyi, “Yeŋgât tiksayeŋande sumbe kat

kat emetŋaet puli siâ katmap me bo?” dâm magaŋi.

25 Hain dâmbiâ Petoroŋe, “Âo.” dâep. Hain dâm ikiŋak emet kâlegen âgâmbo Yesuŋe soŋ magaŋmâ hin dâep, “Simoŋ gâ gain gain nâŋgât? Hângât luâk kembuŋe yeŋe nanlupyeŋe yeŋgâlânba puli dâtâŋe memai me luâk aŋgâ yeŋgâlânba memai?” dâep.

26 Hain dâmbo Petoroŋe magaŋmâ dâep, “Luâk aŋgâ yeŋgâlânba memai.” dâmbo Yesuŋe hin magaŋep, “Bundâk maktât. Gârâmâ nanlupyeŋande puli dâtâŋe kat katgât âi bo memai.

27 Gârâmâ bo katenŋe nâŋgâmbiâ bâliwopgât hanâk netgât puli dâtâŋe kat. Gâŋe haruângen arim tâk panmâ iŋan ulik gulik oloŋberât are tepŋe gâimenâ puli koaŋe siâ miawakto mem netgât katberât.” dâep.

18

Nanaŋ gurukŋe yeŋgât towat manbaen.

1 Akto sop ain hoŋ bawalupŋande Yesugâlân togom hin magaŋi, “Anutuŋe damun nenŋe akmap nengâlân gâtŋe niŋande bikŋe ewangi nenekmâ damun nenŋe akbiap?” dâyi.

2 Hain dâmbiâ nanaŋ siâ kondo gambo hutyeŋân kato kindo

3 hin dâm makyeŋgiep, “Den ai nuguâi aregât makyeŋgire nâŋgâŋet. Nanaŋlupyeŋande akmai are yeŋe hain akbiâ âmâ Anutuŋe meyekbiap. Dâ hain bo akbai amâ Anutugât kâmolân bo dewati nenekbai.

4 Akto nanaŋ ire hainare akmâ amâ ikiŋaet nâŋgâmbo gewiap aregât yeŋgâlân gâtŋe siâŋe hainâk akmâ ikiŋaet nâŋgâmbo gembo âmâ Anutugât kâmot damunyeŋe akbiap.

5 Akto luâk âmbâle siâŋe âmâ nanaŋ ire hinare tângomap arekŋe amâ nâ tân nugumap aregât dop akmap.

6 Dâ luâk siâŋe nanaŋ biwiyeŋe nâŋgâlân katmai are yeŋgâlânba konok bâliwerâm hâkŋe hâkŋe hain akto âmâ gâuk, siâŋe kât humo dondâ hanŋân imbogoaŋmâ haru bâtgumân hâkokombo dâine arekŋe âmâ siâ me siâ owâiŋe miawagaŋdâp akbop.

7 Akto dop yeŋgumapŋe ye hârok dop yeŋguwerâm biwiyeŋân gewiapgât dop tatâp aregât hân hârokgât okotne nâŋgân. Gârâmâ luâk âmbâle siâŋe bikŋe bâleŋe akŋet dâm hilip yeŋgumbo Anutuŋe hâuŋe humo waŋbiap.

8 Akto hememgât pat akbâigât bâtyeŋe me keiyeŋe bikŋande bâleŋe akbâigât hârem panbei. Hain akmâ keiyeŋe me bâtyeŋe bikŋe are âlepŋe akto manbiâ ârândâŋ akbiâp. Dâ bâtyeŋe keiyeŋe biken biken âlepŋe tatbiap âmâ arekŋe oloŋyekto kâlâwânâk manmâ âgâwâi.

9 Akto dewunyeŋande bâleŋe akŋet dâm oloŋ yekto dosa akbâen dâm dewunyeŋe are kâwutmâ panbei. Akto dewunyeŋe konogâk tatyeŋgiwiap amâ âlepŋeâk manbai. Dâ dewunyeŋe lâuwâ lâuwâ tatbiap amâ arekŋe oloŋ yekto hememgât kâlâp humo yemap ain gewâi.

10 Akto himbimân aŋeloŋe nanaŋ damunyeŋe akmai arekŋe âmâ hokboâk hokboâk Ewene ekmai. Aregât nanaŋ sisik ire hut nenŋân hinare yeŋgât nâŋgâmbiâ gewop.

11 Akto luâk âmbâle hilip aguwâigât nâ luâk akmâ geân nâ heŋgemgo yekbian aregât hin makbe.

12 Luâk siâ lama 100 kinaŋbiap. Akto hutyeŋânba konokŋe heambukto amboŋande lama bikŋe are gimbâŋân hepun yekmâ siâ heambugep aregât undâgâtbiap.

13 Undâgâtmâ mem miawakmâ okot âlep akbiap. Dâ lama bo heambukmâ âlepŋeâk kinbai aregât amâ heroŋe hain bo akbiap.

14 Hainâk Ewene himbimân mandâp arekŋe nanaŋ itik matik bâliwâi dâm damunyeŋe akmap.

Galagaet dosa hepunben.

15 Akto den siâ hin makbe. Galage siâŋe gâŋgâlân dosa akto âmâ bâleŋe aregât keiŋe pumân magaŋben. Hain akmenâ yâkŋe gâŋgât den nâŋgâmbo âmâ gala konok manbiandat.

16 Dâ yâkŋe gâŋgât den bo nâŋgâmbo âmâ luâk âmbâle amon siâ yeŋgonmenâ gutmâ den yetŋe ârândâŋ ketugune dâwai.

17 Dâ yâk yeŋgât den are bo nâŋgâmbo nâŋgât kâmolân gâtŋe arim makyeŋgiwen. Akto are âkâ hainâk yâk yeŋgât den are

bo nâŋgâmbo âmâ gâŋe yâk hin magaŋben, “Gâmâ luâk bâleŋe akmai are yeŋgât dop aktât.” dâwen.
18 Akto aregât bunŋe maktere nâŋgâŋet. Ye hânân wan hikowaigât âi membiâ himbimân gai hikowiapgât miawakbiap. Dâ hânân hulaŋbaigât âi membiâ himbimân gai hulaŋbiapgât miawakbiap.
19-20 Gârâmâ siân nâŋgât kâmolân gâtŋe lâuwâ me âlâwu Anutu ulilaŋberâm mendugum kinbiâ ainâk nâ hutyeŋân manbian aregât wan me wan ulilaŋberâm han konok katmâ Anutu ulilaŋbai amâ ainâk Ewene himbimân manmap arekŋe wan me wan âlepŋe yeŋgiwiap.” dâep.

Hoŋ luâk hâkŋe hâkŋaet den.

21 Akto sop ain Petoroŋe Yesugâlân togom magaŋmâ hin dâep, “Humo, galanande sop amon nâŋgâlân dosa akto âmâ nâŋe dosa are hepun aŋbian? Nâmbulân lâuwâ akto hepun aŋbian me kakŋân siâkâ aktoân hepun aŋbian?” dâep.
22 Hain dâmbo Yesuŋe magaŋmâ hin dâep, “Hain bo. Hanâk luâk are dosaŋe hepunaŋmâ âgâwiat.
23 Aregât den dopŋe siâ hin makbe. Anutuŋe damunyeŋe akbiap amâ luâk kembu hinare yâkŋe ikiŋe luâklupŋe hâuyeŋaet akmâ heŋgem yeŋguwerâm agep.
24 Yâkŋe hâu are heŋgemgowerâm âi miep. Akto yâkŋe luâk siâ yâkgâlân mem ari âi luâk aregât hâu âmâ 13 milion kina hainare.
25 Akto luâk arekŋe hâu are kutigitbiapgât puli dop hainare bo talaŋep. Aregât akmâ luâk kembu arekŋe makyeŋgimbo luâk are ikiŋe akto âmbenŋe nanaŋlupŋe meyekmâ yeŋgâlân kotŋe siâ siâŋe are hârok puligom benŋe puli are mem luâk aregât hâu kutigitberâm agi.
26 Hain akto âi luâk arekŋe luâk kembu aregât enemŋân kâŋgom hin magaŋep, “Gâmâ hanâk nâŋgât okot nâŋgâm lâmnugu. Hâmbâi âlepŋe hâu are gâŋgâlân kutigitbian.” dâep.
27 Akto âi luâk aregât humoŋande luâk aregât okotŋe akmâ dosaŋe hepunaŋep.
28 Akto âi luâk arekŋe hâkŋângen gem benŋe ikiŋe âi luâk siâ hannân mem metawolep. Amâ luâk aregât hâu amâ 100 kina. Akto âi luâk are mem hin magaŋep, “Gâŋe hâu are hârok kutigitmâ meteniŋ.” dâep.
29 Hain dâmbo ikiŋe âi luâk arekŋe enemŋân kâŋgom ulilaŋmâ hin dâep, “Gâ nâŋgât okotge nâŋgâm lâmnugu. Hâu are âlepŋe gâŋgâlân kutigitbian.” dâep.
30 Hain dâmbo yâkŋe yâkgât den are bo nâŋgâm lope kâlegen katmâ hin dâm magaŋep, “Inâk tatmenâ hâu are ârândâŋ akto âlepŋe ariwiat.” dâep.
31 Akto hoŋ bawa aregât galalupŋande den are nâŋgâm bâliaŋi. Hain akmâ arim den are humoyeŋe magaŋi.
32 Akto humoyeŋe arekŋe damun are kondo guto hin magaŋep, “Gâ luâk bâleŋe. Gâŋe ulit niŋmenâ aregât hâuge yiep ina hanâk yân hepun gektân.
33 Nâŋe gâŋgât okot nâŋgâ giŋdân ina gâkâ âi luâkge aregât okot bo nâŋgaŋdât are nâŋgâre umatŋe dondâ aktâp.” dâep.
34 Humoŋe hain dâm biwiŋe kâlâp akto tembe loko yeŋgâlân kato membiâ hin makyeŋgiep, “Âi luâk bâleŋe ire hâk hilâlâm agaŋbiâ hâu are ârândâŋ akbiap.” dâm makyeŋgiep.
35 Aregât keiŋe hin. Yeŋe galalupyeŋe yeŋgât dosa are biwiyeŋân makmâ manbiâ âmâ Ewene himbimân mandâp yâkŋe yeŋgât dosa bo kutigitbiap.” dâep.

19

Âmbâle mem bo hepunyekbaengât den.

1 Yesuŋe den are hârok makmâ metem Galilaia kepia are hepunmâ hân humo kotŋe Yudaia tu kotŋe Yodaŋ biken ain ariep.
2 Arimbo luâk âmbâle dondâŋe olop ariyi. Akto ain luâk âmbâle kundatdâ dondâ mem heŋgem yeŋguep.
3 Akto Parisaio luâkŋe yâkgâlân togom dop komberâm hiaŋgim hin dâyi, “Gain gain luâkŋe âmbenlupyeŋe watyekbaigât dâp tatâp me bo?” dâmbiâ
4 yâkŋe hin makyeŋgiep, “Ye den ire oyaŋmâ nâŋgâmai, “Anutuŋe hân himbim ketuguyelegep sop ain âmâ luâk âmbâle ketugu yelegep.
5 Ketugu yelekmâ hin dâep, “Luâkŋe eweŋe memeŋe hepun yelekto âmbenŋe olop dewati akbiandat. Hain akmâ yâk

hâkyetŋe konok hainare akto manbiandat.” dâep.” den hain tatâp.

6 Hain gârâmâ yâk siâkâ ikiŋeâk ikiŋeâk bo akbiandat. Yâk hâkyetŋe konok hainare akbiandat. Hain gârâmâ Anutuŋe mem mendugu yelegep are luâk siâŋe luâk âmbâi lâuwâ are potatyelekbiapgât dop bo tatâp.” dâep.

7 Yesuŋe hain dâmbo Parisaio luâkŋe magaŋmâ hin dâyi, “Maktât are gain gain maktât? Wangât Moseŋe den kârikŋe katnengim hin dâep, “Luâk siâŋe âmbenŋe watberâm âmâ âmbâle hepun hepungât kulem esenŋe kulemgom âmbenŋe waŋmâ wato ârândâŋ akbiap.” dâep?” dâyi.

8 Akto Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Moseŋe amâ yeŋaet agak meme bâleŋe akbiâ biwiyeŋe kârikŋe akmap aregât akmâ kulemgoep amâ yeŋe agat agatŋe akbiâ dâp katyeŋgiep. Dâ ulikŋân âmâ agak meme ire hain bo yiep.

9 Aregât ye hin makyeŋgiwe. Luâk siâgât âmbenŋande dâp gulip bo mando âmâ yân luâk arekŋe watmâ âmbâle siâ membiap âmâ luâk arekŋe luâkdâ âmbendâ yeŋgât dâp are mem bâlimbo dosa miawaganŋbiap.” dâep.

10 Yesuŋe hain dâmbo hoŋ bawalupŋande hin maganŋi, “Luâk yeŋgât agak meme hain tato âmâ luâkŋe hanâk âmbâle bo membiâ ârândâŋ aktâp.” dâyi.

11 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Luâk hârokŋe den ire membaigât dop bo. Anutuŋe luâk bikŋeâk kârikŋe yeŋgiep. Luâk arekŋeak âmâ den ire âlepŋe membai.

12 Hin. Luâk bikŋe memelupyeŋande meyegiân âmbâle bo meyekbaigât dop tatâp. Dâ luâk bikŋe âmâ gasalupyeŋande gâiyeŋgimbiâ âmbâle meyekbaigât dâp bo tatâp. Hainâk luâk bikŋande amâ himbimgât akmâ âi humo mem manmai yâk âmbâle bo menegât nâŋgâmai are ârândâŋ akbiap. Gârâmâ den ire amâ Anutuŋe memeŋe akyeŋgimbo aregât kârikŋe manmai.” dâep.

Yesuŋe nanaŋ yeŋgât Anutu ulilaŋep.

13 Akto sop ain luâk âmbâle bikŋande Yesuŋe nanaŋlupyeŋe bâtŋande kautyeŋân mem Anutu ulilaŋâkgât yâkgâlân meyekmâ togoyi. Hain akbiâ hoŋ bawalupŋande den kugâk kugâk akyeŋgiyi.

14 Hain akyeŋgimbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Ye hepunbiâ nanaŋ are nâŋgâlân togoŋet. Ye bo mem ganyeŋe dâŋet. Anutuŋe damunyeŋe akbiap amâ nanaŋ hainare yeŋgât.” dâep.

15 Hain dâm bâtŋande kautyeŋân kalep. Katmâ âmâ kepia are hepunmâ ariep.

Luâk sikumdâŋe Yesu aikoep.

16 Akto luâk siâŋe Yesugâlân togom hin maganŋep, “Tiksa. Nâ agak meme gain hinare akmâ âlepŋe akmâ âmâ manman kârikŋeâk manmâ âgâwian?” dâmbo

17 hin maganŋep, “Gâ wan me wan âlepŋeâk makniŋdât keiŋe âmâ âlepŋe Anutu konok. Gârâmâ gâ manman âlepŋe manberâm âmâ Mosegât den kârikŋe kat katŋe are hârok watben.” dâmbo

18 luâk arekŋe hin dâep, “Wan den kârikŋe?” dâmbo hin maganŋep, “Den kârikŋe amâ hin. Gâ luâk bo yeŋgumenâ mombai. Gâ luâkdâ âmbendâ yeŋgât dâp are bo mem hilipkowen. Kâmbu bo akben. Gâ luâk siâgât den bo hianŋgiwen.

19 Gâ ewege memege yetgât amukyetŋân manben. Akto gugaet akmat hainâk galalupge are akyeŋgiwen.” dâm maganŋep.

20 Hain maganŋdo hin maganŋep, “Den kârikŋe kat katŋe ire hârok emelâk akmâ meteân. Gârâmâ wan bâiŋe mendere âmâ manman kârikŋe miawakniŋbiap?” dâmbo

21 Yesuŋe hin maganŋep, “Gâ âlepŋe dondâ akberâm nâŋgâm âmâ ari kotŋe siâ siâŋe are hârok yeŋgimenâ puligombiâ puli are mem ari luâk umburuk yeŋgiwen. Hain akmenâ âmâ Anutuŋe gâŋgât wan me wan âlepŋe are himbimân kat giŋbiap. Gârâmâ gâ nâ watnekmâ gamenâ arire.” dâep.

22 Hain dâmbo luâk sigan arekŋe nâŋgâm kotŋe siâ siâ dondâ talaŋep aregât nâŋgâmbo humo akto aregât Yesuŋe tâwât dewunge panben dâm maganŋep aregât biwiŋe umatŋe akto gem yân ariep.

Luâk pulirâ sikumdâŋe Anutugât kâmolân dewatiwerâm âmâ âi humo membai.

23 Akto Yesuŋe hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, “Makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk

pulirâ sikumdâŋe Anutugât kâmolân dewatiwerâm amâ âi humo membai.
24 Soŋgo pike dâpŋânba gawerâm âmâ âi humo membiap. Dop hainâk luâk pulirâ sikumdâŋe Anutuŋe damunyeŋe akbiap ain ariwerâm âi humo membai." dâep.
25 Hain dâmbo den are nâŋgâm sân sân mem hin magi, "Bâe, niŋande manman âlepŋân ariwiap?" dâyi.
26 Dâmbiâ Yesuŋe tâŋ tâŋâk yekmâ kinmâ hin makyeŋgiep, "Anutugât manman âlepŋân ariwaigât nâŋgâ nâŋgâyeŋe watbiâ bo akmap. Dâ Anutuŋe konok âmâ wan me wan miawakbiapgât bo pâpkomap." dâep.
27 Hain dâmbo Petoroŋe magaŋmâ hin dâep, "Woe, nen âmâ kotŋe siâ siâ hârok hepunmâ gâ olop malion aregât hâuŋe nen wan membaen?" dâep.
28 Akto Yesuŋe hin makyeŋgiep, "Hâmbâi kotŋe siâ siâ ire hârok irakŋe akmâ metewiap. Sop ain âmâ luâk akmâ geân nâ lâuwâŋe gem âmâ luâk kembu yeŋgât tat talân tatbian. Akto nâ watnekmâ manmai yekâ hainâk tat tat keiân lâuwâ ain tatbai. Tatmâ Israe luâk âmbâle kâmot keiân lâuwâ are mem potat yekbai.
29 Akto luâk âmbâle nâŋgât nâŋgâm emetyeŋe me emi teulupyeŋe me meme ewelupyeŋe me nanaŋ me âi kalam me wan me wan nâŋgât akmâ hepunmai amâ hâmbâi aregât hâuŋe kotŋe siâ siâ dondâ membai. Hain akmâ manman kârikŋân manmâ âgâwai.
30 Aregât siâkâ makbe. Luâk âmbâle bikŋe hinŋe hâkyeŋe mem agatbai are âmâ hâmbâi Anutuŋe hamiŋângen katyekbiap. Dâ bikŋe âmâ hinŋe hâkyeŋe mem gewai are âmâ Anutuŋe hâmbâi tânyeŋgumbo ulik gulik akbai." dâep.

20

Waiŋ âi meyi yeŋgât den ginŋe.

1 Akto Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, "Anutuŋe damunyeŋe akbiap amâ luâk siâgât hân humo yeaŋmap dop hainare akto hândâktâk dondâ agatmâ âiângen âi meaŋetgât âi luâk bikŋe meyekberâm ariep.
2 Akto âi luâk bikŋe olop den akmâ hilâm konokgât hâu dâtâŋe aregât puliŋe membaigât makyeŋgimbo âlepŋe dâmbiâ huŋgun yeŋgimbo âi memberâm ariyi.
3 Arimbiâ âmâ 9 kilok wan hainare kepian arim luâk bikŋe yekto kepia tete yân tali.
4 Yân taligât luâk arekŋe makyeŋgim hin dâep, "Ye arim nâŋgât waiŋ âiângen âi membiâ aregât puliŋe âi aregât dopŋânâk yeŋgiwerân." dâep.
5 Hain dâmbo arimbiâ benŋe 12 kilok akto 3 kilok ain âkâ hainâk agep.
6 Hain akmâ âmâ eŋgaiŋe 5 kilok wan hainare arim yekto luâk bikŋe yân tatmâ manbiâ yekmâ hin makyeŋgiep, "Ye gain gain akmâ hilâm humo ire yân tatmâ mandâi?" dâmbo
7 yâkŋe hin magaŋi, "Luâk siâ me siâŋe âi siâ bo nengimbo aregât yân tatmâ manden." dâmbiâ yâkŋe hin makyeŋgiep, "Ye arim nâŋgât waiŋ âiângen âi meŋet." dâep.
8 Akto emet dâgâmbo âmâ luâk arekŋe âi luâklupŋe yeŋgât damun are magaŋmâ hin dâep, "Âi luâk yeŋgonmenâ togombiâ hilâm konokgât hâu dâtâŋe yeŋgi. Akto âi luâk hami togoâi are yeŋgâlânba keiŋe katmâ yeŋgim maleine âi luâk ulik gulik togoâi are âmâ bâiŋe yeŋgiwen." dâep.
9 Hain dâmbo âi luâk 5 kilok âi meyi are âmâ hilâm konokgât hâu dâtâŋe konok yeŋgiep.
10 Akto luâk ulik gulik togom âi keiŋe katmâ meyi are togom, "Nenŋe âmâ hilâm konokgât puli aregât kakŋân memberen." dâm nâŋgâyi. Dâ ina yâkâ hainâk hilâm konokgât hâu dâtâŋe yeŋgiep.
11 Yeŋgimbo mem kalam amboŋe aregât dondâ nâŋgâm bâlianŋi.
12 Hain akmâ magaŋmâ hin dâyi, "Luâk ire âmâ hinŋeâk togom âi getegâk mendâi ina gâŋe hilâm konokgât yeŋgiât. Akto nenŋe âmâ dewutâ kârikŋân âi humo menden akto dewutâŋe dondâ nenektâp ina hainâk nengiât are ârândâŋ bo aktâp." dâyi.
13 Hain dâmbiâ yâkŋe luâk hutyeŋân kilep siâ magaŋmâ hin dâep, "Gala, nâ bâleŋe bo akginŋdân. Nâŋe hilâm konokgât hâu dâtâŋe memberât dâm makginŋdere

gâŋe âlepŋe dâm nâŋgâmenâ ârândâŋ aktâp aregât
14 gâ pulige are meakmâ ari. Puli ya giŋdân hainâk luâk hami dondâ togom âi getek mendâi are nunaet ukennaet akmâ yeŋgiân.
15 Nâŋe nune puli ire mem siâ me siâ akbiangât amâ nunaet pat. Gâŋe damunne akmat me? Nâŋe agak meme âlepŋe akgiŋdere aregât gâŋe wangât nâŋgâm bâli niŋdât? Nâŋgâm bâli niŋmenâ ârândâŋ bo aktâp."
16 Luâk âmbâle bikŋande hinŋe hâkyeŋe mem agatbai are amâ hâmbâi Anutuŋe haminâŋgen katyekbiap. Dâ bikŋe hâkyeŋe mem gewai are âmâ Anutuŋe hâmbâi mem ulik gulik katyekbiap." dâep.

Yesuŋe mom agatbiapgât sop âlâwu makyeŋgiep.

17 Yesuŋe Yerusalem kepia âgâwerâm akmâ hoŋ bawalupŋe keiân lâuwâ are meyekto ariyi. Arim manmâ Yesuŋe dâwân makyeŋgim hin dâep,
18 "Ye nâŋgâŋet. Bâin. Nen Yerusalem kepian âgâne. Akto ain sumbe kat kat luâk akto Mosegât den kârikŋe makmâ kepikmai ain tatmai yâk yeŋgâlân gâtŋande luâk akmâ geân nâ bâleŋe akniŋmâ sumbe kat kat luâk akto Mosegât den kârikŋe makmai yâk yeŋgâlân makyeŋgimbiâ menekbai. Akto den âiân katnekmâ nugumbiâ mombian aregât den magaŋgi goaŋgi akbai.
19 Akto den hembalik mâŋgi nekmâ lâwinân nugumbiâ mombiangât Roma luâk are yeŋgâlân oloŋ nekbiâ bâleŋe mâŋgi nekmâ lâwinân nugumbiâ mombian. Mondere han nugumbiâ hilâm âlâwu akto momoŋânba agatbian." dâep.

Yakobo akto Yohane yâkŋe galalupyetŋe damunyeŋe akbiandatgât aikoyiat.

20 Akto sop ain Yebedaiogât âmbenŋande nanlogâtŋe Yakobo akto Yohane are kewugu yelekmâ Yesugâlân togom kâŋgom ulilaŋep.
21 Ulilaŋdo hin magaŋep, "Gâ wangât nâŋgât?" dâmbo hin dâep, "Sop siân gâŋe togom luâk âmbâle hârok damunyeŋe akbialân sop ain nanlogâtnande gasomge bikŋe bikŋe tatmâ kembu akbiandat." dâep.
22 Hain dâm ulilaŋdo Yakobo akto Yohane hin dâm makyetkiep, "Yet aregât keiŋe pâpkom maktat. Nâ wan me wan umatŋe miawak niŋbiap are hârok yet âlepŋe miawakyetkiwiap me?" dâep. Hain dâmbo hin dâyiat, "Maktât are miawak netkiwiap aregât nâŋgâetŋe ârândâŋ akbiap." dâyiat.
23 Hain dâmbela hin dâep, "Wan me wan umatŋe miawak niŋbiap arekŋe âlepŋe hainâgâk miawak yetkiwiap. Dâ Anutu Ewene yâkŋe konok nâŋgât amuknân manmâ damunyeŋe akbai aregât emelâk kotyeŋe dâm hâriep. Amâ nâŋgât âi bo." dâep.
24 Hain dâm makyetkimbo hoŋ bawaŋe bât bip bip hârok yâkŋe den are nâŋgâmbiâ umatŋe akto Yohane akto Yakobo peiyelegi.
25 Peiyelekbiâ Yesuŋe yeŋgondo bambiâ hin dâm makyeŋgiep, "Hângât luâk kembuŋe luâk damunyeŋe akmâ âmâ hoŋ bawalupyeŋe meyekbiâ manmai are âmâ nâŋgâmai.
26 Dâ yeŋe âmâ hângât luâk kembu are yeŋgât agak meme are hain bo akbei. Yeŋgâlânba siâŋe Anutuŋe nekto ârândâŋ agâk dâwiap âmâ benŋe galalupŋe yâk yeŋgât hoŋ bawa akmâ manbiâp.
27 Akto yeŋgâlânba siâŋe Anutuŋe nekmâ, "Woe, damunyeŋe akbiapgât dop tatâp dâwiap." dâm aregât galalupŋe yeŋgât âi luâk manbiâp.
28 Nâ hainâk hoŋ bawalupnande tân nuguŋet dâm aregât bo geân. Âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm luâk âmbâle dondâ are yeŋgât dosa bo akyeŋgiwiapgât mombian aregât luâk akmâ geân." dâep.

Yesuŋe dewunyetŋe bokbokŋe lâuwâ mem heŋgemyetkuep.

29 Yesu akto hoŋ bawalupŋe Yeriko kepia hepunmâ ariyi. Arimbiâ hami yeŋân luâk âmbâle dondâ ariyi.
30 Akto dâp ginŋân luâk dewunyetŋe bok boknŋe lâuwâ taliat. Yesu togoep aregât den nâŋgâm kârikŋeâk konmâ hin dâyiat, "Humo, gâ Dawidigât hakuŋe gâ hanâk netgât okotge nâŋgâ."

31 Hain dâm konbela luâk âmbâle ain
kili arekŋe nâŋgâm hin dâyi, “Woe, den
hepulet.” dâyi. Hain dâmbiâ denyeŋe bo
nâŋgâm âmâ lâuwâŋe koliat, “Humo, gâ
Dawidigât hakuŋe gâ hanâk netgât okotge
nâŋgâ.”
32 konbela nâŋgâm dâwân kinmâ
yetkondo gutbela hin aiyetkuep, “Gain
gain akyetkiwegât nâŋgat?” dâmbo hin
dâyiat,
33 “Humo âlepŋe eget dâmenâ dewun-
netŋe hulaŋagâkgât ulit giŋdet.” dâyiat.
34 Hain dâmbela okotŋe nâŋgâm dewun-
yetŋe howaimbo hulaŋ akto Yesu olop
ariyi.

21

Yesuŋe doŋgi kakŋân Yerusalem âgâep.

1 Akto arewa arim Yerusalem kepia
ewumâk Betepage kepia akto gimbâŋe
kotŋe Oliwa ain togoyi. Togo Yesuŋe hoŋ
bawalogâtŋe lâuwâ huŋgun yetkiep.
2 Huŋgun yetkim hin makyetkiep, “Yet
kepia bâlensiâ tato ektat âuren âgâet. Âgâm
âmâ doŋgi siâ hikombiâ kindâp nanŋe
olowâk are dowâk mem miawak yeleget.
Meyelekmâ mem âmâ nâŋgâlân togoet.
3 Dâ luâk siâ me siâŋe den wan siâ
makyetkimbo âmâ hin magaŋberat, “Iregât
âi miawakto Humonetŋande maknetkiâp
gârâmâ mem arietŋe âi bo akto âmâ dowâk
mem purik katberâp.” dâm magaŋberat.”
dâep.
4 Wan me wan ya miawagep are amâ
Propete siâŋe den kulemgoep aregât bikŋe
bunŋe miawagep den are hin tatâp,
5 “Sioŋ gimbâŋe ambolupŋe nâŋgâŋet.
Yeŋgât kembuyeŋe amâ hâkŋe mem
gemap. Hain akmâ yoŋâk ariw-
erâm âmâ doŋgigât kakŋân tatmâ
togowiap. Doŋgi aregât nanŋe are olop
togowiap.”
6 Yesuŋe hain dâm huŋgunyetkimbo arim
hain agiat.
7 Doŋgi akto nanŋe lâuwâ mem
oloŋyelekmâ togombela sâŋgum kakŋân
luguakmini are oloŋmâ doŋgi kakŋân
katbiâ yâkŋe âgâ talep.
8 Âgâ tato luâk âmbâle dondâŋe Humo-
nenŋe togoâp aregât dâp heŋgemgone dâm
sâŋgum kakŋân luguakmini are oloŋmâ
dâwân leŋgaim ariyi. Dâ bikŋande âmâ es-
enŋe siâ siâ ligim dâwân katmâ ariyi.
9 Akto luâk âmbâle dondâ enemŋân akto
haminŋân olop ariyi arekŋe âmâ hin koli,
“Woe, hakunenŋe Dawidi yâkgât kâmolân
gâtŋe gâŋe damun nenŋe ak. Anutu Hu-
moŋe wâtŋe giŋmâ huŋgun giŋdo togoât
aregât heroŋe akgiŋne. Akto kembunenŋe
yu togoât iregât Anutu himbimân manmap
yâk nâŋgaŋdenŋe kotŋe humo agâk.” dâyi.
10 Akto Yesuŋe Yerusalem kepian âgâmbo
kepia humo ain luâk âmbâle tali arekŋe sân
sân mem hin dâyi, “Luâk ire niŋe?” dâyi.
11 Hain dâmbiâ luâk âmbâle yâk olop ariyi
arekŋe makyeŋgiyi, “Imâ Anutugât Propete
siâ kotŋe Yesu, Galilaia hân aregât kepia
Nasarete ain gâtŋe.” dâyi.

Yesuŋe sumbe opmânânba watyegep.

12 Hain dâmbiâ Yesu Yerusalem kepian
âgâm sumbe kat kat opmânŋân âgâm luâk
âmbâleŋe siâ me siâ katmâ aŋgim kili are
wat yekmâ siâ me siâ yeŋe me kembâ
welamŋe me puli tat tat welamŋe mem
kâwulep.
13 Kâwutmâ watyekmâ hin makyeŋgiep,
“Anutuŋe makto kulemgoyi bikŋe hin
tatâp, “Nâŋgât emet âmâ luâk âmbâle
hârokŋe ulitniŋbaigât emet kindâp.” Den
kulem hainâk yendâp are hâkâŋ akmâ
mâŋgimbiâ luâk kâmburâ yeŋgât emet
hainare aktâp.” dâep.
14 Hain dâm sumbe kat kat opmânŋân
luâk dewunyeŋe bok bokŋe akto keiyeŋe
pâwutyeŋe bâleŋe are togombiâ mem
heŋgem yeŋguep.
15 Akto nanaŋ lepat ain âgâm Yesugât
hin dâyi, “Dawidigât hakuŋe kotŋe mem
agatne.” dâyi. Hain dâmbiâ sumbe kat
kat luâk akto Mosegât den kârikŋe makmâ
kepigi arekŋe Yesuŋe kulem keiŋe keiŋe
miep are ekmâ akto nanaŋ lepat are yeŋgât
den nâŋgâmbiâ bâlimbo kuk bâleŋe agi.
16 Hain akmâ Yesu hin magaŋi, “Nanaŋ
lepat irekŋe kotge konmâ mem agatbiâ
nâŋgât mon?” dâm magaŋi. Hain dâmbiâ
hin makyeŋgiep, “O nâŋgân gârâmâ aregât
Anutuŋe makto kulemgoyi bikŋe aregât
hin tatâp, “Anutuŋe nanaŋ lepat memeŋe

akyeŋgimbo kotŋe mem agatbai." den are oyaŋmâ nâŋgâm meteyi mon?" dâep.
17 Akto ainba hepun yekmâ kepia humo are ginŋângen gem hândâk ain Betania kepian yiep.

Yesuŋe makto lâwin siâ ululun dâep.

18 Yem kindo haunjdo hândâktâk purik katmâ kepia humoân âgâm sotgât mopŋe aguep.
19 Akto dâwân lowot hainare siâ kindo ekmâ bunŋe yendâp dâm keiŋân baep. Bam ekto bunŋe siâ bo yendo esenŋandeâk kilep. Akto lowot are magaŋmâ hin dâep, "Lâwin iregât koaŋe siâkâ bo yembiâp. Boâk tiŋ." dâmbo ainâk lowot arekŋe ululun kârâep.
20 Hain akto hoŋ bawalupŋande are ekmâ otneyeŋe arimbo sân sân mem hin dâyi, "Gain gain akmâ lowot ire dowâk ululun kârâp?" dâyi.
21 Hain dâmbiâ Yesuŋe makyeŋgim hin dâep, "Nâ iregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Ye nâŋgâlân biwiyeŋe katmâ heŋgemgom han lâuwâ âlâwu bo akbai âmâ nâŋe lowotgâlân aktere ektâi hainâk âlepŋe akbai. Akto are konok bo akbai. Gimbâŋe ire magaŋmâ hin dâwai, "Gâ kâwulakmâ haruân umbure ge." dâmbiâ âlepŋe hain akbiap.
22 Akto yeŋe nâŋgâlân biwiyeŋe katmâ heŋgemgom kinmâ wan me wan memberâm ulilaŋbai amâ wan me wan are âlepŋe membai." dâep.

Yesugât keiŋe nâŋgânegât aikoyi.

23 Akto Yesuŋe sumbe kat katgât opmânŋân âgâm luâk âmbâle den pat âlepŋe are makyeŋgiep. Akto sumbe kat kat luâk akto Israe yeŋgât kembu yâkgâlân togom magaŋmâ hin dâyi, "Gâ wan me wan akmat are niŋaet lau lokom akmat? Akto niŋande memeŋe akginjdo memat?" dâyi.
24 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, "Nâkai hainâk wan siâgât ai yeŋguwerân. Gârâmâ yeŋe den hâuŋe makniŋbiâ âmâ benŋe nâkâ wan kârikŋe tatniŋdo âi meman iregât keiŋe makyeŋgiwerân.
25 Yohaneŋe tu puli keiŋe kalep are niŋande meme agaŋdo âi are meminep? Anutuŋe me luâk yânŋande?" dâep. Hain dâmbo den are nâŋgâm are yeŋeâk magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, "Nenŋe Anutuŋe meme agaŋep dâweren âmâ yâkŋe hin maknengiwerâp, "Ye wangât yâkgât den bo nâŋgâm heŋgemgoyi?" dâwerâp.
26 Dâ nenŋe are luâk yânŋande memeŋe agaŋmini dâweren âmâ luâk âmbâle yu kindâi irekŋe Yohane âmâ Propete dâm kuk aknengiwâi aregât gain gain magaŋberen?" dâyi.
27 Hain dâm kinmâ Yesu hin magaŋi, "Yohane niŋande memeŋe agaŋdo akminep are bo nâŋgâen." dâyi. Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, "Nâkai hainâk niŋaet laugât kinmâ âi meman aregât bo makyeŋgiwerân.

Nanaŋ lâuwâ yetgât den ginŋe.

28 Aregât den ginŋe makyeŋgiwe. Luâk siâgât nanlogâtŋe lâuwâ maliat. Akto teuŋe aregâlân arim hin magaŋep, "Nan, gâ unjak arim waiŋ âiângen âi me." dâep.
29 Hain dâmbo nanŋe arekŋe magaŋmâ dâep, "Nâ borân." dâep. Hain dâm tatmâ benŋe beirâŋângen hanŋe siâ akto arim âi miep.
30 Akto eweyetŋande eminje aregâlân arim arekâ hainâk magaŋep. Akto nanŋe arekŋe magaŋmâ dâep, "Apo, âlepŋe ariwerân." dâm hiaŋgim bo ariep.
31 Gârâmâ nanlogâtŋe lâuwâ arekŋe niŋande âmâ eweŋaet den lokoep?" dâmbo dâyi, "Teuŋe arekŋe." dâyi. Hain dâmbiâ Yesuŋe makyeŋgim hin dâep, "Aregât den bunŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Puli dâtâŋe meme luâk akto âmbâle dâp gulip manmai yâkŋe ye ewangiyekmâ Anutugât kâmolân dewatiyi.
32 Amâ yeŋe Yohaneŋe agak meme âlepŋe hekat yeŋgimbo hâkâŋŋe akmâ denŋe bo lokoyi. Dâ gawamangât puli meme luâk akto âmbâle dâp gulip manmaiŋe âmâ denŋe nâŋgâm hanyeŋande nâŋgaŋi. Dâ ye âmâ are ekmâ hanyeŋe bo purik kato denŋe bo nâŋgâyi.

Waiŋ damunŋe bâleŋaet den.

33 Akto den dopŋe siâkâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk siâŋe hân siân tâk kotŋe waiŋ are kâmetmâ metem lope dâgâep. Akto waiŋ tuŋe pipikowaengât dâm kondo

ketugum heŋgemgom damun yeŋaet emet mem âi kalam hârok ketugum metem hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, “Kalam ire damunŋe akmâ sot bunŋe akto mem niŋbai.” dâm hân siângen ariep.

34 Arim manmâ manmâ mando sot bunŋe akto âi luâk siâ sot bunŋe bikŋe meyekŋet dâm huŋgun yeŋgimbo ariyi.

35 Arimbiâ damun luâklupŋe arekŋe hoŋ luâk are kât mem pitim panmâ yeŋgumbiâ bikŋe arimbiâ bikŋe moyi.

36 Hain akto amboŋe arekŋe âi luâk dondâ huŋgun yeŋgimbo arimbiâ a hainâk kalam damunlupŋe arekŋe hoŋ luâk are hainâk yeŋgum watyegi.

37 Amboŋande pat are nâŋgâm hin dâep, “Nune nanne huŋgun aŋdere arimbo yâkgât amukŋân manbai.” dâep.

38 Hain dâm huŋgun aŋdo arimbo âi damunlupŋande nanaŋ are ekmâ maganŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Woe, humonennaet nanŋe togoâp. Eweŋe mondo yâkŋe hârok membopgât kondenŋe moâk. Hain aktenŋe bât bâiŋe hârok nengât akbiap.” dâyi.

39 Hain dâm mem oloŋmâ hâkŋângen kombiâ moep.

40 Hain akbiâ âi amboŋe are gain gain akbiap?” dâep.

41 Hain dâmbo hin dâyi, “Âi amboŋe arekŋe togom hoŋ bawa are yeŋgumbo mombiâ âmâ benŋe dumyeŋân hoŋ bawa siânbaŋe sot yendoân niŋbai dâm katyekbiap.” dâyi.

42 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin dâep, “Anutuŋe makto luâk siâŋe hin kulemgoep,

> “Emetŋe ketuguwerân âmâ luâkŋe kât siâ ekmâ hâkŋe hâkŋe dâm panbiâ yendo Anutuŋe kât are mendo emetgât kun kun kârikŋe agep. Are ekmâ, “Imâ Humoŋe mem miawaktâp.” dâm ektenŋe humo aktâp.” Siâŋe ulikŋân hain kulemgoep.

Aregât ye âmâ nanaŋyeŋânbak oyaŋmâ nâŋgâyi amâ wangât hilipkoyi?

43 Aregât makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp yâkŋe yekto ârândâŋ bo akto luâk âmbâle aŋgâ damunyeŋe akbiap are yâk Anutuŋe damunyeŋe akbiap aregât bunŋe membai.

44 Dâ luâk siâŋe kât tetembeŋe kârikŋe are ekto ârândâŋ bo akto âmâ hâkŋe hilipkowiap. Akto kât arekŋe amâ luâk siâ kakŋân ge kom hambumbo hogoakbiap.”

45 Hain dâmbo Parisaio luâk akto sumbe kat kat luâk areyeŋgât humomolupyeŋande den are nâŋgâm hin dâyi, “Imâ nengât dop maktâp.” dâm nâŋgâmbiâ bâliep.

46 Hain akto aregât Yesu mem kala busi kâlegen katberâm agi. Hain akmâ memberâmbiâ luâk âmbâle dondâŋe ain kili arekŋe Yesu amâ Propete luâk dâm nâŋgâyi aregât, “Mendenŋe nenguwâi.” dâm hamewakmâ yânâk hepuli.

22

Luâk hâk katip bâlâk yâkgât den ginŋe.

1 Akto Yesuŋe den ginŋe siâ hin makyeŋgiep,

2 “Anutuŋe damunyeŋe akbiap amâ hângât luâk kembu siâgât agak meme hainare. Luâk kembu aregât nanŋande âmbâle memberâm akto luâk kembu arekŋe sot soŋgo dondâ om hâwuruep.

3 Akto ulikŋân luâk bikŋe nanŋande âmbâle mendoân togombiâ sot om yeŋgiwiapgât makyeŋgiep. Akto nanŋande âmbâle memberâm akto ain âi luâklupŋe bikŋe huŋgun yeŋgim, “Ari luâk are kewugu yekmâ togoŋet.” dâep. Akto âi luâklupŋande ari makyeŋgimbiâ yâkŋe borâm bo togoyi.

4 Akto lâuwâŋe âi luâklupŋe bikŋe huŋgun yeŋgim hin makyeŋgiep, “Ye arim nâŋe ulikŋân luâk makyeŋgiân are hin makyeŋgiwei. Ye nâŋgâŋet. Sot akto bau akto soŋgo humomo emelâk kom om katân akto kotŋe siâ siâ hârok emelâk mem ârândâŋ ketuguân. Gârâmâ ye togom nannande âmbâle memberâp iregât sot neŋet.” dâm âi luâklupŋe are makyeŋgim huŋgun yeŋgiep.

5 Akto âi luâklupŋande arim den are luâk âmbâle makyeŋgiyi. Makyeŋgimbiâ den a bonâŋgâm hansumbu akmâ ariyi. Siânbaŋe gem kalam yeŋângen ariyi. Dâ bikŋande âmâ puli âi memberâm gem ariyi.

6 Dâ bikŋande âmâ luâk kembugât âi luâk are hilip yeŋgumbiâ mom meteyi.

7 Hain akbiâ luâk kembu are biwiŋe kâlâp akto tembe lokolupŋe huŋgun yeŋgimbo arim luâk koko yeŋgumbiâ mom meteyi. Mom metembiâ kepiayeŋe arekâ ombiâ om bo akyegep.
8 Akto luâk kembu arekŋe âi luâklupŋe makyeŋgim hin dâep, “Nannande âmbâle mendâp iregât sot soŋgo emelâk mem ârândâŋ ketugure yendâp. Dâ nâŋe luâk togoweigât makyeŋgiân are yeŋgât agak memeyeŋe ârândâŋ bo.
9 Gârâmâ ye arim dâp kautŋe ârândâŋ kinmâ âmâ luâk âmbâle arim togombiâ yekmâ âmâ makyeŋgimbiâ togom sot ire neŋet.” dâep.
10 Hain dâm huŋgun yeŋgimbo âi luâklupŋe arekŋe dâp kautŋe ârândâŋ kinmâ arimbiâ luâk âmbâle âlepŋe me bâleŋe togombiâ hârok mendugu yegi. Akto luâk âmbâle arekŋe togom luâk âmbâi lâuwâ meagiat are yetgât emet are pikmâ teŋ teŋ dâm tali.
11 Akto luâk kembu arekŋe luâk âmbâle are yekberâm emet are kâlegen bam âgâep. Âgâm luâk siâ hombaŋ tat tatgât sâŋgum are bo lalakmâ togoep.
12 Togom ekmâ luâk kembu arekŋe magaŋmâ hin dâep, “Gala, gâ gain gain akmâ luâk âmbâle meak meak aregât sâŋgum bo latmâ in togoât?” dâep. Luâk kembu arekŋe hain dâmbo yâkŋe denŋe nâŋâk kinmâ aŋun aŋgiep.
13 Aŋun aŋgimbo luâk kembu arekŋe âi luâklupŋe makyeŋgim hin dâep, “Ye luâk are mem keiŋe bâtŋe mem mendugum dâgâm ge hândâknâŋgen ain panbiâ yeâk. Yem âmâ hâk hilâlâm dondâŋe nâŋgâm indem kamboŋmâ yem âgâwiâp.” dâm makyeŋgiep.
14 Aregât den ginŋe purikŋe hin makbe. Anutuŋe luâk âmbâle dondâ makmâ yeŋgonmap. Dâ luâk âmbâle konok konok potatmâ yeŋgondo Anutugât kâmolân dewatimai.” dâep.

Yesu puligât aikoyi.

15 Akto Parisaio luâk arim hin dâyi, “Hianŋdenŋe Yesuŋe den siâ makmâ hilipkombo mene.” dâm magaŋgi goaŋgi agi.
16 Hain akmâ hoŋ bawalupyeŋe akto Herotegât âi luâklupŋe huŋgun yeŋgimbiâ Yesugâlân togom lau tu agaŋmâ hin dâyi, “Humo, gâŋgât keige nâŋgâen. Gâ hiaŋgi den bo makmat. Bunŋeâk makmat. Gâ luâk hârok Anutugât dâp âlepŋe makmâ makyeŋgimat. Akto luâk yeŋgât nâŋgâ nâŋgâyeŋaet bo watmat. Akto luâk âgâ âgâŋe me gegeŋe areyeŋgât hamep bâlâk akmâ ârândâŋâk makmâ hekatnengimat aregât ire makmenâ nâŋgâne.
17 Nen Roma luâk siâ damun nenŋe kotŋe Sisa are gawamangât puli waŋmaen are âlepŋe me bo? Aregât gain nâŋgâmat? Puli waŋbaen me bo?” dâyi.
18 Hain dâmbiâ biwiyeŋaet keiŋe ekmâ nâŋgâm hin makyeŋgiep, “Ye hiaŋniŋdâi. Denŋe hami kom katniŋdâi.
19 Romagât puli koaŋe siâ mem niŋbiâ ekbe.” dâep. Hain dâmbo mem waŋbiâ mem agatmâ hekat yeŋgim hin dâep,
20 “Puli ire ekŋet. Iregât otneŋe akto kot ire niŋaet?” dâep.
21 Hain dâmbo hin dâyi, “Damun nenŋe Roma luâk kotŋe Sisa yâkgât otneŋe.” dâyi. Hain dâmbiâ hin dâep, “Wan me wan Roma luâk humogât dâtâŋe amâ yâk waŋbei. Dâ wan me wan Anutugât dâtâŋe are amâ Anutu waŋbei.” dâep.
22 Hain dâmbo nâŋgâmbiâ humo akto yân hepunmâ ariyi.

Momoŋânba agatbaengât aikoyi.

23 Akto hilâm ainâk Sadukaio luâk are togoyi. Luâk arekŋe momoŋânba luâk bo agatbai dâmini. Yâkâ hainâk togom lau tu agaŋmâ hin dâyi,
24 “Tiksa, Moseŋe ulikŋân hin dâm kulemgoep, “Luâk siâŋe âmbâle mendo nanaŋ bo miawakto mondo eminande kambut mem teuŋaet kâmot bo akbopgât membiap.” Moseŋe hain kulemgoep aregât hin makginne.
25 Emi teu nâmbulân lâuwâ nen hutnennân mali. Hain manmâ ulikŋân teuyeŋande âmbâle mem nanaŋ bâlâk manmâ moep.
26 Mondo eminande kambut are mem hainâk nanaŋ bâlâk manmâ mondo eminje siâŋe âmbâle kambut are miep. Hain akmâ mondo emi teu nâmbulân lâuwâ arekŋe âmbâle konok are mem nanaŋ bâlâk manmâ mom meteyi.

27 Bâiŋe kambutyeŋe are hainâk moep.
28 Akto luâk nâmbulân lâuwâ are hârogâk âmbâle konok areâk mem mom meteyi. Aregât sop bâiŋân agatmâ metembiâ âmâ âmbâle are niŋaet âmbenŋe akbiap?" dâm hiaŋgiyi.
29 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, "Ye Anutuŋe makto kulemgoyi are akto Anutugât kârikŋeŋe bonâŋgâmai are nâŋgâm hilipkom hain dâm maktâi.
30 Luâk me âmbâle momoŋânba agatmai yâk himbimân aŋelo mandâi hainare akmâ luâk âmbâle meak meak are hepunmâ yân manbai.
31 Dâ momoŋânba agat agatgât keiŋe hin maktere nâŋgâŋet. Anutugât den aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâm heŋgemgoŋet.
32 Anutuŋe hin magep, "Nâ Abraham akto Isaka akto Yakobo yâk yeŋgât damunyeŋe akman." dâep aregât yâk âmâ momoŋe yâk yeŋgât Anutu bo. Golâ manmanŋe yâk yeŋgât Anutu akmap." dâep.
33 Hain dâm Sadukaio gâtŋe makyeŋgimbo luâk âmbâle yânŋe ain kili arekŋe den are nâŋgâmbiâ umatŋe agep.
34 Akto Yesuŋe den magep are Sadukaio gâtŋande nâŋgâm den hâuŋe gain gain magaŋne dâm pâpkoyi aregât aŋun aŋgim hepuli, parisaioŋe aregât nâŋgâm âmâ Yesugâlân menduguyi.
35 Mendugumbiâ hutyeŋân Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi ain gâtŋe konok Yesu hianŋberâm aikom hin dop koep,
36 "Tiksa, Anutuŋe den kârikŋe kalep ain gâtŋe wan soŋ lokowaen." dâmbo
37 hin dâep, "Anutuŋe makto Moseŋe kulemgoep are bikŋe hin tatâp, "Gâŋe Humoge Anutu yâkgâlân biwi kambiamge me nâŋgâ nâŋgâge katmâ manben. Yâkgât âi akto den lau aregâlâk nâŋgâm kârikŋe akmâ hange konogâk manben."
38 Den are soŋ lokombiâ huraguwiâp.
39 Akto haminân den ire lokombiâ huraguwiâp, "Gâ gugaet agakmat hainâk luâk siâ aganben."
40 Anutugât den kârikŋe lâuwâ irekŋe amâ den kârikŋe are hârokgât keiŋe aktâp. Akto Anutugât Propete luâk den ire nâŋgâm aregât keiŋe kulemgoyi." dâep.

Yesuŋe ikiŋaet keiŋaet aiyeŋguep.

41 Hain dâm Parisaio luâk menduguyi aregât Yesuŋe aiyeŋgum hin dâep,
42 "Ye Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap aregât gain gain nâŋgâi? Yâk âmâ niŋaet nanŋe nâŋgâi?" dâmbo Parisaio luâk bikŋe arekŋe hin dâyi, "Dawidigât hakuŋe." dâyi.
43 Hain dâmbiâ hin dâep, "Bâin, Anutugât Heakŋande Dawidigât biwiŋe mem agato hin dâep,
44 Anutu Humoŋe nâŋgât Humone hin maganep, "Gâ enemnân togom bâtne bungen tatmenâ gasalupge keigaet amukŋân kâmot katere tâliyekbiat."
45 Aregât keiŋe hin. Dawidiŋe Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap are amâ nâŋgât Humone dâm konminep. Aregât gain gain yâk âmâ Dawidigât nanŋe dâmai?" dâep.
46 Hain dâmbo luâk ain kili arekŋe Yesuŋe den magep are hâuŋe bo maganji. Hain akmâ are haminângen den siâ me siâgât lâuwâŋe bo aikoyi.

23

Yesuŋe Parisaio minao makyeŋgiep.

1 Yesuŋe luâk âmbâle dondâ akto ikiŋe hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep,
2 "Luâk Mosegât den kârikŋe makmâ kepikmai akto Parisaio luâk yâk âmâ Mosegât welamŋân tatmai.
3 Aregât den makmâ hekatyeŋgimbiâ nâŋgâm lokowei. Dâ yâkŋe yâk yeŋgât den bo lokomai aregât agak memeyeŋe bo watbei.
4 Yâk yeŋgât agak meme are hin. Luâk âmbâle den kârikŋe wârakmâ hin makyeŋgimai, "Âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm manmâ âgâŋet." dâm makyeŋgimai âmâ bo tân yeŋgumai. Denâk akmai.
5 Akto wan me wan hârok akmai are âmâ luâkŋe nenekŋet dâm aregât akmai. Akto nenekŋet dâm manmâ âmâ mitigât siâ me siâ wan me wan mem manmâ kâlewâk mâŋgim manmai.
6 Akto luâk âmbâle mendugum kinmaiân me den opmânŋân âgâmaiân âmâ yâkŋe nenŋe soŋ dâm tat tatŋe egon tatmai.
7 Akto yâkŋe luâk âmbâle kepian tiksa humonenŋe dâm nengonŋet dâm aregât ukenŋe nâŋgâmai.

8 Dâ ye amâ tiksayeŋe konok akto ye hârok gala konogâk akmai aregât tiksa humonenŋe dâm nengonŋet aregât bo nâŋgâwei.
9 Akto Eweyeŋe konok mandâp amâ Anutu himbimân manmap yâk aregât iren hânân gâtŋe siâgât ewenenŋe bo dâwei.
10 Akto humoyeŋe konok mandâp amâ Anutuŋe huŋgun niŋdo geân aregât humonenŋe dâm nengonŋetgât ukenŋe bo nâŋgâwei.
11 Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋe tân yeŋgum âi yeŋgât mem manmap are âmâ Anutuŋe ekto huragumap.
12 Aregât yeŋgâlân gâtŋe siâŋe ikiŋe kotŋe mem agato âmâ Anutuŋe mem gewiap. Dâ kotŋe mem gembo âmâ Anutuŋe mem agatbiap.

13 Gâuk Mosegât den makmâ kepikmai akto Parisaio ye hârok hiaŋgi luâk. Luâk âmbâle himbimgât kâmolân ariwerân akbiâ âmâ yeŋe dâp gisapko yeŋgimai. Yeŋe âmâ ain bo ariwaen dâm âmâ ariwaen dâmai yâk yeŋgât dâp gisapko yeŋgimai.
14 Gâuk Mosegât den makmâ kepikmai akto Parisaio hiaŋgi luâk yeŋe mându kambut yeŋgât emet me wan me wan kâmbu memai. Dâ nenekbiâ huraguâk dâm Anutu sop kâlep ulilaŋmai. Aregât Anutuŋe hâuŋe umatŋe bâleŋe akyeŋgiwiap.
15 Gâuk Mosegât den makmâ kepikmai akto Parisaio ye luâk konok yeŋgât pat agâkgât âi humo mem haru akto hân hâtikom arimai. Arim hâwâtyekbiâ dewatiyekmâ âmâ benŋe hemem kâlâpgât pat akmâ ewangiyekbiap.
16 Gâuk Mosegât den makmâ kepikmai akto Parisaio yeŋe luâk âmbâle manman âlepŋân kewuguyektenŋe ariwai dâmai gârâmâ ye âmâ dewunyeŋe bokbokŋe. Aregât hin dâmai, “Luâk âmbâle siâŋe sumbe aregât meteŋân dâm makbiâ âmâ yânŋe akbiap. Dâ sumbe kat kat opmângât goli aregât meteŋân dâm makbiâ âmâ âlepŋe akbiap.” dâmai.
17 Hain dâmai amâ dewunyeŋe nâŋgâ nâŋgâ yeŋe hândâk akmap. Anutuŋe wan ekto humo akmap? Goli me sumbe emetŋe? Sumbe kat katŋaet emetŋande goli are ewangimap. Sumbe emetŋe bo tatâp dâine puli are yânŋe akbop.
18 Akto ye hin dâmai, “Luâk âmbâle siâŋe sumbe kat katgât alata kotŋe konmâ den kârikŋe makbiâ yânŋe akbiap. Dâ yâkŋe sumbe om alata kakŋân katmai are konmâ den kârikŋe makbiâ amâ kârikŋe akto areâk membei.” dâmai.
19 Hain dâmaigât âmâ dewunyeŋe hândâkŋe akmap. Wan me wan Anutu waŋmai arekŋe alata bo ewangimap. Alata bo tatâp dâine sumbe yânŋe akbop.
20 Aregât luâk âmbâle alata aregât kotŋe konmâ den kârikŋe makbai arekŋe alatagât kotŋe areâk bo konbai. Alata akto sumbe me wan kakŋân katmai are olop konmâ makbai.
21 Akto luâk âmbâle sumbe kat kat opmân aregât kotŋe konmâ den kârikŋe makbai arekŋe opmân aregât kotŋe areâk bo konbai. Opmân akto aregât Amboŋe Anutu yâkgât kotŋe konbai.
22 Akto himbim kotŋe konmâ den kârikŋe makbai arekŋe Anutu tat tat akto tat tat Amboŋe lâuwâ lâuwâ yetkonbai.

23 Gâuk Mosegât den makmâ kepikmai akto Parisaio ye hiaŋgi luâk. Ye metâ akto lombo akto sot siâ siâ are dopŋân potatmâ Kembugât pat dâm bikŋe katmai. Dâ Moseŋe kulemgoep den bikŋe umatŋe are hepunbiâ bâlimap. Aregât den amâ hin. Wan me wan âlepŋe membiâ ârândâŋâk akto okot nâŋgâ nengim gala akmai akto Humogâlân biwi kat kat aregât agak meme are âkâ hamiaŋmai aregât siân hâuŋe humo bunewâk yeŋgiwiap. Ye Mosegât den owâiŋe akto umatŋe are lâuwâ lâuwâ lokomai dâine ârândâŋ akbop.
24 Ye, “Nen kewuguyekmaen.” dâm âmâ luâk dewunyeŋe bok bokŋe are yeŋgât dop hainâk akmai. Wan me wan bâlensiâ aregâlâk nâŋgâmai. Dâ wan me wan umatŋe Anutuŋe egâliaŋmap are amâ yânŋe dâm hepunmai.

25 Gâuk Mosegât den makmâ kepikmai akto Parisaio ye hiaŋgi luâk. Ye hâk akto hângât aregâlâk nâŋgâmai. Âmbâle siâŋe kondo akto umbâ hâkŋeâk pulim kâlegen bo pulim akmap aregât dop hainâk yâk hâkyeŋe âlepŋe akmai. Dâ biwiyeŋân âmâ kâmbugât akto hâkgâlâk egâliaŋ aregâlâk

nâŋgâmai.
26 Woe, Parisaio luâk, ye âmâ dewunyeŋe
bokbokŋe hainare akmai. Kâlegen bi-
wiyeŋe soŋ heŋgemgombiâ âmâ huraguwiap
benŋe hâkyeŋe gai hainâk salek salek
akbiap.
27 Gâuk Mosegât den makmâ kepikmai
akto Parisaio ye hianŋgi luâk. Lâmân luâk
âmbâle han yeŋgumai are buluŋe me wan
me wan âlepŋe agâk dâm kâmetmai. Dâ
kâlegen âmâ hagitŋe akto hâkŋe hambuŋe
are yemap aregât dop hainâk
28 luâk âmbâle bikŋande hâkyeŋe yekbiâ
ârândâŋ akmap. Dâ biwiyeŋân âmâ den
hianŋgim agak meme bâleŋe akto Anutugât
den kârikŋe hamianŋmâ nâŋgâmai.
29 Gâuk Mosegât den makmâ kepikmai
akto Parisaio ye hianŋgi luâk. Ye hin
nâŋgâm hilipkomai. Hokboâk hokboâk
propete luâk akto luâk agak meme âlepŋe
akmâ manmini are yeŋgât sum are bu-
luŋande hâk meaŋmâ kotyeŋe lauyeŋande
mem agatmai. Are nâŋgâre bâliâp.
30 Buluŋande meaŋmâ hin dâmai, “Woe,
nen ulikŋân bâgilupnenŋe mali dop hainâk
malion dâine yâk tân yeŋguenŋe Propete
luâk bo yeŋguwâen.” dâm lauyeŋande mak-
mai.
31 Hain akmâ keiyeŋe mem miawakmai.
Ulikŋân akmini areyeŋgât dop ye hainâk
akmai. Aregât ye ain manmini dâine
Propete luâk are yeŋgumbiâ mombâi.
32 Akto humomolupyeŋe dosa kakŋân
manmâ gayi, ye gai hainâk dosa kakŋân
manbiâ dosayeŋe pikmâ yembiap.
33 Ye niambigât kâmot, ye Anutuŋe dosa
yeŋaet hâuŋe yeŋgimboân âmâ gain gain
akmâ âlepŋân ariwai?
34 Aregât hoŋ bawalupne propete luâk
akto nâŋgâ nâŋgâ luâk akto den makmâ
kepikmai luâk are huŋgun yeŋgire yeŋgâlân
togom makyeŋgimbiâ bikŋe yeŋgum siâ siâ
ketugu yekbiâ bikŋe mombai. Dâ bikŋe
amâ lâwinân yeŋgumbiâ mombai. Dâ bikŋe
amâ yeŋe den opmânân bugâŋe yeŋgumbiâ
hâk hilâlâm akbai. Hain akmâ bikŋe kepia
siânba watyekbiâ kepia siân ariwai.
35 Aregât ulikŋân Anutuŋe keiŋe katmâ
luâk âmbâle ketuguyekto mali sop ain Anu-
tugât hoŋ bawalupŋe hilip yeŋgum gayi
are yeŋgât nâŋgâmbiâ âlepŋe akmap aregât
yeŋe hainâk akmâ dosa hainâk membai.
Akto hakulupnenŋande bugâŋe Abe kom
ainba keiŋe katmâ yeŋgum gam gam bâiŋe
Berekia nanŋe Sakaria sumbe emetŋaet
hâŋgi akto alatagât keiŋe aregât hutŋân
gam ariwerâm akto ain kombiâ moep.
Akto hakulupnenŋande Anutugât Propete
hârok yeŋgumbiâ moyi.
36 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Yu
mandâi irekŋe Anutugât luâk âi mem-
biâ ârândâŋ agep are hilipyeŋgumbiâ moyi
aregât hâuŋe amâ yeŋgâlân miawakbiap.

Yesuŋe Yerusalem ambolupŋe yeŋgât okotŋe nâŋgâep.

37 Bâe, Yerusalem kepia ambolupŋe
areyeŋgât keiyeŋe hin. Yâkŋe Anutuŋe
hoŋlupŋe akto propetelupŋe huŋgun
yeŋgimbo yeŋgâlân togombiâ kâtŋe
mem panbiâ yeŋgumbo momai. Puiŋe
nananŋlupŋe damunyeŋe akmâ mem
mendugu yekmâ korat yeŋgumap aregât
dop hainâk mendugu yekmâ okotnân
katyekmâ damunyeŋe akberâre hâkâŋne
akmâ arimai.
38 Aregât Anutuŋe damunyeŋe bo
akmap kepiayeŋe hepundo bugâ miawak
yeŋgiwiap.
39 Aregât nâ bo nekmâ âgâmbiâ
hilâm siân miawaktere nekmâ hin dâm
makniŋbai, “Wei, Gâŋe Anutugât laugât
togonengiât aregât âlepŋe akginŋne.” hain
dâwai.” Yesuŋe hain dâep.

24

Yesuŋe lâuwâŋe togowiapgât magep.

1 Yesuŋe sumbe kat kat emetŋânba
sopando luâklupŋe emet are ekbiâ humo
akto hin dâyi, “Humo, sumbe kat kat
emetŋe ire ek.” dâmbiâ
2 hin makyeŋgiep, “Emet humo ire ektâi
are hâmbâi gasalupyeŋande kârikŋe akmâ
kât me wan me wan ire gagaim itiŋ gulam
mem patakowai.” dâep.
3 Hain dâm makyeŋgimbo gimbâŋe kotŋe
Oliwa ain âgâyi. Ain tatmâ luâklupŋe
yâkŋeak yoŋâk Yesu hin aikoyi, “Gâ mak-
nengiât are amuten miawakbiap? Akto
sop humo miawakbiap akto gâŋe purik
katmâ lâuwâŋe in manmenâ hân hârok bo

akbiap aregât dâp gain gain nâŋgâwaen?" dâyi.

4-5 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, "Luâk dondâ miawakmâ nâŋgât kolân hâk tunaŋgim hin dâwai, "Nâmâ Anutuŋe huŋgun niŋdo geân." hain dâmbiâ luâk âmbâle dondâŋe han gulip akbai. Gârâmâ ye han gulip akbâigât den yu maktân ire nâŋgâm biwiyeŋe damunŋe kârikŋe agaŋgim manbei.

6 Akto bugâgât warapŋe me bugâgât denŋe nâŋgâm ainâk hin nâŋgâwei, "Anutuŋe are miawakbiapgât nâŋgâmbo miawaktâp." dâm aregât bo hamep akbei. Dâ sop bâiŋe âmâ irawot miawakbiap.

7 Bugâ akto kuk me wan me wan umatŋe are miawakbiap dâm Anutuŋe den makmâ kalep. Are miawakto hân bikŋande gasa agaŋgim ariwai. Akto mop humo miawakbiap. Akto wârin humo mem wan me wan hârok mendo duwuŋ humo akbiap.

8 Hinŋe maktere nâŋgâi are amâ umatŋe. Aregât keiŋeâk miawakto haminjân umatŋe dondâ miawakbiap.

Tembe bugâ miawakbiapgât magep.

9 Yeŋgât gasalupyeŋande den âiân katyekmâ den opmânŋân bugâŋe yeŋguwai. Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋande mombai. Dâ bikŋe âmâ nâŋgât den lokowai aregât hân hârok aregât ambolupŋande kuk bâleŋe akyeŋgiwai.

10 Aregât, "Nen Yesugâlân gâtŋe." dâmai are yeŋgâlân gâtŋe dondâŋe hepun nekmâ ikiŋeâk ikiŋeâk akmâ gasa agaŋgiwai. Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋande bikŋe kewugu yekmâ kiapgâlân arim makyeŋgimbiâ yeŋguwai.

11 Akto sop ain luâk dondâ agatmâ, "Nen Anutugât Propetelupŋe." dâm heyeŋgimbiâ luâk âmbâle dondâ han undup akbai.

12 Akto agak meme bâleŋe are miawakmâ humo akbiap aregât luâk âmbâle dondâŋe nâŋgât akto galagât okot nâŋgâ nâŋgâ aregât agak meme are âmâ hepunbai.

13 Dâ bikŋande âmâ kârikŋe akmâ tatmâ âgâmbiâ sop humoân âmâ Anutuŋe meyekbiap.

14 Akto Anutuŋe damunyeŋe akbiap aregât den pat are luâk âmbâle hânŋe hânŋe hârok nâŋgâmbiâ Anutugât keiŋe humo agâk dâm hân hârok manmâ makyeŋgim manbai. Hain akbiâ haminjân sop humo miawakbiap.

Siâ me siâ hâkŋe hâkŋe dondâ miawagep.

15 Aregât propete Daniel arekŋe kulemgoep are yaiwâk oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgowei. Den are kârigembo siâ me siâ bâleŋe hilip agu aguŋe olowâk âgâm kinmâ sumbe kat katŋân ain bo kin kinŋân kinbiap amâ ye nâŋgâm heŋgemgowei.

16 Hain akmâ nenguwâi dâm Yudaia hânângenba pârigim gimbâŋe siân âgâwai.

17 Akto kepia ewumâk manbiap arekŋe emetŋe kâlegen purik katmâ âgâ ito sikumŋe bo membiap.

18 Akto âiângenba manbiapŋe kepian âgâm sâŋgum dâgâmŋe bo membiap.

19 Akto sop ain âmbâi tepdâŋe me namân gâtŋe olowâkŋe âmâ gain gain akbai? Umatŋe olowâk akbai sop ain âmâ umatŋe humo dondâ miawakbiap.

20-21 Amâ Anutuŋe luâk mem miawak yegewânbak hainâk bo miawagep. Akto hân himbim liunyelegewânbak umatŋe hainâk bo miawagep. Akto haminjân umatŋe hainâk bo miawakbiap aregât Anutu hin ulilaŋbei, "Humonenŋe umatŋe are tânâk kâlegen me âi bo meme sopŋân bo miawak nengiwiap." dâwei.

22 Aregât Kembuŋe sop are bo dâm hârembo dâine luâk me âmbâle siâ me siâ bo manmâ kârikŋe manbop. Dâ Anutuŋe ikiŋe kâmotlupŋe yâk yeŋgât akmâ âmâ sop aregât makto tâlâwâk akbiap.

Miti luâk hiaŋgi miawakbai.

23 Akto Anutuŋe huŋgunaŋdo iregen miawaktâp akto Anutuŋe huŋgunaŋdo indâgen miawaktâp den hain makmâ bam gamâk akbiâ bo nâŋgâyeŋgiwei.

24 Amâ hingât. Sop ain hiaŋgi luâk akto Propete yânŋe togom nâŋgât kâmot potatmâ kepilâyegân are han biwiyeŋe mem gâlikowaigât kulem siâ siâ akto tirip keiŋe keiŋe mem âi humo membai. Gârâmâ hanyeŋe mem gâlikowaigât dâp bo tatâp aregât ewum hâumgowai.

25 Akto ye gulip akbâi dâm irawotŋân yu makyeŋgiân.

26 Akto ain hianŋgi luâkŋe hin makyeŋgiwai, “Wei, Anutuŋe huŋgunaŋdo gewiap dâmai âmâ hân kamitŋângen ain miawaktâp.” dâmbiâ yâk yeŋgât den bo nâŋgâm ekberâm ariwei. Akto hianŋgi luâkŋe hin makyeŋgiwai, “Woe, hoŋ bawa arekŋe purik katmâ gem emet kâlegen miawaktâp.” dâmbiâ arekâ hainâk bo nâŋgâwei.

27 Aregât lâuwâŋe makbe. Himbim belek akmâ dowâk sop konok miawakmap dop are hainâk luâk akmâ geân nâ hân siângen miawakbianân âmâ hân hârok mem belekŋe memap dop hainâk nâŋe hânân gem miawakbian.

28 Siâ siâ mom yembiâ liplipŋe nemberâm mendugumai.

Luâk akmâ gewiap aregât keiŋe.

29 Akto areâk bo. Umatŋe humo are bo akto sop ain âmâ dewutâ lâuwâ lâuwâk pagaleŋe bo akbiandat. Akto diâ himbimânba bererek kârâm hânân gewai. Akto wan me wan himbimân yendâp are hârok duwuŋ akbai.

30 Akto sop ain luâk akmâ geân nâŋgât kulem are himbimân miawakbiap, aregât luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai are hârok indem tâgâiak akbai. Ainâk nâ hamandat kakŋân tatmâ pagaleŋe humo olop agat agatne akmâ gere ekbai.

31 Gârâmâ lâmun kârikŋe kondere munŋe humo miawakto aŋelolupne mendugumbiâ huŋgun yeŋgire nâŋgât kâmot nune dâtâŋe dâman are hân hârok ainba mem kewuguyekmâ ariwai.

Sop humogât den.

32 Akto den ginŋe siâkâ makbe. Ye lâwin kotŋe solom are esenŋe bererek dâmbo hin dâmai, “Wei, emelâk sot kâmetberengât sopŋe aktâp.” dâmai.

33 Aregât dop hainâk hâmbâi wan me wan maktân are hârok miawakto ye hin nâŋgâwai, “Emelâk togowiapgât sop ewumâk aktâp.” dâwai.

34 Luâk âmbâle yu mandâi arekŋe ire hârok miawakto ekbai.

35 Aregât hin makbe. Wan me wan yu maktân ire âmâ bunewâk miawakbiap. Hân akto himbim âmâ bo akbiandat. Dâ nâŋgât den âmâ bo boakbiap. Amâ yem âgâwiap.

36 Akto sop aregât hin makbe. Luâk me âmbâle aregât sop bo nâŋgâmai. Dâ aŋelo himbimân manmai arekŋe âkâ bo nâŋgâmai. Akto nâkâ hainâk bo nâŋgân. Dâ Ewene konokŋe aregât sopŋe nâŋgâmap.

37-39 Amâ hin akbiap. Ulikŋân Noa malep ain ugurup miawagewân sop ain luâk âmbâle hanâk hanâk manmâ, “Nen âlepŋe manbaen.” dâm sot tu nem luâk âmbâle meagi. Hain akmâ manmâ âgâmbiâ Noaŋe waŋga kâlegen âgâep. Âgâmbo âlepŋe manden dâmbiâ umatŋe miawak yeŋgiep. Are bo nâŋgâm hanâk hanâk manbiâ tânâk humo momoŋe gembo ugurupŋe humo togom luâk âmbâle hârok mem kawut yekto mom meteyi. Aregât dop hainâk siân âmâ luâk âmbâle aregât sop bonâŋgâmbiâ luâk akmâ geân nâ gere umatŋe humo miawak yeŋgiwiap.

40 Sop ain âmâ luâk lâuwâ âiângen manbela ainâk Anutuŋe luâk konok mem konok âmâ hepunbiap.

41 Akto sop ain âmbâle lâuwâ âi membela ainâk Anutuŋe âmbâle konok mem konok hepunbiap.

42 Akto Humoyeŋe nâ togowiangât sop bo nâŋgâmai aregât ye damun kârikŋe akmâ manbei.

43 Aregât den ginŋe siâ makbe. Kepia amboŋande gasa hândâgân togowiap aregât sop nâŋgâm âmâ ain biwi golâk tatmâ emet kepianŋe damungombo âmâ bo bâlianŋbiap.

44 Dop hainâk luâk akmâ geân nâ lâuwâŋe gewian aregât sopŋe bo nâŋgâmai aregât yeâmâ biwi pâlâmŋe akmâ bo nâŋgâ niŋbâigât nâŋgâmâk biwi golâk damun nugum manbei.

Biwi asiŋ bâlâk manbaen.

45 Aregât den ginŋe siâkâ maktere nâŋgâŋet. Luâk kotdâ siâŋe hoŋ bawalupŋe yeŋgât damun siâ katmâ hin dâm maganbiap, “Arim mandere gâŋe damunyeŋe akmâ sopŋânâk sot me soŋgo are dop yeŋânâk yeŋgim manben.”

46 Hain dâm hepun yekmâ arimbo damunyeŋe arekŋe âi aregât biwiŋande mem heŋgemgom humoŋande purik katmâ togom ekmâ okot âlep nâŋgâ aŋbiap.

47 Hain akbiap aregât hângât sikum siâ siâ are hârok damungoâk dâm maganjbiap.
48 Dâ humoyenjande damunyenje akmâ manben dâm arimbo âmâ damunyenjande biwinjande hin nâŋgâwiap, “Kotdânande hepun nekmâ arim sop kâlep mandâp imâ dowâk bo togowiap.”
49 Hain nâŋgâm âmâ luâklupŋe are bugâ yeŋgum âmâ tu kârikŋe nem biwi gulip akmai yâk olop hain akmâ manbiap.
50 Hain akmâ hilipkom biwi pâlâmŋe akmâ mando humonjande ainâk togowiap. Are bo nâŋgâm mando humonjande dowâk sân sânâk togom
51 ekmâ yeŋgum bâleŋe akyeŋgiep aregât mem kom gâimbo itik matik akto hianjgi luâk âmbâle yâk olowâk hemem kâlâpgât pat akbai. Akmâ indem kamboŋmâ hâk hilâlâm nâŋgâwai.” dâep.

25

Âmbâle bât biken hârok yeŋgât den ginŋe.

1 Akto Yesuŋe den ginŋe siâ hin magep, “Sop humoân Anutuŋe damunyeŋe akbiap amâ âmbâi kâmŋe bât bip bip hârok yâkŋe agi dop hain akbai. Amâ luâk siâŋe âmbâle siâ miep arekŋe yâk yeŋgâlân togowerâm agep.
2-4 Akto âmbâle momerâk âmâ biwi golâk damun aganjgim manmini aregât manmâ pagaleŋe akto pagaleŋe tuŋe kâlegen kâim âmâ tu bikŋe hâpuŋân kâimbiâ gembo mem ariyi. Akto âmbâle bikŋe momerâk are âmâ hanâk hanâk manmini aregât pagaleŋe akto pagaleŋe tuŋe kâlegen mem âmâ tu hâpuŋân bo kâimbiâ gembo mem ariyi.
5 Hain manmâ tatbiâ luâk âmbâle miep arekŋe titnan togombo etemŋe tatmâ asiŋ yem mali.
6 Hain akbiâ hândâk timoŋân luâk siâŋe hin dâep, “Luâk âmbâle mendâp ina togoâp gârâmâ ari dâwân penianjmâ kewugumbiâ togoŋet.” dâep.
7 Akto âmbâi kâmŋe arekŋe agatmâ pagaleŋeyeŋe are membiâ ululunŋe humo oep.
8 Hain akto âmbâle hanâk hanâk manmai arekŋe âmbâle nâŋgâ nâŋgâyeŋe âlepŋe are hin makyeŋgiyi, “Pagaleŋenenŋe bokberâm aktâp gârâmâ yeŋe tu siâ potatmâ kâim nengiŋet.” dâyi.
9 Hain dâmbiâ âmbâle nâŋgâ nâŋgâyeŋe âlepŋe arekŋe hin makyeŋgiyi, “Bo. Tu irekŋe nengât dop bo. Gârâmâ bo akbopgât ye arim aŋgim nene emetŋângen arim yeŋeak puligoŋet.” dâyi.
10 Hain dâmbiâ yâk tu are puligowerâm aŋgim nene emetŋângen arim manbiâ luâk âmbâle miep are togoep. Akto âmbâle wan me wan mem dunŋân ketugum tali yâk luâk are olop sot soŋgo nemberâm emet kâlegen âgâm hâŋgi gisapkom tali.
11 Akto âmbâle bikŋe are hami togom hin magi, “Humonenŋe gâ hâŋgi mem katnengi.” dâyi.
12 Hain dâmbiâ luâk arekŋe hin makyeŋgiep, “Nâ ye bo nâŋgâyeŋgiân.” dâep.
13 Aregât keiŋe hin. Nâ sop humoân togowian aregât bo nâŋgâi aregât biwiyenjaet damun kârikŋe akmâ manbei.

Luâk puli geârâk yeŋgât den.

14 Akto aregât den ginŋe siâkâ makbe. Luâk siâŋe kâlewângen ariwerâm hin agep. Luâk arekŋe âi luâklupŋe yeŋgondo togombiâ hin makyeŋgiep, “Wan me wan tatniŋdâp iregât damun kârikŋe akbei.” dâep.
15 Akto âi luâklupŋe are yeŋgât agak memeyeŋe akto âi memeyeŋe aregât keiŋe nâŋgâm kinmâ âi luâk siâ ikiŋeâk ikiŋeâk âi dopyeŋân puli hin yeŋgiep. Siâ ito momerâk akto siâ ito lâuwâ akto siâ ito konok puli lugumbo giep. Hain yeŋgim ikiŋe gem ariep.
16 Akto luâk ito momerâk miep arekŋe aŋgi goaŋgi âi mendo puli arekŋe puli oloŋdo ito momerâk siâkâ miawakto 10 agep.
17 Akto luâk ito lâuwâ miep arekâ hainâk aŋgi goaŋgi âi mem ito lâuwâkâ oloŋdo ito imbât miawagep.
18 Dâ luâk puli ito konok miep arekŋe âmâ humonjaet puli are mem ari lâm kendâm ain heambukto yiep.
19 Akto manmâ manmâ sop kâlewâk akto âi luâk yeŋgât humoyeŋe are purik katmâ togoep. Togom âi luâklupŋe puli meyi are olop den heŋgemgowerâm agi.

20 Akto luâk ito momerâk miep arekŋe puli siâkâ mem togo humoŋe are hin maganŋep, “Luâk humo ulikŋân gâŋe ito momerâk niŋen arekŋe âiŋe mem ito momerâk siâkâ yu meân.” dâep.
21 Hain dâmbo humoŋe arekŋe hin maganŋep, “Gâ âi luâk âlepŋe. Gâŋe âlepŋe dondâ agen. Gâŋe âi mem heŋgemgom wan me wan bâlensiâ ire damunŋe akmâ heŋgemgoen aregât nâŋe wan me wan ire hârokgât damunŋe kat gektere kambiamne âlepŋe aktâp aregât heroŋe ak.” dâep.
22 Akto luâk ito lâuwâ miep arekŋe togom humoŋe are hin maganŋep, “Ulikŋân gâŋe puli niŋen arekŋe âiŋe mem ito lâuwâ siâkâ meân.” dâep.
23 Hain dâmbo humoŋe arekŋe hin maganŋep, “Gâ âi luâk âlepŋe. Gâŋe âlepŋe dondâ agen. Gâŋe âi mem heŋgemgom wan me wan bâlensiâ ire damunŋe akmâ heŋgemgoen. Aregât nâŋe gâ wan me wan dondâ iregât damunŋe kat gektere kambiamne âlepŋe aktâp aregât gâ hainâk kambiamge heroŋe agâk.” dâep.
24 Akto luâk ito konok miep arekŋe togom humoŋe hin maganŋep, “Luâk humo nâ gâŋgât keige nâŋgân. Gâ luâk kârikŋe. Luâk siâŋe âi kâmetmap are gâŋe hindâm om nemat. Akto hân siâ luâk siâŋe sot koaŋe panmap ain gâŋe seŋgo orem om nemat.
25 Hain akmat aregât gâŋgât hamewakmâ puli niŋen ire mem arim lâm kendâm ain heambuktere yemap. Wan me wan ire gâŋgât aregât meak.” dâep.
26 Hain dâmbo humoŋe arekŋe hin maganŋep, “Gâ âi luâk bâleŋe. Gâ luâk konam. Akto luâk siâŋe kalam kâmelep ainba sot mem om nemat dât. Akto luâk siâŋe sot koaŋe panmap ainba seŋgo orem om nemat dât.
27 Aregât puli ire siâ waŋmenâ âi mendo puli siâkâ mendât dâine togomân âmâ are mendere ârândâŋ akbop.” dâep.
28-29 Akto damunyeŋande tembe lokolupŋe hin makyeŋgiep, “Luâk bikŋande wan me wan dondâ memai amâ nâŋe dondâ siâkâ yeŋgiwian. Dâ luâk siâŋe wan me wan getek memai amâ wan me wan bâlensiâ kinaŋbiap are meman aregât ito konok are mem luâk ito momerâk miep are waŋŋet.
30 Akto âi luâk konam are âmâ watbiâ ginŋângen hândâkŋân are geâk. Ain gembo luâk âmbâle bâleŋe indem kamboŋmâ manbai are olop manbai.” Luâk kembu arekŋe hain dâep.

Yesuŋe mem potat nenekbiap.

31 Aregât lâuwâŋe makbe. Luâk akmâ geân nâ purik katbian sop ain pagaleŋân aŋelolupne olop togom luâk âmbâle damunyeŋe akbian.
32 Akto lama damunŋande lama potatmâ biken katyekmâ nâniŋ biken katyekmâ akmap. Hain akmâ luâk âmbâle hârok enemnân mendugumbiâ mem potatmâ kâmot lâuwâ katyekbian.
33 Lama are âmâ bâtne biken bungen katyekbian. Dâ nâniŋ are âmâ kanegen katyekbian.
34 Hain akmâ damunyeŋe nâŋe luâk âmbâle bâtne bungen kinbai are hin dâm makyeŋgiwian, “Ewene damun akmap arekŋe ulikŋân hân himbim liunyelegewân bâtŋe bâiŋe manman âlepŋe katyeŋgiep are yeŋgimbo mem manmâ âgâm heroŋe akbai.
35 Nâŋe sotgât mop agu agu mandere yeŋe sot om niŋi. Akto tugât nâŋgâm mandere yeŋe tu niŋbiâ neân. Akto nâ kepia siân gâtŋe ina yeŋe kewugu nekmâ emetyeŋân katnegi.
36 Akto sâŋgum bâlâk mandere yeŋe sâŋgum niŋi. Akto kundat akmâ mandere togom nekmâ tân nuguyi. Akto humomolupnande kala busi kâlegen katnekbiâ tatere togom okotyeŋe nâŋgâm tân nuguyi.”
37 Hain dâre luâk âmbâle agak meme âlepŋeâk akmâ manmai arekŋe den hâuŋe hin makniŋbai, “Humo, gâ maktât amâ bo nâŋgâen. Amuten gâŋe sotgât me tugât nâŋgâmenâ giŋion?
38 Akto amuten gâ luâk kepia siân gâtŋe me sâŋgum bâlâk manmenâ
39 me kala busi kâlegen tatmenâ me kundat akmâ manmenâ tân guguyion? Nen amâ hain siâ bo akgiŋion.” dâwai.
40 Hain dâmbiâ damunyeŋe nâŋe hin makyeŋgiwian, “Nâŋgât kâmolân gâtŋe siâ

yâkgât kotŋe bo tatâp are yeŋe tângoyi are amâ nâ tân nuguyi dop aktâp.” dâwian.
41 Hain dâm makyeŋgim benŋe luâk âmbâle bâtŋe kanegen tatbai are âmâ hin makyeŋgiwian, “Ye luâk bâleŋe. Ekeŋet. Anutuŋe Niambi akto yâkgât aŋelolupŋe kâlâwân katyekbian dâm kâlâp kalep ain manŋet.
42 Nâŋe sotgât mop agu agu mandere yeŋe siâ bo om niŋi. Akto tugât nâŋgâm mandere tu siâ bo hâgâm gutmâ niŋi.
43 Akto nâ kepia siân gâtŋe ina yeŋe kewugu nekmâ emetyeŋân bo âgâ katnegi. Akto sâŋgum bâlâk mandere yeŋe sâŋgum siâ bo niŋi. Akto nâ kundat agân me kala busi kâlegen katnekbiâ talân sop ain bo togom negi.”
44 Hain dâre hin makniŋbai, “Woe, amuten gâŋe sotgât me tugât nâŋgâen me luâk kepia siân gâtŋe me sâŋgum bâlâk manmenâ me kala busi kâlegen tatmenâ me kundat akmâ manmenâ âmâ bo tân guguyion?” dâwai.
45 Hain dâmbiâ hin dâwian, “Yeŋe nâŋgât kâmolân gâtŋe gegeŋe are bo tânyeŋguyi âmâ yeŋe nâ hainâk bo tân nuguyi dop aktâp.” dâwian.
46 Hain dâm watyektere kâlâwân arim hâk hilâlâm dondâŋe nâŋgâm âgâwai. Dâ luâk âmbâle âlepŋe amâ kewugu yektere manman âlepŋân manmâ âgâwai.” dâep.

26

Yesuŋe mombiapgât makyeŋgiep.

1 Yesuŋe den are hârok makmâ metem sop ain hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep,
2 “Nâŋgâi. Hombaŋ kotŋe Pasowa aregât sop amâ hilâm lâuwâ akto miawakbiap. Ain luâk akmâ geân nâ lâwinân nuguwaigât mem miawak nekbai.” dâep.
3 Akto sop ain sumbe kat kat luâk akto Israe yeŋgât humomolupyeŋe arekŋe sumbe kat kat yeŋgât humoyeŋe siâ kotŋe Kaipa aregât emelan mendugum
4 Yesu hiaŋgim mem kondenŋe moâk dâm aregât yoŋâk magaŋgi goaŋgi agi.
5 Hain akmâ benŋe hin magaŋgiyi, “Hombaŋ kâmbokŋân ire hain bo akberen. Ageine luâk âmbâle dondâ kuk akbiâ bugâ humo miawakbopgât.” dâyi.

Âmbâi siâŋe Yesu tu higenŋe âlepŋe puliaŋep.

6 Yesuŋe Betania kepian luâk siâ diwi bâleŋe agep kotŋe Simoŋ aregât emelan talep.
7 Emelan tato âmbâle siâŋe tu higenŋe ukenŋe hâpurâ puliŋe âgâ âgâŋe are mem yâkgâlân togoep. Togom tu higenŋe ukenŋe are Yesu sot nem tato ain yâkgât kautŋân kâiep.
8 Akto Yesugât hoŋ bawalupŋande are ekmâ nâŋgâmbiâ ârândâŋ bo akto hin magaŋgi goaŋgi agi, “Wangât tu higenŋe ukenŋe ire yân kâiâp?
9 Nenŋe ire mem arim yeŋgienŋe dâine luâk biknande puli humoŋe puligombiâ puli are mem arim luâk umburuk yeŋgiwâen ina.” dâyi.
10 Hain dâmbiâ Yesuŋe den are nâŋgâm hin makyeŋgiep, “Wangât ye âmbâle iregât kaknân umatŋe katâi? Hepunŋet. Agak meme âlepŋe dondâ akniŋdâp are nâŋgaŋdere âlepŋe aktâp.
11 Luâk umburuk âmâ ye olop sop kâlep manbai. Dâ nâmâ ye olop sop kâlep bo manbian.
12 Âmbâle irekŋe tu higenŋe hâknân kâiâp ire âmâ sumân katnekbai aregât dopŋe aktâp.
13 Nâ den bunŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Hânŋe hânŋe âmâ den pat âlepŋe ire makyeŋgiwai akto âmbâle irekŋe wan me wan akniŋdâp irekŋe âkâ olowâk makbiâ yâkgât nâŋgâwai.” dâep.

Yudasiŋe Yesu hâkŋe tunmâ puli miep.

14 Akto sop ain hoŋ bawalupŋe keiân lâuwâ are yeŋgât hut yeŋân gâtŋe siâ kotŋe Yudasi Karioto gâtŋe yâkŋe sumbe kat kat luâk yeŋgât humomolupŋe yeŋgâlân ariep.
15 Arim hin makyeŋgiep, “Yeŋe wan niŋbiâ âmâ nâŋe Yesu yâgâten tatberâp ain kewugu yekmâ arim ire dâm hekat yeŋgire membai?” dâep. Hain dâmbo puli koaŋe 30 waŋi.
16 Akto sop ain âmâ yâkŋe keiŋe katmâ gain gain aktere Yesu meŋet dâm aregât âi mem malep.

Yesuŋe luâklupŋe olop sot neyi.

17 Akto Pasowa hombaŋ aregât sop are miawakto hoŋ bawalupŋande Yesu hin maganji, “Emet wanân sot om katenŋe nemberen?” dâyi.
18 Hain dâmbiâ yâkŋe hin makyeŋgiep, “Ye Yerusalem âgâm âmâ ain luâk siâ ekmâ âmâ hin maganbei, “Tiksaŋe hin maktâp, “Emelâk nâŋgât sop ewumâk aktâp gârâmâ nâ hoŋ bawalupne olop gâŋgât emelan sot nemberen.” tiksa hain dâp.” dâwei.” Yesuŋe hain dâm makyeŋgim huŋgunyeŋgimbo ariyi.
19 Arim Yesuŋe magep hain akmâ sot soŋgo are mem dumŋân dumŋân ketuguyi.

20 Akto emet eŋgaiŋe akto Yesu akto hoŋ bawalupŋe keiân lâuwâ olop sot nem tatmâ
21 yâkŋe hin makyeŋgiep, “Nâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Yeŋgât hutyeŋân gâtŋe siâŋe nâŋgât gasa kewugu yekto menekberâi.” dâep.
22 Hain dâmbo nâŋgâm biwiyeŋe umatŋe akto siâkâ ikiŋeâk ikiŋeâk hin maganji, “Amâ nâ mon?” dâyi.
23 Dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Luâk yu kondo konogân sot olop nemberet irekŋe nâ mem miawak nekberâp.
24 Anutuŋe makto kulemgoyi aregât den bunŋe akberâpgât âlepŋe luâk akmâ geân nâ momberân. Gârâmâ luâk nâ mem miawak nekberâp are memeŋande bo miep dâine owâiŋe aganbop. Amâ umatŋe humo miawaganbiap.” dâep.
25 Hain dâmbo luâk kotŋe Yudasi Yesu mem miawagep arekŋe hin maganep, “Apo, nâmâ bo me?” dâmbo Yesuŋe hin maganep, “Amâ ya gugak maktât are.” dâep.

26 Akto sot nem tatmâ Yesuŋe sot siâ mem Anutu mepaiŋe mem âmâ munditmâ hoŋ bawalupŋe yeŋgim hin makyeŋgiep, “Ire mem neŋet. Ire âmâ nâŋgât sunumne aregât dop.” dâep.
27 Akto waiŋ hâpurâ siâ mem Anutu mepaiŋe mem âlepŋe dâm maganmâ kâim yeŋgim hin makyeŋgiep, “Ye hârok tu ire mem neŋet.
28 Ire amâ Anutu olop irakŋe dewatiakbaigât hepne amâ luâk âmbâle dondâ yâk yeŋgât dosa bo agâkgât kâiwerân.
29 Nâ hinŋe waiŋ koaŋe bunŋe bo nemberân gârâmâ yân manmâ hâmbâi Anutuŋe lâuwâŋe damunyeŋe akberâm keiŋe kato ain ye olop nem agak meme irakŋe akmâ heroŋe akbian.” dâep.

Yesuma Gesemane kalamân ariyi.

30 Hain dâm makyeŋgimbo Anutugât kot mem agatmâ kep siâ membiâ bo akto arewa sopanmâ Oliwa gimbâŋân âgâyi.
31 Âgâm ain hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, “Anutuŋe makyeŋgimbo kulemgoyi bikŋe hin tatâp.
Anutuŋe hin dâep, “Nâŋe lama damunyeŋe kondere mondo lama are awam akmâ kâit akmâ metewai.”
Den pat bunŋe miawakto menekberâm togombiâ ye hamep akmâ hârok gem awam akmâ hanâk hanâk ariwerâi.
32 Akto nugumbiâ mondere han nugumbiâ momoŋânba agatmâ arim Galilaia hânân lâmyeŋgure Galilaia hânângen menduguwai.” dâep.
33 Hain dâmbo Petoroŋe hin maganep, “Gâŋgât gasa togombiâ hamewakmâ ariwerâi me bo. Bo nâŋgân. Dâ nâmâ bo hepun gekberân.” dâep.
34 Hain dâmbo Yesuŋe hin maganep, “Makginjdere nâŋgâ. Hândâk unak gâŋe nâŋgâ yâkgât kotŋe bo nâŋgâman dâm makyeŋgimenâ âlâwu akto ainâk gokorok indewerâp.” dâep.
35 Hain dâmbo Petoroŋe kârikŋe akmâ hin dâep, “Bo. Nâ gâ olowâk mombaet aregât hamep bo aktân. Akto nâ gâŋgât kotge bo mem heambukberân.” dâep. Akto luâklupŋe hârok hain dâyi.
36 Akto arewa arim kalam siâ kotŋe Gesemane ain ariyi. Ain arim Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Ye in tatbiâ indâgen kinmâ Apo olop den maganggiweret.” dâmbo ain tali.
37 Hain tatbiâ hutyeŋânba Petoro akto Sebedaiogât nanlogâtŋe meyekto bayi. Ba kinmâ biwiŋe umatŋe akto hin dâm makyeŋgiep,
38 “Ye âmâ iren damun tatŋet. Biwine umatŋe dondâ akto gain gain akberân aregât tân nugum tatŋet.” dâm makyeŋgiep.
39 Makyeŋgim hepun yekmâ getek indâŋânba hânân ge tatmâ Anutu hin

maganɲep, “Ewene unɲak umatnɲe miawak niŋberâm aktâp aregât bo niŋ dâm ulit giŋdân. Gârâmâ gânɲe âmâ nâŋgât han nâŋgâ nâŋgâne bo watben. Guge hange nâŋgâ nâŋgâge watben.” dâm maganɲep.

40 Hain dâm gutmâ yem tatbiâ yekmâ Petoro goanɲmâ hin maganɲep, “Ye wangât asiŋ yendâi? Hinnɲe hepun yektân ina pâlâmnɲe yendâi.

41 Biwiyenɲande âmâ laune lokowerâm aktâp. Dâ hâkyenɲe âmâ konam aktâp aregât agak meme bâlenɲe arekɲe togom dop yenɲguwerâm akbopgât damun kinmâ Anutu ulilaŋɲet.” dâep.

42 Hain dâm makyenŋgim purik katmâ bam lâuwânɲe hainâk Anutu maganɲep, “Ewene, gain gain nâŋgât? Unɲak âi niŋen aregât makmenâ umatnɲe miawak niŋâkgât nâŋgât me? Hain nâŋgâmenâ âlepnɲe agâk.” dâm maganɲep.

43 Maganɲmâ purik katmâ hoŋ bawa âlâwu asiŋgât dondâ nâŋgâyi aregât asiŋ yembiâ yegep.

44 Akto hepun yekmâ bam âlâwunɲe Anutu hainâk maganɲep.

45 Maganɲmâ metem purik katmâ yâk yenɲgâlân gutmâ hin makyenŋgiep, “Woe, wangât asiŋ yendâi? Bâin. Emelâk Anutunɲe ire miawak niŋbiapgât huŋgun niŋdo luâk akmâ geân aregât galanande heniŋmâ gasalupne kewuguyekmâ togombo menekberâigât sop ewumâk aktâp.

46 Gârâmâ bâin agatmâ indâre yeknɲet. Nâŋgât halop hogoâi ina togoâi. Agatbiâ arim penâyenŋgine.” dâep.

Gasanɲe Yesu meyi.

47 Hain dâmbo kinbiâ ainâk indâgenba Yudasinɲe luâk dondâ sumbe kat kat luâk are yenɲgât humomolupyenɲe yenɲgât kâmiti arekɲe huŋgun yenɲgimbiâ bugâ soŋ soŋ membiâ Yudasinɲe kewugu yekto togoyi.

48 Akto luâk gasa kewugu yekto togoyi are âmâ Yudasi Karioto gâtnɲe luâk arekɲe gasa tirip katyenŋgim hin makyenŋgiep, “Yesu are âmâ lokom manɲgandere ekmâ âmâ hikom mem ariɲet.” dâm makyenŋgim kewugu yekto tâwât bugâ me soŋ soŋ mem togoyi.

49 Togom gasa are iŋgon kinbiâ Yudasinɲe Yesugât enemŋân âgâm Humone dâm lokom manɲganlep.

50 Manɲgando Yesunɲe hin maganɲep, “Gala, gâ wan me wan akniŋberâm togoât are akniŋmenâ miawagâk.” dâmbo gasa Yudasi olowâk togoyi arekɲe âgâ Yesu mem hikoyi.

51 Mem hikombiâ luâklupnɲe yenɲgâlân gâtnɲe siânɲe tâwât mem oloŋmâ sumbe kat kat yenɲgât humoyenɲaet hoŋ bawanɲe siâ ondopŋeâk kârâm hârembo giep.

52 Hain akto Yesunɲe hin maganɲep, “Luâk siânɲe tâwâtnɲe kuk akberâm mandâp amâ siânɲe tâwâtŋeak kârâmbo mombiap.

53 Gâ bo nâŋgât. Nânɲe âlepnɲe Ewene maganɲdere dâine âlepnɲe yâknɲe anɲelolupnɲe dondâ niŋdo tân nuguwâi.

54 Gârâmâ nânɲe hain aktân dâine Anutunɲe nune mombian dâm makyenŋgimbo kulemgoyi dennɲe are bunnɲe bo akbop.” dâep.

55 Akto sop ainâk Yesunɲe luâk kâmot togoyi are hin makyenŋgiep, “Ye tâwât bugâ lokom togoâi ire nâ me luâk kâmburâ siâ aganɲberâm togoâi? Nâ hilâmnɲe hilâmnɲe sumbe kat kat emetnɲân kinmâ den pat makyenŋgiman. Sop ain menekbâi gâten.

56 Anutunɲe hârok nâŋgâm makyenŋgimbo kulemgoyi are yendâp are bunnɲe miawagâkgât hinnɲe meneknɲet.” dâmbo hoŋ bawalupnɲande hamep akmâ hepunmâ gem awam agi.

Yesu den âiân kali.

57 Akto Yesu mem sumbe kat kat are yenɲgât humoyenɲe kotnɲe Kaipa yâkgâlân ariyi. Ain arimbiâ Mosegât den kepikmâ hekatyenŋgimini are akto Yuda yenɲgât kâmiti hainâk ain mendugum kili.

58 Luâklupnɲe hamewakmâ arimbiâ Petoronɲe konok purik katmâ yonɲâk haminɲângen yonɲâk watyekmâ togom emet kili aregât ginnɲânba ba sombeimân kilep. Bam âmâ luâk humo aregât tembe lokolupnɲe yenɲgât hutyenɲân tatmâ wan me wan aganɲberâi are ekberâm talep.

59 Tato sumbe kat kat luâk yâk yenɲgât humoyenɲe akto Yudagât humomolupyenɲe arekɲe luâk niŋande Yesugât agak meme are nâŋgâp are makto kone dâm lâmgom kili.

60 Hain akmâ luâk dondâŋe hiaŋgim den
aŋgâ hogom togo hâkŋân hâkŋân agi. Akto
denyeŋe aregât keiŋe nâŋgâmbiâ Yesu kom-
biâ mombiapgât dop bo agep.
61 Akto bâiŋe luâk lâuwâ siâ togom
hin dâm hiaŋiat, “Luâk irekŋe hin makto
nâŋgâyiot, “Nâŋe Anutugât sumbe kat kat
emetŋe ire gagaim patakore awam akmâ
yendo hilâm âlâwu kâlegen nunak mem
metewom.” dâep.” dâyiat.
62 Akto sumbe kat katyeŋgât kautŋande
hutyeŋânba agatmâ kinmâ Yesu hin
magaŋep, “Gâ wangât den hâuŋe siâ bo
maknengiât? Den aŋgâ aŋgâ hogom togo
hâkgân hâkgân aktâi iregât nâŋgâmenâ
ârândâŋ aktâp me bo? Gain gain makneng-
imenâ nâŋgâne?” dâep.
63 Hain dâm magaŋdo Yesuŋe den hâuŋe
bo magaŋmâ denŋe nâŋâk kilep. Akto hu-
moyeŋe arekŋe totokomâk hin magaŋep,
“Bâin, Anutu manman kârikŋe amboŋe
yâkgât meteŋân kinden aregât makgiŋdere
maknengi. Gâ Anutuŋe nanŋe huŋgun
aŋdo gewiap dâmaen are me siâ?” dâep.
64 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâep, “Amâ
gâŋe ya maktât are. Aregât ye hârok hin
makyeŋgiwe. Ewenaet enemŋân manman
aregât luâk akmâ geân nâ himbimânba
hamandat kakŋân gem âmâ hârok damun-
yeŋe akbian. Ain âmâ nekbai.” dâep.
65 Hain dâmbo humoyeŋe arekŋe den
are nâŋgâm biwiŋe kâlâp akto aregât ikiŋe
sâŋgumŋe mem duwatmâ galalupŋe hin
makyeŋgiep, “Bâin, siâŋe siâ siârâm akbiâ
den âi humo membâen.
66 Luâk ire âmâ Anutugât kotŋe mem
bâlimbo nâŋgâen aregât ye gain gain
nâŋgâi?” dâep. Hain dâmbo luâk âmbâle
mendugum kili arekŋe Yesugât hin dâyi,
“Emelâk bugâgât pat aktâp aregât moâk.”
dâyi.
67 Hain dâm enemŋân tâwutkoyi. Akto
biknande ondopŋe kom hogom hin magaŋi,
68 “Anutuŋe huŋgun niŋdo geân dâmat
aregât bunŋe akto amâ aregât kârikŋân
konmâ ondopge hogoâp aregât kotŋe kon.”
dâyi.

Petoroŋe Yesugât muneŋ agep.

69 Akto Petoro iŋgon emet aregât ginŋân
tato ainâk hoŋ âmbâle siâŋe ekmâ hin dâm
magaŋep, “Gâ Yesu olop Galilaia hânân
maliat are me?” dâep.
70 Hain dâmbo luâk hârok dewunyeŋân
are bo nâŋgân dâm hin magep, “Nâ luâk
kondât are bo nâŋgaŋdân. Akto den maktât
aregât keiŋe bo nâŋgân.” dâep.
71 Hain dâm arim âmâ sombeim ginŋân
kindo âmbâle siâŋe ekmâ luâk âmbâle ain
kili are hin makyeŋgiep, “Woe, luâk ire amâ
Yesu Nasarete gâtŋe yâk olop manmandat
are.” dâep.
72 Hain dâmbo hin magep, “Nâ Anutugât
meteŋân den bunŋe makgiŋdere nâŋgâ. Nâ
luâk are bo nâŋgân.” dâep.
73 Hain dâm getek ba kindo luâk en-
emŋân kili arekŋe Petoro hin magaŋi,
“Yesu âmâ Galilaia hânân gâtŋe. Gâ den
maktât are âmâ Galilaiaŋe makmai han
hainângen maktât aregât gâmâ Yesu olop
mali areyeŋgâlân gâtŋe.” dâm magaŋi.
74 Hain dâmbiâ Petoroŋe kârikŋe akmâ
hin dâep, “Woe, hinŋe heyeŋgiwerân âmâ
benŋe Anutuŋe nugumbo momberân
aregât makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâ yeŋe luâk
kotŋe kondâi are bo ekman.” dâep. Hain
dâmbo arekŋeak gokorok indiep.
75 Indembo nâŋgâm Yesuŋe den hin ma-
gaŋep are hanŋân ga miawagep, “Gâ goko-
rok bo indemboâk nâŋgâ yâk bo nâŋgâ
aŋman dâmenâ âlâwu akbiap.” dâep are
hanŋân ga togombo nâŋgâm dondâ indiep.

27

Yudasiŋe hip meagep.

1 Akto emet hauŋdo sumbe kat kat yeŋgât
humoyeŋe akto Israe yeŋgât kâmiti arekŋe
Yesu kombiâ mombiapgât den magaŋgi
goaŋgi agi.
2 Hain akmâ tâkŋe hikom mem kiap
kotŋe Pilatogâlân ariyi. Ain arim waŋbiâ
tembe lokolupŋande kala busi kâlegen kali.
3 Akto luâk kotŋe Yudasi Yesugât gasa
kewugu yekto meyi arekŋe Yesu kondenŋe
moâk dâm kili are yekmâ hanŋe purik kato
puli koaŋe 30 waŋi are mem purik katmâ
arim sumbe kat kat yeŋgât humomo akto
kâmiti hin makyeŋgiep,
4 “Nâŋe Yesu dosaŋe bo ina bâleŋe
agandere mem kombiâ momberâp aregât
dosa humo aktân.” dâmbo hin magaŋi,

“Maktât are amâ gâŋgât dosa aregât guge heŋgem guguwiap.” dâyi.
5 Hain dâmbiâ biwiŋe bâlimbo puli koaŋe
are sumbe kat kat emetŋân ain pando
hânân gembo sopanmâ ari ikiŋe hikoagep.
6 Akto sumbe kat kat luâk yeŋgât humo-
molupyeŋande puli koaŋe are pitim mem
hin dâyi,
7 “Puli ire amâ luâk moâkgât puli kat
katŋe ina emet iregât katenŋe bo ârândâŋ
akberâp. Aregât gain gain akberen?”
dâm magaŋgi goaŋgi akmâ puli arekŋe
luâk siâ umbâ ketugumap yâkgât kalam
siâ puligoyi. Hân are puligom hin
dâyi, “Hân ire amâ hin akbiap. Luâk
kâlewângenba togom manmâ mombai are
in hanyeŋguwaen.” dâmbiâ hain arekŋe
bunŋe agep.
8 Hain akmâ hân aregât kotŋe Hepgât
hân koli. Akto kot are hinŋe hainâk yendâp.
9 Hain aregât benŋe Anutuŋe ulikŋân
makto Propete siâ kotŋe Yeremiaŋe hin
kulemgoep, “Israe luâk siâ moâkgât puli
koaŋe 30 gasaŋe waŋbai.
10 Hain katbiâ puli are purik kato mem
luâk siâ umbâ ketugumap yâkgât kalam
puligowai. Are âmâ Humoŋe makniŋep.”
dâm kulemgoep. Den are bunŋe miawakto
sumbe kat kat luâk akto kâmiti arekŋe
kalam are puligoyi.

Kiapŋe Yesu moâkgât makmâ hâriep.

11 Akto sop ain Yesuŋe kiap kotŋe Pilato
yâkgât enemŋân kindo hin aikoep, “Yuda
yeŋgât luâk humoyeŋe are gâ me?” dâmbo
hin dâep, “Amâ gâŋe ya maktât are.” dâep.
12 Akto luâkŋe Yesu meyi arekŋe den
aŋgâ aŋgâ hogom hâkŋân hâkŋân agi. Hain
akbiâ den hâuŋe siâ bo makmâ yânâk kilep.
13 Hain akto Pilatoŋe Yesu hin magaŋep,
“Nâŋgâ. Den aŋgâ aŋgâ hogom togo hâkgân
hâkgân aktâi aregât gâ den hâuŋe siâ
wangât bo makmâ kindât?” dâep.
14 Hain dâmbo Yesuŋe den hâuŋe bo
makmâ yânâk kilep. Kindo Pilatoŋe den
hâuŋe bo magep aregât nâŋgâmbo bimbiâk
agep.
15 Akto sop ain Pasowa hombaŋ aregât
kala busi kâlegen gâtŋe aregât ukenyeŋaet
akmâ kotŋe konbiâ are watmâ akminep.
16 Aregât Pilatoŋe nâŋgâm Yesu me
bâleŋe luâk siâ kotŋe Baraba are watere
yânŋângen ariâk dâm malep.
17-18 Akto Pilatoŋe hingât nâŋgâm,
“Sumbe kat kat are yeŋgât humo-
molupyeŋande, “Luâk âmbâle hârokŋe
Yesugât kotŋe mem agatbiâ nengât kot-
nenŋe gewop.” dâm nâŋgâmbiâ bâlimbo
aregât mem nâŋgâlân togoâi.” dâm nâŋgâm
aregât hin makyeŋgiep, “Niŋe Baraba me
Yesu Anutuŋe huŋgun aŋdo giep dâmai are
watere yeŋgâlân geâkgât nâŋgâi?” dâep.
19 Akto Pilatoŋe ainâk tatmâ den
siâ siâ nâŋgâm heŋgemgom kilep ainâk
âmbenŋande yâkgât den katmâ hin magep,
“Nâ asiŋân giwet siâ Yesu ekmâ heŋgemgom
hanoko aktân aregât Yesu dosaŋe bo are
bâleŋe bo agaŋben.” dâep.
20 A hârok nâŋgâm heŋgemgom tato âmâ
sumbe kat kat are yeŋgât humomolupyeŋe
kâmiti luâk âmbâle are hanyeŋân gem
wâragi. Akto hin makyeŋgiyi, “Konmâ
wârakbiâkâ Pilatoŋe Baraba hepundo
gembo âkâ tembe lokolupŋande Yesu
kombiâ moâk.” dâyi.
21 Hain dâmbiâ Pilatoŋe lâuwâŋe hin
makyeŋgiep, “Ye luâk lâuwâ ire yâk
hutyetŋân niŋe hepundere geâkgât
nâŋgâi?” dâmbo hin dâyi, “Baraba.” dâmbiâ
hin makyeŋgiep,
22 “Dâ Yesu Anutuŋe huŋgun aŋdo giep
dâmai ire amâ gain aganŋberângât nâŋgâi?”
dâmbo hârokŋe hin dâyi, “Lâwinân kombiâ
moâk.” dâyi.
23 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Woe,
keiŋe wangât akto bâleŋe wan agep aregât
kombiâ moâk dâi.” dâep. Hain dâmbo hin
dâyi, “Hanâk lâwinân kombiâ moâk.” dâm
wâragi.
24 Pilatoŋe mem mulunyekto den gulip
milip dondâ akbiâ ekmâ nâŋgâm dâmbo
tu hâgâm waŋbiâ yâk yeŋgât dewunyeŋân
bâtŋe pulim hin magep, “Luâk dosa
bâlâk manmap iregât dosaŋe nâŋgâlân bo
hâtikowiap. Yeŋeak heŋgemgoŋet.”
25 Hain dâmbo dâyi, “Kombiâ momberâp
aregât dosa amâ nengâlân akto nengât
nan baratlupnenŋe yeŋgâlân miawakmâ
âgâwiap.” dâyi.
26 Hain dâmbiâ Pilatoŋe Baraba hep-

undo yâk yeŋgâlân giep. Dâ tembe loko makyeŋgimbo Yesu âmâ bugâŋe kombiâ hâk hilâlâm nâŋgâmbo lâwinân kondenŋe moâk dâm mem ariyi.

Tembe lokoŋe Yesu kom hâk hilâlâm waŋi.

27 Akto tembe lokoŋe Yesu mem kiap humogât kala busi kâlegen mem âgâyi. Mem âgâm tembe loko hârogâk yeŋgonbiâ togoyi.
28 Togombiâ den hembalik mâŋgim hin dâyi, “Woe, luâk humo.” dâm giriŋaŋmâ sâŋgum gilâm siâ luâk kembuŋe lalakmai hain are lalaŋmâ
29 tâk dâtâ dâtâ siâŋe irimut ketugum kautŋân kauŋaŋi. Akto kâro siâ bâtŋe bungen katbiâ miep. Hain mendo togo enemŋân pâwutyeŋe ligim katmâ hin dâyi, “Woe, Yuda yeŋgât luâk kembuyeŋe.” dâm hiaŋgim giriŋaŋi.
30 Hain dâm tâwutkom kâro arekŋe kautŋân oreyi.
31 Hain akmâ sâŋgum gilâm are hiloŋmâ ikiŋe sâŋgum lalaŋmâ lâwinân komberâm mem ariyi.

Yesu lâwin parâŋân koyi.

32 Mem arim dâwân luâk siâ egi are kotŋe Simoŋ Kirene hânân gâtŋe wârakmâ tatbiâ Yesugât lâwin are lokombo ariyi.
33 Arim hân siâ kotŋe Goligata aregât den purikŋe âmâ kaut hagitŋe ain ariyi.
34 Arim âmâ waiŋ akto biwi gulip tu kâim mendugum waŋbiâ getek nem nâŋgâm borâep.
35 Akto lâwinân kom mem anuŋbiâ kindo sâŋgumŋe memberâm kotyeŋe kulemgom kotyeŋe umbân panbiâ gembo bâtyeŋe panbiâ gembo kot siâ mem oloŋbiâ luâk kotŋe miawagep arekŋe Yesugât sâŋgum are meyi.
36 Akto ain tatmâ Yesugât damun kili.
37 Akto kom kautŋân lâwin ulikŋân kulem kulemgoyi aregât keiŋe hin, “Ire âmâ Yuda yeŋgât luâk kembu.”
38 Akto bugâ koko kâmburâ lâuwâ siâ Yesugât gasomŋe biken biken lâwinân yetkuyi.
39 Akto luâk âmbâle gam ariyi arekŋe Yesugât den hilit balit aganŋmâ hin dâyi,
40 “Woe, gâŋe hin dâmat, “Sumbe emetŋe gagaim hilâm âlâwu kâlegen lâuwâŋe ketuguwian.” dâmat aregât kârikŋe akmâ lâwinânba ge. Gemenâ benŋe gâ bunŋe Anutugât nanŋe dâweren.” dâyi.
41 Akto sumbe kat kat are yeŋgât humomolupyeŋe akto Mosegât den kârikŋe makyeŋgimini arekŋe hainâk den hilit balit aganŋmâ hin dâyi,
42 “Luâk aŋgâ âmâ tân yeŋgumap. Dâ ikiŋe âmâ wangât bo tânaguâp? Akto Israe nengât kembu dâmap inarekŋe lâwinânba gembo ekmâ amâ den are bunŋe dâm nâŋgâweren.
43 Akto, “Nâmâ Anutugât nanŋe aregât tân nuguwiap nâŋgân.” dâmap aregât Anutuŋe tângombo lâwinânba gembo bunŋe dâweren.” dâyi.
44 Hain dâmbiâ luâk bâleŋe lâuwâ biken biken lâwinân yetkum hikoyelegi areâkâ hainâk den bâleŋe maganŋiat.

Yesu moep.

45 Akto hilâm tânâmŋân ainâk hândâk humo dâgâm yendo eŋgaiŋe agep.
46 Eŋgaiŋe akto Yesuŋe ikiŋaet denân kot hin kolep, “Eli Eli lama sabaktani?” dâep. Aregât purikŋe amâ, Humone wangât hepun nektât?
47 Akto luâk kili bikŋande den are nâŋgâm hilip koyi aregât hin dâyi, “Âure nâŋgâŋet. Elia kondâp.” dâyi.
48 Hain dâmbiâ siâŋe pârigim arim sâŋgum papaŋe siâ kâroân bigeim bigeim waiŋ ŋasukŋân panmâ mem neâk dâm Yesugât launân katmâ kilep.
49 Hain akto galalupŋande hin maganŋi, “Hepun. Eliaŋe bunŋe himbimânba gem tângombo lâwinânba gewerâp me bo aregât ekmâ kinne.” dâyi.
50 Hain dâmbiâ Yesuŋe lâuwâŋe kârikŋeâk kamboŋmâ ainâk moep.
51 Mondo ainâk sâŋgum sumbe kat kat emetŋân kinminep ina tânâmŋânba duwalakmâ hâreagep. Hain akto wâriŋ humo mendo kât humomo hogo agep.
52 Akto sum bikŋe kepik akto Anutugât luâk âmbâle ulikŋân moyi are yeŋgâlânba dondâŋe agatmâ bam guli.

53 Sum hepunmâ agatmâ âmâ benŋe Yesu agalep sop ain Yerusalem kepian arimbiâ luâk âmbâle dondâŋe yegi.
54 Akto Yesu moep sop ain tembe loko humoyeŋe siâ akto Yesu damunŋe akmâ kili arekŋe wâriŋ humo are nâŋgâm akto wan me wan miawagep are ekmâ hamep keirâk akmâ hin magi, “Woe, luâk ire amâ Anutugât nanŋe bundâk.” dâyi.

55 Akto âmbâle bikŋe ain kili arekŋe getek kâlewânâk kinmâ egi arekŋe Galilaia hânânba Yesugât hoŋ bawa akbiâ olop mali.
56 Areyeŋgât hutyeŋân gâtŋe amâ kotyeŋe hin, Maria Madala kepian gâtŋe akto Maria siâ âmâ Yakobo siâ akto Yose yâk yetgât memeyetŋe akto âmbâle siâ Sebedaiogât nanlogâtŋe yetgât memeyetŋe.

Yesu hangoyi.

57 Akto emet dâgâwerâm akto puli sikumdâ luâk siâ Yesu nâŋgaŋmai yeŋgâlân gâtŋe Arimataia kepian gâtŋe kotŋe Yosepe are togoep.
58 Arekŋe togom Pilato hin aikoep, “Gain nâŋgât? Yesugât hâkŋe mem arim hangowerân. Âlepŋe me?” dâmbo Pilatoŋe âlepŋe dâm tembe loko makyeŋgimbo bam Yesugât hâkŋe lâwinân ba mem gutmâ Yosepe waŋi.
59 Waŋbiâ mem bam sâŋgumŋe kau kau siâ mem Yesugât hâkŋe are katipkoep.
60 Hain akmâ mem ari kât dâpŋe parâ parâ siân Yosepeŋe mondere in han nuguwai dâm kendâep ain katmâ kât humo siâŋe hâkokombo tigiep. Hain hâkokombo tigimbo Yosepe Arimataia gâtŋe ariep.
61 Akto Maria Madala gâtŋe akto Maria siâ are olop Yosepeŋe Yesu kât dâpŋân kato talep ain taliat.

62 Akto emet hauŋdo Sarere akto sumbe kat kat are yeŋgât humomolupyeŋe akto Parisaio luâk arekŋe Pilatogâlân ariyi.
63 Arim hin magaŋi, “Humonenŋe, Yesugât ulit giŋdenŋe gain nâŋgât? Yesu hianŋgi luâk arekŋe malep sop ain den siâ hin magep, “Nugumbiâ mondere han nugumbiâ hilâm âlâwu akto ain âmâ momoŋânba golâ akmâ agatbian.” dâep.

64 Hain gârâmâ gâŋe tembe lokolupge bikŋe makyeŋgimenâ sum dâpŋe are gisapkom heŋgemgombiâ kindo hilâm âlâwu bo akbiap. Ageine hoŋ bawalupŋande togo hâkŋe are lokom ari siângen hangom luâk âmbâle makyeŋgim, “Emelâk sumânba agalep.” dâmbiâ sum pum are ekmâ bunŋe dâmbiâ hianŋgi den arekŋe sambelem arim âmâ ulik gulik ewangiwop.” dâyi.
65 Hain dâmbiâ Pilatoŋe hin makyeŋgiep, “Yeŋe nâŋgât tembe lokolupne bikŋe meyekbiâ arim yeŋeak maktâi hain akmâ sum dâpŋe are tigim golâk tatmâ damunŋe akmâ kinbei.” dâep.
66 Akto arim sum dâpŋe are tigim heŋgemgombiâ tembe loko bikŋe kât aregât damun kili.

28

Yesu agalep.

1 Akto Sarere bo akto emet hauŋdo Sonda hândâktâk Maria Madala gâtŋe akto Maria siâ arekŋe sumângen ariyiat.
2 Akto ainâk wâriŋ humo miep. Akto Humogât aŋelo siâŋe himbimânba gem kât humo are hâkokombo arimbo âgâ kakŋân talep.
3 Akto aŋelo aregât enem dewunŋe pagaleŋe akto sâŋgumŋe kau kau hainare agep.
4 Hain akto tembe loko ain kili arekŋe yâkgât hamewakmâ ongâyeŋe hogombo sân sân mem ge hân tete luâk momoŋande yemai hain yeyi.
5 Akto aŋelo arekŋe âmbâle lâuwâ are hin makyetkiep, “Yet âmâ bo hamep aget. Yet Yesu lâwinân koyi are ekberâm togoatgât nâŋgân.
6 Yâk in bo yendâp. Yâk ulikŋân magep hain akmâ emelâk agatâp. Yet gutmâ gewâkŋe ire eget.
7 Ire ekmâ nâŋgâm heŋgemgom âmâ benŋe dowâk arim hoŋ bawalupŋe iregât makyeŋgiet. Akto siâ hin makyetkire nâŋgâet. Yâk emelâk Galilaia hânân yâkŋe soŋ ariwerâm ariâp gârâmâ ye aregen arim ekbei.” dâep.
8 Hain dâmbo âmbâle lâuwâ arekŋe hamep agiat. Dâ biwiyetŋande heroŋe humo agiat. Hain akmâ sum are hepunmâ

hoŋ bawalupŋe makyeŋgiwerâm pârigim kepiangen ariyiat.

9 Akto Yesuŋe dâwân yelekmâ hin makyetkiep, “Âmbâi lâuwâ.” dâep. Akto âmbâi lâuwâ arekŋe enemŋân bam ge hânân tatmâ keiŋân mem heroŋe agiat.

10 Hain akbela Yesuŋe hin makyetkiep, “Yet bo hamewakmâ âmâ arim nâŋgât galalupne are makyeŋgimbela Galilaia hânân ariwei. Arimbiâ nâmâ ain arire nekbai.” dâep.

11 Akto âmbâi lâuwâ are dâwân arim manbela tembe loko sum damunŋe kili arekŋe kepia humoân ariyi. Arim wan me wan miawagep aregât den pat are sumbe kat kat luâk yeŋgât humomolupyeŋe are makyeŋgiyi.

12 Akto sumbe kat kat yeŋgât luâk humomolupyeŋe akto kâmiti luâk arekŋe yeŋeâk mendugum den magaŋgi goaŋgi akmâ tembe loko are puli dondâ yeŋgiyi.

13 Hain akmâ hin makyeŋgiyi, “Ye âmâ hin makbei, “Nen asiŋ pâlâmŋe yem mandenŋe Yesugât hoŋ bawalupŋande hândâgân togom hâkŋe are petâm lokom ari siângen hangoyi.” dâwei.

14 Dâ kiap Pilato arekŋe den ire nâŋgâmbo âmâ nenŋe den siâ maganŋdenŋe ye hin me hain bo akyeŋgiwiap.” dâyi.

15 Hain dâmbiâ tembe loko arekŋe puli mem yâkŋe den makyeŋgiyi are watmâ hain agi. Akto den pat hiaŋgi arekŋe Yuda luâk yeŋgâlân sambelem metiep. Aregât Yuda luâkŋe den are hinŋe hainâk makmâ manmai.

Yesuŋe aposolo miti âi yeŋgiep.

16 Akto hoŋ bawalupŋe keiân konok yeŋeâk Galilaia hânân ariyi. Arim gimbâŋe siâ ain togowei dâm Yesuŋe tirip katyeŋgiep gimbâŋe ain togoyi.

17 Togom Yesu ekmâ heroŋe agi. Bikŋande nâŋgaŋmâ âmâ kotŋe konmâ nâŋgâmbiâ humo agep. Dâ yâk yeŋgât bikŋande âmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe lâuwâ âlâwu agep.

18 Akto Yesu enem yeŋân gutmâ kinmâ hin makyeŋgiep, “Anutu Ewenande meme akniŋdo hân himbim me wan me wan hârok damunyeŋe akmâ manmâ âgâwian.

19 Aregât ye arim luâk âmbâle hârok hânŋe hânŋe manbai are makyeŋgimbiâ bikŋande biwiyeŋe nâŋgâlân katbai are mem tuân katyekbei. Ewene akto nâ akto Heak nen konokgât akten aregât kotnenŋe konok are konmâ tuân katyekbei.

20 Hain akmâ benŋe wan me wan den kârikŋe makyeŋgiân are hârok makmâ miawakmâ metewei. Dâ âi ire âlepŋe agâkgât nâŋe hokboâk hokboâk tânyeŋguwian. Hain akmâ tân yeŋgum manmâ âgâre sop bo akbiap.” dâep.

Yesugât den pat Marekoŋe kulemgoep

Yohaneŋe âi keiŋe kalep.

1 Yesu Kristo Anutugât nanŋe yâkgât den pat âlepŋe aregât keiŋe amâ hin.
2 Propete siâ kotŋe Yesaia, yâkŋe den hinâk kulemgoep,

Nune hoŋ bawane magaŋmâ huŋgun aŋdere laune lokom gâŋgât ulikŋân akgiŋmâ dâp heŋgemgo giŋbiap.

3 Hân pumângen manmâ luâk hin makyeŋgim manbiap, “Kembu Humo togowiapgât dâp megatbei. Gimbâŋe ukuleŋe me kundet kokoŋe hâgâm kigilikmâ ârândâŋ ketugumbiâ dâp huraguâk.”

Yesaiaŋe hain kulemgoep aregât bunŋe akto Yohane togoep.
4 Togom tuân katyekberâm keiŋe katmâ hân pumângen arimbo luâk âmbâle togombiâ hin makyeŋgiep, “Bâleŋeyeŋe makmâ miawakbiâ âmâ Humoŋe are ekmâ dosayeŋe bo akyeŋgiâk dâmbo bo akyeŋgimbo tu puli yeŋgiwe.” dâep.
5 Hain dâmbo hân humo siâ kotŋe Yudaia aregât ambolupŋe dondâ akto kepia siâ kotŋe Yerusalem are ambolupŋe dondâ arekŋe yâkgâlân togom bâleŋeyeŋe makmâ miawakbiâ Yohaneŋe Yodaŋ tuân katyegep.
6 Yohane hâk pekeŋe yo hâkŋe akto tâkŋe pâŋân lalagep akto sotŋe kendemuŋ akto mumak koaŋe neminep.
7 Hain akmâ hin dâminep, “Hâmbâi luâk siâ togom penâniŋdo nâ yânŋe akmâ yâkgât ito golianŋdere ârândâŋ bo akbop.
8 Akto nâŋe âmâ tu yânŋe puli yektân. Dâ yâkŋe âmâ Heakŋe magaŋdo kaut yeŋân meyekbiap.” Yohaneŋe Humogât hain dâep.
9 Sop ainâk Yesu Nasarete kepianba Galilaia hânân togombo Yohaneŋe Yodaŋ tuân mem puliep.
10 Hain akto Yesuŋe tu hepunmâ gambo âmâ ainâk himbim dâpŋe pâroŋ âgâmbo Anutugât Heakŋe arekŋe kembâ akmâ gem gem Yesugât kautŋân mendo egep.
11 Akto himbimânba Anutuŋe hin magaŋep, “Gâ nâŋgât nanne, nâŋe gekmâ ukenŋe aktân. Akto biwine heroŋe aktâp.” dâep.
12 Himbimânba den hain dâmbo ainâk Anutugât Heakŋande Yesu kewugumbo hân kamitŋângen ariep.
13 Arimbo ain hândâk hilâm 40 mando sinduk baniara bâleŋe areyeŋgât humo yeŋe arekŋe bâliâk dâm magaŋmâ biwiŋe dop kom hiaŋgiep. Hiaŋgim mando Yesuŋe kârikŋe akmâ malep. Kârikŋe akmâ halângen yo yeŋgât hânân mando aŋelo arekŋe tângoyi.

Yesuŋe luâklupŋe imbât yeŋgonlep.

14 Akto Yohane kala busi katbiâ mando âmâ Yesuŋe Galilaia hânân togom Anutugât den pat âlepŋe are makyeŋgiep,
15 “Anutuŋe damunyeŋe akbiapgât sop tâlâguâp aregât bâleŋeyeŋe makmâ miawakmâ hamiaŋmâ den pat âlepŋe ire nâŋgâŋet.” hain dâm makyeŋgiep.
16 Den heroŋe are makmâ bam arim Galilaia bâtgum ginŋân arim luâk emi teu lâuwâ Anderea akto Simoŋ yelegep. Yâk iŋan âi meme luâk aregât bâtgumân ŋalu ŋalu yetŋe panmâ kiliat.
17 Âi are mem kinbela Yesuŋe hin dâm makyetkiep, “Gaet. Gambela nâ olop manne. Iŋangât âi mem mandat are hepunbela nâŋe luâk yeŋgâlân âi membiandatgât âi hekat yetkiwe.” dâmbo
18 ainâk âi are hepunbela Yesu olop ariyi.
19 Akto Yesuŋe baine luâk kotŋe Yeweri aregât nanlogâtŋe Yakobo akto Yohane kinbela yelegep. Yelekto yâk waŋgan tatmâ iŋangât ito yetŋe hâreagep are parutmâ heŋgemgom tatbela yelekmâ yetkolep.
20 Yetkondo nâŋgâm eweyetŋe Sebedaio are akto âi luâklupŋe waŋgan tatbiâ hepun yekmâ Yesu olop manbaet dâmbela Yesu olop ariyi.

Yesuŋe Niambi walep.

21 Akto yâkŋe Kapanaum kepian arimbiâ hilâm âi bo meme sopŋe Sarere akto Yesuŋe kepia aregât den opmânŋân âgâmbo hoŋ bawalupŋe akto kepia ambolupŋe âgâmbiâ den pat âlepŋe are makyeŋgiep.

22 Makyeŋgimbo luâk âmbâle arekŋe nâŋgâm bâtyeŋe dâtyeŋân igim kinmâ hin dâyi, “Nengâlân gâtŋe den kârikŋe hekat nengi nengi luâkŋe maknengimbiâ âmâ nâŋgâenŋe porap porap akmap. Dâ den amboŋe irekŋe âmâ maknengimbo nâŋgâenŋe ârândâŋ aktâp.” dâyi.
23 Hain dâm kinbiâ den opmânân are luâk siâ sinduk baniara bâleŋande mâŋgiep siâŋe kamboŋmâ hin dâep,
24 “Yesu Nasarete kepian gâtŋe gâŋgât patge nâŋgân. Gâ Anutugât luâk âlepŋe manmat. Anutuŋe huŋgun giŋdo togoen gârâmâ hilip nenguwerâm togoen mon?” dâep.
25 Hain dâmbo Yesuŋe sinduk baniara bâleŋe are hin maganŋep, “Den bo ak. Luâk ire hepunmâ ari.” dâmbo
26 sinduk baniara arekŋe kamboŋmâ luâk are hâkŋe humoâk mem duwuŋ ketugum panmâ hepunmâ ariep.
27 Arimbo luâk âmbâle den opmânnŋân tali arekŋe ongâyeŋe hogombo maganŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Yei, imâ wan arekŋaet siâ? Imâ pat âlep den keiŋe aŋgâ. Luâk irekŋe kârikŋeŋe olop sinduk baniara bâleŋe makyeŋgimbo arekŋe gai lauŋe lokomai.” dâyi.
28 Hain dâm aregât luâk âmbâle hârokŋe maganŋgim arimbiâ Yesugât pat arekŋe sambelem Galilaia hân hârok ârândâŋ agep.

Yesuŋe dâmbo Petoro hewonŋe âlepŋe agep.

29 Akto den opmânnŋânba gem Yakobo akto Yohane olop arim âmâ ainâk Simoŋ akto Anderea yetgât emelan âgâyi.
30 Akto Simoŋgât hewonŋe hâkŋe kâlâp akto kundat humo akmâ yiep. Hain akmâ yendo ainâk Yesu aregât maganŋi.
31 Maganŋbiâ Yesuŋe ba bâtŋân mem agalep. Hain akto ainâk hâkŋe sândugembo kundat hepundo sot om yeŋgiep.

Yesuŋe dâmbo luâk âmbâle dondâ âlepŋe agi.

32 Emet dâgâmbo kepia ambolupŋande kundatdâ me sinduk baniara bâleŋande meyegi are meyekmâ arim
33 Yesuŋe emet talep aregât hâŋgi ginŋân mendugu yekmâ kili.
34 Akto Yesuŋe kundatdâ keiŋe keiŋe mem âlepŋe ketuguyegep. Akto luâk sinduk baniara bâleŋande meyekmai are sinduk yeŋe watyekto ariyi. Sinduk baniaraŋe yâkgât keiŋe nâŋgâyigât makbâi aregât makmâ hâreyeŋgiep.

Yesuŋe Galilaia hân humo aregât kepia hârok manmâ makyeŋgim malep.

35 Akto emet boâk hauŋdo hândâkŋân Yesu agatmâ kepia are hepunmâ hân pumângen arim Anutu maganŋep.
36 Maganŋdo Simoŋ galarâŋe agatmâ ekbiâ bo akto yâgâten ariâp dâm undâgâlaŋmâ ariyi.
37 Arim ekmâ, “Luâk âmbâle biwirâŋe undâgât giŋdâi.” dâyi.
38 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Nâŋe den âlepŋe makyeŋgiwerâm aktere kepia siâ siâ ewumâk ewumâk ariwaen. Nâ âi ire memberâm togoân aregât kepia ewumâk ewumâk ariwaen.” dâep.
39 Akto Galilaia hân humo aregât kepia hârok manmâ den opmânnŋe ârândâŋ âgâm den pat âlepŋe are mem makyeŋgim malep. Hain manmâ sinduk baniara bâleŋe watyekmâ malep.

Yesuŋe dâmbo hâk bâle bo agep.

40 Luâk diwi kârikŋe miawaganŋdo malep siâŋe Yesugâlân arim pâwutŋe ligim katmâ ulilaŋmâ hin dâep, “Yesu gâŋe kundatdâ yekmâ âlepŋe akŋet dâmenâ âlepŋe akmai. Aregât nâŋgât gain gain nâŋgât?” dâep.
41 Hain dâmbo Yesuŋe han kalem bâtgumŋaet akmâ okotŋe nâŋgâm bâtŋe hâkŋân katmâ hin maganŋep, “Nâŋgâ giŋdân aregât diwige pandagâk.” dâmbo
42 ainâk diwiŋe pandakto hâkŋe âlepŋe agep.
43 Akto ainâk luâk are huŋgunaŋmâ hin maganŋep, “Nâŋgât? Gâŋe iregât pat bo makyeŋgiwen.
44 Dâ Moseŋe hin dâep, “Gâŋgât kundat bo akto sumbe kat kat luâk gâlân arimenâ gekmâ diwige emelâk pandak giŋdâp aregât sumbe o dâm makgiŋdo soŋgo waŋmenâ ombiap. Akto ainba luâk âmbâle hârok sumbe kat kat luâk arekŋe makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ âmâ hutyeŋân âlepŋe manben.” Moseŋe hain dâep aregât

den are lokowen. Akto diwi bo akgiŋdâp aregât pat bo makyeŋgiwen." dâep.
45 Hain dâep are bonâŋgâm arim makyeŋgim malep. Makyeŋgimbo den arekŋe sambelem ariep. Ariepgât Yesuŋe kepia humoân arimbo luâk âmbâle dondâ gam turuŋ aŋbiâ, "Gain gain akbian." dâm aregât kepia tuŋguŋângen malep. Akto ain luâk âmbâle bikenba bikenba Yesugâlân togoyi.

2

Yesuŋe luâk bâtŋe keiŋe kârigem malep are heŋgemgoep.

1 Yesuŋe hilâm siân purik katmâ Kapanaum kepian arim emetŋân âgâep. Akto yâkgât den pat arekŋe sambelem arimbo kepia aregât ambolupŋande nâŋgâm yâkgâlân togoyi.
2 Togom luâk âmbâle dondâŋe emet kâlegen tatmâ hâŋgi gisapkoyi. Hain akbiâ den pat âlepŋe are makyeŋgiep.
3 Akto luâk imbât akmâ luâk siâ kei bâtŋe kârigem agep are lokom luâk bikŋe olop togoyi.
4 Lokom togo luâk âmbâle dondâŋe enemŋân kinbiâ yekmâ lokom tirekŋânba emet bokŋân gam âgâyi. Âgâm Yesuŋe emet talep are bokŋe gagaimbiâ dâpŋe miawakto arewa temdâk katbiâ giep.
5 Enemŋân gembo biwiyeŋe yâkgâlân kali aregât nâŋgâm hin maganŋep, "Gala gâŋgât dosa bo aktâp." dâep.
6 Hain dâmbo luâk Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi arekŋe maganŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi,
7 "Luâk ire wangât hain maktâp? Anutuŋe konok âmâ dosa pulimap. Anutugât kot bâliwopgât den are hepulâk." dâyi.
8 Hain dâmbiâ den are nâŋgâm âmâ hin makyeŋgiep, "Wangât biwiyeŋân hain nâŋgâi?
9 Gain gain arekŋe owâiŋe? Luâk bâleŋe hin dâm maganŋberân, "Dosage puliginŋdere Anutuŋe hâuŋe bo giŋbiap." hain dâm me hin dâm maganŋberân, "Agatmâ tem tâkge are hulaŋmâ loko akmâ ari."
10 Aregât maktere nâŋgâŋet. Nâ luâk akmâ geângât dosayeŋe hepunyeŋgiwiangât Anutuŋe dâm niŋep aregât keiŋe ekmâ nâŋgâŋet." dâep. Hain dâm benŋe luâk miwindik akmâ yiep are hin maganŋep,
11 "Nâ makginŋdere nâŋgâ. Gâ agatmâ tem tâkge are hulaŋmâ loko akmâ emetgân ari." dâep.
12 Hain dâmbo tem tâk are lokoakmâ emetŋân ariep. Akto luâk âmbâle ain kili arekŋe ekmâ bâtyeŋe dâtyeŋân igim hin dâyi, "Wei, Anutu konok âlep âlepŋe dondâ akmap. Nen ire bo ekmaen ina uŋak konok pup pup ekten." dâyi.

Yesuŋe Lewi âigât konlep

13 Yesuŋe bâtgum humo ginŋân giep. Gembo luâk âmbâle hârok Yesu ekberâm gembiâ Anutugât den pat âlepŋe are makyeŋgiep.
14 Benŋe ainba arim luâk siâ kotŋe Lewi Alipaiogât nanŋe arekŋe gawaman yeŋgât puli emetŋân tato Yesuŋe maganŋmâ hin dâep, "Nâ olop manbaetgât gamenâ arire." dâep. Akto Lewiŋe puligât âi hepunmâ puli emetŋânba gembo Yesu olop ariyiat.
15 Yesuŋe kewuguyekto arim Lewigât emelan tatmâ Yesu akto hoŋ bawalupŋe sot neyi. Akto sop ain puli meme luâk bikŋe akto luâk bâleŋe meme siâ hainâk olop Yesu olop tatmâ sot neyi. Amâ luâk âmbâle biwirâ watmâ maligât.
16 Akto Anutugât den hekat yeŋgi yeŋgi luâk bikŋe kotyeŋe Parisaio bikŋande Yesuŋe puli meme luâk akto luâk bâleŋe hutyeŋân tatmâ sot nendo ekmâ Yesugât hoŋ bawalupŋe hin dâm makyeŋgiyi, "Wangât humoyeŋande dosa luâk akto puli meme luâk are yeŋgât hutyeŋân tatmâ sot nendâp?" dâyi.
17 Hain dâmbiâ Yesuŋe den are nâŋgâm Parisaio luâk are hin makyeŋgiep, "Luâk âlepŋande dokta yeŋgâlân bo arimai. Luâk kundatdâŋe amâ dokta yeŋgâlân arimbiâ heŋgem yeŋgumbiâ âlepŋe akmai. Akto nâ hainâk luâk nen dosanenŋe bo dâm mandâi are âmâ hepunyekman. Dâ luâk bâleŋe meme akto dosayeŋe olop are âmâ heŋgem yeŋguwerâm geân." dâep.

Sotgât hanoko agi aregât den.

18 Akto sop ain Yohanegât hoŋ bawalupŋe akto Parisaio luâk yâkŋe Anutu maŋganminigât sot bâlâk yân mali. Akto

luâk bikŋande Yesugâlân togom hin dâm maganji, “Yohanegât hoŋ bawalupŋe akto Parisaio luâk yâkŋe Anutu kambiamŋe âlepŋe agâkgât sot bâlâk manmai. Dâ gâŋgât hoŋ bawalupgande âmâ hilâm ârândâŋâk sot nemâk manmai.” dâyi.

19 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Luâk siâ âmbâle membiapŋe galalupŋe olop hero âlepŋe manmai aregât galalupŋe okot âlep akyeŋgim sot ondo nemai.

20 Sot om nem heroŋe akmâ manbiâ gasalupŋande galayeŋe are membiâ kulâgâlaŋbiâ bo akto âmâ galalupŋande biwi bâle akmâ sot bâlâk manmai.

21 Nen sâŋgum tâmbâŋe tokto dâpŋe humo akbop dâm sâŋgum irakŋe bo puli puliŋe are katmâ bo parutmaen. Hain akmâ dâine tuân pulienŋe irakŋande gâwigem tâmbâŋe are oloŋdo tokto dâpŋe humo dondâ miawakbop.

22 Akto nen âmâ waiŋ tu irakŋe yo hâkŋe tâmbâŋân bo kâienŋe gemap. Hain akmaen dâine waiŋ tuŋe arekŋe yo hâkŋe tâmbâŋe are mendo bim âgâm hogoakbop. Akto waiŋ akto soŋgo hâkŋe lâuwâ lâuwâ bâliwat. Aregât waiŋ irakŋande yo hâkŋe irakŋân gembo âlepŋe akmap.” dâep.

Sarere âi bo meme sop aregât den.

23 Âi bo meme sopŋe Sarere siân Yesu akto hoŋ bawalupŋe âi kalam hutŋânba ariyi. Arim hoŋ bawalupŋande seŋgo konok konok mem nem arim manbiâ

24 Parisaio luâkŋe yekmâ Yesu hin maganji, “Ek, hoŋ bawalupgande âi bo meme sopŋân siâ me siâ bo agakgât âi are akbiâ ârândâŋ bo aktâp.” dâyi.

25 Hain dâm hâwâtbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Anutuŋe makto kulemgoyi yendâp are siâ oyaŋmâ nâŋgâmai me bo? Ulikŋân sumbe kat kat luâk areyeŋgât humoyeŋe kotŋe Ambiata malep,

26 sop ain Dawidiŋe Anutugât sumbe kat kat emetŋân âgâm sotgât momberâm akto Abiataŋe sot kâmbokŋe waŋdo niep. Akto bikŋe hoŋ bawalupŋe yeŋgimbo neyi. Akto sot are âmâ sumbe kat kat luâk arekŋeak nemini. Dâ luâk yânŋe me Anutugât opmânân bo âgâmini arekŋe âmâ sot are bo nemini.

27 Aregât hin nâŋgâŋet. Anutuŋe hilâm iregât luâk ketugum hilâm ire tângoŋet bo dâep. Anutuŋe luâk heroŋe akŋet dâm aregât hilâm ire makmâ kalep.

28 Akto luâk akmâ geân nâŋe Sarere âi bo meme sopŋe aregât kautŋe akmâ mandân.” dâep.

3

Sarere siân Yesuŋe luâk siâ heŋgemgoep.

1 Yesuŋe Sarereân den opmânŋân âgâm luâk bâtŋe bâleŋe siâ ain tato egep.

2 Âgâmbo luâk kotyeŋe Parisaio arekŋe ekmâ maganjgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Yesu denân katbaengât gain gain akmâ keiŋe ekne. Dâ luâk bâtŋe bâleŋe indâre maganjdo âlepŋe akto ekmâ âmâ Sarereân âi mendâpgât dâm denân katbaen.” dâyi.

3 Dâmbiâ âmâ Yesuŋe luâk bâtŋe bâleŋe are hin dâm maganjep, “Agatmâ dewunyeŋân kin.” dâmbo agatmâ kindo

4 Parisaio are hin makyeŋgiep, “Moseŋe den kulemgoep are gain gain tatâp? Hombaŋ sopŋân âlepŋe akbei dâep me bâleŋe akbei dâep? Me luâk mem heŋgem yeŋguwaen dâep me hilip yeŋguwaen dâep?” dâm makyeŋgimbo denyeŋe nâŋâk kili.

5 Kinbiâ hanyeŋe kârikŋe agep aregât biwiŋe umatŋe akto purik gurik akmâ luâk are yekmâ peiyekmâ luâk bâtŋe bâleŋe are hin maganjep, “Bâtge panmenâ agalâk.” dâmbo pando âlepŋe akmâ agalep.

6 Agato Parisaio luâkŋe arim humoyeŋe kotŋe Herote yâkgât tembe lokolupŋe olop mendugum hin maganjgiyi, “Nen gain gain akmâ Yesu kondenŋe mombiap.” dâyi.

Yesuŋe luâk âmbâle dondâ makyeŋgiep.

7 Yesuŋe hoŋ bawalupŋe meyekto Galilaia bâtgum dâtŋângen ariyi. Arimbiâ Galilaia hânângenba luâk dondâ Yesugât den nâŋgâyigât eknerâm togoyi.

8 Togom luâk dondâ siâ siâ Yudaia hânângenba akto Yerusalem kepianba akto Idumaia hânângenba akto Yodaŋ tu bikenba akto kepia lâuwâ kotyetŋe Tiro akto Sidoŋ aregenba luâk âmbâle dondâ yâkgâlân togoyi.

9-10 Hârok togom mendugum kinbiâ Yesuŋe emelâk luâk âmbâle dondâ heŋgem

yeŋguep aregât luâk âmbâle dondâŋe howaim âlepŋe akberâm togoyi. Togom papalakmâ kombâigât waŋga are membiâ gutmâ enemŋânâk kilâkgât hoŋ bawalupŋe makyeŋgiep.

11 Makyeŋgimbo sop ain sinduk baniara arekŋe togo ekmâ hânân gem kârikŋeâk konmâ hin dâyi, “Gâ Anutugât nanŋe.” dâmbiâ

12 ainâk kârikŋeâk konmâ den yeŋguep. Den yeŋgum hin makyeŋgiep, “Ya maktâi are lâuwâŋe bo makbei. Patnande sambelewopgât bo makyeŋgiwei.” dâep.

Yesuŋe aposololupŋe meyegep.

13 Akto Yesuŋe gimbâŋân âgâwerâm akto luâk âmbâle dondâ olop âgâyi. Akto Yesuŋe hoŋ bawalupŋe bikŋe nunaet dâtâŋe dâm yeŋgonlep. Yeŋgondo enemŋân ba tali.

14 Ba tatbiâ âmâ ikiŋe olop manbaigât akto huŋgunyeŋgimbo den patŋe makyeŋgimbiâ nâŋgâwaigât yeŋgonlep.

15 Akto sinduk baniara bâleŋe watyeŋgiwerâm manbaigât luâk keiân lâuwâ meyegep.

16 Amâ kotyeŋe hin. Simoŋ kotge irakŋe gogonbe dâm Petoro dâm kolep.

17 Akto Sebedaio nanlogâtŋe kotyetŋe Yakobo akto Yohane, kârikŋe akmandatgât kotyetŋe Boanerges yetkolep aregât purikŋe amâ himbim kururuŋdâp.

18 Anderea, Pilipo, Batolomaio, Mataio, Toma, akto Alipaiogât nanŋe kotŋe Yakobo, Tandio, akto luâk siâ Roma yeŋgât hâkâŋ agi areyeŋgâlân gâtŋe siâ kotŋe Simoŋ

19 akto kepia siâ kotŋe Karioto ain gâtŋe siâ aregât kotŋe âmâ Yudasi arekŋe manmâ beirâŋângen Yesu gasa agaŋep.

Yesuŋe Anutugât wâtŋân kinmâ sinduk baniara bâleŋe watyegep.

20 Gimbâŋânba gem Yesu olop emelan âgâmbiâ luâk âmbâle dondâ arekŋe togo turuŋyekbiâ Yesugât hoŋ bawalupŋande hin dâyi, “Luâk âmbâle dondâ irekŋe emet pikbiâ âmâ gain gain sot nemberen?” dâyi.

21 Hain dâmbiâ Yesugât ginbailupŋande den are nâŋgâm hin dâyi, “Yesu nâŋgâ nâŋgâŋe gulip akto aregât arim mene.” dâyi.

22 Akto Mosegât den kepikmâ makyeŋgimine are Yerusalem kepianba togoyi arekŋe hin dâyi, “Sinduk baniara bâleŋe yeŋgât humoyeŋe kotŋe Besebulu arekŋe Yesu kautŋân mendo yâkgât kârikŋân kinmâ sinduk baniara bâleŋe watyekmap. Akto sinduk humoyeŋande tângombo sinduk baniara bâleŋe watyekmap.” dâmbiâ nâŋgâep.

23 Aregât yeŋgondo togombiâ den ginŋe ginŋe siâ siâ makyeŋgiep, “Sinduk baniara humoyeŋe Niambi arekŋe ikiŋe kâmotlupŋe watyekmap dâine yâk akto ikiŋe kâmotlupŋe bo akbâi.

24 Akto luâk kepia konokŋe potalakmâ hanâk hanâk agumbiâ kepia are pum yembop.

25 Me kâmot siâ aregât luâkŋe potalakmâ gasa hanâk agaŋgimbiâ âmâ kâmot are bo akbiap.

26 Me Niambigât sinduk baniaralupŋande potalakmâ agumbiâ dâine Niambi kârikŋe bo miawaganbop. Akto Niambi akto kâmotlupŋe bo akbâi.

27 Me luâk siâŋe luâk kârikŋe siâgât emelan âgâm wan me wan kâmbu meaŋberâm akbiap. Hain akmâ gain gain memberâm yoŋâk âgâmbo amboŋe asiŋ yendo tâkŋe keiŋe bâtŋe hikom pando yendo âmâ âlepŋe wan me wan ekmâ pitiwiap.

28 Aregât den bunŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk siâ bâleŋe mem manmai bâleŋe me Anutugât kot mem bâlianŋmâ sârek konmai aregât dosa Anutuŋe kutigitbiapgât dop tatâp.

29 Gârâmâ luâk siâŋe Anutugât Heakŋe amâ bâleŋe dâm makmâ bâlianŋmâ sârek konbiap âmâ luâk aregât dosa Anutuŋe pulianŋbiapgât dop bo yendâp. Anutugât Heakŋe amâ bâleŋe dondâ dâmbo âmâ dosa are ekmâ hainâk yeaŋâk.” dâep.

30 Yesuŋe Anutugât Heakŋe aregât kârikŋân kinmâ âi mendo ekmâ yâkŋe nâŋgâm hilip koyi aregât den hain makyeŋgiep.

Yesugât memeŋe emilupŋe.

31 Den hain dâm makyeŋgimbo memeŋe emilupŋe togom betgen kinmâ, “Teunenŋe ge.” dâm siâ huŋgunaŋi.

32 Huŋgunaŋbiâ gambo luâk âmbâle Yesu
ketokmâ emelan tali arekŋe Yesu hin ma-
gaŋi, “Memege emilupge betgen kinmâ
kulâgât giŋdâi.” dâyi.
33 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep,
“Niŋema memene me emilupne aktâi?”
34 Hain dâm turuŋaŋmâ tali are yekmâ
hin dâep, “Nâŋgât memene akto emilupne
garilupne amâ ire.
35 Akto Anutugât lau lokomai yeŋe âmâ
nâŋgât memene akto emilupne akto gar-
ilupne aktâi.” dâm makyeŋgiep.

4

Anutugât den aregât dâp.

1 Yesuŋe hilâm siân bâtgum ginŋân gem
den pat âlepŋe makyeŋgiep. Makyeŋgim
âmâ luâk âmbâle dondâ togo men-
dugumbiâ âmâ waŋgan âgâep. Luâk
âmbâle togoyi are bâtgum dâtŋân kinbiâ
makyeŋgiwerâm waŋga siân âgâm getek
baep.
2 Bam bâtgum ginŋân kinmâ den ginŋe
dondâ makyeŋgiep. Are hutŋân den ginŋe
siâ hin makyeŋgiep,
3 “Luâk siâŋe seŋgo alekŋe are hânân
urutmâ âiângen ariep.
4 Hain akmâ arim uruto alekŋe bikŋe
âmâ dâwân ge yiep are âmâ lâutŋe dowâk
togo nem meteyi.
5 Dâ bikŋe âmâ hân bawalawân ain ge
yiep arekŋe pâtkombo kâmŋe dowâk gambo
6 dewutâ kârikŋe pando kândârâŋe
tâlâwâkgât dipkom moep.
7 Dâ bikŋe âmâ hele hewukŋe humo yiep
are hutŋân ge yiep arekŋe sopŋân pâtkom
kâmŋe gambo hewukŋe âkâ hainâk gam
kârikŋe akmâ sot tigimbo bunŋe bo agep.
8 Akto seŋgo alekŋe bikŋe âmâ hân kelurâ
ain ge yiep are bikŋande pâtkom agatmâ
bunŋe âlepŋe agep. Dâ bikŋande âmâ
pâtkom agatmâ bunŋe âlepŋe dondâ agep.
Akto bikŋande âmâ pâtkom agatmâ bunŋe
humomo âlepŋe dondâ akmâ bikŋe hârok
ewangiyegep.
9 Gârâmâ ye den ire nâŋgâm biwiyeŋân
katmâ heŋgemgom manbei.” dâep.

Sot kâmelep aregât keiŋe.

10 Akto luâk âmbâle hârok arim metem-
biâ bikŋe konok konok kili are akto hoŋ
bawalupŋe keiân lâuwâ arekŋe Yesu hin
aikoyi, “Den ginŋe maknengiât are keiŋe
gain gain?” dâyi. Hain dâmbiâ hin
makyeŋgiep,
11 “Anutuŋe damunyeŋe akmap aregât
keiŋe makyeŋgiân. Gârâmâ luâk bikŋe Anu-
tuŋe damunyeŋe akmap aregât keiŋe bo
nâŋgâm heŋgemgomai aregât den ginŋe ire
makyeŋgiân.
12 Anutuŋe makto siâŋe kulemgoep are
bikŋe hin tatâp,
“Luâk bikŋe ondopyeŋe mem gisapkom
âmâ bo nâŋgâmai. Akto dewunyeŋe
mem tigim âmâ bo ekmai. Amâ hingât.
Biwiyeŋe nâŋgâlân katbiâ dosayeŋe
puliyeŋgiwomgât den bo heŋgemgomai.”
Anutuŋe hain dâep
are bunŋe agâk dâm luâk hainare yâk den
ginŋeâk makyeŋgiman.
13 Akto yeŋe âmâ den ginŋe nâŋgâm
heŋgemgomai dâre bo nâŋgâm heŋgemgomai
aregât gain gain maktere âmâ âlepŋe
nâŋgâwai? Den ginŋe maktân aregât keiŋe
hin makyeŋgire nâŋgâŋet.
14 Luâk sot koaŋe urutmâ manmap arekŋe
âmâ Anutugât den pat are makyeŋgimap.
15 Dâ koaŋe dâwân giep are âmâ wan? Hân
are âmâ luâk manmai ire. Gârâmâ luâk
siâ den âlepŋe aregât nâŋgâmbo amâ ainâk
sinduk baniara yeŋgât humoyeŋe kotŋe Ni-
ambi arekŋe dowâk togo den âlepŋe bi-
wiŋân kinmap are kondo momap hainare.
Akto hanyeŋe purik katbop dâm den âlepŋe
are mem heambukmâ gem arimap.
16 Dâ koaŋe kât kakŋân palepgât maktân
are âmâ luâkŋe hin akmai. Luâk are âmâ
hân aregât dop hainare yâkŋe âmâ Anu-
tugât den âlepŋe nâŋgâm manmâ heroŋe
akmai.
17 Akto hanyeŋân kândârâŋe bo yeyeŋgimapgât
sop pâŋ konok mem manbai gârâmâ
Anutugât dengât gasa akto bugâ miawakto
ainâk hamep akmâ den are hepunmai.
18 Dâ koaŋe hele hewukŋe yiep are hutŋân
palep. Hân aregât dopŋe âmâ luâkŋe ak-
mai. Luâkŋe den nâŋgâm kinmâ manmâ
âmâ
19 benŋe manman iregât hanokoakmâ âmâ
hângât siâ me siâ aregât egâliaŋ gogâleaŋ

akmâ puli sikumgât ukenŋe akmâ aregât egâliaŋmai. Arekŋe gem biwiyeŋân den aregât hanyeŋân tigimbo bunŋe bo miawakmap.
20 Dâ hân âlepŋân urulep hân aregât dop âmâ luâkŋe aktâi. Yâk âmâ luâk âmbâleŋe Anutugât den pat âlepŋe mem manmâ agak meme âlepŋe akmâ manbiâ Anutuŋe yekto ârândâŋ akmap. Dâ biknande nâŋgât den lokomai are âmâ agak meme âlepŋe akmai. Dâ biknande hain akmâ agak meme âlepŋe dondâ akmai. Dâ biknande âmâ agak meme âlepŋe hârok penâyeŋgimap." Yesuŋe hain dâep.

Pagaleŋaet dop.

21 Yesuŋe luâklupŋe den ginŋe siâ hin makyeŋgiep, "Kâlâp ululunŋe emet kâlegen mem âgâm kau kakŋân katmaen. Amâ emet kâleŋe pagaleâk dâm âmâ kau kakŋân katmaen. Akto hândâk akbop dâm âmâ umbâ kâlegen bo katmaen. Me dâgâmŋe bo tigimaen.
22 Siâ me siâ tiwâk yemap are yem bo yembiap. Are Anutuŋe mem miap panbiap. Dâ siâ me siâ akmâ totokom heambukmai are gai hainâk yem bo yembiap. Are mem hulaŋmâ metewiap.
23 Gârâmâ ye den ire nâŋgâm biwiyeŋân katmâ heŋgemgom manbei.
24 Amâ den siâ me siâ hokboâk hokboâk nâŋgâm potatmâ manbei. Yeŋeak siâ me siâ akmâ mem yeŋgiwai âmâ dop hainâk Anutuŋe gai hainagâk purikatyeŋgiwiap. Akto areâk bo. Umatdâk yeŋgiwiap.
25 Akto luâk siâ wan me wan lokomap me nâŋgâmap are damun akmâ mando âmâ hâmbâi Anutuŋe humoâk waŋbiap. Dâ luâk siâŋe wan me wan bâlensiâ mem manmap are Anutuŋe bâtŋânba keŋgoŋmâ membiap." dâep.

Sot pâtkomap aregât den ginŋe.

26 Hain dâm kinmâ siâ hin makyeŋgiep, "Anutuŋe damunyeŋe akberâm akmap aregât dopŋe hin. Luâk siâŋe arim wan me wan koaŋe kâmetmap.
27 Akto golâ manmâ me yem mando koaŋe arekŋe hogoakmâ kâmŋe gamap. Akto luâkŋe aregât keiŋe bo ekmap.
28 Hân arekŋeak tângombo hogoakmâ ulik gulik kâmŋe gamap. Hamiŋân esenŋe katmap. Hamiŋân bunŋe miawakmap. Akto bâiŋe âmâ bunŋe humo miawakmâ âlim yemap.
29 Âlim yendo âmâ ainâk luâk arekŋe, "Emelâk bunŋe akmâ âlim yendâp." dâm âmâ tâwât mem arim oremap." dâep.

Lâwin koaŋe aregât den.

30 Hain dâm siâ hin makyeŋgiep, "Anutuŋe damunyeŋe akmapgât dâpŋe gain gain makyeŋgire nâŋgâwerâi? Anutuŋe damunyeŋe akmap aregât keiŋe âmâ hin.
31 Lâwin koaŋe bâlensiâ lâwin biknje koaŋyeŋe aregât biknân gegeŋe akmap.
32 Gârâmâ koaŋe ire âmâ kâmetenŋe humo akmâ siânba ewangiyekmâ lâwin humomo akmap. Akto aregât bât bâtŋân lâutŋe togo tatmai." dâep.
33 Yâkŋe den keiŋe keiŋe hârok makmâ den âlepŋe are luâk âmbâle hârok togombiâ den ginŋân makyeŋgim malep. Akto luâk âmbâle biknje nâŋgâ nâŋgâyeŋe dopŋân makyeŋgim malep.
34 Dâ den miawâk âmâ bo makyeŋgiep. Gârâmâ hoŋ bawalupŋe olop yeŋeâk manmâ âmâ Anutugât den aregât keiŋe are makmâ miawak yeŋgiep.

Yesuŋe seru maganŋdo sândugiep.

35 Sop ainâk emet dâgâmbo hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, "Nen bâtgum biken arine." dâmbo
36 luâk âmbâle dondâ are hepun yekmâ waŋgan âgâm ariyi. Waŋgan arimbiâ waŋga siânba watyekbiâ olop ariyi.
37 Bâtgum biken ariwerâm akbiâ âmâ seru humo togombo bâtgumŋe kaulem waŋga kâlegen gembo pikberâm agep.
38 Akto Yesu âmâ waŋga hamiŋângen dâgâmŋe kautŋe korânŋe katmâ asiŋ yem tato hoŋ bawalupŋande goanŋbiâ agato hin dâyi, "Haruân gewerâm akten aregât nengât okotge nâŋgât me bo?" dâyi.
39 Hain dâmbiâ agatmâ kinmâ seru hin maganŋep, "Nâŋâgâ." dâmbo nâŋâgâep, "Seru nâŋâgâ." dâmbo nâŋâgâmbo harugât magep, "Bâin nâŋâgâm yeâk." dâmbo haru nâŋâgâm yiep.

40 Seru akto haru nâŋâgâm yembela hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, “Wangât hamep aktâi? Bo nâŋgâniŋmâ kepilâm manmâ gayi mon?” hain dâm makyeŋgiep.
41 Hain dâmbo hamep dondâ akmâ ongâyeŋe hogombo magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Ire luâk me wano? Seru akto bâtgum yetgât makto launŋe lokoat ire gain gain aktâp?” dâyi.

5

Yesuŋe sinduk baniara watyekto bau yeŋgât biwi yeŋân geyi.

1 Yesu akto hoŋ bawalupŋe waŋgan arim bâtgum hâtikom kepia siâ kotŋe Gerasene ain togoyi.
2 Togom waŋganba sopanmâ âgâmbiâ luâk siâ sinduk baniara bâleŋande kautŋân miep arekŋe Yesu egep.
3 Luâk are sum kâlegen manminep. Akto hân dâpŋân manminep. Hain akmâ manmâ metŋe akto kepia aregât ambolupŋande tâkŋe keiŋe bâtŋe hikom mendugumini. Hain akbiâ bo akminep.
4 Luâkŋe hilâmŋe hilâmŋe keiŋe bâtŋe dâgâm mendugumbiâ tâk hâreminep. Akto tâk kârikŋe kotŋe sein arekŋe dâgâmbiâ oloŋ akmâ âi humo mem hâreminep. Akto siânbaŋe gala katberâm togombiâ kârikŋe akto hepunmini.
5 Luâk sinduk baniara bâleŋande kautŋân miep arekŋe hilâm hândâk ârândâŋ sumân me tâumŋân yem agatmâ kamboŋmâ manminep. Akto kât pitim ikiŋe aguminep.
6 Akto Yesu togombo luâk arekŋe Yesu kâlewângen togom mando ekmâ yâkgâlân pârigim togom enemŋân kâŋgoep.
7-8 Kâŋgom kindo Yesuŋe sinduk baniara bâleŋe aregât hin dâep, “Gâ luâk iregât biwiŋânba hepunmâ ari.” dâmbo luâk arekŋe kamboŋmâ indem hin dâep, “Yesu, gâmâ Anutu Humogât nanŋe. Anutuŋe nâŋgâmbo ârândâŋ agâkgât nâŋgât den loko. Gâ hâk hilâlâm âi bo niŋ.” dâep.
9 Hain dâmbo hin magaŋep, “Kotge niŋe.” dâm aikombo, “Nâ kotne dondâ. Nen dondâ manden aregât kotne dondâ.” dâep. Hain dâm kârikŋe akmâ hin ulilaŋep,
10 “Sinduk baniara bâleŋe are watyekmenâ kâlewângen bo ariwerâi.” dâep.
11 Akto hân are pelepŋân bau dondâ siâ hemem kautŋe tete tâmut nem mali.
12 Akto sinduk baniara dondâ arekŋe hin magaŋi, “Maknengimenâ nen bau yeŋgât biwiyeŋân gene.” dâyi.
13 Hain dâmbiâ nâŋgâ yeŋgim, “Hepunŋet.” dâmbo luâk aregât kautŋânba hepunmâ âgâm bau yeŋgât biwiyeŋân geyi. Gembiâ bau arekŋe sân sân mem hemem kautŋânba tu bâtgum humoân gem tu nem metem moyi. Akto bau are getek bo. Dondâ 2,000 hain are geyi.
14 Gembiâ yekmâ damunlupyeŋande arim kepia ewumâk ewumâk talep aregât ambolupŋe makyeŋgiyi. Makyeŋgimbiâ ekberâm togoyi.
15 Yesugâlân togo ekberâmbiâ luâk sinduk baniara bâleŋe dondâŋe kautŋân memini are nâŋgâ nâŋgâŋe hulaŋ akto hâk peke lalakmâ âlepŋe tato togom egi. Hain akmâ tato luâk âmbâle togoyi arekŋe ekmâ hamep akmâ bâtyeŋe dâtyeŋân igim kili.
16 Ulik gulik egi arekŋe Yesuŋe luâk are wan aganŋep akto baugât pat are makyeŋgimbiâ nâŋgâm Yesu hin magaŋi,
17 “Arimân in nengât hânân ire bo manben.” dâm wârakmâ hâwâtbiâ ariep.
18 Arim waŋgan âgâmbo luâk sinduk baniaraŋe mem hepuli arekŋe hin dâep, “Nâ gâ olop arire.” dâep.
19 Hain dâm magaŋdo Yesuŋe hin maganŋep, “Bo. Kepiagângen arim ginbailupge olop manmâ Anutuŋe okot nâŋgâ giŋdâp iregât makyeŋgiwen. Akto Anutuŋe gâŋgâlân kulem humo mem heŋgem guguâp iregât pat luâklupge makyeŋgiwen.” dâm dengoep.
20 Hain dâmbo purik katmâ arim Yesuŋe wan aganŋep aregât denŋe kepia bât biken hârok ain makyeŋgim malep. Makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ dâtŋe akto bâtyeŋe dâtyeŋân igim kili.

Yesuŋe dâmbo den emetŋaet damun luâk siâ yâkgât baratŋe siâ momoŋânba agalep.

21 Yesu akto hoŋ bawalupŋe purik katmâ togom waŋganba sopanmâ gem nupiân kinbiâ luâk âmbâle dondâŋe ekberâm togo menduguyi.

22 Hain akmâ kinbiâ den opmânŋaet
damun siâ kotŋe Yairo, arekŋe togom ekmâ
enemŋân tatmâ kâŋgoep.
23 Hain akmâ kârikŋe akmâ hin magaŋep,
“Baratne momberâm aktâp. Gâŋe gutmâ
bâtgande howaimenâ âlepŋe agâk.” dâep.
24 Hain dâm magaŋdo nâŋgâm olop
ariyiat. Arimbela luâk âmbâle biwirâ Yesu
ekberâm togo ewumâk kinmâ olop ariyi.
25 Yesu watmâ arimbiâ are yeŋgât
hutyeŋân âmbâle siâ ariep. Yâkgât keiŋe
hin. Âmbâle yeŋgât dewutâ gambo kundat
akmai dop hain bo akminep. Hilâm
ârândâŋ gembo mando hombaŋ keiân
lâuwâ bo agep.
26 Hain akmâ manmâ dokta yeŋgâlân
arimbo kundatŋe bo agâkgât âi membiâ bo
akto kundat humo akto malep. Akto kun-
datŋe bo agâkgât puli are dokta yeŋgimbo
puli bo akto kundat hainâgâk yendo hom-
baŋ keiân lâuwâ akto humo akmâ hainâk
yiep.
27 Hainâk manmâ Yesugât patŋe nâŋgâm
luâk âmbâle arimbiâ are hutyeŋân arim
Yesu howaiwerâm agep.
28 Arim hin nâŋgâep, “Nâ sâŋgumŋeâk
howaim âlepŋe akberân.” dâep.
29 Hain nâŋgâm howaim ainâk âlepŋe
akto nâŋgâep.
30 Âlepŋe akto Yesuŋe hin nâŋgâep, “Siâŋe
togom nâŋgât kârikŋene mem âlepŋe aktâp.”
dâm nâŋgâm purik katmâ hin aiyeŋguep,
“Nâŋgât sâŋgum niŋande howaiâp?” dâep.
31 Hain dâmbo hoŋ bawalupŋande hin
magaŋi, “Luâk âmbâle dondâ howai gek-
biâ nâŋgât are konokŋe bo howai gektâp.
Wangât hain maktât?” dâyi.
32 Hain dâm magaŋbiâ yâkŋe purikatmâ
âmbâle are ekberâm wâragep.
33 Akto âmbâle kundat bo agaŋep arekŋe
nâŋgâm hamewakmâ hâkŋe sân sân mendo
togom enemŋân kâŋgom ikiŋe keiŋe hârok
magaŋep.
34 Hain akmâ magaŋdo nâŋgâm hin
magaŋep, “Meŋ, nâŋgâniŋdâtgât nâ hin
makgiŋbe. Kambiamge sândugembo arim
hâk hilâlâm bo nâŋgâm manben.” dâep.
35 Hain dâm magaŋmâ kindo luâk
biknande Yairo aregât emelanba togom hin
dâyi, “Baratge mondâp aregât Humonenŋe
bo hâwâtmenâ inâk talâk.”
36 Hain dâmbiâ nâŋgâm Yesuŋe den
opmânŋaet damun are hin magaŋep, “Bi-
wige nâŋgâlân katmâ âmâ bo hamewak.”
dâep.
37 Hain dâm siânba hepun yekmâ Petoro,
Yakobo, akto Yakobogât emiŋe Yohane,
areâk meyekto ariyi.
38 Arim den opmânŋaet damun aregât
emelan peniaŋi. Emelan togombiâ luâk
âmbâi gulip tatmâ umbi mem âgâ indem
tali.
39 Hain akmâ tatbiâ emet kâlegen âgâm
yekmâ hin makyeŋgiep, “Ye wangât togo
indem tatâi? Âmbâi sitnan ire bo mondâp
âmâ yân asiŋ yendâp.”
40 Hain dâmbo nâŋgâm giriŋaŋi. Giriŋbiâ
âmâ Yesuŋe, “Ekeŋet.” dâm watyekto bet-
gen ge kili. Kinbiâ âmbâi sitnan aregât
memeŋe eweŋe akto hoŋ bawalupŋe âlâwu
oloŋyekto âmbâi sitnan aregât ginŋân guli.
41 Gutmâ âmbâi sitnan aregât enemŋân
kinbiâ bâtŋân mem ikiŋe denân hin dâep,
“Talita kumi.” dâep. Amâ den purikŋe hin,
“Âmbâi sitnan makgiŋdere agat.” dâep.
42 Hain dâmbo ainâk agatmâ bam gulep.
Âmbâi sisik are âmâ hombaŋŋe keiân lâuwâ.
Akto luâk âmbâle arekŋe ekmâ bâtyeŋe
dâtyeŋân igiyi. Akto âmbâi sisik arekŋe
âlepŋe akmâ bam guto aregât hin dâep,
43 “Iregât bo makyeŋgiwei.” dâm kârikŋe
makmâ hâreyeŋgiep. Hain akmâ âmbâi sit-
nan aregât hin dâep, “Sot om waŋbiâ neâk.”
dâm makyeŋgiep.

6

Nasarete kepian gâtŋande Yesu hâkâŋŋe agi.

1 Ainba Yesuŋe ikiŋaet kepian ariw-
erâmbo hoŋ bawalupŋe olop ariyi.
2-3 Arim manbiâ âmâ âi bo mem sopŋe
miawakto den opmânŋân âgâm den
makyeŋgiep. Makyeŋgimbo âmâ luâk
âmbâle dondâŋe nâŋgâmbiâ dâtŋe akto hin
dâyi, “Luâk ire amâ in gâtŋe. Ulikŋân emet
ketugum manminep akto memeŋe âmâ
Maria, akto emilupŋe âmâ kotyeŋe Yakobo,
Yose, Yudasi, akto Simoŋ, akto garilupŋe
nen olop in manmaen aregât yâkgât keiŋe
nâŋgâmaen ina niŋande kulem keiŋe ire

hekalaŋep. Nâŋgâ nâŋgâŋe humo akmap ire yâgâtenba mem togoep. Kulem mendo nen ekmâ kambiamnenŋe agatâp." dâm bâtyeŋe igim kili. Hain dâm nâŋgâmbiâ kambiamyeŋe bâliep. Hain akmâ Yesu ingâtŋe dâmbiâ

4 aregât hin makyeŋgiep, "Luâk siâŋe kepia biken biken arim Anutugât keiŋe makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ humo akmap. Dâ ikiŋaet kepia me emetŋân arim ginbailupŋe makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ gemap." dâep.

5 Hain dâm âmâ kundatdâ konok konok meyekto âlepŋe agi.

6 Akto Yesugât nâŋgâmbiâ giep aregât Yesuŋe nâŋgâmbo dâtŋe agep. Hain akmâ ikiŋaet kepia hepunmâ kepia siân siân arim kepia are ambolupŋe den pat âlepŋe makyeŋgiep.

Yesuŋe aposololupŋe huŋgunyeŋgimbo âi keiŋe kali.

7 Kepia siân siân arim hoŋ bawalupŋe keiân lâuwâ are lâuwâk lâuwâk huŋgunyeŋgim hin makyeŋgiep, "Makyeŋgire nâŋgâŋet. Kepia siân siân arim nâŋe meme akyeŋgire nâŋgât kârikŋân kinbai. Aregât huŋgun yeŋgire lâuwâk lâuwâk akmâ kepia siân siân arim âmâ sinduk baniara bâleŋe watyeŋgiŋet.

8 Akto ariwaiân âmâ sot me ito me puli sâŋgum dondâ bo mem ariwei.

9 Akto kei peke luguakbai are akto sâŋgum luguakbai arekŋe konok hâkyeŋân tatbiap akto tânagum ariwaigât huwan konokŋeâk panmâ tânagum sâŋgum konogâk lugu akmâ ariwei.

10 Akto ariwaiân kepian arim âmâ emet konogân asiŋ yembei. Akto emet hanâk hanâgân bo âgâm manbei.

11 Dâ kepia siân arimbiâ wan me wan denŋe makyeŋgimbiâ âmâ nâŋgâmâk bo akmâ gasa akyeŋgimbiâ âmâ ariwerâmân Anutuŋe hâuŋe yeŋgiwiap aregât dop akmâ keiyeŋân hamaŋ siâ tatbiap are tâlim pulimbiâ gewiap." dâm lâuwâk lâuwâk huŋgunyeŋgiep.

12 Hain dâm huŋgun yeŋgimbo lâuwâk lâuwâk akmâ arim luâk âmbâle hin makyeŋgiyi, "Bâleyeŋe makmâ miawakmâ âmâ hepunŋet." dâm makyeŋgiyi.

13 Akto sinduk baniara bâleŋe watyeŋgim mali. Arim hain akmâ manmâ makyeŋgimbiâ luâk kundatdâ togombiâ lâwin hâŋemŋe puliyekmâ âlepŋe akŋet dâmbiâ âlepŋe agi.

Heroteŋe makto Yohane kombiâ moep.

14 Yesugât hoŋ bawalupŋande hain akbiâ pat arekŋe sambelembo luâk dondâŋe nâŋgâyi. Nâŋgâm âmâ bikŋande Yesugât hin dâyi, "Yohane tu puli yeŋgiep are luâk kembu nenŋe Herote, yâkŋe kondo moep arekŋe sumânba agatmâ mandâp. Luâk ire Yohane moep arekŋe golâ akmâ agatmâ yu mandâp ire." dâyi.

15 Hain dâmbiâ bikŋande Yesugât patŋe nâŋgâm hin dâyi, "Propete luâk kotŋe Elia arekŋe purik katmâ gem mandâp." dâyi. Dâ bikŋande âmâ hin dâyi, "Propete luâk ulikŋân moyi are yeŋgâlân gâtŋande mandâp." dâyi.

16 Akto Heroteŋe hin dâep, "Yohane hanŋe hâreân arekŋe momoŋânba agatmâ mandâp." dâep.

17-18 Aregât keiŋe hin. Herote are akto luâk siâ Pilipo, emiteu are tatminiat. Akto ulikŋân Pilipo arekŋe âmbenŋe kotŋe Herodia miep. Mendo âmâ âmbâle arekŋe luâkŋe Pilipo hepundo kandâŋe Herote, are olop meakbela aregât Yohaneŋe nâŋgâm hin dâep, "Den kârikŋe kom kandâge memenâ bâliâp." dâep.

19 Hain dâmbo aregât âmbâle Herodia arekŋe âmâ Yohanegât nâŋgâm bâlim gain gain akmâ kombe dâm âsim manminep. Komberâm nâŋgâm kinmâ luâkŋe hâwâto kala busi kâlegen kato talep.

20 Dâ luâkŋe Herote arekŋe âmâ Yohanegât den are nâŋgâm han lâuwâ akmâ hin nâŋgâep, "Luâk ire âmâ Anutugât launŋe lokom agak meme âlepŋeâk mem manmap." dâm denŋe nâŋgâm heroŋe akmâ benŋe han lâuwâ agep. Hain akmâ luâk âlepŋe dâm damunŋe agep.

21 Hain akmâ Herote miawagepgât sopŋe akto luâk kembu akto tembe lokolupŋe yeŋgât humomolupyeŋe akto luâk kautŋe kautŋe me Galilaia yeŋgât humoyeŋe mendugu yekmâ sot om yeŋgiep.

22 Sot om yeŋgimbo mendugum nem tatbiâ âmbenŋaet baratŋe âmbâi sigan arekŋe

hutyeŋân kinmâ kep keŋgu koep. Hain akto âmâ kambiam yeŋe âlepŋe akto aregât Heroteŋe hin dâep, “Barat, wan me wangât nâŋgâm makniŋmenâ nâ âlepŋe giŋbian.
23 Anutugât dewunnân makgiŋdere nâŋgâ. Wan me wan ekmâ ulitniŋmenâ are âlepŋe giŋbian. Amâ nâŋgâ yâkŋe hân niŋâk dâm ulit niŋmenâ are âkâ bikŋe potatmâ giŋbian.”
24 Hain dâm magaŋdo âmbâle arekŋe arim memeŋe hin magaŋep, “Luâkgande wan me wan hârok niŋberâm aktâp aregât wangât ulilaŋbe?” dâmbo memeŋande hin dâep, “Luâk tu puli keiŋe kalep kotŋe Yohane, aregât kautŋe hârem niŋ dâmenâ hârem giŋâk.” dâep.
25 Hain dâm magaŋdo âmbâle sigan arekŋe pârigim luâk kembugâlae arim ulilaŋmâ hin dâep, “Gâ Yohane hanŋe hârem kautŋe kondoân katmâ niŋ.” dâep.
26 Dâmbo âmâ luâk kembu are biwiŋe dondâ bâliep. Dâ magep are Anutuŋe nâŋgâep aregât nâŋgâm den koko bo agep. Akto luâk tali are yeŋgât dewunyeŋân denŋe gewopgât magep hain agep.
27 Hoŋ bawaŋe siâ tâwât amboŋe are huŋgunaŋdo tâwât mem arim kala busi kâlegen âgâep.
28 Âgâm Yohanegât hanŋe hârembo mondo kautŋe kondoân katmâ mem gutmâ âmbâi sigan are waŋep. Waŋdo mem memeŋalae lokom ariep. Lokom arim memeŋe waŋdo miep.
29 Mendo âmâ Yohanegât hoŋ bawalupŋande pat are nâŋgâm ari hâkŋe mem hangoyi.

Yesuŋe luâk 5,000 sot yeŋgimbo neyi.

30 Yesugât hoŋ bawalupŋe kepiaŋe kepiaŋe arim den pat âlepŋe are makyeŋgim manmâ purik katmâ Yesugâlân togoyi. Yâkgâlân mendugum kinmâ wan me wan agi me den makyeŋgiyi aregât pat hârok mem magaŋi.
31 Akto sop ain luâk âmbâle dondâŋe Yesu ekberâm togom ekmâ purik katmâ ariyi. Hain akbiâ aregât hoŋ bawalupŋande hin magaŋgi goaŋgi agi, “Gulip nengumbiâ gain gain sot nemberen.” dâyi. Hain dâmbiâ Yesuŋe hin dâep, “Bâin pumângen arine. Luâk dondâŋe togombiâ aregât pumângen nenŋeâk ari manmâ hâk mem biwiyeŋe sândugeâk.” dâep.
32 Hain dâmbo yeŋeâk waŋgan âgâm pumângen ariwerâm akmâ ariyi.
33 Arimbiâ luâk âmbâle kepia siânba siânba togoyi arekŋe yekmâ nâŋgâm yâkŋe soŋ dowâk pârigim bâtgum ginŋân togoyi.
34 Togom kinbiâ waŋganba sopanmâ gem yekmâ hin dâep, “Luâk âmbâi dondâ ire yeŋgât damun bo mandâi.” dâm okotŋe nâŋgâep. Hain akmâ den pat âlepŋe are makyeŋgiep.
35 Makyeŋgim kindo emet dâgâwerâm akto hoŋ bawalupŋande hin dâm magaŋi, “Ire âmâ pumângen mandenŋe dewutâ gewerâm aktâp
36 aregât huŋgun yeŋgimenâ ariŋet. Hân iren aŋgim nene emetŋe bo kindâp aregât huŋgun yeŋgimenâ kepia siân siân arim ain sot puligom neŋet.” dâyi.
37 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Yeŋeak sot yeŋgiŋet.” dâmbo hin dâyi, “Nen gain gain lauge lokoweren? Luâk âmbâle kâmot ire yeŋgât sot âmâ 2,000 kina hainŋe puligoenŋe ârândâŋ bo akyeŋgiwerâp aregât gain gain lauge lokoweren?” dâyi.
38 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Yeŋgât sot amon tatyeŋgiâp? Ba ekmâ gutmâ makniŋŋet.” dâmbo bam oyaŋmâ ekmâ gutmâ hin magaŋi, “Nengât sot momerâk akto iŋan lâuwâ tatâp.” dâyi.
39 Hain dâmbiâ, “Hârok kâmot ikiŋeâk ikiŋeâk umiliŋ kakŋân ain ge tatŋet.” dâep.
40 Hain dâmbo hainâk kâmot 50 âk hârok ain ain tatmâ ariyi.
41 Hain akbiâ sot are mem himbimân dewunŋe panmâ Anutu mepaiŋe miep. Hain makmâ sot are munditmâ hoŋ bawalupŋe yeŋgimbo potatmâ lokom bam luâk âmbâle tali are yeŋgiyi. Akto iŋan hainâk yeŋgiep.
42 Yeŋgimbo nem tepyeŋe pigep.
43 Nem tepyeŋe pikto hoŋ bawalupŋande pipiŋe haka keiân lâuwâ lugumbiâ pigep.
44 Akto luâk 5,000 hain arekŋe sot neyi.

Yesuŋe bâtgum kakŋân ariep.

45 Akto Yesuŋe hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, “Yeŋe soŋ waŋgan âgâm Besaida kepian arimbiâ âkâ nâŋe luâk âmbâle ire huŋgun yeŋgire ariŋet.” dâep.

Hain dâmbo hoŋ bawalupŋe waŋgan âgâm bâtgum biken kepia kotŋe Besaida ain ariwerâm akbiâ Yesuŋe luâk âmbâle ain kili are hin makyeŋgiep,
46 “Bâin ariŋet.” dâmbo arimbiâ gimbâŋân âgâm ikiŋak Anutu magaŋmâ talep.
47 Hain akmâ tato emet dâgâmbo hoŋ bawalupŋe emelâk haru tânâmŋângen arim manbiâ Yesu ikiŋak gimbâŋânba gem bâtgum ginŋân kinmâ yegep.
48 Yekto seru humoŋe meyekto gain gain akmâ arine dâm âi humo mem tatbiâ emet hauŋberâm agep. Hain akto hândâk pipiŋe tatoâk bâtgum kakŋân tâlim tâlim ari ewangiyekberâm agep.
49 Hain akto hoŋ bawalupŋande ekmâ, “Hat sinduk togoâp.” dâm hamewakmâ dâtyeŋe igim ongâyeŋe hogombo kamboŋi.
50 Hain akbiâ nâŋgâm ainâk hin dâep, “Nâŋe togoân. Bo hamewakŋet. Kambiamyeŋe sândugeâk.” dâep.
51 Hain dâm waŋgan âgâmbo ainâk seru nâŋâgâmbo ekbiâ bimbiâk agep.
52 Akto sot munditmâ yeŋgiep aregât keiŋe nâŋgâm heŋgemgoyi dâine wan me wan aregât nâŋgâmbiâ dâtŋe bo akbop.
53 Bâtgum hâtikom metem Genesaret hânân togom waŋga hikombiâ kilep.
54 Kindo luâk âmbâle togom ainâk Yesu ekmâ nâŋgâyi.
55 Ekmâ nâŋgâyi aregât kepia ewumâk ewumâk ain purik katmâ pârigim arim kundatdâ temân katmâ lokoyekmâ togoyi. Hain akmâ kundatdâ yâgâten tatâi dâm undâgât yeŋgim arewa temân katmâ lokoyekmâ Yesugâlân togoyi.
56 Togom âmâ Yesuŋe kepia humo me bâlensiâ me pâloŋângen ain togom kilep aregen kundatdâ kâmotdâk katbiâ yembiâ Yesu ulilaŋmâ hin dâyi, “Gâŋgât sâŋgumge howaim âmâ âlepŋe akŋet.” dâmbiâ, “Âlepŋe.” dâep. Hain dâm kindo bikŋande howaimbiâ heŋgem yeŋguep.

7

Sotŋe biwinenŋe bo hilip komap.

1 Akto Parisaio akto Mosegât den kârikŋe makmâ miawagi are bikŋe Yerusalem kepianba togo Yesugâlân menduguyi.
2 Mendugum tatbiâ Yesugât hoŋ bawalupŋande bâtyeŋe bo pulim sot nembiâ yekbiâ ârândâŋ bo agep.
3 Amâ Parisaio luâk akto Yuda luâk yâk hârokŋe bâgilupyeŋe yeŋgât den lokom sot nemberâm akmâ bâtyeŋe pulimâk sot nemini.
4 Akto aŋgim nene emetŋânba purik katmâ togom hainâk tu puliak puliak bâlâk sot bo nem manmini. Akto areâk bo. Bâgilupyeŋe yeŋgât den lokom umbâ akto kondo me sot kat katgât are tu pulimini.
5 Akto Yesugât hoŋ bawalupŋe yekbiâ ârândâŋ bo agepgât Parisaio akto Mosegât den kârikŋe makmâ miawagi arekŋe Yesu hin magaŋi, “Wei, hoŋ bawalupgande wangât bâgilupnenŋe yeŋgât den bo lokom bâtyeŋe tuân bo pulim yân sot mem nendâi?” dâm magaŋi.
6 Hain magaŋbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Ulikŋân Yesaia arekŋe yeŋgât keiyeŋe nâŋgâm hin kulemgoep are tatâp.

> Anutuŋe hin dâep, “Luâk kâmot irekŋe lauyeŋandeak gangerânekmâ maŋgannekmai. Dâ han biwiyeŋande âmâ hepun nekmâ sârekonekmai.

7 Nâŋgât den kârikŋe panmâ aregât dumŋân luâkgât den yânŋe are bunŋerâm makmâ kepikmai are nâŋgâm hâkŋeak nâŋgât kotne mem agatbiâ ektere yânŋe akmap.” dâep.
8 Yesaiaŋe hiaŋgi luâk yeŋgât hain kulemgoep aregât dopŋe akmâ ye Anutugât den are panmâ luâk yeŋgât den are lokom manmai.
9 Yeŋe yeŋgât dengât nâŋgâmbiâ humo aktâp. Dâ Anutugât den nâŋgâmbiâ geâp.
10 Aregât Moseŋe hin dâep, “Gâ memege ewege amukyetŋân manmâ den bâleŋe makyetkimenâ âmâ humomolupgande gugumbiâ mombiat.” dâep.
11 Gârâmâ yeŋe âmâ aregât den panmâ hin makmai, “Luâk siâŋe eweŋe memeŋe amukyetŋân tatmâ manmâ eweŋe memeŋe hin makyetkiwiap, Emelâk tânyetkuân gârâmâ hepun yelekmâ wan me wan yu yetkiwerân ire âmâ Anutugât pat katberân.
12 dâmbo nengât denŋe are mem kârikŋe ketugumbo memeŋe eweŋe bo tânyetkumbo ârândâŋ akbiap.” ye hain dâmai.

13 Ye hain dâm Anutugât den kombiâ
gembo yeŋaet den makyeŋgimbiâ sam-
belem arimap are ârândâŋ bo akmap. Akto
areâk bo. Siâ siâgât hainâk Anutugât den
kom âmâ yeŋe den mem manmai." Yesuŋe
Parisaio akto Mosegât den kârikŋe makmâ
miawakmini are hain makyeŋgiep.

Wan me wan bâleŋaet nâŋgâm makmaen
arekŋe âmâ heleŋ bâleŋe aknengimap.

14 Yesuŋe hain dâm luâk âmbâle yekmâ
siâkâ togoŋet dâmbo togombiâ hinâk
makyeŋgiep, "Nâ makyeŋgire luâk âmbâle
ye hârok nâŋgâŋet.
15 Wan me wan tepyeŋân gemap are âmâ
kâmbokŋe bo akto bâleŋe bo akmap. Dâ
den bâleŋe makmai arekŋe âmâ luâk mem
bâliyekmap.
16 Gârâmâ ye den ire nâŋgâm biwiyeŋân
katmâ heŋgemgom manbei." Yesuŋe hain
dâep.
17 Hain dâm luâk âmbâle hepunyekmâ
emelan âgâmbo hoŋ bawalupŋande den
ginŋe magep aregât aikoyi, "Hinŋe maktât
are keiŋe gain gaingât maktât?" dâyi. Hain
dâmbiâ hin makyeŋgiep,
18 "Woe, ye nâŋgâ nâŋgâyeŋe bâlâk
mandâi hainare me? Wan me wan nembiâ
tepyeŋân gemap arekŋe bâleŋe bo akmap.
A bonâŋgâi mon?
19 Akto wan me wan nembiâ arekŋe
nâŋgâ nâŋgâyeŋe bo tângomap, are yân
tepyeŋân gem potalakto panmai." dâep.
Akto magep aregât keiŋe âmâ hin. Sot
hârok âlepŋe akto nendenŋe bâleŋe bo
akmap.
20 Akto Yesuŋe lâuwâŋe hin dâep, "Wan
me wan bâleŋaet nâŋgâm makmai arekŋe
âmâ heleŋ bâleŋe akyeŋgimap.
21 Luâkgât kambiamŋânba me hanŋânba
hinâk gamap. Nâŋgâ nâŋgâ bâleŋe me
egâlianŋ keiŋe keiŋe me âiân kâmbu, me kuk
heŋgân me âmbâle mem hepun hepun ak-
mai.
22 Akto ukenŋe kotŋe siâ siâ bâleŋe
hianŋgi, âgâ âgâŋe bâleŋe me galagât hogo
hogo me hâk mem agat agat me kopa agak
meme.
23 Are hârok yu maktân irekŋe âmâ nâŋgâ
nâŋgâyeŋânba heleŋ bâleŋe akmâ luâk
âmbâle hilip yeŋgumap." dâep.

Âmbâle siâŋe Yesu ulilaŋep.

24 Hain dâm kepia are hepunmâ Tiro
akto Sidoŋ ginŋân are yeŋgât hânân to-
goep. Togom siânbaŋe nâŋgât pat nâŋgâwâi
dâm yoŋâk emet siân âgâep. Âgâmbo
patŋande sambelem ariep.
25-26 Akto ainâk âmbâle siâ Girik âmbâle
Siria hân aregât amboŋe arekŋe patŋe
nâŋgâm togoep. Âmbâle aregât baratŋe
sinduk baniara bâleŋe siâŋe kautŋân
mendo tato aregât togoep. Âmbâle kepia
siân gâtŋe arekŋe togom enemŋân kâŋgom
ulilaŋmâ hin dâep, "Sinduk baniara bâleŋe
watmenâ baratnaet kautŋânba hepunmâ
ariâk." dâep.
27 Hain dâmbo hin magaŋep, "Nenŋe âmâ
nanaŋ soŋ sot om yeŋgimaen. Nanaŋ sot
bâlâk tatbâi dâm dua soŋ bo yeŋgimaen."
dâep.
28 Hain dâmbo âmbâle arekŋe hin magep,
"Kembu, bundâk maktât are nâŋgân amâ
nanaŋlupnenŋande soŋ sot nem tatbiâ sot
pipiŋe gembo âmâ duaŋe hanâk nemai."
29 dâmbo Yesuŋe hin magaŋep, "Den hain
maktât aregât nâŋgâ giŋdân. Gârâmâ gâ
emetgân ari. Sinduk baniara bâleŋe arekŋe
baratge emelâk hepundâp." dâep.
30 Hain dâmbo emetŋân arim sinduk ba-
niara arekŋe baratŋe emelâk hepundo we-
lamŋân yendo egep.

Yesuŋe makto luâk kopa den bo mak-
minep siâ den magep.

31 Yesuŋe Tiro kepianba purik katmâ
Sidoŋ kepia ewangim togo Galilaia bâtgum
hâlâŋmâ kepia bât bip bip hârok tali are
yeŋgâlân togoep.
32 Ain togombo luâk ondopŋe bokbokŋe
kopa den bo makminep siâ tatminep are
mem yâkgâlân kewugum arim bâtgande
mem howai dâm ulilaŋi.
33 Hain dâm ulilaŋbiâ nâŋgâm kâmot
humo hepun yekmâ kewugumbo ariyiat.
Arimbela bâtŋande ondopŋân katmâ
benŋe bâtŋân tâwutkom elewetŋân miep.
34 Hain akmâ âmâ himbimân ekmâ
herâm, "Epata." dâep amâ den purikŋe
ondopge pâroŋ âgâk hain dâep.
35 Hain dâmbo ondopŋe pâroŋ âgâm
elewetŋe purik âgâmbo den agep.

36 Den akto biknande nâŋgâyi aregât, “Iregât pat bo makyeŋgiwei.” dâep. Hain dâm makyeŋgimbo yâkŋe kârikŋe akmâ makbiâ sambelembo luâk âmbâle hârokŋe nâŋgâyi.
37 Akto ekbiâ dâtŋe akto maganŋgi goanŋgi akmâ hin dâyi, “Wan me wan mendo ârândâŋâk hârok akmap. Ondopyeŋe bok bokŋe pâroŋ âgâk dâmbo pâroŋ âgâmap. Akto luâk denyeŋe bo yeŋgât makto den âlepŋe akmai. Akto kotŋe siâ siâ hârokgât makto âlepŋeâk hârok akmai.” dâyi.

8

Yesuŋe luâk 4,000 sot yeŋgimbo neyi.

1 Sop ain luâk kâmot humo arekŋe lâuwâŋe Yesugâlân mendugum sot bâlâk tatbiâ hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep,
2 “Gutŋet. Nâ luâk âmbâle ire yekmâ okot nâŋgân. Yâkŋe nâ olop mandenŋe hilâm âlâwu akto sot bâlâk mandâi.
3 Siânbaŋe hân kâlewângenba togoyi aregât huŋgun yeŋgire arim sotgât dâwân dewun biri yeŋguwop.” dâep.
4 Hain dâmbo hoŋ bawalupŋande hin maganji, “Hân pumân ire aŋgim nene emetŋe bo tatâp aregât sot humo wanânba mem miawakmâ yeŋgiweren?” dâyi.
5 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Yeŋgâlân sot koaŋe amon kindâp?” dâmbo, “Nâmbulân lâuwâ.” dâyi.
6 Akto “Luâk âmbâle hârok hânân tatŋet.” dâmbo tatbiâ sot nâmbulân lâuwâ are mem Anutu mepaiŋe miep. Mepaiŋe mem sot are munditmâ hoŋ bawalupŋe yeŋgimbo kalem katmâ luâk âmbâle yeŋgiyi.
7 Akto iŋan amonsiâ talep arekâ mem hainâk Anutu maganŋmâ gâim potatmâ hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, “Ire yeŋginet.” dâmbo hain agi.
8 Luâk âmbâle arekŋe nem tepyeŋe pikto sot pipiŋe hânân giep are pitim haka nâmbulân lâuwâ lugumbiâ pigep.
9 Luâk 4,000 hain are sot are neyi. Akto huŋgun yeŋgimbo purik kali.

Yesuŋe kulem mendo eknegât makbiâ bo dâep.

10 Luâk âmbâle arekŋe arimbiâ ainâk hoŋ bawalupŋe olop wanŋgan âgâm arim Dalimanuta kepian togoyi.
11 Ain togom waŋganba sopanmâ gembiâ Parisaio luâkŋe togom hin dâyi, “Makmenâ himbimânba kulem siâ miawakto ekne.” dâm maganŋmâ dop koyi.
12 Hain dâm hianŋbiâ biwi umatŋe akto nâŋgâm herâm hin makyeŋgiep, “Kulem miawagâkgât egâlianŋmai amâ nâŋgâre ârândâŋ bo aktâp. Luâk âmbâle hârokŋe kulem gâlâk nâŋgâmai gârâmâ kulem siâ bo hekat yeŋgiwian.” dâep.
13 Hain dâm hepun yekto waŋgan âgâm bâtgum biken arim mali.
14 Waŋgan âgâm arim sotgât nelâm yeŋgimbo sot koaŋe konok waŋgan yiep.
15 Yendo hin makyeŋgiep, “Ye Parisaio akto Herote yâkŋe yeŋgât matuk pipikom nemai are nâŋgâm hanokoak akbei.” dâep.
16 Hain dâmbo yâkŋe den aregât keiŋaet pâpkom maganŋgi goanŋgi akmâ hin dâyi, “Ire âmâ sotgât nelâm nengimbo togoen aregât maknengiâp me gain?” dâyi.
17 Hain dâmbiâ nâŋgâm hin makyeŋgiep, “Ye wangât hain dâi? Ye iregât keiŋe bo nâŋgâm heŋgemgoâi me? Hanyeŋe kârikŋe aktâp mon?
18 Ye âmâ ekmai amâ bo ekmâ nâŋgâmai. Akto nâŋgâmai amâ bo nâŋgâm heŋgemgomai. Ye wan me wan ekmâ nâŋgâm âmâ benŋe wangât dowâk nelâm yeŋgimbo manmai?
19 Nâŋe sot momerâk potatmâ luâk 5,000 yeŋgire nembiâ pipiŋe yendo membiâ haka amon ge pigep?” dâep. Hain dâm aiyeŋgumbo, “Keiân lâuwâ.” dâyi.
20 “Dâ sot nâmbulân lâuwâ kalem katmâ luâk 4,000 yeŋgire nembiâ pipiŋe yendo membiâ haka amon ge pigep?” dâmbo, “Nâmbulân lâuwâ.” dâyi.
21 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Aregât keiŋe boâk nâŋgâm heŋgemgoâi mon?” dâep.
22 Hain dâmbo Besaida kepian togoyi.

Yesuŋe dâmbo luâk dewunŋe bokbokŋe siâŋe hârok ekmâ metiep.

Togombiâ kepia ambolupŋande luâk dewunŋe bokbokŋe siâ mem Yesugâlân togom bâtŋande howaiâkgât ulilaŋi.
23 Ulilaŋbiâ luâk dewunŋe bokbokŋe are bâtŋân mem kepia ginnângen ge kinmâ dewunŋân tâwutkom pulianŋmâ

bâtŋe katmâ hin aikoep, “Wan me wan siâ ektât me bo?” dâep.

24 Hain dâmbo dewunŋe panmâ ekmâ hin dâep, “Nâ luâk yektere lâwin hinare akmâ arim togom tatâi.” dâep.

25 Hain dâmbo bâtŋande dewunŋân lâuwâŋe howaimbo luâk arekŋe âlepŋe akmâ dewunŋe pagalembo tâlâwâgân me kâlewân siâ siâ hârok ekmâ metiep. Hain akto Yesuŋe hin magaŋep,

26 “Gâ arim âmâ kepia humoân bo âgâm yoŋâk emetgân ariwen.” dâm magaŋmâ huŋgun aŋdo ariep.

Petoroŋe Yesugât keiŋe makmâ miawagep.

27 Arimbo yâk hoŋ bawalupŋe olop Kaisarea Pilipo hân aregât kepia siâ siâ ewangiyekmâ ariyi. Arim manmâ hoŋ bawalupŋe aiyeŋgum hin dâep, “Luâkŋe nâŋgât keine gain gain dâm magaŋgi goaŋgi akbiâ nâŋgâmai?” dâmbo hin dâyi,

28 “Siânbaŋe âmâ Yohane tu puli luâk are dâmai. Dâ siânbaŋe âmâ Elia dâmai. Dâ bikŋande âmâ propete siâ dâmai.” dâyi. Hain dâmbiâ hin dâm makyeŋgiep,

29 “Dâ yeŋeak âmâ nâŋgât niŋe dâmai?” dâmbo Petoroŋe hin magaŋep, “Anutuŋe hoŋ bawaŋe huŋgun aŋdo gewiap dâmai are amâ gâ.” dâep.

30 Hain dâmbo den kârikŋe hin makyeŋgiep, “Luâk bikŋe ire bo makmâ miawak yeŋgiwai.” dâep.

Yesuŋe mom agatbiapgât makyeŋgiep.

31 Akto hilâm ain keiŋe katmâ den hinâk makyeŋgiep, “Luâk humomolupyeŋe akto sumbe kat kat luâk akto Mosegât den makmâ kepigi yâkŋe mendugum luâk akmâ geân nâ haminiŋmâ mem hâk hilâlâm niŋbiâ mondere hilâm âlâwu akto momoŋânba agatbian.” dâep.

32 Den are makmâ miawak yeŋgimbo nâŋgâm Petoroŋe kuk akmâ Yesu ginnângen kewugum gem den kârikŋe kugâk kugâk magaŋep.

33 Hain magaŋdo purik katmâ hoŋ bawalupŋe yeŋgâlân dewunŋe panmâ Petoro den kârikŋe agaŋmâ hin dâep, “Gâ Niambi aregât eke. Akto maktât are âmâ luâk nâŋgâ nâŋgâ hainare aktâp. Anutugât den bo.” dâep.

34 Hain magaŋmâ Yesuŋe luâk dondâ mali are akto hoŋ bawalupŋe yekmâ, yeŋgondo togom mendugumbiâ hin makyeŋgiep, “Luâk siâŋe nâ watnekberâm âmâ han hâkŋaet siâ me siâ are hamiaŋmâ lâwin parâŋe lokom watnekbiâp.

35 Luâk siâŋe manmanŋe gangerâmbo âmâ gulip agaŋbiap. Dâ luâk siâŋe nâŋgât akmâ pat âlep dengât hâk biwiŋe kondo âmâ miawagaŋbiap.

36 Dâ luâk siâŋe hângât egâliaŋ delem me ito mem manmâ âmâ manmanŋe mesokto gulip koaŋbiap. Amâ wan âlepŋe miawagaŋbiap?

37 Akto luâk siâ Anutu hamiaŋmâ manmap aregât hâmbâi Anutu manmawân ariwiapgât dop bo tatâp.

38 Akto kâmot agak meme bâleŋe akmai are yeŋgât hutyeŋân siâŋe manmâ hin dâwiap, “Yesu akto ikiŋe dengât hâkâŋ akmâ mandân.” dâm haminiŋdo âmâ benŋe hainâk luâk akmâ geân nâ lâuwâŋe gem ewenaet himbim pagaleŋe olop aŋelo olop togom luâk aregât hin dâwian, “Nâkâ hainâk bo nâŋgâ giŋdân.” dâm hamiaŋbian.” dâep.

9

Mose akto Elia Yesu olop den magaŋgi goaŋgi agi.

1 Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe damunyeŋe akbiap aregât sop tâlâguâp gârâmâ yu kindâi ire yeŋgât hutyeŋân gâtŋe bikŋande bo mom âmâ golâ manbaiân kulem pagaleŋe are olop miawakto ekbai.” dâep.

2 Akto arewa hilâm nâmbulân konok bo akto ain Yesuŋe Petoro Yakobo akto Yohane areâk kewuguyekto gimbâŋe siân âgâyi. Âgâm Yesuŋe hâk siâ mendo egi.

3 Yâkgât sâŋgumŋânba pagalem kau kau akto egi.

4 Hain akto Mose akto Elia ulikŋân maliat are ainâk miawakmâ kinbela yelekbiâ Yesu olop den magaŋgi goaŋgi agi.

5-6 Hain akbiâ hoŋ bawalupŋande hamewakmâ aregât Petoro nâŋgâ nâŋgâŋe guliwakto gain dâm hin magaŋep, “Humonenŋe wan siâ hekat nengimenâ ekten aregât ukenŋe nâŋgâen. Gârâmâ iren uligi âlâwu meyeŋgine. Gâŋgât siâ Mosegât siâ akto Eliagât siâ.” dâep.

7 Hain dâmbo ainâk hamandat humo siâŋe gem tigiyegep. Tigiyekto âmâ are kâlegenba den siâ hin miawagep, “Yâk âmâ nâŋgât nanne âlepŋe yâkgât okot âlep nâŋgân. Yeŋe âmâ yâkgât denŋe nâŋgâwei.” dâep.

8 Hain dâmbo den are nâŋgâm ainâk purik gurik akmâ ekbiâ Yesuŋe konok kindo egi.

9 Akto ainba gimbâŋe hepunmâ gem gem Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Âuren kulem ektâi aregât luâk bo makyeŋgim manbei. Nâmâ luâk akmâ geân nâ momoŋânba agatbian ain âmâ âlepŋe makyeŋgiwei.” dâep.

10 Hain dâmbo den are nâŋgâm kinmâ magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Wangât golâ akmâ momoŋânba agatbian dâp.” dâm

11 Yesu hin aikoyi, “Mosegât den kârikŋe makmâ miawakmai arekŋe hin dâmai, “Elia togowiap.” dâmai are wangât hainâk dâmai?” dâmbiâ

12 hin makyeŋgiep, “Elia bundâk togom siâ me siâ mem hulaŋ gulaŋ akbiap. Aregât Anutuŋe makto kulemgoep hin tatâp, nâ luâk akmâ geân nâŋgât akmâ bikŋande hâkâŋ nekbiâ hâk hilâlâm manbian kulemgoep.

13 Ulikŋân Anutuŋe propete makyeŋgimbo kulem kulemgoyi tatâp are den bunŋe. Elia emelâk lâuwâŋe togoep gârâmâ luâk in manmai irekŋe ukenyeŋaet akmâ bâleŋe aganŋi. Anutuŋe makto kulemgoyi are hain aganŋi.” dâep.

Yesuŋe sinduk baniara bâleŋe walep.

14 Gimbâŋânba gem metem hoŋ bawalupŋe bikŋe yeŋgâlân togom yegi. Akto luâk âmbâle dondâŋe turuŋyekmâ kinbiâ Mosegât den kârikŋe makmâ miawagi arekŋe Yesugât hoŋ bawalupŋe olop den bao guto maganŋgim peiyekmâ kinbiâ Yesu akto hoŋ bawalupŋe bikŋe yâkŋe gem yegi.

15 Gem yekbiâ luâk âmbâle dondâ turuŋyekmâ kili arekŋe Yesu ge kindo ekmâ sân sân mem pârigim togom Yesu maŋganli.

16 Maŋganbiâ Yesuŋe hin dâep, “Ye wan den maganŋgi goaŋgi aktâi?” dâep.

17 Hain dâmbo yâk yeŋgâlânba siâŋe hin dâep, “Kembu, nâŋgât nanne sinduk baniara bâleŋande lauŋe mem gisapkombo tatmap.

18 Hain akmâ tatmâ hilâm ârândâŋ sinduk baniara bâleŋe arekŋe mem kârikŋe ketugumbo yendo lauŋânba tâwut gambo nekamŋe kândiŋ akmâ keiŋe bâtŋe kârikŋe akto yemap. Nâŋgât nanaŋ hain akmap aregât kewugum togom hoŋ bawalupge ulityeŋgiân, “Sinduk baniara bâleŋe ire walaŋŋet.” dâre walaŋberâm âsimbiâ bo aktâp.” dâep.

19 Hain dâmbo Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Ye wangât hanyeŋande bo nâŋgâniŋmâ kepilâmai? Nâ ye olop sopŋe sopŋe manmâ sokom katyekbian mon? Bâin. Nanaŋ are mem nâŋgâlân ga.” dâep.

20 Hain dâmbo luâk sigan are Yesugâlân mem âgâmbiâ sinduk baniara bâleŋe arekŋe Yesu ekmâ dowâk luâk sigan are mem hâkokombo hânân ge purik gurik akmâ yendo lauŋânba tâwut gem yiep.

21 Hain akmâ yendo Yesuŋe eweŋe hin aikoep, “Sop amuten miawaganŋep.” dâmbo hin dâep, “Nananŋânbak miawaganŋdo hinâk akmâ gaep.

22 Akto sinduk baniara bâleŋe irekŋe nanne hilip aguâk dâm kâlâwân me tuân hâkokombo gewerâm akmap aregât Yesu gâ kârikge tatginŋdâp me bo? Tatginŋdâp akto netgât okot nâŋgâm tânnetku.” dâep.

23 Hain dâmbo hin maganŋep, “Wangât kârikŋe tatginŋdâp me bo dâm han lâuwâ akmâ ainuguât? Aregât makginŋdere nâŋgâ. Luâk siâ nâŋgâniŋmâ kepilâmap are tângore bunŋe miawaganŋmap.” dâep.

24 Hain dâmbo ainâk luâk sigan aregât eweŋande humoâk konmâ hin dâep, “Biwine getek gâŋgâlân katân gârâmâ tânnugumenâ gâŋgâlân bunewâk kârikŋe katberân.” dâep.

25 Hain dâmbo luâk âmbâle dondâ togom mendugumbiâ yekmâ aregât dowâk sinduk baniara bâleŋe walaŋberâm hin ma-

gaŋep, “Sinduk baniara bâleŋe gâŋe luâk ondopyeŋe akto elewetyeŋe mem bâlimat aregât makgiŋdere nâŋgâ. Agatmâ ari. Siâkâ purik katmâ lâuwâŋe luâk iregât kautŋe bo mem gulipkowen.” dâep.

26 Hain dâmbo sinduk baniara bâleŋe arekŋe kârikŋeâk kamboŋmâ luâk sigan are tâlim pando mom hin pâlâmŋe yendo ariep. Hain akmâ arimbo luâk âmbâleŋe are ekmâ hin dâyi, “Bunŋe mondâp.” dâmbiâ

27 Yesuŋe luâk sigan are bâtŋân mem oloŋdo agatmâ kilep.

28 Nanaŋ are agatmâ kindo arewa emelan âgâmbo hoŋ bawalupŋande pumân aikom hin dâyi, “Nen wangât watberâm âsienŋe bo aktâp?” dâyi.

29 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Walaŋberâm âmâ kinmâ ain Anutu ulilaŋmâ âmâ âlepŋe walaŋbai.” dâep.

Mombiap aregât makmâ miawagep.

30 Akto arewa arim Galilaia hân ewangim ain âmâ hoŋ bawalupŋe ikiŋaet pat makyeŋgiwerâmbo aregât yoŋâk ariyi.

31 Arim manmâ dâwân makyeŋgim hin dâep, “Siân âmâ luâk siâŋe gasalupne kewuguyekto luâk akmâ geân nâ mem nugumbiâ mombian. Akto hilâm âi meme âlâwu akto ain momoŋânba agatbian.” dâep.

32 Hain dâmbo den keiŋaet pâpkom aikowerâm hamewagi.

Luâk gain hin arekŋe humo akmâ ewangiyekbiap.

33-34 Hain akmâ Kapanaum arim arim hutŋe siân hoŋ bawalupŋande yeŋeâk magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Nengât humonenŋe âmâ niŋande akbiap?” hain dâm yeŋeâk papalagi. Hain akbiâ âmâ emetŋân tatmâ hin aiyeŋguep, “Dâwân wangât dâm magaŋgiâi?” dâmbo aŋun aŋgim yân kamilem tali.

35 Hain akmâ tatbiâ ge tatmâ hoŋ bawalupŋe mendugu yekmâ hin makyeŋgiep “Siâŋe Anutugât dewunŋân luâk kautŋe manberân dâm âmâ hârok yeŋgât amukyeŋân manmâ hâkŋe mendo gembo hoŋ bawayeŋe akto Anutuŋe ekto ârândâŋ akbiap.” dâep.

36 Hain dâm nanaŋ bâlensiâ siâ hutyeŋân katmâ bâtŋande mem kinmâ hin makyeŋgiep,

37 “Luâk siâŋe nanaŋ ire hinare ekmâ tângowiap âmâ nâ tânnuguwiap aktâp. Dâ areâk bo. Yâkŋe nâ akto huŋgun niŋep net tân netkumap.” dâep.

38 Akto Yohaneŋe Yesu hin magaŋep, “Humo, nen luâk siâŋe gâŋgât kotge konmâ sinduk baniara bâleŋe watyekto ekmâ nen olop bo manmapgât makmâ hâreyion.” dâep.

39 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâep, “Hain bo akbei. Siâŋe nâŋgât kotne konmâ kulem membiap hain arekŋe gain gain akmâ nâŋgât owâiŋeâk makmâ bâliwiap?

40 Akto âinenŋe bo mem bâliwiap arekŋe gala tân nenguwiap.

41 Amâ luâk siâŋe Anutuŋe huŋgun niŋep nâŋgât hoŋ bawa mandâi ye tân yeŋguwerân dâm tu hâgâm yeŋgiwiap amâ lau loko loko ya akbiap aregât Anutuŋe hâuŋe waŋbiap.

Hemem kâlâp aregât den.

42 Akto luâk siâŋe nanaŋ biwiyeŋe nâŋgâlân katmai are yeŋgâlânba konokŋe bâliwerâm hâkŋe hâkŋe hain akto gâuk, siâŋe kât humo dondâ hanŋân imbogoaŋmâ haru bâtgumân hâkokombo dâine arekŋe âmâ siâ me siâ owâiŋe miawagaŋbop.

43 Dâ bâtge arekŋe kambiamge oloŋdo bâleŋe akbiat âmâ bâtge hârem panben. Dâ wan âlepŋe? Bâtge konok umatŋân manmâ manman âlepŋân ariwai me bâtge lâuwâ âlepŋeâk manmâ mom âmâ kâlâwân manbiat?

44 Amâ hemem kâlâp bo bokmâ âgâwiap ain naneyeŋe bo mombiap. Dâ kâlâp bo bokbiap.

45 Akto keigande kambiamge oloŋdo bâleŋe akbian dâwiat gârâmâ aregât keige hârem panben. Wan âlepŋe? Keige konogâk manmâ manman âlepŋân ariwai me keige lâuwâ lâuwâ âlepŋe manmâ mom âmâ kâlâwân manbiat?

46 Amâ hemem kâlâwân naneyeŋe bo mombiap. Dâ kâlâp amâ bo bokbiap.

47 Dâ dewungande bâleŋaet paŋgoŋân kat gekberâmbo âmâ mem hârem panben.

Gâ dewunge konok manbiat âmâ Anutugât amukŋân ariwen amâ âlepŋe. Dâ dewunge lâuwâ lâuwâ âlepŋe manmâ mom âmâ kâlâwân manbiat amâ bâleŋe.
48 Amâ hemem kâlâwân naneyeŋe bo mombiap. Dâ kâlâp bo bokbiap.
49 Luâk hârok kâlâp kâtembe olowâk miawakyeŋgiwiap.
50 Akto kâtembe are ukenŋe gârâmâ bâlimbo âmâ gain gain aktenŋe kârikŋeŋe lâuwâŋe miawakbiap? Amâ bo. Aregât ye kâtembe ukenŋe hinare akmâ manmâ galagât agaŋgi goaŋgi akbiâ biwiyeŋe sândugewiap." dâep.

10

Âmbâle mem bo hepunyekbaengât den.

1 Yesu arewa togom Yudaia hânân Yodaŋ tu biken togoep. Togom ain mando luâk âmbâle dondâ yâkgâlân togombiâ akmâ malep hainâgâk den totokom makyeŋgiep.
2 Hain akto Parisaio luâkŋe dop koaŋberâm aregât hin magaŋi, "Luâk siâŋe âmbenŋe hepundo nengât den bâliwiap me bo?" dâyi.
3 Hain dâmbiâ den hâuŋe hin makyeŋgiep, "Moseŋe ulikŋân aregât den gain gain makmâ miawak yeŋgiep?" dâmbo
4 hin dâyi, "Siâŋe âmbenŋe hepunberâm âmâ kulem esenŋe kulemgom waŋmâ watbiap. Moseŋe aregât nâŋgâ nengiep." dâyi.
5 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin dâep, "Moseŋe ye hanyeŋe kârikŋaet akmâ den kârikŋe ire kulemgoep.
6 Dâ Anutuŋe ulikŋân hân me himbim me wan me wan kotŋe hârok ketugum luâk âmbâle katyelegep
7 aregât luâk siâŋe memeŋe eweŋe hepun yelekmâ âmbenŋe olop manbiandat.
8 Hain akmâ hâk me biwiyetŋe konogâk akmâ manbiandat. Den hain yendâpgât yâk lâuwâ bo konogâk akmâ mandat.
9 Anutuŋe mem mendugu yelegepgât luâkŋe bo mem potat yelekbai." dâep.
10 Hain dâmbo arim metembiâ purik katmâ togom emelan âgâmbo hoŋ bawalupŋande hin magaŋi, "Hinŋe makyeŋgiât are den keiŋe gain gaingât?" dâmbiâ hin dâep,
11 "Luâk siâŋe âmbenŋe hepunmâ siâ membiap âmâ yâk âmbâle aregât hâkâŋ agaŋmâ mem bâlim dosa humo akbiap.
12 Dâ âmbâle siâŋe luâkŋe hepunmâ siâ membiap âmâ yâkŋe dewati dewatiyetŋe hârewiap aregât dosa humo membiap." dâep.

Yesuŋe nanaŋlupyeŋe Anutugât pat makyeŋgiep.

13 Akto luâk âmbâle bikŋande Yesugâlân nanaŋlupyeŋe meyekmâ arimbiâ bâtŋande mem howaiyegâk gât lokoyekmâ ariyi. Hain akbiâ hoŋ bawalupŋande watyekberâm akbiâ Yesuŋe nâŋgâmbo bâlimbo hin dâep,
14 "Ye hepunbiâ nanaŋ are nâŋgâlân togoŋet. Ye bo gangerâ yekŋet dâŋet. Nanaŋ hain arekŋe âmâ Anutugât amukŋân manmai.
15 Aregât makyeŋgire nâŋgâŋet. Nanaŋ hin arekŋe akmai âmâ luâk siâŋe areyeŋgât dop hainare akmâ Anutugât welam bo gangerâwiap âmâ Anutuŋe damunŋe bo akbiap." dâep.
16 Hain dâm nanaŋ are mem menduguyekmâ yâk yeŋgât Anutu ulilaŋep.

Luâk kotdâ siâŋe sikumŋe mem gangerâm biwiŋe Yesugâlân bo kalep aregât den pat.

17 Akto arewa arim mando dâwân luâk siâŋe pârigim togom kâŋgom tatmâ hin aikoep, "Humone, gâmâ âlepŋe amboŋe. Nâ agak meme gain hinare akmâ âlepŋe aktere Anutuŋe makto âmâ kârikŋe manmâ âgâwian?" dâmbo
18 hin magaŋep, "Âlepŋe amboŋe âmâ Anutu konok. Gârâmâ gâŋe âlepŋe amboŋe dâm makniŋdât aregât den makmakgaet damun akben.
19 Akto gâŋe den ainuguât aregât hâuŋe hin makginŋdere nâŋgâ. Gâ Anutuŋe den kârikŋe kalep are nâŋgâmat me bo? Gâ kuk bo akben. Âmbenge bo hepunben. Kâmbu bo akben. Gâ siâgât hiaŋgi den bo makben. Siâŋe wan me wan giŋdo dop hainâk waŋmenâ ârândâŋ akbiap. Akto memege ewege yetgât lau lokowen." dâep.

20 Hain dâmbo luâk arekŋe hin dâep, “Humo, nâ are nananŋânbak akmâ gaman.” dâep.
21 Hain dâmbo Yesuŋe ekmâ yâkgât okotŋe nâŋgâ aŋmâ hin magaŋep, “Konok tatâp are akben. Amâ hin. Gâ arim âmâ ito sikum tatgiŋdâp are potatmâ luâk umburuk yeŋgimenâ nâ olop ariwaet. Gârâmâ aregât hâuŋe hâmbâi Anutuŋe giŋbiap.” dâep.
22 Hain dâmbo den are nâŋgâm siâ siâ dondâ yeaŋep aregât nâŋgâm biwiŋe umatŋe akto gem ariep.

23 Arimbo purik katmâ hoŋ bawalupŋe yekmâ hin makyeŋgiep, “Luâk sikumdâŋe Anutugâlân arienŋe damun nenŋe agâk dâm ariwerâm âi humo membai.” dâep.
24 Hain dâmbo nâŋgâm sân sân membiâ totokom hin makyeŋgiep, “Luâklupne makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk siâŋe Anutuŋe damunne agâk dâm âmâ biwiŋe Anutugâlân katberâm akmâ âi humo membiap.
25 Bau siâŋe piŋgi dâpŋânba gewopgât âmâ dâp bo yendâp. Hainâk luâk ito sikumyeŋe humo olopŋe Anutugât pat nâŋgâwerâm akbai amâ dâp bo miawakyeŋgiwiap.” dâep.
26 Hain dâmbo nâŋgâm sân sân mem hin magaŋgi goaŋgi akmâ dâyi, “Ya maktâp aregât niŋande âmâ âlepŋe Anutugât manman âlepŋân ariwiap?” dâyi.
27 Hain dâmbiâ yekmâ hin makyeŋgiep, “Anutugât manman âlepŋân ariwaigât luâk nâŋgâ nâŋgâyeŋe watbiâ bo meawakmap. Anutu konokŋe wan me wan mem miawakbiapgât bo pâpkomap.” dâep.
28 Hain dâmbo Petoroŋe den are nâŋgâm hin dâep, “Nâŋgât? Nen âmâ siâ siâ nenŋe hârok hepunmâ metem âmâ gâ olop manmaen.”
29 Hain dâmbo hin magaŋep, “Nâ bundâk makbe. Siâŋe emet me emiteu me mama gari me meme ewe nanaŋ me âi kalam me wan me wan are nâŋgât dennaet aregât akmâ hepun yekbiap aregât hâuŋe hâmbâi Anutuŋe waŋbiap.
30 Waŋdo sambe humo dondâŋe membiap. In hânân emet opmân emi teu akto mama gari meme ewe nan barat me âi kalam siâ me siâ are hâk hilâlâm kakŋân miawaganŋbiap. Dâ beirâ maleine âmâ manman kârikŋe mem manbiap.
31 Dâ siâŋe hinŋe hâkŋe mem agatbiap are âmâ hâmbâi Anutuŋe mem haminâŋgen katbiap. Dâ siâŋe hinŋe hâkŋe mem gewiap are âmâ Anutuŋe hâmbâi tângombo ulik gulik akbiap.” dâep.

Kombiâ mombiap aregât den.

32 Yesuŋe Yerusalem kepian âgâwerâm akmâ yâkŋe soŋ akmâ arimbo hoŋ bawalupŋande are ekbiâ dâtŋe agep. Dâ haminâŋgenba luâk âmbâle watmâ togoyi arekŋe âkâ hamewagi. Hain akmâ arimbiâ Yesuŋe hoŋ bawalupŋe keiân lâuwâ are yoŋâk mendugu yekmâ wan me wan miawak aŋbiap aregât den hekat yeŋgim hin dâep,
33 “Nen Yerusalem kepian âgâenŋe ain mandenŋe âmâ luâk akmâ geân nâ siâŋe sumbe kat kat luâk areyeŋgât humomolupyeŋe akto Mosegât den kârikŋe makmâ miawakmai are kewuguyekto arekŋe togom menekmâ kondenŋe moâk dâm Roma yeŋgâlân katnekbai.
34 Hain akmâ den hembalik akniŋmâ tâwut nugum lâwinân nugumbiâ hâk hilâlâm nâŋgâm mombian. Hain akniŋbiâ mondere hannugumbiâ hilâm âlâwu akto golâ akmâ agatbian.” dâep.

Yakopo akto Yohane yâkŋe Yesu ulilaŋiat.

35 Akto sop ain Sebedaio nanlogâtŋe Yakopo akto Yohane, yâkŋe Yesugâlân arim hin dâyiat, “Humonetŋe, net wan siâgât ulit giŋberâm aktet are netkiwerât me bo?” dâmbela hin makyetkiep,
36 “Aregât keiŋe makniŋbela nâŋgâwe.” dâmbo hin dâm magaŋiat,
37 “Sop siân pagaleŋe olop togom luâk âmbâle hârok damunyeŋe akbialân net menelekmenâ netŋe luâk âmbâle hârok damunyeŋe aktetŋe gâŋe âmâ nen hârok damun nenŋe akbiat.” dâyiat.
38 Hain dâm ulilaŋbela hin makyetkiep, “Yet aregât keiŋe pâpkom hain maktat. Nâ tu nembian are yet âlepŋe nembiandat mon? Me tu utunŋande puliakbian are yet âlepŋe puliakbiandat mon?” dâmbo
39 hin magaŋiat, “Âlepŋe aktetŋe miawaknetkiwiap.” dâmbela hin makyetkiep,

“Nâ tu nembian are yet bundâk nembiandat. Akto tu puli puli are miawakninbiap arekne yet gai miawakyetkiwiap.
40 Gârâmâ biken biken ginnân tatbiandatgât amâ nângât pat bo. Anutune nângâm kepilâm yetkiep. Irawot Humone damunyene akbiap sop ain Anutune luâk lâuwâ nângâm kârikne yetkimbo nângât amuknân kinmâ wan me wangât damun akbiandat.” dâep.
41 Hain dâm makyetkimbo hon bawalupne biknande yâk yetgât den are nângâmbiâ ârândân bo agep.
42 Akto Yesune hon bawalupne mendugu yekmâ hin makyengiep, “Hângât luâk kembune luâk damunyene akmâ âmâ hon bawalupne meyekbiâ manmai are âmâ nângâmai.
43 Dâ yengâlân âmâ hain bo miawakbiâp. Yengâlânba siâne luâk kotdâ akberân dâm galalupne yâk yengât hon bawa manbiâp.
44 Gârâmâ yengâlânba siâne Anutune nekto ârândân agâk dâwiap âmâ galalupne yengât hon bawa akmâ manbiâp.
45 Hon bawalupnande tân nugunet dâm aregât bo geân. Hon bawa âi mem luâk âmbâle dondâ are yengât dosa bo akyengiwiapgât mombian aregât Ewenande hungun ninjdo geân.” dâep.

Yesune dâmbo luâk siâ dewunne hulan akto emet egep.

46 Yesu akto hon bawalupne Yeriko kepian âgâyi. Âgâm arewa arimbiâ hami yenângenba luâk âmbâle dondâ ariyi. Arimbiâ dâp ginnân luâk dewunne bokboknе puligât ulityengim talep. Luâk are kotne Batimaio yâkgât ewene kotne Timaio, yâkne dâp ginnân tatmâ ulityengiep.
47 Akto Yesu Nasarete gâtne arekne togoepgât den are nângâm konmâ hin dâep, “Yesu, gâ Dawidigât hakune nângât okotge agâk.” dâep.
48 Hain dâm kondo luâk âmbâle togoyi arekne nângâm hâkân akmâ den yonâk dâyi. Hain dâmbiâ yâkne denyene bo nângâm hainâk kolep, “Dawidigât hakune nângât okotge agâk.”
49 dâmbo nângâm dâwân kinmâ hin dâep, “Maganbiâ gulâk.” dâmbo dewunne bokbokne are konmâ hin dâyi, “Gogondâp gârâmâ kambiamge sândugembo agatmâ ari.”
50 Hain dâmbiâ nângâm ainâk sângum kaknân gâtne are hulanmâ katmâ agatmâ yâkgâlân gulep.
51 Guto hin dâm aikoep, “Gain gain akginbegât nângât?” dâmbo dewunne bok bokne arekne hin dâep, “Humo, âlepne ek dâmenâ dewunne hulan akninjdo âlepne ekbe dâm aregât ulitginjdân.” dâep.
52 Hain dâmbo hin maganep, “Gâne biwige nângâlân katât aregât henjgem guguwerân.” dâep. Hain dâmbo ainâk dewunne hulan akto Yesu olop ariyi.

11

Yesune Yerusalem kepian âgâm ariep.

1 Arim kepia kotne Betepage akto Betania ewangi yelekmâ arewa arim Yerusalem ewumâk akto Oliwa gimbângân togoyi. Ain togom Yesune hon bawalogâtne lâuwâ hungun yetkim hin dâep,
2 “Kepia ewumâk tatâp âuren âgâm arim ain donjgi nanne hikombiâ kindâp are ekberat. Amâ donjgi nanne are luâkne kaknân bo tatmai irakne are ekmâ hulanmâ mem togoet.
3 Hulanbela âmâ luâk siâne, “Wangât hulandat?” dâmbo hin dâm maganet, “Humonetnande iregât dâm hungun netkiâp. Gârâmâ mem arietne âi bo akto benne mem purikatbaet.” yet hain dâwerat.”
4 Yesune hain dâm hungun yetkimbo hon bawalogâtne lâuwâ arekne arim donjgi nanne emet siâgât hângiân hikombiâ kindo ekmâ hulaniat.
5 Tâk hulanbela âmâ luâk kili arekne yelekmâ hin dâyi, “Woe, ninande dâmbo hulandat?” dâmbiâ
6 Yesune den makyetkiep a makbela nângâm âlepne mem ariet dâmbiâ mem ariyiat.
7 Hain akto Yesugâlân mem arim sângum kaknân luguakmini are kaknân katbiâ yâkne âgâ talep.
8 Âgâ tato luâk dondâne sângum kaknân luguakmini are dâwân lengaim ariyi. Dâ biknande âmâ kalamânba siâ siâ esenne ligim katmâ ariyi.

9 Luâk âmbâle dondâ olop ariyi arekŋe
âmâ hin koli, “Woe, heŋgemnengumapŋe
kembugât laugât togonengiât aregât dâm
âlepŋe akgiŋne.
10 Hakunenŋe Dawidi yâkŋe âmâ hân
humo akto luâk âmbâle dondâ damunyeŋe
agep are hainâk gâŋe damunnenŋe akbiat.
Gâŋe damunnenŋe akbiatgât mâruŋe ak-
ten. Anutu kotŋe mem agatne.” dâyi.
11 Hain aganŋbiâ Yerusalem kepian togom
sumbe kat kat emetŋân âgâep. Âgâm siâ
siâ hârok yekmâ metem emet eŋgaiŋe akto
gem hoŋ bawalupŋe keiân lâuwâ meyekto
Betania kepian âgâyi.

Yesuŋe makto lâwin siâ ululun âgâep.

12 Betania kepian âgâm yem kinbiâ
hauŋdo yâk olop gem Yesuŋe sotgât mopŋe
agumbo
13 lâwin siâ lowot hainare esenŋe olop
kâlewângen ekmâ koaŋe yendâp me bo dâm
ari ekto bo agep. Bunŋe sopŋe boâk akto
esenŋeâk kilep.
14 Hain ekmâ lâwin aregât hin dâep,
“Lâwin iregât koaŋe lâuwâŋe bo yembiap.”
dâmbo hoŋ bawalupŋande nâŋgâyi.

Yesuŋe sumbe opmânâba watyegep.

15 Akto Yesu olop Yerusalem kepian
âgâyi. Âgâmbiâ Yesuŋe sumbe kat kat
opmânŋân âgâm luâk âmbâleŋe kotŋe siâ siâ
katmâ aŋgim kili are watyekmâ siâ siâyeŋe
me kembâ welamŋe me puli kat kat we-
lamŋe mem kâwulep.
16 Opmânân siâ me siâ aganŋgiyi are
watyekmâ hin makyeŋgiep, “Sumbe kat kat
opmânân inba wan me wan bo mem aŋgi
goaŋgi akmâ bam gutŋet. Ye ariŋet.” dâep.
17 Hain dâm âmâ wan me wan
hekat yeŋgiwerâm hin dâep, “Anutuŋe
makyeŋgimbo kulemgoyi are hin tatâp,

“Nâŋgât emet amâ wangât kindâp? Luâk
âmbâle hân hârok nâ olop tatmâ ma-
ganŋgi goaŋgi akbaengât kindâp.”

Miti kulem hainâk yendâp are hâkâŋ
akmâ hepunbiâ bâleŋe akmai are yeŋgât
emet hainare aktâp.” dâep.
18 Hain dâmbo sumbe kat kat luâk akto
Mosegât den makmâ miawagi luâk arekŋe
ekmâ, “Gain gain akmâ kondenŋe mom-
biap.” dâm maganŋgiyi. Luâk âmbâle
hârok Yesugât den âlepŋe aregât nâŋgâmbiâ
dâtŋe akto aregât sumbe kat kat luâk me
Mosegât den kârikŋe makmini are luâk
âmbâle dondâ Yesugât den âlepŋe nâŋgâm
hamewakmai. Aregât, “Gain gain akmâ
kondenŋe mombiap.” dâyi.
19 Emet dâgâmbo Yesu kepia humo hep-
unmâ ariep.

Lâwin ululun dâep aregât keiŋe.

20 Yem kinbiâ hauŋdo âmâ dâwân
ariyi. Akto arim arim lâwin magep are
momberâm kândârâŋân bak âgâm ululun
kârân kindo egi.
21 Hain kindo ekmâ Petoroŋe Yesuŋe
magep are nâŋgâm Yesu hin maganŋep,
“Wei, Apo ek. Lâwin den umatŋe kakŋân
kalen ina ululun dâm kindâp.” dâmbo
22 hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, “Ye
den bunŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Ye
biwiyeŋe Anutugâlân katŋet.
23 Luâk siâŋe hân gimbâŋe ekmâ hin
dâwiap, “Gimbâŋe are hogoakmâ haruân
geâk.” dâm âmâ biwiŋe Anutugâlân katmâ
han lâuwâ bo akmâ nâŋgâm heŋgemgom
makto âmâ are bunŋe miawakto gimbâŋe
are hogoakmâ gewiap.
24 Aregât hin makyeŋgiwe. Yeŋe siâ me
siâgât nâŋgâm Anutu ulilaŋmâ are emelâk
miawaknengiâp dâm han lâuwâ bo akbiâ
âmâ are âmâ Anutuŋe yeŋgiwiap.
25 Dâ yeŋe ulilaŋberâm kinmâ, luâk
siâŋe bâleŋe akginep aregât dosa kutigitân
dâmbiâ âmâ Eweyeŋande hainâk yeŋgât
dosa hepunbiap.
26 Dâ yeŋe luâk yeŋgât dosa mem
gangerâwai âmâ hainâk yeŋgât dosa mem
gangerâwiap.” dâep.

Parisaioŋe aikombiâ Yesuŋe ikiŋe keiŋe bo makyeŋgiep.

27 Hain dâm arewa Yesu akto hoŋ
bawalupŋe arim Yerusalem kepian togom
sumbe opmânŋân âgâmbiâ sumbe kat
kat luâk areyeŋgât humomolupyeŋe akto
Mosegât den kârikŋe magi luâk are akto
Yuda yeŋgât damun yâkŋe yâkgâlân togom
hin dâyi,
28 “Gâ wan me wan akmat are niŋaet lau
lokom kinmâ akmat? Niŋande hain akdâm
makginjdo akmat?” dâmbiâ

29 hin dâm makyeŋgiep, “Nâ den konok aiyeŋgure makniŋbiâ âmâ nâkâ hainâk niŋaet laugât wan me wan akman aregât hâuŋe makyeŋgiwerân.
30 Yohaneŋe tu puli âi miep a niŋaet laugât hain akminep. Anutugât laugât me luâk yeŋgât laugât akminep aregât makbiâ nâŋgâwe.” dâep.
31 Hain makyeŋgimbo yâkŋe hin dâm magaŋgi goaŋgi agi, “Nen Anutugât lau lokominep dâenŋe âmâ yâkŋe hin maknengiwerâp, “Woe, aregât wangât denŋe bo nâŋgâm lokoyi.” dâmbo aŋun aŋgiwâen.
32 Dâ, “Luâk yeŋgât lau lokominep.” dâenŋe luâk yu kindâi irekŋe Yohane propete dâm kuk nengiwâi. Aregât gain gain magaŋberen?” dâyi.
33 Hain nâŋgâm kinmâ Yesu hin magaŋi, “Yohane niŋaet laugât hain akminep nen bo nâŋgâen.” dâmbiâ yâkâ hainâk dâep, “Nâkâ hainâk niŋaet laugât iren wan me wan agân aregât hâuŋe bo makyeŋgiwerân.” dâep.

12

Luâk bâleŋande kalam damunŋe akmâ tali aregât den umatŋe.

1 Yesuŋe den ginŋe siâ hin makyeŋgiep, “Luâk siâŋe hân siân tâk kotŋe waiŋ are kâmetmâ metem lope dâgâep. Akto waiŋ tuŋe pipikowaengât dâm kondo ketugum heŋgemgom damun yeŋgât emet mem âi kalam hârok ketugum metem hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, “Kalam ire damunŋe akŋet.” dâm hân siângen ariep.
2 Arim manmâ sop kâlep mando sot bunŋe akto âi luâk siâ sot bunŋe bikŋe meâkgât huŋgun aŋdo ariep.
3 Arimbo damun luâkŋe mem kom watbiâ yân purik kalep.
4 Purik kato benŋe amboŋande âi luâk siâ huŋgun aŋdo arimbo kautŋe kom hioŋmâ mem bâliyi.
5 Benŋe amboŋande totokom hoŋ bawa siâ huŋgun aŋdo yâk yeŋgâlân arimbo kombiâ moep. Kombiâ mondo amboŋande luâk dondâ huŋgun yeŋgimbo arimbiâ âi damunŋande kuk akmâ bikŋe sâwâ yeŋgum bikŋe momoŋe yeŋguyi.
6 Akto kalam amboŋe aregât nanŋe konok malep. Akto amboŋande hin dâep, “Nune nanne okotne nâŋgaŋman aregât huŋgun aŋberân. Huŋgun aŋdere arimbo yâkgât amukŋân manbai.” dâep.
7 Hain dâm amboŋande nanŋe huŋgun aŋdo arimbo âi damunŋe nanŋe are ekmâ magaŋgi goaŋgi akmâ dâyi, “Humo nenŋaet nanŋe togoâp. Eweŋe mondo âi hân ire yâkŋe membopgât kondenŋe moâk. Hain aktenŋe âi ire nengât akbiap.” dâyi.
8 Hain dâm mem kombiâ mondo kalam ginŋângen panbiâ yiep.
9 Hain akbiâ âi amboŋe are gain gain akbiap? Yâk togom damun are momoŋe yeŋgum damun âlepŋe siânba katyekbiap. Aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet.
10 Anutuŋe propete makyeŋgimbo kulemgoyi yendâp are oyaŋmâ nâŋgâmai me bo? Den are hin tatâp.

Emet ketugu ketuguân luâkŋe lâwin siâ ekmâ hâkŋe hâkŋe dâm panbiâ yendo Anutuŋe lâwin are mendo emetgât kunkun kârikŋe agep.

11 Are dewunnenŋande ekmâ ire âmâ Humoŋe mem miawaktâp dâm kambiamnenŋe agatmap.”
12 Yesuŋe Anutugât den tâmbâŋe dâmbo Yuda yeŋgât humomolupyeŋande magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Den ire nen dop nenguwerâm maktâp.” dâm kambiamyeŋe bâlimbo aregât mem kala busi kâlegen ain katberâm agi. Hain agi arekŋe luâk âmbâle dondâ yeŋgât hamewakmâ hâumgom yân hepunmâ ariyi.

Yesu puligât aikoyi.

13 Hepunmâ arim Parisaio luâk bikŋe akto Herotegât hoŋ bawalupŋe bikŋe Yesugât denŋe hami kom mâŋgi agaŋŋetgât huŋgun yeŋgiyi.
14 Huŋgun yeŋgimbiâ togom hin magaŋi, “Humo, gâŋgât keige nâŋgâen. Gâ hiaŋgi den bo makmat. Bunŋeâk makmat. Akto horat gorat bo akmat. Gâ luâk hârok Anutugât dâp âlepŋe makmâ hekat yeŋgimat aregât makmenâ nâŋgâne. Nen Roma luâk siâ damun nenŋe kotŋe Sisa are puli waŋmaen are âlepŋe me bo?
15 Puli waŋbaen me bo?” dâyi. Hain dop kombiâ biwiyeŋe keiŋe ekmâ nâŋgâm

hin makyeŋgiep, “Ye nâ denne hami kom katmâ dop nuguâi me? Puli koaŋe siâ mem niŋbiâ ekbe.” dâep.

16 Hain dâmbo waŋbiâ mem agatmâ hekatyeŋgim hin dâep, “Puli ire ekŋet. Iregât otneŋe akto kot ire niŋaet?” dâmbo yâkŋe dâyi, “Romagât damun nenŋe kotŋe Sisa yâkgât otneŋe.” dâmbiâ

17 hin makyeŋgiep, “Wan me wan Sisagât are âmâ humo purik katmâ Sisa waŋbei. Dâ wan me wan Anutugât are âmâ purik katmâ Anutu waŋbei.” dâep. Hain dâm makyeŋgimbo den are nâŋgâmbiâ dâtŋe akto bâtyeŋe dâtyeŋân igim kinbiâ hanyeŋe undup agep.

Momoŋân agatbaengât aikoyi.

18 Akto den makmak luâk siânba kotyeŋe Sadukaio luâk are togoyi. Luâk arekŋe momoŋânba luâk bo agatmai dâmini. Yâkŋe togom hin dâyi,

19 “Humo, Moseŋe ulikŋân hin dâm kulemgoep are oyaŋmaen, “Luâk siâŋe âmbâle mendo nanaŋ bo miawakto mondo emiŋande kambut mem teuŋaet pat nanaŋ mem miawakbiap.” Moseŋe hain kulemgoep aregât hin dâne.

20 Emi teu nâmbulân lâuwâ mali. Hain manmâ ulikŋân teuyeŋande âmbâle mem nanaŋ bâlâk manmâ moep.

21 Mondo emiŋande kambut are mem hainâgâk nanaŋ bâlâk manmâ manmâ mondo emiŋe siâŋe âmbâle kambut areâk miep.

22 Emiteu nâmbulân lâuwâ arekŋe âmbâle konok are mem nanaŋ bâlâk manmâ mom meteyi. Bâiŋe kambutyeŋe are hainâgâk moep. Akto luâk nâmbulân lâuwâ are hârogâk âmbâle konok areâk mem mom meteyi.

23 Gârâmâ sop bâiŋân agatbaiân âmbâle are niŋaet âmbenŋe akbiap?” dâyi.

24 Hain aikombiâ yâkŋe hin makyeŋgiep, “Ye Anutuŋe makyeŋgimbo kulemgoyi are akto Anutugât kârikŋeŋaet pâpkomai aregât nâŋgâm hilipkom hain dâmai.

25 Luâk me âmbâle momoŋânba agatmâ yâk himbimân aŋelo mandâi hainare akmâ luâk âmbâle meak meak are hepunmâ yân manbai.

26 Gârâmâ Anutugât denân momoŋânba agat agat aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâm heŋgemgoŋet. Den ire Moseŋe hin kulemgoep. Mose yâk lâwinân kâlâp ululunŋe miawakto ekmâ arimbo Anutuŋe hin magaŋep, “Nâ Abraham akto Isaka akto Yakopo yâk yeŋgât damunyeŋe akman.” dâep.

27 Anutuŋe hain dâep aregât ye wangât, “Luâk mom âmâ hâkŋe akto otneŋe hârok momo yânŋe akmap.” dâmai? A bo. Luâk âmbâle ulikŋân manmâ biwiyeŋe Anutugâlân katmâ manmâ moyi. Dâ otneyeŋe âmâ golâk mandâi.” dâm makyeŋgiep.

Anutuŋe den kârikŋe kalep ain gâtŋe wan soŋ lokowaengât aikoep.

28 Akto den nâŋgâ nâŋgâ luâk siâŋe togom yekmâ kindo Sadukaio luâkŋe aikombiâ Yesuŋe den hâuŋe âlepŋe makyeŋgimbo ekmâ Yesu hin aikoep, “Anutuŋe den kârikŋe kalep ain gâtŋe wan soŋ lokowaen.” dâmbo

29 hin dâep, “Anutuŋe makto kulemgoyi are bikŋe hin tatâp. Israe yeŋgât hakulupyeŋe ye makyeŋgire nâŋgâŋet. Kembu Anutunenŋe kembu bunŋe yâk konok mandâp.

30 Yeŋe yâkgâlân biwi kambiamyeŋe me nâŋgâ nâŋgâyeŋe katbei. Yâkgât âi akto den me lau aregâlâk nâŋgâm kârikŋe akmâ hanyeŋe konogâk manbei.

31 Akto den siâ hin yendâp. Ye yeŋaet agaŋgimai hainâk luâk siâ agaŋbei. Anutugât den kârikŋe ire kakŋân siâ bo tatâp.” dâep.

32 Hain dâmbo Mosegât den kârikŋe makyeŋgimini areyeŋgâlân gâtŋande hin dâep, “Humo, gâŋe den dâmenâ nâŋgâre ârândâŋ aktâp. Anutu yâk bundâk kembu bunŋe. Yâk konok. Yâk hainare siâ bo mandâp.

33 Gârâmâ nâ han nâŋgâ nâŋgâ kârikŋe yâkgâlân katbian. Akto nenŋe agaŋgimaen are hainâk siânba akyeŋgienŋe ârândâŋ akbiap. Akto Anutugât sumbe me wan me wan siâ agaŋdenŋe den lâuwâ are bo ewangimap.” dâep.

34 Hain dâmbo Yesuŋe nâŋgâmbo ârândâŋ akto hin magaŋep, “Gâ Anutugât amukŋân manberâm ewumâk aktât.” dâep. Sop ain

luâkŋe Yesu aikowerâm akmâ Yesuŋe den hâuŋe âlepŋe makyeŋgiep are nâŋgâmbiâ umatŋe akto hamewakmâ hepuli.

Yesuŋe ikiŋaet keiŋaet aiyeŋguep.

35 Yesuŋe sumbe opmânŋân kinmâ hin dâm aikoep, “Mosegât den kârikŋe makmai are wangât hin dâmai, “Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap are âmâ Dawidigât kâmot are yeŋgât hutyeŋân miawakbiap.” dâmai? Amâ hianŋgimai.

36 Akto ulikŋân Anutugât Heakŋande Dawidi kautŋân mendo hin dâep,

> Anutu Humoŋe nâŋgât Humone hin maganŋep, “Gâ enemnân togom bâtne bungen tatmenâ gasalupge keigaet amukŋân kâmot katere tâliyekbiat.” dâep.

37 Aregât den keiŋe hin. Dawidiŋe ikiŋe Humo dâm kolep. Aregât âmâ gain gain akmâ yâk âmâ Dawidigât kâmolân gâtŋe miawakbiap dâwai?” dâep. Hain dâmbo kâmot humo arekŋe denŋe nâŋgâmbiâ dâtŋe akto heroŋe agi.

38 Sop ain Yesuŋe den dewatim hin makyeŋgiep, “Ye Mosegât den kârikŋe maknengimai are hepun yekbei. Yâkŋe hâkyeŋe mem agat agat akmai. Hain akmâ luâkŋe dâwân nenekmâ, “Woe nâŋgâ nâŋgâ luâk yeŋgât agak meme âlepŋe akmai.” dâŋet dâm aregât sâŋgum kâlep lalakmai.

39 Akto areâk bo. Hâkyeŋe mem agatmâ hin akmai. Den opmânŋân me mendugu mendugu opmânŋân luâk âmbâle arekŋe tatmâ nenekmâ egâliaŋ neneknet dâm aregât enemyeŋân tatmâ yeŋaet nâŋgâmbiâ âgâmap.

40 Hain akmâ âmbâi kambut yeŋgât emet akto kotŋe siâ siâ kâmbu memai. Hain akmâ luâk âmbâle bikŋe yeŋgât dewunyeŋân kinmâ den kâkâlep Anutugâlân makmai aregât Anutuŋe hâuŋe bâleŋe yeŋgimbo dowâk hamep akbai.” dâep.

Âmbâle kambut umburuk siâŋe Anutugât pat dâm puli kalep.

41 Yesuŋe sumbe emetŋân âgâmbo luâk âmbâle dondâ togom puli kat kat kondoân puli katbiâ gembo yegep.

42 Hain akbiâ yekmâ tato sikum luâkŋe puli katbiâ giep. Hain akbiâ âmâ âmbâi kambut siâŋe âmâ togom puli gutŋe gilâmŋe lâuwâk kalep.

43 Akto Yesuŋe are ekmâ hoŋ bawalupŋe yeŋgondo gutbiâ hin makyeŋgiep, “Imâ bunŋe makbe. Âmbâi kambut umburuk irekŋe âmâ yeaŋdâp are hârogâk katmâ meteâp aregât bikŋe yeŋgât dop ewangiâp.

44 Bikŋande âmâ humo yeyeŋgimbo bikŋeâk katâi. Dâ âmbâi kambut umburuk ire âmâ talaŋdâp dopŋân hârok katmâ meteâp. Siâ bo talaŋdâp.” dâep.

13

Sumbe emetŋe patakom hilipkowai aregât magep.

1 Hain dâm sumbe emetŋânba gem ariwerâmbo hoŋ bawaŋe siâŋe hin dâep, “Humo ek. Sumbe emetŋe âlepŋe dondâ kât hamepŋe olowâkŋe ketugum heŋgemgoyi.” dâmbo

2 hin maganŋep, “Sumbe emetŋe yu ektâi ire hâmbâi gasalupyeŋande togom hârem gagaim itiŋ gulam ketuguwai.” dâep.

3 Yesu akto hoŋ bawalupŋe gimbâŋe kotŋe Oliwa ain âgâyi. Âgâm âmâ sumbe emetŋe humo are gimbâŋe biken tato egi. Ain tatmâ Petoro, Yakopo, Yohane akto Anderea yâkŋe Yesu ikiŋaet aikom hin dâyi,

4 “Maktât are amuten miawakbiap? Akto den are bunŋe miawakberâm akto ain kulem gain gain hinare miawakbiap?” dâyi.

5 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Siâŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe hilip kowopgât nâŋgâm manbei.

6 Luâk dondâ miawakmâ nâŋgât kolân hâk tunaŋgim hin dâwai, “Nâmâ Anutuŋe huŋgun niŋdo geân.” hain dâmbiâ luâk dondâŋe han gulip akbai.

7 Akto den o hilo kot kamboŋ miawakto kukgât pat nâŋgâm hanyeŋe bo bâlim yeugewiap. Hain are miawagâkgât mak makŋe miawakto sop humo dowâk bo miawakbiap.

8 Akto hânŋe hânŋe kâmot humo bâleŋe akmâ arekŋe gasa akmâ agum walakmâ ariwai. Akto hainâk wâriŋ mendo duwuŋ humo akbiap. Hain akmâ mop humo miawakmâ yembiap amâ hâk hilâlâm nâŋgâwai. Hinŋe maktere nâŋgâi are âmâ

umatŋe aregât keiŋeâk miawakto haminŋân umatŋe dondâ miawakbiap.

9 Ye heŋgem agum manbei. Yeŋgât gasalupyeŋande denân katyekmâ den opmânŋân bugâŋe yeŋguwai. Akto areâk bo. Nâŋgât akmâ luâk humomo yâk yeŋgâlân meyekmâ arimbiâ yâk yeŋgât dewunyeŋân kinmâ nâŋgât den makyeŋgiwai.

10 Akto denne hânŋe hânŋe sambelem arim metembo hârok nâŋgâwaiân âmâ sop humo miawakbiap.

11 Akto gasalupyeŋande hâkyeŋe tunmâ damunlupyeŋe yâk yeŋgâlân me kiap yeŋgâlân meyekmâ ariwaiân âmâ luâk yeŋaet den gain gain den hâuŋe dâwaen dâm nâŋgâmâk bo akbei. Sop ain âmâ den makbai are Anutugât Heakŋande dâm miawakmâ makyeŋgimbo âlepŋe dâwai.

12 Sop ain âmâ luâk âmbâleŋe hin akbai. Teuŋande eminŋe kiapgâlân katmâ hianŋdo kombiâ mombiap. Akto eweŋande nanŋe kiapgâlân katmâ hianŋdo kombiâ mombiap. Luâk âmbâi sisikŋe ewe memelupyeŋe kiapgâlân katmâ hianŋbiâ nâŋgâmbo yeŋgumbiâ mombai.

13 Akto patne lokom manmai aregât luâk hârokŋe yekmâ nâŋgâmbiâ âmâ kukŋe olowâk umatŋe olop manbai. Gârâmâ bikŋande nâŋgât pat mem manbai âmâ Anutuŋe tânyeŋgumbo biwiyeŋe agato ârândâŋâk manmâ âgâwai are âmâ Anutuŋe meyekbiap.

Siâ me siâ hâkŋe hâkŋe dondâ miawakbiap.

14 Ye kulem ire oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgowei. Ye manmâ hâkŋe hâkŋe kautŋe bâli bâliŋe olop are bo kin kinŋân kinbiap âmâ ye den ire nâŋgâmbiâ hain miawakto ekmâ nenguwâirâm Yudaia hânângenba pârigim gimbâŋe siân âgâwai.

15 Akto kepia ginŋân manbiapŋe emetŋe kâlegen purik katmâ âgâm ito sikumŋe bo membiap.

16 Akto âiângenba manbiapŋe kepian arim sâŋgum dâgâmŋe bo membiap. Nuguwâirâm pârigim dowâk gimbâŋe siân ariwiap.

17 Akto sop ain âmbâi tepdâŋe me namân gâtŋe olowâkŋe âmâ gain gain akbai? Umatŋe olowâk akbai.

18 Aregât Anutu hin ulilaŋbei, “Humo umatŋe are tânâk kâlegen bo miawakbiap.” dâwai.

19 Akto sop ain siâ me siâ hârok wilâgem poyagem metewiap, dop hainare Anutuŋe luâk liunmâ mâŋgiewân bak bo miawagep. Dâ manmâ gai bo miawakbiap.

20 Aregât kembuŋe sop are bo dâm hârembo dâine luâk me âmbâle siâ me siâ bo manmâ kârikŋe kinbop. Dâ Anutuŋe ikiŋe kâmotlupŋe yâk yeŋgât akmâ âmâ sop aregât makto tâlâwâk akbiap.

21 Anutuŋe hain dâwiap aregât nâŋgâm siâŋe Anutugât hoŋ bawa gewiap are, “Iren nengâlân miawaktâp me yâk indâgen yeŋgâlân miawaktâp.” dâmbiâ âmâ bo nâŋgâwei.

22 Sop ain hianŋgi propete siâ me luâk siâ miawakmâ âmâ, “Anutuŋe huŋgun nengimbo damunyeŋe akberâm geyion.” dâm nâŋgât kâmotlupŋe heyeŋgim yeŋgâlân dewatiwaigât âi humo membai. Akto siâŋe miawakmâ nâŋgât kolân hâk tunaŋgim nâŋgât kâmotlupne hilipyeŋguwaigât kulem humo memberâm aregât âi humo membai gârâmâ Anutuŋe ye yekmâ nâŋgât dâtâŋe dâm tânyeŋgumbo aregât hanyeŋe hilipyeŋguwaigât dop bo tatbiap.

23 Are boâk miawakto hinŋe makyeŋgiân are nâŋgâm heŋgemgom manbei.

Yesuŋe lâuwâŋe togowiapgât magep.

24 Umatŋe humo are bo akto sop ain âmâ hândâk humo arekŋe dewutâ hilâm gâtŋe dâgâm yembiap. Akto dewutâ hândâkŋân gâtŋe bo pagalewiap.

25 Akto diâ hânân pekmâ gewai. Wan me wan kârikŋe himbimân yendâi are duwuŋ akbai.

26 Sop ain nâ luâk akmâ geân aregât lâuwâŋe hamandat kakŋân gem pagaleŋe olop kârikŋe akmâ gere nekbai.

27 Nâŋe aŋelolupne huŋgunyeŋgim hin dâwian, “Hân himbim bâiŋângen arim luâk âmbâlelupne nune dâtâŋe dâman are meyekŋet.” dâm huŋgunyeŋgire ariwai.

28 Ye lâut kotŋe kâli kak kak are nâŋgâi. Indembo âmâ, “Woe, dewutâ âlepŋe komberâm aktâp.” dâmai.
29 Hainâk hâmbâi wan siâ miawakbiap are ekmâ nâŋgâwai, are emelâk ewumâk akmâ Kristo togowerâm aktâp dâwai.
30 Nâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk âmbâle yu mandâi ire manbiâk den maktân ire bikŋande ekbai.
31 Akto hân himbim âmâ bo akbiandat. Dâ denne irekŋe âmâ yem âgâwiap.
32 Akto maktân iregât sopŋe luâk siâŋe bo nâŋgâp. Akto aŋelo himbimân mandâi arekŋe bo nâŋgâi. Akto Anutugât nanŋe nâ bo nâŋgân. Ewene konok yâkŋe nâŋgâp.
33 Sop amuten wan me wan siâ miawakbiap dâm aregât nâŋgâm heŋgemgom manbei. Ye purik katbian sopŋe bo nâŋgâi.
34 Luâk siâŋe emetŋe hepunmâ kâlewângen ariwerâm akbiap. Hain akmâ âi luâklupŋe hin makyeŋgiwiap, “Siâ siâ ire lâmgoŋet.” dâm âi are potatmâ ikiŋeâk ikiŋeâk yeŋgiwiap. Yeŋgim âi luâk siâ magaŋmâ hin dâwiap, “Gâ hâŋgiân ire damun kinben.” dâm ariwiap.
35 Aregât biwi golâk manbei. Gârâmâ emet damunŋande âi are mem âmâ purik katbiap aregât sopŋe bo nâŋgâmai aregât damun kârikŋe kinmâ manbei. “Eŋgaiŋe me hândâktâk, me gokorok indemboân me emet hauŋdo me
36 asiŋ yendere togom nekmâ watnekbop.” dâm hilâm ârândâŋ damun kârikŋe kinbei.
37 Den ire yeâk bo makyeŋgiân. Luâk âmbâle hârok yeŋgât maktân. Amâ biwi golâk manbei.” dâep.

14

Yesu konegât magaŋgi goaŋgi agi.

1 Akto hombaŋ siâ aregât kotŋe Pasowa are âi meme sopŋe lâuwâ bo akto miawakbiapgât ain sumbe kat kat luâk aregât humomolupyeŋe akto Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi arekŋe âmâ hin dâyi, “Gain gain akmâ Yesu hianŋdenŋe den bâleŋe makto aregât kondenŋe moâk.
2 Akto hinŋe Yesu mendenŋe luâk âmbâle dondâ hombaŋgât togoyi irekŋe nâŋgâmbiâ kuk miawakbopgât hinŋe bo memberen.” dâyi.

Âmbâi siâŋe Yesu tu higenŋe âlepŋe puliaŋep.

3 Akto Yesu Betania kepian âgâep. Âgâm luâk hâk bâle siâ agep kotŋe Simon aregât emelan âgâ tatmâ sot niep. Akto ain âmbâle siâ togoep. Arekŋe tu higenŋe ukenŋe siâ umbâ bâlensiân mem togoep. Tu are akto umbâ are puliŋe âgâ âgâŋe dondâ are hogom Yesugât kautŋân kâiep.
4 Kâimbo luâk bikŋe ain kili are biwiyeŋe bâlimbo hin dâyi, “Wangât tu ire yân kâiâp?
5 Nenŋe ire luâk yeŋgâlân mem arim dâine âlepŋe puli dondâ mem âmâ luâk umburuk yeŋgiwâen.” dâyi. Hain dâm âmbâle are peiyi.
6 Peimbiâ Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, “Ye âmbâle ire bo peiŋet. Wangât umatŋe waŋdâi? Âmbâle irekŋe okot âlep akniŋdâp.
7 Sop kâlep luâk umburuk ye olop tatmâ manbai are tânyeŋguwerâm aregât aktâi. A âlepŋe hain akŋet. Dâ nâmâ ye olop sop kâlep bo manbaen.
8 Dâ âmbâle irekŋe aktâp ire âmâ âlepŋe akniŋdâp. Tu hâknân kâiâp ire âmâ mombian aregât nâŋgâm akniŋdâp.
9 Gârâmâ bunŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Hânŋe hânŋe nâŋgât pat ire makyeŋgim manbai ain âmbâle ire aktâp yâkgât pat nelâmyeŋgiwopgât gai makyeŋgimbiâ nâŋgâwai.” dâep.

Yudasi Yesu hâkŋe tunmâ puli miep.

10 Yesugât aposololupŋe keiân lâuwâ mali are yeŋgât hutyeŋân gâtŋe siâ kotŋe Yudasi arekŋe sumbe kat kat luâk areyeŋgât humomolupyeŋe are yeŋgâlân arim hin makyeŋgiep, “Nâŋe Yesu yâgâten me yâgâten mando ain hekatyeŋgire meaŋbai.” dâm makyeŋgimbo
11 nâŋgâm biwiyeŋe heroŋe akto puli waŋbaigât magaŋi. Akto aregât den dâpŋe gain gain makyeŋgire Yesu mem miawakŋet dâm dâpgât undâgâlep.

Yesuŋe luâklupŋe olop sot neyi.

12 Akto hombaŋ kotŋe Pasowa are keiŋe katmâ sot bo kauliep are nemini. Akto sop ain lama gâim om nemini. Aregât hoŋ

bawalupŋande Yesu magaŋmâ hin dâyi, “Sot soŋgo emet wanân ondenŋe nemberen?” dâmbiâ

13 Yesuŋe aposolologâtŋe lâuwâ huŋgun yetkim hin dâep, “Yet âmâ Yerusalem kepian ariet. Arim luâk siâ ain umbâ heleŋ heleŋân tu hâgâm lokom manmâ yelekto aikombela kewugu yelekmâ emet are hekat yetkiwerâp.

14 Hekatyetkimbo emet amboŋe hin dâm magaŋberat, “Humo netŋande hin dâp, “Nâŋgât emet kom hâre hâreŋe are yâgâten hoŋ bawalupne olop sot nemberen?” hain dâp.” dâmbela

15 kom hâre hâreŋe humoâk egon kakŋângen are hekatyetkiwerâp. Emet kâlegen are âmâ dâgâm me kondo bunewâk heŋgemgoyi, ain arim sot wan kalet.” Hain dâm huŋgunyetkimbo ariyiat.

16 Arim Yesuŋe makyetkiep are mem miawakmâ sot are mem hombaŋgât wan me wan heŋgemgoyiat.

17 Hain akbela eŋgaiŋe akto Yesu togom aposololupŋe keiân lâuwâ olop sot soŋgo are neyi.

18 Nem tatmâ hin dâep, “Makyeŋgire nâŋgâŋet. Yu tatâi yeŋgât hutyeŋânba siâŋe nâŋgât gasa akmai are yeŋgâlân arim nâ mem nuguwerâi aregât keiŋe hekatyeŋgiwerâp are nâ olop tatmâ sot nenden ire.” dâep.

19 Hain dâmbo aposololupŋande biwiyeŋe umatŋe akto siâkâ ikiŋeâk ikiŋeâk hin magaŋi, “Maktât amâ nâ mon?” dâyi.

20 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Amâ luâk keiân lâuwâ tatâi yeŋgâlân gâtŋe konok luâk are âmâ yu nâ olop sot nemberen kondo kâlegen bâtnetŋe pandetŋe geâp yâkgât den umatŋe makyeŋgire nâŋgâŋet.

21 Anutugât den bunŋe miawakto luâk akmâ geân nâ mombian gârâmâ nâŋgât gasa yeŋgâlân katnekberâp arekŋe umatŋe humo mem manbiap. Luâk are memeŋande bo miep dâine owâiŋe agaŋbop.” dâep.

22 Akto aposololupŋe sot nem tali akto Yesuŋe sot siâ mem munditmâ Anutu mepaiŋe mem hin makyeŋgiep, “Ire âmâ nâŋgât sunumne aregât dop.” hain dâm yeŋgimbo neyi.

23 Akto waiŋ hâpu siâ mem kinmâ âkâ hainâk Anutu mepaiŋe mem yeŋgimbo neyi.

24 Nembiâ den hin makyeŋgiep, “Tu ire âmâ nâŋgât gilâmne aregât dop. Tu yu kâim yeŋgire nendâi gârâmâ hâmbâi Anutuŋe den pat kârikŋe kalep are miawakto nugumbiâ gilâmne gembo luâk âmbâle dondâ areyeŋgât dosa bo akbiap.

25 Nâ hinŋe waiŋ koaŋe tuŋe bo nembian arekŋe maleine bunewâk Anutuŋe damunyeŋe akberâm keiŋe kato ain tu irakŋe nembian.” hain dâm makyeŋgiep.

26 Hain dâm makyeŋgimbo Anutugât kotŋe mem agatmâ kep siâ membiâ bo akto arewa sopanmâ Oliwa gimbâŋân âgâyi.

Yesuŋe Petoro magaŋep.

27 Âgâm ain aposololupŋe hin makyeŋgiep, “Anutuŋe makyeŋgimbo kulemgoyi aregât bikŋe hin tatâp,

> “Nâŋe bau damunyeŋe kondere mondo bau are awam akmâ kâit akmâ metewai.”

Den pat are bunŋe miawakto menekberâm togombiâ ye hârok gem awam akmâ hanâk hanâk ariwerâi.

28 Gârâmâ nugumbiâ mondere han nugumbiâ momoŋânba agatmâ arim Galilaia hânân lâm yeŋguwian.” dâep.

29 Hain dâmbo Petoroŋe hin magaŋep, “Gâŋgât gasa togombiâ hamewakmâ ariwerâi me bo. Bo nâŋgân. Dâ nâmâ bo hepun gekberân. Gâ olop tatmâ tân gugum âgâwian.” dâep.

30 Hain dâmbo Yesuŋe hin magaŋep, “Makginŋdere nâŋgâ. Hândâk uŋak gâŋe nâŋgâ yâkgât kotŋe bo nâŋgâman dâm makyeŋgimenâ sop âlâwu akto ainâk gokorok lâuwâŋe indewerâp.” dâmbo

31 kârikŋe akmâ hin dâep, “Bo. Nâ gâ olowâk mombaet aregât hamep bo aktân. Akto nâ gâŋgât kotge bo mem heambukberân.” hain dâep. Dâmbo galalupŋe hârok hainâk dâyi.

Yesuŋe Eweŋe ulilaŋep.

32 Arewa ari kalam siâ kotŋe Gesemane ain ariyi. Ain arim Yesuŋe aposololupŋe makyeŋgim hin dâep, “Ye ge tatbiâ indâgen

ba kinmâ Apo maŋganmâ ulilaŋberân.” dâmbo ge tali.
33 Hain akmâ arewa Petoro, Yakopo akto Yohane meyekto bayi. Ba kinmâ biwiŋe umatŋe akto hin dâm makyeŋgiep,
34 “Ye âmâ iren damun tatŋet. Biwine umatŋe dondâ akto gain gain manberân aregât tân nugum iren damun tatŋet.” dâm makyeŋgiep.
35 Makyeŋgim hepun yekmâ getek indâŋân ba hânân ge tatmâ Anutuŋe umatŋe ire hepunniŋâk dâm hin ulilaŋep,
36 “O Apo, gugak âmâ siâ me siâ hârok miawakbiapgât bo pâpkomat aregât uŋak umatŋe miawak niŋberâm aktâp iregât bo niŋ dâm ulit giŋdân. Gârâmâ gâŋe âmâ nâŋgât nâŋgâ nâŋgâne bo watben. Guge nâŋgâ nâŋgâge watben.” dâm ulilaŋep.
37 Hain akmâ purik katmâ bam yekto aposololupŋe âlâwu are asiŋ yeyi. Yembiâ yekmâ Petoro goaŋmâ hin magaŋep, “Simoŋ gâ asiŋ yendât me? Hinŋe hepun yektân ina pâlâmŋe yendât.” dâm
38 aposololupŋe âlâwu are hin dâm makyeŋgiep, “Biwiyeŋande âmâ laune lokowerâm aktâp. Dâ hâkyeŋe âmâ konam aktâp aregât hâkŋe hâkŋe arekŋe togom dop yeŋguwerâm akbopgât damun kinmâ Anutu ulilaŋŋet.” dâep.
39 Hain dâm makyeŋgim purik katmâ bam lâuwâŋe hainâk Anutu ulilaŋep.
40 Ulilaŋmâ metem purik katmâ gutmâ yekto asiŋgât dondâ nâŋgâyigât asiŋâk yem tali. Hain akbiâ hainâk aiyeŋgumbo dengât pâpkom aŋun aŋgim tali.
41 Hain akmâ kinbiâ hepunyekmâ bam hainâk âlâwuŋe akmâ guto asiŋ yembiâ hin dâm makyeŋgiep, “Ye asiŋ yem mandâi mon? Bâin. Uŋak âmâ nâ luâk akmâ geân aregât dosa luâk yeŋgâlân katnekto menekmâ hilip nuguwerâigât sop ewumâk aktâp.
42 Gârâmâ bâin agatmâ indâre yekŋet. Nâŋgât halop hogoâp ina togoâp. Ye agatbiâ arim peniaŋne.” dâep.

Yesu meyi.

43 Den are hain dâm makyeŋgimbo kinbiâ ainâk indâgenba Yudasiŋe luâk dondâ sumbe kat kat luâk areyeŋgât humomolupyeŋe akto Mosegât den kârikŋe makyeŋgimini akto Yuda yeŋgât damunlupyeŋande huŋgun yeŋgimbiâ Yudasiŋe kewugu yekto togoyi.
44 Akto luâk gasa kewugu yekto togoyi are âmâ Yudasi Karioto gâtŋe luâk are Yesu ikiŋe hoŋ bawa inarekŋe ari gasa tirip katyeŋgim hin makyeŋgiep, “Yesu are âmâ lokom maŋgandere ekmâ âmâ hikom mem ariwei.” dâm makyeŋgim kewugu yekto tâwât bugâ me soŋ soŋ lokom togoyi.
45 Togom gasa are iŋgon kinbiâ Yudasiŋe Yesugât enemŋân âgâm, “Humone.” dâm lokom maŋgando
46 olowâk togoyi arekŋe âgâ Yesu mem hikoyi.
47 Akto luâk kili are hutyeŋânba siâŋe tâwât mem oloŋmâ sumbe kat kat humo yeŋaet hoŋ bawa siâ kârâmbo oloŋ akto ondopŋeâk kârâm hâriep.
48 Hain akto Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Ye nâŋgât nâŋgâm âmâ bugâ luâk dondâ hanyeŋân ge mandere teŋgâ soŋ soŋ lokoakbiâ bugâ humo miawakbopgât togoâi mon?
49 Nâ hilâmŋe hilâmŋe sumbe emetŋân Anutugât den pat makyeŋgiman sop ain menekbâi gâten. Anutuŋe hârok nâŋgâm makyeŋgimbo kulemgoyi are yendâp are bunŋe miawagâkgât hinŋe menekŋet.” dâmbo
50 aposololupŋande hepunmâ gem awam agi.
51 Akto Yesu haminân togombiâ yâkgât kâmolân gâtŋe luâk sigan siâ sâŋgum kau kau konok lalakmâ togoep.
52 Togombo memberâm akbiâ pârigimbo sâŋgum kau kau areâk mem hulaŋbiâ sâŋgum bâlâk pârigim ariep.

Yesu den âiân kali.

53 Akto Yesu mem sumbe kat kat areyeŋgât humogâlân ariyi. Yâkgât emelan âgâmbiâ sumbe kat kat luâk areyeŋgât humomolupyeŋe akto Mosegât den kârikŋe makyeŋgiyi are akto Yuda luâk areyeŋgât humomolupyeŋe arekŋe âgâmbiâ mendugum kili.
54 Akto Petoro purik katmâ yoŋâk hamiyeŋângen yoŋâk watyekmâ togom emet kili aregât ginŋân ba sombeimân kilep. Bam ain luâk humo aregât tembe

lokolupŋe yeŋgât hutyeŋân tatmâ kâlâp nâŋgâm talep.
55 Tato emet ain âgâyi arekŋe luâk niŋande Yesugât agak meme are nâŋgâp are makto kone dâm ai aguyi. Ai pei agum keiŋe undâgâli.
56 Hain akmâ luâk dondâŋe den aŋgâ aŋgâ hogom togo hâkgân hâkgân agi. Akto den are dopŋe konogâk bo magi.
57 Siânbaŋe siâ dâmbiâ dâmbiâ agi. Akto luâk siânbaŋe Yesugât hiaŋgi den hin magi,
58 "Den siâ hin makto nâŋgâyion, "Sumbe emetŋe humo meyi ire gagaim patakore awam akmâ yendo hilâm âlâwu kâlegen nunak bâtnandeak mem metewian." dâep." dâyi.
59 Hain dâmbiâ den yu dâyi ire gai den ulik gulik magi are olop dop konok bo agep.
60 Akto sumbe kat kat yeŋgât kautŋande hutyeŋânba agatmâ kinmâ Yesu hin maganep, "Gâ wangât den hâuŋe siâ bo maknengiât. Den aŋgâ aŋgâ hogom togo hâkgân hâkgân aktâi iregât nâŋgâmenâ ârândâŋ aktâp me bo? Gain gain maknengimenâ nâŋgâne." dâep.
61 Hain dâm maganŋdo Yesuŋe den hâuŋe bo maganŋmâ denŋe nâŋâk kilep. Akto sumbe emetŋaet luâk humo arekŋe totokomâk hin maganep, "Gâ Anutuŋe huŋgun giŋdo gien are me siâ? Humo kotŋe mem agatmaen aregât nanŋe gâ me?" dâep.
62 Hain dâm maganŋdo Yesuŋe hin dâep, "Gâŋe ya maktât are amâ nâ. Nâ luâk akmâ geân aregât nâmâ kârikŋe amboŋe Anutugât enemŋân manman aregât Anutuŋe kârikŋe niŋmâ huŋgun niŋdo himbimânba hamandat olop gem âmâ hârok damunyeŋe akbian ain âmâ nekbai." dâep.
63 Hain dâmbo sumbe kat kat luâk humo arekŋe den are nâŋgâm biwiŋe kâlâp akto aregât ikiŋe sâŋgumŋe mem duwatmâ galalupŋe hin makyeŋgiep, "Siâŋe siârâm siârâm akbiâ âmâ den âi humo membâen.
64 Luâk ire âmâ Anutugât kotŋe mem bâlimbo nâŋgâen aregât ye gain gain nâŋgâi?" dâmbo luâk âmbâle mendugum kili arekŋe Yesugât hin dâyi, "Moâkgât dâp miawaktâp." dâyi.
65 Hain dâm arewa keiŋe katmâ tâwutkoyi. Akto bikŋande sâŋgumŋe dewunŋe dâgâm tigim koyi. Kom kinmâ hin dâm maganŋi, "Ondopge hogoâp aregât kotŋe kon." dâmbiâ tembe lokoŋe ondopŋe hogoyi.

Petoro hamewakmâ, "Nâ Yesugât kâmolân gâtŋe bo." dâep.

66 Akto Petoro iŋgon emet aregât ginŋân tatmâ kâlâp nâŋgâm talep. Tato ainâk emet aregât amboŋe luâk humo aregât sumbe kat kat yeŋgât kautŋe yâkgât hoŋ bawa âmbâle siâ togoep.
67 Togom ekto Petoro kâlâp nâŋgâm tato âmbâle arekŋe ekmâ totokomâk totokomâk egep. Ekmâ hin maganŋep, "Gâ Yesu Nasarete kepian gâtŋe are olop manmandat." dâep.
68 Hain maganŋdo Petoroŋe muneŋ akmâ maganŋep, "Nâ luâk are bo nâŋgaŋdân akto den maktât aregât keiŋe bo nâŋgân." dâep. Dâm âmâ dâwângen ariwerâm gembo gokorok indiep.
69 Gokorok indembo âmbâle arekŋe Petoro yoŋâk egep. Ekmâ kinmâ arekŋeâk hin dâep, "Luâk ire âmâ Yesugâlân gâtŋe." dâm makyeŋgiep.
70 Makyeŋgimbo Petoroŋe lâuwâŋe hainâk magep, "Bunŋe dondâ nâ luâk are bo nâŋgaŋdân." dâep. Akto getek kinmâ luâk enemŋân kili arekŋe Petoro hin maganŋi, "Gâ maktât aregât den amâ Galilaianŋe makmai han hainângen maktât aregât gâmâ Galilaia areyeŋgâlân gâtŋe." dâm maganŋi.
71 Hain maganŋbiâ makmâ bâleŋeâk magep, "Anutugât meteŋân makmâ kârigem makberân. Nâ yeŋe luâk kotŋe kondâi are bo ekmâ heŋgemgoman." dâep.
72 Hain dâmbo ainâk gokorok lâuwâŋe indiep. Indembo nâŋgâm Yesuŋe den hin maganep are hanŋân ga togoep, "Gâ gokorok lâuwâŋe bo indemboâk nâŋgâ yâkgât bo nâŋgâ aŋman dâmenâ âlâwu akbiap." dâep are hanŋân ga togombo nâŋgâm okotŋe akto indiep.

15

Pilatoŋe Yesu aikoep.

1 Akto emet hauŋdo ain sumbe kat kat areyeŋgât humomolupyeŋe akto Mosegât den kârikŋe makyeŋgimini akto damun hârok menduguyi. Mendugum Yesu hikom mem kiap kotŋe Pilato gâlân arine dâm den âi meyi.
2 Hain akmâ mem Pilato gâlân arimbiâ hin maganŋep, “Yuda yeŋgât luâk humoyeŋe are gâ me?” dâmbo Yesuŋe hin dâep, “Amâ gâŋe ya maktât are.” dâep.
3 Akto sumbe kat kat yeŋgât humomolupyeŋe arekŋe den aŋgâ aŋgâ hogom togo hâkŋân hâkŋân agi.
4 Hain akbiâ Pilatoŋe Yesu hin maganŋep, “Gâ den hâuŋe siâ wangât bo makmâ kindât? Nâŋgâ. Den aŋgâ aŋgâ hogom togo hâkgân hâkgân aktâi.” dâm maganŋep.
5 Hain dâmbo Yesuŋe den hâuŋe bo makberâm aregât yânâk kilep. Kindo Pilatoŋe nâŋgâm han lâuwâ agep.
6 Akto Pasowa hombaŋ sop ain âmâ kala busiânba luâk ikiŋak siâ bo watyekminep. Luâk âmbâleŋe togo luâk siâ konbiâ watmâ watmâ akminep aregât nâŋgâep.
7 Sop ain âmâ luâk siâ kala busiân talep kotŋe Baraba arekŋe uliknân kukgât dâtŋe mendo agum luâk siâ kombiâ moep aregât akmâ kala busiân katbiâ talep.
8 Akto luâk âmbâle mendugum kili arekŋe uliknân akminen hainâk ak dâm Pilato konmâ tali.
9-10 Akto Pilatoŋe hingât nâŋgâm, “Sumbe kat kat areyeŋgât humomolupyeŋande, “Luâk âmbâle hârokŋe Yesugât kotŋe mem agatbiâ nengât gewop.” dâm nâŋgâmbiâ bâlimbo aregât Yesu mem nâŋgâlân togoâi.” dâm nâŋgâm hin makyeŋgiep, “Ye Yuda yeŋgât luâk kembuyeŋe ire hepundere yeŋgâlân gulâkgât nâŋgâi me wan?” dâm makyeŋgiep.
11 Hain dâm makyeŋgimbo sumbe kat kat luâk arekŋe luâk âmbâle hin makyeŋgiyi, “Ye konmâ wârakbiâkâ Baraba konok hepundo geâk.” dâm makyeŋgiyi.
12 Hain dâm makyeŋgimbiâ hainâk konmâ wârakbiâ Pilatoŋe lâuwâŋe hin makyeŋgiep, “Ye nâŋgâi. Yuda yeŋgât luâk kembuyeŋe dâmai ire gain mâŋgiwegât nâŋgâi?” dâep.
13 Hain dâm makyeŋgimbo luâk âmbâle arekŋe konmâ hin dâyi, “Lâwinân kombiâ moâk.” dâyi.
14 Hain dâmbiâ Pilatoŋe hin makyeŋgiep, “Wan akmâ hilipkoâp?” dâmbo luâk âmbâle arekŋe konmâ wârakmâ, “Lâwinân kombiâ moâk.” dâm wâragi.
15 Akto Pilatoŋe luâk âmbâle dondâ wâragi aregât okotyeŋe âlepŋe agâk dâm tembe lokolupŋe hin dâm makyeŋgiep, “Baraba kala busiânba huŋgun aŋbiâ ariâk.” dâmbo arim huŋgun aŋbiâ ariep. Akto tembe lokolupŋande Yesu handomŋe orem lâwinân kondenŋe moâkgât mem ariyi.
16 Akto tembe lokoŋe Yesu mem kiap humogât emetŋe ain mem âgâyi. Mem âgâm tembe loko hârogâk yeŋgonbiâ togoyi.
17 Togom âmâ sâŋgum gilâm siâ lalaŋmâ tâk dâtâ dâtâ siâŋe irimut ketugum kautŋân kauŋaŋi.
18 Hain akmâ siânbaŋe lau elek agaŋmâ hin maganŋi, “Wei, Yuda yeŋgât luâk kembuyeŋe.” dâyi.
19 Hain dâm kâroŋe mem kom tâwutkom togo enemŋân pâwutyeŋe ligianŋmâ giriŋaŋi.
20 Hain akmâ sâŋgum gilâm are higotmâ ikiŋe sâŋgum lalaŋmâ lâwinân komberâm mem ariyi.

Yesu lâwin parâŋân koyi.

21 Mem arim dâwân luâk siâ egi are kotŋe Simoŋ Kirene hânân gâtŋe Alesande akto Rupu eweyetŋe are halângenba togom mando dâwân egi. Ekmâ wârakmâ tatbiâ Yesugât lâwin are lokombo ariyi.
22 Arim hân siâ kotŋe Goligata den purikŋe amâ kaut hagitŋe ain ariyi.
23 Akto hâk hilâlâm humo nâŋgâwop dâm waiŋ akto biwi gulip tu kâim mendugum waŋbiâ borâep.
24-25 Akto dewutâ gambo lâwinân koyi. Kom mem anuŋbiâ kindo sâŋgum memberâm kotyeŋe kulemgom are umbâ kâlegen panbiâ gembo luâk kotyeŋe miawakto arekŋe sâŋgum are meyi.
26 Akto kom kautŋân lâwin uliknân kulem kulemgoyi aregât keiŋe hin, “Ire Yuda yeŋgât luâk kembu.”
27 Akto bugâ koko kâmburâ lâuwâ siâ Yesugât gasomŋe biken biken lâwinân yetkuyi.

28 Akto Anutuŋe makyeŋgimbo kulemgoyi âmâ hin yendâp are bunŋe miawagep, “Nâŋgât hoŋ bawane yâk luâk bâleŋe hâkŋe hâkŋe yeŋgât hutyeŋân katbai.” dâep. Are bunŋe miawakto aregât luâk kâmburâ lâuwâ olop yetkuyi.

29 Akto luâk âmbâle gam ariyi arekŋe Yesu den hembalik mâŋgim hin dâyi, “Sumbe kat kat emetŋe gagaim hilâm âlâwu kâlegen ketuguwian dâmat aregât

30 bâin kârikŋe akmâ lâwinânba ge.” dâyi.

31 Akto sumbe kat kat luâk areyeŋgât humomolupyeŋe akto Mosegât den kârikŋe makyeŋgimini arekŋe hainâk den hembalik mâŋgim magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Luâk aŋgâ âmâ tân yeŋgumap. Dâ ikiŋe âmâ wangât bo tânaguâp?

32 Anutuŋe huŋgun aŋdo togom Yuda luâk nengât luâk kembu mandâp dâmai inarekŋe lâwinânba gembo ekmâ âmâ den are bunŋe dâm nâŋgâweren.” dâyi. Hain dâmbiâ Yesugât enemŋe bip bip yetkuyi lâuwâ arekâ hainâk den bâleŋe magaŋiat.

Yesu moep.

33 Akto hilâm tânâmŋân ain hândâk humo dâgâm yendo eŋgaiŋe agep.

34 Eŋgaiŋe akto ain are Yesuŋe kot hin kolep, “Eli Eli lama sabaktani?” dâep. Den purikŋe âmâ, “Anutuŋe, Anutuŋe wangât hepun nektât.” dâep.

35 Akto luâk ain kili ainba siânbaŋe nâŋgâm hin dâyi, “Âure nâŋgâŋet, Elia kondâp.” dâyi.

36 Akto luâk siâŋe pârigim arim sâŋgum papaŋe siâ kâroân bigeim waiŋ ŋasukŋân panmâ mem agatmâ Yesugât launân katmâ kinmâ galalupŋe hin makyeŋgiep, “Eliaŋe bunŋe gem tângombo lâwinânba gewerâp me bo aregât ekmâ kinne.” dâep.

37 Hain akto Yesu kârikŋeâk kamboŋmân ainâk panagep.

38 Akto sâŋgum humo sumbe emetŋân kilep are tânâmŋânba duwalakmâ giep.

39 Akto tembe loko humoyeŋe siâ Yesugât enemŋân kilepgât ekmâ kindo mondo hin dâep, “Ire amâ Anutugât nanŋe bunŋe.” dâep.

40 Akto âmbâle bikŋe ain kili arekâ getek kâlewânâk kinmâ ekmâ kili are hutyeŋân kilep siâ kotŋe Maria Madala kepian gâtŋe akto Maria siâ Yakopo bâlensiâ akto Yose areyetgât memeyetŋe, akto Solome.

41 Are âmâ Galilaia hânân Yesugât hoŋ bawa akbiâ olop mali. Akto yâk konok bo. Âmbâle bikŋe Yesu olop Yerusalem kepiangenba togoyi are olowâk kili.

Yesu hangoyi.

42 Âi bo meme sopŋe irawot akto emet dâgâwerâm akto ain Arimataia kepian gâtŋe luâk siâ kotŋe Yosepe are togoep.

43 Luâk are âmâ damun akto kaunsoli yeŋgât hutyeŋân mando ekmâ luâk âlepŋe dâmini. Are Anutuŋe hoŋ bawaŋe huŋgun aŋdo gem damun agâk dâm ulilaŋep. Hain akmâ yâkŋe hamep bo akmâ Pilatogât emet kâlegen âgâm ba enemŋân kilep. Kinmâ, “Yesugât hâkŋe mem arim hangowerân.” dâep.

44 Dâmbo Pilatoŋe hanŋe undup akto tembe lokoŋe siâ hin magaŋep, “Emelâk mondâp me? Bam ek.” dâmbo bam ekmâ gutmâ emelâk mondâp dâep.

45 Hain dâmbo Pilatoŋe Yosepe magaŋmâ, “Âlepŋe Yesugât hâkŋe mem ari hango.” dâep.

46 Akto Yosepeŋe bam sâŋgum kau kau siâ puligom mem ari Yesugât hâkŋe are mem ge sâŋgumân are katmâ katipkoep. Hain akmâ mem ari kât dâpŋe siân ulikŋân parâ parâ kendâyi ain katmâ kât humo siâ hâkokombo tigiep.

47 Akto Maria Madala gâtŋe akto Yose memeŋe are Yosepeŋe Yesu kât dâpŋân kalep sum are ekmâ kiliat.

16

Yesu momoŋânba agalep.

1 Âi bo meme sopŋe are bo akto hândâk pipiŋe tatoâk Maria Madala gâtŋe akto Maria siâ Yakopo memeŋe akto Solome Yesugât hâkŋe hambuwopgât dâm tu higenŋe ukenŋe puligom mem togoyi.

2 Sonda hândâktâk dewutâ gambo ain sumângen arim dâwân yeŋeâk magaŋgim hin dâyi,

3 “Niŋande tân nengumbo kât humo are hâkokoweren.” dâyi.

4 Hain dâm togom kinmâ ekbiâ kât humo
sum dâpŋe tigiep are bo yiep.
5 Are ekmâ kât kâlegen âgâyi. Âgâm ek-
biâ luâk sigan siâ sâŋgum kau kau humo
luguakmâ bâtŋe bungen kindo ekmâ sân
sân mem hamewagi.
6 Akto luâk arekŋe hin dâm makyeŋgiep,
“Bo hamewakŋet. Ye Yesu Nasarete gâtŋe
lâwinân koyi are ekberâm togoâi amâ
emelâk agatmâ ariâp. In bo yendâp. Gutmâ
in kali aregât gewâkŋe ekŋet.
7 Yeâmâ arim Petoro akto hoŋ
bawalupŋe aposololupŋe bikŋe are
makyeŋgiŋet amâ Yesu âmâ ulikŋân
makyeŋgiep hain aktâp. Emelâk Galilaia
hânân ariâp. Gârâmâ ye ari makyeŋgimbiâ
Galilaiagen ari ekŋet.” dâep.
8 Akto âmbâle are kât kâlegenba gam
hamewakmâ biwiyeŋe gulip agepgât luâk
siâ aregât den pat bo makyeŋgiyi.

9 Akto Sondan emet hauŋdo hândâktâk
Yesu momoŋânba agatmâ arim Maria
Madala kepian gâtŋe ulikŋân ikiŋak sinduk
baniara bâleŋe nâmbulân lâuwâ watyeŋgiep
yâkgâlân arim miawagaŋep.
10 Miawagaŋdo arim Yesu haminânŋgen
olop manmâ indeaŋmâ mali are arim
makyeŋgiep.
11 Makyeŋgim hin dâep, “Yesu âmâ togo
miawakniŋdo ekmâ yu togoân.” dâmbo den
are bo nâŋgaŋi.
12 Akto arewa luâk lâuwâ siâ kepia are
hepunmâ arim manbela dâwân Yesuŋe
enem dewunŋe siâ akto miawak yetkiep.
13 Akto luâk lâuwâ arekŋe Yesu egiat
aregât purik katmâ arim galalupyetŋe
makyeŋgiyiat. Akto yâkŋe, “Den are
hiaŋgiat.” dâm nâŋgâyi.
14 Akto sop siân aposololupŋe keiân
konok arekŋe sot nem tatbiâ Yesuŋe
hutyeŋân togo kilep. Kinmâ hin
makyeŋgiep, “Wangât biwiyeŋe nâŋgâlân
bo kali? Akto momoŋânba agatere
âmbâleŋe nekmâ togom makyeŋgimbiâ,
“Hiaŋgiâi.” dâyi are wangât hain agi.” dâm
kugâk kugâk akyeŋgiep.
15 Akto hin dâm makyeŋgiep, “Yeâmâ
arim hânŋe hânŋe nâŋgât den pat âlepŋe ire
makyeŋgiwei.

16 Luâk siâ bunŋe maktâi dâm biwiŋe
nâŋgâlân kato tu puli aŋbai are âmâ sop
humoân dosa bâlâk kinbiap. Dâ siâ nâŋgâm
hiaŋgiâi dâm nâŋgâlân biwiŋe bo katbiap
akto bo nâŋgâniŋmâ kepilâniŋbiap are âmâ
dosa mem manmâ kâlâpgât pat akbiap.
17 Nâŋgâlân biwiyeŋe katmâ manbai
arekŋe âmâ kulem keiŋe keiŋe membiâ
yekmâ, “Ire Yesugât kârikŋân kindâi.”
dâwai. Kulem are âmâ hin. Nâŋgât kolân
sinduk baniara bâleŋe watyekbai. Akto
denyeŋe irakŋe membai.
18 Akto hâme hewuk niambi sâmbâ bo
ekmâ tâlimbiâ yeŋgimbo bo mombai. Akto
wan me wan sait kâmbokŋe nem âmâ bo
mombai. Akto luâk kundatdâ areyeŋgât
hâkyeŋân bâtyeŋe katbiâ âlepŋe akbai.”
Yesuŋe hain makyeŋgiep.
19 Makyeŋgimbo Anutuŋe oloŋdo hep-
unyekmâ himbimân purik katmâ âgâep.
Âgâm Anutugât bâtŋe bungen ain talep.
20 Akto aposololupŋe arim kepiaŋe
kepiaŋe Yesugât den pat makyeŋgim mali.
Manbiâ ain ikiŋak kârikŋe yeŋgimbo kulem
keiŋe keiŋe membiâ luâk hârokŋe are
ekmâ, “Luâk ire âmâ den bunŋe makmâ
manmai.” dâyi.

Luka Kulemgoep

Lukaŋe Yesugât den pat âlepŋe kulemgoep.

1 Apo Teopilo, Luâk âmbâle biknande Yesu olowâk maliŋe wan me wan bunŋe nengât tânâmnenŋân miawagep are ekmâ keiŋânbak dâm luâk hârok maknengiyi.
2 Dâm maknengimbiâ luâk unduwâkŋe den pat are heŋgemgowerâm kulemgoyi.
3-4 Akto gâŋe keiŋânbak den pat are nâŋgâen gârâmâ kulem esenŋe ire oyaŋmâ keiŋe nâŋgâm heŋgemgowiatgât den pat are hârogâk heŋgemgom tâŋ tâŋâk kulemgom katgiŋdân. Den pat are hin.

Aŋeloŋe Sakaria miawagep.

5 Uŋguŋân Heroteŋe Yudaia yeŋgât luâk humo malep. Mando âmâ yâk yeŋgât sumbe kat kat luâk siâ malep kotŋe Sakaria, yâk Abia yâkgât kâmolân gâtŋe akto yâkŋe âmbâle siâ kotŋe Elisabete are âmâ Aroŋ yâkgât kâmolân gâtŋe are miep.
6 Akto Anutugât dewunŋân manmâ bâleŋe bo akminiat. Âlepŋe manmâ Anutugât den are lokom manmâ gayiat.
7 Akto luâk âmbâi lâuwâ are gupin akmâ manmâ gam sâmbâ agiat.
8 Akto sumbe kat kat luâk yâkŋe amboŋân amboŋân akmâ Anutugât sumbe omini.
9 Akto omini aregât sop tâlâgumbo âmâ humomolupŋande hin dâyi, “Sakaria Anutugât biwiŋe geâkgât wan me wan omenâ higenŋe agalâk.” dâmbiâ, sumbe kat kat emetŋe ain âgâep. Âgâm sumbe ondo âmâ
10 luâk âmbâle biknande sumbe kat kat emetŋe aregât kâlegen gam Anutu ulilaŋmâ kili.
11 Ulilaŋmâ kinbiâ âmâ Anutugât aŋelo siâŋe Sakaria miawagaŋmâ ombiâ higenŋe agep aregât alata bungen kilep.
12 Miawagaŋmâ kindo luâk sâmbâ arekŋe ekmâ sân sân mem hamep akmâ kilep.
13 Hamewakmâ kindo aŋeloŋe hin dâm magaŋep, “Sakaria bo hamewak. Âmbengande nanaŋ luâk membiapgât Anutu ulilaŋmâ gamat aregât bunŋe Anutuŋe nâŋgâ aŋdo âmbengande nanaŋ siâ membiap aregât kotŋe Yohane dâm konbiat.
14 Akto miawakbiawân kambiamge heroŋe akbiap. Akto miawakto ainâk luâk unduwâkŋe aregât heroŋe nâŋgâwai.
15 Akto nanaŋânbak Anutugât Heakŋande memeŋe agaŋbiap. Akto yâk âmâ Anutugât dewunŋân luâk humo akmâ manbiap. Akto tu kârikŋe bo nem manbiap.
16 Akto miawakmâ manmâ âgâm Israe luâk mem hâwât yekto âmâ biwiyeŋe Kotdâ Anutugâlân katmâ manbai.
17 Akto emelâk Eliaŋe Anutugât bâtŋân manmâ kârikŋe mem malep hainâk nangande manmâ âgâm Anutuŋe hoŋ bawaŋe huŋgun aŋdo gewiap yâkgâlân luâk âmbâleŋe biwiyeŋe katŋetdâm aregât arim den pat makyeŋgiwiap. Akto hain dâm arim nanaŋ akto ewelupyeŋande kuk akyeŋgiwai are makyeŋgimbo gala akyeŋgiwai. Dâ den koko yâk makyeŋgimbo ârândâŋ manmai yâk yeŋgât nâŋgâ nâŋgâgât dâp watbai. Akto Kembuŋe ikiŋe kâmot oloŋyegep yâk yeŋgât biwiyeŋe agalâkgât nangande makyeŋgim âgâwiap.” dâep.
18 Anutugât aŋeloŋe hain dâmbo Sakariaŋe hin aikoep, “Net luâk âmbâi sâmbâ agiotgât gâŋe nanaŋgât dâmenâ nâŋgâre bunŋe bo aktâp hain dâm aktân. Gain gain nâŋgâre bunŋe akbiap?” dâep.
19 Hain dâmbo aŋeloŋe hin dâm magaŋep, “Agon aktere nâŋgâ. Nâ Gabirie, nâ Anutugât hoŋ bawa manman. Ire nek. Huŋgun niŋdo gem den bunŋe makgiŋdân.
20 Gârâmâ heniŋdât dât aregât dosa amâ hin akbiat. Gâŋe kopa akmâ den bâlâk manmâ âgâmenâ den yu makgiŋdân ire bunŋe akbiap sop ain âmâ âlepŋe akbiat.” Hain dâm ainâk heambukto Sakaria ikiŋeâk kilep.
21 Sakariaŋe sumbe emetŋân âgâm sop kâlep mando luâk âmbâleŋe gain gain akmâ sop kâlep mandâp dâm aregât han lâuwâ agi.
22 Hain akbiâ emelâk yâk yeŋgâlân gem âmâ den makyeŋgiwerâm akto âmâ launŋe tigiakto kopa agep. Kopa akto aregât hin dâyi, “Yâk âmâ sumbe emetŋân âgâmbo biwiŋe purik kato kulem siâ miawaktâp

are ektâp.” Hain dâmbiâ yâkŋe bâtŋandeak kulem akmâ den makberâm hâumgoep.
23 Hain akmâ tato âmâ âi sopŋe bo agep. Âi sopŋe bo akto kepian purik katmâ ariep.
24 Purik katmâ arimbo manbela emelâk âmbenŋande tepŋe agep.
25 Tepŋe akmâ âmâ hin dâep, “Anutu Kotdâŋe nâŋgâ niŋdo tepne aktân aregât luâk âmbâle dewunyeŋân aŋun hulaŋ akniŋdâp.” dâep. Hain dâm emetŋânâk tato dewutâ momerâk bo agep.

Aŋeloŋe Mariagâlân miawagep.

26 Dewutâ momerâk bo akto âmâ Anutuŋe aŋelo kotŋe Gabirie are lâuwâŋe huŋgun aŋep. Huŋgun aŋdo Nasarete kepia are Galilaia hânân talep ain âmbâle sigan siâ malep yâkgâlân giep.
27 Akto âmbâle sigan are kotŋe Maria are Dawidigât kâmolân gâtŋe luâk siâ kotŋe Yosepe yâkgât dâtâŋe malep.
28 Akto aŋelo arekŋe magaŋmâ kinmâ hin dâep, “Anutuŋe gekmâ âmbâle âlepŋe aktât nâŋgâm memeŋe akgiŋdâp aregât heroŋe ak.” dâep.
29 Aŋeloŋe hain dâmbo nâŋgâmbo biwiŋe umatŋe akto biwiŋande hin nâŋgâep, “Den makniŋdât aregât keiŋe gain gain?” dâep.
30 Hain dâmbo aŋeloŋe hin magaŋep, “Maria, gâ bo hamewak. Anutuŋe gekmâ âlepŋe manmat nâŋgâp.
31 Aregât gâŋe nanaŋ mem kotŋe Yesu dâm konbiat.
32 Yâkŋe âmâ luâk humo tâmbâ mando âmâ Anutu Humo dondâ yâkgât nanŋe dâwai. Akto Humo Anutuŋe bâginenŋe Dawidi yâkgât gewâkŋân kato
33 Yakobogât kâmot nengât luâk kotdâ manbiap. Akto luâk damunyeŋe akmâ âi mem kârikŋe manmâ âgâwiap.” dâep.
34 Hain dâmbo Mariaŋe hin dâm magaŋep, “Nâ luâk bâlâk mandângât den are âmâ gain gain akmâ kârikŋe akbiap?” dâmbo
35 aŋeloŋe hin magaŋep, “Anutugât Heakŋande tigi gekto Anutu Humo yâkgât bâtŋân kinmenâ meme akgiŋdo ain gâtŋe nanaŋ membiat aregât kotŋe siâ kau salek salek are Anutugât nanŋe konbai.
36-37 Akto den siâ makgiŋdere nâŋgâ. Anutuŋe hain akberâm aregât bo ewum pâpkomap. Lâuge Elisabete are gupinâk manmâ âmbâi sâmbâ aktâp yâk Anutuŋe meme aganŋdo tepŋe akmâ nanaŋ luâk membiap. Akto dewutâ nâmbulân konok bo akto aregât kakŋân âmbâi gupin dâmai are hain miawaganŋbiap.”
38 Aŋeloŋe hain dâmbo Mariaŋe hin dâm magaŋep, “Nâ Humogât hoŋ bawa âmbâle aregât den maktât are hanâgâk akniŋbiap. Hanâgâk akniŋdo âmâ âlepŋe dâwian.” dâmbo aŋelo are purik katmâ ariep.

Mariaŋe Elisabetegâlân ariep.

39 Akto Maria manmâ âgâmbo kâlep bo akto âgâm arim Yudaia hân gimbâŋân kepia siâ talep ain ariep.
40 Ain arim Sakariagât emelan âgâm Elisabete ekmâ magaŋmâ heroŋe agaŋep.
41 Heroŋe agaŋdo nâŋgâmbo ainâk tepŋe kâlegen nanaŋ arekŋe piriŋ piriŋ kalep. Hain akto Anutugât Heakŋe Elisabete kautŋân mendo hin dâm magaŋep,
42 “Lâune Anutuŋe meme akgiŋdo gâŋgât heroŋe maroŋe arekŋe âmbâle hârok yeŋgât ewangiyekbiap. Akto Anutuŋe nanaŋ membiat aregât tângowiapgât heroŋe akbiap.
43 Gâŋe Kembunenŋe membiat are nâŋgâm hin nâŋgân. Nâmâ âmbâle yânŋe mandân aregât nâŋgâlân togomenâ ârândâŋ bo aktâp.
44 Togom nogonmenâ ainâk nanaŋ tepnân heroŋe akmâ bam guto nâŋgân.
45 Akto den siâ makbe. Emelâk Anutuŋe makgiŋep are bunŋe akbiap aregât biwige heroŋe aktâp.” dâep.

Mariaŋe Anutu magaŋmâ heroŋe agep.

46 Hain dâmbo Mariaŋe hin magep, “Nâŋe Anutugât kotŋe mem agatmâ hin dâwe.
47-48 Nâ Anutugât hoŋ bawa manmâ âmbâle yânŋe mandân. Aregât Anutu Humoŋe nâŋgât okot nâŋgâ niŋmâ mem agat nektâp. Mem agat nekto luâk kâmotŋe kâmotŋe nâŋgât nâŋgâm Anutuŋe tângombo heroŋe akmap dâmai.
49 Anutu Humo dondâ arekŋe damunne akmap arekŋe wan me wan âlepŋe akniŋep aregât kotŋe mem agatmâ âmâ Anutugât biwine heroŋe aktâp.

50 Akto luâk âmbâle bikŋe nennŋe Anutugât hamewakmâ dennŋe lokoennŋe nengât biwinennŋe nâŋgâm yaiwâk aknengim âmâ bâgilupnennŋe miawakbai are hainâk hainâk akyeŋgiwiap.
51 Anutunŋe wan me wan mem miawak yeŋgiwerâm akto aregât niŋande luâk âmbâle hâkyeŋe mem bâliwiap? Akto agatmâ, “Nennŋeak humo akten.” dâmbiâ are mem biwiyeŋe gulip yeŋgumbo awam akmai.
52 Akto bikŋande luâk humo akmâ mem damunyeŋe akberâmbiâ hain are mem gulip yeŋgumap. Hain akbiâ âmâ luâk yânŋe me luâk gegeŋe are mem agat yekmap.
53 Akto mop yeŋgimap yâk yeŋgât damunyeŋe akmâ sot yeŋgimap. Akto luâk sikum olop manbiâ yâk mem gulip akyeŋgimbo yân manmai.
54 Akto ulikŋân âmâ den dâm bâgilupnennŋe yeŋgât pat dâtâŋe makyeŋgiep aregâlâk nâŋgâm manmap, aregât Israe luâk âmbâle nengât han kalem akmâ damun akmap.
55 Akto bâgilupnennŋe Abrahamgât kâmot okotŋe nâŋgâ nengimbo nen Abrahamgât kâmot akmâ manmâ âgâwaen nengât dâtâŋe aregât bunŋe miawaktâp. Aregât kotŋe mem agatbe.” dâep.
56 Marianŋe hain dâm Elisabete olop malep. Akto yâk olop manmâ dewutâ âlâwu bo akto kepianŋân purik katmâ ariep.

Yohane miawagep.

57 Purik katmâ arimbo Elisabete sopŋe miawakto manmâ nananŋ miep.
58 Mendo âmâ lâulupŋe kepia ambolupŋande Anutu Humoŋe Elisabete okotŋe nâŋgâepgât nâŋgâm yâk olowâk kambiamyeŋe heroŋe agep.
59 Hain akbiâ hilâm nâmbulân âlâwu bo akto âmâ mendugum nananŋ aregât hâkŋe gâiwerâm âmâ ewenaet kot nambe Sakaria are konberâm agi.
60 Hain akbiâ memeŋande hin makyeŋgiep, “Bo. Kotŋe Yohane konberen.” dâep.
61 Hain dâmbo hin maganŋi, “Are âmâ tâulupge yâk yeŋgâlân gâtŋe siâ kot nambe hain are siâ bo tatâp.” dâm maganŋgi goanŋgi akmâ hin dâyi,
62 “Eweŋe luâk kopa are gain gain nâŋgâp?” dâm bâtyeŋandeak kulem akbiâ
63 tapegât ulityeŋgimbo tape papaŋe siâ mem waŋi. Waŋbiâ gâwu mem hin kulemgoep, “Kotŋe Yohane konberen.” hain kulemgoep.
64 Kulemgombo oyaŋmâ nâŋgâmbiâ ainâk den miawaganŋep aregât Anutugât kotŋe mem agalep. Kulem are miawakto
65 kepia ambolupŋande nâŋgâmbiâ dâtŋe akto kulem aregât hanyeŋe lâuwâ akto den arekŋe heroŋe akmâ sambelem kepia ewumâk ewumâk hârok ariep.
66 Luâk âmbâle Yuda gimbâŋe tete kepianŋe kepianŋe maliŋe den are nâŋgâm hin dâyi, “Nananŋ hain arekŋe humo akmâ gain gain akbiap?” hain dâm hanyeŋeâk akmâ nâŋgâyi. Akto Humoŋe tângombo malep.

Sakarianŋe Yesugât keiŋe dâm miawagep.

67 Akto Anutugât Wâtgât memeŋande nananŋ aregât eweŋe Sakaria kautŋân mendo den kârikŋe hin dâep,
68 “Israe luâk nen Kembunennŋe Anutu mepaiŋe mene. Yâkŋe âmâ luâklupŋe mete katnengim gannennŋe dâmap.
69 Hain akmâ âmâ Dawidi yâkgât tepŋân gâtŋe konok miawaganŋmâ heŋgemgo nengiwiapgât hambo kunkun akbiapgât anuŋep.
70 Amâ tâmbâŋe dondâ hân miawagewânba ain propetelupŋe makyeŋgimbo den makmâ mali dopŋân hainâgâk miawaktâp.
71 Akto siâŋe gasa aknengiwiap. Aknengim âmâ hilipnenguwerâm akbiâ âmâ tân nengumbo âlepŋe manbaen.
72 Akto ulikŋân Anutunŋe bâgilupnennŋe yeŋgât okotŋe nâŋgâm den kârikŋe katyeŋgiep are kambiamyeŋân kato tato bo nelâm aŋep.
73 Akto tân nengumbo ainâk gasalupnenŋande bo hilip nenguwai aregât pat Abraham are makmâ hâreaŋep.
74 Aregât Israe nen hârogâkŋe Humonennŋe Anutugât âlepŋe dâm ikiŋe den lokom bo hamep akmâ
75 wan me wan bâleŋe bo akmâ gala konok akmâ biwi irakŋeâk manbaen.

76 Nanne gâ irekŋe sigan akmâ Humonennŋe ulik gulik aganŋbiat. Gâŋe soŋ akmâ
aregât hin dâm makyeŋgiwiat, “Humonennŋe irawot togom heŋgem nenguwiap
aregât nâŋgâ nâŋgâyeŋe bâleŋe hepunbiâ biwiyeŋe Anutugâlân ari kindo Anutuŋe
kambiamŋe nâŋgâm dosayeŋe hepun yeŋgiwiâp.” dâm makyeŋgimenâ nâŋgâwai.
77 Gâ hain akmâ kembu luâklupŋe âlepŋaet den potatmâ yeŋgimenâ nâŋgâm
heŋgemgombiâ dosayeŋe bo akbiâp.
78 Anutunennŋe han kalemŋe humo yendâpgât dâmbo egonba hândâktâk pagalem arekŋe
79 hândâkŋân akto momo bâlâpŋân talion nen mem hauŋ nenekmap. Akto
oloŋnenekmâ dâp sândukŋân katnenekmap.” Sakaria hain dâep.
80 Akto nanaŋ are hagitŋe tiŋ tiŋ dâmbo
hâk biwi olowâk humo agep. Humo
akmâ manmâ eweŋe memeŋe hepun
yelekmâ hân kamitŋângen luâk bo man-
maiângen arim malep. Manmâ manmâ
makyeŋgiwiapgât sop tâlâgumbo âmâ purik
katmâ Israe luâk âmbâle hutyeŋân arim
miawakmâ malep.

2

Yesu nanaŋ miawagep.

1-2 Akto ulikŋân kiap humo siâ kotŋe
Kuirinio yâk Siria yeŋgât kiap humo malep
sop ain âmâ Roma luâk kotdâ siâ malep
kotŋe Augusto yâkŋe den kârikŋe hin dâep,
“Luâk hânŋe hânŋe areyeŋgât kotyeŋe
oyaŋyekbiâ yekbian.” dâep. Are âmâ agak
meme hain are umbuŋân bo agi. Irakŋe
keiŋe katmâ kulemgoyi.
3 Keiŋe katmâ hârogâk oyaŋ yekberâm
akto aregât kepia yeŋângenba hârogâk
purik katmâ arim meteyi.
4 Arimbiâ Nasarete kepia are Galilaia
hânân talep ain gâtŋe luâk siâ kotŋe Yosepe,
are Dawidigât kâlegen gâtŋe are hainâk Yu-
daia hânân Dawidigât kepia kotŋe Betele-
hem ain ariwerâm âmbâle ikiŋe dâtâŋe are
kewugumbo olop ariyiat.
5 Yosepe akto âmbâi patŋe dâtâŋe kotŋe
Maria tepdâk malep are kewugumbo ko-
tyetŋe kulemgowerâm ariyiat.
6 Arim luâk yâkŋe menduguak men-
duguak emetŋe are pikbiâ aregât makao
emetŋân âgâ taliat.
7 Tatbela Marianŋe nanaŋ memberâm hâk
hilâlâm nâŋgâmbo nanaŋ ulik gulikŋe mi-
awagep. Miawakto sâŋgumŋe mem katip-
kom makaoŋe sot nemai ain kondoân kat-
bela ge talep.

8 Akto kepia ewumâk ain luâk bikŋande
hândâgân umiliŋân lamalupyeŋe damun-
yeŋe akmâ kili.
9 Kinbiâ âmâ Anutugât aŋelo siâŋe yâk
yeŋgâlân miawakto Anutugât pagaleŋande
erâmbo ekmâ ongâyeŋe hogoep.
10 Akto aŋelo arekŋe hin dâm makyeŋgiep,
“Bo hamep akŋet. Nâŋgâi. Nâŋe den pat
âlepŋe siâ mem togoân ire makyeŋgire
nâŋgâŋet.
11 Uŋak ire âmâ heŋgemgo yekbiapgât
luâk arekŋe âmâ Dawidigât kepia kautŋân
ain miawaktâp. Yâkŋe âmâ damunyeŋe
akbiap. Aregât den ire sambelem arimbo
luâk âmbâle hârokŋe nâŋgâm heroŋe akbai.
12 Akto nanaŋ are sâŋgumŋeak katipkom
makaoŋe sot nemai kondo are kâlegen
katbela tatâp gârâmâ arim âmâ mem
miawakbi. Akto nâŋgât den bunŋe
nâŋgâŋetgât arim mem miawakmâ nâŋgâm
heŋgemgoŋet.” dâep.
13 Aŋeloŋe den hain dâm makyeŋgimbo
ainâk aŋelo kâmot humo togom galayeŋe
penianŋbiâ menduguakmâ kinmâ Anutugât
kotŋe mem agatmâ hin dâyi,
14 “Anutuŋe luâk âmbâle bikŋe nâŋgât
dâtâŋe dâm potatyegep are yeŋgât heroŋe
akyeŋgimbo yeŋgâlân gala konok miawak
yeŋgiâp. Aregât nen hârogâk heroŋe akmâ
himbimân egon Anutugât kotŋe mem
agaten.” dâyi.

15 Hain dâm himbimân purik katmâ
âgâmbiâ lama damunyeŋe yâkŋe hin dâm
maganŋgi goaŋgi agi, “Nen Betelehem
kepian arim Anutuŋe aŋeloŋe huŋgun aŋdo
gem den maknengiâp are bunŋe mem
miawakne.” dâyi.
16 Hain dâm dowâk pârigim arim Maria
akto Yosepe yâk yetgâlân arim mem mi-
awakyelekmâ âmâ nanaŋ makaogât kon-
doân katbela ge talep are egi.

17 Ekmâ nanaŋ aregât den pat are luâk âmbâle makyeŋgim mali.
18 Makmâ miawakbiâ nâŋgâm hin dâyi, “Yae, nanaŋ arekŋe hâmbâi gain gain akbiap?” dâmbiâ biwiyeŋe agalep.
19 Akto Marianŋe den are biwiŋân kato kindo malep.
20 Akto lama damunyeŋe are purik katmâ arim wan me wan egi aregât den pat are nâŋgâm aŋeloŋe makyeŋgiep are miawagepgât Anutu mepaiŋe mem kotŋe mem agatmâ kinmâ heroŋe agi.

Simeoŋ akto Hana yetgât den pat.

21 Akto ainba hilâm nâmbulân âlâwu bo akto hâkŋe gâim kotŋe Yesu koli. Nanaŋ are bo miawaktoân aŋeloŋe Mariagâlân miawakmâ, “Kotŋe Yesu konbiat.” dâepgât aregât lauŋe lokom kotŋe Yesu dâm koli.
22 Akto ulikŋân Moseŋe hin kulemgoep are tatâp, “Âmbenlupyeŋande nanaŋ membiâ âlepŋe akto âmâ Anutugât den pat lokombiâ yekto ârândâŋ akbiâp.” dâm den kârikŋe kulemgoep den are lokom kinmâ âmâ Maria akto Yosepeŋe Yesu mem Yerusalem kepian mem âgâyiat.
23 Âgâm âmâ ulikŋân Anutuŋe den hin dâep are lokoyiat, “Nanaŋ luâk ulik gulik miawakto are âmâ Humogât pat konbai.” Den are lokom kinmâ agiat.
24 Akto Humogât den kârikŋe siâ talep are hin, “Eweŋe memeŋe kembâ lâuwâ me gâmut lâuwâ mem huit oyelekmâ Anutu waŋbiandat.” Den are lokom kinmâ ariyiat.
25 Akto sop ain Yerusalem kepian luâk siâ malep kotŋe Simeoŋ, yâkŋe âmâ Anutugât den lokom luâk âlepŋe manmâ Anutuŋe heŋgemgo nenekbiapgât huŋgun aŋdo miawakbiap aregât lâmgom malep. Akto Anutugât Heakŋande biwiŋân hutgombo malep.
26 Akto emelâk Anutugât Heakŋande den siâ hin maganŋep, “Gâ boâk mombialân Anutu Humoyeŋande damunyeŋe agâkgât huŋgun aŋdo gewiap are miawakto ekbiat.” dâep.
27 Akto Anutugât Heakŋande memeŋe aganŋdo owâiŋe akmâ Israe yeŋgât sumbe kat kat emetŋân âgâep. Âgâmbo âmâ Maria akto Yosepe Anutugât den lokowerâm nanyetŋe mem âgâmbela
28 Simeoŋŋe nanaŋ are lokom hin dâm Anutu maganŋep,
29 “O Humo dondâ, hinŋe Israe damun nenŋe akbiap yâk miawakto ektângât biwine heroŋe aktâp. Den are emelâk magen ina are bunŋe aktâp. Hain gârâmâ mombiangât sop miawaktâp.
30 Akto nanaŋ ire guge huŋgunaŋmenâ humo akmâ luâk âmbâle heŋgem nenguwiap ina ektân.
31 Amâ gâ hân ârândâŋ luâk âmbâle hârokŋe ekŋetgât mem miawaktât.
32 Arekŋe Anutu bo nâŋgaŋmai yâk yeŋgât han ewum pagalewiap. Akto luâklupge Israe nengât egâliaŋ pagaleŋe aknengiwiap.”
33 Nanaŋ aregât hain dâmbo eweŋe memeŋande nâŋgâmbela biwiyetŋe agatmâ hogoep.
34 Akto Simeoŋŋe Anutuŋe tân yetkuâk dâm Anutu ulilaŋmâ nanaŋ aregât memeŋe are hin dâm maganŋep, “Nâŋgât. Israe potalakmâ bikŋe biwinenŋe yâkgâlân katenŋe kindo manbaen. Dâ bikŋe âmâ yâkgât hâkâŋ akbiâ biwiyeŋe pâlâmŋe akto bâliwai.
35 Akto siân kambiamge dondâ bâliwiap. Hain are miawakto ain luâk dondâŋe agak memenenŋe ekmâ keinenŋe mem miawakbai.” dâep.
36 Akto âmbâle siâ Anutugât den makmâ miawakmâ malep are kotŋe Hana are Panuegât baratŋe Asa kâmolân gâtŋe akto âmbâle arekŋe ulikŋân luâk mendo manbela hombaŋ nâmbulân lâuwâ bo akto luâkŋe moep.
37 Mondo aregât kakŋân ikiŋak kambut manmâ âgâmbo hombaŋ 84 are bo akto âmbâi kambut akmâ malep. Akto âmbâle arekŋe hilâmŋe ârândâŋ sumbe kat kat emetŋân âgâm Anutu ulilaŋminep. Akto sopŋe sopŋe sot bâlâk manmâ ulilaŋep.
38 Akto yâkŋe sop ain sumbe kat kat emetŋân âgâm nanaŋ are egep. Ekmâ âmâ Anutu heroŋe aganŋmâ maganŋep. Maganŋmâ Yerusalem kepia ambolupŋande Anutuŋe damunyeŋe are huŋgun aŋbiap aregât lâmgom mali yâk Yesugât keiŋe makyeŋgiep.

39 Akto Maria akto Yosepe den kârikŋe lokowerâm nanyetŋaet sot dâtâŋe are Anutu waŋmâ metem kepia yetŋângen Nasarete are Galilaia hânân talewân ain purik katmâ ariyiat.
40 Arim manbela nanyetŋaet hagitŋe kârigembo nâŋgâ nâŋgâŋe humo akto Anutuŋe memeŋe aganep are nâŋgâm kinmâ agak meme âlepŋeâk akminep.

Maria akto Yosepeŋe Yesu kewugum Yerusalem kepian âgâyiat.

41 Akto ulikŋân aŋelo siâŋe Israe luâk damunyeŋe akmâ Aigita are yeŋgât nanaŋ ulik gulik miawagi are yeŋguep aregât nâŋgâm hombaŋ kotŋe Pasowa ain serâ omini. Serâ omberâmbiâ sop miawakto aregât Yosepe akto Marianŋe kepiayetŋe hepunmâ Yerusalem kepian âgâyiat.
42 Akto Yesu nanaŋ are hombaŋŋe 12 akto luâk sisik akto serâ are omberâm kewugumbela olowâk âgâyi.
43 Âgâm manbiâ hombaŋ are bo akto luâk âmbâle awam akbiâ âmâ Maria akto Yosepe yâkŋe nanyetŋe bo ekbela tato Yerusalem kepia are hepunmâ yetŋeâk purik kaliat.
44 Purik katmâ arim hin nâŋgâyiat, “Nannetŋe kâmot humo yâk olop emelâk ariâp mon?” dâyiat. Hain dâm dâwân arim galalupyetŋe yeŋgât hutyeŋân undâgâtbela bo akto manbela hândâk agep.
45 Akto galalupyetŋe aiyeŋgum undâgâtbela bo akto purik dâm Yerusalem kepian purik katmâ arim undâgâlaŋiat.
46 Undâgâlaŋbela hilâm âlâwu bo akto âmâ sumbe emetŋe ain âgâyiat. Âgâmbela âmâ Yuda luâk den makyeŋgimini are yeŋgât hutyeŋân tatmâ amâ denyeŋe nâŋgâm aregât keiŋaet aiyeŋgumbo tali.
47 Hain tatmâ yâk hârogâkŋe nâŋgâ nâŋgâŋaet akto denŋaet nâŋgâm ekbiâ biwiyeŋe agatmâ hogoep.
48 Akto yâk yeŋgât hutyeŋân tato mem miawakmâ âmâ han undup akmâ kiliat. Akto memeŋande hin dâm magaŋep, “Ewege olop net gâŋgât undâgât giŋdetŋe bo akto kuknetkimbo togoet. Aregât gâ wangât hain aktât?”
49 Hain dâmbo hin makyetkiep, “Gain gain akmâ kulâgâtniŋmâ mandat? Nâ Ewenaet âiân memberâm akman are bo nâŋgât me?” dâep.
50 Hain dâmbo denŋe are nâŋgâmbela hâumgoep.
51 Are âmâ memeŋande denŋe are biwiŋân katmâ nâŋgâm gaep. Hain akto yâk olop Nasarete kepian purik katmâ arim yâk yetgât den lokom malep.
52 Akto nâŋgâ nâŋgâŋe humo akto manmâ gambo Anutu akto luâk âmbâle hârokŋe ekbiâ ârândâŋ agep.

3

Yohaneŋe âi keiŋe kalep.

1 Roma luâk siâ kotŋe Tiberio Sisa are Roma yeŋgât luâk humo manmâ gambo hombaŋ 15 bo agep. Bo akto âmâ Yohaneŋe âi keiŋe katmâ miep. Sop ain luâk siâ kotŋe Pontio Pilato yâk Yudaia yeŋgât kiap humo malep. Akto luâk siâ kotŋe Herote yâk âmâ Galilaia luâk âmbâle yeŋgât damunyeŋe akmâ malep. Akto eminŋe kotŋe Pilipo yâkŋe âmâ Ituraia akto Trakoniti yâk yeŋgât luâk humo malep. Akto luâk siâ kotŋe Lisania, yâkŋe Abilene yeŋgât luâk humo malep.
2 Akto sumbe kat kat luâk are yeŋgât kautŋe lâuwâ maliat kotyetŋe Anasi akto Kaipa luâk lâuwâ are luâk humo akmâ manmâ gayiat. Sop ain Sakariagât nanŋe kotŋe Yohane are hân kamitŋângen mando âmâ Anutuŋe den dâm waŋep.
3 Den dâm waŋdo Yodaŋ tu biken biken manmâ hin dâm makyeŋgiep, “Agak memeyeŋe bâleŋe are makmâ miawakmâ biwiyeŋe Anutugâlân katbiâ kindo togombiâ tuân katyektere dosayeŋe bo agâk.” dâep.
4 Akto ulikŋân Anutuŋe dâmbo propeteŋe Yesaia yâkŋe den hin kulemgoep aregât biknje hin tatâp,

“Luâk siâŋe hân kamitŋângen manmâ hin dâm tatâp, Humogât dâp megatŋet.
5 Mem gimbâŋe mambâŋe are kârâmbiâ dâp konogâk agâk. Akto hân hutaguâk akto huruŋ dâmbo âmâ totokombiâ dâp ârândâŋâk agâk. Akto dâp goŋgoŋ meŋgoŋ are tâŋ tâŋâk heŋgemgowai. Akto dâp bâleŋe are mem âlepŋe ketuguŋet.

6 Akto luâk âmbâle hârok Anutuŋe heŋgem nenguwerâm aktâp aregât keiŋe nâŋgâwai.”

Yesaiaŋe hain kulemgoep are bunŋe akto Yohane miawagep.

Yohaneŋe den ginŋe makyeŋgiep.

7 Akto luâk dondâ yâkŋe Yohanegâlân togom tuân kat nenegâk dâmbiâ aregât hin dâm makyeŋgiep, “Niambigât kâmot ye bâleŋaet hâuŋe togowerâm aktâp are hamewakmâ awam akmâ ariŋetgât niŋande makyeŋgiep?

8 Ye hanyeŋe purikatmâ manbaigât dopŋe bunŋe penianŋmâ ariwai. Dâ hin bo makŋet, “Nen Abrahamgât kâmot manden.” Nâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe kât ire makto luâk akmâ Abrahamgât kâmotlupŋe irakŋe yeŋgât dumyeŋân miawakbai.

9 Akto den ginŋe siâ makyeŋgiwe. Unam are emelâk dâtŋe hâwim lâwin keiŋân kato tatâp. Arekŋe lâwin siâ bunŋe bo kindâp are kârâm kâlâwân ombiap.” dâep.

10 Hain dâm makyeŋgimbo âmâ hin dâm aikoyi, “Wei, aregât gain gain akbaen?” dâmbiâ hin makyeŋgiep,

11 “Luâk siâŋe hâk pekeŋe lâuwâ talaŋdo galaŋe umburuk mandâp are ekmâ âmâ âlepŋe waŋbiâp. Akto sot potatmâ waŋbiâp.” dâep.

12 Akto gawaman puli meme luâk yâkŋe hainâk tuân katnenegâk dâm togoyi. Togom aikom hin dâyi, “Ewenennŋe, nen gain gain akbaengât nâŋgât?” dâyi.

13 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Damunlupyeŋande gawaman puli dop hainâk meŋet dâm makyeŋgimbiâ aregât yeŋe siâ bo dewatim membai.” dâep.

14 Akto tembe loko yâkŋe hainâk yâkgâlân togom dâyi, “Nennŋe âmâ gain gain akbaengât nâŋgât?” dâmbiâ hin dâm makyeŋgiep, “Siâgât wan me wan ekmâ kukyeŋgimbiâ yeukŋe akbiâ are bo membai. Akto wan me wan memberâm akmâ âmâ bo hianŋgim ire nengât dâwai are borondâ membai. Agak meme ire akbai âmâ âigât puliŋe yeŋgimai are ârândâŋ akto areâk membai.” dâep.

Yohaneŋe Yesugât keiŋe makmâ miawakyeŋgiep.

15 Akto luâk arekŋe Yohanegât nâŋgâm biwiyeŋe hikom hin dâyi, “Anutuŋe huŋgun aŋdo togom damun nennŋe akbiap aregât biwinennŋân katmâ manmaen are ire me aŋgâ?” dâm nâŋgâyi.

16 Nâŋgâm aikombiâ hin dâm makyeŋgiep, “Nâ tu yân puliyektân. Dâ siâ haminângen togom mandâp yâk âmâ kârikŋeŋe dop siâ yeaŋdâp. Yâk nâ hin arekŋe sikumgât ito golianŋdere ârândâŋ bo akbop. Yâkŋe âmâ Heakgât kâlâp are puliyekbiap.

17 Akto yâkgât den ginŋe siâ makyeŋgiwe. Sot pipiŋe urutmâ kâlâwân panmaen dop hainâk yâkŋe gagap mem urutmâ kâlâwân katbiap. Dâ sot neneŋe kitalân katmaen dop hainâk sot âlepŋe potatmâ katbiap.”

18 Yohaneŋe hainâk dâm pat âlepŋe are kârikŋeâk makyeŋgiep.

Heroteŋe akmâ hilipkoep.

19 Akto sop ain luâk humo Herote yâkŋe âmâ kandâŋe kotŋe Herodia are eminaet âmbâle are kâmbu miep. Mem âmâ aregât kakŋân agak meme bâleŋe dondâ mendo dosaŋe humo miawagep. Hain akto Yohaneŋe, “Bo agakŋe aktât.” dâm den kârikŋe maganŋep.

20 Maganŋdo nâŋgâmbo bâlimbo aregât Yohane mem lope kâlegen kato talep, aregât Heroteŋe dosa siâ miep.

Yohaneŋe Yesu tu puliep.

21 Ulikŋân luâk dondâŋe Yohanegâlân arim tuân katyegâkgât maganŋi. Maganŋbiâ tuân katyegep. Katyekto âmâ Yesu yâkâ hainâk arim maganŋep. Maganŋdo tuân kato sopanmâ Anutu ulilaŋdo ainâk himbim pâroŋ âgâmbo

22 Anutugât Wâtgât memeŋe Heakŋande himbimânba lâut kotŋe kembâ hainare akmâ Yesugât kakŋân giep. Gembo himbimânba Anutuŋe den siâ hin dâm Yesu maganŋep, “Gâ nanne kambiamnân gâtŋe aregât gekmâ ukenŋe nâŋgân.” Anutuŋe den hain dâep.

Yesugât bâgilupŋaet kotyeŋe.

23-38 Yesu bâgilupŋaet kotyeŋe âmâ hin. Keiŋe katmâ Anutuŋe Adam akto Ewa kat yelegep. Akto Adamŋe Ewa mendo Sete miep. Seteŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Enosi miep. Enosiŋe humo

akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Kenaŋ miep. Kenaŋŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Mahalale miep. Mahalaleŋe humo akmâ âmbâle mendo nanŋe kotŋe Yarede miep. Yaredeŋe humo akmâ âmbâle mendo Enoko miep. Enokoŋe humo akmâ âmbâle mendo Metusala miep. Metusalaŋe humo akmâ âmbâle mendo Lamek miep. Lamekŋe humo akmâ âmbâle mendo Noa miep. Noaŋe humo akmâ âmbâle mendo Sem miep. Semŋe humo akmâ âmbâle mendo Arpasada miep. Arpasadaŋe humo akmâ âmbâle mendo Kenaŋ miep. Kenaŋŋe humo akmâ âmbâle mendo Sela miep. Selaŋe humo akmâ âmbâle mendo Ebe miep. Ebeŋe humo akmâ âmbâle mendo Pelege miep. Pelegeŋe humo akmâ âmbâle mendo Ragau miep. Ragauŋe humo akmâ âmbâle mendo Serugu miep. Seruguŋe humo akmâ âmbâle mendo Naho miep. Nahoŋe humo akmâ âmbâle mendo Tara miep. Taraŋe humo akmâ âmbâle mendo Abraham miep. Abrahamŋe humo akmâ âmbâle mendo Isaka miep. Isakaŋe humo akmâ âmbâle mendo Yakobo miep. Yakoboŋe humo akmâ âmbâle mendo Yuda miep. Yudaŋe humo akmâ âmbâle mendo Perese miep. Peresenŋe humo akmâ âmbâle mendo Hesoroŋ miep. Hesoroŋŋe humo akmâ âmbâle mendo Arani miep. Araniŋe humo akmâ âmbâle mendo Adamin miep. Adaminŋe humo akmâ âmbâle mendo Aminadaba miep. Aminadabaŋe humo akmâ âmbâle mendo Nasoŋ miep. Nasoŋŋe humo akmâ âmbâle mendo Sala miep. Salaŋe humo akmâ âmbâle mendo Boasi miep. Boasiŋe humo akmâ âmbâle mendo Obede miep. Obedeŋe humo akmâ âmbâle mendo Isai miep. Isaiŋe humo akmâ âmbâle mendo Dawidi miep. Dawidiŋe humo akmâ âmbâle mendo Nataŋ miep. Nataŋŋe humo akmâ âmbâle mendo Matata miep. Mataŋe humo akmâ âmbâle mendo Mena miep. Menaŋe humo akmâ âmbâle mendo Melea miep. Meleaŋe humo akmâ âmbâle mendo Eliakim miep. Eliakimŋe humo akmâ âmbâle mendo Yonam miep. Yonamŋe humo akmâ âmbâle mendo Yosepe miep. Yosepeŋe humo akmâ âmbâle mendo Yuda miep. Yudaŋe humo akmâ âmbâle mendo Simeoŋ miep. Simeoŋŋe humo akmâ âmbâle mendo Lewi miep. Lewiŋe humo akmâ âmbâle mendo Matata miep. Mataŋe humo akmâ âmbâle mendo Yorim miep. Yorimŋe humo akmâ âmbâle mendo Eliese miep. Elieseŋe humo akmâ âmbâle mendo Yosua miep. Yosuaŋe humo akmâ âmbâle mendo Ere miep. Ereŋe humo akmâ âmbâle mendo Elimadam miep. Elimadamŋe humo akmâ âmbâle mendo Kosam miep. Kosamŋe humo akmâ âmbâle mendo Adi miep. Adiŋe humo akmâ âmbâle mendo Meliki miep. Melikiŋe humo akmâ âmbâle mendo Neri miep. Neriŋe humo akmâ âmbâle mendo Sealitie miep. Sealitieŋe humo akmâ âmbâle mendo Serubabe miep. Serubabeŋe humo akmâ âmbâle mendo Resa miep. Resaŋe humo akmâ âmbâle mendo Yoanan miep. Yoananŋe humo akmâ âmbâle mendo Yoda miep. Yodaŋe humo akmâ âmbâle mendo Yosek miep. Yosekŋe humo akmâ âmbâle mendo Semeiŋ miep. Semeiŋŋe humo akmâ âmbâle mendo Matatia miep. Matatiaŋe humo akmâ âmbâle mendo Mata miep. Mataŋe humo akmâ âmbâle mendo Nagai miep. Nagaiŋe humo akmâ âmbâle mendo Esili miep. Esiliŋe humo akmâ âmbâle mendo Nahum miep. Nahumŋe humo akmâ âmbâle mendo Amosi miep. Amosiŋe humo akmâ âmbâle mendo Matatia miep. Matatiaŋe humo akmâ âmbâle mendo Yosepe miep. Yosepeŋe humo akmâ âmbâle mendo Yanai miep, Yanaiŋe humo akmâ âmbâle mendo Meliki miep. Melikiŋe humo akmâ âmbâle mendo Lewi miep. Lewiŋe humo akmâ âmbâle mendo Matata miep. Mataŋe humo akmâ âmbâle mendo Eli miep. Eliŋe humo akmâ âmbâle mendo Yosepe miep. Akto Yosepegât hin nâŋgâm hilipkoyi, “Yosepeŋe âmâ Yesugât eweŋe.” hain dâyi. Dâ Yesu amâ Anutugât nanŋe are himbimân gâtŋe. Akto Yesuŋe mando hombaŋ 30 are bo akto âmâ âi keiŋe kalep.

4

Niambiŋe Yesu dop koep.

1 Anutugât Heakŋande Yesu huŋgun aŋdo
Yodaŋ tu are hepunmâ hân kamitŋe siân
ariep.
2 Arim âmâ sot bâlâk manmâ gambo
hândâk hilâm 40 bo agep. Sop ain mopŋe
dondâ aguep. Hain akto Niambiŋe yâk dop
komberâm hin dâm magaŋep,
3 “Mopge aguâpgât gâ Anutugât nanŋe
akto âmâ kât ire makmenâ sot akto ne.”
dâep.
4 Dâmbo hin magaŋep, “Bo, Anutuŋe den
hin dâmbo kulemgoyi are hin tatâp, Anu-
tuŋe damun nenŋe akmap aregât nenŋe
sotgâlâk nâŋgâm mandenŋe ârândâŋ bo ak-
biap.” dâep.
5 Hain dâmbo Niambiŋe hân gimbâŋe
siân oloŋmâ âgâm âmâ luâk hânŋe hânŋe
manmâ ariyi are yeŋgât sikum me ito siâ
siâ hekalaŋep.
6 Hekalaŋmâ hin magaŋep, “Nâŋe ire
hârok damunyeŋe aktân. Akto ire hârok
niŋande damunyeŋe agâk dâm nunagâk
damunyeŋe akman. Akto niŋande nâŋgât
okotnân malâk dâm nunak hain akman.
7 Aregât kotne mem agatmenâ âmâ
sikum me wan me wan ire hârok damun-
yeŋe katgekmâ giŋbian.” dâep.
8 Hain dâmbo den hâuŋe hin magaŋep,
“Anutuŋe den hin dâmbo kulemgoyi are
tatâp. Kembu Anutu konok hoŋ bawa
agaŋmâ kotŋe mem agatben.” dâep.
9-11 Hain dâmbo âmâ Niambiŋe Yesu mem
sumbe kat kat emetŋe Yerusalem kepian
talep aregât bokŋân oloŋmâ âgâm katmâ
hin dâm magaŋep, “Anutuŋe den siâ hin
dâmbo kulemgoyi are tatâp,

> “Nâŋe aŋelolupne huŋgun yeŋgire
> meŋgekmâ tân gugum damunge
> akŋet. Kâlân gugum keige hârewopgât
> aŋelolupnande bâtgân meŋgekŋet.”

aregât gâ Anutugât nanŋe mandât
aregât gâ inba sopanmenâ aŋeloŋe
damunge akbiâ kâlân me wan me wanân
bo guguwerâp âlepŋe sopanberât.” dâep.
12 Hain dâmbo hin magaŋep, “Anutugât
den siâ hin tatâp, Anutuŋe damunge
aktâpgât keiŋe ekberâm dop komenâ
ârândâŋ bo aktâp.” dâep.
13 Hain dâmbo Niambiŋe hepunmâ sop
siângât lâmgom malep.

Yesuŋe Nasarete kepian arim den kepikmâ makyeŋgim malep.

14 Anutugât Heakŋande Yesu memeŋe
agaŋdo Galilaia hânân purik katmâ ariep.
Purik kato aregât den patŋe sambelem
arimbo kepia ambolupŋe hârogâk nâŋgâyi.
15 Akto ain den emetŋe ârândâŋ arim
den potatmâ yeŋgimbo kâŋgoaŋmâ kotŋe
makmâ egâliaŋi.
16 Hain akmâ arim nanaŋânbak manmâ
gaep ikiŋaet kepia Nasarete ain arim
âi bo meme sopŋân Sarere ârândâŋâk
den emetŋân âgâminep. Hainâk âgâm
malep. Âgâm manmâ Anutugât den
emelâk kulemgoyi are oyaŋberâm âgâmbo
17 propete luâk Yesaiaŋe kulem kulem-
goep are waŋi. Waŋbiâ mem kelalakom
ekmâ den hin kulemgoep talep are oyaŋmâ
makyeŋgiep,
18 “Humogât Heakŋande meme akniŋdo
kinmâ den hin dâm makniŋep, “Luâk
biwiyeŋe umat bâleŋân mandâi
are yeŋgâlân arim den pat âlepŋe
makyeŋgiwen. Akto hikoyekto mandâi
amâ hulaŋyekben. Akto luâk dewun-
yeŋe bok bokŋe yâk yeŋgâlân arim
makyeŋgimenâ dewunyeŋe hulaŋ akto
âlepŋe ekbai.
19 Akto Anutuŋe tân yeŋguwiapgât sop
tâlâguâp aregât den pat makyeŋgiwen.”
hain dâm makniŋep.” dâep.
20 Den hain dâm oyaŋmâ kulem esenŋe
are mem bigeim hoŋ bawa siâ waŋmâ âmâ
ge talep. Ge tato den emetŋân tali yâkŋe
hârogâk hewugem ekmâ tali.
21 Ekbiâ den hin dâm makyeŋgiep, “Den
ya oyaŋdere nâŋgâi are uŋak yu dewun-
yeŋân bunŋe miawaktâp.”
22 Hain dâmbo nâŋgâmbiâ den are ukenŋe
akto hin dâyi, “O, ire Yosepegât nanŋe
arekŋe gain gain uŋak den bunŋe akto
âlepŋe miawaktâp dâp.”
23 Hain dâmbiâ aregât hin dâm
makyeŋgiep, “Yeŋe hin dâm makniŋmai,
“Gâŋe siâ heŋgemgoen aregât hinŋe guge
heŋgemgoak. Akto Kapanaum kepian âi
ketugumenâ den patge nâŋgâmaen hainâk
kepia iren ketugumenâ ekne.” hain dâm
makniŋmai.

24 Aregât den bunŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe propetelupŋe makyeŋgimbo are makmâ miawakbiâ areyeŋgât ginbailupyeŋande denyeŋe bo nâŋgâmai.
25 Ulikŋân Israe luâk siâ kotŋe Elia malep sop ain dewutâ kârikŋe kondo hombaŋ âlâwu dewutâ nâmbulân konok hain bo akto âmâ mop humo miawakto luâk âmbâle hârok sot bâlâk mali.
26 Akto sop ain Israe yeŋgât âmbâle kambut dondâ manmâ gambiâ âmâ Anutuŋe Elia huŋgun aŋdo ikiŋe kepia hepunmâ Yuda luâk bo manmaiân Sareta kepia are Sidoŋ hânân talep, ain âmbâle kambut siâ yâkgâlân arimbo Anutuŋe tângombo sot waŋdo niep.
27 Israe luâk siâ kotŋe Elisa malep sop ain Israe kepia ambolupŋe dondâŋe hâk bâle agi. Akto yâk yeŋgâlân gâtŋe siâ bo âlepŋe akbiâ luâk siâ kotŋe Naemaŋ are Yuda luâk bo manmaiân Siria hânân gâtŋe konokŋe âlepŋe agep." dâep.
28 Hain dâm makyeŋgimbo den emetŋân taliŋe den are nâŋgâmbiâ bâliepgât kuk dondâ akmâ
29 agatmâ kepia haminâŋgen mem bam borâŋe siân âgâm katmâ ainba hemem dâtŋân mem, "Pandenŋe geâk."
30 dâmbiâ bo menekŋet dâm hut yeŋânba hepun yekmâ gem ariep.
31 Akto arim kepia siâ kotŋe Kapanaum are Galilaia hânân talewân ain arimbo âi bo meme sopŋân Sarere akto den makyeŋgiep.
32 Makyeŋgimbo are nâŋgâm hin dâyi, "Oe, luâk irekŋe den maknengim tatâp are nâŋgâenŋe dâtŋe kârikŋe aktâp." hain dâyi.
33 Hain dâmbiâ den emetŋân ain luâk siâ kinmâ sinduk baniara bâleŋande kautŋân mendo den humo akmâ hin dâep,
34 "Woe, Yesu Nasarete kepia amboŋe gâ wangât nengâlân togoât? Keige nâŋgân. Gâ Anutugât nanŋe bunŋe mandâtgât hilip nenguwerâm togoât." dâmbo
35 Yesuŋe magaŋmâ hin dâep, "Den bo ak. Luâk ire hepunmâ ari." dâep. Hain dâmbo sinduk baniaraŋe hepunmâ pando ge hutyeŋân yem âlepŋe akto ariep.
36 Hain manmâ arimbo ekbiâ hanyeŋe undup akto hin magaŋgi goaŋgi agi, "Wâe, ire âmâ gain gain? Sinduk baniara bâleŋe magaŋdo hepunmâ ariâp." dâyi.
37 Hain dâmbiâ aregât den pat sambelem arim kepia biken biken ârândâŋ akmâ arimbo yâkgât magaŋgi goaŋgi agi.

Yesuŋe dâmbo Petorogât hewonŋe âlepŋe agep.

38 Akto Yesuŋe agatmâ den emetŋânba gem ariep. Arim luâk siâ malep kotŋe Simoŋ Petoro yâkgât emelan âgâep. Âgâmbo âmâ Simoŋgât hewonŋe kundat akmâ hâkŋe kâlâp akto yem kilep. Aregât ginbailupŋande Yesu ulilaŋi.
39 Ulilaŋbiâ yâkgât enemŋân ba kinmâ kundatgât makto âlepŋe agep. Âlepŋe akmâ agatmâ sot om yeŋgimbo neyi.
40 Akto dewutâ kulukberâmbo âmâ galalupyeŋande kundat agi are meyekmâ Yesugâlân togombiâ bâtŋandeak meyekto kundat ainâk bo akyeŋgiep.
41 Akto sinduk baniara bâleŋe are watyeŋgimbo âmâ hepunyekmâ bam arim hin dâyi, "Gâ Anutugât nanŋe huŋgun giŋdo togoen." dâmbiâ Yesuŋe mem iratyeŋgum hin dâm makyeŋgiep, "Den bo ak." dâm makyeŋgiep.
42 Akto yem kinbiâ haunŋdo emelanba gem hân siâ luâk bo manmaiângen ariep. Pumângen arim mando luâk dondâ undâgâtmâ manmâ mem miawakmâ hin dâm magaŋi, "Gâ nen olop in manbaengât nâŋgâen." dâmbiâ hin dâm makyeŋgiep,
43 "Bo, kepia ârândâŋ arim Anutugât den âlepŋe makyeŋgire lokom manbai aregât huŋgun niŋdo geân."
44 Hain dâm Yuda yeŋgât den emetŋe ârândâŋ arim manmâ den makyeŋgim malep.

5

Yesuŋe dâmbo iŋan dondâ meyi.

1 Hilâm siân Yesuŋe Genesaret bâtgum dâtŋân kindo Anutugât den are nâŋgâwerâm gam ândeaŋmâ kinbiâ
2 waŋga lâuwâ yelegep. Aregât ambolupŋande waŋganba sopanmâ iŋan ito pulim kili. Akto iŋangât ito pulim kinbiâ
3 Yesuŋe Simoŋgât waŋgan âgâm hin magaŋep, "Den makyeŋgiwerân aregât waŋga

ire memenâ getek bam indâŋân kilâk." dâmbo mendo indâŋângen ariyi. Arim tatbiâ Yesuŋe kâmot nupiân kili are den makyeŋgim malep.

4 Makyeŋgimbo bo akto Simoŋ hin dâm magaŋep, "Bâtgum tânâmŋân arim âmâ iŋan ito panmâ iŋan oloŋ." dâep.

5 Hain dâmbo Simoŋŋe hin dâm magaŋep, "Apo, hândâkŋân sop kâlep manmâ iŋan itoŋe are pandenŋe gembo iŋan siâ bo menden. Bo dondâ. Gârâmâ gâŋgât den are lokom arim iŋan ito panmâ ekberen." dâep.

6 Hain dâmbo âmâ iŋan ito are panbiâ gembo iŋan dondâ kâlegen kulukbiâ aregât umatŋân tâk hâre akberâm agep.

7 Hain akto hâk hilâlâm nâŋgâm âmâ galalupyeŋe waŋga siân mali are yeŋgonbiâ gam tân yeŋguyi. Tân yeŋgum iŋan are bikŋe membiâ waŋga lâuwâ lâuwâ pikto âmâ kumbuŋe kawut yekberâm agep.

8-10 Hain akto Petorogât galalupŋe akto emi teulogâtŋe lâuwâ kotyetŋe Yakobo akto Yohane are Sebedaio nanlogâtŋe yâkŋe iŋan dondâ are ekmâ sân sân meyi. Sân sân membiâ Simoŋ Petoroŋe Yesugât keiŋân kâŋgom gem hin dâep, "Woe, Humo, dosane humo mem luâk bâleŋe manman aregât hepun nekmâ ari." dâep. Hain dâmbo Yesuŋe hin dâep, "Gâ bo hamewak. Iŋangât âi memat dop hainâk hâmbâi luâk mem oloŋ yekmenâ nâŋgât kâmot akbai." dâep.

11 Hain dâmbo waŋga are membiâ nupiân âgâmbo âmâ wan me wan are hepunmâ Yesu olop arim mali.

Yesuŋe dâmbo hâk bâle bo agep.

12 Yesuŋe manmâ kepia are hepunmâ siângen ariep. Arimbo luâk siâ hâk bâle kârikŋe malep arekŋe Yesu ekmâ âmâ enemŋân gam hin dâm ulilaŋep, "Kotdâ, gâŋe diwi bâle aktân ire mem howai nekmenâ âlepŋe akberân aregât kârikŋe tatginŋdâp aregât gugak mem howai nekmenâ âlepŋe akberân me bo?" dâep.

13 Hain dâmbo Yesuŋe hâkŋe mem howaiep. Howaim hin dâm magaŋep, "Nâŋgâ ginŋdângât pandagâk." dâmbo ainâk hâk bâle are pandakto ârândâŋ agep.

14 Akto Yesuŋe den hin magaŋep, "Gâŋe iregât pat luâk bo makyeŋgim yânâk arim âmâ sumbe kat kat luâk are yeŋgâlân arimenâ gekbi. Akto diwi pandak giŋdâp iregât Moseŋe den kulemgoep are lokom Anutugât pat soŋgo huit omenâ are ekmâ hin dâwai, "Âo, luâk iregât diwi bâle emelâk pandakto ârândâŋ aktâp." dâwai." dâep. Yesuŋe hain dâm magaŋdo ariep.

15 Hain magaŋdo luâk âlepŋe agep aregât den pat arekŋe sambelem kepia ârândâŋ arimbo hin dâm magaŋgi goaŋgi akmini, "Yesuŋe den makto nâŋgâenŋe bunŋe akbiap, are âmâ kundatnenŋe bo aknengiwiapgât yâkgâlân arine." Hain dâm hârogâkŋe yâkgâlân arimini.

16 Arim mendugum kinbiâ hepun yekmâ hân pumângen arimbo Anutu olop den akminiat.

Yesuŋe luâk bâtŋe keiŋe kârigem malep siâ heŋgemgoep.

17 Akto hilâm siân Yesuŋe den makmâ hulaŋmâ potatmâ yeŋgim malep. Mando âmâ Parisaio luâk akto Mosegât den kârikŋe oyaŋmâ makyeŋgiyi are Galilaia hânân gâtŋe akto Yudaia hânân gâtŋe akto Yerusalem kepian gâtŋe arekŋe togom tali. Tatbiâ Anutuŋe Yesu memeŋe aganŋdo âmâ luâk heŋgem yeŋguep.

18 Heŋgem yeŋgumbo ainâk luâk bâtŋe keiŋe kârigiep siâ galalupŋande temân katmâ lokom togoyi. Togom âmâ emelan mem âgâm Yesugât enemŋân katberâm

19 âmâ luâk gam turuŋ panmâ kili. Aregât gain gain akmâ katne dâm tirekŋânba âgâm emet bokŋân kinmâ ainba bok gagaimbiâ dâpŋe miawakto ainba luâk are temdâk tâgân panbiâ gem gem luâk âmbâle hutyeŋân Yesugât enemŋân giep.

20 Gembo Yesuŋe biwiyeŋe ekmâ nâŋgâm âmâ luâk kundatdâ are hin dâm magaŋep, "Dosage puliginŋdângât Anutuŋe hâuŋe bo ginŋbiap."

21 Hain dâmbo Mosegât den makyeŋgiyi akto Parisaio luâk yâkŋe den are nâŋgâm âmâ biwiyeŋân hin nâŋgâyi, "Anutuŋe ikiŋak âmâ dosayeŋe hepun yeŋgimap ina luâk irekŋe yâkgât dop akberâmbo bâliâp." dâyi.

22 Hain nâŋgâm kinbiâ Yesuŋe yekmâ nâŋgâm âmâ hin dâm makyeŋgiep, "Bi-

wiyeŋân hain nâŋgâi are âmâ ârândâŋ bo aktâp.
23 Gain gain arekŋe owâiŋe luâk bâleŋe ire hin dâm maganŋberân, “Anutuŋe dosage hepundâp.” hain dâm maganŋberân me hin dâm maganŋberân, “Agatmâ ari.”
24 Aregât maktere nâŋgâŋet. Nâ Anutuŋe dosayeŋe puliwiangât huŋgun niŋdo geân aregât Anutuŋe nâ kârikŋe niŋep aregât keiŋe ekmâ nâŋgâŋet.” dâep. Hain dâm makyeŋgim aregât luâk bâtŋe keiŋe kârigiep are hin dâm maganŋep, “Agatmâ tem tâkge meakmâ emetgân ari.” dâep.
25 Hain dâm maganŋdo ainâk tem tâkŋe meakmâ Anutu kotŋe mem agatmâ kepiaŋângen ariep.
26 Arimbo ekmâ nâŋgâm bâtyeŋe dâtyeŋân igim kinmâ Anutu kotŋe mem agatmâ hin dâyi, “Uŋak iren agak meme irakŋe pup pup ekten.” dâyi.

Yesuŋe Lewi kolep.

27 Akto Yesuŋe emelanba gem ariep. Arimbo puli meme luâk siâ kotŋe Lewi yâkŋe gawamangât puli emetŋân tato ekmâ hin dâm maganŋep, “Gâ nâ penâniŋmenâ olowâk manbaet.” dâmbo
28 Lewiŋe wan me wan are hârok hepunmâ agato Yesu olop ariyiat.
29 Akto Lewiŋe Yesu ikiŋe emelan talâk dâm kewugum âgâm Yesugât heroŋe nâŋgâm sot oep. Om puli meme luâk akto luâk bikŋe meyekto gambiâ olop sot neyi.
30 Nem tatbiâ Parisaio luâk akto Mosegât den makyeŋgiyi yâkŋe yekmâ nâŋgâmbiâ bâlimbo Yesu olop mali are hin dâm makyeŋgiyi, “Yeŋe Roma yeŋgât gawaman puli meme luâk akto luâk bâleŋe yâk olop tatmâ sot nembiâ ârândâŋ bo aktâp.”
31 Hain dâmbiâ Yesuŋe nâŋgâm hin dâm makyeŋgiep, “Âlepŋe manmai are yeŋgâlân doktaŋe âi bo ketugumai. Kundatdâ areyeŋgâlân âi ketugumai.
32 Aregât keiŋe hin. Nâŋe luâk âlepŋeâk bo meyekman. Luâk bâleŋe olowâk mem oloŋ yektere aregât bâleŋe yeŋe makmâ miawakbiâ biwiyeŋe Anutugâlân ari kilâkgât dâm yeŋgât geân.” dâep.

Sotgât hanoko agi aregât den.

33 Yesuŋe hain dâmbo Parisaio akto Mosegât den makyeŋgiyi are yeŋgâlân gâtŋe bikŋande hin dâm maganŋi, “Yohane olop manmai arekŋe âmâ hilâm ârândâŋ sot hepunmâ manmâ Anutu ulilaŋmai. Akto nengâlân gâtŋe hainâk akmâ manmai. Gârâmâ gâ olop mandâiŋe sot hanâk nem manmai are nâŋgâenŋe ârândâŋ bo aktâp.” dâyi.
34 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Luâk humo siâŋe âmbâle mendo âmâ sot ombiâ kâmotlupŋe yâk olop heroŋe akmai sop ain âmâ bikŋande sot bo nem yân tatberen dâmbiâ aregât ârândâŋ bo akmap.
35 Bo kârikŋe. Hâmbâi luâk humo nâ menekmâ kewugunekbiâ bo aktere âmâ undâgât niŋmâ okotyeŋe nâŋgâm sop ain âmâ sot bâlâk manbai.” Yesuŋe hain dâep.
36 Hain dâm âmâ ikiŋaet den ginŋe siâ hin dâm makyeŋgiep, “Luâk siâŋe sâŋgum irakŋe hârem arekŋe mem hâk katipŋe duwalak duwalakŋe tâmbâŋe are bo parutmap. Sâŋgum irakŋe tâmbâŋe hut bit parutmap dâine sâŋgum irakŋe are bâliwop akto sâŋgum lâuwâ are dopŋe konok bo akbop.
37 Akto nen âmâ waiŋ tu irakŋe yo hâkŋe tâmbâŋân bo kâienŋe gemap. Hain akmaen dâine waiŋ tuŋe arekŋe yo hâkŋe are mendo âmâ bim âgâm hogoakbop. Akto waiŋ akto yo hâkŋe lâuwâ lâuwâ bâlewat.
38 Aregât waiŋ irakŋande yo hâkŋe irakŋân gembo âlepŋe akmap.
39 Dâ siâ waiŋ tâmbâŋe nem hanŋe agepŋe waiŋ irakŋe aregât hâkâŋ akmâ hin dâwiap, “Tâmbâŋe are nendere ukenŋe aktâp.” dâwiap.” dâep.

6

Sarere âi bo meme sop aregât den.

1 Akto Sarere âi bo meme sop siân Yesu olop maliŋe kalam ginŋângen ariyi. Arim olop mali yâkŋe kalamânba sot bâikŋe konok konok are mem hâkŋe digim neyi.
2 Hain akbiâ Parisaio luâk arekŋe yekmâ hin dâyi, “Ye wangât hain aktâi? Uŋak âi meme sopŋe bo aregât âi membiâ ârândâŋ bo aktâp.”
3 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, “Ye bo nâŋgâi me? Dawidi

akto luâklupŋe mop miawak yeŋgimbo agi are nâŋgâi me bo?
4 Yâkŋe hin agi. Dawidiŋe Anutugât sumbe kat kat emetŋân âgâm sot Anutugât pat dâm kali are mem nem bikŋe luâklupŋe yeŋgimbo olowâk neyi. Sot are luâk aŋgâ yeŋgât pat borâm sumbe kat kat luâk are yeŋgâlâk dâm magi. Ainba yâkŋe hanâk mem neyi.
5 Aregât keiŋe makmâ miawaktere nâŋgâŋet. Nâ Anutuŋe huŋgun niŋdo luâk akmâ geân Sarereân âi bo meme aregât kautŋe akmâ mandân." dâep.

Sarere siân Yesuŋe luâk siâ heŋgemgoep.

6 Akto Sarere siân den emetŋân âgâm den makyeŋgiep. Makyeŋgimbo luâk siâ talep aregât bâtŋe bungen âmâ kamunŋe agep.
7 Hain akto Mosegât den kârikŋe makyeŋgimini akto Parisaio luâk arekŋe, "Yesuŋe luâk ire mem heŋgemgowerâp me bo?" dâm aregât ekmâ âmâ denân katbaen dâm aregât damungom tali.
8 Akto Yesuŋe yekmâ nâŋgâm âmâ luâk bâtŋe kamunŋe are hin maganŋep, "Agatmâ kin." dâmbo agatmâ kilep.
9 Kindo damungom kili are hin makyeŋgiep, "Sarere âi bo meme sopŋân wan me wan âlepŋe me bâleŋe akbaen are luâk heŋgem yeŋgumaen me hilip yeŋgumaen aregât makniŋbiâ nâŋgâwe." dâep.
10 Hain dâm tâŋâk yekto den hâuŋe bo maganŋi. Yân kinbiâ bâtŋe kamunŋe are ekmâ hin maganŋep, "Bâtge mem agat." dâmbo bâtŋe mem agato âlepŋe agep.
11 Akto are ekmâ hin maganŋgi goaŋgi agi, "Sarere âi meme sopŋe boân ina âi ire mendo ârândâŋ bo aktâp. Aregât gain gain akne." dâm Yesugât kuk bâleŋe akmâ kili.

Yesuŋe Aposololupŋe meyegep.

12 Akto sop siân emet dâgâwerâm akto Yesuŋe gimbâŋe siân Anutu maganŋberâm âgâep. Âgâmbo Anutu olop den akbela emet hauŋdo
13 luâk olop mali hutyeŋânba keiân lâuwâ are mem oloŋ yegep. Oloŋyekmâ âmâ Aposolo yeŋgonlep.
14 Dâ kotyeŋe ikiŋeâk ikiŋeâk âmâ hin. Simoŋ kotŋe siâ Petoro emiŋe Anderea, Yakobo, Yohane, Pilipo, Batolomaio,
15 Mataio, Toma, Yakobo siâ are Alipaiogât nanŋe akto Simoŋ siâ Roma yeŋgât hâkâŋ agi are yeŋgâlân gâtŋe akto
16 Yudasi are Yakobogât nanŋe akto Yudasi siâ Karioto kepian gâtŋe arekŋe âmâ beirâ Yesugât gasalupŋe makyeŋgimbo kombiâ moep.
17 Yâk meyekmâ gimbâŋe kautŋângenba gem hân ukuleŋân arim luâk âmbâle dondâ penâyeŋgiyi. Penâyeŋgimbiâ luâk dondâ yâk yeŋgâlân togom menduguyi. Akto Yudaia hânângenba akto Yerusalem kepiangenba akto Tiro akto Sidoŋ kepia are haru dâtŋân talewângenba togom mendugu akbiâ den potatmâ yeŋgiep. Akto kundat agi are yeŋgât makto âlepŋe agi.
18 Akto sinduk baniara bâleŋande kautyeŋân miep are watyekto arimbiâ âlepŋe agi.
19 Hain akmâ Yesugât kârikŋeŋande heŋgemnengumbo howaim âlepŋe akne dâm kili.

Yesuŋe den dâtŋe makyeŋgiep.

20 Akto Yesuŋe ikiŋe haminân gâtŋe yekmâ hin dâep, "Ye puligât umburuk akmâ manmai aregât Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp. Aregât yeŋgât nâŋgâre âlepŋe aktâp.
21 Sop hinŋeâk iregât âmâ mop mandâi. Dâ hâmbâi âmâ Anutuŋe wan me wangât egâliaŋ akmai are yeŋgimbo ârândâŋ akbiap. Aregât yeŋgât nâŋgâre âlepŋe aktâp. Sop hinŋe âmâ okotyeŋe nâŋgâm indem mandâi yeŋe âmâ hâmbâi biwiyeŋe heroŋe akbiap aregât yeŋgât nâŋgâre âlepŋe aktâp.
22 Luâk âmbâle bikŋande luâk akmâ geân nâŋgât hâkâŋ akmai aregât ye yekbiâ gembiâ hogom nâŋgâyeŋgim watyekmai
23 aregât yeŋgât hâu âlepŋe hâmbâi Humoŋe himbimân wan katyeŋgiep are tatâp aregât biwiyeŋe heroŋe humo nâŋgâm manbi. Amâ bâgilupyeŋande yeŋe aktâi dop hainâk akmâ Anutugât hoŋ bawa aganŋmâ mali.
24 Woe, niŋemaŋe puli siâ siâ tat yeŋgiâp aregât emelâk âlepŋe yeŋaet hâu meyi. Ye hâmbâi âmâ bâleŋân arim âi girâp akbai.

25 Woe, uŋak âmâ sot humo nem unsambe manmâ heroŋe aktâi. Dâ hâmbâi âmâ bâleŋân arim mop manmâ âi girâp akbai. Akto uŋak âmâ giriŋmâ heroŋe maroŋe kakŋân mandâi. Dâ hâmbâi âmâ indem umatŋân manbai.

26 Woe, ulikŋân luâk bikŋande agatmâ den mem hin hiaŋgim dâyi, “Nen Anutuŋe den dâm maknengiâp are makmâ miawaktenŋe nâŋgâm lokoŋet.” dâmbiâ âmâ bâgilupyeŋande heroŋe akyeŋgiyi. Heroŋe akyeŋgimbiâ Anutuŋe bo huŋgun yeŋgiep, yânâk agatmâ hiaŋgi den dâyi aregât dosayeŋe yeŋgiep. Aregât uŋak iregât âmâ luâk âmbâle kâmot humo arekŋe yeŋgât nâŋgâm heroŋe akyeŋgimbiâ âmâ hanoko akbi.

Gasa are gala akyeŋgiwei.

27 Gârâmâ nâ hin maktere nâŋgâŋet. Yeŋe gasalupyeŋe yeŋgât nâŋgâm gala akyeŋgiwi. Akto yeŋgât hâkâŋ akmai are mem gala katyekbi.

28 Akto ye bâleŋe akyeŋgimai are heroŋe akyeŋgiwi. Akto makmâ hâkâŋ yekmai yâk yeŋgât akmâ Anutu ulilaŋbi.

29 Luâk siâŋe ondopge hogombo are ondopge bikŋe waŋben. Luâk siâŋe gâŋgât ito meŋgiŋberâm kârikŋe akto âmâ iripânge biken are waŋben.

30 Luâk siâŋe puli siâ siâgât ulit giŋdo are waŋbiat. Akto luâk siâŋe puli siâ siâ are meŋgiŋdo aregât purik katmâ niŋ bo dâwiat.

31 Yeŋe wan me wan siâ siâ aknengiŋet dâm aregât ukenŋe akmai dop hainâk akyeŋgiwai.

32 Luâk âmbâle bikŋande ye han kalem akyeŋgimai yâk han kalem purikatmâ akyeŋgiwai amâ hâu gain gain miawakyeŋgiwiap? Amâ luâk bâleŋande galalupyeŋe han kalem akyeŋgimai gai.

33 Akto bikŋande gala akyeŋgimai yâk gala akyeŋgiwai amâ hâu gain gain miawakyeŋgiwiap? Amâ luâk bâleŋande hain akmai aten.

34 Akto hâuŋe purikatmâ nengiŋetdâm wan me wan yeŋgiwai amâ Anutuŋe hâu wan hinan purikatmâ yeŋgiwiap? Amâ Anutugât den bâlâk manmai yâkŋe galalupŋe hin dâm siâ me siâ yeŋgimai, “Maleine yekâ hainâgâk hâuŋe nengiwi.” dâmai.

35 Bo. Ye hain bo akbi. Ye gasalupyeŋe gala akyeŋgiwi. Hâuŋe bo yeŋgiwai yâk hanâk heŋgemyeŋgum siâ me siâ yeŋgiwi. Hain akmâ maleine hâuŋe umatŋe membai. Hain akmâ Humo yâkgât nan barat akmâ manbai. Yâkŋe âmâ luâk gulip akto metŋe yâk hanâk han kalem akyeŋgimap.

36 Eweyeŋande han kalem manmapgât yeŋe hainâk han kalem olop manbi.

37 Akto yeŋe yâk yeŋgât den borâm hâre yeŋgimbiâ âmâ hainâk Anutuŋe dosayeŋe bo kat yeŋgiwiap. Dâ dosayeŋe hepun yeŋgimbiâ âmâ hainâk Anutuŋe dosayeŋe hepun yeŋgiwiap.

38 Puli me wan me wan akyeŋgimbiâ âmâ Anutuŋe hainâk akyeŋgiwiap. Gârâmâ Anutuŋe lugum totokombo humo akto yeŋgiwiap. Are âmâ yeŋe yeŋgimai dop hainâk Anutuŋe yeŋgiwiap.” dâep.

Yesuŋe den umatŋe dâm makyeŋgiep.

39 Yesuŋe den hain dâm makyeŋgim den ginŋe hin dâm makyeŋgiep, “Dewunyetŋe bok bokŋe lâuwâ siâŋe yetŋeâk oloŋ akmâ dâp mesokmâ siângen arim hememân hâkoko akbiandat.

40 Akto den siâ makbe. Nanaŋ âmâ tiksaŋe bo ewangimap. Nanaŋ are wan me wan nâŋgâm heŋgemgom âmâ tiksa aregât dop akmap.

41 Akto den siâ makbe. Gâŋe galagaet dewunŋân lâwin uneŋe tatâp are ekmâ guge dewungân lâwin papaŋe tatâp aregât bo nâŋgaŋgim galagaet dewunŋân tatâp aregâlâk hin dâmenâ ârândâŋ bo akbiap,

42 “Gala, dewungân gagap tatâp are meŋgiŋbe.” Gâ hiaŋgi luâk. Guge dewungân lâwin papaŋe tatâp are soŋ meakmenâ âlepŋe akto âmâ galagaet dewunŋân lâwin uneŋe tatâp are memenâ ârândâŋ akbiâp.

Lâwin keiŋe keiŋe.

43 Akto den siâ makbe. Lâwin keiŋe keiŋe aregât koaŋe ikiŋeâk ikiŋeâk kinmap. Lâwin koaŋe âlepŋande lâwin bâleŋân bo kinmap. Akto hainâk lâwin koaŋe bâleŋande lâwin âlepŋân bo kinmap.

44 Giat bunŋande kewu bo akmap. Akto kânden bunŋande ham bo akmap. Bunŋaet keiŋe ya ekmâ nâŋgâmai are.

45 Luâk siâgât biwiŋân wan me wan bâleŋe me âlepŋe pikmâ yendâp aregât launŋânba âlepŋe me bâleŋe miawakmap. Aregât luâk âlepŋe siâ biwi irakŋe manmapgât bunŋe biwiŋânba agak meme âlepŋeâk miawakmap. Dâ luâk bâleŋe siâ biwi heleŋ manmapgât bunŋe biwiŋânba agak meme bâleŋeâk makmap.

Emet kârikŋe akto yeukŋe aregât keiŋe.

46 Yeŋe lau yeŋandeâk, “Humonenŋe, Humonenŋe.” dâm nogonmâ âmâ nâŋe den makyeŋgiman are bo lokomai are amâ ârândâŋ bo akmap.

47 Siâŋe nâŋgât denne nâŋgâm lokom manmap are âmâ dop hin dâre nâŋgâŋet.

48 Luâk siâŋe emetŋe ketugum tetembeŋe kâlep anuŋdo gembo totokombo kârikŋe agep. Kârikŋe akto âmâ emetŋe are ketugumbo ârândâŋ akmâ tato âmâ wâriŋ humo mendo tu seru kârikŋe akto emet are kârikŋe akmâ bo kâwulakmâ kilep. Luâk hain arekŋe dop hain aktâp.

49 Dâ siâŋe denne ire nâŋgâm âmâ hepulep aregât dop âmâ luâk siâ emet ketugum âmâ tetembeŋe yân hanâk yogan yogan kakŋân anuŋdo kilep. Ain âmâ tu seru humo pando âmâ yogan yogan akmâ kâwulakmap.” dâep.

7

Yesuŋe dâmbo hoŋ bawa siâ âlepŋe agep.

1 Yesuŋe den bunŋe are makyeŋgim metem âmâ Kapanaum kepian ariep.

2 Arimbo Roma tembe loko yeŋgât kautŋe siâŋe ikiŋe hoŋ bawa nâŋgâ aŋdo humo agep are momberâm agep.

3 Hain akto luâk kotdâ arekŋe Yesugât pat nâŋgâm âmâ Yuda damunyeŋe mali are arim Yesu kewugumbiâ togom hoŋ bawa maganŋdo kundat hepulâkgât makyeŋgiep.

4 Makmâ huŋgunyeŋgimbo arim hin dâm ulilaŋi, “Roma tembe loko yeŋgât kautŋe siâ hutnennŋân mando luâk âlepŋe dâmaen.

5 Akto nengât den emetŋaet puli kato ketugu nengiyi aregât denŋe nâŋgâmenâ ârândâŋ agâk.” dâm maganŋi.

6 Hain maganŋbiâ nâŋgâm yâk olop ariyi. Arim emetŋe are ewumâk akbiâ galalupŋe den hin dâm makyeŋgim huŋgun yeŋgimbo Yesugâlân arim maganŋi, “O Humo, damun nennŋande hin dâp, “Nâ luâk yânŋe mandân aregât nâŋgâlân bo togowen. Akto nunaet nâŋgâre ârândâŋ bo aktâp.

7 Akto nâ gâŋgâlân bo togoman. Aregât gâ yân denâk makmenâ hoŋ bawane ire âlepŋe agâk.

8 Akto nâ luâk humomo yeŋgât den lokoman. Dâ tembe lokolupnande âmâ nâŋgât den lokomai. Hain akbiâ hutyeŋân gâtŋe siâ maganŋmâ, “Gâ ari” dâre âlepŋe arimap. Akto siâgât, “Gâ ga” dâre âlepŋe gamap. Akto siâgât, “Âi me” dâre âi memap.” hain dâp.” dâyi.

9 Hain dâmbiâ Yesuŋe tembe loko yeŋgât den are nâŋgâmbo dâtŋe akto aregât purik katmâ haminân dondâ kili are hin dâm makyeŋgiep, “Makyeŋgire nâŋgâŋet. Israe luâk yeŋgât hut yeŋânba luâk siâŋe nâŋgâniŋmap âlepŋe hinare bo mem miawagân.” dâep.

10 Hain dâmbo tembe loko galalupŋande purik katmâ arim emelan âgâm hoŋ bawa âlepŋe agep are egi.

Yesuŋe dâmbo luâk momoŋe siâ agatmâ âlepŋe agep.

11 Akto Yesu Aposololupŋe olowâk kepia siâ kotŋe Nain ain arimbiâ luâk kâmot humoŋe hamiyeŋân kinbiâ olowâk ariyi.

12 Akto kepia are tâlâgumbo luâk âmbâle kâmot humo siâŋe âmbâle kambut siâgât nanŋe konok moep are lokom hangowerâm togoyi.

13 Togombiâ Humoŋe âmbâi kambut are ekmâ okot nâŋgâm hin dâep, “Bo inde.” dâep.

14 Hain dâm temân dâgâm lokom togoyi are mendo yân kinbiâ hin dâep, “Luâk sigan agat.”

15 dâm maganŋdo luâk momoŋe are agatmâ den agep. Den akto Yesuŋe maganŋmâ, “Memege olop malet.” dâep.

16 Hain dâmbo luâk âmbâle arekŋe ekmâ ongâyeŋe hogombo bâtyeŋe dâtyeŋân igim kinmâ Anutu maganŋmâ hin dâyi, “Anutu gâŋe hoŋ bawage humo siâ huŋgunaŋen are hutnennŋân mandâp.” dâyi. Dâm âmâ hin dewatim dâyi, “Anutuŋe luâk âmbâle

damun nennje akberâm hunjgun anjdo togoep.” dâyi.
17 Akto Yesunje agep aregât pat are sambelem arim Yudaia hân akto hân biken biken arimbo hârokŋe nâŋgâyi.

Yesunje Yohanegât dâep.

18 Yohane tu puliyenjgiep yâkgât galalupŋande Yesunje wan me wan miep aregât den pat maganji.
19 Maganjbiâ galalogâtŋe lâuwâ siâ yetkondo togombela den hin makyetkim hunjgun yetkiep, “Humogâlân arim den hin dâm maganjlet, Luâk togowiapgât dâyi are gâ me? Nen ninjande togoâk dâm lâmgom manden?” hain dâm maganjlet.”
20 Hain dâm hunjgun yetkimbo Yesugâlân togom hin dâm maganjiat, “Yohane tuân katyegep arekŋe hin dâm hunjgun netkiâp. Luâk togowiapgât dâyi are gâ me? Me siâgât lâmgom manbaen?” dâyiat.
21 Akto sop ain Yesunje luâk kundatyenje olop are makyenjgimbo bo akyenjgiep. Akto sinduk baniara bâleŋande kautyeŋân meyegi are watyegep. Akto dewunyenje bok boknje makyenjgimbo dewunyenje hâreakto egi.
22 Aregât Yesunje Yohanegât galalogâtŋe hin dâm makyetkiep, “Yet arim âmâ wan me wan yetŋe dewunyetŋande ektat akto ondopyetŋande nâŋgat nâŋgâ yâkgât den pat Yohane hin dâm maganjlet, “Dewunyenje bok boknje yâk yenjgât dâmbo dewunyenje hâreakto ektâi. Keiyenje gonjgonje yâk yenjgât dâmbo âlepŋe akmâ bam gutâi. Hâk bâle miawak yenjgimbo manmai yâk yenjgât dâmbo âlepŋe aktâi. Ondopyenje bok boknje yâk yenjgât dâmbo ondopyenje pâroŋ âgâmbo den âlepŋe nâŋgâi. Momonje yenjgât makto golâ akmâ mandâi. Akto umburuk mandâi are den pat âlepŋe makyenjgimbo nâŋgâi.”
23 Akto luâk siâ nâŋgât akmâ bo bâleniŋmâ hâkâŋ akniŋbiap amâ yâkgât nâŋgâre âlepŋe humo akbiap.” Hain dâm hunjgun yetkiep.
24 Hunjgun yetkimbo purik katmâ arimbela Yesunje luâk âmbâle kili are Yohanegât hin makyenjgiep, “Ye hân kamitŋângen wan ekberâm ariyi? Seruŋe kâro waito duwuŋ akto are ekberâm ariyi me?
25 Yohane âmâ haingât dopŋe bo. Me luâk siâŋe hâk pekeŋe kulem melem agakŋe luguakmâ kei pekeŋe âlepŋe dondâ kalep are ekberâm ariyi me? Amâ bo. Luâk hain arekŋande luâk humomo yeŋgât emelan tatmâ sot âlepŋe nembiâ tepyeŋe pikto gemai.
26 Yohane âmâ hainare yeŋgât dopŋe bo. Aregât ye wan ekberâm ariyi? Ye Anutugât den dâm miawagep siâ ekberâm ariyi. Aregât makyenjgire nâŋgâŋet. Yohane egi are âmâ Anutugât den makmâ miawakmâ gayi yâk hainare bo.
27 Yâk âmâ siâ. Yâkŋe âmâ hârok ewangiyektâp. Hain gârâmâ Anutuŋe yâkgât den hin dâep are tatâp,

“Nune hoŋ bawane maganjmâ hunjgunaŋdere
laune lokom gâŋgât ulikŋân akginjmâ
dâp henjgemgo giŋbiap.”

Akto den kulemgoep are bunŋe akto Yohane togoep.
28 Akto luâk siâŋe Yohane ewangiwiapgât dop bo tatâp. Are âmâ Yohaneŋe ulik gulik akmâ âinaet keiŋe bo ekmâ nâŋgâwiap aregât luâk yânŋe biwiyeŋe Anutugâlân katbiâ arim kinbiap yâk hârokŋe Yohane ewangiwai.”
29 Hain dâm makyenjgimbo luâk âmbâle dondâŋe gawamangât puli meme luâk olowâk yâkŋe emelâk Anutugât den lokom manbiâ Yohaneŋe tuân mem katyegep yâkŋe Anutugât den are tângombiâ bunŋe agep.
30 Dâ Parisaio luâk akto Mosegât den makyenjgimini yâkŋe âmâ Anutugât dâp are hâkâŋ akmâ Yohaneŋe tuân bo kat nenegâk dâm manmâ gayi. Hain agigât yâkŋe âmâ nâŋgâmbiâ bunŋe bo agep.
31 Akto den siâ hin dâm lâuwâŋe makyenjgiep, “Luâk kâmot ire yâk yenjgât wanân dop katmâ makbe? Yâk wan hinare?
32 Nanaŋ kâmot lâuwâ kepia sombeimân tatbai. Akto kâmot siâŋe kâmot siâ are hin dâm makyenjgiwai, “Nennje heroŋe akmâ bâtâ kondennje yeŋe kep bo kondâi. Akto nennje âi girâp akmâ indien hain indeŋet dâm makyenjgiennje bo indeâi.” dâwai.
33 Akto aregât maktere nâŋgâŋet. Yohaneŋe tuân katyegep yâkŋe âi keiŋe

katmâ tu sot bo nem manmâ âmâ yân âi mem manmâ gambo hin dâyi, “O, luâk ire sinduk baniara bâleŋande meme agaŋdâp.”
34 Akto nâ luâk akmâ geân nâŋe sot soŋgo nendere nekmâ hin dâmai, “Luâk ire âmâ sot humo nem mandâp are gawamangât puli meme luâk akto luâk bâleŋe yeŋgât gala.” dâmai.
35 Anutugât nâŋgâ nâŋgâ kâmot are âmâ ginbailupŋe yâkŋe yâkgât keiŋe mem golâ katbiâ bunŋe kârikŋe agep.” dâep.

Âmbâle siâŋe Yesugât keiŋe puliep.

36 Parisaio luâk siâŋe Yesu kewugumbo emetŋân âgâmbo mendugu akmâ sot neyi.
37 Sot nem tatbiâ ain gâtŋe âmbâle dâp gulip malep siâŋe Yesu Parisaio luâk yâkgât emetŋân âgâm talep are nâŋgâm tu higennŋe are mem âgâep.
38 Mem âgâm haminân kinmâ indembo dewunŋe tuŋe târâŋ dâm keiŋân giep. Gembo dumutŋe yeukŋe arekŋe keiŋe pulim metiep. Pulim metem âmâ keiŋe mem maŋganmâ tu higennŋe are keiŋân kâim puliep.
39 Hain akto Parisaio Yesu kewugumbo âgâyiat arekŋe ekmâ biwiŋânâk hin nâŋgâep, “Dâp gulip manmap irekŋe aktâp ire bo agakŋe. Gârâmâ bundâk Yesu Anutugât hoŋ bawa manmap dâine âmbâle iregât keiŋe nâŋgâwop.” dâm nâŋgâep.
40 Hain nâŋgâmbo Yesuŋe ekmâ nâŋgâm âmâ hin magaŋep, “Simoŋ, den siâ maktere nâŋgâ.” dâmbo hin magaŋep, “Tiksa, makniŋmenâ nâŋgâwe.” dâmbo
41 hin magaŋep, “Luâk siâŋe luâk lâuwâ puli yetkiep siâ 50 kina siâ 5 kina.
42 Akto siân aregât hâuŋe niŋlet dâmbo puli are panbela bo agep. Bo akto bo mem miawagiat aregât yâkgâlân arim kinmâ hin dâyiat, “Puli bo tat netkiâp.” dâmbela hin makyetkiep, “Hanâk, misiget, âlepŋe ariet.” dâmbo ariyiat. Hain akto âmâ niŋande dosa hepunaŋep aregât nâŋgâmbo huraguep? 50 kina miep arekŋe me 5 kina miep? Aregât makniŋmenâ nâŋgâwe.” dâep.
43 Hain dâmbo hin dâep, “Puli dondâ miep arekŋe ukennŋe nâŋgâep.” dâep. Hain dâmbo Yesuŋe hin dâm magaŋep, “Gâ âlepŋe maktât.”
44 Hain dâm âmbâle are ekmâ hin dâm Simoŋ magaŋep, “Âmbâle ire ek. Nâ gâŋgât emelan gare tu bo kâim niŋmenâ puliaktân. Akto âmbâle irekŋe âmâ indembo dewunŋe tuŋe keinân gembo dumutŋande puli nektâp.
45 Gâŋe âmâ bo maŋgan nektât. Dâ âmbâle irekŋe âmâ keine mem maŋgan nekmâ heroŋe akniŋdâp.
46 Akto gare gâŋe âmâ tu higen suk suk siâ kautnân bo kâiât aregât âmbâle irekŋe âmâ tu higennŋe olop kâimbo keinân gembo puli nektâp.
47 Âmbâle irekŋe âmâ gala konok akniŋdâpgât nâ yâkgât patŋe hin maktere nâŋgâ. Luâk siâŋe galaŋaet dosa umatŋe pulianŋdo aregât heroŋe humo nâŋgâ aŋbiap. Dâ luâk siâŋe galaŋaet dosa biknŋeâk pulianŋdo aregât heroŋe kaknŋeâk nâŋgâ aŋbiap. Aregât keiŋe hin dâre nâŋgâ. Anutuŋe âmbâle iregât dosaŋe umatŋe are emelâk hepun aŋdo heroŋe humo nâŋgâ niŋdâp hain.”
48 Hain dâm âmbâle are hin dâm magaŋep, “Dosage emelâk hepun giŋdân.” dâep.
49 Hain dâmbo olowâk tatmâ sot neyi arekŋe biwi yeŋân hin nâŋgâyi, “Luâk iregât keiŋe gain gain hinare? Gain gain akmâ dosage emelâk hepun giŋdân dâp?”
50 Biwiyeŋande hain nâŋgâmbiâ Yesuŋe âmbâle are hin dâm magaŋep, “Biwige Anutugâlân arim kindâp aregât kambiamge sândugembo manbiat.” dâm magaŋep.

8

Yesu olop ariyi yeŋgât keiyeŋe.

1 Sop aregât kakŋân Yesuŋe kepia hârogâk ândeaŋmâ arim Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp aregât den pat âlepŋe makyeŋgim malep. Akto Aposololupŋe keiân lâuwâ are oloŋ yekto olowâk ariyi.
2 Akto âmbâle biknŋe olop ariyi are yeŋgât keiyeŋe hin. Biknŋe âmâ sinduk baniara bâleŋande meyekbiâ are watyeŋgimbo âlepŋe agi are. Akto biknŋe âmâ heŋgem yeŋguep yâk olop ariyi. Akto yâk yeŋgâlân gâtŋe siâ kotŋe Maria Madala kepian gâtŋe, yâkgât âmâ sinduk baniara bâleŋe nâmbulân lâuwâ walaŋep.

3 Akto siâ kotŋe Yohana are Herotegât hoŋ bawa luâk kotŋe Kusa yâkgât âmbenŋe. Akto siâ kotŋe Susana. Akto âmbâle bikŋe puli oyaŋmâ Yesu akto aposololupŋe yeŋgiyi are olowâk ariyi.

Anutugât den aregât dâp.

4 Luâk âmbâle dondâŋe kepiayeŋe hepunmâ Yesugâlân togom mendugumbiâ yekmâ âmâ den ginŋe hin dâm makyeŋgiep,
5 “Luâk siâŋe seŋgo alekŋe are panberâm âiângen mem ariep. Akto alekŋe bikŋe dâwân gembo luâkŋe tâlim hogombiâ lâutŋe togom nem meteyi.
6 Dâ seŋgo alekŋe bikŋe âmâ hân yam yamân gembo kâmŋe gam âmâ tu bogât ainâk moep.
7 Akto alekŋe bikŋe hele kâlegen giep. Gem kâmŋe gambo are âmâ hele humoŋe gam âgâm lokom gunduŋaŋdo moep.
8 Akto alekŋe bikŋe âmâ hân keluŋe olowân gembo miawakmâ kâmŋe bususuk dâm gam bunŋe dondâ miawagep.” Hain are makmâ âmâ benŋe kârikŋeâk makmâ hin magep, “Luâk ondopdâŋe den ire nâŋgâwi.” dâep.
9 Akto hoŋ bawalupŋande den memeŋe aregât keiŋe gain gaingât maktât dâm aikoyi.
10 Aikombiâ hin dâm makyeŋgiep, “Anutuŋe ye emelâk nâŋgâ nâŋgâyeŋe mem pâroŋ kalep. Kato Anutuŋe damunyeŋe akmapgât keiŋe nâŋgâi. Dâ bikŋe amâ ekmâ âmâ bo ekmâ nâŋgâm heŋgemgomai. Amâ Anutuŋe makto dewunyeŋande âmâ ekmai. Dâ biwiyeŋân bo gemap. Akto ondop yeŋande nâŋgâmai. Dâ nâŋgâ nâŋgâ yeŋân bo gemap. Aregât den dopŋân maktere keiŋe bo nâŋgâmai.
11 Hain. Akto den ginŋe makyeŋgiân aregât keiŋe hin. Anutugât denŋe seŋgo alekŋe aktâp.
12 Seŋgo alekŋande dâwân giep. Hân dop are âmâ hinare manbai arekŋe Anutugât den nâŋgâmbiâ biwiyeŋân ewuwiap. Ewumbo Niambiŋe ekmâ den are nâŋgâm biwiyeŋe nâŋgâlân katbiâ Anutuŋe damunyeŋe akbopgât hâreyeŋgim ariwiap.
13 Dâ seŋgo koaŋe kât heregân giep dop hainare manbai yâkŋe den pat âlepŋe nâŋgâm arekŋeak ukenŋe akbai. Dâ hanyeŋân kândârâŋe bo giepgât sop pâŋ konok dondâ mem âmâ dopko dopko miawakto den pat âlepŋe hamianŋmai.
14 Akto seŋgo alekŋe bikŋe hele kâlegen giep dop hinare manbaiŋe amâ Anutugât den nâŋgâwai. Nâŋgâm âmâ hâkgât siâ me siâgât nâŋgâm heŋgemgom puli me sâŋgum lâuwâ lâuwâ me ito sikum aregât ukenŋe nâŋgâm hanokoakmâ âmâ den are hepunbiâ âmâ bunŋe bo akmap.
15 Dâ koaŋe hân kelurâ ain giep dop hainare manbai yâkŋe den pat âlepŋe nâŋgâm han yeŋe heŋgemgom yeukŋân mem manmai. Hain akmâ kârikŋe akmâ bunŋe penianŋmai.

Pagaleŋegât dop.

16 Luâk siâŋe pagaleŋe sagom âmâ umbâ kâlegen me yeye amukŋân kato bo tatmap. Tek teknân kato emet kâleŋe pagalembo ekmâ gem âgâmai.
17 Aregât keiŋe âmâ hin. Wan me wan tip yemap are mem miapanbai. Dâ siâ me siâ ekbiâ bo akto are pagaleŋân miawakto hârokŋe ekbai.
18 Siâ siâ me siâ talaŋdo âmâ Anutuŋe siâ waŋdo sambeleaŋbiap. Dâ siâ siâ me siâ bo talaŋmap are bâtnân tatniŋdâp dâm nâŋgâm hilipkombo are Anutuŋe bâtŋânba oloŋmâ pando yân tatbiap. Aregât den makmâ tatân ire nâŋgâm gangerâm manbi.” hain dâep.

Yesugât memeŋe emilupŋe.

19 Sop ain luâk kâmot humoŋe Yesu ândeaŋmâ kinbiâ memeŋe emilupŋe togom imbianŋmâ ekberâm ewum hâumgom kâlewânâk kili.
20 Kâlewânâk kinbiâ luâk siâŋe hin dâm maganŋep, “Memege emilupgande gekberâm togo iŋgon betgen kinmâ gemenâ gekne dâm gogondâi.” dâep.
21 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâm maganŋep, “Anutugât den nâŋgâm lokomai ire âmâ nâŋgât memene emilupne are yeŋgât dop aktâi.” dâep.

Yesuŋe seru maganŋdo sândugiep.

22 Hilâm siân Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, “Bâtgum ire hâtikom biken arine.” dâmbo olop waŋgan âgâm ariyi.

23 Arimbiâ Yesu asiŋ yiep. Yem tato seru humo pando âmâ haru are bâliep. Bâlimbo âmâ waŋga are kâi akberâm agep.
24 Kâi akberâm akto Humo are goaŋmâ hin dâyi, “Wâe, luâk Humo, nen ire haruân bâliweren.” dâmbiâ agatmâ makto seru akto haru nâŋgâm nâŋâgâyiat.
25 Nâŋâgâmbela hin dâm makyeŋgiep, “Nâŋgâm kepilâniŋmai are yâgâte?” dâmbo yâkŋe âmâ wan me wan akmâ miep are ekmâ otneyeŋe ariep. Arimbo kinmâ hin dâm magaŋgi goaŋgi agi, “Ae, luâk irekŋe âmâ seru akto haru ina den makto nâŋgaŋdat aregât keiŋe gain gain?” dâyi.

Yesuŋe sinduk baniara watyekto bauyeŋgât biwiyeŋân geyi.

26 Akto bâtgum are hâtikom Galilaia hân biknâŋen Gerasene are yeŋgâlân ariyi.
27 Ain arim waŋgaŋe haru dâtŋân kindo sopanmâ ge kindo âmâ luâk siâ kepiangenba togom peniaŋep. Aregât keiŋe hin. Sinduk baniara bâleŋe kugâkŋe memeŋe agaŋbiâ malep. Agaŋbiâ hâk pekeŋe bâlâk manmâ aŋun bo aŋgim sop kâlep hainâk malep. Manmâ emetŋân bo manmâ âmâ sumângen hilâm ârândâŋ arim togominep.
28-29 Hain akto tembe lokoŋe bâtŋe bikŋe bikŋe dâgâmbiâ âmâ piriŋ piriŋ kato hâreakto sinduk baniara arekŋe hâwâlaŋdo hân kamitŋângen ariminep. Keiŋe hain. Akto luâk are togom Yesu ekto sinduk baniara bâleŋe are wat yekberâm akto aregât enemŋân ge yiep. Yem âmâ hin magaŋep, “Yesu gâ Anutu Humo dondâ yâkgât nanŋe wangât nâŋgâlân togoât? Nâ hâk hilâlâm bo niŋ.” dâmbo
30 ekmâ magaŋep, “Kotge niŋe?” dâm aikombo sinduk baniara dondâŋe memeŋe agaŋbiâ malep aregât agonakmâ hin dâep, “Kotne kâmot humo.” dâep.
31 Hain dâmbo sinduk baniara dondâ arekŋe Yesu hin dâm ulilaŋi, “Âlepŋe huŋgun nengimenâ hememân bo gienŋe nenguwerâp.” dâm ulilaŋi.
32 Akto hân ain bau dondâ tâmut nem mali aregât sinduk baniara bâleŋe arekŋe magaŋi, “Nâŋgâ nengimenâ luâk ire hepunmâ bau yeŋgât biwiyeŋân gene.”
33 dâmbiâ, “Âlepŋe.” dâmbo arekŋeak luâk are hepunmâ bauyeŋgât biwiyeŋân geyi. Gembiâ bauŋe gem tu deŋgânân gembiâ lauyeŋân pikto moyi.
34 Akto bau damunyeŋe arekŋe are ekmâ pârigim arim luâk âmbâle dondâŋe kalam yeŋângen me kepia yeŋângen ari den pat are makyeŋgiyi.
35 Makyeŋgimbiâ luâk âmbâle hamepŋe olowâk wan me wan agep are ekberâm Yesugâlân togoyi. Togombiâ sinduk baniaraŋe memeŋe agaŋi yâkŋe âmâ nâŋgâ nâŋgâŋe hulaŋ akto hâk pekeŋe lugu akmâ Yesugât keiŋân talep. Are ekmâ hamep akmâ kili.
36 Kinbiâ âmâ wan me wan are ekmâ nâŋgâyiŋe sinduk baniara watyekto âlepŋe agep yâkgât den pat makyeŋgiyi.
37 Makyeŋgimbiâ Gerasene hân ambolupŋande hamep akmâ Yesuŋe hân are hepunmâ siângen ariâk dâm aregât magaŋi. Magaŋbiâ ariwerâm waŋgan âgâmbo
38 luâk sinduk baniara walaŋep arekŋe olop arire dâm magaŋep. Magaŋdo Yesuŋe hin magaŋep, “Gâ tat.
39 Anutuŋe heŋgem guguâp aregât den pat ewege memege akto ginbailupge makyeŋgiwen.” dâm magaŋep. Hain dâmbo purik katmâ arim Yesuŋe heŋgemgoep aregât den pat hârogâk makyeŋgiep.

Yesuŋe dâmbo den emetŋe damun luâk aregât baratŋe siâ momoŋânba agalep.

40 Akto Yesuŋe kepia are hepunmâ bâtgum biken ariep. Arimbo lâmgom tali arekŋe dondâŋe heroŋe agi.
41 Heroŋe agaŋbiâ den emetŋe damunŋe siâ kotŋe Yairo arekŋe keiŋân kâŋgom âmâ togom hin dâm magaŋep,
42 “Baratne konok dondâ hombaŋŋe 12 are momberâm aktâpgât gâ kewugu gekmâ emetnân ariwerâm aktân.” Hain dâm magaŋdo olowâk ariyiat. Arimbela luâk âmbâle dondâŋe watmâ arim ândeaŋ gondeaŋ agi.
43 Akto hutyeŋân âmbâle siâ kilep yâkgât keiŋe hin. Âmbâle yeŋgât dewutâ gambo akmai dop hain bo akminep. Hokboâk hokboâk gambo mando hombaŋ 12 bo agep. Hain akmâ manmâ gambo doktaŋe tângowerâm ewum hâumgom hepunmini.

44 Akto âmbâle arekŋe Yesugât haminŋân arim luguak luguakŋe mem walip koaŋep. Walip kom arekŋeak âlepŋe agep.

45 Âlepŋe akto ainâk Yesuŋe hin dâm aiyeŋguep, “Niŋande mem walip nuguâp?” dâep. Hain dâmbo hârogâkŋe ândeaŋ gondeaŋ agi arekŋe nen bonâŋgâen dâmbiâ aregât Petoroŋe hin dâep, “Apo, luâk dondâ ândeaŋ gondeaŋ ketugu gektâi.” dâmbo

46 hin dâep, “Wâtne gembo aregât maktân. Siâŋe walip nuguâpgât nâŋgân.” dâmbo

47 âmbâle arekŋe bundâk howaire nâŋgâp dâm ongâŋe hogombo Yesugât enemŋân bam âmâ walip kom âlepŋe agep aregât keiŋe hârogâk ain kili yeŋgât dewunyeŋân makmâ miawakmâ magaŋep.

48 Magaŋdo nâŋgâm hin magaŋep, “Meŋ, biwige nâŋgâlân katât aregât Anutuŋe nâŋgâ giŋdo âlepŋe aktât. Yeukŋân bam ari.” dâep.

49 Hain dâm kindo ainâk Yairogât hoŋ bawa siâŋe emelanba gam hin dâm magaŋep, “Baratge emelâk mondâp aregât luâk Humo ire inâk talâk. Umatŋe siâkâ bo agaŋ. Bo hâwâlaŋ.” dâmbo

50 Yesuŋe nâŋgâm Yairo hin dâm magaŋep, “Nâŋgâmâk bo ak. Biwige nâŋgâlân katmenâ baratge âlepŋe akberâp.” dâep.

51 Hain dâm oloŋmâ arim Yairogât emet ewumâk kinmâ bikŋe yeŋgât dâmbo kili. Kinbiâ Petoro, Yohane, Yakobo akto âmbâi sisik aregât eweŋe memeŋe meyekto emelan olowâk âgâyi.

52 Akto luâk âmbâleŋe indem kambiam bâle agi are hin dâm makyeŋgiep, “Baratyetŋe ire bo mondâp. Yân asiŋ yendâp aregât ye bo indeŋet.” dâmbo nâŋgâm giriŋ aŋi.

53 Giriŋ aŋmâ hin dâyi, “Wangât hain dât? Are bunŋe mondâp.”

54 dâmbiâ baratyetŋe mem magaŋep, “Barat agatmâ kin.”

55 dâmbo tepŋân tuk tuk dâmbo ainâk agalep. Agato sot om waŋbiâ neâk dâm makyeŋgiep.

56 Hain akto aregât eweŋe memeŋande ekbela dâtŋe agep. Akto Yesuŋe hin dâm makyetkiep, “Iregât den pat bo makyeŋgiwiandat.” dâm makmâ hâre yetkiep.

9

Yesuŋe Aposololupŋe huŋgunyeŋgimbo âi keiŋe kali.

1 Yesuŋe Aposolo 12 mem oloŋyekto togombiâ sinduk baniara bâleŋande meme akyeŋgimini are watyeŋgiwaigât akto kundatdâ mem âlepŋe ketugu yekbaigât aregât makmâ kârikŋe yeŋgiep.

2 Akto Anutuŋe damunyeŋe akto den pat makyeŋgim kundatdâ mem âlepŋe ketugu yekbai aregât huŋgun yeŋgim hin dâm makyeŋgiep,

3 “Ariwerâm âmâ huwan, ito, sot, puli akto hâk pekeŋe dondâ bo mem ariwai.

4 Kepia siân arimbiâ emelan oloŋ yekmâ âgâmbiâ ainâk tatmâ gem ariwai.

5 Akto siân arimbiâ âmâ gala bo akyeŋgimbiâ âmâ kepia are hepunmâ keiyeŋân nukum tatbiap are paŋ paŋgom panmâ den kârikŋe makyeŋgim arimbiâ âmâ yeŋgât keiyeŋe nâŋgâwai.” dâep.

6 Hain dâm makyeŋgim huŋgun yeŋgimbo kepiaŋe kepiaŋe arim manmâ Anutu damunyeŋe akbiap aregât den pat makyeŋgiyi. Akto kundatdâ mem âlepŋe ketugu yegi.

Heroteŋe Yesugât den pat nâŋgâep.

7-9 Akto Yesuŋe ya agep aregât biknande hin magaŋgi goaŋgi agi, “Yohaneŋe momoŋânba agatmâ mandâp mon?” dâyi. Dâ biknande âmâ hin dâyi, “Eliaŋe lâuwâŋe miawakmâ mandâp mon?” dâyi. Dâ biknande âmâ hin dâyi, “Anutugât hoŋ bawa emelâk gâtŋe siâŋe momoŋânba agatmâ mandâp mon?” hain dâyi. Hain dâmbiâ Heroteŋe nâŋgâmbo ârândâŋ bo akto han lâuwâ akmâ hin dâep, “Emelâk maktere Yohane hanŋe hâreyi. Dâ ire âmâ niŋande hainare akmâ mandâp aregât den pat ire nâŋgân?” hain dâm Yesu ekberâm agep.

Yesuŋe luâk 5,000 sot yeŋgimbo neyi.

10 Akto aposololupŋande âi ketugum mali. Manmâ purik katmâ aregât den pat Yesu magaŋi. Den pat dâm magaŋbiâ Yesuŋe meyekmâ, “Nenŋeak ari manmâ biwiyeŋe sândugeâk.” dâmbo Besaida kepiangen ariyi.

11 Arimbiâ luâk bikŋande yekmâ âmâ
hamiyeŋân ariyi. Akto Yesugâlân togom-
biâ gala akyeŋgimbo mali. Manmâ Anu-
tuŋe damunyeŋe akberâm agep aregât den
pat makyeŋgiep. Akto kundat agi are mem
heŋgem yeŋguep.
12 Hain akmâ kindo emet dâgâ yeŋgiwop
dâm aposololupŋe bât biken lâuwâ arekŋe
togom hin maganŋi, “Iren hân kamitŋângen
manden aregât luâk âmbâle huŋgun
yeŋgimenâ kepiayeŋângen arim sot mem
neŋet.” dâm maganŋi.
13 Hain dâmbiâ hin dâm makyeŋgiep,
“Yeŋe sot siâ yeŋgiŋet.” dâmbo hin dâm
maganŋi, “Nen sot momerâk akto iŋan lâuwâ
areâk tat nengiâp. Aregât gain gain ak-
beren? Kepiangen arim luâk kâmot humo
ire yeŋgât sot puligonegât maktât me?”
dâyi.
14 Amâ luâk 5,000 maligât. Dâ Yesuŋe hin
dâm makyeŋgiep, “Makyeŋgimbiâ kâmot 50
âk hârok ain ain tatmâ ariŋet.” dâep.
15 Hain dâmbo makyeŋgimbiâ hainâk tat-
biâ
16 sot akto iŋan are mem himbimân
dewunŋe panmâ Anutugât mepaiŋe mem
agatmâ iŋan are munditmâ ligiep. Ligim
sot are mem munditmâ hoŋ bawalupŋe
ârândâŋ yeŋgimbo luâk âmbâle kâmot tali
are oyaŋ yekmâ yeŋgimbiâ neyi.
17 Nembiâ tepyeŋe pikto bikŋe talep are
âmâ hakan lugumbiâ haka 12 pigep.

Petoroŋe Yesugât keiŋe makmâ miawagep.

18 Akto hilâm siân Yesu ikiŋeâk manmâ
Anutu olop den maganŋgiyiat. Hain akbela
Aposoloŋe yâkgâlân arimbiâ aiyeŋgum hin
dâep, “Luâk âmbâleŋe nâŋgât niŋe dâmai?”
dâep.
19 Hain dâmbo yâkŋe hin dâm maganŋi,
“Bikŋande âmâ Yohane tuân katyegep are
hain dâmai. Dâ bikŋande âmâ Elia hain
dâmai. Akto bikŋande âmâ Anutugât hoŋ
bawa propete siâ emelâk moep arekŋe
momoŋânba agatmâ mandâp hain dâmai.”
dâyi.
20 Hain dâmbiâ hin aiyeŋguep, “Dâ yeŋe
âmâ nâŋgât niŋe dâmai?” dâmbo Petoroŋe
hin maganŋep, “Gâmâ Anutuŋe huŋgun
giŋdo damun nenŋe akberâm gien are
bunŋe.” dâep.
21 Hain dâmbo aregât bo makmâ
miawakmâ makyeŋgiwi dâm makmâ
hâreyeŋgiep.
22 Akto lâuwâŋe hin dâm makyeŋgiep,
“Nâ luâk akmâ geângât nâ wan me wan
akniŋbiâ nâ hâk hilâlâm nâŋgâwian. Ain
âmâ sumbe kat kat luâk akto Mosegât den
kârikŋe makmâ miawakmai akto kepia
ambolupŋe yeŋgât damunlupyeŋande gasa
akniŋmâ nugumbiâ mondere hilâm âlâwu
bo akto momoŋânba agatmâ manbian.”
dâep.

Yesugât den lokom manmai aregât keiŋe.

23 Yesuŋe luâk âmbâle hin dâm
makyeŋgiep, “Luâk bikŋande biwiyeŋe
nâŋgâlân katmâ nâ olop ariwerâm âmâ
wan me wan akmâ hilipkowai aregât bo
hamep akmâ manbai. Akto yeŋe hâkyeŋaet
bo nâŋgâm hilâmŋe hilâmŋe nâŋgât den
lokom manbai.
24 Dâ siâŋe ikiŋe manmanŋe gangerâwiap
are âmâ hilip aguwiap. Akto siâŋe nâŋgât
den âi aregâlâk nâŋgâm mando kombiâ
âmâ momoŋânba agatbiap.
25 Dâ siâŋe manmâ siâ siâ mem lokom
aregât ukenŋe âlepŋe akbiapŋe mombiap
sop ain wan me wangât ya ukenŋe akbiap
arekŋe bo tângombo momo kârikŋânba bo
agatbiap.
26 Akto siâŋe nâŋgât hâkâŋ akmâ nâŋgât
den bo lokom manbiap aregât keiŋe hin.
Nâ luâk akmâ geân akto ewene netgât pa-
galeŋe netŋande panmâ ŋirik ŋirik dâmbo
âmâ himbimân aŋelolupnetŋande nâ olop
gienŋe luâk ya akmai are nâkâ hainâk hami
yeŋgiwian.
27 Maktere nâŋgâŋet. Yu kindâi ire bikŋe
bo mom golâ manbaiân Anutuŋe damun-
yeŋe akbiapgât are ekbai.” Hain dâm
makyeŋgiep.

Mose akto Elia Yesu olop den maganŋgi goaŋgi agi.

28 Yesuŋe den hain dâm makyeŋgimbo
hilâm 8 mon bo akto Anutu olop den ak-
berâm Petoro, Yohane, Yakobo, meyekto
gimbâŋe siân âgâyi.

29 Âgâmbiâ Anutu olop den akbela Petoro
akto galalogâtŋe yâk asiŋgât akmâ tali.
Hain akbiâ Yesugât enem dewunŋe siâ
akto hâk pekeŋe lugu agep are kau timan
timan agep.
30 Hain akto himbim pagaleŋe belek
belek dâm yendo luâk lâuwâ Mose akto Elia
ainâk miawagiat.
31 Yâk miawakmâ Yesu Yerusalem
kepian arim Anutuŋe yâkgât makmâ
hâreaŋep are watmâ mombiap aregât yâk
olop den magaŋgi goaŋgi agi.
32 Den aregât magaŋgim kâlâkom agat-
biâ Petoro akto galalogâtŋe asiŋgât dondâ
akyetkimbo dewunyeŋe panmâ Yesu pa-
galeŋe kulemŋe akto luâk lâuwâ yâk olop
kinbela yelegi.
33 Akto Mose akto Elia ariwerâm akbela
Petoroŋe tirip aregât keiŋe bo nâŋgâm
Yesu hin dâm magaŋep, “Luâk Humo,
âlepŋe dondâ nen in manden aregât gâ
nâŋgâmenâ uligi gâŋgât siâ Mosegât siâ
Eliagât siâ hain ketugune.” dâep.
34 Hain dâmbo ainâk hamandat akmâ
dâgâm bup panmâ tigi yekto Petoro,
Yohane akto Yakobo yâkŋe ongâyeŋe
hogombo kili.
35 Hain akbiâ hamandat kâlegenba Anu-
tuŋe hin dâm makyeŋgiep, “Are ekŋet. Luâk
ire nâŋgât nanne okotne nâŋgâ aŋdere
nâŋgât lau lokom manmap yâkgât denŋe
nâŋgâm lokom manbai.”
36 Anutuŋe den hain dâm kondo Yesuŋe
ikiŋeâk kindo egi. Akto wan me wan egi
are sop ain luâk siânba bo makyeŋgim yân
biwiyeŋânâk katmâ nâŋgâm mali.

Yesuŋe sinduk baniara bâleŋe walep.

37 Emet hauŋdo gimbâŋânba gembiâ luâk
kâmot humoŋe togom Yesu peniaŋi.
38 Togom peniaŋi yâk yeŋgât hutyeŋânba
siâŋe Yesu hin dâm magaŋep, “Luâk Humo,
iregât yu ulitgiŋbe. Nanne konok ire gam
ek.
39 Keiŋe hin. Sinduk baniara bâleŋe siâŋe
hilâm ârândâŋ kautŋân mendo dewunŋe
gâwâŋ gâwâŋ dâmbo ge yendo launŋân barak
pâtkombo den kârikŋe makmap. Akto sin-
duk baniara bâleŋe arekŋe hilâm ârândâŋ
hainâk hilipkom hâk hilâlâm waŋmap.
40 Haingât aposololupgande watŋet dâm
ulit yeŋgire ewum hâumgom hepuli.” dâep.
41 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâm ma-
gaŋep, “Yei, luâk kâmot bo nâŋgâniŋmai ye
hanyeŋe kârikŋe. Nâ ye olop sopŋe sopŋe
manmâ sokom katyekbian mon? Nange
are mem ga.” dâep.
42 Hain dâmbo Yesugâlân mem âgâmbo
sinduk baniaraŋe bâleŋe agaŋdo dewunŋe
gâwâŋ gâwâŋ dâmbo ge yiep. Hain akto
Yesuŋe sinduk baniara bâleŋe are watmâ
pando arimbo âlepŋe akmâ ewenaelân
ariep.
43 Arimbo luâk âmbâleŋe Anutuŋe
memeŋe agaŋdo kulem miep are ekmâ
nâŋgâm bâtyeŋe dâtyeŋân igim kinmâ han
lâuwâ agi.

Mombiap aregât makmâ miawagep.

44 Hain akmâ dât yeŋân igim kin-
biâ Yesuŋe hoŋ bawalupŋe oloŋ yekmâ
makyeŋgim hin dâep, “Den ire makyeŋgire
nâŋgâm mem biwiyeŋân katmâ manbi.
Nâ luâk akmâ geân nâ hilip nuguwerâm
luâkŋe menekbai aregât sop tâlâguâp.”
dâep.
45 Hain dâm makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ
den keiŋe yenaelân Anutuŋe bo kalep
aregât akmâ aikowerâm agi are nâŋgâm
hamep akmâ hepuli.

Luâk gain hin arekŋe humo akmâ ewangiyekbiap.

46 Akto hoŋ bawalupŋe, “Nengâlân gâtŋe
niŋande humonenŋe akmâ manbiap?” dâm
magaŋgi goaŋgi akmâ papalagi.
47 Hain akbiâ Yesuŋe biwiyeŋaet keiŋe
ekmâ nâŋgâm âmâ nanaŋ bâlensiâ siâ mem
hutyeŋân kato kindo hin dâm makyeŋgiep,
48 “Siâŋe nanaŋ bâlensiâ ire hinare
tângomap are âmâ nâ tân nugumap aregât
dop akmap. Akto siâŋe nâ tân nuguâp
aregât dop akmap arekŋe Anutuŋe huŋgun
niŋep nâ tân nugumap. Akto yeŋgâlân
gâtŋe siâŋe, “Nâ luâk yânŋe mandân.”
dâm biwiŋande ikiŋaet nâŋgâmbo gemapŋe
emelâk ewangi yektâp.” dâep.
49 Hain dâmbo Yohaneŋe Yesu hin dâm
magaŋep, “Luâk humo aŋgâ yeŋgâlân gâtŋe
siâŋe gâ gogonmâ sinduk baniara bâleŋe

watyekto are ekmâ, “Gâ nengâlân gâtŋe bo. Hain bo ak.” dâm koaŋion.” dâep.

50 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâm magaŋep, “Luâk siâŋe gasa bo akyeŋgimapŋe amâ ye tân yeŋgum gala akyeŋgiwiap. Gârâmâ siâŋe hain akto âmâ bo koaŋbi.” dâm magaŋep.

Samaria kepia ambolupŋande Yesugât hamep agi.

51 Yesuŋe himbimân purik katmâ âgâwiap aregât sop tâlâgumbo Yerusalem kepian ariwerâm aregât biwiŋe humo kalep.

52 Hain akmâ hoŋ bawalupŋe huŋgun yeŋgimbo den mem ariyi. Arim Samaria yeŋgât kepia siân arim Yesu ain ariwiap aregât, “Emet siâ yogan nengimbiâ heŋgemgone.” dâm aregât kepia ambolupŋe makyeŋgiyi.

53 Makyeŋgimbiâ Yesu Yerusalem kepian ariwiap aregât kautŋe oriepgât nâŋgâm bo dâyi.

54 Hain dâm emet gangerâmbiâ Aposolo lâuwâ Yohane akto Yakobo yâkŋe nâŋgâmbela ârândâŋ bo akto peiyekmâ Yesu aikom hin dâyiat, “Humo gâ nâŋgâmenâ netŋe dâetŋe himbimânba kâlâp siâ gem oyegâk.” dâyiat.

55 Hain dâmbela purik dâm yelekmâ, “Hepulet.” dâm den are koyetkiep.

56 Koyetkimbo kepia siângen ariyi.

Luâk hain arekŋe Yesugât haminân ariyi.

57 Arimbiâ luâk siâŋe mem miawakyekmâ Yesu hin dâm magaŋep, “Gâ iregen me aregen ariwerâm akmenâ nâ watgekmâ manbian.” dâep.

58 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâm magaŋep, “Soŋgo âmâ emetyeŋe âlepŋân yemai akto lâut âmâ kelomyeŋe âlepŋân tatmai. Dâ nâmâ luâk akmâ geân nâmâ emetne bo tatniŋdâp.” dâep.

59 Akto sop siân Yesuŋe luâk siâ mem miawakmâ hin dâm magaŋep, “Gâ nâ wat nekmenâ olop mande.” dâmbo hin dâep, “Humo, nâŋgâmenâ nâŋe soŋ arim apone hangom âkâ purik katmâ togore gâ olop ariwaet.” dâep.

60 Hain dâmbo hin dâep, “Momoŋe manmai arekŋe momolupyeŋe hangoyekŋet. Dâ gâmâ arim Anutuŋe luâk âmbâle damunyeŋe akbiap aregât den pat makyeŋgiwen.” dâep.

61 Hain dâmbo luâk siâŋe Yesu hin dâm magaŋep, “Humo gâ olop ariwaetgât nâŋgân. Gârâmâ nâŋgâmenâ nâ purik katmâ arim ginbailupne yekmâ indem katyekmâ purikatmâ togore âmâ gâ olop ariwaet.” dâep.

62 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâep, “Maktât aregât hin maktere nâŋgâ. Luâk siâŋe âiân ariwerâm âmâ pâŋân hepunbiapŋe amâ Anutugât kepian ariwiap gât dop bo talaŋbiap.” dâep.

10

Yesuŋe Anutugât den makyeŋgiŋet dâm luâk 70 huŋgun yeŋgiep.

1 Manmâ Yesuŋe luâk 70 siâ mem oloŋ yekmâ âi den dâm yeŋgiep. Akto ikiŋak kepianŋe kepianŋe ariwerâm nâŋgâep ain âmâ luâk lâuwâk lâuwâk mem katyekmâ, “Yeŋe soŋ ariŋet.” dâm huŋgun yeŋgiep.

2 Huŋgun yeŋgiwerâm kinmâ den hin dâm makyeŋgiep, “Kalamân sot bunŋe dondâ miawaktâp aregât âi amâ humo. Dâ âi luâk amâ amon siâ. Aregât sotgât Amboŋe magaŋbiâ Amboŋande ikiŋe kalamângen luâk siâkâ lâuwâŋe katyegâk.

3 Akto siâ makbe. Lama pâlâmŋe are dua metŋe hut yeŋân arimbiâ hilip yeŋgumai dop hainare akmâ luâk metŋe tânâmyeŋân huŋgun yeŋgire arim manbai.

4 Huŋgun yeŋgire ariwerâm âmâ delem me puli me kei pekeŋe himbân lâuwâ bo meakmâ ariwai. Akto kepiangen ariwerâm dâwângen luâk olop den kâlep bo akbai.

5 Yânâk tâŋ tâŋâk kepian ariwai. Akto emet siân âgâwerâm âmâ emet aregât ambolupŋe heroŋe akyeŋgiwai.

6 Heroŋe akyeŋgimbiâ emet ambolupŋe biknande heroŋe akmâ, “Gambiâ biwi konok akne.” dâmbiâ âmâ gala akyeŋgiwai. Dâ emet ambolupŋande gala bo akyeŋgimbiâ âmâ hepun yekmâ ariwi.

7 Âi luâk âi meyeŋgimai are âlepŋe puli yeŋgimbiâ ârândâŋ akmap. Aregât nâŋgât âi ketuguwai aregât

8 kepia siâ me siân âgâmbiâ sot om yeŋgimbiâ âmâ nem ain tatbi. Tatmâ emet

ain ba bam emet aŋgân hanâk hanâk bo âgâwi.
9 Gala hain akyeŋgimbiâ ainâk tatmâ kundat akbai are heŋgem yeŋguwai. Heŋgem yeŋgum âmâ hin dâm makyeŋgiwi, “Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp aregât ire akyeŋgien.”
10 Hain dâm makyeŋgim arewa kepia siân arimbiâ hâkâŋyeŋe akbai âmâ sombeimân kinmâ hin dâm makyeŋgiwi,
11 “Kepia in gâtŋe gagap pipiŋe siâ bo membaen aregât keinenŋân nukum me gagap tatâp ire paŋ paŋgom pandenŋe amâ hin ekmâ nâŋgâŋet. Anutuŋe damunyeŋe akberâm aktâp aregât miawakbiapgât sop tâlâguâk.” Hain dâm makyeŋgim hepun yekmâ ariwi.
12 Akto aregât keiŋe maktere nâŋgâŋet. Sop humoân Sodom kepia ambolupŋe agak meme bâleŋe agi aregât hâu membai. Dâ kepia ambolupŋande yeŋgât hâkâŋ akbai aregât hâu bâleŋe humo membai.” dâep.
13 Yesuŋe hain dâm kepia bikŋe yeŋgâlân katmâ hin magep, “Woe, Korasiŋ kepia ambolupŋe, woe, Besaida kepia ambolupŋe, nâŋe yeŋgâlân kulem hamepŋe olowâk ketugum manmâ gan hain are Tiro Sidoŋ kepian ketuguân dâine yâkŋe emelâk agak memeyeŋe bâleŋe are hepunmâ kâŋgom kinmâ yeŋaet okot bâle nâŋgâ aŋgim manmâ Anutugât den nâŋgâwâi.
14 Ye hain akbai aregât siân sop humoân Tiro Sidoŋ kepia ambolupŋande dosa membai. Hain membiâ yeâmâ dosa umatŋe bâleŋe membai.
15 Akto Kapanaum ambolupŋe ye hilâm ârândâŋ kotyeŋe mem agatmâ hin dâmai, “Nen emelâk himbimgât pat akmâ manden.” Hain dâm mandâi. Aregât ye âmâ hememân gewai.
16 Yeŋe den ire luâk âmbâle bikŋe makmâ miawakyeŋgimbiâ âmâ Anutugât den tâŋâk nâŋgâwai. Akto den ire makyeŋgim miawakyeŋgimbiâ hâkâŋ akmâ bo lokowai are âmâ ye bo hâkâŋyeŋgiwai. Are âmâ nâ hâkâŋniŋmâ akbai. Akto huŋgun niŋep yâk gai hâkâŋ aganbai.” dâep. Hain dâm huŋgun yeŋgimbo ariyi.

Luâk 70 purik kali.

17 Luâk 70 arekŋe manmâ purik katmâ togom biwiyeŋe heroŋe humo akto aregât Yesu magaŋmâ hin dâyi, “Humo gâ gogonmâ kepia ain ain sinduk baniara watyeŋgienŋe dennenŋe lokoyi.” dâmbiâ
18 yâkŋe hin dâep, “Ye arim sinduk baniara bâleŋe watyekbiâ âmâ Niambiŋe âmâ mem belek katmap dop hainâk akmâ himbimân ba ge kondo egân.
19 Nâŋgâi. Niambi sâmbâ metŋe me dek kakŋân tâlimbiâ hilip yeŋguwop akto sinduk bâleŋande mem siâ me siâ yeŋgiwop dâm aregât kârikŋe yeŋgiân. Gârâmâ wâtnân kinbiâ memeŋe akyeŋgire manbai.
20 Gârâmâ sinduk baniara bâleŋande denyeŋe lokombiâ aregât heroŋe bo akŋet. Himbimân manbaigât Anutuŋe kotyeŋe kulemgoep aregât nâŋgâm heroŋe akŋet.” dâep.

Yesuŋe biwi heroŋe nâŋgâep.

21 Akto sop ain Anutugât Heakŋande memeŋe aganŋdo Yesuŋe biwiŋe heroŋe humo nâŋgâm Anutu hin dâm maganŋep, “Apone, himbim haru hân amboŋe gâŋe luâk bikŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋaet nâŋgâmbiâ humo akmap are âmâ gâŋgât denge are mem heambukyeŋgimat. Dâ nanaŋ âmâ makmâ miawakyeŋgimat. Aregât nâ mepaige mendân. Gâ hain miawagâkgât makmâ kârigien.
22 Ewene yâkŋe nâ meme akniŋdo aregât kotŋe siâ siâ akman. Akto Ewenaet keiŋe nâŋgângât luâk âmbâle potatyekmâ biken biken makyeŋgire arekŋe âmâ hainâk keine nâŋgâwai.
23-24 Hain dâm hoŋ bawalupŋe yoŋâk hin dâm makyeŋgiep, “Den bunŋe makyeŋgiwe. Ulikŋân Anutugât propete akto luâk kotdâ dondâŋe wan me wan uŋak yeŋe ekmâ mandâi hainâk ekberâm ukenŋe humo nâŋgâm mali. Dâ amâ bo egi. Akto den pat âlepŋe makyeŋgire nâŋgâi ire gai nâŋgâwerâm ukenŋe humo nâŋgâm mali. Dâ amâ bo nâŋgâyi. Aregât ye âmâ wan me wan ekmai aregât nâŋgâm heroŋe humo akmai. Akto den pat âlepŋe makyeŋgire nâŋgâmai aregât heroŋe humo nâŋgâm manmai.” dâep.

Luâk siâŋe gasaŋe ekmâ benŋe gala agaŋep.

25 Akto Mosegât den makmâ kepigi siâŋe
Yesu dop komberâm den hin dâm aikoep,
“Luâk humo, gain gain akmâ âmâ man-
man kârikŋaet pat aktere ârândâŋ akbiap?”
dâep.
26 Hain dâmbo hin dâep, “Moseŋe den
gain gain kulemgoep? Akto wan oyaŋmat?”
dâmbo
27 hin magep, “Den kulemgoep are hin
tatâp, “Anutugâlâk nâŋgâm denŋe lokom
biwige yâkgâlân katmâ yâkgât wâtŋân
kinmâ manben.” Akto siâ hin tatâp, “Gâ
gugaet akmat hainâk galagaet agaŋben.”
hain tatâp.” dâep.
28 Dâmbo hin dâm magaŋep, “Âlepŋe den
are lokom kinmâ manman kârikŋaet pat
akbiat.” dâep.
29 Hain dâmbo luâk arekŋe ikiŋe agak
memeŋe are mem agatberâm akmâ
kârikŋaet kulâgâtmâ hin dâm magaŋep, “Gâ
niŋaet nâŋgâmenâ gala aktâp?” dâmbo
30 Yesuŋe den ginŋe siâ hin dâm
magaŋep, “Yuda luâk siâŋe Yerusalem
kepia hepunmâ Yeriko kepiangen arimbo
gasalupŋande teŋgâ kinmâ kombiâ gilâmŋe
gem yiep. Ge yendo hâk pekeŋe me puli me
wan me wan meaŋmâ ariyi. Arimbiâ âmâ
momberâm akmâ yiep.
31 Hain akmâ yendo Yuda gâtŋe sumbe
kat kat luâk siâŋe dâp hainâk togom yendo
egep. Dâ egep amâ hâkâŋ akmâ yân hanâk
ewangiep.
32 Akto sumbe emetŋe aregât hoŋ bawa
siâ Lewigât kâmolân gâtŋe siâŋe âkâ hainâk
togom yendo ekmâ enemŋânâk bam tâŋâk
egep arekŋe benŋe biwiŋe pâlâmŋe akto
yânâk ewangim ariep.
33 Hain akto benŋe gasaŋe siâ Samaria
hânân gâtŋe arekŋe togom âmâ egep.
34 Ekmâ okotŋe nâŋgâm enemŋânâk bam
ekmâ âmâ gilâmŋe pulianŋmâ keluŋe mem
pulim diwiŋe are katip koaŋep. Hain akmâ
doŋgiŋe kaknân mem kato âgâmbo mem
kepia siân arim luâk lombo togo yemai are
yeŋgât emet yeŋân kato tato gala agaŋmâ
damunŋe agep.
35 Hain akto emet hauŋdo ariwerâm
âmâ emet aregât ambonŋe puli waŋmâ
hin magaŋep, “Damunŋe akmâ manmenâ
puli giŋdân ire bo akto âmâ siân lâuwâŋe
giŋbian.” dâm ariep.
36 Hain agep aregât aigugure maknin.
Gâŋe nâŋgâmenâ luâk âlâwu are yeŋgâlân
gâtŋe niŋaet âmâ nâŋgâmenâ âlepŋe aktâp?”
dâep.
37 Hain aikombo hin dâep, “Han
kalem agaŋep luâk arekŋe keiŋe nâŋgâm
damunŋe agep are.” dâep. Aregât
Yesuŋe hin magaŋep, “Gâŋe dop hainâk
akyeŋgiwen.” dâm magaŋep.

Mata akto Maria.

38 Akto Yesu Aposololupŋe kepia siângen
arimbiâ âmbâle siâ kotŋe Mata yâkŋe Yesu
kewugumbo emetŋân âgâyiat.
39 Âgâmbela gariŋe kotŋe Maria, yâkŋe
âmâ Humogât enemŋân bam tato magaŋdo
nâŋgâm talep.
40 Den nâŋgâm tato Mataŋe ikiŋak sot
om âi miep aregât, “Garinande siâ bo
tân nuguâp.” dâm nâŋgâm bâliaŋmâ hin
dâep, “Humo, garinande yân tato nunagâk
sot om tatân aregât nâŋgâre bâliâp. Ma-
gaŋmenâ tân nuguâk.” dâmbo
41 Yesuŋe hin dâm magaŋep, “Mata, gâ
wan me wan yânŋe aregât hanoko akmâ
hâk hilâlâm kaknân kindât.
42 Garige âmâ nâŋgât den nâŋgâwerâm
akto ârândâŋ aktâp aregât siâŋe bo gulip-
kowiap.” dâep.

11

Anutu olop den akbaen aregât keiŋe hin tatâp.

1 Yesuŋe siângen arimbo Anutu olop
den agiat. Akmâ metembela âmâ hoŋ
bawa siâŋe hin dâep, “Humo, Yohaneŋe
galalupŋe Anutu olop den agi aregât keiŋe
makyeŋgiep aregât hainâk maknengimenâ
nâŋgâne.” dâyi.
2 Hain dâmbiâ hin dâm makyeŋgiep,
“Anutu magaŋberâm âmâ hin dâm ma-
gaŋbi. Ewenenŋe kotge agat agatŋe are
hainâk âlepŋe tatmâ âgâwiâp. Damun
nenŋe akmenâ wâtgân kinmâ mandenŋe
hânân humo aknengiwen.
3 Akto hilâmŋe hilâmŋe sot dop nenŋânâk
ârândâŋ nengiwen.

4 Akto luâk siânbaŋe bâleŋe aknengim
aregât dosa memai are hepun yeŋgim
malion dop hainâk dosanenŋe kutigit
nengiwen. Akto gâŋe bo dop nenguwen."
5 Yesuŋe hain dâm den ginŋe siâ hin dâm
makyeŋgiep, "Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe hândâk
tânâmŋân arim galaŋe siâ hin dâm ma-
gaŋbiap,
6 "O galane, makgiŋdere nâŋgâ. Galane
siâ dâp manmâ nâŋgâlân togombo sot bo
akto wan waŋberâm aregât sot siâ niŋmenâ
waŋdere neâk dâm aregât gâŋgâlân togoân."
dâmbo
7 galaŋe arekŋe emelanâk tatmâ hin
dâwiap, "Galane, gain akmâ hândâk tim-
oŋân togom nogondât? Emelâk emet
hâŋgiŋe gugure nan baratlupne asiŋ
yendâi aregât agatmâ giŋberângât dop
âlepŋe bo."
8 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet.
Galaŋande hain dâm emelanâk tatmâ gala
bo agaŋbiap. Dâ kârikŋe akmâ hâwâtmâ
ulilaŋdo aregât hanâk waŋbiap.
9 Aregât maktere nâŋgâŋet. Yeŋe hain
are aregât undâgâtmâ manmaen dâm
Anutu magaŋbiâ tân yeŋgumap. Akto
kulâgâtmâ manmaiŋe mem miawakbai.
Akto emet hâŋgiân "Woa" dâmbiâ wan me
wan magaŋmai dop hainâk Anutuŋe wan
me wangât makbiâ hainâk yeŋgimap.
10 Aregât Anutu aikomapŋe den hâuŋe
nâŋgâmap. Akto undâgâtmapŋe mem mi-
awakmap. Emet hâŋgiân konmai yâkŋe
wan me wan ulilaŋbiâ hainâk miawak
yeŋgimap.
11 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâgât nanŋande
sotgât ulilaŋdo kât waŋbiap mon? Akto
yeŋgâlân gâtŋe siâgât nanŋande iŋangât
ulilaŋdo niambi sâmbâ bo waŋbiap.
12 Akto pui koaŋaet ulilaŋdo kendemuŋ
are bo waŋbiap.
13 Akto ye luâk bâleŋande nan baratlupyeŋe
damunyeŋe akmâ wan me wan âlepŋeâk
akyeŋgimai hainâgâk Eweyeŋe Anutu him-
bimân mandâp arekŋe dopŋe are ewangim
luâk siâŋe aikombo yâkgât nâŋgâm ikiŋe
Heakŋe dowâk huŋgun aŋdo gewiap." dâep.

Yesuŋe Anutugât wâtŋân kinmâ sinduk baniara bâleŋe watyegep.

14 Akto sop siân sinduk baniara
bâleŋande luâk siâ oloŋmâ hanŋe dâpŋe
tigimbo den bo makmâ malep. Den bo
makmâ mando Yesuŋe sinduk baniara
are wato arimbo hanŋe pâroŋ âgâmbo den
agep. Den makto luâk âmbâleŋe ekmâ
bâtyeŋe dâtyeŋân igim kili.
15 Akto Parisaio luâk bikŋande hin dâyi,
"Niambi kotŋe Besebulu sinduk baniara
bâleŋe are yeŋgât humoyeŋe arekŋe meme
agaŋdo sinduk baniara watâp." dâyi.
16 Dâ luâk bikŋande âmâ hiaŋmâ hin dâm
ulilaŋi, "Makmenâ kulem siâ himbimânba
miawakto ekmâ keige nâŋgâwaengât dopŋe
agâk." dâyi.
17 Hain dâmbiâ yekmâ nâŋgâm den
ginŋe hin dâm makyeŋgiep, "Hân siâgât
ambolupŋande potalakmâ agumbiâ âmâ
kotyeŋe humo bo akbiap. Bo kârikŋe. Are
hilip aguwai. Akto hainâk luâk âmbâleŋe
hain akmâ nanaŋ lepatlupyeŋe hilip
yeŋgumbiâ dâine kâmot are gulip akbop.
18 Dop hainâk Niambigât kâmotŋe pota-
lakmâ galalupyeŋe watyekmai dâine Ni-
ambi âi kârikŋe bo ketuguwop. Aregât yeŋe
âmâ nâŋgât hin dâi, "Besebuluŋe memeŋe
agaŋdo sinduk baniara are watâp." dâmbiâ
ârândâŋ bo aktâp.
19 Hain dâmbiâ aregât yeŋgât hoŋ
bawalupyeŋande sinduk baniara bâleŋe
watyektâiân niŋaet wâtŋân kinmâ
watyektâi? Yâkŋe âmâ keiyeŋe makmâ
miawakbiâ âmâ yeŋgât den are nâŋgâm
heŋgemgowi.
20 Nâŋe âmâ Anutugât wâtŋân kinmâ sin-
duk baniara bâleŋe are watyektângât Anu-
tuŋe damunyeŋe akmap aregât keiŋe uŋak
yu ektâi.
21 Aregât den ginŋe siâ maktere
nâŋgâŋet. Luâk kârikŋe siâŋe mâron
goliakmâ tembe bisârâŋ me nandup
me kândâm meakmâ ikiŋe kârikŋeŋaet
nâŋgâmbo humo agep are mem âgâm emet
kepiaŋe damungom heŋgemgowiap âmâ
yâkgât ito me wan me wan âlepŋe talaŋbiap.
22 Hain akto gasa kârikŋe dondâŋe togom
bugâ mâron aregâlâk nâŋgâwiap are kom
watmâ gulip kom aregât tembe bugâ
kemuŋ puli me wan me wan dua baulupŋe
are meaŋmâ arim galalupŋe oyaŋmâ

yeŋgiwiap.
23 Aregât luâk siâŋe gala bo akniŋmapŋe
âmâ gasa akniŋmap. Akto siâŋe âine ekmâ
bo tân nugumapŋe nugum pan nekbiapgât
dop aktâp.

Sinduk baniara bâleŋande galalupŋe mem kewuguyekto lâuwâŋe purik katmai.

24 Sinduk baniara siâ walaŋdo âmâ hân
pumângen are luâk niŋaet undâgâtmâ man-
biap. Undâgâtmâ mando bo akto hin
dâwiap, “Emelâk nâŋgât luâk are agaŋmâ
hepulân aregâlân purik katmâ arim man-
bian.”
25 Hain dâm purik katmâ arim emet-
nenŋe pulim mem âlepŋe ketugumaen dop
hainâk luâk arekŋe ekmâ hin dâwiap,
26 “Sinduk baniara galalupne dondâ
bâleŋe are meyekmâ togom luâk are mem
manmâ nâŋgâwian.” dâm arim galalupŋe
nâmbulân lâuwâ bâleŋe dondâ akmai are
mem miawakyekto togom membiâ emelâk
bâleŋe agaŋep are ewangim umatŋe
agaŋbai.”
27 Yesuŋe hain dâm makyeŋgimbo kinbiâ
hutyeŋânba âmbâle siâŋe hin dâm magaŋep,
“Memegande meŋgekmâ nam giŋep yâkgât
nâŋgâre âlepŋe aktâp.” dâep.
28 Hain dâmbo Yesuŋe nâŋgâm hin dâep,
“Âlepŋe maktât gârâmâ nâŋe Anutugât den
nâŋgâm lokom manmai are yeŋgât nâŋgâre
âlepŋe humo aktâp.” dâep.

Kulem siâ miawakto ekberâm nâŋgâyi aregât makyeŋgiep.

29 Luâk dondâŋe Yesugâlân togom mem
ândeaŋ gondeaŋ ketugum kinbiâ hin dâm
makyeŋgiep, “Kâmotyeŋe bâleŋe, yeŋe
kulem siâ miawakto ekberâm makniŋmâ
manmâ gai are ektere bâliâp. Hain
aktâi aregât hinŋeâk âmâ kulem siâ bo
mem miawaktere ekbai. Aregât ulikŋân
âmâ Anutuŋe luâk kotŋe Yona aregâlân
kulemgoep are uŋak kulem dop hainâk
mendere ekmâ nâŋgâwai.
30 Ulikŋân âmâ Yonaŋe kulem siâ agep
are Niniwe kepia ambolupŋande egi kulem
hain are hâmbâi luâk akmâ gewiap dâmai
are nâ yu ge mandân hâmbâi siâ bo nekbai.
31 Akto âmbâle kotdâ siâŋe ulikŋân
Salomo yâkgât nâŋgâ nâŋgâŋe ekberâm
kepia kâlewângenba togoep. Nâŋgât nâŋgâ
nâŋgâne irekŋe Salomogât nâŋgâ nâŋgâŋe
are ewangiâp ina yeŋe nâŋgât den bo loko-
mai aregât sop humoân keiyeŋe makmâ
miawakbiâ ekbianân âmbâle kotdâ arekŋe
hutyeŋân agatmâ kinmâ biwiyeŋaet den
dopyeŋân dâm keiyeŋe makmâ miawakto
dosa membai.
32 Akto Yonaŋe Niniwe kepian arim
kepia ambolupŋe den kârikŋe makyeŋgimbo
hamep akmâ agak memeyeŋe bâleŋe
makmâ miawakmâ mali. Aregât hin
maktere nâŋgâŋet. Nâŋe âmâ Yona
ewangiân ina yeŋe nâŋgât den bo nâŋgâm
lokomai. Aregât sop humoân Niniwe
kepia ambolupŋande agatmâ kinmâ yeŋe
nekamyeŋân tângom kinbiâ hârokŋe hâuŋe
membai.” hain dâep.

Pagaleŋaet dop.

33 Akto Yesuŋe den ginŋe siâ hin dâm
makyeŋgiep, “Luâk siâŋe pagaleŋe sagom
gauŋmâ umbâ kâlegen katmap dâine pa-
galeŋe bo miawakbop. Gârâmâ tek tekŋân
kato âmâ emet kâlegen ululunŋe arekŋe pa-
galembo ekmâ gem âgâmai.
34 Hâkgaet pagaleŋe amâ dewunge.
Dewunge âlepŋe tato âmâ hâkge mem
pagalewiap. Dâ dewunge bâlimbo hâkgande
hândâk akbiap.
35 Akto biwiyeŋân pagaleŋe tatâp are bo
akbopgât nâŋgâm kinmâ biwi golâ manmâ
âgâwi.
36 Akto biwiyeŋande agak memeyeŋe
irakŋeâk akmâ pagaleŋe olowâk tatbiawân
hainâk wan me wan âlepŋe are tek tekŋân
ekbai. Pagaleŋe mem tek tekŋân katmai
aregât dop hain tatâp.” dâep.

Hiaŋgi bo akmâ manbi.

37 Den are makyeŋgim mando Parisaio
luâk siâŋe Yesu sot neâk dâm mem oloŋep.
Mem oloŋdo emetŋân âgâm bâtŋe bo pulim
yânâk sot mem nemângen ge talep.
38 Hain akto bâtŋe puliâkgât soŋ bo ma-
gaŋepgât Parisaioŋe nâŋgâmbo bo ârândâŋ
agep.
39 Hain akto Humoŋe hin dâm magaŋep,
“Bâe, Parisaio ye hin aktâi. Yeŋe âmâ
kondo, umbâ tuân pulim hâkgâlâk nâŋgâm
manmai aregât biwiyeŋe âmâ heleŋ akmâ
ŋasukŋe agep aregât bo nâŋgâmai.

40 Ye âmâ luâk ulikŋân Anutuŋe Adam ketugum hâk biwi nâŋgâ nâŋgâŋe olop kalep aregât Anutuŋe hâkgât akto biwigât lâuwâ lâuwâ nâŋgâm manmap. Gârâmâ ye âmâ hâkgâlâk nâŋgâm manmai.
41 Akto aregât hin makyeŋgiwe. Biwiyeŋe damunŋe akmâ Anutugât den nâŋgâm heŋgemgom lokowai âmâ ârândâŋ akto Anutuŋe yekmâ âlepŋe dâwiap.
42 Bâe, Parisaio ye wan me wan usak lombo me hemi me kârik hainare amâ Humogât pat dâm katmai. Hain akmâ siâ me siâ Anutuŋe ekto ârândâŋ akmap me Anutugât han kalemŋe are bo lokomai. Gârâmâ wan me wan umatŋe me owâiŋe lâuwâ lâuwâ akmâ manbiâ âmâ ârândâŋ akbiap. Hain akmâ manmai dâine ârândâŋ akbop.
43 Bâe, Parisaio yeâmâ den emetŋân âgâm luâk kembu yeŋgât tat talân tatberâm aregâlâk nâŋgâmai. Akto dâwân luâk âmbâleŋe yekmâ nâŋgâ yeŋgimbiâ humo agâkgât bam gane dâm aregâlâk biwiyeŋe humo yemap.
44 Bâe, Parisaio yeŋgât dop siâ hin. Luâk siâ mondo yoŋâk lokom hangombiâ hambuep dop hain. Akto luâk âmbâleŋe kakŋân bam gutmâ aregât bo nâŋgâmai. Ye dop hain akmâ manmai." dâep.

Yesuŋe den hain makmâ Mosegât den kârikŋe makmâ kepigep siâ sârekoep.

45 Yesuŋe hain dâmbo Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi areyeŋgât hutyeŋân gâtŋe siâŋe hin dâm maganŋep, "Luâk humo, hain dâm makyeŋgim nen olowâk hâkâŋ nenekmenâ nâŋgâenŋe bâliâp." dâmbo
46 hin dâm maganŋep, "Bâe, Mosegât den kârikŋe makmâ makyeŋgimai yeŋe den siâ siâ umatŋe are luâk kakyeŋân katbiâ lokombiâ yeŋe âmâ bo tânyeŋgum âmâ owâiŋân manmai aregât aŋun bo aŋgimai.
47 Bâe, ulikŋân bâgilupnenŋande Anutugât den makmâ miawagi are yeŋgum mem siâ siâ ketugu yekbiâ mombiâ are yeŋgât sum kakŋân siâ siâ buluŋe mem togom katmâ mem âlepŋe ketugu yekbiâ kepia sombeim hain are miawagep.
48 Hain akmâ âmâ bâgilupnenŋande yeŋgâlân lâuwâŋe bugâ yeŋaet nâŋgâmbiâ âlepŋe agep.
49 Aregât Anutugât nâŋgâ nâŋgâŋe humo arekŋe den hin dâep, "Hoŋ bawalupne propetelupne akto aposololupne âi makmâ yeŋgim huŋgun yeŋgire yeŋgâlân togom makmâ miawakbiâ yeŋgum hâk hilâlâm siâ siâ ketugu yekbiâ bikŋe mombai." Anutuŋe hain dâep.
50 Akto aregât ulikŋân Anutuŋe keiŋe katmâ luâk âmbâle ketugu yekto mali sop ain Anutugât hoŋ bawalupŋe hilip yeŋgum gayi are yeŋgât nâŋgâmbiâ âlepŋe akmap aregât yeŋe hainâk akmâ dosa hainâk membiâ Anutuŋe yekâ hainâk akyeŋgiep.
51 Ulikŋân hakulupnenŋande bugâŋe luâk kotŋe Abe kom ainba keiŋe katmâ yeŋgum gam gam bâiŋe Sakaria sumbe emetŋaet hâŋgi akto alatagât keiŋe aregât hutŋânba gam ariwerâm akto ain kombiâ moep. Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Yu mandâi irekŋe Anutugât luâk âi membiâ ârândâŋ agep are hilipyeŋgumbiâ moyi aregât hâuŋe amâ yeŋgâlân miawakbiap.
52 Bâe, Mosegât den kârikŋe makyeŋgimai yeŋe luâk âmbâle arekŋe Anutugât keiŋe nâŋgâm denŋe lokoyi aregât dâp tigi yeŋgim gamai. Tigi yeŋgimbiâ bikŋande ariwerâmbiâ dâp katyeŋgim âmâ yeŋeak âmâ hâkâŋ akmâ dâp ainba bo arimai." Hain dâm makyeŋgiep.
53 Akto kepia are hepunmâ siângen ariwerâmbo Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi arekŋe akto Parisaio yeŋgât biwiyeŋe kâlâp akto den kakŋân hogo aŋberâm agi.
54 Hain akmâ Yesuŋe den hilipkom dosa meâk aregât lâmgom kinmâ mali.

12

Tik tikŋân tatâp siân tek tekŋân miawakbiap.

1 Akto luâk âmbâle dondâŋe togom pikmâ kondan agum kinmâ keiyeŋande tâliagi. Hain akmâ kinbiâ hoŋ bawalupŋe are hin dâm makyeŋgiep, "Ye Parisaio yeŋgât kalak arekŋe yeŋgâlân hâtikowopgât ekmâk manbi. Nâ Parisaioŋe biwi hiaŋgi akmâ manmâ keiyeŋe bo nâŋgâmai aregât maktân.
2 Wan me wan muneŋ akmai are hainâk bo tatbiap are siân tek tekŋân miawakbiap. Akto wan me wan siâ tik tikŋân tatmap are

hainâk bo tatbiap, are siân mem miawakbai.
3 Ye hândâkŋân heambukmâ kinmâ den dâmai are siân dewutâ humoân âmâ ekmâ nâŋgâm hârogâk ekmâ mem miawakbai. Akto den yoŋâk makmai are siân sombeimân kinmâ makmâ miawakbiâ nâŋgâm metewai." dâep.

Anutuŋe oyaŋ nenektâp.

4 Akto Yesuŋe den siâ hin dâm makyeŋgiep, "Galalupne ire maktere nâŋgâŋet. Luâk siâŋe hâkyeŋe yeŋgum benŋe aregât kakŋân lâuwâŋe bâleŋe siâ akyeŋgiwaigât kârikŋe bo tatyeŋgiâp aregât hamep bo akbi.
5 Akto hamep akŋetgât makyeŋgire nâŋgâŋet. Yeŋgum metem âmâ haminân kâlâp kârikŋân panyekto manbai yâkgât hamep akŋet. Gârâmâ yâkgât konok âmâ nâŋgâm hamep akŋet dâm aregât makyeŋgiân.
6 Lâut siâ kotŋe sâmbâlilik are âmâ lâut yânŋe dâm aregât puli gegeŋande puligomaen. Hain gârâmâ Anutuŋe sâmbâlilik are yeŋgât hârogâk nâŋgâmbo tatâp.
7 Dâ Anutuŋe yeŋgât kautyeŋe dumutŋe oyaŋmâ metemap. Aregât hamep bâlâk manbi. Ye sâmbâlilik bo. Ye luâk.

Yesugât nâŋgâm aŋun aŋgiwaengât dop bo tatâp.

8 Akto siâ maktere nâŋgâŋet. Luâk siâŋe biwiŋe nâŋgâlân katmâ luâk âmbâle hutyeŋân agatmâ, "Biwine Yesugâlân katere kindâp." hain dâm makyeŋgiwiap yâkgât akmâ luâk akmâ geân nâ hainâk Anutuŋe huŋgun niŋdo gewianân âmâ Anutugât aŋelolupŋe makyeŋgire bunŋe membai.
9 Dâ luâk siâŋe, "Yesu are bo nâŋgaŋdân." dâm makyeŋgiwiap yâk hainâk nâ Anutuŋe huŋgun niŋdo geân aregât Anutugât aŋelolupŋe yeŋgât dewunyeŋân kinmâ, "Luâk are bo nâŋgaŋdân." dâwian.
10 Akto luâk siâŋe nâ luâk akmâ geân bâleŋe akniŋmâ mem ge katnekmâ âmâ dosa membiap are Anutuŋe dosa hepun aŋbiapgât dopŋe tatâp. Dâ luâk siâŋe Anutugât Heakŋe are mem ge katmâ âmâ dosa membiap are Anutuŋe hepun aŋbiapgât dopŋe bo tatâp. Borondâ.
11 Akto siâ maktere nâŋgâŋet. Denân kat yekberâm meyekmâ den emetŋaet damunŋe yeŋgâlân me kiap yeŋgâlân meyekmâ ariwaiân âmâ, "Den hâuŋe gain gain dâwaen." dâm nâŋgâmâk bo akbi.
12 Sop ain den akbai are Anutugât Heakŋande den dâpŋe meyeŋgim makyeŋgimbo âlepŋe dâwai." hain dâep.

Hângât wan me wan aregât egâliaŋ bo akbaen.

13 Akto kinbiâ hutyeŋânba luâk siâŋe agatmâ hin dâm Yesu maganep, "Luâk Humo, maktere nâŋgâ. Ewenetŋe mondo teunande ito sikum ikiŋeâk mem mandâp. Mem mandâp aregât maganmenâ biknje potatmâ niŋâk." dâmbo
14 hin dâm maganep, "Luâk kotdâ siâŋe nâ yeŋgât damunyeŋe dâm bo kat negep aregât gâ wangât nâŋgâlân aregât maktât?" dâep.
15 Hain maganmâ purik katmâ kâmot kili are yekmâ hin dâm makyeŋgiep, "Sikum me kalam humo are biwiyenaet bo. Are âmâ hâk yeŋaelâk. Haingât galalupyeŋande hainare mem manmai are yekmâ aregât ukenŋe nâŋgâmbiâ biwiyeŋe bâlimap are bo agakŋe."
16 Hain dâm den ginŋe hin dâm makyeŋgiep, "Luâk kotdâ siâŋe sot kâmeto bunŋe dondâ miawakmâ unsambe agep.
17 Akto biwiŋande hin nâŋgâep, "Gain gain akbe? Sot dondâ ire mem emet gain hinan katbe?
18 Nâ hin akbe. Nâŋe sot emetŋe bâlensiâ are patakom humoâk ketugum âmâ katere tatbiâp.
19 Tato unsambe humo yeniŋdâpgât tatmâ nâŋgâm sop kâlep aregât sot tu nem ukenŋe nâŋgâm heroŋe maroŋe manmâ âgâwian." hain nâŋgâmbo
20 Anutuŋe hin dâm maganep, "Gâ kopa. Emet dâgâmbo momberât. Momenâ âmâ wan me wan siâ siâ are katmâ mem konok ketuguen are luâk niŋande membiap?" dâep.
21 Den ginŋe are keiŋe hin dâm makyeŋgire nâŋgâŋet. Siâ yâk Anutugâlân han unsambe bo yeaŋdo âmâ ikiŋaet pat

dâtâŋe sot sikum mem oloŋmâ mem manbiap dopŋe hainâk hâmbâi miawaganŋbiap." dâep.

Anutuŋe damun nenŋe akmap aregât ongânenŋe bo hogowiap.

22 Akto Yesuŋe aposololupŋe hin dâm makyeŋgiep, "Aregât maktere nâŋgâŋet. Manmanyeŋaet hanokoak bo akbi. Akto hin bo dâwi, "Wan nem manbaen?" Akto hâkyeŋaet nâŋgâmâk bo akmâ hin bo dâwi, "Wan mem luguakmâ manbaen?"

23 Sotŋe amâ bunŋe bo. Manmanyeŋande amâ bunŋe. Akto sâŋgumŋe amâ bunŋe bo. Hâkyeŋande amâ bunŋe.

24 Ye lâut are yekŋet. Are âmâ âi bo ketugumai, akto kalam yeŋânba sot wan bo mem mendugumai. Akto kâmbum bo ketugum alekŋe katmai. Hain bo akmai aregât Anutuŋe irawotŋân sot mem miawak yeŋgiep. Ye lâut hainare bo. Lâut amâ gegeŋe. Dâ ye amâ âgâ âgâŋe aregât nâŋgâm heŋgemgom âmâ bo hanokoakmâ manbi.

25 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâŋe ikiŋe nâŋgâ nâŋgâ watmâ manman kâlep manbiapgât dop bo tatâp.

26 Arekŋe wan me wan yânŋe hain are akmâ ewum pâpkomai aregât wan me wan umatŋe aregât nâŋgâm hanokoakbiâ ârândâŋ bo akmap.

27 Akto aregât siâ makbe. Dem dem surandem are ekŋet. Sâŋgum lâuwâ lâuwâ yeŋaet âi bo ketugumai. Akto Salomo yâkŋe sâŋgum kulem melem âlepŋe dondâ mem malep arekŋe tâk buluŋe are bo ewangiâp.

28 Akto pâloŋângen siâ me siâ buluŋe yeukŋe uŋak hainare miawaktâp dâ hole hainare bererek âgâm gembo ombiâ omap amâ Anutuŋe hanâk makto kulemŋe âlepŋe miawakmap. Aregât yeŋgât sâŋgum wan me wan mem miawakmâ yeŋgiwiap aregât nâŋgâ nâŋgâ yeukŋe bo nâŋgâm heŋgemgowi.

29 Akto wan me wan nembaen me tugât gain gain membaen dâm aregât bo hanokoakbi.

30 Are âmâ luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmâ Anutu bo nâŋgaŋmai yâkŋe hanoko akmâ kulâgâtmâ manmai. Dâ ye siâ me siâ are bâlâk âlepŋe bo manbai are Eweyeŋande nâŋgâmap.

31 Dâ ye âmâ, "Anutuŋe damun nenŋe akberâm aktâp." hain nâŋgâm denŋe lokombiâ âmâ damunyeŋe akmâ wan me wan are yeŋgiwiap.

32 Aregât nâŋgâm biwiyeŋân katmâ hamep bo akmâ manbi. Eweyeŋe Anutuŋe yeŋgât nâŋgâmbo heroŋe akto, "Nâŋgâlân gambiâ olowâk manbaen." dâm makyeŋgiwiap.

33 Aregât kotŋe siâ siâ tat yeŋgiâp are mem arim yeŋgimbiâ yâkŋe puli yeŋgimbiâ mem arim luâk umburuk manmai are yeŋgiwai. Hain akbiâ himbimân katyeŋgiep are bo gulip akyeŋgiwiap. Akto himbimân are luâk kâmburâŋe bo meyeŋgiwai me saŋ saŋ siâŋe bo nem hilipko yeŋgiwiap. Hain akbiâ are kârikŋeâk tat yeŋgiwiâp.

34 Egâlian yeŋe yembiap hainâgâk hanyeŋe yembiâp.

Biwi golâk manbaen.

35-36 Hoŋ bawalupyeŋande luâk humoyeŋe siâŋe âmbâi mendo aregât sot om taliânba purik katmâ togom emet kâlegen gambo, "Woa" dâm den hogo aŋberâm hâŋgiân lâmgom tatmai dop hainare akmâ biwi golâk tatmâ manbi. Tatmâ manmâ, "Humonenŋe amuten purik katmâ togowiap." dâm biwiyeŋaet damun kârikŋe akbi.

37 Luâk kotdâŋe hoŋ bawalupŋe biwiyeŋe golâ akto tatbiâ âmâ purik katmâ togom mem miawak yekmâ âmâ nâŋgâ yeŋgimbo âlepŋe akbiap. Hain akmâ biwi hero nâŋgâm itoŋe lândem katmâ sot om oyaŋmâ yeŋgim neŋet dâm yeŋgiwiap.

38 Akto hândâk timoŋân yendo hoŋ bawalupŋe biwi golâ tatmâ damungombiâ purik katmâ gam mem miawakyekmâ biwi hero humo nâŋgâ yeŋgiwiap. Hain nâŋgâm heroŋe akŋet dâm nâŋgâ yeŋgiwiap.

39 Akto siâ maktere nâŋgâŋet. Kepia ambolupŋande gasalupyeŋe hândâkŋân togowai sop are nâŋgâm dâine âmâ biwi golâ tatmâ kepiayeŋe damungombiâ âmâ bo bâliyeŋgiwop.

40 Aregât nâ luâk akmâ geân nâmâ hâmbâi lâuwâŋe purik katmâ gewian

aregât sopŋe bonâŋgâmai. Aregât yeâmâ biwi golâk damun nugum manbi." dâep.

Hoŋ bawa âlepŋe bâleŋe yeŋgât keiyeŋe.

41 Yesuŋe den ginŋe hain dâmbo Petoroŋe aikom hin magaŋep, "Humo, den ginŋe are Aposolo nengâlâk maktât me luâk hârok nengât maktât?" dâmbo
42 hin makyeŋgiep, "Den umatŋe siâ maktere nâŋgâŋet. Luâk kotdâ siâŋe hoŋ bawalupŋe yeŋgât damun siâ katmâ hin dâm magaŋbiap, "Arim mandere gâŋe damunyeŋe akmâ sowânâk sot me soŋgo are dop yeŋânâk yeŋgim manben."
43 Hain dâm hepunyekmâ arimbo damunyeŋe arekŋe âi aregât biwiŋande mem heŋgemgom mando humoŋande purik katmâ togom ekmâ okot âlep nâŋgâ aŋbiap.
44 Aregât den bunŋe hin makyeŋgiwe. Hângât sikum siâ siâ are hârok damungowen dâm magaŋbiap.
45 Dâ humoyeŋande damunyeŋe akmâ manben dâm arimbo âmâ damunyeŋande biwiŋande hin nâŋgâwiap, "Kotdânande hepun nekmâ arim sop kâlep mandâp imâ dowâk bo togowiap." nâŋgâm âmâ damunyeŋe akmâ âmâ gala bo akyeŋgim tu kârikŋe nem biwi gulip akto
46 humoŋande dowâk sân sânâk bo nâŋgâwiap ain togom ekmâ aregât hâuŋe waŋmâ mem kom gâimbo itik matik akto den bo lokomai ain hâkokombo hememgât pat akbiap.
47 Akto aregât siâ makbe. Hoŋ bawa arekŋe den are nâŋgâm heŋgemgom âmâ bo lokomaiŋe aregât hâuŋe umatŋe membai.
48 Dâ hoŋ bawa siâŋe âmâ humoŋaet den pâpkom âmâ âi mem hilipkomap amâ bugâŋe owâiŋe igiwiap. Hain aregât den dâtŋe âmâ hin. Luâk siâŋe umatŋe are waŋdere memapŋe âi ketugum manmâ bunŋe umatŋeâk mem miawakto âmâ ârândâŋ akbiap. Dâ luâk siâ âi humo makmâ waŋdere memapŋe aregât hâuŋe bunŋe umatŋe dondâ bo mem miawakto âmâ are ârândâŋ bo akbiap.

Yesuŋe gembo potalakmâ manden aregât den.

49 Kâlâp punduŋ panmâ loŋgaim siângen arim om metemap dop hainâk agak meme bâleŋe akbiâ aregât hâuŋe yeŋgiwian aregâlâk nâŋgân. Are emelâk miawakto dâine heroŋe akbom.
50 Akto hâk hilâlâm nâŋgâre aregât kakŋân nâŋgât den pat âlepŋande miawakmâ ariwiap. Aregât hâk hilâlâm are miawakto bo akbiap aregât biwine umatŋe aktâp.
51 Akto maktere nâŋgâŋet. Nâŋgât âmâ hin bo dâwi, "Gala konok manŋet dâm aregât maktâp." Hain bo. Nâ geân aregât hioŋakmâ me potalakmâ kâmot lâuwâ akmâ mandâi. Akto hainâk akmâ manbai.
52 Emet siâ aregât kâlegen luâk âmbâle nan baratlupyetŋe momerâk manmaiŋe potalakmâ kâmot lâuwâ akbai. Biken lâuwâ biken âlâwu hain potalakbai.
53 Akto eweŋe nanŋâi arekŋe potalakmâ yetŋe gasa agaŋgiwiandat. Akto memeŋe baratŋâi âkâ hainâk potalakmâ yetŋe gasa agaŋgiwiandat. Akto erânŋe erânŋe arekâ hainâk potalakmâ gasa agaŋgiwiandat. Amâ hainâk nâ geân aregât gasa agaŋgiwai." dâep.

Sop humoân Yesu gewiap aregât keiŋe.

54 Yesuŋe luâk âmbâle kâmot humo are hin dâm makyeŋgiep, "Hamandat dâgâmbo âmâ ye hin dâmai, "Woe, tânâk hologowerâm aktâp." hain dâmbiâ hainâk akmap.
55 Akto hamandat tokberâmbo âmâ ye hin dâmai, "Emelâk dewutâ komberâp." dâmbiâ hainâk akmap.
56 Ye hiaŋgi luâk. Yeŋe hamandat kulewoŋwoŋ aregât keiŋe nâŋgâmai. Dâ sop iregât keiŋe wangât bo nâŋgâm heŋgemgomai?
57 Aregât gain gaingât âmâ hanyeŋeâk akmâ dâp âlepŋe bâleŋe are bo ekmâ nâŋgâmai?
58 Gasagande meŋgekmâ kiapgâlân arim denân kat gekmâ dâm hâre giŋdo tembe lokolupŋande meŋgekmâ kala busiân kat gekbâi aregât dâwân arim galage makmâ miawagaŋmenâ yetŋeâk dâm gala agaŋgiwiandat.
59 Borâm hâre aŋgiwiandat akto âmâ kala busiân kat gekbiâ tatmâ âmâ yân bo gewiat. Hâu hârok puligom kutigitbialân âlepŋe ain gewiat." dâep.

13

Agak memenenŋe bâleŋe are hepunmâ Anutugât den lokom mandenŋe damun nenŋe akbiap.

1 Sop ain luâk biknande Yesugâlân togom
den pat hin maganji, “Pilatoŋe dâmbo tembe
lokolupŋande Galilaia hânân gâtŋande lama
akto makao kom gâim Anutugât sumbe hi-
genŋe oyi yâk yeŋgumbiâ gilâmyeŋe gembo
makao gilâmyeŋe olop mendugum katmâ
oyi.” dâyi.
2 Hain dâm maganjbiâ hin dâm
makyeŋgiep, “Pilatoŋe dâmbo yeŋguyi
areyeŋgât gain dâmai? Moyi yeŋgât dosa
bâleŋe arekŋe âmâ Galilaia siânba yeŋgât
dosa are ewangiâp dâmai me?
3 Hain bo. Akto yeŋgât dosa keiŋe
aregât agak memeyeŋe bâleŋe dondâ bo
hepunmâ âmâ Anutugât den bo nâŋgâ
aŋmai are hâuŋe yeŋgiwiap ain hainâk ye
yeŋgiwiap. Akto aregâlâk siâ makbe.
4 Yerusalem luâk 18 kinbiâ Siloam
kepiagât emet kâkâlep arekŋe kâwulakmâ
tigiyegep are yeŋgât hin bo dâwi,
“Dosayeŋe bâleŋe âmâ Yerusalem kepia
ambolupŋande aŋgâ yeŋgât dosa ewangiâp
aregât moyi.”
5 Hain bo dâwi. Aregât maktere nâŋgâŋet.
Yeŋgât dosa tatâp aregât agak memeyeŋe
bâleŋe are bo hepunmai, biwiyeŋe Anu-
tugâlân bo katmai akto âmâ yekâ hainâk
hilip aguwai.” dâep.
6 Den aregât dop siâ makyeŋgiwerâm
aregât hin makyeŋgiep, “Luâk siâŋe lowot
siâ kâmeto humo agep. Akto amboŋande
koaŋe hârewerâm akmâ arim ekto koaŋe siâ
bo yiep.
7 Hain akto aregât kalam damunŋe
hin maganjep, “Nâ lâwin iregât bunŋaet
kulâgâtmâ lâmgom mandere hombaŋ âlâwu
aktâp lâwin ire wangât yân kinbiap?
Kârâmenâ geâk.” dâep.
8 Hain dâmbo yâkŋe hin dâep, “Luâk
humo, hanâk hepunmenâ hombaŋ irekâ
kilâk. Hâmbâi nâŋe keiŋân ire une lokom
togo katere hambumbo âmâ bunŋe siâ
yembiap me bo are ekbaet.
9 Sop siân bunŋe miawakbiap amâ
âlepŋe. Dâ arekâ hainâk bo akto âmâ
makmenâ kârâm panbaen.” hain dâep.”

Sarereân Yesuŋe dâmbo âmbâle haminŋe hagitŋe goŋgoŋ aguep arekŋe tâŋâk kilep.

10 Yesu Sarere âi bo meme sopŋe siân den
emetŋân âgâm den potatmâ makyeŋgiep.
11 Den makyeŋgimbo âmbâle siâ ain
talep. Are âmâ sinduk baniara bâleŋande
memeŋe aganjmâ haminŋe hagitŋe mem
goŋ goŋgombo kâŋgomâk manmâ gambo
hombaŋ 18 bo agep.
12 Akto Yesuŋe âmbâle are ekmâ hin
dâm maganjep, “Meŋ, hinŋe âmâ kundat bo
akginjdo âlepŋe ak.” dâep.
13 Hain dâm bâtŋande mendo haminŋe mi-
windik akto tâŋâk kinmâ Anutuŋe okot âlep
aknijdâp dâm heroŋe agep.
14 Hain akto Yesuŋe âi meme sopŋe boân
heŋgemgoep aregât den emetŋaet damunŋe
nâŋgâmbo bâlimbo luâk âmbâle hin dâm
makyeŋgiep, “Âi ketugu ketugu sopŋe tatâp
ain togombiâ âmâ heŋgem yeŋguwiap. Dâ
uŋak Sarereân heŋgem yeŋguâp ire amâ bo
agakŋe.” dâep.
15 Hain dâmbo Yesuŋe aregât den hâuŋe
hin magep, “Bâe, hianjgi luâk. Ye Sarere
âi meme sopŋe boân yeŋe doŋgi me buli-
makao pekeyeŋe hindâm meyekmâ arim
tu yeŋgimaigât dâp tatâp.
16 Dâ âmbâle haminŋe tâŋâk bo ire âmâ
Abrahamgât hakuŋe siâ Niambi arekŋe
memeŋe aganjdo kopa akmâ manmâ
gambo hombaŋ 18 bo agep. Haingât
Sarereân mem heŋgemgore ârândâŋ aktâp.”
dâep.
17 Hain dâmbo gasa aganji arekŋe aŋun
aŋgiyi. Akto luâk âmbâle kâmot humo
arekŋe kulem âlepŋe miep are egi aregât
heroŋe agi.

Anutugât den lokomaen nengât keinenŋe.

18 Yesuŋe den siâ lâuwâŋe hin dâep, “Anu-
tugât kâmot manmai are yeŋgât dop wanân
katmâ maktere ârândâŋ akberâp?
19 Aregât hin dâwe. Kapok koaŋe âmâ
bâleŋ siâ gârâmâ luâk siâŋe mem arim
âi kâlegen kâmeto kâmŋe gam miawakmâ
lâwin humo akmâ kinmap. Akto lâutŋe
togom aregât bât bâtŋân panmâ tatmai.
20 Akto siâ makbe. Anutugât kâmot man-
mai areyeŋgât wanân dop katbe?

21 Are âmâ matuk keluŋe hain are âmbâle siâŋe matuk keluŋe are mem pipikom ondo sot hârok ukenŋe akmap dop hain are." dâep.

Himbimgât dâp are gâwikŋe.

22 Akto Yesuŋe Yerusalem kepian purik katberâm arim kepiaŋe kepiaŋe den potatmâ yeŋgim malep.
23 Hain akto luâk siâŋe aikoep, "Anutuŋe luâk amon bâleŋânba mem oloŋyekto âlepŋân gamai? Amon siâ mon?" dâep.
24 Hain dâmbo hin dâep, "Himbimân âgâwerâm âmâ dâp gâwikŋân hâk hilâlâm nâŋgâm ariwai. Akto luâk âmbâle dondâ ain ariwerâm âmâ hâk hilâlâm humo nâŋgâm ewum hâumgowai.
25 Emet amboŋe akmâ manmâ dawalauŋe tigimbo luâk âmbâle dondâŋe âgâwerâm ewum hâumgom betgen kinmâ hin dâwai, "Humo, hâŋgi mem katnengi." dâmbiâ hin dâwiap, "Ye wânân gâtŋe?"
26 Hain dâm aiyeŋgumbo aregât hin dâm magaŋbai, "Nen âmâ gâ olop kondo konogân sot neyion. Akto kepia nenŋân manmâ den potatmâ nengimenâ nâŋgâyion aregât hâŋgi mem katnengi."
27 Hain dâmbiâ hin dâm makyeŋgiwiap, "Ye wânân gâtŋe? Nâ bo nâŋgâ yeŋgiân. Ye bâleŋe meme aregât ariŋet." hain dâm wat yekbiap.
28 Hâmbâi ye Anutuŋe wat yekto purik katberâm kinmâ hamiyeŋângen Abraham akto Isaka akto Yakobo akto Anutugât den makmâ miawakmâ gayi are hârogâk Anutugât kâmolân purik katmâ mandâi are yekmâ biwiyeŋe bâlimbo kuk nâŋgâm han kalak akmâ manbai hain.
29 Sop ain dewutâ gaganâŋângenba akto gegeŋângenba akto bikenba bikenba areâk gam menduguakmâ sot nem heroŋe akbiâ Anutuŋe damunyeŋe akbiap.
30 Nâŋgâi. Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe, "Nâ luâk humo." dâm ikiŋe kotŋe mem agatbiap are âmâ hami togowiap. Dâ siâŋe, "Nâ luâk gegeŋe." dâm manbiap are âmâ Anutuŋe mem âgâm ulik gulik katbiap." dâep.

Herotegât den.

31 Sop ainâk Parisaio luâk bikŋande togom hin dâm magaŋi, "Heroteŋe guguwerâm aktâp aregât hân ire hepunmâ siângen ari." dâmbiâ
32 hin dâep, "Nâŋgâi. Sinduk baniara bâleŋe watyekmâ mandân. Akto luâk kundatdâ areyeŋgât maktere bo akyeŋgiâp. Âine ketugum mandere hilâm âlâwu bo akto ârândâŋ akbiap. Aregât ye arim dua metŋe Herote are nâŋe wan me wan aktân mendân iregât den pat magaŋbi.
33 Akto ire maktere nâŋgâŋet. Yerusalem kepia ambolupŋande Anutugât den makmâ miawagi are Yerusalem kepian yeŋgumbiâ moyi aregât nâkâ kepia siân mombomgât Yerusalem kepian arire hilâm âlâwu akto ewangiwian.
34 Yerusalem kepia ambolupŋe, yeŋe Anutugât den makmâ miawagi are bugâŋe yeŋgumai. Akto Anutuŋe hoŋ bawalupŋe huŋgun yeŋgimbo yeŋgâlân togombiâ kâtŋe mem yeŋgumai. Puiŋe nananŋlupŋe damunyeŋe akmâ mem mendugu yekmâ korat yeŋgumap dop hainâk mendugu yekmâ okotnân katyekmâ damunyeŋe akberâre hâkâŋne akmâ arimai.
35 Aregât Anutuŋe damunyeŋe bo akmap aregât kepiayeŋe hepundo bugâ yembiap. Hain gârâmâ siâ hin maktere nâŋgâŋet. Hâmene bo nekmâ âgâwai aregât hilâm siân miawaktere nekmâ âmâ hin dâwai, "Anutu Humoŋe wâtŋe giŋmâ huŋgun giŋdo togoât aregât heroŋe akgiŋne" hain dâwai." dâep.

14

Sarereân Yesuŋe dâmbo luâk keiŋe diwirâ siâ âlepŋe agep.

1 Sarere siân Parisaio are yeŋgât damun kautŋande sot nemberâm Yesu kewugumbo emetŋân âgâyiat. Âgâmbela luâk bikŋande yelekmâ Yesuŋe akmâ hilipkombo eknerâm aregât damun kili.
2 Damun kinbiâ luâk siâŋe hâkŋânba diwi metŋe humo miawaganŋep arekŋe Yesu ekberâm âgâep.
3 Âgâmbo Yesuŋe ekmâ Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi are akto Parisaio hin dâm makyeŋgiep, "Mosegât den kârikŋe are gain gain tatâp? Âi bo meme sopŋân

luâk âmbâle heŋgem yeŋguwiangât dopŋe tatâp me bo? Makniŋbiâ nâŋgâwe." dâep.
4 Hain dâmbo den hâuŋe bo magaŋi. Hain akmâ aŋun aŋgim kinbiâ makto diwi metŋe are bo agaŋdo huŋgunaŋdo ariep.
5 Arimbo emelan tali are hin makyeŋgiep, "Lamayeŋe me bulimakao yeŋe siâ âi bo meme sopŋân lâmân gembo âmâ aregât undâgâtmâ mem miawakmâ hikom oloŋmâ gamai me bo?" dâep.
6 Hain dâm makyeŋgimbo hâuŋe bo magaŋmâ hanyeŋeâk aŋun aŋgim tali.

Hâknenŋe bo mem agatbaen.

7 Akto sop ain luâk bikŋe togom emet ain gam âgâyi arekŋe yeŋe hanyeŋân âgâ kau dewunŋân tatberâm akbiâ yekmâ aregât hin dâm makyeŋgiep,
8 "Luâk siâŋe âmbâle membiapgât sot humo omberâm oloŋ gekto arim âmâ gâŋe hangeâk âgâ kau dewunŋân bo tatben.
9 Dâ gâŋe hain akbiat âmâ luâk oloŋ gekbiap arekŋe hin dâm makgiŋbiap, "Ire gâŋgât welam bo. Ekemenâ âkâ luâk irekŋe talâk." Hain dâm makgiŋdo aŋun aŋgim hami hami gem arim tuŋguŋângen tatbiat.
10 Hain gârâmâ gâ hin akben. Luâk tatbiâ ain âmâ gugaet nâŋgâmenâ gembo tatmenâ emet amboŋande gekmâ hin dâm makgiŋbiap, "Galane tuŋguŋângen tatât uŋgure gam âgâ dakegen tat." dâm makgiŋdo âmâ ain tatbai arekŋe gekmâ okot âlep akbai.
11 Aregât keiŋe hin. Luâk siâŋe ikiŋe kotŋe mem agatbiap are âmâ hâmbâi Anutuŋe mem ge katbiap. Dâ luâk siâŋe ikiŋe kotŋe bo mem agatbiap are âmâ hâmbâi Anutuŋe mem agatbiap." dâep.
12 Hain dâm makyeŋgim benŋe luâk oloŋep are hin dâm magaŋep, "Sot omberâm âmâ emi teulupge me nan baratlupge me ginbailupge me luâk puli me ito sikumyeŋe olowâk mandâi are bo oloŋ yekben. Dâ hain akbiat âmâ hâmbâi yâkâ aregât hainâk hâuŋe mem oloŋ gekbiâ aregât dosa bo akbiap.
13 Aregât hain bo akben. Sot omberâm âmâ kopa me umburuk me dewunyeŋe bok bokŋe me keiŋe bâleŋe hain are oloŋ yekben.
14 Hain are oloŋ yekmâ hâu bo giŋbaigât heroŋe maroŋe kakŋân sot om yeŋgimenâ nembai. Gârâmâ hâmbâi sop humoân agatbaiân Anutu ikiŋak hâuŋe giŋbiap aregât nâŋgâm biwige heroŋe agâk." dâep.

Sot humo oyi aregât den umatŋe.

15 Hain dâmbo sot nem tali are hut yeŋânba siâŋe den are nâŋgâm hin dâep, "Anutugât kâmot manden aregât sop humoân Anutu olowâk sot nembaen aregât nâŋgâre heroŋe aktâp." dâep.
16 Hain dâmbo Yesuŋe den ginŋe siâ hin dâm magaŋep, "Luâk humo siâŋe sot ombian dâmbo aregât sot mem mendugumbiâ kindo luâk dondâ yeŋgât sop kalep.
17 Akto arim arim emelâk sop are miawakto sot om katbiâ ekto ârândâŋ akto hoŋ bawa siâ huŋgun aŋdo arim âmâ hin dâm makyeŋgiep, "Sot hârok om katmâ lâm yeŋguengât togoŋet." dâm makyeŋgimbo hâkâŋ agi.
18 Hâkâŋ akmâ luâkŋe luâkŋe hârok hin dâyi, "Hân puligoân arekŋe oloŋ nektâpgât are ekberâm ariwerân aregât luâk humoge are magaŋmenâ nâŋgâmbo bo bâliwiâp."
19 Akto siâŋe hin dâep, "Bulimakaolupne 10 puligoân are meyekmâ togowerângât luâk humoge are magaŋmenâ nâŋgât nâŋgâmbo bo bâliwiâp."
20 Siâŋe hin dâep, "Hinŋeâk âmbâle meângât bo togowerân. Gain gain akmâ togowerân?" hain dâep.
21 Akto hoŋ bawa arekŋe purik katmâ arim luâk humoŋe den dâyi are magaŋdo nâŋgâmbo bâliep. Nâŋgâmbo bâlimbo hoŋ bawa are hin dâm magaŋep, "Gâŋe dowâk arim emetŋe emetŋe luâk umburuk mandâi are akto luâk kopa akto ondopyeŋe bok bokŋe me dewunyeŋe bok bokŋe luâk hainare meyekmenâ togoŋet" dâmbo hin dâm magaŋep,
22 "Luâk humo. Den maktât are akmâ meteân. Gârâmâ emetge ire boâk piktâi." dâep.
23 Hain dâmbo hin magaŋep, "Hanâk siâkâ arim kepia ginŋângen akto halângen yoŋâk yoŋâk mandâi are undâgât yeŋgim mem miawak yekmenâ togoŋet. Togom emetne pikŋet.

24 Dâ emelâk mem oloŋyekberâm aktere bo dâyi are âmâ yânâk tatbai.” dâep.” Yesuŋe den ginŋe hain dâep.

Yesu olop manbaiŋe hâkyeŋe bo mem agatbai.

25 Akto luâk dondâŋe Yesu haminâŋen watmâ arimbiâ purik dâm hin makyeŋgiep,
26 “Luâk siâŋe nâŋgâlân dewatiwerâm akmâ âmâ ewe memelupŋe me âmben nananŋlupŋe me eminŋe gariŋe hepun yekbiâp. Akto ikiŋe manman aregât ukenŋe bo nâŋgâm gangerâwiâp. Dâ luâk siâŋe hain akbiap are âmâ nâŋgât hoŋ bawa akmâ manbiap.
27 Luâk siâ gasalupŋande wan me wan siâ akmâ hilipkowai aregât hamep akmâ ikiŋe hâkŋe gangerâm manbiap arekŋe nâŋgâlân bo dewatiwiap.
28 Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe emet ketuguwerâm âmâ ulik gulik puli soŋ oyaŋmâ ekto ârândâŋ akto âmâ emet are ketugumap.
29 Dâ hain bo akmâ yân emetŋe are ketugumbo puli bo akto pâŋân hepundo emet are yân kindo ekmâ aregât den pat maganŋgi goaŋgi akmâ dewunŋân gem giriŋ aŋmâ hin dâwai,
30 “Luâk irekŋe luâk hanŋeâk nâŋgâm tetembeŋe anuŋdo giep ina gain gain akmâ benŋe yân hepundo kindâp.” hain dâmai.
31 Akto siâ hin. Luâk humo siâŋe luâk humo siâgât gasa aganŋmâ ligim ainâk agatmâ bo arimap. Tatmâ nâŋgâ nâŋgâ hin soŋ nâŋgâwiap, “Nen ire amâ amon siâ manden dâ indâgen âmâ yâk biwirâ hain mandâi. Aregât nenŋe âlepŋe yeŋguwaengât dop bo.”
32 Hain dâm ikiŋaet nâŋgâmbo gembo gasalupŋe kâlewângen manbai ainâk hoŋ bawa siâ huŋgun aŋdo arim hin dâm makyeŋgiwiap, “Ye olop gala konok manberâm huŋgun niŋdâp” hain dâwiap.
33 Akto aregât keiŋe hin. Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe hainâk kotŋe siâ siâ mem gangerâm hârogâk bo hepunmâ nâŋgâlân dewatiwiap are âmâ maktere nâ olop âlepŋe bo manbaet.
34 Kâtembe siâ ukenŋe bo heŋgemgom kotŋe gulip katbiat âmâ dowâk pâlâmŋe akbiap. Hain akbiap aregât siân gain gain akmâ âmâ lâuwâŋe ukenŋe akbiap? Are bo agakŋe.
35 Hain akmap aregât yân kâienŋe gemap. Gârâmâ ye den ire nâŋgâm biwiyeŋân katmâ heŋgemgom manbi.” dâep.

15

Lama siâ gulip aganŋdo bo hepunbiap.

1 Akto luâk bikŋande gawaman yeŋgât puli meme luâk akto luâk agak meme bâleŋe akmini arekŋe sop siân Yesugâlân den nâŋgâwerâm togoyi.
2 Togombiâ Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi akto Parisaio luâk arekŋe nâŋgâmbiâ bâlimbo Yesugât hin dâyi, “Yesuŋe puli meme luâk akto luâk agak meme bâleŋe akmai are meyekto yâk olop sot nendâi imâ bâliâp.”
3 Hain dâmbiâ aregât Yesuŋe den ginŋe hin dâm makyeŋgiep,
4 “Yeŋgâlân gâtŋe siâgât lama 100 kinaŋbiap. Akto hutyeŋânba konokŋe heambukto amboŋande hepunbiap me bo hepunbiap? Amâ bo hepunbiap. Bikŋe are hân haŋaŋân katyekto kinbiâ siâ heambukbiap aregât undâgâtbiap.
5 Undâgâtmâ mem miawakmâ okot âlep akmâ oloŋmâ kepian togowiap.
6 Kepian togom galalupŋe yeŋgonmâ hin makyeŋgiwiap, “Lama siâ heambugep ina mem miawaktân aregât heroŋe akne.” dâwiap.
7 Aregât maktere nâŋgâŋet. Luâk 99 yâkŋe âmâ dosa nenŋe bo dâmai are yeŋgât Anutuŋe okot âlep humo bo akyeŋgimap. Gârâmâ bâleŋe meme luâk konokŋe agak memeŋe akto dosaŋe are nâŋgâmbo bâlimbo hanŋe purikato Anutuŋe ekto ârândâŋ akto dosaŋe hepun aŋbiap. Hain akmâ hulaŋdo himbimân manmai arekŋe heroŋe humo akbai.
8 Akto den siâ hin. Âmbâle siâŋe puli koaŋe 10 membiap. Akto puli koaŋe siâ heambukto hepunbiap me undâgâtbiap? Bo hepunbiap. Are kemdâ sagom gauŋmâ gagap urutmâ undâgâtmâ manbiap.
9 Undâgâtmâ manmâ mem miawakmâ aregât emi tâulupŋe akto ginbailupŋe yeŋgonmâ hin makyeŋgiwiap, “Puli koaŋe

heambugep are ina mem miawaktân aregât heroŋe akne." dâwiap.
10 Aregât maktere nâŋgâŋet. Himbimân Anutugât aŋelolupŋande hainâk bâleŋe meme luâk siâŋe agak meme bâleŋe makmâ miawakmâ, "Anutu dosane hepun niŋ." dâwiap aregât okot âlep nâŋgâ aŋbai." dâep.

Nanŋe bâiŋande sikum mem arim gulip-koep.

11 Akto Yesuŋe den ginŋe siâ hin dâm makyeŋgiep, "Luâk siâgât nanlogâtŋe lâuwâ maliat.
12 Manmâ nanŋe bâiŋande eweŋe hin dâm magaŋep, "Tâk puli are teune olop potatmâ netki." dâep. Hain dâmbo tâk puli are ewe yetŋande potatmâ teuŋe olop yetkiep.
13 Akto emiŋe are âi ketugum getek manmâ tâk puliŋe are meakmâ dâp kâlewângen ariep. Arim manmâ sot soŋgoân puligom kotŋe gulip gulip akmâ puli are hârok panmâ metiep.
14 Panmâ metembo hân ain mop humo miawagep. Miawakto nanaŋ are tâwât dewunŋe siâ siâgât umburuk akmâ
15 hân amboŋe siâgâlân arim mando yâkŋe yâkgât bau damunŋe akmâ manben dâm huŋgunaŋep. Huŋgunaŋdo arim bau damungom mando mopŋe dondâ agumbo siâ me siâ sot bo waŋdo âmâ
16 bau yeŋgât goka hâkŋe nemberâm agep.
17 Hain akmâ nâŋgâ nâŋgâŋe miawakto hin dâep, "Apogât âi luâklupŋande âmâ sot dondâ nemai. Dâ nâ âmâ sotgât akmâ hilip aguwerâm aktân.
18 Aregât agatmâ kepian purik katmâ apogâlân arim hin dâm magaŋbian. Apo, bâleŋe aktere dosanande Anutugâlân akto gâŋgâlân umatŋe agep.
19 Akmâ hilipkoân aregât nange bo nogonben. Yân hoŋ bawage akbiangât menekmenâ manbe."
20 Hain nâŋgâm agatmâ arim aŋgângen togombo eweŋande dewunŋe panmâ egep. Ekmâ okotŋe nâŋgâm pârigim arim nanŋe lokom maŋganlep.
21 Akto nanŋande hin dâm magaŋep, "Apo, bâleŋe aktere dosanande gâŋgâlân akto Anutugâlân umatŋe miawagep aregât nekmâ nanne bo dâwen." dâep.
22 Hain dâmbo eweŋande âmâ âi luâklupŋe hin dâm makyeŋgiep, "Dowâk sâŋgum kâlep are mem ga luguaŋbiâ geâk. Akto donet siâ baraganŋân katŋet. Akto kei pekeŋe luguaŋet.
23 Akto bulimakao nanŋe keluŋe olowâk are gâim ombiâ ondo nem heroŋe akne.
24 Nanne emelâk moep dân ina togoâp. Emelâk gulip aguep dân ina miawakmâ togoâp." dâmbo heroŋe agi.
25 Hain akmâ tatbiâ nanŋe ulik gulik arekŋe âiângen malepgât purik katmâ togom kepia ginŋân kinmâ heroŋe maroŋe giriŋ gegek kep keŋgu akbiâ nâŋgâm
26 âi luâk siâ kondo gembo hin dâm aikoep, "Heroŋe maroŋe âure wangât akmâ tatâi?"
27 dâm aikombo hin dâep, "Emige gulip aguep dâyion ina togombo aregât eweyetŋande dâmbo bulimakao nanŋe kelurâk are kom ondenŋe om kindo heroŋe aktâi." dâep.
28 Hain dâm magaŋdo nanŋe ulik gulik arekŋe kuk akmâ kepia ain âgâwerâm hâkâŋ agep. Akto eweŋande kepia ginŋângen gem, "Gâ ga." dâm magaŋep.
29 Magaŋdo nâŋgâm hansumbu akmâ hin magep, "Nâŋe âi luâkgande hin hombaŋ dondâ âi ketugu giŋmâ den bo koŋgiŋmâ gan. Akto nâniŋ nanŋe siâ bo niŋmenâ galalupne olop nem heroŋe agion.
30 Akto nangande gâŋgât tâk puli aregât ukenŋe nâŋgâm mem arim âmbâle kondarâ olop manmâ panmâ metiep ina togoâp yâkgât makmenâ makao nanŋe kelurâ are kom gâim ombiâ nâŋgâre bâliâp." dâep.
31 Hain dâmbo eweŋande hin dâm maganŋep, "Nanne, gâmâ nâ olop sop kâlep manmâ gamat aregât nâŋeân kotŋe siâ siâ tatâp are hârok gâŋgât pat aktâp.
32 Dâ emige emelâk moep dâman ina togoâp. Akto emelâk gulip aguep dâman ina togoâp. Aregât heroŋe akmâ okot âlep aganŋdenŋe ârândâŋ aktâp." dâep."

16

Damunŋe puli siâ siâ mem hanâk hanâk ketuguep aregât den umatŋe.

1 Yesuŋe Aposololupŋe den ginŋe siâ hin dâm makyeŋgiep, “Luâk humo sikumdâ siâ malep yâkgât tâwât dewunŋe akto sâŋgum me kotŋe siâ siâ aregât damunŋe malep. Aregât den hâkŋe tunmâ hin dâm magaŋi, “Gâŋgât hoŋ bawa âige damunŋe akmap arekŋe tâwât dewunŋe siâ siâ mem hanâk hanâk ketugumap.”

2 Hain dâmbiâ mem oloŋmâ dâep, “Gâŋgât hâkge tunbiâ nâŋgân. Hainâk damun lâuwâŋe bo meŋgektere hepunbiat aregât puligo puligo kulem esenŋe are mem gamenâ tâwât dewunŋe siâ siâ yeŋgât keiŋe mem miawakbe.” dâep.

3 Hain dâmbo arim damunŋe biwiŋân hin nâŋgâep, “O luâk humonande wat nekbiap aregât gain akbe? Âi ketugum kâmetbiangât hâkâŋ aktân. Akto hokboâk hokboâk ulilaŋdere nekbiâ aŋun aŋgiman.

4 Hinŋe nâŋgân. Galalupne mem gala katyekmâ mem heroŋe maroŋe katyektere luâk humonande watnekto âmâ emetyenân oloŋnekbiâ olowâk manbaen.” dâep.

5 Hain nâŋgâm luâk humoŋaet tâwât dewunŋe siâ siâ dosa agaŋmâ mem mali aregât ikiŋeâk ikiŋeâk mem oloŋyegep. Hain akto togombiâ aiyeŋgum dâep,

6 “Gâŋgât dosa humogâlân amon tatâp?” dâmbo lâwin keluŋaet dop 100 dâep. Hain dâmbo hin dâep, “Âlepŋe 50 âk niŋben.” dâep.

7 Hain dâm siâkâ aikoep, “Luâk humogâlân dosa amon tatâp?” dâmbo, “Saŋ saŋ koaŋe are ito 100.” dâmbo dâep, “Âlepŋe 80 âk niŋben.” dâep.

8 Hain dâmbo luâk humoŋande nâŋgâm damunŋe are hin magaŋep, “Gâŋgât nâŋgâ nâŋgâge humo aregât nâŋgâre biwine âlepŋe aktâp.” humoŋe hain dâep. Wangât? Hingât. Anutugât den bo lokomai bikŋande tâk puliyeŋe damungom galalupyeŋe heyeŋgimai aregât nâŋgâ nâŋgâyeŋe humo tatâp yeŋe âmâ Anutugât den lokomai ewangi yektâi.

9 Haingât ire maktere nâŋgâŋet. Yeŋe hainâk tâk puli me wan me wan mem manmâ are gala akyeŋgim âmâ hâmbâi umatŋe miawak yeŋgiwiap sop ain yâk yeŋgâlân arim kepia tatmâ âgâwiap ain manbai.

Wan umatŋe me owâiŋe aregât den.

10 Luâk siâŋe wan me wan owâiŋe damungom biwiŋande lokom manmapŋe âmâ tâwât dewunŋe wan me wan bunŋe are hainâk biwiŋande lokom damungomap. Gârâmâ luâk siâŋe wan me wan hanâk damungom hilipkomapŋe âmâ tâwât dewunŋe wan me wan bunŋe are hainâk hanâk damungom hilipkowiap.

11 Haingât yeŋe tâwât dewunŋe me wan me wan hângât egâliaŋ are biwiyeŋande bo lokom manbiâ âmâ wan me wan bunŋe hâmbâi bo yeŋgiwiap.

12 Akto humo yeŋaet puli me wan me wan bo damun akmâ heŋgemgombiâ aregât âigât hâuŋe bo yeŋgim heŋgemgowiap.

13 Akto aregât siâ makbe. Nanaŋ konokŋe luâk kembu lâuwâ yetgât hoŋ âlepŋe bo akyetkiwiap. Wangât? Hingât. Siâgât lau lokoaŋmâ benŋe siâgât lau bo lokoaŋbiap. Akto siâgâlân purik katmâ siâgâlân hâkâŋ akmâ hamiaŋbiap. Aregât Anutugât lau lokowerâm âmâ puligât nâŋgâmbiâ humo bo akbiap.” dâep.

Yesuŋe Parisaio den kârikŋe dâm makyeŋgiep.

14 Yesuŋe hain dâmbo Parisaioŋe tâwât dewunŋe aregât ukenŋe nâŋgâmbiâ âgâep aregât Yesuŋe den magep are nâŋgâm âmâ hâkâŋ akmâ dewunŋân geyi.

15 Dewunŋân gembiâ makyeŋgiep, “Yeŋe âmâ tek teknân manmâ luâk âmbâleŋe nenekmâ egâliaŋŋet dâmai. Dâ Anutuŋe âmâ biwiyeŋaet keiŋe nâŋgâp. Wan me wan siâ siâ ekbiâ âlepŋe akmap are âmâ Anutuŋe ekto bâlimap.

16 Akto siâ maktere nâŋgâŋet. Mosegât den kârikŋe akto Anutugât den kulemgom gayi den are kârikŋe tatmâ gam gam Yohanegâlân bunŋe miawagep. Miawakto aregât kakŋân Anutuŋe damun nenŋe akberâm aktâp aregât den pat âlepŋe hauŋmâ arimbo nâŋgâmbiâ biwiyeŋe pagalembo aregât bunŋe memberâm akmâ âi humo mem wârakmâ âgâwai.

17 Himbim hân haru are âmâ gulip akbiandatgât dopŋe tatâp. Gârâmâ Mosegât den kârikŋe are dowâk gulip akbiapgât dopŋe bo tatâp.

18 Akto siâ maktere nâŋgâŋet. Luâk siâŋe âmbenŋe hepunmâ aŋgâ membiapŋe âmâ dosa umatŋe membiap. Akto luâk siâŋe âmbenŋe wato bam mando siâŋe mem âmâ dosa olowâk manbiap." dâep.

Luâk sikumyeŋe olop akto luâk umburuk are yeŋgât den umatŋe.

19 Akto Yesuŋe den siâ hin makyeŋgiep, "Luâk humo siâ malepŋe tâwât dewunŋe humo mem hâk pekeŋe âlep âlep puligom mem malep. Manmâ hilâmŋe hilâmŋe sot keiŋe keiŋe om nem unsambe malep.

20 Hain manmâ luâk siâ umburuk malep kotŋe Lasaro mando diwi kârikŋe miawaganjdo hâkŋe diwiâk hârok agep. Hain akmâ betgen yem manminep.

21 Hain akmâ luâk humoŋe emelanba manmâ sot nendo gagapŋe gembo are nemberâm akminep. Hain akto duaŋe togom diwiŋe elewelaŋmâ mali.

22 Akto manmâ umburuk are mondo aŋeloŋe oloŋmâ âgâm Abrahamgât okotŋân katbiâ malep. Akto kakŋân luâk kotdâ are mondo hangoyi.

23 Hangombiâ mom kâlâwân gem âmâ hâk hilâlâm humo nâŋgâm manmâ hâkŋângen Abraham akto Lasaro yelegep.

24 Yelekmâ hin dâm Abraham maganjep, "Apo, kâlâp bâleŋân tatmâ hâk hilâlâm bâleŋe nâŋgâm mandân aregât okot nâŋgâm Lasaro maganjmenâ bâtŋe pikŋân tu katmâ gutmâ elewetnân howaimbo getek sândugeâk." Hain dâmbo

25 Abrahamŋe dâep, "Gala, gâ nâŋgât. Hânân ukenŋe akto heroŋe humo kakŋân malen aregât sop bo agep. Lasaro yâgâmâ okot bâle kakŋân malep are hainâk bo aganjep. Aregât biwiŋe heroŋe mandâp. Dâ gâmâ hâk hilâlâm humo nâŋgâmâk mandât.

26 Akto hut nennjân hemem humo kindâp aregât in gâtŋande yeŋgâlân gewaigât dopŋe bo. Akto yeŋgâlân gâtŋande nengâlân gawerâm hainâk ewum pâpkowiap."

27 Hain dâmbo luâk kâlâwân talep arekŋe hin dâep, "Apo, siâ maktere nâŋgâ.

28 Lasaro huŋgunaŋmenâ ewenaet emelan ariâk. Kepianân emilupne momerâk mandâiŋe hâk hilâlâm iren togowâigât Lasaro huŋgun aŋmenâ aregât den kârikŋe makyeŋgimbo nâŋgâ nâŋgâyeŋe pâroŋ dâk." dâep.

29 Hain dâm makto Abrahamŋe hin maganjep, "Bo, Moseŋe den kârikŋe kulemgoep are tatâp. Akto Anutuŋe den makyeŋgimbo propetelupŋande kulemgoyi are tatâp are oyaŋmâ nâŋgâŋet."

30 dâmbo dâep, "Apo, hain bo. Moyi yâk yeŋgâlân gâtŋe siâŋe arim makyeŋgimbo âmâ agak memeyeŋe bâleŋe Anutugâlân makmâ âmâ han biwiyeŋe purik katmâ manbai." dâep.

31 Hain dâmbo hin dâep, "Mosegât akto propete yeŋgât den are oyaŋmâ nâŋgâm hâkâŋ akmai aregât moyi yâk yeŋgâlân gâtŋande arim makyeŋgimbo hainâk den are hâkâŋ akbai." dâep." Yesuŋe hain dâep.

17

Dosa aregât keiŋe.

1 Yesuŋe hoŋ bawalupŋe den siâ hin dâm makyeŋgiep, "Niambiŋe ye hârok dop yeŋguwerâm biwiyeŋân gemap aregât dop tatâp. Gârâmâ luâk siâŋe Niambi gala aganjmâ luâk siâ ekmâ bâleŋe ak dâmap are Anutuŋe hâuŋe humo waŋbiap.

2 Gârâmâ luâk siâŋe nanaŋ siâ ekmâ bâleŋe ak dâmbo are siâŋe kât humo dondâ hanŋân imbogoaŋmâ haru bâtgumân hâkokombo dâine arekŋe âmâ siâ me siâ owâiŋe miawaganjbop.

3 Aregât biwiyeŋe pâlâmŋe bo agâk. Akto siâ makbe. Galage siâŋe bâleŋe akto âmâ sami maganjbiat, "Bâleŋe akniŋdât aregât dâm makniŋmenâ dosage are bo akberâp." dâmenâ hain akto gala konok akbiandat.

4 Akto hilâm konok aregât kâlegen bâleŋe akgiŋmâ dosa are makmâ miawakmâ arim nâmbulân lâuwâŋe hain dâm miawakmâ âmâ hin dâm makginjbiap, "Gala hain akgiŋdângât biwine bâliâp." Hain makginjdo gâkâ hainâk, "Âlepŋe, are bo aktâp." dâm gala aganjbiat." dâep.

5 Hain dâmbo aposololupŋande hin dâm ulilaŋi, "Humo, gâ nâŋgâ nâŋgânenŋe mem sambelem nengiwen." dâyi.

6 Hain dâmbiâ Kembuŋe hin dâm makyeŋgiep, "Nâŋgâ nâŋgâyeŋe bunŋe bâlensiâ dondâ dâwok koaŋe hinare yeyeŋgimbo dâine âmâ lâwin indâre

petakmâ haruân gem kilâkgât magaŋbiâ âmâ lauyeŋe lokom hain akbop.

7 Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe hoŋ bawa âi ketugum bulimakao damunŋe mando emet dâgâmbo guto âmâ ain hin dâm magaŋbiat me? “Emetgân âgâ tatmenâ sot om giŋbe.”

8 Hain bo dâwiat. Hin dâm magaŋbiat, “Letge konok areâk latmâ tatmâ sot om niŋmenâ nendere hâmbâi âmâ guge om nembiat.” dâwiat.

9 Haingât keiŋe hin. Gâŋe hoŋ bawa âi dâm waŋen are ketugumbo gâŋe bo mepaiŋe membiat. Yân nâŋgaŋmenâ ârândâŋ akbiap. Akto aregât hin maktere nâŋgâŋet.

10 Yeŋgât keiyeŋe âkâ hainâk tatâp. Âi makmâ yeŋgire are ketugum metem âmâ hin dâwi, “Nen hoŋ bawa yânŋe akmâ manden. Âi makmâ nengiep are konok mem metien.” dâmbiâ ârândâŋ akbiâp.” dâep.

Luâk 10 hâk bâle miawak yeŋgiep.

11 Yesuŋe Yerusalem kipian ariwerâm âmâ Galilaia hân ewangim Samaria hân hâlâŋmâ kipia bâiŋângenba ariep.

12 Arim kipia ginŋân âgâmbo luâk 10 hâk bâle miawak yeŋgiep arekŋe ekmâ âmâ kâlewângen kinmâ hin dâm konmâ magaŋi,

13 “Woa, luâk humo Yesu, gâ nengât okot nâŋgâ.”

14 dâm konmâ magaŋbiâ yekmâ âmâ hin makyeŋgiep, “Sumbe kat kat luâk are yeŋgât damunŋande yekbaigât yâk yeŋgâlân ariŋet.” dâm makyeŋgimbo arim manbiâ hâkyeŋe are dâwân âlepŋe akmâ metiep.

15 Hain akto yâk yeŋgâlân gâtŋe konokŋe egakto hâkŋe âlepŋe akto aregât purik katmâ togoep. Togom kârikŋe akmâ Anutu maŋganlep.

16 Maŋganmâ Yesugât enemŋân togo keiŋân ge yem âmâ heroŋe akmâ maŋganlep.

17 Akto luâk are Samaria hânân gâtŋe aregât Yesuŋe hin dâep, “Luâk 10 âlepŋe aktâi are 9 âmâ yâgâten?

18 Yâkŋe âmâ arim nâŋgâm ondop kârik akmâ yân manbiâ luâk lombo konokŋe togom Anutugât mepaiŋe mendâp.”

19 Hain dâm luâk are hin dâm magaŋep, “Biwige nâŋgâlân katâp aregât Anutuŋe nâŋgâ giŋdo âlepŋe aktât aregât arim biwige sândugeâk.” dâep.

Anutuŋe damun nenŋe akbiapgât sop.

20 Sop hain Parisaio luâk bikŋande Yesu aikom hin dâyi, “Sop amuten Anutuŋe miawakmâ damun nenŋe akbiap?” dâyi. Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Anutuŋe damunyeŋe akbiap ain kulem keiŋe keiŋe bo miawakto ekbai.

21 Aregât hin bo dâŋet, “In miawaktâp, me indâgen miawaktâp.” hain bo dâŋet. Nâŋgâi. Anutuŋe damunyeŋe emelâk akberâm aktâpgât pat âmâ hutyeŋân mandâp ire.” dâep.

22 Hain dâm kinmâ Aposololupŋe hin dâm makyeŋgiep, “Hâmbâi sop siân umatŋe miawak yeŋgimbo ain ye hin dâwai, “Wei, luâk akmâ giep yâkgât sop siâ ekne.” dâm nâŋgâmbiâ humo akbiap. Ain bo miawakto ekbai.

23 Akto sop ain luâk bikŋande nâŋgâ yâkgât hin dâm makyeŋgiwai, “Aregen miawaktâp me iregen nengâlân miawaktâp.” dâmbiâ aregen bo ariwi. Akto are nâŋgâmbiâ bunŋe bo akbiâp.

24-25 Akto hâk hilâlâm humo nâŋgâre âmâ luâk dondâŋe haminiŋmâ hâk hilâlâm niŋbai. Hain akbiâ aregât haminjân mem belek akmâ himbim bikŋe belek dâmbo âmâ bikŋe bikŋe arimap, aregât dop akmâ luâk akmâ geân lâuwâŋe gem miawaktere luâk âmbâle hârokŋe nekbai.

26 Akto ire maktere nâŋgâŋet. Ulikŋân luâk siâ kotŋe Noa, yâk malep sop ain âmâ hin areâk akmâ mali hainâk nâŋgât sop humo tâlâgumbo ain hainâk akbai.

27 Emelâk âmâ sot soŋgo neyi. Akto âmbâle mem luâk mem agi. Hain akmâ manbiâ aregât purikŋe Noaŋe yekmâ waŋgan âgâmbo tânâk humo giep. Tânâk humo gembo ugurupŋe humo togom âmâ luâk âmbâle hânân mali are hârok kawut yekmâ metiep.

28 Akto aregât haminjân luâk siâ kotŋe Loti, yâk malep sop ain âkâ hainâk agi. Sot soŋgo akto tu neyi. Akto kotŋe siâ siâ are mem aŋgi goaŋgi agi. Akto âi kalam kâmetmâ siâ siâ agi. Akto emet opmân ketuguyi.

29 Hain akmâ manbiâ sop ain Lotiŋe
Sodom kipia hepundo himbimânba kâlâp
humo gem kipia ambolupŋe hârogâk om
meteyegep.
30 Gârâmâ nâ luâk akmâ geân purik kat-
bian sop ain âkâ dop hainâk miawakbiap.
31 Akto sop humoân luâk siâ kipia
sombeimân kinbiap arekŋe emetŋân âgâm
kotŋe siâ siâ bo meakbiap. Akto siâ âiângen
manbiap arekŋe kipian bo purik katbiap.
Hain bo akbi. Dowâk pârigim ariwi.
32 Lotigât âmbenŋaet pat nâŋgâm
heŋgemgowi.
33 Aregât keiŋe hin. Luâk siâŋe man-
manŋe gangerâwiap arekŋe âmâ hilip
aguwiap. Dâ siâ manmanŋe hepunbiap
arekŋe âmâ âlepŋe tatbiap.
34 Maktere nâŋgâŋet. Sop ain luâk lâuwâ
akmâ opmân konogân yembiandat. Yem-
bela are siâ mem siâ âmâ hepunbiap.
35 Akto âmbâle lâuwâŋe sot gâim tatbian-
dat. Tatbela siâ mem siâ âmâ bo membiap.
36 Akto luâk lâuwâ âiân kinbela âmâ siâ
mem siâ âmâ hepunbiap." Yesuŋe den hain
dâmbo aposololupŋande aikom hin dâyi,
37 "Humo, yâgâten miawakbiap?"
dâmbiâ hin makyeŋgiep, "Siâ siâ momoŋe
yembiâ ain liplipŋe neyekberâm togomai."
dâep.

18

Âmbâle kambut siâŋe kiap ulilaŋmâ malep.

1 Yesuŋe konam bo akmâ âmâ hilâm
ârândâŋ Anutu olop den akmâ manŋet dâm
aregât den ginŋe siâ hin dâm makyeŋgiep,
2 "Kiap siâŋe den âiân katyekmâ malep.
Hain akmâ manmâ Anutugât den bo
lokom âmâ bo hamewagep arekŋe luâk
âmbâle yekmâ yâk yeŋgât nâŋgâmbo gegeŋe
akto malep.
3 Hain akmâ mando kipia ain âmbâle
kambut siâ malep. Manmâ hilâmŋe
hilâmŋe kiap aregâlân arim hin dâm ma-
gaŋmâ malep, "Gasanande hilip nuguw-
erâm aktâp aregât gala akniŋmâ tân nugu."
dâep.
4 Hain dâmbo kiap arekŋe âmbâle kam-
but aregât den are hâkâŋ akmâ nâŋgâm
pâlâmŋe akmâ malep. Mando sop kâlep
akto biwiŋande hin nâŋgâep, "Nâŋe Anu-
tugât den bo lokom bo hamewaktân luâk
âmbâle are yeŋgât nâŋgâre gemap are
bunŋe.
5 Gârâmâ âmbâle kambut arekŋe hilâm
ârândâŋ den makniŋmap aregât biwinande
hâkâŋ akmap. Dâ uŋak âmâ hanâk tângowe."
dâep."
6 Aregât Yesu Humoŋe den dewatim
hin dâep, "Kiap den kokoŋe hain dâepgât
nâŋgâm heŋgemgowi.
7 Gârâmâ Anutuŋe âmâ luâk bikŋe
oloŋyekto hilâm ârândâŋ ulilaŋbiâ dowâk
tân yeŋgum gasalupyeŋe den âiân katyek-
biap. Hâkâŋ akmâ bo tân yeŋguwiapgât
dopŋe bo tatâp. Bo kârikŋe.
8 Manmâ kâlep bo akto dowâk tân
yeŋgum gasalupyeŋe den âiân katyekbiap.
Hain gârâmâ Anutuŋe huŋgun niŋdo geân
nâŋe hâmbâi lâuwâŋe gem luâk âmbâle siâŋe
biwiyeŋe nâŋgâlân katmâ manmai are
mem miawakyekbian mon?" dâep.

Parisaio akto Roma gawaman yeŋgât puli meme luâk.

9 Luâk bikŋande yeŋaet nâŋgâmbiâ âlepŋe
akto galalupyeŋe yeŋgât nâŋgâmbiâ gemap
are yeŋgât nâŋgâm Yesuŋe den ginŋe siâ
hin makyeŋgiep,
10 "Luâk lâuwâ siâ sumbe emetŋân âgâm
Anutu den dâm magaŋiat siâ âmâ Parisaio,
dâ siâ âmâ puli meme luâk.
11 Akto Parisaio luâk arekŋe âmâ ikiŋaet
nâŋgâmbo agato bin binâk kinmâ hin dâep,
"O Anutu, âlepŋân kat nekmenâ ârândâŋ
agep. Akto luâk bikŋande kâmbu akmâ
bâleŋe siâ siâ akmai. Dâ nâmâ hainare
bo. Akto nâ puli meme luâk iŋgon yu
kindâp arekŋe bâleŋe akmap hainare bo
akman. Nâ mandere nekmenâ ârândâŋ
akmap aregât gâŋe âlepŋe akniŋdât dâm
mepaige mendân.
12 Akto hilâm lâuwâ kâlegen gâŋgât kam-
biamge âlepŋe agâk dâm sot bâlâk man-
man. Akto tâk puli kotŋe siâ siâ are
hutŋânba konok âmâ gâŋgât pat dâm kat-
man." dâep.
13 Hain dâmbo puli meme luâk are iŋgon
aŋgângen kinmâ aŋun aŋgim kâŋgom hin
dâep, "O Anutu, nâ luâk bâleŋe mandân

gârâmâ hanâk bo hepun nekben.” hain dâep.
14 Aregât keiŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet.
Anutuŋe puli meme aregât âmâ dosaŋe pu-
liaŋdo purik katmâ ariep. Dâ Parisaio are
âmâ dosaŋe hainâk talaŋep. Akto aregât
hin nâŋgâŋet. Luâk siâŋe ikiŋe kotŋe mem
agato Anutuŋe mem ge katbiap. Dâ luâk
siâŋe ikiŋe kotŋe mem gembo âmâ Anutuŋe
mem agatbiap.” dâep.

Yesuŋe nanaŋlupyeŋaet nâŋgâm Anutugât pat makyeŋgiep.

15 Luâk âmbâle biknande nanaŋlupyeŋe
kewuguyekmâ Yesugâlân togom meyegâk
dâmbiâ hoŋ bawalupŋande sârek yeŋguyi.
16 Sârek yeŋgumbiâ Yesuŋe mem
oloŋyekmâ hin dâep, “Hepunbiâ nanaŋlupyeŋe
are nâŋgâlân gaŋet. Hain arekŋe Anutugât
kâmolân gâtŋe aregât bo mem gangerâ
yekŋet.
17 Aregât bunŋe maktere nâŋgâŋet.
Nanaŋlupyeŋande dowâk Anutugât den
lokom biwiyeŋe yâkgâlân katmai. Gârâmâ
siâŋe hain bo akbiap âmâ Anutuŋe bo
meyekbiap.” dâep.

Luâk kotdâ siâŋe sikumŋe mem gangerâm biwiŋe Yesugâlân bo kalep aregât den pat.

18 Akto damun siâŋe Yesu aikom hin
dâep, “Luâk humo âlepŋe amboŋe aktât.
Aregât maktere nâŋgâ. Kârikŋe manmâ
âgâwiangât gain gain akbian nâŋgât?”
dâmbo
19 hin magaŋep, “Âlepŋe amboŋe âmâ
Anutu konok. Gârâmâ âlepŋe amboŋe dâm
makniŋdât aregât nâŋgâm mak makgaet
damun akmâ manben.
20 Akto ainuguât aregât keiŋe makgiŋbe.
Den kârikŋe nâŋgâmat amâ hin. Âmbâle
siâ ekmâ egâliaŋ bo akben. Akto luâk siâ
moâk dâm bo komben. Kâmbu bo memben.
Den bo hianŋgiwen. Ewege memegande den
makbela loko yetkiwen.”
21 Hain dâmbo hin magaŋep, “Ya maktât
are âmâ nanaŋânbak den kârikŋe âlepŋeâk
lokom gam yu mandân.” dâmbo
22 Yesuŋe den are nâŋgâepgât hin ma-
gaŋep, “Konok tatâp are âmâ hin akben.
Arim âmâ puli me ito sikum me wan me
wan are oyaŋmâ luâk umburuk mandâi
are yeŋgiwen. Hain akmâ âmâ nâŋgâlân
lâuwâŋe togomenâ nâ olop âi ketugum
manbaet. Hain akbiat âmâ himbimân
aregât hâuŋe miawak giŋbiap.” dâep.
23 Hain dâmbo puli me ito sikum siâ
siâŋe dondâ talaŋep aregât den are dâmbo
nâŋgâmbo umatŋe agep.
24 Hain akmâ kambiamŋe bâlimbo
Yesuŋe ekmâ hin dâm magep, “Luâk
âmbâle puli me ito sikum me wan me wan
olowâkŋe Anutugât den lokom manberâm
akbiâ âmâ umatŋe miawak yeŋgiwiap.
25 Akto aregât hin makbe. Soŋgo piki
dâpŋânba ariwiapgât dop bo tatâp. Are âmâ
luâk kotŋe siâ siâ talaŋdâp arekŋe Anutuŋe
damunŋe akbiawân ain ariwerâm akmâ
hainâk hâumgowiap.” dâep.
26 Hain dâmbo âmâ nâŋgâm kiliŋe hin
dâyi, “Niŋe himbimân âgâwiap?” dâyi.
27 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Are
âmâ han yeŋeâk âgâwerâm aregât ewum
hâumgomai. Anutuŋe âmâ dâp hainare
mem miawakberâm aregât bo pâpkomap.”
dâep.
28 Hain dâmbo Petoroŋe agatmâ hin ma-
gaŋep, “Nâŋgât, kotŋe siâ siâ hârok hep-
unmâ metem nen gâŋgâlân purik katmâ
malion akto manmâ gaen.” dâep.
29 Hain dâmbo Yesuŋe hin makyeŋgiep,
“Luâk siâŋe Anutugât âi ketuguwerâm
akmâ âmâ emetŋe me âmbenŋe me eminŋe
gariŋe me eweŋe memeŋe, me ginbailupŋe
hanâk hepun yekbiap
30 are âmâ sop unak ire gala agaŋmâ
tângowerân. Tângore âmâ hinŋe wan me
wan dondâ miawakberâp. Akto titnan
sop humoân âmâ tângore dondâ sambelem
âgâwiap akto manman kârikŋân manmâ
âgâwiap.” dâep.

Kombiâ mombiap aregât den makyeŋgiep.

31 Yesuŋe Aposololupŋe mem oloŋyekmâ
hin dâm makyeŋgiep, “Maktere nâŋgâŋet.
Yerusalem kipian âgâwerâm akten. Gârâmâ
âgâenŋe âmâ luâk akmâ geân nâŋgât den
makmâ miawakto kulemgoyi are bunŋe
akberâp.
32 Roma luâkŋe menekmâ nugum mem
ge katnekmâ siâ siâ akniŋmâ âmâ tâwut
nuguwai.

33 Akto tâk metŋe arekŋe mem orenekmâ nugumbiâ mombian. Mondere hilâm âlâwu bo akto âmâ momoŋânba agatbian." dâep.
34 Hain dâmbo nâŋgâmbiâ ârândâŋ bo akto keiŋe nâŋgâwerâm akbiâ dâp bo akto âmâ bo nâŋgâm heŋgemgoyi.

Yesuŋe dâmbo luâk siâ dewunŋe hâreakto emet egep.

35 Yesu arimbo Yeriko kipia are tâlâguep. Hain akmâ dâp ginŋân luâk siâ dewunŋe bokbokŋe siâ puligât ulit yeŋgim talep.
36 Hain akmâ tato luâk kâmot humoŋe dâp hainâk arimbiâ keiyeŋe munŋe nâŋgâm aregât aiyeŋgumbo hin dâyi,
37 "Yesu Nasarete kipian gâtŋe togoâp."
38 dâmbiâ nâŋgâm kârikŋeâk konmâ hin dâep, "Woa, Yesu, gâ Dawidigât kâmolân gâtŋe, aregât okot nâŋgâ niŋ." dâep.
39 Hain dâmbo luâk ulik gulik ariyi arekŋe den are nâŋgâm den hepun dâm maganŋi. Hain maganŋbiâ den are koyeŋgim kârikŋeâk dondâ konmâ hin dâep, "Dawidigât kâmolân gâtŋe, aregât okot nâŋgâ niŋ." dâm kolep.
40 Hain dâmbo Yesuŋe nâŋgâm âmâ dâwân kinmâ hin dâep, "Kewugum nâŋgâlân ganŋet." dâep. Hain dâmbo dewunŋe bok bokŋe arekŋe yâkgâlân gambo
41 aikom hin dâep, "Gain gain akginŋbegât nâŋgâm aregât nogondât?" dâmbo hin dâep, "O humo, dewunne hulaŋ akto emet ekbegât nâŋgân." dâep.
42 Hain dâmbo Yesuŋe hin maganŋep, "Biwige nâŋgâlân katât aregât âlepŋe ek." dâmbo
43 ainâk dewunŋe hulaŋ akto emet egep. Ekmâ âmâ Yesugât haminŋân arim Anutu manŋganlep. Akto luâk bikŋe are egi aregât hainâk Anutugât kotŋe mem agali.

19

Sakaioŋe agep aregât den pat.

1 Yesu Yeriko kipian arim ewangiwerâm agep.
2 Hain akto kipia ain luâk tâlâwâk siâ malep kotŋe Sakaio. Arekŋe puli meme yeŋgât luâk humo agep aregât yâkgât puli me ito sikum dondâ talaŋep.
3 Akto Sakaioŋe Yesu ekberâm agep. Ekberâm akmâ âmâ luâk tâlâwâkgât luâk hutyeŋân kinmâ gain gain akmâ ekbe dâm kâleleim agato bo agep.
4 Hain akmâ pârigim ewangiyekmâ arim lâwin siâ lokom lokom âgâm kinmâ hin nâŋgâep, "Yesu in gutmâ arimbo ekberân."
5 Hain nâŋgâm kindo Yesuŋe ain togom dewunŋe panmâ egon ekmâ hin dâm maganŋep, "Sakaio, nâ gâŋgât emelan âgâ tatberâm nâŋgân aregât dowâk sopanmâ ge." dâep.
6 Hain dâmbo ainâk sopanmâ gem biwiŋe heroŋe agep. Hain akmâ emetŋân oloŋmâ âgâep.
7 Oloŋmâ âgâmbo luâk hârokŋe ekmâ nâŋgâmbiâ bâlimbo hin dâyi, "Gain gaingât luâk bâleŋaet emelan âgâp?" dâyi.
8 Akto Sakaioŋe Yesugât enemŋân ba kinmâ hin dâep, "Humo, nâŋgât puli me kotŋe siâ siâ are dopŋe konogâk mem potatmâ luâk umburuk mandâi are yeŋgiwian. Akto luâk âmbâle yeŋgât puli are heyeŋgim meyeŋgiân hainâk mem agatmâ emelâk konok yeŋgiân aregât hâuŋe imbât yeŋgim metewian." dâep.
9 Hain dâmbo Yesuŋe hin maganŋep, "Gâ Abrahamgât kâmolân gâtŋe bunŋe. Anutuŋe gala akginŋmâ damunge aktâp are nâŋgâm ektân.
10 Akto nâ luâk akmâ gem miawakmâ luâk bâleŋande hilip yeŋguwâigât meyekmâ himbimgât pat katyekberâm aregât geân." dâep.

Luâk kotdâŋe puli geârâk konok konok yeŋgim ariep aregât den ginŋe.

11 Yesu olowâk arimbiâ Yerusalem kipia are tâlâgumbo âmâ denŋe nâŋgâyiŋe hin dâyi, "Anutuŋe damun nenŋe akbiap aregât sopŋe tâlâguâp." dâyi.
12 Hain dâmbiâ aregât Yesuŋe den ginŋe siâ hin dâm makyeŋgiep, "Luâk kotdâ siâŋe luâk kotdâ siâgâlân ariwerâm âmâ ikiŋaet hin nâŋgâep, "Damunyeŋe katnekbiap aregât arim benŋe togowian." hain nâŋgâep.
13 Akto ariwerâm âmâ hoŋ bawalupŋe bât bip bip hârok yeŋgondo togombiâ puli koaŋe humo konok konok yeŋgim hin dâm makyeŋgiep, "Puli irekŋe âi ketugum puli

mem sambe ketugumbiâ hâmbâi purik katmâ togom ekbian.” dâep.
14 Hain dâm kâlewângen arimbo luâk âmbâle bikŋande hâkâŋ akmâ âmâ luâk hoŋ bawa siâ huŋgun aŋbiâ luâk kotdâ aregâlân arim hin magaŋep, “Gâŋe damun nenŋe bo manbiat dâmbiâ aregât togoân.”
15 Hain dâmbo yâkgât luâk kotdâ arekŋe hân damunŋe malâkgât kato purik katmâ togoep. Togom âmâ hoŋ bawalupŋe puli yeŋgiep are yeŋgondo gembiâ hin dâm makyeŋgiep, “Puli yeŋgiân arekŋe âi ketugumbiâ amon miawagep?” dâep.
16 Hain dâmbo hoŋ bawa siâŋe hin dâep, “Luâk kotdâ, gâŋe puli konok niŋen arekŋe âi ketugure puli koaŋe 10 hain miawagep.”
17 dâmbo hin dâep, “Âlepŋe hoŋ bawane kotŋe siâ siâ âiŋe âlepŋeâk ketuguengât nâŋe kipia bât bip bip hârok are yeŋgât damun kat gektere manbiat.”
18 Hain dâmbo benŋe hoŋ bawa siâŋe gam hin dâep, “Luâk kotdâ, gâŋe puli koaŋe konok niŋen arekŋe âi ketugure koaŋe momerâk miawagep.” dâmbo
19 hin dâep, “Âlepŋe arim âmâ kipia momerâk are yeŋgât damun manben.”
20 Hain dâmbo benŋe hoŋ bawa siâŋe âmâ gam hin dâep, “Gâŋe puli koaŋe konok ire niŋen a ainâk sâŋgumnande katipkom katere tatmap.
21 Gâ luâk heŋgân gugak kotŋe siâ siâ bo mem oloŋmenâ âmâ bikŋande mem miawakmai are yeŋgât memberâm aregât ukenŋe akmat. Akto gugak âi bo kâmetmat. Bikŋande âi kalam ketugumbiâ bunŋe miawakto nemberâm aregâlâk mârum tatmat. Hain akmat aregât puli niŋen ire heambukbop dâm sâŋgumnande katipkom katere tatmap.” dâep.
22 Hain dâmbo hin dâep, “Gâmâ hoŋ bawa bâleŋe dondâ. Gugak den maktât aregât keige mem miawakbe. Nunak kotŋe siâ siâ bo mem oloŋdere âmâ bikŋande mem miawakbiâ are membe dâman. Akto nunak are bo kâmetmâ bikŋande kâmetbiâ bunŋe miawakto âmâ nembe dâman a nâŋgât.
23 Keine hain nâŋgâm puli giŋân are luâk yeŋgâlân kalen dâine âi ketugumbiâ sambelembo membom ina gâŋe are bo agen.” dâep.
24 Hain dâm magaŋmâ luâk âmbâle kili are hin makyeŋgiep, “Puli waŋân are bâtŋânba mem âgâ luâk 10 mendâp are waŋŋet.” dâmbo
25 hin dâyi, “Hain bo. Yâk emelâk 10 mendâp aten.” dâyi.
26 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk siâ kotŋe siâ siâ talaŋdâp are mem humo ketugumbo are âmâ purik katmâ waŋbian. Akto luâk siâ kotŋe siâ siâ talaŋbiap are biwiŋande bo lokom manbiap are âmâ keŋgoŋmâ membian. Mendere yân manbiap.
27 Akto gasalupnande nâŋgâ yâkgât luâk kotdânenŋe bo malâk dâm magi yâk meyekmâ nâŋgâlân gambiâ yektere yeŋgumbiâ moŋet.” dâep.

Yesuŋe Yerusalem kipian âgâm ariep.

28 Yesuŋe den are makmâ metem luâk âmbâle kâmot humo are hepun yekmâ Yerusalem kipian âgâwerâm ariep.
29 Arim Oliwa gimbâŋân âgâm âmâ Betepage akto Betania kipia lâuwâ are talewân ariep. Arim Aposolo lâuwâ hin dâm huŋgun yetkiep,
30 “Kipia indâre tatâp ain ariet. Arim âmâ doŋgi kâmŋe siâ luâkŋe kakŋân bo tatmai are tâkŋe hikombiâ kindâp are mem miawakberat. Mem miawakmâ hulaŋmâ mem oloŋmâ togoet.
31 Hulaŋbela âmâ luâk siâŋe, “Wangât hulaŋdat?” dâm aiyetkumbo âmâ hin dâm magaŋberat, Humoŋe iregât maktâp. dâwerat.” dâm huŋgun yetkiep.
32 Hain dâm makmâ metembo Aposolologâtŋe lâuwâ arekŋe arim gain dâm makyetkiep hainâk mem miawagiat.
33 Mem miawakmâ doŋgi kâmŋe are hulaŋbela amboŋande dâyi, “Niŋande makto hulaŋdat.” dâmbiâ
34 hin dâyiat, “Humoŋe iregât dâmbo togoet.” dâyiat.
35 Hain dâm Yesugâlân mem togombela bâlâpŋaet hâk pekeŋe kâlep are oloŋmâ doŋgi kakŋân kali. Katbiâ Yesuŋe âgâ talep.
36 Katbiâ âgâmbo luâk âmbâle dondâŋe hâk pekeyeŋe oloŋmâ dâwân mem melalakom dâp watmâ leŋgaim arimbiâ hamiyeŋân doŋgi kakŋân watyekmâ ariep.

37 Arim Oliwa gimbâŋe ewangim gembo âmâ luâk âmbâle kâmot humo Yesu olop manmini arekŋe Yesuŋe kulem siâ siâ ketugumbo ekmâ gayi aregât nâŋgâm âmâ heroŋe akmâ Anutugât kotŋe mem agatmâ âmâ Yesugât hin dâyi,
38 “Luâk kembunenŋe Kembugât laugât togoâp yâk mepaiŋe mene. Egon himbimân biwi sânduk humo miawaktâp. Dâ egon egâlian gogâleaŋ miawaktâp.” dâyi.
39 Hain dâmbiâ Parisaio konok konok hutyeŋân kili arekŋe hin dâm magaŋi, “Tiksa, gâŋgât maktâi are sami den makyeŋgimenâ den yoŋâk kinmâ den hepunŋet.” dâyi.
40 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Makyeŋgire nâŋgâŋet. Den hepunbiâ âmâ kât irekŋe yâk yeŋgât dumyeŋân kinmâ heroŋe maroŋe akbai.” dâep.

Yesuŋe Yerusalem kipia ekmâ okotŋe nâŋgâm indiep.

41 Akto Yesuŋe Yerusalem kipia ginŋân arim tatmâ âmâ ekmâ biwiŋe umatŋe akto indem hin dâep,
42 “Yae, kipia ambolupŋe, âlepŋân manberâm aregât dâpŋe emelâk miawagep are egi. Are hinŋe miawaktâp ina dewunyeŋe boktâpgât bo ekmâ nâŋgâi.
43 Sop siân ain gasalupyeŋande kipiayeŋe awam mewam ketugum dâp tigi yeŋgiwai. Tigi yeŋgim âmâ watyekbiâ bo akbai.
44 Bo akbiâ âmâ âmben nananŋlupyeŋe akto âiângen me kipiangen hârogâk hilip yeŋgum itiŋ gulam ketugu yekmâ yeŋgum om meteyekbiâ kawum yeŋeâk kinbiap. Amâ Anutuŋe togom meyekbiap aregât sopŋe hâkâŋ agigât.” hain dâep.
45 Den are makmâ metem sumbe emetŋân âgâep. Âgâm âmâ kotŋe siâ siâ aŋgi goaŋgi akmâ tatbiâ yekmâ kuk akmâ watyekmâ hin dâm makyeŋgiep,
46 “Anutugât dennŋande hin dâep, “Anutugât emet amâ Anutu olop den makbaigât opmân.” Den hain tatâp ina yeŋe akbiâ âmâ luâk kâmburâ yeŋgât emet hainare aktâp.” dâep.
47 Akto hilâmŋe hilâmŋe sumbe emetŋân âgâm den potatmâ yeŋgim malep. Hain akmâ mando sumbe kat kat luâk aregât damun akto Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi akto humomolupyeŋe hârokŋe Yesu kondenŋe bo agâk dâm aregât den magaŋgi goaŋgi agi.
48 Hain akbiâ luâk âmbâle yânŋe bikŋande âmâ denŋe nâŋgâmbiâ âlepŋe dondâ akmap aregât nâŋgâmbi umatŋe akto hepuli.

20

Parisaioŋe aikombiâ Yesuŋe ikiŋaet keiŋe bo makyeŋgiep.

1 Hilâm siân Yesuŋe sumbe emetŋân kinmâ ikiŋe den pat âlepŋe dâm potatmâ yeŋgimbo âmâ sumbe kat kat luâk kautŋe Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi akto humomolupyeŋande yâkgâlân togom hin dâm aikoyi,
2 “Makmenâ nâŋgâne. Kulem hinare akmat are niŋaet kârikŋân kinmâ akmat? Niŋande hain akben dâm kârikŋe giŋepgât akmat?” dâmbiâ
3 hin makyeŋgiep, “Akto nâkâ aiyeŋguwe.
4 Yohaneŋe meyekmâ tuân katyegep aregât keiŋe gain gain? Anutuŋe dâmbo agep me luâk yânŋande makbiâ agep aregât makbiâ nâŋgâwe.” dâep.
5 Hain dâmbo yeŋeak hin dâm magaŋgi goaŋgi agi, “Anutuŋe dâep hain dâenŋe âmâ dâwerâp, “Dâ wangât denŋe bo nâŋgâm lokoyi?”
6 Gârâmâ nenŋe, “Luâk yânŋande tângoyi.” dâenŋe luâk âmbâle Yohaneŋe Anutugât den maknengiminep dâm aregât kâtŋe mem nenguwâi.”
7 Hain dâm magaŋgi goaŋgi akmâ benŋe Yesu hin dâm magaŋi, “O Yohanegât keiŋe bo nâŋgâen.” dâyi.
8 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Akto nâkai hainâk niŋaet kârikŋân kinmâ kulem hin are akman aregât keiŋe bo makyeŋgiwerân.” dâep.

Luâk bâleŋande kalam damunŋe akmâ tali aregât den umatŋe.

9 Yesuŋe den ginŋe siâ hin makyeŋgiep, “Luâk siâŋe tâk waiŋ aregât âi kâmelep. Kâmetmâ damun katyekmâ hân siângen arim sop kâlep malep.
10 Akto bunŋe miawaktâp me bo aregât sop tâlâgumbo hoŋ bawaŋe siâ bunŋe bikŋe meâk dâm aregât huŋgun aŋdo damun

yeŋgâlân togombo kom watbiâ yânâk purik kalep.

11 Purik kato amboŋande kârikŋe akmâ hoŋ bawaŋe siâ huŋgun aŋdo hainâk arim damun yeŋgâlân togombo kom watbiâ âmâ yânâk purik kalep.

12 Purik kato amboŋande hoŋ bawa âlâwuŋe are huŋgun aŋdo yâk yeŋgâlân togombo hâk hilâlâm waŋmâ kom watbiâ purik kalep.

13 Purik kato amboŋande, “Gain gain akbe?” dâm hin nâŋgâm dâep, “Nune nanne okotne nâŋgaŋman are huŋgun aŋdere arimbo yâkgât den lokom sot âlem yendâp are bikŋe waŋbiâ mem togowiap mon?” dâep.

14 Hain dâm huŋgun aŋdo yâk yeŋgâlân togombo âmâ damunlupŋande magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “O, yâkŋe âmâ âi ire amboŋe akbiap haingât kondenŋe âi ire nengât akbiap.” dâyi.

15 Hain dâm watmâ hewukŋângen panbiâ gembo aregen kombiâ moep. Mondo arekŋeak âi amboŋande gain gain akyeŋgiwiap?

16 Aregât maktere nâŋgâŋet. Amboŋande togom âi damunlupŋe hainâk yeŋgum damun aŋgâ katyekbiap.” dâmbo hin dâyi, “Bo. Hain akto ârândâŋ bo aktâp.” dâyi.

17 Hain dâmbiâ Yesuŋe tâŋâk yekmâ hin dâep, “Ye pâpkoâi. Anutuŋe hain akmap aregât makyeŋgimbo kulemgoyi are hin, “Emet ketuguwerâm âmâ tetembeŋe ekmâ bâleŋe dâm hepuli are tetembeŋe kârikŋe aregât dopŋe aktâp.”

18 Den are bunŋe akto luâk siâŋe tetembeŋe are kâwutmâ hilipkowiap. Akto tetembeŋe arekŋe kâwulakmâ ge kondo mombiap.” dâep.

19 Akto Yesuŋe Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi akto yâk yeŋgât keiyeŋe nâŋgâm den ginŋe are dop yeŋgum makyeŋgimbo nâŋgâm biwiyeŋe bâlimbo ainâk kala busiân katne dâm agi. Hain akberâm agi arekŋe luâk âmbâle kâmot humo are yeŋgât hamep akmâ hepuli.

20 Hepunmâ hin dâyi, “Hâmbâi Yesuŋe den makmâ hilip kombo âmâ kiapgâlân mem ariwaen.” dâm aregât damun aganji. Hain akmâ luâk konok konok meyekmâ hin dâm makyeŋgiyi, “Yesu yoŋâk hiaŋgim aikombiâ den makmâ hilip kombo aregât kiapgâlân mem arim kombaen.” hain dâm huŋgun yeŋgiyi.

21 Huŋgun yeŋgimbiâ Yesugâlân togom lau tu hin dâm magaŋi, “Luâk humo, keige nâŋgâen. Den makmat are bunŋe âlepŋe. Akto luâk kotdâ are yeŋgât bo hamep akmâ kinmâ Anutugât dâp bunŋânâk maknengimat.

22 Aregât makmenâ nâŋgâne. Roma luâk kotdâ yeŋgât puli katenŋe ârândâŋ akmap me bo?” dâyi.

23 Hain dâmbiâ hiaŋgigât keiŋe biwiyeŋân ekmâ nâŋgâm hin dâep,

24 “Puli koaŋe mem hekat niŋbiâ ekbe.” dâmbo mem hekalaŋbiâ hin dâep, “Ire ekŋet. Niŋaet otneŋe katbiâ tatâp?”

25 dâmbo dâyi, “Roma luâk kotdâgât otneŋe tatâp.” dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Roma luâk kotdâ yeŋgât pat are âmâ luâk kotdâ waŋbi. Dâ Anutugât pat are âmâ Anutu waŋbi.” dâep.

26 Hain dâmbo denŋe are nâŋgâmbiâ humo akto luâk âmbâle dondâ kiligât gain gain aknerâm ewum pâpkoyi.

Momoŋânba agatmâ âmâ aŋelo yeŋgât dop akbaen.

27 Akto Sadukaio luâk bikŋande Yesugâlân togoyi. Sadukaio yâkŋe âmâ momoŋânba agatbaengât dopŋe bo tatâp dâm mali. Bo kârikŋe hain nâŋgâm mali. Akto Yesugâlân togom hin dâm magaŋi,

28 “Luâk humo, Moseŋe den kârikŋe siâ hin dâm kulemgoep are tatâp. Luâk siâŋe âmbâle siâ mendo manmâ luâk are mondo âmâ emiŋande kambut mendo nanaŋ membiap are âmâ teuŋaet pat akbiap. Den kârikŋe hain tatâp aregât den pat siâ maktenŋe nâŋgâ.

29 Emelâk emi teu nâmbulân lâuwâ manmâ teuyeŋande âmbâle mem nanaŋ bâlâk manmâ moep.

30 Mondo emiŋande kambut areâk mem yâkâ hainâk nanaŋ bâlâk manmâ moep.

31 Mondo benŋe emiŋe siâŋe kambut areâk mem yâkâ hainâk nanaŋ bâlâk manmâ moep. Hainâk akmâ manmâ gam âmâ emi teu nâmbulân lâuwâ arekŋe âmbâle

konok areâk mem nanaŋ bâlâk manmâ mom meteyi.
32 Hain akmâ mom metembiâ âmbâle kambut are bâiŋângen moep.
33 Akto luâk nâmbulân lâuwâ arekŋe âmbâle konok areâk meyi aregât hâmbâi momoŋânba agatbaiân âmbâle are niŋaet pat akbiap?" dâyi.
34 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin dâep, "Uŋak âmâ âmbâle aŋgi goaŋgi akmâ mandâi.
35-36 Dâ titnan sop humoân âmâ Anutuŋe nâŋgâmbo âmâ dop konogâk manmâ âgâwai. Anutuŋe makyeŋgimbo momoŋânba agatbai. Agatmâ aŋelo yeŋgât dop hainare akbai. Haingât luâk âmbâle aŋgi goaŋgi akbaigât dopŋe bo tatâp. Bo kârikŋe. Akto ain âmâ Anutuŋe dâmbo lâuwâŋe bo mombai.
37 Akto momoŋânba agatbai aregât Moseŋe den kulemgoep are hin tatâp. Lâwin keiŋân kâlâp punduŋ katmâ oep aregât kulem âmâ luâk âmbâle hârokŋe moyi aregât Anutuŋe den siâ hin kalep, "Nâmâ Abraham Isaka akto Yakobo yâk yeŋgât damun." Den hain dâm kulemgoep tatâp aregât keiŋe hin.
38 Anutu hâk heambuk are damunyeŋe akmap, akto luâk golâ manmai are yeŋgât damunyeŋe akmap aregât Abraham, Isaka, akto Yakobo, âmâ golâ mandâi."
39 Yesuŋe hain dâm makyeŋgimbo Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi bikŋande hin dâyi, "Luâk humo âlepŋe maktât." dâyi.
40 Hain dâm siâkâ aikowerâm akmâ nâŋgâmbiâ umatŋe akto hepuli.
41-43 Hain gârâmâ Yesuŋe den hin dâm makyeŋgiep, "Dawidiŋe kep keŋgugât kulem hin kulemgoep,

> Anutuŋe nâŋgât Humone are hin maganep, "Gâ bâtne bungen tatmenâ gasalupge keigaet amukŋân kâmot katere tâliyekbiat." dâep.

Hain gârâmâ Anutuŋe huŋgun aŋdo gem damun nenŋe akbiap are Dawidigât hakuŋe dâmai hain bo.
44 Dawidiŋe humoŋaet nâŋgâm nâŋgât Humone, hain dâm kolep aregât yeŋe âmâ gain gain akmâ Dawidigât tepŋân gâtŋe dâmai?" dâep.
45 Den are makmâ metem purik dâm luâklupŋe makyeŋgimbo luâk âmbâle kili arekŋe hin nâŋgâyi,
46 "Mosegât den kârikŋe makmâ kepikmâ manmai dop hain bo manbi. Yâkŋe âmâ hâk pekeŋe kâlep are kulem melem are luguakmâ dâp arim luâk âmbâle yekmâ heroŋe aknengiŋet dâm aregâlâk nâŋgâmai. Akto den emetŋân âgâm luâk hutyeŋân tatmâ âmâ luâk humomo yeŋgât welam pat dâm yeŋgiyi ainâk nenŋe soŋ tatne dâm aregât akmai.
47 Akto âmbâle kambut yâk yeŋgât kotŋe siâ siâ meyeŋgimai. Akto luâk âmbâleŋe nenekbiâ humo agâk dâm aregât miapŋân kinmâ Anutu maganberâm kinmai. Luâk hain arekŋe aregât dosa dondâ memai. Aregât ye yâk yeŋgât dop bo akmâ manbi." dâep.

21

Âmbâle kambut umburuk siâŋe Anutugât pat dâm puli kalep.

1 Hain dâm sumbe kat kat emetŋân tatmâ Yesuŋe dewunŋe panmâ yekto puli siâ siâ humo tatyeŋgiep arekŋe Anutugât pat dâm puli katbiâ gembo yegep.
2 Katmâ arimbiâ âmbâle kambut siâŋe ikiŋe puli gilâm lâuwâk kato giep.
3 Kato gembo Yesuŋe ekmâ Aposololupŋe hin dâm makyeŋgiep, "Bundâk makyeŋgiwe. Âmbâle kambut ire umburuk mamburuk manmap irekŋe puli gilâmŋe lâuwâk katâp irekŋe âmâ puli humo katâi are hârok ewangi yektâp.
4 Puli humo tatyeŋgiâp arekŋe âmâ oyaŋmâ bikŋeâk mem ga katâi. Dâ âmbâle kambut ire âmâ hain bo. Yâk âmâ puli gilâmŋe lâuwâk talaŋdâp are hârok katmâ âmâ yân manberâp." dâep.

Sumbe emetŋe patakom hilipkowai aregât magep.

5 Hain dâmbo Yesugât kâmot bikŋande sumbe emetŋaet hin dâyi, "Emet iregât ambolupŋande Anutugât opmân aregât dâm kotŋe siâ siâ katbiâ humomoŋe are mem sumbe emetŋe ketuguyi." dâyi.
6 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, "Opmân yu ektâi ire hâmbâi

togom hârem gagaim itiŋ gulam ketuguwai.” dâmbo
7 hin dâyi, “Luâk Humo, den yu maktât ire âmâ sop amuten miawakbiap? Akto sop are tâlâgumbo âmâ kulem gain gain hinare miawakbiap?” dâyi.
8 Hain dâmbiâ hin magep, “Bikŋande oloŋyekbiâ han gulip akbâigât keiŋe makmâ miawaktere biwiyeŋân katmâ manbi. Keiŋe hin. Luâk dondâŋe togom nâŋgât kolân agonakmâ, “Nâ Anutuŋe huŋgun niŋdo geân.” hain dâwai. Akto bikŋande âmâ, “Sop tâlâguâp.” hain dâwai. Gârâmâ ye luâk hainare yeŋgâlân bo dewatiwi.
9 Akto bugâ hanâk hanâk miawakto aguwai aregât den pat akbai are âmâ nâŋgâm ain bo hamewakbi. Are soŋ miawakbiapgât Anutuŋe magep. Dâ dowâk bo miawakbiap.” dâep.
10 Hain dâm den dewatim hin dâep, “Hângât luâk kotdâŋe makbiâ tembe lokolupyeŋande hân siâgât amboŋe yeŋguwai.
11 Akto mop humo miawakbiap. Akto wan me wan bâleŋe miawak yeŋgiwiap. Akto wâriŋ humo ain membiap. Akto wan me wan hamepŋe olowâkŋe miawakyeŋgiwiap. Akto sop ain kulem bâleŋe aregât emelâk bo egion dâwai, hain arekŋe himbimân miawakto ekbai.

Biwiyeŋande Yesugâlân hokatmâ manbai arekŋe âmâ Anutugât pat akbai.

12 Hainare bo miawakto âmâ âi keiŋe katmâ meyekmâ yeŋgum wat yekmâ mem siâ siâ ketugu yekbai. Akto ye nâŋgât kotne mem manmai aregât yâkŋe denân kat yekmâ kala busi kâlegen kat yekbai. Luâk humo akto kiap are yeŋgâlân meyekmâ ariwai.
13 Hain akyeŋgimbiâ âmâ nâŋgât den pat âlepŋe aregât keiŋe makmâ miawakbiâ nâŋgâwai.
14 Akto are yeŋgâlân kinmâ âmâ den gain gain maktere ârândâŋ akbiap aregât nâŋgâm bo hanokoakmâ umale akbi.
15 Nâŋe nunak memeŋe akyeŋgire lauyeŋe owâiŋe akto den makbai amâ gasalupyeŋande denyeŋe are mem ge katberâm ewum hâumgowai.
16 Akto sop ain ewe memelupyeŋe me emi teulupyeŋe tâulupyeŋe akto galalupyeŋe yâkŋeak gasa akyeŋgim meyekmâ yeŋgumbiâ yeŋgâlân gâtŋe bikŋande mombai.
17 Akto sop ain âmâ ye nâŋgât kotnaet akmâ manmai aregât yeŋgât nâŋgâm bâli yeŋgim luâk kâmot humoŋe gasa akyeŋgim manmâ âgâwai.
18 Siâ me siâ hain akyeŋgimbiâ nâŋe tânyeŋgure kautyeŋe dumutŋe siâ bo gulip akbiap.
19 Aregât kârikŋe kinmâ âmâ bo hâkâŋ akbiâ manmanyeŋe bunŋe miawakyeŋgiwiâp.

Yerusalem kipia mem bâliwai aregât Yesuŋe magep.

20 Akto gasalupyeŋe yeŋgât tembe loko kâmotŋe kâmotŋe togom Yerusalem kipia ire awam ketugumbiâ âmâ yekmâ hin dâwai, “Hilip nengumbiâ kipia kawum akberâm aktâp.” hain dâwai.
21 Akto sop ain âmâ Yudaia hân ambolupŋe kipiayeŋe hepunmâ hewukŋângen pârigim heambukmâ ariwai. Akto Yerusalem kipia kâlegen manbai yâkâ hainâk pârigim ariwai. Akto kipia ginŋângen manbai arekŋe wan me wan memberâm purik katmâ kipian bo gawai.
22 Sop ain dosa membai aregât emelâk kulemgoyi are Anutuŋe bunŋe agâk dâm dosa aregât hâuŋe yeŋgiwiap.
23 Yai, âmbâle tepdâ me nanaŋ nam yeŋgim tatbai arekŋe gain gain akbai? Yâk ariwerâm hâk hilâlâm nâŋgâm umatŋe akmâ ewum hâumgowai. Hain akbai aregât hâuŋe âmâ Anutuŋe purikŋe yeŋgimbo hân ambolupŋande yae dâm agatmâ sopanmâ hâk hilâlâm nâŋgâm manbai.
24 Are tembe lokoŋe bikŋe oloŋ yekmâ hânŋe hânŋe meyekmâ arimbiâ hoŋ bawalupyeŋe akmâ manbai. Ain âmâ Anutu bo nâŋgaŋmai arekŋe gasa akyeŋgim Yerusalem kipia itiŋ gulam ketuguwai. Ketugumbiâ kawum akto âmâ manmâ âgâmbiâ âmâ Anutuŋe hin dâwiap, “Nâŋgât bo nâŋgâ niŋmai are yeŋgât sop bo aktâp.” dâwiawân ain hilip aguwai.
25 Akto siân âmâ dewutâ hilâmgât akto hândâkgât me pituŋ me hân akto haru

bâliwiapgât kulem keiŋe keiŋe miawakto ekbai. Ekmâ âmâ luâk âmbâle hârokŋe biwiyeŋe agatbiap.
26 Akto dewutâ me pituŋ arekŋe duwuŋ akmâ kotŋe hanâk hanâk bam gutbai. Hain akbiâ kulem are ekmâ hamewakmâ hin dâwai, “Gain gain akne? Yâgâten arim heambukne?” dâmbiâ okotyeŋân tuk tuk erâmbo âmâ biwiyeŋe gulip akbiap.
27 Hain akbiâ pagaleŋe pakpak dâmbo âmâ luâk akmâ geân nâ kârikŋe akmâ hamandat kulewoŋwoŋ kakŋânba gere âmâ nekbai.
28 Kulem hain miawakto ekmâ dewunyeŋe egon panmâ ekmâ hin dâwai, “O nen bâleŋânba mem oloŋ nenekberâm geâp.” dâwai.” dâep.
29 Yesuŋe hain dâm den ginŋe siâ hin dâm makyeŋgiep, “Ye hâpugât keiŋe ya nâŋgâmai are.
30 Hâpu tataŋgaiŋe gagai akto aregât hin dâmai, “O imâ dewutâ komberâm aktâp.” dâmai.
31 Hainâk kulem hainare miawakto ekmâ âmâ hin dâwi, “Emelâk humo miawakmâ nen olop mando Anutuŋe damun nenŋe akbiap aregât sop tâlâguâp.” hain dâwi.
32 Den ire maktere nâŋgâm biwiyeŋân katŋet. Luâk kâmot yu tatâi irekŋe bo mom golâ manbiâk hainare miawakto ekbai.
33 Himbim hân haru kârikŋe yembiap dâmai are hârok gulip aguwiap. Dâ nâŋgât den yu maktân ire âmâ kârikŋe akmâ yem âgâwiap. Gulip akbiapgât dop bo tatâp.” dâep.

Yesuŋe Aposololupŋe makyeŋgim, “Biwi golâ manbi.” dâep.

34-35 Akto Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, “Iren hânân kotŋe siâ siâ keiŋe keiŋe mem aregâlâk nâŋgâwâigât biwi golâ manŋet. Akto tu kârikŋe nembiâ wâtyeŋe bo akto nâŋgât nelâm yeŋgiwopgât aregât âkâ hainâk biwi golâ manŋet. Wangât? Hingât. Nâŋe dowâk miawakmâ togowian ain âmâ luâk hârokŋe dosayeŋaet hâuŋe membai. Bo nâŋgâm pâlâmŋe manbiâ hami komŋe sân sânâk meyekmap dop hainâk togowian.
36 Anutugât den konok lokom manmâ biwiyeŋe yâkgâlân kârikŋe tatbiâp aregât nâŋgâm hokboâk hokboâk Anutu ulilaŋmâ biwi golâ manmâ âgâmbiâ kulem hainare miawakbiap. Hain akmâ manbiâ nâ miawakmâ kinbian ain bo aŋun aŋgiwai.” Yesuŋe hain dâm makyeŋgiep.
37 Akto hilâm ârândâŋ sumbe emetŋân âgâm kinmâ den potatmâ makyeŋgim malep. Hain akmâ manmâ âmâ emet dâgâmbo âmâ Oliwa gimbâŋân âgâm ain tatminep.
38 Hain akminepgât emet hauŋdo luâk âmbâle hamepŋe olowâkŋe denŋe nâŋgâwerâm sumbe emetŋân âgâm mendugum lâmgoyi.

22

Yudasiŋe Yesu membian dâm makyeŋgiep.

1 Akto hombaŋ siâ aregât kotŋe Pasowa dâmini ain sot bo kaulemap omini are tâlâguep.
2 Akto sop ain sumbe kat kat luâk akto Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi yâkŋe luâk âmbâle dondâ are yeŋgât nâŋgâm hamep akmâ aregât Yesu gain gain agaŋdenŋe moâk dâm magaŋgi goaŋgi agi. Hain akmâ dâpgât undâgâtmâ mali.
3 Hain akmâ manbiâ Niambiŋe Aposolo siâ Karioto kipian gâtŋe kotŋe Yudasi are kautŋân mendo
4 sumbe kat kat luâk are yeŋgât damunlupyeŋe akto tembe loko kautŋe arekŋe magaŋgi goaŋgi akmâ, “Yesu gain gain aktenŋe koŋet.” dâmbiâ Yudasiŋe arim aregât keiŋe makyeŋgiep.
5 Den makyeŋgimbo biwiyeŋe âlepŋe akto puli waŋberâm agi.
6 Hain akbiâ denyeŋe are lokom luâk âmbâleŋe aregât keiŋe nâŋgâwâi dâm aregât yoŋâgângen mem miawakmâ âmâ kombai aregât ekmâ watmâ malep.
7 Akto hombaŋ are miawakto hilâm siân lama gâim om nemberâm agi ain
8 âmâ Yesuŋe Petoro akto Yohane hin dâm makyetkim huŋgun yetkiep, “Yet arim âmâ hombaŋ Pasowa aregât lama gâim âmâ om lâm nengum tatbela togoenŋe nemberen.” dâep.
9 Hain dâmbo hin dâm aikoyiat, “Emet wanân gâim om lâm yeŋguweret?” dâmbela

10 hin dâep, “Kipian âgâm âmâ luâk siâŋe
asap lokoakmâ arimbo ekmâ âmâ are
haminân watmâ arimbela emelan kewugu
yelekmâ âgâmbo âgâwerat.
11 Âgâm emet amboŋe mem miawakmâ
hin dâm magaŋberat, “Luâk humonetŋande
gâŋgât hin dâm maktâp. Emet kâleŋe gain
hinan luâklupne olop Pasowagât pat om
nemberen?
12 Hain dâm maknetkiâp.” dâm ma-
gaŋbela emet kâleŋe humo siâ mem âlepŋe
dondâ ketuguyi are hekat yetkimbo âmâ
âgâm sot wan om lâm nenguwerat.” dâep.
13 Hain dâm huŋgun yetkimbo ariyiat.
Arim magep hainâk mem miawakmâ ma-
gaŋbela emet are hekat yetkimbo siâ siâgât
magep hainâk hainâk mem heŋgemgoyiat.

Yesuŋe Aposololupŋe olop sot neyi.

14 Mem heŋgemgombela kindo sop akto
âmâ aposololupŋe olop penâyetkimbiâ sot
neyi.
15 Nem tatbiâ âmâ hin dâm makyeŋgiep,
“Nugumbiâ hâk hilâlâm nâŋgâwerângât sop
tâlâguâpgât ye olop sot ire nemberengât
ukenŋe nâŋgân.
16 Akto maktere nâŋgâŋet. Nâ hinŋe ye
olop sot yu nenden hainâk lâuwâŋe bo nem-
bian arekŋe maleine bunewâk Anutuŋe
damunyeŋe akberâm keiŋe katbiap âmâ
lâuwâŋe nembian.” dâep.
17 Hain dâm waiŋ are nemberâm hâpurâ
mem Anutu maŋganmâ mepaiŋe mem hin
makyeŋgiep, “Ire mem potatmâ neŋet.
18 Akto ire maktere nâŋgâŋet. Nâ hinŋe
waiŋ tu ire bo nem mandere Anutuŋe bâin
dâm damunyeŋe akberâm keiŋe kato âmâ
tu irakŋe nembian.” dâep.
19 Hain dâm sot siâ mem Anutu
maŋganmâ mepaiŋe mem munditmâ
Aposololupŋe yeŋgiep. Yeŋgim hin dâm
makyeŋgiep, “Imâ nâŋgât sunumnaet dop.
Nâŋgât pat nelâm yeŋgiwopgât sot ire nem
manmâ âgâwi.” dâep.
20 Hain dâmbo nembiâ bo akto
waiŋ hâpurâ siâ mem hin makyeŋgiep,
“Waiŋ irekŋe Anutugât dâp irakŋe mi-
awakto dosayeŋe hepun yeŋgiwiap aregât
nugumbiâ gilâmne gewiap aregât dopŋe
aktâp. Are yeŋgât pat dâm makmâ hâreân
aregât mem neŋet.
21 Akto den siâ ire maktere nâŋgâŋet.
Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe nâŋgât nâŋgâm bâli
niŋmâ moâk dâm gasalupne makyeŋgimbo
menekmâ nuguwai.
22 Aregât Anutuŋe hin dâm makniŋep,
“Dâp hainâk arim manbiat.” hain dâm
huŋgun niŋdo aregât dâp hainâk arim
mombian. Are âmâ nugumbiâ mom-
biangât luâk siâŋe heniŋmâ dâp hainâk
oloŋnekmâ ariwiap aregât dosa umatŋe
bâleŋe membiap.” dâep.
23 Hain dâmbo hin dâyi, “Nengâlân gâtŋe
niŋande akbiap?” dâm magaŋgi goaŋgi agi.

Aposololupŋande papalakmâ den ma-gaŋi.

24 Akto Aposololupŋande magaŋgi goaŋgi
akmâ papalakmâ hin dâyi, “Nengâlân
gâtŋe niŋande humonenŋe mandâp?”
dâmbiâ
25 hin dâm makyeŋgiep, “Hân siâ siâ
yâk yeŋgât luâk humo yâkŋe âmâ hoŋ
bawalupŋe meyekto hoŋ bawa agaŋmai
akto hoŋ bawa arekŋe luâk aŋgâŋe luâk
humo yeŋgonmâ kotyeŋe mem agatmai.
26 Dâ yeŋe âmâ hângât luâk kembu are
yeŋgât agak meme hain bo akbi. Gârâmâ
yeŋgâlân gâtŋe siâŋe humo akbian dâm
âmâ gegeŋe manbiâp. Akto Anutuŋe
nekmâ luâk humo dâwiap dâm manmâ âmâ
ye hârok yeŋgât hoŋ bawa akyeŋgiwiâp.
27 Akto luâk siâŋe sot om katyeŋgim
tân yeŋgumap are âmâ luâk yânŋe dâmai.
Dâ luâk siâ âi bo mem yân tato hoŋ
bawaŋande sot om kalaŋdo nemap aregât
âmâ luâk humo dâmai. Gârâmâ ye hain bo
akbi. Aregât nâkai hain nâŋgâm hoŋ bawa
akyeŋgim tân yeŋgum malân.
28 Akto nâ hâk hilâlâm kakŋân manmâ
gan amâ yeŋe bo hepun nekbiâ biwiyeŋe
nâŋgâlânâk kindo olowâk manmâ gayion.
29 Hain akbiâ aregât Ewenande damun-
yeŋe kat negep hainâk nâŋe âmâ damun-
yeŋe dâm katyekbian.
30 Hâmbâi lâuwâŋe miawakmâ gere âmâ
olowâk manmâ nembaen aregât pat kat
yeŋgiân. Akto ain âmâ luâk kotdâ yeŋgât
tat talân tatmâ Israe luâk kâmot keiân lâuwâ
tatbai are yeŋgât den makmâ hâre yeŋgiwai
aregât pat katyeŋgiân.” hain dâep.

Yesuŋe Petoro maganŋep.

31 Yesuŋe hain dâm Petoro hin dâm magaŋep, “Simoŋ, Simoŋ, matuk helekŋe
are mem pipikoenŋe tuŋe iŋgoen gembo helekŋe are mem pandenŋe arimap dop
hainâk Niambiŋe keige ekberâm aregât aktâp.
32 Niambiŋe hain dâmbo nâŋe âmâ biwige bâliwop dâm gâŋgât Ewene ulilaŋdân.
Ulilaŋdere aregât ulik gulik nâŋgât hâkâŋ akmâ haminân biwigande nâŋgâ niŋmâ
âmâ galalupge are tân yeŋguwiat.” dâep.
33 Hain dâmbo Petoroŋe hin dâep, “Humo, gâ kala busi kâlegen kat gekbiâ tatbiat me
bugâ mem mombiat âmâ nâ gâ bo hepun gekbian. Nâkâ hainâk akbian.” dâmbo
34 hin dâm magaŋep, “Petoro maktere nâŋgâ. Gokorok bo indemboân gâŋe nâŋgâ
yâkgât bo nâŋgaŋman dâm muneŋ akmenâ sop âlâwu akbiap.” dâep.
35 Hain dâm benŋe luâklupŋe hinâk makyeŋgiep, “Emelâk puli bo ito bo kei
pekeŋe bo, hain huŋgun yeŋgire arim umburuk akmâ mali me bo?” dâmbo hin
dâyi, “Nen umburuk bo malion.” dâmbiâ
36-37 hin makyeŋgiep, “Nâŋgât den kulemgoyi are hârogâk bunŋe akbiapgât sopŋe
tâlâguâp. Akto Anutuŋe nâŋgât den siâ dâmbo kulemgoyi are hin, “Bâleŋe meme
yâk yeŋgât kâmolân katbai.” den are nâŋgâlân bunŋe akberâp aregât ito me
iripân me wan me wan tatyeŋgiâp are mem ariwerâi. Dâ yeŋgâlân gâtŋe bikŋande puli
me wan me wan bo tat yeŋgiâp yeŋe âmâ yeŋandeân hâk pekeŋe mem yâk yeŋgimbiâ
puli yeŋgimbiâ puli are mem arim bugâ puligowai.” dâep.
38 Hain dâmbo hin dâm magaŋi, “Humo ire ek. Nengâlân tâwât lâuwâ tatâp.” dâmbiâ
hin dâep, “Bâin. Hain talâk.” dâep.

Oliwa gimbâŋân âgâm Anutu ulilaŋep

39 Hain dâm Yesuŋe hândâk ârândâŋâk kipia are hepunmâ Oliwa gimbâŋân
âgâm manminep hainâk kipia hepunmâ Oliwa gimbâŋân âgâwerâm hoŋ bawalupŋe
kewugu yekto âgâyi.
40 Âgâm malewân arim hin dâm makyeŋgiep, “Bâleŋande mem katyekbopgât in tatmâ Anutu ulilaŋŋet.”
41 Hain dâm kat yekmâ getek bam ge tatmâ hin dâm ulilaŋep,
42 “Apo, gâ nâŋgâmenâ ârândâŋ akto makmenâ âmâ hâk hilâlâm irekŋe gam
ewanginegâk gârâmâ nâŋgât den bo. Gâŋgât den kârikŋe agâk.” dâm ulilaŋep.
43 Hain dâmbo aŋelo siâŋe himbimânba gem memeŋe agaŋep.
44 Hain akto biwiŋe umatŋe akto nâŋgâm kârikŋe akmâ lâuwâŋe hainâk dâm ulilaŋep.
Ulilaŋdo âmâ ogowak biririk dâm gem gilâm tiriŋ târâŋ gemap dop hainâk akmâ
tiriŋ târâŋ dâm hânân giep.
45 Hain akto ulilaŋmâ metem Aposololupŋe bam yegep. Akto okot yeŋe nâŋgâm
wâtyeŋe hutuk âgâmbo asiŋ yeyi.
46 Asiŋ yembiâ yekmâ hin dâep, “Gain akmâ asiŋ yendâi? Agatmâ kinŋet. Hâwâtyekto bâleŋe akbâigât Anutu ulilaŋŋet.” dâep.

Yesu meyi.

47 Hain dâm kindo ainâk dondâ togoyi. Togombiâ âmâ Aposolo siâ kotŋe Yudasi
yâkŋe sumbe kat kat luâk are yeŋgât humomolupyeŋe akto areyeŋgât tembe loko
akto Yuda yeŋgât kaunsoli are olop halop hogoaŋmâ den hikoyi are watmâ gasa
makyeŋgim kewugu yekmâ togo katyekto kinbiâ ba Yesu lokom maŋganlep.
48 Maŋgando Yesuŋe hin dâep, “Yudasi, luâk akmâ gewiap dâmai are âmâ nâ
menekŋetgât wangât maŋgan nektât?” hain dâep.
49 Hain dâmbo Aposololupŋande siâ siâ akyeŋgiwai aregât nâŋgâm hin dâyi, “O
humo nâŋgâmenâ tâwâtŋe kârâ yekne.” dâyi.
50 Dâmbiâ are hutyeŋân gâtŋe siâŋe tâwât mem sumbe kat kat luâk humoyeŋe siâ
yâkgât hoŋ bawa siâgât ondopŋe bikŋe tâwâtŋe kârâm hâriep.
51 Kârâm hârembo Yesuŋe ekmâ hin dâep, “Hepunŋet.” dâm luâk aregât ondopŋe are
mendo âlepŋe agep.
52 Hain akmâ sumbe kat kat humomolupyeŋe akto yâk yeŋgât tembe lokolupyeŋe hin dâm makyeŋgiep, “Yeŋe
âmâ nâŋgât nâŋgâmbiâ bugâ koko luâk akman aregât bugâyeŋe loko akmâ menekberâm togoâi mon?
53 Nâ sop ârândâŋ sumbe kat kat emetŋân ye olop manmâ gayion sop ain wangât bo

menegi? Dâ uŋak ire âmâ Hândâk Amboŋe arekŋe memeŋe akyeŋgiâp aregât togoâi." hain dâep.

Petoro hamewakmâ, "Nâ Yesugât kâmolân gâtŋe bo." dâep.

54 Hain dâmbo mem arim sumbe kat kat luâk yeŋgât humoyeŋe aregât emelangen mem ariyi. Mem arimbiâ Aposolo awam akmâ arim meteyi. Akto Petoroŋe purik katmâ yoŋâk yoŋâk hamiyeŋângen watyekmâ togoep.

55 Akto emelan mem âgâmbiâ tembe loko bikŋe âmâ sombeimân kâlâp om nâŋgâm tatbiâ Petoro âkâ hainâk kâlâp nâŋgâwerâm yâk yeŋgât hut yeŋân ge talep.

56 Hain tatbiâ hoŋ bawa âmbâle siâŋe ekmâ nâŋgâm hin dâep, "O luâk ire âmâ Yesugât kâmolân gâtŋe." dâmbo

57 muneŋ akmâ hin dâep, "Nâ luâk are bo nâŋgân. Akto bo ekman." dâep.

58 Hain dâmbo sop kâlewâk bo aktoâk luâk siâŋe ekmâ hainâk dâep, "Âo gâ yâk yeŋgâlân gâtŋe." dâmbo hin dâep, "Nâ yâk yeŋgât kâmolân gâtŋe bo." dâep.

59 Hain dâm getek sop kâlewâk hin tato luâk siâŋe ekmâ wârakmâ hin dâep, "Bundâk gâ yâk olop manmai. Akto gâ Galilaia denân makmenâ nâŋgân." dâep.

60 Hain dâmbo hin dâep, "Nâ gâŋgât den are pâpkoân." dâmbo ainâk gokorok indiep.

61 Indembo âmâ Yesu Humoŋe purik dâm Petoro tâŋâk egep. Ekto âmâ Humoŋe den hin dâm maganŋep are nâŋgâep, "Gokorok bo indemboâk gâŋe nâŋgât keine tigimenâ sop âlâwu akbiap." dâep.

62 Den are nâŋgâm biwiŋe umatŋe akto arim indiep.

Yesu mem keiŋe hârok mâŋgiyi.

63 Akto Yesu damungom kili arekŋe dewunŋân gem den maganŋmâ sâŋgumŋe dewunŋe hikom tigim ondopŋe hogoyi.

64 Ondopŋe hogom hin dâyi, "Ondopge hogoâp aregât kotŋe kon." dâyi.

65 Hain dâm den are maganŋmâ den bâleŋe maganŋmâ kili.

66 Hain akmâ kinbiâ emet haunŋdo sumbe kat kat luâk akto Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi, akto Israe yeŋgât damunlupyeŋe dondâ mendugu akmâ Yesu kâmot yeŋân mem âgâ katmâ hin dâm maganŋi,

67 "Gâŋe Anutuŋe huŋgunniŋdo geân maktât aregât âmâ keige makmâ miawak." dâmbiâ hin dâep, "Den ire hâkâŋ akberâigât nâŋgân aregât hepunbe.

68 Akto den siâ aiyeŋgure bo makniŋberâi.

69 Gârâmâ sop iregât luâk akmâ geân nâ Anutu kârikŋe amboŋe yâkgât bâtŋe bungen tatere nekbai." dâep.

70 Hain dâmbo hârokŋe nâŋgâm hin dâm maganŋi, "Gâŋe hin dâmat, "Nâ Anutugât nanŋe mandân." dâmat are bunŋe me bo?" dâmbiâ, "Âo, ya maktâi are." dâmbo hin dâyi,

71 "Siâŋe siârâm siârâm akbiâ âmâ den âi humo membâen. Emelâk maktâp areâk bugâ neâk." dâyi.

23

Yesu mem Pilato akto Herote yetgâlân arim denŋe dâm hâreyi.

1 Akto Yesu meyi arekŋe hârogâk agatmâ Yesu mem Pilatogâlân ariyi.

2 Yâkgâlân arim kinmâ hin dâm yâkgât den dâm hianŋgiyi, "Luâk iregât keiŋe hin. Luâk hârok yeŋgât biwiyeŋân nâŋgâ nâŋgâ bâleŋe lugumap are hin. Roma luâk kotdâgât puli bo katŋet dâm aregât makmâ nâ Anutuŋe huŋgunniŋdo geângât damunyeŋe akman dâmap." dâyi.

3 Hain dâmbiâ Pilatoŋe aikom hin dâep, "Gâ Yuda yeŋgât luâk humo me?" dâmbo hin dâep, "Gâŋe maktât are bunŋe." dâep.

4 Hain dâmbo Pilatoŋe sumbe kat kat luâk are yeŋgât humomolupyeŋe akto luâk dondâ ain kili are hin dâm makyeŋgiep, "Luâk iregât dosa siâ bo tatâp nâŋgân." dâep.

5 Hain dâmbo kârikŋeâk konmâ hin dâyi, "Bunŋe luâk mem hanâk hanâk ketugu yekmâ biwiyeŋân gem denne hânŋe hânŋe ariâk dâm aregât makmap. Akto Galilaia hânân bam keiŋe makmâ ainba Yudaia hânân togom hainâk akmap." dâyi.

6 Hain dâmbiâ Pilatoŋe hin aiyeŋguep, "Luâk ire Galilaia hânân gâtŋe me?" dâmbo

7 hin dâyi, "Âo ain gâtŋe." dâmbiâ Pilatoŋe hin nâŋgâep, "Galilaia hân are Heroteŋe damunŋe akmap ain gâtŋe." are

nâŋgâm yâkgâlân mem ariŋet dâm huŋgun yeŋgiep. Akto sop ain Heroteŋe Galilaia hân hepunmâ Yerusalem kipian malep aregât huŋgun yeŋgimbo Herotegâlân mem ariyi.

8 Yâkgâlân mem arimbiâ Heroteŋe Yesugât den pat are nâŋgâm ekbeâk nâŋgâm malepgât Yesu ekmâ âmâ biwiŋe heroŋe agep. Hain akmâ kulem siâ ketugumbo ekberâm aregât ukenŋe nâŋgâm malep.

9 Akto Heroteŋe den keiŋe keiŋe aregât aikombo hâuŋe bo magaŋep.

10 Hain akto sumbe kat kat luâk akto Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi arekŋe hâkŋe tunmâ den umatŋe siâ siâ magi.

11 Hain akbiâ Herote akto tembe lokolupŋe yâkŋe Yesu dewunŋân gem betorok panaŋi. Betorok panaŋmâ den hembalik mâŋgiyi. Hain akmâ Heroteŋe dâmbo hâk pekeŋe kulemŋe âlepŋe dondâ siâ mem lugu aŋbiâ gembo Pilatogâlân mem purik katmâ ariyi.

12 Dâ ulikŋân Pilato akto Herote gasaŋe gasaŋe maliat. Akto mem arimbiân âmâ ainâk gala agiat.

13 Akto Pilatoŋe sumbe kat kat luâk akto Israe yeŋgât damunlupyeŋe akto luâk âmbâle yânŋe are yeŋgondo togom menduguyi.

14 Mendugumbiâ hin dâep, “Yeŋe luâk ire nâŋgâlân mem togom yâkgât hin dâm makniŋdâi, “Luâk irekŋe luâk mem kotŋe hanâk hanâk ketuguyekmâ biwiyeŋân gemap.” dâi aregât nâŋe yeŋgât dewunyeŋân keiŋe mem miawaktere dosaŋe bo aktâp.

15 Emelâk Heroteŋe makmâ hâreaŋâk dâm huŋgun yeŋgire bo akto nâŋgâlân lâuwâŋe mem togoâi. Nâŋgâi. Luâk ire mombiapgât dosaŋe siâ bo ektân aregât hin aktere ârândâŋ akberâp.

16 Tembe lokolupne makyeŋgire tâkŋeak orem hâk hilâlâm waŋmâ huŋgun aŋbiâ yân gem ariâk.” dâep.

17 Hain dâm kinmâ sop ain Pasowa hombaŋ ârândâŋ nâŋgâ yeŋgim kala busi kâlegen kat yekbiâ tatmini are yeŋgâlân gâtŋe konok wato ariminep.

18 Hain akminep aregât luâk âmbâle arekŋe moâkgât konmâ kârikŋe akmâ hin magaŋi, “Are âmâ moâk. Dâ yâkgât dumŋân Baraba are watmenâ geâk.” dâyi.

19 Akto Barabagât keiŋe hin. Yâkŋe luâk dondâ mem mendugu yekmâ hin dâm makyeŋgiep, “Kiap tembe loko hârok yeŋgum wat yektenŋe ariŋet.” dâm bugâ mem luâk siâ kondo mondo aregât kala busi kâlegen katbiâ talep. Keiŋe hain.

20 Akto Pilatoŋe lâuwâŋe hin dâep, “Nâmâ Yesu watere gewerâpgât nâŋgân.” dâep.

21 Hain dâmbo den kârikŋe konmâ maganji, “Yesu lâwinân kombiâ moâk. Lâwinân kombiâ moâk.” dâyi.

22 Hain dâmbiâ Pilatoŋe den koyeŋgim âlâwuŋe hin makyeŋgiep, “Bâleŋe bo agepgât nâŋgâre dosaŋe bo tatâp aregât maktere bugâŋe yânâk kom mem hulaŋbiâ yân arim manbiâp.” dâep.

23 Hain dâmbo kautyeŋe orem kârikŋe akmâ den dâyi hainâk dâyi, “Lâwinân kombiâ moâk” dâmbiâ arim denyeŋande gewe âgâwe akmâ yendo âmâ Pilatogât den are mem ge kali.

24 Mem ge katbiâ Pilatoŋe den dâyi aregât bunŋe miawagâkgât dâm aregât makmâ hâre yeŋgiep.

25 Hain akmâ denyeŋe lokom Baraba luâk koko akto den koko luâk are hulaŋmâ yâkgât dumŋân Yesu moâk dâm makmâ hâreaŋep.

Yesu lâwinân kombiâ moep.

26 Hain dâmbo arim luâk siâ dâwân gembo egi kotŋe Simoŋ, Kirene kipian gâtŋe yâk âiângenba togombo lâwin ire loko dâm maganji. Magaŋmâ Yesugât lâwin are kambeŋân katbiâ lokom haminjân arimbo luâk kâmot humo hamiyeŋân ariyi.

27 Arimbiâ hutyeŋân âmbâle biknande okot dondâ nâŋgâ aŋmâ indem ariyi.

28 Akto Yesuŋe purik katmâ yekmâ hin dâep, “Yerusalem âmbâle nâŋgât bo indeŋet. Yeŋaet akto nananŋlupyeŋe yeŋgât indeŋet. Maktere nâŋgâŋet.

29 Hâmbâi yeŋe hin dâwai, “Bâe, âmbâle gupin, âmbâle sigan yânâk nanaŋ bo meyigât nâŋgâenŋe âlepŋe aktâp.”

30 Hain dâm ain gimbâŋe iregât hin dâwai, “Hogoakmâ gem tigi nenegâk.” dâwai. Akto

hemem keiŋân kinmâ, “Gem nenguâk.” dâwai.
31 Aregât hin dâre nâŋgâŋet. Lâwin golâ ombiâ âmâ bo omap. Dâ lâwin momoŋe âmâ ombiâ dondâ omap. Aregât gain gain akbai.” dâm makyeŋgiep.

32 Akto bâleŋe meme luâk lâuwâ biken biken yâk olowâk yeŋguwerâm meyelekmâ ariyi.
33 Arim hân siâ kotŋe kaut hagit ain arim lâwinân koyi. Kom âmâ bâleŋe meme luâk lâuwâ are biken biken kat yelekmâ yetkuyi.
34 Olowâk yeŋgumbiâ Yesuŋe hin dâm Anutu maganŋep, “Apo yu akniŋdâi ire âmâ keine bo nâŋgâm kinmâ akniŋdâi aregât dosayeŋe hepun yeŋgiwen.” dâep. Hain dâmbo tembe loko arekŋe Yesugât hâk pekeŋe memberâm aregât kulem esenŋe bâleŋ maleŋ oyaŋmâ puli memai dop hain akmâ aŋgiyi.
35 Akto luâk âmbâle kâmot humo kinmâ tâŋâk ekbiâ Israe yeŋgât damunlupyeŋe arekŋe dewunŋân gem den hin dâm maganŋi, “Emelâk luâk dondâ tân yeŋgumbo âlepŋe agi. Akto ikiŋaet hin dâmap, “Nâ Anutugât nanŋande ewenande huŋgunniŋdo gem damunyeŋe akmâ mandân.” dâmap aregât lâwinânba sopanmâ geâk.” dâyi.
36 Hain dâmbiâ tembe loko yâkŋe hainâk dewunŋân gem waiŋ tu ŋasukŋe bâleŋe are mem waŋmâ hin dâyi,
37 “Gâ Yuda yeŋgât luâk humo mandât akto âmâ pekmâ sopanmâ ge.” dâyi.
38 Hain dâm Yesugât lâwin ulikŋân hin dâm kulemgom kali, “Ire Yuda yeŋgât luâk kembu.”
39 Akto bâleŋe meme siâ Yesugât enemŋe biken lâwinân kombiâ kilep arekŋe hainâk Yesu dewunŋân gem hin dâep, “Bundâk, gâ Anutuŋe huŋgun giŋdo damun nenŋe akberâm gien akto âmâ tân netkumenâ nen hârok sopanmâ gene.” dâep.
40 Hain dâmbo galaŋe siâ Yesugât enemŋe biken kombiâ kilep arekŋe hin dâm galaŋe are maganŋep, “Gâ bugâgât pat aktât arekŋe gain gain akmâ Anutugât hamep bo akmâ hain dât? Amâ bo agakŋe aktât.
41 Net âmâ dosanetŋe tat netkiâp aregât wan me wan aknetkimbiâ âmâ ârândâŋ aktâp. Dâ luâk ire âmâ dosaŋe bo ina hanâk aganŋdâi.” dâep.
42 Hain dâm maganŋmâ benŋe Yesu hin maganŋep, “Yesu, lâuwâŋe damun nenŋe akberâm miawakmâ gewiat sop ain nâŋgât nâŋgâ niŋben.” dâep.
43 Hain dâmbo Yesuŋe hin maganŋep, “Bunŋe makginŋdere nâŋgâ. Hinŋe emet boâk dâgâmbo mom Anutuŋe tatmawân arim tatberet.” dâep.

Yesu moep.

44 Hain dâmbo hilâm tânâmŋe akto ain dewutâ are heambukto hândâk agep. Hândâk akmâ yendo eŋgaiŋe agep.
45 Akto hândâk agep ain sumbe kat kat emetŋaet dawalauŋe aregât sâŋgum kâlep humo tigiyi arekŋe tânâmŋânba hioŋakmâ bikŋe bikŋe agep.
46 Hain akto Yesuŋe hin dâep, “Apo, otnene gâŋgâlân purik kalâkgât nâŋgân.” hain bâin dâm manmanŋe palep.
47 Panakto tembe loko yeŋgât humoŋe ekmâ nâŋgâm âmâ Anutu maŋganmâ hin dâep, “Bundâk, luâk iregât dosaŋe bo.” dâep.
48 Hain dâmbo luâk kâmot humo are ekberâm togo kili arekŋe kulem miawagep are ekmâ biwiyeŋe bâlimbo nâŋgâm bâlim ariyi.
49 Akto Yesugât nâŋgâm âmbâle bikŋande Galilaia hân hepunmâ Yesu watmâ togoyi yâk olowâk kâlewângen kinmâ kulem miawagep are ekmâ nâŋgâyi.
50 Akto luâk siâ malep kotŋe Yosepe, are Arimataia kipia Yudaia hânân talep ain gâtŋe. Akto yâk Yuda yeŋgât kaunsoli mali yâk yeŋgâlân gâtŋe. Akto luâk are âmâ âlepŋe gala konok malep.
51 Hain gârâmâ galalupŋande Yesugât den makmâ hâreaŋmâ kombiâ moâk dâmbiâ âmâ biwiŋande nâŋgâmbo ârândâŋ bo agep. Hain akmâ Anutuŋe damun nenŋe akbiap aregât ukenŋe nâŋgâm lâmgom malep.
52 Luâk arekŋe Pilatogâlân arim Yesugât hâkŋe mem arim hangowerâm aregât maganŋep.
53 Maganŋdo âlepŋe dâmbo arim lâwinânba mem gem sâŋgum kau kau siâŋe katipkom lokom arim kât dâpŋe siâ sumgât dâm kepikmâ hepunbiâ yân kilep ain kalep.

54 Ain âmâ hole amâ âi meme sopŋe bo
dâm aregât Yesugât hâkŋe ain kalep.
55 Akto emet dâgâmbo âmâ âmbâle bikŋe
Galilaia hân hepunmâ Yesu watmâ togoyi
arekŋe Yosepe olop arim Yesu sumân kalep
are egi.
56 Ekmâ tu higennŋe âlepŋe are puligow-
erâm aregât kipiangen purik katmâ ariyi.
Akto Mosenŋe den kârikŋe siâ kulemgoep
are hin, “Sarere akto ain âi bo ketugum yân
tatmâ nâŋgâwi.” den are lokom kipian yân
tatmâ nâŋgâyi.

24

Yesu momoŋânba agalep.

1 Akto sonda hândâk pipiŋe tatoâk âmbâle
arekŋe tu higennŋe pindindiŋ dâm yendo
are mem sumângen ariyi.
2 Arim ekbiâ kât humo siâŋe lâm dâpŋe
tigiyi are hindakmâ siângen arimbo launŋe
miawâk kilep.
3 Hain akmâ kindo gem Yesugât
undâgâli.
4 Undâgâtbiâ bo akto kinbiâ ainâk aŋelo
lâuwâ hâk pekeyetŋe kau kau dondâ
arekŋe miawakmâ kiliat.
5 Kinbela yelekmâ hamep akmâ kâŋgom
kinbiâ hin dâm makyeŋgiyiat, “Ye wangât
golâ mandâp aregât undâgâtmâ sumân
togo kindâi?
6 Yâk iren bo yendâp. Emelâk agatmâ
ariâp. Akto ulikŋân Galilaia hânân manmâ
den makyeŋgiep are nelâm yeŋgiep mon?
Emelâk hin dâm makyeŋgiep,
7 “Luâk akmâ geân nâ menekmâ makbiâ
luâk bâleŋande nugumbiâ mombian. Mon-
dere hilâm âlâwu bo akto sumânba agat-
bian.”
8 hain dâm makyeŋgiminep.” dâyiat. Hain
dâm makyeŋgimbela biwiyeŋe pâroŋ dâmbo
den are nâŋgâm heŋgemgoyi.
9 Nâŋgâm heŋgemgom sum are hepunmâ
purik katmâ arim Aposololupŋe bât bip
bip hârok keiân konok are akto olowâk mali
yâk den pat are makyeŋgiyi.
10 Akto âmbâle are kotyeŋe âmâ hin.
Maria Madala kipian gâtŋe akto siâ
Yohana, akto siâ Maria Yakobogât
memeŋe.
11 Yâkŋe âmâ lâulupyeŋe bikŋe olop
arim Aposolo den pat are makyeŋgiyi.
Makyeŋgimbiâ nâŋgâmbiâ bunŋe bo agep.
12 Hain akmâ Petoroŋe agatmâ
sumângen pârigim arim sâŋgum lâuwâ
arekŋe konok talep are ekmâ nâŋgâ
nâŋgâŋe gulip akto emetŋân purik kalep.

Yesuŋe galalogâtŋe olop ariep.

13 Akto hilâm ainâk Yesugât kâmot are
yeŋgâlân gâtŋe lâuwâ siâŋe Emausi kipia
Yerusalem kipia okotŋângen talep ain ari-
werâm ariyiat.
14 Arim dâwân wan me wan miawagep
aregât magaŋgi goaŋgi akmâ ariyiat.
15 Arim magaŋgim ai agum bao guto
manbela dâwân Yesuŋe penâyetkimbo
olowâk ariyi.
16 Arimbiâ Anutuŋe nâŋgâ nâŋgâyetŋe
mem gisapkombo yâk bo ekmâ nâŋgâyiat.
17 Hain akbela aiyetkum hin dâep, “Gain
gain? Niŋaet magaŋgi goaŋgi aktat?”
dâmbo hâme yetŋe bâlimbo kiliat.
18 Hain akmâ kinmâ luâk siâ kotŋe
Keleopa arekŋe aikom hin dâep, “Yerusalem
kipiangenba Sarereân togoyi arekŋe den
pat ire makbiâ luâk âmbâle hârokŋe nâŋgâm
mandâi. Dâ gâmâ gain gain akmâ bo
nâŋgâm mandât?” dâep.
19 Hain dâmbela aiyetkum hin dâep, “Wan
denŋe?” dâmbo dâyiat, “Yesu Nasarete
kipian gâtŋande hin agep aregât den pat.
Yâkŋe âmâ Anutugât hoŋ bawa humo
malep. Manmâ Anutugât dewunŋân
akto luâk âmbâle yeŋgât dewunyeŋân den
âlepŋe magep akto âi kârikŋe ketugum
malep.
20 Hain akmâ mando sumbe kat kat
luâk humomolupyeŋe akto humomolup-
nenŋande moâk dâm makmâ hâreaŋmâ
kiapgâlân katbiâ makto lâwinân kombiâ
moep aregât den pat magaŋgi goaŋgi akmâ
mandet.
21 Akto nengât gasalupnenŋe yeŋgum
watyekto ariwai hain nâŋgâyion ina kom-
biâ mondo mandenŋe emelâk hilâm âlâwu
bo aktâp.
22 Akto uŋak nengâlân gâtŋe âmbâle
bikŋande den siâ maknetkimbiâ nâŋgâm
han lâuwâ aktet. Amâ hândâktâk âmbâle

arekŋe Yesu hâkŋe ekberâm sumângen arim
23 undâgâtbiâ bo akto purik katmâ togom hin dâi, “Aŋelo lâuwâ siâŋe miawak nengim Yesu momoŋânba agatâp.” dâm maknengiâi. Hain maknengimbiâ nâŋgâenŋe dâtŋe aktâp.
24 Aregât nengâlân gâtŋande den maktâi hainâk arim mem miawaktâi. Akto ikiŋe âmâ bo ektâi.” dâyiat.
25 Hain dâm maganŋbela hin dâep, “Han biwiyetŋe pâlâmŋe akto nâŋgâ nâŋgâyetŋe umatŋe. Emelâk Anutuŋe den dâmbo kulemgoyi are nâŋgâm ewum hâumgombela ârândâŋ bo aktâp. Haingât hin maktere nâŋgâet.
26 Bundâk Anutuŋe huŋgun aŋdo giep are hâk hilâlâm kakŋân manmâ mom agatmâ himbimân âgâwiap.” dâep.
27 Hain dâm ulik gulik Mose akto propete bikŋande Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap aregât den kulemgoyi aregât keiŋe makyetkim ikiŋaet pat makmâ miawakmâ metiep.
28 Hain akto arimbiâ Emausi kipia are tâlâguep. Tâlâgumbo hepun yelekmâ ariwerâm agep.
29 Hain akto âmâ hin dâyiat, “Emet dâgâwerâm aktâp aregât olowâk tatne.” dâmbela emelan olowâk âgâyi.
30 Âgâm sot nemberâm akmâ ge tatmâ sot ogoŋe siâ mem munditmâ Anutu mepaiŋe mem sot yetkiep.
31 Yetkimbo ainâk biwiyetŋe pâroŋ âgâmbo ekmâ nâŋgâyiat. Ekmâ nâŋgâmbela benŋe ainâk heambugep.
32 Heambukto makmâ maganŋgi goanŋgi akmâ hin dâyiat, “Âo, dâwân togoetŋe Anutuŋe makto kulemgoyi aregât keiŋe siâ siâ dâm maknetkimbo biwinetŋe agatâp.” dâyiat.
33 Hain dâm dowâk agatmâ kipia are hepunmâ Yerusalem kipian ariyiat. Arimbela hoŋ bawa bât biken konok are akto luâk âmbâle bikŋe olop mali arekŋe yelekmâ hin dâm makyetkiyi,
34 “Humo are bunŋe agatmâ Simoŋ miawaganŋep.” dâmbiâ
35 Humoŋe dâwân penâyetkim sot ogoŋe siâ mem munditmâ yetkimbo âmâ ekmâ nâŋgâyiat aregât den pat are makyeŋgiyiat.

Aposololupŋande Yesu egi.

36 Den hain makyeŋgimbela tatbiâ Yesu ikiŋak hutyenân miawakmâ kilep.
37 Miawakmâ kindo ekmâ sân sân mem hamep akmâ hin dâyi, “Otne siâ togoâp.” dâyi.
38 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Wangât biwiyeŋe agatmâ hogoâp? Nâ nunak togoân.
39 Keine bâtne ire ekŋet. Howai nekmâ nâŋgâm heŋgemgoŋet. Nâ otne bo.” dâep.
40 Den hain makyeŋgim bâtŋe keiŋe koyi are hekat yeŋgimbo
41 benŋe biwiyeŋe heroŋe nâŋgâm han lâuwâ agi. Hain akmâ, “Ire bo agakŋe” dâyi. Hain dâmbiâ aregât hin dâep, “Sot siâ tatâp me bo?” dâmbo
42 iŋan siâ oyi are waŋi.
43 Waŋbiâ nendo egi.
44 Nem metem hin makyeŋgiep, “Emelâk ye olowâk manmâ âmâ den makyeŋgiân Mose akto propete luâk bikŋe akto Dawidi yâkŋe nâŋgât nâŋgâm den kulemgoyi are hârogâk bunŋe akberâm aktâp.” dâm makyeŋgiep.
45 Hain dâm makyeŋgim Anutugât den ulikŋân kulemgoyi aregât nâŋgâŋet dâm nâŋgâ nâŋgâyeŋe mem hulaŋdo den are nâŋgâm heŋgemgoyi.
46 Akto hin dâm makyeŋgiep, “Propeteŋe nâŋgât hin kulemgoyi, “Anutuŋe huŋgunaŋdo gewiap are hâk hilâlâm nâŋgâm mondo hilâm âlâwu bo akto ain momoŋânba agatbiap.”
47 Akto aregât den pat âlepŋe arekŋe sambelem hân hârok arimbo âmâ agak meme bâleŋe yâkgâlânâk panbiâ arim kindo bâleyeŋe makmâ miawakbiâ dosayeŋe hepun yeŋgiwiap. Akto maktere nâŋgâŋet. Ulikŋân nâŋgât den pat arekŋe Yerusalem kipia ainba
48 arim hânŋe hânŋe ariwiap. Akto âi mendere miawakto egi are makyeŋgiwi.
49 Akto Ewenande ikiŋe Heakŋe âlepŋe are yeŋgât huŋgun aŋbiap aregât pat kat yeŋgiep are huŋgun aŋdere gewiap. Aregât kipia ire bo hepunmâ yân lâmgom manbiâ indâgen miawakmâ gem memeŋe akyeŋgimbo wâtŋân kinbai.” dâep.

50 Hain dâm oloŋ yekmâ Betania kipia
ewumâk arim âmâ bâtŋe panmâ mem
kârikŋe ketugu yegep.
51 Mem kârikŋe ketugu yekmâ hepun-
yekmâ himbimân âgâep.
52 Âgâmbo biwiyeŋe heroŋe humo akto
nâŋgâm purik katmâ Yerusalem kipian
ariyi.
53 Purik katmâ arim sumbe emetŋân
âgâm Anutugât kotŋe mem agali.

Yohane ketuguep

Yesu amâ Anutugât den.

1 Anutugât den âmâ hân himbim bo yiewân Anutu olop manmâ gaep. Akto Anutugât den âmâ Anutu dâp hainare manmâ gaep.

2-3 Akto Anutugât den arekŋe hân himbim kârikŋe mâŋgiep. Akto siâ siâ miawagep are âmâ denŋe olowâk miawagep. Dâ den arekŋe wan me wan bo mâŋgiep dâine hân himbim bo miawakbop. Akto luâk nen bo miawakbâen.

4 Akto yâk âmâ manman amboŋaet akmâ kârikŋe manmâ gaep, aregât yâkŋe luâk âmbâle manman are kârikŋe yeŋgimbo âmâ manmâ gambiân gam gam nen yu manden.

5 Akto den arekŋe pagalem hândâgân kinmâ hândâk kondo pagaleŋe miawagep. Dâ hândâkŋe arekŋe pagaleŋe mem bokberâmbo pagaleŋe arekŋe kârikŋe akto hândâkŋe bo agep.

Luâkŋe Yesu gala bo agaŋi.

6 Akto Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiapgât pagaleŋaet keiŋe nâŋgâŋetgât luâk siâ kotŋe Yohane, tu puli keiŋe kalep, yâkŋe miawakmâ Anutugât den makyeŋgiep.

7 Akto Anutu pagaleŋe amboŋe luâk hârokŋe nâŋgaŋmâ heŋgemgoŋetgât Yohane yâkŋe âi keiŋe katmâ makyeŋgiep.

8 Yohane ikiŋe amâ Pagaleŋe Amboŋe bo. Yâkŋe âmâ Pagaleŋe Amboŋaet pat magep.

9 Pagaleŋe Amboŋe yâkŋe hânŋe hânŋe pagaleŋe yeŋgiwerâm hânân miawakmâ malep.

10 Akto yâkŋe hân mem miawagep. Dâ hânân miawakmâ mando luâk âmbâle hânân manmai arekŋe hanyeŋande bo nâŋgaŋi.

11 Akto yâkŋe ikiŋe kepiaŋân togombo kâmotlupŋande gala bo agaŋi.

12 Dâ luâk âmbâle bikŋe nâŋgaŋmâ han biwiyeŋe yâkgâlân kali amâ yâkŋe Anutugât nan baratlupŋe akŋetgât memeŋe akyeŋgimbo hain manmâ gayi.

13 Akto ire amâ Anutugât kârikŋaet nen âlepŋe agion. Dâ memelupnenŋande menenegiân ainâk amâ nen âmâ Anutugât nan baratlupŋe miawakbaengât kârikŋe bo miawaknengimap. Are gam gam kaulem âgâenŋe hainâk bo miawaknengimap. Akto uken nenŋaet akmâ agak meme âlepŋe mem âi humo mendenŋe hainâk bo miawaknengimap. Akto luâkgât kârikŋe bo. Bo dondâ. Amâ emelâk Anutuŋe ikiŋe hanŋaet akmâ potat nenekto yâkgât nan baratlupŋe akmâ manden.

14 Akto areâk bo. Den arekŋe gem luâk akmâ kinmâ hutnenŋân miawagep. Miawakmâ mando ekmâ nâŋgâm heŋgemgoyion. Akto yâkŋe bâleŋe agion aregât bo oyaŋmâ luâk lumbe akmâ damun nenŋe akmâ okot âlep aknengiep. Akto den bunŋe kato nâŋgâyion. Akto keiŋe ekmâ hin nâŋgâyion, “Kulem ire amâ Anutuŋeâk mâŋgimap aregât yâk amâ Anutugât nanŋe konok.” hain nâŋgâyion.

15 Akto Yohane hainâk yâkgât keiŋe makmâ miawakmâ hin dâep, “Haminân togowiap arekŋe amâ nâ boâk miawagân ainbak manmâ gaep aregât ewanginekmap.” dâep.

16 Yohaneŋe yâkgât dâep yâkŋe lumbe akmap aregât tân nengum damun nenŋe akmap. Hain akmâ gam gam bo hepun nenekmap.

17 Akto ulikŋân Moseŋe den kârikŋe kulemgombo miawagep. Dâ Yesu Kristoŋe âmâ kârikŋe nengim damun nenŋe akmâ okot âlep aknengim tân nengumap. Akto Anutugât keiŋe bunŋe maknengimbo mem nâŋgâm manden.

18 Akto Anutu amâ luâk hârokŋe bo egion. Anutu konok Eweŋaet okotŋân tatmapŋe konok Eweŋaet keiŋe nâŋgâm makmâ hekat nengiep.

Yohaneŋe Yesugât keiŋe makyeŋgiep.

19 Akto ire amâ Yohane tu puli keiŋe kalep yâkgât den pat. Yerusalem amboluŋande sumbe kat kat luâk akto sumbe emetgât hoŋ bawa huŋgun yeŋgimbiâ Yohane Yodaŋ biken Betania kepian kinmâ tuân katyegep ain arim hin aikoyi, “Niŋande makgiŋdo âi ire mendât?” dâm aikoyi.

20 Aikombiâ ikiŋe keiŋe bo heambukmâ makmâ miawakmâ hin makyeŋgiep, “Anutuŋe huŋgun aŋdo giep are nâ bo.” dâep.
21 Hain dâmbo hin aikoyi, “Agonak. Gâ Elia me?” dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Nâ Elia bo.” dâmbo hin maganji, “Hain aregât Anutuŋe propete siâ huŋgun aŋdo gewiap aregât arekŋe amâ enem nenŋân gutmâ maknengiwiap. Gâ yâk me aŋgâ?” dâmbiâ, “Nâ yâk bo.” dâep.
22 Hain dâmbo hin dâyi, “Humomolupnenŋande huŋgun nengimbiâ togoen. Dâ keige bo maknengimenâ âmâ arim gain gain dâm makyeŋgiweren? Aregât gâ gugaet keige niŋe are maknengi.” dâyi.
23 Hain dâm aikombiâ hin dâep, “Propete Yesaiaŋe ulikŋân hin kulemgoep, “Luâk siâ hân kamitŋângen manmâ hin dâwiap, “Humonenŋe togowiap aregât dâp megatŋet dâwiap.” hain dâm kulemgoep.” den are bunŋe miawakto nâ yu miawaktân.” dâep.
24 Parisaioŋe huŋgunyeŋgiyigât hin aikoyi,
25 “Woe, gâmâ Kristo bo, akto Elia bo, akto propete siâ bo. Aregât wangât tuân kat yekmat?” dâyi.
26 Hain dâmbiâ hin dâep, “Nâŋe amâ luâk tu yânŋe puliyekman. Dâ haminân siâ titnan togom mandâp are amâ bo nâŋgâi.
27 Are amâ haminângen togom mandâp yâk humo hainare nâ hin arekŋande hoŋ bawa aganjdere bo huraguwiap.” dâm makyeŋgimbo hepunmâ ariyi.
28 Imâ Yodaŋ tu biken Betania kepian kinmâ tu puli yekmâ kilep ain togom aikoyi.
29 Akto emet hauŋdo Yesuŋe Yohanegâlân togombo Yohaneŋe akŋângen ekmâ hin makyeŋgiep, “Ekŋet. Indâre hân luâk âmbâle nengât dosanenŋe bo agâkgât Anutugât lama togoâp.
30 Akto nâ emelâk hin makyeŋgiân, haminân togowiap amâ nâ boâk miawaktere ulikŋân manmâ gaep. Aregât nâ ewangi nekmap ulikŋân hain makyeŋgiân.
31 Akto Israe luâk âmbâle arekŋe yâkgât keiŋe nâŋgâŋetgât tuân katyekman. Nunak yâk bo ekmâ nâŋgâm gare Anutuŋe nâ tuân kat yekbiangât huŋgun niŋep arekŋe hin makniŋep,
32-33 “Gâ luâk âmbâle tuân katyekmenâ are yeŋgât hutyeŋân gâtŋe siâ Heaknande gem kautŋân tatmâ membiap yâkŋe amâ luâk âmbâle bikŋe nâŋgât Heakne yeŋgiwiap.” dâm makniŋep. Hain dâm makniŋdo lauŋe lokom luâk âmbâle tuân katyektere luâk iregât kautŋân Anutugât Heakŋande himbimânba gem kembâ hainare akmâ tâliep. Tâlimbo ya miawagep.
34 Nâ are egângât keiŋe hin makmâ gan. Yâk Anutugât nanŋe dâm makman.” dâep. Yohaneŋe Yesu togombo ekmâ hain dâep.

Luâk bikŋande Yesu ekmâ watbiâ olop mali.

35 Akto emet hauŋdo Yohane hoŋ bawalogâtŋe olop kili.
36 Kinbiâ ainâk Yesuŋe togombo ekmâ Yohaneŋe hin makyetkiep, “Eget, Anutugât lama togoâp.” dâep.
37 Hain dâmbo den are nâŋgâm âmâ Yesu waliat. Watbela yâk olop ariyi.
38 Yesuŋe purik katmâ yelekmâ hin makyetkiep, “Yet wangât watnektat?” dâmbo hin maganjiat, “Tiksa, yâgâten ariwerât?” dâmbela
39 hin dâm makyetkiep, “Gambela olowâk arine.” dâmbo âgâmbela ariyi. Arim emet dewunŋe ge kulukberâm akto yâk olop tali.
40 Akto gala bikŋe Yohanegât den nâŋgâm tali amâ Anderea Simoŋgât eminje.
41 Yâkŋe dowâk arim teuŋe Simoŋ mem miawakmâ hin maganjep, “Netŋe Mesaia ektet.” dâep. Akto Mesaia kot aregât purikŋe amâ Anutuŋe huŋgunaŋdo giep.
42 Hain dâm Yesugâlân kewugum arimbo Yesuŋe Simoŋ ekmâ hin maganjep, “Gâ Yohane siâ yâkgât nanŋe hinŋe kotge siâ Petoro gogondân.” dâep. Kot aregât purikŋe amâ kât.
43 Akto agatmâŋân Yesuŋe Galilaia hânân ariwerâm kinmâ Pilipo miawaganjmâ kinmâ hin maganjep, “Gâ gutmenâ nâ olop mande.” dâep.
44 Pilipo akto Anderea akto teuŋe Petoro akto yâk hârok kepia yeŋe konok kotŋe Besaida ain manmini.
45 Akto Pilipoŋe hepun yekmâ Natanae miawaganjmâ hin maganjep, “Moseŋe den kârikŋe kulemgoep akto Propete gai

kulemgoyi. Luâk are emelâk miawakto ekten. Yâk amâ Yosepegât nanŋe dâmaen Nasarete kepian gâtŋe." dâep.
46 Hain dâmbo hin dâep, "Nasarete kepian kembu humo âlepŋe siâ miawakbiap me?" dâep. Hain dâmbo Pilipoŋe hin maganŋep, "Maktât are bâin togom ek." dâep.
47 Hain dâmbo Natanaeŋe Yesugâlân togombo Yesuŋe yâkgât hin makyeŋgiep, "Imâ Israe luâk bunŋe biwiŋân den hianŋgi siâ bo tatâp." dâep.
48 Hain dâm makto Natanaeŋe aikom hin dâep, "Gâ wânângen mandere nektâtgât maktât?" dâmbo Yesuŋe hin maganŋep, "Pilipoŋe bo gogondoân lâwin keiŋân tatmenâ gektân."
49 dâmbo Natanaeŋe hin maganŋep, "Apo, gâ bundâk Anutugât nanŋe Israe nengât luâk Humo." dâep.
50 Hain dâmbo Yesuŋe hin maganŋep, "Lâwin keiŋân tatâtgât makmâ miawak giŋdân are amâ ekmâ nâŋgât imâ keiŋeâk. Dâ bunŋaet keiŋe hâmbâi ekmâ nâŋgâm manbiat.
51 Nâ den bunŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Yeŋe himbim pâroŋ âgâmbo Anutugât aŋelolupŋande nâ luâk akmâ mandân nâŋgât kautnân âgâm gembiâ yekbai." dâep.

2

Yesuŋe makto tuŋe waiŋ agep.

1 Akto âi meme lâuwâ bo akto Kana kepian Galilaia hânân luâk siâ âmbenŋâi bâtyetŋe mem menduguwerâm aregât sot om nemberâm agi.
2 Akto sot amboŋande makto Yesu memeŋe akto ikiŋe hoŋ bawalupŋe oloŋyekto ariyi.
3 Akto mendugum waiŋ nembiâ bo akto Yesu memeŋande maganŋmâ hin dâep.
4 "Waiŋ bo aknengiâp." dâmbo hin maganŋep, "Meŋ, nâmâ âi keiŋe katmâ membiangât sop irawot miawakbiap. Aregât wangât hain maktât?" dâmbo
5 memeŋande emet amboŋaet hoŋ bawa are hin makyeŋgiep, "Nannande wan me wangât makyeŋgimbo amâ hain akŋet." dâep. Akto emet ain umbâ bât biken konok tali.
6 Yuda luâk âmbâle bâtyeŋe me hâkyeŋe hokboâk pulim maligât emet ain umbâ 6 hainâk tatyeŋgiep. Umbâ amâ bâlensiâ bo. Humomo tatyeŋgiep.
7 Akto Yesuŋe emet aregât hoŋ luâk hin makyeŋgiep, "Ye tu hâgâm kâimbiâ umbâ pigâk." dâm makyeŋgimbo hâgâm kâimbiâ pigep.
8 Hain akbiâ hin makyeŋgiep, "Ye tu bikŋe hâgâm sot damunŋe yâkgâlae mem arim waŋŋet." dâep. Hain dâmbo hâgâm mem ariyi.
9 Akto sot amboŋande nem ekmâ pâpkoep. Dâ hoŋ luâk hâgâm kâimbiâ giep arekŋe amâ waiŋgât keiŋe nâŋgâyi. Akto sot amboŋe arekŋe âmâ luâkŋe âmbâle memberâm agep are oloŋmâ hin maganŋep,
10 "Nen hin akmaen. Ulik gulik waiŋ ukenŋe yeŋgienŋe nem tepyeŋe pikto hamiŋân waiŋ pâlâmŋe yeŋgimaen. Dâp nenŋe hain yendâp. Dâ gâŋe âmâ mem purikmâ ukenŋe are heambukmenâ tato tu yânŋe bo akto waiŋ âlepŋe dondâ mem miawaktât." dâep.
11 Imâ Yesu Kana kepian Galilaia hânân kulem memeŋe are keiŋe katmâ ikiŋaet kulem mem miawagep. Akto hoŋ bawalupŋande are ekmâ Yesu nâŋganŋi.
12 Akto Yesu Kana kepianba Kapanaum kepian ariep. Ain emilupŋe akto hoŋlupŋe olop ariyi. Akto ain hilâm amon siâ mali.

Yesuŋe sumbe emetŋe samut dâep.

13 Akto sop ain Yuda luâk âmbâle hârok hombaŋ kotŋe Pasowa are tâlâgumbo âmâ Yesu Yerusalem kepian âgâm ariep.
14 Akto sumbe kat kat emetŋe ain sumbegât lama bulimakao akto lâut mem kinmâ aŋgimini. Akto puli mem aŋgi goaŋgi akmâ tali.
15 Hain akmâ kinbiâ Yesuŋe tâk kârikŋe siâ mem bigeim arekŋe luâk me lama me bulimakao are hârok orem watyekto ariyi. Akto puli kat katgât are mem agatmâ pando kâwulagep.
16 Akto lâut kembâ mem kili are hin makyeŋgiep, "Ye Ewenaet emelan kotŋe hârok siâ siâ akbiâ aŋgim nene emetŋe aktâp. Ye hain bo akbei."

17 Yesuŋe hain akto âmâ Anutugât denŋande magepgât hin nâŋgâyi, “O Anutu luâk âmbâle biknande gâŋgât emelan akbiâ bâlimbo kambiamne kâlâp dondâ aktâp. Akto hilâlâm niŋmap.”
18 Akto Yuda humomolupyeŋande Yesuŋe den magep are nâŋgâm aikom dâyi, “Gâ wan me wan ire memat aregât kulem memeŋe wan memenâ keige ekne?” dâmbiâ
19 hin dâep, “Yeŋe sumbe kat kat emetŋe ire patakombiâ nâŋe âlepŋe hilâm âlâwu kâlegen ketuguwom.” dâep.
20 Hain dâm makyeŋgimbo hin dâyi, “Bâe, humomolupnenŋande sumbe emetŋe ire hombaŋ 46 kâlegen mem meteyi. Dâ gâŋe amâ hilâm âlâwu kâlegen metewâtgât maktât amâ nâŋgâenŋe bâliâp.” dâyi.
21 Yesuŋe amâ ikiŋe hâknaet magep.
22 Manmâ siân kombiâ mom golâ akmâ agatbiap aregât magep. Aregât sop ain hoŋ bawalupŋande den magep aregât nâŋgâyi. Akto areâk bo. Anutuŋe makto kulemgoyi a hainâkgât hârok nâŋgâmbiâ bunŋe agep.
23 Akto Yesu hombaŋ kotŋe Pasowa tatalân Yerusalem kepian manmâ kulem keiŋe keiŋe memeŋe siâ mendo luâk âmbâle undupŋe ekmâ kotŋe makmâ nâŋgâyi.
24 Dâ Yesu ikiŋak âmâ luâk biwiyeŋe ekmâ nâŋgâm metiepgât yâk yeŋgât den bo nâŋgâep.
25 Akto luâk hain biwiyeŋe yekmâ nâŋgânlep aregât akmâ âmâ luâk siâgât keiŋe nâŋgâwerâm gât bo makmâ aiyenguep.

3

Nikodemo yâkgât den.

1 Akto Parisaio yâk yeŋgâlân gâtŋe siâ malep kotŋe Nikodemo yâk Yuda yeŋgât luâk kembuyeŋe yeŋgât humo malep.
2 Luâk arekŋe Yesugâlân hândâgân togom hin magaŋep, “Apo, nen gâŋgât keige nâŋgâen. Gâŋe âi memat are luâk siâŋe Anutuŋe bo tângombo âmâ âi hainare bo memap. Aregât gâ Anutuŋe kârikŋe giŋdo âi memâk kindât nâŋgâen.” dâep.
3 Hain dâmbo hin magaŋep, “Nâ hin makginŋdere nâŋgâ. Nanaŋ gurukŋe akmai dop hainâk lâuwâŋe bo miawakbai âmâ Anutuŋe bo damunyeŋe akbiap.” dâep.
4 Hain dâmbo hin dâep, “Yae, nen emelâk kaulem meteyion aregât gain gain nanaŋ hinare akmâ lâuwâŋe miawakbaen? Gain gain akmâ memelupnenŋaet tepyeŋân lâuwâŋe yendenŋe menenekbai?” dâep.
5 Hain dâmbo hin dâm magaŋep, “Hin makginŋdere nâŋgâ. Memelupyeŋande meyekbiâ manmanyeŋe miawagep. Dâ Anutugât Heaknande meyekto âmâ irakŋe akmâ nanŋe baratŋe irakŋe miawakbiâ Anutuŋe damunyeŋe akbiap. Dâ benŋe siâŋe hain bo nâŋgâwiap âmâ bo miawaganbiap.
6 Aregât hin makbe. Memelupyeŋande luâk hâgâk meyekmai. Dâ Anutugât Heaknande memeŋe akyeŋgimbo âmâ Anutugât pat akbai.
7 Luâk âmbâle irakŋe miawaknetgât makginŋdere nâŋgâmenâ bo hâumgoâk.
8 Akto seru amâ hanâk hanâk waitmap. Akto gâ munŋeâk amâ nâŋgâmat. Dâ keiŋe wanânba miawakmâ togomap me wanân ari bo akmap amâ bo nâŋgâmat. Dop hainâk Anutugât Heaknande han kalem akmâ luâk âmbâle biknje potat yekmâ kaut yenân mendo Anutugât pat akbai. Aregât keiŋe hainâk bo nâŋgâmat.” dâep.
9 Hain dâmbo hin magaŋep, “Woe, hain maktât are amâ gain gain hain akbiap?” dâep.
10 Hain dâm aikombo hin dâm magaŋep, “Gâŋe amâ Israe luâk âmbâle Anutugât keiŋe makyeŋgimat. Akto maktân aregât keiŋe bo nâŋgât aregât âmâ gain gain den makyeŋgiwiat?
11 Aregât hin makginŋdere nâŋgâ. Nenŋe wan me wan nâŋgâm ekmaen areâk makmâ makginŋden gârâmâ dengât hâkâŋ akbai.
12 Akto nâ hângât wan me wan owâiŋe aregât makginŋdere are hanâk bo nâŋgâm heŋgemgoât. Aregât wan me wan umatŋe himbimânba miawakmap aregât makginŋdere âmâ nâŋgâmenâ umatŋe humo akto gain gain nâŋgâm heŋgemgowerât?
13 Anutuŋe huŋgun niŋdo himbimânba hânân gem luâk akmâ manmâ gan nune konok himbimân âgân.

14 Akto Moseŋe ulikŋân hân yânŋângen
niambi sâmbâ otneŋe lâwinân hikom mem
agalep. Dop hainâk âmâ luâk akmâ
mandân nâ lâwinân hikonekmâ mem agat
nekbai.
15 Aregât niŋemaŋe nâ nâŋgâ niŋmâ bi-
wiyeŋe nâŋgâlân katbiâ manman kârikŋân
manmâ âgâwai." dâep.
16 Anutuŋe luâk âmbâle hânân manmai
okot dondâ nâŋgâ yeŋgimap. Aregât nanŋe
konok are bo gangerâm hanâk luâk âmbâle
bikŋe are nâŋgaŋbai arekŋe siâ bo hilip
agum âmâ manman kârikŋe penianŋmâ
manbai aregât huŋgun aŋdo hânân ge
manmâ dumyeŋân kilep.
17 Anutuŋe nanŋe huŋgun aŋep amâ luâk
âmbâle den âiân bo kat yekbiapgât huŋgun
aŋep. Amâ luâk âmbâle dosayeŋe bo akto
heŋgem yeŋguâkgât huŋgunaŋdo giep.
18 Akto yeŋe yâkgât nâŋgaŋmâ hanyeŋande
hikom biwiyeŋe yâkgâlân katbiâ amâ sop
bâiŋân den âiân bo katyekmâ den sami
bo makyeŋgiwiap. Dâ bikŋande Anutugât
nanŋe konok aregât kotŋe nâŋgâm bi-
wiyeŋân bo katmai aregât emelâk den
âiân manmâ gambiâ dosayeŋaet hâuŋe
miawakbiap aregât pat aktâp.
19 Akto hâuŋaet keiŋe hin yendâp. Yesuŋe
Anutugât pagaleŋe yâkŋe hânân miawakto
luâk âmbâle bikŋe, "Agak memenenŋe
ekbâi." dâm hândâk kâlegen nâŋgâmbiâ
humo agep aregât heambukmâ pagaleŋaet
hâkâŋ akmai.
20 Aregât bâleŋe memapŋe pagaleŋe
hamiaŋmap. Akto bikŋande agak meme-
nenŋe ekbâi dâm pagaleŋân bo kinmai.
21 Dâ den bunŋe lokomapŋe âmâ Anu-
tuŋe ikiŋe âi keiŋe hutyeŋân ketugumap
are luâk âmbâle ekŋet dâm pagaleŋân man-
map.

*Yohaneŋe Yesugât keiŋe makmâ mi-
awagep.*

22 Yesu akto hoŋ bawalupŋe Yerusalem
kepia hepunmâ Yudaia hânân arim mali.
Ain manbiâ Yesuŋe makto luâk âmbâle
bikŋe tuân mem katyegi.
23-24 Akto sop ain amâ Heroteŋe bo
makto âmâ Yohane kala busi kâlegen boâk
katbiâ malep. Aregât Yohaneŋe hân kotŋe
Ainoŋ ain ariep. Ainoŋ amâ Salim ginŋân.
Akto tu dondâ ain yiepgât ain arim luâk
âmbâle yâkgâlân arimbiâ tu puliyegep.
25 Akto Yohane tu puli luâk hoŋ
bawalupŋande Yuda luâk siâ Anutugât
dewunŋân dosayeŋe bo miawakbiapgât
aikoyi. Aikombiâ magaŋgi goaŋgi agi.
26 Hain akmâ aregât Yohane gâlân togom
Yesugât magi, "Apo, gâ Yodaŋ tu biken
manmenâ luâk siâ gâŋgâlân togombo keiŋe
makmâ miawak nengien yâkŋe hinŋe luâk
âmbâle dondâ tu puliyektâp." dâyi.
27 Hain dâmbiâ hin dâm makyeŋgiep,
"Anutuŋe bo hekat nengimbo dâine amâ
gain gain akmâ nâŋgâwâen? Bo.
28 Akto nâ Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap
dâmai are bo. Dâ yâkgât enemŋân âmâ
emelâk togoân dâre emelâk nâŋgâyi.
29 Aregât den ginŋe hin makyeŋgire
nâŋgâŋet. Âmbâle yâkgât dâtâŋe arekŋe
âmbâle mendo galaŋande galagât den are
nâŋgâm heroŋe humo nâŋgâmap. Dop
hainâk Anutuŋe nanŋe huŋgun aŋdo giep
yâkgât pat nâŋgâm heroŋe humo nâŋgân.
30 Yâkŋe miawakmâ humo akmâ âgâwiap.
Dâ nâŋe âmâ yâkgât amukŋân manbian.

31 Luâk âmbâle hânân manmai arekŋe
hângât pat areâk makmai. Dâ yâk âmâ
himbimgât patŋe aregât hârok ewangi
nenekmap.
32 Yâkŋe siâ siâ ekmâ nâŋgâep aregât den
patŋe makmap. Dâ luâk âmbâle hârokŋe
yâkgât denŋe bo nâŋgâmai.
33 Luâk siâ Anutugât nanŋaet den
nâŋgâmbo dâtŋe akto hin dâmap, "Anutu
bunŋe amboŋe." dâmap.
34 Aregât keiŋe hin. Anutuŋe nanŋe
huŋgun aŋdo giep arekŋe amâ Anutugât
denâk makmap are Anutuŋe ikiŋe Heakŋe
bo gangerâm âmâ hârok waŋmap. Dâ getek
bo.
35 Akto areâk bo. Anutuŋe ikiŋe nanŋe
ekmâ heŋgemgom okot âlep agaŋmâ wan
me wan hârok waŋep.
36 Aregât Anutugât nâŋgâ aŋbiâ âgâwiap.
Dâ luâk âmbâle bikŋe Yesugât den bo
nâŋgâm manmaiŋe manman kârikŋe
âlepŋe bo membai. Akto Anutugât kam-
biam bâle arekŋe yâk yeŋgâlân emelâk
miawaktâp. Akto miawakmâ âgâwiap."

4

Yesuŋe Samaria âmbâle olop den agiat.

1 Akto sop ain parisaio luâk âmâ hin nâŋgâyi, “Yesuŋe luâk âmbâle dondâ
mem tuân katyegep. Haingât Yesugât
kâmotŋande amâ Yohane tu puli luâk yâkgât
kâmot ewangiyegep.” nâŋgâyi.
2 Den are yân magi. Yesu ikiŋak âmâ tu
bo puliyegep, hoŋ bawalupŋe yâk yeŋgât
makto yâkŋe puliyegi. Yesuŋe Parisaioŋe
magi are nâŋgâm âmâ
3 hân kotŋe Yudaia hepunmâ Galilaia
hân ain ariwerâm agep.
4 Ain ariwerâm akmâ benŋe Samaria
hânân hâtikowerâm kârikŋe akmâ ariep.
5 Arim arim hilâm siân kepia siâ kotŋe
Sika ain togoep. Akto ulikŋân dondâ Yuda
yeŋgât hakuyeŋe Yakobo arekŋe nanŋe
Yosepe hân are waŋep.
6 Akto ain amâ Yakoboŋe tu lâmŋe
kendâep ain togombiâ Yesu hilâm
tânâmŋân hâkŋe kâlâp akto dâp togoyigât
ongâ aŋdo tu lâmŋe aregât ginŋân talep.
7-8 Ain tato luâklupŋe hepunmâ sot
puligowerâm kepiangen âgâyi.

Âgâmbiâ Samaria gâtŋe âmbâle siâ tu
hâgâwerâm togoep. Togombo Yesuŋe hin
magaŋep, “Tu siâ hâgâm niŋmenâ nembe.”
dâep.
9 Akto Yuda luâk âmbâle arekŋe Samaria
gâtŋe hâkâŋ yekmâ hami yeŋgimai aregât
âmbâle arekŋe hin dâep, “Yae, gâ Yuda luâk
arekŋe wangât nâ Samaria âmbâle tugât
makniŋdât?” dâep.
10 Hain dâmbo hin magaŋep, “Nâmâ
tugât makgiŋdân. Nâŋgât keine bo nâŋgât.
Nâmâ Anutu wan me wan yeŋgiwiapgât
keiŋe amâ nâ aregât bo nâŋgâniŋdât.
Nâŋgâniŋdât dâine ulit niŋmenâ man-
mangât tu bunŋe giŋbom.” dâep.
11 Hain dâmbo âmbâle arekŋe hin ma-
gaŋep, “Apo, tu lâmŋe ire amâ kâlep akto gâ
tu hâgâ hâgâge bo mendât aregât tu bunŋe
wanânba hâgâwerât?
12 Akto bâginenŋe Yakobo yâkŋe lâm ire
kendâm ikiŋe akto nanlupŋe akto lama bu-
limakao akto soŋgo baulupŋe ireâk nem
manmini. Akto hakulupnenŋe tu iren
hâgâm nem gambiâ gambiâ lâm ire hainâk
kindo hâgâmaen. Aregât gâŋe Yakobogât
dâp gain gain ewangiwât?” dâep.
13 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâep, “Tu iren
nembai âmâ tugât lâuwâŋe nâŋgâwai aregât
hokboâk hokboâk nem nem manbai.
14 Dâ tu yeŋgire are nembiâ âmâ bi-
wiyeŋân tu dewunŋe hainare miawakmâ
manman kârikŋe aregât dâp miawakbiap.
Aregât tugât lâuwâŋe bo nâŋgâwai.” dâep.
15 Hain dâmbo hin dâep, “Apo, hokboâk
hokboâk togo hâgâm kinbomgât gâŋe tu
are niŋmenâ tugât lâuwâŋe bo nâŋgâwian.”
dâep.
16 Hain dâmbo Yesuŋe hin magaŋep,
“Bâin, arim luâkge oloŋmenâ togoet.”
dâmbo
17 âmbâle are hin dâep, “Nâ luâkne bo.”
dâmbo magaŋep, “Gâ luâkne bo maktât amâ
bundâk maktât.
18 Gâ luâk momerâk mem hepun yekmâ
gaen. Dâ hinŋe mem mandât amâ gâŋgât
luâkge bo aregât gâ den bunŋe maktât.”
dâep.
19 Hain dâmbo hin magaŋep, “Yae, apo,
gâmâ propete are yeŋgâlân gâtŋe nâŋgân.
20 Humomolupnenŋande borâŋe iren
Anutugât kotŋe mem agali. Dâ Yuda luâk
yeŋe amâ Yerusalem kepian Anutugât
kotŋe mem agatne dâmai.” dâm magaŋep.
21 Hain dâmbo hin magaŋep, “Barat, nâ
makgiŋdere nâŋgâ. Sop siâ tâlâguâp are
miawakto yeŋe Apogât kotŋe mem agat-
bai amâ borâŋe iren bo. Akto Yerusalem
kepian hainâk bo akbai.
22 Dâ hinŋe ye Samaria gâtŋe âmâ
Anutugât kotŋe pâpkomai. Gârâmâ Yuda
nengâlânba heŋgemgo heŋgemgogât dâp
miawakbiap dâmaen aregât nen âmâ
Anutugât kotŋe mem agatbaengât dâp
nâŋgâm heŋgemgomaen.
23 Hinŋe Apoŋe kotŋe mem agatŋetgât
dâm egâliaŋ yekmap yâkŋe han biwiyeŋân
den bunŋaet makmâ kotne mem agatŋet
dâwiapgât sop emelâk miawaktâp.
24 Anutu amâ luâk hinare bo. Yâk
amâ Heakŋe hainâk miawakmap. Aregât
Heakŋe huŋgunaŋdo owâiŋe ketuguyekto
Anutugât den nâŋgâmbiâ humo akto âlepŋe
kotŋe mem agatbai.” dâep.
25 Hain dâmbo hin magaŋep, “Hain
gârâmâ Anutuŋe huŋgunaŋdo gewiap

Kristo arekŋe miawakmâ wan me wan akmaen are âlepŋe makmâ miawak nengiwiap.” dâep.
26 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâep, “Hain dâm maktât amâ nâ iregâten, yu makgiŋdân.” dâep.
27 Akto luâklupŋe sot hâukom togom Yesuŋe âmbâle den maganŋep aregât ekbiâ hâumgoep. Aregât Yesu, “Gâ wan aktât.” hain dâm bo aikom maganŋi. Akto, “Wangât den maganŋdât?” hain dâm maganŋberâm nâŋgâmbiâ umatŋe akto bo aikom maganŋi.
28 Akto âmbâle are tu asap are hepunmâ kepiangen pârigim ariep. Arim kepia ambolupŋe yeŋgondo togombiâ hin dâm makyeŋgiep,
29 “Yae, luâk siâ nâŋe ulikŋân wan me wan akmâ manmâ gan aregât keiŋe hârok nâŋgâm makniŋdâp. Yâk amâ Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap dâmai are me aŋgâ aregât pârigim ari hekat yeŋgire ekŋet.” dâep.
30 Hain dâm makyeŋgimbo ekberâm togoyi.
31 Dâwân togom manbiâ ain luâklupŋande Yesu hin maganŋi, “Apo, sot ne.” dâmbiâ
32 hin dâep, “Nâ bo nemberân. Sot siâŋaet yeniŋdâp are yeŋe bo nâŋgâmai.” dâep.
33 Hain dâmbo aregât yâkŋe maganŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Siânbaŋe sot mem togo waŋdâi me?” hain nâŋgâyi.
34 Hain dâmbiâ, Yesuŋe hin dâep, “Apo huŋgun niŋep yâkgât lauŋe lokom âiŋe mem metewian aregât ukenŋe nâŋgân. Lauŋe lokom âi emelâk mendân aregât tepne pâlâmŋe aktâp.
35 Akto dewutâ imbât akto sot bunŋe miawaktâp are dâmai. Ye âmâ miwindik akmâ dewunyeŋe panmâ âiyeŋe ekŋet. Manman kârikŋân ariwaigât âiyeŋe emelâk bunŋe aktâp.
36 Luâk sot bunŋe akto orem mem mendugum katmapŋe âmâ âigât hâu memap. Akto bunŋande âmâ manman kârikŋaet pat akbiap. Hain akmâ âmâ luâk siâŋe alekŋe kâmelep are olop heroŋe maroŋe akbiandatgât.
37 Aregât keiŋe den ire bunŋe miawakmâ kârigemap, “Siâŋe alekŋe kâmetmap. Dâ siâŋe sot bunŋe memap.”
38 Akto nâŋe ye alekŋe bo kâmeligât sot bunŋe orem mem mendugum katŋet dâm huŋgunyeŋgiân. Aregât âi amâ yeŋe luâk bikŋande âi mem maligât bunŋe miawakto membai.” dâep.
39 Akto Samaria âmbâle arekŋe kepia aregât ambolupŋe hin makyeŋgiep, “Wan me wan meân amâ hârok makmâ metem makniŋdâp.” dâep. Amâ luâk âmbâle dondâŋe den are magepgât Yesu nâŋgaŋi.
40 Bâin, togom âmâ Yesu hin wârakmâ maganŋi, “Gâ nen olop man.” dâm maganŋi. Maganŋbiâ Yesuŋe den nâŋgâ yeŋgim yâk yeŋgâlai âi meme hilâm lâuwâ malep.
41 Akto Yesuŋe ikiŋe keiŋe makyeŋgimbo dondâŋe nâŋgâm biwiyeŋe Yesugâlân katmâ nâŋgaŋi.
42 Aregât âmbâle are hin maganŋi, “Ulik gulik gâŋgât dengât akmâ Yesu nâŋgâ aŋion. Dâ hinŋe amâ nenŋeak launânba den nâŋgâm hin nâŋgâen. Luâk imâ bundâk hân hârok nen heŋgemgo nenekbiapgât kârikŋe talaŋdâp.” dâm maganŋi.

Yesuŋe nanaŋ siâ kundatdâ mem âlepŋe ketuguep.

43 Akto Yesuŋe âi meme hilâm lâuwâ bo akto Samaria hân hepunmâ Galilaia hân ariep.
44 Akto Yesuŋe ikiŋaet ulik gulik hin magep, “Propete siâ ikiŋaet kepiaŋân mando kepia ambolupŋande denŋe bo nâŋgâ aŋbai.” hain dâep. Aregât ain ariep.
45 Akto Galilaia luâkŋe hombaŋ tatalân Yerusalem kepian manbiâ Yesuŋe kulem siâ siâ miep are egigât Yesuŋe togombo gala aganŋi.
46 Akto Kana Galilaia hânân emelâk tu makto waiŋ agep ain lâuwâŋe ariep. Ain arim Kapanaum ain kiap siâ talep aregât nanŋe kundat humo dondâ agep.
47 Aregât Yesuŋe Yudaia hân hepunmâ Galilaia hân togoep dâmbiâ nâŋgâm kiap are Kapanaum kepia hepunmâ gem togoep. Togom Yesu hin maganŋep, “Nanne momberâm aktâp aregât nâ olop arim heŋgemgowen.” dâm wâragep.
48 Akto Yesuŋe hin maganŋep, “Woe, yeŋe kulem me wan me wan ekbiâ dâtŋe akmap aregât ukenŋe nâŋgâmai. Dâ ekmâ âmâ biwiyeŋe nâŋgâlân bo katmai.” dâep.

49 Hain dâmbo hin dâep, “Apo, nanne mombopgât dowâk arim heŋgemgowen.” dâep.
50 Hain dâmbo hin magaŋep, “Bâin, ari. Nange âlepŋe aktâp.” dâmbo Yesugât den are biwiŋân katmâ yânâk pârigim ariep.
51 Dâwân arimbo hoŋ bawalupŋande togom penianŋmâ hin dâm magaŋi, “Nange âlepŋe agep.” dâyi.
52 Hain dâmbiâ hin aiyeŋguep, “Amuten âlepŋe agep?” dâmbo, “Uran hilâm tânâmŋe akto kundatŋe hepulep.” dâyi.
53 Hain dâmbiâ kiap arekŋe hin nâŋgâep, “Woe, Yesuŋe sop magep ainâk nanne âlepŋe agep.” are nâŋgâep. Aregât biwiŋe Yesugâlân kalep. Akto ikiŋe kâmotlupŋe ainâk biwiyeŋe Yesugâlân kali.
54 Akto Yesu emelâk Yuda hânânba Galilaia hânân togom tatmâ kulem keiŋe mendo lâuwâŋe are agep.

5

Yesuŋe luâk siâ mem âlepŋe ketuguep.

1 Aregât hamiŋân Yuda yeŋgât hombaŋ humo miawakto Yesu Yerusalem kepian âgâep. Sop ain amâ âi meme sopŋe bo.
2 Akto Yerusalem kepia aregât hâŋgi siâ kotŋe amâ Lama hâŋgi aregât giŋân amâ tu bâtgum siâ talep kotŋe Betesida. Akto bâtgum aregât dâtŋe amâ momerâk talep.
3 Akto dâp ain amâ luâk kundatdâ akto dewunyeŋe bok bokŋe akto keiyeŋe bâleŋe hainare dondâ yem tali.
4 Akto Humogât aŋelo siâŋe tu bâtgumŋân aren sopanmâ lawagumbo munŋe akminep. Akto tu munŋe nâŋgâm kundatdâ siâŋe soŋ geminep arekŋe soŋ âlepŋe akminep aregât kundatdâ dondâ are tu duwuŋ agâk dâm lâmgom kinmini.
5 Akto kundatdâ are yeŋgât hutyeŋân gâtŋe siâ amâ tato hombaŋ 38 bo agep.
6 Yâk âmâ tu bâtgum aregât ginŋân tatmâ tu duwuŋ agâk dâm lâmgoep. Akto Yesuŋe luâk sop kâlep yeminep are ekmâ hin dâm aikoep, “Gâ âlepŋe akberâtgât nâŋgât me?” dâep.
7 Hain dâmbo hin dâep, “Apo, âlepŋe akberâm nâŋgân amâ siâŋe bo tân nugumbo tu duwuŋ akto bâtgumân kat nekto âlepŋe akbom. Aregât nunak gewerâre âmâ siâŋe soŋ ulikŋân akmâ gemap arekŋe soŋ âlepŋe akmap.” dâep.
8 Hain dâmbo hin magaŋep, “Gâ agatmâ âkâ tem tâkge lokoakmâ ari.” dâep.
9 Hain dâmbo ainâk hâkŋe âlepŋe akto agatmâ tem tâkŋe are lokoakmâ ariep. Akto Yesu amâ luâk âmbâle dondâ kili are yeŋgât hut yeŋân ainâk tik palep.

Akto sop ain amâ âi meme sopŋe bo.
10 Aregât Yuda humomolupyeŋande luâk âlepŋe agep are ekmâ hin dâyi, “Uŋak amâ âi meme sopŋe boân tem tâkge lokom âmâ den kârikŋe tatmap are wangât ewangiât? Âi memenâ gektenŋe bo ârândâŋ aktâp.” dâyi.
11 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Nâ sop kâlep kundat akmâ yem gan. Ina uŋak âmâ luâk siâŋe makto yu âlepŋe aktân. Akto metip nuguâp arekŋe hin dâm makniŋdâp, “Tem tâkge lokoakmâ ari.” dâm makniŋdâp. Aregât âlepŋe aktân.” dâep.
12 Hain dâmbo hin dâyi, “Wei, luâk are kotŋe konmenâ nâŋgâne.” dâyi.
13 Hain dâmbiâ luâk âlepŋe agep arekŋe Yesu luâk âmbâle dondâ kili are yeŋgât hutyeŋân dowâk tik palep aregât Yesugât kotŋe bo nâŋgâepgât. Akto kotŋe bo konmâ makyeŋgiep.

14 Manmâ Yesuŋe luâk aregât âsim kinmâ sumbe emetŋân ekmâ hin magaŋep, “Gâ emelâk âlepŋe aktât. Gârâmâ benŋe wansiâ umatŋe miawak giŋbopgât bâleŋe lâuwâŋe bo akben.” dâep.
15 Hain dâmbo luâk arekŋe Yesu ekmâ nâŋgâep. Ekmâ nâŋgâm âmâ arim Yuda humomolupyeŋe hin makyeŋgiep, “Luâk metip nuguâp amâ kotŋe Yesu.” dâm makyeŋgiep.
16 Yesuŋe âi sopŋe boân âi are miepgât Yuda luâk humomolupyeŋande Yesu gasa agaŋi.
17 Hain akbiâ Yesuŋe togom hin makyeŋgiep, “Ewene amâ âi hilâmŋe hilâmŋe memap aregât nâkai hainâk meman.” dâep.
18 Yesuŋe âi meme sopŋe boân âi miep aregât gasa agaŋi. Dâ hamiŋân Anutu Ewene dâm âmâ Anutu olop dop konok

agep aregât nâŋgâmbiâ umatŋe dondâ akto gasa humo nâŋgaŋi.

Anutugât Nanŋe âmâ âi hârokgât kârikŋe talaŋdâp.

19 Hain akbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Nâ bunŋe dondâŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Nanŋande ikiŋe hanŋe watmâ âlepŋe âi bo memap. Eweŋande âi memap are ekmâ hainâk memap. Yâkŋe memap hainâgâk Nanŋande gai akmap.
20 Akto areâk bo. Ewenande okot dondâ nâŋgâ niŋmap aregât âi memap are hârok hekat niŋmâ metiep. Akto âi emelâk mendere ektâi are konok bo. Anutuŋe ye âi humo tâmbâ ekbiâ dâtŋe humo akto han undup akŋetgât âi siâ humo tâmbâ hekat niŋdo membian.
21 Amâ âi humo tâmbâ aregât keiŋe hin. Ewenande amâ momoŋe yeŋgonmâ goaŋ yekmap hainâk nâkai nâŋgâ nâŋgânaet watmâ luâk âmbâle bikŋe potatmâ manman âlepŋe yeŋgiman.
22 Akto Ewene ikiŋe konok amâ luâk âmbâle bâleŋe akbai aregât hâuŋe den bo makmâ mete yeŋgiwiap âi are amâ nâ niŋdo dosayeŋe miawagâkgât den âiân katyekbian.
23 Akto hinŋe luâk âmbâle bikŋande Ewene konmâ nâŋgaŋmai hainâk nâ nogonmâ nâŋgâ niŋbaigât âi are amâ niŋdo luâk âmbâle den âiân kat yektere nekmâ nâŋgâ niŋbai. Aregât luâk âmbâle siâŋe bo nogonmâ kotne mem agatmâ âmâ Ewene huŋgun niŋep are hainâk bo nâŋgaŋmai.
24 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk bikŋande nâŋgât den nâŋgâm biwiyeŋân katmâ Anutuŋe huŋgun niŋep aregât den bunŋe dâmai are amâ manman kârikŋe yeŋgiwian. Akto momogât dâp hepunmâ manmangât dâwân manbai aregât den âiân hâk tun aktere momogât dâp lâuwâŋe bo ekbai.

25 Akto siâkâ makyeŋgire nâŋgâm heŋgemgombiâ âmâ humo akberâp. Sop siâ miawakbiap akto hinŋe miawaktâp amâ luâk âmbâle momoŋe sumân yemai arekŋe Anutugât nanŋe nâŋe yeŋgondere den are nâŋgâm agatmâ manbai.
26 Aregât keiŋe hin. Ewene amâ Manmangât Amboŋe dâm makniŋmâ memeŋe akniŋdo
27 gem luâk akmâ manmâ gan aregât kembu akmâ luâk âmbâle hâuyeŋaet makmâ miawakyeŋgiwian.
28 Maktere nâŋgâmbiâ hâumgoâp me? Woe, siâ hin maktere nâŋgâmbiâ humo hâumgowerâp amâ hin. Sop siâ miawakto luâk âmbâle mom sumân yemai are yeŋgondere nâŋgât den nâŋgâm agatbai.
29 Akto âlepŋe mali amâ manman kârikgât agatbai. Dâ manman bâleŋe akmâ mali hârok agatmâ dosa yeŋaet hâuŋe membai.

Anutuŋe Nanŋaet keiŋe mem miawakmap.

30 Nune nâŋgâ nâŋgânaet âi memegât bo yeniŋdâp. Akto Anutuŋe wan me wan makniŋmap den are lokom luâk âmbâle den âiân kat yekbian aregât nune nâŋgâ nâŋgâne bo watman. Ewene huŋgun niŋep yâkgât nâŋgâ nâŋgâŋe watmâ gan aregât den âiân katyekbiangât kârikŋe tatniŋdâp.
31 Nâ nune keine makman dâine bunŋe bo dâwâi.
32 Siâŋe bunŋe mandâp aregât keine makmâ miawakto ârândâŋ akmap.
33 Dâ ye âgâlân Yohane tu puli luâk are makmâ aikombiâ den bunŋe dondâ makyeŋgiep.
34 Amâ luâk nâŋgât keine makyeŋgimap yâkgât den nâŋgâre yânŋe aktâp. Gârâmâ yeŋe nâŋgât keine nâŋgâm heŋgemgombiâ heŋgem yeŋgure manman kârikgât pat miawak yeŋgiâkgât maktân.
35 Yohanegât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Yohane amâ bundâk pagaleŋe humo akmâ pagaleŋe yeŋgiep aregât ye amâ yâkgât den nâŋgâm heroŋe agi.
36 Dâ Yohaneŋe nâŋgât keine makmâ miawagep den are amâ agak memenande ewangimap. Ewenande âi makmâ niŋep are hârok yu mendere nekbiâ Ewenande huŋgun niŋdo geân aregât keiŋe miawaktâp aregât den patŋe arekŋe Yohaneŋe magep are ewangiâp.
37 Dâ areâk bo. Ewenande huŋgun niŋep arekŋe keine makmâ miawagep. Dâ yeŋe

amâ yâkgât launŋânba den bo nâŋgâyi akto hâkŋe bo egi.
38 Akto yâkgât den biwiyeŋân bo katbiâ tatâp. Denŋe biwiyeŋân katbiâ tatâp dâine
Ewenande huŋgun niŋdo geân nâŋgât den
nâŋgâm biwiyeŋe nâŋgâlân katbiâ âlepŋe
akbop.
39 Ye hin nâŋgâmai, “Anutuŋe makto
kulemgoyi are oyaŋmâ manman kârikŋe
aregât keiŋe nâŋgâne.” dâmai aregât sopŋe
sopŋe oyaŋmâ manmai. Dâ Anutuŋe
makto kulemgoyi arekŋe nâŋgât keiŋe
mem miawakmap.
40 Gârâmâ nâŋgâlân bo togom nâŋgâ
niŋbiâ âmâ manman kârikŋe bo yeŋgiwian.
41 Akto luâkŋe kotne mem agatŋetgât bo
maktân.
42 Gârâmâ yeŋgât keiyeŋe âmâ nâ bundâk
nâŋgân. Han biwiyeŋande ain Anutugât
han kalamŋaet bo kinmap.
43 Nâ Ewenaet laugât yeŋgâlân geân.
Akto ye hanâk gala bo akniŋmai. Dâ luâk
siâ ikiŋe hanŋe watmâ togombo âmâ gala
aganŋbai.
44 Akto areâk bo. Keiyeŋe amâ hin
nâŋgân. Yeŋaelâk heroŋe aganŋgimai.
Akto yeŋaelâk kotyeŋe mem agalaŋgimai.
Dâ Anutuŋe yekto huraguâkgât dâp bo
heŋgemgomai. Aregât Anutu bo nâŋgâ
aŋmai.
45-47 Akto yeŋe, “Moseŋe den kârikŋe
kulemgoep are lokoenŋe huraguâk.” dâm
nâŋgâmai amâ benŋe pâpkomai. Moseŋe
nâŋgât keine ulikŋân ekmâ nâŋgâm
heŋgemgom kulemgoep are lokomai dâine
biwiyeŋe nâŋgâlân katbâi. Dâ Moseŋe
kulemgoep aregât hâkâŋ akmai aregât
nâŋgât den bo nâŋgâm heŋgemgomai.
Aregât keiŋe hin. Moseŋe kulemgoep
arekŋe agak memeyeŋe mem miawakmâ
den âiân kat yekbiap aregât nâmâ
Ewenaelân makmâ den âiân katyek-
biangât âi bo tatniŋdâp. Emelâk Moseŋe
makyeŋgiep aregât wangât lâuwâŋe nâŋe
makyeŋgiwian?” dâep. Amâ Yesuŋe Yuda
luâk humomolupyeŋande kuk aganŋbiâ den
hâuŋe hain dâm makyeŋgiep.

6

Yesuŋe luâk 5,000 sot yeŋgimbo neyi.

1-4 Akto aregât haminjân Yuda luâk
âmbâle yeŋgât hombaŋ kotŋe Pasowa
tâlâgumbo ain Yesuŋe Galilaia bâtgum kotŋe
siâ Tiweria bâtgum are biken hâtikom
ariep. Arimbiâ luâk âmbâle diwirâ kun-
datdâ dondâ heŋgem yeŋgumbo egigât
hamiyeŋân togoyi. Akto Yesuŋe luâklupŋe
kewuguyekto borâŋân âgâ tali.
5 Akto Yesuŋe luâk âmbâle dondâ togom-
biâ yekmâ Pilipo biwiŋe dop komberâm
hin maganŋep, “Pilipo wanânba sot mem
puligom ire yeŋgienŋe nembiâ tepyeŋe pik-
berâp?” dâep.
6 Dâ yâk amâ wan me wan akberâp
aregât nâŋgâep. Amâ biwiŋe dop koep.
7 Akto Pilipoŋe hin dâm maganŋep,
“Woe, puli dondâ panmâ sot puligom
mem yeŋgienŋe amâ biknandeâk sot mem
nembiâ biknande yân tatberâi aten.” dâep.
8 Hain dâmbo yeŋgâlân gâtŋe siâ
Petorogât eminje Anderea yâkŋe hin ma-
ganŋep,
9 “Nanaŋ bâlensiâ yu kindâp yâkŋe sot
momerâk akto iŋan lâuwâ mem kindâp. Dâ
luâk kâmot dondâgât sot ire mem yeŋgienŋe
bo ârândâŋ akyeŋgiwerâp.” dâep.
10 Hain dâmbo Yesuŋe makyeŋgiep, “Ye
luâk âmbâle makyeŋgimbiâ mendugum ge
tatŋet.” dâep. Akto hân ain umiliŋ yiep ain
luâk 5,000 are hârok ge tali.
11 Akto Yesuŋe sot mem Anutu mepaim
aŋmâ luâk tatmâ ariyi yâk dopyeŋânâk
yeŋgiep. Akto soŋgo hainâgâk makmâ
dopyeŋân yeŋgiep.
12 Yeŋgimbo nem tepyeŋe pikto hoŋ
bawalupŋe hin makyeŋgiep, “Sot pipiŋe
yem bâliwopgât are pitim mendugunet.”
dâep.
13 Hain dâmbo arim sot biknje bo neyi are
mem haka kâlegen pitim lugumbiâ haka 12
pigep.
14 Akto luâk âmbâle arekŋe kulem keiŋe
are ekmâ nâŋgâm hin maganŋgi goaŋgi agi,
“Propete humo hânân miawakbiap yâk
lâmgomaen amâ ire emelâk miawaktâp.”
dâyi.
15 Hain akmâ, “Hâwâtenŋe damun nenŋe
akbiapgât akne.” dâm maganŋgi goaŋgi ak-
biâ yekmâ hepun yekmâ ikiŋeâk gimbâŋe
siân âgâep.

Yesu bâtgum kakŋân ariep.

16-17 Akto emet dâgâmbo Yesu boâk
togo penâyeŋgiepgât Kapanaum kepiangen
purik katberâm bâtgum ginŋângen geyi. Ge
kinmâ waŋgan âgâyi.
18 Waŋgan âgâm hâtikombiâ seru kârikŋe
panmâ kondo ariyi.
19 Yâkŋe dopŋe 4 me 5 kilomita aregât
dopŋe bâtgum tânâmŋân arimbiâ Yesu haru
kakŋân togom ewumâk akto ekmâ hamep
akmâ sân sân meyi.
20 Hain akbiâ yekmâ hin makyeŋgiep,
“Nuneâk togoân aregât bo hamep akŋet.”
dâep.
21 Hain dâm waŋgan gawerâmbo âlepŋe
dâmbiâ âgâep. Âgâmbo heroŋe akbiâ ainâk
kepia ariwerâm agi are ewumâk akto ainâk
waŋga are hânân hikoep. Hikombo hânân
sopanmâ tali.

Luâk âmbâle Yesu ekberâm togoyi.

22 Tatmâ yem kinbiâ emet hauŋdo luâk
âmbâle bâtgum biken tali are Yesugât
undâgâtmâ hin dâyi, “Uran waŋga konok
kindo egion ain hoŋ bawalupŋe yeŋeak
Yesu hepunmâ âgâm ariyi.” hain nâŋgâyi.
23 Hain nâŋgâm tatbiâ Tiweria kepianba
waŋga siâ Humoŋe sot mem Anutu me-
paiŋe miep ain togo kilep.

Yesu himbimgât sot.

24 Akto kâmot humo arekŋe Yesu akto
luâklupŋe kulâgât yeŋgim waŋgan âgâm Ka-
panaum kepian purik katmâ arim Yesugât
kulâgât aŋi.
25 Hain manmâ bâtgum iregen kulâgâtmâ
ekmâ hin dâyi, “Apo, amuten togoen?”
dâyi.
26 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Nâ
bundâk makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâ kulem
keiŋe keiŋe mendere nekmâ agi aregât
bo kulâgât niŋdâi. Akto keine ekmâ bo
heŋgemgoâi. Sot yeŋgire nem tepyeŋe pigep
aregât kulâgât niŋdâi.
27 Aregât hin makbe. Sot yogaŋŋe
mem nembai aregât bo kulâgâtmâ âi mem
manbei. Manman kârikŋe are miawak
yeŋgiâkgât âi kârikŋe mem manbei. Akto
Anutu Ewene arekŋe meme akniŋdo âi
mendere negi aregât luâk akmâ geân nâ
ulit niŋbiâ manman kârikŋaet sot âlepŋe
yeŋgiwian.” dâep.
28 Hain dâmbo hin magaŋi, “Anutugât âi
mem kulâgâtbei dât ina gain gain akmâ
mem manbaen?” dâyi.
29 Hain dâmbiâ hin dâep, “Anutuŋe
huŋgun niŋdo geân aregât biwiyeŋe
nâŋgâlân katmâ âi are membiâ Anutuŋe
yekto ârândâŋ akbiâp.” dâep.
30 Hain dâmbo hin magaŋi, “Hain aregât
benŋe kulem keiŋe keiŋe siâ memenâ âmâ
ekmâ nâŋgâ giŋne. Akto gain gain memenâ
ekmâ heŋgemgogiŋne?
31 Akto Anutuŋe makto kulemgoyi aregât
bikŋe hin yendâp, “Anutuŋe himbimânba
sot yeŋgimbo nem mali.” hain yendâp
aregât bâgilupnenŋande hân pumân manbiâ
Moseŋe sot yeŋgimbo nemini.” dâyi.
32 Hain dâmbiâ hin dâep, “Anutuŋe sot
bunŋe yeŋgiep aregât keiŋe makyeŋgire
nâŋgâŋet. Moseŋe himbimânba sot bo mem
miawakmâ yeŋgiep. Bo. Himbimgât sot
bunŋe amâ hinŋe Ewenande ye yeŋgimap.
33 Sot bunŋe are Anutuŋe himbimânba
hânân pando gem luâk âmbâle hânân
manmai manman kârikŋe mem miawak
yeŋgimap.” dâep.
34 Hain dâmbo hin dâyi, “Woe, apo, gâ
sotgât maktât are hokboâk nengiwen.”
dâyi.
35 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Man-
mangât sot nâ ire yu miawaktân aregât
ye nâŋgâlân gutmâ nâŋgâ niŋmâ bi-
wiyeŋe nâŋgâlân katbiâ âmâ meme wâtŋe
akyeŋgire himbimgât sot me tu aregât
lâuwâŋe bo mopyeŋe aguwiap.
36 Nâ emelâk makyeŋgiân. Yeŋe
nâ nekmâ heŋgemgom âmâ hanâk bo
nâŋgâniŋdâi.
37 Apoŋe niŋep yâkŋe hârok nâŋgâlân to-
gom metewai. Akto nâŋgâlân togowiap yâk
bo watmâ hâkokowian.
38 Himbimânba geân amâ nâ nune
ukenne watberâm bo geân. Huŋgun niŋep
yâkgât ukenŋaet akmâ metewiangât geân.
39 Ewenande luâk âmbâle bikŋe nâŋgâlân
katyekmap luâk are hilip aguwâigât yekmâ
menduguyekmâ sop humoân ârândâŋ
goaŋyektere agatbai. Are âmâ huŋgun
niŋepgât han. Lau hain tatâp.

40 Luâk âmbâleŋe nanŋe nâ nekmâ nâŋgâm kârigeniŋmâ nâŋgâniŋbai dopŋân manman kârikŋe ambo akbai. Are amâ Ewenaet den lau hainare tatâp. Akto nâŋe sop humoân golâ katyekbian."

41 Hain dâmbo Yuda luâk âmbâle ain kili arekŋe Yesu himbimgât sot nâ ire dâepgât nâŋgâm bâliaŋmâ den agi.

42 Akto hin magaŋgi goaŋgi agi, "Yâk, "Nâ himbimânba geân." dâp are nâŋgâenŋe bâliâp. Yâk amâ Yesu mon? Nenŋe amâ eweŋe Yosepe akto memeŋe yelekmaen aregât himbimânba bo giep nâŋgâmaen aregât himbimânba geân dâmbo bo ârândâŋ aktâp." dâyi.

43 Hain dâmbiâ Yesuŋe are nâŋgâm hin makyeŋgiep, "Ye bo nâŋgâmbiâ bâliâk.

44 Ewene huŋgun niŋep arekŋe luâk âmbâle siâ oloŋdo hanŋeâk nâŋgâlân togowiap. Togombo âmâ sop humoân goaŋdere agatmâ manmâ âgâwiap.

45 Akto Propete luâk den kulemgoyi are yeŋgâlân gâtŋe siâŋe hin kulemgoep, "Anutuŋe luâk âmbâle bikŋe ikiŋaet pat hekat yeŋgiwiap." dâm kulemgoep aregât luâk âmbâle bikŋe Ewenande makyeŋgimbo âmâ benŋe nâŋgâm nâŋgâlân togowai.

46 Dâ luâk âmbâle hânân manmai yeŋe Ewene bo egi. Akto bo ekmai gârâmâ nâ konok Anutugât enem dewunŋânba geân nâŋe egân.

47-48 Aregât bunŋe makyeŋgiwe. Luâk âmbâle bikŋande nâŋgâ niŋbai amâ nâ amâ manman kârikŋaet sot aregât manman kârikŋe yeŋgire manmâ âgâwai.

49 Manmangât sot aregât lâuwâŋe makbe. Bâgilupyeŋande hân pumân manbiâ Anutuŋe himbimânba sot pando gembo mem neyi. Akto manmâ âmâ mom meteyi.

50 Dâ sot himbimânba gemap amâ nâ ire. Aregât sot ire luâk âmbâleŋe nem âmâ bo mom metewai.

51 Aregât nâ manmangât sot himbimânba geângât luâk âmbâle bikŋe nâŋgâlânba sot nembai amâ dondâŋe manmâ âgâwai. Akto luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai are manman mem miawakŋetgât sunumnande sot aktâp." dâep.

52 Hain dâmbo Yuda luâk âmbâle ain kili arekŋe magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, "Yâk gain gain akmâ sunumŋe nengimbo nembaengât maktâp?" dâyi.

53 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, "Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâŋgât gilâm akto sunumne bo nembai amâ biwiyeŋân manman bo miawak yeŋgiwiap.

54-55 Dâ yeŋgâlân gâtŋe bikŋande sunumne akto gilâmne nembiâ âmâ nâŋgât sunumne arekŋe sot bunŋe akto nâŋgât gilâmne are tu bunŋe akmap aregât manman kârikŋe yeŋgire manbai. Manmâ âgâmbiâ sop humoân goaŋ yektere manmâ âgâwai.

56 Akto gilâmne sunumne nembaiŋe amâ nâŋgâ niŋmâ nâ olop manbai. Akto nâkai yâkgâlân manbian.

57 Akto Ewene manman ambonŋande huŋgun niŋdo geângât Apogât akmâ manman. Aregât yeŋgâlân gâtŋe sunumne akto gilâmne nembai amâ hainâk nâŋgât pat akmâ manbai.

58 Akto bâgilupyeŋande sot nem manmâ âmâ moyi. Dâ nâŋgât sot ire himbimân gâtŋe sot bunŋe nembai amâ dondâŋe manmâ âgâwai." dâep.

59 Yesuŋe Kapanaum kepian manmâ den emetŋân kinmâ den ire makmâ ligim yeŋgiep.

Luâk bikŋande Yesu hamiaŋi.

60 Akto Yesuŋe hain makto hoŋ bawalupŋe bikŋande magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, "Wei, imâ nâŋgâenŋe hâumgoâp aregât niŋande nâŋgâm metewerâp?" dâyi.

61 Hain makmâ hâkâŋ agi are Yesuŋe biwiyeŋân ekmâ hin dâep, "Den are nâŋgâmbiâ bâliâp me?

62 Gârâmâ ina benŋe nâ luâk akmâ geân ainâk purik katmâ âgâre nekbai amâ gain gain akbai?

63 Akto nâŋgâ nâŋgâyeŋe akto han biwiyeŋande den nâŋgâm lokowaigât kârikŋe bo tatyeŋgimap. Akto Anutugât Heak yâkŋe konok manman mem miawakyeŋgimap aregât yâk den makyeŋgimap ina denne biwiyeŋân totokombo manman âlepŋe miawak yeŋgiwiap. Dennande tânyeŋgumbo Heakŋe akto manman kârikŋe miawakyeŋgiwiandat.

64 Dâ yeŋgâlân bikŋe amâ nâŋgâm biwiyeŋân bo katâi." dâep. Amâ Yesuŋe

yâkgât hâkâŋ agaŋmai are emelâk yekmâ nâŋgâep. Akto gasalupŋe kewugu yekbiap are gai emelâk nâŋgâep.

65 Akto den siâ hin dewatim makyeŋgiep, “Nâ aregât hin makyeŋgiân. Ewenande bo oloŋ yekto amâ nâŋgâlân bo togowai.” dâep.

Petoroŋe Yesugât keiŋe makmâ miawagep.

66 Yâkŋe hain dâep aregât luâklupŋe bikŋande den are nâŋgâm âmâ hâkâŋ akmâ hepunmâ ariyi.

67 Arimbiâ Yesuŋe hoŋ bawalupŋe ulikŋân oloŋ yegep 12 are hin aiyeŋguep, “Ye hainâk hepun nekberâi me?” dâmbo

68 Petoroŋe hin dâm maganŋep, “Humo, gâ hepun gekmâ âmâ niŋaelân arim manman âlepŋe me den kârikŋe nâŋgâwaen? Gâ guge konok manmangât den bunŋe maknengimat.

69 Siâgâlânba bo aregât nen gâŋgâlân hokatmâ gâ Anutugât nanŋe bunŋe aregât nâŋgâ giŋmaen.” dâep.

70 Hain dâmbo hin dâm makyeŋgiep, “Aregât hin makbe. Nâŋe konok oloŋ yegân. Dâ yeŋgâlân gâtŋe konok amâ Hianŋgi Amboŋande biwiŋân gemap.” dâep.

71 Amâ Yesuŋe ikiŋe luâklupŋe 12 are yeŋgâlân gâtŋe Yudasi Simoŋ siâgât nanŋe Karioto kepian gâtŋe yâkŋe gasalupŋe hekat yeŋgimbo membai aregât nâŋgâm magep.

7

Yesuŋe Yerusalem âgâep.

1 Akto Yuda gâtŋe bikŋande Yesu komberâm akbiâ aregât Yerusalem kepia hepunmâ Galilaia hânân togo malep.

2 Ain mando Yuda mâron emetŋaet hombaŋ ewumâk agep.

3 Ewumâk akto emilupŋande Yesu bo nâŋgaŋmâ hin maganŋi, “Luâk siâŋe keine mem miawakbian dâm yoŋâk bo manmâ âi memap.

4 Amâ tekteknân âi memap. Aregât kâmot bikŋande gâ kulem memat are ekbaigât gâ purik katmâ Yudaia hânân arim kulem memben. Akto âi in memat gârâmâ gâ ari luâk kâmot humoân miawakmâ tek teknân kinmâ âi memenâ gekmâ keige nâŋgâm heŋgemgowei.” dâyi.

5 Emilupŋande amâ bo nâŋgaŋmâ hain dâyi.

6 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Ye hanâk wan me wan akberâm âmâ âlepŋe akbei. Dâ nâmâ hain bo akman. Sopŋânâk wan me wan meman. Miawakmâ tek teknân kinbiangât sop boâk miawaktâp.

7 Haingât luâk âmbâle ye dopyeŋe konok. Akto gala katyekmai aregât kuk bo akyeŋgiwai. Dâ nâmâ luâk âmbâle agak memeyeŋe bâleŋe are makmâ miawakmâ yeŋgire nâŋgâmai aregât kuk bâleŋe akniŋmai.

8 Akto nâ tek teknân miawakbiangât sop boâk miawaktâp aregât nâ hinŋeâk bo ariwerân. Dâ yeŋe amâ hombaŋgât ariŋet.” dâep.

9-10 Hain dâmbo emilupŋande ulik gulik yâkŋe soŋ arimbiâ Galilaia hânân malep. Akto hilâm siân heambukmâ yoŋâk ariep.

11 Akto hombaŋ miawakto Yuda luâk humomolupyeŋande Yesugât kulâgâtmâ aikom magi, “Yâk yâgâten mandâp?” dâyi.

12 Dâ luâk dondâ arekŋe amâ yoŋâk yâkgât den dondâ maganŋgi goaŋgi agi. Akto bikŋande hin dâyi, “Yâk âmâ luâk âlepŋe.” dâyi. Dâ bikŋande âmâ den kom hin dâyi, “Bo, yâkŋe âmâ nen biwi gulip akŋet dâm den maknengimap.” dâyi.

13 Akto Yuda luâk kembu are yeŋgât hamep akmâ den yoŋâk maganŋgi goaŋgi agi.

Yesuŋe Anutu gâlânba giep aregât magep.

14 Akto hombaŋ hutŋân Yesuŋe Sumbe emetŋân âgâm den makyeŋgiep.

15 Makto Yuda luâk humomolupyeŋe arekŋe Yesu ekmâ hin dâyi, “Yâk âmâ nengât nâŋgâ nâŋgâ emetŋân bo malep. Ina ire gain gain akmâ nâŋgâmap?” dâyi.

16 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Nâ makyeŋgiân imâ nunaet den bo. Huŋgun niŋep arekŋe makniŋdo makyeŋgiân.

17 Akto luâk âmbâle Anutugât lau lokowerâm âmâ nâŋgât akto Anutugât den makmangât nâŋgâm heŋgemgomai. Dâ luâk âmbâle Anutugât lau bo lokomaiŋe âmâ

nâŋgâ yâkgât hin nâŋgâmai, “Ikiŋaelânba den maknengimap.” dâmai. Amâ nâŋgâm hilip komai.

18 Siâ ikiŋaelânba nâŋgâm makmap amâ ikiŋaet nâŋgâmbo humo akmap akto hâkŋe mem agatberâm akmap. Dâ nâmâ hain bo akman. Anutuŋe huŋgun niŋep yâkgât kotŋe mem agatman. Aregât âmâ kotne bo mem agatman. Akto bo hianŋgiman.

19 Akto Anutuŋe makto Moseŋe den kârikŋe kulemgoep. Ye den are bo lokomai aregât nuguwerâm aktâi.” dâep.

20 Hain dâmbo, “Woe, nen âmâ bo guguwerâm akten. Gâŋe are maktât amâ sinduk bâleŋande mem gulip guguâp.”

21 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Nâmâ âi mendere luâk âlepŋe agep are nâŋgâmbiâ humo aktâp.

22 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâm heŋgemgoŋet. Moseŋe nanlupyeŋe hâkyeŋân kulem meŋetgât makyeŋgiep. Dâ are âmâ Mose ikiŋak keiŋe bo kalep. Hakulupyeŋe yâkŋe keiŋe kali. Akto âi are menegât âi bo meme sopŋân gai memai.

23 Yeŋe amâ Mosegât den bâliwop dâm nananŋlupyeŋe âi bo meme sopŋân hâkyeŋe gâimai aregât âi meme sopŋe boân âi memai. Dâ nâmâ luâk kundatdâ âi bo meme sopŋân heŋgemgoân aregât nâŋgâm bâli niŋi. Ye amâ hianŋgi luâk.

24 Ye amâ den hanâk hâkne tunmâ makmai. Hain bo akbei. Den bunŋe nâŋgâm makbei.” dâep.

25 Hain dâmbo Yerusalem ambolupŋe arekŋe hin dâyi, “Luâk kombaen dâyi amâ ire.

26 Dâ amâ wangât den miawagân makto humomolupnenŋande den bo koaŋmâ âmâ bo mem kondâi? Yâkŋe keiŋe nâŋgâm heŋgemgom hin dâi me? “Yâk Anutuŋe huŋgun aŋdo giep.” hain dâi aregât bo mem kondâi me gain?

27 Akto luâk ire amâ miawagep aregât kepianŋe nâŋgâen. Dâ Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap aregât keiŋe amâ pâpkom metewaen.” dâyi.

28 Hain dâmbiâ Yesuŋe sumbe emetŋân kinmâ den hin dâm makyeŋgiep, “Ye amâ hin dâi, “Yesugât kepianŋe miawagep aregât keiŋe nâŋgâen.” dâi. Dâ bunŋe amboŋe konok mandâp yâkŋe huŋgun niŋdo yâkgât enemŋânba geân. Dâ ye âmâ yâkgât keiŋe bo nâŋgâmai.

29 Nâmâ ikiŋaelânba huŋgun niŋdo geân gârâmâ nâŋgâm heŋgemgoân.” dâep.

30 Aregât mem kala busi kâlegen katberâm agi. Dâ amâ sop boâk miawakto aregât akmâ hepuli.

31 Akto luâk âmbâle bikŋande hin dâyi, “Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap arekŋe kulem keiŋe keiŋe membiap nâŋgâmaen ina togom kulem keiŋe keiŋe mem miawaktâp, aregât amâ Yesu amâ yâk me?” dâm nâŋgaŋi.

Tembe lokoŋe Yesu memberâm togoyi.

32 Akto luâk âmbâle bikŋande yâkgât hain magaŋgi goaŋgi akbiâ Parisaioŋe a nâŋgâmbiâ bâlimbo âmâ aregât sumbe kat kat humomolupyeŋe olop tembe lokolupyeŋe Yesu kala busi kâlegen katŋetgât huŋgun yeŋgimbiâ togoyi.

33 Togombiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Nâ ye olop bâlensiâ manmâ huŋgun niŋep yâkgâlae purik katbian.

34 Purik katere yeŋe nâŋgât kulâgât niŋmâ bo nekbai. Amâ nâ arim manbian ain bo ariwai. Akto ariwaigât dâp bo tatyeŋgiâp.” dâep.

35 Hain dâmbo hin dâm magaŋgi goaŋgi agi, “Yâk yâgâten ari mando kulâgâlaŋbaengât maktâp? Nen bikŋande hepun nenekmâ Girik yâk yeŋgâlân ari manmai ain arim makyeŋgiwiapgât maktâp me?

36 Yâk hin maktâp. Kulâgât niŋmâ bo nekbai. Akto nâ arim manbian ain bo ariwai, dâm maktâp amâ gain gain maktâp?” dâyi.

Yesuŋe Heakgât keiŋe magep.

37-38 Akto manmâ hombaŋ are bo akberâm akto Yesuŋe agatmâ kinmâ kâmot humo kili are den hin kârikŋeâk kamboŋmâ makyeŋgiep, “Siâ tugât nâŋgâm âmâ âlepŋe nâŋgâlân togom nembiâp. Nâŋgâlân togom âmâ nâŋgâ niŋmâ biwiŋânba tu dewunŋe hainare gam togomâk yembiap. Are amâ Anutugât denŋande hain magep.” dâep.

39 Yesuŋe amâ tugât bo magep. Amâ Anutugât Heakŋe aregât magep. Akto

Yesu amâ himbimân boâk purik katmâ âgâepgât Anutugâlânba Heak kârikŋe boâk giep. Aregât biwiyeŋe Yesugâlân kali amâ sop ain Heakŋande boâk meyegep aregât magep.
40 Akto yâkŋe hain dâmbo aregât kâmot ain kili arekŋe potalakmâ bikŋande hin dâyi, “Imâ Propete togowiap dâmaen in amâ ire.” dâyi.
41 Dâ bikŋande hin dâyi, “Imâ Anutuŋe huŋgunaŋdo gewiap yâk.” dâyi. Dâ bikŋande hârem hin dâyi, “Woe, bo. Kristo amâ Galilaia hânân bo miawakbiap me?
42 Dâ Anutuŋe makto kulemgoyi keiŋe hin yendâp, “Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap amâ Dawidigât kâmolân gâtŋe miawakbiap. Akto Dawidigât kepia kautŋe Betelehem ain gâtŋe miawakbiap.” Aregât Yesu Galilaia hânân miawakbiapgât amâ Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiapgât bo.” dâyi.
43 Akto kâmot arekŋe Yesugât hain makmâ potalagi.
44 Akto bikŋande kala busi kâlegen katne dâmbiâ dâp bo miawakto hepuli.

Yesu memegât dâp bo akto hepuli.

45 Akto tembe loko arekŋe sumbe kat kat humomolupyeŋe akto Parisaio yeŋgâlân purik katbiâ ai yeŋgum hin dâyi, “Ye wangât Yesu bo mem togoâi?” dâmbiâ
46 hin dâyi, “Yâkŋe makmap amâ luâk bikŋande hain are bo makbâi.” dâmbiâ
47 Parisaio luâkŋe hin dâyi, “Woe, yâkŋe hâwâtyekmâ biwi gulip akyeŋgiâp mon?
48 Damun humomolupyeŋe me Parisaio nengâlân gâtŋe bikŋande bo nâŋgaŋmaen.
49 Amâ luâk âmbâle yânŋe den kârikŋe bo nâŋgâmaiŋe nâŋgâ aŋbiâ Anutuŋe hememângen panyekto hememângen gem manbai.” dâyi.
50 Akto galayeŋe siâ kotŋe Nikodemo emelâk hândâkŋân Yesu togom egep yâkŋe hin dâep,
51 “Nengât den kârikŋe hin bo yendâp, “Luâk siâ ikiŋe keiŋe bo makto nâŋgâwai me dosaŋe bo ekmâ yân hâuŋaet den âiân katbai.” hain bo yendâp. Akto yâk hanâk konbaen aregât dopŋe bo tatâp.” dâep.
52 Hain dâmbo galalupŋande kuk agaŋmâ hin dâm magaŋi, “Woe, gâŋe âmâ biwige Galilaia gâtŋe yâkgâlân kalen me? Gâ ari Anutuŋe makto kulemgoyi are hârok oyaŋmâ nâŋgâm hin nâŋgâwiat. Propete siâ amâ Galilaia hânân bo miawakbiap.” dâyi.
53 Hain dâm awam akmâ gem emetyeŋân ariyi.

8

Âmbâle bâleŋe meme siâ Yesugâlân mem togoyi.

1 Akto Yesu Oliwa gimbâŋân âgâep.
2 Emet hauŋdo arewa Sumbe kat kat emetŋân âgâmbo luâk âmbâle dondâŋe ain togombiâ tatmâ den makyeŋgiep.
3 Makyeŋgimbo Parisaio akto Mosegât den makmâ kepikmai aren gâtŋande âmbâle siâ dâp gulip akmâ mando egi are kewugum Yesugâlân togom hutyeŋân katbiâ kilep.
4 Katbiâ kindo hin dâyi, “Apo, âmbâle ire âmâ dâp gulip akmâ mando ekten.
5 Akto Mose amâ den kârikŋe hin kulemgoep, “Âmbâle bâleŋe akmâ manbiâ âmâ kâtŋe yeŋgumbiâ mombai.” dâm den kârikŋe kulemgoep. Dâ gugak amâ gain gain nâŋgâmat?” dâyi.
6 Amâ yân hianŋbiâ den hin me hain makto ekmâ âkâ den âiân katnerâm hianŋgim dop koyi. Hain makbiâ Yesuŋe kâŋgom hânân bâtŋande kulemgoep.
7 Kulemgombo aikom aikom akbiâ bin bin kinmâ hin makyeŋgiep, “Yeŋgâlân gâtŋe siâ dosa bâlâk manmap arekŋe soŋ keiŋe katmâ kâtŋe kondo âmâ kombei.” dâep.
8 Hain dâm lâuwâŋe hânân kâŋgom kulemgoep.
9 Akto ain kili arekŋe den are nâŋgâm ulikŋân gâtŋande hami kinmâ ainba ainba gem arim meteyi. Akto âmbâle are Yesugât enemŋân ikiŋeâk kilep.
10 Kindo Yesuŋe agatmâ kinmâ âmbâle are ŋâŋâk ekmâ aikom hin maganŋep, “Barat, den amâ yân hâkge tunberâm aktâi. Siâ me siâŋe den hâuŋe bo makginŋdâi me?” dâmbo,
11 “Humone, siâŋe bo makniŋdâp.” dâmbo hin maganŋep, “Nâŋe hainâk hâuŋaet den bo makginberân. Gâ yân arim bâleŋe lâuwâŋe bo akben.” dâep.

Yesu hângât pagaleŋe.

12 Akto Yesu sumbe emetŋe kom hâre hâreŋe siân ain kinmâ hin makyeŋgiep, “Nâ hân hârok yeŋgât pagaleŋe. Aregât siâŋe nâ wat nekbiap âmâ hândâkŋân bo arim manbiap. Bo. Yâk amâ manmangât pagaleŋân manbiap.” dâep.

13 Hain dâmbo Parisaio luâkŋe hin magaŋi, “Gâ ire gugaet keige maktât amâ nâŋgâenŋe bunŋe bo aktâp.” dâyi.

14 Hain dâmbiâ hin dâep, “Nâmâ yâgâtenba togoân akto yâgâten ariwian aregât hârok nâŋgâman aregât nune keine maktere bunŋe akmap. Dâ ye âmâ wânânba togoân akto wânân ariwiangât bo nâŋgâmai aregât maktere bunŋe bo dâmai.

15 Ye hângât nâŋgâ nâŋgâ watmai. Dâ nâmâ hinŋe den âiân bo katyektân.

16 Akto siân dosaŋe miawagâkgât âi membian amâ Ewenande huŋgun niŋep arekŋe tân nugumbo olop âi membaetgât âine bunŋe mendere miawakbiap.

17 Akto den kârikŋe bikŋe hin yendâp, “Luâk konokgât den bo nâŋgâwei. Luâk lâuwâ akmâ siâgât keiŋe bâleŋe makbela bunŋe dâwei.”

18 Aregât nâ nune konok keine bo makmâ miawakman. Ewene huŋgun niŋep arekŋe hainâk makmâ miawakmap amâ net lâuwâ. Aregât imâ den bunŋe dâm nâŋgâŋet.” dâep.

19 Hain dâmbo hin dâm magaŋi, “Ewege yâgâten? Hekat nengimenâ ekne.” dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Ye Ewene bo nâŋgâ aŋmai. Akto hainâk nâ bo nâŋgâ niŋdâi. Nâ nâŋgâ niŋmâ dâine Ewene hainâk nâŋgaŋbâi.” dâep.

20 Yesuŋe sumbe kat kat puli katmini aregât kom hâre hâreŋe ain den ire magep. Hain dâmbo mem kombaigât sopŋe boâk miawagepgât kala busi kâlegen katbaigât dâp bo miawakyeŋgiep.

Yesu amâ himbimân gâtŋe.

21 Akto Yesuŋe lâuwâŋe hin makyeŋgiep, “Nâ hepun yekmâ arire kulâgât niŋmâ bo nekbai. Manmâ mom âmâ dosayeŋaet hâu bâlâk bo âgâwai. Akto nâ ari manbian ain ariwaigât dâp bo tatyeŋgiwiap.” dâep.

22 Hain dâmbo hin magaŋgi goaŋgi agi, “Nâ arim manbian ain bo ariwai dâp amâ gain gaingât maktâp. Ikiŋe hanŋe hâreakmâ mombiapgât me gain gain maktâp?” dâyi.

23 Dâmbiâ hin dâep, “Ye amâ iŋgon gâtŋe. Dâ nâmâ egon gâtŋe. Ye amâ hân iren gâtŋe. Dâ nâmâ hânân gâtŋe bo.

24 Aregât emelâk hin makyeŋgiân. Ye manmâ mom âmâ dosa akmai aregât hâuŋe bâlâk bo âgâwai. Akto aregât keiŋe hin. Nâ mandân ire keine hain dâre nâŋgâmai amâ bâleŋeyeŋe yeyeŋgimbo mombai aten.” dâep.

25 Hain dâmbo hin dâyi, “Keige maknengimenâ nâŋgâne.” dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Ulikŋânbak makyeŋgim gan are.

26 Nâ yeŋgât keiyeŋe makmâ miawakmâ den âiân kat yekbiangât âi humo tatniŋdâp. Dâ hinŋe amâ Bunŋe Amboŋe arekŋe huŋgun niŋdo yâkgât den ire hânân makyeŋgiman.” dâep.

27 Eweŋaet hain makyeŋgimbo yâkŋe bo nâŋgâm kotgâyi.

28 Aregât Yesuŋe den siâ hin makyeŋgiep, “Yeŋe nâ mem agat nekbai ain nâ manmâ gan aregât nâŋgâwai. Akto nunaet nâŋgâ nâŋgânaet wan me wan bo akman. Ewenande den makniŋep areâk makyeŋgiman.

29 Huŋgun niŋep yâkgât launŋe lokom âiŋe hokboâk hokboâk mendere nekto huragumap aregât yâk nâ olop mandâp. Akto bo hepun nekmap.” dâep.

30 Hain dâmbo luâk âmbâle dondâŋe nâŋgaŋi.

Anutuŋe Ambonenŋe akmap aregât den.

31 Akto Yesu nâŋgaŋi Yuda luâk are hin makyeŋgiep, “Ye nâŋgât denân manmâ âmâ nanlupne bunŋe tiŋtiŋ akbai.

32 Akto nâŋgât den bunŋe nâŋgâm kotgâmbiâ arekŋe mem kotgâ yekto tâk bâlâk âlepŋeâk manbai.” dâep.

33 Hain dâmbo den hin purikalaŋi, “Nen amâ Abrahamgât hakulupŋe aregât luâk siâ bo hoŋ agaŋmaen. Dâ nen tâk bâlâk âlepŋe manbaengât maktât amâ gain gain?” dâyi.

34 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Nâ keiyeŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk me âmbâle siâŋe bâleŋe akbiap amâ bâleŋe

arekŋe damunŋe akto hoŋ bawa aganŋdo ari arigât dop bo tatbiap.
35 Hoŋ bawaŋe humoŋaet emelan hokboâk hokboâk bo manmâ âgâwiap. Dâ Nanŋande Eweŋe olop hokboâk hokboâk manmâ âgâwiap.
36 Dâ aregât nanŋande oloŋ yekbiap âmâ siâgât hoŋ bawa bo manbai.
37 Akto ye âmâ Abrahamgât bâgilupŋe amâ bunŋe. Dâ den laune bo lokomai aregât nugumbiâ mombiangât nâŋgâmai.
38 Nâ ewenaelân wan me wan ekmâ malân areâk makman. Dâ yeŋe âmâ ambo yeŋaelân wan me wan egi areâk memai." dâep.
39 Hain dâmbo hin maganŋi, "Nen ambonenŋe amâ Abraham." dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, "Ye Abrahamgât bâgilupŋe manmai dâine âmâ yâkgât dop akbâi.
40 Anutugâlânba den bunŋe nâŋgân are makyeŋgiân aregât ye âmâ nuguwerâm maktâi siâ siâ hainare Abrahamŋe bo agep.
41 Ye amâ amboyeŋaet lau lokom manmai." dâep. Hain dâmbo hin maganŋi, "Nengât memelupnennande dâp gulip bo manbiâ miawagion. Ambonenŋe amâ Anutu konok." dâmbiâ
42 hin makyeŋgiep, "Anutuŋe amboyeŋe akmap dâine nâ gala akniŋbâi. Nâ Anutugâlânba geân. Nune ukennaet bo geân. Yâkŋe huŋgun niŋdo geân
43 aregât gain akmâ manbiâ nâŋgât denne biwiyeŋân bo yendâp? Nâ den makyeŋgire ondopyeŋe katmâ bo nâŋgâi aregât denne hâkâŋ akmai.
44 Ye eweyeŋe Hiaŋgi Amboŋe akto yâkgât nâŋgâ nâŋgâŋe akto egâliaŋ bâleŋande makto siâ me siâ akmai. Akto Bâleŋe Amboŋande amâ hâŋgeiŋe luâk hilip yeŋgum gaep akto hinŋe hainâk manmâ gap. Yâk den bunŋe hepulepgât nâŋgâ nâŋgâŋân den bunŋe siâ bo yendâp. Yâk amâ Hiaŋgi Amboŋe akmapgât heyeŋgimap.
45 Yâkŋe amboyeŋe akmap aregât nâmâ den bunŋe makyeŋgire bo nâŋgâ niŋdâi.
46 Yeŋgâlânba siâŋe âlepŋe nâŋgât dosa siâ makbop. Akto nâ dop hain arekŋe den bunŋe makyeŋgire wangât bo nâŋgâm heŋgemgomai?
47 Siâ Anutugât pat manmapŋe denŋe nâŋgâmap. Ye amâ Anutugât pat bo manmaigât denŋe hâkâŋ akmai." dâep.
48 Hain dâmbo hin maganŋi, "Woe, gâmâ Samaria luâk. Sinduk baniara bâleŋande hut gugumbo aregât wan me wan akmâ memat mon?" dâyi.
49 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, "Sinduk baniara bâleŋande bo hut nuguep. Nâmâ Ewenaet lau lokoman. Dâ yeŋe âmâ nâŋgât hâkâŋ akmâ denne mem ge katmai.
50 Nâ kotne bo mem agatân. Humoŋe konok kotne mem agatmap. Yâkŋe amâ dosayeŋe miawagâkgât âi membiap.
51 Bunŋe makyeŋgire nâŋgâm heŋgemgowei. Niŋemaŋe nâŋgât den mem manbai amâ momo kârikŋe bo mem âgâwai." hain dâep.
52 Hain dâmbo hin dâm maganŋi, "Woe, sinduk aktât. Abraham hâŋgeiŋe moep. Akto Propete hârok mom meteyi. Dâ gâŋe amâ hin dât, "Nâŋgât den mem manbai amâ manman kârikŋe manmâ âgâwai." dât amâ gâ sinduk aktât nâŋgâen.
53 Akto gâ Abraham moep yâkgât dop ewangim maktât mon? Akto propete hainâk moyi are ewangi yekmâ hâkge mem agatmenâ bo ârândâŋ aktâp aregât gâ gain gain nâŋgâ aŋgiât." dâyi.
54 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, "Nunak konok hâkne mem akman dâine bo ârândâŋ akbop. Dâ Ewene are amâ ye damun nenŋe dâmai yâkŋe amâ denne nâŋgâm hâkne mem agatmap.
55 Dâ yeŋe Anutu amâ damun nenŋe dâmai amâ hianŋgimai. Ye amâ yâk bo nâŋgaŋmâ metemai. Dâ nâŋe âmâ nâŋgaŋmâ meteân aregât nâ bo nâŋgaŋman dân dâine hianŋgim ye hainare akbom. Dâ nâmâ nâŋgaŋmâ metem denŋe lokom manman.
56 Ye bâginenŋe Abraham ulikŋân moep dâi aregât hin makbe. Abrahamŋe nâŋgât âi miawakto ekberâm ukenŋe humo nâŋgâm malep. Akto manmâ nâŋgât âi miawakto ekmâ heroŋe humo agep." dâep.
57 Hain dâmbo hin dâm maganŋi, "Woe, Abraham âmâ ulikŋân malep. Dâ gâmâ sigan aregât gâŋe gain gain Abraham egen?" dâyi.
58 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, "Nâ den

bunŋe hin makbe. Abraham boâk miawakto nâ ulikŋânbak malânŋeak manmâ gan." dâep.
59 Hain dâmbo Yesugât nâŋgâmbiâ bâliep aregât kât mem komberâmbiâ yoŋâk sumbe emetŋânba sopanmâ gem ariep.

9

Yesuŋe makto luâk dewunŋe bokbokŋe siâ âlepŋe agep.

1 Akto âi bo meme sopŋe siân Yesu dâwân ari luâk siâ dewunŋe bok bokŋe memeŋande hainâk miep are egep.
2 Akto hoŋ bawalupŋande aikom hin dâyi, "Humo, niŋaet dosagât dewunŋe bok bokŋe miawagep ikiŋaet me memeŋe eweŋe yetgât?"
3 hain makbiâ hin dâm makyeŋgiep, "Amâ ikiŋaet dosagât bo, akto memeŋe eweŋe yetgât dosagât bo. Anutugât kârikŋe ain miawagâkgât hainâk miawagep.
4 Nâ huŋgun niŋep yâkgât âi dewutân mem manbian. Akto hâmbâi hândâk miawakto ain mendenŋe bo akbop.
5 Nâ hânân manbian amâ pagaleŋe dewutâ hainare aktere pagaleŋande erâm pagale yekbiap."
6 Hain dâm hânân tâwutkom hân olop golaŋgom luâk aregât dewunŋân puliep.
7 Pulim hin dâm huŋgun aŋep, "Gâ ari Siloam bâtgumân dewunge puli." dâep. Siloam amâ den purikŋe âmâ huŋgun aŋep. Akto luâk are arim dewunŋe pulim emet egep. Emet ekmâ âmâ emetŋân ariep.
8 Hain akmâ purik katmâ emetŋân âgâmbo galalupŋe sotgât ulit yeŋgim malep are ekmâ luâk arekŋe hin magaŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, "Ulit nengim tatmâ manmap amâ ire me gain?" dâyi.
9 Hain dâmbiâ bikŋande hin dâyi, "Amâ ire." dâyi. Dâ bikŋande amâ, "Bo hinare siâ." dâyi. Hain dâmbiâ ikiŋak magep, "Maktâi amâ nâ ire." dâep.
10 Hain dâmbo hin aikom dâyi, "Gâ gain gain akmâ dewunge hulaŋ aktâp?" dâyi.
11 Hain dâmbiâ makyeŋgiep, "Luâk siâ kotŋe Yesu arekŋe hân golaŋgom dewunne pulim hin dâm makniŋdâp, "Gâ arim Siloam bâtgumân hâkge puli." dâp. Akto nâ arim hâkne pulim arekŋeak emet ektân." dâm makyeŋgiep.
12 Hain makyeŋgimbo aikom hin dâyi, "Luâk are yâgâten mandâp?" dâmbiâ, "Bo nâŋgân." dâep.

Parisaioŋe luâk âlepŋe agep are hâkokoyi.

13 Akto luâk dewunŋe bok bokŋe are âlepŋe agep are Parisaio yeŋgâlân oloŋmâ ariyi.
14 Akto Yesuŋe luâk dewunŋe bok bokŋe hân golaŋgom arekŋe heŋgemgoep amâ âi bo meme sopŋân agep.
15 Akto Parisaio luâkŋe hinâk aikom dâyi, "Gâ gain gain akmâ dewunge miawaktâp?" dâmbiâ hin makyeŋgiep, "Yesuŋe hân golaŋgom dewunne pulimbo nâ arim Siloam bâtgumân hâkne pulim dewunne hulaŋnektâp." dâep.
16 Akto Parisaio yeŋgâlân gâtŋe bikŋande magi, "Luâk are amâ Anutugâlân gâtŋe bo. Yâk âi meme sopŋe boân âi mem hilipkoâp." dâyi. Dâ bikŋande amâ hin dâyi, "Yâk bâleŋe luâk manmâ dâine âi hainare gain gain membop?" hain dâm potalagi.
17 Akto luâk dewunŋe bok bokŋe agep are lâuwâŋe magaŋmâ, "Dewunge mem hulaŋdâp aregât amâ gugak gain gain nâŋgaŋdât?" dâm magaŋbiâ dâep, "Yâk amâ propete siâ." dâep.
18 Akto Yuda luâkŋe bundâk luâk are amâ dewunŋe bok bokŋe manmâ dewunŋe hulaŋagep hain dâm aregât han lâuwâ akmâ memeŋe eweŋe oloŋ yelekbiâ togombela
19 hin ai yetkuyi, "Nan yetŋe ire dewunŋe bok bokŋe miawagep dâyiat are amâ gain gain akmâ dewunŋe âlepŋe miawaktâp?" dâyi.
20-23 Hain dâmbiâ humomolupyeŋe emelâk hin dâyi, "Siâŋe me siâŋe Yesu amâ Anutuŋe huŋgun aŋdo giep dâwai amâ den emetŋânba akto kâmolânba watyektenŋe yânŋângen manbai." dâyi aregât yân manbâet dâm hin dâyiat, "Imâ nan netŋe. Akto dewunŋe bok bokŋe miawagep are nâŋgâet. Dâ gain gain akmâ dewunŋe hulaŋ aktâp akto niŋande dewunŋe hulaŋdâp amâ bo nâŋgâet. Dâ emelâk handâ agep aregât ikiŋe aikombiâ keiŋe makyeŋgiâk." dâyiat. Eweŋe memeŋe hamewakmâ hain dâyiat.

24 Akto luâk dewunŋe bok bokŋe âlepŋe agep are lâuwâŋe oloŋmâ hin aikoyi, “Nen luâk aregât amâ luâk bâleŋe dâmaen aregât yâkgât kotŋe amâ bo mem agat. Anutu konok yâkgât kotŋe mem agat.” dâyi.

25 Hain dâmbiâ hin dâep, “Woe, luâk bâleŋe dâi amâ bo nâŋgân. Hingât nâŋgân. Ulikŋânbak dewunne bok bokŋe manmâ gan. Dâ uŋak wan me wan ektân are amâ nâŋgân.” dâep.

26 Hain dâmbo hâwâtmâ hin dâyi, “Gain gain akgiŋdo dewunge hulaŋ akto ektât?” dâyi.

27 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Nâmâ emelâk makyeŋgiân are bo nâŋgâi. Wangât hâwâtmâ makniŋdâi? Ye hoŋ bawa agaŋberâm maktâi me?” dâep.

28 Hain dâmbo nâŋgâm bâlim hin dâyi, “Gâmâ yâkgât hoŋ bawa agaŋmat. Dâ nen âmâ Mosegât hoŋ bawa agaŋmaen.

29 Anutuŋe Mose magaŋep a nâŋgâen. Dâ luâk are niŋaet wâtŋân kinmâ kulem memap amâ bo nâŋgâen.” dâyi.

30 Hain dâmbiâ nâŋgâmbo umatŋe akto hin dâep, “Woe, luâk dewunne hulaŋdâp aregât kârikŋe wanânba memapgât pâpkom bo nâŋgâen dâi? Imâ nâŋgâm hanokoak akyeŋgiân.

31 Nen hârok âmâ hin nâŋgâmaen. Anutuŋe âmâ luâk bâleŋe memai yâk yeŋgât den bo nâŋgâmap. Dâ luâk âmbâle launŋe lokom kotŋe mem agatmai amâ Anutuŋe nâŋgâyeŋgimap.

32 Dâ luâk siâ dewunŋe bok bokŋe mem hulaŋep pat hainare hân miawagewânba siâ bo nâŋgâm gambiâ gambiâ uŋak yu miawaktâp.

33 Aregât luâk ire amâ Anutugât wâtŋân kinmâ kulem memap. Dâ Anutuŋe bo huŋgun aŋdo giep dâine hinare bo membop.” dâep.

34 Hain dâmbo hin magaŋi, “Woe, gâmâ bâleŋe higenŋe miawakmâ gaen amâ gain gain maknengiwerât amâ bo.” dâm hâkokombiâ giep.

Yesu bonâŋgaŋmai amâ dewunyeŋe bok bokŋe.

35 Akto Yesuŋe luâk hâkokom panbiâ giep aregât pat nâŋgâm mem miawakmâ hin magaŋep, “Gâ luâk akmâ gewiap dâyi yâk nâŋgaŋdât me?” dâep.

36 Hain dâmbo hin dâep, “Apo, gâ maktât amâ niŋe? Hekat niŋmenâ ekmâ nâŋgâm heŋgemgoaŋbe.” dâep.

37 Hain dâmbo hin magaŋep, “Makgiŋdere nektât nâ amâ ire.” dâmbo

38 hin magaŋep, “Humone, nâ nâŋgâ giŋdân.” dâm keiŋân kâŋgom kotŋe mem agalep.

39 Akto Yesuŋe hin magaŋep, “Nâ luâk âmbâle dosayeŋe mem miawakbiangât keiyeŋe mem makyeŋgiwerâm hânân geân aregât dewunyeŋe bok bokŋe hinare heŋgem yeŋgure ekbai. Dâ dewunyeŋe âlepŋe are hainare amâ makyeŋgire dewunyeŋe bokbiap.” dâep.

40 Akto Parisaio luâk olowâk kili arekŋe nâŋgâm hin aikoyi, “Maktât amâ nen dewun nenŋe bok bokŋe hainare me?” dâyi.

41 Hain dâmbiâ hin dâep, “Ye dewunyeŋe bok bokŋe hainare manmai dâine dosayeŋe bo tatyeŋgiwop. Dâ ye, “Nen âlepŋe ekmaen.” dâi aregât dosayeŋe tatyeŋgiâp.” dâep.

10

Yesu amâ lama yeŋgât lope.

1 Yesuŋe Yuda luâk âmbâle kili are hin makyeŋgiep, “Nâ den bunŋe yu makyeŋgiwe. Luâk siâ lama yeŋgât hâŋgiân bo âgâm âmâ lope loŋgaim aŋgânba âgâmai are amâ luâk kâmburâ dâmai.

2 Dâ luâk siâŋe hâŋgiânba âgâmap are amâ lama amboyeŋe dâmai.

3 Yâkŋe togombo âmâ hâŋgi damunŋe arekŋe ekmâ hâŋgi mem kalaŋdo âgâm lama yeŋgondo denŋe nâŋgâm agatbiâ kewugu yekmâ arimap.

4 Akto lama damunyeŋaet den nâŋgâm agatmai aregât luâk are ikiŋaet lama yeŋgondo sopanmai. Sopanmâ amboyeŋe watmâ arimai.

5 Dâ luâk aŋgâŋe âgâm yeŋgondo bo nâŋgaŋmâ âmâ bo watmai. Den aŋgâ nâŋgâm hamep akmâ bo watmâ siângen arimai.” dâep.

6 Yesuŋe den dopŋe are makto âmâ bo nâŋgâyi.

Yesu lama yeŋgât hâŋgi.

7 Akto Yesuŋe den ginŋe siâ hin dâep, “Nâ
bundâk makyeŋgiwe. Nâmâ lama yeŋgât
hâŋgi damunŋe hainare.
8 Nâ ulikŋân hânân boâk geân amâ luâk
bikŋe Anutugât keiŋe makyeŋgine dâm
makmâ hiaŋgiyi. Luâk hain arekŋe amâ
luâk kâmburâ hainare agi. Aregât nâŋgât
lama arekŋe denyeŋe bo nâŋgâyi.
9 Nâmâ hâŋgi hinare. Siâ nâŋgâlân to-
gombo âmâ Anutuŋe heŋgemgowiap. Amâ
âlepŋe gam gem gem akmâ sot me wan me
wan sambe mem manbiap.
10 Dâ kâmburâ amâ lama hilip yeŋgum
kâmbu mem ariwerâm togomai. Dâ nâmâ
lamalupne heroŋe maroŋe manbaigât
hânân geân. Heroŋe maroŋe getek bo.
Heroŋe maroŋe humo nâŋgâm manbaigât
geân.

Yesu damun âlepŋe.

11 Nâmâ lama damunyeŋe âlepŋe aregât
lamalupne dâm nuguŋet dâm kindere
nugumbiâ mombian aregât hamep bo
akman.
12 Dâ damun yânŋe âigât hâugâlâk
nâŋgâm âmâ lama amboyeŋe bo man-
mapŋe dua metŋe togombo ekmâ hame-
wakmâ lama hepunyekmâ arimap.
Arimbo âmâ dua metŋe arekŋe lama
yiŋgim itiŋ gulam akyeŋgimbo awam akmâ
arimai.
13 Amâ damun yânŋe puligâlâkgât
âi memap aregât lama damunyeŋe bo
manmap aregât lama hepuyekmâ pirâm
arimap.
14-15 Akto Anutuŋe nâŋgâ niŋdo nâkâ
nâŋgâ aŋman dop hainâk lamalupne nâŋgâ
yeŋgire nâŋgâ niŋmâ metemai. Aregât
lamalupne âlepŋân manbai dâm nuguŋet
dâm kindere nugumbiâ mombian. Hain
akbiangât nâŋe konok lama damunyeŋe
mandân.
16 Akto nâŋgât lamalupne amâ kâmot
siâ mandâi akto siân manbai are gai nâ
kewuguyekmâ nune konokŋe damunyeŋe
akbiangât nâŋgân. Aregât yeŋgondere
denne nâŋgâm togom kâmot konok akbai.
17 Akto nâ lamalupne yeŋgât akmâ man-
manne hepunmâ mom âmâ lâuwâŋe man-
bian. Aregât Apone konok nâŋgâ niŋmap.
18 Ewenande mombiangât nâŋgâ niŋmâ
lamagât âi niŋep aregât siâŋe ikiŋaet
ukenŋe watmâ nuguwiapgât dâp bo ta-
laŋmap. Bo dondâ. Siân nugumbiâ mom-
bian amâ nunaet hanne watmâ maktere
hain akbai. Akto lâuwâŋe membiangât
hainâk nunaet hanne watmâ membiangât
kârikŋe yeniŋdâp. Hain akbiangât Ewe-
nande nâŋgâ niŋep.” dâep.
19 Yesuŋe den hain dâmbo ain kili arekŋe
lâuwâŋe makmâ potalagi.
20 Potalakmâ bikŋe hin dâyi, “Sinduk
baniara bâleŋande hutgombo biwi gulip
akmap aregât bo nâŋgaŋne.” dâyi.
21 Dâ bikŋande amâ hin dâm makyeŋgiyi,
“Sinduk baniara bâleŋe arekŋe luâk
dewunyeŋe bok bokŋe heŋgem yeŋguwiapgât
kârikŋe bo tatyeŋgiâp. Aregât Yesu amâ
sinduk baniara bâleŋande bo tângombo
kulem keiŋe keiŋe mem amâ den âlepŋe
maknengimap.” dâyi.

Yuda luâkŋe Yesugât hâkâŋ agi.

22 Akto haminân âmâ Yuda yeŋgât sumbe
emetŋe meyi aregât hombaŋ miawagep.
23 Akto bâlâpŋe sopŋe miawagep ain
Yesu Sumbe emetŋe aregât hâŋgi siâ kotŋe
Salomo ain âgâep.
24 Ain âgâmbo Yuda yeŋgât humo-
molupyeŋe arekŋe ândeaŋmâ kinmâ hin
aikoyi, “Gâ wangât keige heambukmenâ
han lâuwâ akten? Gâmâ Anutuŋe huŋgun
aŋdo gewiap dâmaen amâ gâ me? Keige
maknengimenâ nâŋgâm heŋgemgone.”
dâyi.
25 Dâmbiâ hin dâm makyeŋgiep, “Nâ
emelâk dondâ makyeŋgire bo nâŋgâm
heŋgemgomai. Apogât laugât âi meman
arekŋe makmâ miawak nekmap.
26 Dâ ye amâ lamalupne bo akmâ man-
maigât denŋe bo nâŋgâm heŋgemgomai.
27 Akto nâŋe lamalupne nâŋgâm
meteyekman are yeŋgondere denne
nâŋgâm watnekmai.
28 Watnekmai are âmâ wâtŋe akyeŋgire
manman kepian manmâ âgâwai. Akto bo
hilip agum dondâŋe manmâ âgâwai. Akto
siâŋe nâŋgât kârikŋenânba mem hâre yekbi-
apgât kârikŋe bo talaŋdâp.
29 Akto Ewenande lamalupne are niŋdo
meyekmâ mandân. Ewene âmâ siâ me

siâ hârok ewangiyekmap aregât siâŋe Ewenaet kârikŋânba mem bâli yekbiapgât dop bo tatâp.
30 Akto nâ Ewene net amâ dop konok." dâep.
31 Yesuŋe hain dâmbo Yuda luâk kili arekŋe nâŋgâmbiâ bâliep aregât kât pitim komberâm agi.
32 Hain akbiâ Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, "Apone âigât kârikŋe niŋdo âi âlepŋe keiŋe keiŋe mendere egi aregât wan bâleŋe aktere ekbiâ bâliepgât kâtŋe nuguwerâm aktâi?" dâep.
33 Hain dâmbo hin dâyi, "Âi âlepŋe memat aregât bo guguweren. Dâ gâ luâk manmatŋe Anutu ewangiwerâm sârekomat are nâŋgâm Anutugât kotŋe bâliwopgât guguweren." dâyi.
34 Hain magaŋbiâ hin dâep, "Woe, Anutuŋe makto Dawidiŋe luâk kembu yeŋgât hin kulemgoep, "Ye amâ hângât kembulupyeŋe." dâm kulemgoep.
35 Anutugât den kulemŋe amâ hilip agu agugât dop bo. Aregât Anutuŋe den makmâ miawakyeŋgim malep yâk âmâ kembulupyeŋe dâep.
36 Aregât nâ Ewenande den dâtânerâm makmâ huŋgun niŋdo geân nâŋe nâ Anutugât nanŋe mandân dâre yeŋe wangât gâŋe Anutu ewangiwerâm sârekom maktât dâm makniŋdâi? Amâ makbiâ bâliâp.
37 Âi meman are ekbiâ Ewenaet dop bo manman dâine denne hâkâŋ akbiâ ârândâŋ akbop.
38 Gârâmâ âi meman are ekmâ imâ Anutugât âi hainare dâmai âmâ âlepŋe nâŋgâniŋbei. Nâŋgâniŋbiâ âmâ benŋe Anutuŋe biwiŋân kat nekmap akto nâŋe biwinân katman are gai nâŋgâm metewai." dâep.
39 Hain dâmbo nâŋgâmbiâ bâlimbo hikowerâm akmâ mem mesokbiâ hut yeŋânba yoŋâk gem ariep.

40 Akto arewa Yesuŋe Yodaŋ tu hâtikoep. Hâtikom hâŋgeiŋe Yohaneŋe keiŋe katmâ tu puli yekmâ malewân ain ari malep.
41 Ain mando luâk âmbâle dondâŋe yâkgâlân togom hin magaŋgi goaŋgi agi, "Yohaneŋe âmâ kulem meme imâ bo miep. Dâ Yohaneŋe Yesugât den magep amâ bunŋe akmâ metiep." dâyi.
42 Hain dâm are yeŋgâlân gâtŋe dondâŋe Yesu nâŋgaŋmâ biwiyeŋe Yesugâlân kali.

11

Lasaro moep.

1 Betania kepian luâk siâ kotŋe Lasaro are kundat dondâ yiep. Akto Mata gariŋâi Maria lâuwâ amâ kepia ain gâtŋeâk.
2 Maria arekŋe Yesu tu higenŋe âlepŋe pulianŋmâ dumutŋande keiŋe pulianŋdo kamiliep yâkgât eminŋe Lasaro are kundat dondâ yiep.
3 Akto mamaŋâi Yesugât den makmâ katbela ariep, "Humo gâ nâŋgâ. Galage kundat dondâ akmâ yendâp." dâmbela
4 Yesuŋe pat are nâŋgâm hin dâep, "Lasaro âmâ kundat akmâ yem âmâ momo kârikŋe bo mombiap. Nâ Anutugât nanŋe nâ kulem mendere kotne akto Anutugât kotŋe mem agatbaigât kundat are miawaktâp." dâep.
5 Akto Yesuŋe Mata akto gariŋe Maria akto Lasaro are yeŋgât okotŋe dondâ nâŋgâep.
6 Yesuŋe kundat aregât pat nâŋgâm hilâm lâuwâ bo akto
7 hoŋ bawalupŋe hin makyeŋgiep, "Gambiâ Yudaia hânân purik katmâ arine." dâmbo
8 hoŋ bawalupŋe hin dâm magaŋi, "Humo, nengât humomolupnennŋande âgâlânâk kâtŋe guguwerâm agi aregât wangât ariwerât?" dâmbiâ
9 hin makyeŋgiep, "Âi meme sop amâ 12 awa yendâp aregât âi meme sopŋân siâ yâk hân iregât pagaleŋân arimbo wanŋe me wanŋe bo ewuwiap.
10 Dâ hândâkŋân siâ pagaleŋe kulâgâtmâ arimbo âmâ wan me wan arekŋe ewum hioŋbiap." dâep
11 Hain dâm âmâ den hin dâm dewatiep, "Dâ galanenŋe Lasaro asiŋ yendâp. Nâ arim goaŋberân." dâep.
12-13 Hain dâm Yesuŋe Lasaro moepgât den ginŋeâk makyeŋgimbo âmâ yân asiŋgât maktâp dâm bo nâŋgâm heŋgemgoyi aregât hin dâm magaŋi, "Humonenŋe, asiŋ yem amâ âlepŋe akbiap." dâyi.

14 Hain dâmbiâ Yesuŋe makmâ miawakmâ hin makyeŋgiep, “Lasaro moep.
15 Nâ ain manmâ galane heŋgemgoân dâine gain gain kulem humo ekmâ biwiyeŋe nâŋgâlânâk katmâ manbâi? Dâ yeŋe kulem humo ekmâ keine nâŋgâm heŋgemgowaigât bo ari heŋgemgoân aregât kambiamne heroŋe aktâp. Gârâmâ moepgât arine.” dâep.
16 Hain dâmbo Toma kotŋe siâ Didimo yâkŋe hin dâm makyeŋgiep, “Nen mombaengât bo hamep akmaen aregât nen yâk olop arine.” dâep.

Yesu yâk amâ kârikŋe akto manmangât Amboŋe.

17 Lasaro sumân hilâm imbât yendo Yesuŋe arim miawagep.
18 Betania amâ Yerusalem kepia ginŋân ewumâk talep.
19 Arewa Yuda luâk dondâŋe arim Maria akto Mata emiyetŋe moepgât âi girâp akberâm ariyi.
20 Akto Mata Yesu dâwân togom mandâp dâmbiâ nâŋgâm gariŋe emelan tato are hepunmâ dâwân arim penianŋep.
21 Penianŋmâ hin maganŋep, “Humo gâ in malen dâine emine bo mombop.
22 Akto hinŋeâk gâŋgât gai nâŋgâm wan me wangât Anutu ulilaŋmenâ dowâk nâŋgâ giŋberâp.” dâep.
23 Akto Yesuŋe hin maganŋep, “Emige golâ akmâ agatberâp.” dâmbo
24 Mataŋe hin maganŋep, “Manmâ hâmbâi sop humoân golâ akmâ agatbiap amâ nâŋgân.” dâep.
25 Hain dâmbo hin maganŋep, “Golâ akmâ manbaigât Amboŋe amâ nâ. Aregât niŋemaŋe nâ nâŋgâ niŋbai âmâ manmâ mom amâ âlepŋe lâuwâŋe golâ akmâ manmâ âgâwai.
26 Dâ luâk siâ golâ manmâ nâŋgâniŋbiapŋe amâ momo bâlâk manmâ kârikŋe manmâ âgâwiap. Gâ den are nâŋgâm heŋgemgoât me?” dâm aikoep.
27 Aikombo hin maganŋep, “Humone maktât are amâ nâŋgâm heŋgemgoân. Akto areâk bo. Anutuŋe nanŋe huŋgunaŋdo gewiap dâm lâmgom gamaen amâ gâ.” dâep.
28 Hain dâm âmâ pârigim ari gariŋe Maria are konmâ yoŋâk hin maganŋep, “Ewenenŋe dâwân togom gâ gogondâp.” dâep.
29 Akto Marianŋe nâŋgâm areâk agatmâ Yesugâlai ariep.
30 Ariwerâmbo âmâ Yesu indâgen kepia ginŋân Mata den maganŋep ainâk kilep.
31 Gârâmâ Maria dowâk agatmâ arimbo Yuda luâk âmbâle Maria biwiŋe sândugeâkgât âi mem emelan tali arekŋe sumângen indewerâm ariâp dâm haminân ariyi.
32 Dâ Marianŋe arim penianŋmâ ekmâ Yesugât keiŋân kâŋgom yem hin maganŋep, “Humo, gâ in malen dâine amâ emine bo mombop.” dâep.
33 Hain dâm indembo Yuda luâk âmbâle olop togoyi are olowâk indeyi. Indembiâ yekmâ Yesu kambiamŋe bâliep.
34 Hain akmâ aiyeŋguep, “Yâgâten hangoyi.” dâmbo hin dâyi, “Humo, togom ek.” dâyi.
35 Hain dâmbiâ Yesuŋe indiep.
36 Akto kili arekŋe ekmâ hin dâyi, “Ekŋet. Nâŋgâ nâŋgâŋe amâ yâkgât dondâ nâŋgâmap.” dâyi.
37 Dâ biknande hin dâyi, “Dewunŋe bok boknje siâ makto dewunŋe hulaŋ agep aregât âlepŋe Lasaro heŋgemgombo dâine golâ akbop.” dâyi.

Yesuŋe Lasaro kondo golâ agep.

38 Akto Yesuŋe kambiamŋe bâlimbo sumângen ariep. Lasaro hâkŋe amâ kât dâpŋângen yiep. Dâ hâŋgi amâ kât humo siâŋe hâkokombiâ ge tigiep.
39 Aregât Yesuŋe hin dâep, “Kât hâkokoŋet.” dâmbo Lasarogât mamaŋe Mataŋe hin dâep, “Humo, hilâm imbât yiepgât higennje aktâp.” dâep.
40 Hain dâmbo hin maganŋep, “Den makginjdere a bo nâŋgât. Hin. Gâ nâŋgâniŋmenâ Anutu kârikŋaet kulem miawakto ekberât.” dâep.
41 Akto kât hâkokombiâ Yesuŋe dewunŋe egon panmâ hin ulilaŋep, “Apo, gâ ulit giŋdere nâŋgât aregât mepaige akginjdân.
42 Akto ulit giŋdere ainâk dowâk nâŋgâmat aregât nâŋgâre âlepŋe aktâp. Dâ nâ luâk âmbâle yân yu kinmâ ariâi irekŋe gâŋe huŋgun niŋmenâ geân aregât

biwiyeŋande nâŋgâm heŋgemgoŋetgât hain makgiŋdân." dâep.
43 Hain dâm kârikŋeâk konmâ, "Lasaro agatmâ gut." dâmbo
44 momoŋe arekŋe agatmâ gulep. Keiŋe bâtŋe sâŋgum duwatmâ dâgâm menduguyi akto enem dewunŋe sâŋgumŋe katipkoyi aregât Yesuŋe hin makyeŋgiep, "Sâŋgum gagaim panbiâ ariâk." dâep.

Yesu kone dâm den hikoyi.

45 Akto Yuda luâk dondâ Mariagâlân togoyi are yeŋgâlân gâtŋe dondâŋe Yesuŋe kulem mendo keiŋe ekmâ nâŋgâyi.
46 Dâ bikŋande âmâ Yesuŋe kulem mendo egi aregât Parisaio yeŋgâlân arim wan me wan agep aregât den pat makyeŋgiyi.
47 Akto sumbe kat kat yeŋgât luâk humomolupyeŋe akto Parisaio luâk arekŋe nâŋgâm humomo oloŋ yekmâ hin makyeŋgiyi, "Luâk are kulem dondâ memapgât wanân gain gain aganbaen?
48 Nen ekmâ hansumbu akmâ mandenŋe âmâ luâk âmbâle dondâŋe yâkgâlân dewati metembiâ âmâ Roma luâkŋe gasa aknengim hân me sumbe emetŋe me wan me wan hârok hilipkom nengim watnenekbâi." dâyi.
49 Akto yâk yeŋgât galayeŋe siâ kotŋe Kaipa hombaŋ ain sumbe kat kat yeŋgât humo malep arekŋe hin dâep, "Ye han nâŋgâ nâŋgâyeŋe bâlâk mandâi.
50 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâm akberâi. Nen hârok bâlim metewâengât luâk konok arekŋe dumnenŋân kinmâ moâkgât nâŋgâm heŋgemgone." dâep.
51 Den are ikiŋe nâŋgâ nâŋgâŋaet bo magep. Yâk âmâ hombaŋ sop ain sumbe kat katgât humo malep aregât den are bunŋe miawakbiapgât magep. Yesu amâ bunŋe dondâ luâk yeŋgât akmâ moâkgât makmâ hâreaŋi. Dâ keiŋe âmâ bo nâŋgâep hain.
52 Hain akto Yuda luâk âmbâle yâkgâlâk bo. Anutuŋe ikiŋe dâtâŋe hânŋe hânŋe hârok manmâ arimai hârok mendugu yekmâ kâmot konok akmâ mannet dâm aganŋdo sumbe kat kat luâk Kaipa are hain makmâ hâreaŋep.
53 Akto Kaipaŋe hain dâep ainba Yesu komberâm den âi keiŋe kali.
54 Aregât Yesuŋe Yuda luâk yeŋgâlân lâuwâŋe bo miawakmâ malep. Gârâmâ kepia siâ hân kamitŋe aregât ginŋân talep kotŋe Epraim ain hoŋ bawalupŋe meyekto ari mali.
55 Akto aregât haminân hombaŋ kotŋe Pasowa are tâlâgumbo kepia ginŋe ginŋe ainba luâk âmbâle dondâŋe Yerusalem kepia ain hombaŋ miawakbiapgât aregât Anutugât emetŋân kinbiâ huraguâkgât âgâyi.
56 Âgâm sumbe emetŋân kinmâ Yesugât kulâgâtmâ hin dâm magaŋgi goaŋgi agi, "Ye gain gain nâŋgâi? Yesu hombaŋgât in togowerâp me bo?" dâyi.
57 Akto Sumbe kat kat humomolupyeŋe akto Parisaio luâkŋe âmâ den kârikŋe hin dâyi, "Yesu togom mando âmâ siâŋe ekmâ togom maknengimbo kala busi kâlegen katbaen." dâyi.

12

Mariaŋe Yesu keiŋe puliep.

1 Akto hombaŋ kotŋe Pasowa akto hilâm 6 irawot akberâmbo ainâk Yesuŋe Betania kepian togoep. Akto Betania kepia amâ Lasaro moep ain Yesuŋe magaŋdo agatmâ golâ malep yâkgât kepia.
2 Yesuŋe ain togombo ainâk Lasaroma Yesu togoâp aregât heroŋe maroŋe aknerâm sot oyi. Yesu akto Lasaro olop tatbiâ Mata Lasarogât mamaŋe yâkŋe sot mem gutmâ yeŋgimbo neyi.
3 Nembiâ ainâk Maria Lasarogât mamaŋe siâŋe umbâ konok tu higenŋe siâ âlepŋe puliŋe humo arekŋe Yesugât keiŋân kâiep. Akto dumutŋande pulimbo kamiliep akto higenŋe arekŋe emet kâleŋe ârândâŋ akto hârok nâŋgâyi.
4 Akto yâkgâlân gâtŋe siâ Yudasi Karioto kepian gâtŋe luâk arekŋe hâmbâi Yesugât gasa kewugu yekto Yesu meyi yâkŋe hin magep,
5 "Woe, âmbâle ire wangât hain aktâp nâŋgâre bo huraguâp. Dâ tu higenŋe ire luâk yeŋgienŋe hâukombiâ dâine nenŋe puli dondâ mem luâk âmbâle umburuk yeŋgiwâen ina." dâep.
6 Akto yâk amâ luâk umburuk yeŋgât nâŋgâm bo magep. Yâk âmâ puli damunŋe

akmâ puli bikŋe kâmbu meminep aregât puligât dondâ nâŋgâm magep.

7-8 Hain dâmbo Yesuŋe hin dâm magaŋep,
“Âmbâle iregât nâŋgâmbiâ bo bâliâk. Luâk
âmbâle umburuk ire âmâ ye olop sop kâlep
tatmâ âgâwai are tân yeŋguwerâm akbai
amâ âlepŋe tân yeŋguwaigât sop tatbiap.
Dâ nâmâ ye olop sop kâlep bo manbian
aregât luâk âmbâle bikŋande tân nuguw-
erâm akberâi are âmâ sop bo akbopgât
hinŋe dowâk tân nuguâkgât nâŋgân. Aregât
âmbâle ire han nuguwaigât tu ire puli
niŋdâp.” dâep.

9 Akto Yuda kâmolân gâtŋe dondâ Yesu
ain talep are nâŋgâm ekberâm yâkgâlân to-
goyi. Akto emelâk Yesuŋe makto Lasaro
moep arekŋe sumânba agatmâ golâ malep
akai ekberâm togoyi.

10-11 Lasaro golâk agep are togom ekmâ
nâŋgâmbiâ humo akto biwiyeŋe Yesugâlân
kali. Hain akbâigât sumbe kat kat hu-
momolupyeŋande luâk âmbâle hârok hepun
nenektâi dâm aregât Yesu akto Lasaro
lâuwâ lâuwâ bugâŋe yetkuenŋe moet dâm
aregât den âi meyi.

Yesuŋe Yerusalem kepia âgâm ariep.

12 Akto agatmâŋân luâk âmbâle dondâ
hombaŋ aregât Yerusalem kepian togoyi
arekŋe Yesu Yerusalem togom âgâwerâm
agep pat are nâŋgâyi.

13 Akto Yesu dâwân penianberâm matuk
esenŋe mem dâwân arim hin dâm koli,
“Luâk ire Humonenŋande huŋgun aŋdo
giep. Akto nen Israe gâtŋe damun nenŋe
togoâpgât aregât heroŋe akne.” dâm koli.

14 Akto Yesuŋe doŋgi nanŋe siâ mem
miawakmâ kakŋân tatmâ mem mâŋgimbo
Yerusalem dâwân togoep. Amâ Anutugât
Propete siâŋe hin kulemgoep,

> 15 “Sioŋ ambolupŋe hin makyeŋgire
> nâŋgâŋet. Yeŋgât Humoyeŋe togowiap
> yâkŋe doŋgi nanŋe kakŋân togombo
> ekbai aregât hamep bo akŋet.” dâm
> kulemgoep.

Den are bunŋe akto Yesuŋe doŋgi nanŋe
siâ kakŋân tato Yerusalem âgâep.

16 Akto sop ain hoŋ bawalupŋe âmâ
Yesuŋe siâ siâ miep aregât keiŋe bo nâŋgâm
heŋgemgoyi. Dâ haminân Yesu himbimân
âgâmbo ainâk nâŋgâ nâŋgâyeŋe hulaŋ
akto kulem esenŋe tâmbâŋân Yesuŋe wan
me wan akbiapgât kulemgoyi are hârok
nâŋgâm meteyi. Akto ainâk luâk âmbâleŋe
wan aganbaigât kulem esennân tatâp are
bunŋe akto sop ain âmâ aregât keiŋe boâk
nâŋgâm heŋgemgoyi.

17 Akto luâk âmbâle undup Yesu olop to-
goyi arekŋe Yesuŋe Lasaro konmâ goaŋdo
momoŋânba agalep are egi aregât pat ain
kili are makyeŋgiyi.

18 Hain dâm makyeŋgimbiâ ainâk kâmot
humo arekŋe Yesuŋe kulem miep are
dâwân penianŋe dâm ariyi.

19 Ari penianŋbiâ aregât Parisaio ain kili
arekŋe hin magaŋgi goaŋgi akmâ dâyi,
“Woe, luâk âmbâle dondâ Yesugâlân de-
watiwerâm aktâi aregât gain gain aktenŋe
Yesu hepunnet aregât dâp bo tatâp.” dâyi.

Girik luâkŋe Yesu ekberâm togoyi.

20 Akto sop ain luâk âmbâle dondâ hom-
baŋ kotŋe Pasowa are tatmâ Anutugât
kotŋe mem agatne dâm aregât Yerusalem
togom mali. Are yeŋgâlân gâtŋe bikŋe amâ
Girik luâk âmbâle.

21 Akto Girik luâk irekŋe âmâ Pilipo Be-
saida kepia Galilaia hânân talep aregen
gâtŋe yâkgâlân togom aikom hin dâm ma-
gaŋi, “Gala, nen Yesu ekberâm togoen.”
dâyi.

22 Akto Pilipoŋe gain gain aknerâm
galaŋe Anderea magaŋep. Magaŋdo
nâŋgâmbo lâuwâ lâuwâ Yesugâlân arim
magaŋiat.

23 Magaŋbela nâŋgâm den hâuŋe hin
magep, “Bâin. Luâk akmâ geân nâ luâk
âmbâle dondâŋe nekmâ kotne mem agatbai
aregât sopŋe ewumâk aktâp.

24 Den umatŋe ire makyeŋgire nâŋgâŋet.
Seŋgo koaŋe hânân bo gem âmâ yân yem-
biap. Dâ hânân gewiap amâ hambum
pâtkom bunŋe dondâ yembiap.

25 Akto luâk âmbâle bikŋe are man-
manyeŋe aregâlâk nâŋgâwai âmâ wan me
wan arekŋe bâliyeŋgiwiap. Dâ luâk âmbâle
bikŋe hâkyeŋe me wan me wan yeŋaet
bo nâŋgâmai arekŋe âmâ hâmbâi manman
kârikŋân manmâ âgâwai.

26 Yeŋgâlân gâtŋande nâ tân nuguwerâm
akmâ âmâ âlepŋe nâŋgâlân togombiâ nâ

olop manbaen. Akto nâŋe manbian ain hoŋ bawalupne arekai ain manbai. Akto niŋemaŋe tân nuguwai amâ Ewene Anutu arekŋe memeŋe akyeŋgimbo manman âlepŋân manbai." dâep.

27 Akto Yesuŋe Anutu hin dâm magaŋep, "Woe, kambiamne umatŋe dondâ akto aregât gain gain akbe? Apo, uŋak siâ siâ nâŋgâlân togowerâp aregât makmenâ bo agâk gârâmâ hain bo ak. Nâ iregât sop miawagâk dâm togom manmâ gan.

28 Aregât Apo gâ makmenâ kot patgaet kulem agat agatŋe miawakto luâk âmbâle dondâ ekmâ kotge mem agatbai." dâep. Hain dâmbo ainâk den siâ himbimânba hin giep, "Nâ emelâk kot patnaet maktere miawaktâp. Akmâ kulem agat agatne areâk maktere miawakmâ âgâwiap." dâep.

29 Akto kâmot kili arekŋe nâŋgâm bikŋande hin dâyi, "Himbim kururuŋdâp." dâyi. Dâ bikŋande âmâ hin dâyi, "Aŋelo siâŋe den magaŋdâp." dâyi.

30 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin dâep, "Den amâ nâ nune tân nuguwerâpgât bo miawaktâp. Yeŋgât akmâ miawaktâp.

31 Uŋak âmâ Anutuŋe hân iregât luâk âmbâle potat yekberâp. Akto Anutuŋe hân iregât Amboŋe hâkokombo yeukŋe akbiapgât sop irawot akbiap.

32 Luâk bikŋande nâ lâwinân hokat nekmâ mem agatbiâ âmâ ainâk luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai are bikŋe oloŋyektere nâŋgâlân togowai." dâep.

33 Yesuŋe hain magep amâ ikiŋe mombiapgât dopŋe katmâ makmâ makyeŋgiep.

34 Hain makto aregât luâk âmbâle ain kili arekŋe den are nâŋgâmbiâ bâlimbo hin dâm magaŋi, "Woe, hain bo. Nen Mosegât denân oyaŋmâ hin nâŋgâmaen. Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap yâkŋe âmâ bo mombiap. Akto manman kârikŋân manmâ âgâwiap. Akto gâ hin dâmat, "Luâk akmâ geân." dâmat aregât gain gain, "Lâwinân hokat nekbiâ mombian." dât? Aregât niŋande luâk akmâ giep?" dâyi.

35 Hain dâmbiâ Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, "Sop tâlâwâk Anutugât pagaleŋe erâm âgâwerâp. Hâmbâi yâk hân iregât pagaleŋe hinare yeŋgâlânba agatmâ ariwiap aregât hândâkŋe katip yeŋguwopgât ye pagaleŋânâk bam gutŋet. Akto siâŋe hândâkŋân bam gutmap arekŋe yâgâten ariwiap amâ bo nâŋgâp.

36 Aregât uŋak âmâ ye pagaleŋânâk tatâiânâk hainâgâk pagaleŋaet nâŋgaŋbei. Yâk pagaleŋe hinare aregât pagaleŋân manberâmbiâ âmâ âlepŋe manman kârikŋân kat yekto pagaleŋân manmâ âgâwai." dâep. Yesuŋe den ire makmâ metem âmâ hepun yekmâ gem heambugep.

Yuda luâkŋe Yesugât nâŋgâmbiâ giep.

37 Akto emelâk Yesuŋe kulem hârok mendo egi amâ yâkgât keiŋe bo nâŋgaŋi.

38 Haingât Propete Yesaiaŋe hin kulemgoep,

"Humo, Propetelupge nenŋe âmâ arim gâŋgât den pat are arim makyeŋgienŋe luâk hârokŋe nâŋgâm hiaŋgim dâm bo nâŋgânengimai. Akto Kembugât bât are niŋaelân miawakmap?" dâm kulemgoep.

39 Den are bunŋe akto luâk âmbâle dondâŋe Yesugât hâkâŋ akmâ yâkgât keiŋe bo nâŋgâm heŋgemgoyi. Akto Yesaiaŋe den siâ hin kulemgoep,

40 "Anutuŋe dewunyeŋe mem bukom hanyeŋe gisapkoep. Amâ luâk âmbâle dewunyeŋande siâ me siâ ekmâ nâŋgâwâigât, akto hanyeŋân nâŋgâm kotgâwâigât, akto hanyeŋe purikatbiâ heŋgemyeŋguwomgât Anutuŋe hain dâm akyeŋgiep."

41 Akto Yesaiaŋe Yesugât keiŋe pagaleŋe hârok nâŋgâm metem âmâ aregât hain kulemgoep.

42 Dâ luâk âmbâle kotdâ bikŋe akto luâk âmbâle yânŋe bikŋe Yesugât keiŋe nâŋgâyi. Amâ Parisaio luâkŋe hin dâyi, "Luâk âmbâle bikŋande Yesu amâ Humonenŋe dâwai are den emetŋânba akto kepia yeŋânba wat yektenŋe hâkŋângen manbai." dâyi. Aregât Parisaioŋe wat nenekbâi dâm aregât Yesugât keiŋe bo makmâ miawagi.

43 Akto luâk âmbâle arekŋe Anutuŋe kotnenŋe mem agalâk dâm aregât ukenŋe bo nâŋgâmai. Dâ luâkŋeak kotnenŋe mem agatŋet dâm aregât ukenŋe nâŋgâmai. Hain akmâ Yesugât keiŋe bo makmâ miawagi.

Yesugât denŋande luâk âmbâle potatyekmap.

44 Akto Yesuŋe konmâ hin dâep, “Luâk
âmbâle bikŋe nâŋgât nâŋgâi amâ nâŋgâlâk
bo nâŋgâmai amâ Ewene huŋgun niŋdo to-
goân yâk hainâk nâŋgaŋdâi.
45 Akto nâ nekmapŋe huŋgunniŋep yâk
olowâk ekbiap.
46 Nâmâ hân iren pagaleŋe hainare to-
goân amâ luâk âmbâle biwiyeŋe nâŋgâlân
katbai âmâ hândâkŋân bo manbai.
47 Dâ luâk âmbâle bikŋe nâŋgât den
nâŋgâm bo lokowai âmâ nâ hinŋe den âiân
bo katyekberân. Nâmâ hânân luâk âmbâle
ire potatyekbiangât bo togoân. Bo. Nâ luâk
âmbâle heŋgem yeŋgum meyekberâm geân.
48 Akto luâk âmbâleŋe haminiŋmâ nâŋgât
den bo nâŋgâwai are amâ nâŋgât den
arekŋe sop bâiŋân potatyekbiap.
49 Nâmâ den ire âmâ nune nâŋgâ
nâŋgânân bo makmâ gan. Apo huŋgun
niŋdo geân arekŋe nâ wan makman aregât
âmâ makmâ hekat niŋep.
50 Aregât keiŋe amâ hin. Ewenande
manman kârikŋaet keiŋe hekat yeŋgiwen
dâm makniŋep areâk lokom Aponande
makniŋewâk makman.” Yesuŋe hain dâep.

13

Yesuŋe hoŋ bawalupŋe yeŋgât keiyeŋe puliep.

1 Akto hombaŋ kotŋe Pasowa are boâk
miawakto Yesu hân ire hepunmâ Ewenalae
ariwiapgât sop miawakto nâŋgâep. Hain
nâŋgâm âmâ ikiŋaet kâmot yeŋgât okotŋe
dondâ nâŋgâep. Akto hainâk hainâk okotŋe
dondâ nâŋgâm âgâwiap.
2 Akto eŋgaiŋe sot nem tatbiâ emelâk
Hiaŋgi Amboŋande Yudasi Karioto gâtŋe
luâk siâ Simoŋgât nanŋe yâk Yesugât gasa
hekat yeŋgiâkgât hâwâlep.
3 Hâwâto lauŋe lokowerâmbo ainâk
Yesuŋe Ewenande siâ me siâ emelâk waŋep
are nâŋgâep. Akto Anutuŋe huŋgun
aŋdo gem manmâ benŋe purik katmâ
Anutugâlai âgâwiap are gai nâŋgâep.
4 Haingât sot hepunmâ agatmâ sâŋgum
kakŋân luguagep are oloŋmâ pando gembo
puliak puliak pâŋân dâgâep.
5 Hain akmâ kondo humoân tu kâim
keiŋe katmâ Aposololupŋe yeŋgât keiyeŋe
tu pulim âmâ pâŋân dâgâep arekŋe keiyeŋe
pulimbo kamiliep.
6 Hain akmâ bam bam Petoro gâlân
togoep. Akto Petoroŋe Yesuŋe wan
akyeŋgiep aregât nâŋgâmbo umatŋe akto
hin magaŋep, “Humo, nâŋgât keine bo puli.
Hepun.” dâep.
7 Akto Yesuŋe hin dâep, “Siâ siâ nâŋe uŋak
aktân amâ gâŋe bo nâŋgât. Gârâmâ hâmbâi
âmâ aregât keiŋe nâŋgâwiat.” dâep.
8 Dâmbo magaŋep, “Gâ keine bo puliw-
erât. Bo dondâ.” dâmbo hin magaŋep, “Dâ
nâŋe bo puli gekberân âmâ gâ nâŋgâlân
gâtŋe bo akberât.” dâep.
9 Dâmbo magaŋep, “Humo, aregât nâŋgât
hâkne hârok kautne bâtne me wan me wan
puliniŋ.” dâep.
10 Dâmbo dâep, “Luâk siâŋe hâkŋe hârok
puliep yâk âmâ lâuwâŋe bo puliakbiap yâk
âmâ keiŋeâk puliwiap aregât ye emelâk ye
puliyektere biwiyeŋe salek aktâp. Dâ ye
hârok bo.” dâep.
11 Amâ Yesuŋe Yudasiŋe gasalupne
makyeŋgimbo menekberâi nâŋgâm ye
hârok bo dâep.
12 Emelâk keiyeŋe pulim metem âmâ
benŋe sâŋgum kâlep are lâuwâŋe mem
luguakmâ tatmâ hin makyeŋgiep, “Nâ siâ
siâ yu akyeŋgiân aregât keiŋe a nâŋgâi
mon?
13 Yeŋe hin nogonmai, “Humonenŋe akto
Tiksa.” dâmai amâ âlepŋe makmai. Nâmâ
Humoyeŋe akto tiksayeŋe akman.
14 Akto nâ Humoyeŋe akto tiksayeŋe
nâŋe keiyeŋe puliân aregât hainâk
galalupyeŋe keiyeŋe puliwei.
15 Nâŋe agak meme âlepŋe hekat yeŋgiân
gârâmâ yekâ hainâk agak meme âlepŋe
hekat yeŋgim hainâk akbei.
16 Nâ den bundâk makyeŋgire nâŋgâŋet.
Âi luâk amâ damunŋe bo ewangimap.
Akto luâk siâŋe luâk huŋgun aŋmap are bo
ewangimap.
17 Akto ye aregât nâŋgâi amâ siâ me siâ
ire akbei. Akto hain akbai âmâ Anutuŋe
meme akyeŋgimbo heroŋe humo akbai.
18 Nâmâ ye hârok yeŋgât bo maktân. Nâŋe
nâŋgât kâmot hârok oloŋ yektere nâŋgâlân
togoyi ye nâŋgâyekman. Dâ yeŋgâlân gâtŋe
konok âmâ heroŋe bo akbiap. Amâ Anu-

tuŋe makto siâŋe hin kulemgoep, “Nâŋgât gala nâ olop sot nendâp ire âmâ gasane akmâ bâleŋe akniŋbiap.” kulemgoep den are bunŋe akto yeŋgâlân gâtŋe siâ nâŋgât kâmolân gâtŋe bo akbiap.

19 Nâ ya maktân amâ boâk miawaktâp. Haingât hâmbâi ire miawakberâp âmâ âlepŋe yeŋe nâŋgât hin nâŋgâwai, nâmâ yâk, hain nâŋgâwai.

20 Den bunŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk siâ nâŋgât âi meâkgât huŋgun aŋdere arimbo âmâ benŋe siâŋe tângowiap nâkai dop hainâk tân nuguwiap. Akto tân nuguwiapŋe Ewene huŋgun niŋep are dop hainâk tângowiap.” dâep.

Yesuŋe gasa yeŋgât keiŋe magep.

21 Akto Yesuŋe hain dâm biwiŋe umatŋe agep aregât den hin dâep, “Woe, yeŋgât hutyeŋân gâtŋe siâŋe nâŋgât gasalupne hekat yeŋgimbo menekberâi.” dâep.

22 Hain dâmbo yeŋeak âmâ konok konok niŋe me niŋe dâm luâk yeŋeâk ai aguyi. Niŋaet magep amâ bo nâŋgâyi.

23 Akto Yesuŋe okotŋe dondâ nâŋgaŋmap are Yesugât ginŋânâk talep.

24 Haingât Petoroŋe yoŋâk bâtŋandeak konmâ hin dâm magaŋep, “Gâŋe aikomenâ nâŋgâne.” dâep.

25 Hain dâm magaŋdo Yesugât ginŋânâk talepgât are hin magaŋep, “Humo niŋaet maktât.” dâep.

26 Akto Yesuŋe den hâuŋe hin magaŋep, “Sot bikŋe ire tuân panmâ waŋdere ekberâi amâ luâk are konok.” dâep. Hain dâm sot tuân pando gembo mem oloŋmâ Simoŋ Karioto kepian gâtŋe malep yâkgât nanŋe kotŋe Yudasi are waŋep.

27 Yudasiŋe sot are mem nendo ainâk Hiaŋgi Amboŋande biwiŋân giep. Hain akto Yesuŋe magaŋep, “Wan me wan akberâm dowâk akben.” dâep.

28 Hain dâm magaŋep aregât keiŋe ain tali arekŋe bo nâŋgâyi.

29 Siânbaŋe amâ hin nâŋgâyi. Amâ Yudasiŋe puli itoŋe memap aregât Yesuŋe hombaŋ iregât siâ siâ hâukoâkgât magaŋdâp me siâ siâ luâk umburuk yeŋgiwiapgât magaŋdâp hain nâŋgâyi.

Yesuŋe den kârikŋe aŋgâ makyeŋgiep.

30 Akto Yudasiŋe sot are mem nem âmâ dowâk gem hâkŋângen sopando emelâk emet dâgâep.

31 Yudasi arimbo âmâ ainâk Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Hinŋe Anutuŋe huŋgun niŋdo geân aregât keiŋe luâk âmbâle dondâŋe nâŋgâm kotne mem agatbai aregât dâp miawaktâp. Akto wan membian aregât akai Anutugât kotŋe mem agatbai.

32 Akto nâ wan akberân aregât Anutugât keiŋe miawakto ekmâ kotŋe mem agatbai amâ benŋe uŋak Anutu nâŋgât keine mem miawagân katberâp.

33 Hoŋ bawalupne, nâ ye olop sop pâŋ konok tatberen. Hâmbâi arire undâgât nekbiâ bo akberâp. Akto nâ ulikŋân Yuda humomolupyeŋe akto sumbe kat kat luâk akto Parisaio luâk hin makyeŋgiân. Nâ ariwian ain yeŋe bo ariwai. Akto benŋe hainâk hinŋe ye makyeŋgiân yâgâten ariwerân aregen ye bo ariwerâi.

34 Akto nâ den kârikŋe aŋgâ makyeŋgiân hin. Ye hanâk gala okot akmâ tân aguwei. Nâŋe ye okot âlep akmâ gala akyeŋgiân hainâk gala agaŋgiwei.

35 Hain agaŋgiwai âmâ luâk âmbâleŋe yekmâ hin dâwai, “Âo imâ Yesugât hoŋ bawalupŋe.” dâwai.” dâep.

36 Yesuŋe hain dâmbo Petoroŋe aikoep, “Humo gâ yâgâten ariwerât?” dâmbo Yesuŋe den hâuŋe hin magaŋep, “Nâŋe kepia uŋak ariwerân aregen amâ watnekmâ bo ariwerât. Dâ hâmbâi âmâ watnekmâ togom nekbiat.” dâep.

37 Hain dâmbo hin aikoep, “Humo, wangât gâ olop bo ariweretgât maktât. Amâ nâŋgâre bo huraguâp. Gasalupgande gugumbiâ âmâ tân gugure nugumbiâ mombian aregât ukenŋe nâŋgân.” dâep.

38 Hain dâmbo hin dâep, “Hain akberât me? Galane aregât den bunŋe hin makgiŋdere nâŋgâ. Gâŋe nâŋgâ yâk bo nâŋgâ aŋman dâm muneŋ akmenâ âmâ sop âlâwu akto gokorok ainâk indewerâp.” dâep.

14

Yesu amâ dâp bunŋaet akto den bunŋaet keiŋe akto manmangât keiŋe.

1 Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, “Kambiamyeŋe bo umatŋe agâk. Ye Anutugât nâŋgaŋmai aregât hainâk nâŋgât nâŋgâ niŋbei.
2 Ewenaet emet kepia amâ kom hâre hâreŋe dondâ. Dâ hain bo dâine aregât emelâk makyeŋgiwom. Nâ ariwerân imâ yeŋgât gewâk heŋgemgowian.
3 Akto gewâkyeŋe heŋgemgom metem âmâ benŋe purik katmâ togom kewugu yektere arim nâ olop ain manbaen.
4 Akto nâŋe kepia ain ariwerân aregât ye nâŋgâi. Akto ye ariwaigât dâp nâŋgâi.” dâep.
5 Hain dâmbo Tomaŋe hin aikoep, “Humo, gâ yâgâten ariwerât? Nen bo nâŋgâen aregât nen gain gain akmâ dâp aregât keiŋe nâŋgâweren?” dâmbo
6 Yesuŋe hin magaŋep, “Nâ nunak konok dâp bunŋe akto nâ nunak konok den bunŋaet keiŋe akto nâŋeak manmangât keiŋe. Aregât luâk âmbâle biknande Anutu nâŋgaŋberâm âmâ nâ nâŋgâ niŋmâ âmâ âlepŋe Anutu nâŋgaŋbai. Dâ haminiŋmâ âmâ Anutu bo nâŋgaŋbai.
7 Akto yeŋe ulikŋân nâ nekmâ nâŋgâniŋmai dâine Ewene hainâk ekmâ nâŋgaŋbâi. Uŋak nâ wan memberân aregât akmâ âmâ Anutugât keiŋe ekmâ nâŋgâm heŋgemgoâi.” dâep.
8 Hain dâmbo Pilipoŋe hin magaŋep, “Humo, Ewege are hekatnengimenâ ekmâ biwinenŋe sândugeâk.” dâep.
9 Dâmbo hin magaŋep, “Pilipo, nâ ye olop tatmâ mandenŋe sop kâlep bo agep aregât wangât boâk nâŋgât? Nâŋgâ niŋmat maine Apogât nâŋgâwât. Luâk siâ nâ nekmap amâ Apo ekmap aregât gain gain akmâ, “Ewege hekatnengi.” dât?
10 Akto nâmâ Apogâlân tatân akto Apo yâkŋe nâŋgâlân tatâp aregât net dop konok aktet aregât keiŋe bo nâŋgâm âmâ hain maktât. Akto den makyeŋgiman amâ nune nâŋgâ nâŋgânân gâtŋe bo. Apo nâŋgâlân tatmap arekŋe âiŋe ketugumbo yâkgât den makyeŋgiman.
11 Ye den ire nâŋgâm heŋgemgowei. Nâŋe Apogâlân tatân akto Apo yâkŋe nâŋgâlân tatâp. Dâ den are nâŋgâmbiâ umatŋe akto âmâ âlepŋe nâŋe âi meman are ekmâ nâŋgât akto Apogât keinetŋe nâŋgâm heŋgemgowei.
12 Galalupne, bunŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk âmbâle biknje nâŋgât nâŋgâniŋbai amâ nâŋe âi meman hainâk yekâ âi membai. Akto nâ Apogâlân ariwerângât wan me wan meman are ewangim membai.
13 Akto siâ siâ hârokgât yeŋe kotne mem manmâ ulilaŋbiâ âmâ dowâk Ewene kotŋe mem agatbaigât maktere miawakyeŋgiwiap. Miawakyeŋgimbo nâŋgât akto Apogât kotŋe agatbiap.
14 Dâ yeŋe wan me wangât nâŋgât kotne konmâ Apo ulilaŋbai âmâ nâŋe âlepŋe yeŋgiwian.

Tângo tângo siâ gewiapgât magep.

15 Dâ yeŋe biwiyeŋân menekmâ âmâ âlepŋe nâŋgât den kârikŋe denyeŋguân are mem manbai.
16 Akto nâŋe Apogâlân ulilaŋdere tângo tângo siâ nâ hinare yeŋgiwiap. Yeŋgimbo gem ye olop dondâŋe tatmâ tân yeŋgum âgâwiap.
17 Amâ hingât maktân. Anutugât den bunŋe kautŋaet Heakŋe âlepŋe aregât maktân. Akto hângât luâk âmbâle arekŋe yâk bo membai. Akto bo ekmâ nâŋgâwai aregât bo nâŋgaŋbai. Dâ Anutugât Wâtŋe âlepŋe are emelâk ye olop tatâp gârâmâ hâmbâi kautyeŋân membiap.
18 Akto nâŋe hinŋe ye hepun yektere âmâ nanaŋ mându hinare tatbâigât nâ yeŋgâlân purikatmâ togowian.
19 Akto sop bâlensiâ âmâ hân luâk âmbâleŋe lâuwâŋe bo nekbai. Dâ yeŋe âmâ hâmbâi nekbai. Nâ mandân aregât yekâ hainâk manbai.
20 Akto sop ain âmâ ye olop mandere ye hin nâŋgâwai. Nâ Ewenaelân tatân akto yeŋe âmâ nâŋgâlân tatâi. Akto nâkâ yeŋgâlân tatmâ âgâwian are nâŋgâwai.
21 Luâk âmbâle biknande nâŋgât lau lokomai âmâ âlepŋe okot âlep nâŋgâ niŋbei. Akto okot âlep nâŋgâ niŋbai amâ Ewenande okot nâŋgâ yeŋgiwiap akto nâkâ hainâk okot nâŋgâ yeŋgim âgâwian. Akto yeŋgâlân miawaktere nekbai.” dâep.
22 Hain dâmbo Yudasi siâ amâ Karioto gâtŋe bo arekŋe hin magaŋep, “Humo, gain

gain dewun nenŋân miawakbiat amâ hân luâk âmbâle yeŋgât dewun yeŋân gain gain bo miawakbiat?" dâep.

23 Dâmbo magaŋep, "Dâ luâk âmbâle bikŋe biwiyeŋe nâŋgâlân katbiâ âmâ âlepŋe nâŋgât laune lokowai. Hain lokombiâ âmâ âlepŋe Ewenande âmâ are yeŋgât okotŋe akmâ nâŋgâ yeŋgim meme akyeŋgimbo heroŋe akbai. Akto nâ Ewene netŋe âmâ hilâmŋe hilâmŋe hokboâk togoetŋe olop tatmâ âgâwaen.

24 Dâ luâk âmbâle bikŋe âmâ biwiyeŋe nâŋgâlân bo katbai amâ yâk nâŋgât laune bo lokowai. Akto den ire maktere nâŋgâi amâ nunandeân bo. Amâ Apogât den emelâk yâkŋe huŋgun niŋdo geân yâkgât den.

Yesuŋe kambiamnenŋe sândugeâk dâm meme aknengimap.

25 Nâ hinŋe ye olowâk tatân aregât nâŋe wan me wan iregât hârogâk makyeŋgiân.

26 Dâ Apone ikiŋandeân Heak âlepŋe arekŋe yeŋgim tân yeŋguwiapgât nâŋgât kotnaet akmâ huŋgun aŋdo gewiap arekŋe âmâ siâ siâgât âlepŋe hârok hekat yeŋgiwiap. Akto arekŋe âmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe goaŋbiap. Hain akto âmâ nâŋe ulikŋân den makyeŋgiân are hârok nâŋgâwai.

27 Akto nâŋe kambiamyeŋe sândugeâkgât meme akyeŋgiwian. Akto hângât wan me wan yeŋgimai hain are bo yeŋgiman. Aregât nunak wâtne yeŋgire kambiamyeŋe bo sân sân mendo bo hamep akbai.

28 Akto den imâ ye emelâk nâŋgâi, nâ hepun yekmâ ariwerân. Akto purik katmâ togowian. Aregât emelâk yeŋe kambiam âlep akniŋmai dâine nâŋe âlepŋe Apogâlân ariwian dâre nâŋgâmbiâ âlepŋe akbop. Akto Apo âmâ Humo nâ ewangi nektâp yâkgâlân ariwian dâre nâŋgâmbiâ âlepŋe akbop.

29 Ire boâk miawaktoân nâŋe aregât makyeŋgiân. Haingât hâmbâi wan me wan maktân ire miawakto amâ âlepŋe ye are ekmâ nâŋgâm nâŋgât keine nâŋgâm heŋgemgom kambiam âlep akbai.

30 Akto hân iregât damunŋe uŋak togowerâp aregât nâ âmâ den dondâ siâ amâ bo makyeŋgiwerân. Dâ yâkŋe togom bâleŋe siâ siâ akniŋbiapgât kârikŋe bo talaŋmap.

31 Gârâmâ Apogât okot âlep agaŋman aregât pat hârokŋe nâŋgâŋetgât Apoŋe wan makmâ hâre niŋep den are lokowerân. Bâin sopanmâ arine." dâep.

15

Waiŋgât den ginŋe.

1 Akto Yesuŋe hoŋ bawalupŋe hin dâm makyeŋgiep, "Nâmâ waiŋ tâk dopŋe hainare. Dâ Ewene amâ waiŋ kalam amboŋe hainare.

2 Nâŋgât bât bâtne bikŋe âmâ bunŋe bo memai amâ Ewenande liŋgâtmâ panyekbiap. Dâ nâŋgât bât bâtne bikŋe bunŋe membai are âmâ bunŋe dondâ yeâkgât Ewenande hârem heŋgemgowiap.

3 Akto ye âmâ nâŋgât den makyeŋgiman are nâŋgâmbiâ biwiyeŋân gembo biwiyeŋe salek salek agep aregât nâŋgâlân tatbei.

4 Ye nâŋgâlân tatbei. Akto nâ gai yeŋgâlân tatbian. Akto waiŋ bât bâtŋe arekŋe konŋân bo dewatimbo amâ bunŋe bo yembiap. Dop hainâk ye nâŋgâlân bo dewatim âmâ agak meme âlepŋe bo memai.

5 Nâmâ waiŋ tâkŋe dâ ye amâ bât bâtne. Ye nâŋgâlân tatbiâ nâ yeŋgâlân tatbian amâ bunŋe dondâ yembiap. Aregât ye nâ bâlâk manbai âmâ yeŋe wan me wan siâ âlepŋe bo akbai.

6 Akto waiŋ bât bâtŋe siâ bunŋe bo yendo âmâ hârem panbiâ mondo ombai dop hainâk luâk âmbâle siâŋe nâŋgâlân tatmâ agak meme âlepŋe bo membai âmâ Ewenande hârem pan yekto momo kâlâwân ariwai.

7 Dâ yeŋe nâŋgâlân tatmâ nâŋgât den lokom manmâ âgâwai âmâ âlepŋe yeŋe ukenyeŋaet ulit niŋbiâ are hainâk yeŋgiwian.

8 Yeŋe bunŋe dondâ mem manbiâ âmâ nâŋgât hoŋ bawa bunŋe dâm yeŋgonbian. Hain yeŋgondere Ewenaet kotŋe humo sambelem ariwiap. Akto ye hain akbiâ âmâ luâk âmbâleŋe yekmâ, "Ire amâ Yesugât kâmot." dâwai.

9 Akto Ewenande nâ okot âlep akniŋmap dop hainâk nâkâ ye emelâk okot âlep akyeŋgiman aregât hilâmŋe hilâmŋe amâ nâŋe okot nâŋgâ yeŋgiman aregâlâk nâŋgâm manmâ âgâwei.

10 Akto nâŋe Ewenaet launŋe lokom yâkŋe
han kalemŋaet okot nâŋgâ niŋmap aregât
nâŋgâm gan. Ye dop hainâk nâŋgât laune
lokom manbei. Hain manbiâ âmâ okot
nâŋgâ yeŋgiman are nâŋgâŋet dâm meme
akyeŋgire aregâlâk nâŋgâm manbai.
11 Akto nâmâ yeŋgât heroŋe humo
akman aregât nâŋgâm yekâ hainâk
heroŋe humo akŋetgât akto biwiyeŋe
sândugewiapgât yu makyeŋgiân.
12 Nâŋgât den kârikŋe hin. Nâŋe okot âlep
akyeŋgiân dop hainâk yekâ gala okot âlep
agaŋgi goaŋgi akyeŋgiwei.
13 Dâ luâk siâŋe galaŋe tângowerâm âi
humo mem mombiap amâ okot âlep tângo
tângo irekŋe agak meme siânba hârok
ewangiyekmap.
14 Aregât hin makbe. Ye âmâ nâŋgât
den lokowai âmâ âlepŋe nâŋgât galalupne
akbai.
15 Akto luâk humo âmâ ikiŋe hoŋ
bawalupŋe are ikiŋe nâŋgâ nâŋgâŋe bo
hekat yeŋgimap. Yân âi yeŋgimbo memai.
Haingât nâ âi luâk lâuwâŋe bo yeŋgonberân.
Den hârok Apo gâlânba nâŋgâman amâ
emelâk ye makyeŋgiminiân. Haingât
galalupne dâm yeŋgonberân.
16 Dâ yeŋe hanyeŋaet akmâ nâ bo nâŋgâ
niŋi. Bo. Nâŋe ye bo nâŋgâ niŋiân
han kalemnaet akmâ oloŋyektere nâŋgât
kâmot agi. Akto nâŋe âi yeŋgiân amâ yeŋe
arim bunŋe mem lokoŋet dâm akto yeŋgât
bunŋe are âlepŋe tatbiapgât oloŋyegân.
Haingât âmâ yeŋe nâŋgât kolân Apogât
ulit akbiâ âlepŋe yâkŋe wan me wan siâ
yeŋgiwiap.
17 Akto nâŋe den umatŋe are lâuwâŋe yu
makberân. Ye gala okot âlep aganŋgiwei.

Hân luâkŋe Yesugât kâmotlupŋe gasa akyeŋgimaigât magep.

18 Dâ hân luâk âmbâleŋe gasa akyeŋgimbiâ
âmâ hin nâŋgâwei. Yâkŋe ulik gulik nâŋgât
gasa akniŋi.
19 Dâ ye hân iregât kâmolân gâtŋe dâine
hân luâk âmbâleŋe, “Woe, ire âmâ nengât
kâmolân gâtŋe.” dâm tân yeŋguwâi. Dâ ye
âmâ hân iregât kâmolân gâtŋe bo. Emelâk
nâŋe han kalemnaet akmâ hân iregât agak
meme hepunŋet dâm oloŋ yegân aregât
pat hekat yeŋgiân amâ haingât hân luâk
âmbâleŋe ye gasa akyeŋgiwai.
20 Nâŋe hin makyeŋgiân are bo nelâm
yeŋgiâk. Âi luâk amâ humoŋe bo
ewangimap aregât hin nâŋgâwei. Hân
iregât ambolupŋande kuk akniŋmai âmâ
benŋe hainâk kuk akyeŋgiwai. Dâ gala
akniŋmâ denne lokoyi dâine gala akyeŋgim
den yeŋe lokowâi.
21 Dâ amâ Ewenande huŋgun niŋdo geân
yâk hân iren gâtŋande bo nâŋgâ aŋmai.
Haingât yekmâ ire amâ Yesugât kâmolân
gâtŋe dâm yekmâ kuk bâleŋe akyeŋgiwai.
22 Akto nâŋe bo gem hân iregât am-
bolupŋe makyeŋgiân dâine dosayeŋe bo
miawakbop. Dâ amâ gem makyeŋgiân
gârâmâ dosayeŋe akto bâleŋeyeŋe heam-
bukbaigât dop bo tatyeŋgiâp.
23 Akto areâk bo. Luâk âmbâle hain
arekŋe nâŋgât gasa akniŋbai amâ Ewene
gai hainâk gasa aganŋbai.
24 Are lâuwâŋe makbe. Nâŋe gem âi
keiŋe keiŋe ulikŋân luâk siânbaŋe hain bo
meyi are yeŋgât hut yeŋân bo meman
dâine dosayeŋe bo miawakbop. Dâ emelâk
kulem hârok mendere ekmâ âmâ nâ akto
Ewene gasa aknetkimai.
25 Akto Anutuŋe makto siâŋe hin kulem-
goep are kârikŋe aktâp, “Luâk dondâŋe
yân gasa akniŋdâi.” are bunŋe miawakto
nâŋgât gasa undup miawakmâ gasa
akniŋdâi.
26 Akto hâmbâi Ewene ulilaŋdere ikiŋe
Heak kârikŋe tân yeŋgumap are huŋgun
aŋdo wan me wan bunŋe hekat yeŋgim
nâŋgât keine hekat yeŋgiwiap.
27 Hain hekat yeŋgimbo nâŋe âi keiŋe
kalân ainba nâ olop manmâ nekmâ
gayigât nâŋgât keine makmâ miawakbiâ
sambelem ariwiâp.” dâep.

16

Heakgât keiŋe.

1 Yesuŋe hin dâm makyeŋgiep, “Nâmâ
yeŋe wan me wan miawak yeŋgimbo
nâŋgâm gulip akbâi dâm yu makyeŋgiân.
2 Nâŋgât gasalupnande amâ den
emetŋânba watyekbiâ yânŋângen manbai.
Akto areâk bo. Hâmbâi amâ yâkŋe hin

dâwai, “Yesugâlân gâtŋe yeŋguenŋe mombai amâ Anutuŋe nenekto âlepŋe akbiap.” hain nâŋgâm yeŋgumbiâ mombai amâ akmâ hilipkowai.

3 Yâkŋe âmâ Apo akto nâ bo nâŋgâ netkimai. Haingât yeŋguwaigât ukenŋe nâŋgâwai.

4 Dâ hâmbâi siâ siâ ire miawakbiap arekŋe yeŋgumbo nâŋgâ nâŋgâyeŋe hulaŋ akbiapgât den siâ siâ ire emelâk makyeŋgiân. Dâ ulikŋân bak âmâ nâ ye olop talân aregât ire bo makyeŋgiân.

5 Dâ uŋak amâ huŋgun niŋdo geân aregâlân ariwerân. Akto yeŋgât hutyeŋânba siâŋe bo ainuguwerâp, “Gâ yâgâten ariwerât?”

6 Nâ yu makyeŋgiângât nâŋgâmbiâ biwiyeŋe umatŋe dondâ aktâp.

7 Galalupne, nâ bundâk makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâ hepun yekmâ ariwerân amâ ye tânyeŋguwiangât. Dâ bo arire maine Anutuŋe Heak âlepŋe bo huŋgunaŋdo âmâ bo gem tânyeŋguwop. Dâ ariwian âmâ nâŋe âlepŋe huŋgun aŋdere togowiap.

8 Gem luâk âmbâle hârok areyeŋgât keiyeŋe mem miawakbiap. Mem miawakmâ heŋgemgombo hin nâŋgâwai. Yeŋgât agak meme bâleŋe akbai aregât keiŋe nâŋgâmbiâ dosayeŋe miawakbiap. Akto Ewene agak meme ârândâŋ akmapŋe dosayeŋaet hâu membiap aregât amâ hâmbâi den âiân kat yekbiap are hârok nâŋgâiwai.

9 Aregât keiŋe lâuwâŋe makbe. Bâleŋaet keiŋe amâ hin hekat yeŋgiwiap. Yâk nâŋgât hâkâŋ akmâ biwiyeŋe nâŋgâlân bo katbai.

10 Akto Ewenaet agak meme ârândâŋ are hekat yeŋgiwiap amâ hin. Apogâlân ariwian. Arire ye hinŋe yu kindâiŋe hinŋe nâ bo nekberâi.

11 Dâ Anutuŋe luâk âmbâle ire den âigât keiŋe hin hekat yeŋgiwiap. Hân iregât Amboŋe amâ emelâk Anutuŋe den âiân kato yâkgât bâleŋeŋe keiŋe miawaktâp.

12 Nâŋe den siâ siâ dondâ makyeŋgiwerâm aktân. Dâ yeŋe amâ uŋak memberâigât dopŋe bo.

13 Gârâmâ hâmbâi Anutuŋe ikiŋe Heak âlepŋe huŋgunaŋdo gem den bunŋaelâk hârok biwiyeŋân totokowiap. Arekŋe amâ ikiŋaet hanŋaet den bo makyeŋgiwiap. Anutuŋe wan me wan miawakbiap aregât keiŋe hekalaŋmâ huŋgun aŋdo makyeŋgiwiap.

14 Akto nâŋgât keine nâŋgâmap aregât makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ nâŋgât kot humo miawakbiap.

15 Akto Apoŋe ikiŋaet nâŋgâ nâŋgâŋe are niŋdo aregât hin maktân. Anutugât Heakŋe arekŋe nâŋgât keine hekat yeŋgiwiap.

Yesu purikatbiapgât den.

16 Akto sop bâlensiâ aktoân amâ heambuktere bo nekberâi. Akto hâmbâi sop bâlensiâ siâ aktoân âmâ miawaktere nekbai.” dâep.

17 Yesuŋe hain dâmbo hoŋ bawalupŋe biknande den are nâŋgâm pâpkoyi aregât nâŋgâm hin ai aguyi, “Amâ wangât maktâp? Apogâlân ariwerân aregât sop bâlensiâ heambuktere bo nekberâi akto hâmbâi nekbai dâm maktâp.

18 Akto hin maktâp. Sop bâlensiâ ain nekbai dâm maktâp den are keiŋe gain gaingât maktâp?” dâyi.

19 Hain dâm amâ bo aikoyi. Akto Yesu aikowerâm agi aregât nâŋgâm hin makyeŋgiep, “Yeŋe nâ sopgât maktân aregât ainuguwerâi me? Sop bâlensiâ bo nekberâi. Dâ hâmbâi nekbai dâm maktân aregât keiŋe ainuguwerâm aktâi aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet.

20 Den bunŋe makyeŋgiwe. Hâmbâi inde humo indem okot nâŋgâ niŋbai. Akto sop ainâk hân iregât ambolupŋe heroŋe humo nâŋgâwai. Akto ye kambiamyeŋe umatŋe akbiap amâ benŋe siân purik âgâm okot âlep humo nâŋgâwai.

21 Aregât den dopŋe siâ hin makbe. Âmbâle siâŋe nanaŋ meakberâm hâk hilâlâm humo nâŋgâmap. Gârâmâ benŋe nanaŋ miawakto sop ain amâ benŋe hâk hilâlâm lâuwâŋe bo nâŋgâmap. Bo. Amâ emelâk nanaŋ gurukŋe miawakto aregât okot âlep humo nâŋgâmbo hâk hilâlâm are emelâk nelâm aŋmap.

22 Dop hainâk âmâ ye nâ ariwerân aregât okot bâle nâŋgâi. Gârâmâ nâŋe lâuwâŋe yektere nekmâ kambiamyeŋe heroŋe akbiap. Hain akbiâ luâk siâŋe kambiamyeŋe

umatŋe agâkgât heyeŋgimbo dâp bo miawakbiap.
23 Akto hâmbâi âmâ benŋe ai nuguwai aregât âi bo tatbiap. Akto den bunŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Yeŋe Apo siâ me siâgât ulilaŋbiâ kotnaet akmâ yeŋgiwiap aten.
24 Akto keiŋân bak amâ siâ siâ memberâm nâŋgâm amâ nâŋgât kolân bo ulilaŋi. Akto hinŋe nâŋgât kolân Apo ulilaŋbiâ âmâ yeŋgât kambiamyeŋe heroŋe agâkgât dowâk Aponŋe yeŋgiwiap. Aregât kotne konmâ ulilaŋbei.
25 Akto nâŋe wan me wan emelâk makyeŋgiân amâ den dopŋânâk makyeŋgiân. Hâmbâi âmâ Apogât keiŋe miapŋânâk makyeŋgiwian. Dâ den ginŋe amâ bo.
26 Sop ain âmâ yeŋe nâŋgât kolân konmâ ulilaŋbai. Gârâmâ nâŋgât Ewenande okot âlep akyeŋgimap aregât kambiamŋe purik âgâkgât bo ulilaŋbian.
27 Bo. Ewene ikiŋak emelâk yeŋgât okot âlep akyeŋgimap. Akto yeŋe nâŋgât okot nâŋgâ niŋmâ Anutuŋe nanŋe huŋgun aŋdo luâk akmâ giep amâ Yesu dâm nâŋgâ niŋbai aregât Ewenande ikiŋak yeŋgât okot âlep akyeŋgimap.
28 Akto nâ keiŋânbak Apo olop tatminiân. Akto sop akto hepunmâ hânân geân. Akto uŋak âmâ hân hepunmâ Apogâlân ariwerân." dâep.
29 Yesuŋe hain dâmbo hin magaŋi, "Woe, âlepŋe maknengiât. Den ginŋe bo maknengiâtgât dowâk âlepŋe nâŋgâen.
30 Akto luâk biknande ai pei bo akginbiâ hinŋe wan me wangât keiŋe hârok nâŋgâmat aregât nâŋgâen. Akto Anutugâlânba gien are gai nâŋgâen." dâyi.
31 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, "Âlepŋe nâŋgât keine hârok nâŋgâi me? Gârâmâ bunewâk bo nâŋgâniŋmai.
32 Aregât sop tâlâgumbo hepun nekmâ siâkâ emetŋân emetŋân arimbiâ âmâ nuneak tatberân. Dâ amâ nuneak bo tatberân. Amâ Apo olop tatberet.
33 Nâmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe nâŋgâlân tato biwiyeŋe sândugeâkgât nâŋgân haingât nâŋe den hain makyeŋgiân. Hânân ire âmâ umatŋe siâ siâ tatyeŋgim âgâwiap. Dâ nâŋe hângât dâtŋe metŋe ligiân aregât keiŋe nâŋgâm heroŋe akbai." dâep.

17

Yesuŋe Eweŋe ulilaŋep.

1 Yesuŋe hain makyeŋgim metem âmâ dewunŋe egon panmâ Eweŋe hin magaŋep, "Apo, emelâk sop tâlâguâp aregât tek teknân katnekmâ nâŋgât kotne mem agat. Akto nâ lauge lokom âi ire mendere kotge humo akmâ sambelem ariwiap.
2 Akto aregât hin makbe. Gâŋe emelâk hânân manbai areyeŋgât damunyeŋe akbiangât kârikŋe niŋen. Akto nâŋgât kâmot niŋen are manman kârikŋe yeŋgiwiangât makmâ hâreniŋen.
3 Akto manman kârikŋe aregât keiŋe hin. Gâ konok amâ Anutu Humoyeŋe bunŋe amboŋe gâ. Akto gâŋe huŋgun niŋmenâ geân Yesu Kristo nâ akto gâ net lâuwâ nâŋgâ netkimbiâ âmâ tânyeŋguetŋe manman kârikŋe miawak yeŋgiwiap.
4 Nâŋe gâŋgât kotge sambelem ariâkgât âi niŋen are emelâk mem metere hânân kotge humo akmâ sambelem ariep.
5 O Apo, hân bo miawagewân gâ olop himbim pagaleŋe olop malân. Areâk ire gaetŋe manmâ purikatmâ niŋmenâ mem manbiâm.
6 Apo, ulikŋân nâŋgât kâmot yeŋgât kotyeŋe katmâ nâŋgâm nâŋgât dâtâŋe dâen. Akto hân miawakto nâŋgât kâmot kinbiâ luâk âmbâle bâleŋe akmai are yeŋgâlânba oloŋyekmâ nâ niŋmenâ nâŋgât dâtâŋe agi. Hain akmâ lauge hârok lokom meteyi.
7-8 Gâŋe den makniŋen amâ hârok makyeŋgiân. Hain makyeŋgire nâŋgâm ire âmâ Anutugât den bunŋe dâm nâŋgâmai. Akto areâk bo. Gâŋe huŋgun niŋmenâ geân a hainâk nâŋgâm heŋgemgom âmâ nâŋgâniŋmai. Aregât hinŋe wâtgân kinmâ manman are hainâk nâŋgâm hârokgât keiŋe siâ siâ akai hainâk nâŋgâmai.
9 Nâ tân yeŋguwerâm ulit giŋdân. Dâ luâk âmbâle hânân manmai areyeŋgât hârok bo ulit giŋdân. Gâ guge dâtâŋe are niŋen areyeŋgât ulit giŋdân. Dâ luâk âmbâle biknŋe bo.
10 Akto gâŋgât patge amâ nâŋgât patne. Dop konok akmâ kotne mem agatmai.

11 Dâ uŋak âmâ hân ire hepunmâ gâŋgâlân togowerân. Akto nâŋgât kâmot âmâ hânân tatbai aregât gâŋe damunyeŋe akben. Akto Apo Humo, guge kotge wâtge emelâk niŋen arekŋe kârikŋe tân yeŋgumbo hânân manbaiân âmâ gulip bo akbai. Akto net han netŋe konok akmaet dop hainâk nâŋgât kâmot amâ hanyeŋe konok akŋetgât wâtge akyeŋgiwen. Akyeŋgimenâ hanyeŋe konok akbai.
12 Akto nâŋgât kâmot ire olop gaen aregât gâŋgât kotge wâtgân kinmâ damunyeŋe aktere siâ me siâŋe bo hilip yeŋguep. Gârâmâ gâŋe makmenâ kulemgoyi are bunŋe agâkgât hinŋe makmenâ luâk bâleŋaet amboŋe are konok bâliâp.
13 Bâin. Nâ gâŋgâlai togowerâm aktân aregât nâŋgât kâmot yu kindâi ire nâŋgât okot âlep arekŋe yâk yeŋgâlân kilâkgât yu maktân.
14 Denge emelâk makyeŋgiân. Akto hângât agak meme bo watman aregât ye hainâk hângât agak meme bo watmai. Hain akmai aregât hângât luâk âmbâleŋe gasa akyeŋgiwai.
15 Haingât hin ulit giŋbe. Gâŋe damunyeŋe akmenâ Bâleŋe Amboŋe arekŋe bo hilip yeŋguwiâp. Nâmâ hânânba ire meyekmenâ himbimânâk hinŋe âgâwerâi aregât bo ulit giŋdân. Bo. Hânân manbaiân sop ain damunyeŋe akmenâ bo hilip aguwai aregât ulitgiŋdân.
16 Akto nâ hân iregât agak meme bo watman aregât ye amâ hainâk hân iregât ambolupŋe bo.
17 Gâŋe den bunŋande hanyeŋe mendugumenâ agak meme âlepŋe aregâlâk nâŋgâm watbai. Gâŋgât pat âlep den arekŋe amâ den bunŋe.
18 Gâŋe ulikŋân huŋgun niŋmenâ hânân luâk âmbâle hut yeŋân talân. Hainâk amâ nâŋe huŋgun yeŋgire arim hân luâk âmbâle hut yeŋân manbai.
19 Akto nâŋgât kâmot ire den bunŋande hanyeŋe mem mendugumbo agak meme âlepŋe mem mannŋetgât nâ gai yâk yeŋgât akmâ han hâkŋe mem mendugum âmâ den lauge lokom mandân.

Yesuŋe ikiŋe den nâŋgâm heŋgemgowai yâk yeŋgât Eweŋe ulilaŋep.

20 Apo, nâmâ gâŋe ire konok tân yeŋguwengât konok bo ulit giŋdân. Hâmbâi luâk âmbâle dondâ hânŋe hânŋe manbai arekŋe nâŋgât kâmot ire yeŋgât den nâŋgâm biwiyeŋe nâŋgâlân katbai are yeŋgât ulit giŋdân.
21 Yâk hârok han biwi konok tatbaigât nâŋgân. Apo, gâŋe nâŋgâlân tatât akto nâŋe gâŋgâlân tatân aregât han netŋe konok dop hainâk yâk netgâlân tatmâ manbiâ luâk âmbâle hârok tatmâ manbai arekŋe gâŋe huŋgun niŋmenâ geân aregât keine nâŋgâwai. Are miawakbiapgât ulit giŋdân.
22 Akto gâŋe keige hârok hekatniŋmenâ nâŋgân aregât emelâk hekatyeŋgim meteân. Akto netŋe gala konok tatmaet dop hainâk akŋet dâm hekatyeŋgiân.
23 Akto areâk bo. Gâŋe nâŋgâlân tatmâ keige hekatniŋen are akto nâŋe yâk yeŋgâlân tatmâ keine hekatyeŋgiân a hârok nâŋgâm yâk gala konok dondâ akbaigât nâŋgân. Hain gârâmâ luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmaiŋe gâŋe huŋgun niŋen are akto okot nâŋgâ niŋmat hainâk nâŋgât kâmot okot nâŋgâ yeŋgimat are nâŋgâwaigât ulit giŋdân.
24 Apo, gâŋe luâk âmbâle emelâk niŋen are nâ olop tatbaengât nâŋgân. Nâ olop tatmâ âmâ gâŋe hân bo talewân okot nâŋgâ niŋmâ pagaleŋe niŋen are ekmâ nâŋgâwai aregât nâŋgân.
25 O Apo, wan me wan memenâ ârândâŋâk akmap gâ hân luâk âmbâle arekŋe gâŋgât keige bo nâŋgâgiŋdâi. Dâ nâŋe âmâ nâŋgân. Akto nâŋgât kâmot yu kindâi irekŋe gâŋe huŋgun niŋen aregât keine nâŋgâi.
26 Nâŋe gâŋgât kotge denge hekat yeŋgiân. Akto nâ hâmbâi kotge hârok dondâ hekat yeŋgiwian. Amâ gâŋe han kalem okot âlep dondâ akniŋmâ tân nugumat han kalem arekŋe biwi yeŋân gembo nâŋgât keine nâŋgâwai, aregât ulit giŋdân." dâep.

18

Yesu meyi.

1 Yesuŋe den are makmâ metem âmâ hoŋ bawalupŋe olop kepianba tu kotŋe Kindoroŋ hâtikoyi. Hâtikom kalam siâ lâwin oliwa kinbiâ ain ariyi.

2 Akto Yudasi Yesugât gasa arekŋe Yesu
akto hoŋ bawalupŋe ain âgâmini aregât
kalam are nâŋgâep.
3 Haingât Yudasiŋe Parisaio akto sumbe
kat kat luâk are yeŋgât tembe lokolupyeŋe
kewugu yekto aregen togom kemdâ akto
tembe akto bugâ mem togoyi.
4 Kalam ain togom penâyeŋgimbiâ Yesu
amâ wan me wan ikiŋaelân miawakberâp
aregât âmâ bunewâk nâŋgâep aregât bam
enem yeŋân kinmâ hin makyeŋgiep, “Ye
niŋaet kulâgâtâi?” dâep.
5 Hain dâmbo hin dâyi, “Nen âmâ Yesu
Nasarete gâtŋe yâkgât kulâgâten.” dâyi.
Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Amâ nâ
ire.” dâep. Akto Yudasi halop hogogo luâk
hutyeŋân kilep.
6 Yesuŋe “Amâ nâ ire.” dâmbo ainâk kuŋ
kâruŋ ge hânân ge yeyi.
7 Hânân ge yembiâ lâuwâŋe ai yeŋguep,
“Ye niŋaet kulâgâtâi?” dâmbo, “Yesu
Nasarete gâtŋe.” dâmbiâ
8 hin makyeŋgiep, “Nâ emelâk makyeŋgiân.
Nâ amâ ire. Akto ye nâŋgât kulâgât niŋdâi
aregât âlepŋe luâk ire hepun yekbiâ ariŋet.”
dâep.
9 Hain dâep amâ den emelâk Yesuŋe
Anutu hin maganŋep, “Luâk ire hârok imâ
gâŋe emelâk niŋen amâ damunyeŋe akmâ
gan aregât siâ bo hilip aguyi.” dâep. Den
are bunŋe agâkgât, “Luâk ire hepun yekbiâ
ariŋet.” dâep.
10 Akto Petoro amâ tâwât kâlep meagep
arekŋe Sumbe kat katyeŋgât humoyeŋe
yâkgât hoŋ bawa siâ kotŋe Maiko orem
ondopŋe bungen hâriep.
11 Petoroŋe hain akto âmâ Yesuŋe
hin dâm maganŋep, “Tâwât are katmenâ
itoŋânâk geâk. Aponŋe hâk hilâlâmgât
makmâ hâreniŋep are miawak niŋâkgât
nâŋgân are bo miawakniŋâkgât aktât
mon?” dâep.
12 Yesuŋe hain dâmbo damunyeŋande
makto Yuda luâk yeŋgât tembe lokolupyeŋande
Yesu mem hikoyi.
13 Hain akmâ Anasigât emelan soŋ mem
ariyi. Akto Anasi amâ luâk siâ kotŋe Kaipa
yâkgât laumatŋe. Akto Kaipa amâ hombaŋ
aregât Sumbe kat kat luâk are yeŋgât hu-
moyeŋe.
14 Akto Kaipasiŋe âmâ emelâk Yuda luâk
humomolupyeŋe hin makyeŋgiep, “Nen
hârok bo akbâengât âlepŋe luâk konok kon-
denŋe moâk.” dâep.
15 Akto bugâ luâkŋe Yesu mem Anasigât
emelan arimbiâ Petoro akto Yesugât
galaŋe siâ yâk yetŋeâk watyegiat. Akto
Anasiŋe Yesugât gala nâŋgaŋmap aregât
Yesu ain âgâmbo hainâk Yesu olop arim
Anasigât hetagân âgâep.
16 Âgâmbo Petoro amâ iŋgon hâkŋângen
kilep. Hain akto luâk are Anasigât nâŋgâep
aregât sopanmâ hoŋ bawa âmbâle hâŋgi
damunŋe are maganŋdo hâŋgi mem kato
Petoro hetagân âgâep.
17 Âgâmbo hoŋ bawa âmbâle arekŋe
Petoro hin aikoep, “Dâ gâ amâ Yesugât hoŋ
bawa siâ me gain?” dâmbo hin dâep, “Nâmâ
bo.” dâep.
18 Akto sop ain seru agep aregât bugâ
luâk akto hoŋ bawa luâk kâlâp oyi. Kâlâp
om nâŋgâm kinbiâ Petoro gai yâk olop
kâlâp nâŋgâm kilep.

Sumbe kat kat humoyeŋe Anasiŋe Yesu aikoep.

19 Akto Sumbe kat kat humoyeŋe
Anasi arekŋe Yesu ikiŋaet den akto hoŋ
bawalupŋe yeŋgât keiyeŋe nâŋgâwerâm
aikoep.
20 Aikombo hin maganŋep, “Wangât ain-
uguât? Nâmâ emelâk luâk âmbâle tek
teknân den makyeŋgiman. Akto sumbe
kat kat emetŋân me den emetŋân âgâm
tek teknân makyeŋgiman. Me yâgâten me
yâgâten Yuda luâk mendugum kinmai ain
âgâm makyeŋgiman.
21 Nâmâ den yoŋâk siâ bo makyeŋgiman
aregât wangât ainuguât? Luâk âmbâle den
are nâŋgâmai are aiyeŋgu.” dâep.
22 Hain dâm maganŋdo bugâ luâk siâ ain
kilep arekŋe Yesu ondopŋe hogom ma-
ganŋep, “Gâŋe amâ Sumbe kat kat luâk hu-
moyeŋe hain bo maganŋ.” dâep.
23 Dâmbo hin maganŋep, “Gâ nâŋe den
bâleŋe maktân aregât keiŋe mak. Akto
nâŋe den âlepŋe maktân aregât wangât
nuguât?” dâep.
24 Hain dâmbo Anasiŋe makto tâkŋe
bâtŋe dâgâm mendugum sumbe kat

kat humoyeŋe siâ kotŋe Kaipa yâkgâlân kewugum ariyi.

Petoro hamewakmâ muneŋ agep.

25 Akto Petoro âmâ ain kinmâ kâlâp nâŋgâmâk kilep. Ain kindo olowâk kili arekŋe hin maganji, “Gâ gai yâkgât hoŋ bawa me gain?” dâmbiâ muneŋ akmâ hin magep, “Nâ bo.” dâep.

26 Hain dâmbo âmâ Sumbe kat katgât hoŋ bawa siâ emelâk Petoroŋe ondopŋe kom hâriep aregât kâmolân gâtŋe arekŋe Petoro hin maganjep, “Bundâk, gâ yâk olop kalamân kinbiâ yektân mon?” dâep.

27 Akto Petoroŋe hainâk muneŋ akmâ, “Nâ bo.” dâmbo âmâ ainâk gokorok indiep.

Pilatoŋe Yesu aikoep.

28 Akto emet hauŋ hauŋgât tembe loko arekŋe Kaipagât emelanba kewugum Roma gawaman humo aregât emelan âgâyi. Âgâm âmâ hin nâŋgâyi, “Nen hâmbâi hombaŋ Pasowa aregât sot nemberen. Aregât Anutuŋe nenekto huraguâkgât Yuda luâk bo manmai areyeŋgât emelan bo âgâweren.” nâŋgâyi.

29 Haingât hâkŋângen kili. Kinbiâ Pilato Roma gâtŋe arekŋe yâk yeŋgâlân gem makyeŋgiep, “Luâk ire keiŋe wangât den âiân katberâm aktâi?” dâep.

30 Hain dâmbo hin dâm maganji, “Dâ luâk ire agak meme bâleŋe bo akmap dâine amâ gâŋgâlân bo mem togowâen.” dâyi.

31 Dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Yeŋe agak meme dop yeŋân agaŋŋet.” dâep. Hain dâmbo Yuda humomolupyeŋande hin dâm maganji, “Roma luâk yeŋe luâk siâ kondenŋe moâkgât hain bo akŋet dâm makmâ hâre nengimai.

32 Yuda luâk hain akbiâ amâ Yesu ikiŋe mombiapgât den magep dâp are miawagep.

33 Haingât Pilato gawaman emelan âgâ tatmâ Yesu kondo âgâep. Âgâmbo aikom maganjep, “Gâ Yuda yeŋgât humo me?” dâep.

34 Hain dâmbo hin dâep, “Gugak den are nâŋgâmat me gaingât maktât me luâk siâŋe nâŋgât hain dâm makginjep me?” dâep.

35 Dâmbo hin maganjep, “Nâmâ Yuda gâtŋe bo aregât yeŋgât keiyeŋe bo nâŋgâ yeŋgiman. Guge kâmot akto bugâ lokolupgande meŋgekmâ nâŋgâlân togoâi ire gain gain agengât?” dâep.

36 Dâmbo hin maganjep, “Nâmâ hân iregât luâk kembu bo. Dâ nâ hângât luâk kembu dâine âlepŋe âi luâklupnande bugâ mem kuk akbâi. Akto hoŋ bawalupnande Yuda gâtŋande menekbâigât bugâ mem kuk akyeŋgiwâi. Gârâmâ nâmâ hângât luâk kembu bo.” dâep.

37 Hain dâmbo hin maganjep, “Hain gârâmâ gâ luâk kembu me?” dâmbo hin maganjep, “Gugak ya maktât are. Nâmâ den bunŋe mak makgât keiŋe miawagâkgât himbimânba luâk akmâ hânân geân. Aregât luâk âmbâle bikŋe den bunŋe aregât ukenŋe nâŋgâne dâmbiâ makyeŋgire den bunŋe dondâ nâŋgâmai.” dâep.

38 Hain dâmbo hin maganjep, “Den bunŋe amâ wan?” dâep.

Hain dâm hâkŋângen Yuda luâk yeŋgâlâk gem hin makyeŋgiep, “Yâkgâlân bâleŋe siâ bo ektân.

39 Dâ amâ yeŋgât agak meme are watmâ hombaŋ iregât nâŋe luâk siâ hepundere yeŋgâlai geâk. Nâŋe Yuda yeŋgât kembu ire hepundere geâk me luâk siâgât nâŋgâi?” dâep.

40 Dâmbo yâkŋe kârikŋe konmâ hin dâyi, “Amâ bo. Gâmâ Baraba kala busi kâlegenba hepunmenâ betgen geâk.” dâyi. Amâ Barabaŋe âmâ luâk yeŋgum siâ siâ kâmbu meyeŋginep aregât.

19

Sumbe kat kat humomolupyeŋande Yesu moâkgât dâyi.

1 Akto Pilatoŋe makto tembe lokolupŋande Yesu mem tâk metŋande orem metem âmâ

2 benŋe tâk dâtâ dâtâŋe irimut ketugum kauŋaŋi. Hain akmâ sâŋgum luguak luguak gilâm are luguaŋi.

3 Akto enemŋân togom kâŋgom hianjgim hin dâyi, “Woe, Yuda yeŋgât kembu.” dâm enem dewunŋân bâtyeŋande hogoyi.

4 Akto Pilatoŋe hâkŋângen gem Yuda luâk humomolupyeŋe hin dâm makyeŋgiep, “Woe, luâk ire kewugum geân. Amâ yâkgâlân bâleŋe siâ bo ektân aregât hepundere ariâkgât nâŋgân.” dâep.

5 Hain dâmbo Yesu tembe lokoŋe irimut dâtâ dâtâ akto sâŋgum gilâm luguaŋi akto kautŋân kauŋaŋi are olop ge kindo Pilatoŋe hin makyeŋgiep, “Luâk ire ekŋet.” dâmbo
6 sumbe kat kat humoyeŋe akto bugâ luâk humomolupyeŋande konmâ hin dâyi, “Lâwinân koŋet. Lâwinân koŋet.” dâmbiâ makyeŋgiep, “Nâmâ yâkgâlân bâleŋe siâ bo ektân aregât yeŋeak mem ari lâwinân koŋet.” dâep.
7 Hain dâmbo hin dâyi, “Nengât den kârikŋe siâ hin tatâp. Luâk irekŋe, “Nâ Anutugât nanŋe.” dâep aregât kombiâ moâkgât nâŋgâen.” dâyi.
8 Dâmbiâ Pilatoŋe den are nâŋgâm hamep dondâ agep.
9 Nâŋgâm hamep dondâ akmâ âmâ purik katmâ Yesu kewugum Gawaman emelan âgâep. Âgâm Yesu maganŋep, “Gâ wânân gâtŋe?” dâmbo den hâuŋe bo maganŋep.
10 Bo maganŋdo Pilatoŋe hin maganŋep, “Gain gain? Gâ nâŋgâlân den bo maktât. Nâŋe maktere âlepŋe hepun gekbai akto maktere guguwai aregât kârikŋe tatniŋdâp. Dâ iregât keiŋe bo nâŋgât me gain?” dâep.
11 Hain dâmbo hin maganŋep, “Gâ Anutu Humo âurekŋe kârikŋe bo giŋdo dâine gâŋe mem ge katnekbâtgât dopŋe bo. Hain gârâmâ emelâk luâkŋe gasalupne kewugu yekto menektâi yâkgât dosa arekŋe gâŋgât dosa ewangiâp.” dâep.
12 Hain dâmbo Pilatoŋe hepundo âlepŋe ariâkgât nâŋgâm den dâpŋaet kulâgâlep. Dâ bennŋe Yuda luâk âmbâleŋe konmâ hin dâyi, “Dâ gâŋe Yesu hepunmenâ ariwerâp âmâ gâ Sisa humonennŋe aregât galaŋe bo. Siâŋe nâmâ luâk kembu dâm âmâ Sisa dumŋân kinbiap aregât gâŋe guge nâŋgâ nâŋgâge watberâm luâk ire yân hepunmenâ gewerâp âmâ Sisaŋe nâŋgâm âmâ gâ gasa akginbiapgât nâŋgâwiap.” dâyi.
13 Pilatoŋe den are nâŋgâm Yesu mem hâkŋângen giep. Mem gembo kindo Pilato purik katmâ âgâm kembu tat talân talep. Akto tat tat ain hin konmini “Kât dâpŋe.” Aregât kotŋe Yuda yeŋgât denân amâ Gabata dâm konmini.
14 Sop ain amâ Pasowagât heŋgemgo heŋgemgo hilâmŋe. Akto Pilato ain tato hilâm tânâmŋe akto Yuda luâk hin makyeŋgiep, “Ekŋet. Luâk ire âmâ yeŋgât kembuyeŋe.” dâmbo konmâ hin dâyi,
15 “Moâkgât nâŋgâen aregât lâwinân ko.” dâyi. Hain dâmbiâ makyeŋgiep, “Nâŋe kembuyeŋe ire lâwinân kombegât nâŋgâi me?” dâmbo sumbe kat kat humomoŋe hin dâyi, “Nengât kembu siâ bo tatâp. Sisa a konok.” dâyi.
16 Hain dâmbiâ Pilatoŋe Yesu lâwinân koŋet dâm wato yâk yeŋgâlân giep.

Yesu lâwinân koyi.

17 Haingât Yesu ikiŋe membiâ ikiŋak lâwinŋe lokoagep. Akto kepia humo hepunmâ hân siâ hin konmai, “Hân hagitŋaet kautŋe.” Amâ Yuda denân Goligata ain mem ariyi.
18 Hân aregen Yesu akto luâk lâuwâ olop lâwinân yeŋguyi. Akto luâk lâuwâ are biken biken yetkuyi.
19 Yetkumbiâ Pilatoŋe den siâ hin kulemgoep, “Yesu Nasarete gâtŋe amâ Yuda yeŋgât luâk kembu.” hain kulemgom lâwinân kondo talep.
20 Akto kulem are amâ Yuda yeŋgât denân akto Roma yeŋgât denân akto Girik yeŋgât denân hain kulemgoep are akto Yesu lâwinân koyi amâ kepia humo Yerusalem ginŋân aregât Yuda luâk âmbâle dondâŋe den are oyaŋmini.
21 Oyaŋmâ âmâ Yuda yeŋgât Sumbe kat kat humomolupyeŋande Pilato hin maganŋi, “Yuda yeŋgât kembu hain bo kulemgo. Bo. Gâ hanâk den hin kulemgo. Luâk irekŋe hin dâmap, “Nâ Yuda yeŋgât kembu.” dâmap hain kulemgo.” dâm hâwâli.
22 Hain dâm hâwâtbiâ hin makyeŋgiep, “Den kulemgoân amâ emelâk kulemgoân are hainâk talâk.” dâep.
23 Akto tembe lokoŋe emelâk Yesu lâwinân kombiâ kindo himbân siâ siâŋe meaŋi. Akto kâmot katmâ potatbiâ kâmot imbât agep. Akto sâŋgum luguak luguak gai meyi. Dâ amâ sâŋgum are bo parut parutŋe hin ketuguyi. Egonba iŋgon amâ bunewâk paruli.
24 Haingât tembe lokoŋe maganŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, “Ire amâ bo duwatberen. Sâŋgum iregât kotnennŋe esennŋân ikiŋeâk ikiŋeâk kulemgom umbân pandennŋe

gembo are mendenŋe ikiŋe kotŋe miawakberâp luâk arekŋe meakberâp.” dâyi. Hain akbiâ amâ benŋe Anutuŋe magep arekŋe bunŋe miawagep amâ hin,

“Yâkŋe sâŋgum siâ siâŋe potatmâ membai akto kotyeŋe katbiâ kotŋe konok miawakto yâkŋe nâŋgât sâŋgum membiap.”

Den are bunŋe akto tembe lokoŋe hain agi.

25 Akto Yesugât lâwin ginŋân amâ Yesu memeŋe akto Yesu memeŋaet gariŋe are akto Maria siâ Kelopa âmbenŋe akto Maria Madala gâtŋe are hârok kili.

26 Akto âmbâle are hârok Yesugât lâwin ginŋân kili. Yesu memeŋe akto okotŋe dondâ nâŋgâ aŋep are olop enemŋân kinbela Yesuŋe memeŋe maganŋep, “Meŋ, imâ gâŋgât nange hinare akmâ damunge akbiap.” dâep.

27 Akto luâk are hin maganŋep, “Gala, imâ memege akmâ mando damunŋe akben.” dâep. Akto sop ain luâk arekŋe Maria are emetŋân ari katmâ damunŋe akmâ talep.

Yesu moep.

28 Are bo akto Yesu hin nâŋgâep, “Âi siâ siâ uŋak bo aktâp. Bâin. Anutugât kulem esenŋe are âlepŋe bunŋe miawagâk.” dâm kârikŋe hin kolep, “Nâ tugât nâŋgân.” dâep.

29 Hain dâmbo umbâ siâ talep ain waiŋ ŋasukŋe pikmâ yiep. Akto ain kili arekŋe sâŋgum siâ mem umbân waiŋ higenŋe pikmâ yiep ain katbiâ giep. Gembo are mem oloŋmâ kâro kâlewân katmâ dâgâm Yesugât launŋân kali.

30 Katbiâ Yesuŋe are nem hin dâep, “Nâŋgât âi hârok bo aktâp.” dâm makmâ kâŋgom moep.

31 Akto sop ain âmâ hombaŋ agatmâŋân miawakbiap aregât siâ siâ heŋgemgoyi. Akto Yuda gâtŋe are nâŋgâm hombaŋ bâliwop dâm aregât hâkyeŋe lâwinân sop kâlep tatbâi dâm Pilato hin maganji, “Luâk bâleŋe are yeŋgât keiyeŋe ligimbiâ dowâk mombiâ hâkyeŋe pandenŋe agatmâ hombaŋ are âlepŋe akbiap. Hombaŋ bâliwopgât makmenâ tembe lokolupgande keiyeŋe kom ligiŋet.” dâyi.

32 Hain dâmbiâ âlepŋe dâmbo tembe lokolupŋande gutmâ luâk lâuwâ Yesu olop yetkuyi are yetgât keiyetŋe kom ligimbiâ dowâk moyiat.

33 Akto Yesu âmâ ekbiâ emelâk moep aregât keiŋe bo kom ligiyi.

34 Dâ tembe loko siâŋe soŋ soŋŋe gasomŋân ewumbo dowâk arewa gilâm akto tu sopalep.

35 Siâ me siâ are dewunŋe bunŋande egep yâkŋe makmâ miawakto bundâk miawaktâp. Akto ye den ire oyaŋbai âmâ den amâ bunŋe dâm biwiyeŋe Yesugâlân katbaigât magep.

36 Amâ Anutuŋe makto luâk siâ kulemgoep amâ hin, “Nâŋgât hoŋ bawa aregât hagitŋe siâ bo kom ligiwai.” dâm kulemgoep den are bunŋe akto keiŋe bo kom ligiyi.

37 Amâ Anutuŋe makto luâk siâŋe hin kulemgoep, “Nâŋgât hoŋ bawa ewumbiâ mombiap yâkgât hâkŋe tâŋâk ekbai.” are kulemgoep.

Yesu hangoyi.

38 Are bo akto Yosepe Arimataia gâtŋe Yesugât hoŋ bawa are yeŋgât hutyeŋân gâtŋe arekŋe yoŋâk togoep. Amâ Yuda luâk yeŋgât hamep akmâ han biwiyeŋe Yesugâlân kalep aregât keiŋe heambugep yâkŋe Yesugât hâkŋe memberâm Pilato maganŋdo, “Âlepŋe mem lokom ari.” dâep.

39 Dâmbo Nikodemo ulikŋân hândâgân Yesugâlân togoep arekŋe Yesugât hâkŋe hambuwopgât dâm siâ siâ mem togoep amâ umatŋe dondâ amâ luâk lâuwâ lokowatgât dopŋe hainare mem togoep.

40 Akto lâuwâ arekŋe Yesugât hâkŋe mem sâŋgumân katmâ siâ siâ hambuwopgât are olop dâgâyiat. Imâ Yuda luâk âmbâle areyeŋgât pat meyiat.

41 Yesu lâwinân koyi aregât ginŋân amâ kalam siâ tatâp. Akto kalam are amâ kât dâpŋe irakŋe ain hâŋgeiŋe luâk siâ bo hangoyi.

42 Amâ agatmâ hombaŋ sopŋe tâlâguâk akto sum ewumâkgât sum are ginŋân tatmap ain kaliat.

20

Yesuŋe momoŋânba agalep.

1 Akto Sonda ulik gulikgât sowân ain
Maria Madala gâtŋe arekŋe sumângen
hândâktâk dondâ togoep. Akto hândâk
dâgâmâk yendo kât are sum dâtŋân bo
talep are egep.
2 Ekmâ benŋe purik katmâ Petoro akto
luâk Yesuŋe nâŋgaŋmap yâk yetgâlân to-
gom miawak yetkim hin makyetkiep, “Hu-
mogât hâkŋe sumânba mem ariâi. Mem
arim âmâ yâgâten katâi nâ bo nâŋgân.”
dâep.
3 Hain dâmbo kepia hepunmâ sumângen
pârigim ariyiat.
4 Dâ amâ galaŋe Petoro ewangim yâkŋe
soŋ ariep.
5 Sum dâpŋân gutmâ kinmâ katmâ
kâŋgom sâŋgumŋeâk yendo egep. Dâ
kâlegen âmâ bo âgâep.
6 Akto Petoro âmâ haminân togoep
yâkŋe ewangim kât kâlegen âgâep. Âgâm
sâŋgumŋandeak konok yiep are egep.
7 Akto sâŋgum siâ egep arekŋe amâ
Yesugât kautŋe katipkoep sâŋgum are amâ
sâŋgum bikŋe are olop bo talep. Sâŋgum
are ligim siângen kato talep arekŋe siângen
talep.
8 Bâin, galaŋe ulik gulik pârigim sumân
togoep areâkâ hainâk kâlegen âgâep. Akto
are ekmâ âmâ Yesu nâŋgaŋep.
9 Dâ ulikŋân amâ Anutuŋe makto kulem-
goyi are âmâ bo nâŋgâm heŋgemgoyiat. Amâ
Yesu amâ momoŋânba agatbiap bo nâŋgâm
10 yâk purik katmâ kepiangen ariyiat.

Yesuŋe Maria Madala kepian gâtŋe miawagaŋep.

11 Akto Mariaŋe togom sum are
hâkŋângen kinmâ indem kilep. Indemâk
kinmâ kâŋgom kât kâlegen egep.
12 Egeine aŋelo lâuwâ tatbela yelegep
amâ sâŋgum kau kau luguagiat arekŋe
ulikŋân Yesugât hâkŋe yiep haingen taliat.
Siâŋe âmâ kautŋângen dâ siâŋe amâ keinaet
gewâknângen taliat.
13 Tatbela yelekto Maria magaŋiat,
“Barat, wangât indeât?” dâmbela hin dâep,
“Siânbaŋe nâŋgât Humonaet hâkŋe mem
lokom ariâi. Are yâgâten katâi are bo
nâŋgân.” dâep.
14 Hain dâm makmâ purik kaleine Yesu
kindo egep. Dâ âmâ bo ekmâ nâŋgaŋep.
15 Yesuŋe magaŋmâ, “Barat, wangât
indeât? Gâ niŋaet kulâgâtât?” dâmbo
âmâ Mariaŋe luâk ire âmâ kalam amboŋe
dâm hin magaŋep, “Apo, gâŋe Yesugât
hâkŋe mem arim siângen katât aregât
makniŋmenâ ain arim hâkŋe are lokom
ariwerân.” dâep.
16 Hain dâm purik katmâ kindo Yesuŋe,
“Maria.” dâmbo purik katmâ ekmâ hin
magaŋep, “Raboni.” dâep amâ den purikŋe
amâ Tiksa.
17 Dâmbo magaŋep, “Gâ paŋâk bo menek.
Nâ egon boâk âgân. Apogâlae boâk
ariân. Gârâmâ gâ arim galalupne hin
makyeŋgiwen, “Yesuŋe hin makniŋdâp, Nâ
egon âgâm nâ Ewene akto ye eweyeŋe
yâkgâlae âgâwian. Akto yeŋgât damun akto
nâŋgât damun yâkgâlae âgâwian.” hain dâp
dâm makyeŋgiwen.” dâep.
18 Hain dâmbo ariep. Arim Aposolo
makyeŋgim hin dâep, “Nâŋe emelâk Humo
ektân.” dâm Yesuŋe den magaŋep are
makyeŋgiep.

Aposololupŋande Yesu egi.

19 Sonda ulik gulik aregât hilâm are
dewutâ ge kulukberâm agep. Ain hoŋ
bawalupŋe Yuda yeŋgât hamep agi aregât
emet kâlegenâk hâŋgi tigim tali. Ainâk
Yesuŋe togom hutyeŋân kilep. Kinmâ hin
makyeŋgiep, “Bo hamep akŋet. Kambi-
amyeŋe yeukŋe talâk.” dâep.
20 Hain dâm bâtŋe akto gasomŋe
hekatyeŋgiep. Hekatyeŋgimbo ekmâ kam-
biamyeŋe heroŋe agep.
21 Akto Yesuŋe lâuwâŋe hin makyeŋgiep,
“Kambiamyeŋe yeukŋe talâk. Apone
emelâk huŋgun niŋdo geân. Hain akmâ
nâkâ ye hainâk huŋgunyeŋgire ariwai.” dâm
he dâmbo
22 heakŋe biwiyeŋân gembo hin dâm
makyeŋgiep, “Ye Anutugât Heak âlepŋande
gem kautyeŋân mendo wâtŋân kinmâ
23 luâk bikŋe yeŋgât dosa makmâ pulim-
biâ âmâ bo akyeŋgiwiâp. Dâ bo makmâ
pulimbiâ âmâ tatyeŋgiwiap.” dâep.
24 Yesuŋe Aposolo yâk yeŋgâlai togoep
sop ain âmâ Aposolo siâ kotŋe amâ Toma
kotŋe siâ Didimo yâkŋe konok bo talep.

25 Gârâmâ galalupŋe Aposolo biknande magaŋi, “Nen Humo emelâk ekten.” hain dâm magaŋbiâ Tomaŋe hin makyeŋgiep, “Bo. Nunak koyi gewâkŋe are bâtŋân ekberân me bâtnande ire gewâkŋân howaiwerân me bâtne ire ewuyiângen ain howaim âmâ nâŋgaŋberân.” dâep.
26 Haminân hilâm 8 are bo akto Yesugât Aposololupŋe emet are kâlegen lâuwâŋe tali. Akto Toma âmâ olop tali. Akto hâŋgi âmâ hârok tigim tatbiâ ainâk Yesuŋe togom hutyeŋân kilep. Kinmâ hin dâep, “Kambiamyeŋe yeukŋe talâk.” dâep.
27 Hain dâm makyeŋgim purik katmâ Toma magaŋmâ hin dâep, “Gut. Bâtge bâtnân in katmenâ gulâk. Akto bâtne ek. Akto bâtge are gasomne ewunegi ire kâlegen katmenâ geâk. Gembo âmâ aregât han lâuwâ gaetŋe bo akmâ biwige nâŋgâlân katben.” dâep.
28 Hain dâmbo hin magaŋep, “Gâ Humone akto gâ Anutune.” dâmbo
29 magaŋep, “Gâ nekmânâk nâ nâŋgâ niŋdât me? Luâk âmbâleŋe bo nekmâ yân nâŋgâ niŋbai arekŋe amâ kambiamyeŋe heroŋe humo akbai.” dâep.
30 Yesuŋe kulem keiŋe aŋgâ aŋgâ hârok dewun nenŋân dondâ miep. Akto are hârok iren bo kulemgoân. Biknêâk kulemgoân.
31 Dâ ire âmâ emelâk kulemgoân. Imâ Yesu amâ Anutugât nanŋe huŋgun aŋdo giep aregât keiŋe nâŋgâŋetgât kulemgoân. Dâ yeŋe ire oyaŋmâ Yesugât keiŋe nâŋgâm heŋgemgom nâŋgaŋmâ âmâ âlepŋe biwiyeŋe yâkgâlân katbiâ manman âlepŋe miawak yeŋgiâkgât akto dosayeŋe bo agâkgât yu kulemgoân.

21

Yesuŋe aposolo haruângen miawak yeŋgiep.

1 Benŋe are haminân Yesuŋe Aposolo biknê are Galilaia bâtgum ginŋân manbiâ miawak yeŋgiep. Amâ luâk ire,
2 Simoŋ akto Toma kotŋe siâ Didimo akto Natanae amâ Galilaia hânân talep Kana kepia ain gâtŋe. Akto luâk lâuwâ Sebedaiogât nanlogâtŋe akto Yesugât Aposolo lâuwâ siâ olop tali.
3 Akto Petoroŋe hin makyeŋgiep, “Nâ gem iŋan oloŋberân.” dâmbo âkâ, “Nen olowâk arine.” dâm arim waŋgan âgâyi. Dâ amâ hândâk ain iŋangât âi humo mem âmâ iŋan bo meyi.
4 Akto dewutâ gawerâm akto ain Yesu haru dâtŋân togo kilep. Dâ amâ Aposolo Yesuŋe kilep amâ bo ekmâ nâŋgaŋi.
5 Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Galama, ye iŋan biknê siâ mendâi me?” dâmbo hin magaŋi, “Bo.” dâmbiâ
6 hin makyeŋgiep, “Bâin, ŋalu ŋaluyeŋe are waŋga aregât gasomŋe bâtŋe bungen hin panbiâ gembo iŋan biknê ain meyekŋet.” dâmbo ŋalu ŋalu panbiâ giep. Gembo ŋalu ŋalu kâlegen iŋan unduwâk pigi aregât oloŋbiâ umatŋe agep.
7 Akto Yesuŋe okotŋe dondâ nâŋgaŋmap arekŋe Petoro magaŋmâ hin dâep, “Imâ Humo nenŋe.” dâmbo Petoroŋe nâŋgâm âmâ emelâk mâronŋe âi ketuguepgât oloŋmâ kalep are mem luguakmâ gem penianberâm iŋgon tu kâlegen sopalep.
8 Akto Aposolo biknande waŋga siâ mem togoyi. Togom ŋalu ŋaluân iŋan pikmâ yiep are tân yeŋgum oloŋmâ âmâ waŋga are haru ginŋângenâk talep aregât ŋalu ŋalu tu kâlegen talâk dâm oloŋmâ tu ginŋân âgâm kili.
9 Hain âgâm kâlâp siâ om yendo egi. Akto kâlâwân are iŋan siâ akto sot siâ kindo egi.
10 Ekbiâ âmâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Iŋan uŋak mendâi are biknê mem gaŋet.”
11 Hain dâmbo Petoroŋe bam iŋan ŋalu ŋaluân are mem oloŋmâ ginŋângen gulep. Akto ŋalu ŋalu are kâlegen iŋan humomo yeyi are yeŋgât oyaŋyegi amâ 153 hain are egi. Dâ ŋalu ŋalu are âmâ bo hâre agep.
12 Ain kinbiâ Yesuŋe hin makyeŋgiep, “Yekâ gutmâ sot ire mem neŋet.” dâep. Dâ amâ Humoyeŋe aregât nâŋgâm bo aikoyi, “Gâ niŋe?”
13 bo aikombiâ gârâmâ Yesuŋe sot mem yeŋgiep. Akto iŋan gai olowâk mem yeŋgimbo neyi.
14 Amâ Yesuŋe sumânba agatmâ miawakyeŋgimbo âlâwuŋe are akto Aposoloŋe egi.

Yesuŋe Petoro sop âlâwu aikoep.

15 Sot nem metem tatmâ Petoro hin maganŋep, “Simoŋ Yohanegât nanŋe. Gâŋe âmâ luâk ire ewangiyekmâ nâŋgât okot âlep akmat me gain?” dâep. Hain dâmbo hin dâep, “Âo, Humo, gâ nâŋgât are nâmâ gala akginŋman.” dâep. Hain dâmbo hin dâep, “Gâ nâŋgât kâmot damunyeŋe akben.” dâep.

16 Hain dâm lâuwâŋe aikoep, “Simoŋ, Yohanegât nanŋe, gâ nâŋgât okot âlep akmat me bo?” dâmbo, “Âo. Humo, gâ nâŋgât. Nâ gâŋgât gala akman.” dâmbo hin dâep, “Gâ nâŋgât kâmot damunyeŋe akben.” dâep.

17 Hain dâm âlâwuŋe hin aikoep, “Simoŋ, Yohanegât nanŋe, gâmâ nâŋgât gala me gain?” dâmbo âlâwuŋe aikoepgât nâŋgâmbo umatŋe akto maganŋmâ hin dâep, “Humo, gâŋe âmâ siâ siâ hârok nâŋgât. Nâmâ gâŋgât galage.” dâmbo maganŋep, “Gâ nâŋgât kâmot damunyeŋe akben.

18 Akto wan miawak giŋbiap aregât makginŋbe. Ulikŋân sigan talen sop ain egâliaŋgaet ariwerâm âmâ sâŋgum luguakmâ ain ariminen. Dâ hâmbâi sâmbâ akbialân sop ain âmâ yân kinmenâ gasalupgande keige dâgâm mendugum meŋgekmâ ain bo ariwian dâm makbiat ain meŋgekmâ ariwai.” dâep.

19 Amâ Yesuŋe hin aregât maganŋep. Hâmbâi luâk siâŋe Petoro mem oloŋmâ kondo mombiap sop ain Anutugât kotŋe humo sambelem ariwiap. Haingât Yesuŋe dopkom den ire maganŋep. Hain akmâ Petoro maganŋep, “Gâ gam haminângen watnek.” dâep.

20 Petoroŋe purik dâm Yesuŋe okotŋe nâŋgâ aŋmap arekŋe watyelekmâ togombo egep. Akto yâk ulikŋân Yesugât Aposololupŋe olop konogân tatmâ sot neyi sop ain Yesugât enemŋânâk tatmâ hin maganŋep, “Humo, niŋande hâmbâi gasalupge kewugu yekberâp?” dâep.

21 Akto Petoroŋe yâk ekmâ Yesu hin maganŋep, “Humo, luâk ire âmâ gain gain?” dâmbo

22 Yesuŋe maganŋep, “Yâk mandoân nâ purikatbian aregât yâkgât wangât maktât? Gâ yân gam watnek.” dâep.

23 Hain dâmbo den are Kembugât kâmot yeŋgâlân hanâk ariep, “Yohane âmâ bo mombiap.” dâep. Dâ Yesuŋe, “Yohane bo mombiap.” bo magep. Amâ, “Yânâk tatoâk nâ purik katmâ togowian me bo amâ gâŋgât pat bo aregât wangât maktât?” dâep.

24 Akto yu kulemgoân ire hârok egân amâ den bunŋe akto nen amâ hainâk, “Den kulemgoân ire amâ bunŋeâk hârok.” dâyion.

25 Akto siâ siâ ire hârok Yesuŋe agewâk. Dâ luâkŋe Yesuŋe wan ketuguep are kulemgowerâm âmâ âi humo membiâ dâp bo tatyeŋgiwop. Akto nâŋe hin nâŋgân. Kulemgombiâ dâine hân ire hârok amâ kulem esenŋe iregât dopŋe bo tatbop. Hain.

Aposolo Yeŋgât Den Pat

Yesuŋe Aposololupŋe den makyeŋgim himbimân âgâep.

1 O galane Teopilo, nâ emelâk den
kulemgo giŋân are âmâ Yesuŋe hin dâm
luâk âmbâle makyeŋgim makmâ malep
aregât den pat hârogâk makgiŋmâ meteân.
2 Aregât keiŋe âmâ hin. Anutugât
Heakŋande Yesu tângombo âi keiŋe katmâ
arim Aposolo luâk are mem oloŋyekmâ
launje bâiŋe makyeŋgim himbimân
âgâwerâm agep. Aregât den pat kulemgom
meteân.
3 Akto aregât nengât akmâ hâk hilâlâm
nâŋgâm mondo sumân katbiâ golâ akmâ
momoŋânba agatmâ mando hilâm 40 akto
ain miawak yeŋgim Anutuŋe damunyeŋe
akbiap aregât keiŋe makyeŋgim mando
ekmâ nâŋgâyi.
4 Akto mendugum yâk olop tatmâ man-
biâ den hin dâm makyeŋgiep, “Yerusalem
kepia hinŋe dowâk bo hepunbi. Ulikŋân
hin makyeŋgiân. Ewenande ikiŋe Heakŋe
are huŋgunaŋdo gewiapgât manbiâ gem
tân yeŋgumbo ariwi.
5 Luâk kotŋe Yohane yâkŋe tu mem
puliyegep. Hain akto sop kâlep bo akto
Anutuŋe ikiŋe Heakŋe are huŋgun aŋdo
gem meme akyeŋgiwiap.” Yesuŋe hain dâep.
6 Akto hilâm siân Aposololupŋe men-
dugum mali ain hin dâm aikoyi, “Humo-
nenŋe, ulikŋân bâgilupnenŋande kepiaŋe
kepiaŋe damun akyeŋgimini hainâk gâŋe
hain akŋet dâm hinŋe maknengimenâ mi-
awakbiap me siân dâmenâ miawakbiap?”
dâyi.
7 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Are mi-
awakbiapgât sopŋe ye bo nâŋgâi. Ewe-
nande nâŋgâm miawagâk dâmbo ain mi-
awakbiap.
8 Hin konok makyeŋgire nâŋgâŋet. Anu-
tugât Heakŋande gem kârikŋe akyeŋgimbo
âmâ nâŋgât den âlepŋe makyeŋgiwaigât dop
akbiap. Akto Yerusalem kepia ain manmâ
keiŋe katmâ nâŋgât pat sambelem biken
biken arimbo nâŋgâm metembiâ Yudaia
hânângen me Samaria hânângen makmâ
arimbiâ nâŋgâmbiâ hân bâiŋângen ârândâŋ
akmâ ariwiâp.”
9 Hain dâm makyeŋgimbo ekmâ kinbiâ
dewunyeŋân owâiŋe akmâ âgâep. Âgâmbo
hamandatŋe mem tigimbo undâgâli.
10 Undâgâtmâ himbimân tâŋâk ekmâ kin-
biâ ainâk luâk lâuwâ mâronyetŋe kau golâ
golâ arekŋe yâk yeŋgâlân dowâk miawa-
giat.
11 Miawakmâ hin dâm makyeŋgiyiat,
“Galilaia hânân gâtŋe, ye wangât dewun-
yeŋe egon panmâ tâŋâk ekmâ kindâi?
Yesuŋe hepunyekmâ himbimân âgâmbo
ektâi ina benŋe hainâk himbimângenba
purik katmâ gewiap.” dâyiat.

*Aposolo purik katmâ ariyi areyeŋgât ko-
tyeŋe.*

12 Hain dâm hepunyekmâ arimbela
Aposololupŋe Oliwa gimbâŋânba geyi.
Akto Oliwa gimbâŋe amâ Yerusalem kepia
ewumâk tatâp arewa purik katmâ ariyi.
13 Arim Yerusalem kepian âgâm emet
tali ain âgâyi. Akto Aposolo mali are âmâ
kotyeŋe hin, Petoro, Yohane, Yakobo, An-
derea, Pilipo, Toma, Batolomaio, Yakobo
siâ Alipaiogât nanŋe, Roma yeŋgât hâkâŋ
agi are yeŋgâlân gâtŋe siâ kotŋe Simoŋ akto
Mataio. Akto Yudasi siâ Yakobogât nanŋe.

*Ulikŋân Yudasi bâlimbo yâkgât gewâkŋân
siâŋe kilâkgât Anutu ulilaŋi.*

14 Aposololupŋe, Yesugât memeŋe,
emilupŋe akto âmbâle bikŋe menduguyek-
biâ olop tatmâ biwi konok akmâ tatmâ
Anutu den magaŋi.
15 Sop ain biwiyeŋe Yesugâlân kat-
mini are yeŋgât galalupyeŋe 120 arekŋe
mendugum kinbiâ Petoroŋe tânâmyeŋân
agatmâ kinmâ hin makyeŋgiep,
16-17 “Galalupne, Yudasigât makyeŋgire
nâŋgâŋet. Yesugât hoŋ bawa kotŋe Yu-
dasi yâkŋe nen olop manmâ âi miep ina
gasa ulik gulik akmâ hekat yeŋgimbo Yesu
meyi. Amâ Anutugât Heakŋe Dawidi den
magaŋdo den dâm kulemgoep are bunŋe
agep.
18 Akto Yudasiŋe Yesu bâleŋe agaŋbiap
aregât puli waŋbiâ mem hamewakmâ
palep. Hain akto kautŋande purik dâmbo

tepŋe okotŋe hârogâk hindakmâ hânân giep.
19 Hain akto Yerusalem kepia ambolupŋande puli are mem yâkgât pat are nâŋgâm metem âmâ hân aregât kotŋe Akedama dâm koli. Kot aregât purikŋe amâ, “Hepŋaet hân” are puligoyi.
20 Akto Anutugât kepŋe siâ hin yendâp, “Luâk iregât emet hewukŋe akbiap. Akto luâk siâŋe togom yâkgât dumŋân âi membiap.” akto Anutugât kepŋe siâ hin, “Luâk siâŋe yâkgât dumŋân miawakmâ welamŋân kinmâ yâkgât âi damunŋe akbiap.”
21 Aregât Yesu hutnenŋân olowâk malion nengâlân gâtŋe siâ mem miawakberen.
22 Akto ulik gulik Yohaneŋe âi keiŋe katmâ tu puli yeŋgiep are egion. Sop ainba Yesuŋe maknengim manmâ himbimân âgâep are egion. Nengât hut nenŋânba luâk siâ mem miawakberen.” dâep.
23 Petoroŋe hain dâm makyeŋgimbo luâk lâuwâ mem miawakyelegi. Luâk siâ kotŋe Matia, akto siâ kotŋe Yosepe. Yosepegât kotŋe irakŋe Yusito akto kotŋe siâ Basaba dâm koli.
24 Hain mem miawakyelekmâ hin dâm Anutu magaŋi, “O Kembu nenŋe, gâ luâk hârok yâk yeŋgât biwiyeŋe ekmâ nen hârok keinenŋe nâŋgâmat aregât luâk lâuwâ yu kindat ire siâ me siâ gugak mem miawakmâ maknengimenâ ekberen.
25 Yudasiŋe Yesugât Aposolo malep ina âi are hepunmâ âmâ manman bâleŋân ariep aregât yâkgât welamŋân kinmâ âgâwiap yâkgât kotŋe maknengimenâ nâŋgâne.” dâm ulilaŋi.
26 Hain ulilaŋbiâ kulem esenŋe mem kotyetŋe lâuwâ lâuwâ kulemgoep. Kulem esenŋe lâuwâ kulemgom umbâ kâlegen kato giep. Gembo mem oloŋdo Matiagât kotŋe kulemgoep are miawagep. Mem miawakto benŋe Aposolo keiân konok yâk yeŋgâlân dewatimbo keiân lâuwâ agi.

2

Anutugât Heakŋe arekŋe gem memeyeŋe akyeŋgiep.

1 Hilâm kotŋe Pendekosi hombaŋ dâm koli sop are ewumâk akto luâk âmbâle biwiyeŋe Yesugâlân kali yâk hârogâk emet siân âgâm menduguakmâ tali.
2 Tatbiâ himbimânba mun humo siâ seru munŋe panmap mun hainâk dowâk sân sânâk giep. Gembo emelan tali luâk âmbâle are hârogâk nâŋgâyi.
3 Akto yâk yeŋgâlân wan siâ kâlâp ululunŋe hain arekŋe miawakmâ hogoakmâ kautyeŋân ârândâŋ giep.
4 Hain akto Anutugât Heakŋande humo akmâ tânyeŋgumbo denyeŋe siâ siâ magi.
5 Hain agi sop ain Yuda luâk Anutugât den lokom bikenba bikenba mendugum mali are togom Yerusalem kepian âgâm mali.
6 Ain manbiâ siâkâ denyeŋân denyeŋân makmâ manbiâ nâŋgâyi. Are nâŋgâm togom mendugum sân sân mem bâtyeŋe dâtyeŋân igim kili. Hain akbiâ luâk âmbâle Yesugâlân biwiyeŋe kali arekŋe siâkâ denyeŋân denyeŋân makmâ mali.
7 Akto are nâŋgâm aregât biwiyeŋe agato bâtyeŋe dâtyeŋân igim hin dâyi, “Luâk den aktâi ire Galilaia hânân manmai
8 arekŋe gain gain akmâ nengât den hain are makbiâ nâŋgâen?
9 Nen togom yu mendugum kinden ire nengât keinenŋe hin. Nen Pata hânân gâtŋe, Mede hânân gâtŋe, Elam hânân gâtŋe, Mesopotamia hânân gâtŋe, Yudaia hânân gâtŋe, Kapadokia hânân gâtŋe, Ponto hânân gâtŋe, Asia hânân gâtŋe,
10 Prigia hânân gâtŋe, Pampilia hânân gâtŋe, Aigita hânân gâtŋe, Afrika hânân gâtŋe, Kirene hânân gâtŋe, akto Roma kepian gâtŋe. Nen kepia ya yeŋgonden ain gâtŋe.
11 Akto bikŋe Kreta ain gâtŋe akto Arabia hânân gâtŋe. Akto nen kepia ya yeŋgonden are bikŋe kâlewângen akto bikŋe ewumâk nen ain gâtŋe. Nen âmâ bikŋe Anutugât den nanaŋ nenŋânbak nâŋgâyion akto bikŋe Yuda yeŋgâlân dewatiyion hain arekŋe manden. Akto Anutuŋe kulem siâ siâ âlepŋe akmap aregât nengât dennenŋân dennenŋân dâm maktâi are nâŋgâen.” dâyi.
12 Hain dâm nâŋgâmbiâ dâtŋe akto kautyeŋe gulip akto hin magaŋgi goaŋgi agi,

“Iregât keiŋe gain gain?” dâyi.
13 Hain dâmbiâ bikŋande Aposolo yekbiâ yânŋe akto giriŋyeŋgim hin dâyi, “Luâk ire waiŋ tu are nembiâ biwiyeŋe gulip akto hain aktâi.” dâyi.

Petoroŋe agatmâ kulem agi aregât keiŋe makyeŋgiep.

14 Hain dâmbiâ Petoroŋe Aposololupŋe keiân konok are hutyeŋânba kinmâ den humo hin dâm makyeŋgiep, “Galalupne, akto Yerusalem kepian togom mandâi ye kulem iregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet.
15 Yu nenektâi nen âmâ waiŋ tu are bo nenden akto biwi bo gulip akten. Hinŋe âmâ hândâktâgâk waiŋ tu are bo nenden.
16 Nen yu aktenŋe nenektâi ire propete kotŋe Yoeleŋe kulem ire miawakbiapgât den ire kulemgoep are kârikŋe aktâp.
17 Anutuŋe hin dâep, “Hâmbâi humogât sop are tâlâgumbo âmâ nâŋe nunaet Heakne are huŋgun aŋdere gem luâk hârok ârândâŋ akyeŋgiwiap. Huŋgun aŋdere gembo âmâ luâk âmbâle biwiyeŋe nâŋgâlân katmâ manbai arekŋe nâŋgât den dâm makyeŋgiwai. Akto luâk wan siganlupyeŋe yeŋgât biwiyeŋe purik âgâmbo giwelân siâ me siâ ekbai. Akto luâk âmbâle sâmbâŋe asiŋ yem âmâ giwet ekmâ nâŋgâwai.
18 Akto sop ain nâŋgât Heakŋande nâŋgât hoŋ akto âi âmbâle ârândâŋ meme akyeŋgimbo nâŋgât den dâm magaŋgiwai.
19-20 Akto Kembu togowiap aregât hamep hâwâliŋe humo sopŋe tâlâguwiap ain maktere âuren himbimânba kulem siâ siâ miawakbiap. Dewutâ golaŋe hândâk akbiap. Akto hândâkgât dewutâ arekŋe gilâm miawakbiap. Akto hânân hin miawakbiap. Kâlâp dâwokŋande gilâm akmâ emet me hân hârok tigim om derewiap.
21 Sop ain luâk bikŋe Kotdâgât kotŋe konmai are âmâ Anutuŋe bo hilip yeŋguwiap.”

Petoroŋe Yesugât den ulikŋân kulemgoyi aregât keiŋe makyeŋgiep.

22 Israe luâk, den siâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe Yesu Nasarete kepian gâtŋe are ekto ârândâŋ agepgât humo aganŋdo hut yeŋân manmâ kulem keiŋe keiŋe mendo ekmâ nâŋgâyi. Yesugât keiŋe hain agâkgât Anutuŋe makmâ hâriep.
23 Hain dâm hârembo wan me wan are aganŋi. Aganŋmâ luâk Anutu kotŋe bo konmai are yeŋgimbiâ mem hâk hilâlâm waŋmâ lâwinân kombiâ moep.
24 Hâk hilâlâm nâŋgâm mondo sumân kali. Dâ sumânâk tatbiapgât dopŋe bo agep aregât Anutuŋe nâŋgaŋdo golâ akmâ sumânba agalep.
25 Akto aregât keiŋe Dawidiŋe kulemgoep are kârikŋe aktâp amâ hin,
“Nâŋe kotdâ bâtne bungen tatmap yâk dewunnande ekmâ tatmâ mandân aregât bo hepun nekmap. Wan me wan nâŋgâre umatŋe akbopgât yâkŋe tân nugumap. Tân nugumbo kârikŋe akman.
26 Aregât biwine âlepŋe akto gâŋgât heroŋe aktân. Akto kep keŋgu mendân. Akto siân agatbiangât biwine owâiâp.
27 Dâ mombian âmâ momoŋe yeŋgât manmanân tatbomgât bo hepun nekbiat. Akto nâmâ gâŋgât akmâ huragumangât aregât hâkne hagitne sumân tatmâ hambuwomgât menekmenâ agatbian aregât momogât bo hamep akman.
28 Gârâmâ gâŋe manmangât dâp katniŋen. Akto gâ olop manmâ kambiamne âlepŋe akto manmâ âgâman.” Den are Dawidiŋe kulemgoep.
29 Galalupne hakunennŋe kotŋe Dawidi miawagep yâkgât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Yâk mondo hangoyi yâkgât sumŋe are ekmaen. Are ekmâ hin nâŋgâmaen. Dawidi hambuep dâmaen aregât Dawidiŋe ikiŋaet bo magep. Dawidi âmâ Propete luâk siâ mando Anutuŋe den kârikŋe maganŋep aregât
30 yâkŋe âmâ hin dâep, “Anutuŋe hakulupne yâk yeŋgâlân gâtŋe siâ mem kato luâk kotdâ akmâ manmâ nâŋgât dumnân kinbiapgât makmâ hâreniŋep.”
31 Are nâŋgâm kinmâ Anutuŋe huŋgunaŋdo gewiap are momoŋânba agatbiap aregât hin dâm magep, “Nâ mondereân otnene sumânâk tato hâkne higennŋe akbopgât dâm menekto agatbian.” dâep. Dawidi hain magep.
32 Haingât Anutuŋe Yesu are mem agatmâ kindo Aposolo nennŋe egion.

33 Anutuŋe Yesu mem agato ikiŋe bâtŋe bungen âgâ kindo ewenŋande ikiŋe Heakŋe katmâ yâkgât nâŋgâm den kârikŋe magep are miep. Hain akmâ benŋe huŋgun aŋdo gem tân nengumap aregât kulemŋe yu ektâi.
34 Dawidi âmâ ikiŋe himbimân bo âgâep aregât hin dâep,

Anutu kotdâŋe nâŋgât kotdâ hin dâm maganŋep, “Gâ togo bâtne bungen tatmenâ
35 gasalupge mem ge katyektere tâliyekbiat.”
36 Israe luâk âmbâle hârokŋe hain nâŋgâmbiâ biwiyeŋe kau akbiap. Yeŋe Yesu moâk dâm lâwinân kombiâ moep are Anutuŋe nanŋe are mem agatmâ, “Kotdâ yeŋe ak.” dâm damun nenŋe kalep.” dâep.

Luâk âmbâle dondâŋe biwiyeŋe Yesugât kali.

37 Petoroŋe den hain dâm makyeŋgimbo den arekŋe biwiyeŋân ewumbo Aposolo bikŋe hin aiyeŋguyi, “Galalupnenŋe wan aktenŋe ârândâŋ agâkgât maknenginet.” dâyi.
38 Hain dâmbiâ Petoroŋe hin dâep, “Ye hanyeŋe purikatmâ biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ tu puliyektenŋe bâleŋeyeŋe bo akbiap. Bo akto Anutuŋe wâtgât memeŋe yeŋgimbo manbai.
39 Akto Anutu Humonenŋe arekŋe ye akto nanlupyeŋe akto hânŋe hânŋe manmâ ariâi are oloŋyekbiap areyeŋgât den makmâ kalep.”
40 Petoroŋe hain makyeŋgim benŋe dewatim hin makyeŋgiep, “Luâk yu mandâi imâ pâit pâitŋe aregât yeŋgât hâu âmâ Anutuŋe makto bâleŋân manbai. Ye hain akyeŋgiwopgât hepunyekmâ biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ Anutuŋe meyekbiap.”
41 Hain dâmbo sop ain luâk âmbâle 3,000 yâkŋe Petorogât den are nâŋgâmbiâ humo akto are tu puli yeŋgimbiâ Yesugât kâmot are yeŋgâlân dewatiyi.

Biwiyeŋe Yesugâlân kali arekŋe mendugum biwi konok akmâ mali.

42 Hain akbiâ aregât Aposoloŋe Yesugât keiŋe makyeŋgim potatmâ yeŋgimbiâ nâŋgâm kârikŋe akmâ mali. Hain akmâ biwi konok manmâ Anutugât kotŋe konmâ sot mendugum katmâ Yesugât pat nelâm nengiwop dâm nem heroŋe akmini. Heroŋe akmâ Anutu ulilaŋmini.
43 Hain akbiâ Aposoloŋe kulem keiŋe keiŋe kenuŋmâ mali are luâk âmbâle hârokŋe ekmâ hamep akmâ sân sân meyi.
44 Akto biwiyeŋe Yesugâlân kaliŋe biwi konok akmâ manmâ yeŋaet puli me wan me wan hârok mem mendugum kâmot konogân katmâ mali.
45 Akto bikŋande wan me wan hârogâk are bo gangerâmbiâ siâŋe puligombiâ puli are potatmâ galalupyeŋe yân manmâ puligât umburuk agi are bikŋe potatmâ yeŋgiyi.
46 Hilâm ain sumbe emetŋân âgâm biwi konogâk akmâ mendugum den maganŋgi goaŋgi akmâ mali. Akto sot bikŋe emetyeŋân âgâm âmâ menduguakmâ nem mali. Akto ain kambiamyeŋe heroŋe akto Anutu âlepŋe dâm kotŋe konmâ mali.
47 Hain akbiâ luâk hârokŋe yekmâ heroŋe agi. Akto Humoŋe hilâmŋe hilâmŋe luâk âmbâle bikŋe memeŋe akyeŋgimbo biwiyeŋe Yesugâlân katmâ manmâ Yesugât kâmolân dewatiyi.

3

Petoroŋe luâk keiŋe bâliep siâ ekmâ mem heŋgemgoep.

1 Hilâm siân eŋgaiŋe akto Anutugât kotŋe konminigât sopŋe ain Petoro akto Yohaneŋe sumbe emetŋân âgâwerâm agiat.
2 Hain akbela âmâ luâk siâ memeŋaet tepŋânbak keiŋe bâleŋe miawagep luâk are galalupŋande sumbe emetŋaet hâŋgi siâ kotŋe âlep âlepŋe dâmini ain katbiâ talep. Katbiâ tatmâ hilâmŋe hilâmŋe luâk sumbe emetŋân âgâm gemini are puli siâ siâ ekmâ egâliaŋmâ aregât ulityeŋgim tatminep.
3 Hain akmâ mando Petoro akto Yohane yâkŋe sumbe emetŋân are âgâmbela yelekmâ âmâ wan me wan siâ niŋlet dâm aregât ulityetkiep.
4 Ulityetkimbo ekmâ âmâ Petoroŋe hin dâep, “Gâ net nelek.” dâmbo
5 luâk keiŋe bâliep arekŋe puli siâ siâ niŋberâm aktat dâm biwiŋe heroŋe akto enem dewunyetŋân yelegep.
6 Yelekto Petoroŋe hin dâm maganŋep, “Sikum siâ siâ me puli me ito are bo

tatniŋdâp gârâmâ konok tatniŋmap are giŋberângât maktere nâŋgâ. Yesu Anutuŋe huŋgun aŋdo giep Nasarete kepian gâtŋe, yâkgât kârikŋân makgiŋbe. Agatmâ bam ari." dâep.

7 Hain dâm bâtŋe bungen mem agalep. Mem agato ainâk keiŋe âlepŋe akto bin bin kinmâ agatmâ sopanmâ agatmâ sopanmâ agep. Hain akmâ Anutu nâŋgaŋep.

8 Hain akmâ agatmâ kindo yâk olowâk sumbe emetŋân âgâyi. Âgâm luâk arekŋe heroŋe akmâ agatmâ sopanmâ agatmâ sopanmâ bam gutmâ Anutugât kotŋe mem agalep.

9 Hain akto luâk âmbâle hârokŋe yâk bam gutmâ Anutu mepaiŋe miep are egi.

10 Ekmâ hin dâyi, "Sumbe emetŋân luâk keiŋe bâle bâleŋe tatmap ina bin bin kindâp. Luâk are ulikŋân bo arim togominep. Sumbe emetŋaet hâŋgiân kotŋe âlep âlep dâmini ain tatmâ puli me sikumgât ulitnengim tato ekminion are ina hinŋe âlepŋe akmâ bin bin kindâp." dâm nâŋgâmbiâ bimbiâk agep. Bimbiâk akto gain gain aktâp dâm âmâ nâŋgâm bâtyeŋe dâtyeŋân igiyi.

11 Akto luâk arekŋe Petoro akto Yohane yetgâlân dewatim meyelekto hetakŋe siâ kotŋe Salomo ain kinbiâ hârogâk ekmâ biwiyeŋe agato aregât magaŋgi goaŋgi akmâ kili.

Petoroŋe Yesugât keiŋe makyeŋgiep.

12 Hain akbiâ Petoroŋe yekmâ hin dâm makyeŋgiep, "Israe luâk, ye wangât luâk ire ekmâ bâtyeŋe dâtyeŋân igim kindâi? Yu miawaktâp ire netŋaet kârikŋân bo mem âlepŋe ketuguet. Akto netŋaet nâŋgâ nâŋgân bo. Bo kârikŋe aregât wangât net tâŋâk nelektâi?

13 Keiŋe hin tatâp. Abraham, Isaka, Yakobo yâk yeŋgât Anutu akto nengât hakulupnenŋe yeŋgât Anutu, yâkŋe hoŋ bawaŋe Yesu ekmâ yâkgât kotŋe mem agatŋet dâm yâkgât kulem are luâk iregâlân mem miawakto kindo ektâi. Yeŋe Yesu are hâkâŋe akmâ Anutugât kotŋe bo konmai yeŋgâlân kali. Katbiâ Pilatoŋe, "Yesu huŋgun aŋdere yânŋângen geâk." dâmbo âmâ yeŋe kârikŋe akmâ, "Borâen. Luâk aregât hâkâŋ akten." hain dâyi.

14 Akto Yesuŋe bâleŋe siâ bo akminep are ina hâkâŋe akmâ kuk agaŋi. Akto luâk koko kotŋe Baraba yâkgât ukenŋe nâŋgâmbiâ Pilatoŋe wato hâkŋângen gembo yâkgât dumŋân Yesu are koyi.

15 Hain akmâ luâk âmbâle yeŋe manman kârikŋe aregât amboŋe ina koyi. Kombiâ mondo hangombiâ âmâ Anutuŋe momoŋânba mem agato kinmâ mando egion.

16 Luâk irekŋe âlepŋe aktâp aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Yesu yâkgât kolân dâetŋe Yesuŋe meme agaŋdo biwiŋe yâkgâlân hikom âlepŋe aktâp. Âlepŋe akto ektâi.

17 Akto galalupne nâ hin nâŋgân. Ye akto humomolupyeŋande Yesugât keiŋe pâpkom aregât hain agaŋi.

18 Akto emelâk Anutuŋe Yesugât den hin dâm Propetelupŋe yeŋgât biwiyeŋân kato kulemgoyi are kârikŋe agep. Den are âmâ hin. Anutuŋe huŋgunaŋdo gewiap arekŋe hâk hilâlâm nâŋgâm mombiap.

19 Hain akto benŋe Anutuŋe dosayeŋe puli yeŋgimbo bo agâkgât biwiyeŋe hulaŋ akmâ Anutugâlângen arimbo agak memeyeŋe bâleŋe are hepunmâ manbai.

20 Hain akbiâ Kembu Yesu yâk olowâk manmâ Anutugât kârikŋân kinbiâ âmâ Humoŋe memeŋe akyeŋgimbo biwiyeŋân ârândâŋ akbiap. Akto hâmbâi Yesuŋe damunyeŋe akbiap aregât huŋgun aŋdo gewiap.

21 Uŋak âmâ Kembu Yesu yâk himbimân mandâp. Anutuŋe propetelupŋe den biwiyeŋân kato kulemgoyi are bunŋe agâk dâm wan me wan are heŋgemgom mem hulaŋ nenekbiap. Aregât sop tâlâguwiap ain Yesu purik katmâ lâuwâŋe gewiap.

22 Aregât Moseŋe Israegât kâmot den hin dâm makyeŋgiep, "Kembu Anutuŋe galalupyeŋe yeŋgât hutyeŋân propete luâk siâ nâ hinare mem miawakto arekŋe den makyeŋgimbo are bo hepunmâ âmâ nâŋgâmâk manbi.

23 Gârâmâ siâŋe yâkgât denŋe are hâkâŋ akbiap are âmâ yeŋe mem siângen katmâ watbiâ hâkŋângen gem manbiap."

24 Are Mose ikiŋak akbiapgât bo magep. Propete luâk hârok Samue malep sop ainba

kulemgom gayi benŋe hinŋe âkâ den areâk makmâ kulemgoyi.

25 Akto Anutuŋe propete mali yâk yeŋgât makmâ katyeŋgiep. Are nengât pat agep. Akto Anutu yâk olop den akbiâ biwiyeŋe kepik agep. Aregât bunŋe hainâk nengât agep. Haingât Anutuŋe Abraham hin maganŋep, “Siân gâŋgât kâmot sambelem ariwai areyeŋgâlân gâtŋe konok arekŋe luâk âmbâle hân biken biken manbai are hârok tân yeŋgumbo heroŋe akbai.” dâep.

26 Den aregât bunŋe miawak nengimbo Anutuŋe Yesu Anutu ikiŋe hoŋ bawa manmâ bâleŋaet dâp are hepunŋetgât huŋgunaŋdo Israe luâk âmbâle nen soŋ mem oloŋnenekberâm giep.” dâep. Petoroŋe hain dâep.

4

Petoro akto Yohane kala busi kâlegen katyelegi.

1 Petoro akto Yohane yâkŋe den hain dâm makyeŋgim kinbela sumbe kat kat luâk akto tembe loko yeŋgât humomolupyeŋe akto luâk kâmot siâ kotyeŋe Sadukaio arekŋe yâk yetgâlân togoyi.

2 Togombiâ den makyeŋgim kinmâ Yesu are momoŋânba agalep hainâk nenâkâ agatbaen dâm aregât den âlepŋe makyeŋgimbela are nâŋgâm hin dâyi, “Are bo agakŋe” dâm nâŋgâmbiâ bâlimbo

3 aregât emet eŋgaiŋe agepgât hole aknerâm meyelekmâ arim kala busi kâlegen katyelekbiâ yeyiat.

4 Akto Petoroŋe den potatmâ yeŋgimbo nâŋgâyi are yeŋgâlân gâtŋe oyaŋyeŋe 5,000 arekŋe nâŋgâm agatmâ Kembugât kâmot yâk yeŋgâlân dewatim mali.

Petoroŋe Israe yeŋgât humomolupyeŋe makyeŋgiep.

5 Emet hauŋdo Israe yeŋgât humomolupyeŋe akto sumbe emetŋaet damun akto Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi yâkŋe Yerusalem kepian âgâm

6 sumbe kat kat yeŋgât luâk kautŋe kotŋe Anasi akto laumatŋe kotŋe Kaipa akto galalogâtŋe Yohane siâ akto Alesande akto kâmotlupyeŋe olowâk den emetŋân âgâm menduguyi.

7 Mendugum tatmâ Aposolo lâuwâ are yetgât dâmbiâ meyelekmâ gambiâ den âiân katyelegi. Hain akmâ aiyetkum hin dâyi, “Niŋande kârikŋe yetkimbo uran kulem are membela egion? Akto niŋaet kotŋe konmâ kinmâ hain agiat?” dâyi.

8 Hain dâmbiâ Anutugât Heakŋande Petoro kârikŋe waŋdo kinmâ hin dâm makyeŋgiep, “Israe, nengât humomolupnenŋe hin dâre nâŋgâŋet.

9 Netŋe luâk keiŋe bâliep are magaŋdetŋe âlepŋe agep aregât yeŋe hin dâm ainetkuâi, “Niŋande kârikŋe yetkimbo mem kinmâ luâk are heŋgemgoyiat.” dâi,

10 aregât keiŋe hin dâm makyeŋgire yeŋe nâŋgâm Israe luâk hârok ari makyeŋgiwi. Akto aregât keiŋe hin. Anutuŋe huŋgun aŋep Nasarete kepian gâtŋe kotŋe Yesu are lâwinân kombiâ moep. Mondo Anutuŋe momoŋânba mem agalep are golâk mandâp yâkgât kârikŋân kinmâ dâetŋe luâk keiŋe bâliep arekŋe âlepŋe agep are dewunnenŋân yu kindâp ire.

11 Akto Dawidiŋe Yesugât nâŋgâm den siâ hin dâm kulemgoep are kârikŋe agep,

> “Emet kenuŋmai arekŋe kun kun ire bâleŋe dâm hepuli arekŋe agatmâ kun kun kârikŋe akmâ kindâp.”

dop hainâk yeŋe âmâ emet kenuŋmai hainâk akmâ Yesu ina bâleŋe dâm hepuli.

12 Ire nâŋgâŋet. Luâk siâŋe kârikŋe nengimbo himbimân âgâwaengât dopŋe bo tatâp. Bo kârikŋe. Anutuŋe Yesu nengât dâm huŋgunaŋdo giep yâkŋe ikiŋe wâtŋe nengimbo bâli bâligât pat boân manmaen.” dâep.

Israe yeŋgât humomolupyeŋande Aposolo makmâ hâreyetkiyi.

13 Hain dâmbo ain kili arekŋe Petoro akto Yohane yâk luâk yânŋe nâŋgâ nâŋgâgât emetŋân bo maliat aregât bo hamep akmâ den kârikŋe magiat are nâŋgâmbiâ dâtŋe akto hin dâyi, “O luâk ire âmâ Yesu olop mali.” hain dâyi.

14 Akto luâk âlepŋe agep are yâk yetgât hutyetŋân kindo ekmâ hin dâyi, “Den hâuŋe gain gain makne?” dâm yân kili.

15 Hain akmâ aregât huŋgun yetkimbiâ emet kâlegenba betgen ge kinbela yâk yetgât hin dâm maganŋgi goaŋgi agi,

16 “Nen luâk lâuwâ ire gain gain
akyetkine? Yâkŋe makbela kulem humo
miawakto luâk ire âlepŋe agep. Akto aregât
den pat Yerusalem kepia ambolupŋande
emelâk nâŋgâm meteâi aregât gain gain
akne? Denŋe bo agâkgât dop bo tat-
nengiâp?
17 Akto den arekŋe sambelembo kepiaŋe
kepiaŋe nâŋgâm metewâigât Yesugât
kotŋe lâuwâŋe bo konbiandatgât kârikŋe
makyetkiweren.” dâyi.
18 Hain dâm kinmâ gaet dâm yetkonbiâ
âgâmbela hin dâm makyetkiyi, “Yetŋe
Yesugât kotŋe bo konmâ yâkgât keiŋe
lâuwâŋe bo makyeŋgiwiandat.”
19 Hain dâmbiâ Petoro akto Yohane yâkŋe
hin dâm makyeŋgiyiat, “Yeŋeak nâŋgâŋet.
Netŋe Anutugât den are hepunmâ yeŋgât
den lokom kindetŋe Anutuŋe nâŋgâmbo bo
ârândâŋ akbiap. Aregât yeŋgât den bo
lokoweret.
20 Net Yesuŋe âi mem hekat netkimbo
ekmâ nâŋgâyiot are yeŋe makmâ hâre
netkiwaigât dop bo tatâp.” dâyiat.
21 Hain dâmbela yâkŋe wârakmâ den
kârikŋe lâuwâŋe makyetkim benŋe yeŋaet
hin dâm magaŋgiyi, “Luâk âmbâle kâmot
humo arekŋe
22 luâk âlepŋe agep are kopa akmâ
manmâ gambo hombaŋ 40 agep aregât
nâŋgâmbiâ humo agep aregât nenŋe
gain gain akmâ hâre yetkiweren?” dâm
nâŋgâmbiâ umatŋe akto hepuli.

Biwiyeŋe Yesugâlân kali arekŋe hamep akbâen dâm Anutu ulilaŋi.

23 Petoro akto Yohane yâkŋe arewa gam
galalupyetŋe yeŋgâlân arim sumbe kat
kat luâk yeŋgât humomolupyeŋe akto
Israe yeŋgât humomolupyeŋe yâkŋe den
makyetkiyi aregât den pat are hârok
makyeŋgiyiat.
24 Makyeŋgimbela nâŋgâm biwiyeŋe
heroŋe akto nâŋgâ nâŋgâ mendugum
Anutugât kotŋe mem agatmâ hin dâyi,
“Kembu Humo, himbim hân haru akto
hângât wan me wan keiŋe keiŋe kalen
aregât amboŋe gâ.
25 Gâŋgât Heakgande hakunenŋe Dawidi
gâŋgât den lokom malep yâkgât biwiŋân
kato Dawidiŋe Anutugât hin dâep,
“Anutugâlân biwiyeŋe bo katmaiŋe
Anutu ewangim kinmâ yâk mem ge
katbaigât dop bo tatâp aregât wangât
gasa agaŋdâi?
26 Akto hânân luâk kembu akto hu-
momolupyeŋe yâkŋe menduguakmâ hin
dâmai, “Anutu kembu yâkŋe damunyeŋe
ak dâm huŋgunaŋdo giep are gasa agaŋmâ
siângen katne.” hain dâmai.”
27 Dawidiŋe den hain dâep aregât bunŋe
miawakto Herote akto Pilato kotŋe siâ
Ponto yâkŋe galalupŋe akto Israe luâk
bikŋe yâk olop kepia ain mendugum ma-
gaŋgi goaŋgi agi aregât âmâ damun nenŋe
akberâm aregât nange hoŋ bawage âlepŋe
are huŋgunaŋmenâ giep yâkgât hâkâŋ
akmâ wan me wan bâleŋe agaŋberâm
menduguyi.
28 Are âmâ yeŋe hanyeŋaet bo agi. Gâŋe
emelâk nâŋgâm kalen are miawakbiap
dâmenâ miawagep.
29 Kepia iregât ambolupŋande den
kârikŋe maknengimbiâ hamep akbâengât
den are nâŋgâm nen hoŋ bawalupge
kârikŋe aknengimenâ denge makberâm
hamep bo akbaen.
30 Akto nange Yesu hoŋ bawage âlepŋe
yâkgât wâtŋân kinmâ luâk kundatdâ âlepŋe
akbiâ kulem keiŋe keiŋe miawagâkgât tân
nenguwen.”
31 Hain dâm ulilaŋbiâ emet mendugum
tali are duwuŋ agep. Hain akto Anutugât
Heakŋe arekŋe kârikŋe akyeŋgimbo hamep
hepunmâ arim Anutugât den are owâiŋeâk
makyeŋgim mali.

Yesugâlân biwiyeŋe kali yâk han biwi konok akmâ mali.

32 Hain akmâ sop ain sikum me puli
me wan me wan tatyeŋgiep aregât, “Ire
nâŋgât are gâŋgât.” hain bo dâm konogâk
mendugum katbiâ tânyeŋguep. Biwiyeŋe
Yesugâlân katmini arekŋe biwiyeŋe
konogâk akto nâŋgâ nâŋgâyeŋe konok akto
agak memeyeŋe konogâk akmini.
33 Akto Aposolo yâkŋe Yesu Humo mo-
moŋânba agalep aregât den pat âlepŋe are
makyeŋgimbiâ kârikŋe akto hamep bâlâk
makyeŋgim mali. Hain akmâ manbiâ Anu-
tuŋe damunyeŋe akto luâk âmbâle hârokŋe
heroŋe akyeŋgiyi.

34 Akto hutyeŋân siâŋe umburuk me mop
bo mali. Akto hân me kalamân gâtŋe me
emet me kotŋe siâ siâ are luâk bikŋe togom-
biâ are yeŋgiyi. Yeŋgimbiâ aregât hâuŋe
puliyeŋgimbiâ puli are kâmot humo yâk
yeŋgât pat Aposolo yeŋgâlân katbiâ talep.
35 Akto luâk bikŋe puli me kotŋe siâ
siâ umburuk manbiâ arewa mem potatmâ
yâk yeŋgiyi.
36 Hain akmâ manbiâ hutyeŋân luâk siâ
kotŋe Yosepe are malep. Akto Aposoloŋe
yâkgât kotŋe irakŋe Banaba dâm koli. Kot
aregât purikŋe amâ hin, “Luâk siâ wan me
wanŋe hâkŋân âgâmbo dowâk tângomap.”
Akto yâk âmâ Lewigât kâmolân gâtŋe kepia
siâ haru tânâmŋân talep kotŋe Kipiro ain
gâtŋe.
37 Akto luâk arekŋe ikiŋe hân are luâk siâ
waŋdo puligombo puli are mem aposolo
yeŋgâlân togom ârândâŋâk katmâ metiep.

5

Anania akto Sapira yâkŋe Anutu hiaŋgiat.

1 Akto luâk siâ malep kotŋe Anania
akto âmbenŋe kotŋe Sapira yâkŋe ma-
gaŋgi goaŋgi akmâ hânyetŋe are puligât
yeŋgimbela hângât puli me sikum dondâ
yetkimbiâ kalakbela tatyetkiep.
2 Akto bikŋe âmâ mem netŋe dâtâŋe dâm
katbela tato luâkŋande bikŋeâk mem arim
Aposolo yeŋgâlân katmâ, “Hârok mem to-
goân.” dâm heyeŋgiep.
3 Hain dâmbo Petoroŋe hin magaŋep,
“Anania gain gain akmâ Niambiŋe biwige
mem gulip ketugumbo Anutugât Heakŋe
hiaŋmâ hângaet puliŋe are bikŋe mem
heambuktât?
4 Akto hânyetŋe bo yeŋgiyiat sop ain
âmâ yetŋaet tatyetkiep. Gârâmâ yeŋgimbela
puli yetkimbiâ puli are hanyetŋaet ukenŋe
waliat amâ ârândâŋâk yiep. Akto puli
ire netŋeâk hârok dâm togombela umatŋe
aktâp. Aregât gâŋe luâk henengiât are
bâliâp amâ Anutu hiaŋdât amâ dondâ
bâliâp.” dâep.
5-6 Hain dâmbo Ananiaŋe den are nâŋgâm
ainâk kuŋ kâruŋ ge yiep. Ge mom yendo
luâk sigan ain mali arekŋe sâŋgumŋe katip-
kom lokom arim hangoyi. Akto Ana-
nia moep aregât den pat nâŋgâyi arekŋe
hamep agi.
7 Akto sop ainâk âmbenŋande luâkŋaet pat
bo nâŋgâm pâlâmŋe togoep.
8 Togombo Petoroŋe hin dâm aikoep,
“Hânyetŋaet puliŋe luâkge hârogâk mem to-
goâp me?” dâmbo hin dâep, “Âo, are hârogâk
mem togoâp.” dâep.
9 Hain dâmbo Petoroŋe hin aikoep,
“Wangât yet biwi konok akmâ Humogât
Heakŋe are hianŋiat aregât luâkge mondo
lokom arim hangoâigât togom betgen ya
kindâi. Arekŋeak gâ betgen kat gekberâi.”
dâep.
10 Hain dâmbo ainâk keiŋe pindiŋ âgâmbo
ge mom yiep. Akto luâk siganŋe luâkŋe
lokom arim hangoyi arekŋe emet kâlegen
âgâm momoŋe are lokom arim luâkŋaet
sum ginŋânâk hangoyi.
11 Akto luâk bikŋe Yesugâlân dewatiyi
arekŋe patyetŋe are nâŋgâm hamep humo
agi.

Aposoloŋe kulem keiŋe keiŋe ketugumbiâ egi.

12 Akto sop ain Aposoloŋe luâk âmbâle
hutyeŋân manmâ kulem keiŋe keiŋe mem-
biâ egi. Akto Yesugât kâmot yâkŋe sumbe
emetŋaet sombeim humo siâ kotŋe Sa-
lomo ain âgâm biwi konok akmâ hilâmŋe
hilâmŋe mendugum Anutu maŋganmâ den
agi.
13 Menduguakbiâ luâk bikŋande nâŋgâm
aregât hamep akmâ are yeŋgâlân bo to-
goyi.
14 Dâ luâk âmbâle bikŋande biwiyeŋe
Yesugâlân katmâ Yesugât kâmolân de-
watiyi.
15 Akto Aposoloŋe kulem keiŋe keiŋe
akbiâ aregât galalupyeŋe kundatdâ are
tem dâgâm katmâ lokoakmâ arim dâwân
katyegi. Katyekmâ hin dâyi, “Petoroŋe
togombo âmâ otneŋande galalupnenŋe
yendâi ire loŋgaiyekto âlepŋe akberâi.” dâyi.
16 Hain dâm Yerusalem kepia ewumâk
ewumâk ainba galalupyeŋe kundat agi
me sinduk baniara bâleŋande meme
akyeŋgimini are kewuguyekmâ Aposolo

yeŋgâlân togombiâ kundatdâ akto sinduk baniara bâleŋande meme akyeŋgimini are watyekbiâ âlepŋe agi.

Anutugât aŋeloŋe kala busi kâlegenba Aposolo kewuguyekto hâkŋângen gem ariyi.

17 Akto Aposoloŋe kulem keiŋe keiŋe meyi are nâŋgâm Anutugât sumbe kat kat luâk areyeŋgât humoyeŋe akto galalupŋe Sadukaio kâmolân gâtŋe arekŋe nâŋgâm Aposolo yeŋgât kot agato nengât kotnenŋe gewop dâm aregât biwiyeŋe bâlimbo humoyeŋande kinmâ hin dâep,
18 “Aposolo are meyekmâ kala busi kâlegen katyekŋet.” dâmbo mem kala busi kâlegen katyegi.
19 Katyekbiâ hândâk akto âmâ yembiâ hândâgân Humogât aŋelo siâŋe hâŋgi hindâm kâlegen âgâm kewugu yekmâ ge betgen katyekmâ hin makyeŋgiep,
20 “Ye sumbe emetŋân âgâm luâk hârokŋe manman âlepŋe aregât den pat makyeŋgim kinbi.”
21 Hain dâmbo emet hauŋdo sumbe emetŋân âgâm Yesugât den makyeŋgim kili.

Akto Anutugât sumbe kat kat areyeŋgât humo arekŋe galalupŋe oloŋyekto den emetŋân âgâyi. Âgâmbiâ tembe loko hin makyeŋgiep, “Kala busi kâlegen uran katyegi are oloŋ yekbiâ gaŋet.” dâep.
22 Hain dâmbo sopanmâ gem kala busi kâlegen âgâm undâgât yeŋgimbiâ bo akto purik katmâ gam hin dâyi,
23 “Nen arim kala busi emetŋe kâlegen are âgâm ektenŋe hâŋgi tigiyi are hainâk hârok kârikŋeâk kindâp akto hâŋgi ârândâŋ tembe lokoŋe ariwâirâm kinbiâ yekten. Akto Aposolo meyekberâm arim hâŋgi hindâm âgâm undâgât yeŋgienŋe bo aktâp.” dâyi.
24 Den hain dâmbiâ Anutugât sumbe kat kat areyeŋgât humomolupyeŋe akto tembe loko yeŋgât kautŋe arekŋe nâŋgâm hin dâyi, “Are bo agakŋe, aregât wan miawakberâp.” hain dâyi.
25 Hain dâmbiâ ainâk luâk siâŋe togom hin makyeŋgiep “Nâŋgâi. Luâk kala busi kâlegen katyegi ina arim sumbe emetŋân âgâm den makyeŋgim kindâi.”
26 dâmbo sumbe emetŋaet tembe loko arekŋe arim luâk âmbâle kâmot humo arekŋe nenguwâirâm aregât hamep akmâ yeukŋân Aposolo are hin me hain bo akyeŋgim yeukŋân meyekmâ purik katmâ den emetŋân âgâyi.

Aposoloŋe luâk humomoŋe menduguyiân âgâm hamep bâlâk kinmâ den makyeŋgiyi.

27 Âgâm dewunyeŋân katyekbiâ kinbiâ âmâ sumbe kat kat luâk are yeŋgât den emetŋaet humo arekŋe hin makyeŋgiep,
28 “Uran Yesugât keiŋe bo makyeŋgiwi dâm den kârikŋe makyeŋgiyion ina yeŋe yâkgât den are makyeŋgimbiâ Yerusalem kepian mandâi hârokŋe nâŋgâyi. Akto yeŋe nengât Yesu kombiâ moep aregât dosa nengâlân katnengiwerâm aktâi.” dâyi.
29 Hain dâmbiâ Petoro akto Aposolo bikŋe yâkŋe den kakŋân hin makyeŋgiyi, “Nenŋe luâkgât den lokom âmâ Anutugât den hâkâŋ akmâ manbaengât amâ bo ârândâŋ akbiap.
30 Yeŋe dâmbiâ Yesu lâwinân kombiâ mondo hangombiâ hakulupnenŋaet damunyeŋe Anutu arekŋe momoŋânba mem agato mandâp.
31 Akto yâkŋe Israe luâk nenŋe biwinenŋe yâkgâlân katenŋe dosanenŋe hepun nengiwiapgât Anutuŋe mem agato himbimân âgâm Anutugât bâtŋe bungen mandâp.
32 Akto luâk âmbâleŋe biwiyeŋe Yesugâlân katmâ Anutugât den lokomai yâk yeŋgât dâm Anutuŋe Heakŋe are huŋgunaŋdo nengâlân dewatim Yesugât keiŋe maknengim tân nengumbo olowâk manmâ Yesuŋe wan me wan akmâ miep are ekmâ nâŋgâyion aregât keiŋe makyeŋgim manden.” dâyi.
33 Hain dâm makyeŋgimbiâ nâŋgâm biwiyeŋe bâlimbo Aposolo are yeŋguwerâm agi.

Parisaio luâk siâŋe agatmâ kinmâ galalupŋe hanyeŋe mem giep.

34 Yeŋguwerân akbiâ Parisaio yeŋgâlân gâtŋe luâk siâ luâk âmbâle hârokŋe ekmâ luâk âlepŋe dâmini are kotŋe Gamalie yâkŋe hutyeŋânba agatmâ kilep. Agatmâ kinmâ,

“Aposolo are yogan betgen ge kinŋet.” dâep.
35 Hain dâmbo meyekmâ betgen gembiâ galalupŋe are hin makyeŋgiep, “Israe gâtŋe, ye luâk ire gain gain yeŋgiwerâi? Ye siâ me siâ akyeŋgiwerâm âmâ nâŋgâm heŋgemgom kinmâ akyeŋgimbiâ ârândâŋ akbiâp.
36 Ulikŋân luâk siâ kotŋe Teuda yâkŋe, “Nâŋe luâk kembu aktân.” dâmbo luâk 400 akmâ yâkgâlân dewatiyi. Hain akbiâ tembe lokoŋe humo akbop dâm kombiâ mondo galalupŋe are awam akmâ ariyi. Akto yâkgât âi are yân gem bo agep.
37 Akto aregât haminân kiapŋe luâk âmbâle oyaŋyeŋe nâŋgâwerâm oyaŋ yekto sop ain luâk siâ Galilaia hânân gâtŋe kotŋe Yudasi yâkŋe ikiŋe kotŋe mem agato luâk bikŋande yâkgâlân dewatiyi. Akto areâkâ hainâk kombiâ mondo luâklupŋe are hârok yeŋgum watyekbiâ hanâk hanâk awam akmâ ariyi.
38 Aregât den hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Yeŋe aposolo are hepunyekbiâ arim manŋet. Manmâ yeŋeak nâŋgâm âmâ siâ me siâ akbiâ âmâ bo akbiâp.
39 Dâ Anutuŋe tânyeŋgumbo âi are memai akto âmâ yeŋe gain gain akmâ hilip yeŋguwai? Dâ hilip yeŋguwai âmâ Anutu gasa aganbai.” dâep.
40 Hain dâm makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ ârândâŋ akto Aposolo ganet dâmbiâ meyekmâ hutyenân âgâmbiâ tâk dâtâ dâtâŋe oreyegi. Oreyekmâ pat âlepŋe are bo makyeŋgiwi dâm makmâ hâreyeŋgim watyegi.
41 Watyekbiâ arim Yesugât pat âlepŋe are makyeŋgimbiâ aregât hâuŋe tâk dâtâ dâtâŋe arekŋe oreyegi aregât Anutuŋe ekto ârândâŋ akto nâŋgâm biwiyeŋe âlepŋe agep.
42 Hain akto hilâmŋe hilâmŋe sumbe emetŋân akto luâk âmbâle yeŋgât emelan âgâm Anutuŋe Yesu huŋgun aŋdo giep aregât pat âlepŋe den makyeŋgim mali.

6

Luâk nâmbulân lâuwâ meyekmâ Aposolo âi tânyeŋguŋet dâm yeŋgiyi.

1 Sop aregât kakŋân luâk âmbâle dondâŋe biwiyeŋe Yesugâlân katmâ yâkgât kâmolân dewatimbiâ dondâ agi. Dondâ akmâ yâk yeŋgât sikum siâ siâyeŋe mem konogân katbiâ tatyeŋgiep ainba mem potatmâ yeŋgim mali. Hain akmâ manbiâ Girik den nâŋgâmai areyeŋgât hutyenân umatŋe siâ miawagep. Amâ hin. Puli damunŋande Yuda yâk yeŋgât kambut yeŋgim âmâ Girik yâk yeŋgât bo yeŋgimbiâ Girik luâkŋe ekbiâ ârândâŋ bo akto nâŋgâm bâliaŋi.
2 Hain dâmbiâ aregât Aposolo keiân lâuwâ arekŋe Yesugât kâmolân dewatiyi are hârok mem menduguyekmâ hin makyeŋgiyi, “Nenŋe sot me kotŋe siâ siâ ire mem potatmâ yeŋgim manmâ aregât Anutugât den ire hepundenŋe ârândâŋ bo akbiap.
3 Aregât Anutugât Heakŋande tân yeŋgumbo kâmot arewa luâk bât biken lâuwâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe olop are mem katyekbiâ nenŋe âi yeŋgienŋe sot me kotŋe siâ siâ are yâkŋe potatmâ yeŋgiwai.
4 Yâkŋe hain akbiâ benŋe nenŋeak âmâ Yesugât keiŋe makyeŋgim Anutu olop maganŋgi goaŋgi akmâ manbaen.” dâyi.
5 Den hain dâmbiâ dondâ kili arekŋe nâŋgâmbiâ ârândâŋ agep. Akto luâk mem miawakyegi are yeŋgât kotyeŋe hin. Stepano, yâk biwiŋe hanŋe hârok Yesugâlân katmâ malep. Hain akmâ mando Anutugât Heakŋande tângombo malep. Akto Pilipo, Porokoro, Nikano, Timoŋ, Pamena, akto Nikolao. Nikolao âmâ Antiokia kepian gâtŋe ulikŋân Yuda luâk yeŋgâlân dewatim Anutu nâŋgâ aŋmâ malep.
6 Luâk are mem miawakyekbiâ Aposolo olop mendugum tatbiâ kautyenân mem âmâ Anutu maganmâ mem kârikŋe ketuguyegi.
7 Akto Yerusalem kepian Anutugât den pat are makyeŋgim arimbiâ luâk âmbâle dondâŋe sambelem biwiyeŋe Yesugât katmâ yâk yeŋgâlân dewatim ariyi. Akto sumbe kat kat luâk yeŋgât humomo mali are yeŋgâlân gâtŋe dondâŋe denyeŋe are nâŋgâm hainâk biwiyeŋe Yesugât kali.

Stepano meyi.

8 Stepanoŋe luâk âmbâle gala akyeŋgim mando Anutuŋe ekto ârândâŋ akto tângombo kulem keiŋe keiŋe ketugumbo egi.

9 Akto ainâk Yuda gâtŋe biknande
Stepanogât den mem ge katberâm Stepano
olop den magaŋgi goaŋgi agi. Are âmâ
nâŋgâmbiâ âgâep yâk yeŋgât den emetŋân
mendugum mali yâk yeŋgâlân biken
biken gâtŋe amâ hin, biknе Kirene hânân
gâtŋe akto biknе Alesandria kepian gâtŋe
arekŋe mendugum tali, aregât biknande
kot konmâ hin dâmini, “Wan siâŋe bo dâgâ
nenekmap.” dâmini. Luâk hainare akto
Yuda luâk Kilikia kepian gâtŋe biknе akto
biknе Asia hânân gâtŋe arekŋe mendugum
kinmâ Stepanogât den mem ge katberâm
âi humo meyi.
10 Hain akmâ magaŋgi goaŋgi akmâ tat-
biâ Anutugât Heaknande Stepano tângoep
aregât gain gain akmâ den hâuŋe magaŋne
dâm umaleyi.
11 Hain akmâ âmâ den halowân
luâk biknе makyeŋgimbiâ luâk arekŋe
miawakmâ kinmâ hiaŋgim hin dâyi,
“Stepanoŋe Mosegât den kârikŋe akto
Anutugât kot pat are makmâ hilipkombo
nâŋgâyion.” dâyi.
12 Hain dâm hanân gege akbiâ Israe
yeŋgât humomolupyeŋe akto Mosegât
den kârikŋe kepikmâ makyeŋgiyi are akto
kepia ambolupŋe yeŋgât humomolupyeŋe
yeŋgât hanyeŋân gembiâ biwiyeŋe kâlâp
akto kuk agi. Hain akmâ gam Stepano are
mem den emetŋân âgâm luâk dondâ kili
areyeŋgât hutyeŋân katbiâ kilep.
13 Ain katbiâ kindo ulikŋân galalupyeŋe
hanyeŋân gege agi are yeŋgonbiâ
Stepanogât hiaŋgim hin dâyi, “Luâk irekŋe
nengât sumbe emetŋe aregât bâleŋe dâm
Mosegât den kârikŋe are hepunmâ man-
map.
14 Akto hin dâmbo nâŋgâyion, “Yesu
Nasarete kepian gâtŋe arekŋe nengât
sumbe emetŋe are mem patakom Moseŋe
den kârikŋe makmâ nengiep are akto agak
memenenŋe are mem bâliwiap.” dâmbo
nâŋgâyion.” dâm hiaŋgim hain dâyi.
15 Den hiaŋgim hain dâmbiâ luâk âmbâle
ain mendugum kili arekŋe Stepanogât
enem dewunŋân ekbiâ aŋelo yeŋgât pa-
galeŋe hainare agep.

7

Stepanoŋe Israe yeŋgât bâgilupyeŋaet keiyeŋe makyeŋgiep.

1 Akto Anutugât sumbe kat kat luâk
areyeŋgât humoyeŋe arekŋe Stepano
hin aikoep, “Den maktâi are bundâk me
hiaŋgiâi?” dâmbo
2 Stepanoŋe agatmâ kinmâ hin
dâep, “Humomolupne akto galalupne
makyeŋgire nâŋgâŋet. Hakunenŋe kotŋe
Abrahamŋe Haraŋ kepian bo arim âmâ
Mesopotamia hânân mando Anutu pa-
galeŋe olop manmapŋe miawagaŋmâ hin
dâm magaŋep,
3 “Gâŋe hânge tâmbâŋe akto ginbailupge
me galalupge hepunyekmâ nâŋe hân siâ
hekat giŋbian ainâk arim manben.”
4 Hain dâmbo den are nâŋgâm Kairaia
hânŋe are hepunmâ Haraŋ kepian arim
malep. Ain mando eweŋe mondo âmâ Anu-
tuŋe hin magaŋep, “Hân ire hepunmâ siân
arim manbiat.” dâmbo hân nenŋe yu taten
iren togo malep.
5 Iren togo malep amâ Anutuŋe sop ain
bo waŋdo âmâ bunewâk bo miep. Yogan
mendo Anutuŋe siân Abrahamgât kâmot in
manbai dâm makmâ hâriep. Amâ Abraham
gupin mandoân Anutuŋe hain magaŋep.
6 Akto Anutuŋe den siâ hin ma-
gaŋep, “Kâmotlupge hân siângen arim ain
manmâ hoŋ bawa akmâ yân manbiâ hân
aregât ambolupŋande umatŋe keiŋe keiŋe
akyeŋgim manbiâ hombaŋ 400 hain bo
akbiap.
7 Hoŋ bawa akyeŋgim manbiâ hâk
hilâlâm yeŋgiwai aregât dosa yeŋgire hân
ambolupŋande bâgilupge watyekbiâ âmâ
hân in togom manmâ nâŋgât den lokom
kotne mem agatmâ manbai.” Anutuŋe
hain dâep.
8 Anutuŋe Abraham ikiŋaet kâmotlupŋe
hâkyeŋe gâi gâi akmâ mem manbaigât
magaŋep. Akto manmâ âgâm âgâm
Abraham nanŋe Isaka miawakto hilâm
bât biken âlâwu bo akto ewenande hâkŋe
gâiaŋep. Akto Isaka manmâ humo akmâ
nanŋe kotŋe Yakobo miep. Akto haminân
Yakoboŋe hakulupnenŋe keiân lâuwâ
meyegep.
9 Akto teulupŋande Yosepe yâkgât
hâkâŋ akmâ mem siâ siâ mâŋgim puligât

yeŋgimbiâ puli yeŋgim emiyeŋe are mem Aigita hânângen ariyi. Akto Aigita hânân mando Anutuŋe ain tângom heŋgemgoep.
10 Tângombo wan me wan umatŋe miawaganŋdo âmâ Anutuŋe tângombo Yosepeŋe heroŋe kakŋân malep. Hain mando Anutuŋe kârikŋe waŋdo nâŋgâ nâŋgâŋe humo akto aregât Aigita yeŋgât luâk humo kotŋe Parao yâkŋe ekmâ luâk âlepŋe dâm âi waŋep. Âi waŋmâ ikiŋe emetŋe me Aigita hân ambolupŋe are damunyeŋe agâkgât magep. Hain dâm âi waŋmâ hutyeŋân kato damunyeŋe akmâ malep.
11 Mando Aigita akto Kanaŋ hân ain mop humo miawakto sot bo agep. Hain akto sot bo akto momberâm agi.
12 Hain akmâ manbiâ Aigita hânân sot yendâp dâmbiâ Yakoboŋe nâŋgâm nanlupŋe huŋgunyeŋgimbo aregen ariyi.
13 Arim puligom togom nem manbiâ bo akto benŋe lâuwâŋe huŋgunyeŋgimbo arimbiâ Yosepeŋe teulupŋe yekmâ ikiŋaet pat makmâ miawakyeŋgiep. Makyeŋgimbo Paraogâlân arimbiâ keiyeŋe hârok nâŋgâep.
14 Akto Yosepeŋe den kato arimbo eweŋe Yakoboŋe ginbailupŋe luâk âmbâle 75 meyekto Aigita hânân ariyi.
15 Arimbiâ âmâ manmâ manmâ Yakobo moep. Mondo ainba nanlupŋe âkâ hainâk manmâ mom meteyi.
16 Hain akbiâ hanyeŋgumbiâ hakulupyeŋande hagityeŋe are mem hakuyeŋe Abrahamŋe Sikem kepian gâtŋe luâk siâ kotŋe Hemo yâkgât nanlupŋe yeŋgâlân hân puligoep ain hagityeŋe are mem arim hanyeŋguyi.
17 Akto bâgilupnenŋe Aigita hânân sambelem manmâ dondâ akmâ mali. Hain akmâ manbiâ Anutuŋe Abraham den maganŋep are kârikŋe agâkgât sop are tâlâguep.
18 Akto Aigita yeŋgât luâk humo siâ miawagep arekŋe Yosepegât pat bo nâŋgâep.
19 Akto luâk humo arekŋe bâgilupnenŋe mem ge katyekberâm aregât hâk hilâlâm yeŋgiep. Hâk hilâlâm yeŋgim hin dâep, “Sambelewâi dâm nanlupyeŋe miawakbiâ mem ge hâkŋângen panyekŋet.” dâmbo mem yeŋgumbiâ moyi.
20 Sop ain âmbâle siâŋe nanaŋ kotŋe Mose are miep. Mezdo Anutuhe Mose ekmâ nanaŋ âlepŋe dâep. Mose hain miawakto eweŋande emetŋân yoŋâk mem tato dewutâ âlâwu bo akto mem ge hâkŋângen kato yiep.
21 Akto Parao baratŋande nanaŋ are ekmâ mem nâŋgât nanne dâm damunŋe akmâ malep.
22 Mando getek kaulem Paraogât luâklupŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe olop are yeŋgât hutyeŋân kulem emetŋân âgâmbo nâŋgâ nâŋgâ potatmâ waŋbiâ nâŋgâ nâŋgâŋe humo akto agak memeŋe me den makmakŋe me nâŋgâ nâŋgâŋe humo agep.
23 Hain akmâ manmâ hombaŋŋe 40 bo akto âmâ hin nâŋgâep, “Galalupne Israe luâk are gain gain akmâ mandâi aregât arim yekbe.” dâep. Hain nâŋgâm kambiamŋe owâiŋe akto ariep.
24 Arimbo Aigita gâtŋe luâk siâŋe Israe luâk siâ kondo ekmâ galaŋe are tângom Aigita luâk are kondo moep.
25 Kondo mondo hin nâŋgâep, “Galalupnande iregât pat nâŋgâm Anutuŋe tânnugumbo hâmbâi gasalupnenŋe hilip yeŋguwiangât nâŋgâwai.” dâm nâŋgâep. Dâ galalupŋande âmâ hain bo nâŋgâyi.
26 Luâk are kondo mondo emet hauŋdo lâuwâŋe arimbo Israe luâk lâuwâ akmâ agum tatbela mem potatyelekmâ hin makyetkiep, “Yet âmâ gala konokŋe wangât akmâ gasa kalaktat?”
27 Hain dâmbo bugâ keiŋe katmâ galaŋe koep arekŋe Mose hâkokom âmâ hin maganŋep, “Gâ netgât kiap me? Niŋande damunnenŋe akben dâm kat gegep?
28 Uran Aigita luâk siâ koen hainâk nâ nuguwerâm aktât me?”
29 Hain dâmbo Moseŋe den are nâŋgâm hamep akmâ heambukmâ Midiaŋ hânângen arim lombo tatmâ malep. Manmâ âmbâle mendo nanaŋ luâk lâuwâ meyelegep.
30 Manmâ gambo hombaŋ 40 siâkâ bo akto arewa hân are hepunmâ hân tuŋe boângen Sinai gimbâŋe aregât keiŋân arimbo Anutugât aŋelo siâŋe lâwin keiŋe siân kâlâp ululunŋe om kilep ain miawakmâ kindo egep.
31 Ekmâ Moseŋe sân sân mem âmâ ekmâ heŋgemgowerâm ginŋân âgâ kindo Humoŋe

den hin maganŋep,
32 “Nâ hakulupge Abraham akto Isaka
akto Yakobo yâk yeŋgât Anutu.” dâep.
Hain dâmbo Moseŋe den are nâŋgâm sân
sân mem ongâŋe hogombo hamep akmâ
ekbom dâm dewunŋe hânângen panmâ
kâŋgom kilep.
33 Hain akmâ kindo Humoŋe hin dâm
maganŋep, “Nâŋe yu kindân iregât hân tâliât
ire amâ kâmboknŋe. Gârâmâ gâŋe kei pekege
are oloŋmâ pan.
34 Akto ire nâŋgâ. Kâmotlupge Aigita
hânân manbiâ kepia ambolupŋande bugâ
yeŋgum mem siâ siâ akyeŋgim hâk hilâlâm
yeŋgim manmâ gambiâ yekman. Yekmâ
indem tâgâiakyeŋe nâŋgâm bâin dâm geân
gârâmâ gasalupyeŋe hilip yeŋguwian. Akto
gasalupyeŋe yeŋguwian aregât gâ Aigita
hânângen huŋgun giŋdere ariwiat.” Anu-
tuŋe hain maganŋmâ huŋgunaŋdo ariep.
35 Arim mando Israe luâk arekŋe
Mosegât hâkâŋ akmâ hin maganŋi, “Niŋande
gâ kiap dâm kârikŋe giŋep.” dâyi. Dâ Anu-
tuŋe âmâ Moseŋe Israe luâk damunyeŋe
akmâ gasalupyeŋe watyegâk dâm aregât
aŋelo huŋgun aŋdo kâlâp ululunŋe kâlegen
ge kinmâ âi are waŋep.
36 Akto Anutuŋe Mose huŋgun aŋdo
Aigita hânângen arim kulem keiŋe keiŋe
ketugumbo egi. Akto arewa togom haru
gilâm ain hâtikom arewa hân kamitŋângen
togom kulem keiŋe keiŋe kenuŋmâ gam
manmâ kewuguyekto hombaŋ 40 agep.
37 Akto Moseŋe Israe luâk hin makyeŋgiep,
“Yeŋgât hutyeŋânba Anutuŋe propete luâk
siâ nâ hinare mem miawakbiap.”
38 Moseŋe hain dâm bâgilupŋe olop hân
kamitŋângen tatmâ Sinai gimbâŋân âgâm
aŋelo arekŋe Anutugât manmangât den
maganŋdo gem makyeŋgiep. Amâ yâk
yeŋgâlâk bo. Gam gam yu manden nen
maknengiwiapgât makyeŋgiep.
39 Moseŋe bâgilupnenŋe makyeŋgimbo
denŋe are hâkâŋ akmâ Mosegât den are
hâkokom Aigita hânângen purik katberâm
aregât ukenŋe humo agi.
40 Hain akmâ Aroŋ hin maganŋi, “Gâ lâpio
ketugum katmenâ arekŋe ulikŋân akmâ
kewugu nenekto ariwaen. Moseŋe Aigita
hânângenba kewugu nenekmâ togoep ina
yâk gulip agep me gain gain agep nen bo
nâŋgâen.” dâyi.
41 Hain dâmbiâ bulimakao otneŋe siâ
mâŋgim kato tato wan me wan otneŋe
aregât nâŋgâmbiâ humo akminep aregât
sumbe omberâm heroŋe agi.
42 Hain akbiâ aregât Anutuŋe hepun
yekto biwiyeŋe gulip akto dewutâ akto
diâ are ekmâ hin dâyi, “Dewutâ diâ
ire âmâ nengât Humonenŋe.” dâm uli-
tyeŋgiyi. Hain akbai aregât Anutuŋe dâmbo
propeteŋe kulemgoyi aregât bikŋe hin
tatâp,

> Anutuŋe hin dâep, Israe ambolupŋe ye
> hân kamitŋângen manmâ soŋgo bau
> gâim nâŋgât bo, siâgât sumbe higenŋe
> om manbiâ hombaŋ 40 agep.

43 Akto diâ aregât nâŋgâm ulikŋân
lâpiologâtyeŋe kotyetŋe Molok akto Rapaŋ
are yetgât emet kenuŋmâ katyelekmâ
ain âgâm kot yetŋe mem agali. Hain
akmâ aregât dosa akbiâ nâŋgâm hân kotŋe
Babiloŋ ain katyekbian.

Israegât bâgilupnenŋande Anutugât sumbe emetŋe mâronŋe ketugum hikoyi.

44 Akto bâgilupnenŋande Aigita hân are
hepunmâ hân kamitŋângen arim man-
biâ Anutu yâkgât sumbe emetŋe mâronŋe
ketuguyi are tatmâ ariep aregât keiŋe
Mose maganŋep. Hain dâm maganŋdo ainâk
mâron are mem gagaim lâuwâŋe kenuŋmâ
kenuŋmâ âgâyi.
45 Akto bâgilupnenŋande sumbe emetŋe
mâronŋe ketugum âgâmbiâ Yosuaŋe ulik
gulik akmâ kewugu yekto Anutu bo
nâŋgâyi are yeŋgât hânân togoyi. Togom-
biâ Anutuŋe luâk gasalupŋe are yeŋgum
watyekto âmâ bâgilupnenŋande hân are
mem gangerâm âmâ Anutugât sumbe
emetŋe mâronŋe kenuŋbiâ kinmâ âgâep
sop ain Dawidi miawaganŋep.
46 Miawaganŋdo âlepŋe mando Anutuŋe
ekto ârândâŋ akto âmâ Dawidiŋe Anutugât
sumbe emetŋe humo kenuŋberâm akmâ
aregât Anutu ulilaŋep.
47 Ulilaŋdo ikiŋe nanŋe siâ kotŋe Sa-
lomo yâkŋe Anutugât sumbe emetŋe are
kenuŋguep.
48 Hain gârâmâ Anutu Humo âlepŋe
dondâŋe luâk nenŋe emet me opmân

kenuŋmaen ain bo tatmâ manmap. Aregât Anutuŋe dâmbo propete siâŋe hin kulemgoep are tatâp,

49 Kembuŋe hin maktâp, “Himbim amâ tat tatne dâ hânŋe amâ tâli tâline. Aregât emet gain hinare siâ mâŋginiŋbiâ ârândâŋ akbop? Me welam yeyene âlepŋe yâten tatniŋdo ârândâŋ akbop?

50 Nâ bâtnande siâ me siâ hârok are bo mem mâŋgiân mon?”

Anutuŋe hain magaŋdo propete siâŋe kulemgoep are tatâp.

Stepanoŋe makyeŋgim malep.

51 Ye hanyeŋe kârikŋe bâleŋe. Biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe bo kepigagep. Bâgilupnenŋande Anutugât Heakŋe are hâkâŋ akmâ mem hami pali. Hainâk akmâ yekâ are yeŋgât agak meme are bo hepunmai.

52 Bâgilupnenŋande propete luâk hârogâk bâleŋe akyeŋgim hâk hilâlâm yeŋgiyi. Akto Anutugât hoŋ bawaŋe miawakmâ luâk ârândâŋ akyeŋgim togom manbiap aregât propete luâkŋe makmâ kulemgoyi yâk hârogâk yeŋgum meteyi. Akto yâkgâlân Yesu miawagep ain hiaŋgim den bâleŋe makmâ kuk agaŋmâ lâwinân kombiâ moep.

53 Akto Anutugât aŋelolupŋande yâkgât den kârikŋe makyeŋgimbiâ kulemgoyi are bo mem mandâi.” dâep.

54 Stepanoŋe den hain dâm makyeŋgimbo Yuda luâk humomolupyeŋande biwiyeŋe kâlâp akto kuk humo nâŋgâm nekamyeŋe kândiŋ egep.

55 Hain akbiâ Anutugât Heakŋande tângombo himbimân dewunŋe panmâ ekto Yesu Anutugât bâtŋe bungen ain kindo ekmâ Anutugât pagaleŋe ekmâ hin dâep,

56 “Nâŋgâi. Himbim hâreakto luâk akmâ giep are Anutugât bâtŋe bungen kindo ektân.”

57 Hain dâmbo den are nâŋgâm bâin dâm hârokŋe watmâ mem kom hâkokom ariyi.

58 Mem kepia ginŋângen gem kâtŋe koyi. Kâtŋe komberâm akbiâ luâk sigan siâ kotŋe Saulo yâkŋe nâŋgâ yeŋgimbo âlepŋe akto mâronyeŋe kâkâlep are oloŋmâ Saulogât enemŋân katbiâ tato kâtŋe Stepano kombiâ

59 Yesu magaŋmâ hin dâep, “Kembu Yesu, otnene me.”

60 Hain dâm pâwutŋe ligim hânân ge tatmâ hin dâep, “Kembu, yu akniŋdâi iregât hâuŋe gâŋe bo yeŋgiwen.” dâep. Hain dâm ainâk moep.

8

Sauloŋe Yesugât kâmot gasa akyeŋgiep.

1-3 Akto Anutugât den lokom mali arekŋe Stepanogât hâkŋe mem lokom indem biwi bâle nâŋgâm sumângen lokom arim hangoyi. Akto sop ain Yerusalem kepia ambolupŋe luâk âmbâle biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mali are yeŋgât gasalupyeŋande keiŋe katmâ bâleŋe keiŋe keiŋe yeŋgim gasa akyeŋgiyi. Hain akyeŋgimbiâ âmâ Saulo yâkŋe âmâ Yesugât kâmot are hilip yeŋguwerâm undâgât yeŋgim emetŋe emetŋe âgâm mem miawakyekmâ tembe loko makyeŋgimbo mem oloŋyekmâ arim kala busi emet kâlegen katyekbiâ tali. Hain akyeŋgim hâk hilâlâm yeŋgimbiâ aregât luâk âmbâle bikŋe hamep akmâ gem heambukmâ Yudaia akto Samaria hânângen ariyi. Arim manbiâ aposoloŋe konok Yerusalem kepian mali.

Piliponŋe Samaria ambolupŋe den pat âlepŋe makyeŋgiep.

4 Akto biwiyeŋe Yesugâlân kali arekŋe Yerusalem kepia hepunmâ awam akmâ kepiaŋe kepiaŋe manmâ Yesugât keiŋe makyeŋgim ariyi.

5 Hain akbiâ yâk yeŋgâlân gâtŋe luâk siâ kotŋe Pilipo yâkŋe Samaria luâk are yeŋgât kepia humo ain arim Anutuŋe Yesu huŋgun aŋdo giep aregât keiŋe makyeŋgiep.

6 Makyeŋgim kulem keiŋe keiŋe kenuŋdo luâk âmbâle dondâ ekmâ denŋe nâŋgâm mali.

7 Akto sinduk baniara bâleŋande kautyeŋân meyegi are watyekto kamboŋmâ hepun yekmâ arim meteyi. Hain akbiâ keiyeŋe kârigiep are mem heŋgem yeŋguep.

8 Heŋgem yeŋgumbo kepia ambolupŋande Piliponŋe kulem keiŋe keiŋe miep are ekmâ biwiyeŋe âlepŋe agep.

9 Akto kepia ain luâk kâmbokŋe siâ malep kotŋe Simon arekŋe ikiŋe hâkŋe mem agatmâ bâleŋe sait keiŋe keiŋe mendo ekmâ ongâyeŋe hogom nâŋgaŋbiâ humo akto mali.

10-11 Akto luâk âmbâle gegeŋe âgâ âgâŋe hârokŋe yâkgât hin dâm mali, “Nâŋgâ nâŋgâŋe kârikŋe talaŋdâpgât den nâŋgâwerâm kârikŋe aktâp.” dâyi. Hain dâmbiâ sait keiŋe keiŋe mem manmâ gaep aregât bâtyeŋe dâtyeŋân igim kinmâ biwiyeŋe yâkgâlân katmâ mali. Biwiyeŋe yâkgâlân katmâ, “Simon konok yâkŋe Anutugât kârikŋe mem miawakmap.” dâyi.
12 Hain akmâ manbiâ âmâ Pilipoŋe Anutuŋe damunyeŋe akberâm agep aregât akto Yesu huŋgunaŋdo gem malep aregât kot pat âlepŋe dâm makyeŋgimbo are nâŋgâm mem manmâ biwiyeŋe Yesugâlân katmâ manbiâ tu puli yeŋgiep.
13 Hain akbiâ Simon yâkŋe hainâk biwiŋe Yesugâlân katmâ mando tu puli aŋi. Hain akbiâ Simonŋe Pilipo peniaŋdo olowâk maliat. Manmâ Pilipoŋe kulem keiŋe keiŋe ketugumbo Simonŋe sân sân mem ekto dâtŋe agep.

Petoro akto Yohaneŋe Samaria hânân ariyiat.

14 Akto Samaria kepia ambolupŋande Anutugât den are nâŋgâm lokom mali. Aregât pat are magaŋgi goaŋgi akbiâ Yerusalem kepian arimbo Aposoloŋe nâŋgâyi. Nâŋgâm Petoro akto Yohane huŋgun yetkimbiâ ariyiat.
15-17 Arimbela yâkŋe keiyeŋe hin makyetkiyi, “Emelâk biwinenŋe Yesugâlân katenŋe Pilipoŋe Yesugât kolân tu puli nengiep.” dâyi. Hain dâmbiâ Petoro akto Yohaneŋe Anutugât Heakŋe yâk yeŋgâlân bo giep aregât nâŋgâm kautyeŋân meyekmâ Anutu ulilaŋiat. Kautyeŋân mem kinmâ ulilaŋbela gem tân yeŋguep.
18 Akto Petoro akto Yohaneŋe kautyeŋân meyekbela Anutugât Heakŋande gem kârikŋe akyeŋgimbo Simon are egep.
19 Ekmâ ukenŋe nâŋgâm aregât puli mem togom hin dâm makyeŋgiep, “Nâŋe kautyeŋân hainâk mendere âmâ Anutugât Heakŋande gem kârikŋe akyeŋgiwiapgât puli ire yetkiwerân. Yetkire mem aregât hâuŋe nâŋgâ nâŋgâ niŋbela yetgât kârikŋe tatyetkimap are mendere kârikŋe niŋâk.” dâep.
20 Hain dâmbo Petoroŋe hin magaŋep, “Anutuŋe ikiŋe Heakŋe huŋgun aŋdo gemap are gâŋe puligande puligowerâm aktât are bâliâp akto arekŋe hememgât pat miawakgiŋdâp.
21 Hain akmenâ bâlimbo Anutuŋe biwige ekto ârândâŋ bo aktâp aregât net bo penânetkiwiat.
22-23 Akto siâ makgiŋdere nâŋgâ. Biwigaet keiŋe hin ekmâ nâŋgân. Netŋe kulem mendetŋe ulitnetkimenâ biwige bâliâp. Akto hainâk biwi bâle manmâ hain aregât ukenŋe nâŋgâm manmenâ biwige hândâk akmapgât Anutuŋe dâmbo akmâ hilipkoât aregât dosa bo akginâkgât nâŋgâ nâŋgâ bâleŋe hepunmâ biwige Yesugâlân katmâ ulilaŋ.”
24 Hain dâm magaŋdo Simonŋe hin dâm makyetkiep, “Hainare miawak niŋbopgât Anutu ulilaŋlet.” dâep.
25 Hain dâmbo âmâ Petoro akto Yohaneŋe purik katmâ arim âmâ kepiaŋe kepiaŋe Samaria hânân tatmâ ariep ain arim Yesugât den pat âlepŋe are makyeŋgim ariyiat. Arim manmâ dâp ginŋe tete kepiaŋe kepiaŋe âgâm Yesugât den pat âlepŋe are makyeŋgim makyeŋgim Yerusalem kepian purik katmâ ariyiat.

Pilipoŋe hân kamitŋângen ariep.

26 Petoro akto Yohane Yerusalem kepian purik katmâ arim manbela sop ain Anutugât aŋelo siâŋe miawakmâ Pilipo hin dâm magaŋep, “Gâ ire hepunmâ dâp siâ ewangim gem dâp tu tânâk bo gemawân Yerusalemba Gaya arimai dâp are watmâ ariwen.”
27 Hain dâm magaŋdo Pilipoŋe hân kamitŋângen ariep. Akto Aitiopia hânân âmbâle humo siâ malep kotŋe Kandake yâkgât puliŋaet damun akto âmbâle damun akminep yâkŋe Yerusalem kepian arim sumbe emetŋân âgâm Anutu kotŋe mem agalep. Mem agato bo akto hân tâmbâŋângen
28 purik katmâ ariwerâm akmâ âmâ ikiŋe bau luâk soko arekŋe hân waŋgaŋe siâ oloŋep ain âgâm tatmâ kepia aregen purik katmâ ariep. Dâwân arim emelâk Anutuŋe den dâmbo propete luâk siâ kotŋe Yesaia yâkŋe kulemgoep are oyaŋep. Oyaŋmâ arimbo Pilipoŋe egep.

29 Ekto âmâ Anutugât Heakŋande Pilipo
hin maganŋep, “Woe, gâŋe hân waŋgaŋe
indâgenba togoâp ain arimenâ penigiŋâk.”
30 Hain dâmbo Piliponŋe dowâk arimbo
luâk arekŋe emelâk Yesaianŋe Anutugât den
are kulemgoep are oyaŋdo nâŋgâm hin
dâm aikoep, “Den ya oyaŋdât aregât keiŋe
nâŋgât me bo?” dâep.
31 Hain dâmbo âmâ bau luâk soko are
siâ siâ waŋdo yeukŋe akmâ kindo hin ma-
ganŋep, “Luâk siâŋe bo makniŋdâpgât nâ
nunak oyaŋmâ keiŋe nâŋgâwerângât dâp
bo tatâp, aregât gâŋe hân waŋgan âgâmenâ
olowâk tatmâ âmâ keiŋe makniŋ.”
32-33 Hain dâmbo hân waŋgan âgâmbo
olowâk tatmâ ariyiat. Akto emelâk Anu-
tuŋe den makto Yesaianŋe kulemgoep are
hin,

“Lama are kom gâiwerâmbiâ yân tatmap.
Akto lama dumutŋe hârembiâ âmâ
pâlâmŋe kinmap dop hainâk nâŋgât
hoŋ bawa pâlâmŋe yekmâ kindo
den âiân katmâ ikiŋaet pat âlepŋe
makyeŋgiwopgât dâp gisapkom kom-
biâ moep. Akto kombiâ mondo ainba
kâmotlupŋe biwiyeŋe yâkgâlân katmâ
manbai yâk yeŋgât oyaŋ yekbaigât dâp
bo tatâp.”

34 Akto luâk kotdâŋe den are oyaŋmâ
aregât Pilipo hin aikoep, “Propete luâk
arekŋe ikiŋaet me siâgât kulemgoep?”
dâep.
35 Hain dâmbo Piliponŋe Yesaianŋe den
kulemgoep are oyaŋmâ arewa Yesugât den
pat âlepŋe are maganŋdo tatmâ ariyiat.
36 Arim tu siâ hâlâŋmâ arimbela luâk
kotdâ arekŋe hin dâm maganŋep, “Indâre ek.
Tu tatâp. Nâ tu puli niŋberâtgât nâŋgân
aregât gain aktere ârândâŋ akberâp?” dâep.
37 Hain dâmbo hin dâm maganŋep, “Gâŋe
biwige Yesugâlân katmenâ âmâ âlepŋe
mem tu puli giŋberân.” dâm maganŋdo hin
dâep, “Yesu are âmâ Anutugât nanŋe aregât
biwine yâkgât emelâk katân.” dâep.
38 Hain dâmbo âlepŋe dâmbo aregât bau
luâk soko are mem yeukŋe ketugumbo
kindo Pilipo akto luâk kotdâ arekŋe hân
waŋgaŋânba gem tuân geyiat. Gem âmâ
Piliponŋe tu puli aŋep.
39 Puli aŋdo tuânba gambela âmâ Anu-
tugât Heakŋande Pilipo mem oloŋdo
arimbo luâk kotdâŋe Pilipo undâgâto bo
akto biwi heroŋe nâŋgâm hân waŋgan âgâm
mem ariep.
40 Akto Anutugât Heakŋande Pilipo mem
Asido kepian kato kindo egi. Ekbiâ kepianŋe
kepianŋe arim Yesugât den pat âlepŋe
makyeŋgim arim Kaisarea kepian ariep.

9

Humoŋe Saulo miawaganŋep.

1 Akto sop ain Sauloŋe Kembugât kâmot
gasa akyeŋgim hilip yeŋguwerâm akto bi-
wiŋe kâlâp agep. Biwiŋe kâlâp akto Sauloŋe
Anutugât sumbe kat kat areyeŋgât hu-
moyeŋaelân arim kulem esenŋe niŋŋetgât
ariep.
2 Amâ den emetŋe Damasko ain tatâp
aregât humomolupŋe hekatyeŋgim dâp
irakŋân manmai luâk me âmbâle mem
miawakyekmâ bâtyeŋân hikom Yerusalem
kepian meyekmâ togoâkgât kulem es-
enŋaet ulityeŋgiep. Ulityeŋgimbo waŋbiâ
mem ariep.
3 Akto kulem esenŋe are mem Yerusalem
kepia hepunmâ Damasko kepia ewumâk
akto âmâ himbimânba dewutâ pagaleŋe
humo gem belek belek akmâ miawagep.
Belek belek dâm miawakto hânân ge yiep.
4 Ge yendo ainâk den siâ hin dâmbo
nâŋgâep, “Saulo, Saulo, gâ wangât nugum
watnekmâ mandât?” dâep.
5 Hain dâmbo Sauloŋe hin dâep, “Kembu
gâ niŋe.” dâmbo hin dâep, “Nâ nugum wat-
nekmâ manmat ire. Nâ Yesu.
6 Agatmâ gâŋe kepian arimenâ âmâ siâŋe
gain gain akbiatgât miawâk makginbiap.”
dâep.
7 Hain dâmbo olop mali arekŋe den are
nâŋgâm kinmâ etem metem agi.
8 Hain akmâ kinbiâ Saulo âkâ agatmâ
ekberâm akto ainâk dewunŋe hândâk
agep. Hain akto aregât galalupŋande mem
oloŋmâ Damasko kepian ariyi.
9 Mem oloŋmâ arim manbiâ dewunŋe
hândâk akto sot me tu me wan me wan bo
nem mando hilâm âlâwu bo agep.

Ananiaŋe Saulo mem tu puli aŋep.

10 Akto Damasko kepia ain gâtŋe luâk siâ
Yesu kâmolân gâtŋe kotŋe Anania. Manmâ

biwiŋe purik dâmbo giwelân Humoŋe miawagaŋmâ kolep. Kondo hin dâep, “Humone, wan den makniŋberâm aktât?” dâmbo
11 Humoŋe hin dâm magaŋep, “Agatmâ ari. Dâp siâ aregât kotŋe dâp tâŋâk dâm konmai ain Yudasi siâgât emet tatâp ain arim âgâm luâk siâ kotŋe Saulo are Taso kepian gâtŋe are mem miawakben. Nâŋgât. Yâkŋe nâ ulitniŋmâk mandâp.
12 Uran ulitniŋmâ âmâ giwelân hin egep. Luâk siâŋe kotŋe Anania yâkgâlân arim âmâ dewunŋe hulaŋ akbiapgât kautŋân membiap are egep.” dâep.
13 Humoŋe hain dâm magaŋdo Ananiaŋe hin dâep, “Humo, Saulogât hin dâmbiâ nâŋgân. Yâkŋe âmâ Yerusalem kepia ambolupŋe gâŋgât kâmolân mandâi are hilip yeŋgum hâk hilâlâm yeŋgim mandâp.
14 Akto yâkŋe kotge konmâ manmaen nen mem oloŋnenekto Yerusalem kepian purik katmâ ariŋetgât Anutugât sumbe kat kat areyeŋgât humomolupyeŋande magaŋgim kinmâ huŋgunaŋbiâ togoâp.”
15 Ananiaŋe hain dâmbo hin dâep, “Gâ hanâk yâkgâlân ari. Luâk âmbâle hârokŋe nâŋgât keiŋe nâŋgâŋetgât Saulo oloŋdere hoŋ akniŋmâ luâk âmbâle bikŋe Anutu bo nâŋgaŋmai are akto luâk humomolupyeŋe akto Yuda luâk bikŋe areyeŋgâlân arim keine makmâ miawakmâ makyeŋgiwiap.
16 Makyeŋgimbo bikŋande âmâ nâŋgâmbiâ bâlimbo aregât siâ siâ agaŋbiâ hâk hilâlâm kakŋân manbiap aregât keine magaŋbian. Aregât agatmâ ari.”
17 Hain dâmbo Ananiaŋe âmâ emet tirip kalaŋep ain arim âgâm Saulogât kautŋân mem hin dâep, “Galane Saulo, makgiŋdere nâŋgâ. Yesu Humoŋe dâwân miawakgiŋdo egen yâkŋe dewunge âlepŋe akberâpgât akto Anutugât Heakŋande kârikŋe akgiŋâkgât huŋgun niŋdo gutân.”
18 Hain dâm magaŋdo hainâk dewunŋe henepŋe gagai akmâ gembo emelâk hârok ektân dâmbo tu puli aŋep.
19 Hain akto sot om waŋbiâ nendo hagitŋe kârikŋe agep. Akto tatmâ Yesugât kâmot Damasko kepian mali yâk olowâk mali.

Sauloŋe Damasko kepian manmâ Yesugât keiŋe makyeŋgiep.

20 Manmâ âmâ ainâk keiŋe katmâ Sauloŋe Yuda yeŋgât den emetŋân âgâm Yesugât keiŋe hin makyeŋgiep, “Yesu are amâ Anutugât nanŋe mandâp.”
21 Hain makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ dâtŋe akto den hin dâm magaŋgi goaŋgi agi, “Amâ yâkŋe âgâlân Yerusalem kepian manmâ luâk âmbâle Yesu kotŋe konmâ manmai are hilip yeŋguwerâm akmâ hâk hilâlâm yeŋgiep. Akto Yesugât kâmot in mandâi yâk mem oloŋ yekmâ purik katmâ sumbe kat kat luâk arekŋe hilip yeŋguŋet dâm Yerusalem kepianba iren togoep.” Hain dâm magaŋgi goaŋgi agi.
22 Akto Sauloŋe ain manmâ nâŋgâ nâŋgâŋe kârikŋe akto Yesu amâ Anutuŋe huŋgunaŋdo giep aregât keiŋe dâm miawakmâ makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ han lâuwâ agep.
23 Yuda gâtŋande Damasko kepian manmini arekŋe nâŋgâm manmâ biwiyeŋe kâlâp akto Saulo komberâm agi.
24 Den akmâ Saulo komberâm kepia ginŋânâk kinmâ hin dâyi, “Saulo in gembo âmâ kondenŋe momberâp.” dâyi.
25 Hain dâmbiâ Sauloŋe nâŋgâm galalupŋe makyeŋgimbo hândâgânâk haka humo kâlegen lugum tâkŋe hikom giâkom kâtŋe haot humo ketugumini are dâtŋânba panbiâ gem hânân kinmâ haka kâlegenba yoŋâk agatmâ ariep.

Saulo Damasko kepia hepunmâ Yerusalem kepian ariep.

26 Akto Saulo Damasko kepia hepunmâ Yerusalem kepian ariep. Ain arim Yesugât kâmolân gâtŋe penâyeŋgiwerâm agep. Penâyeŋgiwerâm akto imâ Yesu gâlân gâtŋe bo dâm hamep akmâ gala bo agaŋi.
27 Gala bo agaŋbiâ aregât Aposolo siâ kotŋe Banaba yâkŋe Saulogât denŋe makberâm akmâ Aposolo yeŋgâlân oloŋmâ arim hin dâm makyeŋgiep, “Humonenŋande Saulo dâwân mem miawakmâ âmâ den magaŋep. Magaŋdo Damasko kepian arim ain Yesugât kot den hamep bâlâk makyeŋgiep.” dâep.
28 Banabaŋe hain dâm makyeŋgimbo gala agaŋbiâ olop manmâ Yerusalem kepia are

gam ândeaŋmâ arim Humogât kotŋe dâm miawakmâ makyeŋgiep.
29 Hain dâm makyeŋgim Yuda luâk ulikŋân Girik hânân ariyi arekŋe purik katmâ togoyi yâk yeŋgâlân gâtŋe bikŋe makyeŋgimbo denyeŋe gembo âgâmbo akmâ kondenŋe moâk dâm maganŋgi goaŋgi agi.
30 Akto Yesugât kâmotlupŋe yâkŋe yâkgât den pat nâŋgâm Saulo mem oloŋmâ Yerusalem kepia are hepunmâ gem Kaisarea kepia arim katbiâ waŋgan âgâmbo mem ikiŋe kepia kotŋe Taso ain are kato ariep.
31 Akto Anutugât Heakŋande Yuda ambolupŋe akto Galilaia ambolupŋe akto Samaria ambolupŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali are memeŋe akyeŋgimbo aregât luâk dondâ yâk yeŋgâlân mendugum dewatiyekbiâ dondâ agi aregât biwiyeŋe sândugiep.

Petoroŋe Yesugât wâtŋân kinmâ luâk keiŋe bâtŋe kârigiep siâ kotŋe Ainea are mem heŋgemgoep.

32 Petoro hân ain arim togom hâtikom âmâ Yesugât kâmot Lida kepian mali are yeŋgâlân ariep.
33 Arim luâk siâ kotŋe Ainea egep. Yâk âmâ kei bâtŋe kârigem yiep. Hain mando hombaŋ nâmbulân âlâwu bo agep. Are Petoroŋe hin dâm maganŋep,
34 “Ainea Yesu Kristo yâkŋe heŋgem guguâpgât agatmâ gugak tem tâkge loko.” dâmbo ainâk agalep.
35 Âlepŋe akmâ agato Lida akto Sadoŋ ambolupŋande ekbiâ dâtŋe akto biwiyeŋe Yesugâlân kali.

Petoroŋe Tabita mem agalep.

36 Akto Yope kepian âmbâle siâ Yesugât kâmolân dewatiep are kotŋe Tabita den purikŋe amâ hânângen. Yâkŋe luâk âmbâle umburuk mali are gala akyeŋgim tânyeŋguep. Hain akmâ manmâ kundat miawaganŋdo moep.
37 Mondo lokom âgâm emet kâleŋe siân tu pulim katbiâ yiep.
38 Yope kepia are akto Lida kepia are olop kereregâk taliatgât Yesugât kâmolân mendugu ageine Petoro togoâp nâŋgâm luâk lâuwâ huŋgun yetkiyi. Huŋgun yetkimbiâ arim hin dâm maganŋiat, “Kewugu gektetŋe olowâk hinŋe arine.” dâmbela âlepŋe dâmbo kewugumbela ariyi.
39 Arimbiâ âmbâle momoŋe talewân are kewugumbela âgâyi. Âgâmbiâ âmbâle kambutŋe ândeaŋmâ tatmâ okot nâŋgâ aŋmâ indem tatmâ Tabitaŋe golâ malewân ain sâŋgum parutmâ yeŋgiep are hârok hekalaŋi.
40 Hekalaŋbiâ Petoroŋe, “Sopannet.” dâmbo hârok sopanmâ ge betgen kinbiâ enemŋân bam kâŋgom Anutu ulilaŋep. Ulilaŋmâ âmbâle momoŋe yiep are ekmâ hin dâm maganŋep, “Tabita agatmâ kin.” dâmbo ainâk dewunŋe hulaŋ akto Petoro egep.
41 Ekto Petoroŋe bâtŋân mendo agatmâ kilep. Kindo Petoroŋe yeŋgondo âmbâle kambut akto luâk âmbâle bikŋe Yesugât kâmolân dewatiyi are hârok âgâm Tabita momoŋânba mem agalep are egi.
42 Ekmâ Tabita momoŋânba agalep aregât den pat are maganŋgi goaŋgi akbiâ Yope kepian gâtŋe biwirâŋe Yesugâlân biwiyeŋe kali.
43 Akto Yope kepian malep luâk siâ kotŋe Simoŋ yâk makao hâkŋe gagaim kau hekom parutmâ kato puligomini yâkgât emelan ain Petoroŋe sop kâlep tatmâ malep.

10

Aŋelo siâŋe Konelio miawaganŋep.

1 Kaisarea kepian luâk siâ malep kotŋe Konelio Italiagât tembe loko yeŋgât damun kautŋe malep.
2 Yâk akto kâmotlupŋe arekŋe Anutugât den lokom ulilaŋmâ mali. Hain manbiâ damunyeŋe arekŋe Yuda luâk âmbâle umburuk mali are yeŋgât okotŋe nâŋgâm kotŋe siâ siâ yeŋgim malep. Akto yâkŋe Anutu yâkgât heroŋe nâŋgâm hilâm ârândâŋ mepaiŋe miep.
3 Hain akmâ manmâ hilâm siân eŋgaiŋe biwiŋe mem purik kato Anutugât aŋelo siâŋe kolep.
4 Kondo tâŋâk ekmâ sân sân mem hin dâep, “Kotdâ gain gain?” dâmbo hin dâep, “Gâŋe Anutu maganŋmâ denŋe lokom

manmâ luâk umburuk manmai are gala akyeŋgimat are Anutuŋe nâŋgâmbo âlepŋe akmap.
5 Gârâmâ gâ uŋak hoŋ bawalupge huŋgunyeŋgimenâ Yope kepian arim luâk siâ kotŋe Simoŋ, Petoro are kewugum togowi.
6 Yâk nambeŋe Simoŋ makao hâkŋe gagaim kau hekom parutmâ kato puligomai aregât emelan tatâp. Akto emet are amâ haru ginŋân tatâp." dâep.
7 Aŋeloŋe hain dâm arimbo Konelioŋe dâmbo hoŋ bawa lâuwâ akto tembe loko yâk yeŋgâlân gâtŋe siâŋe Anutugât denŋe lokominep yâk gambiâ
8 aŋeloŋe den magaŋep are makyeŋgim huŋgun yeŋgimbo Yope kepian ariyi.

Anutuŋe Petoro biwiŋe mem purik katmâ wan siâ hekalaŋep.

9 Arim dâwân yem kinbiâ hauŋdo âgâm arimbiâ kepia are tâlâgumbo âmâ dewutâ kârikŋe akto Petoroŋe Anutu den magaŋberâm emet kakŋân âgâep.
10 Âgâm Anutu magaŋmâ kinmâ mopŋe agumbo sot nemberâm aregât, "Sot oŋet." dâmbo sot om tatbiâ ain biwiŋe purik âgâmbo hin egep.
11 Himbim hâreakto aŋeloŋe wan siâ mâron humo tuŋguŋe biken biken hikom mem giâkom katbiâ hânân giep.
12 Akto aregât kâlegen soŋgo lâut toŋga keiŋe keiŋe Yuda luâkŋe bo nemini arekŋeak ain yiep.
13 Are gembo âmâ himbimânba den hin magaŋep, "O Petoro, are gâim om ne." dâmbo
14 Petoroŋe hin dâep, "Kotdâ, nâ hain bo akman. Soŋgo kâmbokŋe bo nene dâmaen hinare bo neman." dâep.
15 Hain dâmbo lâuwâŋe hainâk dâep, "Are gâim ne, Anutuŋe makto âlepŋe aktâp are bo neneŋe hain bo dâm hepunbiat." dâep.
16 Lâuwâŋe âlâwuŋe hainâk dâmbo mem oloŋbiâ himbimân âgâep.
17 Himbimân âgâmbo Petoroŋe are ekto biwiŋân kulem mendo nâŋgâmbo ârândâŋ bo akto âmâ Konelioŋe hoŋ bawalupŋe huŋgunyeŋgiep arekŋe togom Simoŋgât emetŋe mem miawakmâ betgen kinmâ den hin dâm koli,
18 "Simoŋ kotŋe siâ Petoro gâ ain tatât me?" dâm koli.
19 Hain konbiâ Petoroŋe wan siâ egep aregât nâŋgâm heŋgemgom kindo Anutugât Heakŋande hin magaŋep, "Nâŋgât. Luâk âlâwu akmâ yâkŋe undâgât giŋdâi
20 aregât yâk olop gem ariwerâm âmâ nâŋgâmâk bo ak. Luâk are nâŋe makyeŋgire togoâi." dâep.
21 Hain dâmbo Petoroŋe yâk yeŋgâlân gem hin aiyeŋguep, "Kulâgâtâi amâ nâ ire. Wangât togom nogondâi?" dâep.
22 Hain makyeŋgimbo hin dâyi, "Tembe loko yeŋgât humoyeŋe kotŋe Konelio yâkŋe Anutugât hamep akmâ gala agaŋmâ yâkgât dewunŋân âlepŋe manmap yâkgât Yuda kepia ambolupŋande nâŋgâmbiâ ârândâŋ akmap. Akto Anutugât aŋelo siâ huŋgunaŋdo Konelio miawagaŋmâ gâŋe arim emetŋân magaŋbiatgât magep." dâyi.
23 Hain dâmbiâ gala akyeŋgimbo emetŋân âgâm yeyi.

Yem kinbiâ hauŋdo agatmâ Yope kepian bikŋe biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mali yâk olop ariyi.
24 Arim dâwân yeyi. Yem kinbiâ hauŋdo agatmâ Kaisarea kepian ariyi. Arimbiâ Konelioŋe galalupŋe akto ginbailupŋe oloŋyekto mendugum lâmyeŋgum tatbiâ togoyi.
25 Togom Petoroŋe emetŋân âgâwerâm akto Konelioŋe kambiamŋe âlepŋe akto gem enemŋân kâŋgom kotŋe mem agalep.
26 Hain akto Petoroŋe mem agatmâ hin magaŋep, "Hepun. Nâmâ gâ hinare luâgâk." dâep.
27 Hain dâmbo Konelioŋe kewugu yekmâ emelan âgâmbo Petoroŋe mendugum tali are yekmâ hin makyeŋgiep,
28 "Ye Yuda luâk nengât agak meme nâŋgâmai. Nenŋe Yuda luâk bo are gala akyeŋgim yâk olop tatbaengât dâp bo tatmap. Nâmâ luâk den siân gâtŋe luâk ire âmâ bâleŋerâm nâŋgâre gemap. Hain akmâ gala bo akyeŋgiwerâm aktere Anutuŋe hain bo akben dâm aregât keiŋe makniŋep.
29 Aregât kewugu nekberâm togombiâ âmâ den bo koyeŋgiân. Gârâmâ wangât nâ kewugu nekberâm undâgât niŋi aregât keiŋe makniŋbiâ nâŋgâwe." dâep.

30 Hain dâmbo Konelioŋe hin maganŋep. “Nâŋe kulem siâ ekmâ manmâ gare sop uŋak hilâm imbâtŋe bo aktâp aregât den pat makgiŋbe. Nâ emet eŋgaiŋe Anutu maganŋberâm aktere âmâ luâk siâ pagaleŋe olop arekŋe nâŋgâlân togom nogonmâ hin makniŋep,

31 “Konelio, Anutu maganŋmenâ nâŋgâmbo âlepŋe agep. Akto siâ siâ kalem akmenâ gekmâ nâŋgâ giŋdo âlepŋe akmap.

32 Aregât gâŋe hoŋ bawalupge huŋgunyeŋgimenâ Yope kepian arim ain luâk siâ kotŋe Simoŋ kotŋe siâ Petoro are kewugum togowai. Yâk ikiŋe nambeŋe Simoŋ makao hâkŋe kau hekom parutmâ kato puligomai aregât emet haru ginŋân tatâp ain yâk olop mandat.” dâep.

33 Aŋeloŋe hain makniŋdo ainâk hoŋ bawalupne gâŋgâlân huŋgunyeŋgire den mem togombiâ togoât aregât kambiamne âlepŋe aktâp. Akto togom Anutugât dewunŋân yu taten imâ Humoŋe den potatmâ giŋep are maknengimenâ nâŋgâne. Gâ aregât togoât gârâmâ maknengi.” dâep.

34 Hain dâmbo Petoroŋe hin makyeŋgiep, “Anutuŋe luâk nengât agak meme nenŋaet nâŋgâm hin dâmap, “Luâk hârok dopyeŋe konogâk akmai.” dâmap are hinŋe nâŋgâm heŋgemgoân.

35 Luâk kâmotŋe kâmotŋe yâk yeŋgâlân gâtŋe bikŋande Anutu gala aganŋmâ agak meme âlepŋeâk akyeŋgimai aregât meyekbiapgât dopŋe tatâp.

36 Akto Anutuŋe propete luâklupŋe huŋgunyeŋgimbo Israe nengât hutnenŋân togom Anutuŋe hoŋ bawaŋe huŋgunaŋdo gem damunyeŋe akbiap dâmini are Israe luâk nengâlâk bo. Luâk kâmotŋe kâmotŋe nen hârok damun nenŋe akbiap aregât den pat âlepŋe are biwiyeŋe sândugeâkgât makyeŋgim gayi are âmâ Yesu yâkgât keiŋe ye nâŋgâmai.

37 Akto Yohaneŋe biwiyeŋe Anutugât katbiâ tu puli yeŋgiwe dâmbo ain gâtŋande Galilaia akto Yudaia hân tânâmŋân kulem keiŋe keiŋe miawakto ekbiâ dâtŋe agep aregât patŋe nâŋgâyi.

38 Akto Anutuŋe ikiŋe Heakŋe huŋgunaŋdo Yesu Nasarete kepian gâtŋe are memeŋe aganŋdo aregât wâtŋân manmâ hân biken biken arim togom gala akyeŋgim malep. Akto Niambi bâleŋande luâk mem hilip yeŋguep are mem heŋgemyeŋgum metiep. Akto Anutuŋe tângombo âi hain miep aregât ye nâŋgâi.

39 Akto Yerusalem kepian akto Yuda luâk nen manmaenân ain nen olop manmâ kulem keiŋe keiŋe mendo are ekmâ meteyion. Akto lâwinân kombiâ moep.

40 Mondo hilâm âlâwuŋe bo akto Anutuŋe memeŋe aganŋdo momoŋânba agato egion.

41 Agatmâ luâk hanâk hanâk yeŋgâlân bo miawagep. Nengâlânâk miawakto egion. Anutuŋe nune pat dâm menenekto malion nengâlânâk miawagâk dâmbo hainâk miawagep. Momoŋânba agato yâk olop sot nem aŋgi goaŋgi akmâ den maganŋgi goaŋgi agion.

42 Akto Anutuŋe golâ manden me emelâk moyi nen hârogâk Yesuŋe den dâm hârenengiwiap aregât luâk kautŋe kalep. Akto Anutuŋe Yesugât den pat âlepŋe ire luâk kâmotŋe kâmotŋe makyeŋgiŋet dâm aregât makmâ nengiep.

43 Akto ulikŋân propete luâklupŋande Yesugât den hin dâyi, siâŋe biwiŋe Anutuŋe huŋgunaŋdo gewiap yâkgâlân kato Anutuŋe nanŋaet kotŋaet akmâ luâk aregât dosa hepunaŋbiap.” dâep.

Anutugât Heakŋande Yuda luâk bo are kautyeŋân mem tânyeŋguep.

44 Petoroŋe den hain dâm makyeŋgimbo nâŋgâm tali are yeŋgâlân Anutugât Heakŋe giep.

45-46 Gem kautyeŋân mendo elewetyeŋe purik âgâmbo den siâ siâ makmâ Anutu maganŋmâ kotŋe mem agatbiâ aregât Yope kepian gâtŋe Yuda luâk Petoro olop togoyi arekŋe yekbiâ dâtŋe akto han undup agi.

47 Hain akbiâ Petoroŋe hin dâep, “Ulikŋân Anutuŋe Heakŋe huŋgunaŋdo nengât kaknenŋân giep. Akto hainâk uŋak kepia ambolupŋe yeŋgât kakyeŋân geâp, aregât niŋande tu puli yeŋgiwerengât makmâ hârewiap?”

48 hain dâm luâk âmbâle bikŋe tu puli yeŋgim Yesu kotŋe konŋet dâm makyeŋgimbo hain agi. Hain akmâ Petoro

mem gangerâmbiâ âmâ yâk olowâk manbiâ hilâm amon siâ bo akto ariep.

11

Yerusalem kepian gâtŋe Yesugât kâmot Petoro olop magaŋgi goaŋgi agi.

1 Aposolo akto Yuda luâk âmbâle bikŋe Yudaia hânân manmâ biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mali arekŋe Yuda luâk bo manmai are Anutugât den nâŋgâm lokoyi are yeŋgât pat nâŋgâyi.
2 Nâŋgâmbiâ Petoroŋe Yerusalem kepian purik katmâ arim âgâmbo Yuda luâkŋe Petoroŋe hain agepgât nâŋgâmbiâ ârândâŋ bo akto hin magaŋi,
3 “Gâŋe âgâlân hâkyeŋe bo gâi yeŋgiyi are yeŋgât hutyeŋân arim bâtyeŋânba sot mem nien are nâŋgâenŋe bâliep.”
4 Hain dâmbiâ aregât Petoroŋe wan me wan miawagep aregât keiŋânbak den pat makyeŋgiep.
5 Makyeŋgim hin dâep, “Nâŋe âgâlân Yope kepian manmâ Anutu magaŋmâ âmâ biwine purik kato humoŋe biwinân den kato hin egân. Mâron humo hainare himbimânba gem gem keinân giep.
6 Gembo âmâ are ekmâ heŋgemgoân. Katip are kâlegen soŋgo lâut toŋga keiŋe keiŋe Yuda nen bo nemaen hain arekŋeâk yiep.
7 Yendo ektere âmâ himbimânba den siâ hin dâmbo nâŋgân, “Petoro are gâim om ne.” dâmbo nâŋe hin dân,
8 “Humo, nâ bo. Hainare kâmbokŋe bo neman.”
9 Hain dâre himbimânba den lâuwâŋe hainâk dâm makniŋep, “Anutuŋe imâ neneŋe dâmap are amâ bâleŋe bo dâwen.” hain dâm makniŋep.
10 Hain akto lâuwâŋe âlâwuŋe hainâk dâmbo himbimân âgâep.
11 Âgâmbo ainâk Kaisarea kepian gâtŋe luâk âlâwu akmâ Konelioŋe huŋgun yeŋgimbo togoyi.
12 Togom mem miawaknekbiâ Anutugât Heakŋande hin makniŋep, “Gâ yâk olop ari. Nâŋgâmâk bo akben.” hain dâmbo arienŋe Yesugât kâmolân gâtŋe luâk nâmbulân konok ire olowâk ariyion. Arim tembe loko yeŋgât humoyeŋe siâgât emelan âgâenŋe den hin dâm maknengiep,
13 “Nâ emelan âgâre aŋelo siâŋe miawak niŋmâ hoŋ bawalupne huŋgun yeŋgire Yope kepian arim luâk siâ kotŋe Simoŋ Petoro are kewugum togowi.
14 Togombiâ den makto âmâ nâ akto nâŋgât ginbailupne âlepŋe akmâ manbaigât aŋeloŋe hain dâm makniŋep.” dâep.
15 Konelioŋe hain dâmbo nâŋe den hâuŋe makyeŋgim kindere sop ainâk Anutugât Heakŋande kakyeŋân giep. Ulikŋân nengâlân Anutugât Heakŋande kaknenŋân giep hainâk sop ain kakyeŋân giep.
16 Gembo ekmâ âmâ ulikŋân Yesuŋe den maknengiep are nâŋgâm heŋgemgoân, “Yohaneŋe tu puli yeŋgiep gârâmâ nune Heakŋe are huŋgunaŋdere kakyeŋân gewiap.” Yesuŋe den hain dâep are nâŋgâm heŋgemgoân.
17 Akto nenŋe biwinenŋe Yesu humo Anutuŋe huŋgunaŋdo giep aregâlân katmâ mandenŋe âmâ Anutuŋe ikiŋe Heakŋe nengât huŋgunaŋep hainâk yeŋgâlân huŋgunaŋep. Aregât nâŋe Anutu hamianŋbiangât dopŋe bo tatâp.”
18 Petoroŋe hain dâm makyeŋgimbo nâŋgâm biwiyeŋe heroŋe akto hin dâyi, “Anutuŋe ulikŋân nengât biwinenŋe kârikŋe agep are goaŋnengiep. Goaŋnengimbo biwinenŋe Yesugâlân katenŋe hilip nenguwiapgât dop bo agep. Dâ unak âmâ Anutuŋe Yuda luâk bo manmai are oloŋ yekto Yesugâlân biwiyeŋe kali aregât bâleŋande hilip yeŋgu yeŋgugât dop bo agep.” dâyi. Dâm nâŋgâm Anutugât kotŋe mem agatmâ kambiamyeŋe âlepŋe agep.

Banabaŋe Antiokia kepian arim Yesugât keiŋe makyeŋgiep.

19 Akto emelâk luâk kotŋe Stepano kombiâ moep ainâk Yesugât kâmotlupŋe bikŋe yeŋgum watyekbiâ potalakmâ bikŋande Poinike hânân ariyi. Akto bikŋande Antiokia akto Kipiro ariyi. Arim manmâ Yesugât den pat âlepŋe are Yuda luâk makyeŋgiyi.
20 Hain akbiâ hutyeŋân gâtŋe luâk bikŋe Kipiro kepian gâtŋe akto Kirene hânân gâtŋe luâk arekŋe Antiokia kepian arim

Yesu Humogât den âlepŋe are kepia ambolupŋe Girik gâtŋe are makyeŋgiyi.
21 Makyeŋgimbiâ Anutuŋe meme akyeŋgiep aregât luâk âmbâle dondâŋe Yesugât kâmolân dewatiyi.
22 Hain akbiâ aregât den pat arekŋe sambelem Yerusalem kepian Yesugât kâmot mali are yeŋgâlân arimbo nâŋgâm Banaba huŋgun aŋbiâ Antiokia kepian ariep.
23 Arim Anutuŋe ukenŋe nâŋgâyeŋgim damunyeŋe agep are ekmâ kambiamŋe âlepŋe agep. Akto luâk âmbâleŋe biwiyeŋe Humogâlân katmâ mali hainâk akŋet dâm aregât den kârikŋe makyeŋgiep.
24 Banabaŋe biwiŋe Yesugâlânâk katmâ mando aregât Anutugât Heakŋande meme aganjdo âlepŋeâk malep. Akto den pat makyeŋgimbo nâŋgâm luâk âmbâle dondâŋe Yesugâlân biwiyeŋe katmâ mali.
25 Akto Banabaŋe Saulo ekberâm Taso kepian ariep.
26 Arim mem miawakmâ kewugumbo Antiokia kepian togoyiat. Togombela Yesugât kâmot olop mali. Manmâ Yesugât den pat âlepŋe are makyeŋgim manbela hombaŋ konok bo agep. Akto Antiokia kepian Yesugât kâmot are yekmâ okot âlep akmâ kotyeŋe Kristogât kâmot yeŋgonli.
27 Sop ain Anutugât den makmâ miawagi areyeŋgât hutyeŋânba bikŋande Yerusalem kepianba gem Antiokia kepian ariyi.
28 Akto areyeŋgâlân gâtŋe siâ kotŋe Agabo are Anutugât Heakŋande hân ain mop humo miawakbiapgât maganjdo aregât den kârikŋe siâ makyeŋgiep. Makyeŋgimbo luâk kotdâ siâ kotŋe Klaudio Roma kepian malep sop ain mop humo are miawagep.
29 Akto biwiyeŋe Yesugâlân kaliŋe den are nâŋgâm puli me wan me wan tatyeŋgiep are mendugum katbiâ galalupyeŋe Yuda hânân mali are yeŋgâlân ariâk dâm kali.
30 Hain akmâ puli mem menduguyi are Banaba akto Saulo yâk yetkimbiâ mem arim Yesugât kâmot Yuda hânân mali are yeŋgât galalupyeŋe yeŋgiyiat.

12

Heroteŋe dâmbo Yakobo kombiâ mondo Petoro mem lope kâlegen katbiâ talep.

1 Sop ain luâk kotdâ siâ kotŋe Herote yâkŋe, “Yesugât kâmotlupŋe yeŋguwe.” dâep. Dâmbo Herotegât kâmotlupŋande Yesugât kâmotlupŋe luâk âmbâle yeŋgum hâk hilâlâm yeŋgim mem kala busi emet kâlegen katyekbiâ tali.
2 Hain akbiâ Yohanegât teuŋe Yakobo yâkgât dâmbo tâwâtŋe ewumbiâ moep.
3 Hain akto Yuda luâkŋe yâkgât ukenŋe akbiâ yekmâ tembe loko hin makyeŋgiep, “Petoro yâkâ hainâk aganjŋet.” dâmbo mem kala busi emet kâlegen katbiâ talep. Akto sot bo kaulemap aregât sopŋe miawakto sumbe omberâmbiâ âmâ ainâk kala busi kâlegen katbiâ talep.
4 Katbiâ tato sumbe om nembiâ bo akto Heroteŋe Petoro den âiân katberâm aregât hoŋ bawalupŋe makyeŋgimbo lâuwâŋe mem kala busi kâlegen katbiâ tato tembe loko 16 tatmâ Petoro ariwop dâm damunŋe kârikŋe agi.
5 Ariwop dâm tembe loko humoyeŋande âi hârem yeŋgimbo kâmot imbât siâkâ lâmgombiâ lâmgombiâ akmini. Akto Yesugât kâmotlupŋande den are nâŋgâm Petorogât hilâm ârândâŋ Anutu ulilaŋi.

Aŋelo siâŋe Petoro mem oloŋdo lope kâlegenba gem ariep.

6 Akto Heroteŋe Petoro mem den âiân katberâm agep aregât sopŋe tâlâguep. Akto emet bo hauŋdo hândâkŋân tembe loko damun lâuwâŋe Petoro mem tâk kârikŋe kotŋe sein arekŋe hikom katbela hutyetŋân asiŋ yiep. Akto tembe loko bikŋande betgen kinmâ damungoyi.
7 Damungom kinbiâ Humogât aŋelo siâŋe yâkgâlân pagaleŋe olowâk miawakmâ kindo âmâ pagaleŋe arekŋe emet kâlegen pagalembo aŋeloŋe Petoro goaŋmâ hin dâep, “Agatmâ kin.” dâmbo tâk kârikŋe are hulaŋ akto Petoroŋe agalep.
8 Agato aŋeloŋe hin maganjep, “Hâk pekeŋege lalakmâ kei pekeŋege mem lugu akmenâ nâ olop arire.” dâep. Hain dâmbo launje lokoep.
9 Launje lokom âmâ lope kâlegenba gem Petoroŋe han lâuwâ akmâ aŋeloŋe wan

agep are giwelân ekmâ bunŋe bo dâm nâŋgâep.
10 Hain nâŋgâm kindo betgen tembe loko
kili are ewangi yekmâ arewa arim tembe
loko kili arekâ hainâk ewangi yekmâ arim
haot bâiŋângen arim hâŋgi kârikŋe pali
ain arimbela ikiŋak lewulakto arewa gem
ariyiat. Akto gem dâwân aŋelo are ainâk
heambugep.
11 Heambukto Petoro ainâk biwiŋe hulaŋ
akto hin dâep, “Hinŋeâk âmâ bunŋe nâŋgâm
heŋgemgoân. Humoŋe aŋelo huŋgunaŋdo
gem Herotegât tâk kârikŋânba akto Yuda
luâk bikŋe yeŋgâlânba mem oloŋnektâp.”
dâep.
12 Hain dâm arim Yohane kotŋe siâ
Mareko memeŋe kotŋe Maria yâkgât
emelan ariep. Arimbo âmâ luâk âmbâle
dondâ mendugum tatmâ Anutu ulilaŋmâ
tali emet ain âgâep.
13 Ulilaŋmâ tatbiâ Petoroŋe âgâm emet
dawalauŋân kinmâ, “Woa” dâep. Hain
dâmbo hoŋ bawa âmbâle siâ kotŋe Rode
togom hâŋgiân talep.
14 Ain tatmâ nâŋgâm hin dâep, “Mâ,
Petorogât den hin.” dâm mârum bi-
wiŋe heroŋe akmâ hâŋgi bo mem katmâ
âmâ emet kâlegen âgâm hin makyeŋgiep,
“Petoro ina togo hâŋgiân kindâp.” dâep.
15 Hain dâm makyeŋgimbo nâŋgâm, “Bi-
wige gulip aktâp.” dâyi. Hain dâm ma-
gaŋbiâ kârikŋe akmâ dâep, “Bo. Bundâk
togo yu hâŋgiân kindâp.” dâep. Hain dâmbo
hin dâyi, “Otneŋande mon togo kindâp?”
dâyi.
16 Hain dâm magaŋgi goaŋgi akbiâ
Petoroŋe hainâk kârikŋeâk, “Woe” dâmbo
hâŋgi mem katmâ Petoro ekmâ sân sân
membiâ dâtŋe agep.
17 Dâtŋe akto bâtŋande koratyeŋgum,
“Den yoŋâk” dâmbo den yoŋâk tatbiâ
Humoŋe kala busi emet kâlegenba mem
hulaŋep aregât den pat makyeŋgiep. Hain
makyeŋgimbo nâŋgâm heroŋe akbiâ hin
dâm makyeŋgiep, “Den pat ire Yakobo
akto galalupŋe makyeŋgiŋet.” dâm hepun
yekmâ gem siângen ariep.

Heroteŋe bâleŋe akmâ aregât hâuŋe miep.

18 Emet hauŋdo tembe loko arekŋe
Petoro undâgâtmâ gain gain aktâp dâm han
lâuwâ agi.
19 Hain akbiâ Heroteŋe hâwât yekmâ,
“Mem miawakŋet.” dâm makyeŋgimbo
undâgâtmâ arim tembe loko bikŋande
Petorogât makyeŋgimbiâ pâpkom kinbiâ
aregât tembe loko moŋetgât dâep. Akto
Herote Yuda hân hepunmâ Kaisarea
kepian ge malep.
20 Akto sop ain Heroteŋe Tiro akto Sidoŋ
kepia ambolupŋe are gasa akyeŋgiep.
Gasa akyeŋgimbo aregât kepia am-
bolupŋande mendugum den are makmâ
heŋgemgowerâm akmâ luâk kotdâ siâ
kotŋe Bilasto Herotegât hoŋ bawalupŋe
yeŋgât humoyeŋe malep yâkgât dâmbiâ
tân yeŋguep. Tân yeŋgumbo benŋe wan me
wangât magaŋgi goaŋgi akmâ Herotegât
hân arewa sot meyigât gala agaŋberâm
Heroteŋe den are purik katyeŋgiwiapgât
den kalep,
21 are tâlâgumbo aregât luâk kotdâgât
sâŋgum mendo âgâmbo dewun yeŋân
kinmâ luâk kotdâ yeŋgât tatalân tatmâ den
makyeŋgiep.
22 Makyeŋgimbo luâk hârokŋe den humo
akmâ hin magi, “Den ire luâk denŋe bo.
Den ire âmâ Anutugât denŋe hinare.” dâyi.
23 Hain dâmbiâ Heroteŋe den are nâŋgâm
Anutugât nâŋgâmbo giep aregât Anutuŋe
aŋelo siâ huŋgunaŋdo gem kondo nane
bâleŋande tepŋe igim hârembo moep.
24 Gârâmâ luâk âmbâle dondâŋe Anutugât
den nâŋgâm biwiyeŋe Yesugâlân katmâ
mali.
25 Akto Banaba akto Saulo yâk âi yetkiyi
are mem metem Yerusalem kepia hep-
unmâ Antiokia kepian purik katmâ ariw-
erâm Yohane kotŋe siâ Mareko kewugum-
bela olowâk ariyi.

13

Banaba akto Saulo âigât ariyiat.

1 Yesugât kâmotlupŋe Antiokia kepian
gâtŋe Anutugât den makmâ miawagi akto
den makyeŋgimini are yeŋgât kotyeŋe hin.
Banaba akto hâk heleŋ siâ kotŋe Simeoŋ
akto Lukio Kirene hânân gâtŋe akto Man-
aeŋ are luâk kotdâ Herote olop nanaŋânbak

manmâ gala konok akmâ maliat. Akto siâ kotŋe Saulo.

2 Yâkŋe Anutu magaŋberâm aregât sot bâlâk manmâ âmâ hilâm siân tatbiâ âmâ Anutugât Heakŋande den hin makyeŋgiep, “Banaba akto Saulo âi dâm hârem yetkiân are membiandatgât katyelekbi.”

3 Hain dâmbo aregât den lokom Anutu ulilaŋmâ sot bâlâk manmâ âmâ kautyetŋân mem âiân ariet dâm huŋgun yetkimbiâ Yohane kotŋe siâ Mareko are kewugumbela olop ariyiat.

Elimagât keiŋe.

4 Arimbiâ Anutugât Heakŋande huŋgun yeŋgimbo Seleukia kepian ariyi. Ain arimbiâ waŋga siâŋe meyekmâ Kipiro hân haru tânâmŋân talep ain ariep.

5 Ain arim katyekto waŋganba sopanmâ gem Salami kepian ain ariyi. Ain arim Yuda yeŋgât den emetŋân âgâm Anutugât den pat âlepŋe are makyeŋgiyiat. Makyeŋgimbela Yohane kotŋe siâ Mareko arekŋe tânyetkuep.

6 Arewa hân biken ariwerâm akmâ kepia kotŋe Papo ain tali. Ain tatmâ Yuda yeŋgât luâk kâmbokŋe siâ kotŋe Barayesu akto kotŋe siâ Elima are egiat. Yâkŋe âmâ galalupŋe heyeŋgim hin dâep, “Nâ Anutugât den bunŋe makyeŋgiman. Akto nâ Anutugât hoŋ bawa mandân.” dâep.

7 Hain dâm âmâ kiap siâ Seregio kotŋe siâ Paulosi yâkgât gala malep. Seregio yâk âmâ nâŋgâ nâŋgâŋe olop malep. Akto Anutugât den are nâŋgâwerâm akmâ Banaba akto Saulo mem oloŋyelegep.

8 Mem oloŋyelekto ainâk luâk kâmbokŋe Elima arekŋe, “Galane Seregioŋe biwiŋe Yesugâlân katbop.” dâm denyetŋe kakŋân makmâ koyetkiep.

9 Den koyetkimbo aregât Saulo kotŋe siâ Paulo yâkŋe Anutugât Heakŋande meme aganepgât owâiŋeâk Elima tâŋâk ekmâ kinmâ hin magaŋep,

10 “Gâ Hiaŋgi amboŋe yâkgât nanŋe aregât luâk agak meme bâleŋe mem manmai yâk yeŋgât gala aktât. Akto wan me wan âlepŋe aregât gasa aktât. Akto hiaŋgi luâk manmat. Aregât Humogât den bunŋe are bo nâŋgâŋet dâm aregât heyeŋgimat. Gâ biwige bâleŋe.

11 Aregât hâuŋe Humoŋe giŋberâpgât dewunge hândâk akto yânâk man.” dâep. Hain dâmbo ainâk dewunge hândâk akto luâkŋe bâtnân menekbiâ ariwerâm luâk yeŋgât undâgâtmâ gem ariep.

12 Gem arimbo Seregioŋe are ekto dâtŋe akto Anutugât den are nâŋgâmbo âlepŋe akto biwiŋe Yesugâlân katmâ den lokom malep.

Pauloŋe Antiokia kepia Pisidia hân tânâmŋân talep ain arim Yesugât keiŋe makyeŋgiep.

13 Paulo galalogâtŋe olowâk Papo kepia are hepunmâ waŋgan âgâmbiâ meyekmâ arim Pampilia hân are giŋŋân Perege kepia haru giŋŋân talep ain arim katyegep. Katyekto arewa Yohane kotŋe siâ Mareko yâk hepunyelekmâ Yerusalem kepian purik katmâ ariep.

14 Arimbo yâk yetŋeâk âmâ Perege kepia are hepunmâ arim Pisidia hân tânâmŋân Antiokia kepia ain ariyiat. Ain arim Sareân Yuda luâk yeŋgât den emetŋân âgâm mendugum taliân ain âgâmbela olop tali.

15 Akto yâk yeŋgât damun siâŋe agatmâ Mosegât den kârikŋe are akto Anutuŋe makto kulemgoyi are oyaŋdo nâŋgâmbiâ âmâ damunŋande Paulo akto Banaba hin dâm makyetkiep, “Galalogâtne, luâk âmbâle nen biwinenŋe mem kârikŋe ketuguâkgât den siâ âlepŋe maknengimbela nâŋgâweren me bo?” dâep.

16 Hain dâmbo Pauloŋe agatmâ bâtŋande koratyeŋgum hin makyeŋgiep, “Israe luâk galalupnetŋe akto Israe luâk bo yeŋgâlân gâtŋe biwiyeŋe Anutugât hamewakmâ mandâi. Akto ye hârok makyeŋgire nâŋgâŋet.

17 Israe luâk nengât Anutu yâkŋe bâgilupnenŋe mem katyekto Aigita hânân manbiâ âmâ tânyeŋgumbo miawakmâ dondâ agi. Akto Anutugât kârikŋân kinbiâ ainba kewuguyekmâ togoyi.

18 Togom hân kamitŋân katyekto manbiâ gala akyeŋgimbo manbiâ âmâ hombaŋ 40 agep.

19 Akto Kanaŋ hânân luâk kâmot 7 are Anutuŋe hilipyeŋgumbo bâgilupnenŋande hân are mem amboŋe akmâ manmâ gayi.

20 Manmâ gambiâ gambiâ hombaŋ 450 bo agep. Akto sop ain damunlupyeŋe katyekto siâkâ sopŋân sopŋân damunyeŋe agi. Damunyeŋe akmâ gambiâ Propete luâk siâ kotŋe Samue are miawagep.

21 Miawakto âmâ luâk humogât dâmbiâ Anutuŋe Bensamiŋgât kâmolân gâtŋe kotŋe Saulo miep. Saulo amâ Kisigât nanŋe yâkŋe damunyeŋe akto hombaŋ 40 bo agep.

22 Bo akto are watmâ yâkgât gewâknân Dawidi are katmâ Anutuŋe hin dâep, “Nâŋe Yesegât nanŋe Dawidi yâkgât nâŋgâre ârândâŋ aktâp. Wan me wangât dâre are lokom manbiap.” dâep. Hain dâm damunyeŋe ak dâm kalep.

23 Aregât bunŋe Dawidigât kâmolân gâtŋe Yesu Israe luâk nengâlân miawagep. Nengâlân miawakmâ damun nenŋe agâk dâm yâkgât pat maknengiep are bunŋe agâk dâm

24 Anutuŋe Yohane soŋ huŋgun aŋdo miawagep. Miawakmâ Israe luâk hârok hanyeŋe purik kato Anutugâlân ariŋet dâm tu puli yeŋgiwerâm den kârikŋe makyeŋgiep.

25 Akto Yohane âi miep are bo akberâm akto âmâ luâk hin dâm makyeŋgiep, “Nâŋgât niŋe dâmai? Togom damun nenŋe akbiap are nâ hinare bo. Ikiŋak hâmbâi togowiap. Yâkgât ito golianŋdere bo ârândâŋ akbiap.” dâep.

26 Galalupne Abrahamgât kâmot ye akto Yuda gâtŋe bo manmai yeŋgâlân gâtŋe Anutugât hamewakmâ manmai, ye makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe nen hememgât dop akmâ hilip aguwâengât nenekmâ Yesu huŋgun aŋdo giep.

27 Yerusalem kepia ambolupŋe akto damunlupyeŋande Yesugât keiŋe akto propeteŋe kulemgoyi aregât keiŋe bo nâŋgâm heŋgemgom bugâ neâk dâm aregât makmâ hâreaŋi. Makmâ hâreaŋbiâ mondo ainâk Propete luâk are yeŋgât den kârikŋe are Sarere ârândâŋ oyaŋmâ manmaen are bunŋe agep.

28 Akto Yesuŋe dosa siâ bo agepgât yâkgât dosaŋaet undâgâtbiâ bo akto hanâk kârikŋe akmâ kautyeŋe orem lâwinân moâk dâm Pilato magaŋmâ hâwâtbiâ denyeŋe nâŋgâmbo kombiâ moep.

29 Anutuŋe huŋgunaŋdo gewiapgât den kulemgoyi are amâ miawakto lâwinân kombiâ mondo lokom arim sumân katbiâ yiep.

30 Yendo arewa Anutuŋe momoŋânba mem agalep.

31 Mem agato emelâk Galilaia hân hepunmâ Yerusalem kepian olowâk ariyi yâk yeŋgâlân hilâmŋe hilâmŋe miawak yeŋgimbo den magaŋgi goaŋgi agi.

32 Miawak yeŋgimbo âmâ Anutuŋe bâgilupnenŋe yeŋgât makmâ hâriep are bunŋe agâk dâm Yesu goaŋdo momoŋânba agalep, aregât pat âlepŋe dâm makyeŋgimaen.

33 Akto Yuda yeŋgât kep keŋgu lâuwâŋe agi aregât den kulemgoyi are tatâp.

Anutuŋe nanŋaet hin dâep, “Gâmâ nâŋgât nanne gârâmâ nâŋe uŋak meŋgektân.”

34 Akto Yesuŋe momoŋânba agalep are âmâ hâmbâi lâuwâŋe bo mombiap, aregât Anutuŋe nanŋaet den hin dâep,

“Ulikŋân nâŋe Dawidi agaŋân aregât nâŋgâm heroŋe akmâ agak meme ârândâŋ agep. Akto hainâk gâŋgât dâm akginbian.”

35 Akto Yuda yeŋgât kep keŋgu siâ Dawidiŋe hin kulemgoep are tatâp,

“Anutu humo gâŋe hoŋ bawage âlepŋe nâ hepun nekmenâ mom âmâ bo hambuwian.” dâep.

36 Dawidiŋe den kulemgoep amâ ikiŋaet bo kulemgoep are nâŋgâmaen are Anutuŋe âi makmâ hârem waŋep. Are luâklupŋe yeŋgâlân âi mem metem âmâ moep. Mondo bâgilupŋaet sumân hangombiâ hambuep.

37 Akto Anutuŋe Yesu mem agalep are âmâ bo hambuep.

38 Galalupne nâŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Dosa bâleŋe hepun yeŋgiwiap aregât âmâ Yesu miawagepgât denŋe dâm makyeŋgiwerâm aktân.

39 Mosegât den kârikŋe arekŋe dosanenŋe hepun nengiâk dâm aregât ewum hâumgoyi. Yeŋe Yesugâlân biwiyeŋe katbiâ yâkŋe âmâ âlepŋe dosayeŋe hepunbiap.

40-41 Akto ulikŋân Propete siâŋe den siâ kulemgoep are tatâp. Anutuŋe den hin dâep,
"Wangât den hâkâŋ akmâ mandâi? Yeŋe ire nâŋgâmbiâ dâtŋe akto ain mombai. Haingât yeŋgâlân wan me wan irakŋe siâ uŋak ketuguwerân aregât pat makyeŋgimbiâ yeŋe hianŋgiâi dâmbiâ biwiyeŋe kârikŋe akbiap." Anutuŋe hain dâep.

Ye aregât dopŋe akbâigât den are heŋgemgom nâŋgâwi." Pauloŋe hain dâm makyeŋgiep.

42 Hain dâm dewunyeŋânba gembo Banaba olop sopanberâm akbela ain kili arekŋe togom hin makyetkiyi, "Sarere siân iren âgâenŋe purik katmâ iregâlâk togom maknengimbela nâŋgâm heŋgemgowaen." dâyi.
43 Hain dâm gembiâ kâmot kili are yeŋgâlân gâtŋe bikŋe akto Yuda luâk bikŋe akto Yuda luâk bo manmai arekŋe Yuda yeŋgâlân dewatiyi yâkŋe âmâ Paulo akto Banaba hamiyetŋân arim mem watyelekbiâ hin dâm makyeŋgiyiat, "Anutuŋe ikiŋe hanŋaet akmâ yeŋgât okotŋe nâŋgâep aregât pat hâkâŋe bo akŋet. Biwiyeŋe yâkgâlânâk katŋet." dâm makyeŋgiyiat.

44 Akto Sarere siân Anutugât den nâŋgâwerâm ukenŋe agi arekŋe hamepŋe olowâk togoyi.
45 Togombiâ Yuda luâkŋe yekmâ hin dâyi, "Hepun nenekbiâ kotnenŋe gewop." dâm nâŋgâm aregât Paulogât denŋe are hâkâŋ akmâ yâkgât den are mem geyi.
46 Hain akbiâ aregât Paulo akto Banaba yâkŋe kârikŋe akmâ hin dâm makyeŋgiyiat, "Yuda luâk ye makyeŋgietŋe nâŋgâŋet. Anutugât den yeŋgâlân soŋ togoâk Anutuŋe hain dâm kalep. Den aregât hâkâŋ akmâ manman kârikŋaet den pat are hâkâŋ akberâm borâi aregât ye hepun yekmâ Yuda luâk bo manmai yâk yeŋgâlân ariweret.
47 Haingât Anutuŋe hin dâep,
"Nâŋe gâ pagaleŋe aregât dop hainare kat gektere Yuda luâk bo manmai yeŋgâlân arim nâŋgât den makmâ miawakyeŋgiwen. Akto luâk âmbâle hârokŋe biwiyeŋe nâŋgâlân katbiâ meyekbiangât kat gektere hân bâiŋângen arim makben." dâep.

Anutuŋe hain dâmbo propete siâŋe kulemgombo oyaŋmâ den ire netgât kulemgoep dâetŋe huŋgun netkimbo ariweret." dâyiat.
48 Hain dâmbela Yuda luâk âmbâle bo manmai den are nâŋgâm hin dâyi, "Amâ Humogât den." dâmbiâ aregât biwiyeŋe heroŋe agep. Akto Anutuŋe ikiŋe ukenŋaet akmâ luâk âmbâle tân yeŋgumbo biwiyeŋe Yesugâlân kali.
49 Akto Humogât den are makmâ maganŋgi goaŋgi akbiâ den arekŋe sambelem arimbo luâk âmbâle ain mali are hârokŋe nâŋgâyi.

Paulo akto Banaba watyelekbiâ ariyiat.

50 Haingât Yuda luâk arekŋe âmâ kepia aregât luâk humo akto âmbâle humo Anutugât den lokonerâm Yuda yeŋgât kâmolân dewatim mali, are hanyeŋân gembiâ biwiyeŋe kâlâp akto Paulo akto Banaba hanâk gasa akyetkiyi. Hain akmâ watyelekbiâ ariyiat.
51 Ariwerâm kinmâ Yuda luâk dewunyeŋân yeŋaet agak meme bâleŋe are dop kom keiyetŋân gagap talep are paŋ paŋgom panmâ hepunyekmâ gem Ikonioŋ kepian ariyiat.
52 Arimbela Antiokia kepia ambolupŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali arekŋe heroŋe akbiâ Anutugât Heakŋande dondâ tânyeŋguep.

14

Paulo akto Banaba yâkŋe Ikonioŋ kepian arim Yesugât keiŋe makyeŋgiyiat.

1 Akto hainâk Ikonioŋ kepian arim âmâ Yuda luâk yeŋgât den emetŋân âgâm Yesugât keiŋe makyeŋgimbela nâŋgâyi. Nâŋgâm Yuda luâk âmbâle akto Yuda luâk âmbâle bo manmai dondâŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali.
2 Akto Yuda luâk bikŋande Yesugât den are hâkâŋ akmâ mem ge katberâm agi arekŋe Yuda bo manmaiân gâtŋe areyeŋgât hanyeŋân gembiâ biwiyeŋe kâlâp akto aregât Paulo akto Banaba gasa akyetkiyi.

3 Gasa akyetkimbiâ kepia ainâk manmâ Humogât den are makyeŋgim manbela sop kâlep agep. Akto Anutuŋe luâk âmbâle gala akyeŋgim damunyeŋe akberâm agep aregât keiŋe makyeŋgimbela are bunŋe agâk dâm Anutuŋe meme akyetkimbo kulem keiŋe keiŋe mem hamep bâlâk maliat.
4 Hain akbela yelekmâ Yuda bo manmaiân gâtŋande potalakmâ biknande yâk yetgâlân dewatiyi. Akto biknande Yuda luâk yeŋgâlân dewatiyi.
5 Hain akbiâ haminâŋgen kepia ambolupŋe akto Yuda luâk biknande damunyeŋe olowâk agatmâ Paulo akto Banaba bâleŋe akyeŋgim kâtŋe yetkuwerâm agi.
6 Aregât kepia are hepunmâ Likionia hân ain Listera akto Derebe kepia lâuwâ are talialân ain arim ândeaŋmâ âi mem maliat.
7 Kepia ain arim Yesugât den pat âlepŋe are makyeŋgim maliat.

Listera kepia ambolupŋande Paulo akto Banaba yelekmâ hewukŋe luâk togoat dâyi.

8 Akto Listera kepian luâk siâ malep aregât keiŋe bâliep. Are memeŋaet tepŋânbak hainâk miawakmâ yân tatmâ gaep.
9 Hain tatmâ gaminep are Pauloŋe ekmâ Yesugât dâmbo nâŋgâm tato âmâ Pauloŋe luâk aregât biwiŋaet keiŋe ekmâ nâŋgâep. Ekmâ hin nâŋgâep, “Luâk irekŋe biwiŋe Yesugâlân katâpgât Anutuŋe heŋgemgowerâp.” dâep.
10 Hain dâm konmâ hin dâm magaŋep, “Agatmâ kin.” dâmbo ainâk luâk arekŋe agatmâ sopanmâ bam gulep.
11 Hain akto luâk kâmot humo kili arekŋe Pauloŋe kulem ketuguep are ekmâ yeŋe denyeŋân hin dâyi, “Hat sinduk siâŋe luâk akmâ hutnenŋân miawakmâ mandat.” hain dâyi.
12 Dâ Banabagât âmâ, “Hat sinduk humoyeŋe siâ kotŋe Dia aregât nambeŋe.” konmâ dâyi. Dâ Pauloŋe âmâ den makmâ malepgât, “Hat sinduk siâ kotŋe Hemesi are âmâ Paulogât nambeŋe yâkŋe den maknengiminep.” dâm âmâ Hemesi konmâ dâyi.
13 Paulo akto Banaba yâkŋe âi are mem manbela yelekmâ aregât hat sinduk kotŋe Dia yâkgât luâk kâmbokŋe siâŋe ikiŋe sumbe emetŋe kepia ginŋângen talep ain makto buluŋe pitim bulimakao hikom oloŋmâ arim opmân kâmbokŋe siân kepia ginŋân talep ain arim Paulo akto Banaba yetgât sumbe omberâm ariyi.
14 Arimbiâ Paulo akto Banaba yâkŋe den are nâŋgâmbela bo ârândâŋ akto aregât pârigim arim hutyeŋân kinmâ bâleŋe akberâm agi aregât makyeŋgim hepunŋet dâm sâŋgum yetŋe mem duwalagiat.
15 Mem duwalakmâ kamboŋmâ hin dâyiat, “Wei luâkma, wangât ire akberâm aktâi? Net gai luâk, yeŋgât dop aregât net amâ hat sinduk bo. Net luâk bunŋe gârâmâ netgât sumbe bo oŋet. Yeŋe âmâ hat sinduk wan me wan membiâ bunŋe bo miawakmap aregât hepunmâ biwiyeŋe Anutugâlân katŋet dâm den pat âlepŋe are makyeŋgiwerâm togoyiot. Amâ Anutu Humoŋe hân haru himbim akto aregât kâlegen wan me wan hârok kalep yâkgât akmâ togoyiot.
16 Akto ulikŋân bâgilupnenŋe yâk yeŋgât agak meme nâŋgâm miawakbiâ hanâk dâm denân bo katyegep.
17 Akto hain dâm bo hepun yegep. Anutuŋe nâŋgât keine nâŋgâŋet dâm gala akyeŋgim makto tânâk gembo âi kalam yeŋân unsambe miawakmâ yendo nem heroŋe akmâ mali.” dâyiat.
18 Den hain dâm makyeŋgim, “Netgât sumbe are bo oŋet.” dâm luâk âmbâle are mulunyekmâ âi humo meyiat.

Paulo kâtŋe koyi.

19 Akto sop ain Yuda luâk biknande Antiokia akto Ikonioŋ kepianba togom kepia ambolupŋe hanyeŋân gembiâ biwiyeŋe kâlâp akto Paulo mem kâtŋe kom âmâ, “O kondenŋe mondâp.” dâm kepia ginŋângen mem oloŋmâ gem panbiâ yiep.
20 Ain yendo Yesugât kâmotŋe gem ândeaŋmâ kinbiâ agatmâ kepian âgâep. Âgâm yem kindo emet hauŋdo Banaba olowâk kepia are hepunmâ Derebe kepian ariyiat.
21 Arim âmâ Yesugât den pat âlepŋe are makyeŋgimbela luâk dondâŋe den are nâŋgâmbiâ bunŋe akto biwiyeŋe Yesugâlân

katmâ mali. Akto dâp areâk purik katmâ arim Listera Ikonioŋ akto Antiokia kepian togoyiat.
22 Kepia ârândâŋ togom biwiyeŋe Yesugâlânâk kaligât mem kârikŋe ketugu yekmâ hin dâm makyeŋgiyiat, “Nen bugâ akto hâk hilâlâm kakŋân manmâ Anutugât manman kârikŋân ariwaengât dopŋe tatâp.” dâyiat.
23 Akto biwiyeŋe Yesugât kali kâmotŋe kâmotŋe yâk yeŋgât damun katyekmâ ainâk manmâ den kârikŋe are makmâ makyeŋgim Anutu maganberâm aregât sot bâlâk manmâ Anutu ulilaŋiat. Akto damunlupyeŋande emelâk biwiyeŋe Humogâlân kaligât Humoŋe meme akyeŋgim damunyeŋe agâkgât ulilaŋiat.
24 Akto Pisidia hân are ewangim biken arim Pampilia hânân ariyiat.
25 Arim Perege kepian âgâm Yesugât keiŋe makyeŋgim kepia are hepunmâ gem Atalia kepian ariyiat.
26 Arewa arimbela waŋgaŋe meyelekmâ arim Antiokia kepian arim ain katyelegep. Antiokia ain âmâ ulikŋân âi keiŋe katbela Yesugât kâmot arekŋe Humoŋe tânyetkuâkgât ulilaŋmâ huŋgunyetkimbiâ keiŋe katmâ mem ariyiat ain purik katmâ âi bo aktâp dâm togoyiat.
27 Ain togom kâmot are mendugu yegiat. Mendugu yekmâ Anutuŋe Yuda luâk âmbâle bo areyeŋgât biwiyeŋe mem owâimbo biwiyeŋe Yesugâlân kali aregât keiŋe makyeŋgiyiat.
28 Akto Yesugât kâmot olop sop kâlep mali.

15

Paulo akto Banaba Yerusalem kepian ariyiat.

1 Luâk bikŋande Yudaia hânângenba togom Yesugât kâmot Antiokia kepian mali yeŋgâlân arim hin dâm makyeŋgiyi, “Moseŋe den kârikŋe hin kulemgoep are tatâp, “Ye âmâ hâkyeŋe gâiwai.” Dâ den are bo lokom manbiâ âmâ aregât Anutuŋe bo meyekbiap.” dâyi.
2 Hain dâmbiâ Paulo akto Banaba yâkŋe den are koyeŋgim mem ge katyeŋgiwerâm akbela âmâ papalakmâ den humo agi. Hain akbiâ humomolupyeŋande den aregât hin dâm makyetkiyi, “Paulo akto Banaba yetŋe irewa Yesugât kâmot luâk bikŋe olop arim Aposolo akto Yesugât kâmotŋe kâmotŋe Yerusalem kepian mandâi are yeŋgâlân arim damunlupyeŋe olop den iregât keiŋaet makyeŋgiwai.” dâyi.
3 Hain dâm huŋgun yeŋgimbiâ Paulo akto luâk bikŋe olop ariyi. Arim Poinike akto Samaria hân are ewangim arim Yesugât kâmot siâ mali are hin dâm makyeŋgiyi, “Yuda bo manmaiân gâtŋe kugâkŋe biwiyeŋe Anutugât kali.” hain dâm makyeŋgimbiâ yâkŋe nâŋgâmbiâ biwiyeŋe heroŋe humo agep.
4 Akto Yerusalem kepian arimbiâ Yesugât kâmot akto Aposolo akto yâk yeŋgât humomolupyeŋe yâk olop egakmâ heroŋe agi. Heroŋe akbiâ Anutuŋe meme akyeŋgimbo âmâ Yesugât keiŋe makyeŋgiwerâm hamep bâlâk kinmâ makyeŋgimbiâ âmâ bunŋe agep, aregât den pat are makyeŋgiyi.
5 Makyeŋgimbiâ Parisaio luâk yâkŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali yâk yeŋgâlân gâtŋe biknande den siâ hin dâyi, “Moseŋe hin dâep, “Hâkyeŋe gâiyeŋgim Anutugât pat kat yeknet.” dâep, den are lokom kinmâ hâkyeŋe gâiyeŋgiŋet dâm makten. Hain maktenŋe Yuda luâk bo manmai are âmâ Mosegât den are watbiâ ârândâŋ akbiâp.” dâyi.
6 Hain dâmbiâ aregât Aposolo akto damunlupyeŋe yâkŋe yeŋeâk ire nâŋgâm heŋgemgone dâm menduguyi.
7 Mendugum den are makyeŋgiwerâm akmâ manbiâ den bambo guto akmâ âmâ Petoroŋe agatmâ kinmâ hin dâm makyeŋgiep, “Galalupŋe emelâk Anutuŋe mem kepilâ nenekmâ âi makmâ hârem niŋep. Akto Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân arim Yesugât keiŋe makyeŋgire nâŋgâm biwiyeŋe Yesugâlân katbai aregât âi Anutuŋe makmâ hârem niŋep are nâŋgâi.
8 Akto Anutuŋe luâk nen hârok biwinennân ekmap arekŋe ikiŋe Heakŋe huŋgun aŋdo Yuda luâk nengâlân giep. Hainâk Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân giep aregât Anutuŋe gala akyeŋgimbo ârândâŋ aktâp.

9 Yuda luâk bo manmai arekŋe biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ ârândâŋ akto nen aknengiep dop hainâk yâk akyeŋgim biwiyeŋe pulimbo salek salek agep.
10 Yeŋe are nâŋgâm Anutugât dop are ewangim kinmâ wan me wan umatŋe are hakulupnenŋande akto nenŋe hainâk lokowerâm ewum hâumgom gain gain akmâ malion. Aregât dop hainâk Yuda luâk bo arekŋe biwiyeŋe Yesugât katmâ mandâi are yeŋgât kautyeŋân umatŋe siâ bo katberâm akten.
11 Nenŋe hin nâŋgâen. Yesu Humoŋe Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân gâtŋe bikŋe ikiŋe hanŋaet akmâ okot nâŋgâ yeŋgim oloŋyekto dosayeŋaet hâuŋe ârândâŋ agep. Aregât dop akmâ nen hainâk oloŋnenekto dosanenŋaet hâuŋe ârândâŋ akbiap. Nenŋe hain nâŋgâm biwinenŋe aregâlâk katmaen." dâep.
12 Hain dâmbo nâŋgâmâk tali. Tatbiâ Paulo akto Banaba Anutuŋe meme akyetkimbo Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân arim kulem keiŋe keiŋe meyiat aregât den pat makyeŋgiyiat. Makyeŋgimbela hâligâk nâŋgâm tali.

Yakoboŋe kâmolân kinmâ den makyeŋgiep.

13 Makmâ metembela nâŋgâm tatbiâ Yakoboŋe agatmâ kinmâ den hin makyeŋgiep, "Galalupne, makyeŋgire nâŋgâet.
14 Anutuŋe ulikŋân Yuda luâk bo are damunyeŋe akberâm aregât nâŋgât kotne mem agatŋet dâm Yuda luâk bo manmai are bikŋe oloŋyekto biwiyeŋe ikiŋaelân kali, den pat are Petoroŋe dâmbo nâŋgâen.
15 Akto ulikŋân Anutuŋe makto propete luâkŋe kulemgoyi arekŋe âmâ den pat are olop dopŋe konok aktâp are hin tatâp,

"Humoŋe keiŋânbak hin dâmbo miawagep,

16 "Nâŋe hâmbâi purik katbianân Dawidigât kâmotŋe awam akmâ arimbiâ kepia kawum akbiap are heŋgemgowian dâre purik katmâ togom kinbiâ kepia kautŋe miawakbiap.
17 Akto aregât luâk kâmot bikŋe bo nâŋgâ niŋmai are mem potatyekmâ oloŋyektere nâŋgâlân togom kinbai." Anutuŋe hain dâep.
18 Akto den ire uŋagâk bo miawaktâp. Keiŋânbak Anutuŋe hain dâm makmâ gambo bunŋe akto miawaktâp." den hain tatâp.
19-21 Aregât biwinande nen hin akbaengât nâŋgân. Bâgilupnenŋande keiŋe katmâ manmâ gayi amâ kepia ârândâŋ Mosegât den kârikŋe ire akmâ manmâ gayi. Akto uŋak ire Sarere ârândâŋ den emetŋe ârândâŋ âgâm den are oyaŋmâ nâŋgâm manmaen. Akto Yuda luâk bo manmai arekŋe hainâk âgâm are oyaŋmâ nâŋgâm manmai. Aregât Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân den kârikŋaet âi humo bo yeŋgiweren. Akto bikŋande biwiyeŋe Yesugâlân katmâ Anutugât den lokowerâm akbiâ kulem esenŋe bo katyeŋgim hainâk makmâ hâreyeŋgiwaen. Lâpio yeŋgât sumbe ombiâ ain gâtŋe sot bo nembi. Akto soŋgo mem hanŋe hâremai are akto soŋgo gilâmŋe hainâk bo nembi. Akto âmbâle mem hepun hepun bo akbi. Hainâk makmâ hâreyeŋgim kulem esenŋe kulemgom yeŋgiwaen." dâep.

Yuda luâk bo manmai arekŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali are yeŋgât kulem esenŋe kulemgom katyeŋgiyi.

22 Hain dâmbo Aposolo akto tiksalupyeŋande luâk kâmot humo menduguyekmâ, "Luâk nengâlân gâtŋe lâuwâ meyelekbaen." dâm makyeŋgimbiâ Yesugât kâmot bikŋande nâŋgâmbiâ ârândâŋ agep. Akto luâk siâ kotŋe Yudasi kotŋe siâ Basaba akto luâk siâ aregât kotŋe Sila are meyelekmâ okot âlep nâŋgâ yetkiyi. Luâk lâuwâ arekŋe Paulo akto Banaba olop Antiokia kepian ariŋet dâm kulem esenŋe kulemgowerâm agi.
23 Akto kulem esenŋe siâ are hin dâm kulemgom yetkiyi, "O galalupnenŋe, Aposolo akto Yesugât kâmotlupŋe yâk yeŋgât tiksalupyeŋande Antiokia, Siria akto Kilikia Yuda bo manmai yeŋe biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mandâi aregât okot âlep akmâ kulem esenŋe ire kulemgom katyeŋgien.
24 Nenŋe bo nâŋgâenŋe aregât nengâlânba bikŋande yeŋgâlân togom den makyeŋgimbiâ nâŋgâm hanyeŋe lâuwâ agep. Are âmâ luâk

are yeŋe hanyeŋân agi. Nenŋe bo huŋgun yeŋgiyion.
25 Aregât âmâ nenŋe hannenŋe konok akmâ mendugum kinmâ galalogâtnenŋe Banaba akto Paulo yâk olop ariet dâm huŋgun yetkien.
26 Paulo akto Banaba yâkŋe Yesu Humo Anutuŋe huŋgun aŋdo giep yâkgât hoŋ bawa manmâ hâk hilâlâm kakŋân arimbela yetkumbiâ bâsok moyiat.
27 Akto luâk meyelekten ire yetgât kotyetŋe âmâ Yudasi akto Sila yâk olop togowerâm aregât yâkŋe kulem esenŋe ire keiŋe makmâ miawakbela nâŋgâwai.
28 Akto Anutugât Heakŋaet nâŋgâ nâŋgâŋe akto nengât nâŋgâ nâŋgânenŋe dop konogâk yendâp aregât umatŋe siâ me siâ aregât bo maktenŋe miawakbiap. Hin akbiâ ârândâŋ akbiâp.
29 Lâpio yeŋgât sumbe omberâm sot wan katbiâ are bo nembi. Akto soŋgo hanŋe hâremai are akto soŋgo gilâmŋe hainâk bo nembi. Akto âmbâle mem hepun hepun bo akbi. Are bo akmâ âlepŋeâk manbiâ âmâ ârândâŋ akbiâp. Âlepŋeâk manbi. Den pat areâk." Hain dâm kulemgom yeŋgim Antiokia kepian hekat yeŋgiŋet dâm huŋgun yeŋgimbiâ ariyi.

Yudasi akto Sila purik katmâ togoyiat.

30 Ainba huŋgun yeŋgimbiâ kulem esenŋe are mem ariyi. Arim Antiokia kepian arim Yesugât kâmot mendugu yekmâ kulem esenŋe are yeŋgiyi.
31 Yeŋgimbiâ biwiyeŋe agalâk dâm den kulemgoyi are oyaŋmâ nâŋgâm heroŋe agi.
32 Yudasi akto Sila yâkŋe Anutugât keiŋe makmâ miawakminiat arekŋe biwiyeŋe Yesugâlânâk kilâk dâm den kârikŋe makyeŋgimbela biwiyeŋe heroŋe akmâ owâimbo yâk olop sop kâlep mali.
33 Akto Yerusalem kepia arewa huŋgun yetkim yâk yeŋgâlân purik katmâ ariet dâm okot âlep kakŋân kinmâ huŋgun yetkiyi.
34 Huŋgun yetkimbiâ arim Silaŋe âmâ lâuwâŋe bo manberân dâm Antiokia kepian talep akto Yudasi ikiŋak ariep.

Paulŋe Sila kewugumbo ariyiat.

35 Paulo akto Banaba yâkŋe Antiokia yeŋgâlân âi hokboâk mem maliat. Manbela galalupyetŋe olowâk Humogât den are makmâ makyeŋgim mali.
36 Manmâ hilâm siân Paulŋe Banaba hin dâm maganŋep, "Net ulikŋân arim kepiaŋe kepiaŋe manmâ Humogât den makyeŋgietŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali are gain gain mandâi, are keiyeŋe ekmâ manbaet." dâep.
37 Hain dâmbo Banabaŋe "Mareko olop arine." dâep.
38 Are âmâ ulikŋân Mareko kotŋe siâ Yohane are emelâk yâk olowâk arim Pampilia hânân hepunyelekmâ purik kato yâk yetŋeâk Yesugât keiŋe makyeŋgim maliat. Aregât Paulŋe Banabagât den are nâŋgâmbo ârândâŋ bo agep.
39 Ârândâŋ bo akto Paulo akto Banaba hanyetŋe konogâk bo agep aregât papalakmâ hepun agiat. Hepun akmâ Banabaŋe Yohane kotŋe siâ Mareko mendo ariyiat. Arimbela waŋgaŋe meyelekmâ Kipiro gimbâŋe haru tânâmŋân talep ain ariep.
40 Dâ Paulŋe âmâ Sila mendo Yesugât kâmotlupŋande Humo ulilaŋmâ damunyetŋe agâk dâm huŋgun yetkimbiâ ariyiat.
41 Arim Siria akto Kilikia hânân manmâ Yesugât kâmot luâk âmbâle mali are yeŋgât biwiyeŋe mem kârikŋe ketugum han biwiyeŋe Yesugâlân katŋet dâm makyeŋgim maliat.

16

Paulŋe Timoteo kewugumbo olowâk ariyiat.

1 Paulo akto Sila yâkŋe Derebe akto Listera kepian ariyiat. Arim Listera kepian luâk siâ biwiŋe Yesugât katmâ malep, are mem miawagiat luâk aregât kotŋe Timoteo. Yâkgât memeŋe âmâ Yuda yeŋgâlân gâtŋe akto yâkâ hainâk biwiŋe Yesugâlân katmâ malep. Dâ eweŋe âmâ Girik luâk.
2 Listera akto Ikonioŋ kepia ambolupŋe bikŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali arekŋe Timoteogât keiŋe Paulo maganŋmâ heroŋe maroŋe agi.
3 Paulo maganŋbiâ luâk are kewugumbo olop ariwerâm okot âlep agep. Akto

Yuda luâk hân ain manmâ ariyi arekŋe Timoteogât eweŋe Girik luâk are nâŋgâm meteyi. Aregât Pauloŋe Timoteogât hâkŋe bo gâiyi aregât nâŋgâm Yuda luâk biwiyeŋe bâliwopdâm Timoteogât hâkŋe gâiep.

4 Akto kepia ârândâŋ manmâ Aposolo akto Yesugât kâmot Yerusalem kepian mali areyeŋgât tiksalupyeŋande den kârikŋe magi are lokoŋet dâm Yesugât kâmot are makyeŋgim ariyi.

5 Hain akbiâ Yesugât kâmotŋe biwiyeŋe Yesugâlânâk kindo Anutugât den nâŋgâmâk mali. Hain akbiâ hilâmŋe hilâmŋe Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân gâtŋe bikŋe âkâ hainâk biwiyeŋe Yesugât katmâ yâk yeŋgâlân dewatimbiâ sambeleyi.

Paulo biwiŋe owâiŋe akto Makedonia luâk siâŋe miawakto egep.

6 Akto Asia hânân Yesugât keiŋe makyeŋgim ariwerâm akbiâ Anutugât Heakŋande dâp tigiyeŋgimbo Prigia akto Galatia hânân bam ariyi.

7 Arim Misia hân ginŋânâk hâlâŋmâ ariyi. Arewa Bitinia hânân ariwerâm akbiâ Yesugât Heakŋande hanyeŋe mem pâlâmŋe ketugumbo hân aregen bo ariyi.

8 Hanyeŋe mem pâlâmŋe ketugumbo Misia hân are hepunmâ haru ginŋân kepia siâ talep are kotŋe Troa ain ariyi.

9 Aregen arim manbiâ nâ Luka nâŋe penâyeŋgire emet dâgâmbo hândâkŋân Paulo biwiŋe owâimbo hin miawagaŋdo egep. Amâ Makedonia luâk siâŋe togo kinmâ ulilaŋmâ hin dâep, “Gâ Makedonia hânângen togo nen tân nenguwen.” dâep.

10 Hain dâm makmâ metem arimbo emet hauŋdo Paulo luâk arekŋe miawagaŋep aregât hin dâyion, “Makedonia hânân arim Yesugât den pat âlepŋe are makyeŋgiwaen aregât Anutuŋe maknengiâp.” dâyion. Hain dâm magaŋgim kinmâ Makedonia hânân haru hâtikom ariwerâm dâpgât hâumgom kilion.

11 Kindenŋe waŋga siâŋe togom menenekmâ Troa kepia hepunmâ haru tânâmŋe târârâk arim Samotrake kepia haru tânâmŋân talep ain kat nenekto talion. Tatmâ yem kindenŋe hauŋdo arewa menenekmâ arim Neapoli kepian kat nenegep.

12 Kat nenekto arewa âgâm Pilipi kepian ariyion. Akto kepia are âmâ Roma luâkŋe ulikŋân hân amboŋe akmâ tali. Kepia are âmâ Makedonia hân aregât kepia kautŋe. Ain tatmâ mandenŋe hilâm amon siâ bo agep.

13 Akto Sarereân kepia are ginŋân tu siâ talep ain gewerâm hin dâyion, “Yuda luâkŋe Humonenŋe ulilaŋmâ manmai yâk ain togomai me bo? Gem ekne.” hain dâm gem âmbâle bikŋe siânba mendugum tatbiâ are mem miawakyekmâ gem enemyeŋân tatmâ makyeŋgiyion.

14 Makyeŋgienŋe âmâ Tiatira kepian gâtŋe âmbâle siâ Anutu humo nâŋgaŋmâ manminep, kotŋe Lidia arekŋe âmâ sâŋgum parutmâ mâŋot gilâm pulim âi are mem puli meminep. Akto Humoŋe âmbâle aregât biwiŋe mem agato ondopŋe katmâ Pauloŋe den magep are nâŋgâm ukenŋe akmâ den are mem biwiŋân katmâ heŋgemgoep.

15 Akto âmbâle aregât lâulupŋe hârokŋe biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ tu puli yeŋgiyion. Tu puli yeŋgienŋe âmbâle arekŋe hin magep, “Nâ mem Humogât pat kat nekbiâ nâŋgaŋdân aregât nâŋgâmbiâ ârândâŋ akto âmâ nâŋgât emelan âgâmbiâ nâ olop tatberen.” dâep. Hain dâmbo yâkgât emelan âgâyion.

Paulo akto Sila mem kala busi kâlegen kat yelegi.

16 Hilâm siân gem welam siâ Anutu ulilaŋmini ain gem mandenŋe hoŋ bawa âmbâle kâmbokŋe siâŋe mem miawaknenegep. Akto sinduk baniara bâleŋande kautŋân mendo luâk yeŋgâlân arim hâmbâi wan me wan miawakbiap aregât makyeŋgiminep. Hain akto aregât puli waŋbiâ are mem arim damunlupŋe yeŋgim malep.

17 Akto âmbâle kâmbokŋe arekŋe Paulo ekmâ hami nenŋânâk gam hin dâm kamboŋep, “Luâk irekŋe Anutu Humogât hoŋ bawa aganŋmâ manmai aregât Anutuŋe heŋgem nenguwiapgât dâp maknengiwerâm togoâi.” dâep.

18 Hain dâm hilâmŋe hilâmŋe kamboŋmâ haminennŋân gam mando aregât Pauloŋe hâkâŋ akmâ purik katmâ sinduk baniara are hin dâm magaŋep, “Nâŋe Yesu Humo Anutuŋe huŋgun aŋdo giep aregât den makgiŋdere nâŋgâ. Âmbâle are hepunmâ eke.” dâep. Hain dâmbo ainâk hepunmâ ariep.

19 Hepunmâ arimbo âmbâle aregât damunlupŋande hin dâyi, “Sinduk baniara bâleŋande hepundâp aregât gain gain hâmbâigât pat makmâ miawak yeŋgiwiap? Hain bo akbiap are âmâ nengât puli bo akbiap.” dâm nâŋgâm bâliyi. Hain nâŋgâm Paulo akto Sila meyelekmâ kepia sombeim humoân arim

20 Roma luâk yeŋgât kiap taliân meyelekmâ âgâm hâkyetŋe tunmâ hin dâm makyeŋgiyi, “Yuda luâk lâuwâ irekŋe kepianennŋân togom bo agakŋe are akŋet dâm maknengimbela den are nâŋgâm biwinennŋe bâlimbo kepianennŋe kukŋe agatâp.

21 Akto agak meme irakŋe siâ Roma luâk nennŋe bo akmaen are akŋet dâm maknengim mandat.” dâyi.

22 Hain dâmbiâ luâk humo kili arekŋe kuk akmâ nâŋgâ yetkimbiâ kiaplupyeŋande sâŋgum yetŋe oloŋmâ hoŋ bawalupyeŋe makyeŋgimbiâ bugâŋe oreyelekmâ mem kala busi emet kâlegen kat yelekbiâ tatbela aregât damunnŋe hin dâm magaŋi,

23 “Luâk lâuwâ ire ariwandatgât kei bâtyetŋe mem kârikŋe ketugum hiko yelekmâ damun kinben.” dâyi.

24 Hain dâm magaŋbiâ emet kârikŋe aregât bâiŋângen kat yelekmâ lâwin siâ hioŋmâ keiyetŋe kapiŋmâ hiko yelekto taliat.

25 Akto hândâk tânâmŋân Paulo akto Silaŋe Anutu mepaiŋe kep keŋgu akmâ tatbela luâk bikŋe kala busi kâlegen kat yekbiâ tali arekŋe nâŋgâyi.

26 Akto kep keŋgu are mem tatbela ainâk wâriŋ humo mendo emet are duwuŋ akto emet aregât hâŋgi hârok lewulagep. Lewulakmâ kindo luâk hârok kala busi kâlegen tali are yeŋgât tâk kârikŋe kotŋe sein are hulaŋ akmâ kiŋ pârândâŋ âgâm metiep.

27 Akto emet aregât damun kilep arekŋe asiŋânba agatmâ ekto hâŋgi are hârok lewulakmâ kindo ekmâ hin dâep, “Wei, luâk bâleŋe iren kat yektenŋe tatâi ina hârok arim meteâi.” dâep. Hain dâm aregât hamep akmâ tiŋgiŋânba tâwât siâ mem oloŋmâ ikiŋe hanŋe hâreakberâm agep.

28 Hain akto Pauloŋe hin dâm konmâ magaŋep, “Nen hârogâk yu kinden aregât hange bo hâreak.” dâep.

29 Hain dâmbo tembe loko arekŋe galalupŋe makyeŋgimbo kemdâ waŋbiâ kala busi kâlegen mem âgâm ongâŋe hogombo Paulo akto Sila yelekmâ hânân kâŋgom hin dâm makyetkiep,

30 “Agatbela arine.” dâmbo agatbela kewugu yelekmâ den hin makyetkiep, “Luâk lâuwâ nâ gain gain aktere Anutuŋe bo hilip nugumbo yâkgât pat akbian?” dâm makyetkiep.

31 Hain dâmbo hin dâm magaŋiat, “Biwige Yesu Humogâlân katmenâ Anutuŋe guge akto ginbailupge meyekbiap.” dâyiat.

32 Hain dâm Humogât dengât keiŋe yâk akto ginbailupŋe makyeŋgimbela

33 ainâk damun arekŋe meyelekmâ arim bugâ gewâkŋe diwi are puliyetkiep. Akto ikiŋe akto ginbailupŋe hârogâk tu puli yeŋgiyiat. Hain akbela Paulo akto Sila kewugu yelekmâ ariep.

34 Arim ikiŋe emelan sot om yetkimbo neyiat. Ikiŋe akto ginbailupŋe hârok biwiyeŋe Yesugâlân katmâ Anutugât pat agigât biwiyeŋe âlepŋe agep.

35 Yem kinbiâ hauŋdo Roma luâk yeŋgât kiaplupyeŋande tembe loko hin dâm makyeŋgim huŋgun yeŋgiyi, “Ye arim luâk lâuwâ are tâk hulaŋmâ huŋgun yetkimbiâ ariet.” dâm tembe loko huŋgun yeŋgiyi.

36 Akto damunnŋe den nâŋgâm Paulo hin magaŋep, “Kiaplupnennŋande den katbiâ togoâp. Aregât huŋgun yetkiennŋe biwiyetŋe sândugembo ariet.” dâep.

37 Hain dâmbo Pauloŋe tembe loko are yekmâ hin dâm makyeŋgiep, “Net âmâ Roma luâk mandetgât yeŋe gain gaingât net denân kat nelekmâ bugâŋe orenelekmâ mem kala busi kâlegen kat nelegi? Dâ uŋak âmâ yoŋâk huŋgun netkiwerâm akbiâ bo ârândâŋ aktâp. Gârâmâ ye arim

kiaplupyeŋe makyeŋgimbiâ yâk yeŋeak togom huŋgun netkimbiâ ariweret." dâep.
38 Paloŋe den hain dâmbo tembe lokoŋe purik katmâ kiapyeŋgâlân arim Paloŋe den makyeŋgiep are makyeŋgim Paulo akto Sila yâk Roma luâk mandat dâm makyeŋgimbiâ nâŋgâm sân sân meyi.
39 Sân sân mem ongâyeŋe hogombo arim den yeukŋe makyetkim kala busi kâlegenba kewugu yelekmâ kepia ginŋângen ge kinmâ huŋgun yetkimbiâ gem ariyiat.
40 Akto kepia are hepunmâ gem Tiatira kepian arim Lidiagât emelan âgâm Yesugât kâmot ain tatbiâ yekmâ biwiyeŋe Yesugâlânâk kilâkgât den makyeŋgim gem ariyiat.

17

Paulo akto Sila Tesalonike kepian ariyiat.

1 Paulo akto Sila kepia are hepunmâ Ampipoli akto Apolonia kepia ewangim Tesalonike kepian ariyiat. Ain âmâ Yuda yeŋgât den emetŋe siâ tatâp.
2 Ain arim Paloŋe Yuda luâk yeŋgât den emetŋe kepianŋe kepianŋe talep ain âgâm den makyeŋgiminep aregât akmâ den emetŋân âgâm âmâ Anutugât den kulem esenŋe âlepŋe aregât keiŋe makyeŋgimbo sonda âlâwu bo agep.
3 Yesugât keiŋe maganŋgi goanŋgi akbiâ aregât Paloŋe hin dâm makyeŋgiep, "Beirâ Anutuŋe huŋgun aŋdo gem hâk hilâlâm nâŋgâm momoŋânba agatbiap aregât ulikŋân propete luâk mali are makyeŋgimbo kulemgoyi. Kulemgombiâ talep are Yesuŋe watmâ hâk hilâlâm nâŋgâep. Anutuŋe Yesu hin dâm huŋgunaŋep, "Gâ arim luâk âmbâle damunyeŋe akmâ tânyeŋguwen." hain dâep are Yesugât." dâep.
4 Paloŋe hain dâm makyeŋgimbo luâk âmbâle bikŋande den are nâŋgâm tatmâ biwiyeŋe Yesugât katmâ Paulo akto Sila yâk yetgâlân dewatiyi. Akto Girik luâk Anutu ulilaŋmâ mali are dondâŋe hainâk biwiyeŋe Yesugâlân katmâ yâk yeŋgâlân dewatiyi. Akto luâk âmbâle kotdâ hainâk agi.
5 Hain akbiâ benŋe Yuda luâk bikŋande are nâŋgâm biwiyeŋe bâlimbo dâwân arim luâk konam mem mendugu yekmâ kukgât hanyeŋân gembiâ kuk akmâ kepia are hanâk hanâk akbiâ kepia ambolupŋe âkâ hainâk kuk akbiâ kepia are kuk agalep. Kepia are kuk agato Yuda luâk akto kepia ambolupŋe bikŋande Yasoŋgât emelan Paulo akto Sila talialân ain mendugum tali. Mendugum tatmâ, "Paulo akto Sila meyelekmâ hutnenŋân kat yelektenŋe kilet." dâyi.
6 Hain dâm undâgât yetkimbiâ bo akto aregât kuk dâm Yasoŋ akto Yesugât kâmolân gâtŋe bikŋe meyekmâ humomolupyeŋe yeŋgâlân arim denân katyekmâ hin dâyi, "Luâk lâuwâ siâ kotyetŋe Paulo akto Sila yâkŋe hânŋe hânŋe manmâ luâk âmbâle den makyeŋgimbela han lâuwâ akmâ gulip manbiâ ârândâŋ bo aktâp. Akto uŋak nengâlân togombela Yasoŋŋe gala akyetkimbo olowâk mandâi.
7 Akto humonenŋe Sisa aregât den kom luâk humo irakŋe kotŋe Yesu yâkgât den makbela nâŋgâm luâk ire meyekmâ togoen." dâyi.
8 Hain dâmbiâ kepia ambolupŋe akto humomolupyeŋe arekŋe nâŋgâm sân sân mem den humo akmâ maganŋgi goanŋgi agi.
9 Hain akbiâ humomolupyeŋande Yasoŋ akto galalupŋe hin makyeŋgiyi, "Puli katŋet. Puli katmâ uŋak aktâi ire lâuwâŋe hainâk bo akbiâ âmâ puli ire purik katmâ yeŋgiwaen. Dâ hainâk akbiâ âmâ puli ire bo yeŋgiwaen." dâyi. Hain dâmbiâ puli katmâ ariyi.

Paulo akto Silaŋe Berea kepia ambolupŋe Yesugât keiŋe makyeŋgiyiat.

10 Akto hândâk ainâk Yesugât kâmotŋe Paulo akto Sila yoŋâk huŋgun yetkimbiâ Berea kepian ariyiat. Ain arim Yuda luâk yeŋgât den emetŋân âgâm Yesugât keiŋe makyeŋgiyiat.
11 Akto kepia ain luâk âmbâle bikŋande emelâk biwiyeŋe owâiŋe akto mali arekŋe Tesalonike kepia ambolupŋe ewangiyegi. Hain aregât Paulo akto Silaŋe kinmâ Yesugât keiŋe makyeŋgimbela ondopyeŋe dowâk katmâ den are nâŋgâm heŋgemgoyi.

Hain akmâ hilâmŋe hilâmŋe aregât maganŋgi goaŋŋgi akmâ Anutugât den kârikŋe ulikŋân kulemgoyi are oyaŋmâ nâŋgâyi, “Luâk Paulo yu kindâp irekŋe bunŋe me hiaŋŋgim maktâp.” dâm Anutugât kulem oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgom mali.

12 Aregât yâk yeŋgâlân gâtŋe dondâŋe Yesugâlân biwiyeŋe kali. Akto Girik âmbâle humomolupyeŋe biknande hainâk agi. Akto Girik luâk biknande hainâk agi.

13 Gârâmâ benŋe Pauloŋe Berea kepian arim Anutugât den makyeŋgim malep aregât den pat arimbo Yuda luâk biknande Tesalonike kepian mali arekŋe nâŋgâmbiâ bâliep. Nâŋgâmbiâ bâlimbo Berea kepian togom kinmâ kepia ambolupŋe hanyeŋân gembiâ kepia areâkâ hainâk kuk agi.

14 Hain akbiâ Yesugât kâmotŋe Paulo huŋgun aŋbiâ dowâk hepunyekmâ haru dâtŋân ariep. Dâ Sila akto Timoteo yâkŋe âmâ kepia ainâk maliat.

15 Akto Yesugât kâmotŋe Paulo dâwân katberâm arim Ateŋ kepian katmâ purik katberâm akbiâ hin dâm makyeŋgiep, “Ye purik katmâ arim âmâ Sila akto Timoteo makyetkimbiâ dowâk Berea kepia hepunmâ togom penâniŋbiandat.” dâep. Hain dâm makyeŋgimbo hepunmâ purik katmâ ariyi.

16 Akto Paulo Ateŋ kepian manmâ Sila akto Timoteo yâk yetgât lâmyetkum tatmâ hambo kotdâ keiŋe keiŋe hâwim katbiâ talep are ekmâ biwiŋe kâlâp agep.

17 Haingât yâk yeŋgât den emetŋân âgâm Yuda luâk bikŋe akto Girik luâk bikŋe Anutugât keiŋe nâŋgâwerâm mali yâk olop tatmâ Yesugât keiŋe maganŋgi goaŋŋgi agi. Akto hilâmŋe hilâmŋe kepia sombeimân arim kinmâ luâk âmbâle gam ariyi are hainâk makyeŋgiep.

18 Akto kepia ain luâk nâŋgâ nâŋgâyeŋe siâ siâ mali kotyeŋe Epikue luâk akto siâ Stoike luâk arekŋe Pauloŋe Yesu momoŋânba agalep aregât den pat magep aregât kaknân maganŋgi goaŋŋgi agi. Akto biknande hin dâyi, “Luâk ire nâŋgâ nâŋgâŋe gulip akto den kotŋe hanâk hanâk are gain gain dâwerâm aktâp.” dâyi. Dâ biknande âmâ hin dâyi, “Luâk arekŋe kepia bikŋe bikŋe yeŋgât lâpio aregât den maktâp.” dâyi.

19 Hain dâm sombeim humo siâ kotŋe Areo ain oloŋmâ âgâm hin dâyi, “Gâŋe den irakŋe maktât are gain gaingât maktât?

20 Den are uŋguŋân siâ bo nâŋgâyion aregât keiŋe maknengimenâ nâŋgâne.” dâyi.

21 Amâ Ateŋ kepia ambolupŋe akto luâk biknande kâlewângenba togom mali yâkŋe den irakŋe miawagep dâm aregât maganŋgi goaŋŋgi akmâ nâŋgâmbiâ humo akminep aregât akmâ Paulo oloŋmâ hain aikoyi.

Pauloŋe Areo sombeimân kinmâ Anutugât keiŋe makyeŋgiep.

22 Hain dâmbiâ Pauloŋe Areo sombeimân dewunyeŋân agatmâ kinmâ hin dâm makyeŋgiep, “Ateŋ kepia ambolupŋe yeŋgât keiyeŋe hin nâŋgân. Ye lâpio keiŋe keiŋe yeŋgât hoŋ bawa akmai.

23 Nâ kepia yeŋân togom kepia ândeaŋmâ arim togom âmâ yeŋgât lâpiolupyeŋe sambe are yekmâ âmâ lâpio siâgât welamŋe ekmâ âmâ den kulemgombiâ tatâp are oyaŋdân, “Humo yeŋe siâgât nen bo nâŋgâmaen yâkgât welamŋe ire.” oyaŋdân aregât ye nâŋgâm hilipkom yâkgât hoŋ bawa manberâm akmai aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet.

24 Kotŋe âmâ Anutu. Anutuŋe âmâ hân himbim haru are mem miawakmâ aregât kâlegen wan me wan keiŋe keiŋe katmâ metiep. Yâkŋe âmâ hân himbim akto haru amboŋe aktâp aregât den emetŋe ketugumai ain bo manmap. Bo.

25 Akto wan me wan hârok manmanyeŋe me heakyeŋe yeŋgimap aregât luâk siâŋe âi ketugu aŋgimapgât dop bo talaŋdâp. Âmâ yâkŋe âmâ siâ me siâgât umburuk bo manmap.

26 Akto keiŋe katmâ ulikŋân yâkŋe luâk konok siâ are ketugumbo yâkgâlânba luâk keiŋe keiŋe miawakmâ Anutugât den lokom sambelem potalakmâ ariyion. Akto arim tatberâm aktenŋe sop aregât dop katmâ aregât hân horatŋe makmâ nengiep.

27 Akto biwinenŋe kepik akto âmâ Anutuŋe, “Nâŋgâlân togom nâŋgâ niŋŋet.” dâm aregât pat kat nenegep. Akto kâlewân

bo mandâp. Hut nennŋân ârândâŋ akmâ mandâp.
28 Aregât luâk siâŋe hin dâep, “Anutuŋe katip nengumbo manmaen.” Akto yeŋgâlân gâtŋe kep amboŋe siâŋe hin dâep, “Nen âmâ yâkgâlân gâtŋe.”
29 Anutuŋe keiŋe katmâ luâk ketugumbo ain gâtŋande nen hârok sambelem manden aregât hin dâmaengât dopŋe bo aktâp. Anutugât keiŋe âmâ hin. Biwinennŋânâk nâŋgâm lâpio me kotŋe siâ siâ mem miawakmâ kât, goli me siliwa arekŋe mem ketuguen aregât dop. Hain bo nâŋgâwaen. Nennŋe Anutugât nâŋgâenŋe aregât dopŋe bo agep.
30 Anutugât keiŋe pâpkom mandenŋe âmâ Anutuŋe nenekmâ bo hilip nenguep. Are âkâ sop bo aktâp. Uŋak iregât âmâ luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmâ arimaen yeŋgât hanyeŋe purik kato yâkgâlân ariŋet dâm den dâpŋe menengiâp.
31 Akto sop makmâ kalep are bo akto ain luâk kâmotŋe kâmotŋe denân katnenekto keinenŋe miawakbiap aregât sopŋe kalep. Akto keinenŋe mem miawakmâ aregât purikŋe ârândâŋâk nengiwiap. Akto luâk siâ dosa âi meâkgât makmâ huŋgun aŋbiap. Akto luâk hârok nenŋe keiŋe nâŋgâm heŋgemgoŋet dâm huŋgun aŋep are momoŋânba mem agato mandâp.” dâep.
32 Pauloŋe hain dâmbo luâk bikŋande momoŋânba agatbaen are hiaŋgiâp dâm den hembalik aganŋi. Dâ bikŋande âmâ hin dâm maganŋi, “Den maktât ire sop siân siâkâ maknengimenâ nâŋgâwaen.” dâyi.
33 Hain dâmbiâ Pauloŋe hepun yekmâ ariep.
34 Akto luâk bikŋande biwiyeŋe Yesugâlân katmâ Paulogâlân dewatim Yesugât kâmot agi. Are yeŋgâlân gâtŋe siâ kotŋe Dionisio yâk âmâ Areo sombeimân mendugum den keiŋe keiŋe maganŋgi goaŋgi agi, are yeŋgâlân gâtŋe. Akto âmbâle siâ kotŋe Damari yâkâ hainâk Yesugât kâmot agep.

18

Paulo Korinti kepian miti âi miep.

1 Akto Paulo Ateŋ kepia hepunmâ Korinti kepian ariep.
2 Ain Yuda luâk siâ penianŋep kotŋe Akuila yâk âmâ Ponto hânân miawagep. Akto âmbenŋe Pirisila yâk olop Italia hânân manbela luâk humo Klaudioŋe Yuda luâk Roma kepian manmini are watyegep. Watyekto ain Akuila âmbenŋâi Roma kepia are hepunmâ Korinti kepian ariyiat. Ain manbela ain Pauloŋe penâyetkiep.
3 Akto Paulo mâron emetŋe mâŋgiminep. Akto Akuila akto Pirisila âi areâk meminiatgât emetŋân tatmâ manmâ tânyetkuep.
4 Manmâ Pauloŋe Sarere ârândâŋ Yuda yeŋgât den emetŋân âgâm Yesugât keiŋe Yuda luâk akto Girik luâk makyeŋgim biwiyeŋe Yesugâlân katŋetgât makyeŋgim malep.
5 Mando Sila akto Timoteo yâk Makedonia hânângenba togombela Pauloŋe sâŋgum parutmâ uligi ketugum malep âi are hepunmâ Anutuŋe Yesugât damunyeŋe akben dâm huŋgun aŋdo giep aregât keiŋe nâŋgâŋet dâm hilâm ârândâŋ Yuda luâk makyeŋgim malep.
6 Makyeŋgimbo yâkŋe den are hâkâŋ akmâ agak meme bâleŋaet den maganŋgimbiâ yekmâ aregât sâŋgumŋe kâlep are hulaŋmâ mem paŋ paŋgombo gagap giep. Akto ya agep aregât keiŋe hin dâm makyeŋgiep, “Yeŋe hilip aguwai âmâ nâŋgât dosa bo. Dosa âmâ yeŋaelân aregât arim Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân arim Yesugât keiŋe makyeŋgiwian.” dâep.
7 Hain dâm hepun yekmâ kepia amboŋe siâ kotŋe Titio kotŋe siâ Yusto are Girik luâk yâkŋe âmâ Anutugât den are lokoep yâkgât emet Yuda yeŋgât den emetŋe siâ are hâlâŋmâ talep. Ain Pauloŋe âgâmbo olop taliat.
8 Akto Pauloŋe Yesugât keiŋe makyeŋgiep. Makyeŋgimbo den emetŋe aregât damun siâ kotŋe Kirisipe yâk akto ginbailupŋe biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mali. Akto yâk yeŋeâk bo. Korinti luâk âmbâle akto kepia ambolupŋe dondâŋe Yesugât den are nâŋgâm yâkâ hainâk biwiyeŋe Yesugât katbiâ tu puli yeŋgiyi.
9 Akto Paulo manmâ hândâk siân biwiŋe purik kato giwelân Humoŋe hin dâm maganŋep,
10 “Nâŋe tân gugure mandât gârâmâ

nâŋgât keine makberâm hamep bo akben.
Akto kepia iregât luâkŋe dondâŋe nâŋgâlân
biwiyeŋe katbai aregât akmâ luâk siâ me
siâŋe bâleŋe bo akgiŋbai." dâep.
11 Hain dâm magaŋdo Pauloŋe kepia
ainâk manmâ Anutugât keiŋe makyeŋgim
mando hombaŋ konok dewutâ nâmbulân
konok bo agep.

Paulo kewugum den emetŋân ariyi.

12 Sop are bo akto Roma luâk siâ kotŋe
Galio are Akaia yeŋgât humoyeŋe malep.
Mando ainâk Yuda luâkŋe Paulo ekmâ gasa
agaŋi. Gasa agaŋmâ kiapgâlân mem arim
den âiân kali.
13 Kiapgât meteŋân mem âgâm hin dâyi,
"Luâk irekŋe nengât den kârikŋe tatmap
are hâkâŋ akmâ konengim biwiyeŋe
siâgâlân katŋetdâm maknengimap." dâm
hiaŋgiyi.
14 Hain dâm hiaŋgimbiâ Pauloŋe den
kakŋân makberâm akto Galioŋe Yuda luâk
hin dâm makyeŋgiep, "O Yuda luâk. Luâk
ire dosaŋe olop mandâp me wan umatŋe
bâleŋe siâ aktâp dâine âi humo mem yeŋgât
denyeŋe nâŋgâwom.
15 Gârâmâ ire yeŋgât wan me wan luâk
kotŋe me yeŋgât denyeŋe me den kârikŋe
hain aregât makmâ tatâi aregât âmâ yeŋeak
makmâ hârewi. Den ire âmâ nâŋgât pat bo."
dâep.
16 Hain dâm watyekto geyi.
17 Gem âmâ den emetŋaet damun siâ
kotŋe Sostene yâk mem miawakmâ lokom
kiapgât meteŋân âgâm âmâ kom bâleŋe siâ
siâ agaŋi. Hain agaŋbiâ kiapŋe yekmâ uken
yeŋaet dâm hansumbu agep.

Pauloŋe Yerusalem kepian purik katmâ ariep.

18 Paulo Yesugât kâmot Korinti kepian
mali are olop manbiâ sop kâlep agep.
Akto sop ain âmâ Keŋkereai kepian âgâm
âmâ hâmbâi wan me wan siâ akbian dâm
aregât dop makyeŋgiep sop are bo akto
âmâ dumutŋe hâreaŋi. Hâreaŋbiâ purik
katmâ Korinti kepian arim Yesugât kâmot
are hepun yekmâ Siria hânângen ariwerâm
akto Pirisila akto Akuila yâk olop waŋgan
âgâyi.
19 Âgâmbiâ meyekmâ arim Epeso kepian
katyekto yâk ain luâk âmbâi lâuwâ are
hepun yelegep. Hepun yelekmâ ikiŋe âmâ
Yuda yeŋgât den emetŋân âgâmbo Yesugât
keiŋaet magaŋgi goaŋgi agi.
20 Akto Yuda luâk bikŋe Paulo olowâk
manne dâm mem gangerâwerâm ak-
biâ Pauloŋe den koyeŋgim hin dâm
makyeŋgiep,
21 "Anutuŋe nâŋgâ niŋdo yeŋgâlân
lâuwâŋe purik katbian." dâep. Hain dâm
hepunyekmâ ariep. Arim waŋgan âgâmbo
mem togo Kaisarea kepian kalep.
22 Kato âmâ Yesugât kâmotlupŋe
Yerusalem kepian mali yâk yeŋgâlân
arim getek manmâ hepun yekmâ arewa
Antiokia kepian purik katmâ arim ain
malep.
23 Manmâ Antiokia kepia are hepunmâ
arim Yesugât kâmotlupŋe bikŋe Gala-
tia akto Prigia hân tânâmŋân mali are
yeŋgâlân arim biwiyeŋe Yesugâlânâk arim
kilâkgât den makyeŋgim malep.

Apoloŋe Epeso akto Korinti kepian manmâ Yesugât keiŋe makyeŋgim malep.

24 Akto Epeso kepian Yuda luâk siâ
malep kotŋe Apolo are Alesandria kepian
gâtŋe. Akto yâk nâŋgâ nâŋgâŋe humo
aregât yâkŋe Anutugât den kulemgoyi are
oyaŋmâ nâŋgâm metiepgât yâkgât denŋaet
ukenŋe akmini.
25 Akto luâk bikŋe Humogât keiŋe
bâlensiâ nâŋgâyi arekŋe magaŋbiâ are
nâŋgâm metiep. Akto ulikŋân Yohaneŋe
luâk âmbâle tu puli yeŋgiep aregât keiŋe
nâŋgâm biwiŋe owâiŋe akto Yesugât keiŋe
bâlensiâ nâŋgâm heŋgemgoep aregât luâk
âmbâle makyeŋgim malep.
26 Hain agepgât Yuda yeŋgât den
emetŋân âgâm Yesugât keiŋe makmâ
hilip milip makyeŋgimbo Pirisila akto
Akuilaŋe den are nâŋgâm gala agaŋmâ
kewugum emetyetŋân âgâm Anutugât den
are magaŋmâ heŋgemgombela nâŋgâep.
27 Akto aregât hamiŋân Apolo Akaia
hânângen ariwerâm akto âmâ Yesugât
kâmot Epeso kepian gâtŋande tângowerâm
kulem esenŋe siâ kulemgom waŋi. Aregât
keiŋe hin, "Luâk ire yeŋgâlân togowerâm

aktâp are gala âlepŋe agaŋbi.” Kulem esenŋe hain dâm kulemgom waŋbiâ meakmâ ariep.

28 Mem Korinti kepian arim emelâk Anutugât den kulemgoyi are sombeimân oyaŋmâ Anutuŋe Yesu magaŋmâ damunyeŋe akben dâm huŋgun aŋdo giep aregât keiŋe dâm kepikmâ makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ bunŋe akto Yuda yeŋgât den are nâŋgâmbiâ giep. Hain akbiâ Anutuŋe gala akyeŋgimbo biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mali are Apoloŋe yâkŋe tânyeŋguep. Tânyeŋgumbo biwiyeŋe Yesugâlânâk kârikŋe katmâ manmâ heroŋe agi.

19

Pauloŋe Epeso kepian ariep.

1 Apolo Korinti kepian mando sop ain Pauloŋe Epeso kepian arim âmâ Yesugât kâmot siâ mem miawakyekmâ hin dâm makyeŋgiep,

2 “Ye ulikŋân biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ Anutugât Heakŋande kautyeŋân meyegep me bo?” dâep. Hain dâmbo yâkŋe hin dâm magaŋi, “Nen Anutugât Heak aregât keiŋe bo nâŋgâmaen.” dâyi.

3 Hain dâmbiâ hin makyeŋgiep, “Ye tu puli yeŋgiyi aregât keiŋe makniŋbiâ nâŋgâwe.” dâep. Hain dâmbo yâkŋe hin magaŋi, “Nen Yohaneŋe tu puli nengiep keiŋe areâk.” dâyi.

4 Dâmbiâ hin dâep, “Biwiyeŋe purik kato bâleŋeyeŋe makmâ miawakŋetgât Yohaneŋe makyeŋgiep. Makyeŋgim den siâ dewatim hin dâm makyeŋgiep, “Haminângen luâk siâ togom mandâp, aregât nâŋgâm yâkgâlân han biwi katŋet.” Yohaneŋe hain dâm Yesugât keiŋe makyeŋgiep.”

5 Paulo hain dâmbo nâŋgâmbiâ Yesu Humo yâkgât kotŋe konmâ tu puli yeŋgiep.

6 Puli yeŋgimbo Pauloŋe bâtŋe kautyeŋân kato Anutugât Heakŋande gem kautyeŋân mendo elewetyeŋe purik âgâmbo den siâ siâ agi. Hain akmâ arim Anutugât den are makyeŋgim mali.

7 Luâk keiân lâuwâ me hain arekŋe hain agi.

8 Akto Pauloŋe Yuda yeŋgât den emetŋân hilâmŋe hilâmŋe âgâm gem hamep bâlâk manmâ, “Anutuŋe damunyeŋe akberâm agep aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâmbiâ bunŋe agâk.” dâm makyeŋgim hanyeŋân giep. Hain akmâ mando dewutâ âlâwu bo agep.

9 Akto luâk bikŋande biwi kârik akmâ Yesugât den are nâŋgâmbiâ bâlimbo kâmot humo yâk yeŋgâlân arim Yesugât pat sârek kom makyeŋgim agi. Hain akbiâ aregât Pauloŋe hepun yekmâ ariep. Hepun yekmâ ariwerâm luâk âmbâle bikŋe Yesugât biwiyeŋe kali are mem menduguyekmâ hilâmŋe hilâmŋe luâk siâ kotŋe Tirano yâkŋe luâk âmbâle mendugu yekmâ den kepikmâ makyeŋgiep, aregât emelan kewugu yekmâ âgâm Yesugât keiŋe totokom makyeŋgiep.

10 Hain makyeŋgimbo manbiâ hombaŋ lâuwâ bo agep. Akto sop ain Yuda luâk âmbâle ain mali are akto kepia ambolupŋe Asia hânân mali yâk hârokŋe Humogât den are nâŋgâm mali.

Yuda yeŋgât luâk kâmbokŋe.

11 Akto Anutuŋe Paulo meme agaŋdo kulem keiŋe keiŋe ketuguep.

12 Hain akto aregât luâk âmbâle arekŋe Paulogât âi sâŋgum me puliak puliak sâŋgum are mem manmâ kundat agi yâk yeŋgâlân arim mem howaiyekbiâ âlepŋe agi. Akto sinduk baniara bâleŋande kautyeŋân meyegi are hepun yekmâ ariyi.

13 Akto Yuda luâk liunak gonak bikŋe hân are ândeaŋmâ mali yâkŋe âgâ âgâŋe akmâ Kembu Yesugât kotŋe liunak gonak yeŋe agakgât nâŋgâm luâk sinduk baniara siâ hin makyeŋgiyi, “Yesugât kot patŋe Pauloŋe makmap yâkgât laugât ariwen.”

14 Akto sumbe kat kat humo siâ kotŋe Sikeua yâkgât nanlupŋe 7 yâkŋe hain agi.

15 Hain akmâ sop siân sinduk baniara bâleŋe siâ watberâm âmâ Yesu kotŋe konbiâ sinduk baniara bâleŋe arekŋe hin dâm den hâuŋe makyeŋgiep, “Yesu are nâŋgân. Akto Paulo are nâŋgân. Dâ ye âmâ niŋaelân gâtŋe? Keiyeŋe bo nâŋgân.” dâep.

16 Hain dâmbo luâk kautŋe gulip agep arekŋe kârikŋe akmâ nanaŋ are yeŋgum watyekmâ sâŋgumyeŋe are mem duwatmâ panyeŋgim yeŋgum mem siâ

siâ ketuguyekto gilâm kauŋmâ emelanba sopanmâ hâk peke bâlâk gem ariyi.
17 Akto aregât den pat arekŋe sambelem arimbo Yuda luâk akto Yuda luâk bo manmai arekŋe nâŋgâm hamep akmâ mali. Hain akmâ Yesugât kotŋe mem agali.
18 Akto Yesugât kâmolân gâtŋe dondâŋe Paulogâlân togom wan me wan bâleŋe mem mali are makmâ miawagi.
19 Akto emelâk kulem mem mali yâkŋe gulam sait kârik aregât kulem esenŋe are hârogâk mem miawakmâ sombeimân katmâ mendugum oyaŋbiâ ten tausen kina arekŋe puligoyigât dop hainare agep. Hain akmâ kâlâp katmâ ombiâ om bo agep.
20 Om bo akto ain Humogât den are magaŋgi goaŋgi akbiâ den arekŋe kârikŋe akto luâk âmbâle hârokŋe penâyeŋgimbiâ sambelem ariyi, aregât luâk âmbâle dondâŋande den pat are nâŋgâyi.
21 Hain akmâ metembiâ Pauloŋe Makedonia akto Akaia hân are ewangim Yerusalem kepian ariwerâm hin dâep, “Nâ Yerusalem kepian âgâm âmâ arewa Roma kepian ariwian.”
22 Hain dâm ariwerâm akmâ luâk lâuwâ kotyetŋe Timoteo akto Erasto arekŋe tângoyiat are huŋgun yetkimbo Makedonia hânângen ariyiat. Dâ ikiŋe âmâ Asia hânân bâlensiân malep.

Epeso kepian gâtŋande kot kamboŋmâk konli.

23 Akto sop ain Epeso kepian gâtŋande Yesu Humo yâkgât kâmot yeŋgâlân umatŋe bâleŋe miawak yeŋgiep aregât keiŋe hin.
24 Luâk siâ kotŋe Demetrio arekŋe aŋgi goaŋgi hin ketugum malep. Kât siâ kotŋe siliwa are mem lâpioyeŋe kotŋe Atemesi yâkgât opmân kâmbokŋe humo aregât otneŋe bâlensiâ ketuguminep. Akto Demetrioŋe otneŋe bâlensiâ ketugu yekto kepia ambolupŋe akto lombo togo togoŋande are puligombiâ puli humo are mem âi luâk akto galalupŋe oyaŋmâ yeŋgim malep.
25 Akto Demetrioŋe âi luâk bikŋe mem menduguyekmâ hin dâm makyeŋgiep, “Galalupne, Atemesigât opmân otneŋe ketugum arewa puli humo mem miawakmaen are nâŋgâi.
26 Akto luâk siâ togo malep kotŋe Paulo yâkgât keiŋe ekmâ nâŋgâmai. Yâk âmâ Asia hânân gâtŋe akto Asia hân aregât kepia kautŋe Epeso aregât ambolupŋe biwiyeŋân gem hin dâm makyeŋgimap, “Luâkŋe hanyeŋân nâŋgâm lâpio wan me wangât otneŋe ketugumai are bunŋe bo.”
27 Hain dâmbo âinenŋe bunŋe bo akmap are nâŋgâre umatŋe aktâp. Akto are konok bo. Asia hânân gâtŋe akto hân siân gâtŋe dondâŋe Atemesigât den lokom maliŋe den are hepunmâ siâgâlân arimbiâ aregât yâkgât opmân are gao gao dâgâmbo kotŋe gembo nâŋgâre bâliâp.” dâep.
28 Demetrioŋe hain dâm makyeŋgimbo biwiyeŋe kâlâp akto kamboŋmâ hin dâyi, “Epeso luâk nengât Atemesi ire humo âlepŋe dondâ.”
29 Kot kamboŋ konmâ hain dâmbiâ kepia ambolupŋe hârogâk biwiyeŋe kâlâp akto mendugum olowâk arim Makedoniagât luâk lâuwâ Paulo olop gayi are kotyetŋe Gaio akto Aristako yâk mem oloŋ yelekmâ arim kepia sombeimân menduguyelegi.
30 Akto Pauloŋe aregât nâŋgâm yâk yeŋgâlân ariwerâm akto Yesugât kâmotŋe mem guguwâi dâm gangerâyi.
31 Akto luâk humomo Paulogât galalupŋe ain mali arekŋe yâk yeŋgâlân bo ariâk dâm makmâ hârem den katbiâ Paulogâlân ariep.
32 Akto luâk arekŋe sombeim humoân mendugumbiâ ain gâtŋe biknande keiŋe wangât aktâi dâm nâŋgâwerâmbiâ bo agep. Aregât den humo akbiâ gembo âgâmbo akmâ âmâ hanâk hanâk akmâ gulip milip agi.
33 Luâk arekŋe hain akmâ manbiâ aregât Yuda luâkŋe galayeŋe siâ kotŋe Alesande are magaŋbiâ kâmot humo are hutyeŋân kinmâ bâtŋande koratyeŋgum den aregât makmâ hâre yeŋgiwerâm agep.
34 Makmâ hâre yeŋgiwerâm akto luâk are ekmâ nâŋgâm, “Luâk ire âmâ Yuda yeŋgâlân gâtŋe arekŋe agatmâ kindâp.” hain dâm âmâ emelâk magi are hainâk makmâ ge tatmâ nâŋgâm hin dâm kamboŋi, “Epeso luâk nengât Atemesi are humo âlepŋe dondâ.” dâm kamboŋi.
35 Hain dâmbiâ sop kâlep akto âmâ

kaunsoligât âi meme yâkŋe denyeŋe are hâkokom korat yeŋgumbo den hepunbiâ hin dâm makyeŋgiep, “Maktere nâŋgâŋet. Epeso kepia ambolupŋe nenŋeak Atemesigât opmân are akto yâkgât kât kâmbokŋe humo himbimânba giep are damunŋe akmâ manmaen. Aregât keiŋe luâk âmbâle hânŋe hânŋe mandâi are hârokŋe nâŋgâi.

36 Luâk siâŋe aregât den mem ge katbiapgât dopŋe bo tatâp. Aregât wan me wan bâleŋe hanâk aktâi aregât biwiyeŋe geâk.

37 Luâk meyelekmâ gai arekŋe lâpio yeŋaet opmânân âgâm kâmbu bo meyiat. Akto Atemesigât bâleŋe bo dâm magaŋgiyiat. Hain bo akbela ina yeŋe hanâk mem oloŋyelekmâ togoâi.

38 Demetrio akto galalupŋande luâk siâgât nâŋgâmbiâ bâliâp. Akto den heŋgemgoweren dâmbiâ aregât kakŋân kiap den nâŋgâ yeŋgimapgât sopŋe ewumâk akto arim yâkgâlân makmâ miawakbai.

39 Gârâmâ yeŋgât den siâ tatâp. Akto âmâ kepia ire damunlupyeŋe yâk yeŋgâlân mem ariwai.

40 Uŋak iregât den makbiâ biwiyeŋe bâliâp aregât bugâ ire miawakberâm aktâp. Aregât luâk humo tâmbâ arekŋe nâŋgâm âmâ sân sân mendo wan me wan agaŋdenŋe nâŋgâmbo âmâ ârândâŋ akbiap aregât dop bo tatâp.” dâep.

41 Kaunsoligât âi meme yâkŋe hain dâmbo nâŋgâmbiâ ârândâŋ akto awam akmâ ariyi.

20

Paulo yâk Makedonia hânân arim arewa Akaia hânân ariep.

1 Den humo miawagep are bo akto Pauloŋe Yesugât kâmot mendugu yekmâ biwiyeŋe Yesugâlânâk arim kilâk dâm makyeŋgim hepunyekmâ Makedonia hânân togoep.

2 Hân ain togom Yesugât kâmotŋe manmâ ariyi yâk yeŋgâlân togom den kârikŋe makyeŋgim hepun yekmâ kepia siân togo hainâk hainâk akmâ manmâ ainba Girik hânân togo penâniŋep.

3 Mando dewutâ âlâwu bo akto Siria hânân ariwerâm haru ginŋân gem waŋgan âgâwerâm akto âmâ Yuda luâk biknande gasa agaŋmâ komberâm akbiâ yekmâ nâŋgânmâ purik katmâ Makedonia hânân ariwerâm agep.

4 Akto luâk yâk olop ariyi kotyeŋe hin. Berea kepia amboŋe siâ kotŋe Sopate yâk Piro nanŋe, akto Tesalonike kepian gâtŋe kotyetŋe Aristako akto Sekundo, akto Derebe kepia amboŋe kotŋe Gaio, akto Timoteo, akto Asia hânân gâtŋe siâ kotŋe Tikiko, akto Tropimo.

5 Yâkŋe soŋ hepun nelekmâ arim Troa kepian arim ain Paulo net lâmnetkuyi.

6 Arim lâmnetkumbiâ sot bo kaulemap aregât sopŋe bo akto net Pilipi kepia are hepunmâ waŋgan âgâetŋe menelekmâ arim mando hilâm momerâk bo akto arim katnelekto Troa kepian âgâm penâyeŋgiyiot. Penâyeŋgietŋe olop mandenŋe hilâm nâmbulân lâuwâ bo agep.

Pauloŋe Troa kepian luâk sigan siâ moep are momoŋânba mem agalep.

7 Sot om munditmâ ligim nemberâm Sarere hândâknân menduguyion. Akto Pauloŋe emet hauŋdo ariwian dâm aregât Anutugât den makyeŋgim kindo hândâk tânâmŋe agep.

8 Akto emet kâleŋe siân âgâm menduguyegion. Akto emet are dewatim kakŋân kakŋân âlâwu ketuguyi ain kemdâ sagom katbiâ om kilep.

9 Akto Pauloŋe den makyeŋgim kindo sop kâlep akto nanaŋ siâ kotŋe Eutiko arekŋe Paulogât den are nâŋgâm tatmâ seru meme lapaŋân tatmâ dewunŋe asiŋ akto bam gutmâ taleine seru meme are kakŋânba ge kinmâ miwindik ageine ge kondo mom yiep.

10 Hain akto Pauloŋe gem nanaŋ are mem maŋganmâ kinmâ hin dâm maknengiep, “Bo indeŋet. Biwiŋe golâk yendâp.” dâep.

11 Hain dâmbo emet kâlegen âgâm sot ligim munditmâ nem Yesugât den dâm magaŋgi goaŋgi akbiâ emet hauŋep. Emet hauŋdo hepunyekmâ ariep.

12 Arimbo nanaŋ momoŋânba agalep are kewugum emetŋân âgâmbiâ kambiamyeŋe âlepŋe agep.

Paulonge Troa kipia hepunmâ Milete kipian ariep.

13 Akto Paulonge dâmbo nennge hepunakmâ biknande wangan âgâm Aso kipian ariyion. Dâ ikinge âmâ kei hân haru hâlângmâ Aso kipian ariep.

14 Arim âgâmbo penianggim olowâk Mitile kipian ariwerâm wangan âgâennge menenekmâ ariep.

15 Arim âmâ yem kindennge haundo lâuwânge Kio hân haru tânâmnân talep ain gem kindennge haundo âlâwundân Samo hân haru tânâmnân talep ain arim penianggim yogan talion. Arewa arim imbâtnân Milete kipian ariyion.

16 Akto ain Anutugât Heaknande ulik gulik kakyenân giep, aregât hombang ain tâlâguep. Aregât Paulo Yerusalem kipian dowâk ariwerâm agep. Aregât arewa arim Epeso kipian arim mandennge sop kâlep akbop dâm Epeso kipia ewangim Milete kipian tângâk ariyion.

Paulonge Epeso kipia ambolupnge makyengiep.

17 Paulonge Milete kipian arim wanganba sopanmâ gem luâk siâ hungun angdo Epeso kipian arim Yesugât kâmotlupnge are yengât damunlupyenge kewugu yekto togoyi.

18 Togombiâ Paulonge den hin dâm makyengiep, "Galama, nâ Asia hân humoân iren pup pup yengâlân manmâ âmâ âi keinge katmâ mem gan aregât keinânbak nângâi.

19 Akto nânge nune hâkne bo mem agalân. Yân indemâk manmâ Humogât hong bawa malân. Akto Yuda luâknge gala bo akninmâ nuguwerâm mem siâ siâ ketugunekbiâ hâk hilâlâm kaknân malân.

20 Hain akmâ manmâ Yesugât keinge are bo tigire talep. Ye âlepnge mannget dâm Yesugât keinge are makyengiwerâm kipiange kipiange arim sombeimân me emetyenân âgâm makyengim malân.

21 Haingât Yuda luâk akto Yuda luâk bo manmai are yengâlân arim den dâtânge hin makyengim malân, agak memeyenge bâlenge Anutugâlân makmâ miawakmâ biwiyenge Humo Yesu Kristogâlân katnget.

22 Akto unak ire âmâ Anutugât Heaknande hâwâtnekto yâkgât dennge lokom Yerusalem kipian ariwerâm aktân. Indângân ariwerân âmâ wan me wan gain gain hinare are miawak ninbiap are bo nângâm hengemgoân.

23 Hain akto Anutugât Heaknande damunne akmâ makninjdo kipia ârândâng togore kala busi kâlegen kat nekberâm me bâlenge siâ siâ akninberâm akbiâ are nângân.

24 Gârâmâ bâlenge siâ siâ akninbiâ mombian aregât nângâre owâinge aktâp. Aregât Yesunge âi ire dâm hârem ninjep ire konok mem manbaen. Akto iregât konok biwine humo yemap. Aregât dopnge hin. Anutunge ukennjaet akmâ luâk hârok damun nennge akberâm aktâp aregât den pat âlepnge are makyengim manbian. Âi are konok mem hengemgom kinbian, hain nângâm aregât konok biwine humo yemap.

25 Akto ire maktere nângânjet. Anutunge damun nennge akberâm aktâp aregât nânge den pat âlepnge are makyengim hutyenân mandere nekmai. Gârâmâ arire kaknân lâuwânge bo nekbai.

26-27 Nâ Anutunge nekto ârândâng akmapgât yu makbe. Nâ Anutugât den hârok hamep bâlâk makyengire nângâyi. Aregât unak ondop pâronggât makyengire nângânjet. Siâ hilip agumbo dosange nângâlân bo tatbiap.

28 Ye han biwi golâ manbi. Hain manmâ Anutunge luâk âmbâle bikne gilâmnande puliyegep are damunyenge akbi. Akto Anutugât Heaknande Yesugât kâmot are yengât pat dâm makyengiep aregât damunyenge akmâ manbi.

29 Nâ hin nângân. Nânge hepunyekmâ arire âmâ haminân luâk bikenba pugaiya hain arekne yengâlân togom luâk âmbâle yonâk bâlenge aknet dâm hâwât yekbai.

30 Aregât dop akmâ yengâlân biknande heyengim biwiyenge nengâlân katmâ Yesu hepunnet dâm oloŋyekmâ hilip yenguwai.

31 Aregât han biwi golâ manbi. Akto den ire mem biwiyenân katbiâ talâk. Nânge hâk hilâlâm kaknân manmâ hândâk hilâm Anutugât keinge dâm hârok mendugum makyengiman. Akto siâ ikingeâk ikingeâk dewunnge tunge olowâk makyengim manmâ gare hombang âlâwu bo aktâp.

32 Akto unak Anutunge damunyenge aktâpgât han kalemnge denân katyekmâ

ariwerân. Anutuŋe ikiŋe ukenŋaet akmâ damunyeŋe akberâm aktâp aregât nâŋgâmbiâ biwiyeŋe bo umatŋe akbiâp. Akto biwiyeŋe Yesugât katmâ manbiâ yâkŋe yeŋgât nâŋgâm meme akyeŋgimbo manman kârikŋaet pat yeŋgiep are manbai.

33 Nâ puli sikumgât makmâ egâliaŋ bo akyeŋgiân.

34 Nâ nune akto luâklupne nenŋaet wan me wan bâlensiâ bâtne irekŋe mâŋgire miawaknengiep a nâŋgâmai aten.

35 Nâ wan me wan keiŋe katyeŋgiân akmâ âi kârikŋeâk mem umburuk mamburuk yâk kalemgom yeŋgiwiangât aregât dâp gai tâlim hekatyeŋgiân. Aregât yeŋe areâk tâlim Kembu Yesuŋe den hin magep are nâŋgâwi, galalupyeŋande yeŋgimbiâ âlepŋe aktâp gârâmâ yeŋe yâk yeŋgimbiâ âmâ âlepŋe dondâ aktâp." dâep.

36 Pauloŋe den hain dâmbo kâŋgombiâ Humo konmâ ulilaŋep.

37 Ulilaŋdo âi girâp akmâ indem lokom maŋganli. Hain akbiâ den hin dâm makyeŋgiep,

38 "Ariwian iregât kakŋân lâuwâŋe bo purik katbian." dâmbo aregât nâŋgâm biwiyeŋe umatŋe agep. Hain akbiâ hepun yekmâ waŋgan âgâep.

21

Pauloŋe Yerusalem kipian purik katmâ ariwerâm ariep.

1 Akto nenŋe hepunmâ hân siâ haru tânâmŋân talep kotŋe Ko ain tâŋâk ariyion. Arim yem kindenŋe haunjdo arewa arim haru tânâmŋân hân siâ talep kotŋe Rodo ain arim waŋga hepunmâ Patara kipian ariyion.

2 Ain arim waŋga Poinike hân ain ariwerâm akto are mem miawakmâ âmâ âgâenŋe menenekmâ ariep.

3 Arimbo dewun nenŋe indâgen panmâ hân siâ haru tânâmŋân tato egion are kotŋe Kipiro. Ekmâ yânâk kanegen tato ewangim ariyion. Arim Siria hânân kipia siâ talep kotŋe Tiro are haru ginŋân talep ain ariyion. Arim waŋga are hepunmâ arienŋe kipia ambolupŋande gam waŋganba ito siâ siâ are lândem katbiâ giep.

4 Akto nenŋe kipian âgâm Yesugât kâmotlupŋe mem miawak yekmâ yâk olop mandenŋe hilâm nâmbulân lâuwâ bo agep. Akto hilâm are hutŋân sop siâ Anutugât Heakŋande makyeŋgimbo aregât Paulo yâk Yerusalem kipian bo ariâk dâm maganji.

5 Akto waŋga are ariwerâm akto luâk âmbâle nanaŋ lepat hârogâk nen kat nenekberâm kewugu nenekbiâ olowâk haru ginŋân geyion. Gem haru ginŋân tatmâ kâŋgom Anutu ulilaŋion.

6 Ulilaŋmâ waŋgan bam âgâwerâm aktenŋe maŋgan aknengimbiâ hepun yegion. Akto yâk purik katmâ kipiayeŋân ariyi.

Luâk siâ kotŋe Agabo yâkŋe Paulogât keiŋe makyeŋgiep.

7 Waŋgan âgâenŋe menenekmâ Tiro kipia are hepunmâ arim Tolemai kipian kat nenekto waŋga hepunmâ kipian âgâm ariyion. Arim âmâ Yesugât kâmot yektenŋe maŋgan nenekbiâ olowâk talion.

8 Tatmâ sot wan om nem yem kindenŋe haunjdo hepun yekmâ arewa arim Kaisarea kipian âgâm luâk siâ kotŋe Pilipo Yesu bo nâŋgâ aŋmai areyeŋgâlân arim Yesugât keiŋe makyeŋgim malep are mem miawaktenŋe olowâk malion. Pilipo are emelâk luâk nâmbulân lâuwâ meyekmâ âi dâm hârem yeŋgiyi are yeŋgât hutyeŋân gâtŋe.

9 Akto baratlupŋe imbât are âmbâi tat tatŋeâk hârok yâkŋe Anutugât den are oyaŋmâ makyeŋgim mali.

10 Akto yâk olowâk mandenŋe emelâk Yudaia gâtŋe siâŋe Anutugât den dâm miawagep kotŋe Agabo, are nengâlân togoep.

11 Togom Paulogât pâŋânba sâŋgum tâkŋe mem hulaŋmâ ikiŋe keiŋe bâtŋe dâgâm mendugum hin dâep, "Anutugât Heakŋande hin dâp, tâk ire amboŋe Yerusalem kipian arimbo Yuda gâtŋe kipia ambolupŋande hin hikom Anutugât keiŋe bo nâŋgâi are yeŋgâlân katbai."

12 Agaboŋe den hain dâmbo nen akto kipia ambolupŋe nenŋe Paulo Yerusalem kipian bo âgâwen dâm maganjion.

13 Hain dâm maganjdenŋe Pauloŋe hin maknengiep, "Ye wangât indem tatbiâ biwine hioŋdâp? Hepunŋet. Nâŋe Yesugât akmâ nâŋgâm Yerusalem kipian âgâre

mem kala busi kâlegen katnekbai aregât hamep bo aktân. Akto are konok bo. Humo Yesugât nâŋgâm âmâ âgâre nuguwai aregât hanâk hamep bo aktân."

14 Hain dâmbo lâuwâŋe hâwâtmâ maganŋdenŋe nengât den bo nâŋgâ nengimbo aregât hin dâyion, "Bâin. Humogât den are kârikŋe agâk are Humogât han." hain dâyion.

Paulonŋe Yerusalem kipian arim kipia bikŋe bikŋe den pat âlepŋe are makyeŋgiep.

15 Hain dâennŋe manmâ manmâ Yerusalem kipian âgâwerâm aregât ito kârugut kom kilion.

16 Hain aktennŋe Kaisarea kipia ambolupŋe biwiyeŋe Yesugât kali yâk yeŋgâlânba bikŋande kewugu nenekbiâ ariyion. Arim luâk siâ Kipiro gâtŋe kotŋe Mason yâk ulikŋânâk biwiŋe Yesugât kalepgât yâkgât emelan katnenegi.

17 Akto arewa arim Yerusalem kipian ariennŋe âmâ Yesugât kâmot bikŋande penânengim heronŋe aknengimbiâ ain maŋgan akmâ olowâk talion.

18 Tatmâ yem kindennŋe hauŋdo Paulonŋe olon nenekto Yakopogât emelan âgâyion. Ain âgâennŋe Yesugât kâmot yâk yeŋgât damunlupyeŋe hârokŋe togom penânengiyi.

19 Togom penânengimbiâ Paulonŋe maŋganyekmâ Anutunŋe meme aganŋdo Yuda bo manmai are yeŋgâlân arim wan me wan akyeŋgimbo bunŋe agep aregât keinŋânbak den pat makyeŋgiep.

Paulonŋe Mosegât den kârikŋe are mem agato ekbiâ ârândâŋ agep.

20 Paulonŋe den pat hain dâm makyeŋgim metembo ain tali arekŋe Anutugât kotŋe mem agatmâ Paulo hin dâm maganŋi, "Galanennŋe nâŋgât? Yuda luâk âmbâle dondâŋe biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mandâi. Yâk hârogâkŋe Mosegât den kârikŋe are kârikŋe akmâ mem agatmai.

21 Akto gâŋgât den hin katbiâ togombo nâŋgâmai. Yuda luâk âmbâle arekŋe hân siângen arim mandâi are makyeŋgim Mosegât den kârikŋe are hepunŋet dâm makyeŋgimat. Akto nananŋlupyeŋe yeŋgât hâkyeŋe bo gâiyeŋgiŋet dâm koyeŋgimat. Akto Yuda luâk nengât agak meme are hepunŋet dâm makyeŋgimat, hain dâm togo makyeŋgiyi.

22 Are nâŋgâmbiâ bâlimbo âmâ gain gain akbaen? Gâ Yerusalem kipian togoât aregât den pat nâŋgâwai.

23 Aregât den siâ yu makginŋberen ire akben. Nengâlân gâtŋe luâk imbât mandâi arekŋe emelâk Anutugât den kârikŋe are akbaen dâm makmâ hâreyi.

24 Akto gâŋe yâk yeŋgâlân dewatim katmâ gala akyeŋgim sumbegât soŋgoŋe puligom yeŋgimenâ olowâk sumbe emetŋân âgâmbiâ aregât bâin dâm dumutyeŋe hârewi. Hain akbiâ nengâlân gâtŋe biknande gekmâ hin dâwai, "Iregât me niŋaet den katbiâ togombo nâŋgâyion? Dâ luâk arekŋe âmâ Mosegât den kârikŋe are mem agatmâ manmap." dâwai. Hain dâm gâŋgât keige bunŋe heŋgemgowai.

25 Hain gârâmâ Yuda luâk âmbâle bo manmai biwiyeŋe Yesugâlân kali arekŋe lâpio yeŋgât sot omai me soŋgo gilâmdâk hanyeŋe hâremai are bo nembi dâm makmâ hâreyeŋgim den katennŋe ariep. Akto âmbâle mem hepun hepun bo akbi dâm makmâ hâre yeŋgiyion." dâyi.

26 Hain dâmbiâ Paulo denyeŋe lokom luâk imbât are penâyeŋgiep. Penâyeŋgimbo yem kinbiâ emet hauŋdo, "Anutugât dewunnŋân salek salek manbaen." dâm aregât purik katmâ sumbe emetŋân âgâyi. Âgâmbiâ Paulonŋe luâk imbâtŋe den kârikŋe aregât pat koyeŋgiyi are bo akbiapgât sop akto sumbe ombaigât sumbe emetgât damunlupŋe makyeŋgiep.

Paulonŋe sumbe emetŋân âgâmbo mem komberâm agi.

27 Hilâm âi meme 7 siâ me siâ manmâ manŋetgât magi are bo akberâm akto Paulonŋe sumbe opmânân âgâm mando Asia hânân gâtŋe Yuda luâkŋe are ekmâ luâk hârok hanyeŋe mem gulip koyi. Akto hanân gege akyeŋgiyi.

28 Hain akmâ Paulo mem konmâ magi, "Wei Israe luâkma, togo tânnenguŋet. Luâk irekŋe hân ârândâŋ manmâ Yuda luâk nen gasa aknengim den kârikŋe akto opmânnennŋe ire makmâ gâlikom manmap. Hain akmâ opmân nennŋân Girik luâk olon

yekto gam opmân kâmbokŋe nenŋe ire gagap mâŋgimai." dâyi.
29 Amâ keiŋe hin. Paulo Epeso kipian gâtŋe luâk Tropimo yâk olop kipian bawa gaga akbela yelekmâ nâŋgâm hilipkom magi. Sumbe opmânŋân oloŋmâ gaep dâm nâŋgâm hilipkoyi.
30 Paulogât hain dâmbiâ kipia ambolupŋe dondâŋe pârigim togo sumbe emetŋân âgâm menduguyi. Mendugumbiâ luâk bikŋande sumbe emetŋânba Paulo mem oloŋmâ geyi. Mem oloŋmâ gembiâ sumbe emetŋe hâŋgi are tigiyi.
31 Hâŋgi tigimbiâ Paulo mem moâkgât komberâm akbiâ hutyeŋânba siâŋe den kato Roma tembe loko yeŋgât humoyeŋe aregât ariep. Akto den kalep are hin, "Yerusalem kipia ambolupŋe hârokŋe bugâ komberâm mendugumbiâ kuk humo miawaktâp."
32 Den hain dâmbo tembe loko yeŋgât humoyeŋe arekŋe nâŋgâm tembe loko gegeŋe âgâ âgâŋe hârok meyekmâ sumbe emetŋân togombiâ luâk kâmot humo arekŋe yekmâ hamep akmâ Paulo hepunbiâ talep.
33 Hepunbiâ tato tembe loko humoyeŋe arekŋe Paulogâlân togom tembe lokolupyeŋe hin makyeŋgiep, "Luâk ire mem tâk kârikŋe lâuwâ arekŋe bâtŋe bip bip hikom kala busi kâlegen katŋet." dâmbo are akberâm akbiâ hin dâep, "Luâk ire wânân gâtŋe. Akto gain gain akto biwiyeŋe bâliâp?" dâep.
34 Hain dâmbo yeŋeâk purik gurik akmâ magaŋgimbiâ den gulip milip agep. Den hain akbiâ gulip humo akto den bo nâŋgâm heŋgemgom tembe loko makyeŋgimbo mem kiap yeŋgât emetyeŋân ariwerâm agi.
35-36 Mem oloŋmâ arim tirekŋânba âgâwerâm akbiâ luâk bikŋande gulip milip akmâ dâp tigim kârikŋeâk konmâ hin dâyi, "Luâk are moâkgât kone." dâyi. Hain dâmbiâ tembe lokoŋe Paulo kombâirâm mem agatmâ kambeyeŋân katmâ lokom emet kâlegen âgâwerâm agi.
37 Hain akbiâ tembe lokoŋe wârakmâ Paulo lokom âgâm dawalauŋân katbiâ Pauloŋe tembe lokoyeŋgât humoyeŋe are Girik denân aikoep, "Den siâ makginberâm aktân." dâmbo tembe lokoyeŋgât humoyeŋe arekŋe hin dâep, "Ai, gâ Girik den nâŋgâmat mon?
38 Ulikŋân Aigita gâtŋe siâ bugâ komberâm ikiŋe tembe lokolupŋe 4,000 meyekto hân kamitŋângen ariyi aregât nâŋe gâ yâk dân. Akto gâ hinŋe Girik den makniŋmenâ nâŋgâm, "O luâk ire âmâ Aigita gâtŋe bo." dân." dâep.
39 Hain dâmbo Pauloŋe hin dâm maganŋep, "Nâmâ Yuda luâk, Kilikia hân Taso kipia humo aregât amboŋe. Nâ nâŋgâ niŋmenâ luâk kâmot humo ire den siâ makyeŋgiwe." dâep.
40 Hain dâmbo âlepŋe dâmbo Pauloŋe tirek kakŋânba kinmâ bâtŋe pando den nâŋâgâmbiâ Yuda yeŋgât denân makyeŋgiep.

22

Pauloŋe ikiŋe keiŋe makyeŋgiep.

1 Pauloŋe Yuda yeŋgât denân hin dâm makyeŋgiep, "Galalupne akto humomolupne nune keine makyeŋgire nâŋgâŋet."
2 Hain dâm Yuda yeŋgât denân makto luâk tali arekŋe nâŋgâm nengât den nâŋgâmap dâm yân tatmâ nâŋgâm ariyi.
3 Hain akbiâ lâuwâŋe totokomâk hin dâm makyeŋgiep, "Nâ Yuda luâk Kilikia hân Taso kipia tatâp ain miawagân. Akto nâŋgâ nâŋgâ emetŋe kipia in katnekbiâ malân. Akto Gamalie yâkŋe âmâ Anutugât den ligim makniŋdo yâk olop maliot. Akto bâginenŋe Moseŋe den kârikŋe katnengiep are hârok nâŋgâm meteân. Akto uŋak ire yeŋe aktâi nâŋe hainâk agân.
4 Hain akmâ biwine Anutugâlân katmâ ukenŋe kakŋân manmâ âmâ kârikŋe agân. Hain akmâ Yesugât den pat ire bo agâk dâm nâŋe Yesugât kâmotlupŋe hârok moŋet dâm bâleŋe siâ siâ akyeŋgim manmâ luâk âmbâle dondâ yeŋgum meyekmâ arim kala busi kâlegen katyektere tali. Nâŋe hain akyeŋgim malân.
5 Akto sumbe kat kat luâk are yeŋgât humomolupyeŋe akto areyeŋgât luâk kautŋe yâkŋe nâŋgâmbiâ bunŋe aktâp. Akto yâkŋe âmâ Yuda luâk galalupŋe Damasko kipian mali are yeŋgât kulem esenŋe siâ niŋmâ hin dâm makniŋmâ huŋgun niŋbiâ

mem ariân, “Gâŋe luâk âmbâle biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mandâi are meyekberâm Damasko kipian arim mem miawakyekmâ galalupyeŋe kulem esenŋe ire yeŋgimenâ ekbiâ bâtyeŋân hikom Yerusalem kipia iren meyekmâ togowen.” dâyi.

6 Hain dâm kulem esenŋe are niŋbiâ arire Damasko kipia are tâlâgumbo dewutâ kârikŋe pando himbimânba dewutâ pagaleŋe humo siliŋ siliŋ dâm erânegep.

7 Erânekto hânân ge kâŋgom yendere himbimânba den hin dâm makniŋep, “Saulo, Saulo, gâ wangât nugum watnekmâ mandât?” dâmbo

8 hin dân, “Humo, gâ niŋe?” dâre hin makniŋep, “Nâ nugum wat nekmâ manmat. Nâ Yesu Nasarete kipian gâtŋe.”

9 Hain dâmbo luâk nâ olop mali arekŋe pagaleŋe are egi. Dâ den makniŋep are âmâ bo nâŋgâyi.

10 Akto nâ hin dâm aikoân, “Humo wan me wan akbian aregât makniŋmenâ lokowian.” dâre hin makniŋep, “Agatmâ Damasko kipian arimenâ siâŋe nâ wan makmâ hâregiŋân are akmâ manben dâm makgiŋbiap.” dâep.

11 Hain dâmbo pagaleŋe siliŋ dâm hâknânâk erâmbo agatmâ ekberâre dewunne hâwilip akto menekmâ Damasko kipian ariyi.

12 Akto hilâm siân Yesugât kâmolân gâtŋe luâk siâ malep kotŋe Anania arekŋe Anutu maŋganmâ manmâ Mosegât den kârikŋe are lokom mando Yuda luâk Damasko kipian mali arekŋe nâŋgâmbiâ ârândâŋ agep.

13 Akto Ananiaŋe nâŋgâlân togom hin dâm makniŋep, “Galane Saulo, dewunge pagalembo emet ek.” dâmbo ainâk dewunne pagalembo luâk are egân.

14 Ektere hin dâm makniŋep, “Nengât bâgilupnenŋe yâk yeŋgât Anutuŋe keiŋe makmâ hekatgiŋmâ ârândâŋ manman Amboŋe ekmâ lauŋânba den nâŋgâwendâm mem kepilâ gegep.

15 Akto gâ siâ me siâ ekmâ nâŋgâen aregât pat hân ârândâŋ luâk makyeŋgim ariwen.

16 Aregât wangât yân yem tatât? Agatmâ Yesugât kotŋe konmâ kinmenâ tu puli giŋdere dosage bo akgiŋâk.” dâm makniŋep.

17 Hain akto Yerusalem kipian purik katmâ arim sumbe emetŋân âgâm Anutu maganŋmâ tatere âmâ biwine purik kato Yesu Humoŋe miawak niŋdo egân.

18 Ektere hin dâm makniŋep, “Kipia ire ambolupŋande nâŋgât den makmat are hâkâŋ akmaigât dowâk gem kipian inba yân gem ari.”

19 Hain dâmbo hin maganŋân, “Humo maktere nâŋgâ. Nâŋe luâk âmbâle biwiyeŋe gâŋgâlânâk kali are den opmânŋe opmânŋe meyekmâ âgâm bugâŋe yeŋgum malân.

20 Akto Stepanoŋe gâŋgât keige makyeŋgiwerâm akto ain konerâm sâŋgum kâkâlep kâkâlep yeŋe are hulaŋmâ mendugum katbiâ nâŋe damunŋe kindere âmâ kombiâ mondo nâŋgâre ârândâŋ agep, aregât patŋe nâŋgâm meteyi.”

21 Hain dâre Yesu humoŋe hin dâm makniŋep, “Huŋgun giŋdere Yuda bo manmai are yeŋgâlân ari.” dâm makniŋep.” dâep.

Paulo bugâŋe komberâm agi.

22 Paulo hain dâm mando luâk biknande ondopyeŋe katbiâ ainâk Pauloŋe Yuda bo manmai are yeŋgâlân ariwian dâm makyeŋgimbo ainâk den humoâk akmâ kârikŋeâk kamboŋmâ maganŋgim hin dâyi, “Luâk bâleŋe arekŋe hain dâmbo nâŋgâenŋe bâliâp aregât moâkgât mem arim koŋet.” dâyi.

23 Hain dâm den giliŋgoŋ galaŋgoŋ akbiâ gulip humo agep. Akto sâŋgum kâkâlep yeŋe are hulaŋmâ mendugum nukum paŋ paŋgombiâ nukum humo agalep.

24 Hain akbiâ aregât tembe lokoyeŋgât humoyeŋande makto tembe lokolupŋande Paulo mem emet kâlegen âgâyi. Akto luâk humo arekŋe, “Gain gaingât akmâ biwiyeŋân tuk tuk ewuyektâp aregât keiŋe makmâ miawakto nâŋgâwegât handomŋe oreŋet.” dâm makyeŋgiep.

25 Hain dâm makyeŋgimbo keiŋe bâtŋe hikom mendugum katbiâ Pauloŋe tembe lokoyeŋgât humoyeŋe are hin dâm maganŋep, “Nâ Roma luâk hinare aregât keine bo ekmâ âmâ orenekbiâ ârândâŋ bo aktâp.”

26 dâmbo tembe lokoyeŋgât humoyeŋe arekŋe luâk humoyeŋe dondâ aregâlân

arim hin dâep, “Luâk are amâ Roma luâk
bunŋe aregât gain gain akne?” dâmbo
27 luâk kautŋe arekŋe Paulogâlân arim
hin dâm aikoep, “Bunŋe, gâ Roma luâk?”
dâmbo Pauloŋe, “Ao.” dâep.
28 Hain dâmbo hin dâm magaŋep, “Nâ
luâk yânŋe, Roma yeŋgât humomolupyeŋe
puli humo yeŋgim âmâ Roma luâk hainare
agân.” dâep. Luâk kautŋe arekŋe hain
dâmbo Pauloŋe hin dâep, “Nâmâ meme-
nande menekto âmâ Roma luâk hainare
agân.” dâep.
29 Hain dâmbo ainâk tembe loko arekŋe
sân sân mem oloŋ akmâ arim kili. Akto
luâk kautŋe arekŋe den are nâŋgâm sân
sân mem hin dâep, “Luâk ire Roma luâk
ina nâŋe keiŋe bo nâŋgâm kala busi kâlegen
mem katŋet dâre katâi arekŋe ârândâŋ bo
aktâp.” dâep.
30 Hain dâm nâŋgâmbo umatŋe humo
akto emet hauŋdo tembe loko yeŋgât
kautŋe agep arekŋe Yuda luâkŋe wangât
dâm Paulogât nâŋgâm bâliani dâm aregât
keiŋe nâŋgâwerâm sumbe kat kat luâk
humomolupyeŋe akto Yuda yeŋgât luâk
kautŋe areyeŋgât makto hârogâk men-
duguyi. Mendugumbiâ tâk hulaŋmâ Paulo
kewugumbiâ âgâm dewunyeŋân kato
kilep.

23

Pauloŋe Yuda yeŋgât humomolupyeŋe yeŋgâlân arim den makyeŋgimbo potalagi.

1 Pauloŋe dewunyeŋân kinmâ Yuda
humomolupyeŋe tâŋâk yekmâ hin dâm
makyeŋgiep, “Galalupne, nâŋe Anutugât
dewunŋân biwi salek manmâ gare sop yu
aktâp.”
2 Hain dâmbo sumbe kat kat luâk
areyeŋgât damun humo siâ malep kotŋe
Anania arekŋe Paulogât enemŋân luâk kili
are hin dâm makyeŋgiep, “Yeŋe ondopŋe
hogoŋet.” dâmbo Pauloŋe hin dâm ma-
gaŋep,
3 “Ai, kautge kârikŋe. Anutuŋe hâmbâi
guguwiap. Gâ bia motmot hinare hâkge
âlepŋe tato biwige hambuep. Gâŋe Mose
akto bâgilupnenŋande den kulemgoyi are
lokom aregât makmâ hâre niŋberâm aktât.
Are âmâ gâŋe den kârikŋe kulemgoyi are
hâkâŋ akmâ den are loŋgaim ondopne
hogoŋetgât makyeŋgiât.” dâep.
4 Hain dâmbo luâk enemŋân kili arekŋe
hin dâyi, “Wei, Anutugât sumbe kat kat
luâk are yeŋgât damun humo are yâkgât
wangât hain dâm maktât?” dâyi.
5 Hain dâmbiâ Pauloŋe hin dâep,
“Galalupne, Moseŋe den kulemgoep
are hin. Kâmot mandâi are yeŋgât
damunlupyeŋe yeŋgât den bâleŋe bo mak-
bei dâm kulemgoyi are nâŋgâm manman.
Aregât sumbe kat kat luâk are yeŋgât
humoyeŋe yâkgât makniŋbiâ nâŋgân dâine
are bo makbom.”
6 Hain dâm yekto luâk bikŋe âmâ
Sadukaio luâk momoŋânba bo agatbaen
dâmai. Dâ bikŋe âmâ Parisaio luâk arekŋe
âmâ momoŋânba agatbaen dâmai Paulo
are nâŋgâm heŋgemgoepgât agatmâ hin
dâm kamboŋmâ makyeŋgiep, “Galalupne,
nâmâ Parisaio yeŋgât kâmolân gâtŋe. Akto
ewene bâgine âkâ hainâk Parisaio luâk
mali. Akto nenŋe momoŋânba agatbaen
are nâŋgâmaen den pat are makyeŋgim
manman, keine aregât denân katnektâi.”
dâep.
7 Pauloŋe den hain dâmbo Parisaio
akto Sadukaio mendugum yeyi arekŋe
den humo akmâ hutyeŋân potat potat
miawagep. Hain akmâ biwiyeŋe hiuŋep.
8 Akto Sadukaio luâkŋe âmâ den âlâwu
hin dâmai. Nen momoŋânba agatbaengât
dopŋe bo tatâp dâmai. Akto aŋelo are akto
sinduk baniara bâleŋe aregât bunŋe bo
mandâi dâmai. Dâ parisaio amâ a hârok
nâŋgâmbiâ bunŋe akmap.
9 Aregât akmâ potalakmâ den kakŋân
hogoaŋgiyi. Hain akmâ arimbiâ Parisaio
luâk yeŋgât kâmolân gâtŋe Mosegât den
kârikŋe makmâ kepigi bikŋande agatmâ
kinmâ den umatŋe hin dâyi, “Nenŋe luâk
iregât nâŋgâenŋe dosaŋe bo aktâp. Gârâmâ
aŋelo me sinduk baniara siâŋe den are ma-
gaŋep mon? Aregât siâ bo makberen.”
10 Hain dâmbiâ biwiyeŋe kâlâp bâleŋe
akto Sadukaio akto Parisaio kâmot lâuwâ
arekŋe gasa agaŋgimbiâ tembe lokoyeŋgât
humoyeŋe arekŋe Paulo mem kom hâk
hilâlâm waŋbâi dâm aregât hamep akmâ
hutyeŋânba gem Paulo mem kewugum

emetyeŋân ariyi.
11 Akto emet dâgâmbo Humoŋe Paulo miawagaŋmâ hin dâm magaŋep, “Biwigande nâŋgâmâk tatmâ manben. Akto nâŋgât keine makmenâ Yerusalem kipia ambolupŋande nâŋgâi hainâk Roma kipian arim nâŋgât keine makyeŋgimenâ nâŋgâwai.” dâep.

Yuda luâk bikŋande Paulo komberâm aregât den agi.

12-13 Emet hauŋdo Yuda luâk bikŋande luâk lâuwâ yetgât kei bât yetŋe hârok hain arekŋe biwi konok akmâ hin dâyi, “Tu sot bâlâk manmâ Paulo kondenŋe mondo aregât kakŋân âmâ tu sot nembaen.” hain dâm magaŋgi goaŋgi agi.
14 Akto luâk arekŋe sumbe kat kat luâk yeŋgât damunyeŋe akto are yeŋgât damun humomo mali are yeŋgâlân arim makmâ miawakmâ hin dâm makyeŋgiyi, “Nen tu sot bâlâk manmâ âgâm Paulo kondenŋe mondo aregât kakŋân âmâ tu sot nembaen aregât den kârikŋe magaŋgien.
15 Den hain hikoen gârâmâ aregât yeŋe den ire hin dâm katbiâ Roma yeŋgât tembe loko humoyeŋaelân ariâk, “Gâŋe dâmenâ Paulo are mem nengâlân katbiâ togombo yâkgât den are lâuwâŋe heŋgemgowaen.” hain dâm hiaŋgimbiâ denyeŋe nâŋgâm Paulo kato kewugum togombiâ nenŋe dâwân teŋgâ kindenŋe togombo kombaen.” dâyi.

Paulogât begâtŋande bugâgât den makmâ miawagep.

16 Den hain dâm magaŋgimbiâ Paulogât begâtŋande den are nâŋgâep. Nâŋgâm ainâk tembe loko yeŋgât emelan âgâm aniŋe magaŋep.
17 Magaŋdo Pauloŋe tembe loko yeŋgât damun siâ hin dâm magaŋep, “Nanaŋ ire mem humogaelân arimenâ yâkŋe den siâ mem togoâp are magaŋâk.” dâep.
18 Hain dâmbo humoŋaelân mem arim hin dâep, “Paulo kala busi emet kâlegen tatmap arekŋe nanaŋ irekŋe den siâ makgiŋberâpgât kewugum âgâ dâmbo gâŋgâlân yu kewugum togoân.”
19 Hain dâmbo tembe lokoyeŋgât humoyeŋe arekŋe nanaŋ are yoŋâk mem ba emet kom hâre hârenŋângen katmâ hin aikoep, “Wan denŋe makniŋberâm aktât?” dâep.
20 Hain dâmbo Paulogât begâtŋe arekŋe hin dâep, “Yuda luâk areyeŋgât humomolupyeŋande yoŋâk den katbiâ gâŋgâlân togowiap. Amâ Paulo togombo konerâm aregât heŋgiŋberâm akmâ hin dâwai, “Paulo hutnenŋân mem katbiâ kinmâ keiŋe makmâ heŋgemgombo ekbaen.” dâm heŋgiŋbai.
21 Makgiŋbiâ âmâ denyeŋe bo nâŋgâwen. Luâk lâuwâ yetgât kei bât yetŋe hârok me gain hain arekŋe teŋgâ kinmâ Paulo kondenŋe moâk dâm den aktâi. Akto, “Sot bo nem yân manmâ âgâm Paulo kondenŋe mondo aregât kakŋân âmâ sot nembaen.” hain dâm magaŋgi goaŋgi aktâi. Hain akmâ hinŋe âmâ gâŋgât dengât lâmgom mandâi.” dâep.
22 Paulo begâtŋande hain dâmbo tembe loko humoyeŋe arekŋe hin dâep, “Gâŋe den yu nâ makniŋdât ire luâk siâ me siâ bo makyeŋgiwen.” dâm huŋgunaŋdo gem ariep.

Paulo kombiâ mombop dâm tembe lokoŋe kewugum Kaisarea kipian ariyi.

23 Tembe lokoyeŋgât kautŋande tembe lokoyeŋgât humomo lâuwâ mem oloŋyelekmâ hin dâm makyetkiep, “Makbela tembe loko tu hânderet akmâ kei hân ariwai akto luâk sewenti akmâ bau luâk soko kakŋân ariwai. Akto luâk tu hânderet siânbaŋe âmâ soŋ soŋ mem keiyeŋe hân ariwai. Yâkŋe Paulo kewugum damungom kinbai. Kinbiâ emet dâgâmbo hândâkgât 9 kilok akto sop ain kipia ire hepunmâ Kaisarea ain ariwai.
24 Akto Paulogât bau luâk soko siâ kakŋân ariâk dâm are kalaŋbiandat. Akto Paulo yeukŋân damungom kiap humo kotŋe Peliki yâkgâlân mem ariwai.”
25 Hain dâm makyetkim kulem esenŋe siâ hin dâm kulemgoep,
26 “O galane Peliki, âlepŋe nanŋe gâ kiap humo den bâlensiâ hin makgiŋdere nâŋgâ. Nâmâ Klaudio Lisia, gâŋgât okot âlep nâŋgâm kulem ire kulemgoân.
27 Tembe lokolupnande luâk ire gâŋgâlân mem togowerâi are Yuda luâkŋe

komberâm aktâi. Hain akbiâ nâŋe luâk are Roma luâk hainare are nâŋgâm
28 tembe lokolupne olop arim Yuda yeŋgât hutyeŋânba mem oloŋion. Akto aregât keiŋe nâŋgâwerâm aregât maktere sumbe kat kat luâk yeŋgât damun humo akto Yuda yeŋgât humomolupyeŋe hârok mendugumbiâ mem arim denân kalân.
29 Denân katere denyeŋânâk den kârikŋe akbiâ âmâ hin nâŋgân. Hain arekŋe mombiapgât dop bo me kala busi kâlegen katbaengât dop bo egân.
30 Akto luâk bikŋande teŋgâ kinmâ Paulo komberâm akbiâ den are warapŋe nâŋgâm aregât huŋgunaŋdere gâŋgâlân togoâp. Akto Yuda luâkŋe yâkgât denŋe dâwerâm gâŋgât enemgân togowai. Togombiâ âmâ wan me wan akmâ hilipkombo denŋe dâwerâm aktâi aregât aiyeŋgumenâ keiŋe makmâ heŋgemgombiâ nâŋgâwen." Kulem esenŋe hain dâm kulemgom yetkiep.
31 Kulem esenŋe are kulemgom yetkimbo denŋe lokom tembe loko olop hândâgân Paulo mem kewugum arim hândâgânâk Antipatri ariyi.
32 Emet hauŋdo tembe loko kei hân ariyi are ainba hepunyekmâ purik katmâ kipiayeŋân ariyi. Dâ bau luâk soko kakŋân ariyi arekŋeak Paulo kewugum Kaisarea kipian ariyi.
33 Arim kiap kulem esenŋe are waŋmâ Paulo yâkgâlân kali.
34 Katbiâ kiapŋe kulem are oyaŋmâ ekmâ Paulo hin dâm magaŋep, "Gâ kipia wânân gâtŋe?" dâmbo Pauloŋe hin magaŋep, "Nâ Kilikia hânân gâtŋe." dâep.
35 Hain dâmbo kiap humo arekŋe hin dâep, 'Denân kat gektâi are togombiâ âmâ gâŋgât den ire nâŋgâwian." dâep. Hain dâm tembe lokolupŋe makyeŋgimbo Paulo mem luâk humo siâ kotŋe Herote yâkgât emelan ain katmâ damungom kili.

24

Yuda luâk arekŋe Kaisarea kipian arim Paulogât hâkŋe tunli agi.

1 Hilâm momerâk bo akto damun siâ kotŋe Anania are akto Yuda luâk yeŋgât humomolupyeŋe bikŋe akto den tânyeŋguwiapgât luâk siâ kotŋe Teatulo yâkŋe Kaisarea kipian gem arim Paulogât hâkŋe tunmâ katmâ magi.
2 Magaŋbiâ kiapŋe makto Paulo gembo Teatuloŋe âgâm Paulogât denŋe dâm kinmâ den aŋgâ hin dâm kiap are magaŋep, "O luâk humonenŋe Peliki, gâ âlepŋe nanŋe. Gâŋe damun nenŋe akmenâ nen gala konok manmaen. Akto luâk kâmot nengât nâŋgâm damun nenŋe akmenâ agak meme âlepŋeâk akmâ
3 manmaengât nen hârokŋe nâŋgâ giŋdenŋe âlepŋe akmap. Akto aregât kotge mem agatmaen.
4 Akto den maktere kâlep akbopgât gâŋe yeukŋe akmâ nâŋgâm yeugeniŋmenâ den tâlâwâk siâ makbe.
5 Luâk iregât nâŋgâenŋe dondâ bâlimap. Yâkŋe âmâ emet kakŋe amukŋe manmâ kipianŋe kipianŋe awam ketuguyekmâ Yuda luâk hutnenŋân arim togom nengât biwi kambiam mem bâliakŋet dâm aregât hanân gege akmâ mandâp. Akto Nasarete gâtŋe siâ yâkgât kâmot areyeŋgât humo amâ ire.
6 Akto nengât den kârikŋe hin makmâ hârenengiep, "Luâk siâŋe sumbe emetŋe bâleŋe aganŋdo âmâ kombiâ mombiap." den are watmâ Paulo mem denŋaet keiŋe nâŋgâne dâenŋe âmâ
7 kiap humo Lisia yâkŋe kârikŋe akmâ nengât hutnenŋânba mem oloŋep.
8 Akto gâŋgâlân togoŋet dâm aregât makyeŋgiep. Akto nenŋe den makgiŋden ire gugak magaŋmenâ ikiŋe keiŋe makgiŋdo nâŋgâm heŋgemgo." dâep.
9 Luâk arekŋe den hain dâmbo Yuda luâk âkâ tângom den areâk makmâ bundâk maktâp dâm wâragi.

Pauloŋe ikiŋaet keiŋe makmâ kiap Piliki magaŋep.

10 Akto kiapŋe den hâuŋe mak dâm agatmâ Paulogât hâmeŋânâk ekto Pauloŋe kiap are hin dâm magaŋep, "Gâ kiap kot mem kipia inâk manmenâ hombaŋ dondâ bo agep, aregât agak memenenŋe are emelâk nâŋgâm heŋgemgomat aregât gâ den amboŋe aregât heroŋe aktângât nunaet makgiŋdere nâŋgâ.
11 Nâ Yerusalem kipian âgâm Anutu magaŋmâ sumbe emetŋân âgâm manmâ gare hilâm keiân lâuwâ bo aktâp. Akto gâŋe

aregât nâŋgâm han lâuwâ akmâ âmâ luâk ire aiyeŋgumenâ makgiŋbiâ nâŋgâ.

12 Akto sumbe emetŋân âgâm malân ain me sombeimân kinmâ den magân ain, me den emetŋe siân âgâm manmâ ain luâk siâgât denŋe bo koaŋân. Akto luâk âmbâle potalakŋet dâm hanyeŋân bo geân.

13 Luâk irekŋe hiaŋgim den aŋgâ hogom togo hâknân katâi. Akto den golâ dondâ gagaiâi gârâmâ luâk irekŋe den bunŋe siâ makgiŋbaigât dopŋe bo tatâp.

14 Akto den siâ nâŋgân ire makgiŋdere nâŋgâ. Yesugât dâp irakŋe are bunŋe bo dâm aregât aktâi. Dâ are nâŋe nâŋgâre amâ bunŋe aktâp. Hain gârâmâ ulikŋân Mose akto Anutugât propetelupŋe den kârikŋe kulemgoyi are nâŋgâre bunŋe agep dâm bâgilupnenŋaet Anutu hoŋ bawa agaŋman.

15 Dâ yâk âmâ luâk âmbâle âlepŋe bâleŋe are hârogâk momoŋânba agatbaen, dâmai aregât nâkâ hainâk nâŋgâmâk manman. Akto Anutugât lâmgom han biwi golâk hikom manman.

16 Aregât nâ Anutugât dewunŋân akto luâk âmbâle yeŋgât dewunyeŋân dosa bâlâk han biwi kau kau manberâm aregât biwine humo yemap.

17 Akto nâŋe Yerusalem kipia hepunmâ biken biken arim maktere hombaŋ dondâ bo akto hân aregenba togom galalupŋe yeŋgât nâŋgâyeŋgim puli niŋi are mem Yerusalem kipian âgâm galalupne umburuk mali are yeŋgiân. Akto âmâ sumbe emetŋe humoân âgâm sumbe oân.

18 Hain akmâ Yuda nengât agak meme siâ tatâp are aktere ârândâŋ agepgât Anutugât sumbe omberâm âmâ sumbe emetŋân âgâm ondere âmâ mem miawak negi. Mem miawak nekbiâ nunagâk kilân. Luâk kâmot humo bo, akto mun humo bo akmâ manman.

19 Hain gârâmâ Yuda luâk bikŋande Asia hân hepunmâ togom mali arekŋe nâ denân katnektâi ireyeŋgât hutyeŋân siâ kindâi dâine makbiâ nâŋgâwât.

20 Akto menekmâ Yuda nengât humomolupnenŋande menduguakmâ denân katnegi âmâ nâŋgât bâleŋe gain hinare mem miawagi. Akto âmâ luâk kindâi irekŋe makgiŋet.

21 Akto hutyeŋân kinmâ den konogâk are maktere nâŋgâmbiâ bo bâliep. Den humoâk konmâ hin dâm makyeŋgiân. Luâk nenŋe momoŋânba agatbaengât pat are tatâp. Biwinande are nâŋgâm manman aregât bikŋande denân katnekbiâ dewunyeŋân yu kindân. Hain dâre den aregât denân katnektâi." dâep.

22 Pauloŋe hain dâmbo aregât Pelikiŋe Paulogât den are bo hârem yânâk ekmâ talep. Arekŋe âmâ Yesugât keiŋaet pat are konok nâŋgâm heŋgemgoepgât hin dâm makyeŋgiep, "Tembe loko yeŋgât kautŋe kotŋe Lisia are gembo âmâ denge makmâ hârewaen."

23 Hain dâm tembe loko yeŋgât humoyeŋe arekŋe tembe loko are hin dâm magaŋep, "Paulo gasalupŋande ekmâ bâleŋe agaŋbâi gârâmâ gâŋe hainâk damungom kinben. Hain akmenâ galalupŋande togom gala agaŋberâm akbiâ âmâ den bo koyeŋgiwen." dâep.

Paulo lope kâlegen mando hombaŋ lâuwâ bo agep.

24 Akto aregât kakŋân hilâm amon siâ bo akto Peliki akto âmbenŋe kotŋe Drusila are âmâ Yuda gâtŋe, yâkŋe togom tembe loko makyeŋgimbela bam Paulo mem gutbiâ Pauloŋe âgâm luâk âmbâleŋe biwiyeŋe Anutuŋe Yesu huŋgunaŋdo giep aregâlân katŋet dâm makyeŋgiep.

25 Akto aregât dâm den keiŋe keiŋe torokatmâ makyeŋgiep. Are hin. Nen Anutugât dewunŋân han biwi kau kau mannerâm are, akto yeukŋân manmâ han biwi damun akmâ manberen are, akto sop humoân Anutuŋe bâin dâm makmâ hârenengiwiap aregât keiŋe makyetkiep. Are makyetkimbo aregât Pelikiŋe hamep akmâ hin dâep, "Den iregât âmâ sop siân maktere gamenâ gekmâ tatere den ireâk makbiat gârâmâ sop bo akbopgât gem ari." dâep.

26 Hain dâmbo arimbo aregât kakŋân Pelikiŋe Paulo lope kâlegen kato talep, aregât puli niŋdo huŋgunaŋdere ariwiap dâm aregât hilâm ârândâŋ Paulogât makto gembo den magaŋgi goaŋgi akminiat.

27 Hain akmâ manbela Yuda kipia ambolupŋe biwiyeŋe heroŋe agâk dâm Paulo

bo hulaŋdo âmâ kala busi emet kâlegenâk tatmâ malep. Akto hombaŋŋe lâuwâ bo akto âmâ Peliki arimbo yâkgât dumŋân kiap siâ kotŋe Porkio kotŋe humo Pesto katbiâ malep.

25

Paulonge Roma yengât luâk humonge den nângaŋâkgât magep.

1 Akto Pesto are kiap katbiâ mando hilâm âlâwu bo akto âmâ Kaisarea kipia hepunmâ Yerusalem kipian âgâep.

2 Âgâmbo sumbe kat kat luâk areyengât humomolupyenge are akto Yuda yengât humomolupyenge arekŋe mendugum maganŋgi goaŋgi akmâ, “Paulo arimbo dâwân teŋgâ kinmâ kombaen.” dâm aregât kiap hin dâm maganŋi,

3 “Âlepŋe den nâŋgânengim hoŋ bawalupge huŋgun yeŋgimenâ arim Paulo kewugumbiâ Yerusalem kipian togombo denŋe nâŋgâ aŋbiat.” hianŋmâ hain dâyi.

4 Hain dâmbiâ Pestoŋe hin dâm makyeŋgiep, “Paulo âmâ Kaisarea kipian kala busi kâlegen mandâp. Gârâmâ iren bâlensiâ manmâ purik katmâ gewian.

5 Gârâmâ ye Paulogât den akberâm âmâ nâ gewian sop ain humomolupyenge olowâk gem âmâ yâkŋe wan me wan akmâ hilipkoep aregât den akbi.” dâep.

6 Hain dâm tato hilâm bât bip bip hârok me gain bo akto Yerusalem kipia are hepunmâ Kaisarea kipian gem ariep. Arim yem kindo emet haunŋdo den emetŋân âgâm Paulogât makto mem den emetŋân âgâm katbiâ kilep.

7 Mem âgâm katbiâ kindo Yerusalem kipia ambolupŋande gangerâm kârikŋe akmâ den aŋgâ aŋgâ hogom togo hâkŋân hâkŋân agi. Akto denyenge are bunŋe siâ bo miawagep.

8 Hain dâm kârikŋe akbiâ Paulonge denyenge are mem gem hin dâep, “Nâŋe Yuda yengât den kârikŋe akto sumbe emetŋe, akto Roma yengât luâk humo, ya maktân âlâwu areyengât bâleŋe siâ bo nâŋgâyengiman.” dâep.

9 Hain dâmbo Pestoŋe Yuda luâk arekŋe okot âlep nâŋgâniŋŋet dâm aregât Paulo aikom hin dâep, “Âlepŋe Yerusalem kipian kewugugekmâ âgâm âmâ denge dâm hâregiŋdere ârândâŋ akbiap me bo?” dâep.

10 Hain dâmbo Paulonge hin dâm maganŋep, “Roma luâk humogât den emetŋe iren katnekbiâ mandân. Aregât nâŋgât den hin dâm hârenineŋet. Gugak âmâ nâŋgât keine nâŋgât. Nâ Yuda yeŋgât nâŋgâm bâli bâli me kuk heŋgân siâ bo akyengiân.

11 Hain gârâmâ den kârikŋe siâ koân dâine âlepŋe nuguwâi. Akto yenge âmâ hianŋgim den aŋgâ hogom togo hâknân katâi. Gârâmâ luâk siâŋe Yuda luâk heronge akŋet dâmbo âmâ menekmâ arim bâleŋe akninbai, aregât dâp bo tatâp. Bo kârikŋe. Haingât Roma yeŋgât luâk humo konok Sisa arekŋe âmâ makmâ hârenibiapgât nâŋgâm kindân.”

12 Hain dâmbo Pestogât luâklupŋe nâŋgâ nâŋgâyenge olowâk arekŋe tângombiâ Paulo hin dâm maganŋep, “Luâk humo nenŋe Sisa yâkgât maktât, aregât âlepŋe yâkgâlân arimenâ yâkŋe denge are dâm hâregiŋbiap.” dâep.

Luâk humo siâ kotŋe Agripa yâkŋe Pestogâlân arimbo Paulogât den maganŋep.

13 Akto hilâm siân luâk humo siâ kotŋe Agripa akto ikiŋe gariŋe kotŋe Beanike yâkŋe Kaisarea kipian arim âmâ Pesto gala aganŋbela yâk olop mali.

14 Manmâ manmâ hilâm siân âmâ Pestoŋe Paulogât den pat are luâk humo are hin dâm maganŋep, “Pelikiŋe luâk siâ kala busi kâlegen katmâ arimbo tatmâ manmâ gamap.

15 Akto nâ Yerusalem kipian âgâre âmâ sumbe kat kat luâk yeŋgât damun humo akto Yuda luâk yeŋgât humomolupyenande mendugum kinmâ denân katmâ hin dâm makniŋi, “Luâk are komenâ moâk.” dâmbiâ nâŋe hin dâm makyeŋgiân,

16 “Roma luâk nenŋe âmâ hin akmaen. Luâk siâgât hâknân den aŋgâ hogom togo katmai are mem bugâgât pat dâm dowâk bo katyekmaen. Nenŋe âmâ hin akmaen. Ulik gulik luâk are mem den ambonge are mem arim âmâ niŋande niŋaet denŋe dâp are soŋ katenŋe ikiŋaet keiŋe maganŋdo âmâ den ambonge are olop den akbiâ âmâ aregât hâunge wanŋmaen.” Hain dâm makyeŋgiân.

17 Akto aregât haminɲân yâkɲe nâŋgâlân
togombiâ lâuwâɲe makyeŋgiân. Akto
emet hauŋdo âmâ hainâk âgâɲet dâre den
emetɲân âgâm menduguyi. Mendugumbiâ
âmâ âgâm tembe lokolupne makyeŋgire
luâk are mem ga katbiâ kilep.
18 Kindo hin makyeŋgiân, “Luâk irekɲe
bâleɲe agep are makmâ miawakɲet.” dâre
agatmâ den hâuɲe makmâ hin dâyi,
19 “Paulo amâ miti siâ mem manmap
aregât luâk siâ kotɲe Yesu are emelâk moep
yâkgât kotɲe konmap.” dâyi. Hain dâmbiâ
Pauloɲe hin dâep, “Bo, luâk are golâk
mandâp.” dâep. Hain akmâ papalakmâ
kinbiâ nâŋgâre siâ me siâ aganbiangât dop
bo agep.
20 Hain aregât nâŋgâwerâm pâpkom
kilân. Akto hin aikoân, “Yerusalem kipian
âgâmenâ âmâ ain gâŋgât den are makmâ
hârewian me?” hain aikoân.
21 Hain dâre Pauloɲe hin dâep, “Roma
luâk humo konok Sisa arekɲe den makmâ
hârenіŋâk.” dâep. Hain dâmbo aregât
tembe lokolupne makyeŋgire mem kala
busi kâlegen katmâ damungombiâ luâk
humogâlân ariwerâm aregât lâmgom
mandân.” dâep.
22 Pestoɲe Agripa hain maganɲdo Agri-
paɲe hin dâep, “Luâk arekɲe den siâ makto
nâŋgâwerâm aktân.” dâep. Hain dâmbo
Pestoɲe hin dâep, “Âlepɲe agatmâ makto
nâŋgâwen.” dâep.

Pauloɲe luâk humo Agripa yâkgât dewunŋân kilep.

23 Yem kinbiâ hauŋdo Agripa akto
Beanike hâk meakmâ heŋgemgom den
emetɲân mendugum tali ain âgâmbela
tembe lokoyeŋgât humoyeɲe akto kipia
aregât ambolupɲe luâk humomo arekɲe
hamiyetɲân kinbiâ âgâyi. Âgâmbiâ Pestoɲe
tembe loko makyeŋgimbo gem Paulo mem
âgâyi.
24 Mem âgâmbiâ Pestoɲe den hin
dâm makyeŋgiep, “Luâk kotdâ Agripa
akto galalupne ye makyeŋgire nâŋgâɲet.
Yuda luâk hutyeɲân kindâi arekɲe akto
Yerusalem kipia ambolupɲande nâŋgâm
bâlim biwi koko akmâ nâŋgâlân togom
luâk yu kindâp iregât hin dâyi, “Luâk ire
kondenɲe moâk.” dâyi.
25 Hain dâmbiâ nâɲe dosaɲe are ekmâ
nâŋgâre momogât dopɲe bo agep. Akto
aregât kakɲân ikiŋak âmâ Roma luâk hu-
monennɲande nâŋgât den makmâ hârewiap
dâm magepgât yâkgâlân huŋgunaŋdere ari-
wiap.
26 Akto Paulogât denɲe bunɲe siâ ekbe
dâm undâgâtere bo akto aregât luâk hu-
monennɲaet kulem esenɲe gain gain kulem-
gowe dâm ewum hâumgom aregât hepulân.
O humonenɲe Agripa, aregât makgiŋdere
nâŋgâ. Pâpkom kilân aregât gâ akto yu
kindâi ye dewunyeɲân luâk ire katere
kindâp. Akto nenɲe den keiɲe are mem
miawakbaen ain âmâ yâkgât den pat are
kulemgore ariwiap.
27 Gârâmâ luâk siâ kala busi kâlegen
mandâp yâkgât den pat bo kulemgore
Roma kipian ariâk dâm yân huŋgunaŋbian
âmâ bo ârândâŋ akbiap.” dâep.

26

Pauloɲe Pesto akto Agripa yetgât dewun-yetɲân ikiŋaet keiɲe makyetkiep.

1 Akto Pestoɲe den hain dâmbo Agripaɲe
Paulo hin maganɲep, “Gâɲe guge keige mak-
menâ nâŋgâne.” dâep. Hain dâmbo Pauloɲe
agatmâ kinmâ koratyeŋgum ikiŋaet keiɲe
hin makyeŋgiep,
2 “Yuda luâkɲe hâkne tunmâ den makmâ
manmai aregât uŋak âmâ luâk humo
Agripa gâŋgât dewungân kinmâ den bikɲe
makgiŋberâm aregât biwine âlepɲe aktâp.
3 Gâɲe Yuda nengât keinenɲe nâŋgâm
nengât den kârikɲe aregât dâm papalakmâ
âmâ wan me wan owâiɲe aregât dâm ma-
ganɲgi goaŋgi akmaen aregât keiɲe nâŋgât.
Aregât nune keine makgiŋdere bo hâkâŋ
akmâ âmâ nâŋgâ.
4 Nâ nanaŋân manmâ nune kipian akto
Yerusalem kipian bam gutmâ galalupne
hutyeɲân manmâ kauleân Yuda luâkɲe
emelâk negi arekɲe yu akmâ manmâ gan
aregât keine nâŋgâi.
5 Akto nâmâ Parisaio luâkɲe nengât den
kârikɲe aregât dâm memeɲe akbiâ yâk
yeŋgât kâmolân malân. Hain mandere
nekmâ keine nâŋgâmai arekɲe makberâm

agi are magi dâine nâŋgât keine âlepŋe dâmbiâ nâŋgâwât.
6-7 Nâ kala busi kâlegen malân are keiŋe siâgât bo malân. Anutugât den pat âlepŋe are bâgilupnenŋe makyeŋgiep are bunŋe agâk dâm Israe yeŋgât kâmot keiân lâuwâ manden nen hârokŋe hândâk me hilâm Anutugât kotŋe mem agatmâ manmâ den aregât biwinenŋande mem heŋgemgom manden. O luâk humone den ire maktere nâŋgâ. Nâŋe den pat maktân ire biwinân katmâ heŋgemgom manman aregât Yuda luâkŋe denân katnektâi.
8 Akto Anutuŋe momoŋânba mem agatnenekbiap aregât ye wangât nâŋgâmbiâ bunŋe bo akmap?
9 Akto ulikŋân biwinande hin nâŋgân. Nâŋe Yesu Nasarete kipian gâtŋe aregât pat âlepŋe are gulip agâk dâm aregât âi humo meân.
10 Akto hain nâŋgâm Yerusalem kipian manmâ âmâ keiŋe kalân. Keiŋe katmâ makmâ sumbe kat kat luâk yeŋgât humomolupyeŋe yeŋgâlân arim maktere kulem esenŋe niŋbiâ are mem manmâ Yesugât kâmolân gâtŋe kuk akmâ kala busi kâlegen katyegân. Akto bugâ neŋet dâm makyeŋgimbiâ nâkâ denyeŋe areâk tânyeŋguân.
11 Akto Yuda nengât den emetŋe tatmâ ariep are ârândâŋ âgâm luâk âmbâleŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali are Yesugât kot makmâ hilipkoŋetgât hâk hilâlâm yeŋgim malân. Akto aregât biwine kâlâp akto kârikŋe akmâ kipia kâlewângen arim âmâ yeŋgum hâwâtyekmâ manmâ gan.

Pauloŋe biwiŋe Yesugâlân kalep aregât den pat makyeŋgiep.

12 Hain akmâ sumbe kat kat luâk yeŋgât damun siâŋe kulem esenŋe niŋmâ huŋgun niŋdo Damasko kipian luâk bikŋe olowâk ariyion.
13 O luâk humone, ire makgiŋdere nâŋgâ. Dâp arienŋe hilâm kârikŋe akto âmâ himbimânba pagaleŋe siâ miawakto egân. Ektere âmâ dewutâ kârikŋe kom kilewân mem belek akmâ are ewangiep.
14 Hain akmâ arekŋeak erânekto hânân gem parâ yendere ondopnân Hebraio nengât denân siâ hin dâmbo nâŋgân, “Saulo, Saulo, gâ wangât nugum watnekmâ mandât? Yeŋe dua yeŋguwerâm tâkŋe hanyeŋân hikom oloŋyekmai. Hainâk nâŋe mem hiko gektere are oloŋmâ hâk hilâlâm nâŋgât.” hain dâep.
15 Hain dâm makniŋdo hin magaŋân, “Humo gâ niŋe?” dâre hin dâep, “Nâ gâŋe nugum watnekmâ manmat are nâ Yesu.
16 Nâŋgât hoŋ bawa akben dâm meŋgekberâm miawak giŋdân aregât gâ ire wan me wan ektât aregât hâmbâi âmâ den makgiŋdere hain akbiat aregât pat makyeŋgim manben.
17 Makyeŋgiwiatgât Yuda luâk akto Yuda luâk bo manmai areyeŋgâlân huŋgun giŋdere ariwiat. Aregât kipia ambolupŋande bâleŋe akginberâm akbiâ are meyektere yeukŋe akbai.
18 Akto nâŋgâ nâŋgâyeŋe hâre akto bâleŋe aregât keiŋe nâŋgâm hâkâŋ akmâ hepunbaigât makyeŋgiwen. Akto Niambigât kârikŋe hepunmâ Anutugât kârikŋân manmâ biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ Anutuŋe dosayeŋe hepundo Anutugât kâmolân manŋetgât huŋgun giŋdere yâk yeŋgâlân arim makyeŋgiwiat. Akto Anutuŋe dosayeŋe hepundo himbimân manman kârikŋe aregât pat akŋetgât makyeŋgimenâ biwiyeŋe nâŋgâlân katmâ manbaigât huŋgun giŋbian. Aregât agatmâ arim makyeŋgiwen.” Yesuŋe den hain dâm makniŋep.
19 Akto luâk kotdâ Agripa gâŋe ire nâŋgâ. Yesuŋe himbimânba gem den makniŋep ire nâŋgâm lokom manmâ gan. Akto kulem aregât bo hâkâŋ aktân.
20 Akto Damaskogen âi keiŋe katmâ kipia are ambolupŋe agak meme bâleŋe yeŋaet makmâ miawakyeŋgim are koyeŋgiân. Akto Anutugât den lokom biwi irakŋeâk manŋet. Hain dâm Yesugât keiŋe makyeŋgim malân. Akto kipia are hepunmâ Yerusalem arim makyeŋgim malân. Akto arewa arim Yuda luâk kipianŋe kipianŋe makyeŋgim arewa Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân arim makyeŋgim malân.
21 Akto hain akmâ Yuda nenŋe sumbe emetŋân âgâre nuguwerâm menegi.
22 Menekbiâ âmâ uŋak iregât Anutuŋe hilâmŋe hilâmŋe tân nugumap aregât den

pat luâk gegeŋe âgâ âgâŋe ye hârogâk makmâ miawakyeŋgim gaman. Akto den irakŋe bo are makmâ Anutuŋe hâmbâi âmâ hin miawakbiap aregât den makyeŋgim gaman. Den ire propete luâklupŋe akto Moseŋe kulemgoyi aregât keiŋe hin.

23 Anutuŋe huŋgunaŋdo gem damun nenŋe akbiap arekŋe hâk hilâlâm nâŋgâm mombiap. Mom âmâ moyi areyeŋgât ulik gulik akyeŋgim momoŋânba agatbiap. Agatmâ Yuda gâtŋe akto Yuda gâtŋe bo are pagaleŋân manbaigât makyeŋgiwiap. Den kulemgoyi are keiŋe hain dâm manman." dâep.

24 Pauloŋe keiŋe hain dâm makyeŋgim kindo Pestoŋe agatmâ den kârikŋeâk makmâ hin dâep, "Paulo gâ biwige gulip aktâp. Kulem emetŋân âgâm sop kâlep manmâ gaen aregât biwige gulip aktâp." dâep.

25 Hain dâmbo Pauloŋe den hâuŋe hin dâm maganŋep, "O Pesto luâk humone, nâ biwine gulip bo aktâp. Nâ den bunŋe dondâ maktân.

26 Dâ Agripaŋe iregât keiŋe nâŋgâmap. Aregât maganŋdere nâŋgâwerâp. Wan me wan dân are tipŋân bo miawagep. Aregât luâk kembuŋe nâŋgâm metemap.

27 Luâk humone Agripa, Anutuŋe ulikŋân den makyeŋgimbo kulemgoyi are nâŋgâmenâ bunŋe aktâp me bo? Gâmâ nâŋgâm heŋgemgomat aten." dâep.

28 Hain dâmbo Agripaŋe Paulo hin dâm maganŋep, "Gâŋe den bâlensiâ makniŋdât are nâŋe biwine Yesugâlân katbian me bo?" dâep.

29 Hain dâmbo hin dâep, "Biwige Yesugâlân yân hain katbiat me bo me sop kâlep hainâk manbiat are bo nâŋgân. Hain gârâmâ uŋak den ire maktere are nâŋgâmbiâ Anutuŋe tânyeŋgumbo kâlep bo akto nâŋe emelâk biwine Yesugâlân kalân hainâk yekâ yâkgâlân biwiyeŋe katmâ nâŋgât dop hainâk akŋet dâm aregât makmâ kindân. Aregât âmâ tâkŋe hikonekmâ kala busi kâlegen katnekbiâ manman aregât bo maktân." dâep.

30 Hain dâmbo luâk kembu akto siâ akto Beanike akto luâk bikŋe agatmâ potalakmâ ariyi.

31 Hain akbiâ âmâ Agripa, akto Pesto, akto Beanikeŋe den maganŋgi goaŋgi akmâ hin dâyi, "Luâk ire bugâ memegât akto kala busi kâlegen kat katgât dop bo aktâp."

32 Hain dâm maganŋgi goaŋgi akmâ Agripaŋe Pesto hin dâm maganŋep, "Luâk irekŋe Roma luâk humogât dewunŋân kindere makmâ hârenіŋâk, hain bo dâep dâine gâŋe âlepŋe huŋgun aŋmenâ arim âlepŋe manbop." dâep.

27

Paulo Roma kipia humo ain ariâk dâmbiâ waŋga mem ariep.

1 Kiapŋe Paulo Italia hânângen ariâk dâmbo Roma yeŋgât tembe loko kâmot siâ kotyeŋe Roma luâk humogât kâmot yeŋgonbiâ areyeŋgât humo siâ malep kotŋe Yulio yâkŋe Paulo akto luâk bikŋe siâ kala busi kâlegenba meyekto nâŋe Paulo tângowerâre haru ginŋân ariyion.

2 Arim waŋga siâ Adramiteŋ kipia aregenba togom kilep are Asia haru dâtŋân kipia haru ginŋe ginŋe tatmâ ariep ain ariwerâm akto nâ akto luâk siâ kotŋe Aristako Tesalonike kipia are Makedonia hânân talep ain gâtŋe net olowâk âgâyion.

3 Âgâenŋe menenekmâ arimbo emet hauŋdo waŋga are Sidoŋ kipian arimbo ain Yulioŋe Paulo nâŋgâ aŋdo waŋga are hepunmâ gem galalupŋe yeŋgâlân âgâmbo sot waŋbiâ niep.

4 Waŋbiâ nem hepun yekto waŋgan âgâenŋe menenekmâ arimbo seru humo waŋga hâmeŋe kâlewângenba togoep. Togombo seru sândugembo arinerâm hân siâ haru tânâmŋân talep kotŋe Kipiro akto Asia hân humo are hutyetŋân ariyion.

5 Arim Kilikia akto Pampilia hân are hepunmâ haru hâtikom arim Mira kipia Likia hân talewân ariyion.

6 Arim ain katnenekto kindenŋe waŋga siâ Alesandria kipiangenba togom Italia hânângen ariwerâm agep ain âgâenŋe tembe loko humoyeŋe yâkŋe menenekto ain âgâyion.

7 Âgâenŋe seru humo pando âi humo mem titnan titnan âgâm Kinido kipian ariep. Akto ain seruŋe wirâm waŋga mem purikberâm akto kipia are ewangim haru

tânâmŋân hân siâ kotŋe Kreta hân humo kotŋe Salimone are ewumâk tatmap ain ariyion.
8 Lasaia kipia are okotŋân haru tuŋguŋângen kipia siâ talep aregen haru tuŋguŋe âlepŋe dâm hâmeŋe ŋeŋân ewum kârikŋe akto âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm wâraktenŋe ariyion.

Pauloŋe waŋga bâliwiap dâm makyeŋgiep.

9 Haru tuŋguŋe ain sop kâlep tatmâ manmâ dewutâ siâgât seru humo pando ariwiapgât dop bo agep aregât sopŋe tâlâguep aregât Pauloŋe den kârikŋe makyeŋgim hin dâep,
10 “Maktere nâŋgâŋet. Kipia ire hepunmâ ariwaengât dopŋe bo tatâp. Seruŋe waŋga ire mem kâimbo purik dâmbo âmâ ito siâ siâ ire bo akto nen hârokŋe haruân gewaen aregât nâŋgâm heŋgemgoân.” dâep.
11 Hain dâmbo waŋga amboŋe akto damun arekŋe den koaŋbela tembe loko damun arekŋe yâk yetgât den nâŋgâep.
12 Akto haru tuŋguŋân ain kindenŋe tânâk seru sopŋe akto waŋgaŋe tatbiapgât dop bo agep. Hain akto aregât Kreta nupi biken haru tuŋguŋe âlepŋe siâ talep, kotŋe Poiniki ain arim mandenŋe seru sopŋe akbiap aregât maknengiyi. Poiniki haru tuŋguŋe aregât hân hâmeŋande seru tigiep.

Seru humo palep.

13 Akto haminâŋgenba seru yeukŋe pando âmâ waŋgaŋe menenekberâm akto tâk dewatim hikoyi are mem oloŋbiâ gambo Kreta ginŋe hâlâŋmâ ariep.
14 Arimbo hân pumângen seru humo dondâ kotŋe kagu are hânânba togoep.
15 Arekŋe waŋga mem kâiwerâm akto âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm hâkâŋ akmâ hepundenŋe âmâ waŋga are hanâk hanâk ariep.
16 Arim hân bâlensiâ haru tânâmŋân talep aregât kotŋe Kauda are biken arienŋe sânduk sânduk agep. Akto ain diŋgi are haruân gewop dâm âi humo mem oloŋdenŋe waŋga kakŋân âgâep.
17 Âgâmbo waŋga hogoakbop dâm tâkŋe dâgâm hâkŋe hârok bigeiyi. Akto ŋeŋ kârikŋe siâ kotŋe Siriti ain âgâwop dâm mâron humo siâ oloŋbiâ gembo seruŋe mem huŋgun nengimbo hanâk hanâk ariyion.
18 Akto seru kârikŋe kom yiepgât emet hauŋdo seruŋe kârikŋe dondâ panmâ kindo waŋga owâimbo arinerâm ito siâ siâ bikŋe haruân pandenŋe giep.
19 Akto emet hauŋdo seruŋe hainâk panmâ kindo aregât bâiŋe umatŋe siâ siâ talep are hârogâk panbiâ giep.
20 Akto hândâk me hilâm seru arekŋe kârikŋe dondâ panmâ yendo hilâm dewutâ akto diâ siâ bo miawakto hân bo ekmâ bâliweren dâm hamep agion.

Pauloŋe biwiyeŋe bâliwopgât den makyeŋgiep.

21 Seru humo kârikŋe are hainâk yendo sot bâlâk tatmâ manbiâ Pauloŋe hutyeŋân agatmâ kinmâ hin dâm makyeŋgiep, “Nâŋe den makyeŋgiân are nâŋgâm lokoyi dâine Kretagen âlepŋe tatmâ manben. Akto ain mandenŋe dâine ito me wan me wan dondâ ire bo gulip aguwop.
22 Uŋak âmâ nen hârok bo hilipnenguwerâp aregât hamep bo akŋet. Waŋgaŋe konok âmâ bâliwerâp.
23 Are nâŋe nâŋgân iregât keiŋe âmâ hin. Hândâgân Humone Anutu kotŋe mem agatman arekŋe hoŋ bawaŋe aŋelo siâ huŋgunaŋdo gem miawakniŋmâ hin dâm makniŋdâp,
24 “Paulo gâ bo hamep ak. Roma luâk humogâlân ariwiatgât dopŋe tatâp. Akto hin maktere nâŋgâ. Anutuŋe gâ akto luâk gâ olop mandâi are hilip aguwâigât gala akyeŋgiâp.”
25 Hain dâm makniŋdâp aregât galalupne kambiamyeŋe âlepŋe agâk. Nâŋe Anutugât han lâuwâ bo akman. Den makniŋdâp are âmâ bunŋe akbiapgât nâŋgân.
26 Akto den are bunŋe akbiap aregât hin nâŋgân. Seruŋe kârikŋeâk panmâ waŋga lokom pando arim hân siân kinbaen hain nâŋgân.” dâep.
27 Pauloŋe hain dâmbo seruŋe waŋga mem bam purik gurik ketugumbo bam gutmâ mandenŋe Kreta hepulion ainba sonda lâuwâ bo agep. Bo akto haru kotŋe Adria ain hâtikoyion. Hâtikoenŋe hândâk

tânâmŋân waŋga damunlupŋande nâŋgâm, “Hân ewumâk aktâp.” dâyi.
28 Hain nâŋgâm aregât dopŋe siâ panmâ ekberâm tâk geâk dâm panbiâ amukŋân gembo aregât dopŋe 40 mita hain agep. Akto ainba bâlensiâ bam siâkâ panbiâ gembo ain dopŋe 30 mita hain agep.
29 Akto ŋeŋ kârikŋân âgâwâen dâm hamewakmâ waŋga haminâŋgen aŋga imbât talep are panbiâ gembo âmâ tatmâ emet hauŋâk dâm lâmgom talion.
30 Tatennŋe waŋga damunlupŋande diŋgi siân âgâm hepun nenekmâ ariwerâm akmâ waŋga bâlensiâ are panbiâ gembo den hianŋgim hin dâyi, “Nennŋe waŋga hâmeŋângen âgâm waŋgagât aŋga siâ pandennŋe gewerâp.” dâyi.
31 Hain dâmbiâ Paulonŋe tembe loko humo are hin dâm maganŋep, “Damunlupnennŋe yâk hepun nenekmâ arimbiâ âmâ nen haruân gem hilip aguwâen.” dâep.
32 Hain dâm maganŋdo tâkŋe mem diŋgi dâgâyi are hârem hepunbiâ gem haru kakŋe hanâk hanâk bam ariep.
33 Akto hândâk pipiŋe tatoâk Paulonŋe luâk hârogâk hin dâm makyeŋgiep, “Ye hamep humo nâŋgâyigât sot bo nem manbiâ sonda lâuwâ bo aktâp.
34 Akto aregât wâtyeŋe gewopgât sot nem kârikŋe akŋet. Hain akbai âmâ âlepŋe ariwaen. Kautyeŋe dumutŋe siâ bo gem gulip akbiap.” dâep.
35 Hain dâm sot siâ mem dewunyeŋân Anutu mepaiŋe mem kinmâ ligim niep.
36 Nendo ekmâ biwiyeŋe hulaŋ akto yâkâ hainâk sot are mem neyi.
37 Akto waŋgan nen luâk 276 hain arekŋe sot are neyion.
38 Nem metem âmâ waŋga are umalaŋdo gewopgât sot bâiŋe waŋga kâlegen yiep are lokom haruân panbiâ gembo waŋgaŋe owâim agalep.

Waŋga hogoagep.

39 Akto emet hauŋdo hân are ekmâ, “Hân ire wânâno.” dâm pâpkoyi. Hain akmâ haru tuŋguŋe siân ŋeŋ boân ekmâ, “Waŋgaŋe ginŋân nupiân âgâk.” dâm âi meyi.
40 Hain akmâ waŋgagât aŋga aregât tâk hârembiâ gembo tâk siâ waŋga purik katmap are hulaŋbiâ bam guto mâron siâ waŋga hâmeŋân seru oloŋmap are oloŋbiâ âgâmbo seruŋe mem pando haru ginŋân âgâwerâm agep.
41 Haru ginŋân âgâwerâm akto ekbiâ bo ârândâŋ akto waŋga are nupi bâlensiâ talep ain âgâep. Âgâm hâmeŋe ŋeŋ kârikŋân ewum tato haru humo panmâ waŋga haminâŋgen kondo hogoagep.
42 Kondo hogoakto tembe loko arekŋe kala busi kâlegen luâk mali arekŋe haruân gem yoloŋ akmâ arim heambukbâirâm yeŋguwerâm agi.
43 Hain akbiâ humo yeŋande Paulo kombâi dâm den koyeŋgiep. Den koyeŋgim yoloŋ akmai arekŋe soŋ sopanmâ ariŋet dâmbo sopanmâ gem ginŋângen âgâyi.
44 Dâ yoloŋ bo akmai arekŋe âmâ waŋga hogoagep aregât papaŋe humo siâ kakŋân yem bâtyeŋande haru hâgâm maleine ginŋângen âgâyi. Hain akmâ nen hârok âlepŋeâk ginŋângen âgâyion.

28

Melite gimbâŋân arim mali.

1 Haru ginŋângen âgâenŋe ainâk luâk siâ togombo kipia ire wânân dâennŋe Melite dâm maknengiep.
2 Akto hân aregât ambolupŋande gala aknengimbiâ nâŋgâennŋe dâtŋe agep. Gala aknengimbiâ tânâk togombo hâknennŋe bâlâpŋe akto kâlâp hâwurum ombiâ nâŋgâyion.
3 Kâlâp nâŋgâm tatennŋe Paulonŋe kâlâp pitim om hewumdâk siâ mem om tato ululunŋe kâlegenba hâme hewuk siâŋe onekbop dâm gam Paulogât bâtŋân igim bigeim kilep.
4 Hain akto hân aregât ambolupŋande hâme hewuk arekŋe Paulogât bâtŋân igim kilep are ekmâ hin dâm maganŋgi goaŋgi agi, “Luâk irekŋe luâk siâ kondo moep aregât hâuŋe haruŋe launân bo pikto mondâpgât haru ginŋângen gambo yu keiŋe hekalaŋdâp mon?” dâyi.
5 Hain dâmbiâ Paulonŋe bâtŋânba kom pando gembo kâlâpŋe oep. Ondo Paulo hâme hewukŋe bo igiep hainare akmâ âlepŋe kilep.

6 Hain kindo yâkŋe hin dâyi, “Hâme
hewukŋe igimbo gilâm bâleŋe bo gam ariâp
gârâmâ momberâp.” dâyi. Hain dâm aregât
tâŋâk ekmâ kili. Ekmâ kinbiâ hain bo akto
ekmâ han lâuwâ akmâ hin dâyi, “Luâk ire
âmâ luâk niambi me gain?” dâyi.

Pauloŋe luâk siâ kundatdâ are heŋgemgoep.

7 Akto luâk humoyeŋe siâ kotŋe Popilio
kipia malion are ginŋân malep. Akto
luâk arekŋe gala aknengim oloŋ nenekto
emetŋân âgâm olowâk mandenŋe hilâm
âlâwu bo agep.
8 Akto ain Popilio eweŋe kundat akmâ
hâkŋe kâlâp akto tep patatak agep. Hain
akmâ mando Pauloŋe nâŋgâm yâkgâlân
arim kautŋân mem Anutu ulilaŋmâ mem
heŋgemgoep.
9 Heŋgemgombo aregât pat kipia am-
bolupŋande nâŋgâm luâk âmbâle kundat agi
are hârogâk meyekmâ togombiâ hainâk
mem heŋgemyeŋgum malep.
10 Heŋgem yeŋgumbo aregât hâuŋe okot
âlep nâŋgâm gala aknengim sikum ito me
wan me wan are nengiyi. Hain akmâ man-
denŋe dewutâ âlâwu bo akto ariwerâm ak-
tenŋe dâwân sot om nembaigât dâm lokom
ba waŋga siân katnengiyi.

Melite are hepunmâ Roma kipia humoân ariyi.

11 Akto waŋga are âmâ ulikŋân Alesan-
dria kipianba togombo tânâk seru sopŋe
akto ain kilep are hâmeŋân lâpioyeŋe lâuwâ
daŋgândâ hâwim kepikmâ katmâ waŋga
aregât kotŋe “Lâpionenŋe” dâm koli are
egion. Ekmâ âmâ mandenŋe dewutâ âlâwu
bo akto tânâk sopŋe tâlâgumbo âmâ
12 waŋga ain âgâenŋe menenekmâ Siraku
kipian ariep. Ain arimbo hilâm âlâwu bo
agep.
13 Arewa arim seru humo arekŋe mem
pan nenekto Regioŋ kipian ariyion. Emet
hauŋdo haminenŋângenba seru humo siâ
puŋ puŋ pando arim hilâm lâuwâ bo akto
Puteoli kipia Italia hân talewân ariep.
14 Arim waŋga hepundenŋe kipia aregât
ambolupŋande biwiyeŋe Yesugâlân katmâ
maliŋe togom mem kewugu nenekbiâ yâk
olop mandenŋe sonda konok bo agep. Akto
arewa kei hân arim Roma kipian ariwerâm
agion.
15 Hain akmâ arim mandenŋe Yesugât
kâmot Roma kipian maliŋe nengât pat
nâŋgâyigât bikŋande togom kipia kotŋe
Apio ain lombo yeŋgât emet siâ kotŋe
“Emet Âlâwu” ain togom penânengiyi.
Penânengim maŋgan nenekbiâ Pauloŋe
yekmâ biwiŋe heroŋe akto Anutugât
mepaiŋe miep.

Pauloŋe Yuda yeŋgât bâgilupyeŋaet keiyeŋe makyeŋgiep.

16 Roma kipian arienŋe kiapŋe dâmbo
Paulo kala busi kâlegen bo katbiâ emet
yânŋân âgâm gem mando aregât tembe
loko siâŋe damungombo olowâk maliat.
17 Manmâ hilâm âlâwu bo akto Pauloŋe
gutŋet dâmbo Yuda yeŋgât humo-
molupyeŋe togombiâ hin dâm makyeŋgiep,
“Galalupne, keine maktere nâŋgâŋet.
Nâŋe âmâ bâgilupnenŋande den kârikŋe
dâyi are lokom âlepŋeâk manmâ gan.
Akto Yuda yeŋgât gasa bo akyeŋgiman.
Hain bo aktere hin ina yân hâkâŋne
akmâ heyeŋgimbiâ Roma yeŋgât tembe
lokolupyeŋande menekmâ Yerusalemgen
kala busi kâlegen katnekbiâ talân.
18 Katnekbiâ mandere Roma luâk arekŋe
nâŋgât keine nâŋgâwerâm ainugumbiâ
keine maktere nâŋgâmbiâ dosane bo talep
akto hulaŋ nekberâm agi.
19 Hain akbiâ âmâ Yerusalem yeŋgât
humomolupyeŋande kârikŋe akmâ
koyeŋgimbiâ aregen gâtŋande Roma yeŋgât
humoyeŋande den makmâ hâreniŋbiap
dâm magân. Akto galalupne yeŋgât
me bâgilupne yeŋgât den mem ge
katyeŋgiwerâm aregât bo togoân.
20 Are âmâ Anutuŋe nengât damun
nenŋe akbiap dâm huŋgunaŋdo giep aregât
Israe luâk nen biwinenŋande konmâ man-
maen are emelâk huŋgunaŋdo giep dâre
aregât tâk kârikŋande hikonegi. Hikonek-
biâ arewa yânŋângen togom ye olop tatmâ
yâkgât magaŋgi goaŋgi aknerâm aregât
mem oloŋyektere togoâi.” dâep.
21 Hain dâmbo hin dâyi, “Indâgen Yuda
hânân manmaiŋe gâŋgât den bo kulemgom
nengiyi. Akto luâk siâ bo huŋgunaŋbiâ

nengâlân togom gâŋe wan me wan bâleŋe akmat aregât keiŋe bo makto nâŋgâyion.
22 Dâ Yesugât kâmot yeŋgât mem ge katyekberâm siâ siâ akyeŋgimai. Hain dâmbiâ âmâ nâŋgâyion. Aregât âmâ gâŋgât biwige ekberâm togoen." dâyi.
23 Hain dâm magaŋgiwaen dâm aregât sop kali.

Akto sop are tâlâgumbo emet hauŋdo luâk dondâŋe Paulogât emelan âgâm menduguyi. Mendugumbiâ Anutuŋe damunyeŋe akberâm agep aregât keiŋe makyeŋgim Pauloŋe biwiyeŋe Yesugât katŋetgât nâŋgâm ulikŋân Anutuŋe Mose akto propetelupŋe den makyeŋgimbo kulemgoyi are bunŋe akto Yesu miawagep aregât keiŋe oyaŋyeŋgimbo nâŋgâyi. Hain akmâ tatbiâ emet dâgâep.
24 Akto bikŋande denŋe are nâŋgâm lokoyi. Dâ bikŋande âmâ hâkâŋ agi.
25 Hain akmâ papalakbiâ aregât Pauloŋe hin dâm makyeŋgiep, "Anutugât Heakŋande propete luâk siâ kotŋe Yesaia are nengât bâgilupnenŋe yeŋgât den hin dâm magaŋdo kulemgoep are uŋak bunŋe miawaktâp,

26 "Gâŋe arim luâk âmbâle kâmot humo are hin makyeŋgiwen, "Ondopyeŋe katmâ nâŋgâmai. Dâ keiŋe biwiyeŋân bo katmai. Akto dewunyeŋande amâ ekmai. Dâ keiŋe amâ bo ekmâ nâŋgâmai.
27 Luâk âmbâle kâmot humo are yeŋgât biwiyeŋe boâk hâreak dâpgât ondopyeŋe tigim manmai. Akto dewunyeŋe tigim manmai. Aregât wan me wan ekmâ keiŋe bo nâŋgâm heŋgemgomai. Akto siâ nâŋgâmbiâ biwiyeŋe umatŋe akmap. Akto keiŋânbak bo nâŋgâm heŋgemgomai. Aregât biwiyeŋe nâŋgâlân katbiâ kindo heŋgemgowom." Anutuŋe hain dâep." Yesaiaŋe hain kulemgoep.

28 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe damun nenŋe akberâm aktâp aregât patŋe Yuda luâk bo manmai yâkŋe nâŋgâwaigât dopŋe aktâp. Yâkŋe âmâ nâŋgâmbiâ ârândâŋ akbiap." dâep.
29 Hain dâm makyeŋgimbo Yuda yeŋgât humomolupyeŋande magaŋgi goaŋgi akmâ lauaŋgim ariyi.

Paulo Roma kipian mando hombaŋ lâuwâ bo agep.

30 Akto Paulo Roma kipian lombo yeŋgât emelan puli panmâ yem mando luâk âmbâle yâkgâlân togoyi are ekmâ maŋganyegep.
31 Togombiâ maŋganyekmâ âmâ Anutuŋe damunyeŋe akberâm Nanŋe Yesu huŋgunaŋep, aregât biwiyeŋe yâkgâlân katŋet dâm aregât keiŋe makyeŋgiep. Makyeŋgim mando siâŋe den are bo koaŋbiâ âmâ Yesugât keiŋe hamep bâlâk makyeŋgim mando hombaŋ lâuwâ bo agep.

Roma

Paulo âiŋaet keiŋe.

1 Galalupne, nâmâ Paulo Yesu Kristogât hoŋ bawa manman. Nâ âmâ Kristoŋe menekmâ aposolo nogonmâ Anutugât pat âlep den maktere ârândâŋ akmâ ariâkgât mem kepilânegep.
2 Akto Anutugât den pat âlep are âmâ Anutuŋe tâmbâŋe dondâ propetelupŋe makyeŋgimbo kulemgoyi.
3 Kulemgoyi aregât keiŋe amâ Anutugât nanŋe miawagep. Yâk âmâ hâk olop miawakmâ Dawidigât hakulupŋe yâk yeŋgâlânba miawagep.
4 Gârâmâ Heak han kau kau akmap arekŋe kârikŋe akmâ yâk amâ Anutugât nanŋe hain miawakmâ maknengiep. Aregât keiŋe momoŋânba agalewân miawakmâ tek tekŋân miawakto âmâ Yesu Kristo amâ Humonenŋe dâm nâŋgâyion.
5 Yâkŋe âmâ han kalem aknengim aposologât âi nengiep. Nengim âmâ yâkgât kotŋe patŋe ariâk gât akto hânŋe hânŋe arim hârok makyeŋgienŋe bikŋande nâŋgâm Yesu nâŋgaŋmâ aregât launŋe lokowaigât âi nengiep.
6 Akto Anutuŋe Yesu Kristogât kâmot miawagâk dâm oloŋyegep yâk yeŋgâlânba ye gai hainâk oloŋyegep.
7 Roma kepian gâtŋe Anutuŋe han kalem akyeŋgim nâŋgât kâmot dâm yeŋgonlep. Yeŋgât âmâ hin ulilaŋdân. Ewenenŋe Anutu akto Humonenŋe Yesu Kristo han kalem akmâ damun yeŋgim akbela han kalem akto lumbe yeŋgâlân hâtikom yendo biwiyeŋe sândugewiâp. Hain.

Pauloŋe Roma luâk âmbâle yekberâm magep.

8 Galalupne yeŋe Yesu nâŋgaŋmâ kepilâm manmai, aregât pat sambelembo nâŋgâmbiâ ârândâŋ aktâpgât Yesu Kristogât akmâ nâ Anutu mepaiŋe mem mandân.
9 Nâ Anutugât nanŋaet pat âlep den makmâ hannande Anutu mananŋdere keine nâŋgâp gât yâkgât metenân den ire makyeŋgire nâŋgâŋet.
10 Nâ hokboâk hokboâk yeŋgât akmâ Anutu ulilaŋman. Akto Anutuŋe nâŋgâmbo ârândâŋ akto dâp peneniŋdo yeŋgâlân togowian a gai ulilaŋman.
11 Nâ togom ye yekbiangât nâŋgâm mandân. Togom yekmâ han biwiyeŋe yeuk agep aregât owâiwaigât meme akyeŋgire kârikŋe kinmâ manŋetgât makyeŋgim tânyeŋguwian.
12 Tânyeŋgum âmâ nâ yeŋgâlân manmâ tatere Yesu nâŋgaŋmâ manmaengât magaŋgi goaŋgi akmâ tân agu agu akmâ manbaen.
13 Galama, nâŋgât keine pâpkowâigât hin makyeŋgiwe. Nâ luâk kâmotŋe kâmotŋe bikŋe bikŋe arim makyeŋgim mandere bikŋande nâŋgâmbiâ âinaet bunŋe âlim yiepgât miawakniŋep. Are hainâgâk yeŋgâlân togom makyeŋgire âigât bunŋe miawakniŋbiap gât nâŋgân. Gârâmâ togowerâm akmâ malân ain siâ siâ bikŋande hikonekto bo togoân.
14 Dâ nâŋe luâk hârok, Girik luâk akto Anutu bonâŋgaŋmai akto nâŋgâ nâŋgâ luâk akto kopaŋe hârok makyeŋgiwian gât âi tatniŋdâp aregâlâk nâŋgân.
15 Aregât Roma luâk ye hainâgâk pat âlep makyeŋgiwerâm hannande owâim manman.
16 Nâ den pat âlepgât akmâ aŋunŋe olop bo akman. Akmâ nâŋgâre aŋunŋe olop bo akmap. Den pat âlepŋe amâ Anutugât kârikŋeŋe olowâk arekŋe luâk âmbâle Yesu nâŋgaŋbiâ ârândâŋ mem menâleyekbiap, Yuda luâk a soŋ akto Girik luâk hârok.
17 Den pat âlep arekŋe âmâ Anutugât ârândâŋ dâp mem miawakmâ tek tekŋân miawakmâ katmap. Amâ hin. Yesu nâŋgaŋbiâ âmâ Anutuŋe yekto ârândâŋ akbiapgât keiŋe. Akto nâŋgaŋbiâ Anutugât ârândâŋ dâp yem âgâwiap. Aregât Anutuŋe makto kulemgoyi bikŋe hin tatâp, Anutuŋe yekto ârândâŋ akmap yâkŋe âmâ Anutugâlâk nâŋgaŋmâ manmâ âgâwai.

Luâk hârokŋe Anutu hamiaŋi.

18 Anutugât kuk miawakmap aregât keiŋe hin. Luâk âmbâleŋe âmâ Anutu hepunmâ bâleŋe akmâ den bunŋe bo agâkgât kei dâpŋe gulip komai. Aregât Anutugât kukŋande himbimân ba miawakyeŋgimap.

19 Akto Anutuŋe ikiŋe keiŋe bikŋe tektekŋân mem miawakyeŋgimapgât ekmâ nâŋgâmai.
20 Amâ Anutuŋe hân liulewânbak Anutugât keiŋe luâkŋe bo ekmai are akto keiŋe kârikŋe manmâ âgâwiap are akto ikiŋe keiŋe pagaleŋe are hârok miapŋân tatmap. Are âmâ wan me wan Anutuŋe mâŋgim ketuguep arekŋe hekatnengimap. Aregât luâk âmbâle hârokŋe nen Anutugât keiŋe bo nâŋgâmaen dâwaigât dâp bo tatâp.
21 Luâk âmbâle hainare âmâ Anutu mandâp nâŋgâmai. Gârâmâ imâ Anutu Humo dâm bo kâŋgoaŋmai akto mepaiŋe bo meaŋmai. Anutu hamiaŋmaigât nâŋgâ nâŋgâ yeŋe gulip akmap akto biwiyeŋe hândâkŋe katip yeŋgumap.
22 Akto ainba hin dâmai, “Nen nâŋgâ nâŋgâ nenŋe humo aktâp.” dâmai amâ nâŋgâm hilipkomai. Nâŋgâm hilipkom sinduk akmâ manmai.
23 Hain akmâ manmâ Anutu manman kârikŋe yâkgât pagaleŋe hâkâŋ akmâ âmâ aregât dumŋân tukup siâ ketugum luâk momai yeŋgât otneyeŋe me lâut gât otneŋe me soŋgo gât otneŋe me mulumgât otneŋe mâŋgim âmâ are nâŋgâmbiâ humo akto pâwut ligiyeŋgimai.
24 Hain akbiâ Anutuŋe yekmâ hâkâŋ akyeŋgimbo hanyeŋe egâliaŋ gulip bâleŋe akmâ han hâkyeŋe mem bâlimai.
25 Yâkŋe Anutu bundâk amboŋe hamiaŋmâ âmâ hiaŋgimaigât nâŋgâmbiâ humo akmap. Hain akto Anutuŋe wan me wan yân liulep are nâŋgâmbiâ bunŋe akto hoŋ agaŋmai gârâmâ wan me wan aregât Amboŋe amâ hâkâŋ akmâ hamiaŋmai. Amâ Anutuŋe egâliaŋ olop manmâ âgâmbo nâŋgaŋdenŋe humo akmâ âgâwiapgât ârândâŋ akmap. A bundâk.
26 Gârâmâ luâk âmbâle are Anutuŋe hepunyekto egâliaŋ bâleŋe dondâ peniaŋmai. Hain akto âmbâleŋe luâkdâ âmbendâ aregât agak meme âlepŋe are hepunmâ âmbâleâk egâliaŋmai.
27 Akto luâk hainâk luâkdâ âmbendâ manman hâkâŋ akmâ hanyeŋe egâliaŋgât kâlâp humo ondo luâgâk yekmâ egâliaŋmâ agak meme bâleŋe agaŋgimai. Aregât han biwiyeŋe hilip komapgât hâuŋe Anutuŋe hâkyeŋân pando hâk hilâlâm nâŋgâmai.
28 Hain akmâ manmâ âmâ Anutugât keiŋe nâŋgâmai are hâkâŋ akmâ manmaigât Anutuŋe hanyeŋe gisap kombo siâ me siâ bo agakŋe are âmâ akmai.
29 Hain akmâ siâ me siâ bâleŋe keiŋe keiŋe membiâ âgâmap. Bâleŋe akmâ egâliaŋ bâleŋe akmâ hanyeŋân bâleŋeâk nâŋgâm galagât nâŋgâmbiâ gembo kuk heŋgân akmâ luâk bikŋe yeŋgumbiâ moyi dâ bikŋe yeŋgât kotyeŋe mem bâlimai. Akto galagât hogo hogo akmâ haminâŋgen makmai.
30 Hain akmâ luâk siâgât agak meme âlepŋe ekbiâ gembo hiaŋgi den makbiâ kotŋe gemap. Hain akmâ Anutu gasa agaŋmai. Akto âgâ âgâŋe akmâ yeŋe hâk mem agatmâ bâleŋaet dâp egâliaŋmai. Hain akmâ ewe memelupyeŋaet den komai.
31 Hain akmâ han nâŋgâ nâŋgâ bâlâk manmâ Anutu bo nâŋgaŋmâ âmâ han kalem bâlâk manmai.
32 Hain akmâ âmâ Anutugât den ârândâŋ kârikŋe yendâp amâ luâk me âmbâle hain akbiâ âmâ momogât dâp miawakyeŋgiwiap gât den are nâŋgâm metembiâ hanâk dâm bâleŋeâk manmâ âgâmai. Akto areâk bo. Bikŋande hainâk akbiâ nâŋgâmbiâ humo akto heroŋe akyeŋgimai.

2

Bâleŋaet hâuŋe hamepŋe.

1 Aregât gâ yu kulemgoân are oyaŋmâ nâ hain bo akman dât mon? Hain bo. Yeŋe hain are akmâ siânba hâkyeŋe tunbiâ âmâ bo ârândâŋ akmap. Akto yeŋe siânba hâkyeŋe tunmâ agak meme bâleŋe hainâk mem âmâ yeŋe hâkyeŋe tunaŋgiwai.
2 Anutuŋe luâk âmbâle bâleŋe akmai denân katyekmâ hâuŋe umatŋe yeŋgimbo âmâ ârândâŋ akmap nâŋgâmaen.
3 Aregât gâ luâgâk aregât luâk bikŋe yeŋgât dosa makmâ hâkyeŋe tunmâ areâk akmat gârâmâ agak meme bâleŋe hainâk akmat. Aregât nâ Anutuŋe gâunniŋmâ âmâ umatŋân bo katnekbiap dâmat mon? Hain bo.
4 Anutuŋe han kalem akmâ unsambe akginŋmâ bo hâkâŋ giŋmap aregât hâkâŋ akmâ manmat mon? Anutuŋe gâ hange purik kat dâm han kalem akginŋmap are bo nâŋgâm kotgâmat mon?

5 Gârâmâ gâ han kârik akmâ hange bo purikatmenâ âmâ Anutugât kuk metŋe ârândâŋ are miawakbiawân ain om bâligekbiap.
6 Aregât sopŋân Anutuŋe luâk âmbâle agak meme nenŋaet dowân hâuŋe nengiwiap. Hain.
7 Luâk âmbâle biknande âmâ pagaleŋaet pat akto Anutuŋe nenekto huraguâkgât manman kârikŋe egâlianmai are Anutuŋe manman kârikŋe yeŋgiwiap.
8 Dâ luâk âmbâle biknе âmâ den kautŋe bunŋe hâkâŋ akmâ âmâ bâleŋe mem manne dâm yeŋaet nâŋgâmbiâ humo akmap yeŋgâlân âmâ kuk metŋe bâleŋe miawak yeŋgiwiap.
9 Bâleŋe meme luâk hârok Yuda luâk soŋ akto Yuda gâtŋe bo manmai gai yeŋgâlân sik sererek metŋe akto hamep humo miawakyeŋgiwiap.
10 Gârâmâ ârândâŋ akmâ manbai hârok Yuda luâk are akto Yuda luâk bo manmai yâk Anutuŋe pagaleŋe yeŋgimbo biwiyeŋe sândugembo patyeŋe ârândâŋ akmâ âgâwiap.
11 Are amâ Anutuŋe yeŋgiep. Anutuŋe amâ horat gorat bo akmâ potat yekmap.

12 Akto luâk âmbâle biknе Anutugât den kârikŋe Moseŋe kulemgoep den are bâlâk manmâ âmâ bâleŋe memai amâ yâk hârok den kârikŋe bâlâk bâlim metewai. Dâ den kârikŋe olop manmâ bâleŋe memai yâk hârok den kârikŋeŋe agak memeyeŋe mem miawakyeŋgim den âiân makmâ katyekmâ kotgâyeŋgiwiap.
13 Aregât keiŋe hin. Anutugât den kârikŋe yân ondop yeŋân nâŋgâwai yâk âmâ Anutuŋe yekto ârândâŋ bo akmap. Gârâmâ nâŋgâm lokomai yâk âmâ ye ârândâŋ dâm makyeŋgiwiap.
14 Akto Yuda luâk âmbâle bo manmai yâk den kârikŋe bâlâk manmai gârâmâ hanyeŋande den kârikŋe lokom âmâ den kârikŋe bâlâk arekŋe den kârikŋe olop tirip hainare akmai.
15 Hain akbiâ âmâ den kârikŋe han biwiyeŋân yoŋâk talep aregât keiŋe miawakmap. Akto hanyeŋân tuk tuk koyeŋgim âmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋande purik gurik akmâ siân kotgâ akmap dâ siân makmâ mulunyekmap.
16 Are amâ sop humoân âmâ Anutuŋe Yesu Kristo aganjdo han nenŋân siâ me siâ tiwân yendâp aregât keiŋe mem tektekŋân miap katbiap. Aregât keiŋe amâ nâ den pat makyeŋgiman a hainâk tektekŋân miawakbiap. Hain.

Yuda luâk âmbâleŋe Mosegât denŋe bo lokoyi.

17 Akto Yuda luâk gâ hin dâmat mon? Nâmâ Anutuŋe menekmâ ikiŋe den kârikŋe are niŋep gât nâŋgâre humo aktâp dâmat aregât hin makginbe.
18 Gâ Anutugât lau den nâŋgâmat akto biknande den kârikŋe aregât keiŋe makginji aregât ire agakŋe ire bo agakŋe nâŋgâm potatmat.
19 Hain akmâ âmâ gugaet hin dâmat, “Nâ dewun yeŋe bokbokŋe manmai are âlepŋe kewugu yekmâ dâwân kat yekman, akto hândâknân manmai are âlepŋe mem pagaleyekman,
20 akto luâk han kopaŋe are âlepŋe manmâ miwindik yekman akto nanaŋ siâ me siâ âlepŋe dâp hekat yeŋgiman, akto den kârikŋe aregât keiŋe amâ nâŋgâ nâŋgâ akto den bunŋe aregât keiŋe tatmap dâmat mon?”
21 Gâ hain makmat aregât luâk âmbâle biknе makyeŋgim âmâ guge biwige bo magaŋmat. Gâ kâmbu bo mem dâm makyeŋgimat guge kâmbu akmat mon?
22 Luâkdâ âmbendâ bo hepun aknet dâm makyeŋgim benŋe gâ âmbenge hepunmat mon? Gâ lâpio sârekomatŋe lâpio opmânŋaet siâ me siâ kâmbu memat mon?
23 Gâ Anutugât den kârikŋe nâŋgâman dâmat amâ bo lokomat aregât biknande gekmâ Anutugât den nâŋgâmbiâ gemap.
24 Aregât Anutugât den kulemgoyi biknе hin tatâp, “Ye Yuda luâk âmbâleŋe bâleŋe akbiâ aregât Yuda luâk âmbâle bo manmai arekŋe yekmâ Anutugât kotŋe makmâ sârek kombiâ gemap.”
25 Gâ hâkgân Yudagât tirip tatginjdâp are den kârikŋe lokomenâ bunŋe aktâp. Dâ den kârikŋe loŋgaimbiâ âmâ hâkge gâiyi are yânŋe akbiap.
26 Gârâmâ aregât Yuda tirip bâlâk manmai arekŋe Anutugât den lokom âmâ tiripdâ hainare akbai.

27 Hain akmâ tirip bâlâk manmapŋe den kârikŋe lokomap yâkŋe âmâ keige gagaiwiap. Gagaim âmâ gâ Anutugât den kârikŋe nâŋgâmat akto Yudagât tirip olop manmat gâ den kârikŋe loŋgaimat aregât hâkge tunmâ keige gagaiwiap.
28 Aregât lâuwâŋe makbe. Luâk siâ yân hâkŋe Yuda luâk tirip akbiap amâ hâkŋeak manbiap. Hain arekŋe Yuda luâk bunŋe bo akbiap.
29 Amâ hanŋe Yuda luâk arekŋe bunŋe akbiap. Amâ Yuda luâk arekŋe hanŋân tirip bunŋe akmap yâkgât amâ Yuda luâk bunŋe dâmaen. Dâ hâkŋân den kârikŋegât tirip areâk mem manmap are bunŋe bo. Gârâmâ han biwiŋân tirip mem manmap arekŋe amâ Yuda luâk bunŋe dâmaen. Yâk hain aregât heroŋe amâ luâkgât bo. Anutuŋe nâŋgâmbo âlepŋe akbiapgât.

3

Agak meme bâleŋande Anutugât den bo kombiap.

1 Akto yu kulemgoân are oyaŋmâ âmâ Yuda luâk âmbâleŋe âmâ Yuda gâtŋe bo are bo ewangiyekbaen dâi mon? Me Yuda tirip are yânŋe aktâp dâi mon?
2 Hain bo dâwei. Yuda luâk âmâ siâ me siâ biwirâ yeyeŋgiep. Yâk âmâ Anutuŋe den pat keiŋe keiŋe makyeŋgimbo aregât amboŋe agi.
3 Gârâmâ Yuda luâk âmbâle bikŋande Anutu hanyeŋande bo nâŋgaŋbiâ aregât hin dâwaen mon? Bo nâŋgaŋbiâ aregât Anutuŋe makto den kârikŋe tatmâ gaep are mem bâliâi hain dâwaen mon?
4 Are bo dondâŋe. Anutuŋe makto siâŋe hin kulemgoep,

> Anutu, gâ makmenâ âmâ denge bunŋe ârândâŋâk akbiâp, are nâŋgâenŋe huraguwiap. Akto gâ makmâ kotgâ akmâ potatmenâ âmâ siâŋe denge bo mendo gewiâp. Den are bunŋe akto luâk âmbâle hârokŋe hiaŋgimai akto Anutuŋe konok âmâ bundâk makmap keiŋe are miawaktâp.

5 Are oyaŋmâ gain dâwaen? Bâleŋe nenŋande Anutu ârândâŋ manmanŋaet keiŋe mem miap panmapgât bâleŋe aktenŋe Anutuŋe aregât hâuŋe nengimbo ârândâŋ bo akbiap dâwaen mon? Den are amâ luâk nâŋgâ nâŋgâgât dowân maktân.
6 Hain bo dondâ. Anutuŋe bâleŋe nenŋaet hâuŋe bo nengimap dâine gain gain akmâ luâk âmbâle hârok nengât agak memenenŋe bâleŋe are mem kepilâwâi?
7 Aregât siâŋe hin dâwiap mon? Hiaŋgi dennande Anutugât den bunŋe tângombo kotŋe patŋe are humo akmâ sambelewiap, aregât wangât Anutuŋe nâ bâleŋe agângât hâuŋe niŋmap? Amâ bo ârândâŋ akmap.
8 Akto bâleŋân mandenŋe purik âgâm bunŋe âlepŋe miawakbiap mon? Nen âmâ hain bo dâmaen gârâmâ luâk bikŋande âmâ Paulomaŋe hain dâmai dâyi. Aregât hâuŋe miawakyeŋgimbo ârândâŋ akbiap.
9 Aregât gain gain nâŋgâm heŋgemgowaen? Yuda luâkŋe luâk bikŋe ewangiyekmaen mon? Bo dondâ. Emelâk maktân. Yuda luâk akto Yuda luâk bo nen hârok bâleŋaet hoŋ manmaen.
10 Aregât Anutugât den hin tatâp,

> “Luâk âmbâle siâ ârândâŋ siâ bo mandâp.
> Bo dondâŋe.

11 Hârokŋe agak meme âlepŋaet keiŋe bo nâŋgâmai. Akto hârokŋe Anutu konmâ kulâgâtmâ bo akmai.
12 Luâk hârokŋe Anutu hamiaŋmâ bâleŋe akmâ hâkŋe hâkŋe agi. Siâŋe siâ me siâ âlepŋe bo akmap. Bo dondâŋe.
13 Hanyeŋe are momoŋe yeŋgât dop. Elewetyeŋe purik dâmbo hiaŋgi den gamap. Biwityeŋande âmâ hâme hewukgât kundat bâleŋe mem miawâk panmap.
14 Lauyeŋân âmâ sait akto gasagât den pikmâ lugum lokom yemap.
15 Luâk yeŋguenŋe moŋet dâm aregât keiyeŋande owâiŋeâk tâlimai.
16 Akto itiŋ gulam meyekmâ welam yeŋeâk mem miap panmai.
17 Akto han biwi konok manbiâ biwiyeŋe sândugewiapgât pat bo nâŋgâmai.
18 Akto Anutu bo nâŋgaŋmâ yâkgât hamep bo akmai.” are amâ Anutugât denŋe maktâp.
19 Aregât keiŋe hin. Den kârikŋe arekŋe den kârikŋe nâŋgâmaen nen damun nenŋe akmap. Arekŋeak keinenŋe gagaim, lau nenŋe gisapkomap. Akto luâk hârok dosanenŋe Anutugâlân miawakmâ metemap.

20 Aregât den kârikŋe lokone dâm âi humo mendenŋe Anutuŋe nenekto bo ârândâŋ akmap. Hain gârâmâ benŋe den kârikŋe arekŋe dosa nenŋe mem miap panmap. Hain.

Anutuŋe nenekto ârândâŋ akmapgât den.

21 Dâ hinŋe âmâ Anutuŋe nenekmâ dosayeŋe bo dâwiapgât dâp miawagân miawaktâp. I are âmâ den kârikŋe lokowaengât dop bo. Gârâmâ den kârikŋe akto propeteŋe kulemgoyi den arekŋe makmâ miawagep.

22 Anutuŋe nenekto ârândâŋ akbiapgât dâp amâ nen Yesu Kristo nâŋgaŋmaen nengât hârok. Siâŋe me siâŋe Yesu Kristo nâŋgaŋdo ainâk ârândâŋgât dâp miawagaŋmap.

23 Akto emelâk nen hârokŋe bâleŋe akmâ dosagât pat agion, aregât Anutugât egâliaŋ pagaleŋân ariwaengât dop bo tatnengiep.

24 Aregât hainâk nen hârok Yesu Kristoŋe bâleŋe nenŋe miepgât Anutuŋe han kalemŋaet akmâ dosa bâlâk dâm menenekmap.

25 Anutuŋe dâmbo Yesuŋe bâleŋe nenŋaet akmâ sumbe kato Anutuŋe kuk agaŋdo bo agep. Aregât nenŋe nâŋgaŋbaenŋe sumbe are mendenŋe dosa nenŋe bo agep. Anutuŋe hain agepgât ikiŋe agak meme ârândâŋ are miapŋân miawagep. Akto ulikŋân bâleŋe akmâ gayiongât dosa aregât hâuŋe dowâk bo nengiep, a hainâk nâŋgâyion.

26 Anutuŋe hain akmap âmâ ârândâŋ amboŋe manmap dâm nâŋgâyion. Dâ Yesu hannennŋande nâŋgaŋdenŋe dosayeŋe bo tatyeŋgiâp dâwiapgât keiŋe hinŋeâk tek tegiâkgât hain are agep.

27 Aregât nen nenŋaet akmâ nâŋgâenŋe humo akbiapgât dop yendâp mon? Bo. Hâk nâŋgâ nâŋgânenŋe are nâŋgâenŋe bâliâp. Are amâ den kârikŋe lokoyiongât bo miawaktâp, amâ Yesu nâŋgaŋdenŋe hâknenŋe akto nâŋgâ nâŋgânenŋe yânŋe aktâp.

28 Aregât den hin nâŋgâenŋe yembiâp. Den kârikŋe lokoenŋe dosayeŋe bo dâwiapgât dop bo tatâp. Yesu nâŋgaŋmâ kepilâenŋe âmâ dosanenŋe bo dâwiâp.

29 Dâ Anutu Yuda luâk nengâlâgâk damun mon? Bo. Yâk amâ Yuda gâtŋe bo yâk yeŋgât damun gai.

30 Anutunenŋe konok yâkŋe nen Yudagât tirip mem manmaen me tirip bâlâk manmai nen hârokŋe Yesu nâŋgaŋdenŋe dosayeŋe bo dâm menenekmap.

31 Aregât Yesu nâŋgaŋmâ âmâ den kârikŋe nâŋgâenŋe giep mon? Bo dondâŋe. Nenŋe Yesu nâŋgaŋmâ âmâ den kârikŋe tângomaen.

4

Anutuŋe Abrahamgât luâk âlepŋe dâep.

1 Akto Yuda nengât hakunenŋe Abraham âmâ wan penianŋep? dâwaen.

2 Abrahamŋe Anutugât den kârikŋe lokombo Anutuŋe ekmâ dosage bo tatginŋdâp dâep dâine benŋe Abrahamŋe ikiŋaet nâŋgâmbo humo akbop. Amâ Anutugât meteŋân âmâ bo.

3 Akto Anutugât denân hin yendâp aregâten, “Abrahamŋe Anutu nâŋgaŋdo aregât dosage bo dâm makmâ miawagaŋep.”

4 Dâ luâk siâŋe âi mendo âmâ benŋe hâuŋe waŋmaen are amâ han kalem nenŋaet pat bo. Amâ hâu kutigit aŋmaen.

5 Dâ luâk siâŋe âi bo mem âmâ Anutuŋe bâleŋe meme nengât dosa hepunmap yâk nâŋgaŋbiap âmâ ainâk Anutuŋe luâk aregât nâŋgâm kepilâ kepilâŋaet akmâ nâŋgâm âmâ dosa bo tatginŋdâp dâm magaŋbiap.

6 Aregât keiŋe Dawidiŋe hainâgâk nâŋgâm âmâ luâk siâ âmâ âi bo mendo Anutuŋe gâunaŋmâ dosage bo dâwiapgât yâkgât heroŋe maroŋegât keiŋe hin kulemgoep.

7 “Dosa umatŋe mem manmai yâk Anutuŋe dosayeŋe bo tatyeŋgiâp dâwiapgât are nâŋgâmbiâ ukenŋe akbiap.

8 Akto luâk siâŋe bâleŋe akmâ gaep yâk Humoŋe nâŋgaŋdo dosage olop bo aktât dâm magaŋbiap yâk nâŋgâmbo amâ ukenŋe humo akbiap.”

9 Akto ukenŋe humo are âmâ Yuda tirip olop nengâlâk pat aktâp mon? Me tirip bâlâk yâk yeŋgât olop aktâp? Aregât Abrahamgât pat nâŋgâenŋe keiŋe miawakberâp. Hin. Abrahamŋe Anutu nâŋgaŋdo Anutuŋe ekto ârândâŋ agep. Hain nâŋgâmaen.

10 Akto wan sowân dosage bo dâm maganŋep? Tirip olop malewân me tirip bâlâk malewân? Tirip olop malewân ain bo maganŋep. Ulikŋân Abraham tirip bâlâk mandoân Anutuŋe dosaŋe hepunaŋep.
11 Yâk tirip bâlâk malewân Anutu nâŋgaŋdo dosaŋe hepunaŋep aregât tirip kulem beirâ waŋep. Anutuŋe hain aganepgât benŋe Abrahamŋe hinŋe tirip bâlâk manmaiŋe Anutu nâŋgaŋmaigât dosa bâlâk hinare akmai yâk yeŋgât Eweyeŋe ulikŋân meme agep.
12 Abraham hain agepgât âmâ nen tirip olop manmaen nengât Ewenenŋe agep. Dâ tirip hâknenŋân miawagep aregât bo. Abrahamŋe hâkŋân tirip bo talewân âmâ Anutu nâŋgaŋminep, dâp areâk watmâ Anutu nâŋgaŋmaen âmâ benŋe Anutu amâ Humonenŋe dâenŋe ârândâŋ akbiap.

13 Anutuŋe Abrahamgât bâgilupŋe hân hârok yeŋgiwian dâm hângât pat katyeŋgiep amâ den kârikŋe loko lokogât akmâ bo. Abrahamŋe Anutu nâŋgaŋmâ kepilâmbo âmâ Anutuŋe nâŋgâmbo ârândâŋ agepgât Anutuŋe hângât magep.
14 Amâ hingât. Anutuŋe makmâ hâriep aregât pat amâ den kârikŋe lokomai yâk yeŋgât makmâ hâriep dâine benŋe Anutu nâŋgaŋmaen are amâ yânŋe akbop. Akto Anutuŋe makmâ hâriep akai yânŋe akbop.
15 Aregât keiŋe hin. Den kârikŋe arekŋe amâ dosagât hâuŋe kaknenŋân katmap. Dâ den kârikŋe bâlâgân âmâ den koko are bo miawakmap.
16 Are gârâmâ Anutu nâŋgaŋmâ kepilâmaen are nengât miawagep. Amâ wangât? Hingât. Anutuŋe ukennaet akmâ han kalem akmâ makmâ hârembo Abrahamgât kâmolân hârok yâk yeŋgâlân miawagep. Dâ den kârikŋe lokomai gâlâk bo. Abraham amâ nengât hakunenŋe dâmaengât Abrahamŋe Anutu nâŋgaŋdo bunŋe agep amâ nen Anutu nâŋgaŋdenŋe bunŋe akmap aregât akmâ nengâlân miawagep.
17 Aregât keiŋe Anutuŋe makto kulemgoep hin tatâp. “Nâŋe luâk kâmotŋe kâmotŋe yâk yeŋgât Eweyeŋe akbiat dâm makmâ hâregiŋdân.” dâep. Abrahamŋe Anutu nâŋgaŋmâ hin nâŋgâm kârigiep, “Anutu amâ momoŋe mem golâ katyekmap. Akto siâ me siâ bo yendâp are dâmbo miawakmai.” hain nâŋgâep.

Abrahamŋe Anutu nâŋgâm kepilâ aŋep.

18 Akto Anutuŋe, “Gâŋgât kâlelupge biwirâ miawakbai” dâm maganŋep, den are nâŋgâmbo humo agep. Akto den are biwiŋân mem kârikŋe mâŋgim malepgât hânŋe hânŋe yâkgât bâgilupŋe miawakbaigât nâŋgâep.
19 Hain akmâ âmâ hombaŋŋe 100 malepgât ikiŋe hâkŋe serokŋe akto Saragât hâkŋe gai hainâgâk agep are ekmâ nâŋgâmbo umatŋe bo agep. Akto Anutuŋe magep are nâŋgâm âmâ bo hanoko agep.
20 Akto Anutuŋe pat âlepgât magep are nâŋgâm âmâ han biwiŋe bo hogo agep. Amâ bunŋerâm malep. Hain akmâ nâŋgaŋmâ kârigem Anutugât nâŋgâmbo âgâ aŋdo ikiŋe biwi kat katgât kârikŋe akmâ âgâep.
21 Amâ Anutuŋe siâ me siâ makmâ hâriep are bunŋe agâk dâmbo âlepŋe miawakbiap nâŋgâep.
22 Hain nâŋgâepgât akto Anutu nâŋgaŋdo bunŋe agepgât Anutuŋe yâkgât nâŋgâm âmâ “Dosage bo tatgiŋdâp.” dâm makto miawaganep.
23 Akto Anutuŋe dosage bo tatgiŋdâp den are Abraham gâlâk bo magep.
24 Nengât gai aktâp. Kembunenŋe Yesu Kristo momoŋân ba mem agalep Anutu yâk nâŋgaŋmaen nengât gai magep. Akto nengât akmâ miawaknengiwiap.
25 Are âmâ Anutuŋe makto Yesu dosa nenŋaet akmâ moep. Mondo dosa bâlâk manbaengât âmâ Anutuŋe momoŋânba mem agalep.

5

Anutuŋe nengât dosanenŋe bo agep aregât biwinenŋe mem sândugemap.

1 Aregât nen Yesu nâŋgaŋiongât Anutuŋe nenekto dosa nenŋe bo agep. Aregât Anutuŋe Humonenŋe Yesu Kristogât akmâ nâŋgâmbo kuk bo akto biwinenŋe sândugemap.
2 Yesuŋeak hâŋgi menengiepgât Anutuŋe han kalem akmâ damunnenŋe akto

yeuknân manmaen, akmâ maleine Anutugât kulem pagaleŋe miawaknengimbo ekmâ egâlianŋbaen.
3 Akto areâk bo. Umatŋe miawaknengimbo arekŋe amâ han biwinenŋe kârikŋe ketugunengimap aregât bo hâkâŋ akmaen. Aregât umatŋe miawaknengimboân âmâ heroŋe akmaen.
4 Akto hâk hilâlâm nâŋgâm bo hâkâŋ aktenŋe âmâ wât kârikŋe miawaknengimap. Akto wât kârikŋande âmâ himbimgât egâlianŋbaengât mem miawaknengimap.
5 Himbimgât egâlianŋgât olop manbaen arekŋe amâ bo pâpkom anun anŋmaen. Amâ hingât. Anutuŋe ikiŋe ukenŋaet akmâ Heak owâiŋeâk nengimapgât Anutugât han kalem are biwinennân lugum totokombo gem tatmapgât bo pâpkomaen.
6 Akto Yesu bo nâŋganŋion sop ain tân agu agugât dâp bo tatnengiep, sop ain Kristoŋe bâleŋe meme nengât hâu mem moep.
7 Aregât hin nâŋgâen. Luâk siâŋe luâk siâ ârândâŋâk manmap are tângowerâm mombiap hainare bo tatâp. Dâ luâk âlepŋe han kalem akmâ manmap are tângowerâm mombiap hainare konok konok tatmai mon?
8 Dâ Anutuŋe nen bâleŋe malionân ain han kalemŋaet akmâ makto Kristoŋe bâleŋe nenŋaet akmâ moep. Mondo ainâk Anutugât han kalemŋe amâ miawakto egion.
9 Akto ire Kristogât hepŋaet akmâ dosa bâlâk agiongât Anutugât kuk sopŋe miawakbiawân âlepŋe tânnengumbo yâkgât akmâ kuk are bo miawaknengiwiap.
10 Amâ hingât. Nen Anutu gasa aganŋmâ mandenŋe nanŋe moepgât akmâ han kalem aknengiep amâ âi humo. Are hinŋe Anutuŋe han kalem aknengiewân amâ manmanŋaet akmâ manman kârikŋân katnenekbiapgât amâ âi owâiŋe.
11 Akto areâk bo. Kembunenŋe Yesu Kristoŋe Anutu olop mendunenegepgât aregât yâkgât akmâ Anutu yâk makmâ egâlian aganŋmâ heroŋe akmaen.

Adamŋe bâleŋe agepgât momogât dâp miawagep.

12 Aregât hin nâŋgâne. Luâk Adam konokŋe bâleŋe agepgât bâleŋe keiŋe keiŋe hânân miawagep. Hain akto bâleŋaet momo miawaknengiep. Akto luâk hârok bâlim meteyiongât momogât patŋe luâk hârok katip nenguep.
13 Akto den kârikŋe bo miawaktoân bâleŋande ulikŋân miawakmâ yiep. Dâ den kârikŋe bo talep amâ yân yem gaep.
14 Gârâmâ momoŋe Adamgâlân keiŋe katmâ luâk manmâ gayi yâk damun yeŋgum gam mando âmâ Mose miawagep. Amâ Adamŋe den koko agepgât hainare bo agi yâk yeŋgâlân miawagep. Akto Adam amâ luâk siâ beirâ miawakbiapgât tirip akmâ malep.
15 Dâ han kalemŋe âmâ den kokogât dop bo aktâp. Luâk konokgât den kokoŋaet biwirâŋe mom hilip aguyi. Hain akto Anutugât han kalemŋe amâ luâk konok Yesu Kristo yâkgât âlepŋaet akmâ Adamgât den koko ewangim luâk biwirâ nengâlân miawagep.
16 Aregât lâuwâŋe makbe. Luâk konok Adam yâkŋe bâleŋe agepgât nen hârok den âiân miawaktenŋe dosanenŋe miawakbiap. Dâ bâleŋe nenŋe humo aktoân âmâ Anutuŋe han kalem nengiep arekŋe nen dosanenŋe boân manbaengât mem miawaknengiep. Aregât Anutuŋe han kalem nengiep are akto luâk konokŋe bâleŋe akto miawaknengiep are amâ dop yetŋe konok bo.
17 Amâ Adam luâk konokŋe den koepgât momoŋe damunnenŋe akmâ gaep. Aregât Anutuŋe han kalemŋe yem âgâwiapgât akto dosa bâlâk manman are nengiwiap. Aregât amâ nenŋe luâk konok Yesu Kristo yâkgât akmâ manman kârikŋân kembu akmâ manbaen.
18 Aregât hin. Luâk konokŋe den kom malepgât luâk hârokŋe hememgât pat agion. Aregât luâk konokŋe ârândâŋ mando dosa bâlâk manbaengât pat agion.
19 Luâk konokgât den kokogât Anutuŋe nenekmâ dosa luâk dâm nengonlep. Hainagâk luâk konokgât den loko lokogât amâ Anutuŋe nenekmâ dosa luâk bo dâm nengonlep.
20 Akto den kârikŋe amâ bâleŋande sambeleâkgât tânâmŋân miawakto ekbaengât. Dâ bâleŋande sambelem mi-

awakmâ âgâmbo ainâk Anutugât han kalem arekŋe sambelem ewangim âgâep.
21 Dâ aregât luâk âmbâle agak meme bâleŋe akmâ manbiâ momo dondâ arekŋe meyekto gayi. Gârâmâ luâk âmbâle bikŋande Yesu Kristo Humonenŋe yâkgât akmâ nâŋgaŋmâ manmaen nen Anutugât han kalemŋe damunnenŋe akmâ dosa bâlâk menenekmâ manman kârikŋân katnenekbiap. Are âmâ Kristo Kembunenŋe yâkgât akmâ miawakbiap.

6

Yesugâlân dewatiyion.

1 Aregât gain dâweren? Anutugât han kalemŋe miawakmâ sambelem ariwiapgât bâleŋe aktenŋe ârândâŋ akbiap. Hain dâweren mon?
2 Hain bo. Bâleŋaet akmâ moyion nenŋe gain gain gaetŋe bâleŋe lâuwâŋe akmâ manmaen?
3 Aregât ye hin bo nâŋgâi mon? Nen tu pulinengiyiân âmâ Yesu Kristogâlân dewatiyion. Dewatim âmâ yâkgât momoân dewatiyion.
4 Hain akmâ dewatienŋe âmâ Kristo olop han nenguep. Hain akto Eweŋe Anutu yâkgât pagaleŋande Kristo mem agato momoŋânba agalep hain agâk nen golâ akmâ manman irakŋe ain manbaen.
5 Aregât lâuwâŋe makbe. Anutuŋe nanŋe moep aregât pat nengiep. Hain nengim âmâ Yâkgâlân dewatinenegep. Aregât akmâ Yesuŋe momoŋânba agalep dop hainâk mem agatnenekbiap.
6 Aregât hin nâŋgâmaen. Han tâmbâŋe nenŋe Yesu olop lâwinân moep dop hainâk bâleŋenenŋe bo agâkgât miawagep. Hain miawakto bâleŋe nenŋande bo damunnenŋe akbiapgât dâp miawagep.
7 Amâ hingât luâk siâ mondo âmâ bâleŋande lâuwâŋe bo damunŋe akbiap.
8 Akto nen âmâ Kristo olop moyion aregât yâk momoŋânba agatmâ manmâ âgâwiapgât nen âkâ yâk olop manmâ âgâwaen. Hain nâŋgâmaen.
9 Akto Kristogât hin nâŋgâmaen. Yâk momoŋân ba agalepgât lâuwâŋe bo mombiap. Akto momogât pat arekŋe lâuwâŋe bo damunŋe akbiap. Bo.
10 Yâk moep amâ bâleŋaet sop konok mondo bo agep are. Akto hinŋe mandâp amâ Anutugât akmâ mandâp.
11 Aregât ye hainâgâk bâleŋeyeŋaet pat moyigât Yesu Kristo yâk olop Anutugât akmâ manmâ âgâniâm dâwei.
12 Aregât bâleŋande hâkyeŋe damunŋe akbopgât nâŋgâmâk manbei. Akto hâkyeŋande egâlian bâleŋaet hâwâtyekbopgât are gai nâŋgâmâk biwiyeŋe damunŋe akmâ manbei.
13 Hain akmâ hâkyeŋande bâleŋaet pat hoŋ bawa bo agaŋbiapgât hin akbei. Anutuŋe momoŋânba oloŋ yekmâ manman âlepŋân katyegepgât hâk biwiyeŋe Anutugât kotgâm waŋbiâ âlepŋaet hoŋ manbiâp.
14 Amâ hingât. Ye den kârikŋande bo damunyeŋe akmâ denân katyekmap. Bo. Anutugât han kalemŋande damunyeŋe akmapgât bâleŋande luâk kembu bo akyeŋgiwiâp.

Agak meme âlepŋe aregât hoŋ bawa agaŋmaen.

15 Aregât ire gain akbaen? Anutugât han kalemân manmâ arienŋe den kârikŋaet horat hulaŋ agepgât bâleŋe mendenŋe ârândâŋ akbiap mon? Amâ bo.
16 Luâk kembu siâ han biwiyeŋande hikom kinmâ lau lokoaŋbaiŋe yâkgât hoŋ agaŋmâ âi meaŋbai. Bâleŋande damunyeŋe akto aregât hoŋ manaŋmâ ageine mom hilip aguwâi me lau loko lokoŋe damunyeŋe akto yâkgât hoŋ manmâ âgâmbiâ Anutuŋe yekto huraguwiâp. Are nâŋgâi mon?
17 Ye bâleŋaet hoŋ manmâ gayi are bo agep. Dâ luâk bikŋande Yesugât keiŋe makyeŋgimbiâ âmâ pâŋân mem han yeŋande nâŋgâm kepilâm lokomai aregât Anutu mepaiŋe meaŋbaen.
18 Dosa yeŋande wârakmâ mem ge katyekto aregât hoŋ bawa akmâ mali are Anutuŋe kom mem oloŋyekmâ agak meme âlepŋân katyekto aregât hoŋ bawa agaŋi.
19 Han tâmbâŋe yeŋe yeukŋe aregât luâgân siâ me siâ yendâp aregât dop katmâ makyeŋgiân. Ye ulikŋân hâk biwiyeŋe egâlian bâleŋe aregât hoŋ agaŋbiâ humo akto gulip mali. Aregât sop uŋak âmâ hâk

biwiyeŋe ârândâŋgât hoŋ bawa agaŋbiâ humo akto han ârândâŋâk akmâ manbei.
20 Ulikŋân bâleŋaet hoŋ maliân ain ârândâŋ manmangât horat are bo yeyeŋgiep.
21 Akto sop ain wan bunŋe miawakyeŋgiep? Bo. Aregât kakŋân momo miawak yeŋgiwiapgât pat. Dâ hinŋe are nâŋgâm âmâ aŋunŋe olowâk mandâi.
22 Bâin. Sop hinŋe amâ bâleŋaet tâk hulaŋdo Anutugât hoŋ manman agi mandâi. Hain akbiâ han irakŋe akto agak meme ârândâŋ miawak yeŋgiep. Dâ beirâ âmâ manman kârikŋe mem manbai.
23 Bâleŋaet hâuŋe âmâ momo membaen. Dâ Anutuŋe han kalemŋaet akmâ Kembu nenŋe Yesu Kristo yâkgât akmâ manman kârikŋe nengimbo mem manmaen.

7

Yesu moepgât den kârikŋaet tâk hâreaŋep.

1 Galama, den kârikŋaet keiŋe nâŋgâmai ye hin makyeŋgiwe. Ye hin bo nâŋgâmai mon? Nen mandenŋe den kârikŋe arekŋe damun nenŋe akmap. Dâ mombaenân âmâ den kârikŋe arekŋe bo damun nenŋe akbiap.
2 Aregât âmbâle siâŋe luâk siâ mendoân den kârikŋe hin kalaŋep, luâk hepunbiapgât dop bo yendâp. Dâ luâkŋe mondo den kârikŋe makmâ hâreaŋep are hepunbiapgât dâp talaŋbiap.
3 Aregât luâkŋe golâ mandoân ain âmâ hepunmâ luâk siâ mendo âmâ âmbâle bâleŋe dâm konmaen. Dâ luâkŋe mondo âmâ luâkdâ âmbendâ menduyelegep tâk are hâreaŋep. Aregât luâk siâ membiawân ain mem hepun hepungât dosa bo membiap.
4 Galama yeŋgât keiyeŋe hainâk yendâp. Kristogât hâkŋe mondo ain den kârikŋe aregât tâk hâriep. Hârembo den kârikŋaet moyi. Are amâ ambo siâgât agi. Anutuŋe nanŋe momoŋânba agalep mandâp yâkgât kâmot agi. Aregât nen Anutu bunŋe penianŋiongât.
5 Dâ ulikŋân manman tâmbâŋe malion sop ain den kârikŋe arekŋe egâliaŋ bâleŋe kâlâpŋe waito hâk biwinenŋân âiŋe mem malep. Hain aknengimbo momogât bunŋe mem penianŋion.
6 Dâ hinŋe amâ den kârikŋe arekŋe bo damun nenŋe akmap aregât tâkŋe hulaŋ nengiewân amâ den kulemgât dâp tâmbâŋe bo watmâ âmâ Heakgât dâp irakŋe tâlim arimaen.

Bâleŋande hilip nengumap.

7 Aregât gain dâweren? Den kârikŋe ire amâ bâleŋe mon? Hain bo. Den kârikŋe bo tatâp dâine nâ bâleŋaet keiŋe bo nâŋgâm kotgâwom. Den kârikŋe arekŋe hin makmâ miawakniŋdâp, “Egâlian bâleŋe bo nâŋgâm egâlianben.” den are bo tatâp dâine egâlian bâleŋe bo nâŋgâwom.
8 Gârâmâ bâleŋe are âmâ den kârikŋe arekŋe tân agaŋdo hanne hâwâto egâlian bâleŋe keiŋe keiŋe miawakniŋep. Amâ den kârikŋe arekŋe bo yendâp dâine bâleŋande yân limbâp agum yembop.
9 Nâ ulikŋân den kârikŋaet dâwân bo malân ain âmâ manmanne miawaknengiep. Aregât haminân den kârikŋe arekŋe penâniŋdo bâleŋande biwinân âi mendo momogât dâwân ariân.
10 Den kârikŋe arekŋe manmangât dâp makmâ miawakmap arekŋe purik dâm momogât dâp miawakniŋep.
11 Amâ hingât. Bâleŋe are âmâ den kârikŋe arekŋe tângombo kârikŋe akmâ heniŋmâ nugumbo momo hinare agân.
12 Aregât hin nâŋgân. Den kârikŋe amâ dosa bâlâk. Akto Anutuŋe wan me wan makmâ hâriep den are hainâk amâ dosa bâlâk akto Anutuŋe nâŋgâmbo âlepŋe akto ârândâŋ akmap.
13 Aregât hin dâwe mon? Den kârikŋe amâ âlepŋe arekŋe konok nâ nugumbo momogât dâp miawakniŋep mon? Hain bo. Bâleŋenande den kârikŋe âlepŋe aregât akmâ momoŋe nuguep. Amâ hingât. Anutuŋe wan makmâ hâriep den aregât akmâ bâleŋenaet keiŋe nâŋgâm heŋgemgore bâleŋaet hândâkŋe dondâ bâleŋe miawakmâ kinbiapgât.

Bâleŋande hikom katnenekmap.

14 Dâ nenâmâ hin nâŋgâmaen. Den kârikŋe amâ Heakgât pat. Dâ nâmâ bâleŋaet hoŋ agaŋmâ hângât pat manman.
15 Nâ agak memene nâŋgâwerâm aktere purik gurik agep. Amâ hin. Nâ siâ me siâ

akberârε umatŋε akto bo akman. Dâ siâ me siâ sârekoman are amâ akman.
16 Akto wan me wan sârikoman are akman âmâ benŋe hin nâŋgân, den kârikŋe are nâŋgâre âlepŋe akmap dâman.
17 Aregât wan akmâ bâliman are amâ nâ nune hangât bo akman. Bâleŋande hanân yem hâwâtnekto akman aregât.
18 Nâ keine hin nâŋgân. Agak meme âlepŋaet egâlianŋman are amâ membiangât dâp bo tatniŋdâp, aregât hâknân wan me wan siâ âlepŋe bo yendâp. Hain nâŋgân.
19 Amâ hin. Nâ wan me wan siâ âlepŋe akbian dâm kinmâ âmâ bo akman. Dâ siâ me siâ bâleŋe bo akbian dâm kinmâ âmâ akman.
20 Bâleŋe bo akbian dâm makmâ hanâk akman amâ nunak bo. Bâleŋe biwinân tatmap arekŋe huŋgunniŋdo hanâk akman, hain nâŋgân.
21 Aregât nâŋgâlân hin miawakmap. Siâ me siâ âlepŋe akberâre âmâ bâleŋande mete katniŋmap.
22 Nâ han biwinande Anutuŋe den kârikŋe kalep are nâŋgâre ârândâŋ akto heroŋe akman.
23 Dâ hâknande âmâ nâŋgâ nâŋgâne are kondo gembo bâleŋe hâknân manmap arekŋe hiko nekto umatŋân mandân.
24 Aregât mesak gosak akman. Gâuk niŋande hâkne momogât pat agakŋe mem kotdâ nekbiap? Amâ hin.
25 Nâmâ Yesu Kristo Humo nenŋe yâkgât akmâ Anutu mepaiŋe meman. Bâin. Nâ Anutugât den kârikŋe are nâŋgâre ârândâŋ akto nâŋgâ nâŋgânande hoŋ agaŋman. Dâ hâknande âmâ bâleŋaet kârikŋe hoŋ agaŋman.

8

Yesuŋe dosanenŋe puliepgât yâk nâŋgâm kepilâ aŋbaen.

1 Aregât Yesu Kristo olop manmaen nen âmâ Anutuŋe bâleŋaet hâuŋe bo makmâ kotdâ nengiwiap.
2 Amâ hingât Anutugât Heak arekŋe Yesu Kristogât manman are nengiep pat arekŋe bâleŋaet tâk akto momogât tâk hâriep.
3 Akto den kârikŋe are han tâmbâŋe nenŋande kârikŋeŋe kondo gembo nengâlân âi mem âsinenekto bo agep. Aregât Anutuŋe nanŋe luâk hainare ak dâmbo luâk akmâ gem mando bâleŋaet akmâ nanŋe kuk agaŋdo moep.
4 Mondo âmâ den kârikŋe loko loko âlepŋe miawaknengiep. Nen han tâmbâŋaet dâp bo watmaen. Bo. Amâ Heakgât dâp tâlimaen nengâlân den kârikŋe loko loko âlepŋe mendenŋe huraguwiapgât dâp miawaknengiep.
5 Hâkyeŋaet dâp tâlimai yâkŋe âmâ hâkgât nâŋgâmbiâ humo akmap. Dâ Heakgât dâp tâlimaen nenŋe âmâ Heakgât siâ me siâ aregâlâk nâŋgâenŋe humo akmap.
6 Hâkgâlâk nâŋgâm manbiâ âmâ momo miawakyeŋgimbo hilip aguwai. Dâ Heakgât nâŋgâenŋe humo akbiap amâ manman âlepŋe akto biwi sânduk membaen.
7 Amâ hingât. Luâk siâŋe hângâlâk nâŋgâmbo humo akmap yâkgât nâŋgâ nâŋgâŋande Anutu gasa agaŋmap. Nâŋgâ nâŋgâŋande Anutugât den kârikŋaet amukŋân tatbiapgât dop bo tatâpgât den kârikŋe are hâkâŋe akmâ panmap.
8 Amâ wangât? Hingât. Hâkgâlâk nâŋgâmai yâk Anutuŋe yekmâ hâkâŋ akmap.
9 Dâ ye Romagâtŋe amâ Anutugât Heakŋe arekŋe hanyeŋân tatmâ manmapgât hâkgât patŋande bo damun yeŋe akmap. Amâ Heak olop menduguakmâ manmaigât. Dâ siâŋe Kristogât Heak bâlâk manbiapŋe yâkgât pat bo mem manbiap.
10 Dâ Kristoŋe hanyeŋân manmawân hâkyeŋande bâleŋaet akmâ momoŋe akyeŋgimap gârâmâ han otne yeŋande amâ dosa bâlâkgât golâ akmâ manmap.
11 Akto Yesu momoŋânba mem agalep Anutugât Heakŋe hanyeŋân tatmap arekŋe Kristo Yesu momoŋânba mem agalep dop hainâk hanyeŋân Heakŋe mandâp yâkgât akmâ hâkyeŋe momoŋe are hainagâk mem golâ katbiap.

Heakŋe menenekto yâkgât agion.

12 Galalupne, nengât hâu yendâp aregât hâknenŋaet bo nâŋgâmâk manbaen. Akto hâkgât agak meme bo mem manbaen.
13 Amâ ye hâkgât agak meme watmâ manbai âmâ hilip aguwai. Dâ Heakgât

kârikŋân agak meme are kombiâ gembo âmâ manman âlepŋân manmâ âgâwai.
14 Aregât keiŋe hin. Anutugât Heak arekŋe sokoyekto manmai yâk âmâ Anutuŋe nan barat dâm yeŋgonmap.
15 Anutugât Heak yeŋgiep are âmâ hoŋ manmanlupŋe manmâ hamep akŋetgât bo. Nan barat bunŋe manŋetgât Heak yeŋgiep. Aregât akmâ Ewenenŋe âlepŋe dâm konmaen.
16 Amâ nen Anutugât nan barat manden den are âmâ Heakŋe biwinenŋân makmâ humolembo nâŋgâmaen.
17 Nanŋe baratŋe mandengât Anutuŋe bâtŋe bâiŋe nengiwiapgât dop miawaknengiep gât Kristo olop mendugum damun akbaen. Amâ in hânân yâk olop dâtŋe metŋe kakŋân manbaen âmâ âlepŋe yâk olop egâlian pagaleŋe âlepŋân nen hârogâk manbaen.

Manman âlepŋe aregât lâmgom manmaen.

18 Galalupne. Nâ hin nâŋgân. Himbimân Anutuŋe egâlian âlepŋe nengiwiap arekŋe hânân hâk hilâlâm umburuk yendâp are ewangiâp aregât hâk hilâlâmgât nâŋgâenŋe yânŋe akbiâp.
19 Anutugât nan barat manmaen nen pagaleŋe miawaknengimbo tektekŋân manbaengât siâ me siâ liulep arekŋe aregât imbianŋmâ lâmgom manmai.
20 Amâ hingât. Anutuŋe siâ me siâ liulep are mom bâle bâlegât kâlegen katyegep. Are amâ yeŋgât hangât bo. Anutuŋe siân wan âlepŋe miawakbiap aregât lâmgom manbaigât lope kâlegen katyegep.
21 Amâ hingât. Beirâ wan me wan liulep are gai mom hilipaguwaigât tâkŋe guŋmâ panmâ kârikŋe akmâ Anutugât nanŋe baratŋe nengâlân egâlian âlepŋân dewatinenekbai. Haingât.
22 Nen aregât hin nâŋgâmaen. Anutuŋe kotŋe siâ siâ hârok ketuguep are hârokŋe âmbâleŋe nanaŋ memberâm hâk hilâlâm nâŋgâm kamboŋmai dop hainâk akmâ lâmgom manmâ kamboŋmai.
23 Akto wan me wan liulep areâk bo akmap. Nenâkai, Heakŋe biwinenŋe bunŋe aknengimap Anutugât nan barat manden aregât keiŋe miawaknengiâkgât akto Anutuŋe hâk nenŋe mem hulaŋmâ heŋgemgom mem tek tekŋân katnenekbiapgât sopŋe lâmgom manmâ han nenŋande mesak gosak akmâ umburukŋe akmaen.
24 Hain akmâ lâmgom manmaengât amâ Anutuŋe heŋgem nenguwiapgât pat miawak nengiep. Dâ siâŋe siâ lâmgom manbiapŋe âmâ wan me wan ekbiawân lâuwâŋe bo lâmgom âmâ biwi owâi bo akmap.
25 Gârâmâ nenâmâ hinŋe wan bo ekmaen are lâmgomaen âmâ biwinenŋe owâiŋe akto bo hâkâŋ akmaen.

Heakŋe tânnengumap.

26 Akto dop hainâk Heakŋe gai nen yeukŋaet akmâ tân nengumap. Nen hin me hain ulilaŋdenŋe ârândâŋ akbiap are âmâ bonâŋgâm kotgâmaengât Heakŋe han nenŋe mem owâimbo den luâkŋe bo nâŋgâmaenŋe are maktenŋe miawakto Anutuŋe nâŋgâmap.
27 Akto Anutu biwinenŋân ekmapŋe âmâ Heakgât den nâŋgâmap. Amâ Heakŋe nen Anutugât kâmot nengât akmâ Anutuŋe wan me wan makmâ hâriep are nâŋgâmap areâkgât ulilaŋmap.
28 Akto areâk bo. Nen hin nâŋgâmaen. Anutu han nenŋande nâŋgaŋmaen nengât akmâ wan me wan miawaknengimap are hârok mem tân nenguwiapgât mâŋginenekmap. Amâ yâkŋe han kalemŋaet akmâ oloŋ nenegep nengât.
29 Ulikŋân Anutuŋe han kalemŋaet akmâ potatnenegep gât Nanŋaet tirip akbaengât makmâ hâriep. Akto eminŋe gariŋe biwirâ aktenŋe ikiŋe âmâ teunenŋe humo ulikŋân gâtŋe akmâ manbiapgât makmâ hâriep.
30 Anutu luâk âmbâle ulikŋân nâŋgâm heŋgemgom potat nenegepgât nengonmâ oloŋnenegep. Nengonmâ oloŋ nenegepgât dosa nenŋe bo aktâp dâep. Dosa nenŋe bo aktâp dâep gât egâlian âlepŋe nengiep.

Anutugât han kalemânba siâ me siâŋe bo hilipnenguwiap.

31 Den are keiŋe gain gain yendâp dâweren? Anutuŋe gala bo aknengimap dâine gasalupnenŋande dondâ yeukŋe aknengimbiâ hilip aguwâen.

32 Anutuŋe ikiŋe Nanŋe bo gangerâm
dumnennŋân kilâkgât huŋgun aŋdo giep are
amâ âi humo. Dâ wan me wan yâkgât akmâ
nengiwiap amâ owâiŋe.
33 Anutuŋe ikiŋak dosa nenŋe bo aktâp
dâmap aregât yâkgât kâmotlupŋe nen
niŋande denân katnenekbop?
34 Akto Kristo Yesu ikiŋak moep. Akmâ
moewâk bo. Yâk momoŋânba agatmâ Anu-
tugât bâtŋe bungen âgâ talepgât nengât
akmâ Anutu ulilaŋmap, aregât niŋande
denân katnenekto dosa nenŋe miawak-
biap?
35 Akto Kristogât han kalemânba wan
arekŋaetŋe oloŋ nenekto yân manbaen?
Amâ hâk hilâlâmŋe me dâtŋe metŋande
me gasalupnennŋande me mop manmanŋe
me hanokoak manmanŋe me tembe
bugâŋe arekŋe? Are hârokŋe Kristogât han
kalemânba oloŋnenekbiapgât dop bo.
36 Amâ Anutuŋe aregât magep hin tatâp,
“Anutu gâŋgât akmâ hâk hilâlâm
nâŋgâenŋe hokboâk hokboâk gasalup-
nennŋande itiŋ gulam menenekmai.
Akto bau kom gâimaen aregât dop
hainâk aknengimai.”
37 Hain arekŋe bo mem ge katnenekbiap.
Bo. Yesuŋe han kalem akmapgât kârigem
kârikŋe humo peniaŋmâ kinmaen.
38 Aregât hin nâŋgâm kârigeân. Mo-
moŋe me manmanŋe me aŋeloŋe me luâk
kembuŋe me hinŋe miawakmapŋe me
beirâ miawakbiapŋe me siâ me siâ kârikŋe
arekŋe
39 me siâ siâ âgâŋe me siâ siâ gegeŋe me
wan me wan Anutuŋe liulep arekŋe Anu-
tugât han kalemŋande Yesu Kristoŋe katip
nengumap ain ba bo oloŋnenekbiap.

9

Pauloŋe Yuda luâk yeŋgât yai nâŋgâep.

1 Nâ Kristogât akmâ den bunŋe maktere
nâŋgâŋet. Heakŋe hanne mem pagalembo
nâŋgâm heŋgemgom makyeŋgiwe.
2 Nâŋe nâŋgât ginbailupne Yuda gâtŋe
yâkgât akmâ nâŋgâyeŋgire biwine umatŋe
dondâ akmap.
3 Aregât hin nâŋgân mon? Anutuŋe Yuda
luâk galalupne yâkgât akmâ hepun nekmâ
âmâ meyekbiap are nâŋgâm owâiân.
4 Yuda luâk nengât kotnenŋe siâ Is-
raegât kâmotlupŋe are Anutuŋe nâŋgât
mândulupnerâm ikiŋaet pagaleŋe hekatyeŋgiep.
Hain akmâ âmâ Anutu olop dewatiwaigât
pat akto den kârikŋe makmâ miawak
yeŋgiep. Akto sumbegât emetŋe aregât hin
akŋetgât dâpŋe keiŋe hekatyeŋgiep. Akto
siân wan me wan hârok yeŋgiwian dâm
makmâ hâre yeŋgiep.
5 Dâ Yuda nengât hakulupnenŋe amâ
luâk kautŋe mali. Akto Anutuŋe nanŋe
huŋgunaŋdo giep are amâ nengât hut-
nennŋânba miawagep. Yâk âmâ wan me
wan hârok nengât kautŋe malep, yâk âmâ
Anutu aregât nenŋe nâŋgaŋdenŋe humoŋe
humo kârikŋe talaŋbiap. A bundâk.
6 Dâ ya makyeŋgiân aregât hin bo
dâwaen, “Yuda luâkŋe wan akmai aregât
Anutugât den yeukŋe agep.” bo dâwaen.
Israe gâlân ba miawagion âmâ Israe luâk
bunŋe hârokŋe ârândâŋ bo agi.
7 Dâ Abrahamgât uliklupŋe miawagi are
âmâ kâmotlupŋe bunŋe gai bo agi. Gârâmâ
aregât Anutuŋe makto Moseŋe hin kulem-
goep, “Abraham gâŋgât nanŋe Isakagât
kâlegenlupŋe amâ gâŋgât pat akbai.”
8 Den aregât keiŋe hin tatâp. Abra-
hamgât kâlegen gâtŋe hârok âmâ Anutuŋe
mândulupnerâm bo yeŋgonmap. Anutuŋe
makmâ hâriewân miawagi yâkŋeak Abra-
hamgât kâlelupŋe bunŋe agion.
9 Aregât Anutugât denŋe hin talep
a bunŋe agep, “Hombaŋ kakŋân sop
miawakto Sara nanaŋ mem mandoân
purikatbian.”
10 Akto areâk bo. Rebeka âmâ luâkŋe
hakunenŋe Isaka yâk olop manmâ nanaŋ
lâuwâ megolak tepŋe agep.
11 Tepŋe akto nanaŋ lâuwâ bo miawakmâ
maliat ain bâleŋe me âlepŋe bo agialân
Anutuŋe yâk yetgât hin magep, “Teuŋande
emiŋaet hoŋ manbiâp.”
12 Amâ Anutu ikiŋe hanŋaet den are
kârikŋe agâk gât nâŋgâm nanaŋ manman
yetŋaet bo makmâ kârigiep. Ikiŋaet hanŋaet
mem potat yelekmâ kinmâ hain magep.
13 Aregât Anutugât den bikŋe hin tatâp,
“Nâŋe Yakobo âmâ han kalem aganŋmâ okot
âlep nâŋgân. Dâ Esau âmâ hâkâŋ aganŋdân.”
14 Akto aregât gain dâweren? Anutuŋe

wan me wan mendo bo ârândâŋ akmap? A borondâŋe.

15 Ulikŋân Anutuŋe Mose hin maganŋep,
"Luâk me âmbâle siâ are okot âlep aganŋdere ârândâŋ akmap. Akto luâk me âmbâle siâ han kalem aganŋdere ârândâŋ akmap." dâep.

16 Aregât keiŋe hin. Anutuŋe luâk hanyeŋaet me âiyeŋaet bo nâŋgâyeŋgimap. Anutu ikiŋe han kalemŋaelâk nâŋgâm makmâ potat nenekmap.

17 Aregât keiŋe Anutugât dennŋande Parao hin maganŋep, "Nâ gâŋgâlân kârikŋene mem miap pandere hân ârândâŋ ariâkgât dâm kat gegân."

18 Aregât Anutuŋe âmâ luâk siâ han kalem aganŋberâm âmâ âlepŋe aganŋbiap. Dâ luâk siâ han biwiŋe gisapkoanŋberâm âmâ âlepŋe gisapkoanŋbiap. Amâ ârândâŋ akmap.

Yuda luâkŋe Anutu hamianŋi.

19 Are oyaŋmâ yeŋgâlân gâtŋe siâŋe hin makniŋbiap mon? "Anutuŋe wan me wan akberâm dâmbo luâkŋe bo miawagâk gât horat kalaŋbiapgât dop bo tatâp aregât Anutuŋe luâk nengât nâŋgâmbo bâlimap are bo ârândâŋ aktâp." dâm makniŋbiap mon?

20 Wei gâmâ luâgâk. Wangât Anutu den hâuŋe maganŋbiat? Aregât den dopŋe hin makbe. Wangât umbâŋe luâk umbâ mâŋgimap are hin maganŋbop, "Gâ wangât tiripne hain are mâŋginegen?"

21 Aregât umbâ mâŋgimap luâk arekŋe hân numŋe mem umbâ bikŋe luâk yâk yeŋgât pat mâŋgiwop. Dâ bikŋe dua bau yâk yeŋgât mâŋgimbo ârândâŋ akbiap.

22 Amâ Anutuŋe kuk akto kârikŋeŋe tektekŋân kato ekbaigât umbâ bikŋe hogom panyekbiapgât nâŋgâyeŋgim bo hâkâŋ akyeŋgiep.

23 Hain akyeŋgim umbâ bikŋe han kalamŋaet pat maleine beirâ egâlianŋ pagaleŋân kâmot katnenegâk gât nâŋgâmbo yendâp. Umbâ are nengâlân egâlianŋ unsambe nengiepgât menenekmâ manmap.

24 Dâ aregât amâ Yuda luâk âmbâleâk bo. Hân siâ siâ Yuda luâk bo manmai aregât nen han kalemŋaet pat aknegât oloŋ nenegep.

25 Akto Anutuŋe propete Hosea hin maganŋdo kulemgoep,
"Luâk kâmot ambo bo akyeŋgiân yâk nâŋgât luâk âmbâlelupne yeŋgonmâ makyeŋgiwian. Akto âmbâle okot han kalemŋe bâlâk malep yâk nâŋgât dâtâne dâm konbian."

26 Akto den siâ hin,
"Nâŋe ye nâŋgât luâk âmbâlelupne bo dâm makyeŋgiân ain kotyeŋe Anutu manman amboŋaet nanne baratne yeŋgonbian." dâep.

27-28 Dâ areâk bo. Yesaianŋe Israegât hin magep,
Kembuŋe hânân dennŋaet bunŋe dowâgâk mem miap pando kârigewiap aregât Anutuŋe hin dâep, "Israegât kâlelupŋe haruân nupi yendâp aregât dop miawakmâ manbai nâŋe hutŋânba konok konok mem oloŋyektere manman âlepŋân manbai." dâep.

29 Akto Yesaianŋe beirâ miawakbiapgât hin magep,
"Humonennŋe kâmot kârikŋe Humo Amboyeŋande hutnennŋânba konok konok bo oloŋ nenekto dâine âmâ Sodom Gomora itiŋ gulam agiat hain are akbâen."

Yuda luâkŋe âlepŋe aknegât ewum hâumgoyi.

30 Aregât ire gain dâweren? Hin mon? Luâk Anutugât kotŋe bonâŋgâmaiŋe âlepŋe akŋetgât bo nâŋgâmâk watmâ manmai yâk âlepŋe manmaigât memai. Are amâ Kristo nâŋgaŋmaigât memai.

31 Dâ Israe luâk den kârikŋe lokom kinbiâ Anutuŋe yekto huraguâkgât kârikŋe agi. Kârikŋe akmâ den kârikŋe bo lokom âlepŋe bo akmâ âmâ umale agi.

32 Amâ wangât? Hingât. Yuda luâk âmbâle arekŋe Kristo nâŋgâ aŋbaigât pat bo wali. Yân agak memeyeŋe aregât âlepŋe aknegât hain agi. Are amâ dâwân kât yiep ain keiyeŋe kondo kâwâwâŋ kârâyi.

33 Aregât Anutuŋe hin makto Yesaianŋe kulemgoep,
"Nâŋgâi. Nâ Sioŋ gimbâŋân kât siâ katere tatbiap. Arekŋe keiyeŋe erâmbo peŋ panyekbiap. Akto kât humo katberân ain kom hewewen panbai. Dâ

siâŋe nâŋgaŋbiap âmâ bo pâpkom aŋun aŋgiwiap.”

10

Yuda luâkŋe Anutugât den hâkâŋe dâyi.

1 Galama, nâŋgât kâmot Yuda luâk âmbâle are Anutuŋe meyekbiapgât hannande dondâ hâwât nekto Anutu aregât ulilaŋman.
2 Amâ yâkŋe Anutugât âi mendenŋe huraguâk dâm kârikŋe akmâ manmai. Dâ amâ pâpkom kinmâ akmai.
3 Yâkŋe Anutugâlân ba dosa bâlâk aknegât dâp yendâp aregât pâpkomai gât yeŋeak âlepŋe aknegât âiŋe kârikŋe memai. Hain akmâ Anutuŋe yekto huraguâk gât dâp hâkâŋ akmai.
4 Aregât keiŋe hin. Kristoŋe den kârikŋe are lokombo bo agep. Aregât luâk âmbâle siânbaŋe Kristo nâŋgaŋbiâ âmâ Anutuŋe dosayeŋe bo dâm yeŋgonmap.
5 Aregât Moseŋe hin kulemgoep, “Luâk siâ den kârikŋe are hârok lokore Anutuŋe nekto huraguâk gât manbiap yâkŋe den kârikŋe hârok lokombo âmâ âlepŋe manmanân manbiap.”
6 Dâ Kristo nâŋgaŋbiâ Anutuŋe yekto huragumap gât den hin yendâp, “Niŋande himbimân âgâm Kristo mem oloŋdo gewiap?
7 Me niŋande hememân gem Kristo momoŋe yâk yeŋgât hutyeŋânba oloŋdo gawiap? Ye hain bo dâwai.”
8 Anutuŋe magep hin tatâp, “Anutugât denŋe kâlewângen bo tatâp. Enemân akto biwigân yendâp.” Are amâ biwi kat katgât den pat âlepŋe nâŋgâŋetgât makyeŋgimaen.
9 Amâ Yesu amâ Kembune dâwiat akto biwigân Anutuŋe Yesu momoŋânba mem agalep dâm nâŋgâm kepilâwiat benŋe Anutuŋe heŋgem gugumbo manman âlepŋân manbiat.
10 Aregât han nenŋande Yesu nâŋgaŋmâ âmâ dosa bâlâk manmaen. Akto launenŋande makmâ miap panmâ mandenŋe Anutuŋe heŋgem nengumap.
11 Aregât Anutugât denŋande hin dâep, “Siâŋe nâŋgaŋbiap âmâ bo pâpkom aŋun aŋgiwiap.”
12 Amâ Yuda me Girik luâk potat potat bo yendâp. Humo Kembu konokŋe amâ hârokgât Kembunenŋe mandâp. Yâkŋe luâk me âmbâle bikŋande yâkgât kotŋe konbiâ âmâ ainâk han kalem akyeŋgim wan me wan âlepŋe potatmâ yeŋgiwiap.
13 Aregât Anutugât denŋande hin dâep, “Niŋe me niŋe Kembu kondo âmâ ainâk Anutuŋe mem heŋgemgo aŋbiap.”
14 Gârâmâ luâk âmbâleŋe amâ Kristo bo nâŋgaŋmai amâ gain gain kotŋe konbai? Akto siâŋe Kristogât keiŋe bo makyeŋgimbo âmâ gain gain nâŋgaŋbai? Akto den pat âlepŋe makmaen nengâlân gâtŋe konokŋe bo arim makyeŋgimbo âmâ gain gain den pat âlepŋe nâŋgâwai?
15 Akto Anutuŋe bo huŋgunaŋdo âmâ gain gain arim makyeŋgiwiap? Anutuŋe makto siâŋe hin kulemgoep, “Pat âlep den makmak luâk togombiâ âmâ, munŋande han nâŋgâ nâŋgânenŋe mem owâimap.”

Anutuŋe Yuda luâk âmbâle yeŋgondo bo nâŋgaŋi.

16 Den pat âlepŋe ire amâ luâk hârokŋe bo nâŋgaŋmâ bunŋerâm kepilâyi aregât Yesaiaŋe hin magep, “Kembu, den pat âlepŋe makmâ miawaktenŋe siâŋe bo nâŋgaŋmâ kârigiep.” dâep.
17 Aregât hin nâŋgâweren. Siâŋe Kristogât pat makyeŋgimbo den bunŋe nâŋgâmaen. Akto den bunŋe nâŋgâenŋe amâ biwi kat katgât miawakmap.
18 Gârâmâ aregât hin aiyeŋguân. Luâk âmbâle amâ den pat âlepŋe are bo nâŋgâyi mon? Hain bo. Anutuŋe makto siâŋe hin kulemgoep.

Denyeŋande hânŋe hânŋe sambelem ârândâŋ agep. Akto den lauyeŋande hân tuŋguŋângen ârândâŋ agep.

19 Aregât gaetŋe hin aiyeŋguân, Israe luâk bo nâŋgâm heŋgemgoyi mon? Hain bo. Ulikŋân Moseŋe hin kulemgoep,

“Anutuŋe hin dâep, Nâŋe luâk yânŋe meyektere ye ewangiyekbiâ nâŋgâmbiâ bâliwiap. Akto luâk kâmot bo nâŋgâ niŋbai are oloŋyektere yekmâ biwiyeŋe kâlâp akbiap.” dâm kulemgoep.

20 Akto beirâ Yesaiaŋe den umatŋe mem gem makmâ âmâ bo aŋun aŋgim hin dâep,

"Anutuŋe hin dâep, Bo kulâgât nekmâ maliŋe penâniŋi. Nâŋgât bo makmâ mali yâk yeŋgât mete katyeŋgiân." dâep.

21 Hain akmâ Yesaiaŋe Israe luâk yâk yeŋgât hin makmâ kulemgoep,

"Anutuŋe hin dâep, Nâ luâk kâmot nâŋgâm gulip agakŋe akto den kokoŋe sop kâlep gaŋet dâm yeŋgonmâ mandere bo togoyi dâep." dâm kulemgoep.

11

Anutuŋe Yuda luâk bikŋeâk ikiŋaet pat meyegep.

1 Aregât nâ hin aiyeŋguân, Anutuŋe Yuda luâk hârok hepunnenegep mon? Bo. Hain bo agep. Amâ nâkai Israe gâtŋe manmâ gan. Akto hakune amâ Abraham. Akto nâmâ Bensamiŋ kâmolân gâtŋe mandân.

2 Anutuŋe Israe bo hepun nenegep amâ hingât. Ulikŋân luâk nâŋgâyeŋgim potatyegep amâ bo hepun yekmap. Amâ ye Anutugât denŋe are bo oyaŋmâ nâŋgâmai mon? Eliaŋe Israe luâk yâk yeŋgât akmâ Anutu hin dâm magaŋep,

3 "Kembu, Israe luâkŋe propete yeŋgum âmâ sumbe kat katgât are patakom itiŋ gulam meyi. Dâ nuneâk mandere gai nuguwerâm aktâi."

4 Hain dâmbo den hâuŋe gain purikalaŋep? Hin. "Nâ luâk 7,000 koratyeŋgure lâpio kotŋe Baali yâkgât bo kâŋgoaŋi."

5 Anutuŋe hain dâepgât hin nâŋgâne. Anutuŋe han kalem akmâ Yuda luâk bikŋe mem kepilâ yegepgât mandâi.

6 Aregât Anutuŋe han kalemŋaet akyeŋgiep. Akyeŋgiep gât âmâ agak meme yeŋaet bo akyeŋgiep. Hain bo akto dâine âmâ han kalemŋe bunŋe bo akbop.

7 Akto gain gain nâŋgâweren? Israe luâk yâkŋe Anutuŋe nenekto huraguâkgât kulâgâtmâ âi humo meyi, are bo mem miawagi. Dâ Anutuŋe mem kepilâ yegep yâkŋe âmâ meyi. Bikŋe humo âmâ Anutuŋe makto biwiyeŋe kârik agi.

8 Aregât Anutugât denŋân hin tatâp,

"Anutuŋe han yeŋe mem gâlikoep. Akto dewunyeŋe gai mem limbâpkoep. Akto ondopyeŋe mem gisapkoep. Gisapkombo gam gam maleine uŋak hainâk yu mandâi.

9 Akto Dawidiŋe hin dâep,

"Anutu, gâŋe makmenâ sot nem tatbiân âmâ sot akto kat katyeŋande lâlâmbâlân dowâk peŋ panmâ yeŋguâk. Akto wan me wan agigât hâuŋe hân dâpŋân gewai hainare miawakyeŋgiwiapgât makmenâ miawagâk.

10 Gâ dewunyeŋe mem limbâp komenâ dewun bok akbai. Dâ hamiyeŋe mem goŋgoŋgomenâ pâit pâitŋe akmâ manmâ âgâwei." kulemgoep.

Anutuŋe kâmot siân gâtŋe ikiŋaet pat meyegep.

11 Akto hin aiyeŋguân. Israe luâk yâkŋe mokmok mem peŋ panmâ mom bo akbaigât hain miawagep mon? Hain bo. Israe luâkŋe bâleŋe agigât Anutuŋe Israe gâtŋe bo manmai meyegep. Meyekto âmâ beirâ Israe gâtŋande Israe gâtŋe bo manmai manman âlepŋân manmai are yekbiâ bâliwiapgât.

12 Akto Israe luâk âmbâle bâleŋe agi aregât den pat âlepŋe hânŋe hânŋe ârândâŋ arim metiep. Akto Israe luâk âmbâle yeukŋe akbiâ Anutugât pat bo miawakyeŋgiep gât Yuda luâk bo manmai yâk yeŋgâlân den bunŋe peniyeŋgiep. Yei, maleine Anutuŋe Yuda luâk hârok meyekbiawân âmâ hârok bunŋe miawaknengiwiap.

13-14 Galalupne, hinŋe Yuda luâk bo manmai ye den ire makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâŋgât kâmot hâwât yektere bikŋande nâ watnekmâ âlepŋe akŋetgât Yuda luâk bo manmai yeŋgât Aposolo manman. Akto âine egâliaŋ kakŋân meman.

15 Akto Anutuŋe Israe luâk hepunyegep gât âmâ Anutuŋe hân ârândâŋân manmai yâk meyegep. Arekŋe Israe luâk meyekbiawân amâ momoŋân ba golâ manbaengât miawakbiap.

16 Akto sot ulikŋe Anutu waŋdenŋe mendâp benŋe sot hârok ârândâŋ akmap. Dâ lâwin kândârâŋande ârândâŋ yendo gai bât bâtŋe gai hainâgâk ârândâŋ yembiap.

17 Den ginŋe siâ hin makbe. Anutuŋe bât bâtŋe bikŋe hârem panmâ aregât

welamŋân oliwa pâloŋângen miawagep aregât bâtŋe gâ Yuda luâk bo manmat oliwagât tuŋe membiatgât katgekmâ dewatigegep.

18 Aregât gâŋe lâwin bât bâtŋe tâmbâŋe Yuda luâk yâk bo nâŋgâyeŋgimenâ gembo âmâ agat agat bo akben. Hain akbâtgât hin nâŋgâwen. Gâ lâwin kândârâŋe are bo damunŋe akmâ heŋgemgomat. Kândârâŋe Yuda luâk arekŋe ge tân gugumai.

19 Gârâmâ hin dâwerât mon? Anutuŋe nâŋgât akmâ katmâ dewatinegâk gât bât bâtŋe tâmbâŋe are liŋgâtmâ palep. Panmâ nâ dâgâm dewatinegep.

20 Gâ Yuda luâk bo manmat amâ bundâk maktât. Anutuŋe Yuda luâk manmai arekŋe bonâŋgaŋi gât hârem panyegep. Dâ gâmâ Anutu nâŋgaŋmatgât kindât aregât hâkge bo mem agatmâ âmâ kâŋgom manben.

21 Amâ Anutuŋe oliwa ikiŋe bât bâtŋe bo yaigoepgât gâ hainâgâk bo yaiguguwiap.

22 Aregât gâ han kalemgât akto Anutuŋe hâmbiŋ yekmapgât bo nelâmgiŋbiap. Hâmbiŋ yegepgât den bunŋe hamianji yâk yeŋgâlân hâuŋe miawagep. Dâ han kalemŋaet bunŋe are âmâ gâŋgâlân emelâk miawagep. Aregât gâ yâkgât han kalemŋaet akmâ nâŋgaŋmâ manmenâ bunŋe âlepŋe miawakbiâp. Dâ hain bo akmenâ âmâ gâ gai hârem pan gekbiap.

23 Akto bât bâtŋe tâmbâŋe yâkŋe biwi kârikyeŋaet hepunbaiân Anutuŋe lâuwâŋe dewatim katyekbiap gât kârikŋe talaŋdâpgât meyekmâ dewatim katyekto ârândâŋ akbiap.

24 Akto Anutuŋe oliwa kâit meŋgekmâ oliwa emesa lâwinŋân dopyeŋe bo tatâp ain katmâ dewatim katgegepgât bo pâpkomap. Aregât oliwa emesa ikiŋe bât bâtŋe gaetŋe mem dewatiyekbiapgât âmâ âiŋe owâiŋe akbiap.

Anutuŋe Yuda luâk han kalem akyeŋgiwiapgât keiŋe.

25 Galalupne, ye yeŋaet nâŋgâ nâŋgâyeŋe nâŋgâmbiâ humo akbopgât den iregât keiŋe makyeŋgiwe. Anutuŋe Israe luâk bikŋe han biwiyeŋe gisapkoep. Gisapkombo âmâ beirâ Yuda luâk âmbâle bo manmai dondâ Kristogâlân dewatimbiâ âmâ

26 âlepŋe Anutuŋe Israe luâk kâmot hârok meyekto âlepŋe akmâ metewai. Aregât den Anutuŋe makto Yesaiaŋe hin kulemgoep,

> “Sioŋ gimbâŋânba luâk siâŋe heŋgemgom nengiwiapŋe miawakmâ Yakobo gâlânba gagap higenŋe hambuŋe uruto ariwiap.
>
> 27 Hain akto nâ bâleŋe yeŋe puliwianân ain nâ olop manbaigât makmâ hâreyeŋgiwian.”

28 Israe luâkŋe amâ Yuda gâtŋe bo manmai yâk yeŋgât akmâ pat âlep dengât gasa manmai. Dâ Anutuŋe ikiŋe han kalemŋaet akmâ kepilâ yekbiapgât akto hakulupnenŋe yâk yeŋgât akmâ okot âlep dondâ akyeŋgimap.

29 Amâ Anutuŋe wan me wan nengimap are akto oloŋ nenekmap aregât pat bo hilipkombo yeukŋe akmap.

30 Ye ulikŋân den koko akmâ mali akto Israe luâk yâkŋe gai den koko akmâ mali aregât Anutuŋe ye han kalem akmâ meyegep.

31 Hainâgâk Yuda luâk yâkŋe han kârik akmâ den koko akmâ manmâ gayi Anutuŋe ye han kalem akyeŋgiep gât yâk gai hain kalem akyeŋgiwiap.

32 Anutuŋe luâk hârok den konogân manmai dâm nâŋgâm heŋgemgoep aregât luâk hârok oloŋ nenekmâ han kalemŋân katnenegep.

Anutu humo yâk konok mepaiŋe membaen.

33 Yei Anutugât han kalem unsambe akto nâŋgâ nâŋgâŋe humo agat agatŋe talaŋmap aregât bâtgumŋe pikmâ yeaŋmap. Yâkŋe makmâ kepilâ kepilâ akto makmâ kotgâ kotgâŋaet keiŋe luâkŋe bo nâŋgâwâen. Dâ âi memeŋaet dâp are gai luâkŋe bo ekmâ heŋgemgomaen.

34 Kembugât hannân den yendâp, are luâk niŋande nâŋgâep? Dâ Kembuŋe den makmâ kindo ain niŋande dengât tângom magep?

35 Dâ niŋande wan me wan Anutu waŋdo ârândâŋ agepgât hâu are kutigilaŋbiap?

36 Amâ siâ me siâ hârok yâkgâlânba togomap. Akto yâkŋe wan me wan ketugumbo ârândâŋ akmap. Akto yâkŋe hârok damunŋe akmap. Aregât egâliaŋ pagaleŋe yâkgâlân dewatim dewatim yem âgâwiap. A bundâk.

12

Hâknenŋande Anutugât sumbe akbiâp.

1 Aregât galalupne nâ Anutugât han kalemŋaet akmâ den sami makyeŋgire nâŋgâŋet. Ye hâkyeŋe Anutugât sumbe golâ kotgâm waŋbiâ nâŋgâmbo âlepŋe ârândâŋ akto ekto huraguwiâp. Hain akbai âmâ Anutu hoŋ manman bunŋe manaŋniâm.

2 Akto agak memeyeŋe hângâlâk nâŋgâm manmai dop are bo akbiâp. Anutuŋe hanyeŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe mem purikatberâmbo owâi akmâ nâŋgâmbiâ humo agâkgât Anutugât han âlepŋe ârândâŋ are miawakyekto ekmâ egâliaŋbei.

3 Anutuŋe han kalem niŋep gât ye hârok makyeŋgire nâŋgâŋet. Siâŋe ikiŋaet nâŋgâmbo âgâ âgâŋe bo akbiâp. Anutuŋe den dâtâŋe waŋdo nâŋgaŋdo dop areâk akbiâp. Amâ ikiŋaet nâŋgâmbo humo bo akbiâp.

4 Amâ hin nâŋgâŋet. Hâk pâŋnenŋe amâ konok. Dâ kei bâtnenŋe biwirâŋe âi keiŋe keiŋe memai.

5 Aregât dop hainâk nen amâ dondâ dewatienŋe hâk pâŋ nenŋe konok aktâp. Aregât kei bâtŋe tân agu agu akmaen.

6 Anutuŋe wan me wan keiŋe keiŋe han kalemŋaet akmâ nengiep are ârândâŋ tatnengiep. Aregât dopŋân âi meniâm. Aregât Anutuŋe den lau makmâ miawakbiapgât Anutu nâŋgaŋmaengât dopŋân makmâ miawakbaen.

7 Anutuŋe hoŋ manman âi nengiep amâ âi are kârikŋe akmâ owâiŋeâk akmâ membaen. Siâŋe Anutugât den makmâ kepikmâ makyeŋgimap amâ âi are membiâp.

8 Biwiyeŋe gewop gât den sami makmap yâk aregât kârikŋe yeaŋdâpgât makbiâp. Dâ luâk siâŋe âmâ galalupŋe wan me wan yeŋgiwerâm âmâ hâuŋaet bo nâŋgâm yân han kalem akmâ yeŋgiwiâp. Dâ luâk siâŋe Yesugât puligât damunŋe akmâ luâk âmbâle umburuk yeŋgiwerâm âmâ biwi owâiŋeâk akmâ dowâk tânyeŋguwiâp. Bikŋe kundatdâŋe umatŋânâk manmai are siâŋe okot nâŋgaŋmâ tângowerâm âmâ mâru guru kakŋân tângowiâp.

Han kalemgât den.

9 Han kalem agak are hâkŋeak bo akbei. Siâ me siâ bâleŋaet hâkâŋ yekbiâp. Dâ siâ me siâ âlepŋaet âmâ egâliaŋbei.

10 Ye gala agak bunŋe akmâ han aŋgi goaŋgi akŋetgât kârikŋe akbei.

11 Konam bâlâk kârikŋeâk manbei. Biwi yeŋande owâiâkgât damungom manbei. Kembunenŋe hoŋ bawa agaŋbei.

12 Anutuŋe wan me wan katyeŋgiep aregât nâŋgâm egâliaŋmâ manbei. Dâ hâk hilâlâm kakŋân manmâ âmâ bo hâkâŋ akmâ manbei. Akto hokboâk hokboâk Anutu ulilaŋmâ dewatim mem manbai.

13 Kristogât luâklupŋe umburuk manbai âmâ dowâk wan me wan bo talaŋbiap are waŋbei. Akto lombo togombiâ âmâ dowâk owâiŋeâk gala akyeŋgiwei.

14 Bikŋande yeŋgum watyekbiâ âmâ yâk yeŋgât akmâ Anutu ulilaŋbei. Sait den bo makyeŋgiwei.

15 Bikŋande heroŋe maroŋe manbiâ âmâ yâk olop heroŋe maroŋe akmâ tân yeŋguwai. Dâ bikŋande indem tâgâiak akbiâ âmâ are tânyeŋgum olop indewei.

16 Hanyeŋe mendugum kinmâ siâ me siâ konokgât han kalem akmâ manbei. Yeŋaet nâŋgâmbiâ dondâ bo âgâwiâp. Nen gegeŋe dâmai are dowâk tânyeŋgum maŋganyekbei.

17 Siâŋe bâleŋe akyeŋgimbo âmâ bâleŋe bo agaŋbei. Dâ luâk âmbâle hârokŋe wan nâŋgâmbiâ ârândâŋ akbiap âmâ areâk nâŋgâmâk manbei.

18 Ye han kau kau akmâ luâk âmbâle hârok gala akyeŋgim manbei. Amâ bikŋande hâkâŋgiŋbiâ âmâ hanâk dosane bâlâk manbe dâm gala akyeŋgiwei.

19 Galama, bikŋande kuk heŋgân akyeŋgimbiâ âmâ dosayeŋe yeŋeak bo makmâ hâreaŋgim manbei. Kembuŋe kuk are hâuŋe meâkgât lâmgom manbei. Aregât Anutugât denŋande hin dâep, “Dosa kotgâ kotgâgât âi amâ nâŋgât. Aregât dosayeŋe mem hâuŋe yeŋgiwian.” dâep.

20 Gârâmâ ye hin akbei. Gasagande sotgât momberân dâmbo sot waŋben. Tugât

nâŋgâm dâmbo tu waŋben. Gâ hain akmâ âmâ kâlâp kautŋân katbiat dop hainare miawakyeŋgiwiap.
21 Bâleŋande gâ bo mem ge katbiâp. Aregât gâ siâ me siâ âlepŋe akmâ bâleŋe aregât kârikŋe komenâ gewiâp.

13

Kiap gawaman yeŋgât den.

1 Humomolupnenŋe, kiap, gawaman akto kaunsoli âmâ Anutu konok arekŋe luâk nengât damunnenŋe manbeigât katyegep aregât nen hârok yâk yeŋgât den lokoenŋe ârândâŋ agâk.
2 Aregât luâk siâŋe gawaman yâk yeŋgât den kom âmâ Anutugât den gai kombiap. Hain akbai âmâ hâuŋe membai.
3 Amâ hingât. Humomolupnenŋande amâ agak meme âlepŋe bo mem ge katmai. Dâ agak meme bâleŋe aregât hâuŋe yeŋgimbiâ hamewakmâ manmai. Aregât gâŋe humomolupnenŋe yeŋgât akmâ hamep bâlâk manberâm kinmâ siâ me siâ ârândâŋ akben. Siâ me siâ ârândâŋ akmenâ gâŋgât nâŋgâmbiâ ârândâŋ akbiâp.
4 Gawaman nenŋe amâ Anutugât hoŋ bawa manmâ tân gugumbiâ âlepŋe manbiatgât âi memai. Gârâmâ gâ bâleŋe akmâ membiat âmâ hamewakben. Yâk bugâ hanâk bo konmai. Bo. Yâk âmâ Anutugât hoŋ bawa manmai aregât bâleŋe meme luâk yâk yeŋgâlân Anutugât kuk miawakyeŋgiâp dâm âi mem kinmâ hâuŋe yeŋgiwai.
5 Aregât den lauyeŋe lokom heŋgemgowei. Are âmâ Anutuŋe hâuŋe nengiwiapgât hamep gâlâk bo. Amâ guge hangande mokmok membopgât hangande kau kau akbiâp.
6 Anutuŋe damun âi damunyeŋe agep are memaigât yeŋe gawaman puli dâtâŋe are yeŋgimai.
7 Aregât yeŋe yâk wan makmâ hâreyi are ârândâŋ yeŋgiwei. Puligât dâtâŋe magi are dopŋân puli yeŋgiwei. Dâ hoŋ manmangât dâtâŋe makmâ hâreyi âmâ hoŋ manyeŋgiwei. Kâŋgo nengiŋet dâm hâreyi âmâ hainakmâ akyeŋgiwei. Lau nenŋe lokowei dâm hâreyi âmâ lau yeŋe lokowei.

Gala konok mannegât den.

8 Akto siâ me siâgât hâu are dowâk kotgâmbiâ bo akbiâp. Dâ hâu konok tatyeŋgiwiâp amâ hin, han kalem akmâ okot aŋgi goaŋgi akŋetgât membiâ bo bo akbiâp. Aregât han aŋgi goaŋgi olop manmapŋe âmâ den kârikŋe lokomapgât dop akmap.
9 Anutugât denŋande hin maktâp, “Luâkdâ âmbendâgât pat bo hârewen. Gâ bugâ bo komben. Gâ kâmbu bo memben. Gala siâgât siâ me siâ are nâŋgât bo dâwen.” Den kârikŋe aregât bikŋe hârok mendugum kautŋe konok katmâ hin dâep, “Gâ guge tân agumat dop hainâk luâk siâ tângowen.”
10 Han aŋgi goaŋgi olop manbiapŋe âmâ galaŋe bâleŋe bo agaŋbiap. Aregât han kalem akmâ okot âlep akyeŋgiwaen âmâ den kârikŋe hârok lokowaengât dop miawakbiap.

Pagaleŋân manbaen.

11 Akto hain akŋetgât sop iregât keiŋe nâŋgâi. Nen ulikŋân Kristo nâŋgaŋdenŋe heŋgem nenguwiapgât dâp miawaktâp. Dâ hinŋe heŋgem nengum metewiapgât sop ewumâk aktâp. Aregât asiŋânba golâ akmâ agatbei.
12 Hândâk pipiŋe akto emet hauŋberâmgât hândâkgât siâ me siâ guŋmâ panmâ âmâ pagaleŋaet tembe mâron meakmâ manbaen.
13 Yanep pagaleŋân manmaenŋe ârândâŋâk manniâm. Are amâ sot soŋgo nem muneŋ bo akbaen. Akto tu kârikŋe nem gulip bo akbaen. Akto agak meme bâleŋe aŋun olowâk are bo mem manbaen. Me gasa akmâ bo potalakbaen. Me siâgât nâŋgâenŋe bo bâliwiâp.
14 Gârâmâ Kembu Yesu Kristo yâk luguakmâ âmâ benŋe hâkyeŋande egâliaŋ bâleŋe penianŋbopgât nâŋgâmâk nâŋgâmâk manbei.

14

Galagât nâŋgâmbiâ bo gewiâp.

1 Galalupne, luâk âmbâle bikŋande Kristo getegâk nâŋgaŋmai are dowâk gala akyeŋgiwei. Amâ galagât heyeŋgienŋe penânengimbiâ ain nâŋgâ nâŋgâyeŋe gewiapgât papalakmâ manbaengât bo.
2 Luâk siâ biwi kat kat kârikŋe talaŋmapŋe âmâ sot hârok hanâk nemap. Dâ

siâ biwi kat kat yeukŋe talaŋmapŋe âmâ gârâŋâk nemap.

3 Aregât luâk siâŋe sot hârok nemapŋe amâ galaŋe soŋgo bo nemap aregât bo nâŋgaŋdo gewiâp. Akto luâk soŋgo bo nemapŋe amâ galaŋe sot hârok nemap are den âiân bo katmâ kotgâ aŋbiâp. Amâ Anutuŋe galaŋe gala agaŋepgât.

4 Aregât gâ wangât Anutugât lau lokomapŋe den âiân katbiat? Amâ bo ârândâŋ akbiap. Yâk amâ Anutu Humoŋaet enemŋân kinmâ kârikŋe akbiap me yeukŋe akbiap. Are âmâ Kembugât pat. Gârâmâ hin nâŋgâne. Humoŋe âlepŋe tângombo kârikŋe akmâ kinbiapgât bo yeukŋe akbiap.

5 Hainâk luâk siâ hilâmgât âi meme siâ nâŋgâmbo gembo siâ nâŋgâmbo humo akmap. Dâ luâk siâ âmâ âi meme hârok nâŋgâmbo ârândâŋ akmap. Aregât siâ me siâŋe hin me hain akberâm nâŋgâm heŋgemgom kârigem kinmâ akbiâp.

6 Hilâm âi meme oyaŋmâ potatmapŋe amâ Kembugât akmap. Dâ Anutu mepaiŋe memapgât Kembugât pat akbiap.

7 Aregât keiŋe hin. Nengâlânba siâŋe ikiŋe kârikŋân bo manbiap. Dâ ikiŋaet akmâ bo mombiap.

8 Manman nenŋe amâ Kembugât akmâ manmaen. Dâ mombaen amâ hainâk yâkgât akmâ mombaen. Aregât manbaen me mombaen are amâ Kembugât pat.

9 Akto Kristoŋe momoŋe akto golâ yeŋgât kautŋe akmâ damun nenŋe akbiapgât mom âmâ golâ agep.

10 Akto gâ wangât gala den âiân katmâ hâkŋe tunmâ akmat? Me wangât galagaet nâŋgâmenâ gewiap? Nen hârok Anutuŋe makmâ hârenengiwiapgât tat tatgât enemŋân kinbaen aregât galagaet bo makmâ kotgâwiat.

11 Anutugât dennŋande hin dâep.

Kembuŋe hin dâep, “Nâ mandângât luâk âmbâle hârokŋe nâ pâwut liginiŋbai. Akto hârokŋe kotnaet nâŋgâmbiâ humo akto makmâ mem owâiŋe ketugunekbai.” dâep.

12 Aregât nen hârok Anutugât meteŋân kinmâ keinenŋe makmâ miawakbaen.

13 Aregât nen nenŋeâk den âiân bo makmâ bo hâk nenŋe tunmâ aŋgi goaŋgi akbaen. Dâ hin aktenŋe ârândâŋ agâk. Galalupnenŋe han gulip akbâigât wan me wan bâleŋe dâpyeŋân bo katenŋe keiyeŋe bo peŋ panbei.

14 Nâ Kembu Yesu olop mandân aregât hin nâŋgâm kârigeân. Sot siâ siâ nendere amâ bâleŋe bo akniŋmap. Gârâmâ siâŋe sot siâ me siâ ire nem bâleŋe miawak niŋbop dâm âmâ hanâk nembiap yâk âmâ bundâk bâleŋe miawaganŋbiap.

15 Aregât gâŋe galagât sotgât bo nâŋgâm hanoko agaŋmenâ hanŋe mokmok membiâp amâ han kalemŋaet pat bo akmat. Galage âlepŋe agâkgât gai Kristoŋe yâkgât akmâ moep. Aregât nâŋgâm galagande sotgât nâŋgâmbo umatŋe akmapgât nâŋgâmâk akmâ nem manben.

16 Ye siâ me siâ membiâ ârândâŋ akmap are luâk bikŋande nâŋgâmbiâ gewopgât damunŋe kârikŋe akmâ manbei.

Sot soŋgoŋe manman kârikŋaet tân bo akbiâp.

17 Akto luâk âmbâle bikŋe Anutuŋe damun nenŋe akmap sot bikŋe sapa aktenŋe ârândâŋ akbiap dâm âmâ Anutugât keiŋe bo nâŋgâmai. Anutuŋe damun nenŋe akmap aregât keiŋe amâ hin. Anutuŋe nenekmâ dosayeŋe bo dâm ikiŋe Heak nengimbo tân nengumbo Anutuŋe denân bo katnenekbiap dâm heroŋe aktenŋe biwinenŋe sândugemap.

18 Siâŋe dâp are tâlim Kristo hoŋ mananŋdo are Anutuŋe ekto âlepŋe akbiap. Akto luâk bikŋande gai nâŋgaŋbiâ ârândâŋ akbiap.

19 Aregât nen gala tân agu agu akmâ kindenŋe biwinenŋe sândugeâkgât kârikŋe akniâm.

20 Gâ sotgât akmâ Anutugât âi are bo itiŋ gulam memben. Amâ sot soŋgo are âlepŋe hârok. Gârâmâ gâ hanâk hanâk nem manmenâ galagande gekto bo ârândâŋ akto hanŋe bâlimbo âmâ bâleŋe miawakginŋbiap.

21 Gâ galagaet nâŋgâ nâŋgâŋe gâlikowâtgât yâkgât akmâ soŋgo akto waiŋ tuŋe hâkâŋe akmenâ ârândâŋ akbiâp.

22 Aregât siâ me siâ hain aregât nâŋgâm âmâ hangân yendâp are Anutugât meteŋân

mem manmenâ gugaet biwigânâk yembiâp. Aregât siâŋe ikiŋaet nâŋgâmbo ârândâŋ akto âmâ ikiŋe den âiân bo kalakto biwiŋe sândugembo heroŋe akmap.

23 Dâ siâŋe sot soŋgo hanokoagân nendo bâliwiap. Amâ hingât. Yâk Kristo nâŋgaŋdo huraguepgât bo nâŋgâm nemap aregât. Akto siâ me siâ are biwi kat kat olop bo aktenŋe dosaŋe olop akbiap.

15

Yesugât nâŋgâ nâŋgâ watmâ manbaen.

1 Galama, kârikŋe olop manmaen nenŋe âmâ yeukŋe manmai are sokom katyektenŋe ârândâŋ akbiâp. Sokom katyekmâ âmâ nenŋaet nâŋgâ nâŋgâ nenŋân bo maniâm.

2 Nen galalupnenŋe yâk yeŋgât nâŋgâmâk âlepŋe akŋet akto Kristo nâŋgaŋbiâ humo agâkgât tânyeŋguniâm.

3 Aregât keiŋe hin. Kristoŋe âmâ hainâgâk ikiŋe ukenŋe bo walep. Dâ Anutugât dennŋande hin maktâp, “Anutu, gâ hâkâŋge dâm dâyi yâk yeŋgât den are nâŋgât kaknân âgâep.” dâep aregât den walep.

4 Are tâmbâŋe dondâ den makmâ kulemgoyi are Anutugât keiŋe nâŋgâm heŋgemgone gât kulemgoyi. Anutugât kulemŋe hârokŋe mem kârikŋe mâŋginenekmâ mem owâinenekto siâ me siâ nengât pat dâtâŋe nâŋgâenŋe biwinenŋe owâiwiapgât kulemgoyi.

5 Anutuŋe kârikŋe aknengimapgât akto mem owâinenekbiap gât amboŋande akyeŋgimbo Yesu Kristogât dopnân han nâŋgâ nâŋgâ konok akmâ manbaigât ulilaŋdân.

6 Ulilaŋdere akyeŋgimbo han biwiyeŋe mendugumbo Kembu Yesu Kristo yâkgât Eweŋe Anutu mepaiŋe mem manbai.

7 Aregât Anutugât kotŋe humo agâkgât Kristoŋe meyegep dop hain âgâk ye gala aganŋgim manbei.

8 Aregât hin makyeŋgiwe. Anutuŋe hakulupnenŋe den pat âlepŋe makmâ heŋgemgom makyeŋgiep are bunŋe miawagâkgât Anutuŋe amâ den bunŋeâk makmap a hârok nâŋgâŋetgât Kristoŋe Yuda nengât akmâ hoŋ bawa aknengiep.

9 Hain aknengim âmâ Yuda luâk âmbâle bo manmai yâkŋe Anutuŋe han kalemŋaet akyeŋgiepgât mepaiŋe mem heroŋe aganŋbiâ kotŋe agatbiâp. Aregât Anutugât denŋe bikŋe hin tatâp,

“Nâŋe Yuda luâk bo manmai yâk yeŋgât hutyeŋân kinmâ mepaige mem kinmâ kep kom kotge patŋe makmâ egâlianŋbian.”

10 Akto den siâ hin tatâp,

“Yuda luâk bo manmai yeŋe Anutugât kâmotlupŋe olop makmâ heroŋe maroŋe akbei.”

11 Akto siâ hin,

“Yuda luâk bo manmai ye hârokŋe Kembu makmâ mepaiŋe membei. Dâ luâkŋe luâkŋe hârokŋe yâkgât akmâ owâiŋe aganŋbei.”

12 Akto Yesaiaŋe hin kulemgoep,

“Lâwin penâŋe Yesegât kâmŋe siâ miawakmâ yâkŋe Yuda luâk bo manmai damunyeŋe akto nâŋgaŋbiâ biwiyeŋe owâiŋe akbiap.”

13 Galama, Anutuŋe biwi owâi aknengimapgât Amboŋe yeŋe nâŋgaŋigât akmâ wâtŋande totokoyekto heroŋe maroŋe nâŋgâmbiâ biwiyeŋe sândugembo Heakgât kârikŋeŋe yeŋgimbo himbimgât nâŋgâm owâiŋe akmâ manmâ âgâwaigât ulilaŋdân.

Pauloŋe âi âlepŋaet mâruŋe agep.

14 Galalupne yeŋe han kalemyeŋe yendâp are akto Anutugât keiŋe âlepŋe nâŋgâm heŋgemgomai aregât yeŋak mem kârigeakbaigât bo pâpkowai. Are keiyeŋe nâŋgâm heŋgemgoân.

15 Hain nâŋgân gârâmâ hanâk Anutuŋe han kalemŋaet niŋepgât den bikŋe meteâk kulemgom kinmâ Anutugât keiŋe nâŋgâyeŋgiân.

16 Yesu Kristoŋe Yuda luâk bo manmai yâk yeŋgât akmâ âi membiangât wâtŋe niŋep. Aregât akmâ Anutugât pat âlep denŋaet sumbegât âi mendere Heakŋe hanyeŋân han kâmdâk katyeŋgimbo Kembugât sumbe akbiâ Anutuŋe ekto ârândâŋ akbiap. Amâ Yuda luâk bo yâk yeŋgât.

17 Aregât Anutugât âi meman are Yesu Kristogât akmâ nâŋgâre agat agat akmap.

18 Âi are âmâ nunaet kârikŋân wannŋande membom. Bo. Yesu Kristoŋe Yuda luâk bo manmaiŋe Anutugât lau lokowaigât wâtŋe niŋep aregât âi mem makyeŋgiman.
19 Akto kulem bo egekŋe keiŋe keiŋaet kârikŋe akto Heakgât kârikŋe aregât akmâ Yerusalem kepianba Kristogât keiŋe makmâ hân hârok ândeaŋmâ makmâ sambelem arire Ilurikoŋ hânân ârândâŋ agep.
20 Hain akmâ luâk bikŋe yeŋgât âi kalamân gaetŋe membomgât Kristogât keiŋe bonâŋgâmai ain kârikŋe akmâ makyeŋgiwerâm aktere humo akmap.

Pauloŋe Roma kepia ewangim Sipen ariwiapgât magep.

21 Anutugât dennŋe bikŋe hin tatâp. Aregât dopŋân akman,
"Siâŋe yâkgât pat bo makyeŋgimbiâ manmâ gayi yâkŋe yâk ekbai. Dâ yâkgât patŋe bo nâŋgâm gayi yâkŋe yâk nâŋgaŋbai."
22 Den aregât akmâ yeŋgâlân togowerâm kindere sop ârândâŋ wan me wan siâŋe dâp tiginiŋep.
23 Dâ manmâ gan ain yeŋgâlân togowerâm hannande nâŋgâm malân aregât akto hân iregen âine bo tatniŋdâpgât.
24 Sipen hânân ariwerâm akmâ yeŋgâlân togowerâm nâŋgân. Togom ye olop makmâ kârikŋeâk tân agum akmâ dâp heŋgemgom katnekbiâ hepunyekmâ owâiŋeâk Sipen hânân ariwian.
25 Gârâmâ hinŋe âmâ Yesugât kâmot Yerusalem manmai yeŋgât akmâ puli mem arim yeŋgiwerâm aktân.
26 Amâ hingât. Makedonia hân akto Akaia hânân gâtŋe Yesu nâŋgaŋmaiŋe, Yesugât kâmot Yerusalem kepian umburuk manmai yâk tânyeŋguwerâm owâim puli kali.
27 Amâ han kalem yeŋaet akmâ katbiâ ârândâŋ agep. Yuda luâk bo manmaiŋe amâ Yesugât den pat amâ Yuda luâk yâk yeŋgâlânba nâŋgâyigât hâuŋe potatmâ yeŋgimbiâ ârândâŋ akbiâp. Hain dâm heroŋe akmâ puli kali.
28 Puli katbiâ huraguep are mem Yerusalem kepian arim yeŋgire bo akto Sipen hânân ariwiangât yeŋgâlân soŋ togowian.
29 Aregât hin nâŋgân. Nâ yeŋgâlân siâ me siâ bâlâk bo togowian. Kristoŋe meme akniŋmap are mem togom yeŋgire nâŋgâm âmâ heroŋe maroŋe manbai.
30 Galalupne, Kembunennŋe Yesu Kristogât akmâ akto Heakgât han kalemgât akmâ ondop pâroŋ den makyeŋgiwe. Ye nâŋgât akmâ nâ olop Anutuŋe tânnuguâkgât wârakmâ Anutu ulilaŋbaen.
31 Ye nâŋgât ulilaŋbiâ âmâ Yuda hânân gâtŋe Anutu bonâŋgaŋmai arekŋe menekbâigât Anutuŋe bâtyeŋânba mem oloŋnekbiap. Akto Yesugât kâmot Yerusalem ain manmai yeŋgât akmâ puli kali are mem yeŋgire ukennŋe agâkgât ulilaŋbei.
32 Hain ulilaŋbiâ Anutuŋe nâŋgâyeŋgim meme akniŋdo heroŋe akmâ yeŋgâlân togom tatere biwi owâiâk akniŋbai.
33 Anutu lumbe Amboŋe âmâ ye olop manbiâp. A bundâk.

16

Pauloŋe Roma yeŋgât nâŋgâyeŋgim malep.

1 Galalupne, âmbâle siâ kotŋe Poibe yâkŋe Yesugât kâmot Kenkereai kepian manmai tânyeŋgum manmap. Yâkŋe yeŋgâlân togombo ye dowâk gala aganbai.
2 Gala aganŋmâ Kembugât akmâ âmbâle arekŋe nâ akto bikŋe dondâ hoŋ bawa nengiep aregât wan me wan bo talaŋbiap are dowâk mem waŋmâ tângowei.
3 Akto luâk âmbâi lâuwâ Akuila akto Pirisila Yesu Kristogât âiŋaet tân nugumandat yâk maŋgan yelekŋet.
4 Yâk lâuwâ âmâ nâŋgât akmâ âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm bâsok moyiat. Aregât nâŋeak bo, Kristogât kâmot Yuda bo manmai kâmotnennŋe yâk yetgât okot âlep nâŋgâyetkim manden.
5 Yâk yetgât emelan Kristogât kâmot mendugumai are nâŋgât akmâ maŋgan yekbei. Akto galane siâ kotŋe Epaineto Asia hân humo ain ulikŋân akmâ Kristo nâŋgaŋep yâk gai maŋganbei.

6 Akto âmbâle kotŋe Marianŋe yeŋgât akmâ âi humo miep aregât yâk gai hainâk maŋganbei.
7 Akto nâŋgât kâmolân gâtŋe lâuwâ Androniko akto Yunia ulikŋân nâ Kristo bo nâŋgaŋânân sop ain nâŋgaŋiat. Akto beirâ tembe lokoŋe hiko negi sop ain hainâk katyelekbiâ nâ olop talion. Hain akmâ manmâ gambela nen Aposolo manmaen nenŋe yâk yetgât heroŋe akmaen aregât nâŋgât makyetkiwei.
8 Akto nâ Humogât akmâ luâk siâ kotŋe Ampiliato yâkgât okotne nâŋgân aregât maŋganbei.
9 Akto Urbanoŋe Kristogât âi meyionân olop miep yâk akto galane Sitaki maŋganyelektân gât makyetkiŋet.
10 Apeleŋe Kristogât akmâ âi humo mem bo hâkâŋ agep are nen hârok nâŋgâenŋe ârândâŋ agep yâk akto Aristobulo yâkgât kâmot gai maŋgan yekbei.
11 Akto Yuda luâk galane Herodioŋgât akto Narikisogât kâmot bikŋe Humogât akmâ manmai yâk yeŋgât nâŋgâre âgâp aregât maŋgan yekbei.
12 Akto âmbâi lâuwâ Tiripaina akto Tiripose Kembugât akmâ âi humo mem mandat, yâk akto âmbâle siâ Peasi arekŋe Humogât âi mem hâk hilâlâm nâŋgâep yâk hârok maŋgan yekbei.
13 Kembuŋe luâk siâ kotŋe Rupu oloŋep yâk akto yâkgât memeŋe dop akmâ tân nuguep yâk lâuwâ lâuwâ maŋgan yelekŋet.
14 Akto luâk kotyeŋe Asiŋkrito, Pilegoŋ, Hereme, Patoroba, Herema akto Anutugât kâmot bikŋe olop manmai yâk maŋganyekŋet.
15 Akto luâk âmbâi lâuwâ Pilorogo akto Yulia akto luâk siâ Nereo akto gariŋe akto luâk Olumpa akto Kristogât kâmot yâk olop manmai yâk hârok maŋgan yekŋet.
16 Yekai hainâk Kembugât akmâ bâtyeŋe koaŋgiŋet. Akto hânŋe hânŋe Kristogât kâmot yâkŋe yeŋgât nâŋgâ yeŋgim mandâi.

Miti luâk hiaŋgim yeŋgât sami magep.

17 Galalupne, yeŋgât hutyeŋân gâtŋande ye umatŋân manmâ potalakbaigât gâlikoyekberâm akmai luâk are yeŋgât nâŋgâm heŋgemgom damun akmâ hamep akbei. Yâkŋe Kristogât keiŋe ye nâŋgâ meteyi are mem gulip kowerâm manmai aregât hamiyeŋgim yâk bonâŋgâ yeŋgiwei.
18 Luâk hain arekŋe Kembu nenŋe Kristo hoŋ bawa bo agaŋmai. Amâ yeŋaet tep yeŋaet nâŋgâmbiâ agato aregât hoŋ agaŋmai. Akto luâk âmbâle biwiyeŋe bo damunŋe akmai yâk makyeŋgim mulun yekmâ heyeŋgimbiâ biwiyeŋe gulip akmap.
19 Dâ ye âmâ Kristogât den lokomai aregât patŋe kepia ârândâŋ sambelem arimbo nâŋgâm meteyi aregât yeŋgât akmâ heroŋe akman. Heroŋe akmâ âmâ yeŋgât han kau nâŋgâm hin akŋetgât makyeŋgiwe. Siâ me siâ âlepŋaet biwi owâi kakŋân manbei. Dâ siâ me siâ bâleŋande hâwât yekto âmâ bo nâŋgaŋbei.
20 Ye hain akmâ manbiâ âmâ sop kâlep bo aktoân Anutu biwiyeŋe sândugeâkgât amboŋande Niambi keiyeŋe amukŋân hâkokombo tâliwai. Kembunenŋe Yesu Kristogât han kalemŋe yeŋgâlân yembiâp.

Gala den.

21 Galane Timoteo bât tângone akto Yuda kâmotlupne yeŋgâlân gâtŋe Lukio, Yasoŋ, Sosipate yâkŋe yeŋgât nâŋgâyeŋgiâi.
22 Akto nâ Teatio, nâ kulem ire Pauloŋe makniŋdo kulemgoân nâŋe Kembugât akmâ nâŋgâ yeŋgiân.
23 Gaioŋe nâ Paulo akto kâmot hârok in tân nengumap hainâk yeŋgât nâŋgâ yeŋgiâp.
Akto luâk Erastoŋe kepia iregât puli damunŋe akmap akto gala nenŋe Koato yâkŋe hainagâk aktat.

Anutu akto Nanŋe Yesu yetgât kot humo.

24 Kembu nenŋe Yesu Kristo yâkgât han kalemŋe yeŋgâlân yem âgâwiap. A bundâk.
25 Anutugât pat âlep makman akto Yesu Kristogât kot makmâ sambeleman, aregât dowân Anutuŋe tânyeŋguwiapgât bo pâpkomap. Akto kârikŋe meyekbiapgât kârikŋe talaŋdâp. Anutu manman kârikŋaet denŋe amâ yoŋâk yem gam malep âmâ hinŋe miapŋân miawagep.
26 Anutugât propetelupŋande Anutugât den keiŋe kulemgoyi talep are hinŋe Anutu manman kârikŋe Amboŋande makto hânŋe hânŋe sambelem ariep. Amâ hânŋe hânŋe manmaiŋe Kristo nâŋgaŋmâ Anutugât lau

lokowai gât Anutuŋe makto miapŋân sambelem ariep.

27 Aregât Anutu ikiŋe han nâŋgâ nâŋgâ humo talaŋdâp konok are Yesu Kristogât akmâ egâliaŋŋe humo makmâ agaŋdenŋe yem âgâwiâp kârikŋe. A bundâk.

1 Korinti

Paulonge kulem ire kulemgoep.

1 Nâmâ Paulo Yesu Kristo yâkgât Aposolo
Anutunge emelâk Aposologât âiân makmâ
katnegep. Nâ akto galanennge kotnge
Sostene olop
2 Korinti kepian gâtnge Anutugât kâmot
yengât kulem ire kulemgoet. Ulikŋân
Anutunge ikinge hannge watmâ oloŋ yekmâ
nâŋgât dâtâŋe dâm yengonlep. Yengondo
Anutunge ye akto luâk biknge biknge yâgâten
manmai amâ Yesu Kristo amâ Humo-
nennge dâm manmai ye akto nen hârok
Humonennge dâm konmaen, arekŋe nen
hengemgo nenekmap.
3 O galalupne, nâŋe Anutu Ewenennge
akto Yesu Kristo Humonennge yengât
hin ulityetkiman. Korinti gâtnge yengât
biwiyenge mem hengemgom damun-
yenge akmâ okot nâŋgâyengim biwiyenge
sândugeâkgât akyengimbela hainâk tatmâ
âgâwai. A bundâk.

Paulonge Anutugât nâŋgâmbo ârândâŋ agep.

4 Akto Yesu Kristonge biwi âlep
akyengim damunyenge akmap aregât
Anutu âlepŋerâm aregât Anutu okot âlep
nâŋgâ aŋmâ mepainge meman.
5 Akto Anutunge Yesu Kristogât akmâ
wât yengimbo den bunge dâmbiâ nâŋgâ
nâŋgâyenge akto denyenge âlepŋeâk miawak
yengiep
6 aregât nen Kristogât keinge makyengiyion
ain Anutunge nâŋgâ nâŋgâyenge hulaŋ
yengim meme akyengimbo dennennge
bunge agep.
7 Hain akto sop hinge amâ Yesu Kristo
lâuwâŋe purik katbiap dâm lâmgomai amâ
Anutunge wan me wangât laune lokowaigât
umburuk akbâirâm tânyengumap.
8 Akto sop kâlep manmâ hâkâŋ akbâigât
yâkŋe tân yengumap aregât Humonennge
Yesu Kristo are lâuwâŋe purik katbiawân
ainâk ye han biwiyenge âlepŋeâk okot
âlewân kinbai.
9 Akto Anutunge emelâk nannge olop biwi
konok mannetgât makmâ hâriep are bunge
bo akbopgât dop bo tatâp aregât Humo-
nennge Yesu Kristo olop biwi konok man-
mai. Manbiâ âmâ siân Yesu togowiawân
yekto dosayenge bo akbiap.

Korinti gâtŋande potalagi.

10 Galalupne, ye Yesu Kristogât kotnge
mem agatmâ lau lokoaŋmai aregât agak
meme hin aknet. Ye hârok agak meme
konogâk akbei. Akto bo potalakbei. Akto
ye hârok nâŋgâ nâŋgâyenge konok akto han
biwiyenge konok akmâ manbei.
11 Aregât lâuwâŋe makbe. Âmbâle
siâ kotnge Kolowe yâkgât kâmolân gâtnge
biknge nâŋgâlân togom hin makniŋi,
“Galalupge Korinti hânân manmai
areyengât hutyenân kuk humo yendâp.”
dâyi.
12 Akto yengâlân gâtnge biknande hin
dâmai, “Nen amâ Paulogât kâmolân gâtnge.”
dâmai. Dâ biknande amâ, “Nen amâ luâk
siâ kotnge Apolo yâkgât kâmolân gâtnge.”
dâmai. Dâ biknande amâ, “Nen Petorogât
kâmot.” dâmai. Dâ biknande amâ, “Nen Yesu
Kristogât kâmot.” dâmai. Ye hain dâmai
aregât nâŋgâre ârândâŋ bo akmap.
13 Akto yengât pat nâŋgâm âmâ hin
nâŋgân. Kristo amâ potalakmâ biknge biknge
bo agep. Akto nâŋe yengât dumyenân
lâwinân bo kilân. Nâŋgât kolân tuân bo kat
yegi.
14 Yengât hutyenân luâk lâuwâ siâ kotnge
Kirisipe akto Gaio, yâk konok tu puli
yelegân. Dâ luâk biknge tu bo puli yegân
aregât nâ Anutugât okot âlep nâŋgân.
15 Ageine yengâlân gâtnge biknande, “Nen
Paulo kotnge kondennge tu puli nenegi.”
dâwai aregât dâp bo tatâp. Gârâmâ nâ Anu-
tunge wan me wan agep aregât okot âlep
nâŋgâ aŋman.
16 Woe, nelâm niŋdâp. Bundâk Stepana
akto yâkgât kâmot amâ tu puli yengiân. Dâ
yengât kâmot biknge amâ tu puli yengiân me
bo amâ bo nâŋgân.
17 Aregât hin makbe. Nâ Kristonge luâk
âmbâle tu puli yekben dâm bo huŋgun
niŋep. Nâmâ Anutunge hin dâm makniŋep,
“Den pat âlepŋe are makyengiwen.” Amâ
luâk nâŋgâ nâŋgâgât bo makyengiman.

Hain akman dâine Kristoŋe lâwinân moepgât kârikŋeŋe yânŋe akbop.

Yesu amâ Anutugât kârikŋe akto Anutugât nâŋgâ nâŋgâŋe.

18-19 Akto Yesu lâwinân kombiâ moep aregât den pat âlepŋe aregât keiŋe makyeŋgiwe. Anutuŋe makto Yesaiaŋe kulemgoep aregât bikŋe hin tatâp, “Nâŋe nâŋgâ nâŋgâ luâk yeŋgât nâŋgâ nâŋgâyeŋe mem bâliwian. Akto nâŋgâ nâŋgâyeŋe olop yâk yeŋgât den kondere gewiap.” Anutuŋe hain dâmbo bunŋe akto luâk âmbâle bikŋe wan me wan akmâ hilipkowerâm Yesu lâwinân kilep aregât denŋe makmaen are amâ den yânŋe dâmai. Akto luâk âmbâle bikŋe Anutuŋe menenekmap nenŋe aregât nâŋgâm âmâ lâwingât denŋe heŋgem nengumap aregât den are âmâ Anutugât kârikŋe mem miawakmap dâm nâŋgâmaen.

20 Aregât nâŋgâ nâŋgâ luâk amâ yâgâte? Dâ luâk bikŋande kulem siâ siâ oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgomai âmâ yâgâte? Dâ sop iregât keiŋe nâŋgâ nâŋgâ luâk amâ yâgâte? Amâ Anutuŋe hângât nâŋgâ nâŋgâ mendo yânŋe akmap.

21 Aregât keiŋe amâ hin. Anutu nâŋgâ nâŋgâŋe humo yendâp aregât nâŋgâm ikiŋaet hanŋe watmâ hin dâep, “Luâk âmbâle nâŋgâ nâŋgârâ arekŋe nâŋgât keine nâŋgâwaigât dop bo tatâp. Akto nâŋgât hoŋ bawa luâk den pat âlepŋe makbai aregât pat nâŋgâ nâŋgâ luâk are nâŋgâm den gulip dâwai. Gârâmâ luâk âmbâle bikŋe den pat ire âlepŋe dâwai.” dâm aregât huŋgun nengimbo maktenŋe luâk âmbâle bikŋande biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ Anutuŋe heŋgem yeŋgumap.

22 Yuda luâk âmbâle kulem membiâ ekne dâm aregâlâk nâŋgâmai akto Yuda luâk âmbâle bo manmaiŋe nâŋgâ nâŋgâgât keiŋe hekat nengimbiâ nâŋgâne aregâlâk nâŋgâmai.

23 Gârâmâ nenŋe yeŋgât ukenŋe bo watmâ Kristo lâwinân moep aregât makmaen den are Yuda luâk âmbâle arekŋe nâŋgâm, “Den ire hianŋgimai.” dâm hâkâŋ akbiâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe gulip akmap. Akto Yuda luâk âmbâle bo manmaiŋe are nâŋgâmbiâ yânŋe akmap.

24 Dâ Anutuŋe nâŋgât dâtâŋe dâm oloŋ nenegep nen Yuda luâk âmbâle me Yuda luâk âmbâle bo manmai nen hârok hin nâŋgâmaen, Kristoŋe amâ Anutugât kârikŋe miawagâkgât lâwinân kombiâ mondo Anutugât kârikŋe akto nâŋgâ nâŋgâŋe humo miawagep nâŋgâmaen.

25 Amâ hin. Anutuŋe makto nanŋe moep are bikŋande nâŋgâmbiâ yânŋe akmap arekŋe luâkgât nâŋgâ nâŋgâyeŋe ewangimap. Akto Anutugât nanŋe moepgât nâŋgâmbiâ gemap arekŋe luâk yeŋgât kârikŋeyeŋe ewangimap.

26 Galama, hinŋe maktân aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Yeŋe agak memeyeŋe akmâ memini are nâŋgâi me? Anutuŋe yeŋgondo yâkgât kâmolân dewatiyi aregât nâŋgâm heŋgemgowei. Yeŋgâlân gâtŋe bikŋande nâŋgâ nâŋgâyeŋe aregât luâk âmbâle bikŋande nâŋgâ yeŋgimbiâ geminep. Dâ yeŋgâlân bikŋe luâk kârikŋe bo miawakyeŋgiminep. Akto bikŋe luâk kotdâ bo akmini.

27 Gârâmâ Anutuŋe aregât luâk nâŋgâ nâŋgârâ are hanâk dâm luâk dewunyeŋân humomo akmâ âgâ âgâŋe akmai are âmâ aŋun meyeŋgiwiapgât luâk âmbâle yânŋe gegeŋe dâm nengomai nen âmâ oloŋ nenekto nâŋgâ nâŋgâ luâk âmbâle arekŋe nenekmâ aŋun aŋgim pâpkomai. Akto luâk âmbâle bikŋe, “Kârikŋe akmaen.” dâmai are Anutuŋe aŋun meyeŋgiwiapgât luâk âmbâle yânŋerâm nengonmai nen amâ oloŋ nenekto luâk âmbâle kârikŋe arekŋe nenekmâ aŋun aŋgim pâpkomai.

28 Akto Anutuŋe luâk âmbâle âgâ âgâŋe kotdâ yeŋgonmai are yânŋe akbaigât luâk âmbâle yânŋerâm nengonmap. Nen âmâ oloŋ nenekto luâk âmbâle kotdâ are amâ hâmbâi aŋun aŋgim yânŋe akbai.

29 Anutu wangât hain akmap? Hingât. Siân Anutugât enemŋân kinbaenân siâŋe ikiŋe kotŋe mem agatbiapgât dop bo tatâp.

30 Aregât Anutuŋe ikiŋak konok heŋgem yeŋguep. Akto Anutuŋe ikiŋe konok Yesu Kristo olop dewati nenekto kindenŋe manman âlepŋân kat nenegep. Akto areâk bo. “Yesu Kristoŋe nâŋgât kâmot wan me wan umburuk manbâi aregât bunŋe yeŋgiâk.” dâm huŋgun aŋep aregât nâŋgâ

nâŋgânenŋe miawakmap. Akto Anutuŋe nenekmâ dosayeŋe bo tatyeŋgiâp dâmap are miawagâkgât huŋgun aŋdo giep. Akto aregâlâk nâŋgâm yâkgât lau lokomaen aregât wan me wan Yesuŋe âi mendo hain agep. Akto Yesuŋe hin dâep, “Dosa akmai aregât Ewenande kuk bo akyeŋgiwiapgât nunaet kâmot yeŋgât dumyeŋân kinbian.” dâep are bunŋe miawagâk dâm ikiŋe nengât dumnenŋân kilep.

31 Aregât Anutuŋe makto Yeremiaŋe hin kulemgoep, “Luâk âmbâle yeŋaet kotyeŋe bo mem agatbei. Humo nenŋaet kotŋe mem agatmâ heroŋe aganbei.” Hain yendâp aregât keiŋe miawakto kotnenŋe mem agatbaengât dâp bo tatâp.

2

Pauloŋe lâwin parâŋaet keiŋe makmâ miawagep.

1 Galama, aregât nâŋe yeŋgâlân togom âmâ Anutugât pat makyeŋgiwerân âmâ luâk kotdâ are yeŋgât pat bo makyeŋgiân akto nâŋgâ nâŋgâ humo olop bo makyeŋgiân. Bo.

2 Yesu Kristo lâwinân moep aregâlâk makyeŋgiân.

3 Akto yeŋgâlân pup pup togoân sop ain âmâ kârikŋe bo miawak niŋep. Akto hamep akmâ ongâ hogo hogo malân.

4 Akto den magân are amâ luâk nâŋgâ nâŋgârâŋe makmai hain bo magân. Amâ Anutugât Heakŋande meme akyeŋgimbo nâŋgât den nâŋgâmbiâ kârikŋe agep.

5 Akto luâk yeŋgât nâŋgâ nâŋgâyeŋande tân yeŋgumbo nâŋgâwâi dâm makyeŋgiân. Amâ Anutuŋe tânyeŋgumbo han biwiyeŋe yâkgâlân katmâ manmâ nâŋgâ aŋbei dâm makyeŋgiân.

Anutugât nâŋgâ nâŋgâ kârikŋe.

6 Gârâmâ Yesugât luâk âmbâle bikŋe handâ are Anutugât keiŋe nâŋgâwerâm aktâi are nâŋgâ nâŋgârâŋe den makyeŋgimaen. Akto nengât den ire amâ nâŋgâ nâŋgârâ luâk kembu manmai are hâmbâi yânŋe akbai aregât den hainare bo mak yeŋgimaen.

7 Bo. Ulikŋân Anutuŋe hân himbim bo liulewân ain den keiŋe nâŋgâm heŋgemgom hin dâep, “Nâŋgât kâmot han kau akmâ manman âlepŋân manbai.” dâm makmâ kalep. Anutuŋe hain nâŋgâmbo luâk âmbâle miawakbiâ den nâŋgâ nâŋgâ are heambugep.

8 Akto hângât luâk kembu humomo mali irekŋe den pat iregât keiŋe bo nâŋgâyi. Bo dondâ. Dâ nâŋgâyi dâine amâ Pagaleŋe Amboŋe Humonenŋe are lâwinân bo kombâi.

9 Aregât Anutuŋe makto kulemgoyi bikŋe hin tatâp,

> “Anutuŋe yâk han kalem aganmai yâk yeŋgât pat mem yeŋgiwiap are amâ luâk âmbâleŋe bo ekmai akto bo nâŋgâmai. Akto han nâŋgâ nâŋgâyeŋande bo nâŋgâm heŋgemgomai.” hain tatâp.

10 Are bunŋe miawakto Anutugât Heak are huŋgun aŋdo biwinenŋân mendo kotŋe siâ siâ are nâŋgâm heŋgemgoyion. Aregât keiŋe amâ Anutugât Heak kârikŋe are konokŋe ekmap. Ain tatmapgât Anutugât wan me wan are hârok ekmâ metemap.

11 Akto luâk siâŋe luâk siâgât biwiŋe ekbiapgât dop bo tatâp. Dâ luâk are ikiŋak biwiŋe kâlegen tatmap arekŋe konok ikiŋe biwiŋe kâlegen ekmap. Aregât luâk niŋande Anutugât nâŋgâ nâŋgâŋe are ekmap? Aregât dâp bo tatâp. Anutugât Heak konok arekŋe Anutugât wan me wan ekmâ nâŋgâmap.

12 Anutuŋe hângât nâŋgâ nâŋgâ bo nengiep. Borondâ. Gârâmâ Anutuŋe, “Nâŋgât kâmot wan me wan owâi akmâ yeŋgiwian are nâŋgâŋet.” dâm ikiŋaet Heak kârikŋe huŋgun aŋdo kautnenŋân miep.

13 Akto hângât nâŋgâ nâŋgâŋe bo watmâ âmâ Anutugât Heak kârikŋande kautnenŋân memap arekŋe den pat âlepŋe maknengimbo den keiŋe hekat yeŋgimaen. Akto nen Heakgât den bunŋe aregât makmâ den patŋe makyeŋgimaen.

14 Dâ luâk âmbâle bikŋe Anutugât Heak arekŋe bo meyegep arekŋe Heak âlepŋe are wan me wan nengimap are bo memai. Aregât lâuwâŋe makbe. Hângât luâk âmbâle arekŋe, “Woe, Anutugât Heak âlepŋe arekŋe luâk âmbâle wan me wangât biwiyeŋe Anutugâlân katmai are yeŋgimap are amâ yânŋe.” dâm hâkâŋe akmai. Hain dâmai aregât Anutugât Heak âlepŋe arekŋe okot âlepgât ikiŋaet wan me wan luâk

âmbâle hain akmai are bo yeŋgimap.
15 Dâ nen biwinenŋe Yesugâlân kalion
nengât keinenŋe amâ hin. Kristogât nâŋgâ
nâŋgâŋe emelâk nengât biwinenŋân talep
aregât wan me wan hâkgât siâ siâ are
potat yeŋgimaen aregât luâk siâŋe hâknenŋe
tunmâ denân bo kat nenekbiap.
16 Aregât Anutuŋe makto Yesaiaŋe hin
kulemgoep,
"Luâk âmbâleŋe Anutuŋe wan me wan
nâŋgâmap are nâŋgâm heŋgemgowaigât
dop bo tatâp. Akto siâŋe Anutu nâŋgâ
nâŋgâ hekalaŋbiapgât dop bo tatâp."
Gârâmâ nenâmâ Kristogât nâŋgâ
nâŋgâŋaet den mem manmaen.

3

Korinti gâtŋande potalakmâ bikŋe bikŋe agi.

1 Galalupne, nâ yeŋgâlân togo tatmâ ye
hângât nâŋgâ nâŋgâ nâŋgâmai aregât nâŋe
ye nanaŋ gurukŋe yeŋgât dop akmâ Kris-
togâlân biwiyeŋe getek kali dâm yaiwâk
den yeukŋe makyeŋgiminiân.
2 Akto ye sot kârikŋe nemberâigât dop bo
aregât nanaŋ gurukŋe dop hainâk manmai
dâm sot lâwindâk kârikŋe bo yeŋgim âmâ
namâk hainâk yeŋgiân. Akto hinŋe hainâk
biwiyeŋe Yesugâlân kârikŋe bo kali.
3 Yeŋe galalupŋe gasa akyeŋgimai akto
potalakmai aregât hin dân, Ye âmâ hân luâk
yânŋe akto Heak bâlâk akmai dân.
4 Ye bikŋe, "Nen Paulogât kâmot." dâmbiâ
bikŋande, "Nen Apologât kâmot." dâmbiâ
papalakmâ kotyeŋe mem agatmâ galagât
hogo hogo akmâ nâŋgâ aŋgimbiâ gemap
aregât hângât luâk âmbâle hainare akmai
aten.
5 Apolo amâ wan akmap? Paulo nâmâ
wan akman? Net amâ hoŋ bawa Anu-
tugât den makyeŋgietŋe nâŋgâyi. Aregât
Kembuŋe âi makmâ hârenetkiep dop areâk
meyiot.
6 Nâmâ alekŋe mem kâmelân. Dâ Apolo
amâ âi hele aregât âiŋe miep. Dâ Anutuŋe
âmâ memeŋe waŋdo bunŋe miawagep.
7 Aregât mem kâmetman nâŋgât bo mak-
baen. Akto âi hele memap yâkgât gai
bo makbaen. Meme aganŋdo bunŋe mi-
awakmap Anutu yâkgât konok makbaen.
8 Akto mem kâmetman akto âi hele akmap
net dopnetŋe konogâk. Aregât hâu âmâ âi
netŋaet dopŋân mem potatmâ memaet.
9 Net Anutugât bât tângo, dâ ye âmâ Anu-
tugât âi akto Anutugât emet.
10 Aregât Anutuŋe han kalem akmâ
meme akniŋep dopŋân nâ emet mâŋgim
bunŋande hambo tetembeŋe kârikŋe kât
are katere giep. Dâ nen hârok emet mâŋgi
mâŋgigât âi damunŋe akmâ manne.
11 Akto hambo gem kindâpgât Yesu
Kristo mem petâm panmâ siâ katenŋe
gewiap aregât dop bo.
12 Akto den dopŋe maktân are dewatim
makbe. Luâk siâŋe tetembeŋe are kakŋân
âi âlepŋe mem âmâ kât goli me siliwa me
puli humo panmâ lâwin kârikŋe âlep âlep
are mem âmâ emet kârikŋe ketuguwiap
me dowâk metewerâm konam akmâ lâwin
yânŋe me dakerâ mâpmâpŋe hanâk hanâk
mem togo ketuguwiap.
13 Benŋe hilâm siân umatŋe miawakmâ
kâlâpŋe ondo âmâ luâk âi miep aregât
keiŋe miawakbiap. Âlepŋe me bâleŋe miep
aregât keiŋe miawakbiap. Dop hainâk nen
Yesugât âi mem manmaen amâ hâmbâi
Anutuŋe sop humoân nengât âi dop kom
ekberâm âmâ kâlâp kato ondo nengât âi
meme gain gain hinare miawakto ekbaen.
14 Akto luâk siâŋe Yesu emelâk meyi
are yeŋgâlân arim ain âi âlepŋeâk mendo
kinbiâ Anutuŋe dop kom ekmâ âlepŋerâm
hâuŋe âlepŋe waŋbiap.
15 Dâ luâk siâ âi mendo kâlâpŋe wan me
wan oaŋdo âiŋe akto hâuŋe bâlâk tatmâ
manbiap. Dâ ikiŋe âmâ kâlâp ululunŋânba
âlepŋe tatmâ âgâwiap.

Nen amâ Anutugât opmân bunŋe.

16 Galalupne ye âmâ Anutugât dengât
opmân aregât Anutugât Heakŋe biwiyeŋân
tatmap. Are bo nâŋgâmai mon?
17 Akto Heak âlepŋande emet ain tatmâ
nen olop manmap. Aregât gasalup-
nenŋande Yesugât kâmot gasa aknengi-
werâmbiâ Anutuŋe, "Kâmot ire amâ
nâŋgât aregât nâ olop manmai." dâm
gasalupnenŋe yeŋgumbo mombai. Amâ ye
Anutugât sumbe emetŋe hainare aregât.
18-20 Akto Anutuŋe makto siâŋe hin
kulemgoep, "Anutuŋe nâŋgâ nâŋgâ luâk

are yeŋgât nâŋgâ nâŋgâyeŋe are mem âmâ luâk are yeŋgumbo gulip akbai." Akto bikŋe hin tatâp, "Humoŋe âgâ âgâŋe luâk yeŋgât biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe amâ ekto yânŋe akmap." hain tatâp. Aregât hângât nâŋgâ nâŋgâ amâ Anutuŋe ekto bunŋe bo akmap. Aregât ye biwiyeŋe bo hianŋbei. Akto luâk hutyeŋân gâtŋe siâŋe, "Nâ hân iregât agak meme watmâ manmâ nâŋgâ nâŋgâne humo aktâp." dâmap âmâ yâkŋe nâŋgâ nâŋgâŋe are hamianŋdo hângât luâk âmbâle ekmâ ire âmâ luâk kopa dâmbiâ âmâ Anutuŋe, "Luâk ire nâŋgâ nâŋgâŋe hinŋe humo aktâp." dâwiap.

21 Aregât yeŋe luâk siâgât kotŋe bo mem agatmâ yâkgât nâŋgâ nâŋgâŋe bo watbei. Akto siâ me siâ hârok yeŋgât tatmap.

22 Nâ Paulo akto Apolo akto Petoro tânyeŋgunerâm manden. Akto hângât wan me wan me manmaen me mombaen me wan me wan hinŋe tatmap me beirâ miawakbiap are hârokŋe tânyeŋguwaengât manden.

23 Akto ye amâ Kristogât mandâi. Akto Kristo amâ Anutugât manmap.

4

Aposolo yeŋgât keiyeŋe.

1 Yeŋe âmâ nenŋe makyeŋgimaengât hin nâŋgâwei, "Pauloma Kristogât keiŋe maknengimai. Hoŋ bawa agaŋmâ Anutuŋe ulikŋân yoŋâk kalep are mem makmâ miawakmâ damunŋe akmai." dâwei.

2 Akto luâk siâŋe hoŋ bawa siâgât makto launŋe lokom âi mendo ârândâŋ akmap dop hainâk âi damunŋe akmâ heŋgemgom mandenŋe ârândâŋ akmap.

3 Akto nunaet keine makbe. Ye me luâk mendugu menduguân yâkŋe luâk nâŋgâ nâŋgâyeŋân nâŋgât denân hâknân hâknân makbai amâ nâŋgâre bunŋe bo akbiap. Akto nunak âkâ nâ nunak den âiân bo kalakbian.

4 Bunŋe nunak âi bikŋe mesogân me bo amâ bo nâŋgân gârâmâ Humo ikiŋak âmâ nâŋgât keine me agak memene ekmap. Akto denân kat nekbiap.

5 Aregât ye Humogât sop boâk miawaktoân luâk âmbâle hâkyeŋe tunmâ denân bo katyekbei. Akto sop are miawakto âmâ Humonenŋe ikiŋak gem âmâ ainâk ikiŋak wan me wan bo nâŋgâmaen are mem miawakbiap. Akto hannenŋân me biwinenŋân wan me wan nâŋgâmaen are hainâk mem miawakbiap. Akto sop ain âmâ Anutuŋe nen hârok âi nenŋaet hâu nengiwiap.

6 Galama, wan me wan yu kulemgoân ire amâ Apolo me nâ netŋaelân katmâ maktân. Amâ hingât maktân. Ye nâŋgâm heŋgemgom Anutuŋe makto kulemgoyi are wan me wan yendâp aregât bo loŋgaiwei. Hain akmâ yeŋaet nâŋgâmbiâ bo agatbiâp. Akto gala yeŋgât nâŋgâmbiâ bo gewiâp.

7 Akto niŋande potatyekto luâk âmbâle bikŋe ewangiyektâi? Akto wan me wan memai are Anutuŋe yeŋgiep, aregât wangât hin dâmai, "Wan me wan ire siâŋe bo nengiep akto nâŋgâ nâŋgâ nenŋaelânba miawagep." hain dâmai? Amâ bo ârândâŋ akmap.

8 Akto ye hin makbiâ nâŋgân, "Emelâk nâŋgâ nâŋgânenŋe humo aktâp. Akto wan me wan emelâk ârândâŋ agion. Paulo akto Apolo bo tân nengumbelan nâŋgâ nâŋgârâ agion." dâmai, amâ netŋe bo tânyeŋguetŋe luâk kembu bo akmai. Wangât ye hain nâŋgâmai? Ye agak meme yeŋe âlepŋe dâine ye olop heroŋe akbâen.

9 Aregât hin nâŋgân. Anutuŋe aposololupŋe nen âmâ luâk yânŋe yâk yeŋgât kâmolân katnenegep. Bugâgât pat agakŋe hainare, hârok dondâŋe aŋelo me luâk nenekbiâ bâleŋe hainâk hinare akmaen.

10 Nen Kristogât akmâ luâk nâŋgâ nâŋgâ bâlâk akmâ gayion. Dâ ye âmâ Kristogâlân dewatim nâŋgâ nâŋgârâ humo akmâ gayi. Nen âmâ yeukŋe gegeŋe akmâ gayion. Dâ ye âmâ kârikŋe olop akmâ gayi. Ye âmâ bikŋande yekbiâ humo âgâ âgâŋe akmai. Dâ nenekbiâ gegeŋe akmaen.

11 Aregât nen âmâ tu sotgât mom bâlim manmâ gayionŋeak manmâ gaen. Akto himbân hambuŋeâk lalakmâ Yesugât keiŋe bo nâŋgâmai arekŋe kuk heŋgânâk nenekbiâ emet kepia bâlâk manmâ gayionŋeak manmâ gaen.

12 Akto nenŋe bâtnenŋande puligât âi humo memaen. Akto hâkgât luâk âmbâleŋe den hembalik makmâ giriŋ nengimai. Hain akbiâ âmâ nen âmâ Humoŋe tân

yeŋguâk dâm ulilaŋmaen. Akto yâkŋe âmâ kuk heŋgân aknengimbiâ âmâ ainâk hâuŋe bo yeŋgim âmâ nâŋgâm hansumbu akmaen.
13 Yâkŋe den bâleŋe makmâ kotnenŋe mem gembiâ nen âmâ benŋe ainâk lumbe den makyeŋgimaen. Ulikŋân akto hinŋe hainâk akmai. Nen âmâ luâk âmbâle yeŋgât gagap panpanŋe hainare akmâ gayionŋeak manmâ gaen.

Pauloŋe Korinti luâk âmbâle ewe akyeŋgiep.

14 Galalupne, nâ den kulemgoân ire ye aŋun meyegâkgât bo kulemgoân. Nâ ye nanaŋlupne dop hainâk akmaigât okot âlep nâŋgâ yeŋgiman aregât den sami akyeŋgim damun agaŋgi goaŋgi akŋetgât den ire kulemgoân.
15 Bunŋe ye damunyeŋe akmâ Kristogât agak memeân damunyeŋe akmai are unduwâk tatyeŋgimai gârâmâ den pat âlepŋe pup pup makyeŋgiminiân a undup akmâ bo. Nune konok yeŋgâlân togom pup pup eweyeŋe dop hainâk akmâ den pat âlepŋe makyeŋgire den pat are âlepŋe nâŋgâyi.
16 Aregât hin hâmbiŋmâ wârakyekbe. Nâŋe agak meme akman are hainâk akbei.
17 Are miawagâkgât nâŋgâm Timoteo biwiŋe Humogâlân kalep yâk yeŋgâlân huŋgunaŋdere togoâp yâk âmâ nanne hinare okot âlep nâŋgaŋman yâk âmâ nâŋe kepia ârândâŋ ari Yesu Kristogât mendugumai aregât emetŋe ain makyeŋgiman aregât makyeŋgiwen dâm huŋgun aŋdere togoâp.
18 Akto yeŋgâlânba bikŋande Paulo bo togowiap dâm âgâ âgâŋe agi.
19 Dâ Humonenŋe yâkŋe âlepŋe dâmbo âmâ yeŋgâlân dowâk togowian. Togom âmâ sop ain luâk âgâ âgâŋe yeŋgât bo nâŋgâm âmâ agak memeyeŋe areâk ekbian dân. Togom yeŋgât den bo potatmâ nâŋgâwaen. Amâ agak memeyeŋe areâk ekmâ potatbian.
20 Akto Anutugât kâmot yeŋgât kârikŋeyeŋe amâ den makmai are bo. Bo kârikŋe. Patyeŋande amâ kârikyeŋe mem miawakmap.
21 Aregât togowianân gain gain nâŋgâwai? Orem miwindik yekbiangât kuk akmâ togowian me? Okot nâŋgâ yeŋgim yeukŋân togowian?

5

Luâk bâleŋe miep aregât den.

1 Galalupne, yeŋgât den are siânbaŋe makniŋbiâ nâŋgâre ârândâŋ bo aktâp. Agak meme bâleŋe hain arekŋe âmâ luâk âmbâle Yesu bo nâŋgaŋmai are yeŋgât hutyeŋân miawakto aŋun aŋgiwâi. Dâ ye âmâ bo aŋun aŋgiâi. Bâleŋe are amâ hin. Yeŋgâlân gâtŋe luâk siâŋe eweŋaet âmbenŋe miep.
2 Hain akto bâleŋe dondâ miawagep. Aregât wangât yeŋe yeŋaet nâŋgâmbiâ âgâmap? Hain bo. Bâleŋeyeŋe nâŋgâm makmâ miawakmâ okot bâle nâŋgâm mandâi dâine ârândâŋ akbop. Aregât dowâk luâk are hepunmâ watbiâ yeŋgâlânba ariwiap.
3 Dâ hâknande âmâ kâlewângen mandân dâ nâŋgâ nâŋgânande amâ hutyeŋân mandân aregât luâk bâleŋe miep yâkgât dosa miawagâkgât hin makmâ hâreân.
4 Yesu Humonenŋe yâkgât kolân konmâ luâk aregât den katmâ maktân. Ye mendugum kinmâ nâŋgât den nâŋgâm akto Humonenŋe Yesu Kristogât kârikŋe olop kinbai
5 âmâ ainâk Niambiŋe hâkŋe mem bâlimbo han biwiyeŋe potalagâkgât luâk are watbiâ ariwiap. Hain arim manmâ manmâ âgâmbo âmâ hâmbâi Humo are togowiawân âmâ Anutuŋe oloŋdo ikiŋaet kâmolânâk dewatiwiap. Are miawagâk dâm luâk are watbei.
6 Ye âgâ âgâŋe akmai are nâŋgâre bâliâp. Luâk bâleŋe agep aregât keiŋe den dopŋe hin makbe. Nen âmâ bau wiŋe bâleŋe siâ are bo mem panmâ are olop sot ondenŋe âmâ bâlimap. Amâ kalakŋe akmap. Dâ ye dop hainâk bâliwâigât luâk konok are watbiâ akŋângen ariwiap.
7 Nengât lama dosanenŋe bo agâkgât Kristo yâkŋe nengât sumbe akmâ moep aregât akmâ kalakŋe bâleŋe are potatmâ panbiâ arimbo bunŋe âlepŋe areâk akbei. Gârâmâ emelâk irakŋe maligât.
8 Hombaŋ irakŋe tatnerâm siâ me siâ kalakŋe âmâ hârok paniâm. Galalupnenŋe yeŋgât nâŋgâenŋe gemapgât akto bâleŋe

maleŋegât kalakŋe panmâ âmâ han kau kau akto bunŋe den are mem manmâ heroŋe maroŋe manbaen.

9 Galalupne, nâ ulikŋân kulem esenŋe siâ hin kulemgoân. Luâkŋe âmbenlupyeŋe hepunyekmâ aŋgâ olop hanâk hanâk manmai are gala bo katbei.

10 Are bâleŋe akmâ, me sotgâlâk nâŋgâmbiâ humo akmap me galagât wan me wan tatyeŋgiâp aregât nâŋgâmbiâ humo akto muneŋ akmâ kâmbu meyeŋgimai me lâpiogât nâŋgâmbiâ humo akmap luâk are amâ hâŋgât agak meme aregât egâlianŋmai yâk yeŋgât bo magân. Luâk are hepunyekbei dân dâine amâ hân ire hepunmâ himbimân manbâi.

11 Hain bo magân. Nâ hingât kulemgoân. Luâk âmbâle biwinenŋe Yesugâlân kalion dâmai amâ luâk âmbenlupyeŋe egâlianŋgât me lâpio yeŋgât yeŋgonmâk me galagât hogo hogo akmai me tu kârikŋe nem biwi gulip akmâ bâleŋe akmai luâk âmbâle hainare amâ hepunyekmâ yâk olop sot bo nembei.

12-13 Akto luâk âmbâle Yesugât kâmolân bo manmai are amâ Anutuŋe konok den âiân katyekbiap aregât nâŋe den âiân bo katyekman. Gârâmâ ye hutyeŋân Yesu nâŋgâ aŋmai yeŋgât dosa denyeŋe makbiâ ârândâŋ akbiâp. Aregât luâk bâleŋe akmâ eweŋaet âmbenŋe miep are watbiâ hutyeŋân bo manbiap.

6

Korinti gâtŋande kiapgâlân arimbiâ Pauloŋe nâŋgâmbo bâliep.

1 Akto den siâ togombo hin nâŋgân. Yeŋgât hutyeŋân gâtŋe siâŋe galaŋaet dosa den mem makbiap are Yesugât kâmot yeŋgâlân bo katmap are amâ keiŋe bo ekmâ nâŋgâmai. Wangât Anutugât den koko luâk are yeŋgâlân ariyi? Hain bo akbei.

2 Yesugât kâmot nenŋe sop humoân hâŋgât luâk âmbâle Yesugât kâmolân bo manmai are den âiân katyekbaen aregât nâŋgâi me? Wan me wan hânân yânŋe are makmâ miawakmâ keiŋe miawagâkgât makmâ den âiân katyekbaigât kârikŋe tatyeŋgimap. Hain akto hâŋgât luâk kotdâŋe yeŋgât pat mem miawagâkgât are yeŋgâlân bo ariwei.

3 Akto areâk bo. Nenŋe aŋelo yeŋgât den dât owâiŋe potatbaen. Aregât nen âlepŋe hâŋgât wan me wan den are lâuwâŋe potatbaen.

4 Akto den yânŋaet siâ siâ miawakto âmâ luâk âmbâle nâŋgâyeŋgienŋe amâ gegeŋe akmap, luâk hainare yeŋgâlân den ire potatnerâm arimbiâ bo ârândâŋ akmap.

5 Aregât yeŋgâlân gâtŋe nâŋgâ nâŋgâ luâk bo tatâp me? Ye den are nâŋgâmbiâ aŋun yeŋaet akŋetdâm kulemgoân. Aregât yeŋgâlân gâtŋe luâk nâŋgâ nâŋgâyeŋe olop siâ manmap yâkgâlân mem arimbiâ makyeŋgiwiap.

6 Ye âmâ hain bo akmai. Hângât kiap me kotdâ Yesugâlân gâtŋe bo areyeŋgâlai gala olop den dosayeŋe mem miawagâkgât arimbiâ amâ bâliâp. Dâ areâk bo. Anutu bonâŋgaŋmai yâk yeŋgâlân mem arimbiâ âmâ dondâ bâliâp.

7 Galama, den dosayeŋe Anutu bonâŋgaŋmai yâk yeŋgât dewunyeŋân miawakmap arekŋe biwi kat katyeŋe mem gemap. Aregât hin akbei. Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe galaŋe bâleŋe aganŋdo galaŋande hanâk dâm yâkŋe âlepŋeâk aganŋbiap. Akto yeŋgâlân gâtŋe siâŋe galagât wan me wan hilip koaŋmâ gulip kombo galaŋande hanâk dâm hain bo aganŋbiâp. Ye hain akmai dâine âlepŋeâk miawakbop.

8 Gârâmâ yeŋeâk akmâ bâlimai akto yeŋgâlân bikŋande galalupyeŋaet hiaŋgi den makyeŋgimai.

9 O galama, agak meme hain akmai aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk bâleŋe mem manmai are Anutuŋe ikiŋaet kâmolân bo dewatim katyekmap, ye aregât bo nâŋgâmai me? Ageine biwiyeŋe hianŋbâi gârâmâ luâk âmbâle hainare yeŋgât keiyeŋe hin makbe. Luâkŋe âmbenlupyeŋe hepun yekmai me dâp gulip manmai me lâpio yeŋgât nâŋgâmbiâ bunŋe akto manmai me luâk siânba yeŋgât nâŋgâm egâlianŋ bâleŋe manmai me luâk siânba yeŋgât dewunyeŋân aŋunŋe olowâk akmai

10 me kuk akmâ yeŋgum kâmbu akmai me wan me wan hârok ekmâ egâlianŋmai me tu kârikŋe nem biwi gulip akmai me den

hembalik makmai me puligâlâk nâŋgâm luâk bikŋe heyeŋgim umburuk akyeŋgimai luâk hain arekŋe amâ Anutugât manman are bo ekbai.
11 Akto yeŋgâlân bikŋande ulikŋân ye hain akmâ manmini. Dâ hinŋe ire âmâ Humonenŋe Yesu Kristo are akto Anutunennaet Heakŋande meyekmâ dosayeŋe pulim panmâ Yesugât kâmolân katyekbela biwi âlepŋân mandâi akto Yesuŋe dosayeŋe mem dumyeŋân kinmâ moep aregât Anutuŋe yekmâ dosayeŋe bo agep dâm yeŋgonlep.

Bâleŋe membâigât minao den.

12 Galama, ye hin dâmbiâ nâŋgân, “Wan me wan aktenŋe Anutuŋe nenekto âlepŋe akmap.” dâyi. Aregât makyeŋgiwe. Magi amâ âlepŋe gârâmâ kotŋe siâ siâ akmaen, arekŋe âmâ âlepŋe bo tân nengumap. Akto wan me wan tat nengiâp aregâlâk egâliaŋmâ hoŋ bawa aktenŋe paŋâk menenekto bâliwâen.
13 Aregât hin nâŋgân. Sot amâ âlepŋe Anutuŋe sotyeŋe dâm nengimap. Akto nembaengât dâm tep nenŋe kalep aregât sot amâ âlepŋe gârâmâ siân Anutuŋe bâin dâm sot akto tepnenŋe lâuwâ lâuwâ meteyelekto bo akbiandat. Dâ hâknenŋe amâ wan me wan egâliaŋgât dâtâŋe bo. Are âmâ Humonenŋaet damun akmap.
14 Akto Anutuŋe kârikŋe akmâ Humonenŋe mem momoŋânba agalep hainâk kârikŋe akmâ nen mem agatnenekto manmannenŋe irakŋe miawakbiap.
15 Akto hâkyeŋande âmâ Kristogât hoŋ bawa agaŋmai are bo nâŋgâmai mon? Akto hâkyeŋe âmbâle dâp gulip manmai are olop tatbiâ ârândâŋ akmap mon? Bo dondâ.
16 Aregât lâuwâŋe makbe. Anutuŋe makto Moseŋe hin kulemgoep, “Luâkŋe âmbâle mendo lâuwâŋe konok akmâ manbiandat.” hain kulemgoep. Aregât luâk siâŋe âmbâle bâleŋe mendo lâuwâŋe han biwi konok akmâ manmandat, are nâŋgâm heŋgemgowei.
17 Dâ luâk siâŋe Humogâlân andâmbo yâk olop han biwi konok akto nâŋgâ nâŋgâ konok akmandat.
18 Aregât luâkŋe âmbenlupyeŋe hepunyekmâ hanâk hanâk âmbâle aŋgâ bo meyekbei. Akto luâk âmbâle bâleŋe akmai amâ dosa memai gârâmâ hâkyeŋe bo mem bâliakmai. Dâ âmbâle hanâk hanâk olop manmâ ikiŋe hâk mem bâliakmap.
19 Aregât den umatŋe siâkâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe ikiŋaet Heak Âlepŋe huŋgunaŋdo biwiyeŋân miep aregât ye amâ yâkgât emet akmai. Akto ye âmâ yeŋaet bo.
20 Yesuŋe Anutugât kugânba ikiŋaet gilâmŋe kâimbo puligoyegep, aregât ye agak memeyeŋande Anutu kotŋe konmâ mem agatbeigât hâkyeŋe damunŋe akbei.

7

Luâkdâ âmbendâ yeŋgât den.

1 Ye kulemgom katniŋbiâ togombo oyaŋmâ meteân aregât wan me wangât ai nuguyi aregât hin makmâ miawaktere nâŋgâŋet. Luâk Yesugât kâmolân gâtŋande âmbâle bâlâk manbian dâm âmâ âlepŋe hain akto ârândâŋ akbiap.
2 Gârâmâ egâliaŋgât dâp dondâ yendâpgât luâk âmbâle hanâk hanâk dâp gulip manbâi dâm âmbâleŋe luâk amboŋân amboŋân meyekbei. Akto luâk âkâ hainâk âmbenlupyeŋe ikiŋeâk ikiŋeâk meyekbei.
3-4 Akto âmbâleŋe ikiŋaet hâkŋe are bo damunŋe agaŋgimap âmâ luâkŋande damunŋe agaŋmap aregât âmbenlupyeŋande hâkyeŋe luâklupyeŋe bo gangerâ yeŋgiwei amâ âlepŋeâk yeŋgiwei. Akto hainâk luâkŋe ikiŋaet hâkŋe bo damunŋe agaŋgimap amâ âmbenŋande damunŋe agaŋmap, aregât luâklupyeŋande hâkyeŋe are âmbenlupyeŋe bo gangerâyeŋgiwei amâ âlepŋeâk yeŋgiwei.
5 Aregât ye âmâ luâkdâ âmbendâ hâkyeŋe bo gangerâ aŋgiwei. Gârâmâ luâk âmbâi lâuwâ siâŋe Anutu kârikŋe ulilaŋbaet dâm âlepŋe sop ainâk Anutu ulilaŋbiandatgât tâlâwâk hâkyetŋe gangerâ aŋgim Anutu ulilaŋbela nâŋgâmbo âlepŋe akbiap. Dâ ulit sopŋe bo akto haminâŋgen Niambiŋe heyetkim bâleŋe aget dâwopgât âlepŋe luâkdâ âmbendâ meakbiandat.
6 Dâ ire makberân amâ bo makmâ hâreyeŋgiwerân. Bo. Maktere nâŋgâmbiâ bâliwopgât makyeŋgiân.
7 Nune âmâ hin maktân. Luâk hârok nâŋe âmbâle siâ bo meân hainâk bo akmâ

manbei gârâmâ are bo akmai. Dâ Anutuŋe kârikŋe ikiŋeâk ikiŋeâk menengimap siâŋe siâŋaet memap. Akto siâŋe siâŋaet memap aregât kârikŋe a areâk yeŋgiep aregâlâk nâŋgâm manbei.

Luâk âmbâle sigan akto kambut yeŋgât den.

8 Akto luâk âmbâle sigan akto âmbâle luâklupyeŋe moyi are yeŋgât âmâ hin makbe. Ye nâŋe âmbâle bo meân, ye hain luâk âmbâle bâlâk manbei amâ âlepŋe akbiap.

9 Gârâmâ luâk âmbâle biwiyeŋe kârikŋe bo damunŋe akmai arekŋe âlepŋe luâkdâ âmbendâ akmâ manbei. Akto egâliaŋgât kâlâpŋe mem bâli yekbopgât luâkdâ âmbendâ akmâ manbiâ huraguwiâp.

Luâkdâ âmbendâ yeŋgât den.

10 Akto luâkdâ âmbendâ yeŋgât den maktere nâŋgâŋet. Akto ire nâŋgât den a konok bo ire Humonenŋande tân nugumbo maktân, âmbâle luâkdâŋe luâklupyeŋe bo hepunyekbei.

11 Dâ âmbâle siâ emelâk luâk hepulep aregât luâk siâ bo membiâp. Me luâkŋe emelâk hepulep are olop magaŋgimbela âlepŋe dâmbo peniaŋgiwiandat. Akto luâk âmbendâ ye âmâ âmbenlupyeŋe bo hepunyekbei.

12 Dâ ye bikŋe luâkdâ âmbendâ agi yeŋgât den ire Humonenŋande bo magep amâ yân makbe. Yeŋgâlân gâtŋe luâk siâ hinŋe Yesu nâŋgâ aŋep gârâmâ âmbenŋe âmâ Yesu bo nâŋgâ aŋep yâkgât hin makyeŋgiwe. Âmbenlupyeŋande âlepŋe dâmbiâ âmâ âlepŋe meyekbiâ manbei aregât bo hepunyekbei.

13 Akto âmbâle hinŋe Yesu meyi âmâ luâklupyeŋe Yesu bo nâŋgaŋmai yeŋgât hin makyeŋgiwe. Luâklupyeŋande âlepŋe dâmbiâ âmâ hanâk bo hepunyekbei.

14 Aregât keiŋe hin. Nan baratlupyeŋe emelâk Anutugât pat akmâ manmai aregât nan baratlupyeŋe bâliwâi dâm Anutuŋe âmbâle ekmâ nâŋgât kâmot dâmap, aregât luâkŋe bo nâŋgâniŋmap are nâŋgât kâmolân katbian dâmap. Akto luâk Yesu nâŋgaŋmap âmbâle Yesu bo nâŋgaŋmai are yekmâ nâŋgât kâmolân katyekbian dâmap.

15 Akto Anutuŋe yeukŋân gala akmâ manŋetgât nengonmap aregât luâk me âmbâle Yesu bo nâŋgaŋmai arekŋe âmbenlupyeŋe me luâklupyeŋe hepunyekberâm âlepŋe hepun yekbai.

16 Gârâmâ âmbâle Yesugâlân gâtŋe arekŋe luâklupyeŋe olop manmâ makyeŋgimbiâ luâklupyeŋe Yesugâlân biwiyeŋe âlepŋe katbai. Akto luâk yekâ hainâk âmbenlupyeŋe olop manmâ yaiwâk akyeŋgimbiâ âmbenlupyeŋe Yesugâlân biwiyeŋe katbai, aregât bo nâŋgâmai aregât luâkdâ âmbendâ dowâk bo hepun akbai.

Ulikŋân malion hainâk manniâm.

17 Galalupne, ye hârok hin makyeŋgiwe. Nâ mendugumai emet ain hârok âgâm hin makyeŋgiman. Anutuŋe ye oloŋ yekmâ ikiŋaet kâmolân katyegep sop ain ye kin kin gain gain kili. Akto Humonenŋande kin kinyeŋe gain gain yeŋgiep aregâlâk nâŋgâm manbei.

18 Aregât ye Yuda gâtŋe ulikŋân hâkyeŋe gâiyi are Anutuŋe oloŋ yegep ye âmâ Anutugât pat hâkyeŋe gâiyi aregât tiripŋe bo gulip goaŋgiwei. Dâ bikŋe Yudagât agak meme bo watmâ âmâ hâkyeŋe bo gâiyeŋgiyi hain akbiâ ainâk Yesuŋe oloŋyegep, ye âmâ gâinenekbei hain bo nâŋgâwei.

19 Are lâuwâŋe makbe. Hâkyeŋe gâi gâigât me bo gâi gâigât are Anutuŋe bo ekmâ nâŋgâmap. Akto yâkŋe âmâ nen launŋe lokom manbaen are gâlâk nâŋgâmap. Aregât hâkyeŋe gâi gâigât bo nâŋgâwei.

20 Galama ye kin kinyeŋe ain me ain kinbiâ Yesuŋe yeŋgonlep kin kin ainâk kinbei.

21 Dâ hoŋ bawa âi membiâ yeŋgonlep are nâŋgâmâk bo akbiâ âmâ kambiamyeŋe umatŋe bo akbiap. Gârâmâ damunlupyeŋe âlepŋe ariŋet dâmbiâ âmâ ainâk hoŋ bawa agaŋmai arewa sopanmâ yeŋgât manmanyeŋe yeâkgât damunŋe akbei.

22 Dâ aregât siâkâ makbe. Ye hoŋ bawa âi manmai are Humonenŋande yeŋgonlep aregât yeŋe luâk me siâ siâ hoŋ bawa bo akyeŋgimaen dâm heroŋe akbei. Dâ yeŋe siâ hoŋ bawa bo agaŋgimai are Humonenŋe yeŋgonlep aregât Kristo hoŋ bawa agaŋmai.

23 Yesuŋe Anutugât kugânba yeŋgât dumyeŋân kinmâ puligoyegep aregât

Humogâlâk nâŋgâm luâk yeŋaet bo nâŋgâ aŋgiwei. Amâ Kristo konok nâŋgâ aŋbei.

24 Hain akmâ ulikŋân Humonenŋe oloŋ yegewân gain mali, a hainâk mem manmâ sop hinŋe âkâ kinmâ Anutugâlân dewatiwei.

Luâk âmbâle sigan yeŋgât den.

25 Akto ye sigan yeŋgât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Humonennŋande bo makniŋep âmâ nunak maktân aregât Anutu lumbe Amboŋe arekŋe nâŋgâ niŋdo ârândâŋ akmap aregât nâŋgât den tângomap.

26 Sop hinŋe dâtŋe metŋe dondâ miawaktâpgât ye luâkdâ âmbendâ manmai me sigan manmai hainâk manmâ âgâwei.

27 Aregât yeŋgâlân bikŋe luâk âmbendâ emelâk agi ye âmbenlupyeŋe bo hepunyekbei. Dâ luâk sigan manmai yeŋe âmbâlegât bo makbei.

28 Dâ âmbâle memberâm akmâ membiâ bo bâliwiap. Akto âmbâle sigan hainâk luâk mendo bo bâliwiap. Akto hain arekŋe hângât umatŋe miawakyeŋgiwopgât hain kulemgoân.

29 Galalupne, umatŋe dondâ miawak yeŋgiwiapgât sop tâlâwâk aktâp aregât âmbenlupyeŋe olop mandâiŋe âmbenlupyeŋe aregâlânâk bo nâŋgâm manbei.

30-31 Akto hânân âlepŋe manmai ire bo akbiap aregât indemaiŋe inde bâlâk manmai hain are akbei. Heroŋe maroŋe akmaiŋe manmâ hero maro bâlâk manmai hainare akbei. Akto siâ siâ mem aŋgim nene manmaiŋe âmâ imâ nengât bunŋe borâm manbei. Akto hân iregât tiripŋe bo akbiapgât hângât wan me wan mem manmaiŋe âmâ ire nâŋgâenŋe humo akbop dâm aregât nâŋgâmbiâ gewiâp.

32 O Galalupne, biwiyeŋe umatŋe akbop dâm maktân. Akto luâk âmbâle bâlâkŋe Humonennŋaet âiŋaet nâŋgâmâk akmai hain akmâ Humonennŋande nenekto ârândâŋ agâk dâmai.

33 Dâ luâk âmbendâyeŋe âmâ hângât nâŋgâm hanoko akmai. Akto âmbenlupyeŋande nâŋgâyeŋgimbiâ heroŋe âlepŋe agâkgât manmai. Hain akmâ Humonennŋaet me âmbenlupnenŋe yeŋgât ukenŋe akne dâm han lâuwâ akmâ manmai.

34 Akto âmbâi sigan yâkâ hainâk Humonennŋaet âiŋaet nâŋgâmâk akmai. Akto han biwiyeŋe Yesugât dâtâŋe agâkgât nâŋgâmai. Dâ âmbâle luâkdâŋe âmâ hângât nâŋgaŋmai. Akto luâklupyeŋe yeŋgât nâŋgâyeŋgimbiâ heroŋe ârândâŋ agâkgât nâŋgâmai.

35 Ye hârok âlepŋe mannŋetgât dâm den are makyeŋgiân. Dâ ye hin me hain akŋet dâm wârakmâ hâwâtyekbegât hain bo makyeŋgiân. Ye hanâk hanâk bo manmâ âmâ biwi kambiamyeŋe mendugumbiâ Humogâlân lâwindâk kilâkgât maktân.

36 Akto ewe siâŋe baratne âmbâi sigan tat tatŋe akbop dâm âlepŋe luâk siâ waŋdo mendo bo bâliwiap.

37 Dâ luâk ewe siâŋe nâŋgâ nâŋgâ kârikŋe tatmap yâkŋe baratne yân tatbiap dâm nâŋgâmbo âmâ ârândâŋ akbiâp. Akto owâim hain makmâ kârikŋe ketugumbo ârândâŋ akbiâp.

38 Haingât luâk siâ baratŋe luâgân kato âlepŋe akbiap. Dâ siâŋe baratne siganâk malâk dâm gangerâmbo âmâ ârândâŋ akmâ heŋgemgowiap.

Kambut yeŋgât den.

39 Akto ye âmbâle luâkdâ hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Ye luâklupyeŋe olop manmâ âgâm bo hepunakbei. Dâ luâklupyeŋe mombiâ âmâ âlepŋe luâk siâ Humonennŋande meyegi aregâlân gâtŋe luâk siâ ukenŋe nâŋgâm memberâm âmâ âlepŋe membei.

40 Dâ luâk bâlâk yân manbian dâm manbai aregât agak meme bikŋe âlepŋe ewangiyekbiap. Hain akto heroŋe akbai, hain nâŋgân. Ire nune den. Dâ Anutugât Heakŋande tân nugumbo maktân.

8

Lâpio yeŋgât sotgât hanokoakmâ mali aregât den.

1 Akto Korinti kepian manmâ Yesu bo nâŋgâmai yâkŋe sot soŋgo lâpio yeŋgât enemyeŋân katmâ om nem bikŋe aŋgim neneân katmai ye are nâŋgâmbiâ han lâuwâ agep are nâŋgân. Aregât hin makbe. Yeŋgât bikŋande hin dâmai, “Nen keiŋe nâŋgâ nâŋgârâ humo manden aregât hanâk wan me wan mendenŋe ârândâŋ akmap.” Ye hain dâmbiâ are nâŋgâre bunŋe

akto gârâmâ nâŋgâ nâŋgâgât keiŋe âmâ kotyeŋe mem agat agat miawakmap. Dâ okot âlep akyeŋgim manbiâ âmâ kambiamyeŋe kârikŋe ketugumap.

2 Aregât yeŋgâlân gâtŋe siâ nâŋgâ nâŋgâne emelâk humo aktâp dâmap âmâ yâkgât nâŋgâ nâŋgâŋe bunŋe bo yemap.

3 Dâ yeŋgâlân gâtŋe siâ âmâ Anutu okot âlep aganŋbiap yâk âmâ Anutuŋe nâŋgâm heŋgemgoaŋbiap.

4 Lâpiogât sot soŋgogât âmâ hin nâŋgâmai. Lâpio âmâ siâ me siâ yânŋe bunŋe bo. Anutu konok amâ bunŋe.

5 Kembulupŋe himbimân mandâi me hânân mandâi amâ yem ariâi aktâp.

6 Dâ nen âmâ Anutu Ewenennŋe konok mannengimap. Yâkgâlânba siâ me siâ miawaknengimap. Akto nen yâkgâlân manden. Hain akmâ Kembu konok Yesu Kristo yâkgât bâtŋânba siâ me siâ hârok miawagep akto nen manmâ metien.

7 Gârâmâ nengâlân gâtŋe bikŋe aregât keiŋe hain âlepŋe bo nâŋgâm heŋgemgomai, akto hain arekŋe ulikŋân lâpio bunŋe dâm mali, yâk hinŋe Yesu nâŋgaŋmân âmâ sot hain are nem âmâ biwiyeŋe kârikŋe bo aregât lâpio arekŋe biwiyeŋe mem helen ketugumbo umatŋe akmap.

8 Akto Anutuŋe sotgât akmâ bo nâŋgâ nengimbo âlepŋe akbiap. Aregât sot lâpio yeŋgâlânba are nendennŋe Anutuŋe bo nâŋgâm mem agatnengiwiap. Me bo nendennŋe nâŋgâm bo mem ge kat nenekbiap.

9 Gârâmâ yeŋgâlân gâtŋe, “Wei are emelâk nâŋgân hanâk hanâk nendennŋe ârândâŋ akbiap.” dâmai ye âmâ hin akbei. Galalupyeŋe biwi getegâk Yesugâlân kali areyeŋgât biwiyeŋe gulip akyeŋgiwopgât nâŋgâm heŋgemgowei. Akto sot nemberâm âmâ galalupyeŋe are yeŋgât ukennŋe nâŋgâyeŋgiwei.

10 Aregât bikŋe makbe. Ye biwiyeŋe kârikŋe ya maktân hamiaŋmâ panmâ hanâk lâpio emetŋân âgâm sumbe nem tatbiâ galayeŋe siâ biwiŋe kârikŋe bo arekŋe yekto, “Wei, nâkai âgâm nendere âlepŋe akberâp.” dâm âgâm nem tato haminân biwiŋe bâlimbo dosa akbiap amâ hâuŋe amâ yeŋgâlân miawakbiap.

11 Amâ ye hanâk nâŋgâ nâŋgânennŋe kârikŋe aktâp dâmai, aregât galayeŋe Kristoŋe yâkgât dumŋân kinmâ moep arekŋe yekmâ âgâm mem nendo bâliwiap. Dosa are amâ yeŋgâlân.

12 Ye hain akbiâ bâleŋe dondâ akbiap. Amâ ye hain akmâ galayeŋe biwiŋe getegâk kalep are mem bâlimbiâ biwiŋe gulip akbiap. Aregât dosa amâ yeŋgâlân. Dâ areâk bo. Ye hain akbiâ âmâ Kristogât kotŋe bâliwiap âmâ dosa amâ yeŋgâlân miawakbiap.

13 Aregât nâ sumbe nendere galanande aregât nekto biwiŋe bâliwopgât aregât nâŋgâmâk akmâ lâpiogât sot bo nem manmâ mombian. Akto sumbe borâm yân manmâ mombian. Aregât ye hain akbei.

9

Aposolo yeŋgât keiyeŋe.

1 Galalupne, yeŋe nâ hâkne tunbaigât dop bo tatâp. Aregât keiŋe hin. Nâ Aposolo Humonennŋe Yesu are egân aregât wan me wan ektere bunŋe akmap. Akto areâk bo. Niŋande pup pup den pat âlepŋe makyeŋgimbo biwiyeŋe Humonennŋaelân katmâ manmâ ya miawaktâi? Amâ nâ.

2 Akto siânba bikŋande, “Paulo amâ luâk yânŋe aposolo bo.” dâyi. Den are nâŋgâm bo hanokoakman. Akto nâŋgâm âmâ nâ Aposologât âi mem mandere ye Humonennŋaelân dewatiyi are nâŋgâm heŋgemgom luâk aregât den bo nâŋgâwei.

3 Luâk Paulogât keiŋe ekne dâmbiâ kotne bâliwop dâm den hâuŋe âmâ hin makyeŋgire nâŋgâŋet.

4 Nâ Aposolo âi mem mandere hâuŋe niŋbiâ ârândâŋ aktâp. Gârâmâ hain bo akman.

5 Akto Aposolo bikŋe akto Yesugât emilupŋe akto Petoro yâk âmbenlupyeŋe olop âiân arimai. Akto âmbenne tatniŋdâp dâine yâk olop arire ârândâŋ akbop.

6 Akto areâk bo. Aposolo bikŋande ulityeŋgimai are ârândâŋ akmap. Dâ nâ akto Banaba netkâ hain ulityeŋgietŋe dâine ârândâŋ akbop. Gârâmâ netŋe umat yeŋgiwâet dâm bo ulityeŋgim âmâ âi mendennŋe net wan ketuguyiot are hâukombiâ netgât sot hâukoyiot.

7 Aregât den dopŋe hin. Tembe loko
âi mem arimai damunlupyeŋande hâuŋe
yeŋgimai. Akto kalam amboŋe âi mem
mando sot âlimbo bikŋe nemap. Akto
makao damunŋe âi mem manmâ bikŋe
nemap. Aregât Aposologât âi mem man-
man aregât hâuŋaet ulityeŋgiman dâine
ârândâŋ akbop.
8 Are amâ luâkgât nâŋgâ nâŋgâŋe bo tân
nugumbo maktân. Anutugât den kulem-
goyi arekŋe hain dâmap are nâŋgâm hain
kulemgoân.
9 Den kârikŋe hainâk miawaktâp âmâ
hin. Anutuŋe makto Moseŋe kulemgoep
bikŋe hin tatâp, “Bulimakaoŋe âi mem
mando ainâk sot nembop dâm lauŋe bo
dâgâm gisapkowei.” hain yendâp. Den are
Anutuŋe bulimakao yeŋgât konok nâŋgâm
bo magep.
10 Anutuŋe nengât hain magep. Luâk
siâŋe âi kâmet kâmet are yân bo akmap. Sop
siân sot bunŋe miawakbiap aregât ukenŋe
nâŋgâm akmap. Akto luâk siâ sot pitim
mendugum katmap are âkâ hainâk bunŋe
membian dâm akmap. Anutuŋe aregât
hain makto Moseŋe kulemgoep.
11 Aregât nen yeŋgâlân biwigât âi siâ siâ
mem heŋgemgoyegiongât hâuŋe yeŋgâlânba
hângât siâ siâ menegât nâŋgâenŋe ârândâŋ
akmap.
12 Dâ nen âmâ hain bo nâŋgâmaen. Akto
yeŋgâlân gâtŋe makyeŋgimai are yeŋgât
bikŋande ulit yeŋgimai. Dâ nen âmâ
ewangi yekmaen aregât ulit yeŋgienŋe âmâ
ârândâŋ dondâ akbop. Dâ amâ hain bo
akmaen. Dâ bo ulit yeŋgimaen arekŋe agak
meme bikŋe ewangimap. Aregât siâkâ
makbe. Kristogât den pat âlepŋe bâliwop
dâm yeŋgâlânba sot me puli me wan me
wan menegât mak makŋe are menegât
nâŋgâm dâm bo ulityeŋgimaen.
13 Akto luâk sumbe opmânân âi memai
yâk âmâ sumbe bikŋe memai. Akto luâk siâ
alatan sumbe ogo yâk âmâ alatagât siâ siâ
bikŋe memai, are emelâk nâŋgâi. Aregât
nâŋgâm heŋgemgowei.
14 Haingât Humonenŋe nengât hin
dâep, “Nâŋgât den pat âlepŋe makmai
are bâlâk manbâigât âi mem manbiâ den
nâŋgâwerâm mendugum kinmai arekŋe
hâuŋe yeŋgiwei.”
15 Dâ nâmâ dâp are watman dâine
ârândâŋ akbop. Gârâmâ nâmâ dâp are
bo watman. Amâ ye aregât âlepŋe
akniŋŋetgât nâŋgâm âmâ ire bo kulemgoân.
Bo dondâ. Nâŋgât heroŋe bo akbopgât
luâk siâŋe siâ me siâŋe mopŋe nugumbo
mombian are âlepŋe dân.
16-17 Akto den pat âlepŋe makyeŋgiman âi
are nâŋgât kakŋân kali aten. Dâ âi aregâlâk
nâŋgâm manman dâine manmâ hâuŋe
membom. Akto Anutuŋe âi ire niŋmâ
huŋgun niŋep are nune hangât bo meân.
Hain akman dâine âi are bo mendere
âmâ yei, umatŋe bâleŋe miawak niŋbop.
Aregât hâuŋe bo ulit yeŋgim sot wan bâlâk
manman, aregât nâŋgâm heroŋe akman.
Mombian are âlepŋe dân.
18 Akto nâ hâuŋe wan meman? Hin.
Âi meman aregât hâuŋe niŋbiâ ârândâŋ
akmap gârâmâ hanâk hâuŋe are bo niŋŋet
dâm yân hâuŋe bâlâk arim makyeŋgiman.
Aregât biwine heroŋe akmap.

Paulo luâk keiŋe keiŋe are yeŋgât hoŋ malep.

19 Akto siânbaŋe nâŋgât magaŋgi niŋbiâ
nâŋgâm hanâk dâre umatŋe bo akmap. Nâ
luâk hârok yeŋgât hoŋ bawa bo manman
yeŋgât hanâk hoŋ bawayeŋe agân. Are
luâk âmbâle dondâ den pat âlepŋe nâŋgâm
Yesugâlân dewatim manŋetgât nâŋgâm
agân.
20 Aregât Yuda luâk âmbâle âlepŋe
akŋet dâm Yuda agak meme watmâ
makyeŋgiman. Akto den kârikŋaet hoŋ
bawa manmai yeŋgâlân manmâ luâk
âmbâle ire âlepŋe akŋet dâm hainâk den
kârikŋaet hoŋ bawa agân. Dâ nunak den
kârikŋe lokore Anutuŋe nekto huraguâkgât
bo malân.
21 Luâk âmbâle den kârikŋe bo nâŋgâmai
are yeŋgâlân arim manmâ luâk âmbâle ire
âlepŋe akŋet dâm hainâk den kârikŋe bo
nâŋgâmai are hainâk agân. Dâ nunak âmâ
Anutuŋe Kristogât den kârikŋe katniŋdo
are mem mandân.
22 Akto luâk âmbâle yeukŋe manmai yâk
yeŋgât bikŋande Yesu nâŋgaŋŋetgât dâm
hainâk yeukŋe agân. Akto luâk âmbâle
keiŋe keiŋe siâ siâ Anutuŋe heŋgemgo

yegâkgât dâp siâ siâ mem yâk hainâk akmâ âi mem manmâ yu gan.
23 Siâ siâ hârok are yân bo. Yesugât kot patŋe miawakmâ ariâkgât akman. Akto nunak âkâ aregât hâuŋe memberâm akman.

Paulo kârikŋe akmâ pârigiep.

24 Akto aregât den ginŋe makbe. Dop agakŋân luâkŋe wan me wan katbiâ tato memberâm pârigimai. Akto wan me wan amâ konokŋe wârakmapŋe togom memap. Akto ye dop hainâk hâuŋe wan me wan memberâm âi humo membei.
25 Akto luâk yâkŋe âmâ kârikŋe akberâm ukenŋaet bo nâŋgâm hâkyeŋe heŋgem agum hâuŋe memberâm âi humo memai. Dâ hâuŋe are amâ buluŋe yânŋaet dowâk dipkomap aregâlâk nâŋgâm pârigimai. Akto nen âmâ pârigim arimaen nâŋgâ nâŋgânenŋe yeukŋe akbop dâm damunŋe akmaen. Akto nenŋe hâuŋe kârikŋe membaen.
26 Aregât nâ nunak gai pirâman. Hain akmâ horat kat katŋe a tiŋ tiŋâk ekmâ kinmâ pirâman. Nâ soŋ soŋ are dâp pâŋân gulip bo panman.
27 Bo. Nune yânŋe akbomgât hâk biwine mem geakmâ damunne akman. Amâ bikŋe makyeŋgiân aregât hâu bâlâk manbomgât.

10

Yuda yeŋgât den pat.

1 Galama, Yuda nengât hakulupnenŋe siâ me siâ mem mali aregât keiŋe nelâmyeŋgiwopgât makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe yâk yeŋe hârokgât damunyeŋe akto aregât hamandatŋe dâp hekat yeŋgimbo arim haru hâtikoyi.
2 Akto areâk bo. Anutuŋe makto Moseŋe damunyeŋe akto siâ siâ âlepŋe hamandatgât pat akto harugât pat miawakyeŋgiep.
3 Akto Anutuŋe sot akto tu yeŋgimbo hârokŋe neyi.
4 Akto tu aregât keiŋe hin, Anutuŋe bâgilupnenŋe kât siâ hekat yeŋgimbo kât kâlegenba tu gembo neyi dop hainâk Anutuŋe Kristo huŋgunaŋdo hamiyeŋân arimbo yâkgâlânba kârikŋe gembo meyi.
5 Akto Anutuŋe bâgilupnenŋe bikŋe agak memeyeŋaet nâŋgâm bâlimbo hân yânŋân mom meteyi.
6 Yâk yeŋgâlân are miawagep kulem arekŋe nengât den minao aktâp. Akto nen yâk bâleŋaet okot tuk tuk agi hainâk akbâengât den are tatâp.
7 Anutugât denŋande hin dâmap, “Luâk âmbâle lâpio yeŋgât meteyeŋân sot om nem kep mem bâleŋe agi.” aregât ye nâŋgâm heŋgemgom hain bo akbei.
8 Akto yâk yeŋgâlân gâtŋe bikŋe egâliaŋ bâleŋe akmâ luâk âmbâle hanâk hanâk mem hepun akmâ bâleŋe agi aregât Anutuŋe yeŋgumbo kâmot humo 23 tausen moyi. Nen hain akbâengât den are oyaŋmâ hamewakmâ âmâ nen hain bo akbaen.
9 Akto yâk yeŋgâlânba siânbaŋe Humonenŋaet dewunŋân âgâ âgâŋe keiŋe keiŋe akberâmbiâ dop yeŋguep. Aregât mulumŋe yeŋgimbiâ moyi. Nen hainâk Anutu dop kom bâlewâengât den are oyaŋmâ hamep akmâ hain bo akbaen.
10 Wan me wan Anutuŋe yeŋgimbo ekbiâ giep. Akto yâk yeŋgâlânba bikŋande, “Anutuŋe bo damun nenŋe akto âmâ lâpio kotŋe mem agatne.” dâmbiâ âmâ mem bâli bâli aŋeloŋe mem bâliyekmâ metiep. Aregât nen hain henengiwop dâm den are oyaŋmâ hamep akmâ hain bo akbaen.
11 Yâk yeŋgâlânba siâ siâ miawagep arekŋe ye hain akbâi dâm dop kalep. Akto hân purik âgâwiapgât sop ewumâk manden nengât Moseŋe den minao ire kulemgoep.
12 Aregât yeŋgâlân gâtŋe bikŋe nen âlepŋe bâleŋe bo akbaen dâm âmâ bâleŋe akbâigât han biwiyeŋe damunŋe akmâ heŋgemgom manmâ âgâwei.
13 Akto yeŋgâlân dopko dopko miawakmâ togomap are luâk hârok nengâlân miawakmap. Gârâmâ Anutuŋe nengât akmâ manmap yâkŋe biwiyeŋe ekmâ biwi yeŋaet kârikŋe bo akbop dâm dopko dopko miawak yeŋgimboân ainâk biwiyeŋe kârikŋe ketugumap, âlepŋe manbaigât dâp tatyeŋgiâp.
14 Aregât akmâ lâpio kotŋe mem agat agatgât are hepunbei.

Kembugât sot nem gaetŋe lâpiogât sot bo nembaen.

15 Galalupne, ye nâŋgâ nâŋgâ olop
mandâi aregât den ire maktere yeŋak
nâŋgâm ekŋet.
16 Hâpuân waiŋ kâim yeŋgimaen are
Anutuŋe ekmâ âlepŋe dâmap. Aregât Anutu
okot âlepgât mepaiŋe mem maŋganmâ
aŋgim nemaen. Aregât mendugum
kinmâ Kristogât gilâmŋe nengât kâiep
dâm nâŋgâm heŋgemgomaen. Akto okot
âlepgât maŋganmâ aŋgim akmâ sot mem
munditmâ nem Kristo olop kâmot konok
akmaen aregât mindugum kinmaenân
Kristo nengât dâm hâkŋe yeŋgimbo mem
bâliyi are nâŋgâm heŋgemgomaen.
17 Sot koaŋe konok aŋgim akmaen aregât
bunŋe nen luâk âmbâle dondâŋe gala kâmot
konok akmaen.
18 Akto ye Yuda luâk agak meme memai
are nâŋgâm heŋgemgoŋet. Sumbe katmâ
ombiâ ondo nembiâ âmâ ainâk Anutuŋe
meme wâtŋe akyeŋgimbo kâmot konok ak-
mai.
19 Gârâmâ den yu kulemgoân aregât
keiŋe hin. Luâk âmbâle lâpiogât sumbe
omai arekŋe âlepŋe bo aktâp. Akto lâpio are
âkâ bunŋe bo aktâp.
20 Gârâmâ luâk âmbâle Anutugât bo
nâŋgaŋmaiŋe lâpiogât sumbe omai are
amâ sinduk baniara bâleŋaet nâŋgaŋmâ
omai. Aregât nâ yeŋgât hin maktân. Ye
sinduk baniara bâleŋe are yeŋgât bonâŋgâ
yeŋgiwei. Amâ sinduk baniara olop kâmot
konok akbâigât.
21 Ye mendugum emet siân âgâm Hu-
moŋe nengât moep nâŋgâm aregât sot tu
nem metem âmâ ainba gain gain arim
sinduk baniara bâleŋe olop menduguwai?
Hain bo akŋet. Ye Humogât sot kat kat
ainba sot nem manmâ âmâ ainba sinduk
baniara yeŋgât kat kalânba sot nembiâ âmâ
bâleŋe dondâ akmap.
22 Ye sinduk baniara areyeŋgât
nâŋgâmbiâ humo akto âmâ Humoŋe nâŋgâ
yeŋgimbo bâleŋe akmap. Are miawagâkgât
hain meyi mon? Nengât kârikŋenenŋande
âmâ Anutugât kârikŋeŋe ewangimap dâmai
mon?

Wan me wan hârokŋe amâ bo tân nengumap.

23 Akto ye hin dâmbiâ nâŋgân. Kotŋe siâ
siâ hârok tatnengimap are mem mandenŋe
ârândâŋ akmap dâyi. Aregât makyeŋgiwe.
Bundâk magi. Gârâmâ kotŋe siâ siâ
hârok tatyeŋgimap arekŋe âmâ âlepŋe bo
tânyeŋgumap. Akto biwiyeŋe bo mem
kârikŋe ketugumap.
24 Aregât ye yeŋaet bo nâŋgâm âmâ
galalupyeŋe yeŋgât nâŋgâ aŋgiwei.
25 Han lâuwâ akbâigât ye kâmolân soŋgo
puligowerâm nâŋgâm hanâk puligom om
nembei. Akto sot ire yânŋe me lâpio
dewun yeŋânba togoâp hanâk om nembe
dâm makmâ nâŋgâmâk bo akbei. Akto
hanokoak bo akbei.
26 Amâ hingât. Hân ire amâ Humo-
nenŋaet aktâp. Akto wan me wan hânân
yendâp akai Humonenŋaet aktâp.
27 Dâ luâk âmbâle Anutu bo nâŋgâ
aŋmaiŋe yeŋgâlân gâtŋe siâŋe yeŋgondo
emetŋân âgâmbiâ sot soŋgo om yeŋgimbo
nâŋgâmâk bo akmâ hanâk nembei. Akto ai
pei bo aganŋbei.
28 Gârâmâ siâŋe soŋgo ire lâpio yeŋgât
sumbe dâmbo âmâ luâk aregât nâŋgâmâk
akmâ borâwei. Are nembiâ luâk
makyeŋgimbo aregât biwiŋe bâliwop dâm
bo nembei.
29 Luâk aregât biwiŋe bâlewop dâm hain
akbei. Dâ biwige amâ âlepŋe agâk. Aregât
hin makbei. Nâ wan me wan nendere
biwine ârândâŋ akmap aregât luâk siâŋe
nâŋgât nâŋgâniŋdo wangât bo bâlimap.
30 Akto nâ Anutuŋe han kalemŋaet
niŋepgât akmâ mepai meaŋmâ sot nendere
wangât siâŋe nâŋgâm bâliniŋdâp?
31 Gârâmâ hin akbei. Ye sot soŋgo nem-
berâm me wan me wan akberâm Anutu
okot âlep agaŋmâ kotŋe mem agatmâ me-
paiŋe membei.
32-33 Akto nâ luâk keiŋe keiŋe arekŋe
nekbiâ âlepŋe agâkgât neman. Dâ nunaet
siâ siâ âlepŋe akmangât bo nâŋgâm luâk
âmbâle dondâ den pat âlepŋe nâŋgâmbiâ
Anutuŋe heŋgemgoyekbiap dâm luâk âmbâle
siâ siâgât ukenyeŋe meman. Akto ye
hainâk Yuda luâk me Girik luâk bikŋe akto
Anutugât luâk âmbâle yeŋgât dewunyeŋân
dosa bâlâk manbiâ yekbiâ bo bâliwiapgât
yâk yeŋgât nâŋgâyeŋgiwei.

11

Luâk âmbâle keinenŋe.

1 Galalupne, nâ Kristo wan me wan miep
are hainâk meman aregât ye hainâk nâŋgât
agak memene watbei.
2 Ye nâ wan me wan agân are nâŋgâm
makmâ hâre hârenaet den are watmâ mali
are nâŋgâre âlepŋe aktâp.
3 Dâ ire siâ maktere nâŋgâŋet. Anutu
âmâ Kristogât Kautŋe akto Kristo âmâ luâk
nengât Kautnenŋe akto luâk amâ âmbâle
yeŋgât kautlupyeŋe.
4 Aregât luâk siâ sâŋgumŋe kautŋe tigim
kinmâ Anutu ulilaŋbiap me Anutugât den
dât makmâ miawakbiap amâ kautŋe aŋun
meaŋbiap.
5 Me âmbâle siâ sâŋgumŋe kautŋe bo tigim
kinmâ Anutu ulilaŋbiap me Anutugât den
dât makmâ miawakbiap are âkâ hainâk
kautŋe aŋun meaŋbiap. Akto âmbâle gulip
manmai olop are dopyeŋe konogâk aktâp.
6 Aregât keiŋe amâ hin. Âmbâle siâ Anutu
ulilaŋberâm kautŋe bo tigim kinmâ hâkŋe
mem agatmap aregât yeŋe âmbâle bâleŋe
siâ kautŋe dumutŋe hârem anditmai aregât
âmbâle are aŋun aŋgiâkgât kautŋe dumutŋe
hârem anditbai. Dâ âmbâle hain arekŋe
aŋun aŋgim âmâ benŋe âlepŋe kautŋe tigim
manbiap.
7 Luâk âmâ kautŋe bo tigim manbiâp. Yâk
Anutugât tirip akto Anutuŋe ikiŋe kârikŋe
miawagâkgât mâŋginenegep. Dâ âmbâle
amâ luâkgât pagaleŋe ulikŋe.
8 Luâk amâ âmbâle gâlânba ulikŋân bo
miawagep. Amâ âmbâleŋe luâk gâlânba
miawagep.
9 Akto Anutuŋe luâk âmbâlegât akmâ
manbiapgât bo mâŋgiep. Bo. Amâ
âmbâleŋe luâk tângom manbiapgât mâŋgiep.
10 Aregât âmbâleŋe luâkgât amukŋân
mandâpgât sâŋgumŋe kautŋe tigiaŋgim
manbiâp. Amâ yân mando Aŋeloŋe ekbiâ
bâliwopgât.
11 Aregât hanâk luâk ikiŋeâk ikiŋeâk
manmâ âgâwai me âmbâle ikiŋeâk ikiŋeâk
manmâ âgâwai aregât Kembuŋe âmâ bo
makmâ hâriep.
12 Gârâmâ Anutuŋe luâk mem âmbâle ke-
tuguep. Dâ hinŋe âmbâle memelupnenŋe
yeŋgâlânba luâk miawakmaen. Akto siâ siâ
are hârok Anutugâlânba miawagion.
13 Aregât ye yeŋeâk den are mem nâŋgâm
heŋgemgom potatbei. Âmbâleŋe kautŋe bo
tigiakmâ Anutu ulilaŋbiap are âmâ agak
meme âlepŋe me gain? Bo.
14 Aregât keiŋe hin. Luâk âmbâle nengât
agak meme âmâ hekat yeŋgimap. Amâ
benŋe hin luâk siâ dumutŋe kâlep are âmâ
bo huraguâp.
15 Dâ Anutuŋe tigiakŋet dâm âmbâle du-
mutyeŋe kâkâlep yeŋgiep are âmbâle dumu-
tyeŋe kâkâlep are âmâ âlepŋe.
16 Akto luâk siâŋe iregât denŋe borâm
hâkâŋ akmâ kuk akbiap âmâ yâk âkâ
hin nâŋgâm heŋgemgowiap. Anutugât
kâmotlupŋe aposolo nen amâ âmbâle kau-
tyeŋe tigiaŋgim manbei dâm manmaen.

Kembugât sot hilipkoyi.

17 Akto den siâ hin. Ye mendugum
kinbiâ agak meme âlepŋe bikŋeâk mi-
awakmap. Dâ agak meme bâleŋande dondâ
miawakmap. Are nâŋgâre bâliâp.
18 Akto yekâ agak meme hin akbei.
Yeŋeâk miti emetŋân âgâm hârem potalak-
mai. Nâ den iregât bunŋe me gain dâm
bikŋe nâŋgân.
19 Akto ye hain akbiâ âmâ hâmbâi luâk
âmbâle bikŋe agak meme âlepŋân manmai
are tektekŋân miawakbiâ yekbai. Are mi-
awagâk dâm hâreakmâ awam mewam ak-
mai are yeŋgâlân miawaktâp.
20-21 Akto yeŋgât agak meme hin nâŋgân.
Ye mendugum kinmâ konok konok
hârogâk dowâk yeŋaet sot areâk nemai.
Hain akbiâ bikŋe âmâ mop yeŋe aguep.
Dâ bikŋe âmâ tu kârikŋe dondâ nem biwi
gulip akmai. Aregât ye Humonenŋaet sot
bo nembai. Bo.
22 Ye sotgât nâŋgâm âmâ benŋe eme-
tyeŋân tatmâ ain sot tu nembei. Agak
memeyeŋe nâŋgâm hin dân. Yeŋe âmâ
Yesugât kâmot yeŋgât nâŋgâmbiâ yânŋe
akto galalupyeŋe sot bo tatyeŋgimap are
bikŋe bo yeŋgimai are âmâ yeŋgimbiâ aŋun
meyeŋgimai. Nâ yeŋgât gain gain makbe?
Nâŋe hanâk yeŋgât kotyeŋe mem agatbian
me bo? Bo, agak meme akmai are nâŋgâre
kambiamne bâliep.

Kembugât sotgât den.

23 Akto Humonennŋande sot aregât keiŋe hekat niŋdo emelâk makyeŋgiân are lâuwâŋe makbe. Hândâkŋân Yudasi Yesu gasalupŋaelân katberâm agep sop ain Yesu Humonennŋe sot mem
24 Anutu âlepŋe dâm mepaiŋe mem magaŋmâ munditmâ hin dâep, "Nunaelân dop katmâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâŋgât pat nelâm yeŋgiwopgât sot ire nem manbei."
25 Hain dâmbo nembiâ bo akto waiŋ hâpurâ siâ mem hin makyeŋgiep, "Waiŋ irekŋe Anutugât dâp irakŋe miawakbiapgât nugumbiâ gilâmne gewerâp aregât dopŋe aktâp are nelâm yeŋgiwopgât tu ire nem manmâ âgâwei." dâep.
26 Ainba âmâ Humo moep aregât den pat makmâ âgâwei ye sot tu nem akmâ âgâm manbiâ Humonennŋe togowiap.
27 Hain gârâmâ luâk âmbâle siâŋe kotŋe hanâk hanâk akmâ tu sot are nembiap amâ Humonennŋaet gilâmŋe kâim hâkŋe yeŋgimbo kombiâ moep are hâkâŋ akmâ mando dosa miawaganŋbiap.
28 Aregât dosa Anutuŋe kondo bâleŋe humo miawaganŋbiap aregât ye nem kinbaiân ainâk biwiyeŋe ekbei. Biwiyeŋe ekbiâ ârândâŋ akto ainâk âgâm sot tu nembei.
29 Luâk siâ Kembugât sot bunŋe bo ekmâ nâŋgaŋmâ heŋgemgom nembiap yâk âmâ dosa membiap.
30 Dâ yeŋgâlân gâtŋe hanâk hanâk agi aregât kundat mem miawakmâ bikŋe mom meteyi.
31 Gârâmâ nen biwinennŋe mem potatmâ heŋgemgoyion dâine Humonennŋande umatŋe ire bo nengimbo miawakbop.
32 Dâ Humonennŋande umatŋe ire nengiep aregât hin nâŋgâmaen, "Humonennŋande biwinennŋe orem miwindik nengiepgât hain agep." dâmaen aregât siân hângât luâk âmbâle denân hâkyeŋe tunbiap ainâk nen tunbop.
33 Hain gârâmâ Anutugât sot nenegât mindugum bikŋe yeŋgât âkâ lâmyeŋgumbiâ togom metembiâ nembei.
34 Akto mindugumbiâ gulip akto Anutuŋe hâuŋe yeŋgiwopgât hin akbei. Yeŋgâlân gâtŋe bikŋande sotgât mopŋe agumbo âmâ ulikŋân yeŋe emelan nembai. Gârâmâ den bikŋe amâ nunak togomân âmâ makmâ heŋgemyeŋguwian.

12

Heakŋe âi memap.

1 O Galalupne, Anutugât Heakŋe yâkŋe âigât wan me wan nengimap, aregât pâpkowâi dâm makyeŋgiwe.
2 Ye nâŋgâi. Ulikŋân bâleŋe ambolupŋande siâ me siâ lâpio den bo makmai yeŋgâlân oloŋ yekbiâ yekâ lâpio yeŋgât nâŋgâmbiâ bunŋe agep.
3 Akto siâŋe Yesu bâleŋande kondo bo akbiap dâmbo âmâ Anutugât Heakŋande kautŋân bo memap. Dâ luâk siâŋe Yesu amâ Humonennŋe dâmbo âmâ Anutugât Heakŋande kautŋân mendâp are nâŋgâm heŋgemgowei.
4 Akto Anutugât Heakŋe konogâk tatâp gârâmâ kautnennŋân mem okot âlepgât nengimbo kulem kotŋe hârok miawak nengimap.
5 Dop hainâk âi wan me wan dondâ tatnengiâp gârâmâ Humonennŋe konogâk tato hoŋ bawa aganŋmaen.
6 Hainâk Anutuŋe konok âi kotŋe hârok nengimbo âi are âlepŋe kenuŋmaen.
7 Aregât keiŋe hin. Anutuŋe Yesugât kâmot hârok âlepŋe manbai dâm ikiŋaet Heakŋe huŋgunaŋdo nen tânaguwaengât konok konok meme aknengimbo âi siâ mem kârikŋe kenuŋmaen.
8 Aregât nengâlân gâtŋe siâ Anutugât Heakŋande meme aganŋdo den bunŋe makyeŋgimap. Dâ nengâlân gâtŋe siâ âmâ memeŋe aganŋdo nâŋgâ nâŋgâ âlepŋe nâŋgâm manmap. Gârâmâ Heak konokgât.
9 Heak kârikŋe arekŋeak aganŋdo han biwiyeŋe Yesu nâŋgaŋmâ kârikŋeâk katmâ manbai. Dâ Heak Kârikŋe arekŋeak luâk siâ aganŋdo diwirâ kundatdâ makto âlepŋe akbai.
10 Dâ siâŋe âmâ kulem memap. Dâ siâŋe âmâ Anutu wan me wan akbiap aregât keiŋe maknengimap. Dâ siâŋe âmâ sinduk baniara yâkgât keiŋe nâŋgâm potat yekmâ ire âlepŋe ire bâleŋe dâm aregât nâŋgâmap. Dâ siâŋe âmâ den siâ siâ makmap. Dâ siâŋe âmâ den siâ siâ are nâŋgâm nengât denân purikmâ keiŋe maknengimap.

11 Akto wan me wan ya maktân ire amâ
Anutugât Heakŋe konok irekŋeak nâŋgâ
nâŋgâ dondâ mem ukenŋaet akmâ kinmâ
kinmâ nâŋgâ nâŋgâ are Yesugât kâmot
konok konok siâ siâ ârândâŋ nengimap.

Hâknenŋe amâ konogâk, dâ siâ me siâŋe amâ dondâ.

12 Ya maktân aregât den dopŋe kulem-
gowe. Luâk amâ hâk nenŋe konogâk amâ
siâ siâŋe hârok âmâ dondâ. Akto siâ siâŋe
hârok amâ hâk konogâk are dop hainâk
Kristogât kâmot dop konogâk akmaen.
13 Akto Kristogât kâmot nen amâ siâ siâ
Yuda luâk âmbâle akto Girik luâk âmbâle
akto biken amâ hoŋ bawa manmai dâ
siâ amâ luâk kotdâ manmai gârâmâ Anu-
tuŋe hanâk dâm ikiŋaet Heakŋe huŋgun
aŋdo meme wâtŋe aknengimbo hâk biwi
konogân agion.
14 Hâk are amâ konok bo. Amâ siâ me
siâŋe dondâ.
15 Aregât keinenŋande hin dâwop, “Nâ
bâtŋe bo aregât nâ hâkgât bo tatman.”
dâwop. Keinenŋe amâ hâknenŋaet bikŋe.
16 Akto ondopnenŋe hin dâwop, “Nâ
hâkgât dewunŋe bo aregât nâ yân hâkgât
bo agân.” dâwop. Âlepŋe ondop nenŋe âmâ
hâknenŋaet bikŋe tatâp.
17 Akto nengât hâknenŋe dewunnenŋe
humo konok akmap dâine ondopnenŋe bo
tato den bo nâŋgâwâen. Akto hâknenŋaet
ondopnenŋe humo konok akmap dâine
hâme nenŋe bo tato higenŋe bo nâŋgâwâen.
18 Dâ hâknenŋe hain bo. Anutuŋe ekmâ
nâŋgâm kinmâ nâŋgâ nâŋgâŋân luâk dewa-
tim konok konok hârok kalep.
19 Akto hâknenŋe ikiŋeâk bikŋeâk konok
dâine hâk bunŋe amâ bo tatnengiwop.
20 Amâ hain bo. Hâkgât siâ siâŋe dondâ.
Dâ amâ hâknenŋe konogân akmap.
21 Akto dewunnenŋande bâtnenŋe hin
maganŋbop, “Gâ bo tatât dâine nâ nunak
âlepŋe tatbom.” dâwop. Me kautnenŋande
keinenŋe hin dâm bo maganŋbop, “Gâ bo
tatât dâine nâ nunak âlepŋe tatbom.”
dâwop.
22 Hain bo hâknenŋaet biken amâ kârikŋe
bo dâmai are bo tatâp dâine hâk ire âlepŋe
bo tatbop.
23 Akto nengât hâknenŋe bikŋe ekbâirâm
are sâŋgumŋe âlepŋe tigimaen. Akto
hâknenŋe bikŋe âlepŋe dâmaen are amâ bo
tigimaen.
24 Gârâmâ Anutuŋe hain bo akmap
yâk hâk keiŋe hârok mem mendugum
ketuguep. Aregât hâknenŋe bikŋe kotŋe bo
dâmai are Anutuŋe kot dondâ yeŋgonlep.
25 Yâkŋe hain agepgât âmâ hâknenŋe
hogoakmâ biken biken akbop. Dâ
biken biken tânagum kinbaigât Anutuŋe
hâknenŋân kotŋe bo are dâmaen ikiŋeâk
ikiŋeâk yeŋgonlep.
26 Aregât hâknenŋân konokŋe hâk
hilâlâmŋe nâŋgâmbo hainâk hâknenŋe
hârok hilâlâm nâŋgâmaen. Dâ hâk bikŋande
âlepŋe kinbiâ hârok heroŋe akmai.
27 Den ginŋe yu kulemgoân aregât keiŋe
hin. Ye Kristogât kâmot hâkyeŋaet dop
hainâk konogân agi. Akto ye konok konok
Kristogât hâkŋe siâ siâŋe akmâ manmai.
28 Akto Anutuŋe Yesugât kâmot are hut-
nenŋân hin katnenegep. Nengâlân ulik
gulik bikŋe Aposolo akŋet dâm katne-
negep. Dâ haminân luâk bikŋe Anu-
tuŋe wan me wan akbiap aregât keiŋe
makbiâ nâŋgâmaen. Dâ haminân luâk
bikŋe den kepikmâ makyeŋgimaen. Dâ
haminân kulem kotŋe siâ siâ memaen.
Dâ haminân kundatdâ heŋgem yeŋgumaen.
Dâ haminân kârikŋe bo tatyeŋgimap are
tân yeŋgumai. Dâ haminân puli me emet
me âigât damunnenŋe akmai. Dâ bâiŋe
âmâ den siâ siâ makmai. Luâk âmbâle ya
yeŋgondân are Anutuŋe âi aregât katyegep.
29 Aregât Yesugât kâmot nen âmâ
Aposoloâk hârok bo akmaen. Akto
Anutuŋe wan akbiap are nen hârok bo
makmaen. Akto hârokŋe bo den kepikmâ
makyeŋgimaen. Akto kulem siâ siâ hârokŋe
bo memaen.
30 Akto hârokŋe bo kundatdâ heŋgem
yeŋgumaen. Akto hârokŋe den siâ siâ bo
makmaen. Akto siâ siâ are nâŋgâm bo
purikmaen.
31 Akto Anutugât Heakŋe memeŋe
aknengimbo wan me wan âlepŋe bikŋe
ewangiyekmai are egâlianŋmâ niŋben dâm
Anutu ulilanŋbei. Dâ okot âlep nengimap
aregâtŋe siâ siâ hârok ewangi yekmap

aregât keiŋe makyeŋgiwe.

13

Han kalemgât keiŋe.

1 Galalupne, nâŋe âmâ luâk yeŋgât kepia siâ siâyeŋgât makmâ aŋelo yeŋgât den hainâk makmâ âmâ han kalem bo akyeŋgim âmâ makmakne amâ yân munŋeâk makman. Amâ guŋgâŋe indemap hain makman.

2 Me Anutugât nâŋgâ nâŋgâ katbiap are nâŋgâm makyeŋgiman me wan me wan yoŋâk tatmap are nâŋgâm meteman me biwine kârikŋe kat katgât tatniŋdo aregât gimbâŋe magaŋdere biken arimap gârâmâ okot âlepgât dâp bo tatniŋdâp amâ yânŋe akman.

3 Me nâŋgât siâ siâ hârok luâk âmbâle umburuk yeŋgiwiap me gasa togombiâ hanâk manmanŋe bo gangerâm âmâ hâkne hâkâŋe dâre kâlâwân katnekbiâ ombiap. Dâ amâ han kalem bâlâk manman âmâ siân âi aregât hâuŋe bo miawakniŋbiap.

4 Akto luâk siâ han kalem akmâ okot âlep agakgât talaŋbiap arekŋe siâ siâ agaŋmâ dowâk bo kutigitmai. Akto luâk dondâ tân yeŋgumap. Akto luâk siâ me siâ undup miawagaŋdo are nâŋgâmbiâ bo bâliwiâp. Akto âgâ âgâŋe bo akmap. Akto yeŋaet nâŋgâmbiâ bo âgâmap.

5 Akto luâk âgâ âgâŋe kotŋe hanâk hanâk bo makyeŋgimap. Akto ikiŋaet ukenŋe bo watmâ âmâ galalupŋe yeŋgât ukenyeŋe watmap. Akto kambiamŋe dowâk bo bâlimap me yâkgât akmâ bâli aŋbiâ are yeŋgât bo nâŋgâmap.

6 Yâk bâleŋande sambelem arimbo nâŋgâmbo âlepŋe bo akbiap. Dâ den pat âlepŋande sambelem arimbo nâŋgâmbo ârândâŋ akbiap.

7 Yâkŋe umatŋe siâ siâ hârok lokomap. Akto hilâm ârândâŋ Anutugâlân biwiŋe humo katmap. Hain akmâ Anutugât mârum lâmgomap. Akto umatŋe siâ siâgât kârikŋe akmâ kinmap.

8 Akto okot âlep agak meme are amâ dowâk bo boakbiap. Are amâ manmâ manmâ âgâwiap. Dâ Anutugât den âlepŋe makmak arekŋe âmâ âiŋe bo akbiap. Akto den siâ siâ keiŋe keiŋe are amâ bo akbiap. Akto nâŋgâ nâŋgâgât âi meme arekŋe âmâ âiŋe bo akbiap. Dâ okot âlep agakgât amâ bo boakbiap.

9 Akto hinŋe âmâ nâŋgâ nâŋgânenŋe amâ bikŋeâk bikŋeâk nâŋgâmaen. Akto Anutugât den âlepŋe are hainâk bikŋeâk bikŋeâk makmaen.

10 Dâ hâmbâi âmâ wan siâ âlepŋe dondâ arekŋe miawak nengimbo âmâ sop ain siâ siâ bikŋeâk bo akbiap.

11 Ulikŋân nâ nanaŋnân manminiân sop ain nanaŋ yeŋgât den hogoân. Akto nanaŋ gurukŋe han nâŋgâm manminiân. Akto nanaŋyeŋgât nâŋgâ nâŋgâ hain nâŋgâminiân. Dâ hinŋe amâ luâk humo akmâ kinmâ nanaŋ agak meme are hepulân.

12 Akto nen âmâ tu bâtgumŋân enem dewunnenŋe egakmaen are amâ gulip milip akmap. Gârâmâ hâmbâi sop humoân ain âmâ Anutugât enem dewunŋân miawâk ekbaen. Akto hinŋe âmâ bikŋeâk bikŋeâk nâŋgâmaen. Dâ hâmbâi âmâ Anutuŋe keiŋânbak nenekmâ nâŋgâm heŋgemgo nengiep dop hainâk wan me wan hekatnengimbo hârok ekmâ nâŋgâm heŋgemgowaen.

13 Aregât wan me wan amâ hilâmŋe hilâmŋe tatmâ âgâmap are âmâ biwi Anutugâlân kat kat agak meme akto Anutugât lâmgo lâmgo are akto okot âlep kat kat are. Dâ ire konok amâ âlepŋe dondâ hârok ewangiyekmap, okot âlep agak meme are.

14

Den siâ siâ magi aregât den.

1 Galalupne, ye okot âlep agakgât kârikŋe akbei. Akto okot âlep aknengimap aregât Heak âlepŋe siâ siâ nengimap are Anutu ulilaŋmâ membei. Dâ âi ulik gulik are âmâ hâk hilâlâm akmâ membei amâ hin. Anutugât den âlepŋe makmak aregât Anutu ulilaŋbei.

2 Aregât keiŋe makyeŋgiwe. Luâk siâŋe den siâ me siâ makberâm âmâ Anutu konok magaŋbiap. Dâ luâk olop kinbai arekŋe Heakŋe meme agaŋdo den siâ me siâ irakŋe tiktikŋe makto aregât yâkgât den bo nâŋgâmbiâ denŋe arekŋe bo tânyeŋgumap.

3 Dâ luâk siâŋe Anutugât den âlepŋe makbiap arekŋe amâ luâk âmbâle tânyeŋgum nâŋgâ nâŋgâyeŋe are mem kârikŋe ketugumap. Akto agak meme âlepŋe akŋetgât goaŋyekmap. Akto biwiyeŋe mem âlepŋe ketugum heŋgem yeŋgumap.
4 Dâ luâk siâŋe den siâ siâ makbiap âmâ ikiŋe nâŋgâ nâŋgâ mem kârikŋe ketugu akmap. Siâ bo tânyeŋgumap. Dâ luâk siâŋe Anutugât den âlepŋe makmap are âmâ Yesugât kâmot mem kârikŋe ketugu yekmap.
5 Ye hârok den siâ me siâ are makŋetgât amâ ewiâk. Dâ Anutugât den pat âlepŋe makyeŋgimbiâ nâŋgâmbiâ âmâ ârândâŋ dondâ akmap. Luâk siâŋe Anutugât den pat âlepŋe makmap arekŋe luâk den siâ me siâ makmap are ewangimap. Gârâmâ den are purikmâ yeŋaet denân makyeŋgimbo ârândâŋ âlepŋe akmap.
6 Aregât siâkâ makbe. Nâŋe yeŋgâlân aregen togom den siâ me siâ makyeŋgire âmâ ye bo nâŋgâm heŋgemgomai. Akto togom Anutuŋe den bikŋe niŋep me nâŋgâ nâŋgâyeŋe kârikŋe agâkgât den are me Anutuŋe wan membiap aregât keiŋe makyeŋgire âmâ ye den are dowâk nâŋgâmbiâ den arekŋe tân yeŋguwiap.
7 Aregât den dopŋe siâ makbe. Siâ me siâ golâ bo akmai yânŋe kamam me lâmun are âmâ konbiâ munŋe âlepŋe bo akto âmâ gain gain nâŋgâwaen.
8 Me luâk siâŋe kukgât kot pâpkom kondo bâtâŋe indembo âmâ tembe loko kuk akberâm bo heŋgem aguwai.
9 Yu maktân are bâleŋe indembo luâk bo nâŋgâwai aregât yeŋe dop hainâk luâk bikŋande den bo nâŋgâmai are makbiâ âmâ denyeŋe are yânŋe akmâ luâk âmbâle siâ bo tânyeŋguwiap. Amâ yân mesok gosok makbai.
10 Akto hânân den siâ siâ dondâ yendâp are âmâ luâk konok konok yeŋaet den are nâŋgâmai. Akto keiŋe nâŋgâmai.
11 Aregât luâk siâŋe ikiŋaet den nâ bo nâŋgâman are makniŋdo nâŋgâm, “Wei, luâk ire âmâ denyeŋe siân gâtŋe.” dâre yâkâ hainâk nekmâ, “Woe, luâk ire âmâ denyeŋe siân gâtŋe.” dâm makto nâŋgâ aŋgiwaet.
12 Akto ye amâ hainâk ye Anutugât Heak âlepŋande memeŋe akyeŋgimbo wan me wan okot âlepgât miawak nengimap. Are memberâm kârikŋe akmâ Anutu ulilaŋmai aregât Yesugât kâmot kârikŋe yeâkgât aregâlâk nâŋgâm ulilaŋbei.
13 Hain gârâmâ luâk siâŋe den siâ me siâ makbiap âmâ ainâk Anutu hin ulilaŋbiap, “Den maktân ire mem purik katbiangât dop olowâk niŋbiat.” dâm ulilaŋbiap.
14 Aregât hin makbe. Nâŋe den siâ me siâ makbian âmâ biwinânâk Anutu ulilaŋbian. Dâ nâŋgâ nâŋgâne are amâ yân tato bo ârândâŋ akbiap.
15 Aregât hin nâŋgân, han biwine akto nâŋgâ nâŋgâne are hârok mem Anutu ulilaŋbian are âmâ ârândâŋ akbiap hain nâŋgân. Aregât ye hain nâŋgâwei. Akto biwinânâk Anutugât kotŋe mem agat agatgât kep memberâm âmâ ainâk nâŋgâ nâŋgâne olop kep membian.
16-17 Aregât benŋe ye hain bo akmâ âmâ biwiyeŋânâk makmâ Anutu okot âlepgât den bunŋe magaŋmâ den siâ me siâ magaŋbiâ denyeŋe arekŋe luâk âmbâle bikŋe Yesugâlân gâtŋe bo are bo tânyeŋgumap. Bo tânyeŋgumbo âmâ luâk âmbâle arekŋe denyeŋe bo nâŋgâm heŋgemgom gain gain, “A bundâk.” dâm makbiap? Denŋande bo tângombo aregât bunŋe bo makbiap. Aregât den âlepŋeâk makbiâ denyeŋe luâk âmbâle bikŋe tânyeŋguwiâp.
18 Akto nâŋe ye hârok den siâ me siâ makmai aregât den siâ siâ makmâ ewangiyekman aregât Anutugât mepaiŋe meman.
19 Dâ luâk âmbâle hârok mendugum kinbiâ ainâk âgâm den getek den yeŋân maktere nâŋgâmbiâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe kârikŋe akbiap are nâŋgân. Dâ den siâ siâ bonâŋgâmai are âmâ dondâ makyeŋgim manbian aregât nâŋgâre yânŋe aktâp.

Nanaŋ gurukŋande nâŋgâmai han hainare bo akbaen.

20 Galama, ye nananŋŋe han nâŋgâmai hainare bo nâŋgâwei. Dâ agak meme bâleŋe are âmâ nananŋŋe bo nâŋgâmai ye gai hainâk bo nâŋgâwei. Dâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe nanaŋ yeŋgât hainâk bo akmâ âmâ luâk âmbâle nâŋgâ nâŋgârâ yeŋgât hainâk akbei.
21 Anutuŋe makto kulemgoyi biken hin tatâp,

“Humoŋe hin dâep, “Luâk bikŋe denyeŋe siâ Yuda luâk are yeŋgâlân huŋgun yeŋgire arim denyeŋe siâ makyeŋgimbiâ Yudagâtŋande hanâk dâm misik nâŋgât laune bo lokowai.” Humoŋe hain dâep.”

22 Aregât luâk siâŋe kepia siâgât den makto âmâ den arekŋe Yesugât kâmot are Anutu mandâp aregât keiŋe bo makyeŋgiwop. Dâ den arekŋe luâk âmbâle biwiyeŋe Yesugâlân bo katmai are Anutu mandâp aregât keiŋe hekatyeŋgimap. Akto Anutugât den âlepŋe makmak are âmâ luâk âmbâle biwiyeŋe Yesugâlân bo kali are yeŋgât bo. Are amâ Yesugât kâmot are yeŋgât.

23 Aregât ye Yesugât kâmot mendugu akmâ den siâ siâ makbiâ luâk âmbâle nâŋgâ nâŋgâyeŋe bo me biwiyeŋe Yesugâlân bo kali arekŋe âkâ âgâm âmâ yekmâ, “Woe, Yesugât kâmot sinduk akmai.” dâwai.

24 Gârâmâ ye hârok Anutugât den âlepŋe makbiâ luâk siâŋe nâŋgâ nâŋgâŋe bo me biwiŋe Yesugâlân bo kalep arekŋe nâŋgâmbo denyeŋe arekŋe biwiŋe erâmbo ikiŋaet agak meme bâleŋe nâŋgâmbo ye are ekmâ yâkgât keiŋe nâŋgâm heŋgemgowai.

25 Akto yâkgât bâleŋe miawakto aregât hâkŋe mendo gembo Anutugât kotŋe mem agatmâ yekmâ hin dâwiap, “Bundâk, Anutu hutyeŋân tatâp.” dâwiap.

Mitigât menduguwerâm âmâ han gâliwân bo menduguwaen.

26 Hain gârâmâ gain akbai? Menduguwaiân siâ amâ kepgât. Dâ siâŋe âmâ makyeŋgiwiapgât membiâp. Dâ siâ âmâ Anutuŋe wan me wan akbiap aregât keiŋe makyeŋgiwiap. Dâ siâ âmâ den siâ siâ makbiap. Dâ siâ âmâ den are purikmâ den yeŋân makbiâp. Are amâ hârok luâk âmbâle mem kârikŋe ketugu yekmapgât.

27 Akto hanâk dâm den siâ siâ makberâm akbiâ ainâk luâk konok me lâuwâ areâk den siâ siâ makbai. Akto hârokŋe olowâk den bo akbai. Siâŋe soŋ makto siâŋe haminân makbiap hain akbai. Hain akbiâ âmâ siâŋe âmâ den are purikmâ makyeŋgiwiâp.

28 Dâ den purik purik luâk bo tato âmâ luâk den siâ me siâ makmai arekŋe menduguwaiân ain yân kinmâ ikiŋak Anutu olop den akbiandat.

29 Akto Anutugât den âlepŋe makmai arekŋe lâuwâ me âlâwu akmâ konok konok makbei. Hain akbiâ luâk âmbâle bikŋande den mem potatmâ nâŋgâm heŋgemgowai.

30-31 Akto Anutugât den âlepŋe are konok konok makbiâ ye hârok nâŋgâmbiâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe kârikŋe akto biwiyeŋe owâiŋe agakgât hin akbei. Yâkgâlân gâtŋe siâ tato Anutuŋe den siâ kalaŋdo âmâ benŋe luâk emelâk kinmâ makyeŋgimap are âmâ âlepŋe makyeŋgim metemboân ainâk âlepŋe agatmâ makyeŋgiwiap.

32-33 Akto Anutu amâ gulip melipgât amboŋe bo. Yâk amâ biwinenŋe sânduk gewiapgât amboŋe akto lumbegât amboŋe aregât Anutugât den makyeŋgiwerâm âmâ yeŋaet biwiyeŋe damunŋe akmâ kinmâ makyeŋgiwei.

Âmbâleŋe mitigât mendugum tatmâ den bâlâk tatbei.

34 Akto Yesugât kâmot hârok mindugum kinbiâ ainâk âmbenlupyeŋande bo makyeŋgimai. Yeŋgât âmbenlupyeŋe menduguwaiân yân tatbei. Yâkŋe den bo makbei. Yâkŋe âmâ amukyeŋân tatbai aregât keiŋe Anutuŋe makto Moseŋe kulemgoep hain tatâp aregât âmbenlupyeŋe menduguwaiân âgâm âmâ yân nâŋgâmâk tatbei.

35 Akto âmbâleŋe mete kinmâ makyeŋgimbo âmâ bo ârândâŋ akmap aregât yâkŋe den siâ keiŋe nâŋgâwerâm akbai âmâ emetyeŋân tatmâ luâklupyeŋe aiyeŋguwai.

36 Akto yeŋgât agak meme nâŋgâre bâleŋe aktâp. Ye hin dâmai, “Anutugât keiŋe nengâlân soŋ miawagep akto nenŋeâk Anutugât keiŋe nâŋgâmaen.” ye hain nâŋgâmai aten.

37 Akto areâk bo. Yeŋgâlân bikŋe agatmâ hin dâmai, “Anutugât keiŋe emelâk nâŋgâm meteyion akto Anutugât Heak âlepŋande kautnennân mendo nâŋgâ nâŋgânenŋe humo agep.” dâmai amâ hin nâŋgâwei. Den yu nâŋe kulemgoân ire âmâ Humonenŋaet den kârikŋe oyaŋbiâ bunŋe akbiâp.

38 Akto hain bo nâŋgâmbiâ aregât nenŋe luâk aregât bo nâŋgâ aŋmâ manmaen.

39 Galalupne, den kâlep yu kulemgoân aregât keiŋe bâlensiâ Anutugât den makyeŋgiwai aregâlâk nâŋgâm Anutu ulilaŋbai. Akto siâŋe den siâ me siâ makberâmbiâ bo kom hârewei.
40 Hain akmâ nâŋgâm mem heŋgemgowei akto menduguwaiân han biwi konok akmâ manbei.

15

Yesu momoŋânba agalep.

1 Galalupne, nâŋe emelâk Anutugât den pat âlepŋe makyeŋgiân. Makyeŋgire ainâk nâŋgâm mem manmâ gayi. Akto ye hinŋe den pat âlepŋe aregât kârikŋân kinmai aregât keiŋe nelâmyeŋgiwopgât yu kulemgoân aregât nâŋgâ nâŋgâyeŋe hulaŋagâkgât ire makbe.
2 Akto ulikŋân bo henengiât dâm den pat makyeŋgiân are kârikŋe membiâ Anutuŋe heŋgemyeŋguep. Dâ denŋe hâkâŋe akbiâ âmâ den heŋgemyeŋguep are yânŋe akbiap.
3 Humonenŋande den umatŋe are soŋ makniŋep are mem makyeŋgiân are keiŋe amâ hin. Ulikŋân Anutuŋe makto kulemgoyi bunŋe akto Kristoŋe nengât dosanenŋe watberâm akmâ aregât mondo dosanenŋe bo agep.
4 Mondo sumân hangombiâ yem hilâm âlâwuŋân yem momoŋânba agalep aregât keiŋe amâ Anutuŋe makto kulemgoyi.
5 Akto momoŋânba agatmâ Petoro miawaganŋdo egep. Haminân hoŋ bawalupŋe keiân konok yeŋgâlân miawakyeŋgimbo egi.
6 Benŋe haminân luâk âmbâle hanyeŋe yâkgâlân kali dondâ are yeŋgâlân miawakyeŋgiep. Akto Yesugât kâmolân gâtŋe 500 hain are ain kinbiâ are yeŋgâlân miawakyeŋgimbo egi. Akto luâk âmbâle are âmâ bikŋe hinŋe mandâi. Dâ amon siâ emelâk moyi.
7 Benŋe ainba Yakobo yâkgâlân miawaganŋep. Benŋe aregât haminân Aposolo hârok yeŋgâlân miawakyeŋgiep.
8 Akto bâiŋe memeŋande nanaŋ mesokmâ panmap nâ dop hain akmâ miawakmâ malân nâŋgâlân miawakniŋdo egân.
9 Aregât nâŋgât keine hin. Yesugât Aposololupŋe bikŋande nâ ewangi nekbiâ yânŋe agân. Akto nâŋe Anutugât kâmot Yesugâlân biwiyeŋe kali are hilip yeŋguân aregât luâkŋe Aposolo dâm bo yeŋgonmai nâ hain are agân.
10 Gârâmâ bâleŋe agân are hâuŋe Anutuŋe bo niŋmâ damunne akmâ han kalem akmâ meme akniŋep aregât agak meme hinŋe meman. Akto Anutuŋe okot âlep nâŋgâ niŋep are yân bo tatâp. Nâŋe âi kârikŋe mem Aposolo bikŋe ewangi yegân. Are âmâ nunak bo. Anutuŋe okot âlep niŋmâ memeŋe akniŋep arekŋe nâŋgât agak meme are mem miawagep.
11 Akto hanâk nâŋe me Aposolo bikŋe makyeŋgienŋe nâŋgâyi aregâlâk bo nâŋgân. Biwiyeŋe Yesugâlân kali aregâlâk nâŋgân.

Yesu golâ akmâ agalepgât nenâkâ golâ akbaen.

12 Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋe hin dâmai, “Luâk âmbâle moyi are âmâ bo agatbai.” dâmai are nâŋgâre dondâ bâliep. Akto nenŋe Yesu mondo Anutuŋe goaŋdo agalep aregât denŋe makmaen aregât wangât hutyeŋân gâtŋe bikŋande hin dâmai, “Luâk âmbâle moyi are âmâ bo agatbai.” dâmai?
13 Dâ luâk âmbâle momoŋânba bo agatbai den are bunŋe dâine hin dâwâen Anutuŋe benŋe Yesu gai bo goaŋdo agalep dâwâen.
14 Dâ Anutuŋe Yesu bo goaŋep dâine nenŋe den makmaen ire bunŋe bo akbop. Akto biwiyeŋe Yesugâlân kali are hainâk bunŋe bo akbop.
15 Dâ hain dâine nen Anutuŋe Kristo goaŋdo agalep dâmaen nen âmâ Anutugât keiŋe makmaen den are hiaŋgim mem bâliwâen. Amâ momoŋande bo agatbâi.
16 Dâ Anutuŋe luâk momoŋânba bo oloŋ yekmap dâine Yesu gai hainâk bo oloŋbop.
17 Dâ Anutuŋe Yesu bo oloŋep dâine ye biwiyeŋe Yesugâlân kali are bâliwop akto dosayeŋe olowâk manbâi.
18 Akto luâk âmbâle biwiyeŋe Yesugâlân katmâ kinmâ moyi arekâ hainâk yân manmâ âgâwâi.
19 Akto nen hân iregât manman âlepŋe aregât han biwinenŋande Kristogâlân nâŋgâm kepilâmaen nenâmâ manman âlepŋe are bo miawak nengimap are bunŋe

bo dâine nengât umatŋe dondâ arekŋe luâk âmbâle siâgât umatŋe ewangimap arekŋe miawak nengiwop. Aregât luâk âmbâle hârokŋe nengât okot nâŋgâ nengiwâi.

20 Gârâmâ hain bo. Kristo emelâk mondo Anutuŋe goaŋdo agatmâ luâk momoŋe yâk ulikŋân akyeŋgim agalep.
21 Amâ hingât. Ulikŋân Anutuŋe luâk konok kotŋe Adam are ketugumbo malep yâk âmâ nengât keinenŋe aregât yâk bâleŋe akto momogât pat miawakto luâk âmbâle hârok momaen. Dâ hainâk Yesu Kristo amâ luâk konok Humonenŋande gem mondo goaŋdo agalep.
22 Aregât Adam gâlân dewatim mom metemaen. Dâ Kristo olop dewatim akmaen nenŋe âmâ mom âmâ agatbaen.
23 Hain akmâ âmâ Anutuŋe magep dopŋân agatbaen. Hin. Moyi are yeŋgâlân Kristoŋe soŋ ulik gulik agalep. Akto hâmbâi purik katmâ miawakbiawân nen Yesugât kâmolân gâtŋe nen haminân âmâ agatmâ manman golâk manbaen.
24 Sop ain âmâ siâ siâ hârok bo akbiap. Akto Anutugât Nanŋande Anutu wan me wan hârok are nengât kautŋe Humo akbiapgât dâm Eweŋande siâ siâ amukŋân kalep. Sinduk baniara bâleŋe akto gawamangât âi are gai kondo bo akbiap.
25 Akto âi luâk kautnenŋe akto luâk kotdâ akto luâk kârik kârikŋe are Nanŋaet keinaet amukŋân kato tâliyekbiap benŋe yâk kautnenŋe humo akbiap ain hârok Eweŋe waŋbiap.
26 Tatmâ âgâm âgâm gasa are erâm hambu yekbiap. Dâ bâiŋe gasa konogâk tatbiap are âmâ momogât dop akai bâin dâm kondo bo akbiap.
27 Aregât Anutuŋe Kristogât makto kulemgoyi bikŋe hin tatâp, “Anutuŋe ikiŋe hoŋ bawagât amukŋân siâ siâ katbiap hain tatâp.” Gârâmâ Anutuŋe hain akbiawân ikiŋe amukŋân bo kalakbiap. Akto sop humoân den are bunŋe akto aregât Kristoŋe âmâ luâk âmbâle me wan me wan kotŋe hârok kautnenŋe tatbiap.
28 Hain akmâ bâin dâm Amboŋande wan me wan nanŋaet amukŋân kato talep yâkŋe hârok damunyeŋe agâkgât amukŋân tatmâ manmâ âgâwiap.
29 Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋande momoŋe tânyeŋguwerâm tu pulinenekŋet dâm manmai. Dâ Yesu agalep den are bunŋe bo dâine momoŋe siâŋe bo agatbop amâ momogât akmâ bikŋande wangât tu puliyekmai?
30 Dâ nen hainâk wangât umatŋân manmâ bâsok momaen? Den makyeŋgimaen are bunŋe bo dâine emelâk den are hepundenŋe bo hilip nenguwâi.
31 Yesu Kristo Humonenŋe nâ akto ye heŋgem nenguep aregât yeŋgât ukenyeŋe akman aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Hilâm ârândâŋ nâŋe âi meman âmâ momogât pat meman.
32 Akto hângâlâk nâŋgâmai nâ hainâk akman dâine wangât Epeso kepian soŋgo metŋe hainare olop aguagân. Aregât wan siâ bunŋe miawakniŋbiap? Akto hângâlâk nâŋgâmai arekŋe hin dâmai, “Hâmbâi mombaen aregât dowâk sot tu nemâk heroŋe akbaen.” dâmai. Akto Yesu bo agalep dâine nenŋe hain dâwâen. Hângâlâk nâŋgâwâen.
33 Aregât biwiyeŋe are bâliwopgât luâk âmbâle Yesu bo agalep dâmai are hepun yekbei. Nenŋe luâk bâleŋe olop bam gutbaen amâ yâkŋe agak memenenŋe âlepŋe nenŋe hilipko nengiwâi are nâŋgâm heŋgemgom âmâ hanokoakbei.
34 Akto bikŋe hutyeŋânba Anutugât boâk nâŋgâi den ire amâ ye aŋun meyeŋgiân. Aregât momoŋânba agatbaengât nâŋgâm heŋgemgom âmâ nâŋgâ nâŋgâ bâleŋe hepunbei.

Hâknenŋe towatŋe siâ mem agatbaen.

35 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâŋe hin ainuguwiap, “Luâk momoŋe âmâ gain gain agatbai? Akto hâk gain hinare mem togowai?” dâwiap aregât den hâuŋe hin makbe.
36-37 Amâ den kopaŋe. Gâ seŋgo urutmenâ hân kâlegen yem ŋasukŋe akmâ bim âgâm âmâ pâtkom kâmŋe gamap. Aregât gâ wan siâ siâ ya kâmetmat are âmâ yânŋe me momoŋe hain are kâmetmat. Dâ are pâtkom âmâ hâkŋe golâ koaŋe hain are bo pâtkomap are nâŋgâm heŋgemgo.
38 Anutuŋe koaŋe amâ ikiŋe konok konok hâkŋe siâŋaet yeŋgimap. Akto kâmetenŋe pâtkom âmâ hainâk hâkŋe siâ siâ koaŋe

hinare bo pâtkomap aregât keiŋe Anutuŋe ikiŋak nâŋgâm heŋgemgoep.
39 Akto areâk bo. Anutuŋe luâk me soŋgo me duki kâwâluki are hâknenŋe konok bo katnengiep. Luâk nengât hâknenŋe siâŋaet. Akto soŋgo yeŋgât are siâŋaet. Akto lâut yeŋgât are siâŋaet. Akto iŋan yeŋgât siâŋaet.
40 Dâ himbimân tatmai hâkyeŋe siâ. Nen hânân manmaen nengât egeknenŋe amâ siâ. Akmâ himbimân tatmâ ariâi are kulemŋe siâ. Akto hânân tatmâ ariâi are kulemŋe siâ.
41 Dewutâ hilâmân gâtŋaet are siâ akto hândâgân gâtŋe are siâ akto diâ are siâ siâ hârok are. Akto diâ pagaleyeŋe konok bo. Keiŋe keiŋe tatâp.
42 Aregât luâk momoŋe agatbaen are akai hainâk tatâp. Amâ hâknenŋe hangomaen are âmâ hambumap. Dâ otnenenŋe akto hâknenŋe irakŋe Anutuŋe mem agatbiap are bo hambuwiap akto bo bâliwiap.
43 Akto hâknenŋe amâ pagaleŋe olop bo aregât mombiap âmâ yân kârikŋe bo tatbiap. Dâ agatbaenân amâ hâknenŋe irakŋe pagaleŋe olop Anutuŋe mem agatbiap are kârikŋe dondâ tatnengiwiap.
44 Akto hâknenŋe tâmbâ ire amâ hâŋgât aregât mondenŋe hâknenŋe hangombiâ hân akbiap. Dâ hâknenŋe irakŋe hâmbâi Anutuŋe mem agatmâ nengiwiap are amâ manman kârikŋaet.
45 Akto Anutugât luâkŋe kulemgoyi bikŋe hin tatâp, “Luâk ulik gulik Adam yâk golâ akmâ agalep.” hain kulemgoep. Dâ beirâ Adam bâiŋe hinare Heakdâ manman nengiwiapgât amboŋe agep
46 amâ Heakdâ yâkŋe ulikŋân bo agep. Hânân gâtŋe soŋ ulikŋân miawagep gârâmâ Heakdâ beirâ giep.
47 Akto hân luâk ulikŋe are amâ Anutuŋe hân nukum mem mâŋgiep. Dâ beirâ luâk yâk âmâ himbimânba giep.
48 Aregât hânân gâtŋe malep hainâgâk hânân gâtŋe manmai. Dâ himbimân gâtŋe manmap dop hainâgâk himbimgât pat mem manmaen.
49 Akto hinŋe âmâ ulik gulik luâk Adamgât hâkŋe hainâk akmâ manden aregât hângâlâk akmaen aregât hâmbâi himbimân gâtŋaet dâwân manmap are amâ hainâk akmâ manbaen.

Yesu togombo âmâ himbim hâk membaen.

50 Galalupne aregât siâkâ makbe. Hâknenŋande amâ Anutugât manman âlepŋe bo membiap. Akto siâ me siâ hambum torok akbiapŋe siâ me siâ tat tat kârikŋe are bo membiap.
51 Nâŋgâŋet. Imâ den tipŋe siâ makmâ miawakyeŋgiwe. Nen bo mom metewaen. Amâ nen hârok purik âgâm hâk siâ akmâ metewaen.
52 Amâ lâmun humo mun akto sân sânâk hain akbaen. Lâmun humo mun akto ainâk momoŋande agatmâ mom hambu bâlâk manbaen. Nen hârok tirip siâ akbaen.
53 Hâknenŋe ire hambuwiap arekŋe manman kârikŋe are sâŋgum hinare lugumbo gewiap. Akto momogât patŋande manman kârikŋe lugumbo gewiap.
54 Haingât hambum torok akbiap arekŋe manman kârikŋe lugumbo gewiap. Akto momogât patŋande manman kârikŋe lugumbo gewiap sop ain Anutugât den kulemgoyi bikŋe kârigewiap amâ hin,

55 “Wei momogât pat kârikŋeŋe yâgâte?
Akto momogât pat agakŋe metŋe hamepŋe yâgâte? Amâ bo agep.”

56 Amâ bâleŋaet patŋande âmâ momogât metŋe hamepŋe aktâp. Akto den kârikŋeŋe amâ bâleŋaet metŋe hamepŋe mem miawaktâp.
57 Dâ Anutuŋe Kembu nenŋe Yesu Kristo aganŋdo manman gât kârikŋe mem miawaknengimapgât mepainŋe meniâm.
58 Aregât, galalupne, âlepŋe yeŋe kârikŋe akmâ tâlim kârigem kinbei. Akmâ Kembugât âi sop ârândâŋ kârikŋe aganŋmâ membei. Amâ Kembugât akmâ bunŋe bo akbiap hain nâŋgâm âi mem manbei.

16

Yerusalem yeŋgât puli mem arim yeŋgiwerâm magep.

1 Akto Anutugât kâmot tânyeŋgune dâm puli katŋetgât yu makbe. Nâŋe emelâk Galatia hânân malân sop ain kepia siâ siâ arim Yesugât kâmot puligât keiŋe makyeŋgiân aregât hinŋe Yesugât kâmot yeŋgiwerâm menduguwai iregât den makyeŋgire nâŋgâm hainâk akbei.

2 Sonda ârândâŋ siâkâ ikiŋeâk ikiŋeâk tâwât dewunŋe Sonda uŋguŋân meyi aregât dopŋân nâŋgâwei. Nâŋgâm kinmâ bikŋe potatmâ heŋgemgom katbiâ emet yeŋân tatbiap. Hain gârâmâ hâmbâi nâ togowianân aregât bo undâgâtmâ âmâ puli are dowâk mem miawakbai.
3 Akto hâmbâi nâ togore yeŋeak luâk bikŋe mem katyekbiâ luâk âlepŋe aregât kulem esenŋe yeŋgire Yerusalem luâk âmbâle umburuk manmai are yeŋgât okot âlepgât puli kali are yeŋgimbiâ ariwai.
4 Benŋe nâ olop arine dâre âmâ olop ariwaen.

Pauloŋe yâk yeŋgâlân ariwerâm sop kalep.

5 Galalupne togowian aregât keiŋe makyeŋgiwe. Nâŋe Makedonia hânân arim kepiaŋe kepiaŋe âgâm bam gutmâ manmâ hân are hâtikowian aregâlâk nâŋgân. Hain aktere bo akto âlepŋe yeŋgâlân togo miawakbian.
6-7 Akto hinŋe sop tâlâwâk olop tatmâ ye konok bo yekberâm dowâk ariwian hain borân. Dâ Humoŋe âlepŋe makniŋbiap âmâ benŋe ye olop tatmâ manmâ âgâwian. Tatmâ mandere tânâk sopŋe bo akto benŋe are haminân siângen ariwian. Ariwerâre yeŋe tân nugum maŋgan nekbiâ aregât kambiamne âlepŋe akto yâgâten me yâgâten dowâk âlepŋe ariwian.
8-9 Gârâmâ uŋak Epeso kepian âi humo tatniŋdâp âi ire mem âmâ makyeŋgim mandere bunŋe miawakbiap aregât dop tatâp. Aregât nâŋgât gasa dondâ yendâp. Are nâŋgâm in tatere Heak giep aregât hilâm bo akbiap. Bo akto Makedonia ain arim manmâ manmâ hepunmâ yeŋgâlân togowian.
10 Akto Timoteo âmâ hinŋe Humogât âi nunak meman yâk hainâk Humogât âi memap aregât hâmbâi âmâ yâk yeŋgâlân togowiap. Togombo tângombiâ hutyeŋân biwi sânduk mem manbiap.
11 Hain gârâmâ yeŋgâlân gâtŋe yâkgât nâŋgâmbiâ yânŋe akto hamep bo aganbei. Dâ Paulogâlân âlepŋe ariwian dâmbo âmâ yeukŋe ketugum benŋe hâmbâi dâp mem kalaŋbiâ yâk akto Yesugât kâmot bikŋe nâŋgâlân togowei. Are lâmgoân aregât laune lokom tângombiâ biwiŋe sândugembo bikŋe olop nâŋgâlân togowei.
12 Akto galanenŋe Apolo yâkgât den pat amâ hin. Nâŋe sop kâlep goaŋmâ hin magaŋân, “Yesugât kâmot bikŋe Korinti kepian ariwerâm aktâi aregât gâ yâk olop ariwei.” dâre borâm kârikŋe aktâp. Dâ hâmbâi yâkŋe sop ekto âlepŋe akto yeŋgâlân togowiap.

Den bâiŋe.

13 Galama, ye ekmâ heŋgemgom Humogâlân biwiyeŋe kârikŋe katmâ manbei. Akto gasa yeŋgât bo hamep akmâ âi mem kârikŋe akmâ tatbei.
14 Wan me wan hârok memberâm âmâ are amâ galalupyeŋe akto Anutu agak meme biwi waŋ waŋân okot âlepgât membei.
15 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâ kotŋe Stepana akto yâkgât kâmotŋe Akaia hânân yâkŋe soŋ biwiyeŋe Yesugâlân kali. Akto sop ainba ukenyeŋe akmâ Yesugât kâmot tânyeŋgum âgâyi.
16 Nâŋe ye luâk hainare amukyeŋân tatŋet dâm goaŋyektân. Akto galalupne luâk dondâŋe kârikŋe akmâ âi memai yâk yeŋgât amukŋân manbei.
17-18 Akto ye nâ olop bo tatâi aregât kambiamne indeâp gârâmâ luâk âlâwu kotyeŋe Stepana akto Potunato akto Akaiko biwiyeŋe mem sândukŋe ketugumai aregât biwine âlepŋe akto heroŋe dondâ nâŋgân. Hain gârâmâ ye hanâk luâk hainare yeŋgât amukyeŋân manbei.
19 Akto Yesugât kâmolân gâtŋe Asia in manmai arekŋe yeŋgât nâŋgâmbiâ heroŋe akmap akto luâk âmbâi lâuwâ kotyetŋe Akuila akto Pirisila akto Yesugât kâmot emet yetŋân âgâm mindugum kinmâ Anutugât pat makmai are Kembugât akmâ egâlian dondâ akyeŋgiâi.
20 Akto areâk bo. Nen ire hârok biwinenŋe Yesugâlân kalion nenŋe yeŋgât heroŋe maroŋe akmaen. Akto ye Anutugât luâk âmbâle aregât maŋgan akbei.
21 Akto emelâk maktân are maktere luâk siâŋe kulemgoâp. Dâ den bikŋe ire âmâ Paulo nunak okot nâŋgâyeŋgiân aregât bâtnande kulemgoân.
22 Akto luâk âmbâle siâŋe Humonenŋaet okot âlep bo waŋbiap Anutuŋe yâk hilip

kowiapgât ulilaŋdân. O Humonenŋe gâ dowâk togowen.

23 Humonenŋe Yesu Kristoŋe damunyeŋe akmâ okot âlep akyeŋgim memeŋe akyeŋgiâkgât ulilaŋdân.

24 O Galalupne, ye Yesu Kristogât kâmot aregât yeŋgât okot âlep dondâ nâŋgân.

2 Korinti

Paulo Yesugât hoŋ manminep.

1 O galalupne, nâ Paulo akto galanennŋe
Timoteo kulem esennŋe ire Anutugât luâk
âmbâle Korinti kepian mandâi yeŋgât
kulemgoet. Ye kulem esennŋe ire oyaŋmâ
metem âmâ Anutugât luâk âmbâle Akaia
hânân mandâi are yeŋgimbiâ oyaŋbai. Akto
nâmâ Yesu Kristogât hoŋ bawa aregât
aposologât âi Anutunŋe makmâ katnegep.
2 Ewenennŋe Anutu akto Humonennŋe
Yesu Kristo yâkŋe biwiyeŋe yâkgâlân kali
are biwiyeŋe sândugeâkgât wâtŋe akyeŋgim
damunyeŋe agetgât ulilaŋdân.
3 Nen Anutu Humonennŋe Yesu Kristogât
Eweŋe yâkgât kotŋe mem agatbaen. Yâkŋe
damunnennŋe akto biwinennŋe sândugemap.
Akto okot nâŋgâ nengimap. Akto bi-
winennŋe mem sândukŋe ketugumap.
4 Hain akmâ hâk hilâlâm keiŋe keiŋe
mem limbâpnengumap. Akto Anutunŋe
mem limbâpnengumapgât limbâp arekŋe
nen hain agâk gala bikŋe hâk hilâlâm
keiŋe keiŋe kâlegen manbiâ âlepŋe mem
limbâpyeŋguwaen.
5 Akto Kristo nengât hâk hilâlâm nâŋgâep
hainâk yâkgât âi memaen aregât hâk
hilâlâm dondâ nâŋgâmaen. Hain akmâ
âmâ benŋe Kristogât akmâ wâtŋe miawak-
nengimbo biwinennŋe sândugembo umatŋe
are lokomaen.
6 Galama, nengâlân umatŋe mi-
awakmap arekŋe âmâ ye biwi sânduk
miawagâkgât miawaknengimap. Dâ
biwi sânduk miawaknengimap are gai
yeŋgât akmâ miawaknengimap. Aregât
biwi sânduk nengâlân miawagep arekŋe
yeŋgâlân hâtikom tânyeŋgumbo benŋe
umatŋe nengâlân miawakmap a hainâgâk
yeŋgâlân miawakto amâ hâk hilâlâmŋe
biwi sânduk nâŋgâŋetgât miawak-
nengimap akto ye gai miawakyeŋgimap.
7 Aregât nen yeŋgât hanoko bo akmâ
hin nâŋgâmaen. Hâk hilâlâmgât umatŋân
nen manmaen ye gai manmai aregât Anu-
tuŋe biwinennŋe mem yeugenengimbo bi-
winennŋe sândugemap ye gai yeugeyeŋgimbo
biwiyeŋe sândugemap a nâŋgâm kârigemaen.

Kembuŋe Pauloma umatŋânba mem oloŋyegep.

8 O galalupne, nen Asia hânân hâk
hilâlâm kakŋân manmâ gayion aregât
pâpkowâigât makyeŋgire nâŋgâŋet. Nen
Asia hânân mandennŋe umatŋe dondâŋande
mem ge kat nenegep. Akto arekŋe
nengât kârikŋe are ewangimbo wâtnennŋe
gembo nen âmâ mombaen me gain o dâm
nâŋgâyion.
9 Akto ire emelâk momogât pat akten
dâm hannennŋaet kârikŋe are hulaŋep. Are
âmâ yân bo miawaknengiep. Nen nennŋaet
kârikŋe nâŋgâennŋe gembo Anutu momoŋe
mem golâ katyekmap yâk konok nâŋgaŋmâ
tânnenguwen dâm ulilaŋnegât are miawak-
nengiep.
10 Umatŋe bâleŋe miawak nengimbo
momberâm aktennŋe ainâk tân nengumbo
bo agep. Aregât hâmbâi gai umatŋe siâ
miawakto tân nengumbo bo akbiap aregât
keiŋe nâŋgâennŋe biwinennŋe sândugewiâp.
11 Akto yekâ hainâk nengât Anutu
ulilaŋbei. Hain akbiâ âmâ Anutunŋe
den nennŋe dondâ are nâŋgâm wâtŋe
aknengimbo aregât ulit dondâgât den pat
sambelembo Yesugât kâmot hânŋe hânŋe
manmai arekŋe den are nâŋgâm Anutu
mepainŋe mem agatbai. Are bunŋe agâkgât
Anutu nengât ulilaŋbei.

Paulonŋe Korinti gâtŋe bo heyeŋgiep.

12 O galalupne, nen wangât nâŋgâm
heroŋe akmaen? Hin. Nennŋe luâk âmbâle
hânŋe hânŋe manmai akto Korinti yeŋgât
dewunyeŋân agak meme âlepŋeâk mem
manmaen aregât heroŋe akmaen. Dâ
areâk bo. Anutunŋe okot nâŋgâ nengiepgât
hâkgât nâŋgâ nâŋgâ are bo nâŋgâm
âmâ agak meme âlepŋe akmâ Anutunŋe
damun nennŋe akmap aregât biwinennŋân
ârândâŋâk mem manmâ okot âlep akmâ tân
yeŋgumaen. Aregât nâŋgâm heroŋe dondâ
akmaen.

13 Akto den yeŋgât kulemgoyion keiŋe amâ bo heambukmâ tatâp aregât hin nâŋgâre humo aktâp.
14 Nengât keinenŋe bikŋeâk nâŋgâi gârâmâ Humonenŋe Yesu are lâuwâŋe purikato nen manman âlepŋân manbaengât heroŋe akmâ manbeigât nâŋgâm heŋgemgowei. Akto nenâkâ hainâk ye heroŋe akmâ manbaigât nâŋgâm heroŋe akten.
15 Akto yeŋe Anutugâlân biwiyeŋe kali akto siân biwiyeŋe hainâk kinbiapgât are nâŋgâm aregât yekberâm agân.
16 Akto ulikŋân Makedonia hânân ariwerâm ain hin nâŋgân. Nâ Makedonia dâwân ariwerâm getek kepia Korinti ain âgâm Yesugât kâmot yekbian. Yekmâ arewa Makedonia hânân ariwian. Nâ ain âgâm Yesugâlân gâtŋe yekmâ ainba purik katbian âmâ hainâk ulikŋân nekmâ heroŋe agi hainâk nekmâ heroŋe akbaigât nâŋgâm yektere Yudaia hângât dâp ain katnekbai hain nâŋgân.
17 Akto hain nâŋgâm benŋe wangât bo togom yegân? Ye aregât hin dâyi, “Paulo amâ ikiŋaet nâŋgâ nâŋgâŋe watmap. Akto den han lâuwân makmap.” hain dâyi. Amâ hiaŋgiyi.
18 Dâ aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe han lâuwâ bo akmap yâk den bunŋe makmap. Aregât nen gai yeŋgât han lâuwâ bo akmâ den bunŋe makmaen aregât wan me wangât makmâ âmâ hainâk memaen.
19 Dâ areâk bo. Yesu Kristo Anutugât nanŋe yâkgât den ulikŋân nâ akto Sila akto Timoteo nenŋe makyeŋgiyion. Hin me hain mon? dâm bo makyeŋgimaen. Bo. Kristogât akmâ bundâk dâmaen.
20 Akto hainâk Anutuŋe wan me wan nengât kârikŋe ketugu nengiwiapgât dâm heroŋe are wan me wan Yesuŋe miepgât miawak nengiwiap. Aregât nen Yesugât kâmolân gâtŋe Anutuŋe magep are kârikŋe agep aregât kotŋe mem agatmaen.
21 Galalupne, Anutu konokŋe ikiŋe âi nengiep ye akto nen hârok Kristogât akmâ nen Anutuŋe menenekmâ kârikŋe ketugu nenekmap.
22 Hain akmâ nâŋgât kâmot nâŋgâ niŋŋet dâm ikiŋaet Heakŋe huŋgun aŋdo tirip kat nengimbo nen hin nâŋgâmaen. Anutugât Heak âlepŋe arekŋe kautnenŋân menenekto nâŋgâen aregât wan me wan nengât dâm hâriep are siân bunewâk miawak nengiwiap aregât nâŋgâen.
23 Galama, nâ wangât bo togom yegân aregât lâuwâŋe makbe. Ulikŋân yekberâm akmâ hin nâŋgân. Nâ hinŋe arim âmâ Korinti gâtŋe yekmâ bâleŋe agi are den kom miwindik yekbiangât umatŋe miawak yeŋgiwiap. Are miawakbopgât hinŋe ain bo ariwiangât nâŋgân. Yu maktân are Anutuŋe nâŋgâm bunŋe dâp.
24 Gârâmâ nenŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe kom miwindik yekbaen âmâ ainâk hâknenŋe bo mem agatbaen. Dâ yeŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali aregât heroŋe akbai dâm aregât mem kârikŋe ketugu yekmaen.

2

Pauloŋe Korinti kepian bo purikalep aregât keiŋe magep.

1 Akto biwinânâk âmâ hin nâŋgân. Ulikŋân Korinti kepian arim makyeŋgire umatŋe miawakyeŋgiep. Are lâuwâŋe miawakbopgât aregen hinŋe bo ariwian.
2 Ariwian âmâ galalupne okot âlep niŋmai are kambiamyeŋe bâliwopgât hinŋe bo ariwian. Ye bâlimbiâ âmâ nâ gain akbian? Hain nâŋgâm aregât bo togom yegân.
3 Gârâmâ siân togowian dâm ain galalupne yeŋe okot âlep akmâ agak meme âlepŋe akmâ tân nugumai dâm kulem esenŋe kulemgom katere togombo emelâk oyaŋi. Kulemgom ain âmâ yeŋe nâŋgât akmâ heroŋe akbaigât nâŋgâm heŋgemgoân.
4 Akto kulem esenŋe kulemgoân sop ain âmâ hin nâŋgân. Ye biwiyeŋe umatŋe akmâ bâliwopgât akto yeŋgât okot nâŋgâyeŋgiman are nâŋgâŋet dâm yeŋgât akmâ tepne bâlimbo hâk hilâlâm owâiŋe bo nâŋgâ yeŋgim kinmâ dewunne tuŋe gembo indem kinmâ kulemgoân.

Galayeŋe yâk yeŋgât dosa hepunbei dâm magep.

5 Hain kulemgoân gârâmâ dondâ maktere bâliwopgât getek makbe. Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe bâleŋe agep aregât nâ biwinân

getek umatŋe miawakniŋep. Amâ ye âmâ biwiyeŋe umatŋe agâkgât mâŋgiyeŋgiep.

6 Ye biwirâ mem miwindikmâ wan me wan agaŋi are nâŋgâre bo aktâp.

7 Hinŋe yâkgât dosa hepunmâ biwiŋe mem sândukŋe ketuguŋet. Hain akbiâ luâk aregât biwiŋe umatŋe arekŋe mem ge katbop.

8 Aregât nâŋe goaŋyektere luâk bâleŋe agep are yâkgât okot âlep are akmâ maŋganŋet.

9 Akto kulem esenŋe ulikŋân kulemgoân amâ ye dop yeŋguân. Ye âlepŋe nâŋgât lau watmai me bo dâm kulemgore oyaŋmâ lokom luâk bâleŋe are heŋgemgoyi.

10-11 Dâ hinŋe laune lokom luâk aregât dosa hepunaŋbiâ nâkâ hainâk Niambi gulip akŋet dâm mem ge kat nenekto aŋun aŋgiwâengât dosaŋe hepunaŋdân. Niambiŋe Yesugât kâmot gulip akŋet dâmap aregât keiŋe nâŋgâmaen. Aregât yeŋgât akmâ Kristoŋe nâŋgâmbo âlepŋe agâkgât luâk aregât dosaŋe hepundân.

Paulo Troa kepian biwi umat miawagaŋep.

12 Galalupne, nâ hân siân siân ariân aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâ ulikŋân Troa kepian âgân ain Humonenŋe Kristo arekŋe meme akniŋmâ luâk âmbâle dondâ meme akyeŋgimbo Kristo heŋgem nenguep aregât keiŋe nâŋgâwerâm nâŋgâlân togoyi.

13 Hain akbiâ makyeŋgiwerâm âmâ galane Tito are bo mem miawaktere biwine umatŋe akto bo makyeŋgim âmâ hepun yekmâ Makedonia hânân ariân.

14 Yoe, Anutuŋe Kristogât âi luâklupŋe nen buŋam kom mem miap pannenekmap. Hain aknengimbo pat âlep dennaet higenŋe âlepŋe mem sambelienŋe liwalakmâ hân ârândâŋ arimap. Aregât mepai humo agaŋbaen.

15 Nen Kristogât higen suk suk akmaen aregât luâk Anutuŋe heŋgemgo yekbiap are makyeŋgienŋe manman âlepŋe miawakyeŋgimap. Dâ luâk bikŋe makyeŋgienŋe hilip agu agugât miawakyeŋgimap.

16 Hilip agu agugât ambolupŋe higennenŋande oloŋyekmâ momo higenŋe akmâ yeŋgimbo momai. Dâ manman âlepŋe aregât ambolupŋe oloŋyekmâ manman higenŋe akmâ ewum goaŋyekto manmai. Âi are amâ niŋande mendo ârândâŋ akbop?

17 Luâk dondâ arim hanâk hanâk puligât ulityeŋgim Anutugât den arim makyeŋgimai nen dop hainâk bo akmaen. Nen âmâ biwinenŋe irakŋe akto Kristo olop biwinenŋe konok akto Anutugât dewunŋân kinmâ Anutugât den âlepŋe are makyeŋgimaen. Aregât kârikŋe Anutuŋe nengimap aregât Anutugât mepaiŋe mem nâŋgâmaen.

3

Anutugât hoŋ bawa yâk yeŋgât den pat.

1 Akto ya kulemgoân are âmâ nâŋgât nâŋgâ nengimbiâ humo agâkgât kulemgoân mon? Bo. Hinŋe luâk bikŋande âiyeŋe keiŋe ekmâ nâŋgâŋetgât kulem esenŋe kulemgoyi are mem hekat yeŋgiyi are nen âmâ hain bo akmaen. Nen âmâ kulem esenŋe siâŋe me yeŋe kulemgoyi are bo mem manmaen. Nengât âi siânbaŋe ekmâ nâŋgâŋetgât amâ ye agak meme âlepŋe memai are yeŋgât ekmâ nâŋgâmai.

2-3 Akto kulem esenŋe aregât keiŋe den dopŋe siâ makbe. Luâk den keiŋe hekat nengimai arekŋe âi nenŋe âlepŋe are oyaŋmâ nâŋgâŋet dâm humomolupyeŋande kulem esenŋe kulemgom yeŋgimbiâ are mem arim makyeŋgimai. Akto ye kulem esenŋe are oyaŋmai akto kulem esennân gâwu kulemgomai amâ yân. Akto nen hain bo akmaen. Nengât kulem esenŋe amâ yeŋe dop akmai are akto gâwu bo akto kulem esenŋe bo. Nen gâwu mem kulemgomaen dop hainâk Kristogât den makyeŋgimaen akto kulem esenŋe kulemgomaen dop hainâk den makyeŋgienŋe biwiyeŋân miawakmap. Akto Anutu manman kârikŋe amboŋe arekŋe ikiŋe Heak âlepŋe huŋgun aŋdo han biwiyeŋe mendo agak meme siâ akmai aregât den pat luâk âmbâle dondâ yekmâ nengât âi keiŋe nâŋgâmai. Akto ulikŋân Mose âmâ den kârikŋe kâlân kulemgoep amâ nen hain bo akmaen. Biwiyeŋân den nenŋande gembo agak memeyeŋe âlepŋe miawagep are amâ nengât kulem esenŋe hinare.

4 Akto nen nâŋgâ aŋgienŋe humo aktâp amâ Kristogât akmâ Anutuŋe nenekto âlepŋe akmap.
5 Amâ nenŋe nengât keinenŋe maktenŋe bunŋe miawakbiapgât kârikŋe bo tatnengimap. Dâ siâ me siâ mendenŋe âlepŋe akbiap amâ Anutuŋe meme wâtnenŋe nengimap hârok.
6 Akto nengât âi amâ den areâk bo. Anutugât Heak âlepŋande memeŋe aknengimbo den pat âlepŋe makyeŋgienŋe manman âlepŋe miawak yeŋgimap. Dâ den kârikŋe bunŋe mem arekŋe manman kârikŋe bo miawak yeŋgimap. Dâ den kârikŋe nâŋgâmbiâ Anutugât Heak âlepŋande meme akyeŋgimbo ain manman âlepŋân manmai.
7 Akto den kârikŋe aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Ulikŋân Anutuŋe den kârikŋe kâlân kulemgoep amâ momogât pat. Hain akto Moseŋe ekto kulemgom metembo kât are lokom gem Israe luâk âmbâle mem oloŋ yegep. Hain akto Anutuŋe den kulemgombo egep aregât enem dewunŋe pagaleŋe akto Israe luâk âmbâleŋe Mosegât enem dewunŋe ekbiâ dewunyeŋe hilâlâm yeŋgimbo bo egi. Gârâmâ pagaleŋe are sopŋe sopŋe tatbiapgât dop bo.
8 Aregât Anutugât Heak âlepŋe arekŋe wan me wan nengât miawaknengiwiap aregât pagaleŋe kârikŋe âmâ humo dondâ yem âmâ bo boakbiap arekŋe âmâ den kârikŋe ewangimap.
9 Are lâuwâŋe makbe. Den kârikŋe miawagep ainâk lokowaengât dop bo tatnengiâp. Aregât Anutuŋe den âiân katnenekbiapgât dâp miawagep. Dâ hinŋe Yesuŋe bâleŋe agion aregât dosanenŋe mendo Anutuŋe ye dosa luâk bo dâm nengonlep aregât pagaleŋande den kârikŋaet pagaleŋe ewangimap.
10 Aregât ulikŋân den kârikŋe amâ pagaleŋe kârikŋe kilep amâ Yesuŋe miawakto den kârikŋe aregât pagaleŋe bo agep.
11 Akto areâk bo. Moseŋe den kârikŋe pagaleŋe yogan tatminep aregât kârikŋe bo agep. Dâ Yesuŋe nengât wan me wan miep amâ yoganŋe bo. Are pagaleŋe bunŋe akmâ yem âgâwiap aregât kârikŋe humo akmâ tatmâ âgâwiap.

Anutuŋe pagaleŋe nengimap.

12 Yu kulemgoân are nâŋgâm biwinenŋe heroŋe humo akmaen. Hain akmâ Anutuŋe denân bo katnenekbiapgât den pat âlepŋe kepiaŋe kepiaŋe hârok hamep bo akmâ makyeŋgimaen.
13 Dâ ulikŋân Mose ikiŋe enem dewunŋe pagaleŋe bo akberâm agep are Israe luâk âmbâleŋe ekbâirâm ikiŋe enem dewunŋe tigiep. Aregât dop nen hainâk bo akmaen.
14 Akto areâk bo. Ulikŋân Yuda nengât hakulupnenŋe Moseŋe makyeŋgimbo Israe luâk âmbâle ainâk biwiyeŋe kârikŋe akmâ katipŋe katipyeŋguepgât den are bo nâŋgâm heŋgemgoyi. Israe luâk âmbâle ulikŋân hainâk akmâ gam gam yu miawaktâi ire amâ hainâk Mosegât den oyaŋmâ katipŋe hainare katipyeŋguepgât bo nâŋgâmai. Aregât katip are yân bo hulaŋ akbiap. Kristo konokŋe mem hulaŋbiap.
15 Israe luâk âmbâle Mosegât den keiŋânbak oyaŋmâ bo nâŋgâm âmâ tatmâ gambiâ gambiâ yu miawaktâi yâk yeŋgât hanyeŋe katipŋe olowâk akmaigât den bo nâŋgâmai.
16 Hanyeŋe purikatmâ kembu mete katbiâ arekŋe katip are hulaŋyeŋgiwiap.
17 Akto Humonenŋe ikiŋe Heak Amboŋe kautnenŋân mendo owâiŋân mendenŋe wan me wan âlepŋe miawaknengimap.
18 Akto areâk bo. Nen âmâ dewunnenŋân katip bâlâk akmâ Humonennaet pagaleŋe Heak kârikŋe are ekmâ kindenŋe ketugu nenekto ikiŋe towat miawaknengimbo manmâ manmâ âgâenŋe pagaleŋenenŋe humo akmâ sambelem âgâmap. Are âmâ Heakgât kulem.

4

Anutugât pat âlepŋe amâ geâŋe bâlâk.

1 Akto Yesugât den pat makyeŋgimaen nen âmâ Anutuŋe okot nâŋgâ nengim âi ire nengiep. Anutuŋe okot nâŋgâ nengim âi ire nengiep aregât biwinenŋe bo bâliwiap.
2 Hain nâŋgâm wan me wan bâleŋe are hami panmâ hâkâŋ akmaen. Akto hiaŋgigât agak meme are hepunmâ Anutugât den are mem siâ siâ bo akmaen.

Bo. Nenŋe den are oyaŋmâ keiŋe wan me wan miawakto are hanâk tek teknân makyeŋgimaen. Hain akmâ Anutugât dewunŋân kindenŋe huragumbo luâk âmbâle den pat bunŋe are hanâk hanâk makyeŋgimaen are nenekmâ biwiyeŋgân nâŋgânengimbiâ ârândâŋ akmap.

3 Akto luâk âmbâle bikŋe are hememgât dopŋân manmai arekŋe âmâ den nenŋe bo nâŋgâmai.

4 Luâk âmbâle are amâ hân iregât damunŋe yoganŋe akmap arekŋe, pagaleŋân gâtŋe yâkgât den pat are nâŋgâwâi dâm nâŋgâ nâŋgâyeŋe gisap kombo dennenŋe bo nâŋgâmai. Amâ den pat are âmâ Kristo Anutugât dopŋe akmâ pagaleŋân gâtŋe yâkgât den nâŋgâwâi dâm nâŋgâ nâŋgâyeŋe gisapkomap.

5 Akto nen âmâ nenŋaet keinenŋe bo makyeŋgimaen. Bo. Nen hin makmaen. Yesu Kristo amâ Humonenŋe dâmaen aregât nen âmâ yeŋgât âi luâk manmaen.

6 Akto Anutu ulikŋân, “Hândâk kâlegen pagaleŋe miawagâk.” dâmbo miawagep arekŋe han biwi nâŋgâ nâŋgânenŋe hulaŋe akto hândâk kâlegen malion nen Kristogât enem dewunŋe ekmâ âmâ Anutugât pagaleŋe a egion.

Paulo umatŋe miawaganŋdo nâŋgâmbo tâŋât agep.

7 Nengât biwinenŋân den âlepŋe tatmap amâ umbâ hânŋe mâŋgimai dop hainâk. Haingât nenŋe kârikneŋŋân âi are bo mem manmaen. Anutugât kârikŋeŋe kârikŋe siâ hârok ewangimap are mem manmaen.

8 Umatŋe miawak nengimap aregât keiŋe amâ hin. Umatŋe are bikenba bikenba miawak nengimbo gain gain akmâ manbaen dâenŋe âmâ umatŋe arekŋe nen bo hilip nengumap. Akto umatŋe arekŋe nâŋgâ nâŋgânenŋe tigimbo han undup akmaen amâ nâŋgâ nâŋgânenŋe are dondâ bo bo akbiap.

9 Luâkŋe wan me wan bâleŋe aknengimbiâ benŋe Anutuŋe bo hepun nenekmap. Luâk bikŋande nengumbiâ ge yemaen dâ amâ bo bâlimaen.

10 Hilâm ârândâŋ Yesuŋe hâk hilâlâm nâŋgâm moepgât tirip are mem manmaen gârâmâ Yesuŋe ikiŋe manman âlepŋe nengimbo hâknenŋe hutuk âgâmbo âmâ bikŋande nenekmâ Yesugât manmanŋe hâknenŋân ekmai.

11 Akto nen âmâ Yesugât âi memaen aregât Yesugât pat sambelem ariâk dâm aregât hâk hilâlâm nâŋgâm bâsok momaen. Gârâmâ Yesuŋe wâtŋe aknengimbo manmaen are luâk âmbâleŋe hârok ekŋet dâm âi humo mem manmaen.

12 Aregât hin. Nengâlân âmâ momoŋe âi menenekmap. Dâ yeŋgâlân âmâ manman golâŋe meyekmap.

13 Ulikŋân Anutugât Heak âlepŋe arekŋe luâk siâ meme aganŋdo kep keŋgu siâ kulemgoep aregât bikŋe hin, “Biwine Anutugâlân kalân arekŋe hâwât nekto dowâk owâiŋeâk makyeŋgiwe.” hain kulemgoep. Akto nen hainâk Anutugât Heak âlepŋe arekŋe meme aknengim arekŋe hâwât nenekto nâŋganŋmâ dowâk owâiŋeâk makyeŋgimaen.

14 Akto nen âmâ wangât âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm hanâk dâm makyeŋgimaen? Hingât. Anutuŋe Humo momoŋânba mem oloŋdo agalep yâkŋe âmâ nen akto ye hainâk oloŋ nenekto agatenŋe Yesu olop manmâ âgâwaen hain nâŋgâmaen.

15 Anutugât han kalemŋe sambelembo Anutugât mepaiŋe mem manmaigât kâmot arekai sambelemap. Arekŋe yeŋgât akmâ miawakmap.

16 O galalupne, aregât siâkâ makbe. Umatŋe miawak nengimap aregât keiŋe yu kulemgoân arekŋe hâknenŋe mem ge katmap. Hain akto âmâ hanâk biwinenŋe âmâ hilâm ârândâŋ kârikŋeâk kilâkgât Anutuŋe tân nengumap.

17 Akto nengât umatŋande amâ yogan owâiŋe akto arekŋe egâlianŋ umatŋe tatmâ kârikŋe akmâ âgâwiap are nengimbo ârândâŋâk tatnengimap.

18 Aregât nen âmâ siâ me siâ hânân miawakmap are bo ekmâ manmaen. Bo. Siâ me siâ tiwâk yemap aregât eknerâm manmaen. Amâ wan me wan ekmaen are amâ yogan. Dâ bo ekmaen are âmâ kârikŋe tatmâ yembiâp aregât aregâlâk ekmâ âsim kinmâ manmaen.

5

Iren hân yogannŋân manmaen.

1 Nen hin nâŋgâmaen. Hâknennŋe amâ hân uliginennŋe hainare tâmbâŋe ire torokto Anutunŋe himbimân emet kârikŋe siâ mem penianŋmâ nengiwiap emet are luâk bâtyenŋande bo mâŋgiyi aregât kinmâ kârigem kinmap. Akto kinmâ âgâwiap.

2-3 Akto nen hinŋe hâknennŋe ire mem meanŋmaengât hâkâŋe akmâ bâlâk kinbâengât indem manmâ âmâ hâknennŋe irakŋe aregât ukennŋe nâŋgâm Anutugât dewunnŋân hâknennŋe irakŋe mem kinbaen aregât nâŋgâennŋe biwinennŋe heroŋe akto lâmgom manmaen.

4 Hâknennŋaet uligiân manbaen ârândâŋ tat tat urutennŋe ariâkgât manmaen yuyai olop manman are pandennŋe ariâkgât. Dâ hâk katipnennŋe tâmbâŋe kotgânegât bo aknengimap. Are yendoâk irakŋe lugum nengimbo geâkgât aknengiwiap gât nâŋgâennŋe humo akmap. Aregât momogât pat agak are manmangât patŋande kawulâkgât manmaen.

5 Wan me wan âlepŋe miawaknengiâkgât mem umale aknengiep i are Anutunŋe hain aknengim dowâk Heak katnengim lugu nengiep.

6 Hain nâŋgâm nâŋgâ nâŋgânennŋe kârikŋeâk kinmâ âgâwaen. Akto nen hâknennŋe olop aregât hânân manmaen amâ himbimân Humonennŋe olop boâk manden.

7 Nen âmâ Yesu nâŋganŋmaen dâ wan me wan dewun nennŋe ekmaen are âmâ bo nâŋganŋmaen.

8 Bennŋe nen nâŋgâ nâŋgânennŋe kârikŋeâk kinbaen. Akto hâk ire in hepunmâ âgâm âmâ Humonennŋe olop manbaen dâennŋe biwinennŋe sândugemap.

9-10 Akto nen hârok wan me wan hânân ire mendennŋe aregât Kristonŋe den makmâ kotgâ nenekbiapgât welam ginnŋân kinbaenân hâknennŋe olop hânân manmâ wan âlepŋe me bâlenŋe meyiongât hâunŋe âlepŋe me bâlenŋe nengiwiapgât manmaen amâ Kristogât kambiamnŋe heroŋe agâkgât ikiŋe âi memaen. Akto mombaen sop ain âmâ Yesugât kambiamnŋe heroŋe agâkgât kotŋe mem agatbaen.

Paulogât keiŋe amâ hârokŋe nâŋgaŋi.

11 Akto Humonennŋande hâunŋe bâlenŋe me âlepŋe nengiwiapgât aregât hamep akmâ hanâk luâk âmbâle makyenŋgim hâwât yekmaen. Akto Anutunŋe wan dâep are hârok mendennŋe nenekmâ âlepŋe dâmap. Akto ye hainâk biwiyenŋân nâŋgâm bunŋe dâi me?

12 Akto emelâk maktân are nâŋgâm nengât kotnennŋe mem agatŋetgât bo maktân. Amâ hingât maktân. Luâk bâlenŋe bikŋe wan me wan ekmai aregâlâk nâŋgâmbiâ humo akmap arekŋe wan me wan biwinenŋân tatmap are nâŋgâmbiâ gemap. Hain akto yenŋgâlân togomai arekŋe yenŋgumbiâ âmâ nengât pat nâŋgâm den hâunŋe makyenŋgim mem ge kat yekbai aregât yu kulemgoân.

13 Akto nennŋe ye heroŋe akbaigât hain akmaen. Akto luâk âmbâle bâlenŋande nengât den nâŋgâm hin dâyi, “Woe, Pauloma âmâ sinduk akmai.” hain dâyi. Are amâ hanâk Anutugât âi mem malion aregât nâŋgâm hain dâyi. Are amâ ukenyenŋaet. Dâ nen amâ hanâk nâŋgâ nâŋgânennŋe hulaŋ agep aregât tân yenŋguwerâm Anutugât âiâk mem agatbaen.

14 Nen hain aktennŋe Kristonŋe okot nâŋgâ nengim han kalemnŋe arekŋe nen goanŋnenekto nen hin nâŋgâm henŋgemgomaen. Yesunŋe ikiŋe hâknŋaet bo nâŋgâm âmâ nengât dosa mem moep sop ainâk nennŋe yâkgât akmâ hainâk moyion.

15 Yesunŋe luâk âmbâle ukenyenŋe watbâi dâm aregât moep. Mondo Anutunŋe Yesu momonŋânba goanŋdo agalep aregât nen hâknennŋaet bo nâŋgâm manbaen. Amâ Yesunŋe nengât akmâ moepgât nennŋe yâkgât akmâ manbaengât moep.

16 Akto ulikŋân nen hângât pat mem manminionân ain âmâ hângât nâŋgâ nâŋgâ watmâ Kristo âmâ luâk yânŋe dâm nâŋgâyion. Gârâmâ hinŋe, hain bo nâŋgâmaen. Luâk âmbâle amâ hângât nâŋgâ nâŋgâgât pat bo nâŋgâyion.

17 Amâ hin. Anutunŋe Kristogât akmâ âmâ irakŋe ketugunenegep. Agak meme tâmbâŋande katip nenguep ainba oloŋnenekmâ dâp irakŋân katnenegep.

18 Are amâ Anutu konok yâkŋe nâŋgâm henŋgem nengiep arekŋe ulikŋân nengât bâlenŋe aregât kuk nengim nannŋe huŋgun

aŋdo gembo kuk are yâkgâlân kato moep aregât kuk are sândugembo nâ olop biwi konok akŋet dâm oloŋ nenegep. Dâ areâk bo. Anutu olop biwi konok akbaengât den pat makyeŋgimaen aregât den pat nengiep.

19 Den pat aregât keiŋe hin. Anutuŋe hin nâŋgâep, “Luâk âmbâle nâ olop biwi konok akbaen.” dâm dosayeŋe puliwiapgât Nanŋe huŋgun aŋdo gembo dosanenŋe yâkgâlân kato moep. Aregât Kristo dumnenŋân kilepgât den pat luâk âmbâle makyeŋgiŋet dâm maknengiep.

20 Hain gârâmâ Kristogât akmâ lau lokom kinmâ Yesu nengât moep aregât den makyeŋgimaen amâ hin. Anutu ikiŋak biwinenŋân kinmâ luâk âmbâle yeŋgonmap aregât ye Korinti gâtŋe kulem esenŋe ire oyaŋdâi ye den ire nâŋgâm heŋgemgom Kristo amâ nengât akmâ moepgât Anutu olop biwi konok akŋet.

21 Akto Anutuŋe dosanenŋe bo akto luâk âmbâle âlepŋe nengonberâm Yesuŋe agak meme bâleŋe me dosa bo akmap are mem âmâ dosanenŋe yâkgâlân kato dosa luâk hain are agep. Yâkŋe hain akto benŋe agak meme âlepŋe mem malep are nengâlân miawakto Anutuŋe nenekto huragumap.

6

Aposoloŋe kembugât âi membiâ umatŋe siâ siâ miawakyeŋgiep.

1-2 Akto Anutuŋe makto Yesaiaŋe kulemgoep bikŋe hin tatâp,

> “Humonenŋe hin dâep, “Nâŋe han kalemnaet sopŋe miawaktâpgât ulitniŋbiâ nâŋgâyeŋgiân. Akto heŋgemgoyeŋgiân sopŋe miawaktâpgât tânyeŋguân.” dâep.”

are kulemgoep bunŋe akto Anutuŋe mem purik katnenekbiapgât sop akto nen Anutu olop den kârikŋe hin hâwâtyekne. Bâin. Uŋak amâ Anutuŋe heŋgem nenguwerâpgât sopŋe are Anutuŋe heŋgem yeŋguwerâp are hâkâŋ akmâ bo panbai. Bo.

3 Nen luâkŋe âi meme nenŋe makmâ sârekowâigât akto âi mendenŋe nen ekmâ giriŋnengiwâigât âi ârândâŋâk mem âmâ luâk âmbâle dop yeŋân kâwâwâŋ kârâwâigât bo panmaen.

4 Bo. Nen Anutugât âi luâk manmaen nen hilâm ârândâŋ nenŋaet agak meme âlepŋe are mendenŋe luâk âmbâle hârok nenekbiâ ârândâŋ agâkgât âi bo memaen. Bo dondâ. Hin miawak nengimbo âi hanâk mendenŋe nenekbiâ ârândâŋ akmap. Umatŋe bâleŋe dondâ akto âiŋe humo akto wan me wan hâkoko olowâk are amâ bo hâkâŋ akmaen.

5 Akto gasaŋe bugâŋe nengumai akto kala busiân kat nenekmai akto ândenengim kot bâleŋe nengonmai, akto âi humo mem me sot bâlâk manmâ asiŋ bo yemaen,

6 arekŋe miawak nengimbo hanâk dâm âiâk mem agak meme âlepŋeâk mem âmâ nâŋgâ nâŋgâ âlepŋe are memaen. Akto kuk dowâk bo akmaen. Akto luâk âmbâle hârok agak meme âlepŋe akyeŋgim heŋgemgomaen. Akto Anutugât Heak kârikŋe arekŋe meme aknengimbo biwi konok akmâ manmaen.

7 Den bunŋeâk lau elek bo maktenŋe Anutugât kârikŋe miawakmap. Hain aktenŋe luâk âmbâle yânŋe nenekbiâ ârândâŋ akmap. Akto areâk bo. Tembe lokoŋe yeŋguwerâm akmâ unam tâwât mem arimai nenŋe hainâk bâtnenŋe biken ain agak meme âlepŋe mem Anutugât kârikŋân kinmâ makyeŋgimaen.

8 Akto luâk âmbâle bikŋe agak memenenŋe ekmâ ukenŋe nâŋgâm kotnenŋe mem agatmai. Dâ siânbaŋe nenekbiâ bâlimbo kotnenŋe mem ge katmâ den bâleŋe magaŋgi nengimai. Akto nengât den bunŋe are siânbaŋe nâŋgâm hiaŋgimai dâmai.

9 Akto hânân luâk âmbâleŋe bonâŋgâ nengimai. Dâ Anutuŋe amâ nâŋgâ nengimap. Akto umatŋe humo miawakto bâsok mondenŋe ainâk Anutuŋe meme aknengimbo âlepŋe manmaen. Akto gasalupnenŋande moŋet dâm tâk dâtâ dâtâŋe ore nenekbiâ Anutuŋe damunnenŋe akto bo moyion.

10 Nen okot umburuk aknengiŋande hanâk biwi kauân manmaen. Umburukŋe hanâk luâk biwirâ heŋgemyeŋgumaen. Siâ me siâ mesakmaen amâ hanâk unsambe humo olop manmaen.

11 O galalupne Korinti gâtŋe, nenŋe tek tekŋân makmaen amâ ye okot dondâ

akyeŋgimaen.
12 Akto biwinenŋe bo gangerâmaen. Dâ yeŋe âmâ biwiyeŋe gangerâmai aregât nen olop agak memenenŋe konok bo aktâp.
13 Akto apoŋe nanlupyeŋe makyeŋgimai dop hainâk hin makyeŋgiwe. Nen agak meme wan me wan ire akyeŋgimaen aregât yekâ hainâk nen okot âlep nâŋgâ nengiwei.

Bâleŋe akto âlepŋe gala konok bo akbat.

14 O galalupne, ye âmâ luâk âmbâle biwiyeŋe Yesugâlân bo kali are yeŋgât agak meme are amâ siâŋe ye yâk olop biwi konok bo akbei. Akto agak meme âlepŋe akto bâleŋe amâ dopyetŋe konok mon? Akto hilâm hândâk amâ dopyetŋe konok mon?
15 Haingât Kristogât gasa kautŋe olop gain gain han konok akbiandat? Me Anutu nâŋgaŋmapŋe Anutu bo nâŋgaŋmap are gain gain ârândâŋ akbat. Bo.
16 Akto nen âmâ Anutugât emet âlepŋe hainare akmaen aregât nen me luâk siâŋe lâpiogât kotŋe mem agatmâ are olop biwi konok bo akmaen. Akto nen âmâ Anutu manman Amboŋaet emet âlepŋe aregât keiŋe makbe. Ulikŋân Anutuŋe makto Propete bikŋande hin kulemgoyi,

> “Nâŋgât kâmolân gâtŋe ye olop tatmâ hutyeŋân bam gutbaen. Akto nâ yeŋgât damunyeŋe akbian. Akto ye nâŋgât kâmolân manbai.

17 Aregât nâŋgât den bo nâŋgâniŋmai are hepunyekmâ yeŋeâk manbei. Akto siâ me siâ bâleŋe are mem bo howaiwai. Bo howaimbiâ âmâ âlepŋe meyektere nâŋgâlân dewatim manbai.
18 Hain akbiâ nâŋe yeŋgât Eweyeŋe akbian. Akto nâŋe ye nan baratlupnerâm yeŋgonbian.” dâep. Humoŋe hain dâep.

7

Pauloŋe Korinti yeŋgât pat nâŋgâm biwiŋe heroŋe agep.

1 Galalupne, Anutuŋe makmâ kalep ire nâŋgâm heŋgemgom hâknenŋe akto biwinenŋaet helen are hepunmâ Anutugât hamep akmâ agak meme âlepŋe huragumap are membaen.
2 Han nâŋgâ nâŋgâyeŋe bo gangerâwei. Nen ulikŋânbak luâk âmbâle bo akmâ bâliyion akto biwiyeŋe bo mem helen akyeŋgiyion. Akto siâ me siâ bo kâmbu meyeŋgiyion aregât ye nengât nâŋgâm biwiyeŋande nengât okot âlep nâŋgâwei.
3 Akto nâ ye hâkyeŋe tunmâ bo maktân. Bo. Nâ emelâk hin maktân. Nen yeŋgât okot âlep nâŋgâmaen. Aregât umatŋe miawakto bâsok mombiâ âmâ âlepŋe nen gai hainâk bâsok mombaen. Akto wan me wan kârikŋe nâŋgâm heroŋe akbiâ nen âkâ hainâk heroŋe akbaen.
4 Ye biwiyeŋe Yesugâlân kali hainâk manmâ âgâwai aregât agak memeyeŋaet luâk âmbâle makyeŋgim âmâ bo aŋun aŋgiman. Akto nâ umatŋe hinŋe miawak niŋdo yeŋgât pat nâŋgâm mâruŋe humo nâŋgân aregât biwine sândugemap.
5 Galalupne, umatŋe âgâlân miawaknengiep aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Nen Makedonia hânân ain ari malion. Ain mandenŋe nengâlân umatŋe wan me wan dondâ nengâlân miawakto hâknenŋe bo hutuk âgâep. Akto hâknenŋân kuk humo miawaknengimbo biwinenŋe hamep agep.
6 Hain aktenŋe Anutuŋe luâk âmbâle biwiyeŋe umatŋe are mem yeukŋe ketugumap arekŋe nengât biwinenŋe sândugeâk dâm Tito huŋgun aŋdo togom nengât biwinenŋe mem giep.
7 Akto Titoŋe nengâlân togom yeŋe gala agaŋi aregât den pat maknengimbo nâŋgâenŋe biwinenŋe sândugiep. Akto Tito togom yeŋgât den pat maknengiep amâ hin. Yeŋe nâ nekberâm kârikŋe akmâ tatâi akto bâleŋe agi aregât biwiyeŋe indiep, akto nâŋgât den amâ âlepŋerâm nâŋgât den pat are nâŋgâne dâm magi aregât den pat maknengimbo nâŋgâenŋe nune biwine sândugiep.
8 O galalupne, nâ âgâlân yeŋgât kulem esenŋe kulemgom katere yeŋgâlân togoep arekŋe biwiyeŋe mem bâlimbo nâŋgâre âlepŋe agep. Âgâlân kulem esenŋe pup pup oyaŋi ainâk kulem esenŋe arekŋe biwi umat ketuguyegep aregât nâkai biwine umatŋe agep. Dâ hinŋe bâleŋeyeŋe makmâ miawakmâ hepunmâ han biwiyeŋe purik kali aregât nâŋgâm heroŋe aktân.
9 Akto nâ yeŋgât biwi umat aregât

heroŋe bo âgân. Bo. Nen âmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe âlepŋe agâkgât Yesugât den pat makyeŋgiyion amâ Anutu ikiŋak biwi umat ire mem agat yeŋgimbo bâleŋe yeŋe makmâ miawakmâ hanyeŋe purik kali are nâŋgâm heroŋe akmâ mâruân. Amâ dennenŋande bo mem bâliyegepgât.

10 Akto agak meme iregâlâk Anutuŋe makto umatŋe miawakmap arekŋe biwi umat mem miawakto bâleŋe nenŋe makmâ miawaktenŋe Anutuŋe mem heŋgemgo nenekmap are nâŋgâm biwi umat amâ âlepŋe dâm nâŋgâmaen. Amâ siân nâŋgâenŋe bo bâliwiâp. Dâ hângât luâk biwiyeŋe umatŋe akto bâleŋeyeŋe bo makmâ miawakbiâ amâ momogât dâp miawak yeŋgimap.

11 Ekŋet. Biwi bâle owâiŋande yeŋgâlân bunŋe dondâŋe umalâk mem miawagep arekŋe wan akyeŋgiep? Arekŋeak hâwât yekto Anutugât hamep akbiâ biwiyeŋe indembo agatmâ, “Paulo nengâlân togom heŋgem nenguâk.” dâm den heŋgemgoyi. Akto arekŋeak goaŋ yekto luâk bâleŋe agep are kukdâ aŋi. Hain akbiâ agak memeyeŋe âmâ tektekŋân hain miawakto ârândâŋ agep.

12 Akto kulem esenŋe kulemgore oyaŋi are nâ luâk siâ akmâ bâlimbo aregât bo kulemgoân. Akto nâ luâk bâleŋe miep aregât bo kulemgoân. Bo. Anutugât dewunŋân yeŋgât hin kulemgoân, yeŋe nengât akmâ biwiyeŋe humo yemap are nâŋgâŋetgât kulemgoân.

13 Aregât miawagâk dâm kulemgore oyaŋmâ nengât biwinenŋande heroŋe dondâ akto nâŋgâm heroŋe dondâ agion. Heroŋe akmâ biwinenŋe sândugiep.

Korinti gâtŋande Tito biwi âlep aganŋi.

Akto areâk bo. Yeŋe Tito gala aganŋbiâ biwiŋe hutuk âgâep. Hain akto Titoŋe hepun yekmâ nengâlân togom den are maknengimbo heroŋe dondâ agion.

14 Ulikŋân nâŋe Tito maganŋmâ yeŋgât agak meme âlepŋe aregât pat maganŋân. Hain maganŋdere hepun nekmâ yeŋgâlân arimbo yeŋgât agak memeyeŋe maganŋân are bunŋe hainâk akniŋi dâm purik katmâ togom makniŋep. Hain makto nâŋe Tito maganŋân ina bunŋe agep aregât bo aŋun aŋgiân.

15 Akto Titoŋe yeŋe hârok yâkgât hamep akmâ dowâk launŋe lokoyi aregât nâŋgâm yeŋgât heroŋe dondâ nâŋgâmap.

16 Aregât yeŋgât keiyeŋe nâŋgâre bunŋe akbiapgât pat nâŋgâm heroŋe aktân.

8

Makedonia gâtŋande puli kali aregât den.

1 Galalupne, hinŋe Anutuŋe ikiŋe kâmot Makedonia hânân manmai are damunyeŋe akto wan me wan miawakyeŋgiep aregât den pat makyeŋgire nâŋgâŋet.

2-3 Akto âgâlân Makedonia luâk âmbâle biwiyeŋe Yesugâlân kali are umburuk dondâ mali. Hain akmâ heroŋe humo agi. Hain akmâ Yesugât kâmot siâ umburuk dondâ mali are yeŋgât den pat nâŋgâm okotyeŋe nâŋgâyeŋgim tâwât dewunŋe han owâiŋeâk kârikŋe yeŋgât dop are ewangim katmâ menduguyi. Hain akbiâ umburuk dondâ miawak yeŋgiep.

4 Hain akto, “Hanâk kepia hârok hain agi aregât nen âkai âi are mem Anutugât kâmot umburuk dondâ mandâi are tân yeŋguenŋe ârândâŋ akbiap.” dâm hâwât nenekbiâ yâk yeŋgât wan me wan hârok mem arim yeŋgiyion.

5 Akto nen ulikŋân hin nâŋgâyion, “Makedonia gâtŋe umburuk mandâi areyeŋgât wan me wan are getegâk katbai.” dâm nâŋgâyion. Dâ yâk Anutu Humonenŋe dâmai aregât launenŋe lokom wan me wan hârok kali.

6 Hainare gârâmâ Tito han kalem âi ire keiŋe kalep are goaŋdenŋe ye hutyeŋân wan me wan potatmâ kali aregât âi âlepŋe are mem metewiap.

7 Akto ye agak meme bikŋe emelâk âlepŋe dondâ akmai amâ hin. Biwiyeŋe Anutugâlân katbiâ tato nâŋgâ nâŋgâ yeŋe emelâk humo akto den pat âlepŋe makyeŋgimai. Akto Anutugât âi memberâm kârikŋe dondâ akmâ nen okot nâŋgâ nengim akmai. Akto aregât hainâk agak meme âlepŋe dondâ akmâ âi ire mem âmâ tâwât dewunŋe katmâ menduguwei.

Korinti gâtŋande puli makmâ hâreyi are mem meteŋetgât magep.

8 Akto yu maktân are den kârikŋe katmâ bo hâwâtyektân. Nâ yeŋgât han kalem gain gain yendâp akto biknande Anutugât pat akmâ âi mem manmai aregât keiŋe miawagâkgât maktân.
9 Akto areâk bo. Humonenŋe Yesu Kristo Eweŋe olop manmâ kotŋe siâ siâŋe hârok dondâ mem malep arekŋe okot nâŋgâ nengim hanâk dâm hânân gem luâk umburuk hainare akmâ malep. Hain akto âmâ ye siâ siâ dondâ membaigât dâp miawakyeŋgiep.
10 Ye hin akbiâ ârândâŋ akbiapgât hin nâŋgân. Ye hombaŋ amuknân tâwât dewunŋe nenŋe katbaen dâyi aregât hinŋe âi are mem metewei.
11 Ulikŋân âi iregât ukenŋe nâŋgâyi aregât ye dop yeŋânâk katmâ metembiâ tâwât dewunŋe huragumbo umburuk dondâ arekŋe membai ain âmâ âiyeŋe bo akbiap.
12 Akto ye hain akmâ wan me wan tatyeŋgiâp aregât dopyeŋânâk katbiâ Anutuŋe agak meme aregât ukenŋe nâŋgâwiap. Dâ ye wan me wan bo tat yeŋgiâp aregât Anutuŋe bo hâwât yekto katbai. Dopyeŋân katbiâ Anutuŋe ekto huraguwiâp.
13 Akto ye wan me wan tatyeŋgiâp a hârok katmâ yeŋgimbiâ siânbaŋe dondâ akbiâ umatŋe miawak yeŋgiwiap aregât bo kulemgoân. Bo. Ye akto siânbaŋe hârok dop konok akbaigât kulemgoen.
14 Akto hinŋe ye Yesugât kâmot hârok ârândâŋâk tatengât nâŋgâm uŋak yeŋe yâk yeŋgimbiâ âmâ benŋe siân yâkŋe wan me wan tân yeŋguwai are yeŋgimbiâ ye membai. Agak meme ain âmâ ârândâŋâk akbai.
15 Akto aregât Anutuŋe makto Moseŋe hin kulemgoep, “Luâk siâ sot dondâ miep are unsambeŋe bo akto âmâ ârândâŋ agep. Dâ siâ getek miep are gai umburuk bo akmâ âmâ ârândâŋ agep.” Akto den bunŋe agâkgât ye yeŋgât bikŋe are mem yeŋgiŋet.

Tito akto galalogâtŋe okot âlep akyeŋgiŋetgât magep.

16 Akto nâŋe yeŋgât akmâ han kalem nâŋgâyeŋgiân. Anutuŋe dop hainâk okot âlepgât gala tân agu agu aregât âi Titogât biwinân totokombo biwiŋe agalep aregât Anutu mepaiŋe mendân.
17 Aregât gâ ari Korinti gâtŋe yekben dâm maganjdenŋe âi aregât ukenŋe dondâ nâŋgâep. Aregât Anutugât mepaiŋe mene.
18 Akto nenŋe galalogâtnenŋe lâuwâ siâ huŋgun yetkire olop ariwai. Siâ amâ Yesugât kâmot hârokŋe, “Luâk ire den pat âlepŋe maknengimbo ektenŋe dâtŋe akmap.” dâmai.
19 Anutugât kâmotŋe luâk are yâk âmâ okot kaugât puli mem ariwaigât âi tânnenguâkgât mem kali. Âi are Kembu nâŋgaŋmâ biwi owâiâk memaen.
20-21 Akto nen Humonennaet dewunŋân âlepŋe agâkgât konok âi ire bo memaen. Akto luâk âmbâle siâŋe pei nenekbâigât Anutugât pat dâm puli katmai âi are luâk âmbâle yeŋgât dewunyeŋân mem manmaen. Aregât siâŋe nenekmâ makmâ sârekowâigât puli humo are ârândâŋâk yeŋgiwaen.
22 Haingât galanenŋe siâ yâk olop ariwai yâk âmâ hilâm dondâ âi wan me wan dop koenŋe âi miep are âlepŋe akmap. Akto hinŋe yâkŋe âmâ ye nengât launenŋe dowâk lokomai are yekberâm aktâp.
23 Akto galane Tito âmâ tân nuguep arekŋe tân yeŋgumap. Akto luâk lâuwâ olop ariwai are Yesugât kâmot yâkŋe âi miet dâm huŋgun yetkimbiâ âi membela luâk âmbâle dondâ yelekmâ Kristogât kotŋe mem agatmai.
24 Aregât yâkŋe ye penâyeŋgimbiân amâ okot âlepgât tân yeŋguwei. Akto yeŋe agak meme âlepŋe memai aregât keiyeŋe yâk makyeŋgienŋe nâŋgâyi den are bunŋe agâkgât ye tân yeŋgumbiâ Yesugât kâmot hârokŋe nâŋgâmbiâ ârândâŋ akbiâp.

9

Puli katmâ mannetgât makyeŋgiep.

1-2 Akto nâŋe Yesugât kâmot Makedonia hânân mandâi are hin makyeŋgiân. Korinti Akaia hânân gâtŋe hombaŋ ulikŋân tâwât dewunŋe katberâm ukenŋe nâŋgâyi. Hain dâm makyeŋgire agak memeyeŋe nâŋgâm hainâk tâwât dewunŋe katberâm ukenŋe nâŋgâyi. Aregât yeŋgât biwiyeŋe âi iregât ukenŋe agâkgât lâuwâŋe bo kulemgowerân.

3 Gârâmâ nâŋe Yesugât kâmot Makedonia hânân manmai are hin makyeŋgiân, Korinti gâtŋe emelâk wan me wan potatmâ katberâm agi dâm galalupne huŋgun yeŋgire togom agak memeyeŋe yekbai. Yekbiâ nâŋgât den bunŋe akto heroŋe akbaen are miawagâkgât wan me wan nâŋgâm heŋgemgowei.

4 Dâ Makedonia gâtŋe siâ nâ olop togom yekbiâ bo heŋgem aguwai âmâ nâ gain gain akbaen? Nâ den magân are bunŋe bo akbai aregât aŋun aŋgiwaen. Akto yekâ hainâk aŋun aŋgiwai.

5 Aregât hinŋe galalupne bikŋe soŋ huŋgun yeŋgire yeŋgâlân togom okot âlepgât tâwât dewunŋe katbaen dâm makmâ hâreyi are bunŋe agâk dâm hâwât yekbai. Hain akmâ puliyeŋe bikŋe potatmâ katbiâ talep are haminân nunak yeŋgâlân togom tâwât dewunŋe yeŋe emelâk menduguyi are katŋet dâre dowâk owâiŋeâk katbai. Hain akbiâ mem arim yeŋgiwian. Are âmâ bo hâwât yekbiangât.

6 Hin nâŋgâyeŋgiwegât maktân. Luâk siâ âigât hâkâŋ akmâ siâ getegâk kâmetmâ âmâ sot bunŋe yendoân getek mem manbiap. Dâ luâk siâŋe âi kalam umatŋe manbiapŋe bunŋe sopŋân umatŋeâk mem nembiap.

7 Akto ye siâkâ siâkâ ikiŋeâk ikiŋeâk biwiyeŋân nâŋgâm heŋgemgowei. Aregât yeŋe yeŋgâlân bikŋe bo hâwât yekbai. Anutuŋe luâk âmbâle yeŋgiwaigât ukenŋe nâŋgâmai are okot âlep akmâ tân yeŋgumap. Aregât bo hâwât yekbiâ siâkâ ikiŋak ikiŋak ukenŋe nâŋgâm katbei.

8 Akto Anutuŋe han kalemŋaet akmâ wan me wan yeŋgimbo mem sambelem manbai aregât hinŋe hilâm ârândâŋ wan me wan yeŋgâlân tatâp are potatmâ bikŋeâk âi âlepŋe siâ yeŋgiwaigât âiyeŋe âlepŋe sambelewiap. Are miawagâkgât Anutuŋe bo pâpkomap.

9 Aregât keiŋe Anutuŋe makto luâk siâŋe hin kulemgoep,

> “Luâk âmbâle bikŋande sot me wan me wan yeŋgimbiâ âmâ Anutuŋe agak meme âlepŋaet meme akyeŋgimbo agak meme âlepŋe akmâ âgâm manbai.” hain kulemgoep.

10 Anutuŋe han kalem akmâ kalam amboŋe alekŋe waŋmap me sot bunŋe me wan me wan aknengimap arekŋe yekai âi kalam kâmetgât alekŋe penianŋmâ yeŋgim yeŋgât agak meme âlepŋe sambeleâk dâm meme akyeŋgimbo

11 hokboâk hokboâk han kalem akmâ wan me wan potatmâ katbiâ tato are nenŋe mem Anutugât kâmot umburuk are yeŋgienŋe mem âlepŋe manmâ Anutu okot âlep agaŋmâ mepai meaŋbai.

12 Galama, yeŋe Anutugât kâmot wan me wan bo tatyeŋgiâp are yeŋgimbiâ âiyeŋe ârândâŋ aktâp. Gârâmâ areâk bo. Yeŋgiyiân ain bikŋande agak memeyeŋe ekmâ Anutu mepaiŋe mem manbiâ Anutu gâlân ârândâŋ akmâ âgâwiap.

13 Hain akto ye Kristogât den pat âlep bo heambukmaigât lauŋe lokomai. Aregât keiŋe han kalem yeŋande mem miawakto Yerusalem kepia gâtŋe akto Yesugât kâmot bikŋe hârok yeŋgât han kalam agak memeyeŋe ekmâ Anutu mepaiŋe mem heroŋe agaŋbai.

14 Hain akmâ Anutuŋe yeŋgât han kalem ewangimapŋe damunyeŋe akmapgât ekmâ han biwiyeŋande hikoyekmâ kinmâ yeŋgât akmâ Anutu ulilaŋbai.

15 Galama, Anutu han kalemŋe are gain gain makmâ miawakbaen? Aregât hanâk yei dâm mepaiŋe mem magaŋmâ âgâwaen.

10

Anutugât tembe saut lokom yeŋgumaen.

1 O galalupne, Kristoŋe amâ lumbe yeukŋe akyeŋgimbo yâkgât wâtŋân kinmâ yeukŋe akyeŋgiman. Aregât yeŋgât bikŋande hin dâyi, “Woe, Paulo âmâ han lâuwâ akmâ togom benŋe yeukŋe aknengimap. Dâ kâlewângen manmâ âmâ peinenekmâ kulemgoep.”

2 Aregât siân togom peiyekbian. Dâ den are bo agâk dâm âmâ dowâk agak memeyeŋe heŋgemgowei. Hain bo akbiâ amâ luâk bikŋande, “Pauloma âmâ hângât nâŋgâ nâŋgâ watmai.” dâyi aregât denyeŋe kom miwindik yekbian.

3 Akto nenŋe hânân bam gutmaen. Dâ amâ hângât luâkŋe agumai hain bo agumaen.

4 Akto hângât luâk tembe saut lokom yeŋgumai. Dâ nen âmâ hain bo akmaen. Nen âmâ Anutugât wâtŋân kinmâ Bâleŋe Amboŋe akto yâkgât sinduk baniara are yeŋguwerâm manmaen.
5 Aregât arim luâk bikŋe Anutugât bo nâŋgâ aŋberâm akmai are arim makyeŋgienŋe nâŋgâm ukenŋe bo akmai. Akto pâlâmŋe akmai. Akto luâk bikŋe Anutugât hâkâŋ akmâ Anutugât den bo lokomai are agak meme âlepŋe akŋet dâm âi humo mem hâwât yekmâ makyeŋgimaen. Amâ luâk âmbâle bikŋande hângâlâk nâŋgâmai are Kristoŋe damunyeŋe agâkgât makyeŋgimaen.
6 Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋande hinŋe launenŋe bo lokomai arekŋe kulem esenŋe ire oyaŋmâ agak meme âlepŋe akbai. Dâ bikŋande den nenŋe hâkâŋ akmâ hângâlâk nâŋgâm manmâ âgâwai are nenŋe togom den makyeŋgim miwindik yekbaen.

Luâk bikŋande Paulogât nâŋgâmbiâ giep.

7 Wan me wan siâ yu miawaktâp are ekŋet. Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋande hin dâyi, “Kristoŋe emelâk damunnenŋe akmap.” dâyi. Luâk hain dâyi are hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Kristoŋe ye damunyeŋe akmap hainâk nen damun nenŋe akmap.
8 Akto areâk bo. Humoŋe hin maknengiep, “Korinti gâtŋe nâŋgât hârogâk nâŋgâwai.” dâm damun akŋetgât âi nengiep. Akto gulip akyeŋgiwen dâm bo nengiep. Akto nâŋgât âi aregât âi mendere Anutuŋe ekto ârândâŋ akmap aregât kotne bo mem ge katbei. Akto bo aŋun aŋgiân.
9 Gârâmâ kulemgore ekmâ hamewakŋetgât yu bo kulemgoân. Bo.
10 Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋande nâŋgâ yâkgât hin dâyi, “Woe, Pauloŋe den umatŋe kulem esenŋân kulemgom kato oyaŋdenŋe dâtŋe akmap. Dâ ikiŋak togom maknengimbo âmâ den are nâŋgâenŋe âmâ yeukŋe akmâ yânŋe akmap.” nâŋgât hain dâyi.
11 Aregât siân yeŋgâlân togowianân âmâ den umatŋe kulem esenŋân kulemgoân are hainâk launân makyeŋgire nâŋgâmbiâ dâtŋe akto hamep akbai.
12 Akto yeŋe hin akmai. Ye yeŋe dopyeŋânâk manmai. Yeŋgâlân gâtŋe konokŋe amâ siâgât nâŋgâm agak meme are dop agumap. Hain akmâ kotyeŋe mem agatmâ yeŋaet nâŋgâ aŋgimbiâ humo akmap. Aregât ye sinduk akmai nâŋgân. Dâ nen âmâ hain bo akmaen akto nen yeŋgât dop bo memaen.
13 Akto nenŋaet dop horat aregenâk arim makyeŋgimaen. Nen Anutuŋe âi nengiep aregâlâk nâŋgâm ari makyeŋgimaen. Anutuŋe âi are âmâ hânŋe hânŋe hârok potatmâ nengiep. Ain horalân makyeŋgimaen. Akto hainâk ye makyeŋgiwaen aregât âi nengiep. Gârâmâ aregât kotnenŋe bo mem agatmaen.
14 Ulikŋân dowâk Anutugât launŋe lokom kâlewângenba dowâk yeŋgâlân togom makyeŋgienŋe Yesugât keiŋe pup pup nâŋgâyi aregât âi memaengât hâk mem agat agatgât den bo makmâ sambelemaen. Dâ togom bo makyeŋgiân dâine dennenŋe bunŋe bo akbop.
15 Gârâmâ âi are bo mem meteyion aregât luâk bikŋande âi mem meteyi yâk yeŋgât âiân hanâk watmâ kinmâ aregât hâknenŋe bo mem agatmaen. Bo. Ye hanyeŋande Yesu Kristo nâŋgaŋmâ kepilâm âgâmbiâ âmâ benŋe yeŋgât akmâ âinenŋe mendenŋe humolem âgâkgât bundâk hannenŋe aregât kindo manmaen.
16 Aregât luâk âmbâle hamiyeŋângen manmai yâk yeŋgâlân den pat âlep makmâ ariwaen. Dâ luâk siâgât âi bunŋe mem kinmâ mem metiep aregât âgâ âgâŋe bo akbaen.
17 Aregât keiŋe Anutugât kulemŋe hin maktâp, “Luâk siâ egâliaŋ den makmâ âgâ âgâŋe akberâm âmâ benŋe Kembugât akmâ âgâ âgâgât makbiâp.”
18 Akto areâk bo. Luâk âmbâle yeŋaet kotyeŋe mem agatbai are amâ Anutuŋe luâk âmbâle yânŋe dâm yekto gemap. Dâ Humoŋe luâk âmbâle bikŋe meyekmap are âmâ Humoŋe yekmâ luâk âmbâle âlepŋe dâm yekto huragumap.

11

Pauloŋe ikiŋe keiŋe makyeŋgiep.

1 O galalupne, luâk yeŋgâlai togom kotyeŋe mem agatmai are yeŋgât

makyeŋgiwe. Yâkŋe nâŋgât kotne mem ge katmai aregât nunaet keine makyeŋgire yeŋe nâŋgâm yâk yeŋgât keiyeŋe nâŋgâmbiâ yânŋe akbiâp. Dâ keine maktere nâŋgâ yâkgât sinduk akmap dâwai amâ hanâk makbe.

2 Anutuŋe yeŋgât okot akmâ nâŋgâ nâŋgâŋe humo katmâ nâŋgâlân togoŋet dâm yeŋgonmap. Agak meme aregât dâm nâŋe yeŋgât nâŋgâmâk akman aregât luâk siâŋe ikiŋe âmbâle dâtâŋe âlepŋe memberâm nâŋgâmap dop hainâk ye Kristogât dâtâŋe aregât meyegâk dâm âi yeŋgât hutyeŋân âi mem hâk hilâlâm kakŋân malân.

3 Gârâmâ ulikŋân niambi mulum humo arekŋe yoŋâk togom Ewa hiaŋgiep dop hainâk luâk hinŋe yeŋgâlân togoyi arekŋe agak memeyeŋe âlepŋe are akto Kristo okot âlep agaŋmâ denŋe lokom kinmai are gulip komberâm nâŋgâ nâŋgâyeŋe akto han biwiyeŋe heyeŋgiwerâm akmai are nâŋgâre biwine dondâ bâliâp.

4 Akto luâk arekŋe Yesugât keiŋe makyeŋgimai aregât hâkâŋ akmâ Yesu siâgât den makyeŋgim âmâ Anutugât Heak kârikŋande kautyeŋân miep aregât wâtŋân bo kinmâ hiaŋgi den makyeŋgimbiâ dowâk nâŋgâyi. Den pat are nâŋgâre umatŋe humo miawaktâp.

5 O galalupne, hiaŋgi luâk arekŋe hin dâmai, “Nen âmâ Aposolo hârok ewangi yekmaen.” dâmai aregât nâ Aposolo ire amukyeŋgân bo manman aten.

6 Nâmâ den makmakgât keiŋe siâŋe bo hekatniŋdo makman. Gârâmâ nâŋgâ nâŋgâne âmâ âlepŋe. Aregât keiŋe hin me hain makyeŋgienŋe nâŋgâm meteyi.

7 Dâ nâŋe yeŋgâlân togom Anutugât keiŋe makyeŋgiân ainâk ye wan me wangât bo ulit yeŋgiân. Ye umatŋân manbâi dâm yân togom makyeŋgiân. Aregât yeŋe nâŋgât nâŋgâniŋbiâ geâp mon?

8 Bo. Nâmâ tânyeŋguwerâm âmâ Yesugât kâmotŋe siângen manmai yâk ulityeŋgienŋe niŋbiâ are mem manmâ ye makyeŋgiyion.

9 Akto hutyeŋân mandere ain siâ me siâgât umburukŋe akniŋdoân âmâ umatŋe bo yeŋgiân. Bo. Yesugât kâmot Makedonia hânân manmai arekŋe togom wan me wan niŋi. Aregât umat bo yeŋgire âmâ owâiŋân mali. Nâ hain agân aregât nâŋgâre âlepŋe aktâpgât hain akbian.

10 Aregât den pat yeŋgâlân sambeleâk dâm akto Akaia hânân hainâk sambeleâk dâm Kristo dewunŋân kinmâ Paulo bunŋe maktâp dâŋetgât ya kulemgoân.

11 Aregât keiŋe amâ nâŋe okot bo nâŋgâyeŋgim kotne mem agatman me? Hain bo. Nâŋe Anutugât dewunŋân kinmâ hain dâm okot dondâ nâŋgâ yeŋgiman.

12 Akto hiaŋgi luâk arekŋe yeŋaet nâŋgaŋgimbiâ humo akto hin dâmai, “Anutuŋe Pauloma wâtŋe akyeŋgimbo âi memai hainâk nen gai wâtŋe aknengimbo âi memaen.” hain dâmai arewa den hiaŋgi miawakto nâŋgâŋet dâm nunaet keine kulemgom metewe.

13 Hiaŋgi luâk are âmâ Aposolo nengâlân gâtŋe bo. Yâkŋe nen Aposolo âi memaen dâm hiaŋgim âi hanâk hanâk mem hiaŋgim Kristogât âi dâmai.

14 Akto Niambi hainâk akmâ henengiwerâm ikiŋaet hâkŋe mem purik katmâ aŋelo pagaleŋe amboŋe hainare akmap.

15 Aregât Niambigât âi luâk hâkyeŋe mem purik dâm, “Nen agak meme âlepŋeâk akmaen.” dâm hiaŋgim hainâk akmâ heyeŋgiwerâm akmai. Hain akmai aregât hâmbâi Anutuŋe wan me wan memai aregât agak memeyeŋe dopyeŋân akyeŋgiwiap.

Paulogât kakŋân umatŋe humo miawagep.

16 Maktân aregât gaetŋe maktere nâŋgât den are nâŋgâmbiâ nâ luâk kopa hin are bo akbian. Dâ hanâk makberâm âmâ keine mem miawaktere nâŋgâniŋbiâ hâknaet bâlensiâ makmâ mem agatbe.

17 Dâ den ire makberân âmâ Kembugât lau bo makberân. Nunaet hâknaet mem agat agat gât hanâk sinduk denŋe hainare makberân.

18 Luâk dondâŋe hângât nâŋgâ nâŋgâyeŋe watmâ hâk mem agat agat den makmaigât nâ hainâk yu makberân.

19 Yeŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe nâŋgâmbiâ humo akmapgât hiaŋgi luâk yeŋgâlân togomai are dowâk nâŋgâ yeŋgim maŋgan

yekmai. Aregât nâ hainâk den hembalik makyeŋgire dowâk maŋgan nekbai me?
20 Akto siâŋe togom âi yeŋgim hâkâŋyeŋe akmâ ondopyeŋe hogom yeŋgât nâŋgâmbiâ gembo bâleŋe akyeŋgimbiâ âmâ yeŋe âlepŋe dâm maŋgan yekmai.
21 Akto nâmâ yeukŋe akmâ maŋgan yekman aregât hâkâŋ akmâ heniŋmai. Âlepŋe nâ hainâk kotne mem agatmâ makyeŋgire dowâk nâŋgâ niŋbai me? Hiaŋgi luâk are wan me wan akmâ manmai. Nâkai hainâk akbom.
22 Yâk, “Nen âmâ Yuda gâtŋe kotnenŋe siâ Hebraioâk tiŋ tiŋ dâm makmaen.” dâmai. Akto nâkai hainâk Hebraio yeŋgâlân gâtŋe. Akto yâk, “Nen âmâ Israegât hakulupŋe.” dâmai nâkai hainâk makman. Akto yâk, “Nen amâ Abrahamgât hakulupŋe manden.” dâmai nâkai hainâk manman.
23 Yâk, “Nen âmâ Kristogât âi luâk akmaen.” dâmai. Benŋe aregât nâkai hain akmâ hin makman, “Kristogât âiân nâŋe hârok yâk ewangiyekman.” hain makman amâ nune ukennaet bo maktân. Yeŋe hâwât nekbiâ aregât sinduk akmai hain akmâ maktân. Akto areâk bo. Âi humo mem ewangiyekman. Akto âi iregât kala busi kâlegen katnekbiâ bo yeugeminiân aregât nâŋe ewangiyekman. Luâk dondâŋe bugâŋe nugumbiâ momberâm akman.
24 Akto Yuda luâk yeŋgât humomolupyeŋande tâk dâtâ dâtâŋe haminân orem orem pan nekbiâ sop 39 agep a haminân hainâk hainâk akbiâ momerâk agep.
25 Akto sop âlâwu bugâ meân. Akto siân kâtŋe panmâ nuguyi. Akto sop âlâwu arim arim makyeŋgiân sop ain haruân waŋga bâlimbo haruân geân. Akto aregât hutŋân hilâm konok akto hândâk konok haru kakŋân bam gutmâ malân.
26 Akto hilâm dondâ dâp kâlewângen manmâ togoân. Akto tu humo hâtikoân ain âmâ bo akberâm agân akto dâwân mandere luâk kâmburâ bâleŋande nuguwerâm akbiâ nâŋgâyekmâ malân. Akto nâŋgât kâmolân Yuda luâk galalupnande mem bâli nekberâm agi. Akto Yuda luâk bo arekŋe mem bâli nekberâm agi. Akto kepia humoân âgâre hainâk kepia humoŋe mem bâli nekberâm agi. Akto kepia hepunmâ hân pumângen arire ainâk luâk bikŋande mem bâli nekberâm agi. Akto haru hâtikore ainâk bâleŋe miawakniŋep. Akto luâk bikŋande nen Yesugât kâmolân gâtŋe dâm heniŋbiâ mem maŋgan yektere ainâk mem bâli nekberâm agi.
27 Akto areâk bo. Âi humo mem hâk hilâlâm dondâ nâŋgâm hândâk âi mem asiŋ âlepŋe bo yem sotgât mopne agu agu tatminiân. Akto tugât momberâm agân. Akto seru niŋdo hâk pekegât umburuk agân.
28 Akto areâk bo. Hilâm ârândâŋ luâk âmbâle Yesugâlân biwiyeŋe kali are nâŋgâ nâŋgâyeŋe bâliwop dâm damunyeŋe akberâm hanokoakmâ nâŋgâmâk dondâ nâŋgân. Akto âi humo meân.
29 Hain akmâ Yesugât kâmolân gâtŋe siâŋe yeukŋe akto nâkai yâkgât pat nâŋgâre biwine gemap. Me Niambiŋe siâ biwiŋe oloŋdo dosa akto benŋe nâ biwine umatŋe dondâ akto nâŋgân.
30 Akto nâ aregât wan arekŋaetne makmâ humolewian? Manmanne yeukŋe miawagâkgât âlepŋe maktere ârândâŋ akbiap.
31 Akto Anutu Humonenŋe Yesu aregât Eweŋe kotŋe tatmâ âgâwiap yâkgât kotŋe mem agatne yâk âmâ nâ bo hiaŋgiân nâŋgâp.
32 Akto wan siâŋe nâŋgât yeukŋe miawakniŋep aregât makbe. Ire ulikŋân Damasko kepia âgân. Âgâm kindere luâk kotdâ siâ kotŋe Areta yâkgât kiap akto tembe lokolupŋe dâp kautŋân kinmâ mem nuguwerâm agi.
33 Hain akbiâ nâŋgâm Yesugât kâmolân gâtŋe bikŋande hândâgân haka humoân lugunekmâ kâtŋe haot humo ketugumai are dâpŋânba tâk ulikŋân yaiwâk mem pan nekbiâ gem gem ge kinmâ haka kâlegenba agatmâ kinmâ âlepŋe pârigim arire kiapgât tembe lokolupŋande bo menegi.

12

Anutuŋe ulikŋân Paulo kulem hekalaŋdo ekto dâtŋe agep aregât magep.

1 O galalupne, ye wan den magaŋgi niŋmai are nâŋgân. Aregât ye hinŋe nâŋgât den pat bunŋe nâŋgâŋetgât hin makbe. Maktere âmâ âlepŋe bo tân nuguwerâp. Akto aregât ukenŋe bo nâŋgâman gârâmâ

hanâk Humonennŋande wan me wan heambukmâ kalep are hekat niŋep are makyeŋgire nâŋgâŋet.
2 Nâ uŋak gemân hombaŋ 14 bo akto Anutugât himbim kâlegen ain âgân. Akto nâ hâkne olop âgân me otnenande âgân amâ bo nâŋgân. Anutuŋe konok nâŋgâp.
3 Nâ hâkne olop âgân me otnenande âgân amâ bo nâŋgân. Anutuŋe konok nâŋgâp.
4 Anutuŋe wan hekat niŋdo me wan me wan nâŋgân are âmâ kâmbokŋe dondâ luâkŋe bo makmai are nâŋgân.
5 Ya maktân luâk are yâkgât akmâ maktere ârândâŋ akmap. Gârâmâ nunaet bo maktere humo akmap. Bo. Yeuknene maktere sambelem ariâk dâm makman.
6 Dâ kotne mem agatman dâine ârândâŋ akbop. Akto luâk kopaŋe bo akbom. Akmâ nâŋgât nâŋgâmbiâ âgâ âgâŋe dondâ akbopgât aregât bo akbian. Wan me wan akmâ mendere ekmâ nâŋgâm heŋgemgowai areâk yembiâp.

Paulogât hâkŋân dâtŋe metŋe siâ miawagep.

7 Akto Anutuŋe wan me wan hekat niŋep are nune kotne mem agatbomgât makto Hianŋgi Amboŋaet hoŋ bawa siâŋe hâknân hâk hilâlâm niŋmâ dop nugumbo nâŋgâre umatŋe agep.
8 Umatŋe are miawak niŋdo Humone hin ulilaŋân. Hâknân ire watmenâ ariâk dâm ulilaŋân.
9 Ulilaŋdere âlâwu akto hin makniŋep, “Luâk âmbâle yeŋgât kârikŋeyeŋe bo tatyeŋgimap ainâk nâŋgât kârikŋe âlepŋe miawak yeŋgimbo ârândâŋ akbiap. Aregât hinŋe han kalemŋe damunge akmangât nâŋgâmenâ ârândâŋ agâk.” dâm makniŋep. Aregât kârikŋene bo tatniŋdâp aregât nâŋgâre âlepŋe aktâp. Kristogât kârikŋande tân nuguâkgât nâŋgân.
10 Kârikŋene bo tatniŋdâp me luâk âmbâle nâŋgât makmâ bâlimai me umatŋe miawaktâp me gasa siâŋe mem bâlinekmai me wan me wan arekŋe gulip nuguwerâmbo ainâk kârikŋene bo are miawakbopgât Kristoŋe dowâk tân nugumap are nâŋgâm heroŋe humo akman.

Pauloŋe Korinti luâk âmbâle yeŋgât hanoko agep.

11 Den yu maktân ire âmâ sinduk akmâ hinare maktân. Amâ yeŋe goaŋ nekbiâ makmâ hilipkoân. Hianŋgi luâk yeŋgâlân togoyi are amâ yânŋe gârâmâ ewangiyekman. Akto nâŋe yâk yeŋgât amuk yeŋân bo mandân aregât yeŋe nâŋgât kotne mem agali dâine ârândâŋ akbop.
12 Akto Aposologât tirip kulem dondâ hutyeŋân mem manmâ bo hâkâŋe agân are negi.
13 Aregât wangât Yesugât kâmot bikŋe yekbiâ âgâmbo yeŋgât nâŋgâmbiâ giep? Dâ ire konok bo akyeŋgire nâŋgâmbiâ bâliâp mon? Umatyeŋgiwomgât bo ulityeŋgiân are nâŋgâmbiâ âlepŋe agâk.

14 O galalupne, nâ hinŋe yeŋgâlân âlâwuŋe togowian. Togom âmâ puli me sot me wan me wan niŋŋet dâm âmâ bo ulityeŋgiwian. Akto nanaŋ lepat arekŋe ewe memelupyeŋe bo damunyeŋe akmai. Dâ ewe memelupyenande âmâ nananŋlupyeŋe damunyeŋe akmai aregât dopŋe watmâ hain togom yeŋgât tâwât dewunŋe me sot wan me wan aregât bo ulit yeŋgiwian. Bo. Nâ okotyeŋe nâŋgâ niŋŋetgât egâlianŋbian.
15 Akto nâŋe tân yeŋguwiangât hanâk hanâk nâŋgât wan me wan bo akbiapgât ukenŋe nâŋgân. Me yeŋgât nâŋgâm âlepŋe manbaigât âi mem manmâ mombiangât aregât hamep bo akman. Hain akmâ nâŋe ye biwinande dondâ nâŋgâ yeŋgiman aregât wangât yekâ bâlensiâ nâŋgât han kalem akmâ nâŋgâniŋdâi?
16 Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋe nâŋgâ yâkgât hin dâmai, “Pauloŋe amâ bundâk bo ulit nengimap gârâmâ Anutugât pat dâm puli katbiâ mem arim yeŋgiwian dâm henengimbo waŋdenŋe ikiŋe miep.” dâm hianŋgimai.
17 Hain dâmai aregât hin nâŋgâm heŋgemgowei. Nâŋe luâk bikŋe huŋgun yeŋgire yeŋgâlân togoyi arekŋe amâ Paulo siâ siâ waŋŋet dâm ulit yeŋgimai me bo? Bo.
18 Amâ Tito yeŋgâlân togoâkgât hâwâtmâ maganân. Maganŋmâ âmâ galanenŋe siâ huŋgunaŋdere olop oloŋ akmâ togoyiat. Togom âmâ Titoŋe siâ me siâ ulityeŋgim meyeŋgiep mon? Net Heak konok akto dâp konok bo manmaet mon?
19 Me den makmaen are nâŋgâm gambiâ

âmâ kotnennŋe gewopgât akmap mon? Aregât hain bo. Nen Kristogât akmâ Anutugât dewunŋân den makmaen. Hain makmâ âmâ galama yeŋgât akmâ tânyeŋgunegât akmâ den makmaen.

20 Galalupne, nâ yeŋgâlân togom wan me wan memai are mem miawakbiangât hamep akmâ aŋun aŋgiwian. Akto nâŋe togom wan me wan akmai are bo akŋet dâre nâŋgâmbiâ umatŋe akbiap. Nâ togo ye wan akbai are mem miawakbian me? Den kuk akmai me galagât egâlianŋmai me ye yeŋaelâk nâŋgâmbiâ humo akmap me ye siâgât haminâŋgen makmai me kotyeŋe mem agatmai me agak meme gulip akmai. Nâ togore hain akbiâ nâŋgâre umatŋe akbiap aregât yeŋgâlân togowerâm hamep aktân.

21 Akto nâŋe yeŋgâlân togom yeŋgâlân gâtŋe bikŋande agak meme bâleŋe akmâ egâlianŋ bâleŋe akmâ dâp gulip akmini arekŋe agak memeyeŋe bo makmâ miawakmâ âmâ hanyeŋe bo purik katmai are nâŋgâm Anutuŋe hâwât nekto indem manmâ âgâwian. Aregât aŋun aŋgiwom.

13

Pauloŋe bâliwâigât kârikŋe kenuŋgu yegep.

1 Galalupne, nâ uŋak âlâwuŋe yeŋgâlân togowerâm aktân. Togowian ain âmâ luâk siâ denân katberâm akbiâ âmâ luâk lâuwâ me âlâwu arekŋe den are makniŋbiâ âmâ den potatbian. Dâ luâk konokgât bo.

2 Akto yeŋgâlân lâuwâŋe togoânân âmâ luâk âmbâle bâleŋe agi akto âlepŋe akmai are hârok amâ den kârikŋe makyeŋgiân. Akto hinŋe kulem esenŋe iren den kârikŋe hainâk makyeŋgiân. Nâ togowianân âmâ makmâ miwindik yektere aŋun aŋgiwai.

3 Akto ye âmâ han lâuwâ akmâ hin dâmai, “Paulo amâ Kristogât den makmap me bo?” hain dâm nâŋgâm heŋgemgowerâm aktâi aregât makmâ miwindik yektere nâŋgâm Kristogât kârikŋe nâŋgâmbiâ dâtŋe akbiap. Akto aregât Kristo âmâ yeukŋeâk bo akniŋmap. Aregât yeŋgâlân togore ikiŋe kârikŋe miawak yeŋgiwiap.

4 Akto bundâk Yesuŋe ulikŋân âmâ kârikŋe bo akto lâwinân kombiâ moep. Amâ benŋe Anutugât kârikŋân golâ akmâ agatmâ manmap. Aregât nen yâkŋe agep hainâk nenâkai yâkgât hoŋlupne kârikŋe nenŋe bo akto yeŋgâlân togom Anutugât kârikŋân kinmâ Kristo olop manmâ tânyeŋguwai are makmâ miwindikyektenŋe dondâ aŋun aŋgiwai.

5 Akto yekâ yeŋeak hilâm ârândâŋ biwiyeŋe dopkom nâŋgâm heŋgemgowei. Akto ye Humogâlân biwiyeŋe kârikŋe katâi me bo? Yeŋeâk mem potalakbei. Akto siâŋe biwiŋe Yesugâlân bo kali are Yesu Kristo olop bo manmap.

6 Nen âmâ Anutu bo nâŋgaŋmai dopyeŋe konok bo nâŋgâŋetgât egâlianŋman.

7 Anutuŋe damunyeŋe akto bâleŋe bo akŋetgât ulilaŋmâ manmaen. Nen nenekbiâ Anutugât kâmot bunŋe akbaen me bo? Aregât bo makmaen. Ye Anutugât den lokombiâ ârândâŋ agâkgât makmaen.

8 Amâ nen den bunŋe gasa gain gain aganŋbaen? Gala aganŋbaengât dâp areâk tatâp.

9 Akto nen tân yeŋgum yeukŋe aktenŋe kârikŋe akbai aregât nen heroŋe akmaen. Akto ye Anutugât dewunŋân salek salek kinmâ âgâwaigât Anutu ulilaŋmaen.

10 Nâ yeŋgâlân togom metŋe akyeŋgiwomgât kâlewângen manmâ sami den yu kulemgoyeŋgiân. Kembuŋe kârikŋe niŋep arekŋe itiŋ gulam yeŋgiwiangât bo niŋep. Amâ hingât. Ye mem kârikŋe ketugu akyeŋgiwiangât niŋep.

Den bâiŋe.

11 O galalupne, nâ bâiŋe makbe. Ye âi mem agak meme âlepŋe dondâ are menegât egâlianŋmâ kautyeŋe orewei. Ye nâŋgât kulem esenŋe ire oyaŋmâ heŋgemgowei. Akto ye biwi konok manbei. Akto kuk heŋgân bo akbei. Hain akbai âmâ Anutu nâŋgâ nâŋgâ amboŋe akto kambiamnenŋe sându geâkgât meme aknengimap arekŋe damunyeŋe akmâ ye olop tatmâ âgâwiap.

12 Akto nâ yeŋgât nâŋgân aregât ye konok konok hârok maganŋgi goaŋgi akmâ bâtyeŋe koaŋgiwei.

13 Akto Yesugât kâmolân gâtŋe kepianŋe kepianŋe manmai arekŋe yeŋgât nâŋgâm heroŋe akmai aregât den pat ire ye nâŋgâwai dâm hâwât nekbiâ yu kulemgoân.

14 Kembu Yesu Kristo yâkgât han kalem âlepŋe akto Anutugât han kalem akto Heakgât limbâp are yeŋgâlân yem âgâwiâp.

Galatia

Anutuŋeâk Paulo aposolo âigât waŋdo meminep.

1-2 O galalupne, hân kotŋe Galatia aregât ambolupŋe ye âmâ emelâk biwiyeŋe Yesugâlân katmâ menduguyi aregât kulem esenŋe ire katyeŋgire togoâp. Nâ Paulo, akto Yesugât kâmot nâ olop manmaen nenŋe kulem ire katyeŋgienŋe togoâp. Akto nâŋe Yesu Kristogât âi aposolo ire âmâ luâk siâŋe bo katnegep. Yesu Kristo akto Eweŋe Anutuŋe Yesu momoŋânba goaŋdo agalep yâkŋe nâ âi ire niŋiat. Aregâlâk lâuwâŋe maktere nâŋgâŋet. Luâk siâŋe makniŋdo âi ire bo meman. Bo. Anutu akto Yesu yâkŋe tân nugumbela yâk yetgât hoŋ bawa manman. Aregât den ire makyeŋgiwerâm aktân.

3 Ewenenŋe Anutu akto Humonenŋe Yesu Kristo yâkŋe han kalem akmâ damunyeŋe akbela han kalem akto lumbe yeŋgâlân hâtikom yendo biwiyeŋe sândugewiâp.

4 Akto Anutu Ewenenŋande han nâŋgâ nâŋgâŋaet bunŋe makto Yesuŋe lauŋe lokom nengât akmâ hâu nenŋe mem moep. Eweŋaet lauŋe lokom gembo kombiâ mondo dosanenŋe bo agep. Akto Yesuŋe nengât hin magep, “Nâŋgât kâmot hâmbâi miawakbai are gasalupyeŋande bâleŋe akyeŋgiwâi dâm Eweŋaet lau lokom menekŋet.” dâm kindo mem kombiâ moep aregât wan me wan bâleŋande hilip nenguwiapgât dop bo tatâp.

5 Aregât nenŋe sop ârândâŋâk kotŋe mem agatmâ manmâ âgâwaen. A bundâk.

Den pat âlepŋe konogâk tatâp.

6 Galalupne, yeŋgât den pat nâŋgâm biwine bâliâp aregât den metŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe yeŋgât okotŋe nâŋgâm makyeŋgimbo biwiyeŋe Yesugâlân kali are dowâk hâkâŋ akmâ biwiyeŋe siâgâlân katberâm aktâi me? Hain akberâmbiâ nâŋgâre biwine dondâ bâliâp.

7 Ye gain gain akmâ biwiyeŋe siâgâlân katberâm aktâi? Yesugât den pat âlepŋe are konok yendâp aregât siâgâlân biwiyeŋe katbai aregât dâp bo tatâp. Gârâmâ siâŋe Yesugât den pat gulip agâk dâm akto luâk biwiyeŋe Yesugâlân kali areyeŋgât biwiyeŋe gulip agâk dâm den pat aŋgâ makyeŋgimbo are bo nâŋgâwei.

8 Akto aregât hin dân. Nengâlân gâtŋe siâŋe nengât den hainâk bo lokom âmâ den irakŋe makyeŋgiwiap aregât Anutuŋe hilipkoâk dâwe. Akto Anutugât hoŋ bawa dâp pâŋân manmai kotyeŋe aŋelo areyeŋgâlân gâtŋe siâŋe me luâk siâŋe me nengâlânba luâk siâŋe den emelâk nâŋgâyi hainâk bo mem âmâ den irakŋe makyeŋgimbo âmâ aregât hin dâman. Anutuŋe hilipkombo hemem kâlâwân geâk dâman.

9 Den ulikŋân magion areâk gaetŋe ire maktân. Niŋande pat âlep den hekatyeŋgiep a hilipkom aŋgâ siâ makyeŋgiwiap yâk hememgât pat akbiap.

10 Galama, nâmâ luâkŋeak nekŋet hain dâman me Anutuŋe nekto huraguâk dâm akman mon? Akto nâŋe luâkŋe kotne mem agatŋet dâman dâine Yesugât den pat âlepŋe makyeŋgiman aregât âi emelâk hepunbom.

Paulo ikiŋaet akmâ miep aregât pat.

11 O galalupne, nunaet pat are makyeŋgire nâŋgâŋet. Ulikŋân den pat âlepŋe makyeŋgire nâŋgâyi are âmâ luâk siâŋe ikiŋaet nâŋgâ nâŋgâŋân bo makniŋdo makyeŋgiân. Bo kârikŋe.

12 Amâ luâk siâŋe siâ bo makmâ hekatniŋep. Yesu Kristoŋe ikiŋak miawakto ektere ainâk den pat âlepŋe aregât keiŋe makniŋep.

13-14 Akto nâŋgât pat ulikŋân agân are emelâk nâŋgâyi. Amâ hin agân. Nâŋe Anutugât kotŋe mem agatbe dâm Yuda nengât agak meme watmâ agân. Hain akmâ Yuda luâk hutyeŋânba luâk kâmŋe hârok nâŋe bâgilupnenŋe yeŋgât agak meme are hârok memberâm kârikŋe dondâ akmâ ewangiyegân. Aregât luâk âmbâle biwiyeŋe Yesugâlân kali bikŋe mem hilipyeŋguân. Akto Anutugât kâmot Yesuŋe damunyeŋe akmap are hârok bo akŋet dâm âi humo meân.

15 Dâ nâmâ ulikŋân memenande boâk menektoân Anutuŋe, “Gâ nâŋgât dâtâŋe.” dâm makmâ hâreniŋep arekŋe ikiŋak okot

âlepgât nâ humo aktere ain hanne mem purigep.
16 Hain akmâ ikiŋaet nanŋe Yesu are hekatniŋmâ hin dâm makniŋep, “Gâ nâŋgât nanne iregât den pat âlepŋe are Yuda luâk âmbâle bo are makyeŋgiwiat.” dâep. Hain dâmbo aregât sop ain âmâ nâŋe luâk bikŋe bo aiyeŋguân.
17 Akto Yesugât aposoloŋe soŋ Yerusalem kipian mali are bo aiyeŋguân. Anutuŋe âi keiŋe hekatniŋmâ aposologât âi niŋep aregât yânâk Arabia hânân arim tatmâ benŋe arewa purik katmâ Damasko kipian ari malân.
18 Ain manmâ hombaŋ âlâwu bo akto âmâ Petoro ekberâm Yerusalem kipian arim Petoro olop tatmâ den dât magaŋgi goaŋgi akmâ tatetŋe hilâm 15 bo agep.
19 Sop ain Petoro akto Humo nenŋaet eminje Yakobo areâk yelegân.
20 Amâ nâmâ bunŋeâk makman aregât Anutuŋe nâŋgâmap.
21 Akto aregât siâkâ makbe. Nâ Petoro hepunmâ ainâk hân kotŋe Siria akto hân kotŋe Kilikia ain arim malân.
22 Akto Yesugât kâmot Yudaiagen manmai yâkŋe bo nâŋgâniŋmini.
23 Yâkŋe nâŋgât den pat hin amâ nâŋgâyi, “Nengum watnenekmâ den bunŋe gâlikoâkgât magepŋe hinŋe Yesugât keiŋe makyeŋgim manmap.”
24 Hain nâŋgâm Anutugât kotŋe mem agali.

2

Pauloŋe Yerusalem âgâmbo Aposolo bikŋe olop biwi konok agi.

1 Akto arewa nâ hân siân siân arim mandere hombaŋŋe 14 bo akto ainâk Anutuŋe miawakniŋmâ hin makniŋep, “Yerusalem kipian ariwen.” dâmbo Banaba akto Tito olop Yerusalem kipian ariyion.
2 Ain arienŋe humomoâk mendugumbiâ yân manbomgât Yuda luâk âmbâle bo manmai are makyeŋgiman are bundâk me bo dâm makyeŋgire nâŋgâmbiâ bunŋe agep.
3 Nâŋgâmbiâ bunŋe akto Yuda luâk bo are hâkyeŋe gâimbiâ Anutuŋe yekto ârândâŋ akbiap aregât keiŋe bo makniŋi. Akto galane Tito yâk âmâ Girik hânân gâtŋe aregât hâkŋe gâi gâigât bo magaŋi.
4 Akto sop ainâk luâk bikŋe bâleŋe aknengiwerâm Yerusalem kipian yoŋâk âgâm nengâlân yaiwâk penânengiyi arekŋe, “Yesu Kristogât kâmotŋe Mosegât den lokoenŋe Anutuŋe nenekmâ luâk âlepŋe dâwiap dâm hain bo makmai are makyeŋgienŋe Mosegât den lokom biwiyeŋe aregâlâk nâŋgâŋet.” dâm penânengim umatŋe kaknennjân katberâm agi.
5 Luâk bâleŋe arekŋe hain dâm hâwât nenekbiâ nenâmâ bo dâm Yuda luâk bo are den pat âlepŋe nâŋgâmbiâ biwiyeŋe owâiâk dâm luâk bâleŋe yeŋgât den are bo nâŋgâyion.
6 Akto Yesugât kâmot arekŋe Yakobo, Petoro akto Yohane yâkŋe nengât humomolupnennje dâm yeŋgonli yâk Anutuŋe biwiyeŋân ekmap arekŋe nâŋgât den bo koyi. Akto humomolupnennje dâm yekmai are yektere humo bo akmap.
7-8 Hain akmâ Anutuŋe den pat âlepŋe Yuda luâk bo are makyeŋgiwen dâm makniŋep aregât pat makyeŋgire nâŋgâm, “Woe, Anutuŋe Petoro Yuda luâk âmbâle are den pat âlepŋe makyeŋgiwen dâm magaŋmâ tângomap yâkŋe hainâk Paulo Yuda luâk âmbâle bo manmai are makyeŋgiwen dâm aregât tângomap.” dâm nâŋgâmbiâ bunŋe akto den bikŋe siâ bo dewatiyi.
9 Akto Kembuŋe âi niŋep are Yakobo Petoro akto Yohane yâkŋe Yesugât kâmot yâk yeŋgât tân maliŋe nâŋgâm kotgâm nâ akto Banaba gala menelekmâ bâtnetŋe koyi. Akto net Anutu bonâŋgaŋmai yâk yeŋgâlân âi mendetŋe yâk yeŋak Yuda luâk tiripdâ yâk yeŋgâlân arim makne dâm magi.
10 “Akto den konogâk tatâp are nâŋgâet. Yuda luâk âmbâle umburuk aregât bo nelâm yetkiwiap.” dâm maknetkimbiâ Yuda luâk âmbâle umburuk mali areyeŋgât okot âlep akyeŋgimaet aregât âlepŋe dâyiot.

Petoroŋe âi mem hilipkoep a Pauloŋe nâŋgâmbo bo huraguep.

11 Akto hilâm siân Petoroŋe Antiokia kipian togom manmâ âmâ agak meme bâleŋe akmâ hilipkombo den meteŋe magaŋân. Amâ hin.

12 Ulikŋân Yuda luâk âmbâle bo manmai are penâyeŋgimbo olop mali. Ainba Yakobogât galalupŋande âkâ hainâk Antiokia kipian togombiâ Petoro hâk gâi aŋgiŋet dâmai are yeŋgât hamep akmâ Yuda luâk âmbâle bo manmai are hepunyekmâ Yakobogât galalupŋe are penâyeŋgiep.
13 Petoroŋe hain akto aregât Yuda luâk âmbâle bikŋande hainâk akmâ Yuda luâk âmbâle bo manmai are hepunyegi. Akto sop ain Banabaŋe galalupŋande Yuda luâk âmbâle penâyeŋgiyi are yekmâ hainâk Yuda luâk âmbâle bo manmai are hepunyegep.
14 Akto pat âlep dengât dâp ârândâŋ bo tâlimbiâ yekmâ luâk bikŋe yâk yeŋgât dewunyeŋân Petoro hin magaŋân, “Gâ Yuda luâk nenŋaet agak memeân bo akminen. Anutu bo nâŋgaŋmai yâk yeŋgât agak memeân akmenâ ârândâŋ agep. Dâ hinŋe Yuda gâtŋe bo are Yuda nengât agak memeân akŋetgât makmenâ âmâ bo ârândâŋ aktâp.
15 Nen Yuda hânân gâtŋe nenŋe âmâ ulikŋân Mosegât den kârikŋe lokoenŋe Anutuŋe luâk âlepŋe dâm nengolâk aregât Yuda luâk bo are yekmâ luâk bâleŋe dâm yeŋgonminion.
16 Gârâmâ hinŋe nâŋgâ nâŋgâ irakŋe mem âmâ nen den kârikŋe lokoenŋe Anutuŋe nenekmâ luâk âlepŋe dâm nengonbiap aregât dâp bo tatâp. Bo. Yesu Kristo nâŋgaŋdenŋe amâ dosa bâlâkgât pat miawaknengiwiap, a nâŋgâmaen. Aregât nen biwinenŋe Yesu Kristogâlân katenŋe Anutuŋe nenekmâ, “Nannande dumyeŋân kinlep aregât dosayeŋe bo agep.” dâep.”

Yesuŋe moepgât Paulokâ hainâk manmanŋe hepunmâ momogât dâp agep.

17 Dâ Kristogâlân dewatim mandenŋe Anutuŋe nenekto huraguâkgât mannegât bâleŋe nenŋe miawakmap. Aregât gain gain dâwaen? Are Kristoŋe hâwât nenekto bâleŋe akmaen mon? Bo. Hain bo tatâp.
18 Wan me wan bâleŋerâm hâkâŋ akmâ hepulân are gaetŋe lâuwâŋe mem gangerâm manbian amâ bundâk nâ den koko luâk akbian.
19 Dâ den kârikŋe Moseŋe kulemgoep arekŋe nugumbo mondere den kârikŋande lâuwâŋe bo damunne agep. Are Anutu manaŋberâm agân.
20 Hain akmâ Anutuŋe nanŋe huŋgunaŋdo gem nâŋgât dumnân kinmâ moep aregât nâ momogât dop agân a nunaet akmâ bo. Kristoŋe biwinân manmap hâk olop manman. Hain akmâ Anutugât nanŋe nâŋgaŋmâ yâkgâlâk manman. Yâkŋe âmâ han kalem akniŋmâ manmanŋe nâŋgât akmâ hepunmâ moepgât.
21 Aregât hin nâŋgân. Den kârikŋe lokoenŋe luâk âlepŋe dâm nengonbiapgât dop tatâp dâine Yesu Kristo moep aregât den are yânŋe akbop are nâŋgân. Akto Anutuŋe nanŋe damun nenŋe akbiap dâm huŋgunaŋep pat are nâŋgâm hilipkowom.

3

Biwinenŋe Anutugâlân katenŋe Anutuŋe nenekto huragumap.

1 O galalupne, Galatia hânân gâtŋe ye ulikŋân Yesu Kristo moep aregât pat makyeŋgire nâŋgâm meteyiân ainâk den pat are dowâk nâŋgâmbiâ biwiyeŋân gem kârikŋe agep. Dâ hinŋe âmâ niŋande biwiyeŋe mem gulip milip mâŋgiyegep?
2 Aregât hin aiyeŋguwe. Yeŋe den kârikŋe lokombiâ Anutuŋe ikiŋaet Heakŋe yeŋgiep me den pat âlepŋe makyeŋgire dowâk biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ ainâk Anutuŋe ikiŋaet Heakŋe yeŋgiep mon?
3 Aregât wangât yeŋe kârikŋeyeŋe watmâ aregâlân biwiyeŋe katâi? Dâ Anutugât Heakŋe yâkgât kârikŋande ulikŋân tânyeŋgumbo mali aregât hinŋe manman tâmbâŋaet dâwân ariwai me?
4 Wan me wan humo are yân hanâk miawakyeŋgiep mon? Bo.
5 Are lâuwâŋe makbe. Luâk âmbâleŋe den kârikŋe lokombiâ Anutuŋe ikiŋaet Heakŋe huŋgunaŋdo meme akyeŋgimbo kulem siâ siâ akmai me bo? Bo. Nenŋe biwinenŋe Yesugâlân katenŋe Anutuŋe ikiŋaet Heakŋe âlepŋe huŋgun aŋdo kârikŋe nengimbo kulem siâ siâ memaen.

Abraham Anutu nâŋgaŋdo kârikŋe agep.

6 Abrahamŋe Anutuŋe den bunŋe maktâp dâm kambiamŋe âlepŋe akto biwiŋe Humogâlân kato âmâ Anutuŋe dosage bo aktâp dâm konlep.

7 Aregât hainâk nen âkâ biwinenŋe Anutugâlân katenŋe Anutuŋe nenekmâ Abrahamgât kâmot dâm nengonbiap.
8 Akto aregât siâkâ makbe. Anutugât denŋande siân Yuda luâk âmbâle bo manmai areyeŋgâlân gâtŋe bikŋande biwiyeŋe nannaelân katbiâ dosayeŋe bo tatyeŋgiâp dâwian dâm aregât Abraham hin maganŋep, “Siân gâŋgât kâmolân gâtŋe konok miawakbiap sop ain âmâ luâk âmbâle hân biken biken manbai are hârok tân yeŋgumbo heroŋe akbai.”
9 Aregât nen hin nâŋgâmaen, “Biwinenŋe Anutugâlân katmaen nenŋe âmâ Abrahamŋe Anutu lau lokoaŋminep yâkgât kâmolân mandenŋe Anutuŋe tân nenguwiap.” hain nâŋgâmaen.

Yesu nengât akmâ sait den bâleŋe kakŋân âgâep.

10 Akto Moseŋe kulemgoep bikŋe hin tatâp, “Luâk âmbâle den kârikŋe hârok bo lokowai yâk Anutuŋe kuk akyeŋgimbo bâliwai.” hain tatâp. Aregât den kârikŋaet âiŋande tânyeŋgumbo manbai yâk âmâ sait membai.
11 Akto luâk âmbâle bikŋe biwiyeŋe Anutugâlân katbiâ tânyeŋgumbo manman âlepŋân manbai a nâŋgâmaen aregât den kârikŋe kâlegen manmâ Anutugâlân dosa bâlâk akbaengât bo tatâp.
12 Den kârikŋe denân amâ biwi kat katgât keiŋe bo. Amâ hin magep, “Luâk âmbâle bikŋe den kârikŋe lokowai yâk âmâ manman âlepŋân manbai.”
13 Anutugât denŋande hin dâep, “Luâk siâ lâwin parâŋân hokatbiâ kinbiap are Anutuŋe sait bâleŋe kakŋân katbiap.” Aregât Kristo nengât hain are akmâ sait bâleŋe miep. Mem âmâ den kârikŋaet sait are mem nengâlân togowopgât gulip koep.
14 Hain akmâ Anutuŋe Abrahamgât makmâ hâriep are Yuda luâk bo manmai yâk yeŋgâlân ariwiapgât moep. Akto nen Yesu nâŋgaŋdenŋe Anutuŋe ikiŋe wâtgât meme Heak are makmâ hâriep are nengâlân togowiapgât moep.

Den kârikŋande amâ bât samulânba bo hâkokonenekbiap.

15 Galalupne, nengât agak meme âmâ hin. Luâk siâŋe den makmâ kalep aregât siâŋe den are dewatim katbiap me bikŋe hârewiapgât dop bo tatâp. Borondâ.
16 Akto Anutuŋe bât samut are Abraham akto hakuŋe siâgât magep. Akto Anutugât den kulemŋe amâ kâlelupŋe biwirâ yâk yeŋgât bo magep. Konokgât magep amâ Kristo are.
17 Akto Anutuŋe den makmâ kalewânbak hombaŋ 430 bo akto ainâk Anutuŋe den kârikŋe makto Moseŋe kulemgoep. Den kârikŋe arekŋe Anutuŋe Abraham maganŋdo den makmâ kalep are mem ge katbiapgât dop bo tatâp.
18 Aregât lâuwâŋe makbe. Anutuŋe, “Gâ den kârikŋe lokowiat âmâ gâ akto gâŋgât kâmolân gâtŋe siâ wan me wan yetkiwian.” dâep dâine benŋe Anutuŋe den lumbe are bo makmâ katbop. Gârâmâ Anutuŋe Abraham yân âi bo miepgât den lumbe makmâ hâriep.

Anutugât den kârikŋande dosanenŋe tektekŋân kalep.

19 Wei, Mosegât den kârikŋande amâ wangât dâmap? Hingât. Anutuŋe luâk âmbâle nengât agak memenenŋe bâleŋe miawagâkgât den kârikŋe kalep. Gârâmâ den are tatmâ âgâwiapgât dop bo tatâp. Abrahamgât kâlegen den pat Amboŋe miawakto hulaŋ akmâ ariâkgât makmâ kalep. Akto den kârikŋe are amâ aŋelo launŋe makmakgât miawagep. Akto yân bo. Luâk mendugunenekmapŋe bâtŋân mem katnenegep.
20 Dâ mendugunenekmap luâk yâk amâ luâk konokgât bo akmâ manmap. Biwirâ nengât akmâ manmap. Dâ Anutu amâ konok.
21 Akto den kârikŋe arekŋe Anutugât pat âlep den mem ge katmâ hâlâŋmâ aŋgâ miawakbiap mon? Hain bo. Den kârikŋe arekŋe luâk biwi golâ mâŋginenekmap dâine âmâ bundâk den kârikŋe lokoenŋe dosa bâlâk agak meme are miawaknengiwop.
22 Gârâmâ Anutugât denŋande luâk hârokŋe bâleŋaet tâgân dâgâm gisap konenekmap. Amâ hingât. Anutuŋe Yesu Kristogât akmâ luâk âmbâle bikŋe Yesu nâŋgaŋmai aregât makmâ hâriep

den are bunŋe agâkgât. Amâ nen Yesu nâŋgaŋmaengât.
23 Dâ Yesu bo nâŋgaŋmâ kepilâyionân âmâ nen Yuda luâk are den kârikŋande hikonenekto tâgân yem mandenŋe Yesu nâŋgaŋmâ manbaengât patŋande miawakmâ tek tegiep.
24 Akto aregât den kârikŋande damunnenŋe akmâ Kristogâlân katnenegep. Arekŋe Yesu nâŋgaŋmâ dosa bâlâk manbaengât hain aknengiep.
25 Dâ nen biwi kat katgât dâp miawakto are tâlienŋe miwindik nenekmapgât tâk togep.
26 Amâ ye hârok Yesu Kristo nâŋgaŋmaigât hârok Anutugât nan baratlupŋe agi mandâi.
27 Akto tu puliyegiân âmâ Kristogâlân dewatiyi. Ye hârokŋe Kristo luguakmâ lugumbiâ giep.
28 Aregât Yuda luâk âmbâle me Yuda luâk âmbâle bo me luâk kotdâ, me luâk yânŋe, me luâk me âmbâle ye hârok Yesu Kristogât akmâ kâmot konok manbiâ Anutuŋe yekmâ âmâ dop konok dâm yeŋgonlep.
29 Anutuŋe hain dâm yeŋgondo Kristogât kâmot agigât Anutuŋe Abrahamgât den lumbe makmâ kalep den bunŋe yeŋgâlân miawaktâp.

4

Anutugât nan baratlupŋe agion.

1 Nengât agak meme âmâ hin tatâp. Nan baratlupnenŋe nen mombaenân nengât wan me wan are membai. Gârâmâ nanaŋyeŋânbak yân manmai.
2 Akto nenŋe hoŋ bawalupnenŋe hin makyeŋgimaen, “Nan baratlupnenŋe damun yeŋe akbei.” dâmaen. Hain makyeŋgim nan baratlupnenŋe irawot humomo akbiâ ainâk bâin dâenŋe wan me wan are memai.
3 Nengât dop hainâk tatâp. Tâmbâŋe hannenŋande gurukŋe manmâ hângât wan me wan yânŋe hoŋ malaŋion.
4 Ye akto nen hain aktenŋe Anutuŋe bâin dâmân Nanŋe huŋgun aŋdo âmbâle siâgât tepŋân miawakto mendo Yudagât den kârikŋe aregât amukŋân malep.
5 Manmâ luâk âmbâle den kârikŋande damunyeŋe akmap are Anutugât kâmolân dewatiwai nengât dosa mem den kârikŋe damunyeŋe akmap a bo agâk dâm dumnenŋân kilep.
6 Anutugât Nanŋande hain agep aregât ye âmâ Anutugât nan baratlupŋe agi. Aregât Anutuŋe Nanŋaet Heakŋe nengât huŋgun aŋdo gem meme aknengimbo ainâk, “Ewenenŋe Ewenenŋe.” dâenŋe kambiamnenŋe owâiep.
7 Aregât gâ hoŋ luâk bo manmat. Gâmâ Anutugât nanŋe manmat. Hain akmâ nanŋe manmâ Anutu biwi âlepŋaet akmâ bât samut aregât amboŋe gai manmat.

Kotŋe siâ bâleŋe hamiaŋion are lâuwâŋe bo membaen.

8 Akto ye ulikŋân Anutu bo nâŋgâmini sop ain hâŋgei den nâŋgâm siâ siâ yânŋe areyeŋgât hoŋ bawa akmini.
9 Akto beirâ Anutuŋe yekmâ nâŋgâyeŋgimbo âmâ ye gai hainâk yâk nâŋgaŋi. Hain akmâ âmâ wangât hinŋe wan me wan bunŋe are hepunmâ âmâ wan me wan bunŋe bo akto kârikŋe bo are mete katmâ hoŋ manaŋmai?
10 Hain akmâ hombaŋ keiŋe keiŋe aregât nâŋgâmbiâ bunŋe akto tatmai amâ bo ârândâŋ akmap.
11 Yeŋe hain agi aregât nâŋe âi yeŋgât meân are bâliwiapgât dop miawakto kambiamne bâliâp.

Galatia gâtŋande Paulo hâkâŋe dâm hamiaŋi.

12 Galalupne, nâ ulityeŋgim makbe. Nâŋe yeŋgât akmâ wan akman aregât nâŋgât dop hainâk akbei. Ye ire manmâ gam wan me wan bâleŋe siâ bo niŋi.
13 Akto nâŋe kundat agân aregât den pat âlepŋe pup pup makyeŋgiân are emelâk nâŋgâyi.
14 Akto sop ain kundat nugumbo yeŋe tân nugum âi humo mem nâŋgât hâkâŋ bo agi. Akto ye aŋelo me Yesu Kristo hoŋ bawa akyeŋgimai dop hainâk hoŋ bawa akniŋi aregât wangât hinŋe hepun negi?
15 Yei, sop ain makmâ egâliaŋ agi are wangât bo aktâp? Ye dewunyeŋe koaŋe kâwutmâ nâ niŋbaigât dâp tato dâine niŋbâi. Are bunŋe nâŋgâm heŋgemgom maktân.

16 Akto nâŋe yeŋgât okotne nâŋgâm
aregât den bunŋe makyeŋgiân, aregât
wangât gasa akniŋdâi?
17 Luâk bikŋande yeŋgât ukenŋe ak-
mai, amâ bunŋe bo akyeŋgimai. Akto
yâk ukenŋe akyeŋgiŋetgât ye yânŋângen
katyekmai.
18 Akto luâk are bunŋe tân yeŋguwerâm
akmâ togoyi dâine nâŋe tân yeŋguwiangât
dop bo tato heroŋe dondâ akbom. Gârâmâ
nâ ye olop bo talân. Akto luâk are hilip
yeŋguwerâm togoyi.
19 Nan baratlupne, nâ yeŋgât akmâ
metŋande nigimbo hâk hilâlâm nâŋgân
areâk totokom nâŋgân. Aregât Kristogât
towat yeŋgâlân miawakmâ pagaleâk hâk
hilâlâm are nâŋgâm manbian.
20 Nâ yeŋgât hanokoak dondâ akmangât
yeŋgâlân dowâk togom den makmâ purik
gurik akmâ makyeŋgiwerâm akniŋdâp.

Sara akto Haga yâk yetgât den ginŋe.

21 Galalupne, den kârikŋe lokowerâm
aktâi aregât makyeŋgire nâŋgâŋet. Moseŋe
den kârikŋe kulemgoep are hin tatâp.
22 Are amâ Anutugât denŋande hin dâep,
“Abrahamgât nanaŋ lâuwâ miawagiat. Siâ
hoŋ manman âmbâle Haga arekŋe miep.
Dâ siâ Isaka âmâ âmbenŋe bunŋe Sara
arekŋe miep.
23 Akto hoŋ manman âmbâle Haga
arekŋe miep are âmâ yânŋângen mi-
awagep. Dâ âmbenŋe bunŋe Saraŋe miep
Isaka âmâ Anutu makmâ hâriepgât dopŋân
miawagep.
24 Akto den aregât bikŋe hin tatâp,
Âmbâle lâuwâ amâ Anutuŋe den dewatiak-
biandatgât agak meme lâuwâ aregât dopŋe
agiat. Siâ âmâ Sinai gimbâŋe agakŋe yâkgât
kâmotŋe amâ hoŋ manman agi. Aregât
dopŋe amâ Haganŋe agep.
25 Haga are Sinai gimbâŋe Arabia hânân
tatâp aregât dop. Dâ Yerusalem kipia are
Sinai gimbâŋe olop dopyetŋe konok aktat.
Yâkgât kâmotŋe hoŋ manmanâk gai akmai.
26 Dâ Yerusalem kipia egon himbimân
tatâp arekŋe amâ Sara âmbenŋe bunŋe
yâkgât dop kipia arekŋe âmâ memenenŋe
bunŋe aktâp.
27 Anutugât denŋande hin dâep,

“Âmbâle gupinŋe nanaŋ bo memat gâ
biwi kau nâŋgâwen. Akto nanaŋ
bo mematgât heroŋe maroŋe akben.
Nanaŋlupgande amâ âmbâle luâkdâ
yâkgât nanaŋlupŋe ewangiwai.” dâep.

28 Den are bunŋe akto nen Anutuŋe
Abrahamgât nanŋe Isaka yâkgât den
makmâ kalep are nengâlân miawagep.
29 Dâ ulikŋân nanaŋ yânŋande nanaŋ
bunŋe Anutugât Wâtgât meme arekŋe
tângombo miawagep are gasa aganŋep. Dop
hainâk hinŋe aknengimai.
30 Aregât Anutugât dennŋande gain gain
maktâp? Hin. Hoŋ manman âmbâle yâk
nanŋe olop watyelekmenâ ariet. Hoŋ man-
man âmbâlegât nanŋande âmbâle bunŋaet
nanŋe olop bât samut bo membiâp.
31 Aregât galalupne, nen hoŋ manman
âmbâlegât nanlupŋe bo. Nen âmâ âmbâle
bunŋe yâkgât nanlupŋe dop agion man-
den.

5

Yesuŋe emelâk tâgânba oloŋnenegep.

1 Galama, tâk bâlâk mannegât Kristoŋe
hulaŋ nenegep, aregât bikŋande tâgân
katyekberâm akbiâ âmâ hâkâŋ akbei.
2 Nâ Pauloŋe makyeŋgire nâŋgâŋet.
Ye hâkgât tirip membiâ âmâ Kristoŋe
yeŋgâlân wan me wan yânŋe hainare
akbop.
3 Gaetŋe totokom makyeŋgiwe. Siâ
hâkŋân tirip membiapŋe den kârikŋe hârok
lokombo ârândâŋ akbiap.
4 Den kârikŋe lokom dosa bâlâk man-
berâm akbiâ âmâ ye Kristo olop dewatiyi
are toktâp. Akto han kalem yeŋgâlân
bunŋe bo akbop.
5-6 Akto nenŋe biwinenŋe Yesu Kris-
togâlân kalion nen hâknenŋe gâi aŋgiyion
akto bo gâi aŋgiyi nen âmâ kâmot konok
akmâ biwinenŋe Yesugâlân hokboâk
hokboâk katmâ hoŋ bawa aganŋmâ okot
âlep aganŋmaen. Aregât akto Anutugât
Heakŋande tân nengumbo Yesuŋe âi miep
aregât hâuŋe âlepŋe membaen aregâlâk
nâŋgâm miawagâk dâm kondenŋe kambi-
amnenŋe sândugem âlepŋe akmap.

*Luâk den hanâk makmai are yeŋgât den
bo nâŋgâniâm.*

7-8 Galalupne, ye ulikŋân den pat âlepŋe nâŋgâm Yesu hoŋ bawa agaŋbiâ yektere ârândâŋ agep. Gârâmâ hinŋe Yuda luâk amon siâŋe Humonennŋande ye oloŋyekmâ manman âlepŋaet dâwân katyegep arekŋe bo huŋgunyeŋgiep arekŋe yeŋgâlân togombiâ âmâ denyeŋe dowâk nâŋgâyi aregât pat nâŋgâre bo ârândâŋ agep.
9 Amâ hin. Bau wiŋe bâlensiâ solân gembo hârok bâlimap.
10 Akto nâ biwine Humogâlân katmâ manman aregât hin nâŋgân. Ye hinâk nâŋgâwai. Luâk bâleŋe akyeŋgimap are âgâ âgâŋe me gegeŋe bikŋe Anutuŋe hâuŋe waŋdo umatŋe membiap.
11 Galalupne, nâ tiripdâ akŋetgât luâk makyeŋgiman dâine wangât dâtŋe metŋe siâ akniŋbâi? Hain akman dâine lâwin parâŋaet nâŋgâm bâli bâli are olop bo akbop.
12 Yuda luâk arekŋe hâkyeŋe gâiaŋgim hilip agum gâi aŋgiŋetgât nâŋgân.

Yesuŋe hulaŋ nenegepgât uŋak amâ kotŋe siâ hanâk bo akbaen.

13-14 Galalupne, yeŋe wan me wangât hoŋ bawa akmini ainba Anutuŋe oloŋyekto âlepŋân manmai aregât hâkgât siâ siâ aregât bo ukenŋe akmâ watbei. Aregât den kârikŋaet keiŋande hin dâp. Ye yeŋe agaŋgimai hainâk luâk siâ agaŋbei. Hain maktâp aregât den are lokom yeŋe hoŋ bawa agaŋgim okot âlep agaŋgim âmâ den kârikŋe hârok lokowei.
15 Ye âmâ dâtyeŋande igiakmâ agu agu dondâ akmâ bo akbâigât sami den makyeŋgiân.

Heakgât den akto manman tâmbâŋaet den.

16-17 Galalupne, hâkyeŋande oloŋyekto aregâlâk nâŋgâm watbiâ âmâ hâkyeŋande Anutugât Heakŋe are mem ge katberâm akto ye wan me wan âlepŋe memberâm akbai aregât dop bo akbiâp. Aregât hâkyeŋaet bo nâŋgâmbiâ agato Anutugât Heakŋande wan me wangât makyeŋgimbo aregâlâk nâŋgâmbiâ âmâ agak meme bâleŋande kambiamyeŋân heyeŋgimbo are bo nâŋgâm âlepŋânâk manbai.
18 Anutugât Heakŋe oloŋyekmâ mem owâiŋe akyeŋgimbo amâ den kârikŋe arekŋe luâk kembu bo akyeŋgiwiap.
19 Galalupne, hâkgât agak meme amâ miapŋân tatmap. Amâ hin. Âmbâle mem hepun hepun akto nâŋgâ nâŋgâ bâleŋe, ukennaet kotŋe siâ siâ, akto bâleŋaet kotŋe siâ siâ,
20 akto tukup kotŋe mem agatmai akto kâmbokŋe kârikŋe me sait memai akto galagât hogo hogo, akto galayeŋgât wan me wangât nâŋgâmbiâ âgâmap akto kuk heŋgân agaŋgimai akto yeŋaelâk nâŋgâmbiâ âgâmap,
21 ewangiak gowangiak kakŋân manmai, tu kârikŋe nem gulip akmâ akto sot soŋgo kâmdâk nene akmâ bâleŋe siâ siâ hârok akmai. Akmâ ire gaetŋe makyeŋgiwe. Agak meme are luâk âmbâle hârokŋe hain akmai amâ Anutuŋe bo damunyeŋe akto Yesugât kâmolân bo dewatiwai.
22 Dâ luâk âmbâle bikŋe Anutugât Heakŋande meme akyeŋgimbo hin akmai. Anutu akto luâk bikŋe yeŋgât okotyeŋe akmai, akto Anutuŋe damun nenŋe akmap dâm aregât heroŋe dondâ akbiâ biwiyeŋe sândugemap, akto umatŋe me gasa me wan me wan akberâmbiâ umatŋe miawakyeŋgimbo âmâ biwiyeŋe kârikŋe tatyeŋgimbo yaiwâk yaiyeŋgum manmâ âgâwai. Akto agak meme âlepŋeâk akmâ manmai. Akto wan me wan makmâ katmai aregâlâk nâŋgâm watmâ manbai.
23 Akto yeŋaet nâŋgâmbiâ gembo galalupyeŋe yeŋgât nâŋgâmbiâ âgâmbo tân yeŋgum manbai. Akto biwiyeŋande wan me wangât egâlianjdo ainâk mem ge katmâ manbai. Luâk âmbâle hain akmai arekŋe den kârikŋande mem ge katyekbiapgât dâp bo tatâp.
24 Akto Kristogât pat manmai amâ agak meme tâmbâŋeyeŋe egâlian akto bâleŋaet egâlian are lâwin parâŋân kombiâ bo agep.
25 Anutugât Heakŋande meme aknengimap âmâ benŋe aregât dowâk biwinenŋe yâkgâlân katmâ launŋe lokowaen.
26 Akto galayeŋgât siâ siâ are ekmâ egâlianjmâ kotŋe gulip bo mem agatbaen. Akto hâknenŋe bo mem agatbaen akto galagât bo mem ge kalaŋgiwaen.

6

Gala siâŋe umatŋe lokombo tângowaen.

1 Galalupne, luâk siâŋe yeugem dosa penianŋdo ye wât meme akmaiŋe biwi sânduk akmâ hainare makmâ miwindik yekbei. Akto gâ gugak bâleŋe akbom dâm yeugewâtgât damunge akben.

2 Wan me wan yeŋgim mem umatŋe mâŋgi yekmap are aŋgi goaŋgi akmâ tân agu aguân membei. Hain akmâ Kristogât den kârikŋe âlepŋe lokowai.

3 Luâk siâ wan me wan bo akmâ ikiŋaet nâŋgâmbo âgâwiap hain arekŋe ikiŋaet hanŋe mem agatâp dâwaen.

4 Aregât siâ ikiŋe agak memeŋe ekmâ nâŋgânbiâp. Akto egâlianŋ den are ikiŋaet akmâ mem miawakbiâp. Luâk aŋgâ siâgât akmâ bo.

5 Âigât umatŋe kâmot kat katŋe are amboŋân amboŋân lokowaen.

6 Akto yeŋgât humomolupyeŋande Anutugât keiŋe makyeŋgiwai are wan me wan bo tatyeŋgimbo âmâ dowâk tânyeŋgum wan me wan bo tatyeŋgiwiap are yeŋgiwei.

Agak memenenŋaet hâuŋe manmâ peniaŋbaen.

7 Yeŋe guwuŋ aŋgiwâigât ire nâŋgâwei. Anutuŋe siâ siâ hârok ekmâ nâŋgâmap aregât luâk âmbâleŋe wan me wan akbiâ âmâ yâk hainâk akyeŋgimap.

8 Dâ luâk âmbâleŋe hâkyeŋeâk mem agatbiâ âmâ siân Anutuŋe hâkyeŋe kondo hambuwiap. Dâ luâk âmbâleŋe Anutugât Heakŋe aregâlâk nâŋgâenŋe âmâ tân nengumbo ain manman âlepŋân manbaen.

9 Galalupne aregâlâk nâŋgâm âi âlepŋeâk mem luâk âmbâle tân yeŋgum umatŋe miawak nengiwiap me hâknenŋe yeukŋe miawak nengiwiap are hanâk âiâk mem âgâwaen. Nen hain aktenŋe irawot Anutuŋe hâuŋe nengiwiap.

10 Are nâŋgâm âmâ sop nenŋe tatoân hin akbaen. Luâk âmbâle yânŋe umatŋân manbai are tânyeŋguwaen. Akto Yesugât kâmot umatŋân manbiâ are âkâ hainâk hâk hilâlâm kaknân tânyeŋguwaen.

Pauloŋe Yesu lâwinân kombiâ moep aregât den makmâ heroŋe agep.

11 Galatia hânân gâtŋe, kulem esenŋe ire luâk siâ maganŋdere kulemgoâp. Dâ biken ire âmâ nunak kulemgoân aregât bât tiripne humo ekmâ hin dâwei. Bunŋe kulem ire âmâ Pauloŋe kulemgoep.

12 Yuda luâk hâkyeŋe gâi aŋgiŋet dâmai arekŋe luâk âmbâle hârokŋe nenekbiâ âgâk dâm hâkyeŋe gâiŋet dâmai. Akto areâk bo. Yuda siânbaŋe nenguwâirâm Yesu lâwinân moep aregât hamep akmâ Anutuŋe dosayeŋe bo akyeŋgiâp dâmap aregât den bo makyeŋgim hâkyeŋe gâi gâigâlâk makyeŋgimai.

13 Akto luâk are hâkyeŋe gâiyi gârâmâ den kârikŋe bo lokomai aregât Galatia hânân gâtŋe hâkyeŋe gâienŋe galalupnenŋande nenekmâ kotnenŋe mem agatbairâm aregât ye hâwâtyekmai.

14 Dâ nâmâ kotne mem agatbaigât bo nâŋgân aregât nâmâ hin nâŋgân. Humonenŋe Yesu Kristo lâwinân kombiâ moep aregâlâk nâŋgâre humo akmap. Yâkgât akmâ hânân gâtŋe wan me wanŋe mendere lâwin parâŋân moniŋep. Akto nâ hainagâk lâwin parâŋân hânân wan me wan are moaŋân.

15 Aregât lâuwâŋe makbe. Hâknenŋe gâi aŋgiyion me Yuda luâk bo manmai arekŋe bo gâi aŋgiyi are amâ yânŋe. Dâ Anutuŋe mem irakŋe ketugu nenekmap aregâlâk nâŋgâman.

16 Hewum horat ain kinmai dopŋân yeŋgâlân biwi limbâp hâtikom yembiâp. Akto Anutuŋe ikiŋe kâmot Israe bunŋe nengâlân olowâk malâk.

17 Galalupne nâmâ Yesugât hoŋ bawa bunŋe aganŋmâ hâk hilâlâm humo nâŋgâm aregât hâknân panda tatâp aregât luâk siâŋe mem ge katnekbiapgât dop bo tatâp.

18 Galalupne, Kembunenŋe Yesu Kristogât han kalemŋe âlepŋande hanyeŋân yem âgâwiâp. A bundâk.

Epeso

Paulonge Epeso gâtnge yengât Anutu ulilangep.

1 Galalupne, nâ Paulo Anutunge makto Yesu Kristonge Aposologât âi ningmâ hungun ningdo âi memâk manman nângе Epeso kepian gâtnge yengât kulem esennge ire kulemgom katyengiân. Ye Yesu Kristo nângâ angmâ laungе lokomai ye kulem ire mem oyangbei.

2 Ewenennge Anutu akto Humonennge Yesu Kristo yâk yetnge damunyenge akmâ han kalem akmâ okot âlep akyengimbela biwiyenge sândugeâkgât ulityetkiman.

Anutunge Yesugât akmâ dâp âlepngân katnenegep.

3 Anutu amâ Humonennge Yesu Kristogât Ewenge yâknge nengât kambiamnennge sândugeâk dâm nengât akmâ nannge hungun angdo giep. Gem mondo himbimân nengât agak meme âlepnge are miawak nengiep aregât Anutugât kotnge mem agatne.

4 Akto areâk bo. Anutunge hângeinge dondâ hângât keinge boâk miawaktoân metenân dosa bâlâk kinbai dâm han kalem akmâ Kristo olop mem mendugu nenegep.

5-6 Hain akmâ Kristonge wan me wan akbiapgât ulikngân nângâm kinmâ okot nângâ nengiwiapgât makmâ hâre angep. Akto nan baratlupnge nengonbiapgât ikingaet nângâ nângâ watmâ ikinge nannge okot dondâ nângangmap are hungun angdo giep, yâk nângangmâ mepainge mem kotnge mem agatmâ manmâ âgâwaen.

7 Yesugât hepnge puli nenekto âmâ Anutunge dosanennge kutigitnengiwiapgât dâp miawaknengiep. Amâ han kalemngaet bâtgumnge yendâp aregât dopngân hain aknengiep.

8 Akto dopnge hin. Anutunge nângâ nângâne kotgâm bunnge umatdâk hain nengiep.

9 Akto aregât biknge hin. Anutunge ikinge biwingân den ulik gulik nângâm tigiep are bunnge miawakto hinnge nen Kristogât keinge hekat nengiep.

10 Amâ hin. Anutunge Kristo hungun angdo giep are âmâ siâ siâ hârok himbimân me hânân mendugum kautnennge akbiapgât hungun angdo giep. Dâ Anutunge wan nângâm makmâ kalep are bo akbiapgât dâp bo tatâp. Kristogât akmâ akbiawâk hârok.

11 Yâkgât akmâ siâ me siâ hârok hannân nângâm kârigem nângâmapnge tâmbâne dondâ nenekmâ kepilâ nenegep.

12 Anutunge makmâ hâriepgât aregât nen Yuda manmaennge biwinennge Kristogâlân katennge kilep nennge âmâ Anutugât kotnge mem agatmâ agak meme âlepnge mem âgâwaengât Anutunge nângâm makmâ nengiep.

13 Dâ hinnge Yuda bo manmai yenge hainâk den bunnande hengem nengumap den pat âlepnge are mem biwiyenân katmâ Kristo nângangbiâ Anutunge ikingandeân Heak kârikngе makmâ kalep arekngе gem biwiyenge mem kepik yekto yâkgât tiripnge agi.

14 Akto areâk bo. Anutugât Heak kârikngande âmâ nengât pat himbimân yengât dâtângе aregât keinge nângânet dâm biwinennge kepigep. Aregât ukennge nângâm mandennge are bunnge nengiwiap. Aregât kotnge mem agatne.

Paulonge Heaknge kârikngе ketuyekbiapgât ulilangep.

15 Yu kulemgoân iregât akto ye Humo Yesu nângangmai akto Yesugât luâk gala akyengimai aregât gai den pat nângâm âmâ

16 Humonennge âlepngerâm mepainge mem yengât akmâ Anutu ulilangman.

17 Hin. Humonennge Yesu Kristogât Anutu Pagalenge Ambonge yâknge Heak hungun angdo biwi nângâ nângâyenge mem kepikto kârikngе nângangbiâ ârândâng akbiapgât ulilangman.

18 Akto biwiyenge mem kepikto âmâ Humonge yengonmâ meyekmâ himbimân manman âlepngaet pat katyengiep aregât nângâmbiâ bunnge akbiap. Akto wan me wan luâk âmbâle yâkgât nannge baratnge yengonbiapgât nângâm makmâ hâriep arekai nângâmbiâ bunnge akbiap. Aregât yengât ulilangman.

19 Akto areâk bo. Anutuŋe nen nâŋgaŋmaen nen tân nenguwiapgât bo pâpkomap. Amâ yâkgât kârikŋeŋe humo arekŋe dowâk tân nengumap. Akto wan me wanŋe mem ge kat nenekbiapgât dop bo tatâp a hainâk nâŋgâmbiâ bunŋe agâkgât Anutu ulilaŋman.

20 Akto Anutugât kârikŋe are emelâk ektenŋe bunŋe agep amâ hin. Anutuŋe Kristo momoŋânba goaŋdo golâ akto ikiŋe bâtŋe bungen ain himbimân ain kalep. Aregât kârikŋe.

21 Gawaman me luâk kotdâ kembu me luâk âgâ âgâŋe yâk yeŋgât luâk Kembu Humo kalep. Amâ sop hinŋaelâk bo. Hainâk tatmâ âgâwiapgât Anutuŋe Kristo kato tatmâ âgâwiap.

22 Âgâm siâ siâ hârok ikiŋe keiŋân menduguyekmâ kembuyeŋe agâkgât kautŋe Humonenŋe kato talep. Akto tatâp.

23 Akto nenŋe yâkgât hâkŋe keiŋe bâtŋe aktenŋe mem kârigenenekmâ bam gutmâ manmâ siâ me siâ hârok ewangim ârândâŋ aknengim manmap.

2

Epesogâtŋe ulikŋân hanâk hanâk manmini.

1 Galalupne, Epeso kepian gâtŋe ye ulikŋân wan me wan agi are nâŋgâi. Dâ yu Anutuŋe wan akyeŋgiep aregât maktere nâŋgâ nâŋgâyeŋe hulaŋagâk. Ye ulikŋân bâleŋeyeŋande katipyeŋgumbo âmâ momogât dâp miawakyeŋgiep. Dâ âlepŋe akbiâ manman âlepŋaet dâp miawak yeŋgiwiapgât dop bo tatyeŋgiep.

2 Ye ulikŋân hângât agak meme aregât ukenŋe nâŋgâm mali. Akto hângât kembu hân hârok damunŋe akmap Bâleŋe Amboŋe akto kâmotlupŋe arekŋe luâk âmbâle bâleŋe den koko akmai are hâwâtyekto bâleŋe higenŋe akmâ mali.

3 Akto nen hârok hainâk luâk âmbâle are gala kalakmâ dâp hainâk akmâ manmâ biwi tâmbâŋe akto hâknenŋaet ukenŋe walion. Aregât Anutuŋe hângât kuk bâleŋe akyeŋgiwiapgât nengâlân hainâk miawaknengiep.

Anutuŋe mem agatmâ dâp âlepŋân katnenegep.

4 Hain ina Anutuŋe okot âlep aknengim han kalemŋe bâtgumŋe pikmâ yemap hainare yeaŋdâpgât biwi nâŋgâ nâŋgânenŋe hulaŋnengimbo Yesuŋe âi wan miep aregât manman âlepŋe katnengiep.

5 Dâ imâ nengât nâŋgâ nâŋgânenŋe bo. Akto kârikŋenenŋe bo tatnengiewân Anutuŋe goaŋnenekmâ hulaŋnenegep. Bo. Hin akmâ hulaŋnenegep. Nen bâlenenŋande katipnengumbo momo dâwân malion ain han kalem akmâ Kristogât akmâ manman dâpŋân katnenegep.

6 Anutuŋe Yesu Kristo olop goaŋnenekmâ ikiŋaet himbimgât manmanân katnenegep.

7 Amâ siân Anutuŋe okot âlepgât agak meme âlepŋe akto lumbe akmap akto yaiwâk aknengim dosa nenŋe puliwiapgât pat miawagâkgât himbimgât pat katnengiep. Akto Yesu Kristoŋe âi miep aregât nâŋgâm Anutuŋe okot âlepŋaet ye meyekto biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ heŋgemgo heŋgemgogât pat miawak yeŋgiep.

8 Dâ yeŋaet nâŋgâ nâŋgâyeŋande bo heŋgemyeŋguep. Anutuŋe ikiŋe okot âlepŋaet hain akyeŋgiep.

9 Akto yeŋe âi siâ siâ meyi arekŋe bo heŋgem yeŋguep. Âi yeŋande bo tânyeŋguep. Bo dondâ. Anutuŋe ikiŋe han kalemgât tân yeŋguep. Dâ Anutuŋe nengât âi oyaŋmâ hâu nengiep dâine kotnenŋe mem agatbâengât dâp tatbop. Gârâmâ nenŋaet nâŋgâenŋe humo akbop aregât Anutuŋe ikiŋe ukenŋe watmâ nâŋgâ nengiep.

10 Aregât keiŋe hin. Anutuŋe agak meme âlepŋe mem âgâwaengât Yesu Kristo dumnenŋân kilep aregât dosa pulinengim irakŋe ketugu nenegep. Akto dâp âlepŋe watbaengât Anutuŋe makmâ kalep are hulaŋ aknengiep.

Yesuŋe kâmot konogân katnenegep.

11 Galalupne, ye yeŋaet keiyeŋe nâŋgâi. Hâŋgeiŋe ye Anutugât kâmolân gâtŋe olop bo mali. Akto sop ain âmâ Yuda luâk nenŋe yekmâ luâk yânŋe Anutuŋe damunyeŋe bo akmap dâm yeŋgonminion. Akto ye Yuda yeŋgât pat bo wali aregât Yuda gâtŋande yekmâ hâkyeŋe bo gâi aŋgimai dâm dewunnenŋân gemini. Dâ agak meme are âmâ umatŋe bo.

12 Dâ sop ain Kristo bâlâk mali are âmâ umatŋe. Aregât Israe Anutugât kâmot are yeŋgâlân bo dewatiyi. Bo dewatimbiâ Anutuŋe den patŋe âlepŋe makmâ kalep are yeŋgâlân bo miawagep. Aregât biwiyeŋe sândugeâkgât bo miawakto umatŋân manmâ Anutu damun aknengimap are bâlâk mali.

13 Akto ye hândâk kâlegen manbiâ Anutuŋe Yesu Kristo moep aregât âlepŋaet oloŋyekto manman âlepŋaet dâp miawakyeŋgiep.

14 Akto Kristogât akmâ nengât biwi sândugeâkgât hin makbe. Ulikŋân nen Israe kâmot akto ye siângen gâtŋe aregât kâmot nen konok bo mandenŋe umatŋe bâleŋe miawaknengiep. Akto Kristoŋe nen kâmot konok aknegât dâp miawagâkgât âi miep.

15-16 Âi humo mem Yuda nengât den kârikŋe lokom metem âmâ lâwinân mondo aregât Anutuŋe den kârikŋe makmâ hâriep ina are bunŋe bo agep. Bo agep aregât nen Israe gâtŋe akto ye siân gâtŋe nen hârok kâmot konok aktenŋe Anutugât kuk bo agep aregât menenekbiap. Amâ yân bo. Kristoŋe miawagâkgât hânân manmâ mondo ainâk gasagât me kuk agak meme are bo agep.

17 Are bo akto Yesuŋe togom makto nen Israe gâtŋe nengâlân akto ye kâmot aŋgâ mali yeŋgâlân den pat âlepŋe miawaknengimbo hândâk me hamepgât pat are bo akto biwinenŋe sândugiep.

18 Akto Anutugât Heak amâ nengât tân konok arekŋe miawakmâ Anutugâlân kewugunenekto yâkgâlân baenŋe Ewenenŋe aknengimap.

Yesugât kâmot nen amâ Anutugât emet bunŋe.

19 Maktân are sop hinŋe ye ambo bâlâk bo mandâi. Akto ye lombo hinare bo mandâi. Anutugât kâmolân dewatiyi aregât Anutuŋe nan baratlupne dâm yeŋgonmap.

20 Ye Aposolo akto propete hambo memeŋe hain are agion nengât den kârikŋande tân yeŋgumbo Anutugât emet kârikŋe akmâ kinmai. Dâ Yesu Kristo ikiŋak amâ emet tetembeŋe kârikŋe kinmâ tân yeŋgumbo Anutugât emet kârikŋe akmâ kinmai.

21 Dâ nen miawagion aregât Israe gâtŋe akto ye kâmot siân gâtŋe nen dewatiakmâ Heakgât emetŋe kâmbokŋe akmaen.

22 Aregât ye hain agâk Anutuŋe mâŋgiyekto nen olop Anutugât emet miawakto Heakŋe âlepŋande ain manmap.

3

Pauloŋe Anutu bo nâŋgaŋi yeŋgât den pat âlepŋe makyeŋgiep.

1 Galalupne, nâmâ ye luâk âmbâle yânŋe manmini Paulo nâŋe yeŋgât âi mem mandere biknande hâkâŋ akniŋmâ kala busi kâlegen katnegi. Katnekbiâ yu mandân. Aregât nâ hin makyeŋgire nâŋgâŋet.

2 Anutuŋe yeŋgât han kalem akmâ âi niŋep a nâŋgâmai aten.

3 Amâ hin. Ye yânŋe mali are den pat âlepŋe yeŋgâlân miawakbiapgât pat Anutuŋe ulikŋân bo makmâ miawagep. Den pat are ikiŋak hekatniŋep. Den are emelâk getek kulemgore nâŋgâm meteâi.

4 Akto hinŋe kulemgore Kristogât keiŋe tiktik yiep are nâŋgâman are yekâ hainâk nâŋgâwerâi.

5 Amâ Kristogât keiŋe are hâŋgeiŋe luâk manmâ gayi yâk yeŋgâlân bo makmâ miawakto nâŋgâyi. Dâ hinŋe makto ikiŋe Heak arekŋe propetelupŋe yâk akto aposololupŋe nen âlepŋe manmaen Kristogât keiŋe are hekatnengiep.

6 Kristogât keiŋe tiktikŋe yiep amâ hin. Anutuŋe Yuda luâk âmbâle nen nan baratlupŋe nengolep. Dâ hinŋe hainâk ye gai luâk âmbâle yânŋe den pat âlepŋe nâŋgâmbiâ Anutuŋe mem oloŋyekmâ nen olop kâmot konok mendugunenekto kâmot konok aktenŋe nan baratlupne nengonmap. Aregât nen hârok Yesu Kristogât akmâ makmâ hâriep are lâmgom manmaen.

7 Dâ hinŋe Anutuŋe pat âlepŋe are miapŋân katmâ makyeŋgiwiangât âi niŋep. Akto Anutuŋe âi ire yân bo niŋep. Anutuŋe okot nâŋgâ niŋmâ aregât kârikŋe olowâk niŋmâ tân nuguep.

8 Akto nâ luâk gegeŋe dondâ nâ Yesugât kâmolân âgâm manbiangât dâp bo tatniŋep. Dâ amâ Anutuŋe hanâk dâm tân nugumbo Yuda bo manmai are yeŋgâlân arim Kristo gâlânba sambe humo bo ekmâ heŋgemgomaen yemap aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâm metewaigât dâp bo tat niŋdâp. Dâ amâ hanâk tân nugumbo makyeŋgiman.
9 Akto areâk bo. Anutu hân himbim me wan me wan mem miawak yegep arekŋe luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai are hârok den pat âlepŋe tigimbo yoŋâk yem gaep are hinŋe nâŋgâŋet dâm tân nugumbo aregât manmâ makyeŋgiman.
10 Akto Anutuŋe hânânâk bo ketuguep. Himbimân âgâ âgâŋe manmai akto kârikŋe akmâ manmai yâk hainâk Anutugât nâŋgâ nâŋgâŋe siâ siâ akto kulemŋe keiŋe keiŋe nâŋgâŋet dâm Yesugât kâmotlupŋe nenŋaelân Kristogât keiŋe mem miawagep. Mem miawakto nenekmâ nâŋgâm heŋgemgoyi.
11 Akto yu kulemgoân ire âmâ Anutuŋe hâŋgeiŋe biwiŋân makmâ kârikŋe ketuguep. Are hinŋe miapŋân katberâm Humonenŋe Yesu Kristo huŋgun aŋmâ mem miawagep.
12 Akto Kristoŋe dâp hekatnengimbo nâŋgaŋmâ biwinenŋe yâkgâlân katenŋe kindo hamep bâlâk Anutu enemŋân kinmâ ulilaŋmaen.
13 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâ yeŋgât akmâ hâk hilâlâm nâŋgâm mandere aregât nâŋgâm biwiyeŋe bo umatŋe akbiâp. Bo. Anutuŋe âmâ ye âlepŋân manmâ âgâwaigât dâm makto umatŋe miawakniŋmap.

Pauloŋe Epeso luâk âmbâle yeŋgât akmâ Anutu ulilaŋep.

14 Akto Anutuŋe wan nâŋgâm heŋgemgoep are miawagâkgât nâŋgâm âmâ dowâk hânân kâŋgom Ewenenŋe are ulilaŋman.
15 Ewenenŋe hânŋe hânŋe manmaen akto himbimân manmai are nengât Ambonenŋe are ulilaŋman.
16 Amâ yeŋgât hin ulilaŋman. Anutuŋe pagaleŋe humo dondâŋande Heak huŋgun aŋdo biwiyeŋe mem kepikto hanyeŋande kaulem kârikŋe akbiap dâm ulilaŋman.
17 Akto areâk bo. Kristo nâŋgaŋbiâ biwiyeŋân tatmâ malâk. Akto ye lâwin kândârâŋe gem kârikŋe akmap ye dop hainâk okot âlep agaŋgimai ye kândârâyeŋe Kristo yâkgâlân okot âlep nâŋgaŋmâ manbei.
18 Hain manmâ âmâ Yesugât kâmot nen olop Kristoŋe okot nâŋgâ nengimap aregât tâŋe parâŋe keiŋe keiŋe hârok nâŋgâm metewaengât.
19 Akto Kristogât biwi tângo tângo aregât keiŋe hârok nâŋgâm metewaengât dop bo tatâp, are hârok nâŋgâwaigât ulilaŋman. Akto Anutugâlân biwi sambe pikmâ yendâp arekŋe mem pikmâ meteyekbiap. A hainâk ulilaŋman.
20 Akto Anutu kârikŋaet keiŋe nengâlân wan me wan mem miawakmap yâk siâ siâ hârok ketugumap yâkŋe nengât ulitnenŋe akto nâŋgâ nâŋgânenŋe are hârok ewangimap. Nen yâkgât dop bo.
21 Aregât nen Yesu Kristogât kâmot nenŋe Anutuŋe nengât akmâ huŋgunaŋdo giep aregât nâŋgâenŋe humo agâk. Akto humo akmâ âgâwiâp. A bundâk.

4

Heakŋe mendugu nenekto kâmot konok agion.

1 Galalupne, nâ wan kulemgoân are siâkâ makbe. Nâ Humogât den makman aregât kala busi kâlegen katnegi. Katnekbiâ hâk hilâlâm nâŋgâm manmâ gan aregât nâ ire hâwâtyekmâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe oloŋyegep are dopŋânâk nâŋgâmbiâ humo akto manbei.
2 Manmâ yeŋaet nâŋgâmbiâ gembo yeukŋe akmâ okot âlep agaŋgim biwiyeŋande tânagum kârigem kinmâ dosayeŋe hepun aŋgiwei.
3 Akmâ Anutugât Heakŋande menduguyegep are hâre akbopgât yaiwâk damungom tân agumbiâ biwiyeŋe konok akto manbei.
4 Akto Yesugât kâmot amâ konok akto Anutugât Heak akai konok akto Anutuŋe oloŋyegep gârâmâ hâmbâi yâk olop himbimân manbaen aregât konok nâŋgâmbiâ humo akbiâp.

5 Akto Humonennŋe a konok akto biwinennŋe Yesugâlân sop konok katennŋe kilep arekŋe kârikŋe akmâ âgâwiâp. Akto sop konok tu pulinenegep are.
6 Akto Anutu Ewenennŋe konok yâkŋe konok âmâ Amboŋe akmâ wan me wan kotŋe hârok damunnennŋe akmap.

Kembuŋe âiŋaet akmâ luâk unduwâk kepilâyegep.

7 Dâ nengât wan me wan Kristoŋe nengiep amâ dondâ. Kristoŋe okot âlep aknengimap aregât dop nennŋânâk wan me wan nengimap.
8 Aregât amâ Anutugât dennŋande hin dâep, “Humonennŋe egon dondâ âgâep. Âgâm emelâk gasalupŋe yeŋgumbo yeukŋe akbiâ kewugu yegep. Sop ain wan me wan are ikiŋe kâmolân katyeŋgiep.” hain kulemgoep.
9 Aregât keiŋe amâ iŋgon soŋ malep arewa egon âgâep.
10 Humonennŋe iŋgon iŋgon dondâ gem malep arekŋe purik katmâ himbim kakŋân âgâm siâ siâ hârok damun yeŋe akberâm agep are.
11 Humonennŋe hain akmâ wan me wan ikiŋe kâmotlupŋe nengiep amâ hin. Luâk bikŋe Aposologât âi nengimbo meyion. Bikŋe Propete âi yeŋgiep. Bikŋe Yesu bonâŋgaŋmai are yeŋgâlân arim makyeŋgiwaigât kârikŋe yeŋgimbo meyi. Bikŋe Yesugât kâmot damunyeŋe akbaigât âi yeŋgiep. Bikŋe Yesugât kâmot are heŋgemgom makyeŋgiwaigât kârikŋe yeŋgiep.
12 Amâ Yesugât kâmot nen hârok ikiŋaet kârikŋânâk manbaengât akto den sambelem arimbo luâk âmbâle Yesugât keiŋe bo nâŋgâm manmai are biwinennŋe Yesugâlân katennŋe tato manmâ makyeŋgiennŋe dewatimbiâ hainâk manmâ âgâwaengât kârikŋe nengiep.
13 Hain nengiep aregât âi memâk manmâ nen biwi konok akmâ mandennŋe kârikŋe are hainâk tatmâ âgâwiap. Akto Kristoŋe âlepŋe akmap nen dop hainâk Anutugât nannŋe nâŋgâm heŋgemgom âlepŋeâk manbaengât Anutuŋe tân nengumap.
14 Nen gurukŋe hain are bo akmâ kârikŋe akmâ manbaen. Hain mandennŋe hiaŋgi luâkŋe den bunŋe bo arekŋe henengimbiâ yâk yeŋgât hiaŋgi den akto lau elekgât seruŋe mem waitnenekto bo hâkukniâm.
15 Bo. Yeukŋe han kalem akmâ âmâ den bunŋe paŋâk mem mandennŋe biwi tânnenŋande miawakmâ sambelembo kautnennŋe Kristo yâkgâlân dewatim kârikŋe akbaen.
16 Dewatim kârikŋe aktennŋe kautnennŋe Kristo arekŋe damunnennŋe akmâ mendugu nenekmâ katnenekto kâmot konok akmâ hâkŋe akmaen. Hain akmâ hârok ikiŋeâk ikiŋeâk âinennŋe mem biwinennŋe tân agum kaulem kârikŋe manbaen.

Yesugât kâmot dâp irakŋân ariwaen.

17 Galalupne, nâ Humogât meteŋân makyeŋgire nâŋgâm heŋgemgoŋet. Ye luâk âmbâle hângâlâk nâŋgâmbiâ humo akmap are olop hero bo manbei. Luâk hangâlâk nâŋgâmai arekŋe wan me wan âlepŋe nâŋgâwerâmbiâ umatŋe akto pâpkomai.
18 Hain akmâ han biwiyeŋe kârikŋe akto aregât biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe hândâk akto Anutugât manman hepunmâ akŋângen manmai. Are olop gala bo akbei.
19 Gala okot bo nâŋgâ aŋgim sot soŋgogât nâŋgâmbiâ ukennŋe akto nem gulip akmâ egâliaŋ bâleŋe keiŋe keiŋe aregât ukennŋe humo nâŋgâm gulip akmai.
20 Dâ ye âmâ manman bâleŋe hainare mannŋetgât nennŋe Kristogât keiŋe bo makyeŋgiyion.
21 Ye âmâ Yesugât keiŋe bunŋe are makyeŋgimbiâ nâŋgâm metem âmâ nâŋgaŋi.
22 Akto ye âmâ agak memeyeŋe ulikŋân meyi arekŋe oloŋ yekmâ hilip yeŋguwopgât wan me wan are âmâ mem petâm panbei.
23 Hain akbiâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe irakŋe miawakyeŋgiwiap.
24 Hain akmâ manmanyeŋe irakŋe luguakmâ manbei. Amâ Anutuŋe yeŋgât katyeŋgiep are mem manbiâ agak memeyeŋe are Anutuŋe ekto huraguwiap. Akto hainâk manmâ âgâwai. Den ire hârok emelâk makyeŋgiennŋe nâŋgâyi.

Bâleŋe keiŋe keiŋe hâkokom manbaen.

25 Aregât hiaŋgi are hepunmâ den bunŋe konok makbei. Akto nen kâmot konok

agion aregât den bunŋe konok magaŋgi goaŋgi aktenŋe ârândâŋ akbiâp.
26 Akto kuk akbai ain âmâ bo bâlim metewei. Akto kuk heŋgân sop kâlep bo mem tatbei.
27 Hain akbiâ Bâleŋe Amboŋande yeukŋe ketugu yekbopgât biwiyeŋe damunŋe akbei.
28 Akto yeŋgâlân gâtŋe yâk kâmbu agi arekŋe hinŋe kâmbu siâ bo akbei. Akto bâtyeŋande âi mem sot me wan me wan miawakyeŋgiwiap. Hain manmâ âmâ benŋe galalupyeŋe siâ wan me wan umburuk akbai are bikŋe potatmâ yeŋgimbiâ âlepŋe manbai.
29 Akto ye hârok hin maktere nâŋgâŋet. Den bâleŋe lauyeŋânba bo makbei. Den âlepŋeâk hârok âmâ tân aguwei. Hain akbiâ âmâ denyeŋande biwiyeŋe tângombo âmâ wan me wangât umburuk akmai are tân yeŋgumbo âlepŋe manbiâ biwiyeŋe sându gewiâp. Aregât den âlepŋeâk magaŋgi goaŋgi akbei.
30 Galama, Anutuŋe ye nâŋgât pat dâm ikiŋe Heak huŋgun aŋdo biwiyeŋân Anutuŋe meyekbiapgât nâŋgâŋet dâm kepik yekto nâŋgâ nâŋgâyeŋe hulaŋagep. Aregât Heak âlepŋe are bo kom watmâ hâkâŋ akbiâ bâliwiap.
31 Akto gasa den me kuk bo akbei. Akto galagât hogo hogo me wan me wan bâleŋe aregât kalakŋe urutmâ panbei.
32 Dâ hin akbei. Anutuŋe Kristogât akmâ dosayeŋe hepulep, aregât ye hainâk Kristogât kâmot gala agaŋgim heŋgem agum dosa hepun aŋgiwei.

5

Pagaleŋânâk manbaen.

1 Galalupŋe, Anutuŋe Kristogât akmâ nan baratlupne dâm yeŋgonmâ okot âlep akyeŋgiepgât Anutuŋe wan me wangât akmap are akmâ manbei. Akto Anutugât tirip towat akmâ manbei.
2 Akto Kristoŋe okot âlep aknengim nengât akmâ Anutugât sumbe âlepŋe agaŋep aregât nâŋgâmbiâ humo akto Kristoŋe han kalem aknengimap a hainâk mem âmâ han kalemgât agak meme paŋâk mem manmâ âgâwei.
3 Akto areâk bo. Ye amâ Anutugât kâmolân gâtŋe agi aregât dopŋân dâp gulip bo manbei. Akto bâleŋe keiŋe keiŋe bo membei. Akto luâk âmbâle yeŋgât wan me wangât bo egâliaŋbei. Akto hângât siâ siâ aregât nâŋgâmbiâ humo bo akbiâp.
4 Akto den bâleŋe me metepirikgât den me giriŋet dâm den yânŋe makbiâ bo ârândâŋ akmap are bo makbei. Dâ hin amâ makbei. Den âlepŋe makmâ Anutu akto galalupyeŋe mepaiaŋgiwai amâ âlepŋe.
5 Ye hin nâŋgâm heŋgemgom kârigewei. Luâk âmbâle egâliaŋ bâleŋe me galagât siâ me siâ ekbiâ humo akmap amâ lâpio tugupgât nâŋgâmbiâ humo akmap hinare yâkŋe âmâ Kristogât akto Anutugât welam kulâgâtbiâ bo miawakyeŋgiwiap.
6 Galalupne, luâk âmbâle Anutugât lau bo lokomai are Anutuŋe kuk humo akyeŋgiwiap. Aregât luâk âmbâle bikŋe heyeŋgim den bunŋe bo makbiâ âmâ yeŋe yâk yeŋgât den are nâŋgâmbiâ biwiyeŋe bo yeukŋe akbiâp.
7 Akto yâk yeŋgât bâleŋân bo tân yeŋgumbiâ humo akbiâp.
8 Aregât lâuwâŋe makbe. Ye ulikŋân hain manbiâ hândâkŋe katipyeŋguep. Dâ hinŋe Humonenŋande oloŋyekto pagaleŋân mandâi. Aregât pagaleŋân arim ain kârikŋe manbei.
9 Amâ biwi âlepŋe olop manmai akto den bunŋeâk makmai akto agak meme ârândâŋâk manmai amâ pagaleŋân manmai dop hain.
10 Dâ siâ siâ akberâm âmâ Humoŋe nâŋgâmbo huraguwiap are ulik gulik nâŋgâm heŋgemgom akbei.
11-12 Galama, luâk âmbâle den koko arekŋe nengât agak meme nâŋgâwâi dâm wan me wan yoŋâk akmai are amâ makmâ nâŋgâm âmâ aŋun aŋgimaen. Aregât bâleŋe akmai are bo tânyeŋguwei. Yeŋe agak meme bunŋe bo aregât hâkâŋ akmâ agak memeyeŋe makmâ miawakbiâ nâŋgâwai.
13-14 Nen hin dâmaen. Asiŋ yemai amâ momogât dâp hainânba agatbiâ Kristoŋe mem pagaleŋe ketugu yekbiap. Den are bunŋe akto pagaleŋande mem miawakbiap.
15 Aregât ye agak meme yeŋaet damun

akmâ manbei. Akto biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe damun akmâ manbiâ âmâ bo gulip akbiâp.
16 Sop hutŋân ire kâlegen bâleŋande sambelemapgât sop bikŋe bo hepunmâ âi kârikŋe membei.
17 Aregât nâŋgâ nâŋgâ bâlâk dop hain bo manbei. Humoŋe âi makmâ yeŋgiep are ekmâ heŋgemgowei.
18 Akto tu kârikŋe nem gulip bo akbei. Arekŋe biwiyeŋe hilip kombo heŋgem yeŋguwiapgât dâp bo tatbop. Aregât tu kârikŋaet ukenŋe bo nâŋgâm âmâ Anutugât Heakŋande yeŋgâlân tatmap aregât ukenŋe nâŋgâwai.
19 Hain nâŋgâm Heakŋe tânyeŋguwiapgât kep mem biwi owâi owâi akbei. Akto Humoŋe ukenŋe agakgât kep keŋgu Dawidiŋe kulemgoep are hainâk biwiyeŋân katbei. Katmâ nâŋgâm magaŋgi goaŋgi akbei.
20 Humonenŋe Yesu Kristogât akmâ mepaiŋe mem Anutu Ewe nenŋe siâ siâ keiŋe katmap aregât âlepŋerâm makmâ heroŋe akbei.

Luâkdâ âmbendâ yeŋgât den.

21 Galalupne, ye hârok hin makyeŋgiwe. Ye Kristogât hamep akmâ lau lokomai aregât lau loko aŋgim tân agum âgâwei.
22 Âmbâlema ye Humogât hoŋ bawa mandâi ye hainâk luâklupyeŋe yeŋgât lau lokowei.
23 Amâ Kristoŋe ikiŋe kâmot hârok nengât kautŋe akmap hainâk luâklupyeŋande âmbenlupyeŋe yeŋgât kautyeŋe akbai. Akto areâk bo. Kristoŋe ikiŋe kâmot are heŋgem nengumap.
24 Heŋgem nengumbo aregât Kristogât lau lokomaen. Aregât hainâk âmbenlupyeŋande luâklupyeŋe yeŋgât lau hârok lokoyeŋgiwei.
25 Galalupne, yeŋgât hutyeŋân gâtŋe âmbendâ yeŋgât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Kristo arekŋe ikiŋe kâmot nâŋgât âmbâle dâtâŋe dâm biwi tân aganŋgim okot âlep aganŋgim moep. Aregât dop hainâk luâklupyeŋande âmbenlupyeŋe yeŋgât okot âlep akyeŋgiwei.
26 Aregât lâuwâŋe makbe. Kristoŋe ikiŋe âmbâle dâtâŋe are agak meme âlepŋeâk akmâ mem manmâ âgâwiap dâm Anutugât den bunŋande akto tuŋe gem agak meme heleŋ a puliep.
27 Aregât ikiŋaelân dewatiakmâ ikiŋe dâtâŋe heleŋ siâ me siâ hârok bâlâk manbiapgât heŋgem agum dosaŋe a puliep.
28 Aregât luâk yeŋe hâkyeŋe aganŋgimai dop hainâk âmbenlupyeŋe are okot âlep akyeŋgiwei.
29 Hain akmâ luâk siâŋe ikiŋe hâk gasa bo aganŋmâ âmâ tângomâk manmap akto Kristoŋe ikiŋe kâmot hainâk âlepŋe akyeŋgimap aregât luâklupyeŋande âmbenlupyeŋe tânyeŋguwei.
30 Amâ hin. Nenŋe Kristogât kâmolân manmaen amâ yâkgât hâkŋe hinare akmaen aregât âmbenlupyeŋe olop okot âlep akmâ tân aguwei.
31 Aregât Anutuŋe makto Moseŋe hin kulemgoep, “Luâkŋe ewe memelogâtŋe hepun yelekmâ âmbenŋaelân dewatimbo biwi me hâk konok akmâ manbiandat.”
32 Moseŋe hain kulemgoep tatâp aregât keiŋe umatŋe amâ hin. Kristo amâ luâknenŋe hainâk akmap. Dâ ikiŋe kâmot nenŋe amâ yâkgât âmbâi dop hainare akmaen hain nâŋgân.
33 Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk hârok yeŋe hâkyeŋe tângomai dop hainâk âmbenlupyeŋe tân yeŋguwei. Dâ âmbâle yeŋe âmâ luâklupyeŋe yeŋgât den nâŋgâmbiâ bunŋe akbiap.

6

Nan barat akto ewe meme yeŋgât den.

1-3 Galama, yeŋgât nan baratlupyeŋe yeŋgât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe makto Moseŋe den kârikŋe hin kulemgoep, “Nan barat ye ewe memelupyeŋe yeŋgât lauyeŋe lokoyeŋgiwei. Lokombiâ âmâ Anutuŋe makto hânân ire sop kâlewâk manmâ âgâwai.” Akto den are âmâ den kârikŋe makmâ âmâ bunŋe miawakbiapgât olowâk makmâ hâriep. Amâ den kârikŋe are lokombiâ Anutuŋe hâuŋe âlepŋe yeŋgimbo hânân sop kâlewâk manmâ âgâwai. Are miawagâkgât luâk âmbâi sisik ye meme ewelupyeŋe yeŋgât lau lokowei. Arekŋe âmâ dâp âlepŋe.
4 Akto ewelupyeŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Nanaŋlupyeŋe orem miwindik

yekbiâ ârândâŋâk manmâ âgâwei. Akto Humogât den are makyeŋgimbiâ Humonenŋande ekto ârândâŋ akbiâp. Dâ kuk bâleŋe akbâigât hanâk hanâk âmâ bo oreyekbai. Hain bo. Bâleŋe akmâ âgâwâigât yaiwâk akyeŋgim koratyeŋgum dopyeŋânâk orem miwindikyekbei.

Luâk kembu akto hoŋ luâk yeŋgât den.

5 Akto hoŋ bawa yeŋgât hin makbe. Yeŋe Kristo wan me wan agaŋmai hainâk hân luâk kembulupyeŋe tân yeŋgum yâk yeŋgât hamep akmâ nâŋgâyeŋgiwei. Akto âi membaigât âmâ han lâuwâ bo akbai.

6 Akto ye Kristogât hoŋ akmaiŋe Anutu dâp magep are biwi owâiŋeâk membiâ ârândâŋ akmap aregât luâk kembulupyeŋe yeŋgât lau lokowei. Akto nenekbiâ âlepŋe agâkgât hain bo akbei.

7 Hanâk Kristoŋe nâŋgâmbo ârândâŋ agâkgât imâ yâk yeŋgât bo dâm han biwiŋaet âiyeŋe mem manbei.

8 Akto ye emelâk hin nâŋgâi. Nen hârok hoŋ bawa me luâk kembu me luâk yânŋe nenŋe âmâ wan me wan âlepŋe aktenŋe âmâ Humonenŋande hâuŋe hainâk nengiwiap.

9 Galama, ye luâk kembu akmai yeŋgât hin makbe. Ye hoŋ bawalupyeŋe hainâk akyeŋgiwei. Akto himbimân Humonenŋe mandâp arekŋe ye konok bo damunyeŋe akmap. Bo. Hoŋ bawalupyeŋe akto ye hainâk kembuyeŋe akto ye dop konogâk akmai aregât hoŋlupyeŋe bo hâwâtyekbei. Akto Anutuŋe luâkgât han watmâ bo potatnenekmap aregât hoŋlupyeŋe makmâ bo hâwât yekbai.

Yesugât kâmot nen Niambiŋe menenekbopgât tembe loko akmâ kinbaen.

10 Galama, ye hârok hin makyeŋgiwe. Humogâlân dewatimbiâ Humoŋe kârikŋe yeŋgâlân potatmâ yeŋgimbo kârikŋe akmâ manbei.

11-12 Akto nen hânân bugâ aguwerâm akmaen. Gârâmâ nengât gasa bunŋe amâ ire, hângât kembu tembe loko kârikŋande hândâk damunŋe akmai akto sinduk baniara bâleŋe himbimân akto hânân manmai yâkŋe amâ gasa aknengimai aregât Anutugât mâron are lugu akbei. Akto Hianŋgi Amboŋe arekŋe bâleŋe akŋet dâm heyeŋgimbo kârikŋeâk kinbiâ hepun yekbiap.

13 Aregât Anutugâlânba tembe bisârâŋ bugâ mâron are mem manmâ bugâ koko sopŋân tâlim kârigem kinbiâ gasa togom âsiyekmâ hepunmâ ariwai.

14 Ye âmâ hin kinbei. Den bunŋe are tâk kârikŋe hinare paŋâk lalakbei. Dosa bâlâk manmanŋe diŋenyeŋaet pekeŋe luguakbei.

15 Lumbegât pat âlep den mem owâim kinmâ mem manbiâ biwiyeŋe sândugemap den are kei pekeŋe dop hain luguakbei.

16 Dâ aregât memeŋe humo âmâ Kristo nâŋgaŋmâ kepilâm manmai aregât mâron dop hainâk mem kinbiâ amâ Bâleŋe Amboŋande saut soŋ soŋ kâlâp mem arekŋe erâyekberâm pando pewewen katmâ bokbiap.

17 Akto kautyeŋe gulip akbopgât Yesuŋe heŋgemyeŋguep are tâmbulum irimut kârikŋe dop hainâk kautyeŋân kauŋbei. Akto Anutugât Heakŋande bugâ yeŋgumap are mem manbei. Amâ Anutugât den kulemgoyi are.

18 Akto areâk bo. Ye sop ârândâŋ Heakgât kârikŋân Humo hokboâk hokboâk ulilaŋmâ manbei. Akto konam bo akmâ âmâ hokboâk hokboâk biwiyeŋe damun agaŋgim manbei. Akto Yesugât kâmot hânŋe hânŋe mandâi are yeŋgât ulilaŋbei.

19 Hain akmâ nâŋgât gai ulilaŋmâ manbei. Hain ulilaŋmâ manbiâ âmâ Kembunenŋande laune mem owâiŋe ketugunekto pat âlep den tiknân yem gaep are miapŋân haŋaŋân makmâ miawakbiâm.

20 Nâ aregât miawagâkgât maktere luâk bikŋande nugum hikonekbiâ tâgân yem gam malân. Aregât hamep bâlâk Anutugât den makmâ maktere ârândâŋ akbiapgât nâŋgât Anutu ulilaŋbei.

Den bâiŋe.

21 Galama, nâ gain gain manmangât nâŋgât keinaet nâŋgâm pâpkowâigât Tikikoŋe togowiap. Yâkŋe nâŋgât wan me wangât makyeŋgimbo nâŋgâniŋbai. Tikikoŋe âmâ gala âlepŋe akniŋmap. Akto Humogât hoŋ bawa akmâ den pat are tân nugumap.

22 Yâkŋe nengât pat makyeŋgimbo biwiyeŋe sândugewiapgât huŋgun aŋdere togowiap.
23 Galalupŋe nâ yeŋgât hin ulilaŋman. Anutu Apo akto Humonenŋe Yesu Kristo yâkŋe tân yeŋgumbela biwiyeŋe yâk yetgâlân katbiâ sândugembo gala agaŋgim biwiŋe tân agum manbei.
24 Akto luâk âmbâle arekŋe Humonenŋe Yesu Kristo han biwi hârok yâkgâlân nâŋgâm kârikŋe akmâ han kalem akmâ âgâwai are Anutuŋe damunyeŋe agâkgât dâm ulilaŋdân.

Pilipi

Galagât den.

1 Galalupnetŋe, net Paulo akto Timoteo net Yesu Kristogât hoŋ bawa manmâ gaet. Netŋe Pilipi kepia Yesu Kristogât kâmot ye akto yeŋgât damunlupyeŋe yeŋgât kulem ire kat yeŋgiwerâm kulemgoet. Kulemgom katetŋe mem oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgowei.

2 Ewenenŋe Anutu akto Humonenŋe Yesu Kristo yâkŋe damunyeŋe akmâ okot âlep akyeŋgimbela biwiyeŋe sândugeâkgât ulilaŋmaet.

Pauloŋe Pilipi yeŋgât akmâ Anutu ulilaŋep.

3 Nâ yeŋgât Anutu ulilaŋberâm âmâ Anutuŋe wan me wan akyeŋgimbo manman âlepŋe akmâ manmai aregât Anutu âlepŋerâm mepaimŋe meman.

4 Nâŋe ye hârokgât hokboâk hokboâk ulilaŋman âmâ ainâk yeŋgât pat nâŋgâm arekŋeak biwinân miawakto heroŋe akman.

5 Akto yeŋe nâ den pat âlepŋe makyeŋgim manmangât hokboâk hokboâk tân nugum gambiâ huragumap aregât heroŋe akman. Akto Anutuŋe wan akyeŋgiep aregât mepai aŋmâ heroŋe akmâ ulilaŋman.

6 Akto areâk bo. Anutuŋe yeŋgâlân âi keiŋe kalepgât mem metembo Yesu Kristoŋe purik katmâ miawakbiapgât sopŋe miawakto ain ye huraguwaigât nâŋgân. Amâ Anutuŋe ye huragum kinbaigât dâp nâŋgâmap.

7 Galalupne, nâ ye hain nâŋgâ yeŋgiman aregât nâŋgâre huragumap. Akto Anutuŋe nekto ârândâŋ akmap. Amâ hingât. Nâ den pat âlepŋe makyeŋgire siânbaŋe den aregât hâkâŋ akmâ kala busi kâlegen katnegi. Akto den pat âlepŋe bunŋerâm siânbaŋe makbiâ den pat âlepŋe are gewop dâm âi humo mem malân. Aregât Anutuŋe nâ tân nugumap yâkŋe ye hainâk tân yeŋgumap aregât nâ yeŋgât okot âlep nâŋgân.

8 Galalupne, ire maktere Anutuŋe ekto bunŋe aktâp. Yesu Kristoŋe okot âlep akyeŋgimap dop hainâk nâkai ye okot âlep akyeŋgiman.

9 Are hainâk humo akmâ âgâwiapgât ulilaŋdân. Hingât ulilaŋdân. Wan me wan bâleŋe me âlepŋe are oyaŋmâ potatmâ âmâ okotyeŋe dondâ nâŋgâ aŋgiwaigât ulilaŋdân.

10 Ye hain akbai âmâ benŋe yeŋe wan me wan bunŋe dondâ potatmâ heŋgemgowai âmâ Kristo miawakbiap sop ain ye biwi salek salek dosa bâlâk manbai.

11 Akto Yesu Kristoŋe tân yeŋgumbo wan me wan bunŋe ârândâŋ unsambe olowâk mem manbai. Hain akbiâ biknande yekmâ Anutugât kotŋe mem agatbiâ kot akto pagaleŋe humo talaŋmâ âgâwiâp.

Biknande ewangi gowangiân den pat âlepŋe makyeŋgiyi.

12 Galalupne, pâpkowâigât nune keine makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâ den pat âlepŋe maktere aregât kala busi kâlegen katnegi are nâŋgâmbiâ biwiyeŋe bo bâliwiâp. Bo. Iren nâ siâ siâ miawakniŋep are âmâ pat âlepŋaet dâp miawakmâ heŋgemgowiap dâm aregât miawagep.

13 Amâ hin. Nâ Kristogât âi mendere aregât kala busi kâlegen katnegi. Den pat are tembe loko in mandâi arekŋe hârokŋe nâŋgâyi. Haminân kepia hârok nâŋgâyi.

14 Akto kala busi kâlegen katnegi aregât galalupne biknande ulikŋân hamewâk mali arekŋe Humogât nâŋgâm owâi aŋmâ Anutugât den pat hamep bâlâk makyeŋgim mandâi.

15 Akto hinŋe kâmot lâuwâ miawaktâp amâ hin. Luâk biknande Kristogât pat makberâm âmâ nâŋgât nâŋgâmbiâ gemap akto ewangiak gowangiak kakŋân makmai.

16-17 Hain akmâ nâ yu kala busi kâlegen mandân ire hâk hilâlâm kakŋânâk niŋberâm hianŋgim Kristogât kot makmâ sambelem yenaet nâŋgâmbiâ humo akmap. Hain akmâ kotyeŋe mem agatberâm akto Yesugât kâmot potalakŋetgât Kristogât den makmai. Dâ biknande âmâ hain bo akmai. Arekŋe âmâ nâ den pat âlepŋe yaigoman aregât kala busi kâlegen katnegi are nâŋgâm han okot âlep akniŋmâ den pat âlepŋe makmai.

18 Are nâŋgâm âmâ hanâk Yesugât keiŋe biwiyeŋande bunŋe bo makyeŋgimai, me biwiyeŋe kau kau akmâ makmai amâ âlepŋe nâŋgân. Kristogât pat makbiâ sambelem ariâkgât makmai aregât nâŋgâm mandere biwine âlepŋe akmap.

Paulo manmangât me momogât ukenŋe konogâk nâŋgâep.

19 Akto areâk bo. Pilipi ye âkâ nâŋgât akmâ Anutu ulilaŋmâ manbiâ Yesu Kristogât Heakŋande tân nugumbo siâ siâ miawakniŋep arekŋe kârikŋe niŋmap aregât bunŋe heroŋe humo miawakniŋmâ âgâwiap.

20 Akto aŋun bo aŋgiwian are nâŋgâre kârigembo hannande nâŋgaŋmâ manbian. Akmâ gan hain âgâk akbian. Manmangât akto momogât hâkne owâiŋe âgâk Kristo kotgâm waŋdere arekŋe egâlian âlepŋe akbiâp.

21 Aregât lâuwâŋe makbe. Hânân manman amâ Kristogât akmâ manman. Dâ hinŋe mombian amâ hainâk wan me wan âlepŋe dondâŋe miawakniŋbiap.

22 Dâ hânân dewatim manbianân âmâ âigât bunŋe gaetŋe mem miawakbian. Dâ aregât âmâ wan arekŋaetgât owâiwe dâm makmâ han lâuwâ aktân.

23 Nâ siâ me siâ miawakniŋdo han lâuwâ akman aregât biwine umatŋe aktâp. Hinŋe mom âmâ Kristo olop manmâ âgâwian. Aregât nâŋgâm ukenŋe aktân.

24 Dâ ye mându akbâi gârâmâ yeŋgât akmâ hânân gaetŋe dewatim mandere ârândâŋ akbiap.

25 Aregât hin nâŋgân. Anutuŋe makto nâ ye olop manmâ tân yeŋgure nâŋgâ nâŋgâyeŋe humo akto biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ kindo heroŋe akbai.

26 Akto nâŋe hinŋe togom tân yeŋguwian aregât Yesu Kristogât akmâ nâŋgâniŋmâ heroŋe akbai.

Tân agu agu akmâ manbaen.

27 Galalupne, den umatŋe ire makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâ togom yekbian me kâlewângen manmâ yeŋgât pat âlepŋe nâŋgâwian aregât hin akbei. Ye Kristogât pat bâliwopgât agak meme âlepŋe areâk mem manmâ âgâwei. Hain manmâ biwi konok akmâ tân agum den pat âlepŋe makmâ hâk hilâlâm olowâk hanâk manmâ âgâwei. Akto gasalupyeŋande mem ge katyekberâmbiâ âmâ hanâk hamep bâlâk âi mem manmâ âgâwai.

28 Tân agu agu akbiâ gasalupyeŋande hamep meyeŋgimbiâ kârikŋeyeŋe bo yeugewiâp. Hain akto Anutuŋe yâk hepunyekbiap dâ ye meyekbiapgât keiŋe mem miawaktâp.

29 Aregât lâuwâŋe makbe. Anutuŋe ye biwiyeŋe Kristogâlân kali areâk bo nâŋgâ yeŋgimap. Amâ Anutuŋe ye biwiyeŋe yâkgâlân kali akto yâkgât akmâ hâk hilâlâm kakŋân manŋetgât hârok Anutuŋe nâŋgâ yeŋgimap.

30 Nâŋgâ yeŋgimbo ye hainâk akmâ nâŋe hâk hilâlâm kakŋân âi meân are egi. Dâ hinŋe mandere aregât pat nâŋgâi are amâ manman âi areâk yeŋe hainâk mandâi. Anutuŋe ye hain akbaigât magep gârâmâ gasalupyeŋe yeŋgât hamep bo akbei.

2

Yesuŋe ulikŋân aknengiepgât nenâkâ areâk akbaen.

1 Galalupne, Kristoŋe tân yeŋgumbo biwiyeŋe sândugemap aregât akto Kristoŋe okot akyeŋgimbo heroŋe akmai aregât akto Anutugât Heakŋande tân yeŋgumbo okot âlep agaŋgim han kalemŋe miawakyeŋgimap

2 aregât nâŋgâ nâŋgâ konok katbei. Akto hanyeŋande konok tânaguwei. Akto gala konok manbei. Hain akbiâ âmâ okot âlep nâŋgâm heroŋe humo nâŋgâwian.

3 Akto areâk bo. Yeŋaet nâŋgâ aŋgimbiâ bo agatbiâp. Bo. Hin akbei. Yeŋaet nâŋgâ aŋgimbiâ gembo âmâ galalupyeŋe yeŋgât nâŋgâ yeŋgimbiâ âgâwiap.

4 Akto siâŋe ikiŋaelâk siâ siâ akmâ heŋgemgowiap akto aregâlâk bo. Galalupyeŋe yeŋgât nâŋgâm wan me wan bâlim yendo heŋgemgowei. Ye hârok hain akbei.

5 Yesu Kristo hânân manmâ gain gain agep? Ye han hainâk nâŋgâwei.

6 Yâk âmâ ikiŋaet nâŋgâmbo bo âgâep. Yâk âmâ Anutuŋe manmap dop hainâk manmap. Akto Anutugât dop bo gangerâep.

7 Bo. Yâk ikiŋe manmanŋe hepunmâ âmâ
Anutu olop dop konok malep are hepunmâ
hoŋ luâk hainare akmâ malep.
8 Yâkgât gegeŋe akmâ manmâ Anutugât
lau lokom âmâ moep. Akto lâwinân
momberâm aregât hamep bo akmâ moep.
9 Akto Yesuŋe hain agepgât Anutuŋe
mem agatmâ kotŋe humo kondo are
nâŋgâenŋe humo akmâ kot patnenŋe
ewangiâp.
10 Akto Anutuŋe hânân manden me him-
bimân mandâi me hân amukŋân mandâi
nen hârok Yesugât kotŋe mem agatbaengât
kotŋe konlep. Aregât nen hârok Yesugât
kotŋe mem agatmâ pâwut ligianŋbaen.
11 Akto nen hârok Yesu Kristo âmâ Humo-
nenŋe Anutuŋe huŋgun aŋdo giep dâenŋe
Ewenenŋe Anutugât kotŋe âgâwiap.

Heŋgem agum mannegât kârikŋe akniâm.

12 Galalupne, Ye âkâ nâ ulikŋân ye olop
malângât laune lokomini. Dâ hinŋe ye
olop mandereânâk bo. Akŋângen man-
dere patne nâŋgâm laune hârok lokowei.
Aregât akmâ heŋgemgo yeŋaet bunŋe
peneyeŋgiâkgât hanokoagâk akmâ kaut
orewei.
13 Imâ yeŋgât dop bo. Anutuŋe
yekto âlepŋe âgâkgât ukennaet akmâ tân
yeŋgumap arekŋe yeŋe laune lokoŋetdâm
kârikŋe yeŋgimbo biwiyeŋe owâiŋe akmap.
14 Akto ye dosa me konam bâlâk man-
biâ Anutuŋe yekto huraguwiapgât siâ siâ
akberâm den kakŋân bo hogoaŋgim hâkâŋ
akbei.
15 Hain akmâ âmâ dosa bâlâk akto
han kau manbiâ Anutuŋe nanne baratne
yektere huraguâp dâm yeŋgondo luâk
âmbâle bâleŋe gulip manbiâ bâlimap yâk
yeŋgât hândâk hutŋân diâ hinare akmâ
pagaleyekmai.
16 Pagalem kinmâ manmangât den
are paŋâk mem manbei. Hain akmâ
makbiâ âmâ Kristoŋe lâuwâŋe miawakmâ
âmâ nâŋe tân yeŋguman aregât nekto
huraguwiap. Hain akto nâ heroŋe akbian.
Akto hinŋe hâk hilâlâm nâŋgâm âmâ âi
bo mem hâumgoân amâ Kristoŋe ekto
huraguwiapgât heroŋe aktân.
17 Akto yeŋe Anutugât sumbe kat-
berâm nâŋgaŋmâ ulilaŋmai aregât ye tân
yeŋguwiapgât Anutuŋe makto mombian
amâ Anutugât sumbe akbian. Are amâ
hanâk aregât heroŋe akmâ ye olop okot
âlep nâŋgâm han biwi konok akbaen.
18 Akto yeŋe hainâk heroŋe akniŋbai âmâ
nen hainâk heroŋe nâŋgâ aŋgiwaen.

Timoteogât den.

19 Galalupne, den siâ amâ hin makbe.
Humo Yesuŋe nâŋgâm âlepŋe dâmbo âmâ
galane siâ Timoteo are huŋgun aŋdere
yeŋgâlân togowiap. Togom yeŋgât pat
ekmâ nâŋgâm purik katmâ nâŋgâlân togo
makniŋdo nâŋgâm biwine âlepŋe akbiap.
Aregât dowâk huŋgun aŋbian.
20 Akto Timoteogât hin makbe. Luâk
siâŋe yeŋgât nâŋgâm han kau olowâk tân
yeŋgumap dop hinare siâ bo tatniŋdâp.
21 Amâ luâk biknande yeŋaelâk nâŋgâm
âmâ Yesu Kristogât ukenŋe bo nâŋgâmai.
22 Akto Timoteogât keiŋe nâŋgâmai are.
Nanŋande eweŋe tângomap dop hainâk Tim-
oteoŋe nâ den pat âlepŋaet âi tân nugumap.
23 Yâk âlepŋe akmap gârâmâ aregât
gain gain miawakniŋbiap âmâ are nâŋgâm
heŋgemgowianân âmâ huŋgun aŋdere to-
gowiap.
24 Akto areâk bo. Humoŋe nâŋgâ niŋdo
nunak gai yeŋgâlân dowâk togowian. Hain
nâŋgân.

Epapodito kundat agepgât den.

25 Akto den siâ hin. Yeŋe yeŋgâlân
gâtŋe Epapodito are huŋgun aŋbiâ togo tân
nuguep aregât makbe. Aregât hanâk bât
tângone akto tembe loko galane yâk dowâk
huŋgun aŋdere yeŋgâlân purik katmâ to-
gowiapgât nâŋgâre ârândâŋ aktâp.
26 Yâkŋe nâ umatŋân mandere tân
nuguep yâkŋe yekbian dâm nâŋgâmbo
humo agep. Gârâmâ kundat akto aregât
nâŋgâmbiâ umatŋe akto aregât Epapodito
yâk okot bâle akmâ umalaŋdâp.
27 Amâ kundat momoŋe kondo
momberâm agep. Hain akto Anutuŋe okot
âlep akmâ tângom heŋgemgoep. Akto yâk
konok bo. Epapodito mondo nâŋgâ yâkŋe
âmâ kambiamne dondâ bâliwop dâm aregât
heŋgemgoep.
28 Akto hanâk yeŋe ekmâ biwiyeŋe
âlepŋe agâkgât akto nâ nâŋgâm hanokoakmâ

manbomgât yâk bo gangerâm hinŋeâk huŋgun aŋdere yeŋgâlân togowiap.
29 Togombo aregât okot âlep nâŋgâ aŋmâ
Humogât akmâ gala aganbei. Akto yeŋe
luâk hainare tângom nâŋgaŋbiâ humo ak-
biâp.
30 Amâ hingât. Yâkŋe yeŋgât lau lokom
âmâ ye tân nuguyigât dâp bo tatyeŋgiepgât
akmâ tân nugum Kristogât âi hâk hilâlâm
olowâk mem âmâ momberâm agep.

3

Propete hiaŋgi luâkŋe Pilipi yeŋgâlân ariyi.

1 Galalupne, Bâin. Den siâ makbe.
Humogât akmâ okot âlep olop heroŋe
maroŋe manbei. Ulikŋân kulemgoân
are lâuwâŋe kulemgom nâŋgâre amâ bo
umatŋe aktâp. Dâ lâuwâŋe kulemgoân
irekŋe âmâ ye kârikŋe ketuguyektâp.
2 Amâ hin, hiaŋgi luâkŋe yeŋgâlân to-
goâi. Yâk âmâ hâkyeŋe gâi gâigât ukenŋe
nâŋgâmai. Akto agak meme bâleŋe akmai.
Luâk hainare âmâ heyeŋgimai. Akto pu-
gaiyaŋe bau me wan me wan kawutyek-
mai amâ luâk arekŋe dop hainare akmâ
kâwutyekberâm togomai. Aregât yeŋaet
damun aganggim manbei.
3 Dâ nen âmâ Anutugât kâmot. Nen Anu-
tugât Heakŋande tân nengumbo âmâ Anu-
tugât kotŋe mem agatenŋe huraguwiâp.
Akto Yesu Kristoŋe heŋgem nenguep aregât
nâŋgâm heroŋe akmâ manbaen. Akto
hâkgât wan me wan aregâlâk biwinenŋe bo
katmâ âmâ arekŋe tân nenguâkgât ukenŋe
bo nâŋgâwaen.
4 Akto hâkgât wan me wanŋe tân
nengumbo huragumap dâine nâ hâkgât
siâ siâ dondâ tatninmap aregât nâŋgâre
humo akbop. Dâ hiaŋgi luâk hâk gâi
gâigât ukenŋe nâŋgâmai are amâ hâkgât
siâ siâ tatyeŋgimap are nâŋgât hâkgât hârok
arekŋe ewangiyekbop.
5 Aregât nâŋgât hâkgât amâ hin maktere
nâŋgâŋet. Nâ Israe gâtŋe, Bensamiŋ yâkgât
kâmolân gâtŋe miawakmâ yendere hilâm 8
akto hâknân kulem gâinegi. Hebraio nengât
agak meme nâŋgâre âgâminep. Akto den
kârikŋaet meme akmâ parisaio malân.
6 Kârikŋenaet akmâ Yesugât kâmot yeŋgât
gasa agân. Akto den kârikŋe are lokore
siâŋe nekto huraguminep.

Pauloŋe Kembugât akmâ kotŋe siâ siâ hârok hamiaŋep.

7 Akto yu kulemgoân iregât âmâ ulikŋân
nâŋgâre humo agep. Dâ hinŋe âmâ ektere
yânŋe aktâp. Hinŋe amâ Kristogât akmâ
nâŋgâre wan me wan are hârok âmâ yânŋe
akmap. Akto aregât ukenŋe bonâŋgân.
8 Nâ Humone Yesu Kristo yâkgât keiŋe
ekmâ nâŋgâre humo akmap. Aregât hângât
siâ siâgât nâŋgâre humo akminep are hinŋe
nâŋgâre yânŋe aktâp. Akto nâ Kristogât ak-
berâm yâkgât pat akmâ siâ siâ hârok ekmâ
gagap dâm hepunmâ meteân.
9 Akto nâ Moseŋe kulemgoep are lokom
dosa bâlâk manbiandân amâ hinŋe hep-
ulân. Akto nâ Kristogâlân dewatim nâŋgâ
aŋdere aregât Anutuŋe nekto ârândâŋ ak-
biap aregât ukenŋe nâŋgân. Akto nâŋgâ
nâŋgâne are Anutuŋe ekto ârândâŋ ak-
biapgât dop bo tatniŋdâp aregât nâŋgâ
nâŋgânaet nâŋgâre giep.
10 Gârâmâ hingât nâŋgâre humo aktâp.
Momoŋânba agatbiangât nâ Kristo bi-
winande nâŋgâ aŋdere Kristo momoŋânba
agalep arekŋe wâtŋe niŋdo yâk hâk hilâlâm
nâŋgâm moep
11 are dop hainâk akmâ nâŋgâm yâkgâlân
dewatim momoŋânba agatbiangât nâŋgâm
bo mesokbian are nâŋgâre humo akbiap.

Pauloŋe kârikŋe akmâ horalân pirâm ariep.

12 Galama, yu kulemgoân imâ emelâk
hârok mendere huraguâp dâm aregât bo
maktân. Bo. Yesu Kristoŋe menegepgât
agak meme âlepŋe mem miawak niŋâkdâm
âi kârikŋe mem manmâ gan.
13 Akto agak meme âlepŋe are mi-
awakniŋbiap are pâŋân boâk meaktân.
Aregât hin konok akman. Nâ nunaet
nâŋgâre hain bo aktâp. Dâ siâ me siâ
hepulân are hamiaŋman. Akto wan me
wan meân are ektere yânŋe aktâp. Dâ agak
memene âlepŋe huragumap are hârokgât
ukenŋe nâŋgâm are miawakniŋâk dâm âi
humo meman.

14 Akto Anutuŋe Yesu Kristogât akmâ
himbimgât pat oloŋ nekmâ hâuŋe âlepŋe
katniŋep are mem miawakberâm dewun-
nande tâŋâk ekmâ âi humo mem pirâm
kaut oreman.
15 Nâ hain akman aregât kaulem humo
agion nen hârokŋe aregâlâk kârigem
nâŋgâm maniâm. Dâ siâ me siâ siâgât
nâŋgâmbiâ dâpŋe siâ akbiawân âmâ âlepŋe
Anutuŋe hanyeŋe mem pagalembo âlepŋe
nâŋgâm kotgâwai.
16 Akto nen hârok hin aktenŋe
huragumap. Nen keiŋân agak meme
âlepŋe are hârok emelâk mendenŋe
ârândâŋ agep are hârok miawagâkgât agak
meme âlepŋe hainâk mem metewaen.
17 Galalupne, ulikŋân akyeŋgire nekmâ
hainâk watnekbei. Akto luâk bikŋande nen
manmaen dop hainâk manmâ akyeŋgimai
are ekmâ nâŋgâm heŋgemgowei.
18 Dâ luâk bikŋande Kristo lâwinân moep
aregât den mem ge katberâm akmai are
hain bo akbei. Yâk yeŋgât keiyeŋe emelâk
makyeŋgim mandân. Imâ indem kambi-
amne bâliâpgât lâuwâŋe makyeŋgiwe. Yâk
âmâ Yesu lâwinân moep aregât den pat
âlepŋe gasa agaŋmai.
19 Akto luâk âmbâle hainare âmâ hâmbâi
hâuŋe bâleŋe umatŋe miawakyeŋgimbo itiŋ
gulam akbai. Dâ hinŋe âmâ sotgât akmâ
aregâlâk nâŋgâmbiâ humo akmap. Akto
siâ me siâ aŋunŋe olowâk aregâlâk nâŋgâm
heroŋe maroŋe manmai. Akto hângât
kotŋe siâ siâ han nâŋgâ nâŋgâ yeŋande
lâwindâk mem metemai.
20 Dâ nen âmâ hain bo akbaen. Nengât
kepia bunŋe amâ himbimân tatâp. Ainba
Humonenŋe Yesu Kristoŋe heŋgem nen-
guwiap Humo arekŋe lâuwâŋe gewiap
yâkgât lâmgom manmaen.
21 Hain mandenŋe miawakmâ luâk
siâ me siâ hârok mem ge katyekmâ
ikiŋe amukŋân hâwuruyekbiapgât kârikŋe
yeaŋdâp. Kârikŋe arekŋe hâknenŋe mem
manmaen ire mem purik kato ikiŋe hâkŋe
hainare pagaleŋe olowâk miawakbaen.

4

Pauloŋe galalupŋe biwi konok kinmâ heroŋe akŋetgât magep.

1 Galalupne, biwinande yeŋgât dondâ
nâŋgâmâk aktâp. Ye âmâ nâŋgât
egâlianlupne aregât wan kulemgoân are
watmâ âmâ benŋe Kembu olop manmâ
kârigem heŋgemgowai.
2 Akto yeŋgâlân gâtŋe âmbâi lâuwâ ko-
tyetŋe Euodia akto Sintike yet kuk akman-
dat are yetgât hin makyetkire nâŋgâet. Hu-
mogât akmâ biwi konok akmâ manbian-
dat.
3 Akto yeŋgât damun siâ tânnugumat gâ
hin makginŋdere nâŋgâ. Gâŋe âmbâi lâuwâ
yetkondân are tân yetkumenâ biwi konok
akmâ âlepŋe manbiandat. Akto areâk bo.
Luâk siâ kotŋe Kelemento akto gala bikŋe
yâkŋe pat âlepŋaet âi aregât tân nuguyi
are yeŋgât kotyeŋe amâ manman kârikŋaet
kulem esennân kulemgoep aregât tân nen-
guyiat aregât tânyetkuwen.
4 Galalupne, ye hârok yeŋgât hin makbe.
Ye Humogât akmâ biwi kambiamyeŋe
heroŋe akmâ manbei. Aregât lâuwâŋe
makbe. Humonenŋande wan me wan
akmap aregât nâŋgâm âmâ biwi kambi-
amyeŋe heroŋe manbei.
5 Akto Humonenŋe ewumâk ak-
nengiâpgât luâk hârok yeukŋe lumbe
akyeŋgimbiâ nâŋgâwai.
6 Akto wan me wangât nâŋgâm âmâ horat
gorat me hanokoak bo akbei. Bo. Hin ak-
bei. Hokboâk hokboâk hingât me haingât
akmâ Anutu mepaimŋe mem ulilaŋmâ
makmâ manbei.
7 Hain akbiâ aregât Anutuŋe memeŋe
akyeŋgimbo biwiyeŋe sândugewiap are
luâk nen ewanginenekmapŋe han nâŋgâ
nâŋgâyeŋe Kristo Yesugâlân mendugum
kondangombo yem kârigewiâp.
8 Akto galama den bâiŋe ire makbe.
Wan me wan bunŋe me wan me wan siâ
âlepŋe agakŋe olop are nâŋgâmbiâ humo
akto aregâlâk nâŋgâm manbei. Akto wan
me wan siâ luâk âmbâleŋe nâŋgâmbiâ
âlepŋe akmap me Anutuŋe ekto ârândâŋ
akmap me wan me wan bâleŋe bo aregâlâk
nâŋgâm manbei. Akto wan me wan ekmâ
Anutu mepai aŋmâ heroŋe akmai are hârok
nâŋgâm manbei.
9 Akto nâ wan me wan akmâ meân a
hainâk akmâ manbei. Akto siâ siâ makmâ

ligim yeŋgire nâŋgâyi a hainâk akmâ manbei âmâ Anutu lumbe amboŋande ye olop mando biwiyeŋe sândugewiâp.

Pilipi gâtŋande Paulo tângombiâ Pauloŋe Anutu mepaimŋe miep.

10 Galalupne, ulikŋân wan me wan akniŋberâm dâpgât kulâgâtmâ hâumgoyi. Hâumgombiâ umatŋe miawagep. Dâ hinŋe dâp miawak yeŋgimbo kambiam owâiŋân tân nugum puli katbiâ togoep. Togombo okot âlep humo nâŋgân.

11 Akto puligât me siâ siâgât umburuk akmâ bo kulâgâtmâ manman, akto niŋŋetgât bo makyeŋgiân. Akto siâ siâgât bo egâlianŋman. Nâ wan me wan siâ tatniŋdâp me umburuk mandân aregât kambiamne bo bâlimap.

12 Nâ mesak gosak umburuk mandân me wan me wan undup yeniŋdâp amâ âlepŋe mandân. Nem tepne pikto manman me mop manman aregât keiŋe hârok nâŋgâm meteân aregât hin me hain siâ me siâ miawakniŋdo âmâ âlepŋe manman.

13 Aregât keiŋe hin. Kârikŋe niŋmapŋe yâkŋe tân nugumbo âmâ wan me wan hârok akmâ meteman.

14 Dâ yeŋe âmâ kambiam bâliân mandere tân nugum heŋgem nuguyi aregât nâŋgâre huraguâp.

15 Akto ye emelâk nâŋgâi. Nâ den pat âlepŋe mem yeŋgât hân humo kotŋe Makedonia ain togoân. Ain pup pup togom âmâ makyeŋgire nâŋgâm metembiâ âmâ hepunyegân. Hepunmâ hân siângen ain mandere Yesugât kâmot siâ siâ bo tân nuguyi. Pilipi gâtŋe yeŋe konok amâ tân nuguyi.

16 Akto ye hepun yekmâ Tesalonike kepian mandere hâkgât siâ siâŋe tân nuguâkgât katbiâ togoep.

17 Akto nâ ito me puligât bo egâlianŋân. Bo. Yeŋe tân nugumbiâ aregât Anutuŋe hâuŋe âlepŋe akyeŋgimbo manman âlepŋân manŋetgât nâŋgâman.

18 Akto wan me wangât ulikŋân undâgâtmâ mandere Epapoditoŋe yeŋgâlânba mem togo niŋdo âlepŋe mandân. Akto yeŋe nâ wan me wan niŋi aregât nâŋgâre benŋe Anutuŋe âkâ nâŋgâmbo sumbe âlepŋe higenŋe olowâk heroŋe akmâ âgâmbo nâŋgâmap dop hainâk aktâp.

19 Akto yeŋe tân nuguyi aregât hin nâŋgân. Anutu damunne akmap yâkŋe Yesu Kristogât nâŋgâm akyeŋgiwiap. Akto wan me wan akyeŋgiwiap amâ yânŋe bo. Pagaleŋânba Yesu Kristogât akmâ wan me wangât yeŋe umburukŋe akbai are ârândâŋ akyeŋgiwiap.

20 Akto Anutu Ewenenŋe yâkgâlâk âmâ kotŋe mem agatmâ heroŋe maroŋe akmâ âgâwaen. A bundâk.

Den bâiŋe.

21 Galalupne, nâŋgât den bo aktâpgât nâŋe Yesu Kristogât kâmot yeŋgâlân manmai are yeŋgât nâŋgân are makyeŋgiwei. Akto galalupne Yesugât kâmot nâ olop mandâi yâkŋe hainâk yeŋgât nâŋgâ yeŋgiâi.

22 Akto in âmâ Roma luâk Sisa yâkgât hoŋ bawalupŋe yeŋgâlân gâtŋe bikŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali yâkŋe gai nâŋgâyeŋgiâi.

23 Akto Humonenŋe Yesu Kristoŋe damunyeŋe akto biwiyeŋe sândugeâkgât ulilaŋdân.

Kolosai

Paulonge Kolosai yengât akmâ Anutu ulilangep.

1 Nâmâ Paulo Anutunge ikingaet hannaet
akmâ meme aknindo Yesu Kristogât
Aposologât âi mem manman. Nâ akto
galanennge Timoteo yengât kulem ire
kulemgoet.
2 Netnge Kolosai kepian gâtnge han
biwiyenande Yesu nângangmâ kepilâmai
yengât kulem ire katyengiet. Anutu
Ewenennge yâknge han kalem akyengimbo
biwiyenge sândugeâkgât nângân.
3 Net Kembunennge Yesu Kristo yâkgât
Ewenge Anutu are yengât akmâ sopnge
ârândân mepai meangmâ ulilangmaet.
4 Yenge Yesu Kristo nângangmâ kepilâmai
akto yâkgât kâmot kepia biknge biknge man-
mai yâk han kalem akyengimai aregât
Anutu mepaimnge memaet.
5 Amâ Anutunge himbimân wan me wan
katyengiep gât egâliangmâ manmai arekne
tânyengumbo Yesu nângangmâ luâk âmbâle
okot âlep akyengimai. Aregât keinge âmâ den
bunnge nângâmbiâ miawakyengiep.
6 Akto den pat âlepnge are yengâlân
togombo emelâk nângâyi. Nângâm bi-
wiyenge Yesugât katbiâ kinmap aregât
bunne are yenge bo ewum pâpkomai. Akto
Anutunge okot âlep akyengim damunyenge
akberâm akto aregât den yengâlân to-
gombo bunnânâk nângâm agak meme
hanâk hanâk hepunbaen dâmbiâ bunge
yengâlân miawagep hainâk den pat âlepnge
are hânnge hânnge arimbo aregât nângâmbiâ
bunge miawakbiâp.
7 Akto galanennge Epaparange Kristogât
den lokomâk manmâ âi ire biwinande
lokom tân nengumapnge Kristogât keinge
dâm makyengimbo nângâyi.
8 Hain makyengimbo nângâm lokombiâ
purik katmâ netgâlân togom hainâk Anu-
tugât Heak âlepnande memenge akyengimbo
gala konok agangimai aregât den pat dâm
maknengiep.
9 Yengât den pat are nângâm arekneak
netnge keinge katmâ yengât nângâm Anu-
tugât keinge nângânetgât biwiyenân denge
katbiap aregât ulilaniot. Akto ikinge Heak
âlepnge are hungun ando yengâlân gem
biwiyenge mem pâron pando Anutugât
keinge nângâmbiâ âmâ nângâ nângâyenge
miawakyengiwiap.
10 Kembunge hain akyengimbo man-
manyenande yâkgât keinge makmâ mi-
awakto yekto âlepnge akbiâp. Akto areâk
bo. Manman âlepnge bunge are mi-
awakyengiâkgât âi membei. Hain akmâ
Anutugât keinge nângâm hengemgom man-
bei.
11 Akto Kembunge Wâtnge humo pagaleng
olop are akyengimbo wâtnân kinmâ bâleng
siâ siâ akyengiwaiân biwi helen bo nângâm
kârikneâk manmâ âgâmbiâ biwiyenge bo
umalewiâp aregât heronge akmâ man-
beigât ulilanmaet.
12 Akmâ Ewenennge nen egon pagalenân
wan me wan katnengiep are yâkgât kâmot
olop membaengât ambonân ambonân
aregât keinge aknengiep. Aregât okot
owâiâk Ewenennge mepaimnge memaet.

Yesunge amâ Humonennge.

13 Akto Anutunge Hândâk Ambonaet
kârikninba mem kotgâ nenekmâ âmâ
nanne okot humo nângangmap yâkgât
amuknân katnenegep.
14 Nannaet keinge hin. Yâknge hengemgonenekmapgât
dosa puli puligât mânginengimap.
15 Akto areâk bo. Nannande Anutu bo
ekmaen yâkgât tirip towat akmâ manmap.
Akto hân bo miawagewân me kalewân ain
Nannande son gem malep.
16 Manmâ âmâ himbimân manmai are
akto hânân manmai are akto luâk gegenge
akto âgâ âgâne akto anelo, akto luâk ni-
ambi akto hat sinduk akto sinduk ba-
niara egeknge akto bo egeknge akto hutyenân
luâk keinge keinge wan me wan egeknge akto
bo egeknge are hârogâk kalep. Hain akto
Ewenande nannaet pat dâm hâreanep.
17 Yâk siâ me siâ hârok aregât ulikninân
malep. Akto wan me wan emelâk ingon
me egon wan me wan keinge keinge bo
kalewân kârikne manmâ gaepgât manmâ
gap aregât kautne manmap. Aregât wan

me wan keiŋe keiŋe nanŋaet wâtŋân kinmap.
18 Akto nen yâkgât kâmotlupŋe manden nengât kautŋe manmap aregât wâtŋânâk kinmaen. Akto yâk wan me wan keiŋe aregât kautŋe humo malâk dâm aregât Anutu Ewenande momoŋânba yâk soŋ mem agalep. Akmâ siâ me siâ hârok aregât lâwinŋe kalep.
19 Aregât keiŋe hin. Anutugât wan me wan arekŋe nanŋaelân talep are Anutuŋe nâŋgâmbo ârândâŋ akmap.
20 Akto wan me wan keiŋe keiŋe himbimân hânân haru kâlegen manmap arekŋe nen olowâk gala konok akmâ menduguakmâ Anutu ikiŋaelân dewatiwaengât nanŋe huŋgunaŋdo hânân gembo lâwinân kombiâ gilâmŋe gembo mondo arekŋe nen Anutu olop gala konok mannegât dâp miawagep.

Yesugât momoŋande golâ menenegep.

21 Akto ye emelâk Anutu gasa aganŋmâ hamianŋmâ hepun nenegâk dâmini agak meme arekŋe bâleŋe keiŋe keiŋe akmâ gam biwiyenân lugum gaep.
22 Hain agep gârâmâ Kristo hâk sunum olop luâk akmâ miawakmâ mando kombiâ mondo Anutugât kuk bo akto Anutu olop gala konok manmâ gayi. Amâ Anutuŋe sop humoân biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe âlep salek salek dosayeŋe bo katyeŋgiwiapgât magep. Anutuŋe hain makto Yesuŋe moepgât Anutuŋe yekto ârândâŋ akto gala akyeŋgiep.
23 Aregât akmâ Anutuŋe Yesugât den pat âlepŋe are nâŋgâm lokomâk kinmâ âmâ den pat âlepŋe makmâ yeŋgiyi are gulip akbop dâm biwiyenande hikom manbei. Akto ulikŋân siâŋe Yesugât den pat âlepŋe are dâm makyeŋgiep. Den arekŋe luâk kepianŋe kepianŋe hârok arimbo nâŋgâŋetgât den bunŋe Paulo nâŋe hoŋ bawaŋe aganman.

Paulonŋe Yesugât kâmot yâk yeŋgât akmâ âi humo miep.

24 Akto Kristoŋe, ikiŋe kâmotlupŋe yeŋgât keiŋe bâtŋe aregât hâk hilâlâm manmâ gaep. Hâk hilâlâm aregât bikŋe siâ tatâp aregât âi meman. Hain akmâ yeŋgât dâm hâk hilâlâm nâŋgâm manman aregât nâŋgâre ârândâŋ aktâp.
25 Akto Kristogât kâmotlupŋe ikiŋe hâkŋe hainare yeŋgât hoŋ bawa akmâ Anutugât den keiŋânbak dâm kepikmâ potatmâ yeŋgire nâŋgâŋetgât Yesuŋe âi aregât dâm hârem niŋep.
26 Akto den aregât keiŋe yoŋ yoŋ talep aregât ulikŋânbak luâk hârokŋe nâŋgâwerâm manmâ gambiâ gambiâ yâk hârokŋe aregât ewum pâpkoyi, are âmâ unak ire gârâmâ Anutuŋe dâm miawakmâ kâmotlupŋe maknengiep.
27 Den yoŋ yoŋ talep are unak Anutuŋe mem miawakmâ kâmotlupŋe maknengiep. Amâ hin. Kristo biwiyenân manmap aregât heroŋe akmâ Kristo nengâlân miawakbiapgât nâŋgâenŋe kârikŋe akto manden. Akto Anutuŋe makto luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmaiŋe agak memeyeŋe bâleŋe hanâk hepunbiâ Kristo biwiyenân himbimgât manman kârikŋe are Yuda luâk nengât dâm makmâ hâriep hainâk yeŋgât pat dâm hâre yeŋgiwiapgât dâpŋe tatâp.
28 Haingât nenŋe âmâ luâkŋe luâkŋe are yeŋgât nâŋgâ nâŋgâyeŋe gulip akto nâŋgâm hilipkowâigât akto Kristogât kâmot aknetgât Yesugât keiŋe dâm kepikmâ biwiyenân katmaen. Aregât nâŋgâ nâŋgâyeŋe kepik akto konogâk akto nâŋgâ nâŋgâyeŋe walakmâ humo akmâ âmâ Anutugât dewunnân salek salek kinnetgât akmaen.
29 Hain aktere Kristoŋe kârikŋe mem owâinekto âi aregâlâk mem metewiangât kaut orem meman.

2

Paulonŋe Kolosaigât akmâ hanokoagep.

1 Galama, nâŋe keine nâŋgâŋetgât hin makyeŋgiwe. Ye akto Laodikea kepian manmai arekŋe bo nekmai Yesugât kâmot yeŋgât nâŋgâm kinmâ aregât âi ire biwinande kepeim kinmâ hâk hilâlâm owâiŋe bo nâŋgân.
2-3 Akto Yesu Kristogât keiŋe yoŋâk yoŋâk talep aregât keiŋe tek teknân ekmaen are hin. Anutuŋe ulikŋân nâŋgâ nâŋgâ keiŋe heambugep arekŋe hinŋe nâŋgâ nâŋgâ amboŋe Kristo are huŋgun aŋdo ikiŋaet kâmot are miawakyeŋgimap. Nâ aregât nâŋgâm ye akto Laodikea gâtŋe gala konok

agaŋgim Anutugât keiŋe Kristoŋe mem miawagep are nâŋgâm heŋgemgom bundâk dâm heroŋe maroŋe akbiâ biwiyeŋe owâi akmâ manŋet dâm aregâlâk nâŋgâm nâŋe âi ire biwinande kepeim ketugum hâk hilâlâm nâŋgâman.

4 Akto luâk siâŋe hiaŋgi den makto aregât ukenŋe nâŋgâmbiâ biwiyeŋe hâreakto ariwopgât aregât hain kulemgoân.

5 Haingât ye kâlewân manbiâ biwine yeŋgâlân arimbo yeŋgât nâŋgâyeŋgim manman. Akto biwiyeŋe Yesugât kârikŋe katmâ kepeim manmâ damungom kindâigât biwine âlepŋe aktâp.

Luâk bikŋande hângât nâŋgâ nâŋgâgât den makbiâ bo nâŋgâwaen.

6 Akto ulikŋân ye Yesu himbimânba giep are Kotdânenŋe dâyi aregât hainâk yâkgât amukŋân manbei.

7 Akto lâwin bâlensiâ tiŋ tiŋ dâmbo kândârâŋe panmâ kârikŋe akto miawakmâ âgâm humo akmap dop hainâk biwiyeŋe ari kindo biwiyeŋande Yesu kepeim kârikŋe manbei. Akto ye olowâk biwinenŋe Yesugât katmâ Anutugât den lokom manmaen aregât denŋe emelâk dâm kepikmâ makyeŋgiyion are watmâ arim kârikŋe akmâ Anutu âlepŋe dâm mepaimŋe humo mem manmâ âgâwai.

8 Dâ hinŋe wan me wan kâmbokŋe dâmai aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Luâk bikŋande yeŋe hanyeŋeâk akmâ hiaŋgi den makyeŋgimbiâ nâŋgâm biwiyeŋe bâliwop dâm aregât biwi golâ manbei. Den are âmâ emelâk humomolupyeŋaet biwiyeŋân miawakto luâk kâmotŋe kâmotŋe dâm gambiâ den are âmâ hângât wan me wan kârikŋe akto lâuwâŋe makmâ manbai amâ Yesu Kristo yâkgât den bo.

9 Nâŋgâi? Anutugât dâp are Kristo hâk biwiŋân sambelem pikmâ ârândâŋ akmâ yendâp.

10 Aregât ye yâkgâlân wan me wan siâ bo mesakbai. Yâkŋe âmâ dâtŋe meme akto luâk kotdâ hârok yâk yeŋgât kautŋe damunyeŋe akmâ manmap.

11 Yâkgâlân ba gai tirip yeŋe gai meyi. Bâtŋe hâknenŋân tirip gâi gâigât aregât bo. Kristoŋe meyekmâ ikiŋe tirip hâk biwiyeŋân kulemgom yeŋgiep.

12 Akto Kristo hâkgât agak meme mem mondo hangoyi dop hainâk akmâ hâkgât agak meme hepunbiâ tu puli yekbiâ yâkgâlân dewatiyi. Akto Anutuŋe wâtŋe âlepŋe talaŋmapgât Yesu mem momoŋânba mem agalep dop hainâk biwiyeŋe Yesugât katbiâ tu puliyegigât Anutuŋe mem agatyekmâ manman kârikŋe aregât pat dâm hâreyeŋgiep are mendâi.

13 Akto ye emelâk hâkyeŋân tirip bâlâk manmâ Anutugât dopŋân bo akmâ bâleŋe maleŋe keiŋe keiŋe mem maligât hememgât pat akbiâ momogât dâp miawakyeŋgiep. Amâ uŋak ire gârâmâ Anutuŋe dosayeŋe hepunmâ Yesu Kristo momoŋânba mem agato mandâp hainâk golâ katmâ meyekto himbimgât manman aregât pat emelâk aktâi. Dâ yeŋgâlâk bo. Dosa nenŋe hârok hepunnengiep.

14 Aregât hin agep. Mosegât den kârikŋe den âiân katnenekto dosanenŋe miawagep nâŋgâenŋe lokowaen dopŋe bo tatnengimbo umatŋe dondâ bâleŋe miawaktâp. Umatŋe are Anutuŋe Yesugâlân kato aregât lâwinân kombiâ moep. Mondo ainâk den kârikŋe Moseŋe kulemgoep arekŋe damunnenŋe agepgât âi bo agep.

15 Hain akto âmâ Yesuŋe sinduk baniara hewukŋe akto luâk niambi akto luâk emet amboŋe keiŋe keiŋe areyeŋgât wâtyeŋe mem gem âmâ keiyeŋe tâŋâk yânŋe are tek teknân mem miawakto aŋun humo yeŋgimbo luâk âmbâle heroŋe nâŋgâyion.

16 Haingât luâk bikŋande âmâ sot tu nem manbiâ bo ârândâŋ akmap me hombaŋ keiŋe keiŋe tatmai me wan me wan akmâ manbai me âi bo meme sopŋe me delem dewunŋe aregât hilâm tatmâ nâŋgâmai aregât dâm mem katyekberâm akbiâ âmâ den koyeŋgiwai. Wangât? Hingât.

17 Makmâ wârakyeŋgimai are âmâ bunŋe bo. Bunŋe âmâ titnan miawakbiap. Kristoŋe mem miawakbiap.

18 Akto luâk bikŋande yeŋgâlân togom hin dâm makyeŋgimai “Hâkyeŋe mem ge katmâ aŋelo kotyeŋe mem agatbiâ ainâk Anutuŋe yekto huraguwiâp.” dâm hiaŋgimai. Luâk hain aregât keiŋe hin. Biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe purik âgâmbo kulem are ekmâ aregâlâk nâŋgâm bunŋe dâm

bâleŋeâk nâŋgâm hanyeŋande nâŋgâm âmâ hâkyeŋaet ukenŋe are memai. Hain arekŋe yeŋgâlân togom hain dâmbiâ âmâ Anutuŋe egâliaŋ olop katyeŋgiep are mesokbâen dâm bo nâŋgâ yeŋgiwei.

19 Dâ areâk bo. Yesu nengât kautnenŋe manmap dâm hianŋgimai arekŋe biwiyeŋe Yesugâlân bo katmai yâk yeŋgât denyeŋe bo nâŋgâwei. Yâk âmâ ye biwiyeŋe âlepŋe kali are nâŋgâenŋe bo ârândâŋ aktâp dâmai aregât ye mem ge kat yekberâm akmai aregât denyeŋe bo nâŋgâwei. Akto Yesu nengât kautnenŋe manmap dâm kulemgoân aregât keiŋe hin. Nenŋe yâkgât bâtŋe keiŋe ongâŋe me hagitŋe mandengât Anutuŋe meme aknengimbo biwi konok akmâ Anutugât wâtŋân kinmâ humo akmaen.

Ire bo nemben, are bo nemben, are bo nâŋgâwei.

20 Akto Yesu Kristo moep dop hainâk akmâ luâk areyeŋgât biwiyeŋân den are hamianŋgim Yesugâlân dewatiyigât yeŋe luâk âmbâle dondâ arekŋe Yesugât hâkâŋe akmâ hami aŋmai are yeŋgât denyeŋe hanyeŋeâk akmâ hân luâk yeŋgât den are dâm makyeŋgimbiâ are hanâk lokombiâ bâliâp.

21 Hân luâk arekŋe hin makyeŋgimai, “Are bo mem neŋet.” dâm koyeŋgimai. Akto, “Are bo mem ekŋet” dâm makyeŋgimai.

22 Dâ den hainare luâkŋeak hanyeŋande nâŋgâm dâmai akto sot wan are nembiâ biwiyeŋân gem yânŋân hin gem bo akmap. Aregât akmâ den hain are bo lokom manbei.

23 Akto yâkŋe yeŋgât nâŋgâm biwiyeŋe wan me wan aregât akto sot bâlâk manmâ aregât hâkyeŋe mem agatmâ yeŋaelâk nâŋgâm den hain dâm makyeŋgimai, “Hain aktenŋe hâknenŋe egâliaŋmaen are bo akto Anutugât den kârikŋe âlepŋe lokoenŋe nenekmâ âlepŋe dâwiap.” Hain dâm nâŋgâmai amâ nâŋgâm gulip komai. Den hain arekŋe biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe bo tângomap. Akto han biwiyeŋe egâliaŋ gogâleaŋ are bo mem ge kato yeukŋe akmap aregât bo nâŋgâwei.

3

Anutuŋe Yesu olop nen golâ katnenegep.

1 Anutuŋe Kristo momoŋânba mem agalep hainâk momo dopŋânba meyekto agali aregât âuren himbimân Anutugât bât bungen ain Kristo tatmap aregât han biwiyeŋande nâŋgâmâk manbiâ humo akbiâp.

2 Amâ hânân siâ me siâ yendâp aregât bo nâŋgâwei. Egon siâ me siâ yendâp aregâlâk han nâŋgâ nâŋgâyeŋe katbiâ tatbiâp.

3 Akto Kristoŋe moep ye hainâk akbiâ aregât nâŋgâ nâŋgâyeŋe tâmbâŋe are bo agep. Aregât Anutuŋe Kristogât akmâ manmanyeŋe damunŋe akmâ kindo manmanyeŋe yem âgâwiap. Akto bo bâliwiap.

4 Aregât Kristo yeŋgât manman kârikŋaet amboŋande lâuwâŋe miawakmâ gembo âmâ ye hainâk miawakmâ agatbiâ pagaleŋe âlepŋe dondâ ain olowâk manbai.

Agak meme irakŋân kinmâ tâmbâŋe hamianŋbaen.

5 Hângât me hâkgât agak meme hamianŋmâ hâkyeŋe damunŋe akmâ heŋgemgowei. Amâ hin. Dâp gulip agak meme me biwi helen me nâŋgâ nâŋgâ bâleŋe me egâliaŋ bâleŋe are lâpiogât nâŋgâmbiâ humo akmap hainare are hârokŋe damunyeŋe akbopgât hâkyeŋe damun akmâ manbai.

6 Wan me wan are hârokgât âmâ Anutugât hâuŋe kuk bâleŋe hain akmai yâk yeŋgâlân miawakbiap.

7 Akto ye ulikŋân hâŋgei agak meme are nâŋgâmbiâ humo akto watmâ manmini.

8 Dâ hinŋe bâleŋe ire amâ hamianŋmâ manbei. Akto kuk bo aganŋgiwei. Biwiyeŋân kuk bo akbei. Akto bo bâleŋe nâŋgâ yeŋgim dâm mem ge katyekbei. Akto galagât hogo hogo bo akmâ manbei.

9 Akto den bâleŋe bo makyeŋgiwei. Hianŋgi den bo makyeŋgiwei. Bo heyeŋgiwei. Emelâk hângât nâŋgâ nâŋgâŋe akto agak memeŋe are hami pali.

10 Panmâ Yesugâlân dewatiyi aregât Anutu manman irakŋe aregât amboŋe arekŋe biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe âlepŋe aŋgâ lugu yeŋgim ikiŋaet dopŋe akŋetgât meme aknengimapgât aregât bâleŋe keiŋe keiŋe hamep panmâ manbei.

11 Aregât Kristogâlân purik katmâ biwi konogâk katenŋe mem mendugu nenegep.

Nen Yuda luâk me ye siân gâtŋe me Anutugât pat dâm hâk gâi nengiyi me bo gâiyeŋgiyi me niŋaelân dewatim dop ketugu yeŋgiep me haruân gâtŋe me halângen gâtŋe me luâk kâit yeŋgâlân gâtŋe me hoŋ bawa me hoŋ bawa bo me mându me nanlupŋe okotne dâm yeŋgim mendugu yektâp yâkŋe hanyeŋeâk akmâ âi ketugumai are Anutuŋe nen hârok nenekto dop konogâk akten. Akto Kristo Kembu konok yâkgâlân dewatim manmaen âmâ nengât kautnenŋe mandâp.

12 Akto Anutuŋe han kalemŋaet akmâ yekmâ nâŋgât dâtâne dosayeŋe bo dâm han kalemŋaet akmâ oloŋyekmâ ikiŋe nanŋe baratŋe yeŋgonlep aregât biwiyeŋande konogâk akmâ manmâ âmâ agak meme âlepŋe ire âmâ akmâ manbei. Umburuk me gegeŋe manmai are yekmâ okotyeŋe nâŋgâ yeŋgim tân yeŋguwei. Akto nâŋgâm bâli yeŋgimbiâ âmâ biwi kau akmâ damun akyeŋgiwai. Akto galalupyeŋaet nâŋgâm bo makmâ mem ge katyekmâ yeŋaet hâkyeŋe bo mem agatbai. Akto denyeŋe kakŋân dâmbiâ den hâuŋe bo makyeŋgiwei. Akto biwiyeŋân tuk tuk ewuyekbiâ âmâ bo biwi aguwai. A hârok lugu akmâ manbei.

13 Akto gala konok akmâ tân aguwai. Akto den umatŋe yeŋgât hutyeŋân miawakto ain biwi kau akmâ, “Humonenŋande emelâk dosanenŋe pan nengiep.” dâm aregât nâŋgâm dosayeŋe hepunaŋgiwai.

14 Akto siâ me siâ aregât kakŋân han kalem are mem luguakmâ manbiâ arekŋe siâ me siâ are mem mendugum kinmâ katipkombo agak meme konok ârândâŋ akbiâp.

15 Aregât Kristo lumbe amboŋe yâkgâlâk nâŋgâmbiâ biwiyeŋe sândugewiâp. Amâ ye kâmot konok akto han hâkyeŋe konogâk manŋetgât Anutuŋe kepilâyegepgât Anutu makmâ mepaimŋe mem agatmâ manbei.

16 Akto biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe gulip akto hilip aguwâigât den dâm yeŋgiep are nâŋgâm lokomâk manmâ biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe umbuŋânbak Kristogât den aregât keiŋe kepikmâ maganŋgi goaŋgi akmâ âmâ aregât dâm kârikŋe aganŋgiwei. Akto ain âmâ mitigât kep are membai. Akto emelâk Dawidi hakunenŋe are akto luâklupŋe arekŋe Anutugât kep kulemgoyi are nâŋgâm membei. Akto Anutugât Heakŋande biwiyeŋân tatmap aregât Anutu âlepŋe dâm mepaimŋe mem heroŋe akmâ aregât kep keŋgu membei.

17 Akto Yesuŋe ikiŋaelân purik katmâ manŋetgât Anutugât dâpŋe meyeŋgiep. Aregât Anutu mepaimŋe mem âlepŋe dâm biwi yeŋande nâŋgâmaiân akto bâtyeŋande mem ketugumaiân ain Yesu Kotdânenŋe yâkgât nâŋgâm biwiyeŋande kepeim manbei.

Luâkdâ âmbendâ nanaŋdâ yeŋgât den.

18 Âmbâlema, yeâmâ luâklupyeŋe lau lokoyeŋgim manbei. Agak meme hainare Humonenŋande ekto huragumap.

19 Dâ luâk yeŋe âmâ âmbenlupyeŋe damunyeŋe akmâ han kalem akmâ biwiyeŋe yâk yeŋgâlân katbiâ ain kinbiâp. Akto den dâtŋe âmâ bo dâm makyeŋgiwei.

20 Dâ nanaŋ lepat ye âmâ hainâk ewe memelupyeŋaet wâtyeŋân kinmâ lau lokoyeŋgiwai. Hain akbiâ Anutu Humonenŋande yekto ârândâŋ akbiâp.

21 Ewe memelupyeŋe yeŋe âmâ nanaŋ lepatlupyeŋe biwiyeŋe bâliwop dâm den sârek yeŋgum âmâ dewun yeŋân bo gem biwiyeŋân bo ewuyekbei.

Hoŋ bawa yeŋgât den.

22 Hoŋ bawa yeŋe humomolupyeŋe yâk yeŋgât lau hârok lokom metewei. Amâ humomolupnenŋande nenekmâ kinbiâk âi mene hain bo nâŋgâwei. Hanâk âi memâk manbei. Akto Kembu Humonenŋe yâkgât hamep akmâ biwi kau kau akmâ âi memâk manbei.

23 Akto âi are ketugum hin dâwei, “Âi ire luâk yeŋgâlâk bo. Humogât ketugum manden.” hain dâm âi are hâk hilâlâm kakŋân ketugum manbei.

24 Hain akbai dâm aregât Humoŋe pat dâm hâreyeŋgiep are hâuŋe hâmbâi himbimân membiâ Humonenŋe Kristo are Kotdânenŋe humo manmapgât âi ketuguwaiân aregât nâŋgâm biwiyeŋande kepeim hain akbai.

25 Akto Anutuŋe luâk âmbâle âgâ âgâŋe me gegeŋe keiyeŋe konok nâŋgâmap aregât

bâleŋe akmâ mandâiŋe dosa mem aregât hâuŋe hâmbâi membai.

4

Luâk kotdâ yeŋgât den.

1 Luâk kotdâ yeŋande hoŋ bawalupyeŋe siâ me siâ ârândâŋâk akyeŋgiwei. Anutu Kotdâ yeŋe agat agatŋe himbimân mandâpgât hoŋ bawalupyeŋaet damunyeŋe akmâ tâŋ tâŋâk akyeŋgiwei.

Kembu hokboâk hokboâk ulilaŋbaen.

2 Akto Kolosai kepia ambolupŋe yeŋe kârikŋe manmâ Anutu maŋganmâ ulilaŋmâ âmâ biwinenŋe golâ agâkdâm manmâ mepaimŋe manbei.

3 Hain akmâ nengât ulilaŋbai. Nenŋe luâk âmbâle yânŋân manmai are Kristogât keiŋe dâm makyeŋgiŋetgât Anutuŋe dâp menengiâkgât dâm ulilaŋbei. Den are dâm miawakmâ makyeŋgireân den are hâkâŋ akmâ aregât lope kâlegen katnekbiâ tatman

4 aregât ulilaŋmâ tân nugumbiâ âmâ Kristogât den tikŋe are makmâ miawakyeŋgire ârândâŋ akto hârokŋe nâŋgâwai.

5 Anutugât den bonâŋgâmai yâk olop peniaŋgim kinmâ siâ me siâ akberâm ekmâ nâŋgâm heŋgemgowei. Hain akmâ âi meme sopŋe bo hilipkowei.

6 Akto denyeŋe are kâtembe pulimbiâ ukenŋe akbiapgât hainare akbei. Aregât benŋe luâk biknande den ire me are purik gurik makyeŋgiwerâm akbiâ den hâuŋe ainâk owâiŋeâk makbei.

Tikiko akto Onesimo yâk yetgât den.

7 Nunaet den pat amâ Tikikoŋe makyeŋgiwiap yâk âmâ gala akniŋmap akto dengât tânnugumbo ârândâŋ akmap akto Kembugât hoŋ bawa manmap.

8 Yâkŋe âmâ manman nenŋaet den pat makyeŋgiâk akto biwiyeŋe hioŋakbopgât tânyeŋguâkgât huŋgunaŋdere togoâp. Akto aregâlâk nâŋgâre humo aktâp dâm huŋgunaŋdân.

9 Akto galanenŋe Onesimo yeŋgât kepian gâtŋe arekŋe âi wan me wan mendo ektenŋe ârândâŋ akmap yâk olop huŋgunyektere togom iregen wan me wan miawaknengiep aregât den pat makyeŋgiwiandat.

Den bâiŋe.

10 Aristako yâk olowâk Roma yeŋgât lope kâlegen katnelekbiâ mandet yâkŋe yeŋgât akmâ gala akyeŋgiâp. Akto Banabagât nepâŋe Mareko yâk gai gala akyeŋgiâp. Dâ ye âmâ emelâk Marekogât keiŋe makyeŋgiân yâk togowiawân gala aganŋbei.

11 Akto luâk siâ kotŋe Yosua, kotŋe siâ Yusto yâkŋe yeŋgât nâŋgâ yeŋgiâp. Akto Anutuŋe damunnenŋe akbiapgât âi tân nugumai yâk yeŋgâlânba luâk ya yeŋgondân are konok Yuda luâkŋe tân nugumai. Hain akmâ okot kauâk akniŋmai.

12 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâ kotŋe Epapara in togom mandâp. Manmâ Yesu Kristo hoŋ bawa aganŋmap. Arekŋe nâŋgâ yeŋgim gala den katyeŋgiâp. Yâkŋe yeŋgât Anutu ulilaŋdâp. Amâ Anutuŋe keiyeŋe nâŋgâmap aregât keiŋe amukŋânbak nâŋgâm lokom manmâ amâ aregât han lâuwâ bo aknet dâm aregât kârikŋe ulilaŋmâ mandâp.

13 Akto nâŋe Epaparagât keiŋe emelâk nâŋgângât yâkgât den pat bâlensiâ makyeŋgiwe. Yâk yeŋgât akmâ Yesugât kâmot arekŋe Laodikea akto Hierapoli kepian mandâi are yeŋgât nâŋgâm tân yeŋgum hâk hilâlâm kaknân mandâp.

14 Galanenŋe Luka yâk âmâ dokta âlepŋe akto luâk siâ kotŋe Dema yâkŋe den gala katyeŋgiwerâm aktat.

15 Akto nâŋe Yesugât kâmot arekŋe Laodikea kepian mandâi akto âmbâle siâ kotŋe Nimpasi yâk akto yâkgât emetŋân menduguakmâ ain Yesugât akmâ mendugumai, yâk yeŋgât nâŋgâyeŋgim heroŋe akyeŋgiman are dâm makyeŋgiwai.

16 Luâk âmbâle menduguakmâ kinbiâ âmâ kulem esenŋe ire mem dewunyeŋân kinmâ oyaŋbiâ nâŋgâmbiâ aregât kaknân Yesugât kâmotŋe Laodikea kepian mandâi are oyaŋmâ nâŋgâwaigât katbiâ ariwiap. Akto yâk yeŋgât kulemgoân a hainâk are yeŋgimbiâ oyaŋmâ nâŋgâwai.

17 Akto luâk siâ kotŋe Arikipo amâ hin dâm maganbai, “Humonenŋande âi makmâ giŋep aregât biwigande kepeim lokom manmâ âgâmenâ bo agâk.”

18 Bâin luâk siâŋe kulem esenŋe ire
kulemgom kindâpgât gâwu are niŋdo mem
kotne kulemgowe Paulo. Akto lope kâlegen
mandângât nâŋgât nâŋgâ niŋmâ Anutu
ulilaŋbei. Anutuŋe yeŋgât okot akmâ
damunyeŋe akmâ ye olop manbiâp.

1 Tesalonike

Paulonge Tesalonike yengât akmâ Anutu mepaimnge miep.

1 Nâ Paulo akto galalogâtne Sila akto Timoteo nennge Tesalonike kepian gâtnge Anutu Ewenennge akto Humonennge Yesu Kristo yâkgât kâmotyetnge ye olonyegiat aregât kulem esennge ire kulemgoen. Yengât hin nâŋgân. Anutunge yengât okot âlep akyengimbo biwiyenge sândugeâkgât nâŋgân.

2 O galalupne, ye hârokgât hokboâk hokboâk Anutu mepaimnge mem ulilanmaen.

3 Amâ hingât. Ye biwiyenge Yesugâlân katmâ okot âlep aganmai aregât agak meme âlepnge mem âgâmai. Akto Humonennge Yesu Kristo are lâmgom han biwi golâk manmai aregât âiâk âlepnge memâk manbiâ biwiyenge bo hionmap. Aregât Anutu Ewenennge mepaimnge memaen.

4 Galama nen hin nâŋgâmaen. Anutunge han kalem akyengim mem kepilâyegep.

5 Hain akyengiepgât pat âlep den mem arim makyengiennge den yânnge bo agep. Are kârikŋe olop akto Heaknge olop akto okot owâinge olop agep. Akto yengâlân malionân yengât akmâ siâ me siâ akmâ meyion are nâŋgâi.

6 Aregât agak memenennge meyi. Dâ areâk bo. Sop ain luâk siânge bâlenge akyengimbiâ are hanâk dâm Anutugât den membiâ umatnge kakyenân dondâ âgâmbo Anutugât Heaknge tân yengumbo okot âlep humo nâŋgâyi, aregât Humonennaet agak meme akto nengât agak meme meyi.

7 Ye hain akmâ hâk hilâlâm dondâ nâŋgâyi aregât bennge hanâk dâm heronge agi. Aregât Yesugât kâmolân gâtnge Makedonia hânân akto Akaia hânân manmai arekŋe yengât pat nâŋgâm agak meme yenge hainâk meyi.

8 Akto Makedonia akto Akaia areâk bo. Biwiyenge Anutugâlân katmâ manmâ âgâyi aregât pat sambelem arimbo kepia bikŋe bikŋe hârok nâŋgâyi, aregât yengât dengât âi lâuwânge bo memberen.

9 Akto nen pup pup yengâlân togoyion amâ den pat âlepnge nâŋgâm heronge akmâ okot âlep aknengim manŋgan nenekmâ lâpio hepun yekmâ Anutu konok manman âlepnge akto den bunnge damunnge are hoŋ bawa aganji a hârok makmâ miawakbiâ sambelem arimap.

10 Dâ areâk bo. Anutunge nannge momonânba oloŋdo agalep yâknge kuk bâlenge miawakbiap aregât nengât moep aregât nen Yesugât kâmolân gâtnge kugân bo kinbaen. Aregât yenge himbimânba purik katbiapgât lâmgom manmai.

2

Paulomange Tesalonike yengât akmâ âi meyi.

1 Galalupne, nen yengâlân togom makyengiennge bunnge miawak yengiep are emelâk nâŋgâyi.

2 Akto ulik gulik Pilipi kepia ain ariyion ain umatnge metnge aknengiyi pat are emelâk nâŋgâyi. Ainba Anutugât den pat âlepnge are ye makyengiwerâm togoennge sop ainâk Tesalonike gâtnge biknande kuk bâlenge humo aknengimbiâ hanâk dâm den pat âlepnge makyengiyion aregât pat ye emelâk nâŋgâyi.

3-4 Akto aregât lâuwânge makbe. Anutunge nengât nâŋgât den pat âlepnge arim makyengiwai dâm hunŋgun nengiep aregât luâknge nenekbiâ huraguâk bo dâm âmâ Anutunge kambiam nennge ekmap yâknge nenekto huraguâk dâm aregât den pat bunnge makmâ agak meme âlepngeâk mem manmâ lau tu den bo makmaen.

5 Aregât ye lau tu den bo makyengiminiongât pat are nâŋgâyi. Akto hângât wan me wan bo egâlianminion are nengât Anutunge nâŋgâep.

6 Akto Kristogât âi luâk kotnennge Aposolo nennge âmâ Anutunge nâŋgâmbo huraguâkgât makyengimaen. Dâ nen âmâ hain akmâ âmâ luâk biknande akto yenge kotnennge mem agatbaigât âi bo mem makyengiminion.

7 Gârâmâ nen âmâ âmbâlenge nananglupyenge yaiwâk damunyenge akmai dop hainâk akmâ yaiguâk akyengiyion.

8 Akto okot âlep akyengim aregât Anutugât den pat âlepnge are makyengiyion. Dâ areâk bo. Yengât okot âlep dondâ nâŋgâm

aregât hâk biwinenŋe yeŋgiwaengât nâŋgâyion.
9 Akto nenŋaet hâk tângogât âi kârikŋe
mem manmâ hândâk hilâm hârok âi mem,
“Tesalonike gâtŋande sot me wan me wan
nengimbiâ yeŋgât wan me wan bo akbop.”
dâm aregât âinenŋaet puliŋe nenâkâ sot
wan puligoyion. Akto sop ainâk âi are
hutŋân den pat âlepŋe makyeŋgim malion
are nâŋgâi.
10 O Galalupne, nenŋe ye biwiyeŋe
Yesugâlân kali yeŋgât wan me wan
akyeŋgienŋe ârândâŋ agep are ye akto
Anutu nenekbiâ agak meme âlepŋeâk akto
wan siâ bâleŋe bo agep.
11 Akto luâk siâŋe nanaŋlupŋe damun-
yeŋe akmap dop hainâk nen âmâ yeŋgâlân
ikiŋeâk ikiŋeâk
12 nâŋgâ nâŋgâyeŋe mem owâiŋe
ketugum biwiyeŋe heroŋe agâk dâm
makyeŋgiyion. Akto Anutuŋe damunyeŋe
akmâ ikiŋaet manman âlepŋân katyek-
biapgât yeŋgonmap are luâk yânŋande
nâŋgâyeŋgimbiâ bâliwopgât agak meme
âlepŋeâk mem manmâ âgâwei hain dâm
makyeŋgiyion.

Tesalonike gâtŋande umatŋe miawak yeŋgimbo kârikŋe akmâ kili.

13 Akto ulikŋân Anutugât den makyeŋgienŋe
ainâk den ire amâ den yânŋe hain are
bo dâyi amâ Anutugât den bunŋe dâm
meyi den irekŋe ye biwiyeŋe Yesugâlân
kali yeŋgât biwiyeŋân âi kârikŋe memap.
Aregât Anutu hokboâk hokboâk mepaimŋe
memaen.
14 O galama, Yuda luâk Yuda hânân
manmâ Anutugât kâmolân gâtŋe biwiyeŋe
Yesu Kristogâlân kali are yâk yeŋgât
kâmolân gâtŋande bâleŋe akyeŋgimbiâ hâk
hilâlâm mendâi ye aregât pat nâŋgâm
watbiâ yeŋgât kepian gâtŋande bâleŋe
akyeŋgimbiâ hâk hilâlâm hainâk nâŋgâm
manmâ gayi.
15-16 Akto Yuda luâk biwiyeŋe Yesugâlân
bo kali yâk yeŋgât pat makyeŋgiwe. Yâk
yeŋgât hakulupyeŋe ulikŋân Anutugât
Propete yeŋgumbiâ moyi. Akto hinŋe Yesu
Humo gai kombiâ moep. Akto areâk bo.
Hinŋe Aposoloŋe Yuda luâk bo manmai are
makyeŋgimbiâ biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ
heŋgemgo yekbop dâm wat nenekmai.
Hain akmai aregât luâk âmbâle hârok
bâleŋe akyeŋgimai. Akto Anutuŋe yekmâ
bâin bâleŋe akto dosayeŋe humo aktâp dâm
kuk bâleŋe akyeŋgimbo umatŋân mandâi.

Pauloŋe Tesalonike yekberâm ukenŋe nâŋgâep.

17 Gârâmâ galalupnenŋe, umatŋe arekŋe
yeŋgâlânba watnenekto hepunyektenŋe
sop bâlensiâ yu aktâp. Are han biwinenŋe
bo. Hâknenŋandeâk bâlâk manmâ mesak
gosak agiongât yekbaengât nâŋgâenŋe
humo akto yeŋgâlân togowerâm agion.
18 Aregât togom yekne dâm magion. Dâ
nâmâ Paulo nune âmâ sop siân akto siân
togowerâm dâre Niambiŋe dâp tiginegep.
19 Gârâmâ nenŋe yeŋgât nâŋgâm
mâruyeŋe akmâ kotnenŋe âgâkgât akmaen
aregât hâmbâi Humonenŋe Yesu Kristo
togomboân âmâ enemŋân kinmâ âmâ
yeŋgât kambiam âlep akbaen.
20 Ye amâ nengât egâliaŋ gogâleaŋ nenŋe
akto yekâ nâŋgâm âmâ heroŋe maroŋe
nâŋgâmai.

3

Pauloŋe Timoteo huŋgunaŋdo ariep.

1 Galalupne, nen hain manmâ enem
dewunyeŋe ekne dâm malion aregât bâin
lâuwâŋe bo lâmgoweren dâm nâ akto Sila
netŋeak Ateŋ kepian manmâ Timoteo
yeŋgâlân huŋgun aŋiot.
2 Akto galanetŋe Timoteo net olop Kris-
togât den pat makyeŋgim Anutu hoŋ bawa
agaŋmaengât huŋgun aŋdetŋe yeŋgâlân to-
goep. Net Tesalonike kepian gâtŋe bi-
wiyeŋe kârikŋe kilâkgât Timoteo arim den
sami makyeŋgimenâ biwiyeŋe sândugeâk
dâm huŋgun aŋdetŋe yeŋgâlân togoep.
3 Ye dâtŋe metŋe kaknân manmâ
yeugewâigât Timoteo huŋgunaŋiot. Ye hin
nâŋgâi. Nen hârok nengâlân umatŋe hinare
miawaknengimbo ârândâŋ akmap.
4 Aregât akmâ nen ulikŋân yeŋgâlân
manmâ den hin makyeŋgiyion. Luâk
biknande bugâŋe nenguwai, dâyion den are
emelâk kârigiep a nâŋgâi.

5 Aregât, “Ye gain gain mandâi? Biwiyeŋe
Yesugâlân kârikŋe kindâp me Hâwât Am-
boŋe Bâleŋe yâkŋe hâwâtyekto den nenŋe
hepunbiâ yân gem bo agep me?” dâre
kambiamne indembo bâin ageine umatŋe
iregât hirik dâm indâŋân bam bâliwâigât
Timoteo huŋgun aŋdere yeŋgâlai togoep.

Timoteoŋe purikatmâ Tesalonike yeŋgât pat Paulo magaŋep.

6 Wei galalupne, Timoteoŋe ye hepun
yekmâ purik katmâ hinŋeâk netgâlân
togo hin maknetkiep, “Yesugât kâmot
Tesalonike kepian manmai arekŋe okot
âlep aknengim biwiyeŋe Yesugâlânâk
katbiâ talep. Akto nengât nâŋgâ nengimâk
manmai. Akto nenŋe ye enem dewunyeŋe
ekberâm agion yeŋe hainâk nen nenek-
berâm aktâi.” dâm maknetkimbo heroŋe
dondâ nâŋgâyiot.

7 Aregât ire âmâ umatŋân manden
akto bugâŋe nengumaiân nen âmâ bi-
wiyeŋe kali hainâk katmâ mandâi den
are nâŋgâenŋe biwinenŋe kârikŋe ketugu
nenekto kambiamnenŋe sândugeâp.

8 Aregât âmâ ye Humogâlân kârikŋe tat-
berâi amâ benŋe nen gai âlepŋânâk man-
beren. Amâ nâŋgâ nâŋgânenŋe bo gulip
akberâp.

9 Aregât nenŋe Anutunenŋaet enemŋân
kinmâ âmâ yeŋgât dondâ mârumaen. Akto
hain akmaigât gain gain Anutu okot âlep
humo waŋmâ mepaimŋe mendenŋe bunŋe
akbiap?

10 Aregât hilâm hândâk âi humo dondâ
mem hin ulilaŋmaen, “O Anutu, Tesalonike
gâtŋe yâkŋe biwiyeŋe kat katgât bâlensiâ
yeukŋe akto âmâ nenŋe âlepŋe ârândâŋ
ketuguwaen aregât dâp hekat nengimenâ
arim tân yeŋguwaen.” dâm ulilaŋmaen.

11 Nen hain ulilaŋmaen aregât bikŋe amâ
hin, Anutu Ewenenŋe akto Yesu Humo-
nenŋe yâkŋe dâp hekat nengimbela âlepŋe
dowâk yeŋgâlân togowaen.

12 Akto nenŋe okot âlep nâŋgâ yeŋgimaen
dop hainâk Humonenŋande tânyeŋgumbo
okot âlep agaŋmâ akto luâk âmbâle yânŋe
okot âlep akyeŋgiwei.

13 Aregât miawagâkgât biwiyeŋe mem
kârikŋe ketugu yekbiâp. Hain akmâ benŋe
hâmbâi Humonenŋe Yesu are akto ikiŋe
kâmolân gâtŋe ârândâŋ manbai are olop
peniaŋgim ye akto nen menenekbiap. Sop
ain âmâ Tesalonike gâtŋe yeŋgât biwiyeŋe
Anutu Ewenenŋaet dewunŋân katmai are
bunŋe akbiapgât ulilaŋmaen.

4

Manman nenŋe ârândâŋâk yeâkgât damunŋe akbaen.

1 Galama, den bâiŋe ire makmâ
kepikmâ Yesu Humonenŋe yâkgât akmâ
makyeŋgienŋe nâŋgâm heŋgemgowei. Ulik
gulik agak meme Anutuŋe egâlianŋmap are
mem manbiâ âmâ heroŋe akmap. Aregât
keiŋe makyeŋgienŋe nâŋgâyi. Nâŋgâm
mem manmâ âgâmbiâ uŋak miawaktâp
aregât dondâŋe mem âgâwei.

2 Akto ulikŋân Humonenŋe Yesuŋe wan
me wan akŋet dâmap yâkŋe wâtŋe ak-
nengimbo keiŋe makyeŋgiyion are nâŋgâi
me?

3 Anutuŋe agak meme âlepŋe mem
manŋet dâm yeŋgonlep aregât luâkdâ
âmbendâ bo hepun akmâ ba aŋgâ hanâk
hanâk bo meyekbei. Aregât Anutuŋe
nâŋgâmbo bo huragumap.

4-5 Akto kambiamyeŋe egâlianŋ are
âlepŋeâk kilâk dâm luâk âmbâle Anutu
bo nâŋgâmai are biwiyeŋe hanâk hanâk
egâlianŋ akmâ manmai nen hain akbâen
dâm kambiamyeŋe damunŋe akmâ man-
biâ luâk yânŋande akto Anutu yâkŋe
yekbiâ huraguwiapgât âmbâle membiâ
huraguwiâp.

6 Akto Humonenŋande bâleŋe akmai
areyeŋgât umatŋe kutigitbiap aregât keiŋe
makyeŋgiyion. Aregât galalupyeŋe bâleŋe
akyeŋgiwâigât galalupyeŋaet âmbâle olop
bo manbei.

7 Aregât keiŋe hin. Anutuŋe agak meme
âlepŋe mem manŋet dâm nengonlep amâ
agak meme are heleŋ ketuguŋet dâm bo
nengolep.

8 Aregât luâkŋe den ire hamianŋmai amâ
luâk den bo hamianŋmai amâ Anutu ikiŋaet
Heak yeŋgimap are hamianŋmai.

9 Galama, imâ den siâ. Emelâk
galalupyeŋe hârok kambiam âlep yeŋgimai
aregât keiŋe Anutuŋe makyeŋgimbo

nâŋgâyi aregât gala okot âlep agaŋgiŋet dâm siâkâ bo makyeŋgiweren.

10 Akto yeŋe Yesugât kâmolân gâtŋe Makedonia hânân manmai are hârok okot âlep akyeŋgimai. Aregât nenŋe ye wan akmai are wârakmâ membiâ miawakmâ yembiapgât hain kulemgoen.

11 Akto den siâ hin hâwâtyekmâ makyeŋgiyion. Bam gutmâ ariwai me togowai me kepia siân siân manmâ âmâ den kot kamboŋ agak bâlâk bo akbei. Akto bâtyeŋande âi mem manbei dâm makyeŋgiyion.

12 Hain akbiâ âmâ Anutu bo nâŋgaŋmai yâkŋe yekbiâ ârândâŋ akbiâp. Akto mop miawakyeŋgimbo biknande tân yeŋgumbiâ bo dâweigât makyeŋgiyion are nâŋgâm heŋgemgowei.

Yesu togom mem agatnenekbiapgât den.

13 Galama, luâk âmbâle Anutu bo nâŋgaŋmai yâk âmâ momo kârikŋe mombai aregât nâŋgâm hamewakmâ biwiyeŋe umatŋe akto hanyeŋe bokto indem tâgâiak akmai. Manmâ indem kambiam bâle akmâ manmai. Dâ ye âmâ hain akbâigât siâkâ makyeŋgienŋe nâŋgâŋet.

14 Nen Yesu mondo hangombiâ sumânba agalep are nâŋgâmaen aregât Anutuŋe Yesugât kâmot bikŋe mombiâ hanyeŋguyi are momoŋânba goaŋyekto agatbiâ Yesu olop huŋgun yeŋgimbo purik katbai. Aregât okot bâle bo nâŋgâyeŋgiwei.

15-16 Amâ hin. Humonenŋe maknengiepgât makyeŋgien. Anutuŋe bâin dâm kot kondo aŋelo yeŋgât humo konokŋe Anutugât lâmun waito mun humo indembo âmâ sop ain amâ Humonenŋe denŋe kârikŋande ikiŋe himbim hepunmâ gewiap. Dâ nen bikŋe boâk mombaenân âmâ Humonenŋe togowiap ain âmâ luâk âmbâle Yesugât kâmolân gâtŋe emelâk moyi arekŋe soŋ agatbai.

17 Hain akbiâ âmâ hamiyeŋân luâk âmbâle golâ bikŋe manbaen amâ yâk olop hamandat kâlegen ain mendu agum Humonenŋe togombo olowâk himbimân âgâm manbaen. Ain Humo olop dondâŋe manmâ âgâwaen.

18 Are âlepŋe. Bâin den irekŋe galalupyeŋe mem biwiyeŋe manmâ kârikŋe ketugu yekbei.

5

Yesu pututugâk togowiapgât biwi owâim kinbaen.

1 Galama, Humonenŋe togowiap are lâuwâŋe makyeŋgienŋe nâŋgâŋet. Humonenŋe Yesu togowiapgât sopŋe aregât keiŋe emelâk nâŋgâyi aregât den makyeŋgim kulem esenŋe kulemgowaengât âi lâuwâŋe bo tatâp.

2 Gârâmâ yeŋeak yu nâŋgâi are Humogât sopŋe amâ luâk kâmburâŋe hândâknân boâk nâŋgâmbiân togomai dop hainâk

3 luâk âmbâle hândâk kâlegen manmai are, “Nen âlepŋe tatenŋe kambiamnenŋe sândugem âgâwiap.” dâmbiâ âmâ ainâk Humonenŋe purik kato hilip yeŋgu yeŋgugât dopŋe dowâk yâk yeŋgâlân miawakbiap. Akto âmbâleŋe nanaŋ memberâm hâk hilâlâm akmai dop hainâk umatŋe humo miawak yeŋgimbo hepunakmâ bo ariwai.

4 Gârâmâ galalupne, ye hândâknân bo tatâi aregât luâk kâmburâŋe togomai dop hainâk Yesu purik katbiap sopŋe are yâk bo nâŋgâmbiâ miawak yeŋgimbo otneyeŋe ariwiap. Dâ ye âmâ hain bo akbai.

5 Ye âmâ hârok pagaleŋân akto dewutân manmai. Akto nen hârok omoŋ me hândâk kâlegen bo manmaen.

6-7 Haingât luâk âmbâle yânŋe asiŋ yeye amâ hândâknânâk yemai akto luâk âmbâle tu kârikŋe nem âmâ hândâknân gulip akmai. Nen hain akbâengât kambiam nenŋe damunŋe aktenŋe pâlâmŋe bo akto âmâ tu kârikŋe bo nendenŋe âmâ nâŋgâ nâŋgânenŋe hulaŋ akbiâp.

8 Akto nen hilâmgât luâk âmbâle nâŋgâm heŋgemgoenŋe kambiamnenŋe âlepŋeâk talâk dâm biwinenŋe Humogâlânâk katenŋe kinbiâp. Akto Humo olop âlepŋe maniâm. Akto tembe lokoŋe, “Diŋennân erânekbâi.” dâm diŋenŋaet peke luguakmap nen dop hainâk kambiamnenŋe âlepŋeâk talâk dâm biwinenŋe Humogâlânâk katenŋe kinbiâp akto Humo okot âlep agaŋne. Akto tembe lokoŋe kautne kom hioŋbopgât dâm kautyeŋân

irimut kârikŋe kauŋmai nen dop hainâk nâŋgâ nâŋgânenŋe gulip akbop dâm Anutuŋe bunewâk heŋgemgo nenekbiap are miawagâk dâm lâmgomaen.
9 Akto Anutuŋe nen âmâ ikiŋe kâmot dâm oloŋnenekto Yesugât biwinenŋe kalion aregât kuk bo aknengiwiap. Hingât oloŋnenegep. Humonenŋe Yesu Kristo arekŋe heŋgemgonenekbiapgât oloŋnenegep.
10 Akto Humonenŋe Yesu Kristo arekŋe, nen yâk olop mannegât nengât akmâ moep aregât purik katmâ gewiawân mombaen me hânân manbaen nen hârok agatmâ yâk olop golâ manmâ âgâwaen.
11 Haingât ye biwiyeŋe kârikŋeâk kinbiâp dâm magaŋgi goaŋgi akmai hainâk ye galalupyeŋe den âlepŋeâk makyeŋgimbiâ biwiyeŋe kârikŋeâk kinmâ âgâwiâp.

Damunlupnenŋe yeŋgât amukyeŋân manbaen.

12 O galama, den siâ ire wârakmâ makyeŋgienŋe nâŋgâŋet. Humonenŋe arekŋe damunlupyeŋe katyekto kinmâ hutyeŋân manmâ âi mem Humogât keiŋe makyeŋgim biwiyeŋe gulip akbop dâm den kârikŋe makyeŋgimai yâk yeŋgât yekbiâ bo gewiâp. Gârâmâ yâk yeŋgât den nâŋgâm amukyeŋân manbei.
13 Akto damunlupyeŋe âi memai aregât okot âlep akyeŋgim lau lokoyeŋgim hanâk amukyeŋân manbei. Akto yeŋgât hutyeŋân kuk heŋgân miawakbop dâm gala agaŋgim biwi konok akmâ manbei.

Konam bo akbaen.

14 O Galalupne, yeŋgât den kârikŋe hin ye makyeŋgiengât yeŋgât hutyeŋân luâk âmbâle siâ konam akbiâ makyeŋgim kârikŋe ketugu yekŋet. Akto luâk âmbâle wan me wan hârok hamep akmai are tân yeŋgumbiâ biwiyeŋe kârikŋeâk kinmâ âgâwiâp. Akto luâk âmbâle hâkyeŋe yeukŋe aktâp are hainâk tân yeŋguŋet. Akto luâk âmbâle hain akmai are titnan titnan yaiwâk akyeŋgiwei.
15 Akto luâk âmbâle bâleŋe akyeŋgimbiâ âmâ hainâk bâleŋe bo akyeŋgim âmâ âlepŋeâk akyeŋgiŋet. Dâ hin akbei. Sop ârândâŋâk agak meme âlepŋe akmâ gala akyeŋgiwei. Akto bikŋe bo potatyekmâ âmâ luâk âmbâle hârok yeŋgâlâk akbei.
16 Akto hokboâk hokboâk mâru humo akbei.
17 Akto hokboâk hokboâk Anutu ulilaŋbei.
18 Akto Anutuŋe Yesu Kristogât akmâ nâŋgât kâmot nâ mepaine membei dâm egâlianŋmap aregât wan me wan âlepŋe me umatŋe miawak yeŋgimbo ainâk Anutu okot âlep agaŋmâ mepaimŋe membei.
19 Akto Anutugât Heakŋe kâlâp hinare are bo limbâpkowei.
20 Akto luâk âmbâle agatmâ Anutuŋe wan me wan akbiap aregât den makbiâ ye den are bo hâkâŋ akbei.
21 Akto den are miawakto yeâmâ hârok dowâk bo membei. Dâ hin akbei. Den are nâŋgâm heŋgemgom ire âmâ âlepŋe ire âmâ bâleŋe hain dâm den potatbei. Hain potatmâ den akto agak meme âlepŋe paŋâk mem manmâ
22 den bâleŋe akto agak meme bâleŋe hepunbei.

Den bâiŋe.

23 O Galalupne, nenŋe yeŋgât Anutu hin ulilaŋden, Anutuŋe kambiam nenŋe mem âlepŋe ketugumbo sândugemap yâkŋe meyekmâ ârândâŋ hârok ketugu yekbiâp. Hain akto benŋe Humonenŋe Yesu Kristo are purik katmâ lâuwâŋe togowiawân han biwiyeŋe âlepŋeâk kindo ekto ârândâŋ akbiapgât ulilaŋden.
24 Akto Anutuŋe oloŋ yekmap arekŋe âmâ ârândâŋâk hârok akmap aregât wan me wan hain miawak yeŋgiwiap.
25 O Galama, yeŋe hainâk nengât Anutu ulilaŋbei.
26 Akto ye hârok gala konok akmâ lokom maŋgan akbei.
27 Nâ Humogât kârikŋân kinmâ hin maktân. Ye nâ yu kulemgoân ire mem âmâ hainâk Yesugât kâmolân gâtŋe hârok oyaŋbiâ nâŋgâwei.
28 Akto Humonenŋe Yesu Kristo arekŋe damunyeŋe akmâ okot âlep akyeŋgiâkgât ulilaŋmaen.

2 Tesalonike

Mepai den.

1 O galalupne, ye amâ Tesalonike kepian gâtŋe Anutu Ewenennŋande oloŋ yekto biwiyeŋe Humonennŋe Yesu Kristogât kali. Yeŋgât kulem esennŋe ire kulemgoân. Nâmâ Paulo akto galalogâtne Sila akto Timoteo tân nugumbela kulem esennŋe ire kulemgoen.

2 Akto yeŋgât Anutu Ewenennŋe akto nannŋe Humonennŋe are olop ye okot âlep akyeŋgim damunyeŋe akbela biwiyeŋe sândugeâk.

3 O Galalupne, nen âmâ yeŋgât nâŋgâm Anutu âlepŋe dâm hokboâk hokboâk mepainŋe memaen. Akto nennŋe ye biwiyeŋe Yesugâlânâk katbiâ kindo manbiâ sambelemap akto okot âlep agaŋgim gambiâ dondâ miawaktâp. Aregât pat nâŋgâm Anutuŋe wan akyeŋgiep aregât âlepŋe dâm mepaimŋe mendennŋe ârândâŋ akmap.

4 Aregât luâk âmbâle biknŋe yânŋande gasa akyeŋgimai akto umatŋe miawak yeŋgimbo hanâk dâm Yesugât lauŋe lokom âlepŋe manmai aregât den pat nâŋgâm Anutugât kâmot kepianŋe kepianŋe manmai are yeŋgât pat are makyeŋgimaen.

Anutugât hâuŋaet den.

5 Akto umatŋe ya miawak yeŋgiep aregât keinŋe hin. Anutuŋe agak meme âlepŋaet potat nenekmap aregât agak meme are ye hekat yeŋgiwerâm makto umatŋe miawagep. Akto Anutuŋe, “Nâŋgât kâmot Tesalonike kepian manmai are siân manman âlepŋân manbai.” dâm makto umatŋe miawakto hâk hilâlâm nâŋgâm hanâk lokom manbiâ aregât hâuŋe Anutuŋe yeŋgim damunyeŋe akbiâp.

6 Aregât Anutuŋe wan me wan mendo ârândâŋ akmap arekŋe siân luâkŋe umatŋe yeŋgimai are hainâk umatŋe yâk yeŋgimbo ârândâŋ akbiâp.

7 Akto areâk bo. Ye umatŋe lokomai nen olop biwinennŋe sândugeâkgât Anutuŋe siân menenekto manman âlepŋân manbaen. Akto sop aregât keinŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Sop bâinŋe Humonennŋe Yesu are lâuwâŋe huŋgun aŋdo himbimânba gem aŋelo kârikŋe olop kâlâp panmâ gewai.

8 Luâk Anutu bo nâŋgaŋmai akto Humonennŋe Yesugât den pat âlepŋe are nâŋgâm bo lokomai are âmâ hâuŋe umatŋe hamepŋe olowâk yeŋgiwiap.

9 Humonennŋande ikiŋe enemŋânba akto ikiŋe pagaleŋe kârikŋânba watyekto kâlâp bo bokbiap ain gem âmâ hâk hilâlâm humo nâŋgâm âgâmbiâ bâli bâli kârikŋe miawakyeŋgiwiap.

10 Akto sop ain Humonennŋaet kâmotlupŋe nengâlân pagaleŋe akto egâlian gogâleaŋ miawak nengiwiap are bunŋe miawagâkgât Yesuŋe togowiap ain nengâlân pagaleŋe mem agat agatŋe mem agatbiap. Akto nennŋe den pat makyeŋgienŋe biwiyeŋe Yesugâlân kali aregât yâk togowiawân meyekbiap. Sop ain nen akto ye olop biwinennŋe Yesugâlân kalion nennŋe Humonennŋe ektennŋe dâtŋe akto kotŋe mem agatmâ manmâ âgâwaen.

11 Are âlepŋe akmâ kârikŋe agâkgât Anutu hokboâk hokboâk ulilaŋmaen. Anutunennŋe damunnennŋe akmap yâkŋe yeŋgonlep are wan me wan makmâ hâreyi are bunŋe agâkgât meme akyeŋgimbo wan me wan magi are bunŋe miawakto biwiyeŋe Yesugâlân kali are mem metem âmâ âi humo membai.

12 Hain akbiâ âmâ Anutunennŋe akto Humonennŋe Yesu Kristo yetŋe damunyeŋe akmâ okot âlep akyeŋgimbela luâk âmbâle yânŋande yekmâ Yesu Humonennŋaet kotŋe mem agatmâ âmâ agak meme âlepŋe akbiâ ârândâŋ agâk hain dâm ulilaŋmaen.

2

Mitigât gasa kautŋe miawakbiapgât den.

1 O Galalupne, Yesu Kristo Humonennŋe Anutuŋe lâuwâŋe huŋgun aŋdo gewiap aregât akto nennŋe menduguakmâ penianŋbaengât keinŋe makyeŋgire nâŋgâŋet.

2 Luâk biknŋande, “Bâin. Humonennŋe togowiap aregât sopŋe tâlâguâp.” dâm yeŋgât, “Paulomaŋe kulem esennŋe ire kulemgombiâ mem togoen.” dâm heyeŋgimbiâ âmâ den are dowâk bo nâŋgâm biwiyeŋân sân sân bo akto âmâ den aregât bo nâŋgâwai.

3 Akto luâk âmbâle hianŋgi den makmâ hain dâmbiâ bo nâŋgâwei. Hin nâŋgâwei. Humonennŋe togowerâmboân âmâ sop ainâk âmâ ulik gulik amâ luâk âmbâle dondâ Anutugât hâkâŋ akmai hutyeŋân gâtŋe siâ miawakmâ luâk den koko den kârikŋe hamianŋmâ panbiap are wan me wan âlepŋe are gasa aganŋmâ hami aŋmâ âmâ Anutuŋe bâleŋân manbiap dâep yâkŋe soŋ miawakto sop humo tâlâguwiap.

4 Akto luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai arekŋe wan me wan kotyeŋe mem agatmai are yeŋgât dumyeŋân kinmâ âgâwiap. Hain akmâ wan me wan hârok nâŋgâmbiâ gembo nâŋgât nâŋgâmbiâ âgâk dâm wârakbiap. Dâ areâk bo. Luâk âmbâle hârok humoyeŋe akberâm nâŋgât kotne mem agatŋet dâm Anutugât sumbe emetŋân kinmâ nâ Anutu dâm tâwâim kinmâ âgâwiap.

5 Dâ den ire âmâ pup pup bo nâŋgâi. Nâ yeŋgâlân manmâ aregât keiŋe makyeŋgiân are nelâm yeŋgiâp mon?

6 Dâ hinŋe âmâ wan me wan siâŋe luâk are mendo bo miawagep aregât keiŋe nâŋgâmai. Akto luâk bâleŋe meme hinŋe bo miawakto âmâ sop bâiŋe tâlâgumboân âmâ miawakbiap.

7 Ire âmâ emelâk den koko luâk bâleŋande tigân âiŋe memap. Akto horat kalaŋmap yâkŋe tâgân hikom mendâp. Dâ irawot akto hulaŋ akto den koko luâk are tektekŋân miawakbiap.

8 Den koko luâk are tektekŋân miawakto âmâ Humo Yesuŋe lau biwiŋaet heakŋande den koko luâk are hâkokombo gewiap. Gembo ain âmâ Humo Yesu togowiapgât pagaleŋande erâm itiŋ gulam mendo bo akbiap.

9 Den koko luâk are yâkgât togo togogât keiŋe hin. Yâk âmâ Niambiŋe meme aganŋdo kârikŋe siâ me siâ keiŋe keiŋe olop miawaganŋmâ hianŋgimân kulem akto siâ me siâ dewunnennŋande bo ekmaen are membiap.

10 Akto den koko luâk togowiawân âmâ luâk bikŋe den bunŋaet keiŋe nâŋgâm heŋgemgom hâkâŋe dâm heŋgemgo nenekbiapgât dâp tâpâkom mesokmâ âmâ bâleŋaet pat akbai. Hain akbiâ âmâ den koko luâkgât togo togogât keiŋe mem miawakbiap.

11 Luâk bikŋe hain akmaigât Anutuŋe hianŋgigât memeŋe akto kautyeŋe gulip agâkgât kârikŋe makto miawakto hianŋgi are nâŋgâm bunŋe dâm nâŋgâm pâpkowai. Hain.

12 Akto areâk bo. Den bunŋaet kautŋe âmâ hâkâŋe dâm siâ me siâ bâleŋaet ukenŋe akmai luâk are yâk yeŋgâlân aregât hâuŋe togo yeŋgiâkgât hain are akbiap.

13 Galalupne, ye amâ hain bo akbai. Anutuŋe ulikŋân dondâ okot âlep akyeŋgim kepilâm yekmâ ikiŋe Heakŋe huŋgun aŋdo kaut yeŋân mendo den pat âlepŋe nâŋgâm agak meme âlepŋe akbai are nâŋgâm heŋgemgoep.

14 Anutuŋe hain nâŋgâep aregât Tesalonike gâtŋe bikŋe Humonennŋe Yesu Kristogât pagaleŋân manbai dâm huŋgun nengimbo den pat âlepŋe makyeŋgienŋe dowâk nâŋgâyi aregât Anutu mepaimŋe mem okot âlep nâŋgâm kotŋe mem agatennŋe ârândâŋ akbiâp.

15 Aregât den pat âlepŋe makyeŋgiyion me kulem esenŋân kulemgoennŋe nâŋgâyi are kârikŋe lokom manmâ âgâwei.

16 Kembunennŋe Yesu Kristo akto Ewenennŋe Anutu yâkŋe han kalem aknengim damunnennŋe akmandat arekŋe biwinennŋe bâliwopgât wât nengimbela tatmâ âgâwaen akto himbimân wan me wan âlepŋe aknengiwiapgât keiŋe maknengimbela biwinennŋe sândugemap.

17 Anutu hain arekŋe hinŋe gai meme akyeŋgimbo kambiamyeŋe humo agâk. Akto âi kârikŋe âlepŋe ketugum den âlepŋeâk makbiâ Anutuŋe yekto huraguâk.

3

Paulonŋe Anutuŋe tânnenguâk dâm makyeŋgiep.

1 O Galalupne, den bâiŋe hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Yeŋe Anutu nengât ulilaŋbiâ Humonennŋe tân nengumbo âmâ benŋe ulikŋân den makyeŋgienŋe ye nâŋgâyi are hainâk kepiaŋe kepiaŋe arim makyeŋgienŋe dondâŋe nâŋgâwai. Nâŋgâm amâ dondâŋe biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ Humonennŋaet den are dowâk sambelem humo akbiâp.

2 Akto nen arienŋe luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai dondâŋe âmâ biwiyeŋe Yesugâlân bo kali aregât luâk biknje han hioŋ bauŋ bâleŋe maleŋe akmai arekŋe menekberâmbiân âmâ Anutuŋe bâtyeŋânba mem kotgâ nenegâkgât Anutu ulilaŋbei.

3 Akto Humonennŋande âmâ wan me wan dâm hârem are miawakmap arekŋe Bâleŋe Amboŋe arekŋe meyekbop dâm kondo gembo tânyeŋguwiapgât bo pâp komap aregât Anutu hain akbiapgât nâŋgâmaen.

4 Akto ye den makyeŋgienŋe lokom manmâ ariwai aregât Kembugât akmâ yeŋgât han lâuwâ bo akmaen.

5 Aregât galama yeŋgât hin dâm Anutu ulilaŋbe. Amâ Humonennŋande Anutu ye okot âlep akyeŋgimap are akto Kristoŋe kârikŋe kinmâ umatŋe lokom tân nengumap are hekat yeŋgimenâ nâŋgâwai hain dâm ulilaŋdân.

Konam bo manbaengât magep.

6 O Galalupne, Humonennŋe Yesu Kristoŋe makniŋdo den dâtŋe umatŋe ire makyeŋgienŋe nâŋgâŋet. Yeŋgâlân gâtŋe siâŋe konam manmâ âi bo memai. Are den makyeŋgiyion are bo lokomai luâk are olop bo manbei.

7 Akto nennŋe yeŋgât hutyeŋân manmâ nennŋe dâp keiŋe katmâ âiâk memâk memâk malion are ekmâ nâŋgâyi.

8 Akto nennŋe sot hâu bâlâk yân bo mem neyion wan me wan nengimbiâ hâk hilâlâm yeŋgiwâen dâm hândâk hilâm âi wan me wan ketugum yeŋgienŋe siâŋe puli nengimbiâ are mem sot hâuŋe aregât yeŋgiminiyion.

9 Akto nen hain bo agion dâine ârândâŋ akbop. Akto Anutuŋe sot hâuŋe bo yeŋgiwei dâm bo makmâ hâre nengiep. Bo. Nen âmâ yeŋe nenekmâ hain aknetgât sot hâuŋe yeŋgiminiyion.

10 Akto yeŋgâlai manmâ den hin dâm makyeŋgiyion, “Luâk âmbâle bikŋe konam akbiâ âmâ sot are bo yeŋgiwei.” dâm makyeŋgiyion.

11 Gârâmâ hinŋe yeŋgâlaiwa den hin togombo nâŋgâyion. Luâk âmbâle bikŋande konam akmâ siâgât âi bâleŋe mâŋgim âiyeŋe hepunmâ yân mandâi dâmbiâ nâŋgâyion.

12 Luâk âmbâle hainare yeŋgât âmâ Humonennŋe Yesu Kristogât den sami hin dâm makyeŋgienŋe nâŋgâm heŋgemgowai, “Ye âlepŋe heŋgemgom âiyeŋe yeŋeak âi mem sot mem nembai. Dâ yân âmâ bo tatbei.”

13 Akto ye hârok hin makyeŋgire agak meme âlepŋe are hokboâk hokboâk akmâ manmâ âgâwei. Akto bo hâkâŋ akbei.

14 Den kulem esennŋe ire kulemgoân ire luâk âmbâle siâŋe hâkâŋ akmâ hepundo âmâ yeŋgâlânba watbiâ aŋun aŋgiâk.

15 Akto gasa agaŋŋetgât bo maktân. Dâ amâ yaiwâk agaŋbiâ biwiŋe purik kato gala agaŋbiâ ye olop manbeigât maktân.

Den bâiŋe.

16 O Galalupne, yeŋgât Humonennŋe ulilaŋbe. Humonennŋe âmâ Lumbe Amboŋe wâtŋe aknengim biwinennŋe mem sândugemapŋe biwiyeŋe sândugeâkgât hokboâk hokboâk bikenba bikenba ikiŋe sândukŋe totokoyekto ârândâŋ huragum yem âgâwiâp. Akto Humonennŋe ye olop manmâ âgâwei dâm ulilaŋdân.

17 Galama, nâ Paulo, nâŋe luâk siâ magaŋdere yu kulemgoâp. Dâ den biknje ire nunak kulemgoân. Nâŋgât bât tirip ire ekmâ nâŋgâm heŋgemgowei. Ire amâ Paulogât bât tiripŋe hain nâŋgâŋet.

18 Humonennŋe Yesu Kristoŋe ye hârok okot âlep akyeŋgim damunyeŋe agâkgât ulilaŋman.

1 Timoteo

Den hiaŋgi aregât keiŋe.

1 O galane Timoteo nâmâ Paulo, Anutuŋe âi makmâ hâreniŋepgât Yesu Kristogât laugât Aposolo âi meman. Amâ Anutuŋe heŋgem nengumapŋe akto Yesu Kristoŋe dumnenŋân kilepgât nâŋgaŋmâ manmaen yâk lâuwâ lâuwâ âi ire niŋiat.

2 Timoteo nanne gâŋgât kulem ire kulemgogiŋdân. Anutu Ewenenŋe akto Kembunenŋe Yesu Kristo yâk yetŋe han kalem âlepŋe akgiŋmâ damunge akbela biwige sândugeâk.

3 Nâ Makedonia hânân ariwerâm akmâ âmâ makgiŋân aregât hain akben. Amâ luâk biknande hutyeŋân kinmâ den aŋgâ siâ makyeŋgiyi yâk makyeŋgimenâ hepunbai.

4 Yâk bem patŋe kâmotŋe kâmotŋe makmâ gam mali yâk yeŋgât kotyeŋe makmâ magaŋgi goaŋgi akbiâ âmâ den gulip milip bunŋe bo are miawakto Anutu nâŋgaŋmâ hoŋ bawa manmaen are gembo bâlimap.

5 Gârâmâ Anutuŋe makmâ hârenengiep are hin akmaen. Han lâuwâ bo akmâ âmâ biwi kau kau akmâ Yesu nâŋgaŋmâ manmâ pâŋân mem kepilâmaengât biwi konok akmaen.

6 Dâ luâk biknande âmâ den are hâkâŋ akmâ yeŋaet den are makmâ mem magaŋgi goaŋgi akbiâ bunŋe bo miawakyeŋgiep.

7 Yâk hain akmâ hin makmai, “Nen Mosegât den kârikŋe are makyeŋgienŋe nâŋgâwai.” dâm âmâ wan me wan ire bunŋe dâmai den aregât keiŋe bo nâŋgâm heŋgemgoyigât gulip makmâ manmai.

Den kârikŋe arekŋe dosanenŋe mem miawakmap.

8 Gârâmâ nenâmâ den kârikŋe aregât hin nâŋgâmaen. Den kârikŋande agak meme âlepŋe are mem miawakmap aregât den kârikŋe nâŋgâenŋe ârândâŋ akmap.

9 Den kârikŋe are luâk dosa bâlâk manmai yâk yeŋgât bo. Anutuŋe âmâ den kârikŋe hingât kalep. Luâk Anutugât den hâkâŋ akmâ komai me Anutu hamiaŋmâ agak meme bâleŋe akmai me biwi heleŋ olop manmai me ewe memelupyeŋe hilip yeŋgum bugâ yeŋgumai.

10 Me luâkdâ âmbendâ yeŋgât pat hâremai me luâkŋeak egâliaŋ bâleŋeâk akmâ biknje meyekmâ puligât kâmbu meyekmai me den hiaŋgimai me Kembugât kotŋe konmâ âmâ hiaŋgimân makmâ kârigemai. Me siâ me siâ biknje den bunŋe gasa agaŋmai yâk yeŋgât âmâ Anutuŋe makto den kârikŋe arekŋe bâleŋe yeŋe mem miawakyeŋgimap.

11 Akto den bunŋe gasa agaŋmai amâ den bunŋe are amâ Anutu manman âlepgât amboŋe yâkŋe den pagaleŋe olowâk niŋep arekŋe hain makmâ miawaktâp.

Yesuŋe Paulo dosaŋe hepunaŋmâ âi âlepŋe waŋep.

12 Kârikŋe niŋmâ mem kârikŋe ketugunegep Kembu nenŋe Kristo Yesu yâk mepaimŋe meman. Yâkŋe nâŋgâniŋdo ârândâŋ akto tân nugum âi ire niŋep.

13 Gârâmâ nâ ulikŋân Yesugât nâŋgâre gembo yâk makmâ gasa agaŋmâ luâklupŋe gasa akyeŋgire hanâk dâm nâ Kembugât keiŋe pâpkom manmâ bonâŋgaŋmâ malângât han kalem akniŋmâ okot nâŋgâniŋmâ yai nuguep.

14 Yai nugum han kalemŋe nâŋgâlân lugumbo pikto Kristo Yesu nâŋgaŋmâ okot âlep aganbiangât kârikŋe niŋep.

15 Den ire bunŋe akmâ sambelem ariâk. Arimbo ârândâŋ akbiâp. Yesu Kristo amâ nen bâleŋe akmâ hâkŋe hâkŋe akmaen nen heŋgem nenguwiapgât giep. Akto hâkŋe hâkŋe akmaen nengât âgâ âgâŋe amâ nâ ire.

16 Gârâmâ Yesu Kristoŋe yai nugum han kalem umatŋe niŋep, a yân bo. Nâ bâleŋe meme luâk yeŋgât kautyeŋe nâ han kalem niŋdo luâk beirâ are ekmâ nâŋgâm amâ Yesu Kristo nâŋgaŋmâ kepilâmbiâ manman kârikŋe yeŋgiwiapgât hain akniŋep.

17 Manman kârikŋaet Kembu humo bo mombiap akto bo ekmaen Anutu konok yâkgât kot pat egâliaŋ pagaleŋe are yem âgâwiâp kârikŋe. A bundâk.

Timoteo âigât bugâ mem kârikŋe akmâ manbiapgât magep.

18 Timoteo nanne gâ hain akniŋmat gâŋgât den umatŋe hin makmâ giŋân. Gâ

den ire mem manmâ âmâ luâk biknande gâ wan akbiatgât den guguyi den arekne kârikne ginjdo âigât bugâ mem kârikne akmâ manben.
19 Hain akmâ manmâ Kristo nângangengât hainâk nângangmenâ han biwige kau kau akmâ tatginjmâ âgâwiâp. Dâ luâk biknande han kau kau manman dâp are hamiangigât Yesu nângangbiâ nângâ nângâ yene tatyengiep are hulang akto bâliyi.
20 Yâk yengâlân gâtne luâk siâ Himenaio akto siâ Alesande yâk lâuwâ are Hiangi Amboŋande hâk hilâlâm yetkimbo Anutugât kotne hâkâŋ akmandat aregât agak meme are hepuletgât yâkgâlân katyelegân.

2

Yesugât kâmotlupŋande ulilaŋbaigât den.

1 Galane, nâ den ire nângâre umatne akmapgât makginjbe. Kâmotlupgande Anutu ulilaŋberâm âmâ hin akbei. Hokboâk hokboâk Anutugât nângangbiâ ârândâŋ akmapgât mepaimne membei. Akto luâk âmbâle hârok yâk Anutune tânyengguâkgât ulilaŋbei.
2 Luâk kembu, kiap, gawaman hârok tânyengguâkgât ulilaŋbei. Aregât luâk humomolupnennŋande damun nenne akbiâ âmâ âlepne lumbe kaknân manmâ Anutugât lau lokoenne biwinenne sândugembo luâk biknande nângâ nengimbiâ âgâwiâp.
3 Are amâ âlepne akbiap. Akto Anutu hengem nengumap yâkne are nângâmbo ârândâŋ akmap.
4 Anutune âmâ luâk hârokne den bunne nângâmbiâ hengemgo yekbiapgât egâliaŋmap.
5 Anutu konok manmap. Akto Anutu akto luâk hut nennân mendugu nenekbiapgât luâk konok kindâp, Yesu Kristo yâk luâk agep mannengiâp.
6 Yâkne manmanne bo gangerâm âmâ nen hârokgât sumbe nenne agep. Aregât patne amâ sopnân miawagep.
7 Aregât Anutune nâ pat aregât keine makmâ miawakyengiwiangât Aposologât âi ninep. Âi ninmâ Yuda luâk bo manmai den bunne nângangbaigât makmâ hârenineŋep. Den are bo hiangim âmâ bundâk maktân.
8 Galane, hingât nângâre humo aktâp. Kepianne kepianne hânne hânne gasa bo agangim âmâ bâtyene mem agatmâ Anutu ulilaŋbei.
9 Dâ âmbâi yengât hin maktân. Yâkne hâk peke egâliangne olop bo luguakmâ âmâ yenaet nângâmbiâ gembo kângom manbei. Dâ kautyene dumutne kulem melem dondâ me donet me hâk peke puline âgâne are bo mem manbai.
10 Gârâmâ hin mem manbei. Âmbâle nen Kristogât kâmot manmaen dâmaine âi âlepne membiâ ârândâŋ akbiâp.
11 Âmbâlene luâk yengât amuk yenân manmâ kângom ondop katmâ nângâ nângâ âi membei.
12 Âmbâle siâne Kristogât keine hekat yengiwerâm akbiap arekne luâk ewangi yekmâ kinbiâp dâm aregât nângâre bo ârândâŋ aktâp. Aregât hain bo akbiâp. Yâk yân kângom yonâk manbiâp.
13 Amâ Anutune Adam âmâ ulikŋân mem miawagep. Dâ âmbenne Ewa amâ yâkgât haminân mem miawagep.
14 Akto Adamne Hiangi Amboŋaet den bo nângâep. Âmbennande âmâ Hiangi Amboŋaet den nângâm Anutugât lau kondo lau koko are miawaganep.
15 Dâ âmbâle âmâ Kristo nângangmâ han kalem olop manmâ han kau kau manmâ yenaet nângâmbiâ gembo âmâ nanang membai amâ Anutune hengemgo yekbiap.

3

Yesugât kâmot damunlupyeŋaet den.

1 Luâk siâne nâ Kristogât kâmot damunyene akbiangât âi membe dâwiap amâ are nângâenne ârândâŋ akmap.
2 Gârâmâ Kristogât kâmotgât damunnenne luâk are âmâ hin akbiâp. Dosa bâlâk manmâ âmbâle konok olop manbiâp. Akto han biwine damunne akbiâp. Akto akmâ hilipko hilipko bâlâk âlepne manbiâp. Akto lombo togombiâ dowâk tânyengguwiâp. Akto luâk âmbâle Kristogât keine makyengimbo nângâmbiâ ârândâŋ akbiâp.
3 Waiŋ tune dondâ bo nembiâp. Bugâ koko bo akmâ âmâ lumbene akto yeukne akbiâp. Akto kâmotlupne potalaknetgât bo

makbiâp. Akto puli sikumgât bo makmâ tâgâi akbiâp.
4 Ikiŋe ginbailupŋe damunyeŋe akto ârândâŋ akbiâp. Akto nan baratlupŋe makmâ miwindiyekto lau lokom nâŋgaŋbiâ ârândâŋ akbiâp.
5 Dâ yâk ginbailupŋe ârândâŋ bo damunyeŋe akbiap âmâ yâkŋe gain gain akmâ Anutugât kâmot damunyeŋe akbop?
6 Akto siâŋe hinŋeâk Yesugâlân han biwi katmâ manbiapŋe amâ dâtŋe memegât âi bo membiâp. Gârâmâ dâtŋe meme âi membiap âmâ âgâ âgâŋe akto Anutuŋe makmâ Hiaŋgi Amboŋe sârekoep hainâk aganbopgât.
7 Dâ yâkŋe wan me wan mendo luâk âmbâle Anutugât kâmolân bo dewatiyi yâkŋe nâŋgâmbiâ ârândâŋ akbiâp. Yâkŋe makmâ sârekombiâ Hiaŋgi Amboŋande biwiŋe mem gâlikombo yâkgât hami komân âgâmbo membomgât.

Biwigât âi meme luâk yeŋgât den.

8 Bât tângo yâkŋe gai hainâk giriŋ hembalik bâlâk manbiâp. Ele omai olop bo manbei. Waiŋ tu humoâk bo nembei. Puli sikumgât bo makmâ tâgâiakbei.
9 Akto Kristogât keiŋe yoŋâk manmâ gaep are pâŋân mem han kau kauân makyeŋgimbiâ miapŋân miawakbiâp.
10 Gârâmâ ulikŋân mem dop koyekbiâ agak memeyeŋe ekbiâ huragumbo âmâ âlepŋe bât tângogât âi membei.
11 Âmbenlupyeŋe hainâgâk kâŋgom manbei. Ele omai bo akbei. Han biwiyeŋe damunŋe akbiâ ârândâŋ akbiâp. Akto wan me wan mem manbiâ âmâ bunŋe miawakbiâp.
12 Dâ bât tângo luâk arekŋe âmâ âmbâi konok olop manbiandat. Nan baratlupŋe ginbailupŋe damunyeŋe âlepŋe akto huraguwiâp.
13 Amâ hingât. Bât tângo are âiŋe âlepŋe membiâ âlepŋe akto kin kin âlepŋe kin yeŋgiwiâp. Akto Yesu Kristo gâlân dewatim kinmâ âi mem heŋgemgowai.

Anutugât âi memeŋaet keiŋe.

14 Nâ gâŋgâlân dowâk togowerâm nâŋgân gârâmâ hanâk den ire kulemgogindân.
15 Siâ me siâŋe hiko nekto mandere kâlep akto Anutugât kâmot damun yeŋe akbiatgât keiŋe pâpkowâtgât yu kulemgoân. Akto Anutu manman Amboŋe yâkgât kâmot âmâ den bunŋe mem manmâ den bunŋaet tân akto keiŋe mandâi.
16 Humogât keiŋe amâ nâŋgâ nâŋgâgât dop bo. Hin. Yâk luâk akmâ nengât hâk mem miawagep. Akto Heakŋande yâkgât keiŋe mem miawakto ârândâŋ agep. Aŋeloŋe egi. Yuda luâk bo manmai yâk yeŋgâlân arim makyeŋgienŋe nâŋgâyi. Makyeŋgienŋe hânŋe hânŋe luâk âmbâle manmaiŋe nâŋgaŋi. Akto Anutuŋe yâk mendo pagaleŋân âgâm mandâp.

4

Hiaŋgi dengât keiŋe.

1 Anutugât Heakŋande hin kârikŋeâk makmâ miawagep. Beirâ luâk bikŋande Kristogât keiŋe hepunmâ han gulipgât den sinduk baniaraŋe makmai are nâŋgâmbiâ humo akto watmâ lokowai.
2 Lokom âmâ hanyeŋe hiaŋgim manbaigât kâlâpŋe oepgât hin dâm makyeŋgimai.
3 Âmbâi bo mem luâk sigan manmâ sot bikŋe bo nem aregât sapa meaŋgim manbai. Sot are amâ luâk âmbâleŋe Kristo nâŋgaŋmâ den bunŋe nâŋgâmaenŋe mepaimŋe meaŋmâ nemaengât Anutuŋe kat nengiep.
4 Are amâ Anutuŋe wan me wan liulep are amâ âlepŋe dâmaen. Âlepŋe dâm mepaimŋe meaŋmâ bo hamiaŋmâ panbaen.
5 Amâ Anutuŋe ketuguep hârok amâ Anutugât denŋande miapŋân miawak yekto Anutu mepaimŋe mem meakmâ mandenŋe ârândâŋ akbiâp.
6 Gâmâ Kristogât kâmot den are makyeŋgim âmâ Yesu Kristogât hoŋ manman luâk den loko loko olop manbiat. Akto Yesu nâŋgaŋmaengât den pat akto Kristogât keiŋe nâŋgâm gaen. Arekŋe han biwigaet tân akginjdo manben.
7 Dâ hâŋge den yânŋe makbiâ Anutuŋe nâŋgâmbo bo ârândâŋ akmap are bo nâŋgâyeŋgiwen. Amâ hâkâŋe dâwen. Dâ Anutu nâŋgaŋmâ manbengât hangande owâiwen.

8 Aregât hâk nennŋe owâiâkgât âi meme
arekŋe bunŋe bo tân nengumap. Dâ
han biwi mem owâim Kembu nâŋgaŋmâ
egâliaŋ agaŋmai amâ bunŋe. Arekŋe hânân
iren manmaen akto manmâ himbimân
manbaengât kârikŋe nengiâk gât tân
nengumap.
9 Den are bunŋe dondâ. Aregât luâk
âmbâleŋe are nâŋgâmbiâ humo agâkgât
nâŋgân.
10 Akto aregât bunŋe memegât âi
humo memaen. Amâ Anutu man-
manŋe yâkgât nâŋgaŋmâ mandenŋe bi-
winenŋe owâiŋe akmap. Yâkŋe âmâ luâk
âmbâle hânŋe hânŋe manmai yâk yeŋgât
heŋgemgoyekbiapgât mandâp. Akto nennŋe
nâŋgaŋmaen nen heŋgemgo nenekmap. A
Bundâk.
11 Yu maktân ire hârok makmâ
hekatyeŋgiwen.

Timoteogât âi memeŋaet den.

12 Galane, gâ luâk sigan mandât aregât
luâk biknande gâŋgât nâŋgâmbiâ bo gewiâp.
Gârâmâ han kalem olop Kristo nâŋgaŋmâ
den ârândâŋâk makmâ agak meme salek
han kau olop memenâ agak meme âlepŋe
nâŋgâm heŋgemgowei.
13 Nâ togowian aregât lâmgom manmâ
âmâ Anutugât den kulemŋe oyaŋmenâ
nâŋgâwei. Akto aregât keiŋe makmâ
potatmâ yeŋgim manben.
14 Ulikŋân dâtŋe meme luâkŋe bâtyeŋe
gâŋgâlân katmâ gâ wan akbiatgât makmâ
hâregini are gulip akbopgât damunŋe ak-
ben.
15 Gâ aregât nâŋgâm hanoko akmâ âige
mem manmenâ bunŋe miawakto ekbiâ
ârândâŋ akbiâp.
16 Akto guge han biwige damunŋe akmâ
Kristogât keiŋe makyeŋgimat are ârândâŋ
târârâgâk damunŋe kinben. Den are paŋâk
mem manben. Hain akbialân âmâ denge
nâŋgâmai yâk akto guge hârok manman
âlepŋân togowai.

5

Âmbâi kambut yeŋgât den.

1 Galane Timoteo, luâk sâmbâ siâŋe wan
me wan siâ mendo ârândâŋ bo akto âmâ
yeukŋân magaŋmâ ewege agaŋmat hainâk
agaŋmenâ agak meme âlepŋeâk membiâp.
Luâk sigan tân yeŋguwerâm âmâ emige
teuge akyeŋgimat hainâk akyeŋgiwen.
2 Akto âmbâi sâmbâ tân yeŋguwerâm
memege agaŋmat hainâk akyeŋgiwen. Akto
âmbâi sigan âkâ hainâk tâulupnerâm gugaet
damun kinmâ luâk âmbâle dewunyeŋân
den siâ me siâ makyeŋgiwen.
3 Akto âmbâi kambut ginbailupyeŋe bo
manmai are nâŋgâ yeŋgimenâ humo akto
tânyeŋguwen.
4 Dâ âmbâi kambut siâŋe âmâ nanŋe
baratŋe bâgilupŋe manbai are bo
tânyeŋguwen. Nan barat bâgilupŋande
âmâ Anutuŋe makmâ hâreyeŋgiep den are
lokom amâ luâk âmbâi sâmbâ damun yeŋe
akbei. Hain akmâ umbuŋân ewe meme
yeŋande tânyeŋguyigât hâu kutigitbei. Are
âmâ Anutuŋe nâŋgâmbo ârândâŋ akbiap.
5 Dâ âmbâle kambut ikiŋeâk manmâ
Anutu nâŋgaŋdo biwiŋe owâiŋe akto
hândâk hilâm Anutu tân nuguâk dâm
ulilaŋmap.
6 Dâ âmbâi kambut siâ hâkŋe egâliaŋmap
âmâ hâkŋe golâ mandâp dâ biwiŋe emelâk
moep.
7 Den are makmâ kârigem makyeŋgimenâ
nâŋgâm dosa bâlâk manbei.
8 Gârâmâ siâŋe emi teu me meme ewe
me ginbailupŋe bo tânyeŋgumap arekŋe
Kristo nâŋgaŋep are hâkâŋ akmâ âmâ luâk
biknande Kristo bo nâŋgaŋmai yâk yeŋgât
dosa ewangim akmap.
9 Âmbâi kambut siâŋe hombaŋŋe 60 akto
âmâ luâk konok olop malep hainareâk
kepilâm kotŋe kulemgowen.
10 Akto wan me wan miep aregât
keiŋe miawagâkgât hin aikowen. Nanaŋ
meyekmâ âlepŋe damun yeŋe akmâ gaep
me bo? Me lombo yâkgâlân togombiâ
damun yeŋe agep me bo? Kristogât kâmot
me umburuk manmai tân yeŋguep me bo?
Me han kalem âi keiŋe keiŋe miep me bo?
Keiyeŋe hain ekmâ nâŋgâm âmâ kotyeŋe
kulemgowen.
11 Dâ âmbâi kambut sigan amâ kotyeŋe
âmâ bo kulemgowen. Yâkŋe makginbiâ
borâwen. Hain are yâkŋe manmâ âmâ
Kristo nâŋgâm hâkâŋ agaŋmâ âmâ luâk
memberâm akmai.

12 Hain akmâ âmâ ulikŋân den makmâ hâreyi are gulip kombiâ dosa yeŋe miawakbop.
13 Akto areâk bo. Âmbâi kambut sigan âi bâlâk manmaigât gulip milip akmâ konam manmai. Konam akmâ emet hârok âgâm den kâmbu mem den bo makmakŋe are makyeŋgimai.
14 Aregât nâ hin maktân. Gasa nenŋande nengât makto gewâengât âmbâi kambut sigan yâkŋe luâk mem nanaŋ damun yeŋe akmâ emet yeŋân lâmgom tatbei.
15 Dâ emelâk âmbâi kambut sigan bikŋe âmâ Hianŋgi Amboŋaet dâp tâlim gulip agi.
16 Akto Kristogât kâmotlupŋande puli yân panbâigât kambut gupin bunŋe areâk tânyeŋguwaigât lâulupyeŋe Yesu nâŋgaŋmaiŋe tâuyeŋe kambut are tângowei.

Yesugât kâmot yeŋgât damunlupyeŋe yeŋgât den.

17-18 Anutugât kâmot damunlupyeŋe yâk yeŋgât hin makginŋdere nâŋgâ. Anutugât denŋande hin dâep, “Gâŋgât bulimakaoŋe seŋgo bunŋe tâlim hâkŋe gagaiâkgât âi mendo âmâ gâŋe bulimakaoŋe sot nembop dâm launŋe bo dâgâm gisapkowen.” Akto siâ hin, “Âi meŋginŋmap luâk arekŋe âi hâuŋe mendo âmâ ârândâŋ akmap.” Aregât Kristogât kâmot yeŋgât luâk kautlupyeŋe âi mem manmâ Kristogât keiŋe makyeŋgimbiâ âmâ hâuŋe yeŋgim nâŋgâ yeŋgimbiâ humo akbiâp.
19 Luâk konokŋe damun siâ den âiân katberâmbo bo nâŋgaŋben. Luâk lâuwâ me âlâwuŋe makbiâ âmâ nâŋgâm heŋgemgowen.
20 Dâ damunyeŋe bikŋande hanâk hanâk kautyeŋe orem bâleŋaet agak meme yeŋe gangerâm mem manbiâ âmâ Kristogât kâmot yâk yeŋgât dewunyeŋân makmâ miwindikmenâ bikŋande are ekmâ hamewakbai.
21 Nâ Anutu akto Yesu Kristo yâk yetgât dewunyetŋân akto aŋelo bikŋe Anutuŋe potatyegep yâk yeŋgât dewunyeŋân hin makmâ hâreginŋdân. Den makginŋdân ire yaiwâk damun akmenâ bo gewiâp. Hain akmâ guge hangaet luâk âmbâle siâ me siâ ewangiak gowangiak bo akyeŋgiwen.
22 Akto gâŋe Kristogât kâmot damunlupyeŋe yâk yeŋgât âi yeŋe dowâk bo yeŋgim bâtge kautyeŋân bo katben. Hain akmenâ âmâ yâk yeŋgât dosaŋe gâŋgâlân âgâwopgât. Guge han biwige akto hâkge damun akmenâ kau kau yembiâp.
23 Gâ tepgân gigimapgât akto hâk hilâlâm manmatgât tuâk bo nemben. Waiŋ tu are getek nemben.
24 Luâk bikŋe yâk yeŋgât bâleŋe aregât keiŋe nâŋgâm dowâk heŋgemgomaen. Dâ bikŋe âmâ yâk yeŋgât bâleŋe tigâk yemapgât beirâ miawakmap.
25 Aregât dop hainâk agak meme âlepŋande âmâ tektekŋân miawakmap. Dâ hain bo akmapgât tiwâk yem âgâwiapgât dop bo tatâp. Beirâ miawakmâ kinbiap.

6

Hoŋ manman yeŋgât den.

1 Hoŋ bawa hârokŋe Anutugât kotŋe akto den pat âlepŋe bâliwopgât luâk kembulupyeŋe yekmâ kâŋgoyeŋgiwei.
2 Dâ luâk kembulupyeŋe Kristo nâŋgaŋi âmâ yâk yeŋgât hoŋ bawalupyeŋande hin bo nâŋgâwei, “Kembulupnenŋe Yesu nâŋgaŋbiâ dop nenŋe konok agep aregât lauyeŋe bo lokowaen.” hain bo nâŋgâwei. Bo. Luâk kembulupnenŋe Kristogât nâŋgaŋbiâ han kalem akyeŋgimaengât hoŋ bawa âi owâiâk akyeŋgienŋe ârândâŋ akbiap. Hain dâwaigât gâ den are makmâ makyeŋgim mem kârikŋe ketugu yekben.
3 Dâ luâk siâŋe den are makmâ hilipkom den aŋgâ makmâ Kembu nenŋe Yesu Kristo yâkgât pat âlep den hâkâŋ akmâ denŋande heŋgem nengumap are hamianŋmap yâkgât hin nâŋgâwaen.
4 Yâk âmâ ikiŋe nâŋgâ nâŋgâŋe mem agatmâ han gulip akmâ kâmotnenŋe potalakŋet dâm hâre hâregât den are egâlianŋdo humo akmap. Akto den yânŋe magaŋgi goaŋgi akŋet dâm egâlianŋmap. Hain arekŋe egâlianŋ bâleŋe miawakmap. Akto luâk âmbâle bikŋande den are nâŋgâm potalakmâ galagât hogo hogo hâk yeŋe tunmâ nâŋgâ aŋgimbiâ gemap.
5 Akto gai luâk bikŋande han nâŋgâ nâŋgâ yeŋe bâleŋe higenŋe akto den bunŋe bâlâk

manmâ nen Anutugât lau lokom mandenŋe puli sikum miawak nengiwiap dâm bembegât pat nâŋgâmbiâ humo akto gulip manmai.

Hângât puli sikumgât den.

6 Akto puli sikumgât hin makbe. Anutugât nâŋgâenŋe humo akto launŋe lokomaen âmâ bundâk hâk tângo peninengimbo horat korat bâlâk mem maniâm.
7 Amâ hingât. Memelupnennŋande menenegiân âmâ hâk hololok miawagion. Akto manmâ mombaenân âmâ hainâk hâk hololok Humogâlân ariwaen.
8 Aregât sot akto hâk pekenennŋe ârândâŋ tatnengimbo nâŋgâennŋe ârândâŋ akto maniâm.
9 Dâ biknande puli sikum humo mem mannerâm manbai yâknŋe egâlianŋ bâlenaet lâm kâli kâliân gembiâ ewuyekbiap. Ewuyekto siâ me siâ yânnaet keinŋe egâlianŋ bâlenŋe nâŋgâmbiâ arekŋe katipyenŋgum mem bâliyekbiap.
10 Puli sikumgât egâlianŋ gogâlianŋ arekŋe bâlenŋe hârokgât tânnŋe miawakmap. Aregât luâk biknande puli sikumgât egâlianŋbiâ humo akto Kristogât den pat hâkâŋ akmâ hepunmâ puli memberâm akmâ manbiâ âmâ hâk hilâlâm humonŋe penâyenŋgimap.
11 Dâ gâmâ Anutugât luâk manmat aregât siâ me siâ hainare hamianŋben. Manman âlepnŋe egâlianŋmâ Anutugât lau lokom Kristo nâŋganŋmâ han kalem kârikŋe olop manman akberâm aregât kârikŋe akben.
12 Akto Kristogât keinŋe miawagâkgât bugâgât âi kârikŋe mem manben. Akto ulikŋân Kristogât kâmotlupŋande makmâ hâreginŋbiâ nâŋgâm luâk âmbâle dewunyenŋân magen den are lokom manman kârikŋe panâk memben.
13 Anutunŋe siâ me siâ manman golâ yenŋgimap yâkgât metenŋân akto Yesu Kristo kiap Pilatogâlân den kârikŋe bunnŋe magep yâkgât metenŋân makmâ kârigeginŋdân.
14 Hin. Den kârikŋe lokom manmenâ biknande gekmâ gâŋgât makbiâ gewopgât kârikŋeâk kinmenâ Kembunennŋe Yesu Kristo togowiâp.
15 Aregât sopnŋe Anutu pagalenŋe Amboŋe akto Kârikŋe Amboŋande makto miawakbiâp. Yâk âmâ luâk kembu yâk yenŋgât Kembu humo. Akto agat agatnŋe yâk yenŋgât kautyenŋe humo.
16 Yâk ikinŋak ulikŋân bak manmâ gaep akto momo bâlâk manmap. Akto pagalenŋe humo nen bo arimaenân ain manmap. Yâk luâk siânŋe bo egep. Akto ekbaengât dâp bo tatâp. Yâk luâk hârokŋe kotnŋe konmâ mem agatmâ dennŋe lokombiâ yâkgât kot pat sambelem arimbo damunnennŋe akmâ âgâwiâp. A bundâk.

Luâk puli sikumdâ yenŋgât den.

17 Luâk hângât puli sikum humo umalâk yeyenŋgimap yâk makyenŋgimenâ hâkyenŋe bo mem agatmâ siâ me siâ bâliwiap aregât nâŋgâm imâ tân nengumbo manman nennŋe miawak nengiwiap dâm bo nâŋgâwei. Dâ Anutunŋe unsambe humo nengimbo heronŋe maronŋe manmaen yâkgâlân nâŋganŋbiâ biwiyenŋe humo akbiapgât makyenŋgiwen.
18 Akto luâk sikumdâ hin makyenŋgiwen. Han kalem akmâ agak meme âlepnŋe mem siâ me siâ hâu bâlâkgât yenŋgiwei.
19 Hain akmâ âmâ manman kârikŋe siân miawak yenŋgiwiapgât keinŋe katmâ manbei. Katmâ manmâ âmâ beirâ manman bunnŋe membai.

Paulonŋe Timoteo mem kârikŋe ketuguep.

20 O galane Timoteo, gâ Kristogât keinŋe makginŋion aregât pat damun akmâ mem manben. Akto luâk siânŋe Anutugât pat hâkâŋ akmâ nâŋgâ nâŋgâgât den henŋgemgone dâm maganŋgi goanŋgi akmâ hilip kombiâ bunnŋe bo miawakto den are hâkânŋe dâwen.
21 Luâk hainare akmainŋe âmâ Kristogât keinŋe nâŋgâwerâm ewum hâuŋgomai. Anutugât han kalemnŋe yenŋgâlân yembiâp.

2 Timoteo

Paulonge Timoteogât akmâ Anutu ulilangep.

1 O galane Timoteo, Paulo nâ Yesu Kristo yâkgât Aposolo. Anutunge emelâk Yesu Kristogât manman âlepnge makmâ hâriepgât nâ Aposologât âi ninjep.
2 Timoteo nune nanne dâm gogondân gâŋgât kulem ire kulemgoginjdân. Anutu Ewenennge akto Kembu nennge Yesu Kristo yâknge damunge akmâ han kalem akmâ tân gugum okot nâŋgâginjbela biwige gembo sânduknge akbiâp.

Paulonge Timoteo kârikŋe kilepgât Anutu mepaimŋe miep.

3 Bâgilupnande han kau akmâ Anutugât lau lokoyi yâk yenggât Anutu nâŋganjmâ han kau akmâ Anutugât lau lokoman. Yâk hokboâk hokboâk gâŋgât akmâ mepaimŋe aganjmâ ulilanjman.
4 Amâ ulikŋân indem tâgâiak humo agen aregât nâŋgâm âmâ hilâm hândâk nâŋgâ giŋmâ gektere heroŋe maroŋe miawakniŋâk dâm mandân.
5 Akto nâŋgâginjdân ainâk gai deige Rosi akto memege Eunike Kristo nâŋganjbela yetgât biwi kat kat nâŋgân are hâtikom gâŋgâlân gai yendâp hain nâŋgân.
6 Aregât nâ nâŋgâginjmâ makbe. Nâ bâtne kautgân katere Anutunge wâtŋe giŋep are nelâmginjbopgât utungomenâ utunnjeâk miawakginjbiâp.
7 Amâ Anutunge wâtŋe nengimap amâ hamewakmâ manbaengât bo nengiep. Kârikŋe olop akto han kalem olop akto han biwi damun aknegât nengiep.
8 Aregât gâ Kembunennjaet pat makmâ hulanjdâm anjun bo anjgiwen. Akto nâ yâkgât akmâ tâknge hikonekbiâ lope kâlegen talân nâŋgât akmâ anjun bo anjgiwen. Gâ Anutunge kârikŋe ginjbiap nâ hâk hilâlâm nâŋgâman a hainâk akmâ pat âlepgât dengât akmâ hâk hilâlâm kakŋân manben.
9 Yâknge menjâlenenekmâ den patŋe âlepŋande olonjnenegep. Are âmâ ulikŋân tâmbâŋe dondâ Yesu Kristogât akmâ han kalem akyenggiwian dâm makmâ hâriep. Makmâ hârem manmâ gambo nen miawakmâ mandennge âi nennge me agak meme nennjaet bo akmâ ikinjaet han watmâ potat nenekmâ henjgem nenguep.
10 Amâ ulikŋân tâmbâŋe nâŋgâm henjgemgombo yiep. Dâ bunnge sop ire Yesu Kristo henjgem nengumapnge miawaktoân Anutugât han kalemnge miawaknengiep. Akto Yesu Kristonge momogât kârikŋe kondo mondo den pat âlep arekŋe mem manman kârikŋe akto pagalenjân manbaengât miawaknengiep.

Paulonge pat âlepgât âiân hâk hilâlâm humo nâŋgâep.

11 Akto Anutunge den pat aregât akmâ nânge makyenggiwiangât Aposolo âi membiangât akto Kristogât keinge hekatyenggiwiangât âi ninjep.
12 Âi ninjdo nâ aregât akmâ hâk hilâlâm kaknjân manman. Nâ nâŋganjmâ henjgemgomangât yâkgât han lâuwâ bo manman. Bo. Nâ hin nâŋgâm kârigeman. Yâk kârikŋe olop manmâ gam âmâ agak memene âlepŋe damun akninjdo sop humo are miawakbiap.
13 Den bunnge aregât dâpŋe hekat giŋân areâk kendetben. Are âmâ Yesu Kristo nâŋganjmâ hangande hikom kinmâ hain akben.
14 Akto Heak han biwi nenŋân manmap yâknge den bunnjaet keinge giŋep are paŋâk mem yaiwâk damun akmâ manben.

Onesiporonge âmâ Paulo tângom malep.

15 Galane, galalupne hârok Asia hânân manmai yâknge hepun nekmâ meteyi, are nâŋgâen. Yâk yenggât hutyenjân âmâ Pigero akto Hermogene hepun negiat.
16 Kembunge Onesiporogât ginbailupnge han kalem akyenggiwiapgât ulilanjdân. Amâ hingât. Tembe lokonge hiko negi ain Onesiporo arekŋe bo hâkâŋ akninjmâ kambiamne owâiâkgât tân nugum malep.
17 Hain akmâ âmâ Roma kepian togom undâgât ninjmâ kârikŋe akmâ penâninjep.
18 Aregât Kembunge sop humoân han kalem aganjbiapgât ulilanjdân. Onesiporo arekŋe Epeso hânân gai hoŋ bawa âi humo akninjep are gugak ekmâ nâŋgâen.

2

Timoteoŋe Yesugât âiân bugâ koko kârikŋe kilâkgât magep.

1 O galane Timoteo, Yesu Kristoŋe han kalem akmâ okot nâŋgâ giŋmâ damunge akmap aregât nâŋgâm biwigân katmâ biwige kepeimbo hamep bâlâk âi memben.

2 Akto luâk âmbâle biwirâ yâk yeŋgât dewunyeŋân den dâtâŋe makgiŋân are âkâ hainâk luâk bikŋe Humogât dâp tâlimai den are makyeŋgiwen. Makyeŋgimenâ arim yâkâ hainâk den are potatmâ luâk bikŋe bikŋe makyeŋgim kepilâwai.

3-4 Gâŋe tembe loko yâk yeŋgât agak meme ya nâŋgât are. Yâkŋe humoŋande wan me wangât dâmbo emetgât me kalamgât me ginbailupŋe are yeŋgât bo nâŋgâm ikiŋe ukenŋe hepunmâ hâk hilâlâm nâŋgâm lauŋe lokomap. Aregât gâ dop hainâk Yesu Kristogât akmâ yâkgât tembe lokoŋe akberâm hâk hilâlâm nâŋgâm bo hâkâŋ akben.

5 Luâk siâ hilip agu agu âi mem âmâ luâk humoŋe den makmâ hâriep den are bo lokomaiŋe âmâ hâuŋe bo membiap.

6 Âi kalamgât âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâmapŋe sot bunŋe mem nendo ârândâŋ akbiap.

7 Humoŋe han biwige mem kepikto aregât den yu kulemgoân ire hokboâk hokboâk aregâlâk nâŋgâm potatmâ kotgâm manben.

Yesu Kristo nâŋgâm kârigeaŋmâ yâkgât âiân kârikŋe kinbaen.

8 Yesu Kristo nâŋgaŋmâ manben. Yâk Dawidigât kâmolân gâtŋande momoŋânba golâ akmâ agalep. Aregât dop hainâk yâkgât den pat âlep hain makman.

9 Pat âlep den aregât akmâ hâk hilâlâm umatŋe nâŋgâman. Hâk hilâlâm nâŋgâm âmâ luâk bikŋande nâ bâleŋe meme luâk hainare hiko nekbiâ tatman. Dâ Anutugât den amâ bo hikombiâ kârikŋeâk miapŋân tatmap.

10 Aregât nâ hâk hilâlâm âi hârok are Anutuŋe yeŋgonmâ makmâ katyegep yâk yeŋgât akmâ akman. Yâk âmâ Yesu Kristoŋe heŋgemgoyekto pagaleŋe manman kârikŋe manmâ âgâwaigât âi mem hâk hilâlâm nâŋgâm âmâ bo hâkâŋ akmâ hepunman.

11 Den hin yendâp amâ bundâk. Yâkgât momoân dewatiyiongât manman âlepŋân gai hainâk dewatiwaen.

12 Yâkgât akmâ hâk hilâlâm nâŋgâm âgâwaengât yâk olop hânŋe hânŋe luâk âmbâle damunyeŋe akbaen. Dâ muneŋ agaŋbaen âmâ yâk gai hainâgâk muneŋ aknengiwiap.

13 Gârâmâ yâkŋe ikiŋe den lau bo lokowiapgât dop bo yendâpgât nenŋe nâŋgaŋdenŋe yeukŋe akbiawân yâkŋe nengât akmâ ikiŋe denŋe watmâ kârigemap.

Âi luâk bunŋe arekŋe amâ Kembugâlân kotŋe tatbiap.

14 Timoteo gâŋe den are nelâm yeŋgiwopgât makyeŋgim heŋgemgowen. Hain akmâ Anutugât meteŋân den yânŋe bunŋe bo arekŋe luâk âmbâle gulip milip yeŋgumap den are bo magaŋgi goaŋgi akbaigât makmâ hârem kârigem kinben.

15 Anutuŋe nâŋgâgiŋdo ârândâŋ agâkgât hanoko akmâ manben. Hain akmâ âi luâk siâŋe luâk humoŋaet den lokombo nâŋgâmbo ârândâŋ akto bo aŋun aŋgimap dop hainâk akmâ den bunŋe dopŋân makmâ manben.

16 Dâ den yânŋande luâk âmbâle kewuguyekmâ oloŋyekto Anutugât nâŋgâmbiâ yânŋe akmap den are bo nâŋgâm âmâ hamiaŋmâ panben.

17 Hiaŋgi den yeŋande diwi metŋe hainare akmâ sambelewiap. Luâk hainare yâk yeŋgât hutyeŋân âmâ siâ Heminaio akto siâ Pileto manmandat.

18 Lâuwâ arekŋe den bunŋe hamiaŋmâ hin dâm mandat, “Nen momoŋânba agatbaen dâyi âmâ emelâk agalion.” hain dâm makyeŋgimbela denyetŋande luâk âmbâle bikŋe ulikŋân Kristo nâŋgaŋi yâk gulip koyeŋgim mandat.

19 Gârâmâ Anutuŋe kât hambo humo kârikŋe kato giep akto kârikŋe akmâ kindâp aregât tirip kulemŋe hin yendâp, “Kembuŋe ikiŋe luâk âmbâle dâtâŋe heŋgemgomap.” Akto siâ hin, “Kembugât kot konmâ manmai hârokŋe bâleŋe hamiaŋbei.”

20 Opmân humoân amâ kondo goli akto
siliwa mâŋgi mâŋgiŋe areâk bo lâwinŋe
akto hânŋe mâŋgi mâŋgiŋe are hârok tatâp.
Kondo biknân siâ me siâ âlepŋe gewiap. Dâ
kondo biknje yânŋân siâ me siâ yânŋande
gewiap.
21 Aregât dop hainâk siâŋe bâleŋe siâ me
siâ are hâkâŋe dâmbo biwi nâŋgâ nâŋgâŋe
kau kau akto opmân amboŋande makmâ
imâ nâŋgât dâtâŋe dâm mem mando
arekŋe âi âlepŋe keiŋe keiŋe membiap.
22 Luâk âmbâle siganŋe egâliaŋ bâleŋe
akmai aregât hamewakben. Hamewakmâ
âmâ hanyeŋe âlepŋe akmaiŋe Kembu
ulilaŋmai yâk olop agak meme âlepŋe
membiâ Anutuŋe yekto huraguâkgât akto
biwi kat kat humo yeyeŋgiâkgât akto
han kalem agaŋgi goaŋgi akbiâ biwiyeŋe
sândugeâkgât kârikŋe akmâ manbei.
23 Hanân gege den kopaŋe akto yânŋe
are hâkokowen. Amâ luâk âmbâle hain
makmâ papalakbiâ âmâ den bunŋe bo mi-
awakmap are nâŋgât.
24 Kembugât hoŋ manman luâkŋe
makmâ den kaknân magaŋgi goaŋgi bo
akbiâp. Yâk luâk hârok gala akyeŋgim
mitigât den owâiâk makmâ yeŋgiwiâp. Dâ
aŋgâŋe kuk agaŋbiâ âmâ dowâk kugân bo
akyeŋgiwiâp.
25 Hain akmâ luâk âmbâle biknande den
gulip sambeleâk dâm makmai are yeuknân
makmâ miwindik yekto Anutuŋe ikiŋak bi-
wiyeŋe mem gembo âmâ biwiyeŋe purik
kato den bunŋe are nâŋgâwai.
26 Akto hanyeŋe pâroŋ âgâmbo Hiaŋgi
Amboŋande ikiŋe den lokoŋetgât hami
komân hâwâtyekto gembiâ meyegep are
hârem panbai.

3

Sop bo akbiapgât den.

1 Galane Timoteo, gâ hin nâŋgâwen. Sop
humo ewumâk akmâ tâlâguwerâmbo âmâ
umatŋe hamepŋe olowâkŋe miawakmâ
sambelewiap.
2 Sop ain luâk hin arekŋe manbai.
Yâkŋe yeŋgâlâk nâŋgâmbiâ âgâmbo puligât
egâlianŋmâ agat agatŋe akmâ hâk mem
agatmâ luâk âmbâle sârekyeŋgum makmâ
meme ewegât den kom hâkâŋ yekmâ han
kalem bâlâk wan me wan Anutuŋe ekto
ârândâŋ akmap are hâkâŋe akmâ panbai.
3 Akto areâk bo. Yâkŋe okot bo akyeŋgim
âmâ dosa mem manmâ ele omai. Akto han
muneŋ akmâ bugâ koko, siâ me siâ âlepŋe
hâkâŋe akmâ
4 hanân gege hanâk hanâk manmai. Akto
âgâ âgâŋe akmâ hâkgât egâliaŋ humo mem
manmâ âmâ Anutu bo mepaimŋe memai.
5 Akto hâkŋe miti luâk tirip mem manmâ
miti kârikŋe bâlâk mem manmai yâk
hamiyeŋgiwen.
6 Luâk ya maktân are yeŋgâlânba
biknande tik panmâ yoŋâk yoŋâk manmai.
Hain manbiâ âmâ âmbâle nâŋgâ nâŋgâyeŋe
gulip arekŋe dosayeŋaet umatŋe are
nâŋgâmbiâ umatŋe akto egâliaŋ bâleŋe
akmâ horat gorat akmâ
7 den bunŋe bo penianŋmai, âmbâle hain
arekŋe luâk yoŋâk manmai yâk yeŋgât den
nâŋgâmbiâ mem yeukŋe mâŋgi yekmâ oloŋ
yekmai.
8 Tâmbâŋe dondâ Yane akto Yambere
yâkŋe Mosegât den koyiat. Luâk ya maktân
hainâk den bunŋe mem bâliwerâm âmâ
hanyeŋe gulip akto biwi kat katgât pat
hiaŋgim mem manmai.
9 Yâk hain manmaigât sambelem humo
akberâm âmâ pâpkombiâ hârokŋe ekbai.
Yane akto Yambere yâk yetgât nâŋgâ
nâŋgâyetŋe gulip hârokŋe egi dop hainâk
luâk ya maktân yâk yeŋgât nâŋgâ nâŋgâ
yeŋe gulip are hârokŋe ekbaen.

Paulo umatŋe keiŋe keiŋe miawagaŋep.

10 Gala, gâ olop manmaetgât âmâ nâŋgât
pat ekmâ metien. Nâŋgât den dâtne
akto manmannaet âi meman, Kristo
nâŋgaŋmangât han kalemnaet, kârikŋene a
hârok ekmat.
11 Akto gasalupnande nugum hâk
hilâlâm niŋmâ gasa nekmai are akto
Antiokia kepian, Ikonioŋ kepian akto
Listera kepian gasa nekmâ hâk hilâlâm
akniŋbiâ umatŋân malân akai egen. Dâ
Kembuŋe hanâk dâm umatŋe hârok ainba
mem kotgâ negep.
12 Aregât luâk biknje gai Yesu Kris-
togâlân dewatim kinmâ mandenŋe Anu-
tuŋe nenekto huraguâk dâmbiâ âmâ
gasalupyeŋande hâk hilâlâm yeŋgiwai.

13 Hâk hilâlâm yeŋgim âmâ hiaŋgi âi are
mem maine bâlim heŋgemgowai.
14 Dâ gâmâ den makgiŋmâ kepilâgegion
are lokom manben. Akto nen makgiŋion
gai nâŋgânengim heŋgemgowen.

Anutugât denŋaet keiŋe.

15 Gâmâ nanaŋgânbak miti kulem are
oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgom manmâ gaen.
Arekŋe hange mem pagalembo Yesu Kristo
nâŋgaŋmenâ meŋâleak giŋep.
16 Akto miti kulem hârok amâ Anutugât
Heakŋande makto kulemgoyi are oyaŋmâ
nâŋgâenŋe mitigât keiŋe hekat nengimap.
Akto biwi nenŋân tuk tuk ewumbo
dosa nenŋe miawakto makmâ miwindik
nenekmap. Akto manman ârândâŋgât dâp
hekat nengimap.
17 Hain aknengim mem owâi nenekto
nen Anutugât luâk bunŋe akmâ heŋgemgo
heŋgemgo âi keiŋe keiŋe are âlepŋe pe-
nianŋbaen.

4

Paulo mombian dâm Timoteo den umatŋe magaŋep.

1 Nâ Anutugât meteŋân akto Yesu Kristo
miawakbiap sop ain luâk golâ me mo-
moŋe damun nenŋe akbiapgât den âiân
katnekmâ potatnenekbiap yâkgât meteŋân
makgiŋdere nâŋgâ.
2 Hokboâk hokboâk mitigât den
makyeŋgimenâ bikŋande denge hâkâŋ ak-
biâ âmâ âsiyekmâ hâwâtmâ makyeŋgiwen.
Hokboâk hokboâk bâleŋe yeŋe miawagâk
dâm makyeŋgimenâ den kârikŋande bi-
wiyeŋân ewuwiâp. Makmâ miwindik
yekmâ aregât âiŋe yeukŋân hâkâŋ bâlâk
memben.
3 Maleine sop siâ miawakto âmâ luâk
âmbâle bikŋande mitigât den are nâŋgâmbiâ
yânŋe akto hâkâŋe dâwai. Hâkâŋe dâm
âmâ luâk siâŋe den yânŋe makyeŋgimbiâ
nâŋgâmbiâ humo akbiap areâk nâŋgâmâk
manmâ luâk hain areâk oloŋyekbiâ kâmot
humo akbai.
4 Humo akmâ âmâ den pat âlep bunŋe are
hamianŋmâ bem patŋe areâk mem manmâ
nâŋgâmbiâ humo akbiap.
5 Dâ gâmâ sopŋe ârândâŋ hange
kârigembo ârândâŋâk manben. Bo duwuŋ
akben. Hâk hilâlâmŋe kakgân âgâmbo
kârikŋe akmâ bo hâkâŋ akben. Pat âlep den
are makmâ sambelewen. Akto dengât âi
giŋion are kârikŋe akmâ memenâ bunŋe
miawakgiŋbiâp.
6 Dâ nâmâ nâŋgât manmanŋe emelâk
manmanne sumbe hinare dâm kâiakberâmbo
sumbegât akberâm aktân. Nâ mombiangât
sopŋe ewumâk aktâp.
7 Akto bugâgât agak meme âlepŋe mem
metere âlepŋe agep. Akto dâp pirâm tâlim
gam malân aregât horat bâiŋângen emelâk
togoân. Akto Kristogât den pat bunŋe are
paŋâk mem âmâ bo mesokmâ gan.
8 Aregât himbimgât egâlianŋ nâŋgât
pat dâtâŋe yendâp are maleine sop hu-
moân Kembu makmâ kotgâ kotgâ yâkŋe
ârândâŋâk niŋbiap. Amâ nâ konok bo.
Kembuŋe togowiap are lâmgom manmai
luâk âmbâle are nen hârok nengiwiap.

Luâk bikŋande Paulo hepunbiâ ikiŋeâk talep.

9 Gâ hâgân kâlâwân akmâ dowâk
nâŋgâlân togowen.
10 Amâ Demaŋe hângât siâ me siâgât
nâŋgâmbo humo akto hepun nekmâ Tesa-
lonike kepian ariep. Dâ Kereske Galatia
hânân ariep. Dâ Tito âmâ Dalimatia hânân
ariep.
11 Ire in net Luka olop netŋeâk mandet.
Togowerâm âmâ Mareko nâ âigât âlepŋe tân
nugumapgât kewugumenâ olop togowian-
dat.
12 Tikiko âmâ huŋgunaŋdere Epeso
kepian ariep.
13 Akto togowerâm âmâ dâpgât hâk
pekeŋe Troa kepian Kapo yâkgât eme-
lan katere talep are meniŋmâ togowen.
Hain akmâ kulem esenŋe yânŋe akto
soŋgo hâkŋe kulem siâ tatâp are olowâk
meniŋmâ togowen. Dâ soŋgo hâkŋe aregât
nelâmgiŋbop.
14 Umbâ akto siâ siâ kârikŋe mâŋgimap
luâk kotŋe Alesande bâleŋe dondâ niŋep.
Aregât maleine Kembuŋe hâuŋe waŋbiap.
15 Den nenŋe dondâ mem ge kalep aregât
ekmâk hamep akben.
16 Den âiân ulik gulik katnegi sop ain
galane siâŋe dengât bo tânnuguep. Bo
dondâ. Hârok hepun nekmâ meteyi. Yâk

yeŋgât dosayeŋe bo tatmâ yembiapgât ulilaŋdân.
17 Dâ sop ain Kembuŋe nâŋe Yuda luâk bo manmai hârokŋe makyeŋgire nâŋgâm meteŋetgât tânnugum mem kârikŋe mâŋginegep. Hain akmâ soŋgo metŋe laiongât launânba mem kotgâm negep.
18 Kembuŋe bâleŋe ire me are akniŋi aregât tân nugum himbimgât pagaleŋân katnekbiap. Yâkgâlân kot humo yem âgâwiap. A bundâk.

Den bâiŋe.

19 Nâ Pirisila akto Akuila akto Onesiporo ginbailupŋe hârok nâŋgâ meteyeŋgiân are makyeŋgiwen.
20 Erasto Korinti kepian hepundere malep. Dâ Tropimo kundat akto Milete kepian hepulân.
21 Gâ tânâk sopŋe boâk miawaktoân dowâk togowen. Eubuloŋe nâŋgâ giŋdâp. Akto Pudeŋ, Lino akto Klaudia akto Kristogât kâmot hârokŋe hainâgâk nâŋgâgiŋdâi.
22 Kembuŋe otnege olop manbiap akto Anutugât han kalemŋe gâŋgâlân yem âgâwiâp. A ulilaŋdân.

Tito

Anutuŋe Paulo âi âlepŋe waŋep.

1 Galane Tito, nâmâ Paulo, Anutugât hoŋ bawa âi meman. Akto Yesu Kristoŋe Aposolo âi niŋep are mem manman. Are âmâ Anutu mem kepilânenekmapŋe Kristo nâŋgaŋmâ kârikŋe akmâ âgâwaengât akto den bunŋe nâŋgâm kotgâm nâŋgaŋbiâ agak meme ârândâŋ miawakyeŋgiwiapgât den pat are Anutu heŋgem nengumapŋe makmâ kârige niŋep.

2 Den are amâ Anutu bo hianŋgimapŋe tâmbâŋe dondâ malep ain nâŋgâm manman kârikŋaet makmâ hâriep.

3 Hârem âmâ manmâ sopŋânâk miawakmâ ikiŋe denŋande akmâ makmakgât âi niŋep. Amâ Anutu heŋgemnengumapŋe makmâ hârem âmâ makyeŋgiwiangât âi niŋep.

4 Tito gâ nâŋgâlân ba den pat âlepŋe nâŋgâen aregât nanne dâm gogonman. Anutu Ewenenŋe akto Yesu Kristo heŋgemnengumandatŋe han kalem akmâ damunge akbela biwige sândugeâkgât ulilaŋdân.

Dâtŋe meme yeŋgât den.

5 Âi bikŋe boâk mem meteân are mem kotgâwengât Kreta haru tânâmŋân hepun gegân. Aregât makginân hain akmâ kepia ârândâŋ tânlupyeŋe kat yekmâ ariwen.

6 Luâk siâ dosa bâlâk akto âmbâle konok olop manmâ gaep akto nan baratlupŋande Kristo nâŋgaŋmâ âmâ âgâ âgâŋe bâlâk akmâ eweyeŋaet lau dowâk lokomai luâk hainare katyekben.

7 Dâtŋe meme siâ Anutugât âi damun akmapŋe bâleŋe bâlâk manmap. Akto âgâ âgâŋe bâlâk akto bugâ kuk dowâk bo akmap. Akto tu kârikŋe umatŋeâk bo nemap. Akto bugâgât biwi owâi akto puli sikumgât egâlianŋ bâlâk hain manmap.

8 Akto lombo togombiâ dowâk han kalem akmâ tân yeŋgumap. Akto siâ me siâ âlepŋe hârok egâlianŋmap. Akto han biwi damunŋe akmâ âlepŋe mando Anutuŋe ekto ârândâŋ akto siâ me siâgât sapaŋe olop manmap. Hainare damungât âi waŋben.

9 Akto Kristogât keiŋe maganŋi are paŋâk mem luâk âmbâle nâŋgâ nâŋgâyeŋe yeukŋe are makyeŋgim âmâ bikŋande denŋe mem ge katberâmbiâ makyeŋgimbo yeukŋe akbiapgât bo pâpkomap.

10 Amâ luâk bikŋande den bunŋe koko akmâ den yânŋe makmâ hianŋgim muneŋ olop manmai. Aregât hutyeŋân âmâ Yuda luâkŋe dondâŋe Yuda hâkgât tirip are nâŋgâmbiâ humo aktâp yâk owâiŋe manmai.

11 Luâk hain arekŋe puli sikum aregât akmâ den makmakŋe are dop bo are kâmot siâ siâ makyeŋgim hilip yeŋgumai. Aregât luâk hainare yâk yeŋgât den lauyeŋe bupkowen.

12 Kreta gâtŋe yâk yeŋgâlân gâtŋe propete siâŋe hin dâep, “Kreta luâkŋe âmâ sopŋe sopŋe hârok hianŋgimai. Soŋgo metŋe hinare siâ me siâ umatâk nemai.”

13 Nâ den are nâŋgâre bunŋe aktâp. Aregât gâŋe makmâ miwindik yekmenâ Kristogât keiŋe bundâk nâŋgâ nâŋgâ yeŋande nâŋgâmbiâ mem golâ katyekto golâ manbei.

14 Hain akmâ Yuda luâk yâk yeŋgât hâŋge den are akto luâkŋe den bunŋe hamianŋmâ hianŋgigât makmai den are bo nâŋgâwei.

15 Han kau kau olop manmaiŋe âmâ siâ me siâ hârokgât nâŋgâmbiâ kau kau akmap. Dâ luâk bikŋe bâleŋande biwiyeŋe bigeimbo Kristogât hâkâŋ akmaiŋe âmâ nâŋgâ nâŋgâ yeŋe akto han biwi yeŋe hârok heleŋ agepgât siâ me siâ nâŋgâmbiâ kau kau bo akmap.

16 Yâkŋe Anutugât keiŋe nâŋgâmaen dâm lauyeŋande hain dâmai. Dâ agak meme yeŋande Anutugât kot mem bâliwerâm manmai. Luâk bâleŋe are amâ den koko akmaigât nâŋgâ yeŋgienŋe gembo âi âlepŋe membiâ ârândâŋ akbiâpgât dop bo tatâp.

2

Luâk âmbâi sâmbâ yeŋgât den.

1 Gâmâ Kristogât keiŋe den bunŋe tatâp aregât dopŋân makmâ hekatyeŋgim kepikben.

2 Hain akmâ luâk sâmbâ yâk hin makyeŋgiwen. Tu kârikŋe me siâ me siâ dondâ bo nembei. Metepirik bo akmâ âmâ han biwi yeŋaet damunŋe akbei. Kristogât

pat âlepŋe are nâŋgâm heŋgemgowei. Han kalem akmâ aŋgi goaŋgi akmâ bo hâkâŋ akbei.
3 Dâ âmbâi sâmbâ hin makyeŋgiwen. Anutuŋe yekmâ mandâp are nâŋgâm hamewakbei. Galagât den hogo hogo akto den kakŋân bo makbei. Akto tu kârikŋaet nâŋgâmbiâ humo bo akbiâp. Akto manman dâp âlepŋe aregât keiŋe âmbâi sigan makyeŋgiwei.
4 Makyeŋgimbiâ luâklupyeŋe nanaŋlupyeŋe han kalem âlepŋe akyeŋgiwei.
5 Hain akmâ yeŋaet aŋun aŋgim egâliaŋ bâleŋe bâlâk manmâ emetgât siâ me siâ yeŋe damunŋe akmâ mem heŋgemgom kinmâ luâklupyeŋe tânyeŋguwei. Amâ bikŋande Anutugât den hâkâŋe dâwâigât hain akbei.

Luâk sigan yeŋgât den.

6 Dâ luâk sigan hin makmâ hâwât yekben. Han biwiyeŋe damunŋe akmâ egâliaŋ bâleŋe bâlâk manbei.
7 Akto gâmâ siâ me siâ âlepŋeâk hârok mem manmenâ luâk âmbâle bikŋande gekmâ hainâk akbai. Akto den miti are umatâk mem kâmot katmâ makyeŋgiwen.
8 Hain akmâ dâp kârikŋe yendâp aregât dopŋân makmâ heŋgemgomenâ gasalupnenŋande henengiwerâm kulâgâtbiâ bo akto aŋun aŋgim hepunbai.

Hoŋ bawa yeŋgât den.

9 Dâ hoŋ bawa hin makyeŋgiwen. Luâk kembulupyeŋe yâk yeŋgât den lokom kinmâ hoŋ akyeŋgiwei. Hain akmâ yâk yeŋgât den kakŋân bo makbei.
10 Hain akmâ kâmbu bâlâk manmâ siâ me siâ damunŋe akmâ heŋgemgombiâ humomolupyeŋande yekbiâ ârândâŋ akbiâp. Hain akmâ âmâ heŋgem nengumap Anutu yâkgât den bunŋe are loko loko akmâ tângombiâ bikŋande ekbiâ ârândâŋ akbiâp.

Yesuŋe pulim heŋgemnenguepgât ikiŋaet lâmgom manbaen.

11 Amâ hânŋe hânŋe luâk hârok âlepŋe akbaengât Anutugât han kalemŋande miawagep.
12 Hain arekŋe mem hulaŋ nenekmâ heŋgem nengumbo Anutugât den bo nâŋgâmai akto hângât siâ me siâ egâliaŋ are hepunmâ hân iren ârândâŋ mandenŋe Anutuŋe nenekto huraguâkgât hanoko akmâ maniâm.
13 Hain manmâ Anutu Humo heŋgem nengumapŋe Yesu Kristo yâkgât pagaleŋe miawakmâ tektekŋân manman kârikŋe togoâkgât owâim akmâ maniâm.
14 Anutu humo heŋgem nengumap yâkŋe Yesu Kristoŋe nengât hâu mem bâleŋânba hulaŋ nenegepgât akto kâmotlupŋe bunŋe manmâ agak meme âlepŋe kârikŋe akmâ mannegât ikiŋaet manmanŋe bo gangerâm moep.
15 Gâ kârikŋeâk akmâ den are makyeŋgim sami den makmâ orem miwindik yekmâ makmâ heŋgemyeŋguwen. Luâk bikŋande gâ gekbiâ gewopgât damunge manben.

3

Yesugât kâmot yeŋgât agak meme âlepŋe.

1 Galane, Yesugât kâmot Kreta kepian manmai are hin makmâ totokom makyeŋgiwen. Kiap gawaman akto luâk kotdâ den yeŋe lokowei. Akto âi keiŋe keiŋe âlepŋe yendâp aregât owâiŋeâk membei.
2 Hain akmâ makmâ hilip balit akto den kuk heŋgân bo akbei. Yeukŋe manmâ luâk hârok yeuge yeŋgim metewei. Akto yeŋaet nâŋgâmbiâ gewiâp.
3 Dâ nen ulikŋân hainâgâk han gulip manminion. Sop ain den koko akmâ han biwi bo damunŋe aktenŋe siâ me siâŋe dowâk oloŋnenekto awam akmâ manminion. Akto egâliaŋ bâleŋande hikonenekto manmâ ukennenŋaet akmâ sop ârândâŋ kuk aknengimbiâ kuk bugâ humo miawaknengiminep.
4 Dâ heŋgem nengumap Anutu han kalemŋaet akto okot âlepŋe miawak nengim tek tegembo
5 yâkŋe nen ârândâŋ manmâ âi siâ meyiongât bo han kalemŋaet akmâ meyion. Bo. Yâkŋe ikiŋe han kalemŋaet akmâ manman irakŋaet tuŋe akto Heakŋânba miawak miawak irakŋande mem heŋgem nenguep.
6 Amâ Yesu Kristo heŋgem nengumap yâkgât akmâ konam bo akmâ heŋgem nenguep.

7 Are amâ nen Kembugât han
kalemŋande dosanenŋe kutigito manman
kârikŋaet lâmgom mandenŋe biwinenŋe
owâi akbiapgât aknengiep.
8 Den are amâ bunŋe dondâ aregât
kârikŋe akmâ makmâ kepikmenâ Anutu
nâŋgaŋmaiŋe âi âlepŋe memâk manbei. Den
hain arekŋe amâ luâk tânyeŋgumbo agak
meme âlepŋe miawakyeŋgimap.
9 Dâ luâk bikŋande den bambo guto akn-
erâm bâgilupyeŋaet kotyeŋe konmai are
me kuk heŋgân den me Mosegât den
nâŋgâm hilipkom magaŋgi goaŋgi akmai
den arekŋe bo tân yeŋgumap. Aregât hep-
unben.
10 Akto luâkŋe kâmotŋe potalakŋet dâm
makyeŋgimap yâk den memeŋe konok me
lâuwâ magaŋmenâ denge bo nâŋgâmbo amâ
hepunmenâ ikiŋeâk manbiâp.
11 Luâk hainare amâ nâŋgâ nâŋgâŋe pâit
pâitŋe aregât hannŋande hâwâlaŋdo bâleŋân
manmâ âgâwiap aregât hamiaŋmâ hepun-
ben.

Den bâiŋe.

12 Akto hâmbâi galane Atema me galane
Tikiko are huŋgunyetkire gâŋgâlân to-
gombela tânâk sopŋân Nikopoli kepian
manbiangât ain nâŋgâlân dowâk togom
penâniŋben.
13 Akto hinŋe luâk den dâtŋe tângo tângo
siâ kotŋe Sena akto siâ Apolo wan me wan
dâpgât yetkim huŋgun yetkimenâ âi yetŋân
dowâk ariwiandat.
14 Akto luâk âmbâle kâmotlupnenŋe yâkŋe
gai yân tatbâigât heŋgemgo heŋgemgogât
âi mem âmâ luâk umburuk manmai are
tânyeŋguwei, aregât keiŋe makyeŋgiwen.
15 Akto galalupne luâk nâ olop mandâi
hârokŋe gâ nâŋgâ giŋdâi. Akto gâŋe luâk
âmbâleŋe han kalemŋe aknengimai yâk
ain manmai nenŋe nâŋgâ yeŋgimaengât
makyeŋgiwen. Kembugât han kalemŋe
yeŋgâlân yem âgâwiâp.

Pilemoŋ

Pauloŋe Pilemoŋ makmâ maŋganlep.

1 Galane, Pilemoŋ, nâmâ Paulo den ire yu
kulemgoân. Nâ Yesu Kristogât âi mendere
bikŋande den aregât hâkâŋ akmâ kala
busiân katnegi. Nâ akto Timoteo netŋe
nâŋgâ giŋmaet. Gâŋe âigât tân netkumat
aregât hin makgiŋdetŋe nâŋgâ.
2 Gâŋe âmbâle kotŋe Apia Yesugât
kâmolân gâtŋe akto luâk kotŋe Akipo tembe
loko dop hainare gala netŋe yâk akto
niŋema gâŋgât emelan Mitigât mendugu-
mai are yeŋgât netŋe okot âlep nâŋgâmaet
aregât makyeŋgiwen.
3 Ewenenŋe Anutu akto Humonenŋe
Yesu Kristo yâkŋe damunyeŋe akmâ okot
âlep akbela biwiyeŋe sândukŋe akmâ âlepŋe
akbiâp.

Pauloŋe Pilemoŋgât akmâ Anutu ulilaŋep.

4 Galane nâ Anutuŋe gâ tân guguâk dâm
nâŋgâm âmâ ain dowâk Anutu mepaiŋe
mem ulilaŋman.
5 Pilemoŋ gâŋe Humo Yesu hangande
nâŋgaŋmâ kotgâm manmat akto Yesugât
kâmotlupŋe yâk yeŋgât okot nâŋgâ yeŋgimat
aregât pat nâŋgâm Anutu âlepŋerâm me-
paimŋe mem magaŋman.
6 Nâŋe âmâ gâŋe luâk âmbâle Yesu
nâŋgaŋmatgât keiŋe makyeŋgimenâ
nâŋgâwaigât Anutu ulilaŋdân. Hain akmâ
Kristoŋe wan me wan âlepŋe aknengiep
are nâŋgâm metewengât Anutu ulilaŋdân.
7 Akto areâk bo. Gâŋe Yesugât kâmotlupŋe
tânyeŋgumenâ biwiyeŋande okot âlep dondâ
nâŋgâi aregât pat nâŋgân akto okot nâŋgâ
niŋmatgât nâŋgân aregât nâŋgâm heroŋe
aktere biwine sândugeâp.

Pilemoŋŋe Onesimo hoŋ bawa luâk are mem maŋganlepgât den.

8 Galane, nâ Kristogât akmâ gâ hin
me hain akben dâm makmâ hâwâtgektere
ârândâŋ akmap.
9 Gârâmâ nâ hin me hain akbomgât hin
makgiŋbe. Nâ emelâk sâmbâ akmâ Yesu
Kristogât âigât akmâ kala busi kâlegen kat-
nekbiâ mandân aregât akto han kalem
aganŋgimaetgât yân makmâ ewum hin den
yeukŋân ulitginbe.
10 Ulikŋân gâŋgât hoŋ bawa luâk yânŋe
kotŋe Onesimo are nâŋgât? Yâkŋe bâleŋe
akginŋmâ âigât hâkâŋ akmâ hepun gekmâ
yân yoŋâk ariep. Yâkŋe manmâ gambo
nâ kala busiân malân ain Yesugât keiŋe
maganŋdere biwiŋe Yesugâlân kalep. Aregât
nâŋgât nanne hainare agep. Yâkgât
makginŋdere nâŋgâ.
11 Yâkŋe hâŋgeiŋe âi meŋginŋdo bâliep. Dâ
hinŋe âmâ tân nugumap. Akto gâ tân
guguwiapgât dâp miawaktâp.
12 Aregât nâŋe yâk biwine koaŋe ina
hanâk huŋgun aŋdere gâŋgâlân togowiap.
Akto yâkŋe gâŋgâlân togowiap are âmâ
nâŋgât ukenaet bo. Gârâmâ hanâk huŋgun
aŋdere togombo maŋganben.
13 Yâkŋe okot nâŋgâ niŋmâ tân nugumap,
aregât yâk arimbo âmâ gain gain akbian?
Kambiamne bâlimbo âmâ okot nâŋgâ
aŋbian. Akto nâ pat âlepŋaet akmâ kala busi
emetŋân tatmâ âmâ gâŋgât dumgân hoŋ
akniŋâkgât gangerâwerâm nâŋgân.
14 Hain akmâ âmâ gâ bo nâŋgâmenân
hâwâtgektere nâŋgât nâŋgâmenâ bâliwopgât
Onesimo bo gangerân. Amâ biwigânâk
nâŋgâ niŋmâ tân nuguwen aregât yu
huŋgun aŋdere gâŋgâlân togowiap.
15 Galane hoŋ bawa Onesimo yâk hepun
gekto olop bo maliat amâ keiŋe hingât me
gain? Purik katmâ togombo gâ olop sop
kâlep manmâ âgâwiandatgât mon?
16 Dâ gâŋgâlân purik katbiap âmâ hoŋ
bawa konok bo akginŋmâ manbiap. Ones-
imo âmâ Humogâlân gâtŋe aregât gala
aganben. Nâ hainâk Humogât akmâ gala
akniŋepgât nâŋgâre humo aktâp. Aregât
gâŋe Humogât akmâ akto hoŋ bawa
akginepgât maŋganmâ nâŋgaŋmenâ humo
akbiâp.
17 Gâ nâŋgât nâŋgâmenâ galage aktân
aregât hin makginbe. Dâ dâp tat ginjdo dâine
togo maŋgan nekbât. Aregât yâk gâŋgâlân
togombo âmâ, “Imâ Paulo hinare.” dâm
maŋganben.
18 Akto hoŋ bawa âi mem hilip koginep
me wan me wan siâ waŋmenâ aregât hâuŋe

purikŋe bo giŋep aregât makniŋmenâ hâuŋe âmâ nâŋe giŋbian.
19 Aregât lâuwâŋe makgiŋdere nâŋgâ. Nâ Paulo. Nâ gâwu mem yu kulemgoân. Nâŋe hâuŋe kutigit giŋbian. Akto wan me wan siâ aregât nâŋgâmenâ bo hâumgowiâp. Nâŋe ulikŋân den pat âlepŋe makgiŋdere Yesugât kâmolân dewatien aregât gâŋgât nâŋgâ nâŋgâge akto biwi kat katgât amâ nâŋgâlânba miawak giŋep, aregât maŋganbiatgât.
20 Nâ Kristogât akmâ yu makgiŋbe. Dosage tatgiŋdâp aregât akto Humogât akmâ nâŋgâ niŋmâ laune lokomenâ biwine heroŋe akto manbian.
21 Akto gâ laune lokomat are bunŋerâm nâŋgâm den ire kulemgogiŋdân. Akmâ nâŋgâm makgiŋdân are konok bo akmâ biwigaet siânba dewatiwiat.
22 Akto Yesugât kâmot gâŋgât emelan mendugumai arekŋe Anutu ulilaŋbiâ nâŋgâm âmâ nâ kala busi emetŋe kâlegenba nâ mem purik katnekto gâŋgâlân togowian. Aregât gâ nâŋgât emet kom hâre hâreŋe siâ heŋgemgoniŋben.

Den bâiŋe.

23 Akto Epapara Yesu Kristogât âi mendo kala busi kâlegen katbiâ tatâp yâkŋe nâŋgâ giŋdâp.
24 Hain akto galalupne tân nugumai kotyeŋe Mareko, Aristako, Dema akto Luka, yâkŋe hainâk nâŋgâ giŋdâi.
25 Humo Yesu Kristoŋe damunge akmâ okot âlep akgiŋdo biwige sândugeâkgât ulilaŋdân.

Hebraio

Anutugât Nanŋande den pat âlepŋe maknengiep.

1 Ulikŋân tâmbâŋe dondâ Anutuŋe hakulupnenŋe makyeŋgiwerâm âmâ propetelupŋe den tiripŋe keiŋe keiŋe makyeŋgim huŋgun yeŋgimbo sop siân siân makyeŋgiyi.
2 Hain makyeŋgim gambiâ gambiâ beirâ bâinângen hinŋe sop miawakto maknengiwiapgât Nanŋe huŋgun aŋdo miawakmâ maknengiep. Akto ulikŋân Anutuŋe Nanŋe are âmâ wan me wan hârok damunyeŋe akbiap dâm hin dâm maganŋep, "Hâmbâi hân himbim miawakbiap are gâŋe damunŋe akmâ amboŋe akbiat." dâm maganŋep. Maganŋdo âmâ Nanŋande hân himbim ketuguep.

Anutugât Nanŋande aŋelo ewangiyektâp.

3 Akto Nanŋe arekŋe Anutugât pagaleŋân manmap, akto Eweŋe olop dopyetŋe konok manmandat. Akto Nanŋande makto den kârikŋe arekŋe hân himbim me wan me wan hârok tângombo manmaen. Akto Anutugât Nanŋande hânân gem manmâ dosanenŋe bo akbiapgât mondo dosanenŋe bo akto sumânba agato ekbiâ agatmâ himbimân âgâm himbimgât Amboŋe Humo yâkgât bâtŋe bungen tatmap.
4 Âgâ tato Eweŋande kot irakŋe waŋep. Kot arekŋe aŋelo yeŋgât kotyeŋe ewangiâp. Dop hainâk Anutugât Nanŋande aŋelo are ewangiyekmap.
5 Aregât Anutuŋe aŋelo siâ hin maganŋep me? "Gâmâ nâŋgât Nanne gârâmâ nâŋe uŋak meŋgektân." me hin maganŋep mon? "Sop ain, nâ Nannaet nunak Eweŋe bunŋe akbian akto ekmâ Nanne dâwian."
6 Akto Anutuŋe Nanŋe okotŋe akmap are huŋgun aŋdo miawagep sop ain Anutuŋe hin magep, "Anutugât aŋelolupŋande luâk iregât kotŋe mem agatŋet."
7 Akto areâk bo. Anutuŋe aŋelolupŋe yeŋgât keiyeŋe hin magep, "Aŋelolupŋe huŋgun yeŋgim hâkyeŋe mem purikato seru hinare akmai. Dâ hoŋ bawalupŋe hâkyeŋe mem purikato kâlâp ululunŋe akmai."
8 Gârâmâ Nanŋaet keiŋe hin dâep,
"Anutu gâŋgât luâk Kembu tat tat are kârigem âgâm tatbiâp ain âgâ tatbiât. Akto gâŋe luâk âmbâle damunyeŋe manbiatgât huwangande amâ miwindik yekmenâ ârândâŋ akbiapgât tirip towat hinare.
9 Akto agak meme âlepŋeâk are egâlianŋmâ âmâ agak meme bâleŋe are kuk heŋgân aganŋmat. Aregât Anutu amâ gâŋgât Anutu yâkŋe heroŋe maroŋe akbiatgât keluŋande puliginmâ towatŋe giŋdo gâŋgât kâmotlupge hârok ewangi yekmat."
10 Akto den siâ hin,
"Humo, ulikŋân hân korânŋe hârok ketuguen. Akto himbim amâ bâtgande liulien.
11 Gârâmâ hân himbim ketuguyelegen are hâmbâi bo akbiandat. Dâ gâmâ tatmâ manmâ âgâwiat. Hâmbâi sâŋgum tâmbâŋe akmâ tokmap dop hainâk hân himbim tâmbâŋe akmâ bo akbiandat.
12 Akto gâŋe hân himbim mem ligim katmâ sâŋgum ligimaen hainâk ligim katbiat. Me sâŋgum siâ siâ lugum panmâ panmâ akmaen gâ hainâk panyelekbiat. Dâ gâmâ tatmâ manmâ hainâk hainâk âgâwiat. Akto sopge hombaŋge bo boakbiap."
den are âmâ Anutuŋe ikiŋe nanŋaet magep.
13 Dâ Anutuŋe aŋelo siâ hin dâm maganŋep me? "Gâ bâtne bunŋe ain togom tatmenâ gasalupge keigaet amukŋân kâmot katere tâliyekbiat." Den ya kulemgoân are amâ aŋelo yeŋgât bo.
14 Dâ Anutuŋe aŋelolupŋe huŋgunyeŋgiep kâmot potat yegep are heŋgem yeŋguwaigât huŋgun yeŋgimbo gem hoŋ bawa aknengiwai aregât aŋelolupŋe makyeŋgim huŋgunyeŋgiep.

2

Anutugât Nanŋande mem purikatnenegep are amâ bo hâkâŋŋe akbaen.

1-2 Dâ ulikŋân Anutuŋe hakulupnenŋe makyeŋgiwerâm aŋelo huŋgun yeŋgimbo gem den bunŋe makyeŋgiyi. Makyeŋgimbiâ

luâk âmbâleŋe den are hâkâŋ akmâ hamianŋi are Anutuŋe dowâk kuk akyeŋgiep aregât bikŋande maknengiyi den are mesokmâ mandenŋe kuk humo metŋe miawak nengiwop dâm lauŋe lokom manmâ âgâwaen.

3 Aregât heŋgemnengumap are hâkâŋ akmâ pandenŋe amâ kuk humo arekŋe miawak nengimbo gain gain akmâ âlepŋe arim manbaen? Akto den pat âlepŋe aregât keiŋe Humonenŋe yâkŋe soŋ makmâ miawagep. A hamiŋân den are nâŋgâyeŋe imâ bunŋe dâm maknengiyi.

4 Hain maknengimbiâ âmâ Anutuŋe, “Nannaet den amâ bunŋe.” dâm aregât kulem keiŋe keiŋe mem mâŋgim ikiŋe Heakŋe yâkgât kâmolângen huŋgun aŋdo hanŋaet akmâ meme akyeŋgimbo wan me wan owâiŋe akmâ meyi, are yekmâ Anutugât Nanŋaet den bunŋe dâm nâŋgâm heŋgemgoyion.

Yesuŋe amâ sop tâlâwâk siâ aŋelo yeŋgât amukŋân malep.

5 Kepia beirâ miawakbiapgât denŋe makmaen are âmâ Anutuŋe aŋelolupŋande âiŋe meŋetgât bo magep.

6 Aregât siâŋe hin kulemgoep,

“O Anutu, gâ luâk are wan akmapgât nâŋgaŋmat? Akto luâkgât nanaŋ wanŋaet ekmâ nâŋgaŋmat?

7 Gâ sop pâŋ konok dondâŋe aŋelo yâk yeŋgât amukyeŋân manbiapgât magaŋen. Gâ pagaleŋe kot patŋande akmâ heŋgemgoaŋen. Akto wan me wan bâtŋande mâŋgiep are damunŋe ak dâm kalaŋen.

8 Hain dâm magaŋmenâ hân himbim hârok damunyeŋe akmâ manmap.”

dâm kulemgoep. Aregât Anutuŋe wan me wan hârok amukŋân kato tâliwiap amâ siâ siâ are akŋângen bo tatmap. Gârâmâ den are boâk miawakto ekten. Irawot bunŋe akbiap, aregât hinŋe wan me wan siâ nanŋaet amukŋân boâk manden.

9 Dâ Yesu yâk âmâ ekmaen. Yâk sop pâŋ konok dondâŋe aŋelo yeŋgât amukŋân manmâ momogât hâk hilâlâm nâŋgâm metembo âmâ Anutuŋe makto pagaleŋe akto kot pat humo lokom mem mandâp. Yâk Anutuŋe han kalem aknengiâkgât dâmbo momogât hâk hilâlâm kalakŋe luâk hârok nengât akmâ nâŋgâep.

Yesu amâ nengât teu mamanenŋe.

10 O Galalupne, Yesu Anutugât nanŋe yâkgât siâkâ makbe. Wan me wan ketugum damun nenŋe akmap are Anutuŋe, “Nâŋgât kâmot pagaleŋân katyekbian.” dâm nanŋe heŋgem nenguwiapgât keiŋe kalep, are huŋgun aŋdo hâk hilâlâm nâŋgâmbo heŋgem nengu nengugât dâp miawagep, are âmâ ârândâŋ agep.

11 Akto Anutugât nanŋande heŋgem nengumap are akto nen heŋgem nengumap nen amâ Ewenenŋe konok tatâp aregât dopnenŋe konok akten. Aregât Yesuŋe nen emi garilupne dâm nengonmâ âmâ nengât bo aŋun aŋgiep.

12 Aregât hin dâep, “O Anutu nâŋgât emi garilupne gâŋgât kotge makyeŋgiwian. Akto kâmot are yeŋgât hutyeŋân kinmâ kotge mem agatbaen.”

13 Akto siâ hin dâep, “Nâŋe biwine Anutugâlânâk katmâ manbian.” dâep. Akto siâ hin dâep, “Anutuŋe yâkgât kâmot niŋdo yâk olop yu kinmâ miawakten.” dâep.

14 Akto den arekŋe keinenŋe maknengimap. Nenâmâ Yesugât kâmot akmaen nen hâknenŋe yu mem manmaen aregât Anutugât Nanŋande Niambi momogât dop damunŋe are kondere bo agâk dâm aregât luâk hainare akmâ moep.

15 Hain akmâ âmâ nen momogât dâp hain aregât hamewakmâ manmâ hâk hilâlâm nâŋgâm gayion nen oloŋ nenekto hamep bo akto biwinenŋe owâiŋe agep. Are miawagâk dâm moep.

16 Aregât keiŋe hin. Anutugât Nanŋe arekŋe aŋelo yeŋgât âi bo miep. Nen Abrahamgât kâmot nen heŋgem nenguwerâm giep.

17 Aregât kâmotlupŋe nen manmaen are wan me wan hârok akmâ manmâ giep. Gem âmâ Anutugât sumbe kat kat luâk areyeŋgât humo arekŋe luâk âmbâle yeŋgât dosayeŋe bo agâk dâm soŋgo sumbe katminep, dop hainâk Anutugât nanŋe luâk akmâ okot nâŋgâ nengim Anutugât lauŋe hârok lokom Anutuŋe kuk bo agâkgât sumbe aknengiep.

18 Hain akmâ âmâ Niambi dop
nengumap ain nen tân nenguwerâm
âmâ luâk akmâ mando Niambi yâkŋe
dop kombo hâk hilâlâm nâŋgâep. Hâk
hilâlâm nâŋgâepgât nen Niambiŋe oloŋ
nenekberâm akto sop ainâk tân nengumap.

3

Yesuŋe Mose ewangimap.

1 O Galalupne Anutuŋe yekto huragumap
ye olop Anutuŋe oloŋ nenekto kâmot konok
agion ye Yesugât keiŋe are Yesu nengât
sumbe kat kat luâk humo akto hoŋ bawaŋe
yâkgât den pat âlepŋe makmaen are
ekmâ nâŋgâm heŋgemgom âmâ hanyeŋande
bigeimbiâ kârigiep.
2 Moseŋe Anutugât emetgât âi mem
lauŋe lokom malep aregât Yesuŋe hainâk
âi amboŋande makto lauŋe lokom malep.
3 Emet mâŋgimap yâkgât kot patŋe
agatmap aregât emetgât kot pat ewangimap
dop hainâgâk Yesu agak memeŋande
Mosegât agak meme ewangimap.
4 Akto aregât den dopŋe makbe. Nen âmâ
emet ketugumaen. Dâ Anutuŋe âmâ wan
me wan hârok ketugu nenekmap.
5 Dop hainâk Mose Anutugât emelan
damun akmâ siân den miawakbiap are
hârok makyeŋgimbo Anutuŋe ekto huragu-
minep.

Yuda gâtŋande biwi kârik agi.

6 Dâ Kristo âmâ Anutugât Nanŋande
emet amboŋe akmap. Emet amâ nen
ire. Akto are yân bo. Nenŋe Anutugât
meteŋân kârikŋe kinbaengât akto pagaleŋe
miawaknengiwiapgât biwi owâi akmâ
manmaengât paŋâk mem manmâ bo
hâkâŋ akbaen âmâ Anutugât emetŋe
akbaen.
7 Aregât keiŋe Anutugât Heakŋande hin
dâep,
“Anutuŋe emelâk makto nâŋgâyi aregât
8 uŋak biwiyeŋe kârikŋe bo agaŋgim
denŋe hâkâŋ bo akbei. Akto hakulupyeŋe
ulikŋân hân kamitŋângen mali ainâk dop
yeŋgure hâkâŋŋe akmâ lauŋe bo lokoyi.
9 Akto kulem keiŋe keiŋe hekat yeŋgim
tân yeŋgure hombaŋ 40 akto hanâk dâm
dop nugum manmini.
10 Aregât nâŋgâre bâlimbo kuk akyeŋgim
hin magân, Yâkŋe hanyeŋande sopŋe sopŋe
gulip akmai akto nâŋgât dâp bo ekmâ
nâŋgâm heŋgemgoyi.
11 Haingât kuk akyeŋgim den kârikŋe hin
magân, Yâkŋe nâŋgât manmâ nâŋgâmbiâ
biwiyeŋe sândugeâkgât kepia hân ain bo
ariwai. Bo kârikŋe.”

Yudaŋe agi are nâŋgâm hamewakbaen.

12 Galalupne aregât hin akbei. Yeŋgâlân
gâtŋe bikŋande hanyeŋande den pat âlepŋe
are bunŋe borâm hâkâŋe dâm Anutu
Manman Amboŋe hamianŋbâigât damun
agaŋgim manbei.
13 Hain akmâ âmâ bâleŋe hianŋgiŋe
yeŋgâlân gâtŋe siâ hianŋdo han biwi kârikŋe
akbopgât hokboâk hokboâk uŋak hole mi-
awakmawân ârândâŋ mem kârikŋe mâŋgim
akmâ magaŋgi goaŋgi akmâ makbei.
14 Akto nen Kristo olop manmâ
gayiongât han biwinenŋe owâimap. Are
kilâkgât pâŋân tiŋâk mem manmâ aregât
horatŋân togonegât akmâ âgâwaen.
15 Akto Heakŋe magep yu kulemgoân,
“Anutuŋe emelâk makto nâŋgâyi aregât
uŋak biwiyeŋande kârikŋe bo agaŋgim
denŋe hâkâŋ bo akbei. Akto
hakulupyeŋe ulikŋân hân kamitŋân
mali ainâk dop yeŋgure hâkâŋŋe akmâ
lauŋe bo lokoyi.”
16 Akto niŋema yeŋgât magep? Akto
niŋande Anutuŋe den makyeŋgimbo hâkâŋ
agi? Amâ Israe luâk âmbâle Moseŋe
oloŋ yekto Aigita hân hepunmâ hân
kamitŋângen ariyi are.
17 Akto niŋema hombaŋ 40 bo akto tân
yeŋgumbo hamianŋbiâ nâŋgâmbo bâliep? Are
âmâ hainâk bâleŋe agi aregât hâuŋe hân
kamitŋângen mombiâ hâkyeŋe ain ham-
buep.
18 Akto Anutuŋe niŋema hin makyeŋgiep,
“Kuk akyeŋgire biwiyeŋe sândugeâkgât
kepia hân ain bo ariwai.” dâep? Amâ hin.
Anutugât lau bo lokoyi are.
19 Aregât hin nâŋgâen. Luâk âmbâleŋe
biwiyeŋe Anutugâlân bo katmâ mali aregât
Anutuŋe kuk akyeŋgiep. Hain akto bi-
wiyeŋe bo sândugiep. Aregât ye hainâk
akbâen dâm biwiyeŋe damunŋe akbei.

4

Biwinenŋe sândugewiapgât kepia.

1 Akto Anutuŋe biwinenŋe sândugembo
tatmâ hutuk âgâwaengât makmâ kalep
aregât nelâm nengiwop dâm âi mem
manne. Dâ hain bo akbaen amâ Anutuŋe
nenekto ârândâŋ bo akto hâuŋe nengimbo
biwinenŋe umatŋeâk tatmâ âgâwiap, are
akbop dâm hamewakne.
2 Akto aregât keiŋe lâuwâŋe makbe.
Ulikŋân luâk âmbâle hân kamitŋângen man-
miniân Anutuŋe ikiŋe keiŋe makyeŋgiep.
Hain makyeŋgimbo biwiyeŋe yâkgâlân
bo kali aregât Anutugât denŋande bo
tânyeŋguep are nâŋgâm heŋgemgone. Akto
nenâkai ulikŋân hainâk Anutugât keiŋe bo
nâŋgâyion. Gârâmâ hamiŋân maknengim-
biâ nâŋgâyion aregât âi humoâk mem
manne.
3 Akto nen biwinenŋe yâkgâlân kalion
nen âmâ emelâk biwinenŋe sândugembo
tatmâ hutuk âgâen. Gârâmâ Yuda kâmot
hân kamitŋângen manmini arekŋe hain bo
agi. Aregât Anutuŋe magep,

> “Haingât kuk akyeŋgim den kârikŋe
> hin magân, Yâkŋe nâŋgât manmâ
> nâŋgâniŋbiâ biwiyeŋe sândugeâkgât
> kepia hân ain bo ariwai. Bo kârikŋe.”
> Anutuŋe hain dâep.

Dâ Anutuŋe hân himbim katyelekmâ âi
mem metem ain âmâ hâk sânduk geâk dâm
makmâ kalep.
4 Aregât keiŋe Anutuŋe siân hin magep,
“Anutuŋe hilâm bât biken lâuwâ akto ain
yân tatmâ hutuk âgâep.”
5 Gârâmâ emelâk kulemgoân ain hin
dâep, “Han biwiyeŋe sândugeâkgât kepia
hân ain bo ariwai. Bo kârikŋe.” Anutuŋe
hain dâm makmâ kalep.
6 Akto âmâ hân kamitŋângen manmini
yâkŋe den pat âlepŋe are hâkâŋ akmâ bo
lokoyi aregât bo tatmâ hutuk âgâyi. Hain
akbiâ benŋe luâk âmbâle bikŋe yâk yeŋgât
dumyeŋân âgâm Anutu olop tatmâ hutuk
âgâwaigât dâp miawaktâp.
7 Aregât beirâ Anutuŋe bâindâm Dawidi
magaŋmâ emelâk kulemgoân are hin dâep,
“Anutuŋe emelâk makto nâŋgâyi aregât
uŋak biwiyeŋe kârikŋe bo agaŋgim denŋe
nâŋgâm hâkâŋ bo akbei.” dâep a emelâk
kulemgoân.
8 Dâ ulikŋân Yosuaŋe malep sop ain man-
man sândukgât Anutuŋe makmâ kalep are
miawagep dâine aregât kakŋân Anutuŋe
manman sânduk siâkâ bo makmâ katbop.
9 Aregât hin nâŋgâmaen. Anutugât luâk
âmbâlelupŋe yâk yeŋgât nâŋâgâm manbiâ
biwiyeŋe sândugе akmâ âgâwiapgât kepia
hân tatnengiep.
10 Anutuŋe âi mem mando hilâm bât
biken lâuwâ akto ainâk tatmâ hutuk
âgâep aregât nen hainâk âi memâk tatmâ
mandenŋe Anutuŋe bâin dâmbo manman
sânduk âlepŋe miawak nengiwiap.
11 Aregât Anutuŋe manman sândukŋe
nengiwiapgât makmâ kalep are bunŋe mi-
awaknengiâk dâm âi humo mem hakulup-
nenŋande lauŋe bo lokoyi aregât Anutuŋe
makto biwiyeŋe bo sândugiep, are nen
hainâk akbâen dâm Anutugât lau lokom
manbaen.
12 Amâ wangât? Hingât. Hângât tembe
loko âmâ tâwât metŋe mem arimai. Dop
hainâk Anutugât den amâ golâ manmanŋe
akto metŋe dondâ. Tembe lokoyeŋgât
tâwât âmâ metŋe arekŋe luâk siâgât
okot kambiamŋe ewum hioŋmap dop
hainâk den metŋe dondâ arekŋe nâŋgâ
nâŋgânenŋaet biwinenŋe akto hannenŋe
are potatmâ mem miawakmap. Mem
miawakto agak memenenŋe miawakto
den âiân katnenekmap.
13 Akto siâ me siâ Anutugât dewunŋân
tigâk bo yemap. Akto Anutu enemŋân
kinmâ keinenŋe makmâ miawakbaen
yâkŋe amâ hârok ekto amâ miapŋân akto
katip bâlâk miawaktenŋe ekmap.

Yesuŋe sumbe kat kat yâk yeŋgât luâk kautŋe malep.

14 Galalupne, nengât sumbe kat kat luâk
humo amâ Yesu Anutugât Nanŋe yâk âmâ
himbimân âgâep. Aregât Yesugât akmâ
magion are kârikŋe mem manmâ âgâne.
15 Nengât sumbe kat kat luâk amâ yânŋe
bo. Yesu sumbe kat kat Humonenŋe yâkŋe
amâ Anutugât Nanŋe yâk hânân malewân
sop ain Hianŋgi Amboŋande oloŋ nenekto
bâleŋe akberâm akmâ malion ain Yesuŋe

nâŋgâ nengimapgât dâp bo pâp komap gârâmâ bâleŋe bo agep.
16 aregât Anutu ulilaŋberâm âmâ bo hamewakmâ dowâk yâk ulilaŋbaen. Akto lumbe tat tatŋân tatmap yâkŋe dowâk okot âlep aknengim damun nenŋe akmap aregât umatŋe miawaknengimboân ain dowâk ulilaŋbaen.

5

Yesuŋe nengât akmâ sumbe âi miep aregât Anutuŋe kot humo waŋep.

1 Galalupne, sumbe kat kat luâk areyeŋgât kautlupyeŋe yâk yeŋgât keiyeŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe luâk areyeŋgât hutyeŋânba mem miawakyekto Anutugât kambiamŋe sândugeâkgât luâk âmbâle yeŋgât akmâ Anutugât enemŋân kinmai. Kinmâ dosayeŋe aregât sumbe omai.
2 Hain akmai gârâmâ yeukŋeyeŋaet yeŋgumbo aregât luâk âmbâle bikŋe Anutugât den lokowerâm pâpkomai yâk yeŋgât okot nâŋgâ yeŋgim yeukŋe akyeŋgimai.
3 Aregât luâk âmbâle yâk yeŋgât dosayeŋaet sumbe akmai. Akto areâk bo. Yeŋaet dosayeŋaet sumbe akmai.
4 Akto yâk ikiŋaet hanŋe watmâ âi are bo miep. Bo. Ulikŋân Anutuŋe sumbe kat kat luâk Aroŋ yâk soŋ oloŋmâ âi waŋdo miep hainâk gam gam sumbe kat kat luâk hârok ikiŋak oloŋ yekmâ âi yeŋgimap.
5 Hainâk Kristoŋe ikiŋaet ukenŋe bo walep. Anutuŋe âi iregât waŋberâm den hin dâep,

> “Gâmâ nâŋgât Nanne gârâmâ nâŋe uŋak meŋgektân.” dâep,

yâkŋe âi are waŋmâ huŋgun aŋep.
6 Akto Anutuŋe Nanŋaet den siâ hin dâep,

> “Ulikŋân sumbe kat kat luâk siâ kotŋe Melkisede are âi are waŋdere mem âgâep hainâk sumbe kat katgât kat giŋdere sumbegât âi mem âgâwiat.” dâep.

7 Akto Yesuŋe luâk akmâ hânân manmâ indem konmâ momogât dâwânba oloŋnekben dâm yâk ulilaŋdo biwiŋe yâkgâlân kalep aregât Ewenande nâŋgaŋep. Amâ Yesuŋe Anutugât akmâ hamewakmâ malepgât Ewenande nâŋgaŋep.
8 Yesu âmâ Anutugât Nanŋe gârâmâ hâk hilâlâm nâŋgâep. Dâ Ewenaet lau lokomap aregât agak memeŋe miawagep.
9 Hain akmâ agak meme ârândâŋâk akmâ nen biwinenŋe yâkgâlân katmâ launŋe lokomaen nen âmâ Yesuŋe heŋgem nenguwiapgât dâp miawagep. Amâ yogan bo. Heŋgem nengumbo manman kârikŋân manmâ âgâwaengât.
10 Akto areâk bo. Anutuŋe sumbegât âi Melkisede waŋdo mem âgâep. Hainâk Nanŋe waŋdo mem âgâmap. Aregât heŋgem nenguwiapgât bo pâpkom manmap.

Nen nanaŋ gurukŋe yeŋgât dop bo manbaen.

11 O Galalupnenŋe, nenŋe Yesugât keiŋe hârok makyeŋgiwaengât ukenŋe nâŋgâmaen. Gârâmâ ondopyeŋe kârikŋe aktâi âmâ gain gain makyeŋgiweren?
12 Akto ye dennenŋe emelâk makyeŋgiyion are nâŋgâm heŋgemgoyi dâine bâin hinŋe yeŋe luâk âmbâle bikŋe den kepikmâ makyeŋgiwâi. Yeŋgât hin nâŋgâm hilipkoân luâk âmbâle siâ emelâk makyeŋgiwerâigât sop aktâp dâm makmâ hilipkoân. Gârâmâ hain bo aktâi. Aregât ye nanaŋ gurukŋe dop hainâk manmai. Namâk nemai. Dâ sot bunŋe yeŋgienŋe gain gain nembai?
13 Yeŋgât agak memeyeŋe aregât den dopŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Nanaŋ gurukŋande namâk nem manmai akto gam gam sot bunŋe nemai. Ye dop hainâk hinŋe nanaŋ gurukŋe akmai den keiŋeâk getek getek makyeŋgienŋe nâŋgâm heŋgemgomai. Dâ Yesugât den patŋe hârok heŋgem nengumbo agak meme âlepŋeâk miawakmap are makyeŋgienŋe bo nâŋgâmai.
14 Akto nen sot bunŋe nanaŋ gurukŋe bo waŋmaen. Nanaŋ emelâk nam hepunmâ handâ akto are sot bunŋe waŋmaen. Dop hainâk luâk âmbâle agak meme âlepŋe me bâleŋe potatmâ heŋgemgom mali aregât nâŋgâ nâŋgâyeŋe humo agep are âmâ den pat âlepŋe hârok makyeŋgimaen.

6

Anutu hamiaŋmâ âmâ biwi purik kat katgât dopŋe bo tatâp.

1 Akto Kristogât den keiŋânbak lâuwâŋe
bo makyeŋgiwerân. Dâ hin akne. Han biwi
nâŋgâ nâŋgânenŋe kârikŋe kilâkgât agak
meme âlepŋe mem mandenŋe Anutuŋe
nenekto huraguwiap. Akto den keiŋe keiŋe
dondâ agak meme momoŋe aregât ye
hanyeŋe purik kato biwiyeŋe Anutugâlân
katbei aregât lâuwâŋe bo makyeŋgiwerân.
2 Akto hâk biwi puli puli aregât
keiŋe lâuwâŋe bo makyeŋgiwerân. Akto
bâtnenŋe kautyeŋân kalion akto mo-
moŋânba agatbaen akto Anutuŋe denân
katyekto âgâwaigât keiŋe lâuwâŋe bo
makyeŋgiwerân.
3 Gârâmâ Anutuŋe âlepŋe dâmbo âlepŋe
agak memenenŋe huraguâkgât mene.
4 Amâ luâk âmbâle biknande den pat
âlepŋe nâŋgâm himbimgât wan me wan
ukenŋe nâŋgâmbiâ Heaknande kautyeŋân
miep are makyeŋgienŋe han biwiyeŋe
lâuwâŋe purikatbaigât dop bo tatâp.
5 Akto Anutugât den aregât ukenŋe
nâŋgâm manman kârikŋe aregât ukenŋe
nâŋgâyi.
6 Hain nâŋgâyi gârâmâ aregât haminân
Anutugât hâkâŋ akmai akto Anutu
Nannande moep aregât hainâk hâkâŋ
akmâ yâkgât âi amâ yânŋe dâm nâŋgâmbiâ
gembo aregât makyeŋgienŋe han biwiyeŋe
purikatbaigât dop bo tatâp. Amâ Anutugât
nanŋe lâuwâŋe lâwinân moâkgât akbiâ
biknande ekbiâ gemap.
7 Aregât den dopŋe makbe. Hân
siân âmâ tânâk âlepŋe gembo hân am-
bolupŋande sot alekŋe kâmet yekbiâ hân
arekŋe tânyeŋgumbo sot âlepŋe pâtkowiap.
Pâtkombo Anutuŋe meme aganŋdo hân
amboŋande âlepŋe manbai.
8 Akto hân siâ sot âlepŋe bo pâtkomap
ain hewukŋe bâleŋe arekŋeak pâtkomap
aregât Anutuŋe sait den makto kâlâpŋe om
metewiap.

Yuda gâtŋande âi humo membiâ Anutuŋe nâŋgâmbo huragumap.

9 Galalupne, ya kulemgoân amâ yeŋe
agak meme are ewangimaigât kulemgoân.
Amâ wan me wan heŋgemgo heŋgemgo
keiŋe are nâŋgâenŋe humo akmâ tân
nengumap. Amâ hin.
10 Ye âi humo mem Yesugât kâmolân
gâtŋe okot nâŋgâ yeŋgim tân yeŋguyi are
Anutuŋe nâŋgâmap. Aregât hinŋe akmai.
11 Akto ye agak meme âlepŋe keiŋe keiŋe
mem mali aregât hainâk Anutuŋe wan me
wan egâlianŋmap aregâlâk ukenŋe ikiŋeâk
ikiŋeâk nâŋgâm manmâ âgâwei. Are mi-
awagâk dâm manden.
12 Aregât Anutuŋe makmâ katmâ hâriep
are mem manmâ konam bo akmâ âmâ
Anutuŋe hinŋe wan me wan boâk yeŋgiâp
aregât bo hâkâŋ akbei. Akto ulikŋân Anu-
tugât kâmolân gâtŋe bikŋe Anutuŋe makmâ
kato aregâlâk nâŋgâm bo hâkâŋ akmâ âmâ
kili. Hain kinmâ siâ me siâ miawak yeŋgiep
aregât nâŋgâmbiâ biwiyeŋe humo agâk.
Akto mesokbiâ gewopgât hainâk den are
paŋâk mem manmâ âgâwei.

Manman nenŋaet kândârâ kârikŋe tatâp.

13 Akto Anutuŋe Abraham aregâlân den
dâm makmâ kalep aregât luâk âmbâle
siânbaŋe Anutu bo ewangimai aregât ikiŋe
kotŋe konmâ wâtŋân kinmâ Abrahamgât
hindâm makmâ kalep,
14 “Hâmbâi âmâ nunak memeŋe
akgiŋdere âmâ hakulupge dondâ sam-
belem ariwai.” dâep.
15 Hain dâmbo Abrahamŋe den are
nâŋgâm bo hâkâŋ agep. Aregât Anutuŋe
den pat âlepŋe are yâkgât makmâ kalep.
16 Akto agak memenenŋe hin. Nen
mendugum maganŋgi goanŋgi aktenŋe kâmot
lâuwâ akto den bunŋe kârikŋe makberâm
âmâ ainâk Anutu ewanginenekmap yâkgât
dewunŋân kinden dâm makmâ katmaen.
Hain makmâ katenŋe den bunŋe dâm
nâŋgâmbiâ den bo akmap.
17 Aregât Anutuŋe ikiŋe kâmolân gâtŋe
nengât den makmâ kalep are Anutuŋe den
bunŋe maktâp are bo bâliwiap dâŋet dâm
ainâk den pat kat katŋe are ikiŋe kotŋe
konmâ agonakmâ magep.
18 Are dâp lâuwâgât Anutuŋe henengi-
wiapgât dop bo tatâp aregât nen gulip
nenguwop dâm Anutugâlân togom manmâ
wan me wan hârok miawak nengiwiap
aregât nâŋgâenŋe biwinenŋe humo akbiâp.
Are nâŋgâm paŋâk mene.
19 Anutuŋe den pat kalep aregât nâŋgâm
biwinenŋe gulip akto aregât han lâuwâ bo

akmaen. Amâ wangât aŋga hinare. Akto biwinenŋe sânduknŋe amâ sumbe emetŋaet sâŋgum haminân ain ariep.
20 Ain âmâ nengât sumbe kat kat kautŋe Yesu arekŋe nengât Sumbe kat kat luâk humo bo mombiap yâknŋe nengât dumnennân kinmâ himbimân Ewenaelân nengât sumbe kato huraguep. Hain akmâ âmâ Melkisede ulikŋân sumbe kat kat luâk areyeŋgât kautŋe malep yâkgât dopŋân miawagep. Hainâk miawakmâ manmâ âgâwiapgât. Yesunŋe hain agepgât nengât biwi sânduk âmâ himbimân tatmâ âgâwiap.

7

Melkisedegât keiŋe.

1 Galalupne, luâk kotŋe Melkisede yâkgât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Melkisede âmâ kepianŋe kotŋe Salem aregât luâk kembu akminep. Akto Anutu Humonennŋe kârikŋe yâkgât sumbe kat kat luâk akminep. Akto Abraham ikiŋe tembe lokolupŋe olop hilâm siân arim kepia siâ siâ are yeŋgât luâk kembulupyeŋe yeŋgum metem purik katbiâ Melkisede arekŋe Abraham are dâwân ekmâ penianŋmâ manŋganmâ gulam den maganŋep.
2 Hain dâm manŋgando Abrahamnŋe wan me wan talanŋep are biknŋe potatmâ Anutugât pat wanŋep. Akto Melkisede are âmâ kotŋe purikŋe amâ hin, “Agak meme âlepŋe aregât amboŋe.” Akto yâkgât kepia kotŋe Salem kot aregât purikŋe amâ, “Biwi sânduk aregât amboŋe.”
3 Akto Melkisedegât eweŋe memeŋe me ginbailupŋe bo miawagi akto ikiŋe miawagepgât sopŋe me moepgât sopŋe bo miawaknengiep. Aregât Anutugât nanŋe sumbe kat kat hinare ulikŋânbak manmâ gaep, hainâk manmâ âgâwiap. Dop hainâk Melkisede amâ sumbe kat kat luâk ulikŋânbak manmâ gaep hainâk manmâ âgâwiap dâmaen.
4 Akto Melkisede amâ luâk yânŋe bo. Abraham amâ Israe nengât hakunennŋe yâknŋe wan me wan luâk kembu siânba yeŋgât miep are potatmâ Anutugât pat wanŋep. Aregât Melkisedeŋe Abraham ewangiminep.
5 Akto aregât kaknân Abrahamgât hakunŋe siâ kotŋe Lewi yâkgât kâmolân gâtŋande sumbe kat kat luâk akmini. Akto Mosegât den kârikŋe are Lewi kâmot gâtŋe yeŋgât galalupyeŋe Israe luâk âmbâle biknande wan me wan tat yeŋgiep are potatmâ Lewigât kâmot are yeŋgiyi aregât magep.
6 Dâ Melkisede amâ Lewigât kâmolân gâtŋe bo are Abrahamnŋe Anutugât pat waŋdo Anutunŋe Abraham makmâ kalep aregât gulam den maganŋep.
7 Akto aregât niŋande ewangiminep? Luâk arekŋe âmâ luâk gegeŋe den dâtâŋe makyeŋgimap. Aregât Melkisedeŋe Abraham ewangiminep.
8 Akto uŋak nengât sumbe kat kat luâk wan me wan tatnengiep, are potatmâ biknŋe yeŋgimaen are âmâ luâgâk aregât momogât dop miawak yeŋgimbo momai. Dâ ulikŋân Melkisede amâ wan me wan biken meminep are momogât dop bo miawagep aregât amâ Melkisedeŋe sumbe luâk biknŋe ewangi yekminep.
9-10 Akto areâk bo. Lewigât kâmot are boâk miawagi ainâk Abraham Lewigât hakunŋe arekŋe Melkisede wan me wan waŋep. Aregât Lewi hainâk Abrahamgât kâlegen gâtŋe malep arekŋe dop hainâk waŋep dâmaen.

Sumbe kat kat luâk tâmbâŋe mali amâ âiyeŋe âlepŋe bo.

11 Galalupne, Lewigât kâmolân gâtŋe sumbe kat kat luâk akmini arekŋe den kârikŋe luâk âmbâle biknŋe makyeŋgimini. Hain akmâ sumbe katbiâ Anutunŋe nenekto huragumap dâine sumbe kat kat luâk siâ Melkisede hinare bo miawakbop. Akto Lewigât kâmot âi are membiâ ain agak meme âlepŋeâk membaen aregât dâp miawak nengiep dâine Aroŋgât kâmot âi hainâk mem âgâwâi.
12 Aregât sumbe kat katgât âi tâmbâŋe are dâp tato irakŋe siâ miawakto âmâ tâmbâŋaet den kârikŋe hainâgâk dâp kalanŋdo irakŋe siâ miawakbiap.
13 Hain akbiapgât bunŋe âmâ Yesu Lewigât kâmolân gâtŋe bo. Yâk âmâ Yudagât kâmolân gâtŋe gârâmâ Yudagât

hakulupŋe amâ sumbe kat katgât âi bo meyi.
14 Akto Kembunennŋe Yudagât hakulupŋe yâk yeŋgâlânba miawagep. Aregât hin nâŋgâmaen. Yudagât kâmotlupŋande sumbe kat katgât âi aregât Moseŋe bo magep.
15 Aregât keiŋe siâ gai miawakmâ heŋgemgoâp. Hingât. Sumbe kat kat aŋgâ siâ Melkisede yâkgât dopŋân miawagep aregât Yesuŋe Sumbe kat katgât âi mendo ârândâŋ agep.
16 Yâk âmâ hakuŋaet kotŋe aregât dopŋân bo miawakmâ sumbe âi miep. Bo dondâ. Yâk âmâ manman kârikŋaet bo boakbiapgât kârikŋeŋe akmâ manmâ sumbegât âi miep akto mem manmâ âgâwiap.
17 Aregât Anutuŋe hin dâep,
“Ulikŋân sumbe kat kat luâk siâ kotŋe Melkisede are âi waŋdere mem âgâep hainâk sumbe kat katgât kat giŋdere âi mem âgâwiat.” dâep.

Yesuŋe Melkisedegât dop hainâk akmâ sumbe âi mem mandâp.

18-19 Akto Mosegât den kârikŋande agak meme âlepŋe mem manmaengât kârikŋe bo nengiep. Akto bo tân nenguep, aregât Anutugât den irakŋande Anutugâlân ariwaengât dâp miawak nengiep, are nâŋgâenŋe biwinenŋe humo akmap. Amâ ulikŋângât ewangimap.
20 Are amâ yân bo. Amâ Anutuŋe ikiŋe kotŋe konmâ makmâ kalepgât. Ulikŋân Lewigât kâmolân gâtŋe yâkŋe sumbegât âi membaigât amâ Anutuŋe den yânŋe makmâ kalep.
21 Dâ hinŋe amâ Anutuŋe Nanŋe sumbegât âi waŋberâm âmâ ikiŋaet wâtŋân kinmâ makmâ kalep aregât hin magep,
“Humoŋe wâtŋân kinmâ han lâuwâ bo akbiapgât hin makmap. Sumbegât âi mem âgâwiat.”
22 Aregât Yesuŋe âi âlepŋe mendo den pat irakŋande miawak nengimbo tatmâ âgâwiap arekŋe Mosegât den kârikŋe are ewangimap.
23 Akto areâk bo. Lewigât kâmolân gâtŋe sumbegât âi meyi are amâ luâk dondâ. Amâ moyi ainâk nananŋlupyeŋande dumyeŋân kinmâ âi memân moyi hain akmâ gambiâ gambiâ yu miawagi.
24 Dâ Yesu âmâ bo mombiap aregât sumbegât âi memâk memâk manmâ âgâwiap.
25 Aregât hokboâk hokboâk nenŋe Yesu nengât dumnennŋân kilep dâm Anutugâlân arienŋe âmâ Yesuŋe nengât Anutu ulilaŋdo Anutuŋe Yesugât âlepŋaet akmâ aregât dowâk heŋgem nengum âgâwiap.

Yesuŋe sumbenenŋe katmâ heŋgemgoep.

26 Sumbe kat kat Humonenŋe yâk âmâ ârândâŋ akto dosa bâlâk akto wan me wan mendo Anutuŋe ekto ârândâŋ akmap akto luâk âmbâle bâleŋe akmai yâk yeŋgât tiriwân bo manmap akto himbimân âgâm ewangim âgâepgât mandâp. Hain mannengimbo ârândâŋ aktâp.
27 Dâ sumbe kat kat luâk âmâ hânân manmai arekŋe hokboâk hokboâk yeŋaet dosa are bo agâkgât sumbe ombiâ bo akto hamiŋân luâk âmbâle yeŋgât sumbe omai are âmâ Yesuŋe hain bo akmap. Yâkgât dosa bo talaŋmap aregât ikiŋaet sumbe bo omap. Akto nengât dosa bo agâkgât hilâm konok nengât sumbe akmâ moep aregât hokboâk hokboâk bo akmap. Lâuwâŋe âi bo talaŋdâp.
28 Akto Mosegât den kârikŋe arekŋe luâk yeukŋe mem sumbegât âi yeŋgiep. Gârâmâ Anutuŋe den kârikŋe makmâ kato bo bo agepgât Nanŋe sumbegât âi waŋdo bo mom âmâ âiâk memâk memâk âlepŋeâk manmâ âgâwiap.

8

Yesuŋe egon sumbe opmân bunŋe ain âiŋe memap.

1 Akto yu kulemgoân aregât keiŋe amâ hin. Nengât sumbe kat kat luâk amâ Humogât tat tatŋe himbimân manmap aregât bungen manmap
2 Yesu arekŋe Sumbe kat kat uligi luâkŋe ketuguyi ain âi bo mem manmap. Yâk âmâ himbimân Anutuŋe ketuguep ain âi mem manmap.
3 Akto sumbe kat kat luâk hârok Anutuŋe meme akyeŋgimbo wâtŋân kinmâ okot âlepgât akmâ sumbe kat katgât âi memai aregât Anutugât Nanŋande hainâk wan me wan Anutu waŋmapgât bâlâk bo manmap.

4 Dâ Yesu hânân mandâp dâine sumbe
kat kat bo manbop. Hânân den kârikŋegât
dopŋân sumbe ogogât luâkŋe âlepŋe
manmâ sumbegât âi mendâi.
5 Âiyeŋe âmâ sumbe opmân yânŋe ain âi
memai. Dâ sumbe opmân bunŋe amâ him-
bimân tatâp. Moseŋe sumbe kat kat uligi
mâŋgiwerâm akto Kembuŋe hin magaŋep,
“Nâŋgât. Gimbâŋân sumbe opmân him-
bimân tatmap aregât towatŋe hekatginân
aregât dopŋân siâ me siâ hârok are hânân
mâŋgiwen.”
6 Dâ Yesuŋe âmâ dewatiak dewatiak
âgâ âgâŋaet sumbegât âi humoâk memap.
Amâ hingât. Anutuŋe Yesugât akmâ den
pat âlepŋe makmâ hâriep arekŋe Moseŋe
makmâ kalep are ewangimap.

Dewatiak dewatiak irakŋaet den.

7 Akto Mosegât den kârikŋe arekŋe wan
me wan hârok âlepŋeâk mem miawagep
dâine Anutuŋe den pat irakŋe bo makmâ
katbop.
8 Gârâmâ Anutuŋe Mose magaŋdo den
kârikŋe kulemgoep are ekmâ hârok âlepŋe
bo mem miawagep den pat are nâŋgâm
irakŋe âlepŋe makmâ kalep aregât keiŋe
Anutuŋe hin magep,

“Humoŋe hin dâep, “Siân Israe kâmot
akto Yuda kâmot are yeŋgâlân den pat
âlepŋe irakŋe makyeŋgiwian.

9 Ulikŋân Israe luâk Aigitawa oloŋ yegân
are den pat âlepŋe makyeŋgire den pat
aregât hâkâŋ akmâ loŋgaiyi aregât nâkai
yeŋgât hâkâŋ agân. Den kârikŋe ain kalân
amâ hainare bo.
10 Imâ den âlepŋe irakŋe sop are bo
aktoân Israe kâmot yeŋgâlân makmâ
hârewian. Siân den pat irakŋe âlepŋe ire
han biwiyeŋân totokom katere kepikmâ
bigeim kinbiap. Hain akmâ damunyeŋe
akmâ tân yeŋguwian. Akto nâŋe amâ yeŋgât
Kembu akto ye amâ nâŋgât kâmot akbai.
11 Akto sop ain siâŋe siâ bo hâwâtbiâp,
“Humo nâŋgaŋben.” dâm magaŋbiâp. Hain
bo. Sop ain âmâ luâk âmbâle hârok âgâ
âgâŋe gegeŋe nâŋgâ niŋbai.
12 Hârok nâŋgâ niŋbiâ bâleŋeyeŋe aregât
yaiwâk akyeŋgim dosayeŋe bo oyaŋmâ
nâŋgâm manmâ âgâwian.” Humoŋe hain
dâep.”
13 Aregât keiŋe amâ hin. Anutuŋe den
pat irakŋe dâm magep aregât den pat
tâmbâŋe are bo agâk dâm makmâ kalep.
Aregât den pat tâmbâŋe amâ emelâk bâliep
akto siâ me siâ torokmâ bâlimap hainâk
arekŋe bo akberâm aktâp.

9

Sumbe kat kat uligi aregât keiŋe.

1 Akto den kârikŋe tâmbâŋe amâ siâ
siâgât hârok Anutuŋe keiŋe makyeŋgiep.
Akto uligi kâlegen âgâm âmâ ikiŋe kotŋe
mem agatŋetgât hekatyeŋgiep. Akto hângât
emetgât makmâ hâriep.
2 Akto sumbe kat kat uligi aregât keiŋe
hin. Ulik gulik amâ mâron humo panmâ
emet mâŋgiyi. Aregât kâlegen amâ pagaleŋe
kat kat siâ akto sot Anutugât enemŋân kat-
mai are me wan me wan Anutu kotŋe mem
agatbaen dâm kali.
3 Akto emet kom hâre hâreŋe siâ talep
amâ sâŋgum kâkâlep aregât haminân Anu-
tuŋe ekto ârândâŋ agâkgât welamŋe.
4 Ain sumbe ogogât kat katŋe goliŋe
mâŋgiyi are talep. Akto dewatiak dewatiak
gât emetŋe goliŋe mâŋgiyi are akto Aroŋgât
huwan momoŋe kâmŋe gam golâ agep are
akto kât papaŋe Anutuŋe ain den kârikŋe
kulemgoep are hârok talep.
5 Akto Anutugât pagaleŋe miawakbi-
apgât aŋelo dopŋe lâuwâ kotŋe Kerubim
ain kiliat. Arekŋe Anutuŋe gem maŋgan
nenekmap welam aregât damunŋe agiat.
Akto wan me wan yu kulemgoân amâ
hinŋe keiŋe hârok makyeŋgiwerengât dop
bo tatâp.

Sumbe kat kat luâk ulikŋân mali yeŋgât âi amâ bunŋe bo.

6 Dâ kom hâre hâreŋe siâ ain Lewigât
kâmolân gâtŋe wan me wan are katbiâ
kindo amâ hokboâk hokboâk sumbe kat
kat luâk poŋ kâlegen âgâm bam gutmâ
Anutu okot âlepgât wan me wan ulilaŋmini.
7 Gârâmâ uligi kâlegen are âmâ sumbe
kat kat luâk areyeŋgât kautŋeyeŋe konok
arekŋe hombaŋ konok kâlegen amâ hilâm
konok ain âgâm ikiŋe dosaŋe bo agâkgât
akto Israe luâk âmbâle dosayeŋe bo agâkgât
soŋgo gilâmŋe mem âgâm Anutugâlân
waŋminep.

8-9 Aregât keiŋe amâ Anutugât Heakŋande maknengimbo hin nâŋgâen. Uligi kilewân amâ luâk âmbâle Anutugâlân hanâk bo âgâmini nâŋgâen. Akto sumbe kat kat luâk arekŋe sumbe me wan me wan Anutugât okot âlep agaŋmini are ekmâ luâk âmbâle hârokŋe hin dâyi, “Wei, ire âmâ hângât me hâk puli puligât me sotgât aregâlâk tângomap. Dâ han biwinenŋe amâ bo tângomap.” dâm nâŋgâmbiâ biwiyeŋe bo sândugiep.

10 Amâ yogannaet pat. Yogannŋe aregât benŋe sotgât me tugât me hâkŋe puli puligât. Akto agak meme irakŋe miawakbiapgât miawagep.

Yesuŋe ikiŋe gilâmŋande hâukonenegep arekŋe bunŋe aktâp.

11 Hainâk hainâk manmâ gambiâ Anutuŋe bâin dâm Nanŋe Kristo are huŋgunaŋdo sumbe kat katgât âi luâk bunŋe miawagep. Hain akmâ manmâ hângât sumbe kat kat emetŋe ketuguyi ain bo âgâm sumbe kalep. Bo. Wan me wan âlepŋe miawakbiap aregât sumbe akmâ opmân bunŋe tiripŋe siâ ain âgâep.

12 Ain âgâm âmâ hilâm konogân Anutugât enemŋân bam âmâ nâniŋ akto makao nanŋe soŋgogât gilâmŋe bo miep. Amâ ikiŋaet gilâmŋe waŋdo nen heŋgem nenguwiapgât dâp miawak nengiep. Are manmâ âgâwiap akto bo bo akbiap. Bo dondâ.

13 Dâ makao âmbengen kâmŋe aregât hâkŋe om derembiâ kau akto soŋgo makao nâniŋgât gilâmŋe olop hâk yeŋe puliâkgât sumbe luâkŋe lapyuŋguminep. Lapyuŋgumbo sumbegât emetŋân âgâmini.

14 Gârâmâ Kristoŋe gembo Anutugât Heak âgâm yembiap arekŋe memeŋe agaŋdo ikiŋaet gilâmŋe are sumbe dâm kato Anutuŋe ekto huraguep. Arekŋe han biwinenŋe pulimbo nen wan me wan mendenŋe bâlimap aregât umatŋe bo akto âmâ Anutu amâ manmangât amboŋe yâkgât âi mem manmâ âgâwaen.

15 Aregât Kristoŋe dewatiak dewatiak irakŋaet miawagepgât Anutu akto nen hutnennân kilep. Kinmâ dewatiak dewatiak tâmbâŋe hârienŋe dosanenŋe miawaknengiep are bo agâkgât moep. Aregât akmâ Anutuŋe kepilânenekto manden nen manman kârikŋaet bât samut menegât welamnennân kinmâ moep.

16 Bât samutgât amâ hin yendâp. Amboŋande mondoâk âmâ memaen.

17 Dâ amboŋande golâ manmawân âmâ bât samutŋaet magep aregât den yân yembiap. Dâ mondoân âmâ den are bunŋe miawakmap.

18 Dop hainâk Mosegât den kârikŋe are Anutuŋe makto miawakto ainâk soŋgo gilâmŋe gembo mondo den kârikŋe are hamepŋe olowâk miawagep.

19 Akto Moseŋe den kârikŋe are luâk âmbâle makyeŋgimbo nâŋgâmbiâ kârikŋe agâk dâm akto aŋe hewukŋe esenŋe siâ akto yo hâkŋe siâ arekŋe mem tu akto soŋgo gilâmŋe lapyuŋgum luâk âmbâle hârok akto den kârikŋe kulemgoep are lapkombo gilâm agi.

20 Hain akto hin dâm makyeŋgiep, “Anutuŋe makmâ kalep are kârikŋe agâkgât gilâm yu lapkoân ire ekmâ nâŋgâm heŋgemgowei.”

21 Akto Moseŋe hainâk lapkombo uligi are akto wan me wan kâlegen Anutugât akmâ katbiâ talep are gilâmâk hârok akmâ metiep.

22 Akto aregât den kârikŋe tâmbâŋe arekŋe talewân ainâk yo kombiâ mondo gilâmŋe lapkombiâ dosayeŋe bo agep. Dâ gilâmŋe bo lapkombiâ dâine âmâ dosayeŋe tatmâ gawop.

Yesuŋe dosanenŋe bo agâkgât hâukonenegep.

23 Akto yu kulemgoân amâ himbimân tatmai aregât towat otneyeŋe bunŋe bo are yeŋgât bâleŋe ariâk dâm Moseŋe gilâm lapkombo ârândâŋ agep. Dâ himbimân wan me wan bunŋe dondâ are ârândâŋ agâkgât gilâm yânŋe amâ lapkombiâ dâine ârândâŋ bo akbop.

24 Aregât Kristoŋe uligigât otneŋe are akmâ âi luâkŋe uligi ketuguyi ain bo âgâep. Akto himbimân uligi bunŋe ain âgâm nengât dumnenŋân kindo Anutuŋe ekto âlepŋe dondâ akmap.

25 Akto ain hokboâk hokboâk gilâmŋe bo waŋmap. Hilâm konok kâlegen gilâmŋe kâimbo ârândâŋ agep. Dâ sumbe kat kat luâk are yeŋgât kautŋeyeŋe arekŋe

soŋgo gilâmŋe kârikŋe bo aregât hombaŋ ârândâŋâk ikiŋe gilâmŋe bo mem âgâ kâiminep.
26 Dâ Kristo âmâ hain bo agep. Hain akmâ dâine ulikŋânbak hâk hilâlâm hokboâk hokboâk nâŋgâm gawop. Dâ yâk âmâ hain bo agep. Yâkŋe âmâ hinŋe sop bâiŋe tâlâgumbo ain miawakto dosa bunewâk bo agâk dâm ikiŋe hâkŋe arekŋe sumbe agâk dâm hilâm konogân kâinengiep.
27 Akto Anutuŋe hilâm konogân bâin dâmbo mondenŋe sop ain denân kat nenekbiap
28 dop hainâk Anutuŋe hilâm konogân luâk âmbâle dondâ are yeŋgât dosa bo agâk dâm Kristo wâtŋe agaŋdo moep aregât Kristoŋe lâuwâŋe miawakmâ dosanenŋe lokombo bo akbiapgât bo gewiap. Bo dondâ. Aregât nenŋe togowen togowen dâm aregât ukenŋe nâŋgâm etemgom konmâ oloŋmâ mandenŋe nen bunewâk heŋgem nenguwiapgât gewiap.

10

Den kârikŋaet amukŋân sumbe kali amâ bunŋe bo.

1 Den kârikŋe amâ yân beirâ bunŋe miawakbiapgât patŋe yânŋe aktâp. Dâ bunŋe dondâ bo. Aregât sumbe kat kat luâk yânŋe den kârikŋe lokom hombaŋŋe hombaŋŋe sumbe katmai arekŋe Anutugât mepaiŋe agaŋmai yâk âlepŋe biwi kau bo meyekmap.
2 Akto dosayeŋe bunewâk bo agep dâine sumbe kat kat luâk arekŋe âi are hepunmâ sumbe siâ bo katmâ âmâ yân manbâi. Akto dosayeŋaet nelâm yeŋgimbo biwiyeŋe sândugewop.
3 Gârâmâ hombaŋ ârândâŋ sumbe kat kat luâk kautŋande sumbe memberâm
4 nâniŋ me bulimakaogât gilâmŋe are mem uligi kâlegen âgâm kato dosayeŋe bo agepgât dâp bo talep aregât dosayeŋaet nâŋgâmbiâ biwiyeŋe umatŋe tatoâk mali.
5 Akto Kristo hânân miawagep ain hin dâep, “Gâ Anutu, gâ soŋgogât gilâmŋe aregât ukenŋe bo nâŋgâmat. Dâ hâkne heŋgemgoniŋen.
6 Akto soŋgo hâkŋe ombiâ aregât bunŋe bo dâmat. Akto sumbe katmâ ombiâ ukenŋe bo nâŋgâmat.
7 Ain âmâ hin dân. O Anutu, wan me wan makmenâ kulemgoyi aregât denge lokom ukenge akmâ mem metewiangât togoân.” dâep.
8 Den aregât keiŋe hin. Kristoŋe âmâ hânân miawakmâ Ewenŋaelân magaŋep, “Gâ soŋgogât gilâmŋe kâimai me hâkŋe omai aregât ukenŋe bo nâŋgâmat. Soŋgo hâkŋe ombiâ aregât bunŋe bo dâmat. Akto sumbe katmâ ombiâ ukenŋe bo nâŋgâmat.” dâm magep. Amâ den pat kârikŋe tâmbâŋe makto kali.
9 Kristoŋe den siâ hin dâm dewatiep, “Denge lokom ukenŋe akmâ mem metewiangât togoân.” dâep. Hain dâm âmâ den tâmbâŋe are urulep. Dâ den pat irakŋe are mem kârigiep.
10 Areâk bo. Yesu Kristoŋe ikiŋe hâkŋe mem Anutugât sumbe dâm sop konogân waŋdo ârândâŋ agep aregât agak meme âlepŋe mem manmâ âgâwaengât dâp miawak nengiep.

Dâ Yesu amâ sumbe bunŋe dondâ kalep.

11 Galalupne, aregât lâuwâŋe makbe. Sumbe kat kat luâkŋe hokboâk hokboâk âiyeŋe mem sumbe omâk akmâ manmai arekŋe dosanenŋe bo boagep.
12 Hain agi aregât âmâ Kristo hilâm konogân sumbe konok kato Anutuŋe ekto ârândâŋ agep. Hain akto âiŋe bo akto Anutugât bâtŋe bungen tatmâ mandâp.
13 Mandâp aregât siân Anutuŋe nanŋaet gasalupŋe yeŋgumbo yeukŋe akbiâ Yesuŋe damunyeŋe akmâ tâliyekbiapgât lâmgom tatmap.
14 Akto ikiŋe kâmot nengât huraguŋetgât ikiŋe hâkŋe mem Anutugât sumbe dâm waŋep. Waŋdo Anutuŋe nenekto huraguep. Huragumbo âmâ Kristoŋe tân nengumbo agak meme âlepŋe mem mandenŋe sumbe kat katgât âi bo agep.
15 Akto aregât keiŋe Anutugât Heak arekŋe bunŋe agâkgât hekat nengiwerâm hin magep,
16 “Humoŋe hin dâep, Siân den pat irakŋe âlepŋe ire han biwiyeŋân totokom katere kepikmâ bigeim kinbiap.”

17 Akto siâ hin,
"Dosayeŋe bo oyaŋmâ nâŋgâm manmâ
âgâwian."
18 Den aregât keiŋe amâ dosanenŋe bo
oyaŋbiapgât dâp miawaknengimbo âmâ
benŋe sumbe kat katgât luâk âiyeŋe bo
agep. Lâuwâŋe bo membiap.

Yesuŋe sumbe âi miepgât nen Anutugât enemŋân owâi akmâ bam ulilaŋbaen.

19 Galalupne, Yesugât hepŋande hâŋgi
menengiepgât yâkgât opmân kâmbokŋân
âgânegât owâiâp.
20 Aregât dâp irakŋe manmanŋe mem
owâinenegep. Aregât dâp miawagâk dâm
hâkŋande âgâwâigât pekeŋe hârembo dâpŋe
miawaknengiep.
21 Aregât akmâ sumbe kat kat humo
Anutugât opmân bunŋe kautŋe akmâ man-
nengimap.
22 Aregât hamep bo akmâ dosanenŋe
bo agep dâm Anutugâlân arim biwinenŋe
Yesugâlân katenŋe kindo nâŋgâenŋe bi-
winenŋe sândugemapgât Anutugâlân arine.
Hain manmaen aregât wan me wan
umatŋaet memeŋe biwinenŋân katberâm
miawakto ain nen Yesugât kâmolân
manmâ âgâwaen dâyion are nâŋgâenŋe
biwinenŋe humo agep. Akto sumbe kat
kat luâk kautyeŋe are galalupyeŋande tu
puli agaŋmini nen dop hainâk tu bunŋe
puli nengiep. Aregât Anutugâlân arim den
nâŋgâenŋe bunŋe akbiap.
23 Humo Anutuŋe wan makmâ hâriep
arekŋe den are bâliwiapgât dop bo tatâp
aregât den maktenŋe biwinenŋe sândugiep
are mem hâk hilâlâm nâŋgâm âgâm man-
baen.
24 Hain akmâ manmâ mendugum kinmâ
gain gain biwinenŋe kârikŋe ketuguenŋe
kilâkgât akto agak meme âlepŋe mem okot
âlep agaŋbaengât are nâŋgâm heŋgemgom
tân aguwaen.
25 Dâ luâk âmbâle bikŋe bo mendugum
kinmai. Dâ nen âmâ hain bo akbaen. Men-
dugum kinmâ sop humo tâlâguwerâp dâm
biwinenŋe tân aguwaen.

Den pat âlepŋe nâŋgâm âmâ bâleŋe aktenŋe dosanenŋe lâuwâŋe miawakbopgât hamep akbaen.

26 Gârâmâ den pat âlepŋe nâŋgâm
heŋgemgoyion amâ beirâ agak meme
bâleŋe aregât ukenŋe nâŋgâm agak meme
bâleŋe membaen aregât dosanenŋe bo
agâkgât sumbe bo tatbiap. Bo dondâ.
27 Hain aktenŋe âmâ Anutuŋe denân
katnenekto kâlâwân manmâ âgâwaengât
dop miawakbiap. Akto Anutugât gasa are
kâlâpŋe oyekbiap.
28 Aregât hin makbe. Luâk âmbâle siâŋe
Mosegât den kârikŋe loŋgaimbo luâk âmbâle
siânba lâuwâ me âlâwu arekŋe ekmâ keiŋe
makmâ miawakbiâ humomolupyeŋande
luâk âmbâle bâleŋe agep are okot bo
nâŋgaŋmâ kombiâ moep.
29 Dâ hinŋe luâk âmbâle siâŋe Anutugât
Nanŋe yâkgât hâkâŋ akmâ den pat âlepŋe
aregât keiŋe amâ Yesu yâkgât gilâmŋande
heŋgem nenguep aregât hâkâŋ akmâ Anu-
tugât Heakŋe damun nenŋe akmâ okot âlep
aknengimap are hepulep luâk âmbâleŋe
hain akto âmâ Humonenŋande kondo hâk
hilâlâm humo dondâ nâŋgâm âgâwiap.
30 Luâk âmbâle hain akbai aregât Anu-
tuŋe hin dâep, "Nâŋe bâleŋe yeŋaet dosa
aregât hâuŋe yeŋgire umatŋân manmâ
âgâmbiâ ârândâŋ akbiap." dâep. Akto den
siâ hin dâep, "Humoŋe ikiŋe luâk âmbâle
den âiân katyekbiap." dâep.
31 Akto areâk bo. Anutu Manman Am-
boŋande den âiân katyekto hâk hilâlâm
hamepŋe olowâk nâŋgâm manmâ âgâwai
aregât yâkgâlâk hamewakmâ manbei.

Âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm manbaengât bo hâkâŋ akbaen.

32 O Galalupne, nâŋgâi? Ye ulikŋân den
pat âlepŋe nâŋgâmbiâ biwiyeŋe âgâmbo âi
humo mem hâk hilâlâm nâŋgâyi. Amâ bo
hâkâŋ agi.
33 Akto gasalupyeŋe togom luâk âmbâle
dewunyeŋân kat yekbiâ kinbiâ bugâŋe
yeŋgum giriŋyeŋgiyi.
34 Akto miti gasaŋande galalupyeŋe
bâleŋe mâŋgiyekmâ kala busi kâlegen kat
yekbiâ kili are yeŋe okot nâŋgâ yeŋgim
tânyeŋguyi. Akto areâk bo. Miti gasa arekŋe
puli me wan me wan tatyeŋgiep are kâmbu
meyi sop ain nen hâmbâi iregât hâuŋe
âlepŋe kârikŋe himbimân tatnengiâp dâm
heroŋe agi.

35 Aregât Anutu nâŋgaŋbiâ biwiyeŋe sândugiep aregât bo hâkâŋ akmâ panmâ âmâ hâuŋe âlepŋe humo membai.
36 Amâ siân hâuŋe bâlâk manbâen dâm biwiyeŋe Yesugâlânâk kilâkgât âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm hanâk Anutugât lau lokom manbei.
37 Aregât lâuwâŋe makbe. Anutuŋe hin magep,
"Hâmbâi sop getek manmâ nâŋgât hoŋ bawa huŋgun aŋdere dowâk miawakbiap.
38 Akto hinŋe nâŋgât luâk ârândâŋâk manmapŋe amâ nâŋgâniŋdo manmanŋe miawaganŋbiap. Hain. Gârâmâ yâk âigât hâkâŋ akmâ hepun nekto âmâ ekmâ bo heroŋe aganŋbian."
39 Akto nen âmâ aregât kâmolân gâtŋe bo. Yâk âmâ hâk hilâlâm aregât hamep akmâ Anutugât âi hepunbiâ Anutuŋe makto gulip akbai. Dâ nen âmâ hain bo akbaen. Nen âmâ biwinenŋe Anutugâlân kilâk dâm nâŋgâm mandenŋe Anutuŋe otnenenŋe membiap.

11

Biwi kat katgât keiŋe.

1 O Galalupne, nen biwinenŋe Anutugâlân kilâk dâm nâŋgâm manbaen aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Biwi kat kat keiŋe amâ hin. Wan me wan bo egekŋe are bunŋe miawak nengiwiap aregât nâŋgâm han konogâk manbaen.
2-3 Akto nenŋe biwinenŋe Anutugâlân kalion aregât Anutu bo egekŋe arekŋe wan me wan mendo hân himbim egekŋe miawagep are bunŋe dâm nâŋgâmaen. Akto Anutugât kâmot ulikŋân biwiyeŋe Anutugâlân kali are Anutuŋe yekmâ âlepŋe dâep.

Abe, Enoko akto Noa yeŋgât den.

4 Aregât yâk yeŋgâlân gâtŋe siâ Abe yâkŋe biwiŋe Anutugâlân kalep aregât sumbe ondo Anutuŋe âlepŋe dâm nâŋgaŋep. Nâŋgaŋdo Abegât teuŋe Kaiŋ arekŋe biwi kat katgât keiŋe hâkâŋ akmâ sumbe yân ondo Anutuŋe ekto âlepŋe bo agep. Aregât teuŋande emiŋe kondo moep. Amâ emiŋande biwiŋe Anutugâlân kalep aregât. Aregât pat nâŋgâm nen hin dâmaen. Abe moep gârâmâ yâkgât biwi kat katgât keiŋe arekŋe maknengimap.
5 Akto haminân luâk siâ kotŋe Enoko yâkŋe biwiŋe kalep are Anutuŋe ekto huragumbo aregât bo mombiap dâm oloŋdo hâkdâk tiŋ tiŋâk âgâep. Aregât galalupŋande Enoko yâtendâm undâgâtbiâ bo agep.
6 Akto luâk âmbâle bikŋande hanyeŋande Anutu bo nâŋgaŋmai âmâ Anutuŋe yekmâ heroŋe bo akmap. Dâ Anutu mandâp bundâk nâŋgâm heŋgemgomaen akto hannenŋande kulâgâlaŋmaen nen hâuŋe âlepŋe nengiwiap dâm nenŋeak yâkgâlân togone.
7 Akto haminân Noa hainâk biwiŋe Anutugâlân kalep aregât Anutuŋe wan me wan miawakbiap aregât maganŋdo dowâk sân sân mem kâmotlupne bâliwâen dâm waŋga ketuguep. Yâkŋe hain akmâ luâk dosayeŋaet keiŋe mem miap palepgât akmâ Anutu nâŋgaŋmâ dosa bâlâk agak aregât bunŋe ambonŋe agep.

Abrahamgât den.

8 Akto haminân Anutuŋe Abrahamgât makmâ kalepgât maganŋdo bunŋerâm biwiŋe katmâ âlepŋe hân niŋbiat dâm hân siângen bo ekminewângen ain ariep.
9 Akto hân are mem miawakmâ biwi kat katgât Anutuŋe hakulupge in manbei dâep are bunŋe dâm hân ain yogan manmâ emet bunŋe bo mâron uligiâk panmâ yem malep. Akto nanŋe Isaka akto bâgiŋe Yakobo yâkŋe hainâk uligi mâron uligiâk are panmâ maliat. Akto Abraham akto Isaka akto Yakobo Anutuŋe makmâ kalep den konok are amâ nengâlân miawakbiap dâm nâŋgâm mali.
10 Akto Abrahamŋe Anutu bunŋeâk makmap dâm nâŋgâep aregât Anutuŋe kepia âlepŋe himbimân kalep ain amâ bunŋe dondâ ain manbaen dâm nâŋgâep.
11 Akto Abrahamgât âmbenŋe kotŋe Sara yâkai hainâk biwiŋe Anutugâlân kalep. Aregât Anutuŋe gâŋe nanaŋ membiat dâm maganŋep are nâŋgâmbo bunŋe akto sâmbâ akmâ ain nanaŋ miep. Amâ makmâ kalep yâkŋe amâ bunŋe dâepgât.
12 Akto luâk konok kâmotlupŋe manmâ sambelem gam gam yu miawakten. Amâ diâ himbimân tatâi dop hainâk me nupi

harugât ginŋân tatâp dop hainâk. Gârâmâ Abrahamŋe sâmbâ akmâ ain nanŋe Isaka miep. Yâk âmâ emelâk momaen sopŋe ewangiep ain Isaka miep.

13 Luâk yu yeŋgondân arekŋe Anutu nâŋgaŋmâ manmâ âmâ mom meteyi. Amâ siâ me siâ Anutuŋe makmâ hâreyeŋgiep are bunŋerâm indâgen aŋgângen yendo ekmâ mepaiŋe mem heroŋe mali. Dâ bo meyi. Hain akmâ aregât keiŋe hin nâŋgâyi, nen hânân lombo akto yogan manden dâyi.

14-15 Luâk âmbâle arekŋe hân iregâlânâk nâŋgâyi dâine purik katmâ hân ulikŋân gâtŋe ain arim manbâi. Hain bo akmâ âmâ hângât kepia hain are bo amâ kepia bunŋe himbimân tatmap are Anutuŋe maknengim kalep ain manbaen dâm aregât lâmgom mali.

16 Lâmgom manbiâ Anutuŋe kepia are yeŋgât kalep are âlepŋe ire amâ nâŋgât kâmot dâm damunyeŋe akto hân are membiâ ârândâŋ agep. Hân arekŋe hân ire ewangimap are miawaknengiwiap dâm lâmgom mali. Aregât Anutuŋe yâk yeŋgât akmâ Anutuyeŋe dâm agonakmapgât bo aŋun akmap.

Isaka akto Yakobo yetgât den.

17 Akto Abraham den makmâ hâriepgât yâk Anutuŋe dop koep. Hin. Nanŋe Isaka Anutuŋe waŋep are sumbe omberâm akmâ mem ariep. Aregât yâkgât biwi kat kat âlepŋe miawagep are nâŋgâmaen. Akto nanŋe Isaka are amâ luâk yânŋe bo.

18 Anutuŋe Abraham hin dâm magaŋep, “Nâŋe Isaka giŋân are amâ gâŋgât kâmot are yeŋgât hakuyeŋe akbiap.” dâep.

19 Akto Abraham Anutuŋe luâk momoŋe momoŋânba mem agat yekto golâ manmai are nâŋgâm Isaka mem sumbe omberâm ariep. Aregât luâk momoŋânba agatmai Isaka dop hainâk alatanba sopanmâ agalep dâmaen.

20 Akto haminân Abrahamgât nanŋe Isaka arekŋe biwiŋe Anutugâlân kalep aregât nanlogâtŋe Yakobo akto Esau wan me wan beirâ miawakbiapgât den gulam makyetkiep.

21 Akto haminân Yakoboŋe hainâk biwiŋe Anutugâlân kalep, aregât momberâm akmâ huwanŋe tânagum Anutugât kotŋe mem agatmâ nanŋe kotŋe Yosepe yâkgât nanlogâtŋe den gulam makyetkiep.

22 Akto haminân Yosepe hainâk momberâm akmâ Anutuŋe Israe kâmot are Aigitawa oloŋ yekbiap den are bunŋe dâm ginbailupŋe mombian dâm ikiŋe hagitŋaet makyeŋgiep.

Mosegât den.

23 Akto haminân Mosegât eweŋe memeŋe biwiyetŋe Anutugâlân kaliat aregât Aigita luâk humoŋe Israe nanlupyeŋe gurukŋe yeŋgumbiâ moŋet dâep den are loŋgaim nanyetŋe Mose are ekbela huragumbo heambukbela yendo dewutâ âlâwu bo agep.

24 Akto Mose amâ nanaŋân Aigita luâk humogât baratŋande Mose amâ nâŋgât nanne dâep. Dâ Moseŋe humo akmâ are nâŋgâm âmâ bo dâep.

25 Bo dâm, “Anutugât kâmot Israe nengât bikŋe umatŋân manmai are olop manbaen.” dâep. Akto Aigita yeŋgât agak meme bâleŋe aregât ukenŋe bo nâŋgâm ginbailupŋe penâyeŋgiep.

26 Akto Moseŋe Kristogât akmâ ukenŋe akto Israe gasalupyeŋande Mosegât keiŋe nâŋgâm hâkâŋe akmâ umatŋe waŋi. Hain akbiâ Moseŋe hanâk dâm siân Anutuŋe wan me wan waŋbiapgât are amâ âlepŋe dondâ, dâ Aigitagât sikum amâ yânŋe dâminep.

27 Hain dâm Aigitagât humoyeŋe yâkgât kukgât bo hamep akmâ âmâ Aigita hepulep. Akto Anutu bo egekŋe are nâŋgâ aŋminep aregât Aigita hân akto sikum are hepun yekmâ ariep.

28 Anutuŋe ikiŋe aŋelo huŋgun aŋdo gem Aigita yeŋgât nanlupyeŋe ulik gulik are yeŋgumbo moyi aregât nenguwop dâm emetyeŋe lamagât gilâm lapkoyi. Akto Moseŋe biwiŋe Anutugâlânâk kalep akto Anutuŋe wan magep are bunŋe dâm nâŋgâm malep aregât hain agep.

29 Akto sop ain Israe luâk Anutu bunŋe dâm nâŋgâyi aregât Aigita hepunmâ haru Gilâm are hutŋânba hâtikom âlepŋe arimbiâ âmâ Aigita gâtŋe arekŋe hainâk hâtikowerâm haru hutŋân bam arimbiâ haruŋe kawut yekto moyi.

Yeriko ikiŋak hogoakmâ agum awam agep.

30 Akto haminân Israe luâk âmbâle biwiyeŋe Anutugâlân kali aregât kepia kotŋe Yeriko haot kârikŋe kâtŋe ketuguyi are gam ândeaŋbiâ hilâm bât biken lâuwâ bo agep. Bo akto ainâk biwiyeŋe kali aregât bunŋe haot humo tâmbâ are ikiŋak patak agum awam agep.

31 Akto âmbâle dâp gulip malep kotŋe Rahaba arekŋe biwiŋe Anutugâlân kalep aregât Israe luâk lâuwâ togoyiat are gasaŋe meyelekbâi dâm mem heambuk yelegep. Rahaba hain agep aregât Israe luâk kepia âgâm Anutu hâkâŋ agaŋmini are yeŋgum âmâ Rahaba bo koyi.

Anutugât luâk bikŋe yeŋgât den.

32 Wei, galama hakulupnenŋe dondâ biwiyeŋe Anutugâlân kali areyeŋgâlân gâtŋe bikŋe hin Gideoŋ akto Barak akto Simsoŋ akto Yepita akto Dawidi akto Samue akto Anutugât Propetelupŋe are amâ gain gain keiyeŋe kulemgowian sop bo aktâp.

33 Luâk ya yeŋgondân are amâ hân siâ siân âgâm ambolupŋe yeŋgum meteyi. Akto luâk âmbâle bâleŋe denân katyekbiâ dosayeŋe miawak yeŋgimbo aregât hâuŋe yeŋgiyi. Akto Anutuŋe makto bunŋe dâm lâmgom kinbiâ yeŋgimbo mem mali. Akto Anutugât gasalupŋande Anutugât luâk siâ bau metŋe kotŋe laion are hutyeŋân panbiâ âmâ Anutuŋe maknengiep are bunŋe dâm kinbiâ bo neyegi.

34 Akto Anutugât gasalupŋande Anutugât kâmot luâk kâlâwân panyekbiâ gembiâ Anutuŋe maknengiep are bunŋe dâmbiâ bo oyegep. Akto gasalupyeŋande oreyekberâm agi ina âlepŋe yân ariyi. Akto luâk bikŋe yeukŋe akbiâ Anutuŋe makto kârikŋe agi. Akto Gasalupyeŋe togombiâ Anutuŋe makto kârikŋe akmâ gasalupyeŋe yeŋgum meteyi.

35 Akto Anutugât kâmolân gâtŋe âmbâle bikŋe are yeŋgât ginbailupyeŋe biken mombiâ Anutuŋe makto momoŋânba agali. Akto Anutugât kâmolân gâtŋe bikŋe, “Siân Anutuŋe momoŋânba goaŋnenekto manman âlepŋe dondâ miawak nengiwiap.” dâm aregât gasalupyeŋande togom Anutugât pat hepunŋet dâm hâk hilâlâm yeŋgimbiâ borâm âmâ kârikŋe akmâ manmâ âgâyi.

36 Are yeŋgâlân gâtŋe bikŋe gasalupyeŋande giriŋ yeŋgim bugâŋe yeŋguyi. Akto tâk kârikŋe kotŋe sein arekŋe hiko yekbiâ kala busi kâlegen tali.

37 Akto bikŋe âmâ gasalupyeŋande kât panmâ yeŋguyi. Bikŋe gasalupyeŋande segeŋe tepyeŋe hâreyekbiâ pâŋyeŋe lâuwâ akto moyi. Me tâwâtŋe yeŋgumbiâ moyi. Dâ bikŋande âmâ gasalupnenŋande menenekbâi dâm bau hâkŋe luguakmâ halângen heambukmâ bam gutmini. Akto bikŋande mop mali akto sot me sâŋgum me kotŋe siâ siâ hârok bâlâk mop mali. Akto umatŋe humo miawak yeŋgiep. Akto luâk âmbâle yânŋande yekmâ bâleŋe akyeŋgimini.

38 Akto Anutugât kâmolân gâtŋe ain mali arekŋe hângât luâk âmbâle ewangi yegi. Akto areâk bo. Bikŋande âmâ hân kamitŋângen manmâ gimbâŋân manmâ kât akto hân kâlegen mali.

39 Luâk âmbâle arekŋe âmâ yân hain bo agi. Biwiyeŋe Anutugâlân kali aregât kârikŋân kinmâ hain agi. Anutuŋe biwi kat katyeŋe are ekto ârândâŋâk agep. Aregât bunŋe hâmbâi membai. Dâ mali sopŋân Anutuŋe makmâ kalep are bo egi.

40 Gârâmâ Anutuŋe yâk yeŋgât okot nâŋgâm hin dâep, “Hâmbâi nâŋgât kâmot biwiyeŋe nannaelân katbiâ tato are olop luâk âmbâle umatŋân mali are olop manman âlepŋân manbai.” dâep. Aregât hakulupnenŋe luâk âmbâle umatŋân mali arekŋe wan me wan aregât Anutuŋe makmâ kalep are hânân bo mem manmâ moyi. Amâ hâmbâi tat tatnenŋe miawakbiapgât dâm agi.

12

Yesuŋe âi miep are nâŋgâm heŋgemgom hainâk akbaen.

1 Galalupne, nengât hakulupnenŋe biwiyeŋe Anutugâlân kali aregât keiŋe yu kulemgoân. Yâk âmâ hâk hilâlâm nâŋgâm Anutugât âi memâk mali. Aregât nenâkai yâk yeŋgât pat nâŋgâm hainâk aknerâm wan me wanŋe biwinenŋe mendo gemap are akto agak meme bâleŋe hikom

andânenekmap a hârok hepunmâ Anutugât âi kârikŋeâk mem hâk hilâlâm nâŋgâm âmâ bo hâkâŋ akbaen.

2 Hain akmâ Yesu yâkŋe nengât biwi kat katgât agat meme mem miawakmâ hekat nengim ikiŋak mem metiep are ekmâ hainâk akbaen dâm nâŋgâm heŋgemgowaen. Akto Yesuŋe hâmbâi, “Ewene olop himbimân tatetŋe biwine heroŋe akbiap.” dâm nâŋgâep aregât lâwinân kombiâ hâk hilâlâm nâŋgâm aregât hâkâŋ bo agep. Akto giriŋ aŋi aregât bo hâkâŋ agep. Are hârok lokom manmâ mondo Anutuŋe mem oloŋdo Anutugât tat tat bunŋângen tatmâ manmap.

3 Galalupne, luâk bâleŋande Yesu hain agaŋigât pat nâŋgâm hain akmâ umatŋe siâ siâ aregât bo hâkâŋ akbei. Akto hinŋe umatŋe miawak yeŋgimbo aregât Yesugât pat nâŋgâm heŋgemgom âmâ benŋe biwiyeŋe bo bâlimbo manmâ âgâwei.

4 Ye bâleŋande kawutyekberâm akto âmâ kârikŋe akmâ hâkyeŋe membiâ kepilâ akto gilâmyeŋe gembo moyi ye hainare boâk miawakyeŋgiep.

Anutuŋe orem miwindiknenekmap.

5 Galalupne, Anutugât den bikŋe nanaŋlupne dâm makyeŋgimap aregât nelâmyeŋgiep mon?

> “Nanne Humoŋe gugum miwindik gekberâmbo âmâ aregât hâkâŋ bo akben. Akto Anutuŋe hain bo akben dâm makgiŋmâ guguwiap âmâ hanâk âlepŋe dâmenâ biwige bo bâliwiâp.

6 Akto Humoŋe okot nâŋgaŋmap yâkgât ikiŋe kâmolân dewatiwiapgât hain akmâ heŋgemgombo miwindik akmâ ikiŋaet nanŋe konbiap.”

Hain tatâp are oyaŋmâ umatŋe miawak yeŋgiwiawân hanâk dâm âi membiâ biwiyeŋe bo bâliwiâp.

7 Akto nengât agak meme hin. Nanaŋlupnenŋe bâleŋe akbâirâm bugâŋe yeŋgum miwindik yekmaen. Dop hainâk Anutuŋe makto umatŋe miawak yeŋgimbo hin nâŋgâwei, “Wei, ire âmâ âlepŋe, Anutuŋe nan baratlupne dâm nengonmap aregât nengum miwindik nenektâp.” hain nâŋgâm heroŋe akbei.

8 Akto makmâ miwindik miwindik dop are luâk âmbâle hârok aknengimap aregât Anutuŋe bo yeŋgum miwindik yekmap âmâ benŋe nanaŋ kâit hainare akbai.

9 Akto areâk bo. Ewelupnenŋe hânân manmai arekŋe nengum miwindik nenekbiâ are âlepŋe bo dâm hâkâŋ agion aregât Ewenenŋe otnenenŋe damunŋe akmâ manmap arekŋe hain aknengimbo dowâk âlepŋerâm bo hâkâŋ akmâ âmâ mandenŋe tân nengumbo heroŋe akbaen.

10 Akto ewelupnenŋe âmâ ukenyeŋaet akmâ yogan aknengiyi gârâmâ Anutuŋe âmâ nâ olop manmâ âgâwaigât âlepŋe akŋet dâm hain aknengimap.

11 Akto Anutuŋe nengum miwindik nenekmap aregât hâk hilâlâm nâŋgâmaen gârâmâ Anutuŋe nengum miwindik nenekmap dâm nâŋgâenŋe benŋe siân nengât agak memenenŋe âlepŋe miawakto biwinenŋe sândugewiap.

Nen kârikŋe tiŋtiŋâk kinmâ tân aguwaen.

12 Aregât bâtyeŋe keiyeŋe momoŋe are heŋgemgom kârikŋeâk tâlim kinmâ ariwai.

13 Akto dâp bâleŋe watbâigât keiyeŋe damunŋe akbei. Akto bam gutbai ain keiyeŋe bâlimbo amâ dondâ bâliwopgât akmâ damun akbei.

14 Yeŋe luâk âmbâle hârok gala akyeŋgiwaigât akto agak memeyeŋe Anutuŋe ekto ârândâŋ akmap aregât tân yeŋgum hâwât agaŋgiwei. Dâ agak meme âlepŋe ârândâŋ a bâlâk manmaiŋe amâ Anutu bo ekbai.

15 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâ Anutuŋe damunŋe akmap aregât kâmolân gâtŋe Anutuŋe okot akyeŋgimap are mesokmâ tâpâkowopgât ikiŋe tân aguwiâp. Akto kuk heŋgân miawak yeŋgimbo kalakŋe kândârâŋe pâtkombo potalakbiâ kuk heŋgân sambelewopgât yeŋe tân aguwei.

16 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâŋe bâleŋe maleŋe akbopgât damun agaŋgiwei. Me Anutu bâlâk manbai amâ Esaugât dop hainâk akbâi. Yâkŋe âmâ eweŋaet bât samut bâiŋe aregât hâkâŋ agep. Hain akmâ sotgât nâŋgâm emiŋe ulilaŋdo sot waŋdo eweŋande wan me wan niŋbiap are âmâ giŋbian dâm emiŋaet makmâ kalep.

17 Esaugât keiŋe nâŋgâi. Yâk beirâ bât
samut bâiŋe memberâmbo bo miawagep.
Yâk han siâ akmâ ewum hâumgom indem
umaliakmâ bo akto hepulep.

Nen Sioŋ gimbâŋân mete kalion.

18 Galama, ye âmâ gimbâŋe mambâŋe me
kâlâpŋe omap ain bo togoyi. Me hândâk
hamandat me tânâk kauŋmâ kindâp ain bo
togoyi.
19 Yudagât hakulupyeŋe Aigita hânânba
togom gimbâŋe siâ ain togom kili. Ain
togom kinbiâ munŋe humo akto den siâ
nâŋgâwâen dâm ulit hanokoak agi.
20 Hain agi aregât Anutuŋe hin dâep,
“Luâk me âmbâle me bau me yo me wan me
wan gimbâŋe iren tâlimbo kât mem panmâ
kombiâ moâk.” dâep. Den kârikŋe are
nâŋgâmbiâ umatŋe agep.
21 Hain akto hamepŋe olowâk mi-
awakmâ gambo Moseŋe hin magep, “Nâ
hamewakmâ sân sân mendân.” dâep.
22 Gârâmâ ye Anutuŋe hain bo akyeŋgiep.
Ye âmâ irakŋaet pat gimbâŋe kotŋe Sioŋ ain
togoyi. Ain âmâ Yerusalem kepia Anutu
manman kârikŋaet Amboŋe yâkgât kepia
ain togoyi. Akto aŋelo dondâ himbimân
manmâ heroŋe akmâ manmai ye hârok yâk
yeŋgâlân togoyi.
23 Akto ulikŋân manmâ gaep yâkgât
kâmot âmâ kotyeŋe himbimân kilep yâk
yeŋgâlân togoyi. Are akto luâk âmbâle
Anutuŋe mem kepilâyekto huraguyi yâk
yeŋgât otneyeŋe yâk yeŋgâlân togoyi. Are
akto Anutu hân himbim Amboŋande denân
katnenekbiap yâkgâlân gai togoyi.
24 Akto areâk bo. Yeŋe Yesugât den
pat âlepŋe kârikŋe agâkgât moep yâkgâlân
togoyi. Dâ ulikŋân Abe teuŋande kondo
mondo yâkgât gilâmŋande magep. Dâ
Yesuŋe mondo yâkgât gilâmŋe âlepŋe
arekŋe Abegât gilâmŋe ewangiep.
25 Aregât Anutuŋe makyeŋgimbo bo
hâkâŋ akbei. Akto Anutuŋe Mose maganŋdo
hânân mali are den makyeŋgimbo are
hâkâŋ akmâ hepuli aregât hâuŋe umatŋe
miawak yeŋgiep. Dâ Anutu himbimân
gâtŋande nen maknengimbo hâkâŋ ak-
tenŋe âmâ hâuŋe hamepŋe bâleŋe olowâk
miawak nengiwiap.

*Anutuŋe nengât wan me wan kârikŋeâk
nengiwiap aregât kotŋe mem hamep ak-
baen.*

26 Akto Anutuŋe Sinai gimbâŋân Mose
maganŋep ain âmâ hân duwuŋ agep. Akto
aregât kakŋân hin dâep, “Magân a hâmbâi
hainâk bâin dâre hân akto himbim duwuŋ
akmâ bo akbiandat.” dâep.
27 Anutuŋe hain magep aregât keiŋe
hin. Yâkŋe, “Ulikŋân magân a hainâk bâin
dâwian.” dâm makto hân himbim bo akbela
benŋe wan me wan kârikŋeâk bo duwuŋ
akbiap are miawakmâ tatmâ âgâwiap.
28 Are âmâ nengât Anutuŋe makmâ kat-
nengiepgât magep. Galalupne, Anutuŋe
nengât wan me wan kârikŋeâk nengiwiap
aregât kotŋe mem hamep akbaen.
29 Akto kâlâpŋe siâ siâ hârok om
metemap dop hainâk Anutunenŋande
hârok gulip nenguwiap aregât Anutugât
hamep akbaen.

13

Sami den.

1 Galalupne, ye ulikŋân gala kalakmini
are hainâk kalakmâ manmâ âgâwei.
2 Akto ulikŋân lombo togombiâ luâk
siâŋe imâ luâk yânŋe dâm tânyeŋgum âmâ
aŋelo tânyeŋguep aregât nâŋgâm lombo
yeŋgâlân togombiâ âmâ hanâk dowâk tân
yeŋguwei.
3 Akto biknje kala busi kâlegen man-
mai areyeŋgât nelâm yeŋgiwopgât nen yâk
olop kala busi kâlegen taten dâm nâŋgâm
tân yeŋguwei. Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋe
gasalupyeŋande bâleŋe akyeŋgimbiâ hâk
hilâlâm nâŋgâmai nen olop hâk hilâlâm
nâŋgâmaen dâm dowâk tân aguwei.
4 Akto luâk âmbâle meakbaigât Anu-
tuŋe magep aregât âlepŋe luâkŋe âmbâi
meyekbiâ ârândâŋ akbiâp. Akto âmbâleŋe
luâk meyekbiâ ârândâŋ akbiâp. Gârâmâ
Anutuŋe luâk âmbâle hanâk hanâk mem
hepun hepun akmai are den âiân katyekto
dosayeŋe miawakto aregât hâuŋe umatŋe
yeŋgiwiap aregât luâk âmâ âmbenlupyeŋe
areâk meyekmâ manbai.
5 Akto Anutuŋe hin dâep,
“Nâ bo hepunyekbian akto bo hami
yeŋgire yân manbai. Bo dondâ.” dâep.

Aregât puligât nâŋgâmbiâ humo bo akbiâp. Akto wan me wan tatyeŋgiâp are amâ ârândâŋ dâm siâ me siâ bo egâlianbei.

6 Akto Anutuŋe yu magep aregât Anutuŋe kep keŋgu siâ hin magep are memberen,

“Humonande tân nugumap aregât luâk
bâleŋande menekberâm pâpkomai are
yeŋgât bo hamep akbian.”

kep keŋgu are kulemgoep nen hain dâm mendenŋe biwinenŋe bo hioŋakmap.

Ulikŋân aknengim miti maknengiyi areâk mem Yesu watmâ manbaen.

7 Akto yeŋgât humomolupyeŋe Anutugât den makyeŋgimini areyeŋgât biwi kat kat akto agak memeyeŋe nâŋgâm hain akbei. Akto manmanyeŋe nâŋgâm heŋgemgowei.

8 Akto Yesu Kristo are wan me wan ulikŋân akminep are hinŋe hainâk akmap akto hilâmŋe hilâmŋe hainâk akmâ manmâ âgâwiap.

9 Aregât luâk siânbaŋe yeŋgâlân togom hin makyeŋgiyi, “Sot are bo nembiâ âmâ Anutuŋe meyekbiap me sot ire nembiâ ârândâŋ akbiâp.” dâmbiâ âmâ bo nâŋgâyeŋgiwei. Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Sot siâ me siâŋe biwinenŋe bo tângomap aregât den bâleŋe are hepunmâ Anutuŋe okot âlep nâŋgâm damun nenŋe akmap are nâŋgâmbiâ biwiyeŋe kârikŋe agâk. Togoyi are amâ sotŋe biwiyeŋe bo tânyeŋguep aregât denyeŋande nen oloŋ nenekbop dâm bo nâŋgâyi.

10 Nengât sumbe âmâ bunŋe. Dâ mâron uligi ain âi mem maliŋe âmâ nengât sumbe kat katŋânba wan me wan siâ membaigât dâp bo tatyeŋgiâp.

11 Aregât keiŋe hin. Sumbe kat kat luâk soŋgo gilâmŋe katmai. Hain akbiâ âmâ soŋgo hâkŋe luâk me âmbâle dosayeŋe bo agâk dâm âmâ kepia hâkŋângen ombiâ bo akminep.

12 Dop hainâk luâk biknande Yesu mem kepia hâkŋângen lâwinân kombiâ moep. Akto Yesuŋe are âlepŋe dâm nunaet kâmot gilâmŋande heŋgem yeŋguwiap dâm kepia hâkŋângen arimbo kombiâ hâk hilâlâm nâŋgâm moep.

13 Aregât Yesu kepia hâkŋângen kilep ain giriŋaŋmâ sârek koyi nenâkai hainâgâk kepia hâkŋângen kinmâ aŋun kakŋân manbaengât bo hâkâŋ akne.

14 Hain akmâ kinmâ kepianenŋe kârikŋe in bo tatnengiâp dâm kepia âlepŋe siân miawaknengiwiap aregât lâmgom manmâ hannenŋande owâim manbaen.

15 Akto Yesuŋe tân nengumbo Anutugât sumbegât akmâ kotŋe mem agatbaen. Hain akbaen âmâ benŋe nen Yesu humonenŋe nen yâkgâlân gâtŋe dâmaen den are bunŋe akto ârândâŋ akbiap.

16 Luâk me âmbâle siâ âlepŋe agaŋmâ wan me wan tân yeŋgumap are potatmâ bikŋe waŋbai aregât ukenŋe nâŋgâwei. Hain akbai aregât agak meme are Anutuŋe imâ sumbegât dopŋe dâm ekmâ âlepŋe dâwiap.

17 Kâmotlupyeŋe damunyeŋe akmai yâk yeŋgât lau lokom amukyeŋgân manbei. Yâkŋe âmâ âi mesokmâ membiâ yeŋgât biwiyeŋe bâlimbo âmâ aregât keiŋe Anutu enemŋân makmâ miawakbai. Aregât yeŋgât akmâ âigât ukenŋe nâŋgâwai. Dâ âigât hâkâŋ akbai amâ bo tânyeŋguwai.

18 Akto biwinenŋe owâiŋe akmap aregât hokboâk hokboâk nenŋe agak meme âlepŋeâk mem manne dâmaen are akbaengât yeŋe nengât ulilaŋbei.

19 Ulityeŋande tân nugumbiâ Kembuŋe mem purikatnekto yeŋgâlân togowiangât kârikŋân makmâ kârigeân.

Anutu ulilaŋep.

20 Akto galalupne, yeŋgât Anutu ulilaŋdere Anutugât kuk bo akto damunnenŋe akto biwinenŋe sândukŋe akmap, yâkŋe damun akto Humonenŋe Yesu are den pat âlepŋe kârikŋe akmâ âgâwiapgât gilâmŋe gembo moep are momoŋânba mem agalep. Mem agatmâ, “Nâŋgât kâmot damunyeŋe akben.” dâm makmâ kalep. Aregât ye meme akyeŋgim tânyeŋgumbo launŋe lokom

21 wan me wan egâlianmap are mem manbiâ ârândâŋ agâk. Akto wan me wan yeŋe akŋet dâm egâlianmap are Yesu Kristogât akmâ meme akyeŋgimbo membai. Aregât kotge sopŋe sopŋe mem agatbaen. A bundâk.

Den bâiŋe.

22 Galalupne, okotyeŋe akmâ biwiyeŋe kârikŋe agâkgât kulem esenŋe ire kulem-goân imâ bo ekmâ hâkâŋ akbei. Amâ kâlep bo. Ire oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgowei.
23 Akto tembe lokoŋe makto Timo-teo kala busi kâlegenba sopanmâ âlepŋe mandâp. Akto yâkŋe togom penâniŋbiap âmâ âlepŋe netŋe togom yekbaet.
24 Akto humomolupyeŋe akto luâk âmbâle hârok lokom maŋgan yekbei. Akto ire âmâ luâk âmbâle Italia hânânba togoyi arekŋe yeŋgât okotyeŋe nâŋgâmai are nâŋgâŋet dâm yu kulemgoân.
25 Akto Anutuŋe okotŋe akyeŋgim damunyeŋe agâk dâm ulilaŋdân. A bundâk.

Yakobo

Yakoboŋe den keiŋe kulemgoep.

1 Nâ Yakobo, nâ Anutu akto Humonenŋe
Yesu Kristo yâk yetgât âi luâk. Nâŋe Yuda
luâk kâmot 12 kepiayeŋe tiŋ tiŋ hepunmâ
arim hân aŋgân aŋgân manmai yeŋgât ire
kulemgom katere yeŋgâlân togoâp.

Umatŋande biwi kat katgât kârikŋe kenuŋguep.

2 Galalupne yeŋgâlân umatŋe keiŋe keiŋe
siâ siâ miawak yeŋgimap aregât heroŋe
maroŋe akbei.
3 Wan me wan umatŋe miawak yeŋgimap
arekŋe âmâ biwiyeŋe Yesugâlân kali aregât
dop yeŋgumap. Aregât âmâ yeŋe kârikŋeâk
kinmâ umatŋe lokowaigât wan me wan
miawakmap aregât umatŋe miawak
yeŋgimap sop ain heroŋe maroŋe akbei.
4 Hain dâm heroŋe maroŋe akmâ
kârikŋeâk kinmâ umatŋe lokowei. Umatŋe
are bo hâkâŋ akbai âmâ benŋe agak meme
arekŋe âmâ yeŋgâlân han biwiyeŋe kârikŋe
ketugumbo âlepŋe manmâ Anutugât agak
meme siâgât umburuk bo dondâ akbai.
Hain akbiâ yeŋgâlân ârândâŋâk yembiap.

Nâŋgâ nâŋgâgât kulâgâtmâ Kembu ulilaŋbaen.

5 Akto luâk âmbâle wan me wangât um-
buruk akbiâ Anutuŋe yeŋgiwerâm kuk bo
akyeŋgim âmâ owâiŋeâk nengimap aregât
yeŋgât hutyeŋân gâtŋe luâk siâŋe nâŋgâ
nâŋgâ âlepŋaet umburuk akmâ âmâ yâk
hanâk niŋâkdâm Anutu ulilaŋdo dowâk
waŋbiap.
6 Akto luâk are Anutu ulilaŋberâm âmâ
yâkgâlân biwiŋe kârikŋe katmâ hanŋande
nâŋgaŋmâ ulilaŋbiap aregât den ginŋe
makyeŋgire nâŋgâŋet. Seruŋe haru waito
gulip agatmâ gem panmap.
7 Dop hainâk luâk siâŋe Anutugâlân bi-
wiŋe bo katmâ heŋgemgom nâŋgâ nâŋgâŋe
gulip akto kinmâ aregât Anutu ulilaŋmâ
ire niŋberâp me bo dâm han lâuwâ akmâ
ulilaŋdo Anutuŋe bo waŋbiap. Amâ hingât.
8 Luâk siâ hainare âmâ nâŋgâ nâŋgâŋe
lâuwâ akto han lâuwâ manmap.

Puli sikumŋe amâ bunŋe bo akmap.

9 Galalupne, yeŋgâlân gâtŋe siâ umbu-
ruk manmâ âmâ Anutuŋe mem agatbiap
aregât heroŋe akbiâp.
10 Dâ yeŋgâlân gâtŋe siâ kotŋe siâ siâ
dondâ talaŋmap are âmâ hin nâŋgâwiâp.
Lâwin buluŋande gagai akmâ dowâk
bererek âgâm gemap nâ dop hainâk akbian
dâm ikiŋe puli me wan me wan are
nâŋgâmbo gembo ârândâŋ akmap.
11 Dewutâ kârikŋe pando emet kâlâp akto
lâwin buluŋe pekmâ gem kulemŋe âlepŋe
are bo akmap dop hainâk luâk siâ kotŋe
siâ siâ dondâ talaŋmap arekŋe âi aregâlân
nâŋgâmbo humo akto âmâ ainâk Anutuŋe
aganŋdo bo akbiap hain nâŋgâwiâp.

Umatŋande dop nengumap.

12 Galalupne, Anutuŋe okot âlep niŋmai
are âlepŋeâk manmâ âgâwaigât yeŋgiwian
dâm magep aregât dop keiŋe keiŋe to-
gombo niŋande kârikŋe kinmâ umatŋe are
hârok lokomap âmâ heroŋe akmap. Hârok
lokom siân umatŋe ire bo aktoân nâŋe
hanâk lokowerâm aktere âmâ Anutuŋe
âlepŋeâk manmâ âgâwiapgât waŋbian dâm
magep are bunŋe niŋbiap dâm heroŋe ak-
biap.
13 Akto wan me wan bâleŋande luâk
siâgât biwiŋe dop kombo âmâ yâk hin
bo dâwiâp, “Anutuŋe dosa kakŋân âgâk
dâm heniŋdâp.” hain bo dâwiâp. Bo
kârikŋe. Dosagât agak meme arekŋe Anu-
tugât kârikŋe bo oloŋmâ ge katbiap. Akto
Anutuŋe dosagât luâk heyeŋgiwiapgât dop
bo tatâp.
14 Luâk konok konok hârok ikinenŋaet
ikinenŋaet biwinenŋande oloŋnenekmap.
Akto yâkŋe egâliaŋ bâleŋe arekŋe hiaŋgim
biwiŋe mem agato dosa akmap.
15 Akto biwi agat agatgât agak meme
bâleŋe arekŋe dosa keiŋe keiŋe miawa-
gaŋmap. Akto dosa arekŋe sambelem
humo akto momai.
16 Galalupne, den nâŋgâm âmâ bo gulip
akbei.
17 Apo pagaleŋe Amboŋe han lâuwâ bo
akmap akto purik gurik bo akmap yâkŋe

âlepŋe akmâ kotŋe siâ siâ egonba nengiwerâm okot âlepgât tân nengumap.

18 Akto ikiŋe nâŋgâ nâŋgâ watmâ kinmâ, “Siân nâŋgât kâmot humo akbai.” dâm nenŋe soŋ wan me wan liuleyegep are ewangiyekbaengât den pat âlepŋande oloŋ nenekmâ miap pan nenekto yâkgât kâmot agion.

Dowâk ondopnenŋande nâŋgâwaen. Dâ launenŋande dowâk bo makbaen.

19-20 O galalupne, luâk siâŋe kuk heŋgân akmap kuk arekŋe agak meme Anutuŋe egâliaŋdo ârândâŋ akmap are bo mem miawakmap. Aregât ye den nâŋgâwerâm âmâ dowâk owâiwei. Hain akmâ den dowâk bo makberâm âmâ nâŋgâmâk manbei. Akto kuk heŋgân akmâ âmâ sop kâlep bo mem manbei.

21 Hain akmâ âmâ yeŋaet nâŋgâmbiâ gembo Anutu den pat âlepŋande luâk heŋgemgoyekmap aregât nâŋgâm agak meme bâleŋe turuŋnenekmap are akto han bâleŋe are hepunbei.

22 Gârâmâ ye Anutugât den pat are yânâk bo nâŋgâwei. Dâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe bâliwopgât den are nâŋgâm lokombiâ agak meme âlepŋe miawak yeŋgiwiap.

23-24 Aregât den ginŋe lâuwâŋe makbe. Luâk siâŋe duŋguân enem dewunŋe egakmâ benŋe hâkŋângen sopanmâ gem arim ikiŋe enem dewunŋe gain gain hinare egakmâ ariâp aregât dowâk nelâm aŋmap dop hainâk yeŋgâlân gâtŋe siâŋe den pat âlepŋe nâŋgâm aregât ikiŋaet agak meme ekmâ heŋgemgom âmâ den pat are bo lokombiâ âmâ agak meme are nelâm yeŋgiwiap.

25 Gârâmâ yeŋgâlân gâtŋe bikŋe Anutugât den pat âlepŋe are nâŋgâwei, “Den irekŋe biwinenŋe tângombo kambiamnenŋe âlepŋe akmap.” dâmbiâ aregât bo nelâm yeŋgimbo lokom manmâ âgâwai yâk âmâ Anutuŋe damunyeŋe akmâ tânyeŋgumbo heroŋe akmâ âgâwai.

26 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâŋe, “Nâmâ hokboâk hokboâk Anutugât kotŋe mem agatman.” dâmap âmâ den hanâk hanâk dâm makmâ âmâ ikiŋe han biwiŋe hianaŋmap. Hain akmâ Anutugât den pat lokoman dâm yân hianŋgimap.

27 Dâ yeŋe âmâ Anutugât kotŋe mem agatbiâ Ewenennŋande yekmâ dosa bo tatyeŋgiâp dâwiapgât hin akbei. Nanaŋ mându manmai are tânyeŋguwerâm yânâk yâk yeŋgât umatŋe are lokowei. Akto âmbâle kambut umburuk yekmâ hanâk tânyeŋgum yâk yeŋgât umatŋe are lokowei. Akto bâleŋe akmâ hângât pat akbâigât biwiyeŋe damunŋe akbei.

2

Umburuk akto siâ siârâ are han kalem akyeŋgiwaen.

1 O galalupne, ye Humonenŋe Yesu Kristo himbim damunŋe akmâ Eweŋaet agak meme hekat nengimap aregâlân biwiyeŋe kali aregât akmâ luâk siâ me siâ yeŋgâlân togombo hanâk maŋgan akbei.

2-3 Aregât siâkâ makbe. Luâk siâ sikumdâ me himbân mâron âlepŋe me donet âlep âlepŋe are mendugumaiân ain âgâmbo âmâ ye luâk kotdâ dâm maŋganmâ, “Nâ olop tate.” dâmenâ haminân luâk umburuk mâronŋe hambuŋe are hainâk den emetŋân âgâmbo hamianŋmâ, “Gâ yânŋângen tat.” dâm âmâ biwigânâk galaŋe galaŋe mem potat yelekmenâ bo ârândâŋ akmap.

4 Ye hain akmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe bâleŋe watmâ luâk nâŋgâ aŋbiâ humo agep amâ bo ârândâŋ akmap.

5 Galalupne, aregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuŋe luâk nan baratlupŋe yâk yeŋgât dâm hin magep, “Okot nâŋgâ niŋmai are manman âlepŋân katyekbian.” dâm magep, aregât luâk âmbâle umburuk manmai are tânyeŋgumbo yâkgâlân biwiyeŋe kat katgât âlepŋe miawakto manman âlepŋeâk manbai.

6 Gârâmâ ye âmâ umburuk manmai yâk dewun gingin yekmai. Akto niŋemaŋe kâlâp mâŋgiyekmâ kiapgâlân katyekmai? Amâ sikumdâŋe akmai.

7 Hain akmai âmâ menenekmap yâkgât kot humo nâŋgâenŋe humo akmap kot are makmâ pilâkomai.

8 Akto den umatŋe kautŋe Anutuŋe makto Moseŋe kulemgoep are keiŋe hin. Yeŋaet agaŋgimai hainâk luâk âmbâle aŋgâ

are hainâk akyeŋgiwei. Hain akbiâ arekŋe
ârândâŋ akbiap.
9 Dâ den are bo watmâ siâ âgâ âgâŋerâm
luâk siâ gegeŋe dâmbiâ âmâ den kârikŋe
Moseŋe kulemgoep arekŋe dosa luâk dâm
yeŋgonmap.
10 Aregât lâuwâŋe makbe. Luâk âmbâle
den umatŋe lokowerâm akmâ bikŋe lokom
konok bo lokombiâ âmâ den kârikŋe
arekŋe, “Ye luâk âmbâle den kârikŋe
hamiaŋmai are hainâk akmâ den kârikŋe
are loŋgaimai.” dâm makyeŋgimap.
11 Amâ aregât Anutuŋe hin dâep, “Luâkŋe
âmbâle hepunmâ siâ bo membei.” dâep
yâkŋe hainâk hin dâep, “Luâk siâ bo kombiâ
mombiap.” dâep. Aregât gâŋe âmbenge
bo hepunmâ manbiat gârâmâ luâk siâ kon-
menâ moep arekŋe amâ den koko luâk
akbiat.
12 Akto Anutuŋe magep are Yesuŋe
lokombo aregât Anutuŋe dosa luâk bo
dâm yeŋgonmap den arekŋe den âiân
katyekbiap gât nâŋgâm heŋgemgowaenân
âmâ den makmâ wan me wan akberâm
akbiâ ârândâŋ akbiâp.
13 Aregât keiŋe hin. Luâk siâŋe luâk
âmbâle yeŋgât okotyeŋe bo nâŋgâm âmâ
hanâk hanâk akyeŋgimbo âmâ Anutuŋe
hainâk agaŋbiap. Gârâmâ Anutuŋe han
kalem aknengimap arekŋe den âiân
katnenegâkgât pat are ewangimap.

Biwi kat kat akto âi membaen are dopyetŋe konogâk.

14 Galalupne, luâk siâŋe hin makbiap,
“Nâ Yesugâlân nâŋgâ nâŋgâne katman.”
dâwiap. Dâ yâk agak meme âlepŋe dondâ
are bo akmap aregât yâkŋe, “Humogâlân
nâŋgâ nâŋgâne katman.” dâmap are âmâ
yânŋe akmap. Akto nâŋgâ nâŋgâŋe hain
katmâ agak meme âlepŋe bo mem man-
map yâkgât agak meme are dop âlepŋân
katmâ heŋgemgowiap me bo? Bo kârikŋe.
15 Aregât siâkâ makyeŋgire nâŋgâŋet.
Luâk me âmbâle Yesugâlân biwiŋe kalep
yâkgâlân gâtŋe siâ mâron bo lalakmâ sot
bâlâk mando
16 amâ yeŋgâlân gâtŋe siâŋe ekmâ hin
magaŋbiap, “Gâ mâron luguakmâ sot nem
tepge pikto aregât âlepŋeâk tatmâ ari-
menâ kambiamge sândugeâk.” dâm âmâ
benŋe mâron me sot bo waŋbiap âmâ denŋe
arekŋe bo tângowiap. Akto ye hain akbiâ
âmâ bo ârândâŋ akbiap.
17 Dop hainâk Humogâlân nâŋgâ
nâŋgâyeŋe akai dop hainâk yendâp yekâ
yân tatmâ agak meme âlepŋe siâ bo mem
miawakbai âmâ momo bâlâpŋe agakŋe
dâmaen.

Anutuŋe Abraham akto Rahaba yelekto ârândâŋ agepgât keiŋe.

18 Akto luâk siâŋe are nâŋgâm hin
makniŋbiap, “Gâmâ biwi kat katgât
nâŋgâmenâ humo akmap dâ nâmâ agak
meme âlepŋe nâŋgâre humo akmap.”
dâmbo nâŋe hin magaŋbian, “Nâŋgâ nâŋgâ
kat katgât akto agak meme âlepŋe are
lâuwâ lâuwâ hekatniŋmenâ benŋe nâkâ
nâŋgâ nâŋgâ kat katgât akto agak meme
âlepŋe akman aregât lâuwâ lâuwâ hekat-
giŋbian.” dâm magaŋbian.
19 Aregât lâuwâŋe makbe. Gâŋe, “Nâ
hin nâŋgâman, Anutu amâ Humonenŋe
konok.” dâmat are âlepŋe gârâmâ sinduk
baniara bâleŋe hain dâmai Anutu humo
konok manmap dâm yâkgât hamewakmai
aregât gâŋgât nâŋgâ nâŋgâge yânŋe aktâp.
20 Gâ sinduk akmat. Biwi katman dâmat
amâ bunŋe bo aregât keiŋe hin makgiŋbe.
21 Abrahamŋe Isaka are alata kakŋân
katmâ Anutugât sumbe omberâm agep
aregât sop ain Anutuŋe agak meme âlepŋe
ekmâ aregât luâk âlepŋe dâm kolep.
22 Aregât keiŋe hin. Agak meme âlepŋe
arekŋe biwi kat katgât keiŋe mem mi-
awagep akto Abraham humogâlân biwiŋe
katmâ mando Anutuŋe memeŋe agaŋdo
agak meme âlepŋeâk mendo biwi kat
katgât kârikŋe humo waŋep.
23 Anutugât kulem bikŋe hin dâp, “Abra-
hamŋe biwiŋe humogâlân kato ain Hu-
moŋe, “Dosage bo aktâp.” dâm kolep.”
aregât âmâ hin dâmaen, Abraham âmâ Anu-
tugât galaŋe.
24 Aregât keiŋe nâŋgâm heŋgemgomai me?
Biwi kat kat yânŋe aregât âmâ Anutuŋe
dosayeŋe bo aktâp dâm bo nengonmap.
Bo. Dâ âi âlepŋe membaen aregât akmâ
Anutuŋe nâŋgâ nengimbo dosanenŋe bo
aknengiwiap.

25 Akto hainâk ulikŋân Yosuaŋe luâk lâuwâ huŋgun yetkimbo kepia kârikŋe are ekberâm yoŋâk ariyiat. Hain arimbela kepia aregât âmbâle dâp gulip malep kotŋe Rahaba yâkŋe damunyetŋe akmâ heambukyelegep. Akto gasalupyetŋande luâk lâuwâ are gembela yelekmâ âmâ mem yetkuwâi dâm dâp siâ yoŋâgângenba hekat yetkimbo ariyiat. Rahaba hain agep aregât Anutuŋe ekmâ hin maganŋep, “Gâ dosage bo tatgiŋdâp.” dâm kolep.

26 Aregât amâ nen hin nâŋgâmaen. Hâknenŋe iregât kâlegen otnenenŋe bo tatâp dâine emelâk mom bo akbâen. Akto dop hainâk luâk siâŋe yân biwi kat kat akmâ âmâ agak meme âlep bo miawakmap amâ luâk aregât biwi kat katŋe amâ emelâk moep.

3

Nen elewetnenŋe damunŋe akbaen.

1 Galalupne, hâmbâi Anutuŋe Yesugât kâmot are yeŋgâlân âmâ âi titnan mem potat yekbiap. Dâ Yesugât kâmot are yeŋgât makmakyeŋe nen are nengâlân âi kârikŋe mem potat nenekbiap. Aregât yeŋgât hutyeŋânba luâk dondâŋe bo makyeŋgiwai. Amâ konok konok arekŋe agatmâ bikŋeâk makyeŋgiwai.

2 Aregât keiŋe hin. Hokboâk hokboâk nen hârokŋe wan me wangât gisik bâsok akmaen akto luâk âmbâle dennande dosa bo akmap amâ luâk âlepŋe dondâ haingât yâk hâkŋe hârok âkâ âlepŋe damunŋe akbiap.

3 Akto nenŋe nengât nâŋgâ nâŋgâ watŋet dâm âmâ tâk kârikŋande bau luâk soko yeŋgât lauyeŋân hikom mem tatenŋe dâp siâ siâ watmap aregât dop hainâk launenŋe are âmâ hâknenŋe humo agak meme wan me wan damunŋe akto siâ me siâ watmaen.

4 Akto nen waŋgagât âkâ hainâk nâŋgâne. Waŋga amâ humo dondâ. Dâ âmâ seru kârikŋe panmâ waitmâ pando haru tânâmŋângen suguguk dâm arimap. Akto waŋga aregât bât meme are âmâ bâlensiâ dondâ gârâmâ waŋga amboŋande yâgâten me yâgâten ariwerâm âmâ bâtŋe are mem puririk dâmbo âmâ waŋga aregen arimap aregât

5 dop hainâk launenŋe bâlensiâ arekŋe âi humo âlepŋe me bâleŋe hanâk akmap. Akto kâlâp ululunŋe bâleŋ siâŋe hewukŋe kâlegen gem humo akmâ agatmâ siâ siâ hârok om metemap.

6 Akto elewetnenŋe âmâ kâlâp ululunŋe hainare arekŋe âmâ hâknenŋe akto kei bâtnenŋe bikŋe ewangiyekmâ hâknenŋe hârok bâleŋe aknengimap. Hain aknengim manmannenŋaet tân ondo om bo akmap. Akto ikiŋe âmâ hememgât kâlâpŋe utunaŋdo omap.

7 Akto aregât siâkâ makbe. Luâk nenŋe lâut me niambi sâmbâ me kotŋe siâ siâ haru kâlegen yemap me soŋgo kâit me yânŋe soŋgo keiŋe keiŋe metŋe are mem yeukŋe ketuguenŋe ukenyeŋe hepunmâ âi nenŋe mem âlepŋeâk manmai.

8 Dâ nenŋe launenŋe âmâ damunŋe bo akmaen. Bo dondâ. Launenŋande hokboâk hokboâk purik gurik akmâ agatmâ den bâleŋe makmâ hâme hewukgât launŋe tuŋe bâleŋe hainare akmap.

9 Akto dennenŋande âmâ Humonenŋe akto Ewenenŋe yâkgât kotŋe mem agatbaen akto Anutuŋe luâk nen ketugu nenegep ire âmâ ikiŋe hain are manbaengât ketugu nenegep ina launenŋande âmâ den bâleŋe makmâ luâk bikŋe mem bâliyekmaen are bo ârândâŋ akmap.

10 Hain akto Anutugât kotŋe mem agatmaen akto galalupnenŋe yeŋgât den hogo hogo akmâ mem ge katyekmaen aregât galalupne nâŋgâre bo ârândâŋ akmap. Borondâ.

11 Galalupne aregât aiyeŋguwe. Tu dewunŋe konogân ainba tu limbâpŋe akto tu kalakŋe mendugu akmâ gem mandat mon?

12 Akto lowolân puka miawakbiap mon? Me hamân lowot miawakbiap mon? Bo. Aregât haruŋe amâ tu ukenŋe bo mem miap panmap.

Nâŋgâ nâŋgâ bunŋe Kembugâlânba gemap.

13 Akto yeŋgât hutyeŋân gâtŋe, “Nâ nâŋgâ nâŋgâ luâk akman.” dâmap amâ benŋe agak meme âlepŋe mendo ekbiâ huraguâk. Akto ikiŋaet nâŋgâmbo gewiap. Hain akto âmâ nâŋgâ nâŋgâ bunŋe miawaganŋmap.

14 Dâ ye luâk siâgât nâŋgâmbiâ bâlimbo âmâ bâleŋe akyeŋgimai aregât den âlepŋe hamiaŋmâ kotyeŋe mem agatbiâ bâlimap.
15 Ye hain akbiâ âmâ nâŋgâ nâŋgâ hainare âmâ Anutuŋe bo hekat yeŋgimap akto âmâ hânânba ire miawak yeŋgimap akto hâkyeŋânba ukenŋe miawakmap. Akto sinduk baniara bâleŋande hekat yeŋgimbiâ hain akmai.
16 Aregât keiŋe amâ hin. Luâk bikŋande luâk siânba yeŋgât nâŋgâm bâliyeŋgim agak meme keiŋe keiŋe akmâ yeŋe kotyeŋe mem agatmai amâ agak meme âlepŋe bo akmai akto kâmotyeŋe gulip akbiâ bâleŋe dondâ miawak yeŋgimap.
17 Dâ Anutuŋe luâk bikŋe nâŋgâ nâŋgâ âlepŋe totokom yeŋgimbo âmâ luâk are agak meme âlepŋeâk dowâk akmâ luâk bikŋe olop han biwi konok akmâ luâk bikŋe yeŋgât lau lokom okot nâŋgâ yeŋgim agak meme âlepŋe akyeŋgimai. Akto areâk bo. Luâk arekŋe hain akmâ manmâ wan me wan akmâ biwiyeŋân nâŋgâmbiâ ârândâŋ akto bo hiaŋgimai.
18 Akto lumbegât âiŋe memai yâkŋe lumbegât alekŋe mem kâmet gomet akbiâ aregât bunŋe ârândâŋ manman miawakyeŋgimap.

4

Hângât egâliaŋ arekŋe amâ Anutu gasa agaŋmap.

1 O galalupne, yeŋgât pat nâŋgâre bo ârândâŋ agep. Keiŋe wanŋe âmâ yeŋgât hutyeŋân gem kuk heŋgân mem miawakmap? Nâŋgâm bâli bâligât agak meme are amâ yeŋgât biwiyeŋân yendâp arekŋe âmâ yeŋgât hâkyeŋe hutŋân gem kuk akmap.
2 Yeŋe wan me wangât egâliaŋ humo akmai amâ bo memai haingât yeŋe luâk yeŋguenŋe moŋet gâlâk nâŋgâmai. Akto wan me wan ekmâ egâliaŋ akbiâ aregât yeŋe kuk bâleŋe akmâ yeŋgumai. Akto wangât wan me wan membaigât dâp bo tatyeŋgimap? Hingât. Yeŋe wan me wan menegât Anutu bo ulilaŋmai.
3 Dâ bikŋe, “Nen ulilaŋdenŋe bo miawak nengimap.” dâmai. Amâ wangât Anutuŋe bo yeŋgimap? Hingât. Hângât akto hâkgât ukenŋe nâŋgâm ulilaŋmai.
4 Yei, ye dâp gulip manmai hainare. Hânân wan me wan egâliaŋmai arekŋe Anutu hamiaŋmai. Are bo nâŋgâmai mon? Aregât luâk siâŋe hânân siâ me siâ hanâk gala agaŋbiapŋe âmâ Anutu gasa agaŋbiap.
5 Akto Anutugât den makmap aregât keiŋe siâ amâ hin, “Anutuŋe Heakŋe han biwinenŋân kalep arekŋe nen yâkgât pat mannegât kârikŋe humo akmap.”
6 Akto Anutugât han kalem arekŋe dondâ miawaknengiâkgât Anutugât denŋande hin magep,

“Luâk âgâ âgâŋe akmai amâ Anutuŋe hâkoko yekmap. Dâ luâk bikŋe yeŋaet nâŋgâmbiâ gemap are âmâ Anutuŋe okot nâŋgâyeŋgimap.”

7 Aregât yeŋaet nâŋgâmbiâ gembo Anutu hoŋ bawa agaŋbei. Hain akmâ âmâ hanâk Hiaŋgi Amboŋe are hâkokombiâ ainâk hepun yekmâ gem ariwiap.
8 Ye hain akmâ Anutugâlâk nâŋgâm âgâmbiâ yâkâ hainâk yeŋgât nâŋgâm okot nâŋgâyeŋgiwiâp. Dâ dosa luâkŋe bâtyeŋe pulimbiâ salek salek akmap dop hainâk agak meme bâleŋe hepunmâ Anutu hoŋ bawa agaŋbei. Akto ye han biwiyeŋânba nâŋgâ nâŋgâ lâuwâ bâleŋe are makmâ miawakmâ panbiâ gem ariâk.
9 Bâleŋe yeŋe are biwiyeŋe umatŋe akto giriŋgât agak meme are hepunmâ indewei.
10 Hain akmâ Anutugât dewunŋân yeŋaet nâŋgâmbiâ gembo Humoŋe mem agat yekbiâp.

Kembu ewangim gala hâkyeŋe bo tunbaen.

11 Galalupne, ye galalupyeŋe den bâleŋe bo makyeŋgiwei. Are lâuwâŋe makbe. Luâk siâŋe galaŋe peim den aŋgâ hogom togo hâkŋân katâp aregât Anutu den kârikŋe aregât dâm kalep ina peiâp akto den aŋgâ hogom togo hâkŋân katâp. Akto den kârikŋe kat katŋe aregât hâkŋân den aŋgâ hogom togo hâkŋân katâi are âmâ ye den kârikŋe are bo watmai. Hain akmâ humomo yeŋgât gewâk mem tatmâ den mem potatmai hain are akmai.
12 Dâ Humoŋe den kârikŋe kalep akto nen hâk tunnengim denân katnenekbiap,

are konok tatmap yâkŋe âmâ dâp âlepŋân katnenekmâ benŋe luâk bikŋe mem bâliyekbiap. Aregât gâŋe âmâ wangât galage den hâuŋân katbiat? Amâ bo ârândâŋ aktâp.

Anutugât dewunŋân agat agatŋe bo akbaen.

13 Akto ye hutyeŋânba bikŋande hin makmai, “Uŋak me agatmâ kepia humo ain arim puligât âi mem mandenŋe hombaŋ konok bo akto puli dondâ membaen.” hain dâmai aregât nâŋe ye hin makyeŋgire nâŋgâŋet.

14 Yei, ye hole siâ me siâ hin me hain miawakbiap are bo nâŋgâmai. Dâ manmanyeŋe âmâ gain gain? Amâ dâwokŋe agatmâ sop getek bo akto bokmap, dop hainâk manmanyeŋe âmâ getek tatmâ bo akbiap.

15 Amâ hin makbiâ ârândâŋ agâk, “Anutuŋe ikiŋe ukenŋaet akmâ âlepŋe dâmbo âmâ nen âlepŋeâk manmâ âi ire membaen.” dâwei.

16 Gârâmâ ye hain bo akmai. Yeŋe âmâ kotyeŋe mem agatmai. Hain akmai amâ bâleŋe akmai.

17 Aregât luâk siâŋe agak meme âlepŋe are nâŋgâm heŋgemgom âmâ hanâk dâm bo akmap are dosa memap.

5

Luâk puli sikumgât egâliaŋmai yeŋgât den.

1 Bâin. Sikum luâk âmbâle ye umatŋe akto hâk hilâlâm miawakyeŋgiwiap aregât keiŋe makyeŋgire indem tâgâiakmâ manbei.

2 Sikum unsambe yeŋe are torokmâ metiep. Akto hâk pekeyeŋe dukiŋe nem hârembo togep.

3 Akto tâwât dewunŋe puliyeŋe are âmâ motmot akmâ yânŋe akbiap. Gârâmâ motmot arekŋe yeŋaet keiyeŋe mem miap panmâ hâkyeŋe are kâlâp pat kom om nem kiriŋ panyekbiap. Amâ yeŋe âmâ sop humo ewumâk aktoân sikum siâ me siâ mem emetyeŋân katbiâ humo aktâp aregât.

4 Akto luâk sikumdâ yeŋe hoŋ bawayeŋe yeŋgât âi membiâ are heyeŋgim bo oyaŋmâ getegâk puli yeŋgiyi. Yeŋgât umatŋe Anutuŋe hânân siâ siâ akto himbimân siâ siâ mandâi are damunyeŋe arekŋe nâŋgâmbo bo ârândâŋ akmap.

5 Akto nen soŋgonenŋe kom ombaen dâm sot yeŋgimaen dop hainâk luâk sikumdâ sot unsambe mem manmai benŋe siân Anutuŋe kâlâwân katyekbiap.

6 Akto yeŋe luâk agak meme âlepŋe memai are hiaŋgim mem ge katbiâ ainâk luâk âlepŋe are yân kinmâ hâuŋe bo yeŋgim bikŋe umatŋân manmai dâm bikŋe umatŋân manmâ moyi.

Yesu Humonenŋe purikatbiapgât lâmgom manbaen.

7 Galalupne, ye biwiyeŋe Yesugâlân kali yeŋgât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Wan me wan umatŋe miawak yeŋgimbo ainâk hanâk dâm Yesu Humonenŋe lâuwâŋe togowiap aregât umatŋe yân lokone dâm lokom kinmâ âgâwei. Aregât den ginŋe makbe. Âi kalam amboŋe yâkŋe âmâ hânânba sot âlepŋe miawakbiap aregâlâk nâŋgâmbiâ kambiamyeŋe owâiŋe akto siân tânâk gemboân sot âlepŋe miawakbiap dâm manmâ âgâmap.

8 Ye dop hainâk sop tâlâguâp aingât Yesu Humonenŋe lâuwâŋe togowiap aregât biwinenŋe bâliwop dâm hokboâk hokboâk biwiyeŋe damunŋe akbei.

Galalupnenŋe hâkyeŋe bo tunbaen.

9 Galalupne Anutuŋe hâknenŋe tunbop dâm galalupyeŋe hâkyeŋe bo tunbei. Akto Anutu luâk âmbâle hâkyeŋe tunbiap yâkŋe gewerâm akto aregât galalupnenŋe bâleŋe akmai dâm bo makbei.

10 Akto ulikŋân Anutuŋe makto propetelupŋe kulemgoyi areyeŋgât den pat nâŋgâm heŋgemgowei. Anutugât propetelupŋe luâk are luâk bikŋande moŋet dâm yeŋgumbiâ hanâk dâm Anutugât den makmâ manmâ hâuŋe bo mem yânâk manmâ âgâyi, aregât ye hain akbei.

11 Nen âmâ hin dâmaen. Luâk siâŋe umatŋe hanâk lokom yânâk lokom manmâ âgâmap are âmâ heroŋe maroŋe akmap dâmaen. Aregât ye hain akbei. Amâ umatŋe lokom yânâk kinbei. Akto ulikŋân Anutugât luâk kotŋe Hiobe yâk hâk hilâlâm kakŋân manmâ kârikŋe akmâ malep are nâŋgâmai. Akto haminân Kembuŋe wan

aganŋdo âlepŋe agep are gai nâŋgâmai. Amâ Kembu lumbe akto han kalem akmâ manmap.

Kembugât dewunŋân makmâ âmâ hanâk hanâk bo makbaen.

12 Galalupne, den umatŋe siâkâ makyeŋgiwe. Ye hin akbei. Den makmâ katberâi are siân bo lokombiâ Anutuŋe den âiân katyekto bâliwâigât bo makmâ katbai. Hain akmâ himbimângât me hângât siâ siâ are bo konmâ makbe. Hain biwiyeŋgân den kinbiap areâk makbiâ ârândâŋ akbiap.

Kundat akmâ ulit âlepŋeâk makmâ tatbaen.

13 Galalupne, yeŋgâlân gâtŋe bikŋe hâk hilâlâm nâŋgâm âmâ ainâk aregât Anutu ulilaŋbei. Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋe heroŋe akmâ ainâk Anutugât kep kom kotŋe mem agatbei.

14 Akto yeŋgâlân gâtŋe siâ kundat kondo yem âmâ ainâk Yesugât kâmot are yeŋgât humomolupyeŋe yeŋgondo nâŋgâm yâkgâlân togom gamândiaŋmâ tatmâ Yesu kotŋe konmâ lâwin keluŋe howaim âmâ Anutu ulilaŋbai.

15 Hain ulilaŋbiâ biwiyeŋe Anutugâlânâk kârikŋeâk kindo âmâ Humoŋe tângombo kundat are âlepŋe akto wan me wan bâleŋe miep are Anutuŋe dosa are pulianŋbiap.

16 Aregât bâleŋeyeŋe maganŋgi goaŋgi akmâ miawakmâ galagât Anutu ulilaŋbei. Akto galalupyeŋe yâkŋe hainâk akmâ Anutu ulilaŋbei. Ye hain akbiâ umatŋeyeŋe bo akbiap. Akto Anutu ulilaŋmaen aregât siâkâ makbe. Luâk âmbâle bikŋe dosayeŋe bo akyeŋgiep arekŋe Anutu ulilaŋbiâ ainâk siâ siâ âlepŋe miawakbiap.

17 Akto ye Anutugât propete siâ kotŋe Elia yâkgât keiŋe emelâk nâŋgâi. Yâk âmâ ulikŋân nen yeukŋe akmaen hainâk akminep gârâmâ kârikŋeâk tânâk bo togowiap dâm Anutu ulilaŋdo bo togom kindo hombaŋ âlâwu akto dewutâ nâmbulân konok kindo sot hârok bo agep.

18 Sop ain bo akto Elianŋe Anutu ulilaŋdo tânâk gembo sot pâtkom sambeliep.

Galanenŋe siâ dâp mesokto mem purikatbaen.

19 Galalupŋe yeŋgâlân gâtŋe siâ den pat âlepŋe are hamianŋmâ arimbo âmâ ye dowâk arim maganŋmâ kewugumbiâ lâuwâŋe penâyeŋgiwiap.

20 Aregât hin nâŋgâwei. Yeŋe Yesugât kâmolân gâtŋe siâ hepunyegep are maganŋbiâ bâleŋeŋe makmâ miawakmâ hanŋe purik kato luâk aregât dosa dondâ bo akto manman âlepŋân manbiap.

1 Petoro

Petoroŋe kepia siân siân manmini yâk yeŋgât akmâ kulemgoep.

1 Galalupne, nâmâ Petoro, Yesu Kristogât hoŋ bawa akto Aposolo nâŋe kulem esenŋe ire Anutuŋe mem kepilâyegep yeŋgât kulemgoân. Ye amâ hânân ire yogan mandâi, akto hânyeŋaet kotyeŋe hin, Ponto, Galatia, Kapadokia, Asia akto Bitinia ain yogan tatmâ mandâi.

2 Anutu Ewenenŋe nen bo miawagionânbak ekmâ nâŋgâepgât yendâp. Imâ nâŋgât kâmotlupne dâm magep. Makto miawaktenŋe Anutugât Heakŋande Yesu Kristo ire yeŋgât akmâ mondo dosayeŋe bo akto Yesu Kristogât lau lokom agak memeyeŋe huraguâk dâm biwiyeŋân âi miep. Âi mem owâiŋe ketuguyeŋgiep yeŋgât kulem ire kulemgoân. Anutuŋe han kalem akmâ damun yeŋgum akto biwiyeŋe sândugem âgâwiâp.

Manman kârikŋande lâm nengimap.

3 Nen Yesu Kristo Humonenŋe yâkgât Eweŋe akto Anutuŋe kotŋe mem agatne. Amâ hingât. Anutuŋe nengât okotŋe dondâ nâŋgâmap arekŋe Yesu Kristo momoŋânba mem agalep. Mem agatmâ âmâ wâtŋe aknengim mem miawak nenekto nâŋgâ nâŋgânenŋe irakŋe miawagep. Are nâŋgâm heroŋe akmâ lâmgom manbaen.

4 Akto Anutuŋe nen himbimân manmâ pagaleŋe membaengât ikiŋaet pat kat nenegep. Are irakŋe dondâ akto bo bâliwiap. Are Anutuŋe himbimân yeŋgât kato talep are tatmâ âgâwiap. Anutuŋe kalep are bâliwiapgât dop bo tatâp.

5 Yeŋe hanyeŋande Anutu nâŋgâm kepilaŋmai aregât Anutugât kârikŋeŋande han biwiyeŋe bâliwopgât manmâ maleine sop humoân miawakbiawân ain Anutuŋe bunewâk heŋgemyeŋguwiap.

6 Yeŋe aregât nâŋgâm heroŋe dondâ akmai. Dâ uŋak âmâ umatŋe siâ siâ arekŋe miawakyeŋgim agak memeyeŋe dop yeŋgumbo sop getek bo akbiap.

7 Are âmâ yeŋe biwiyeŋe Anutugâlân katbiâ talep aregât agak memeyeŋe dop komap. Den ginŋe hin. Âi luâk goligât dop komberâm âmâ kâlâwân kato aregât keiŋe miawakmap. Dop hainâk Anutuŋe nâŋgâmbo wan me wanŋe biwi kat katyeŋe dop yeŋguwiap. Akto biwi kat katyeŋe arekŋe goli ewangiâp aregât biwi kat katyeŋe dop komap are âmâ biwi kat katyeŋe kârikŋe ketuguwerâm aregât dop yeŋgumap. Kârikŋe ketugumbo âmâ hâmbâi Yesu Kristo togowiap sop ain âmâ biwi kat katgât agak meme aregât kot humo membiap.

8 Dâ ulikŋân âmâ Yesu Kristo âmâ bo egi. Dâ amâ okot âlep agaŋmai. Akto hinŋe amâ boâk ektâi gârâmâ biwiyeŋe yâkgâlân katbiâ talep aregât biwiyeŋe owâimbo heroŋe dondâ akmai. Heroŋe ire siâŋe bo mem gewiap. Akto heroŋe ire âmâ wanân dop katmâ makbe?

9 Akto yeŋe biwiyeŋe yâkgâlân katbiâ kilep arekŋe kârikŋe akto ain âmâ Anutuŋe meyekmâ bunewâk heŋgem yeŋguwiap. Aregât lâmgom manmai heroŋe are hârok ewangim meteâp.

Propeteŋe âi miawakbiapgât magi a bunŋe miawagep.

10 Galalupne, Anutuŋe bunewâk meyekmâ heŋgem yeŋguep aregât lâuwâŋe makbe. Ulikŋân propetelupŋe Anutugât okot âlep iregât magi are uŋak yeŋgâlân miawaktâp aregât keiŋe propetelupŋande nâŋgâm heŋgemgowerâm âi umatŋe meyi.

11 Hain akbiâ Kristogât Heakŋande biwiyeŋân tatmâ Kristoŋe hâmbâi hâk hilâlâm keiŋe keiŋe nâŋgâmbo bo akto kot humo membiapgât makyeŋgimbo kulemgoyi. Anutugât propetelupŋe Anutuŋe huŋgun aŋdo gewiap a sop amuten âmâ togowiap aregât keiŋe nâŋgâm heŋgemgone dâm ulilaŋi.

12 Aregât Yesugât keiŋe uŋak yu yeŋgâlân miawaktâp aregât yâk hekatyeŋgimbo kulemgoyi amâ uŋak yu miawaktâp. Amâ yâk yeŋgât bo, ye hinŋe mandâi yeŋgât den are bunŋe akto Anutuŋe Heakŋe himbimânba huŋgun aŋdo gem luâk bikŋe huŋgun yeŋgimbo yeŋgâlân togom Yesugât keiŋe makyeŋgiyi. Makyeŋgimbiâ ye nâŋgâm meteyi. Akto aŋelo gai den ire nâŋgâwerâm egâliaŋmai.

Anutuŋe âlepŋe manmapgât nen âkai salek salek manbaen.

13 Hain gârâmâ ye nâŋgâ nâŋgâyeŋe mem kârikŋe ketugum heŋgemgowei. Yesu Kristoŋe miawakmâ ambo akyeŋgiwiapgât lâmgombiâ biwi kambiamyeŋe owâiwiapgât agak memeyeŋe damunŋe akbei. Akto damunŋe akmâ kârikŋe akbei.

14 Akto nanaŋ bikŋande ewelupyeŋe yeŋgât lauyeŋe lokomai ye dop hainâk Anutugât lau lokowei. Akto hâŋgeiŋe yeŋaet hâkyeŋaet nâŋgâmbiâ âgâminep aregât nâŋgâ nâŋgâ gulip aregât bo egâlianbei.

15-16 Anutugât denŋe hin dâmap, “Anutuŋe hin dâp, Nâ âlepŋe tatmâ wan me wan hârok mendere huragumap aregât ye hainâk akbei.” hain dâep. Aregât Anutuŋe emelâk yeŋgonlep yâk âmâ âlepŋe dondâ gârâmâ yekâ hainâk manbei.

17 Akto yeŋe Anutu konmâ Apo dâmai. Amâ yâkgât keiŋe hin. Yâk âmâ kot nenŋaet akmâ bo potat nenekmap. Bo. Yâkŋe âmâ agak meme konok akmaen aregât dopnennânâk potat nenekmap. Aregât ye hânân ire amâ amboŋe borâm manbiâ Anutuŋe yekto bâliwopgât agat meme âlepŋeâk akmâ mem hamewakmâ manbei.

18 Akto ye ulikŋân agak meme bunŋe bo aregât nâŋgâmbiâ kârikŋe akminep are bâgilupyeŋande hekatyeŋgimbiâ meyi. Amâ bo tânyeŋguminep. Dâ amâ Anutuŋe emelâk puligoyegep. Yâk âmâ hângât siâ siâ puli siliwa me goli bo akmap arekŋe bo puligoyegep.

19 Bo. Yuda gâtŋe âmâ dosanenŋe bo agâk gât lama kombiâ gilâmŋe geminep. Gârâmâ Anutuŋe dosanenŋe hârok pulinengiwerâm nanŋe lama âlepŋe hainare kondo gilâmŋe gembo agak meme meyi arekŋe bunŋe bo agep ainba oloŋyegep.

20 Akto Anutu yâkgât nanŋe aregât keiŋe hin bâlensiâ makbe. Anutuŋe hân boâk liunlewân Kristoŋe âi ire membiapgât bunewâk magep. Magep amâ emelâk sop humoân yeŋgât akmâ miawagep.

21 Miawakmâ mando Anutuŋe momoŋânba oloŋdo agato kot humo waŋep. Are nâŋgâm Anutuŋe kârikŋe ketugu nenekbiapgât dâp tatâp dâm biwiyeŋe yâkgâlân katmai.

Pat âlep denŋande mem hulaŋnenegep.

22 Galalupne, ye den bunŋe are nâŋgâm aregât kambiamyeŋe biwiyeŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe heŋgemgoyi. Are heŋgemgombiâ galalupyeŋe okot âlep akyeŋgimaigât dâp miawaktâp aregât galalupyeŋe kambiam âlep dondâ akyeŋgiwei.

23 Akto ye emelâk Anutuŋe nan baratlupŋe dâm yeŋgondo irakŋe lâuwâŋe miawagi. Anutugât den pat arekŋe amâ kârikŋe akmâ âgâwiapgât. Akto ye den ire nâŋgâm âmâ irakŋe lâuwâŋe pâtkom miawaktâi.

24 Amâ Anutugât denŋe hin dâmap,

“Luâk âmbâle hârok âmâ dakerâ akto buluŋe dop hainare akmai. Sopŋân huragum kinmâ benŋe pekmâ gemap. Umiliŋ buluŋande kuŋkuŋ kârâmap akto bererek âgâm gemap.

25 Dâ Humogât den âmâ dondâŋe kârikŋe tatmâ âgâwiap.”

Den are amâ hinŋe luâk bikŋande den pat âlepŋe mem togom makyeŋgimbiâ nâŋgâm irakŋe miawakbiâ biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe heŋgemgoep.

2

Yesuŋe amâ nengât hambo kârikŋe manman olop kindâp.

1 Galalupne, den kulemgoân are oyaŋmâ âmâ hin akbei. Agak meme bâleŋe hepunmâ den bâleŋe are bo makbei. Akto galagât hogo hogo are bo akbei. Akto kândâlângen den bo magaŋgiwei. Akto nâŋgâ nâŋgâyeŋân siâ tato launeâk den bo hogoaŋgiwei. Akto galagât kotŋe siâ siâ talaŋdo aregât nâŋgâmbiâ bo bâliwiap aregât bo nâŋgâm egâlianbei.

2 Akto nanaŋ gurukŋande namgâlâk dondâ akmai ye âkâ dop hainâk den âlepŋe Anutuŋe makto kulemgoyi areâk egâlianmâ nâŋgâm âgâwei. Den arekŋe âmâ tânyeŋgum nâŋgâ nâŋgâyeŋe heŋgemgombo humo akmâ Anutu olop âlepŋe tatmâ âgâwaigât.

3 Akto ye emelâk Anutugât heroŋe akmâ okot nâŋgaŋmâ ukenŋe dondâ nâŋgâmai areâk dewatim Anutugât den aregât ukenŋe hainâk nâŋgâm manbei.

4 Kristo kunkun manmanŋe are luâkŋe
ekmâ sârekombiâ âmâ Anutuŋe nâŋgaŋdo
agat agatŋe akto mem kepilâep aregât yeŋe
yâkgâlân togom kârigewei.
5 Hain akbiâ Anutuŋe ye kât manmanŋe
hainare meyekmâ mâŋgiyekto Heakgât
opmân akbai. Hain akmâ Anutugât sumbe
kat kat kâmot akmâ hanyeŋande Anutugât
sumbe bunŋe agaŋbiâ Anutuŋe Yesu
Kristogât akmâ nâŋgâmbo âlepŋe akbiap.
6 Aregât Anutugât den bikŋande hin
maktâp,
“Nâ Sioŋ gimbâŋân ain kât siâ katân. Kât
kunkun are emelâk ekmâ kepilâm âmâ
nâŋgâre humo dondâ akmap. Aregât
luâk siâŋe han biwiŋe yâkgâlân bigei-
wiap âmâ âlepŋe bo hilip aguwiap.
7 Akto yeŋe yâk nâŋgaŋmai âmâ siâ me
siâ hârok nâŋgâmbiâ gemap. Akto yâk
nâŋgaŋbiâ humo akmap. Dâ bo nâŋgaŋmai
âmâ yâk yeŋgât keiyeŋe âmâ Anutugât
kulemŋe hin makmâ miawagep,
“Emet mâŋgimaiŋe kât kunkun are
sârekŋe dâm pali. Arekŋe âmâ kât
kunkun kârikŋe kindâp.
8 Akto kât kunkun ain keiyeŋe erâwai.
Akto kât ain kâwâwâŋ âgâwai.”
Den are bunŋe akto Anutugât den hâkâŋ
akmâ âmâ tâlim kâwâwâŋ âgâwai. Are âmâ
Anutuŋe hain nâŋgâm heŋgemgombo mi-
awagepgât.

Anutuŋe potatnenekto nen Anutugât kâmot agion.

9 Galalupne, ye hain bo akmai. Anu-
tuŋe emelâk ikiŋe pat katyekto yâkgât luâk
âmbâle akmâ tatmai. Ye amâ kembu akmâ
sumbe kat kat luâk hain are akmai. Ye amâ
luâk âmbâle kâmot âlepŋe akbiâ Anutuŋe
yekto huragumap. Akto Anutuŋe emelâk
yeŋgondo hândâk hepunmâ âmâ pagaleŋân
mandâi aregât kotŋe mem agatmâ agak
meme âlepŋe akyeŋgimap are makŋetgât
oloŋyegep.
10 Akto hâŋgeiŋe ye amâ luâk âmbâle
yânŋe mali. Dâ hinŋe âmâ Anutugât
luâk âmbâle bunŋe akmâ mandâi. Akto
ulikŋân âmâ Anutugât okot âlep are âmâ
bo nâŋgâmini. Dâ hinŋe âmâ okot âlep
akyeŋgimbo nâŋgâm meteâi.

Egâliaŋ bâleŋe hâkokom manbaen.

11 Galalupne, ye amâ kepia siângen gâtŋe
akto hânân ire amâ yogan manmai aregât
hin makyeŋgiwe. Ye âmâ egâliaŋ bâleŋe
are hârok mem hami panbei. Egâliaŋ
bâleŋe are amâ nengât gasa arekŋe nengât
biwinenŋe hilipkomap aregât mem hami
panbei.
12 Akto ye âmâ luâk âmbâle Anutu bo
nâŋgaŋmai are yeŋgât hutyeŋân manmai.
Aregât yâkŋe hinŋe yeŋgât den bâleŋe
makbai âmâ are bo nâŋgâm agak meme
âlepŋe membiâ yekmâ sop humoân Anu-
tuŋe menenekberâm miawakbiap sop ain
âmâ kotŋe mem agatbai.

Humomolupnenŋe yeŋgât lau lokom heŋgemgowaen.

13 Galalupne, ye gain gain akbai aregât
hin makbe. Ye Humogât lau lokomai
aregât hainâk luâk nengât kembu akto
kotdâlupnenŋe yâk yeŋgât lau lokowei.
Akto luâk kembu humo yâk âmâ luâk
kembu bikŋe damunyeŋe akmap yâkgât
amukyeŋân manbei.
14 Akto yâkgât hoŋ bawalupŋe amâ
nengât humomolupnenŋande luâk bâleŋe
akbiâ are yeŋgât hâuŋe kutigit yeŋgimai
akto luâk âlepŋe akmai are yeŋgât ko-
tyeŋe mem agatmai are âmâ luâk kembu
konok arekŋe huŋgun yeŋgimbo togom
damunnenŋe akmai. Aregât yâk yeŋgât
amukyeŋân manbei.
15 Aregât hin nâŋgâwei. Anutuŋe yeŋe
hain akŋetgât egâliaŋmap. Ye agak meme
âlepŋe akbiâ luâk nâŋgâ nâŋgâyeŋe gulip
yâkŋe yekmâ yeŋgât makmai denyeŋe are
gewiap.
16 Akto yeŋgât damunyeŋe amâ Anutu
konok yâkŋe ye owâiŋeâk manbei dâm
makto biwiyeŋe owâimbo manmai. Dâ
aregât nâŋgâm hin bo dâwei, “Mandenŋe
huragumap aregât hanâk hanâk bâleŋe
mem mandenŋe ârândâŋ akbiap.” hain bo
dâwei. Bo. Ye âmâ Anutugât âi luâk tatbei.
Aregât Anutu hoŋ bawa agaŋbei.
17 Ye luâk hârok yeŋgât kambiamyeŋe
bâliwopgât yaiwâk akyeŋgiwei. Akto
Yesugât kâmot are okot âlep akyeŋgiwei.
Akto Anutugât hamep akbai. Akto luâk
kembunenŋe yâkgât launŋe lokowei.

Hoŋ bawa yeŋgât den.

18 Akto ire âmâ hoŋ bawa yeŋgât
hin maktere nâŋgâŋet. Ye hanâk
damunlupyeŋe are yeŋgât hamep akmâ
amukyeŋân tatbei. Damun âlepŋe yeŋgâlâk
bo me yeukŋe akyeŋgimai are yeŋgâlâk bo.
Metŋe hârok gai lauyeŋe lokowei.
19 Yeŋe Anutugât nâŋgâm manbiâ yâkŋe
hâk hilâlâm keiŋe bâlâk akyeŋgimbiâ hâk
hilâlâm are hanâk lokowei. Are amâ
âlepŋe Anutuŋe agak meme hainare ak-
mai are yeŋgât egâliaŋmap. Aregât humo-
molupyeŋe âlepŋe me bâleŋe are yeŋgât lau
hanâk lokowei.
20 Akto humomolupyeŋande âi yeŋgimbiâ
lau bo lokom bâleŋe akbai âmâ orem
miwindikyekbiâ âmâ niŋande nâŋgâmbo
ârândâŋ akbiap? Amâ bo. Dâ âi âlepŋe
akyeŋgimbiâ dosa boân kuk akyeŋgimbiâ bo
nâŋgâm bâlim âgâm manbiâ âmâ Anutuŋe
nâŋgâmbo ârândâŋ akbiâp.
21 Agak meme hainare akŋet dâm
Anutuŋe ye oloŋyegep. Aregât keiŋe hin.
Kristoŋe yeŋgât hâk hilâlâm nâŋgâep. Yeŋe
hainâk akmâ watbei dâm agak meme
ikiŋandeân are hekatyeŋgim âmâ hâk
hilâlâm kakŋân malep.
22 Hain manmâ bâleŋe siâ bo agep. Akto
den bâleŋe bo magep.
23 Akto luâk âmbâle bikŋande den bâleŋe
akto den hembalik magaŋbiâ aregât hâuŋe
siâ bo makyeŋgiep. Akto hâk hilâlâm
agaŋbiâ âmâ aregât kuk me den hâuŋe siâ
bo makyeŋgiep. Bo. Humoŋe den potatmâ
makmap yâkgâlâk nâŋgaŋep.
24 Nen dosagât agak meme are hârok
hepunmâ agak meme âlepŋe akbaengât
Yesuŋe ikiŋe hâkŋe arekŋe nengât dosa are
lokom lâwinân âgâmbo dosa nenŋe bo agep.
Akto yâkgât diwi pandaŋe humo arekŋe
heŋgem yeŋguep.
25 Akto ye amâ ulikŋân âmâ lamaŋe ak-
mini. Dop hain akmâ dâp hepuli. Dâ hinŋe
purik katmâ damunyeŋe aregâlân dewa-
timbiâ biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe damunŋe
akyeŋgimap.

3

Âmbâle yeŋgât den.

1 Hinŋe amâ âmbâle luâkdâ yeŋgât
hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Ye hanâk
luâklupyeŋe yeŋgât amukyeŋân manbei.
Akto luâk bikŋe Anutugât den bo lokomai
gârâmâ âmbâilupyeŋe yekbiâ den undup bo
akmâ âmâ yân ârândâŋ
2 manmâ hamep akmâ yaiwâk akyeŋgim
manbiâ Yesugât kâmolân dewatiwai.
3 Tâulupne, kulemyeŋe amâ wan me wan
buluŋe me sâŋgum kulemŋe donet bata
butu goliŋe ketugumai are me sâŋgum
âlepŋe are luguakbiâ kulemyeŋe bo mi-
awakmap. Borondâ.
4 Kulemyeŋe amâ dop hin. Biwiyeŋe
heŋgemgowei. Akto okot âlepŋe me lumbe
are akbei. Are âmâ Anutuŋe ekto dondâ
huragumap. Huragumbo kulemyeŋe mi-
awakmâ yem âgâwiâp.
5 Aregât hin makbe. Ulikŋân Anu-
tugât nâŋgâm tali arekŋe biwi nâŋgâ
nâŋgâyeŋaet kulem agaŋgimini âmbâle
arekŋe luâklupyeŋe yâk yeŋgât amukyeŋân
tatbiâ hâkyeŋe âlepŋe hainare miawak-
minep.
6 Are yeŋgâlân gâtŋe Sara arekŋe agak
meme hainare agep. Hain akmâ Abra-
hamgât den lokoaŋminep. Akto luâk humo
dâm konminep. Dâ yeŋe agak meme
hainare akmâ âmâ wan me wangât hamep
bo akbai amâ Saragât kâmolân gâtŋe
hainare akbai.

Luâk yeŋgât den.

7 Galalupne, luâk âmbendâ ye hainâk
âmbenlupyeŋaet nâŋgâyeŋgimbiâ âlepŋeâk
akbiâp. Akto âmbâle yeŋgât hâkyeŋe amâ
kârikŋe bo, gârâmâ heŋgem yeŋguwei.
Akto Anutuŋe ye me âmbenlupyeŋe dop
konok manbiâ manman âlepŋe yeŋgiwiâp,
aregât Anutu ulilaŋdenŋe bâliwop dâm
âmbenlupyeŋe yaiyeŋguwei.

Gala konok akmâ manbaen.

8 Bâin. Hinŋe âmâ ye hârok yeŋgât hin
makmâ metewerân. Ye hârok nâŋgâ nâŋgâ
konok tatbei. Ye galalupyeŋe yâk yeŋgât
nâŋgâmbiâ âgâmbo âmâ yeŋaet nâŋgâmbiâ
gewiâp. Akto gala konok akmâ maŋgan
akmâk manbei.
9 Akto luâk âmbâle bikŋande nâŋgâm
bâliyeŋgimbiâ me den bâleŋe peiyekbiâ
âmâ hâuŋe bo akyeŋgim âmâ Anutuŋe

tân yeŋgum heŋgem yeŋguâkgât ulilaŋbei. Are amâ Anutuŋe ye hain akŋet dâm yeŋgondo âlepŋeâk mem manbiâ Anutuŋe tân yeŋgum heŋgemyeŋguwiap.

10 Luâk siâŋe manmangât egâlianŋmap me sop âlep are penianŋberâm nâŋgâmap âmâ yâkŋe lau biwiŋe damun akto bâleŋe bo membiâp. Akto lau biwitŋe tigimbo hianŋgi dengât bo akbiâp.

11 Akto bâleŋe hârok hamianŋmâ siâ me siâ âlepŋe akbiâp. Akto lumbe akmâ aregât âiŋe kaut orem membiâp.

12 Haingât Kembuŋe luâk âmbâle ârândâŋ manmai yâk yeŋgâlân dewunŋe katmâ âmâ indem tâgâiakmaiân ainâk ondopŋe katmap. Dâ bâleŋe meme luâk âmbâle amâ Kembuŋe yekmâ hâkâŋyeŋe dâmap.

Umatŋe siâ siâ miawaknengiwiap aregât den.

13 Akto ye siâ me siâ âlepŋaet han owâim katmâ manbiâ âmâ niŋande bâleŋe akyeŋgiwiap?

14 Dâ yeŋe agak meme ârândâŋ akbiâ âmâ bikŋande hâk hilâlâm yeŋgimbiâ are Anutuŋe yekmâ damunyeŋe akmâ okot âlep nâŋgâyeŋgiwiap. Gârâmâ luâk bikŋande bâleŋe akyeŋgimai are yeŋgât hamep bo akbei. Akto aregât kambiamyeŋe bo bâliwiâp.

15 Bo. Biwiyeŋân amâ Kristo konok Humonenŋe dâm nâŋgâwei. Aregât luâk âmbâle bikŋande yekmâ hanyeŋande wan me wan nâŋgâm mem manbiâ biwiyeŋe sândugemap aregât keiŋe aiyeŋgumbiâ âmâ owâiŋeâk keiŋe makmâ miawakbei.

16 Dâ Anutuŋe nenekto huraguâkgât den yeukŋân makyeŋgiwei. Den hâuŋe makyeŋgiwerâm âmâ biwiyeŋe salek salek agâkgât agak memeyeŋe damunŋe akbei. Damunŋe akmâ ye den âlepŋe makbiâ âmâ bikŋande gain gain akmâ heyeŋgienŋe geŋet dâm hâkyeŋe tunmâ sârikyeŋgumbiâ âmâ ye Kristogât akmâ agak meme âlepŋe memai arekŋe yâk yeŋgât hianŋgiyeŋaet keiŋe mem miawakto aŋun aŋgim hepunyekbai.

17 Nenŋe agak meme âlepŋe aktenŋe Anutuŋe makto umatŋe bâleŋe miawak nengimbo hâk hilâlâm nâŋgâm âmâ hanâk dâm âi mendenŋe Anutuŋe ekto ârândâŋ akmap. Dâ bâleŋe aktenŋe umatŋe miawakyeŋgimbo âmâ bo ârândâŋ akmap.

18 Akto Kristoŋe gai umatŋân malep. Yâk âlepŋân malep yâkŋe luâk bâleŋe nengât agep, amâ Anutuŋe nenekto ârândâŋ akto menenekbiapgât nâŋgâmbo kombiâ moep. Dâ lâuwâŋe mombiapgât dop bo tatâp. Akto nengât hâk miep are âmâ kombiâ moep. Dâ biwiŋe me otneŋe are âmâ bo moep. Anutugât Heakŋe biwiŋe tângoep.

19 Aregât kârikŋân arim ulikŋân luâk âmbâle tuŋe kawutyekto mom meteyi are yeŋgât otneyeŋe kala busi kâlegen tali are Yesugât otneŋande makyeŋgiep.

20 Akto luâk âmbâle ire hâŋgeiŋe Noagât sowân Anutugât den koyi. Dâ amâ Anutuŋe aregât hâuŋe dowâk bo yeŋgimbo mali. Bo. Yânâk lâmyeŋguep. Lâmyeŋgum tato Noaŋe waŋga ketugum metembo bâin dâmbo tânâk humo giep. Tânâk humo gem âmâ luâk âmbâle kawutyegep. Dâ luâk âmbâle bât biken âlâwu areâk waŋgan âgâyi. Akto waŋga kâlegen tali are âmâ tuŋe gâunyeŋgiep.

21 Akto tu arekŋe Noama hikâyekto âlepŋe agi dop hainâk ye biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ tato tu puli yeŋgiyi aregât ye âlepŋe aktâi. Akto tu puli yeŋgiyi are âmâ hâk yeŋeâk gagap puliâkgât bo puli yegi. Amâ Yesu Kristo momoŋânba agato dosanenŋe bo akto biwinenŋe irakŋe agep dâm nâŋgâmbiâ Anutugât dewunŋân ârândâŋ akmapgât tu puli yegi.

22 Akto Yesu Kristo momoŋânba agalep are amâ emelâk himbimân âgâep. Âgâm Anutugât bâtŋe bungen tatmâ aŋelo hârok yeŋgât kot keiŋe keiŋe akto kârikŋe hârok tatyeŋgimap are hârok yâkgât amukŋân mandâi.

4

Yesuŋe hâk hilâlâm nâŋgâepgât bâleŋe hâkokowaen.

1 Galalupne, Kristoŋe emelâk nengât akmâ hâk hilâlâm nâŋgâep. Aregât nâŋgâm nenâkâ hainâk hâk hilâlâm nâŋgâm manbaen. Amâ hâk hilâlâm nâŋgâm mandenŋe dosagât agak meme arekŋe bo menenekmap.

2 Hain akmâ hinŋe âmâ hânân manmâ Anutuŋe wan egâlianŋmap are konok nâŋgâm hâkgât are âmâ bo egâlianŋbei.
3 Akto hâŋgeiŋe âmâ Yesugât keiŋe bo nâŋgâminiân amâ galalupyeŋe bâleŋe akmini. Bâleŋe âmâ luâkŋe âmbâle hanâk mem hepunmâ dâp gulip manmini. Akto wan me wan hanâk egâlianŋmini. Akto tu kârikŋe nem bâleŋe hanâk akmini. Akto Anutugât den kom bâleŋaet hoŋ aganŋmâ tukup lâpio aregât ukenŋe nâŋgâmini. Dâ aregât sop emelâk bo aktâp dâm hepuli.
4 Akto unak âmâ agak meme bâleŋe are luâk âmbâle bâleŋe memai are olop bo akmâ hepunyekbei. Hepunyekbiâ yâkŋe, “Ulikŋân nen olop bâleŋe agion. Dâ hinŋe wangât hepun nenektâi?” dâm nâŋgâmbiâ bâlimbo yâkŋe yeŋgât den bâleŋe makyeŋgimai.
5 Aregât hâmbâi Humonenŋe yâkgâlân luâk emelâk moyi me golâ taten me hâmbâi manbai nengât agak memenenŋe potatberâm aktâp yâkgâlân siâkâ ikiŋaet ikiŋaet keinenŋe maktenŋe hâuŋe aknengiwiap.
6 Momoŋe yeŋgât keiŋe hin makbe. Luâk âmbâleŋe âmâ hâkdâk manmini ain hâkgât hâugât âi memai. Dâ Anutuŋe amâ otneyeŋe ekmâ nâŋgâ yeŋgimbo manmai aregât hinŋe moyi are bikŋande den pat âlepŋe makyeŋgimbiâ nâŋgâyi.

Sop ewumâk aktâpgât gala tân aguwaen.

7 Galalupne, kotŋe siâ siâ bo akbiapgât sop tâlâguâp. Hain gârâmâ ye han biwiyeŋe damunŋe akmâ heŋgemgom manmâ hokboâk hokboâk ulilaŋbei.
8 Hain akmâ âmâ yeŋe luâk âmbâle okot âlep are nâŋgâm bâliyeŋgimbiâ âmâ dosayeŋe hepunyeŋgimai aregât ye gala tân agum okot âlep aganŋgim manmâ âgâwei.
9 Akto areâk bo. Ye hanâk galalupyeŋe togo ye olop tatbai are damunyeŋe akmâ heŋgemyeŋguwei. Gala tân yeŋguwerâm âmâ biwiyeŋân heŋgân bo nâŋgâwei.
10 Galalupne, ye Anutuŋe emelâk konok konok memeŋe akyeŋgiep aregât gala tân yeŋguwerâm âi âlepŋe membei. Hain akbiâ âmâ Anutuŋe aregât wan me wan unduwâk akyeŋgimbo yeŋe hainâk luâk âmbâle dop yeŋân potatmâ yeŋgiwei.
11 Aregât lâuwâŋe makbe. Anutuŋe dengât kârikŋe luâk siâ waŋdo âmâ âlepŋe Anutugât den aregât hanokoagân makyeŋgiwiap. Dâ Anutuŋe tânyeŋguâkgât meme aganŋdo âmâ âlepŋe Anutuŋe kârikŋe aganŋmap aregât wâtŋân kinmâ âi mem tân yeŋguwiap. Nen hârok âlepŋe aktenŋe luâk âmbâle bikŋande nenekmâ Yesu Kristogât akmâ Anutugât kotŋe mem agatbai. Akto Anutugât kot humo akto kârikŋe dondâ akto pagaleŋe humo hokboâk talaŋmâ âgâmap. A bundâk.

Yesu olop kinmâ umatŋe lokowaen.

12 Galalupŋe, hinŋe yeŋgâlân dâp siâ togowiap amâ yeŋgât nâŋgâ nâŋgâ yeŋe dop yeŋguwerâm hâk hilâlâm umatŋe siâ yeŋgâlân togombo biwiyeŋe bo hioŋbiap. Akto yeŋe hin bo nâŋgâwei. Imâ siâŋaet pup pup ektenŋe ârândâŋ bo aktâp. Hain bo nâŋgâm sân sân membei.
13 Bo. Dâp are âmâ hâk hilâlâm Kristoŋe lokoep are hainâk lokom heroŋe nâŋgâm manbai. Hain akmâ âmâ miawakmâ pagaleŋân kinbiawân nen hârok damun nenŋe akbiapdâm heroŋe humo akbei.
14 Akto yeŋe Kristogât kotŋe mem agatbiâ aregât dâm den bâleŋe peiyekbiâ âmâ ye Anutugât Heakŋe pagaleŋaet tirip towat yeŋgâlân yem manbiap aregât nâŋgâmbiâ ârândâŋ akto heroŋe akbei.
15 Hain akmâ Yesugât akmâ hâk hilâlâm nâŋgâwei. Dâ bâleŋe siâ siâ mem manbiâ hâk hilâlâm miawakyeŋgiwopgât are bo akbei. Amâ hin. Siâ konbiâ mombiap me kâmbu akbai me agak meme bâleŋe akbai me siâgât wan me wan mendenŋe âlepŋe agâk dâm hilipkom akbai amâ bo ârândâŋ akbiap.
16 Dâ ye Kristogât kâmot akmâ manbiâ aregât bâleŋe akyeŋgimbiâ aregât hâk hilâlâm nâŋgâmbiâ biwiyeŋe yeukŋe bo akto âmâ bo aŋun aŋgiwei. Bo. Ye âmâ kotyeŋe Kristogât kâmot aregât Anutugât kotŋe mem agatbei.
17 Akto hinŋe Anutuŋe ikiŋe kâmotlupŋe nen soŋ den âiân katnenekmâ mandâp. Akto sop emelâk miawakto hâk hilâlâm nâŋgâm manden. Aregât luâk âmbâle bikŋe yâkgât den pat âlepŋe lâmgomai are amâ

gain gain Anutuŋe den âiân kat yekto yâkŋe âmâ hâk hilâlâm dondâ nâŋgâm âgâwai?

18 Aregât luâk âmbâle bikŋe âmâ Anutuŋe menenegâk dâm manmâ âmâ hâk hilâlâm olop manmai âi humo membiâ ârândâŋ akmap. Aregât luâk âmbâle bikŋande âmâ Anutu hamiaŋmâ agak meme bâleŋe akbiâ Anutuŋe hâuŋe bâleŋe akyeŋgimbo âmâ gain gain akbai?

19 Hain gârâmâ benŋe Anutuŋe makto hâk hilâlâm kakŋân manmaen nen hin akne. Anutuŋe nen liunnenegep akto hokboâk hokboâk damun nenŋe akmap aregâlâk nâŋgâm âi âlepŋeâk mem manmâ âgâwaen. Hâk hilâlâm aregât hamep bo akbaen.

5

Dâtŋe meme yeŋgât den.

1 Galalupne, hinŋe damunlupyeŋe yeŋgât hin makbe. Nâ gai âmâ yâk olop Yesugât kâmot damunyeŋe akmaen. Dâ nune Yesu Kristo hâk hilâlâm nâŋgâm moep are ekmâ malân. Aregât sowân Anutuŋe miawakmâ meme akyeŋgimbo pagaleŋân manmâ âgâwai amâ nâ hainâk yeŋgât akmâ hutyeŋân tatmâ pagaleŋân manmâ âgâwian. Nâ hain akbiangât hin makyeŋgiwe.

2 Anutuŋe ikiŋe kâmot potatyegepgât damunyeŋe akŋetdâm âi yeŋgiep aregât ye damungât âi meŋet. Ye amâ hanâk dowâk Anutugât luâk âmbâle damunyeŋe akmâ heŋgem yeŋguwei. Dâ imâ luâkŋeak âi ire meŋet dâm kârikŋe me hâkâŋ akmâ yân akbai amâ bo. Dâ âi ire puli memberâm aregâlâk bo membei. Bo. Anutuŋe ye âigât owâiŋân meŋet dâmbo are biwiyeŋân nâŋgâm kârikŋeâk membei.

3 Akto ye amâ luâk kembu akmâ Anutu ikiŋe kâmot damunyeŋe akbaigât bo makyeŋgiep. Gârâmâ luâk âmbâle bo mem ge katyekbei. Bo. Hin akbei. Ye, “Nen wan akmaen are ye hain akmâ wat nenekbei.” dâm agak meme âlepŋeâk dewunyeŋân mem manbei.

4 Hain akmâ kâmotlupyeŋe damunyeŋe akmai aregât damun nenŋe Humo konok are miawakbiap sop ain amâ hâuŋe pagaleŋe olowâk bo bâlimap are yeŋgimbo mem manmâ âgâwai.

5 Galalupne, luâk sigan yekâ luâk damunlupyeŋe yeŋgât amuk yeŋân manbei. Dâ yeŋe hârok yeŋaet nâŋgâmbiâ gewiâp. Dâ galalupyeŋaet nâŋgâmbiâ âgâwiâp. Aregât Anutuŋe hin makto siâŋe kulemgoep, “Luâk âmbâle bikŋande kotyeŋe mem agatmâ yeŋaet nâŋgâmbiâ âgâwiap amâ Anutuŋe mem ge katyekbiap. Dâ bikŋande yeŋaet nâŋgâmbiâ gemap âmâ Anutuŋe okot âlep akyeŋgim damunyeŋe akmap.” hain kulemgoep.

6 Aregât hâmbâi Anutuŋe ikiŋe sowân âmâ mem agat nenekbiapgât Anutu ikiŋaet amukŋân tatmâ manbei.

7 Akto ikiŋak okot âlep akyeŋgim damunyeŋe akmap aregât umatyeŋe are hârok magaŋbiâ mendo biwiyeŋe sândugewiâp.

Biwinenŋe damunŋe akbaen.

8 Akto ye han biwiyeŋe damunŋe akbei. Akto gasanenŋe Niambi are amâ dop hin akmap. Soŋgo metŋe kotŋe laion mopŋe agumbo âmâ luâk âmbâle neyekberâm are yeŋgât kulâgâtmâ kamboŋmâ munŋe humo akmâ bam gutmap. Dop hainâk Niambi menenekberâm manmap aregât

9 ye Yesu hanyeŋande nâŋgaŋmâ bigeim kârikŋe manbei. Akto bo hanoko akbei. Akto galalupyeŋe hân hârok tatâi yâk gai hâk hilâlâm hainâk nâŋgâmai are nâŋgâm heŋgemgom âmâ biwiyeŋe Anutugâlân katbiâ talâk. Aregât Niambi hâkokom panbei.

10 Akto ye hain akbiâ âmâ Anutuŋe damun akmâ bo hâkâŋ nenekmap arekŋe Kristogât akmâ yâkgât pagaleŋe meŋetgât yeŋgonlep. Arekŋe hâmbâi ye hâk hilâlâm sop tâlâwâgân manmâ gambiâ ainâk meyekto âlepŋe kârikŋe lâuwâŋe akbiâ hâk sândugembo manbaigât tân yeŋguwiap.

11 Aregât yâkgâlân kârikŋe dondâŋe tato damunŋe akmap. Akto tatmâ âgâwiap. A bundâk.

Den bâiŋe.

12 Galalupne, imâ den bâiŋe. Silaŋe tânnugumbo kulem esenŋe ire kulemgom tânyeŋguân. Anutuŋe bundâk damun

nennŋe akmâ bo hâkâŋ akmap aregât kulem esennŋe pâŋ konok kulemgoân. Ye aregât kulem ire oyaŋmâ kârikŋe kinbei.

13 Akto Yesugât kâmot iren kepia Babiloŋ konmaen ain tatmai amâ emelâk Anutuŋe ye olop yeŋgonlep yâkŋe yeŋgât okot nâŋgâ yeŋgiâi. Akto galane Marekoŋe gai yeŋgât nâŋgâm maktâp.

14 Akto ye hârok nengât akmâ galalupyeŋe yeŋgât okot âlep akmâ bâtyeŋe koaŋgim maŋgan aŋgiwei. Akto Kristogât kâmot yeŋgât ulilaŋdere biwiyeŋe sândugeâk.

2 Petoro

Petoroŋe kepia siân siân manmâ ariyi yâk yeŋgât akmâ kulemgoep.

1 Galalupne, nâ Petoro kotne siâ Simoŋ. Nâmâ Yesu Kristogât Aposolo akto hoŋ bawa luâk manman. Nâŋe kulem ire yeŋgât katere oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgowei. Yesu Kristo Anutunenŋe damunnenŋe akmap akto heŋgem nengumap arekŋe nâŋgâ nâŋgâ kepilâ kepilâ egâliaŋŋe olowâk are nengiep biwinenŋe yâkgâlân katmâ hannenŋande nâŋgaŋion hain âgâk yeŋgiep.

2 Galalupne, yeŋe Anutu akto Yesu Humonenŋe nâŋgâ yetkimbiâ damunyeŋe akmâ okot âlep nâŋgâyeŋgimbela biwiyeŋe sândugeâk aregât han kalem amâ yeŋgâlân yem âgâwiâp. Hain.

Anutuŋe ikiŋaet pat katnenegep.

3 Galalupne, nen wan me wan mem mandenŋe Anutuŋe ekto huraguwiapgât amâ emelâk Anutu kârikŋe arekŋe nengiep. Wan me wan manmangât umburuk akbâengât Anutuŋe ikiŋe pagaleŋaet dâp hekat nengimbo ekmâ nâŋgâenŋe manman âlepŋaet dâp miawaknengiep.

4 Hain akmâ Anutuŋe nâŋgât kâmot hilip aguwâi dâm den pat humo agat agatŋe makmâ hâriep. Hârembo den pat âlepŋe arekŋe tân nengumbo Anutu Humonenŋe olowâk manman âlepŋân manbaengât nâŋgâm heŋgemgoenŋe are bunŋe miawaktâp. Miawakto âmâ hânân bâleŋe hilip agu agugât egâlian gogâlean arekŋe ye bo hilip yeŋguwiapgât akto Anutugât manman âlepŋaet pat akbaigât makmâ den dâtâŋe katnengiep.

5 Aregât ye biwi kat katgât pat are olop mandâigât kârikŋe akmâ manbaigât dâp miawakyeŋgiâp. Are kârikŋe agâkgât nâŋgâ nâŋgâyeŋe totokom wârakbei.

6 Akto nâŋgâ nâŋgâyeŋe aregât meteyeŋân katbiâ bunŋe biwiyeŋân miawakbiapgât biwiyeŋe damunŋe akmâ kârikŋe kin kingât totokom wârakbei. Akto biwiyeŋe damunŋe akmâ kârikŋe kin kingât agak meme mem kinmâ umatŋe lokoweigât totokom wârakbei. Akto hain akmâ kinbaigât Anutuŋe yekto huraguwiapgât pat are totokom wârakbei.

7 Aregât haminân kârikŋe akbiâ âmâ âlepŋe gala agakgât totokom wârakbei. Akto haminân gala okot âlep aganŋgim manbai.

8 Siâ siâ hârok yem miawakmâ âmâ humo akmâ manmâ âgâwiap âmâ âlepŋe Yesu Kristo Humo nâŋganbiâ bunŋe akbiap. Akto manman âlepŋe aregât wan me wan bâlâk manbâigât tânyeŋguwiâp.

9 Dâ bikŋande wan me wan yu kulemgoân are bâlâk manmâ âmâ biwiyeŋe gulip akto hâŋgeiŋe dâp bâleŋân mali dewunyeŋe bokbokŋe dop hainâk akto Anutuŋe dosayeŋe puliep a nelâm yeŋgiâp.

10 Galama, ye âmâ emelâk Anutuŋe ulikŋân, “Nâŋgât pat akbei.” dâm kepilâyegep. Akto haminân yeŋgonlep. Are kârikŋe agâk dâm mem gange dâwei. Ye hain akmâ âmâ biwiyeŋe bo gewiâp.

11 Hain manmâ Humonenŋe Yesu Kristoŋe heŋgem nenguep yâkŋe hâmbâi bunewâk hârok damunyeŋe akbiâp are miawagâkgât Anutuŋe maŋganyekto heroŋe humo kakŋân manmâ âgâwai.

Petoroŋe mombiapgât sopŋe nâŋgâep.

12 Galalupne, Yesugât keiŋe emelâk makyeŋgiyion are nâŋgâm kârikŋe akmâ heŋgemgoyi are nâŋgân. Dâ hanâk nelâm yeŋgiwopgât lâuwâŋe dewatim makyeŋgiwe.

13 Akto hâkne ire mem manman âmâ den ire makyeŋgim goaŋyektere ârândâŋ akbiap.

14 Aregât âmâ Humonenŋe Yesu Kristo hâkne tâmbâŋe ire hepunbian gât makniŋepgât ewumâk aktâp

15 aregât akmâ âmâ nâ mondere nâŋgâ nâŋgâyeŋe hulaŋ agâkgât yu kulemgoân ire hokboâk hokboâk oyaŋmâ nâŋgâm manmâ âgâwai.

Petoroma Yesu pagaleŋe akto egigât magep.

16 Nenŋe nenŋaet nâŋgâ nâŋgâ humo watmâ bo makyeŋgimaen. Akto luâk bikŋande den yânŋe nâŋgâm heŋgemgombiâ yekbiâ humo akmap den are hainâk bo makyeŋgimaen. Bo. Humonenŋe Yesu

Kristo Kârikŋe Amboŋe yâk miawakbiapgât pat makyeŋgiyion. Amâ dewunnenŋande ŋâŋâk egion.

17 Dewunnenŋande ŋâŋâk ektenŋe Anutu Ewenande ikiŋe pagaleŋe kulem egâliaŋ âlepŋe olop waŋmâ himbim pagaleŋânba hin magep, “Imâ nanne âlepŋe ekmâ egâliaŋman.” dâmbo yâkgât keiŋe humo nâŋgâm heŋgemgoyion.

18 Amâ nen Yesu olowâk borâŋân mandenŋe den are himbimânba gembo nâŋgâyion. Akto borâŋe are amâ kâmbokŋe are nâŋgâmaen. Aregât nenŋe Kristogât pat are bo hiaŋgimaen. Bo. Dewun nenŋande are egiongât are makyeŋgimaen.

19 Akto areâk bo. Anutuŋe makto propetelupŋande kulemgoyi den are bunŋe wan egion are tângombo bunŋe dondâ akmap areâk nâŋgâwei. Arekŋe kemdâ pagaleŋe hainare akmâ hândâkŋân dâp hekatyeŋgimbo pagaleŋe âlepŋe biwiyeŋân emet hauŋbiap akto hanyeŋân diâ kâmŋe humo gawiap. Den are paŋâk mem biwiyeŋân katbei.

20 Akto ulik gulik siâ hin nâŋgâm heŋgemgowei. Anutuŋe makto propeteŋe kulemgoyi aregât keiŋe yâk yeŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋân bo kulemgoyi.

21 Amâ Anutugât den are luâk biknande yeŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe watmâ bo makmini. Bo. Luâk amâ Anutugât Heakŋe biwiyeŋe mem owâiŋe ketugumbo Anutugâlânba den ire makmâ kulemgom mali.

2

Propete hiaŋgi yeŋgât keiŋe.

1 Galalupne, imâ hiaŋgi luâk areyeŋgât keiyeŋe makbe. Ulikŋân Israe yeŋgâlân propete hiaŋgi miawakmâ hutyeŋân mali. Akto yeŋgâlân gai hainâk hiaŋgi luâk miawakmâ den bunŋe bo are makyeŋgiwerâm manbai. Yâkŋe hilipko hilipkogât den mem miawakbiâ yeŋgâlân galagât gasa miawakbiap. Akto Humoŋe dosanenŋe miep aregât hâkâŋ akmâ hâkŋe tunbai. Hain akbiâ hilip agu agu are sân sânâk miawakyeŋgiwiap.

2 Luâk arekŋe bâleŋaet âiŋe membiâ luâk âmbâle dondâŋe are yekmâ hainâk akbai. Bâleŋe hainâk membiâ âmâ biknande yekmâ den bunŋe aregât dâp nâŋgâmbiâ gewiap.

3 Akto luâk den makyeŋgiwerâm togowai arekŋe puli siâ siâ aregâlâk ukenŋe nâŋgâwai. Aregât heyeŋgim âmâ siâ siâ yeŋaet ukenŋe humo akmâ âi bâleŋe mem âmâ yeŋgât wan me wan kâmbu membai. Luâk hainare âmâ Anutuŋe dowâk den âiân katyekto bâliwai. Akto hilip yeŋguwiapgât makmâ kalep are âmâ pâlâmŋe bo akbiap. Bo. Amâ lâmyeŋgum tatâp.

4 Akto aregât keiŋe hin. Anutuŋe aŋelo bâleŋe akbiâ bo yaiyeŋguep. Bo. Are âmâ hemem kâlâwân hikom menduguyekmâ hândâk kâlegen panyekto geyi. Aregen hâuŋe yeŋaet sop miawakbiapgât lâmgom tatmai.

5 Akto hâŋgeiŋe hainâk Anutuŋe luâk âmbâle me wan me wan bo yaiyeŋguep. Bo. Anutuŋe makto tu ugurupŋe kawutyegep. Akto Noa âmâ manman âlepŋaet pat makyeŋgiminep are akto yâkgât kâmot bât biken lâuwâ yâk yaiyeŋgumbo golâ mali. Dâ bâleŋe mem mali are âmâ tu ugurupŋe kawutyegep. Aregât hin nâŋgâen. Anutu ikiŋe kâmot umatŋân manmaen nen tân nengumap. Dâ luâk âmbâle bo nâŋgâ aŋmai are âmâ hâk hilâlâmân kat yekbiapgât nâŋgâ yeŋgimbo mandâi.

6 Akto hainâk Sodom akto Gomora kepia hainâk bâliep. Amâ luâk âmbâle bâleŋe akmai me hâmbâi akmâ âgâwai are hârok hainâk oyekbiapgât nâŋgâŋetgât oyegep.

7-8 Akto sop ain Loti âmâ Sodom kepia are ambolupŋe are yeŋgât hutyeŋân malep. Ain manmâ âmâ hanŋe ârândâŋ akmâ manminepgât bâleŋe higenŋe hokboâk hokboâk akmini are ekmâ nâŋgâmbo gembo hâkâŋ agep. Ain mando Anutuŋe kâlâp pando âmâ Loti are siâ me siâ âlepŋe akminep are kepia ainba are oloŋdo arimbo bâleŋe agi are âmâ kâlâpŋe om meteyegep.

9 Aregât hin nâŋgâŋet. Anutuŋe luâk âmbâle agak meme âlepŋe akbiâ ekto ârândâŋ akmap are âmâ umatŋân manbiâ tân yeŋguwiapgât bo pâpkomap. Dâ luâk âmbâle bâleŋe akmai are âmâ hâuŋaet sowân hâk hilâlâm makmâ yeŋgiwiapgât kala busi kâlegen katyekto hâk hilâlâm

nâŋgâm tatbaigât hainâk bo pâpkomap.
10 Akto luâk âmbâle bâleŋe akberâm kambiamyeŋe agato egâliaŋmâ bâleŋe akmâ kembu akto humomolupyeŋaet nâŋgâmbiâ gembo hâkâŋ akmai. Are âmâ Anutuŋe kala busi kâlegen dowâk katyekto ain dondâŋe yem âgâwai. Luâk agat agatŋe arekŋe hamep bâlâk galagât hogo hogo akmâ himbimân pagaleŋe olop manmai are yeŋgât hogoyeŋgim pilâyeŋgumai.
11 Dâ hain akbiâ benŋe aŋeloŋe âmâ hain bo akmai. Aŋelo âmâ luâk nengât kârikŋe ewangimai. Gârâmâ Humogât enemŋân hâkyeŋe tunmâ bo makmai.
12 Luâk are âmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe bo. Soŋgo wan om neyekmaen yâk âmâ hainare. Yâk siâ me siâ aregât keiŋe pâpkomaigât are hanâk makmâ pilân konmai. Aregât soŋgo hilip yeŋgumai hainâk hilip aguwai.
13 Akto luâk âmbâle ire siâ bâleŋe akyeŋgimbiâ âmâ Anutuŋe bâleŋe yeŋaet hâuŋe yeŋgimbo membai. Yâk âmâ dewutâ kârikŋân tu kârikŋe nem akto sot nene arekŋe heroŋe yeŋe akmap. Akto aregâlâk nâŋgâmai are yeŋgât hutyeŋân manbiâ âmâ areyeŋgât heleŋ bâleŋe arekŋe yeŋgâlân dewatimap.
14 Akto hokboâk hokboâk luâk âmbâleŋe bâleŋe meme areyeŋgâlân ŋâŋâk ekmâ dâp gulip agak meme bâleŋe are bo hepunmai. Akto luâk âmbâle bikŋe han lâuwâ akmai are hâwât yekbiâ bâleŋe hainâk dowâk akmai. Akto yâk âmâ puli me wan me wan siâ siâgât egâliaŋbiâ hanyeŋe agep. Luâk hainare amâ kâlâpgât pat manmai.
15 Yâkŋe dâp ŋâŋâk are hepunmâ gulip akmâ Bileam Beoro nanŋe yâkgât dop hainâk akmai. Bileamŋe âmâ hâŋgeiŋe bâleŋe akmâ aregât hâuŋe puli mem aregât egâliaŋ humo nâŋgâminep.
16 Hain akto ikiŋe doŋgi denŋe bo arekŋe kuk akmâ luâk den akmâ magaŋep. Kuk agaŋepgât Bileam sinduk akberâm agep aregât agak meme ain dâp tigiaŋep. Bileam puligâlâk nâŋgâminep dop hainâk luâk âmbâle ire hain akmâ puligâlâk nâŋgâmai.
17 Luâk hain arekŋe tu dewunŋe hainare akmâ seruŋe haru waitmâ pando geko gako akmap hainare. I are âmâ yâkŋe hândâk paŋ paŋ dâgâm yemap are watbaigât dâtâŋe.
18 Luâk hain arekŋe âmâ den bunŋe bo are makmai. Akto luâk âmbâle bikŋe dâp âlepŋaet den pat âlepŋe nâŋgâm dâp âlepŋaet keiŋe katberâm âmâ galalupyeŋaet agak meme bâleŋe akto nâŋgâ nâŋgâ gulip mali are âi humo mem hepuli. Are lâuwâŋe dâp bâleŋân manŋet dâm hâkgât agak meme bâleŋe egâliaŋmai aregât keiŋe makyeŋgimbiâ are akberâm dâp âlepŋe hepunmâ dâp gulip akmai.
19 Akto areâk bo. Luâk âmbâle biken han lâuwâ akmai are hin makyeŋgimai, “Nen watnenekmâ âmâ hanâk hanâk ukenyeŋaet akmâ manbiâ ârândâŋ akbiâp.” dâm hiaŋgimai. Dâ agak meme wan me wangât egâliaŋmai arekŋe hâwâtyekto aregât hoŋ bawa agaŋmai.
20 Akto luâk areyeŋgât keiyeŋe lâuwâŋe makbe. Hain akmini are amâ ulikŋân Humonenŋe Yesu Kristo heŋgem nenguep are nâŋgaŋi. Hain akbiâ hângât bâleŋe arekŋe biwiyeŋân bo giep. Dâ aregât haminân âmâ hângât bâleŋe lâuwâŋe nâŋgâm ukenŋe nâŋgâ aŋbiâ âmâ bâleŋe humo miawak yeŋgiep.
21 Luâk hainare dâp âlepŋaet pat bo nâŋgâyi dâine bâleŋe owâiŋe nâŋgâwâi. Dâ agak meme âlepŋe aregât pat nâŋgâm heŋgemgom âmâ benŋe haminân den pat âlepŋe aregât hâkâŋ agi. Aregât âmâ hâuŋe bâleŋe dondâ miawak yeŋgiwiap.
22 Luâk hainare yeŋgât den ginŋe hin makmaen. Duaŋe sot nem mugatmâ areâk lâuwâŋe nemap. Akto bauŋe tu puli akmâ âmâ benŋe ainâk hamaŋân lâŋakmai. Dop hainâk luâk irekŋe agak meme bâleŋe ulikŋân hepuli are lâuwâŋe ukenŋe nâŋgâm memai.

3

Kembuŋe magep are yem bo boakbiap.

1 Galalupne, yeŋgât den kulem esenŋe lâuwâŋe yu kulemgore sop lâuwâ aktâp. Nâŋe biwiyeŋe are goaŋdere den âlepŋe are nâŋgâm heŋgemgoŋetgât kulemgoyeŋgiân amâ ulikŋân kulemgore oyaŋmâ meteyi. Akto lâuwâŋe ire.
2 Akto Anutugât propete âlepŋande hâŋgeiŋe den makmâ kulemgoyi are

akto Aposololupyeŋe nenŋe Humonenŋe heŋgem nengumap yâkgât den makyeŋgiyion are hârok nâŋgâm manbei.
3 Akto ulik gulik hin nâŋgâm kârikŋe akbei. Sop tâlâguwerâm akto hianŋgi luâk miawakmâ den hembalik makmâ yeŋak egâlianŋ bâleŋeyeŋe areâk watbai.
4 Akto yâk hin makbai, “Humo purik katbiapgât mak makŋe are amuten miawakbiap? Bâgilupnenŋe moyi akto siâ siâ hân miawagewânbak yem gaep. Are hainâk yem âgâwiap.” hain dâwai.
5 Hain dâm makmâ muneŋ akbai. Dâ hâŋgeiŋe Anutugât denŋande himbim mem liulep. Akto hân tuâk yiep ain makto tu potalakto hân miawagep. Are nâŋgâm den bunŋe are kombiâ bo akto hami panbai.
6 Akto areâk bo. Haminân tuŋeak luâk akto kotŋe siâ siâ are hilip yeŋgumbo mom meteyi.
7 Amâ Anutuŋe, “Hân himbim ire sop humo luâk âmbâle bâleŋe den âiân katyektere gulip akbai.” dâep ain bâin makto hân himbim kâlâwân yem âgâwiandat. Anutuŋe den magep arekŋe hân himbim tân yetkumbo yem gayiat.
8 Galalupne, aregât hin maktere nâŋgâmbiâ bo nelâm yeŋgiwiâp. Humoŋe âmâ âi meme sopŋe konokgât nâŋgâmbo âmâ kâlep akto bo boakmap. Dâ sop kâlep aregât nâŋgâmbo pâŋ konok akmap.
9 Aregât Humoŋe den makmâ hâriep are bunŋe mem miawakbiapgât luâk bikŋande nâŋgâmbiâ kâlep akto nâŋgâm hilipkomai. Hainare bo akmap. Borondâ. Anutuŋe nâŋgâmbo den kârikŋe magep are dowâk miawakyeŋgiwiap. Titnan bo. Gârâmâ Anutuŋe luâk âmbâle hârok bâliwâigât hanyeŋe purikatŋetgât dâm lâm yeŋgumbo den magep are bunŋe akbiap.

Hân himbim lâuwâk bo akbiandat.

10 Akto Humogât sop âmâ sân sânâk miawakbiap. Miawakto hân akto himbim akto wan me wan kârikŋe are hârok âmâ mun humo akmâ bâliwiap. Akto kâlâp humoŋe wan me wan hârok om metewiap.
11 Wan me wan hârok bâlim metewiap aregât ye gain gain akmâ manbai? Hin. Anutuŋe agak meme ekto ârândâŋ akmap are mem manbei.
12 Hain akmâ Anutuŋe sopgât magep are dowâk miawagâk dâm aregât lâmgom manbei. Manbiâ sop miawaktoân âmâ himbim âure âmâ kâlâpŋe om derewiap. Akto kotŋe siâ siâ ire kâlâp ululunŋande olalaŋdo tu akmâ kiriŋ âgâm bo akbiap.
13 Dâ nen âmâ Anutuŋe hân himbim irakŋe mem miawaknengiwiapgât magep aregât etemŋe manden. Akto kepia ain âlepŋe manmâ âgâwaen.

Humonenŋande sop makmâ kalep are titnan lâmgomap.

14 Galalupne, den yu maktân iregât etemŋe mandâi aregât biwiyeŋande bâleŋe bâlâk manmâ Yesu olop han biwi konok manbaigât âi kârikŋe membei.
15 Akto Humonenŋande sop makmâ kalep aregât titnan lâmgomap. Amâ mem meŋâlenenekbiapgât dâm lâmnengumap. Aregât bo nelâmyeŋgiwiâp. Akto luâk âmbâle lâmnengumap aregât galanenŋe Paulo yâk Anutuŋe nâŋgâ nâŋgâ âlepŋe waŋdo yâkŋe den ire hainâk kulemgomap.
16 Yâk kulem esenŋe are kulemgom den ire dopŋânâk makmâ miawakmâ ariep. Akto den kulemân are bikŋe bo miawakmâ hulaŋ agep. Are nâŋgâwerâm âi humo memaen. Akto den hainare âmâ luâk âmbâle bikŋande Anutu bo nâŋgâ aŋmâ han undup akmai. Hain akmâ Anutuŋe makto Pauloŋe kulemgoep are hârok mem hilipkomai. Akto yâkgât kulem are konok bo. Anutugât den kulemŋe hârokŋe are hainâk hilipkomai. Nâŋgâ nâŋgâyeŋe arekŋe hilip yeŋguwiap.
17 Galalupne, den yu maktân are emelâk nâŋgâyigât biwi nâŋgâ nâŋgâyeŋe emelâk kârikŋe akmap. Are gulip akbopgât hin akbei. Luâk gulip manmaiŋe hianŋgi den makyeŋgimbiâ âmâ bo nâŋgâyeŋgiwei. Hain akbai aregât ye hamep akmâ manbei. Akto han biwiyeŋe damunŋe akmâ manbei.
18 Hain akmâ Humonenŋe Yesu Kristo heŋgem nengumap arekŋe damunnenŋe akmâ kambiam âlep nâŋgâ nengimap yâkgât keiŋe nâŋgâmbiâ humo akto kârikŋe akmâ manbei. Yâkgât kulem pagaleŋe are akto kârikŋe are hainâk dondâŋe yem âgâwiap. A bundâk.

1 Yohane

Manmangât den.

1 Manmangât den amâ keiŋânbak manmâ gam malep. Akto ondopnennŋandeak nâŋgâyion. Dewun nennŋande egion. Ekmâ nâŋgâm âmâ bâtnennŋande mem howaiyion.
2 Are amâ manman bunŋe miawagep. Miawakto yâkgât manman kârikŋe aregât keiŋe makyeŋgimaen. Yâk Apo olop malep ainba nengâlân togombo egion.
3 Aregât akmâ siâ me siâ ekmâ nâŋgâyion areâk makyeŋgimaen. Makyeŋgiennŋe nâŋgâm âmâ nen olop mendugumai. Akto nenâk bo. Ye nen akto Apo akto Nannŋe Yesu Kristo olop mendugum maŋganaŋgim heroŋe maroŋe akmaen.
4 Hain akmâ âmâ heroŋe maroŋe humo aktennŋe ârândâŋ akbiapgât yu kulemgoen.

Anutu amâ pagaleŋe bunŋe.

5 Akto den pat Yesugâlânba hin nâŋgâyiongât makyeŋgien. Anutu âmâ pagaleŋe dondâ akto yâkgâlân hândâk pipiŋe wan siâ bo tatâp.
6 Aregât nennŋe âmâ hândâkŋân manmâ Anutugâlân dewatimaen dâm maktennŋe bunŋe bo akmap. Akto den bunŋe bo mem manbaen.
7 Gârâmâ Anutu pagaleŋaet keiŋe aregât nâŋgâm lokom manmap nen âkai pagaleŋân manbaen âmâ âlepŋe nenâkâ gala olop biwi konok katmâ âlepŋe tatbaen. Akto nen bâleŋe aktennŋe aregât dosa Anutugât nannŋe Yesu Kristo nengât akmâ gilâmŋe gembo mondo dosanennŋe bo akto salek salek agion.
8 Dâ nen bâleŋe bo akmaen dâweren âmâ hianŋgiweren. Akto den bunŋe biwinennŋân bo yemberâp.
9 Dâ bâleŋe nennŋe makmâ miawakbaen âmâ Anutu âlepŋe amboŋe akto den bunŋe amboŋe arekŋe bâleŋe nennŋe pulim dosanennŋe mem metembo bo akbiap.
10 Aregât lâuwâŋe makbe. Nen bâleŋe bo akmaen dâmaen âmâ bennŋe Anutu hianŋgi hinare aktâp dâm hianŋgimaen. Akto Anutugât den biwinennŋân bo yembiap.

2

Yesuŋe dumnennŋân kilep.

1 Nan baratlupne, yeŋe ageine bâleŋe mem manbâi aregât hanokoak akmâ den ire kulemgoyeŋgiân. Dâ siâ bâleŋe membiap âmâ âlepŋe Yesu dosaŋe bâlâk manmap amâ nen tân nengum manmap Yesu Kristo agak meme ârândâŋâk memap
2 arekŋe nengât dumnennŋân kindo Anutuŋe nengât kuk aganŋdo mondo dosanennŋe bo agep aregât Yesuŋe Eweŋe ulilaŋdo dosa nennŋe pulinengimap. Akto areâk bo. Yesuŋe âmâ luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai areyeŋgât dumyeŋân kilep.
3 Akto nennŋe Anutugât den lokomaen amâ âlepŋe Anutu nâŋganŋdennŋe bunŋe akmap.
4 Dâ luâk âmbâle siâŋe nâ Anutu nâŋgaŋman dâm âmâ dennŋe bo lokomap âmâ hianŋgimap akto den bunŋaet keiŋe bo nâŋgâmap.
5 Dâ siâŋe Anutugât den lokomap amâ Anutuŋe okot âlep nâŋgâ aŋmap are miawaganŋmâ sambelem humo akmâ kârikŋe akmap.
6 Akto yâk âmâ Anutugâlân dewatiwerâm amâ Yesu malep a hainâk manbian âmâ âlepŋe Anutugâlân emelâk dewatiep dâwaen.

Han kalem akmâ tân aguwaen.

7 Galalupne, nâ den dopŋe aŋgâ siâ bo kulemgoân. Amâ tâmbâŋe miawagewân bak nâŋgâm gam manmai are lâuwâŋe yu kulemgoyeŋgiân.
8 Dâ den kulemgoân ire amâ irakŋe aktâp hainare. Amâ Yesuŋe den are lokombo emelâk hândâk hulaŋ akto pagaleŋe bunŋande miawagep akto yekai hainâk lokombiâ miawakmap aregât.
9 Akto luâk siâ amâ galaŋe siâ mem ge katmâ, “Nâ pagaleŋân tatân.” dâmap âmâ hândâkŋân malep hainâk manmap.
10 Dâ siâŋe galaŋe biwiŋande tângowiap amâ pagaleŋân âlepŋe manmâ âgâwiap. Akto pagaleŋân mando wan me wanŋe bo mem ge katbiap.
11 Dâ siâŋe galaŋe mem ge katbiap amâ yâk hândâkŋân manbiap. Akto hândâkgât dâwân ariwiap. Arim dewunŋe pando

hâumgombo gain gain dâp are ekmâ watbiap?
12 Nanaŋ lepat ye Anutuŋe Yesugât
kotgât akmâ bâleŋe yeŋe puliyeŋgiepgât
akmâ kulem ire kulemgoyeŋgiân.
13 Dâ ewelupyeŋe ye amâ Yesuŋe
keiŋânbak manmâ gaep are nâŋgaŋmai
aregât ire kulemgoyeŋgiân. Dâ ye luâk
sigan mandâi ye âmâ Bâleŋe Amboŋe
are hâkokoyi aregât ire kulemgoyeŋgiân.
Dâ nanaŋlupyeŋe Eweyeŋe bunŋe yâk
nâŋgaŋmai aregât ire kulemgoyeŋgiân.
14 Dâ ewelupyeŋe ye amâ yâkŋe
keiŋânbak manmâ gaep are nâŋgaŋmai
aregât ire kulemgoyeŋgiân. Dâ ye luâk
sigan mandâi âmâ kârikŋe akmâ âmâ Anutugât den biwiyeŋân tato Bâleŋe Amboŋe
are hâkokoyi aregât ire kulemgoyeŋgiân.

Nen hângât kot siâ siâgât bo egâliaŋbaen.

15 Akto ye hârok hin makyeŋgire
nâŋgâŋet. Ye hângât me hângât siâ siâ
aregât ukenŋe bo nâŋgâŋet. Amâ siânbaŋe
biwiyeŋe hângâlâk katbiâ yemap, yâk âmâ
Anutugâlân biwi âlep bo agaŋmai.
16 Akto luâk âmbâle biknande hângât
egâliaŋmâ me dewunyeŋande wan me
wan ekmâ ainâk egâliaŋmai me kotyeŋe
mem agatmai me wan me wan tatyeŋgiâp
aregâlâk nâŋgâmbiâ humo akmap amâ yâk
âmâ hânân gâtŋe, Anutugâlân gâtŋe bo.
Haingât ye hângât wan me wan biwiyeŋân
bo katbiâ yembiâp.
17 Aregât siâkâ makbe. Hângât wan me
wan hânân egâliaŋŋe olop amâ bâliwiap.
Dâ siâŋe Anutugât den lau lokowiap âmâ
manman kârikŋân manmâ âgâwiap. Aregât
hângât wan me wan bo egâliaŋbei.

Yesugât gasa miawakbiapgât den.

18 Nanaŋlupne, sop bâiŋe tâlâguwiap. Akto
ye Kristogât gasa kautŋe miawakbiap gât
makmakŋe are nâŋgâi. Are luâk âmbâle
dondâ Kristogât gasa akmâ manmai dop
hainâk emelâk miawagi aregât emelâk
sop humo are tâlâwâk dondâ aktâp. Are
nâŋgâen.
19 Akto ulikŋân nengâlân gâtŋe bikŋande
keiyeŋe bo nâŋgâyeŋgiyionân âmâ nen olop
mali. Haminân âmâ hepun nenekmâ Kristogât gasa akmâ mandâi. Dâ yâkŋe nen
olop gala bunŋe akmai dâine bo hepun
nenekbâi. Akto hepun nenegi amâ keiyeŋe
ekmâ nen olop bo manmai dâm nâŋgâyion.
20 Galalupne, ye amâ Âlepŋe Amboŋe
arekŋe biwiyeŋân giep aregât nâŋgâ
nâŋgârâ olowâk hârok manmâ den bunŋe
keiŋe nâŋgâmai.
21 Aregât ye den bunŋe bo nâŋgâmai
dâm kulem ire bo kulemgoyeŋgiân. Bo.
Den bunŋe nâŋgâmbiâ âmâ hianŋgi hârok
biwiyeŋân bo miawakmap aregât kulemgoyeŋgiân.
22 Akto hianŋgi luâk are niŋaet dâwaen?
Luâk siâŋe, “Yesu amâ Anutuŋe bo
huŋgunaŋdo giep.” dâmap yâk âmâ hianŋgi
luâk dâwaen. Yâk âmâ Apo akto Nanŋe
munen akmâ keiyetŋe tigimap. Yâk âmâ
Kristogât gasa kautŋe akmap.
23 Yâk amâ Anutu Yesugât Eweŋe bo
dâmap aregât Anutuŋe bo membiap.
Dâ nenâmâ Anutugât Nanŋe nâŋgaŋmâ
makmâ miawakmaen amâ Anutu Ewenenŋe yâkŋe nanŋe olowâk tân nengumandat.
24 Akto ye ulikŋânbak den pat âlepŋe
nâŋgâm gam mali are nâŋgâm biwiyeŋân
katmâ nâŋgâm manmâ âgâwei. Hain
akmâ manbiâ âmâ Anutu akto Nanŋe yâkâ
hainâk nâŋgâyeŋgim manmâ âgâwiandat.
25 Siâ me siâ ire Yesuŋe makmâ
hârenengiep amâ manman kârik are.

26 Galalupne, yu kulemgoân imâ biwi
gulip akyeŋgimai yâk yeŋgât keiyeŋe
makyeŋgiwerâm yu kulemgoyeŋgiân.
27 Dâ yeŋgât amâ hin maktân. Heakŋe
puli yegep are yeŋgâlân tatbiâp. Aregât
luâk siâŋe makmâ hekatyeŋgiwiapgât dâpŋe
bo. Heakŋe meyi yâkŋe den hârok makmâ
hekatyeŋgim akmap. Dâ bo heyeŋgimap.
Yâkgât den keiŋe âmâ bundâk. Emelâk
Heak arekŋe dâp hekatyeŋgiep aregât
kâlegen kulukmâ manbei.
28 Nan baratlupne yeŋe Kristogât nâŋgâ
nâŋgân manbei. Akto maleine nen olop
yâk miawaktoân kârikŋe akmâ hulaŋ akmâ
aŋun aŋgim bo kinmâ âmâ kârigewaen.
29 Akto yâk wan me wan mendo ârândâŋ
akmap aregât nâŋgâmbiâ âmâ benŋe siâŋe
wan me wan mendo ârândâŋ akmap

yâk ekmâ hin nâŋgâmai, Imâ memelupnenŋande menenegi dop hainâk Anutuŋe mendo miawagep.

3

Anutugât nan baratŋe mandengât keiŋe.

1 Galama, nâŋgâi. Anutu Ewenenŋe âmâ biwi kalem humo aknengimap are siâ siâ hârok ewangimap. Anutuŋe nan baratlupne dâm nengolep arekŋe hârok ewangimap. Nen yu manden ire nan baratlupne dâm nengolep amâ bunŋe makto miawagion. Dâ luâk âmbâle Anutu bo nâŋgaŋmai arekŋe nengât keinenŋe bo nâŋgâmai. Amâ Anutu ikiŋe bo nâŋgaŋmai aregât.

2 Galama, nen hinŋe Anutugât nan baratlupŋe manden are nâŋgâen. Dâ siân manbaen aregât dopŋe gain hin are manbaen amâ hinŋe bo nâŋgâen. Hin âmâ nâŋgâmaen. Humonenŋe miawakto egekŋe bunŋe ekmâ nâŋgâm heŋgemgom âmâ dop hainâk akbaen.

3 Aregât niŋande Anutu nâŋgaŋdo humo akto yâkgât mârum lâmgomap âmâ Humonenŋe kau kau manmap hainare manbiapgât biwiŋe heŋgemgoakbiap.

4 Galalupne, dosagât pat hin makbe. Siâ bâleŋe memap amâ den kârikŋe komap. Den kârikŋe koko arekŋe amâ bâleŋe dondâ.

5 Akto Yesugât âmâ nâŋgâmai. Yâk âmâ dosa puliwerâm miawagep. Dâ ikiŋe âmâ bâleŋe bo akmâ yân malep.

6 Akto siâŋe han biwiŋe Yesugâlân katmâ manmap amâ bâleŋe bo akmap. Aregât luâk âmbâle bikŋande bâleŋe akmai amâ Yesu bo ekmâ nâŋgaŋi.

7 Nanaŋlupne luâk bikŋande ye biwi gulip akberâm makyeŋgimbiâ biwiyeŋe gulip akbopgât hin makbe. Kristo are amâ wan me wan mendo ârândâŋ akmap aregât siâ âmâ Kristogât dâp wato ârândâŋ akmap.

8 Dâ luâk bikŋande bâleŋe akmâ manmai are amâ Bâleŋe Amboŋaet kâmolân gâtŋe. Amâ Bâleŋe Amboŋande miawagewânbak bâleŋe akmâ manmâ gaep aregât. Akto Anutugât Nanŋande âmâ Bâleŋe Amboŋaet âi koaŋberâm miawagep.

9 Aregât siâkâ makbe. Memelupnenŋande menenegi dop hainâk Anutuŋe menenekto gurukŋe manmaen nenŋe bâleŋe maleŋe bo mem manmâ âgâwaen. Anutu gâlânba manmangât kârikŋe yenengimbo aregât bâleŋe maleŋe bo mem âgâwaen. Anutuŋe menenekto dâp irakŋân manbaenŋe bâleŋe gain gain mem âgâwâen? Amâ bo.

10 Akto Anutugât nan baratlupŋe nengât akto Niambigât nan baratlupŋe are yeŋgât keiyeŋe âmâ hin miawakto ekbaen. Siâ âmâ manman âlepŋe bo memap akto galaŋe bo tângomap aregât âmâ Anutugâlân gâtŋe bo dâwei.

Han kalem akmâ tân aguwaen.

11 Galalupne, ye Yesugât keiŋe pup pup nâŋgâyiânbak hin makyeŋgimbiâ nâŋgâm gamai. Nen biwinenŋe tân aguwaen.

12 Dâ Kaiŋgât dâp bo watbaen. Yâk âmâ Bâleŋe Amboŋaet nanŋe ikiŋe agak meme bâleŋe akmâ emiŋaet agak meme âlepŋe are ekto gembo emiŋe kondo moep.

13 Aregât hinŋe luâk âmbâle bikŋande hângât agak meme aregâlâk nâŋgâmai, arekŋe hainâk yekbiâ gembo peiyekmai aregât sân sân bo membei.

14 Nenŋe amâ Yesugât kâmot areyeŋgât biwiyeŋe tângomaen aregât hin nâŋgâm heŋgemgone. Emelâk momogât dâp hepunmâ manman âlepŋân manmâ gaen. Akto siâ bikŋe biwi tângo tângo bâlâk manmai amâ momoŋeâk manbiap.

15 Akto siâŋe galaŋe peim kuk agaŋdo amâ bugâ koko luâk dâwei. Akto ye bugâ koko luâk yâk yeŋgât nâŋgâi. Yâk yeŋgât biwiyeŋân manman kârikŋe bo miawakmâ yembiap.

16 Akto Yesuŋe nengât akmâ manmanŋe hepunmâ moep aregât biwi tângo tângogât keiŋe egion. Aregât nenŋe hainâk galalupnenŋe yeŋgât akmâ manmannenŋe hepunmâ mombaen âmâ ârândâŋ akbiap.

17 Aregât hin makbe. Luâk siâ sot soŋgo me sikum siâ siâ dondâ yeaŋdo galaŋe wan me wangât umburuk mando ekmâ biwiŋe hâkâŋ akto aregât biwiŋân Anutugât pat âlepŋe yendâp me? Bo.

18 Nanaŋlupne, gala tânyeŋguwerâm âmâ lau biwitnenŋandeâk bo tânyeŋguwaen. Bo.

Nen âmâ han biwi nâŋgâ nâŋgânenŋande tânyeŋguwerâm wan me wan yeŋgim gala akyeŋgiwaen.

Anutu nâŋgâmaenŋe yâkgât hamep bâlâk manbaen.

19 Hain akbaen âmâ benŋe den bunŋaet kâmot manmaen are nâŋgâenŋe bunŋe akbiap. Akto agak meme âlepŋe are nâŋgâenŋe âmâ Anutuŋe nenekto biwinenŋe owâiŋe akmap.
20 Dâ sopŋe sopŋe biwinenŋande den âiân kat nenekberâmbo âmâ hin nâŋgâwaen. Anutu âmâ biwinenŋaet dopŋe bo. Yâk dop siâ manmâ siâ me siâ nâŋgâm metemap aregât biwinenŋande umatŋe akbiapgât dâp bo.
21 Galama, okot akyeŋgimangât hin makbe. Biwinenŋande denân bo kat nenekto amâ Anutugât enemŋân âlepŋe kindenŋe biwinenŋe bo gemap.
22 Akto den lauŋe lokoaŋmâ kinmâ wan me wan akmâ mandenŋe Anutuŋe nenekto huragumapgât wan me wangât ulilaŋdenŋe nengimap.
23 Akto Anutuŋe den kârikŋe hin kato talep. Nanŋe Yesu Kristogâlân biwinenŋe katmâ hannenŋande nâŋgaŋmâ âmâ benŋe galalupnenŋe han kalem agaŋgi goaŋgi akmâ tân agu agu akbaen. Hain akbaengât maknengiep.
24 Akto luâk bikŋande Anutugât den kârikŋe lokowerâm akmai âmâ Anutu olop biwi konok akmai. Aregât ikiŋe Heak nengimbo âmâ Anutu ikiŋe biwinenŋân manmap dâm nâŋgâmaen.

4

Heak bâleŋe akto âlepŋe yetgât den.

1 Galalupne, luâk âmbâle propete hiaŋgi dondâŋe heyeŋgiwerâm akmâ Anutugât Heakŋe tân nengumbo makyeŋgimaen dâm hiaŋgimai aregât imâ Anutugâlân gâtŋe me borâm âmâ nâŋgâm heŋgemgowerâm damun akbei.
2 Akto nâŋgâm heŋgemgowaigât hin makbe. Luâk siâ Yesu amâ Anutuŋe huŋgun aŋdo luâk akmâ miawagep dâmap amâ Anutugât Heakŋe tângomap.
3 Dâ hiaŋgi heak arekŋe Anutuŋe Yesu bo huŋgunaŋdo miawagep dâmap amâ Anutugâlân gâtŋe bo. Amâ Kristogât gasa kautŋe yâkgât sinduk baniara arekŋe hain dâmap. Yâk miawakbiapgât dâtâŋe are ye nâŋgâi amâ emelâk hânân miawaktâp.
4 Nanaŋlupne, Anutuŋe amâ hânân gâtŋe are ewangimap aregât Anutuŋe ye olop manmap arekŋe propete hiaŋgi yâk yeŋgât amboŋe ewangimap.
5 Akto propete hiaŋgi yâk âmâ hânân gâtŋe aregât hângât nâŋgâ nâŋgâ are makmai. Makbiâ hânân gâtŋande ondop katmai.
6 Dâ nenâmâ Anutugâlân gâtŋe. Gârâmâ siâŋe Anutu nâŋgaŋmâ âmâ den nenŋe nâŋgâmap. Dâ Anutugâlân gâtŋe bo arekŋe âmâ bo nâŋgâ nengimai. Amâ dennenŋe komai. Aregât den bunŋaet Heak akto den hilipkomapgât sinduk baniara yâk yetgât keiyetŋe hainângen ekmâ potatmâ nâŋgâm heŋgemgomaen.

Anutuŋe han kalem aknengimap.

7 Galalupne okotne nâŋgâ aŋgimaen, biwi tângo tângo aregât keiŋe makbe. Biwi tângo tângo bunŋe amâ Anutugâlânba miawakmap. Miawakto Anutuŋe menenekto Anutu nâŋgaŋmâ manmaen aregât biwinenŋande tân agum manne.
8 Akto areâk bo. Anutu amâ biwi tângo tângo aregât Amboŋe aregât luâk siâ biwi okot âlep bo akmâ manmapŋe amâ Anutugât keiŋe bo nâŋgâmap.
9 Akto Anutuŋe nanŋaet manman âlepŋe nengâlân miawagâkgât Nanŋe konok huŋgunaŋdo hânân giep aregât Anutugât okot âlep are nengâlân miawagep.
10 Akto biwi okot tângo tângo aregât keiŋe hin yendâp. Nenŋe Anutugât biwi bo tângoyion. Bo. Ikiŋak soŋ okot nâŋgânengim Nanŋe huŋgunaŋdo gem bâleŋe nenŋaet akmâ kindo Ewenande nengât kuk aŋdo hâk hilâlâm nâŋgâm mondo dosanenŋe bo agep.
11 Anutuŋe biwi okot âlep hainare humo aknengiepgât nenâkâ hainâk biwinenŋande tân agu agu akmâ manbaen.
12 Akto luâk siâŋe Anutu bo ekmap. Gârâmâ nenŋe biwi okot âlep agaŋgiwaenân

âmâ Anutuŋe biwinenŋe tângombo Anutugât okot âlep are biwinenŋân sambelem humo akmâ kârikŋe akmap.

13 Akto Anutuŋe ikiŋe Heakŋe nengiep aregât hin nâŋgâne. Yâk âmâ nen nâŋgâ nengimap akto nenŋe yâk nâŋgaŋmâ yâk olop manmaen. Akto hainâk manmâ âgâwaen.

14 Akto Ewenŋande Nanŋe hân ârândâŋ luâk âmbâle heŋgem nenguâkgât huŋgunaŋdo giep. Akto nenŋe dewun nenŋande ekmâ bunŋerâm den ire makmâ miawakmaen.

15 Akto luâk siâŋe Yesu âmâ Anutugât Nanŋe bunŋe dondâ dâm den are makmâ miawakmap âmâ Anutuŋe biwiŋân manmap. Akto yâkŋe Anutu nâŋgaŋbiap.

16 Aregât Anutugât biwi tângo nengâlân miawagep are nâŋgâm heŋgemgoyion. Anutu âmâ biwi tângogât kautŋe akto siâŋe biwi tângo olowâk manbiap yâk âmâ Anutuŋe nâŋgaŋmap. Akto yâkŋe gai Anutu nâŋgaŋmap. Akto hainâk manmâ âgâwiap.

17 Haingât nengâlân biwi tângo tângo miawakmâ sambelem arekŋe tân nengumbo Yesu manmap hainâk nenâkâ hânân manmaen aregât siân hâuŋaet sowân kambiamnenŋe umatŋe bo akto hamep bâlâk kinbaen.

18 Aregât lâuwâŋe makbe. Nenŋe okot âlepŋe akmâ manmaen aregât siâ siâgât hamep bo akmaen. Akto biwi tângo tângo bunŋande hamep are wato bo akmap. Akto siâŋe kârikŋe akmâ siâ denân katberâmbo âmâ hamep akmap aregât okot âlepgât pat bo akmap. Hain akto âmâ luâk âmbâle hamep akmai arekŋe âmâ okot âlepgât pat bo akmâ manmai.

19 Dâ nen âmâ hain bo akmaen. Anutuŋe soŋ okot âlep aknengiepgât biwi tângo tângo olop manmaen.

20 Akto luâk siâŋe Anutugât okot âlep aganman dâm âmâ galaŋe mem ge katbiap yâk hianŋgi luâk hain are dâwei. Nâŋgâi. Siâŋe galaŋe ekmap are mem ge katmâ âmâ gain gain akmâ Anutu bo ekmap are biwiŋe tângowiap? Amâ bo. Dâp bo tatâp.

21 Akto Yesugât den hin yenengiâp. Anutu biwi okot âlep aganŋberâm âmâ âlepŋe galalupnenŋe hainâk okot âlep akyeŋgiwaen.

5

Anutugâlân dewatiyiongât hângât kotŋe siâ siâŋe bo mem ge katnenekbiap.

1 Akto siâŋe âmâ Yesu âmâ Anutuŋe huŋgunaŋdo luâk akmâ giep dâwiap aregât keiŋe amâ Anutuŋe ulikŋân meaŋepgât gurukŋe miawakmâ gaep. Hain akmâ Ewenenŋe Anutu are okot âlep aganŋmapgât Anutugât nan baratlupŋe hârok hainâk okot âlep akyeŋgimbo ârândâŋ akbiap.

2 Hain akto Anutu okot âlep aganŋmâ denŋe kârikŋe launŋe lokom âmâ benŋe âlepŋe Anutugât nan baratlupŋe bikŋe okot âlep akmâ tânyeŋguwaen.

3 Aregât keiŋe hin. Anutugât biwi tângo tângo amâ yân bo akmâ den kârikŋe lokom âmâ biwi tângo aganŋbaen. Akto Anutugât den kârikŋe amâ den umatŋe bo.

4 Amâ Anutuŋe menenekmâ tân nenguepgât hângât siâ siâ are hârok kondenŋe gemap. Akto aregât kârikŋe amâ biwinenŋe Anutugâlân katenŋe talep aregât hângât siâ siâ kondenŋe gemap.

5 Aregât lâuwâŋe makbe. Niŋande hânân kârikŋe akmâ siâ siâ hârok ewangiyekbiap? Luâk siâŋe Yesu amâ Anutugât Nanŋe hain dâm nâŋgâm heŋgemgowiap arekŋe âmâ hain akbiap.

6 Yesu Kristo amâ tu akto gilâm akmâ togoep. Tu areâk bo. Aregât tu olop akto gilâmŋe olop hârok togoep.

7 Akto Anutugât Heakŋe den bunŋe kautŋe are amâ Yesugât keiŋe makmâ miawakmap.

8 Aregât âlâwu akmâ arekŋe tân agum âi memai Heak akto tu akto ikiŋe gilâmŋe. Akto âlâwu are âmâ keiyeŋe konok miawakmap.

9 Luâk bikŋe den tân agum makbiâ nâŋgâenŋe bunŋe akmap. Dâ Anutuŋe den siâ tângombo den arekŋe amâ bunŋe dondâ akmap. Hain akto Anutuŋe Yesu amâ nâŋgât Nanne dâmbo imâ bunŋe dâm nâŋgâyion.

10 Akto areâk bo. Siâŋe Anutu Nanŋaet nâŋgâ aŋbiap yâk Anutugât den bunŋe biwiŋân kinbiap. Dâ siâ Anutugât den bo nâŋgâm heŋgemgowiap amâ Anutu hianŋgiep dâm nâŋgâm hilipkowiap. Luâk hain arekŋande Anutuŋe Nanŋaet den

magep aregât nâŋgâmbo bunŋe bo akbiap aregât Anutu amâ hianŋgiep dâm nâŋgâm hilipkowiap.
11 Akto den bunŋe amâ hin yendâp. Anutuŋe manman kârikŋe nengiwerâm Nanŋe huŋgun aŋdo giep. Aregât manman kârikŋe amâ Nanŋaelânba miawaknengiep.
12 Aregât biwinennŋe Nanŋaelân katennŋe manman kârik miawaknengiep. Dâ luâk âmbâle bikŋande Anutugât Nanŋe bo nâŋgaŋbiâ âmâ manman kârik bo miawak yeŋgimap.

Anutu ulilaŋbaengât keiŋe.

13 Galalupne, nâ den ire hin nâŋgâŋetgât kulemgoyeŋgiân. Anutu Nanŋe nâŋgaŋmai ye âmâ manman kârikŋe miawak yeŋgimap.
14 Akto nen wan me wan Anutu ikiŋak nâŋgâmbo yendâp aregât biwinennŋe humo katmâ ulit aktennŋe nâŋgâ nengiwiap aregât akmâ Anutugâlân hamep bâlâk ulilaŋmaen.
15 Aregât lâuwâŋe makbe. Wan me wan ulilaŋdenŋe ainâk dowâk nâŋgânengimap dâm nâŋgâmaen amâ âlepŋe emelâk ulitnennŋe aregât nengiep dâm nâŋgâwaen.
16 Aregât luâk siâŋe galaŋe siâ bâleŋe siâ momo bâleŋe bo are mendo ekmâ ainâk aregât akmâ yâkgât ulilaŋdo Anutuŋe galaŋe manman dâwân katbiap. Amâ momo bâleŋe aregât bo maktân. Akto bâleŋe siâ amâ hememgât bâleŋe yendâp. Hain aregât ulit âiŋe meâkgât bo maktân.
17 Bâleŋe siâ siâ amâ dosagât pat. Dâ bâleŋe konok amâ momogât dosa mem miawakmap.

Anutu Bunŋe Amboŋe amâ biwinennŋân tatmap.

18 Akto nen hin nâŋgâmaen. Anutuŋe ikiŋe luâk me âmbâle siâ mendo bâleŋe hâkŋe hâkŋe bo akmâ manmap. Amâ Anutugât Nanŋande memapgât horat korat aganŋdo aregât Bâleŋe Amboŋande bo memap.
19 Aregât nen Anutuŋe menenekmâ korat nengumap dâmaen. Dâ luâk âmbâle dondâ Yesu bâlâk hârokŋe âmâ Bâleŋe Amboŋe yâkgât amukŋân yemai. Hain nâŋgâmaen.
20 Akto hin gai nâŋgâmaen. Anutugât Nanŋe yâkŋe gem nâŋgâ nâŋgâ mem miawaknengimbo Anutu Bunŋe Amboŋe are nâŋgâm biwinennŋân katmaen. Akto Bunŋe Amboŋe amâ Anutugât Nanŋe Yesu Kristo yâk biwinennŋân yendâp yâkgât akmâ Anutu Bunŋe akto Manman Kârik Amboŋe.
21 Galalupne, den bâiŋe ire. Lâpio me hianŋgi humo arekŋe heyeŋgiwâigât damun aganŋgim hepunmâ manbei.

2 Yohane

Yohaneŋe yu kulemgoep.

1-2 Tâune, nâmâ sop kâlep Yesugât kâmot damunyeŋe akmâ gan. Kulem ire Anutuŋe meŋgekmâ potatmâ giŋep gâ akto nananŋlupge yeŋgât kulemgoân. Akto nen Yesugât den bunŋe lokoenŋe biwinenŋe tângomap, akto tângom âgâwiap, aregât gâ okotne dondâ nâŋgâgiŋdân. Nâ konok bo. Nen den bunŋe aregât ukenŋe nâŋgâmaen nen hârokŋe gâ okotnenŋe dondâ nâŋgâgiŋden.

3 Anutu Ewenenŋe are akto Nanŋe Yesu Kristo are yâkŋe damun nenŋe akmandat. Akto okotyetŋe nâŋgâ nengimandat. Akto tânnengum mandat aregât biwinenŋe sândugembo heroŋe humo nâŋgâmaen.

Han kalemŋaet keiŋe.

4 Wei, tâune, nananŋlupge bikŋe Ewenenŋe Anutu arekŋe den kârikŋe ikiŋandeân makyeŋgiep are lokom den ire bunŋe dâm lokom manmai areyeŋgât keiyeŋe hain nâŋgâm biwine dondâ âlepŋe agep.

5 Akto den kârikŋe siâ makgiŋdere nâŋgâ. Den aŋgâ bo. Miawagewânbak nâŋgâm gam manmaen areâk makgiŋbe. Biwiŋe tân agum manbaen aregât miawagâkgât yu kulemgoân.

6 Dâ den ire amâ nâŋgâlâk bo. Gâmâ keiŋânbak nâŋgâm gaen amâ hin. Anutuŋe hin dâm makmâ hârenengiep, “Nâŋgât den kârikŋe hârok lokowei. Dâ den konok amâ umatŋe dondâ amâ biwi tân agu agu akmâ okot âlep agaŋgiwei.” dâm maknengiep, den are keiŋânbak nâŋgâen.

7 Akto hinŋe hiaŋgi luâk âmbâle dondâ miawagi. Akto kepianŋe kepianŋe arim hin makyeŋgimai, “Anutuŋe Nanŋe huŋgunaŋdo gewiap amâ Yesu bo. Yesu amâ Anutugâlânba bo gem luâk agep.” dâm hiaŋgimai. Are yeŋgât damun amâ Yesugât gasa kautŋe are.

8 Aregât biwiyeŋe damunŋe akbei. Akto âi humo meyi aregât hâu yânŋe akbopgât biwiyeŋe damunŋe akmâ yâk yeŋgât den bo nâŋgâwei.

9 Akto luâk âmbâle bikŋe yeŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe watmâ Yesu amâ Anutugât Nanŋe bo dâmai amâ Anutugât kâmolân gâtŋe bo. Dâ luâk âmbâle bikŋe Yesu amâ Anutuŋe Nanŋe huŋgunaŋdo gem luâk akmâ malep dâmai amâ Anutu akto Nanŋe yâk lâuwâ arekŋe damunyeŋe akbela manmai.

10 Aregât luâk bikŋande Yesu amâ Anutugât Nanŋe den are bo dâmai arekŋe gâŋgâlân togombiâ emetgân bo oloŋyekmâ katyekmâ tânyeŋguwen.

11 Amâ niŋande gala akyeŋgimap amâ agak memeyeŋe bâleŋe tânyeŋgumap bâleŋe arekŋe makmâ miawaganbiap.

Den bâiŋe.

12 Tâune, nâŋe den bikŋe dondâ makgiŋberâm aktân. Aregât gâwuŋe kulem esenŋe kulemgom katere gâŋgâlân togowiap are bo nâŋgân. Amâ hin nâŋgân. Nâ gâŋgâlân dowâk togore egakmâ denân magaŋgi goaŋgi akbaet. Hain akmâ okot âlep humo mem miawakbaet aregât ukenŋe nâŋgân.

13 Akto gâŋgât garige Anutuŋe nâŋgâm kepilâ aŋep are in manmap yâkgât nananŋlupŋe gâŋgât okotyeŋe dondâ nâŋgâ giŋmai hain nâŋgâwen.

3 Yohane

Yohaneŋe Gaiogât den kulemgoep.

1 Galane Gaio, nâmâ luâk sâmbâ sop kâlep manmâ gan. Nâŋe kulem esenŋe ire gâŋgât kulemgoân. Gala gâmâ Yesugât kâmolân gâtŋe aregât den bunŋe aregât akmâ gâŋgât okotne dondâ nâŋgân.

2 O Gala, nâ gâŋgât akmâ Anutu ulilaŋdere wan me wan hârokgât gai umburuk akmenâ are hârok âlepŋe miawak giŋbiap aregât ulilaŋman. Akto Anutuŋe tân gugumbo biwige âlepŋe akmap aregât nâŋgâm âmâ hinŋe hâkgaet ulilaŋman.

3 Akto ulikŋân Yesugâlân gâtŋe bikŋande gâŋgâlânba nâŋgâlân togoyi akto togom gâŋgât makniŋi. Amâ den bunŋe nâŋgâm watmenâ agak memege âlepŋeâk miawakmap. Are amâ bundâk. Gâmâ den bunŋe watmat.

4 Galane, nâŋe ulikŋân luâk me âmbâle makyeŋgire biwiyeŋe Yesugâlân kali are yeŋgâlân gâtŋande den bunŋe lokom manmâ gayi a nâŋgâm heroŋe humo nâŋgâman. Akto heroŋe irekŋe heroŋe siâ ewangiâp.

Gaio amâ âi âlepŋe miep.

5 Galane, gâŋe Yesugâlân gâtŋe tân yeŋguen âi are amâ âlepŋe. Akto Yesugât kâmolân gâtŋe tirip bo nâŋgâmat amâ hanâk dâm tânyeŋguen are âi âlepŋe dondâ mien.

6 Akto are yeŋgâlân gâtŋe bikŋande hepun gekmâ nâŋgâlân togom gâŋgât keige âlepŋe are Yesugât kâmot hutyeŋân kinmâ maknengiyi. Gala, gâŋe okot âlep akyeŋgim dâpgât siâ siâ tân yeŋgumat den are nâŋgâm heroŋe humo nâŋgân. Gâ wan akmat amâ Anutugât âi dâm nâŋgâm âmâ hainâk akmâ âgâwen.

7 Akto Yesugâlân gâtŋe yu maktân arekŋe Yesugât keiŋe makyeŋgiwerâm kepiaŋe kepiaŋe arim Yesugât kâmolân gâtŋe bo manmai are yeŋgâlân puli me wan me wan bo ulit yeŋgimai.

8 Hain akmâ nengâlân togombiâ âmâ âiyeŋe amâ nengât âi hainâk dâm dowâk tân yeŋguenŋe ârândâŋ akmap.

Diotrepegât den.

9 Nâŋe âgâlân Yesugât kâmot yeŋgât kulem siâ kulemgom katere ariep. Dâ luâk siâ kotŋe Diotrepe yâkŋe ikiŋaet nâŋgâmbo âgâmap are nâŋgât den bo nâŋgâm âmâ kondo gemap.

10 Akto areâk bo. Yesugât kâmot siânbaŋe togombiâ bo tân yeŋgumap. Dâ luâk âmbâle bikŋande tân yeŋguwerâm akbiâ Diotrepeŋe tân yeŋguwâigât nengât kâmolân bo togoŋet dâm wat yekto yânŋângen manmai. Hain gârâmâ nâŋe hâmbâi yeŋgâlân togowianân âmâ yâkgât den kom âmâ dennenŋe kom agak meme bâleŋe akmap are mem miawaktere ekbai.

Demetriogât den.

11 O Galane, gâ agak meme bâleŋe bo watben. Gâ agak meme âlepŋe watben. Akto luâk âmbâle agak meme âlepŋe akmai amâ Anutuŋe memeŋe akyeŋgimbo hain akmai. Dâ luâk âmbâle bikŋe agak meme bâleŋe akmai amâ Anutugât keiŋe bo nâŋgâmai.

12 Akto luâk agak memeŋe âlepŋe Demetrio are luâk âmbâle dondâŋe yâkgât agak meme nâŋgâmbiâ ârândâŋ akmap. Akto bunŋande hainâk keiŋe miawakto ârândâŋ akmap. Akto nenâkai yâkgât nâŋgâenŋe ârândâŋ akmap. Akto gâ nengât den amâ bundâk dâm nâŋgâmat.

Den bâiŋe.

13 Nâŋe den bikŋe dondâ makgiŋberâm aktân. Aregât gâwuŋe kulem esenŋân kulemgom katere gâŋgâlân togowiap are bo nâŋgân.

14 Gârâmâ nâ dowâk togom gâ gektere egakmâ maganŋgi goaŋgi akbaetgât ukenŋe nâŋgân.

15 Galane, Anutuŋe damunge akto kambiamge yeukŋe talâkgât ulilaŋdân. Akto Yesugât kâmolân gâtŋe nâ olop tatâi amâ gâŋgât nâŋgâm heroŋe aktâi. Akto gâŋgâlân Yesugât kâmolân gâtŋe tatâi are konok konok nengât makyeŋgimenâ heroŋe akbei. Areâk.

Yuda

Yudaŋe yu kulemgoep.

1 Galalupne, nâ Yuda Yesu Kristogât hoŋ bawa akto Yakobogât eminge nâ yeŋgât kulem esenŋe ire kulemgoân. Ye âmâ Ewenenŋe Anutuŋe okot âlep akyeŋgim potatmâ oloŋyekmâ Yesu Kristogât akmâ damunyeŋe akmâ âgâmbo âlepŋân manmai.

2 Yeŋgât ulilaŋdere Anutuŋe okot âlep dondâ akyeŋgim damunyeŋe akto biwiyeŋe sândugem âgâwiâp.

Mitigât gasa yâk yeŋgât keiŋe.

3 Galalupŋe, Yesuŋe heŋgem nenguepgât keiŋe kulemgowerângât nâŋgâre humo aktâp. Gârâmâ umatŋe siâ hinŋe miawakyeŋgimbo aregât Yesu Kristogât keiŋe nâŋgâm biwinenŋe yâkgâlân katenŋe kilep aregât pat amâ emelâk miawaknengiep are nâŋgaŋmâ âmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe yeukŋe akbopgât yu kulemgoân.

4 Luâk biknande nâŋgâ nâŋgâyeŋe yeukŋe agâkgât yoŋâk yeŋgâlân togom mali. Luâk are amâ Anutuŋe ulikŋân makto hâuŋe bâleŋe miawakyeŋgiwiapgât siâŋe kulemgoep yeŋgât hâuyeŋe amâ yâk yeŋgâlân miawakbiap. Akto yâk hin akmai. Anutugât bo hamep akmai. Akto Anutuŋe hanâk tân nengumap aregât nâŋgâm gulip akmâ hanâk hanâk mandenŋe âlepŋe Anutuŋe dosanenŋe kutigitnengiwiap dâm bâleŋe olowâk manmai. Akto areâk bo. Humo kautnenŋe konok Yesu Kristo yâk are hâkokomai. Akto Yesu âmâ hânân gâtŋerâm luâk yânŋe dâm nâŋgâmbiâ gemap. Luâk hain akmai are âmâ hâuŋe bâleŋe miawakyeŋgiwiap.

5 Galalupŋe, hâuŋe aregât keiŋe makbe. Den imâ emelâk nâŋgâm meteyi areâk makyeŋgim nâŋgâyeŋgiwe. Ulikŋân Humo Anutuŋe amâ Israe luâk âmbâle kâmot humo Aigita hânânba kewuguyekto umatŋe hepunmâ ariyi. Akto are haminân are yeŋgâlân gâtŋe biknande Anutugât nâŋgâmbiâ giep are Anutuŋe hâuŋe bâleŋe kakyeŋân kato hilip aguyi.

6 Akto areâk bo. Aŋelo bâleŋe arekŋe damun âiyeŋe gagaim panmâ welamyeŋe hepuli yâk âmâ Anutuŋe hâmbâi sop humoân hâuŋe bâleŋe akyeŋgiwiapgât lope kârikŋe aregât kâlegen katyekto hândâkŋe katip yeŋguep.

7 Akto siâ hin. Kepia lâuwâ Sodom akto Gomora akto kepia ginŋe ginŋe tatmâ ariep aregât ambolupŋande hanâk hanâk manmini. Hain akmâ luâk âmbâle egâliaŋgât dâp gulip bâleŋe dondâ akmâ keiŋe aŋgâ dondâ mem miawakbiâ Anutugât luâk âmbâle nenŋe ire ekmâ hamep akbaen dâm kâlâp pando om meteyegep. Amâ siân biknande kâlâp kârikŋân manmâ âgâwai yâkŋe nâŋgâm heŋgemgowaigât.

8 Akto hâuŋe bâleŋe yu maktân imâ hainâk luâk hinŋe yoŋâk yeŋgâlân togom hutyeŋân miawagi areyeŋgâlân miawakbiap. Luâk ire yâkŋe gai hainâk hiaŋgi den aregât ukenŋe nâŋgâm dâp gulip manmâ Anutu akto damunlupyeŋe yeŋaet hâkâŋ akmâ aŋelogât nâŋgâmbiâ gemap.

9 Dâ aŋelo yeŋgât humoyeŋe kotŋe Mikae yâkŋe Mose moep aregât hâkŋaet Niambi olop makmâ papalakmâ mendo gembo âgâmbo akmâ are kuk den bo maganep. Bo. Yâk ikiŋaet nâŋgâmbo bo âgâepgât den yân hinâk maganep, “Humoŋe hâuŋe bâleŋe giŋbiâp.” dâmbo aregât nâŋgâmbo hâumgoep.

10 Dâ luâk irekŋe âmâ wan me wan pâpkomai aregât makbiâ gemap. Akto nâŋgâ nâŋgâyeŋe bo watmâ âmâ hâkgâlâk nâŋgâm bau dua hinare akmâ egâliaŋbiâ ain âmâ hâuŋe bâleŋe miawakto hilip agumai.

11 Woe, yâk arekŋe âmâ manmâ wan akmai? Amâ Kaiŋŋe eminge kondo moep yâkgât dâp watmai. Akto puli me sikumgât ukenŋe akmâ luâk kotŋe Bileamŋe puli egâliaŋepgât Anutu hepulep hain akmai. Akto luâk kotŋe Kora yâkŋe Moseŋe damunyeŋe akminep yâkgât hâkâŋ akmâ âgâ âgâŋaet hilip aguep hainâk âgâ âgâŋe yeŋaet hilip agumai.

12 Galama, luâk are âmâ yeŋaet okot nâŋgâ aŋgim mendugum kinmâ sot om nembiân âmâ hutyeŋân kinmâ aŋun bâlâk sot soŋgo aregâlâk nâŋgâmai.

Amâ aregât dop wanân katmâ maktere nâŋgâwerâi? Hin. Damunlupyeŋe âmâ yeŋaet tepyeŋaelâk nâŋgâmai. Tânâk bo togombo hamandatŋe yân dâgâm yemap. Akto seruŋe togom âmâ waitmâ pando bo akto tânâk bo gemap. Gârâmâ luâk ire âmâ dop hain yâkŋe bo tân nengumai. Akto dop siâ hin. Lâwin yânŋe tuŋe bo kândârâŋe momoŋe akto pâit pâitŋe bunŋe sopŋân âmâ bo yemap dop hainâk luâk irekŋe akmai.

13 Akto seruŋe haru waitmâ pando bam guto barak barak akmap, dop hainâk luâk irekŋe bam gutmâ den dondâ makbiâ agak meme bâleŋe miawakto ektenŋe gemap. Yâkŋe bâleŋe aŋunŋe olowâk pagaleŋe bo diâ bokmâ gulip agu agu akmai dop hainâk akmai. Akto Anutuŋe hândâk welamŋe humo yeŋgât makmâ hârembo yem âgâwiap are âmâ luâk hainare yeŋgât pat.

Enokoŋe hâuŋe membaigât keiŋe magep.

14 Akto luâk ire Enokoŋe ulikŋân yâk yeŋgât keiyeŋe makmâ miawagep. Enoko amâ Adamgât haminân miawakmâ gambiâ gambiâ kâmot 7 akto Enoko miawakmâ hin dâep, “Siân Humo akto aŋelo âlepŋe kâmot hamepŋe olowâk miawakbai.

15 Arekŋe gem âmâ luâk bâleŋe yâk bâleŋe yeŋaet keiŋe mem miawakbiap. Akto Anutu bâlâk manmâ agak meme bâleŋe akto den bâleŋe Anutu mem ge katberâm makmai are hainâk mem miawakyekbiap, aregât hâuŋe yeŋgiwiap.” dâep. Enokoŋe hain dâep ina luâk hainare miawaktâi.

16 Miawakmâ galagât hogo hogo luâk akto siâ siâ hârokgât kambiam bâle akmai. Akto ukenyeŋe bâleŋe watmâ den agat agatŋe makmai me luâk puli me sikumgât makmâ lau keluâk ulit agak hain are manmai. Luâk hainare manbiâ Anutuŋe makto hâuŋe bâleŋe emelâk kulemgoân are yeŋgâlân miawakbiap. Hain.

Tân agum kârikŋe manbaengât den.

17 Galalupne, Humonenŋe Yesu Kristo yâkgât Aposololupŋande makyeŋgiyi aregât nâŋgâmâk manbei.

18 Hin magi, “Sop tâlâgumbo luâk bâleŋe miawakmâ ukenyeŋe bâleŋe watmâ Anutu mem ge katberâm makbai.” dâyi. Aregât nâŋgâmâk manbei.

19 Luâk hain arekŋe Anutugât Heakŋe bâlâk manmâ hângâlâk nâŋgâm âmâ Yesugât kâmot potatyekberâm âi humo membiâ potatmai.

20 Galalupne, yeŋe âmâ den pat âlepŋe kulemgoyi are oyaŋbiâ âmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe bunŋe kârikŋe akto biwiyeŋe Yesugâlân kârikŋeâk kinbiapgât tân agum kârigem manbei. Akto Anutu ulilaŋberâm âmâ Heak kârikŋande tân nenguâk dâm ulilaŋmâ manbei.

21 Hain akmâ Anutuŋe okot âlep yeŋgimap aregât nâŋgâm manbei. Akto Humonenŋe Yesu Kristoŋe okot dondâ nâŋgâ nengimap aregâlâk nâŋgâm lâmgom manbei. Hain akbiâ manman kârikŋe yeŋgiwiâp.

22 Akto yeŋaelâk bo nâŋgâwei. Luâk âmbâle Anutugât akmâ han lâuwâ akmai are nâŋgâ nâŋgâyeŋe kârikŋe agâkgât olop den magaŋgi goaŋgi akmâ yaiwâk yaiyeŋguwei.

23 Akto bikŋe kâlâpŋe oyekbopgât bâleŋânba oloŋ yekbei. Dâ bikŋe âmâ hain akbâen dâm aregât yeŋeak okot nâŋgâ aŋgim biwiyeŋe damunŋe akmâ manbei. Hain akmâ âmâ biwinenŋe bâleŋande ewum gulipkowop dâm hamep akmâ hanokoakbei.

Anutugât kot yem âgâwiâp.

24 Galalupne, den bâiŋe hin makbe. Anutu kotŋe mem agatmâ makbe. Anutuŋe damunyeŋe akmâ tân yeŋguwiâp gârâmâ aregât yeukŋe bo manmâ yâkgât pagaleŋân dosa bâlâk akto heroŋe olop katyekto aŋun bâlâk manmâ âgâwaigât kârikŋe yeaŋdâp.

25 Anutu yâkŋe konok âmâ heŋgem nengumap aregât nenŋe Humonenŋe Yesu Kristogât akmâ kotŋe mem agatne. Yâk âmâ pagaleŋe damun akmap. Kotdâ Humo tâmbâ konok manmap. Akto kârikŋe wâtŋe hâŋgeiŋe sop boân yeaŋep hainâk yu yeaŋdâp akto yeaŋmâ âgâwiap kârikŋe. A bundâk.

Yesuŋe Yohane wan me wan miawakbiapgât makmâ hulaŋ aŋep.

Yohaneŋe egep aregât den.

1 Nâmâ Yohane ire kulemgoân. Anutuŋe den ire heambukmâ kalep arekŋe Yesu Kristo hin maganŋep, “Nâŋgât kâmot ulikŋân den heambukmâ kalân hinŋe makyeŋgimenâ nâŋgâŋet.” dâm maganŋdo Yesuŋe ikiŋe aŋeloŋe siâ huŋgun aŋdo den ire makniŋep.

2 Makniŋdo Anutugât den akto Yesu Kristogât den pat hârok egân are yu kulemgowerân.

3 Sop humo are tâlâguâp aregât luâk siâŋe wan me wan miawakbiapgât den ire oyaŋmâ Yesugât kâmot makyeŋgiwai are akto luâk âmbâle bikŋe den ire nâŋgâm lokom manbai are âmâ Anutuŋe memeŋe akyeŋgimbo heroŋe akmâ manbai.

Yohaneŋe kepia 7 yeŋgât yu kulemgoep.

4 Agon aktere nâŋgâŋet. Nâmâ Yohane nâ Asia hânân Yesugât kâmot kepianŋe kepianŋe bât biken lâuwâ mandâi areyeŋgât kulem yu kulemgowerân. Ire oyaŋmâ nâŋgâŋet.

O Galalupne, yeŋgât akmâ Anutu ulilaŋman, Anutu manmâ gaep akto manmâ âgâwiap, yâk akto yâkgât Heakŋe âlepŋe nâmbulân lâuwâ akmâ Anutugât tat tat enemŋân manmai arekŋe ye biwiyeŋe Yesugâlân kali are damunyeŋe akbiâ biwiyeŋe sândugeâk.

5 Akto Anutuŋe Nanŋe huŋgun aŋdo gem Anutugât pat miawagâk dâm hânân mando kombiâ moep arekŋe hâmbâi momoŋânba agatbai dâm aregât dâp hekatnengim momoŋânba agalep. Akto Yesu arekŋe hângât luâk kembu akto kotdâ akto humomolupnenŋe hârok damunyeŋe akto amukŋân manmai. Akto nâŋe Yesu are hainâk ulilaŋdere damunyeŋe akto biwiyeŋe sândugeâk.

Akto Yesugât keiŋe amâ hin. Yâkŋe âmâ okot nâŋgâ nengimap. Akto dosanenŋande damunnenŋe akbopgât akto Anutuŋe dosa nenŋaet kuk aknengimbo bo akbâengât nengât dumnenŋân kindo Anutuŋe makto kombiâ gilâmŋe gembo moep.

6 Aregât hinŋe han kalemŋaet mâŋginenekmâ âmâ damunnenŋe akto yâkgât kâmolân manmâ âgâwaen. Hain aktenŋe Yesuŋe memeŋe aknengimbo Eweŋe Anutu aregât sumbe kat kat hainare akmâ manmâ Anutu okot âlepgât waŋmaen. Aregât Yesu kotŋe mem agatne. Akto hain akmâ âgâne. A bundâk.

7 O Galalupne, makyeŋgire nâŋgâŋet. Yesu hamandat kakŋân togowiap. Hain togombo âmâ luâk bugâŋe kom lâwinân koyi arekŋe ekmâ indembiâ kambiamyeŋe bâliwiap. Akto luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai arekŋe ekmâ hainâk indem bâliwai. Are miawagâkgât ukenŋe nâŋgâmaen. A bundâk.

8 Anutuŋe hin dâp, “Nâ Anutu Humoŋe manmâ gan. Akto mandân. Akto manmâ âgâwian akto kârikŋe hârok tatniŋdâp. Nunak ulikŋânbak manmâ gan. Akto manmâ âgâm bo boakbian.” dâp.

Yohaneŋe Patimo gimbâŋân mando biwiŋe hulaŋ akto Yesu egep.

9 O Galalupne, ye Asia hânân manmâ Yesugât kâmolân dewatiyi ye amâ den iregât keiŋe makyeŋgire nâŋgâŋet. Nâ Yohane, nâ ye olop Yesugât âi mendenŋe Yesugât gasalupŋande nen bâleŋe aknengimai. Hain aknengimbiâ âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm hanâk dâm Yesugât lau lokoenŋe Yesuŋe damunnenŋe akto manmaen. Akto nâŋe Anutugât den pat makyeŋgiman aregât akto Yesugât keiŋe makyeŋgiman aregât Yesugât gasalupŋande menekmâ haru tânâmŋân gimbâŋe bâlensiâ kotŋe Patimo in katnekbiâ talân.

10 Tatmâ Anutugât hilâm tat talân ain tatere Anutugât Heakŋe âlepŋande hutgombo biwine purik kato den humo tâmbâ lâmun hinare haminân miawakto

11 hin nâŋgân, “Yohane, gâŋe wan me wan ekberât ire kulemgom nâŋgât kâmot bât biken lâuwâ ireyeŋgâlai katmenâ arimbo oyaŋbei. Epeso kepian akto Simirna kepian akto Peagamoŋ kepian akto Tiatira kepian akto Sarde kepian akto Piladepia kepian akto Laodikea kepian

Asia hânân manmai ain ire kulemgom katmenâ arimbo oyaŋbei." dâep.
12 Akto nâ niŋande makniŋdâp dâm purik katmâ egeine pagaleŋe emetŋe 7 goliŋe ketugu ketuguŋe egân.
13 Akto areyeŋgât hutŋân âmâ luâk hinare egân. Luâk hinare are âmâ sâŋgum kâlep luguagep. Dâ imbeŋân âmâ tâk goliŋe ketugu ketuguŋe kilep.
14 Akto kautŋe akto kautŋe dumutŋe kau kau dondâ hamandat kauŋe hinare. Akto dewunŋe kâlâp ululunŋe hinare.
15 Dâ keiŋe amâ melu kâlâp ombiâ om yemap dop hainare. Akto denŋe amâ tu panpan munŋe hainare.
16 Akto diâ 7 bâtŋe bungen mem kilep. Akto tâwât okotŋe haminŋe dâtŋeâk hain arekŋe launŋânba ge kilep. Dâ enem dewunŋe amâ dewutâ erâmap dop hainâk pagalem kilep.
17 Hain miawakmâ kindo ekmâ hamewakmâ keiŋân momoŋe hainare kâŋgom yeân. Dâ amâ bâtŋe bungen menekmâ hin makniŋep, "Gâ hamep bo ak. Nâ ulik gulik dondâ ain malân akto hinŋe manman akto hâmbâi manmâ âgâwian aregât gâ hamep bo ak.
18 Dâ nâmâ Manman Amboŋe aregât nâ moân, dâ benŋe momoŋânba agatmâ manmâ gan akto manmâ âgâwian. Akto momogât dâp akto hememgât dâp are nâŋe konok damunyetŋe akmâ manman.
19 Nâŋe siâ siâ hekat giŋdere ektât akto hinŋeâk miawaktâp akto hâmbâi miawakbiap are hârok kulemgom metewen.
20 Gâ bâtne bungen diâ 7 yektât ire akto pagaleŋe emetŋe goliŋe ketugu ketuguŋe hârok yu yektât iregât keiŋe makgiŋdere nâŋgâ. Diâ 7 amâ kepiaŋe kepiaŋe kâmot yeŋgondân areyeŋgât nâŋgât kâmot kepiaŋe kepiaŋe manmai areyeŋgât aŋelolupyeŋe. Akto pagaleŋe emetŋe 7 ire âmâ kâmot 7 are yeŋgât tirip hainare." dâep. Yesuŋe hain dâm makniŋep.

2

Epeso yeŋgât den.

1 Yesuŋe âmâ hin dâm makniŋep, "Yohane, gâŋe Epeso kepian gâtŋe yeŋgât hoŋ bawayeŋe hin kulemgomenâ oyaŋdo nâŋgâwai. Nâ Yesu. Nâŋe bâtne bungen diâ 7 meyekmâ pagaleŋe emetŋe 7 goliŋe ketugu ketuguŋe are hutyeŋân bam gutman.
2 Nâ agak memeyeŋe hârok nâŋgâre âlepŋe aktâp. Akto âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm hanâk dâm âiâk memâk kârikŋe kinmâ bo hâkâŋ akmai aregât den pat nâŋgân. Akto areâk bo. Ye luâk bâleŋe yeŋgât hâkâŋ dondâ aktâi. Luâk are hin makyeŋgiyi, "Nen âkai Aposolo." dâyi. Hain dâmbiâ ye yâk yeŋgât denŋe dop yeŋgumbiâ bo ârândâŋ agep aregât watyegi. Den pat are nâŋgâre âlepŋe aktâp.
3 Akto luâk bâleŋande ye kotnaet akmâ nâŋgât kâmolân gâtŋe bâleŋe akyeŋgimbiâ hanâk dâm nâŋgât laune lokom âmâ âi humo iregât bo hâkâŋ agi, are nâŋgâre âlepŋe aktâp.
4 Dâ agak memeyeŋe konok ire nâŋgâre bo ârândâŋ aktâp. Amâ hin. Ulikŋân Anutugât den pat âlepŋe pup pup yeŋgâlân togombo ain okot nâŋgâ niŋmâ heroŋe agi. Dâ hinŋe amâ okot âlepgât agak meme are hepuli.
5 Aregât ulikŋân agak meme âlepŋe agi are nâŋgâm heŋgemgom hainâk mem manbiâ sambelewiâp. Akto han biwiyeŋe purik katmâ bâleŋeyeŋe makmâ miawakbei. Ye hain bo akbiâ âmâ benŋe yeŋgât pagaleŋe gewâkŋe goliŋe ketugu ketuguŋe yu kindâp ire pandere gulip aguwiap.
6 Dâ agak memeyeŋe ire nâŋgâre âlepŋe aktâp. Kâmot siâ kotyeŋe Nikolao hâwât yekbiâ borâm kuk akyeŋgim watyegi. Nâŋe hainâk kâmot ire kuk akyeŋgiman. Yeŋe Nikolaogât kâmot are hâkâŋ akmâ watyekbiâ nâŋgâre ârândâŋ aktâp.
7 Nâŋgât kâmot ye Anutugât Heakŋe yu makyeŋgiâp ire nâŋgâm heŋgemgowei. Akto yeŋgâlân gâtŋe kuk humo miawak yeŋgiwiawân âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm nâŋgât âi bo hâkâŋ akmâ mombai âmâ benŋe nâŋe âlepŋe dâre lâwin manman âlepŋe mem miawakmap aregât koaŋe nembiâ arekŋe tânyeŋgumbo manman kârikŋân manmâ âgâwai. Akto lâwin are Anutugât kalamân kindâp.

Simirna yeŋgât den.

8 Gâ luâk âmbâle Simirna kepian manmâ biwiyeŋe nâŋgâlân kali areyeŋgât den hin

dâm kulemgom katmenâ yâk yeŋgât hoŋ bawayeŋande oyaŋdo nâŋgâwai. Nâmâ Yesu ulikŋânbak manmâ gan akto hainâk manmâ âgâwian. Akto mondere kât kâlegen katnekbiâ agatmâ golâ manman. Nâŋe hin dâm makyeŋgire nâŋgâŋet.

9 Gasalupyeŋande mem miawakyekbiâ hâk hilâlâm nâŋgâm umburuk dondâ manmai are nâŋgân. Gârâmâ memeŋe akyeŋgire biwiyeŋe hutuk âgâmap. Akto aregât hâu yeŋgiwiangât emelâk heŋgemgoyeŋgiân. Akto Yuda luâk bikŋande den bâleŋe makyeŋgiyi arekai nâŋgân. Akto luâk ire Yuda yeŋgât kâmolân gâtŋe bunŋe gârâmâ Anutugât kotŋe bo mem agatmai aregât amâ Niambigât kâmolân gâtŋe yeŋgonman.

10 Akto siâ me siâ bâleŋe lâuwâŋe miawakyeŋgiwiap aregât bo hamep akbei. Aregât hin makyeŋgire nâŋgâŋet. Niambigâlân gâtŋande dop yeŋgune dâm yeŋgâlân bikŋe kala busi emetŋân katyekbai. Hain katyekbiâ hâk hilâlâm nâŋgâmbiâ hilâm âi meme 10 dop hainare manbiâ bo akbiap. Akto ye hâk hilâlâm aregât bo hâkâŋ akmâ âmâ kotne mem agatmâ manbai aregât gasalupyeŋande yeŋgumbiâ momberâm akbai âmâ aregât âlepŋe manman kârikŋaet kulem yeŋgiwian.

11 Akto nâŋgât kâmotne ye Anutugât Heak âlepŋande makyeŋgimbo nâŋgâm heŋgemgowei. Akto yeŋgâlân gâtŋe âi mem metembiâ âmâ momogât kârikŋande bo yeŋgum ge katyekbiap.

Peagamoŋ yeŋgât den.

12 Gâ luâk âmbâle Peagamoŋ kepian manmâ biwiyeŋe nâŋgâlân kali are yeŋgât hin dâm kulemgom katmenâ yâk yeŋgât hoŋ bawayeŋande oyaŋdo nâŋgâwai. Nâmâ Yesu tâwât dâtŋe metŋe okotŋe haminŋe dâtŋe metŋe meman nâ yeŋgât hin maktere nâŋgâŋet.

13 Kepia mandâi aregât keiŋe nâŋgân. Kepia ain âmâ Hiaŋgi Amboŋe yâkgât tat tatŋe tatmap. Hain akmâ nâŋgât kâmolân gâtŋe kotŋe Antipasi laune lokom nâŋgât den makyeŋgiminep are mem Hiaŋgi Amboŋe manmawân ain bâleŋe aganbiâ moep. Hain akbiâ mondo ye are ekmâ bo hamep akmâ nâŋgât laune lokom manmai are nâŋgâre ârândâŋ akmap.

14 Gârâmâ yeŋgât agak meme hin konok nâŋgâre bâliâp. Yeŋgâlân gâtŋe bikŋande luâk kotŋe Bileam yâkgât agak memeŋe watmai. Bileamŋe âmâ ulikŋân luâk siâ kotŋe Balak hekalaŋdo Israe gâtŋe lâpio kotŋe mem agatŋet akto agak meme bâleŋe meŋetgât hâwât yegep, aregât Bileam dosa agep. Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋande hainâk dâm bikŋe hâwât yekmai.

15 Akto areâk bo. Yeŋgâlân gâtŋe bikŋande Nikolaogât kâmot are yeŋgât agak meme memai. Are nâŋgâre bo ârândâŋ aktâp.

16 Haingât han biwiyeŋe purik katmâ bâleŋeyeŋe makmâ miawakbei. Akto yu maktân ire hâkâŋ akmâ biwiyeŋe bo purik katbai âmâ nâŋe sop bâlensiâ manmâ yeŋgâlân togowian. Ain ye Nikolaogât kâmot hainare akmai akto Bileamgât agak meme hain akmai yâk kuk akyeŋgim tâwât launân tatâp irekŋe orem yeŋguwian.

17 Akto are Anutugât Heak âlepŋande kâmotlupne makyeŋgimbo nâŋgâm heŋgemgowei. Dâ luâk âmbâle bikŋande kârikŋe akmâ manbai âmâ nâŋe sot kâmbokŋe heambugân are yeŋgire nembai. Akto kât kau yeŋgiwian ain kotyeŋe irakŋe yeŋeak nâŋgâwai are kulemgowian.

Tiatira yeŋgât den.

18 Yohane, gâ Tiatiragât kâmot yeŋgât hoŋ bawa manmai are yeŋgât hin kulemgo. Nâ Anutugât Nanŋe. Dâ dewunne âmâ kâlâp ululunŋe hainare akto keine melu kâlâp omai hainare aregât den ire nâŋgâm heŋgemgowei.

19 Agak memeyeŋe emelâk hârok nâŋgâm meteân. Âi humo mem manmai. Akto okot nâŋgâ niŋmâ biwiyeŋe nâŋgâlân kali hainâk katmâ manmai. Akto luâk âmbâle okot nâŋgâ yeŋgim âi humo mem tânyeŋgumai. Akto hinŋe miti gasaŋe bâleŋe akyeŋgimbiâ hanâk dâm nâŋgât kotne bo hepunmai. Akto areâk bo. Ulikŋân agak meme âlepŋe meyi amâ âlepŋe. Gârâmâ hinŋe âi humo memai arekŋe agak meme tâmbâŋe are ewangimap are amâ âlepŋe dondâ miawaktâp are nâŋgâre biwine heroŋe aktâp.

20 Gârâmâ yeŋgât agak meme konok
ire bâleŋe akmai. Hiaŋgi âmbâle siâŋe
yeŋgâlân miawakmâ, “Nâmâ Anutugât
Propete âmbâle.” dâmap. Gârâmâ yâk
âmâ hiaŋgimap. Ulikŋân âmbâle siâ kotŋe
Isebe bâleŋe akminep akto nâŋgât kâmot
Israe luâk âmbâle bâleŋe akŋet dâm hâwât
yekminep. Akto âmbâle hinŋe miawaktâp
yâkŋe Isebe hainare akmâ hoŋ bawalupne
ye bâleŋe akmâ manmâ sot lâpio yeŋgât
enemyeŋân katmai are neŋet dâm hâwât
yekmap. Akto hanyeŋân gemap.

21 Galama âmbâle arekŋe han biwi purik
kalâkgât lâmgom talân. Hain tatere borâm
kârikŋe akmâ gaep. Kârikŋe akmâ gam
âmâ bâleŋe agep are bo makmâ miawakmâ
hepulep.

22 Aregât hâmbâi kundat humo hâk
hilâlâmŋe olop waŋdere hâk hilâlâm bâleŋe
humo nâŋgâm manmâ âgâwiap. Akto luâk
âmbâle yâkgât lau lokoyi are bâleŋeyeŋe bo
makmâ miawakmâ han biwiyeŋe bo purik
katbai âmâ âlepŋe nâŋe umatŋe humo
yeŋgiwian.

23 Dâ nan baratlupŋe yâk yeŋgure mom
metewai. Hain aktere nâŋgât kâmot
hânŋe hânŋe manmai arekŋe are nâŋgâm
hin dâwei, “Wei, Humonenŋe amâ nâŋgâ
nâŋgânenŋe akto biwinenŋe potatmâ
heŋgemgomap. Akto yâkŋe wan me wan
akmaen aregât hâuŋe nengiwiap.” dâm
hamep akbai.

24 Dâ Tiatira manmai yeŋgât bikŋande
âmbâle bâleŋe iregât bo nâŋgâ aŋmai akto
den pat bâleŋe ire Hiaŋgi Amboŋaet yoŋâk
katmap dâmai ire bo memai ye âmâ hin
konok makyeŋgire nâŋgâŋet.

25 Laune âlepŋe lokom ulikŋân mem mali
hainâk mem manmâ âgâwei. Âgâmbiâ gem
meyekbian. Aregât konok hâwât yektân.

26 Akto yeŋgâlân gâtŋe kârikŋe akmâ
manmâ laune lokom âgâwiap âmâ nâŋe
memeŋe agaŋdere âlepŋe luâk âmbâle hânŋe
hânŋe manmai are damunyeŋe akbiap.

27 Aregât yâk ain huwan mem manmâ
damunyeŋe akbiap. Hain akmâ umbâ
hânân pandenŋe hogoakmap hain
akyeŋgiwiap. Dâ Ewenande memeŋe
akniŋep nâ hainâk meme agaŋbian.

28 Akto diâ kâmŋe humo waŋbian.

29 Akto Anutugât Heak âlepŋande nâŋgât
kâmot akmâ manmai ye wan me wan
makyeŋgimbo ainâk nâŋgâm heŋgemgowei.

3

Sarde yeŋgât den.

1 Yohane gâ hin kulemgom katmenâ
Sarde gâtŋe yeŋgât hoŋ bawa yâkŋe oyaŋdo
nâŋgâm heŋgemgowei. Nâ Yesu, nâŋe Anu-
tugât Heak nâmbulân lâuwâ akto diâ bât
biken lâuwâ meyekmâ kinman.

Nâ yeŋe agak meme akmai are hârok
nâŋgâre bo ârândâŋ akmap. Yeŋe wan me
wan akmai aregât luâk âmbâle dondâŋe
yekmâ yeŋgât hin dâmai, “Woe, luâk âmbâle
ire âmâ han biwiyeŋaet damunŋe akbiâ
pâlâmŋe bo tatmap.” dâmai. Hain dâmai
amâ makmâ hilipkomai. Dâ nâŋe âmâ bi-
wiyeŋe ekmâ emelâk moep nâŋgân.

2 Aregât goaŋakmâ agatŋet. Nâŋgât
Anutu arekŋe yeŋgât agak memeyeŋe
ekto bo huraguâp akto nâkai hainâk agak
memeyeŋe ektere bo huraguâp. Aregât
agak meme yeŋe ulikŋân meyi arekŋe
emelâk bo akberâm aktâp are ye kârikŋe
ketugumbiâ huraguwiâp.

3 Ye ulikŋân nâŋgât den âlepŋe are
nâŋgâm emelâk meyi are âlepŋe lâuwâŋe
nâŋgâm mem bâleŋeyeŋe makmâ mi-
awakmâ han biwiyeŋe purik katŋet. Dâ
bo goaŋakbiâ âmâ benŋe luâk kâmburâ
yoŋâk togomap dop hainâk nâŋe yeŋgâlân
togowian. Aregât sop are bo nâŋgâwai.

4 Dâ Sarde kepia yeŋgâlân gâtŋe siânbaŋe
sâŋgumyeŋe hamaŋân bo pali are yektere
huragumap aregât hâmbâi nâ olop manmâ
sâŋgum kau kau luguakmâ âgâwaen.

5 Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋande âi kârikŋe
mem manbiâ âmâ nâŋe siân sâŋgum kau
kau dondâ yeŋgire luguakbai. Akto man-
man âlepŋe aregât kulem esenŋe ain luâk
âmbâle kotyeŋe kulemgoân tatâp are ainba
bo hârem watyekbian. Bo. Nâŋe âmâ
Ewene akto aŋelolupŋe yâk yeŋgât dewun-
yeŋân yeŋgât kotyeŋe yeŋgondere âlepŋân
manbai.

6 Akto Anutugât Heak âlepŋande nâŋgât
kâmot ye wan me wan yu makyeŋgiep ire
nâŋgâm heŋgemgowei.

Piladepia yeŋgât den.

7 Nâŋgât kâmot Piladepia manmai yeŋgât hoŋ bawa yâkgât hin kulemgo. Nâmâ Yesu agak meme âlepŋeâk akmâ mem manman akto den bunŋeâk makman. Akto Anutuŋe ulikŋân hin dâm makmâ kalep, “Siân Dawidigât kâmolân gâtŋe yâkŋe manman âlepŋe aregât hâŋgiŋe mem katbiap amâ luâk siâŋe bo mem tigiwiap. Akto hâŋgi are mem tigiwiap amâ siâŋe bo mem katbiap.” hain dâm makniŋep. Akto den are hinŋe bunŋe miawaktâp are Dawidigât kâmolân gâtŋe nâ. Hâŋgi are damunŋe akman.

8 Agak memeyeŋe nâŋgâre âlepŋe akmap. Nâ emelâk hâŋgi mem katere egi. Akto siâŋe tigiwiapgât dopŋe bo. Akto ye kârikŋeyeŋe amâ bâlensiâ tatyeŋgiâp. Gârâmâ nâŋgât kotne bo muneŋ akmâ denne bo hâkâŋ agi are nâŋgâre âlepŋe aktâp.

9 Akto Yuda luâk bikŋande yeŋgâlân togom hin dâmai, “Nen âmâ Yuda luâk are yeŋgâlân gâtŋe tiŋ tiŋâk.” dâmai arekŋe Anutugât kotŋe bo mem agatmai aregât luâk hianŋgi akto Niambigât kâmolân gâtŋe dâman. Akto luâk ire nâŋe oloŋ yekmâ kewugu yektere yeŋgât keiyenân hâwuruwai amâ tâliyekbiâ hianŋgi luâk arekŋe hin dâwai, “Woe, Yesuŋe yâkgât kâmot in manmai are okot âlep akyeŋgimap.” dâwai.

10 Akto hinŋe umatŋe miawak yeŋgimbo kârikŋe akmâ manbaigât magân are lokom mali. Aregât nâŋe damunyeŋe akbian, aregât hâmbâi umatŋe bâleŋande hânŋe hânŋe luâk âmbâle dop yeŋguwiap are hamepŋe olowâkŋe hân hârogân miawakbiap are âmâ yeŋgâlân bo togowiap.

11 Gârâmâ nâŋe sân sânâk pirâm togowian. Siâŋe yeŋgât hâu membâigât aregât hamep akmâ kârikŋeâk manbei.

12 Akto yeŋgâlân gâtŋe bikŋe gasalupyeŋande bikŋe mem ge katyekbiâ kârikŋe akmâ manbai are âmâ nâŋe kun kun hinare nâŋgât Anutugât emetŋaet ain anuŋyektere Anutugât emet hinare kinbai. Aregât luâk âmbâle are âmâ Anutugât kâmolânâk manmâ âgâwai. Akto Anutugât kotŋe yâk yeŋgâlân kulemgowian akto yâkgât kepia humo aregât kotŋe hainâk kulemgowian amâ Yerusalem irakŋe Anutu gâlânba akto himbimânba gewiap aregât kotŋe hainâk kulemgowian. Akto nunaet kotne irakŋe akai hainâk yâkgâlân kulemgore kulem wan me wan are hâkyenân miawakbiap.

13 Akto are Anutugât Heak âlepŋe arekŋe nâŋgât kâmot ye makyeŋgimbo nâŋgâm heŋgemgowei.

Laodikea yeŋgât den.

14 Yohane nâŋgât kâmot Laodikea manmai are yeŋgât hoŋ bawa aregât hin kulemgo. Nâ Anutuŋe wan me wan makmâ kalep are bunŋe miawakto nâ bunŋe miawagewânbak nâ miawagân. Akto nâŋe Anutugât den bunŋe dondâ ârândâŋâk makman. Akto Anutugât keiŋe bunŋe hekat yeŋgiman. Akto Anutuŋe wan me wan boâk ketugu yegep ain âmâ nâ ulikŋânâk miawakmâ manmâ gan.

15 Nâŋe yeŋgât agak meme akmai are nâŋgâre pâlâmŋe aktâp. Akto ye kâlâp bo aktâi me bâlâpŋe bo aktâi. Akto ye kâlâp aktâi me bâlâpŋe aktâi dâine nâŋgâre humo akbop.

16 Gârâmâ ye kâlâp bo aktâi me bâlâpŋe bo aktâi aregât nem lâliyekbian.

17 Areâk lâuwâŋe makbe. Ye amâ yeŋaet hin dâmai, “Nen âmâ sikum amboŋe akto siâ siâ dondâ tatnengimap. Akto siâ siâgât umburuk bo akmaen. Nen wan me wan owâiŋe meyion aregât wan me wangât bo kulâgâtbaen.” dâmai. Hain dâm âmâ pâpkom kinmâ mesak gosak akto umburuk akto dewunyeŋe bokbokŋe hain are mulâŋ sâŋgum bâlâk manmai. Are bo nâŋgâm ekmâ heŋgemgomai.

18 Haingât nâŋe ire akŋet dâm makyeŋgire membiâ huraguwiap. Nâŋgâlân gutmâ goli kâlâpŋe ondo âlepŋe dondâ akmap aregât ulitniŋbei. Ulitniŋmâ hâukombiâ yeŋgiwian. Akto sâŋgum kau kau nen hâk bâlâk manmaen are aŋun aŋgiwâen dâm ulitniŋmâ hâukowai. Akto dewunyeŋe âlepŋe akbiapgât tuŋe ulitniŋmâ hâukowai. Akto wan me wan hârok ulitniŋbiâ yeŋgiwian.

19 Dâ nâ luâk âmbâle yeŋgât okot âlep akyeŋgim egâliaŋ yekman are nâŋe yeŋgum miwindik yekmâ agak memeyeŋe heŋgemgo yeŋgiwian. Yeŋgâlân togom oreyekbomgât ye bâleŋeyeŋe makmâ

miawakmâ hepunmâ agak meme âlepŋaet nâŋgâm heŋgemgowei.
20 Akto nâŋe yeŋgât hâŋgiân kinmâ yeŋgonman. Akto luâk âmbâle denne nâŋgâm hâŋgi mem katbiâ kindo âmâ âlepŋe nâ ye olop tatmâ sot nembaen.
21 Akto nâŋe ulikŋân âi humo mem manmâ kotgâm gan aregât Ewene olop tatmâ hârok damunyeŋe akmaet aregât yeŋgâlân gâtŋe laune lokom âi humo aregât bo hâkâŋ akmâ âmâ memâk âgâwai âmâ nâ olop wan me wan damunyeŋe akbaen.
22 Akto Anutugât Heak âlepŋande nâŋgât kâmot ye hain makyeŋgiâp are nâŋgâm heŋgemgowai." Yesuŋe hain dâep.

4

Yohaneŋe himbimân kep keŋgu membiâ yegep.

1 Akto are bo aktoân himbimân hâŋgi siâ lewulakmâ kindo egân. Akto den humo tâmbâ uruwaku hinare emelâk nâŋgân ina lâuwâŋe makniŋdo hin nâŋgân, "Wan me wan hâmbâi miawakbiap aregât pat in gamenâ hekat giŋbe." dâep.
2 Hain dâmbo ainâk dowâk Anutugât Heak âlepŋe arekŋe kautnân mendo biwine purik kato hin egân. Himbimân wansiâ humo ikiŋe tat talân tato egân.
3 Dâ egâliaŋ tatalân talep yâk tiripŋe âmâ golâ golâ akto gilâm gilâm. Arekŋe ârândâŋ agakŋe. Akto tat tat aregât ulikŋân âmâ kulem egâliaŋŋe âlepŋe arekŋe katipkom kilep tiripŋe amâ mulumugat hinare.
4 Akto yâkgât tat tat humo ain tat tatŋe siâ siâ 24 ândeaŋmâ tali. Akto luâk kautŋe 24 are âmâ sâŋgum kau kau akto luâk kotdâ yeŋgât irimut goliŋe ketuguyi are kautyenân kauŋmâ tali. Akto luâk kautŋe 24 arekŋe tat tatyenân tatmâ tat tatyeŋe humo are ândeaŋmâ tali.
5 Akto tat tatŋe humo hutyenân talep ainba belek dâm gutmâ erâm kilep. Akto denŋe himbim munŋe kundunduŋ dâmap mun humo hainare agep. Akto tat tatŋe humo aregât enemŋân amâ kâlâp ululunŋe 7 om kilep. Pagaleŋe are amâ Anutugât Heak bât biken lâuwâ âlepŋe dop hainâk agep.
6 Akto tat tatŋe humo aregât enemŋân âmâ wansiâ arekŋaet talep amâ haru humo hainare akto duŋgu hainare akmâ miawakmâ yiep.

Akto tat tatŋe humo imbât aregât ginŋe baiŋe amâ soŋgo humomo manmanŋe imbât are amâ dewunyeŋe dondâ arekŋe enemyeŋe akto hamiyeŋe tigiep.
7 Ulik gulik amâ dopŋe Laion hinare. Dâ lâuwâŋe amâ bulimakao luâkgen hinare. Dâ âlâwuŋe amâ enem dewunŋe luâk dop hainare. Dâ imbâtŋe amâ puŋdâk hinare.
8 Hârogâk konok konok amâ pikyeŋe bât biken konok. Akto dewun yeŋeâk biwirâ hârogâk arekŋe hâkyeŋe kakŋe amukŋe tigim yiep. Are hâkŋângen akto kâlegen gai. Akto hândâk hilâm yâkŋe hin makmai, "Anutu Humo nenŋe gâ kârikŋe amboŋe, gâmâ wan me wan akmat amâ ârândâŋ akmâ manmat. Wan me wan akmenâ ârândâŋ akmap. Gâmâ siâ me siâ ârândâŋâk akmat. Gâ ulikŋânbak tatmâ gaen akto hinŋe tatmâ gat akto hainâk tatmâ âgâwiat." dâmai.
9 Akto soŋgo manmanŋe humo tâmbâ imbât arekŋe Anutu tat tat humo ain kakŋân tatmâ manmâ âgâmap aregât okot âlepgât kotŋe mem agatbiâ âmâ ainâk
10 luâk kautŋe 24 arekŋe âmâ hainâk kotŋe mem agatmâ manman Amboŋe enemŋân kâŋgom kotdâgât irimut goliyeŋe are panbiâ humo tat tatgât enemŋân gembo hin dâmai,
11 "Kembunenŋe Anutu egâliaŋ gogâleaŋ kot pat akto kârikŋe are gâŋe Ambo akmenâ ârândâŋ akmâ hurugumap. Gâŋe âmâ siâ me siâ hârok mem miawagen akto gâŋgât laugât wan me wan are miawakmâ gam tatâp." dâmai.

5

Yohaneŋe kulem esenŋe tigim kat katŋe egep.

1 Akto Anutu Humo tat tatŋân talep aregât bâtŋe bungen are kulem esenŋe humo siâ tato egân. Are kulemŋe talep hâkŋe akto kâlegen gai kulemŋe hârok. Akto kulem esenŋe are tâkŋe 7 dâgâm gisap koyi arekŋe ekbâirâm dâgâm korat koyi.

2 Akto nâŋe aŋelo kârikŋe siâ egân arekŋe kârikŋeâk hin dâep, “Niŋe luâk ewiâk arekŋe esenŋe ire âlepŋe melalakombo ârândâŋ akbop? Akto tâk are hârewop?” dâep.
3 Dâ himbimân tatmai akto hânân gai tatmaen akto hân amukŋân tatmai are nengâlân gâtŋe siâŋe esenŋe are melalakombo âmâ bo ârândâŋ akmap. Akto siâŋe esenŋe are melalakom ekbi-apgât dâp bo talaŋep.
4 Nâ ektân yâkŋe luâk siâ bo mem miawakbâi arekŋe âlepŋe esenŋe ire melalakowop. Akto luâk bikŋe kârikŋe bo tatyeŋgiep aregât nâ dondâ indeân.
5 Hain indere luâk kautŋe 24 are yeŋgâlân gâtŋe konokŋe hin dâm makniŋep, “Âlepŋe, Yuda kâmolân gâtŋe soŋgo metŋe siâ kotŋe Laion hainare akmap akto Dawidigât hakuŋe arekŋe gasalupŋe hârok gulip yeŋguep aregât tâkŋe hârem mem miawakberâp gât kârikŋe talaŋdâp aregât bo inde. Hepun.” dâm makniŋep.

Yohaneŋe Anutugât Nanŋe Lama hinare egep.

6 Akto Anutugât tat tatŋe hutŋân akto soŋgo humomo manmanŋe imbât are yeŋgât hutyeŋân akto luâk kautŋe 24 hutyeŋân ain âmâ lama nanŋe siâ kindo egân. Lama are emelâk kombiâ mom âmâ golâ akmâ agalep hainare arekŋe kilep. Akto lama are amâ sâliŋe 7, akto dewunŋe 7 are amâ Anutugât Heak bât biken lâuwâ âlepŋe dop hainâk agi are amâ Anutuŋe emelâk huŋgun yeŋgimbo hânŋe hânŋe bam guli.
7 Lama nanŋe arekŋe bam tat talân talep yâkgâlân âgâm bâtŋe bungen ainba kulem esenŋe are mem oloŋep.
8 Emelâk kulem esenŋe are mendo bâin soŋgo humomo manmanŋe imbât tali akto luâk kautŋe 24 are lama nanŋe ginŋân tali yâk hârogâk yâk bâtâ konok konok meyi akto kondo goli akto kau higenŋe âlepŋe hârogâk kondo are pikmâ yiep. Are amâ Anutugât luâk âmbâle are yeŋgât ulit aregât dopŋe a hârok mem Lama enemŋân kâŋgom yeyi.
9 Hain akmâ kep irakŋe siâ hin meyi, “Gâŋe kulem ire mem andâmap are mem hâremenâ ârândâŋ akberâp. Gâ gem hânân manmenâ Anutu ikiŋe kâmolân yeŋgât dosagât gugumbiâ momenâ gilâmgande giep aregât Anutugât kâmot yâk dosa bâlâk manmâ âgâwai. Akto gâŋe luâk âmbâle kâmotŋe kâmotŋe akto denŋe denŋe akto hâk kulem keiŋe hârok ainba bikŋe hâukoyekmenâ Anutugât kâmot agi.
10 Anutugât kâmot akbiâ meme akyeŋgimenâ Anutugât sumbe kat kat hainare akmâ ulit giŋmai. Hain akmâ hânŋe hânŋe damunyeŋe akmai aregât gâ âlepŋe kulem esenŋe mem tâk are hârewerât aregât kârikŋe tatgiŋdâp.” hain dâm kep meyi.

Himbimân Anutugât Nanŋaet kot mem agatbiâ yegep.

11 Hain mem metembiâ aŋelo dondâ oyaŋ oyaŋgât dop bo are Humogât tat tatŋe are akto soŋgo humomo imbât man-manŋe tali are akto luâk kautŋe 24 are ândeaŋyekmâ kinmâ konbiâ nâŋgân.
12 Arekŋe kârikŋeâk konmâ hin dâyi, “Lama kombiâ moep aregât kotŋe mem agatne. Akto wan me wan kârikŋe humo akto siâ siâ hârok akto nâŋgâ nâŋgâ hârok akto pagaleŋe humo akto kot humo talaŋdo ârândâŋ agepgât kotŋe mem agatne.” dâyi.
13 Aŋelo dondâŋe hain dâmbiâ nâŋe siâ siâ himbimân akto hânân manmai akto hân amukŋân manmai akto haruân manmai a hârok hin makbiâ nâŋgân, “Kembugât tat talân tatâp akto lama nanŋe lâuwâ lâuwâ arekŋe âlepŋe okot âlep akto kot humo akto pagaleŋe humo akto kârikŋe âlepŋe tatyetkimbo manmâ akmâ âgâwiandat aregât kotyetŋe mem agatne.” dâyi.
14 Wan me wan hârok hain dâmbiâ soŋgo humomo imbât manmanŋe tali arekŋe hin dâyi, “A bundâk.” dâmbiâ luâk kotdâ 24 yâkŋe pâwut ligim kâŋgom Anutugât kotŋe akto Lamagât kotyetŋe konmâ meyelekmâ agali.

6

Lama arekŋe tâk hâriep.

1 Nâŋe egân âmâ Lama arekŋe kulem esenŋe are mem kindo egân. Tâk 7 are

yeŋgât hutyeŋân gâtŋe yâkŋe tâk konok hâriep. Akto soŋgo humomo manmanŋe are yeŋgât ulik gulikyeŋe arekŋe den agep. Dâ hanŋe munŋe nâŋgân amâ himbim kundunduŋ dâmap dop hainâk yâkŋe, “Gam auŋ.” dâep.

2 Akto nâ lâuwâŋe ekmâ hin egân. Bau luâk soko kau kau are kakŋân luâk hinare arekŋe tembe meakmâ tato egân. Bau luâk soko are kakŋân tato luâk kotdâ yeŋgât irimut bau dâtŋe imbeŋân siâ waŋbiâ kautŋân kauŋmâ bâin dâm kuk humo akyeŋgim gasalupŋe hârok watyekberâm agep.

3 Arimbo âmâ Lama arekŋe tâk lâuwâŋe are hârembo ainâk soŋgo humomo manmanŋe areyeŋgâlân gâtŋe lâuwâŋe arekŋe hin dâmbo nâŋgân, “Gam auŋ.” dâep.

4 Hain dâmbo ainâk bau luâk soko lâuwâŋe gilâm gilâm miawagep. Are miawakto luâk hinare siâŋe ain tato tâwât humo tâmbâ waŋbiâ miep. Waŋbiâ mendo Anutuŋe memeŋe agaŋdo, “Bâin. Luâk âmbâle hânân âlepŋe tatbiâ kambiamyeŋe huraguâkgât sop bo agâk.” dâm kuk agaŋgim aguŋetgât tâwât are mem ariep.

5 Hain arimbo âmâ lama arekŋe tâk âlâwuŋe hârembo soŋgo humo manmanŋe are yeŋgât âlâwuyeŋe arekŋe hin dâep, “Gam auŋ.” dâmbo nâŋgân. Hain dâmbo nâŋgâm hin egân. Bau luâk soko heleŋ miawakto luâk hinare siâŋe kakŋân tatmâ âmâ siâ siâ potat potatgât bâtŋân miep.

6 Den launŋe wan siâ hinare arekŋe soŋgo humomo manmanŋe imbât tali areyeŋgât hutyeŋânba arekŋe den hin magep, “Gâ umbâ bâlensiâ potatmenâ hâmbâi siâ siâ hâuŋe âgâwiâp. Akto sot ito itik matik âlâwu potatmenâ puli âgâwiâp. Dâ tu akto keluŋe amâ bo magaŋmenâ âmâ âlepŋeâk puli gegeŋeâk talâk.” dâep.

7 Akto lama arekŋe tâk imbâtŋe hâriep. Hârembo soŋgo humomo manmanŋe areyeŋgât imbâtyeŋe arekŋe hin magep, “Gam auŋ.” dâmbo nâŋgân.

8 Hain dâmbo ainâk bau luâk soko gimbaŋ miawakto luâk hinare siâŋe kakŋân talep aregât kotŋe amâ momogât dâp. Akto momogât dâp aregât haminân amâ hememgât pat arekŋe watmâ togoep. Lâuwâ arekŋe amâ luâk âmbâle potat yekbela kâmot imbât akbai. Hain akto lâuwâ arekŋe amâ kâmot konok yeŋgumbela mombaigât kârikŋe tatyetkiep. Akto makbela mop humo miawakto bikŋe mombaigât akto kundat humo miawakto bikŋe mombaigât. Akto soŋgo metŋe miawakmâ bikŋe yeŋgumbiâ mombaigât kârikŋe tatyetkiep. Akto are miawakŋetgât ariyiat.

Tâk 5 hârembo luâk otneyeŋe yegep.

9 Arimbela Lama arekŋe tâk 5 are hâriep. Hârembo hin miawakto egân. Alata siâ miawakto aregât amukŋân luâk âmbâle golâ manmai are yeŋgât otneyeŋe golâ tatbiâ yegân. Yâk yeŋgât keiyeŋe amâ hin. Ulikŋân hânân maliân miti gasaŋande Anutugât den akto luâk âmbâle Yesugât kotŋe konmini are moŋet dâm yeŋgumbiâ moyi areyeŋgât otneyeŋe yegân.

10 Akto otneyeŋe arekŋe Anutu hin dâm konmâ ulilaŋi, “O Humonenŋe, siâ siâ hârokgât damun nenŋe gâ âlepŋe agak meme âlepŋeâk hârok akmat aregât hin ulit giŋdenŋe nâŋgâ. Sop amuten makmenâ wan me wan hârok ârândâŋ akbiap? Akto sop amuten luâk âmbâle hânân mandâi arekŋe nengumbiâ moyion aregât hâuŋe humo gâŋe yeŋgimenâ umatŋân kinbiâ ârândâŋ akbiap?” dâyi.

11 Hain dâmbiâ siâŋe sâŋgum kau kau siâ konok konok yeŋgimbo membiâ hin makyeŋgiep, “Hâlik, ye getek tatmâ nâŋgâwei. Akto ye yeŋgumbiâ moyi hainâk galalupyeŋe hain yeŋgumbiâ mom metembiâ âmâ hâmbâi Anutuŋe oyaŋyekto ârândâŋ akto âlepŋe Anutuŋe gilâm yeŋaet hâuyeŋe membiap.” dâep.

Tâk 6 hârembo hân himbim akto wan me wan hârok duwuŋ agep.

12 Akto lama arekŋe tâk 6, are hâriep. Hârembo hin miawakto egân. Hânân wâriŋ humo miep. Akto hilâmgât dewutâŋe arekŋe heleŋ agep. Akto hândâkgât dewutâŋe bim âgâm gilâm gilâm agep.

13 Akto himbimân diâ hârok hânân geyi. Lâwin esenŋe momoŋe yendo seruŋe waito bererek dâm gemap dop hainâk akmâ diâ hârok dowâk hânân geyi.

14 Akto nen sâŋgum bigeimaen dop hainâk himbim biken ba biken bigei agep. Akto gimbâŋe hârok akto haru tânâmŋân gimbâŋe arekŋe gewâkyeŋe hepunmâ duwuŋ akmâ indâŋân purik âgâm geyi.
15 Akto hângât luâk kembu akto kotdâ akto bugâ luâk akto luâk sikumdâ akto luâk kârikŋe akto luâk âmbâle hoŋ bawa akto yâk yeŋgât ambolupyeŋe are hârogâk hamep akmâ hân dâpŋângen akto kât dâpŋângen akto gimbâŋân gem heambukmâ mali.
16 Heambukmâ manmâ hin dâyi, “Wâuk, sop humo miawaktâp aregât nen hârok bo akberen. Haingât kât me gimbâŋe hârokŋe Lamagât kuk akto Anutu Humogât tat talân tatmap aregât enem dewunŋande kârikŋe nenekbopgât tigi nenekŋet.
17 Anutu akto Lamagât kuk bâleŋe miawaknengiwerâpgât sop miawaktâp aregât niŋande kinmâ âlepŋe akbiapgât.” hain dâyi.

7

Luâk meteŋân kulem siâ miawakto egep.

1 Akto are bo akto aregât haminân Aŋelo imbât kinbiâ yegân. Aŋelo imbât arekŋe hân biken biken kinmâ seruŋe hân akto haru akto lâwin waityekbop dâm seru pekeŋe akmâ kinbiâ yegân.
2 Akto aŋelo siâ miawakto egân. Yâkŋe dewutâ gamap ain miawakmâ Anutu Manman Amboŋe yâkgât tirip miep. Hain akmâ den kârikŋe aŋelo imbât seru hepunbiâ haru akto hân bâliwiap aregât hin makyeŋgiep,
3 “Ye hinŋe seru are bo panbiâ hân haru lâwin wailâk. Nenŋe soŋ Anutugât hoŋ bawa yeŋgât meteyeŋân Anutugât tirip ire ketuguenŋe kindo âlepŋe seru are panbei.” dâep.
4 Akto luâk âmbâle oyaŋyeŋe nâŋgân arekŋe Anutugât pat agi yâk 144,000. Israe luâk âmbâle yeŋgât kâmolân gâtŋe hârok.
5 Yudagât kâmolân luâk âmbâle 12,000 arekŋe dop meyi. Akto Rubeŋgât kâmolânba 12,000. Akto Gadagât kâmolân 12,000.
6 Akto Asagât kâmolân 12,000. Akto Naptaligât kâmolân 12,000. Akto Manasegât kâmolân 12,000.
7 Akto Simeoŋgât kâmolân 12,000. Akto Lewigât kâmolân 12,000. Akto Isasagât kâmolân 12,000
8 Akto Sebuloŋgât kâmolân 12,000. Akto Yosepegât kâmolân 12,000. Akto Bensamiŋgât kâmolân 12,000.

Luâk âmbâle dondâŋe Anutugât kotŋe mem agatmâ kinbiâ yegep.

9 Are hârok bo akto âmbâle dondâ mendugum kinbiâ yegân. Akto luâk âmbâle are luâkŋe bo oyaŋyekbai. Dâ luâk kâmot humo âmâ kâmotŋe kâmotŋe denŋe denŋe hâk kulem keiŋe hârok ainba Kembu tat tatŋaet ginŋân kili. Akto Lama yâkgât enemŋân kili are hârok sâŋgum kau kau kâkâlewâk hârok luguakmâ matuk esenŋe mem
10 kârikŋeâk konmâ hin dâyi, “Anutu damunnenŋe, gâ amâ tat tat humo ain tatmat. Gâ bâleŋânba menenegen. Akto nange Lama are nengât dosa mem âmâ mondo aregât uŋak âlepŋe manmâ taten.” dâyi.
11 Akto aŋelo hârok kinmâ humogât tat tat ândeaŋi. Akto luâk kotdâ are akto soŋgo humomo manmanŋe imbât tali ain ândeaŋyekmâ kâŋgom tatmâ Anutugât kotŋe mem agatmâ hin dâyi,
12 “A bundâk. Akto nen Anutunenŋe okot âlep dondâ nâŋgaŋden. Akto pagaleŋe kârikŋe talaŋmap. Akto lumbe aknengimap. Aregât kotŋe mem agatne. Yâk nâŋgâ nâŋgâŋe âlepŋeâk hârok. Haingât mepaimŋe mem maŋganmâ heroŋe kalaŋmâ kotŋe mem agatne. Yâk kârikŋe bundâk. Kârikŋe hârok yâkgâlânâk hârok tatâp. Siâ siâ imâ hârok yâkgâlânâk hârok hilâmŋe hilâmŋe tatmâ gamap. A bundâk.” dâyi.
13 Hain dâmbiâ luâk kotdâ yeŋgâlân gâtŋe siâŋe hin ai nuguep, “Luâk âmbâle ire emelâk sâŋgum kau kau kali amâ niŋe hinare? Akto wânân gâtŋande togoâi? Nâŋgât me bo?” dâmbo
14 nâŋe hin maganân, “Apo, gâ gugagâk nâŋgât.” dâre hin makniŋep, “Luâk âmbâle ire âmâ emelâk umatŋe humo mem nâŋgâm hâk hilâlâm nâŋgâm gasalupyeŋande bâleŋe akyeŋgimbiâ momogât dâwân mali. Akto emelâk Lama gilâmŋe sâŋgumyeŋe pulimbiâ kau kau agep.

15 Haingât Anutugât enemŋân kinmâ hilâmŋe hândâkŋe ârândâŋâk yâkgât sumbe emetŋân hoŋ bawa agaŋmai. Akto Kembu tat talân tatmap arekŋe korat yeŋgum damunyeŋe akmap.

16-17 Akto Lama are tat tatŋe kâlegen tatmap arekŋe hainâk damunyeŋe akmâ kewugu yekmâ manmangât tu dewunŋe aregen ariwiap. Akto Anutuŋe dewunyeŋe tuŋe are puliwiap. Aregât lâuwâŋe mopyeŋe bo aguwiap. Akto tugât lâuwâŋe bo mombai. Akto dewutâŋe lâuwâŋe bo kâuŋgo yekbiap. Akto kâlâpŋe lâuwâŋe bo oyekbiap." dâep.

8

Tâk bâiŋe hâriep.

1 Akto Lama arekŋe tâk 7 bâiŋe are hâriep. Hârembo ainâk himbimân nâŋ nâŋ dâm ariep. Nâŋ nâŋ dâm arimbo sop getek bo agep.

2 Sop getek bo akto Aŋelo 7 Anutugât enemŋân kili are yegân. Akto siâŋe lâmun 7 yeŋgimbo meyi.

3 Akto Aŋelo siâŋe kondo goliŋe mâŋgi mâŋgiŋe are mem togom sumbe kat katgât ginŋân mem kindo siâŋe siâ me siâ higenŋe âlepŋe dondâ katbiâ giep. Gembo egâliaŋ tat tat meteŋân sumbe kat katgât goliŋe mâŋgi mâŋgiŋe talep aregât kakŋân katmâ Anutugât kâmotŋe ulilaŋmai ulit are olop dewatim oep.

4 Waŋdo ondo higen suk suk akto dâwokŋe akto Anutugât luâk âmbâle yeŋgât ulit are olop Anutugât enemŋân âgâep.

5 Âgâmbo bo akto aŋelo arekŋe kâlâp alatanba mem kondo kâlegen lugumbo om kilep. Om kindo aŋelo arekŋe kâlâp pando hânân giep. Hânân gembo hamandat hogoakto mun humo miawagep. Hain akto denŋe denŋe humo akto hamandat pagaleŋe arekŋe belek belek dâm erâm arimbo wâriŋ humo miep.

Aŋelo 7 arekŋe lâmunyeŋe waitberâm kili.

6 Akto aŋelo bât biken lâuwâ arekŋe lâmunyeŋe mem waitberâm akbiâ yegân.

7 Akto bâin aŋelo ulik gulik arekŋe lâmunŋe kolep. Lâmunŋe kondo bâin tânâk kât akmâ giep akto kâlâp akto gilâm miawakmâ mendugu akmâ hânân giep. Hânân gembo lâwin dop koyi akto hân koyi are âmâ dopŋe âlâwu ârândâŋ akto kâlâpŋe bikŋe oep. Akto hewukŋe golâ golâ hârok ondo bo agep.

8 Hain akto aŋelo lâuwâŋe arekŋe lâmun kolep. Kondo bâin wan siâ panbiâ giep amâ borâŋe hinare kâlâp humo arekŋe sopanmâ haruân giep. Haruân gembo haru dopkoyi amâ bikŋe âlâwu ârândâŋ agep. Dâ bikŋe amâ purik âgâm gilâm agep.

9 Akto wan me wan haruân manmai hârembiâ hewum âlâwu miawagep. Âlâwu miawakto bikŋe moyi. Akto haru waŋgaŋaet oyaŋyeŋe gai hainâk dopkoyi are dopŋe âmâ kâmot âlâwu akto haru waŋgaŋe kâmot siâ amâ bikŋeâk bâliyi.

10-11 Akto aŋelo âlâwuyeŋe arekâ lâmunŋe kolep. Kondo bâin diâ humo siâ kotŋe Kalak kâlâp ululunŋe hinare oep. Arekŋe himbimânba gem tu hâgâm neyi are amâ hewum dopŋe âlâwu hainare akto tu kâmot siâŋe purik âgâm tu kalakŋe miawagep. Hain miawakto luâk bikŋande tu are nembiâ kalak yeŋgumbo mom meteyi.

12 Akto aŋelo imbâtŋe arekŋe lâmunŋe konlep. Akto bâin dewutâ akto diâ akto dewutâ golaŋe are hârok pâŋe âlâwu ârândâŋ agep. Akto dewutâgât bikŋe konok hilip koyi. Akto dewutâ golaŋe aregât bikŋe akto diâ bikŋe hârok. Dâ pagaleŋaet sowân amâ hogoakmâ hewum âlâwu bo agep. Dâ pagaleŋe bikŋande âmâ hândâk miawagep. Hândâkgât dewutâ pagaleŋe bikŋe amâ bâliep. Akto hândâk bikŋe gai hainâk bâliep.

13 Akto puŋdâk humo siâ pukukuk katmâ lapaŋângen himbim tânâmŋângen arimbo egân. Ektere kârikŋeâk konmâ magep, "Wâuk, wâuk, luâk âmbâle hânân tatâi. Aŋelo âlâwu lâmun konberâm aktâi umatŋe humo luâk yeŋgâlai miawakbiap aregât kambiamne bâliâp." dâep.

9

Aŋelo momerâkŋande lâmun kondo dikon keiŋe ondop miawagi.

1 Akto aŋelo momerâk arekŋe lâmunŋe wailep. Waito bâin diâ siâ himbimânba gembo egân. Akto siâŋe lâm iŋgon kâlep

timopŋe bo aregât ki waŋdo diâ arekŋe ki are miep.
2 Mem lâm timopŋe bo aregât hâŋgiŋe mem kato arewa dâwok humo gaep. Akto arekŋe gam himbimân âgâm dewutâ akto himbim tigiep.
3 Akto dâwok hutŋânba kendemuŋ dondâ hân hârok ârândâŋ miawagi. Arekŋe dâwok hepunmâ hânân geyi. Gembiâ Amboŋande hundumdâ kândârâŋân kârikŋe yeŋgimbo meyi.
4 Aregât kârikŋe membiâ Amboyeŋande hin dâm makyeŋgiep, “Ye âmâ sot me hewukŋe me lâwin bo hilipkowei. Akto luâk âmbâle Anutugât tirip yeŋgât mete yeŋân bo yekmâ âmâ are âlepŋe hâk hilâlâm yeŋgiwei.
5 Hâk hilâlâm yeŋgim âmâ momogât dopŋe bo yeŋgiwai. Hain akbiâ dewutâ momerâk bo akbiap.” dâm makyeŋgiep. Akto duki arekŋe luâk âmbâle bâleŋe yeŋgiwai. Haingât hâme hewuk yâkŋe âmâ luâk hâk hilâlâmŋe yeŋgiwiapgât waŋbai.
6 Sop ain âmâ luâk âmbâle yeŋgimbiâ momogât dâp kulâgâtbai. Kulâgâtbiâ âmâ bo mem miawakyekbiap. Hain akmâ gain gain mondenŋe hâk hilâlâm ire bo agâk dâm aregât dâp âsim kinbiâ bo miawak yeŋgiwiap.

Kendemuŋ towat yeŋgât den.

7 Akto kendemuŋ arekŋe kuk akberâm bau luâk soko arekŋe tâlâgum kinmai dop hainâk kinbiâ yegân. Dâ kautyeŋe amâ kotdâ yeŋgât irimut goli hainare aligit akmâ kinbiâ yegân. Dâ enem dewunyeŋe âmâ luâk nengât enem dewunnenŋe hainare.
8 Dâ dumutyeŋe amâ kâkâlep dondâ. Dâ dâtyeŋe amâ kâkâlep metŋe dondâ pugaiyagât dâtŋe hainare.
9 Akto diŋenyeŋaet pekeyeŋe amâ kapa hainare. Dâ pikyeŋe munŋe amâ bugâgât waŋga munŋe bau luâk soko oloŋmâ pirâm arimai munŋe hainare.
10 Akto dâtyeŋe amâ hâme hewukgât dâtŋe hainare. Akto luâk âmbâle hâk hilâlâm yeŋgiwaigât kârikŋeyeŋe amâ dakeyeŋân are tato luâk âmbâle yeŋgumbiâ hâk hilâlâm nâŋgâm manmâ âgâmbiâ dewutâ momerâk bo akbiap.
11 Akto kembuyeŋe siâ talep. Kembu are âmâ aŋelo siâ dâp timopŋe bo aregât damunŋe. Dâ aŋelo aregât kotŋe amâ Yuda yeŋgât denân amâ Ambondoŋ. Dâ Girik yeŋgât denân âmâ Apolioŋ. Dâ den purikŋe amâ hilipko hilipko amboŋe.
12 Bâin, umatŋe ulik gulik amâ bo aktâp. Akto umatŋe lâuwâŋe akto âlâwuŋe tâlâguwerâp ire.

Aŋelo bât biken konok arekŋe kondo bugâ humo miawagep.

13 Akto aŋelo bât biken konok arekŋe lâmunŋe kolep. Kondo den siâ alata goli Anutugât enemŋân talep tuŋguŋe imbât arewa kune ain hin miawagep.
14 Miawakmâ Aŋelo bât biken konok are hin makmâ miawaganŋep, “Gâŋe aŋelo imbât yâk tu humo yiep kotŋe Euparat ain kala busi kâlegen katyekbiâ tali are hepun yekmenâ ariŋet.” dâep.
15 Hain dâmbo aŋelo bât biken konok arekŋe aŋelo imbât tu humo kotŋe Euparat ain tali are hepun yekto luâk âmbâle hârok potatmâ hewum âlâwu kali aregât hewum konok yeŋguenŋe moŋet dâm ariyi. Akto aŋelo imbât are yeŋgât keiyeŋe are hin. Emelâk Anutuŋe sop makmâ kalep are tâlâgumbo owâiŋe akmâ arim yeŋguwaigât sop lâmgom wan me wan emelâk heŋgemgoyi.
16 Akto are yeŋgât tembe lokolupyeŋe bau luâk soko kakŋân tali are yeŋgât oyaŋyeŋe amâ oyaŋ oyaŋgât dopŋe bo arekŋe makbiâ nâŋgân.
17 Akto biwine purik kato giwelân hin egân. Luâk bau luâk soko kakŋân aregât bugâgât hâk peke kapa luguakbiâ kapa kulemyeŋe amâ gilâm gimbaŋ gâme akto kau gâwu agep. Akto bau luâk soko areyeŋgât towatyeŋe amâ hin. Kautyeŋe amâ Laion hainare akto lauyeŋânba âmâ kâlâp ululunŋe akto bugâgât dâwok higenŋe bâleŋe puŋgum puŋgum erâep.
18 Akto yâkŋe luâk âmbâle potalakmâ hewum âlâwu akto hewum konok are kâlâp lauyeŋgânba arekŋe oyekmâ yeŋgum om meteyegep.
19 Akto bau luâk soko areyeŋgât kârikŋe amâ lauyeŋân akto dakeyeŋân talep. Akto dakeyeŋe âmâ niambi sâmbâ hinare akto

niambi sâmbâ arekŋe luâk âmbâle hilip yeŋgumbiâ hâk hilâlâm nâŋgâmai.
20 Akto luâk âmbâle bikŋe wan siâ me siâ bâleŋe iregât boâk moyi areyeŋgât bâleŋeyeŋe bo makmâ miawakmâ hanyeŋe purik kali. Are yeŋgât bâleŋe hin. Hat sinduk me sinduk baniara yâk yeŋgât nâŋgâmbiâ humo akmap. Lâpio me wan me wangât nâŋgâmbiâ humo agâkgât goli me siliwa me kapa me kât me lâwin arekŋe mem ketuguyi. Ketugumbiâ bo ekmai. Akto bo nâŋgâmai akto bo bam gutmai areyeŋgât kotyeŋe mem agatmâ ulilaŋmâ mali.
21 Hain akmâ âmâ luâk âmbâle yeŋgumbiâ moyi akto sait bâleŋe mâŋgi yegi. Akto dâp gulip mali. Akto kâmbu konda akmini. Agak meme bâleŋe aregât bo makmâ miawakmâ hanyeŋe bo purik kali.

10

Aŋelo siâŋe kulem esenŋe siâ Yohane waŋdo niep.

1 Akto Aŋelo humo kârik siâ himbimânba gembo egân. Himbimânba gem âmâ hâkŋe hamandatŋe tigimbo kautŋân mulumugat gam talep. Akto aŋelo aregât enem dewunŋe amâ dewutâgât pagaleŋe hainare. Akto kei pâwutŋe amâ kâlâpŋe ululunŋe om kinmap hainare.
2 Akto bâtŋân kulem esenŋe melalakom yendo miep. Akto keiŋe bungen âmâ haru kakŋân tâlim kilep. Dâ keiŋe kanegen âmâ hân kakŋân tâlim kilep.
3 Hain akmâ bâin kot kârikŋeâk kolep amâ laionŋe kamboŋmap hinare. Hain kondo bâin hamandat bât biken lâuwâ ainâk hogoakto den humo tâmbâ miawagep.
4 Den humo tâmbâ miawakmâ makmâ metembo âmâ nâŋe den are kulemgowerâm aktere den siâ himbimânba hin miawakto nâŋgân, “Yohane, hamandat bât biken lâuwâ mun aktâi are yeŋgât den amâ biwigânâk kat. Bo kulemgo.” dâmbo nâŋgân.
5 Akto aŋelo humo haruân akto hânân kilep arekŋe bâtŋe bungenŋe melalakom himbimângen panmâ kinmâ
6 Anutu Manman Kârikŋe Amboŋe himbim akto hân akto haru akto wan me wan ain tatmai are ketuguyegep aregât kotŋe konmâ hin dâep, “Bâin, sop tâlâguâp aregât Anutuŋe lâuwâŋe bo lâmgowerâp.
7 Dâ titnan aŋelo bât biken lâuwâ yeŋgâlânba bâiŋe arekŋe lâmunŋe konberâm akto ainâk Anutuŋe den yoŋâk are hoŋ bawa propetelupŋe makyeŋgiep are bunŋe miawakbiap.” dâep.
8 Akto kot humo himbimânba miawakto emelâk nâŋgân are lâuwâŋe makniŋdo hin nâŋgân, “Gâ ari aŋelo haru akto hânân kindâp aregât bâtŋân âmâ kulem esenŋe melalakom tatâp are me.” dâep.
9 Hain dâmbo arim Aŋelo are hin maganân, “Gâŋe kulem esenŋe bâlensiâ are niŋ.” dâre hin makniŋep, “Âlepŋe mem ne. Arekŋe âmâ laugân âmâ hâlâmgât ukenŋe hainare akberâp. Dâ gem tepgân âmâ tatmâ kalak giŋberâp.” dâep.
10 Hain dâm niŋdo bâtŋânba mem neân. Mem nendere launân âmâ ukenŋe agep. Dâ nem metere gem âmâ tepnân tatmâ kalak niŋep.
11 Hain akto hin makniŋep, “Gâ hanâk luâk âmbâle âgâ âgâŋe gegeŋe denŋe denŋe kepia kepianŋe manmai are yeŋgâlân wan me wan miawak yeŋgiwiap are makmâ miawakyeŋgiwen.” dâm makniŋep.

11

Luâk lâuwâ Anutugât den dâtâŋe yetgât den.

1 Akto lau himbimânba konlep yâkŋe huwan siâ dopko dopkogât niŋep. Huwan niŋmâ hin dâm makniŋep, “Gâ agatmâ Anutugât Sumbe kat katgât emetŋe alata dopŋe me. Akto luâk âmbâle âgâm Anutugât kotŋe mem agatmai areyeŋgât oyaŋyeŋe oyaŋyek.
2 Dâ lope hâkŋângen are amâ dop bo me. Hepun. Lope ire luâk âmbâle Anutu bo nâŋgâ aŋmai arekŋe tâlim bâleŋe agaŋbiâ dewutâ 42 ain bo akbiap. Aregât lope are dop bo me.
3 Akto nâŋe hoŋ bawalogâtne lâuwâ siâ hainare me kemdâ lâuwâ siâ meme akyetkire sâŋgum tok tokŋe luguagiat. Hain akmâ nâŋgât den makmâ miawakbela hilâm 1,260 bo akbiap.” hain dâep.

4 Hoŋ bawa logâtŋe areyetgât keiyetŋe hin. Yâk amâ lâwin lâuwâ kotŋe oliwa hainare me kemdâ lâuwâ hainare hân hârok aregât Damunŋe Anutu yâkgât enemŋân kinmandat hainare.

5 Dâ luâk bikŋande bâleŋe akyetkiwerâmbiâ âmâ kâlâp lauyetŋânba waitbela kâlâp arekŋe punduŋ katmâ oyekto mombai. Moŋetgât dâp are Anutuŋe makmâ kalep.

6 Akto Anutuŋe wâtyetŋe akyetkimbo tânâk bo gewiapgât nâŋgâm makbela ainâk âlepŋe tânâk bo gewiap. Akto tu hârok mem purik katbela gilâm akbiap aregât nâŋgâm makbela âlepŋe hainâk akbiap. Akto kundat humo miawagâk dâm makbela ainâk kundat humo miawakbiap. Aregât ukenyetŋe miawagâkgât kârikŋe tatyetkiwiap.

7 Akto lâuwâ arekŋe Anutugât âi den mak mak are makmâ metewiandat amâ soŋgo humo tâmbâ metŋe lâm timopŋe boângenba arekŋe gam gasa yetkimbo mombiandat.

8 Yetkumbo mombela âmâ hâkyetŋe amâ kepia siâ kotŋe den dopŋân Sodom akto kotŋe siâ Aigita ain Humoyetŋe lâwinân kom hikombiâ moep kepia aregât sombeimân ain yembiandat.

9 Ain yembela luâk âmbâle mitigât gasaŋe hârok hânŋe hânŋe akto denŋe denŋe togom hâkyetŋe yelekmâ mem han yetkuwâi dâm damunyetŋe kinbiâ bo han yetkuwai. Amâ hilâm âlâwu akto bikŋeâk bo akbiapgât.

10 Hain akmâ hânân manbai hârokŋe, “Wei, hoŋ bawa lâuwâ arekŋe nen hâk hilâlâm nengiwerâm togoyiat ina emelâk moyiat.” dâm aregât heroŋe humo akbai. Akto okot âlepgât wan me wan galalupyeŋe yeŋgiwei.

11 Hain akbiâ hilâm âlâwu akto bikŋeâk bo akto Anutugât Heak âlepŋande mom yembiandat areyetgât kautyetŋân mendo golâ akmâ kinbela luâk âmbâle kinbai arekŋe yelekmâ hamep humo agi.

12 Hain akbiâ ainâk lau siâ himbimânba kot kârikŋe siâ hin kondo nâŋgâyiat, “Yet iren gaet.” dâmbo hamandat kakŋân âgâmbela gasalupyetŋande yelegi.

13 Âgâmbela yelekbiâ ainâk wâriŋ humo miep. Mendo kepia humo are bikŋe bâliep. Wâriŋ humo mendo kepia bikŋe hogoakto luâk âmbâle 7,000 yeŋgumbo mom meteyi. Akto luâk âmbâle bikŋe bo moyi arekŋe aregât hamep dondâ akmâ Anutuŋe himbimân mandâp are nâŋgâm kotŋe mem agali.

14 Bâin umatŋe humo lâuwâŋe aregât keiŋe hain. Dâ wâuk sop bâlensiâ tatâp umatŋe âlâwuŋe miawakbiap.

Aŋelo 7 bâiŋe arekŋe lâmunŋe wailep.

15 Akto aŋelo 7 galayeŋe bâiŋe arekŋe lâmunŋe wailep. Waito bâin himbimânba kot kârikŋe siânbaŋe konmâ hin dâyi, “Humonennŋe akto huŋgun aŋdo giep arekŋe hân hârok damunŋe akbiandatgât dâp miawaktâp. Akto himbimân damunnennŋe akmâ manmâ âgâwiap.” dâyi.

16 Akto luâk kembu 24 tat tatyeŋân Anutugât dewunŋân tatmai arekŋe kâŋgom yem âmâ Anutugât nâŋgâmbiâ humo agep. Humo akto Anutu hin magaŋi,

17 “O Anutu gâ Kârikŋe Amboŋe manmâ gat akto manmâ âgâwiat. Gâŋe âmâ kârikŋene miawagâk dâm hânŋe hânŋe damunyeŋe akbiatgât keiŋe katât aregât mepaige mem heroŋe katgekmâ mem agatgekne.

18 Akto luâk âmbâle bo nâŋgâ giŋmai arekŋe kuk akgiŋbiâ ainâk kuk akyeŋgien aregât bâin dâm luâk âmbâle momoŋe den âiân katyekberâtgât sop miawakto aregât kotge mem agatne. Akto uŋak hoŋ bawage Propete akto luâk âmbâlelupge kotgaet kâŋgomgiŋmai are hâuŋe âlepŋe yeŋgiwerâtgât sopŋe miawaktâp. Akto luâk âmbâle âgâ âgâŋe gegeŋe gâŋgât hamep akmai are hâuŋe âlepŋe yeŋgiwerâtgât sopŋe miawaktâp aregât kotge mem agatne. Akto luâk âmbâle bikŋande wan me wan hânân âlepŋe tatmap are bâleŋe akyeŋgiep are hilip yeŋguwerâtgât sop miawaktâp aregât kotge mem agatne.” dâyi.

19 Akto luâk kembu 24 arekŋe hain dâm magaŋbiâ ainâk Anutugât Sumbe kat kat emetŋe bunŋe himbimân tatmap aregât hâŋgi humo lewulakto den kârikŋe kâlân kulemgoep aregât emetŋe miawakmâ kilep. Ain kindo belek belek akto himbim

kundunduŋ dâmbo denŋe denŋe humo miawakto wâriŋ humo mendo hân hârok ârik tânâk kârikŋe giep. Are hârok miawakto egân.

12

Âmbâle siâ akto pugaiya yetgât den.

1 Akto kulem siâ himbimân miawakto egân amâ hin. Âmbâle siâ talep are hâk pekeŋe amâ dewutâ hâwâ liliŋe hainare luguagep. Akto dewutâ golaŋe keiŋe amukŋân talep. Dâ kautŋân âmâ kotdâgât irimut diâ 12 kilep.

2 Akto âmbâle amâ tepdâk akto nanaŋ miawakberâmbo hâkŋe hilâlâm aganŋdo kamboŋ kârikŋe kamboŋep.

3 Hain akto kulem siâ himbimân miawakto egân amâ hin. Pugaiya hinare gilâm siâ miawakto egân yâk âmâ kautŋe bât biken lâuwâ. Akto kautŋe siâ siâ ain kembu yeŋgât irimut konok konok kauŋep. Akto sâliŋe bât biken lâuwâ.

4 Akto pugaiya hinare arekŋe dakeŋande diâ kâmot siâ ŋârâŋ orem urutmâ pan yekto hânân gembiâ yegân. Akto diâ kâmot lâuwâŋeak himbimân âlepŋe tali. Akto Pugaiya arekŋe âmbâle are nanaŋ memberâm akto aregât enemŋân kilep. Kinmâ nanaŋ miawakto ainâk nemberâm akmâ lâmgom kilep.

5 Hain kindo âmbâle arekŋe nanaŋ luâk miep. Nanaŋ irekŋe hâmbâi luâk âmbâle hârok huwan kârikŋeŋe damunyeŋe kârikŋe akbiap. Akto nanaŋ are mendo Pugaiyaŋe nanaŋ are nemberâm akto ainâk siâŋe nanaŋ are mem oloŋdo himbimân âgâmbo Anutu ikiŋaet tat talân katbiâ talep.

6 Akto âmbâle are hamep akmâ pârigim arim hân kamitŋângen luâk âmbâle bo manmai aregen ariep. Ain arimbo Anutuŋe emet emelâk heŋgemgom hin dâep, “Âmbâle ire in mando tângowian âmâ hilâm 1,260 bo akbiap.” dâep. Emet ain ari malep.

Himbimân kuk humo miawakto Niambi hâkokombiâ hânân giep.

7 Akto ainâk kuk humo himbimân miawagep. Aŋelo humoyeŋe kotŋe Mikae akto aŋelolupŋande Pugaiya are akto aŋelolupŋe kuk akyeŋgiyi. Akto Pugaiya akto yâkgât aŋelolupŋe yâkâ hainâk kuk humo akyeŋgiyi.

8 Kuk humo aganŋgim Mikae yâkgât kâmotlupŋande Pugaiyagât kâmot are ewangi yekbiâ yeukŋe akmâ himbimân welamyeŋe bo talep.

9 Yeukŋe akmâ himbimân welamyeŋe bo tato aregât Anutugât kâmotlupŋande Pugaiya are hâkokom panaŋbiâ iŋgon ge yiep. Akto Pugaiya aregât kotŋe hin, Niambi yâkgât agak meme amâ hin akmap. Luâk âmbâle hârok heyeŋgim den âiân katyekmap. Niambi are akto aŋelolupŋe olop yâkŋe hânân geyi.

10 Akto himbimânba kot kârikŋe siâ kondo hin nâŋgân, “Hâkyeŋe tunmap Amboŋe arekŋe Anutu dewunŋân kinmâ Anutugât kâmotlupŋe are hokboâk hokboâk hilâm hândâk hâkyeŋe tunmap gârâmâ uŋak Anutuŋe makto aŋelolupŋande Niambi hâkokom watmâ panbiâ geâp aregât Anutu nengât Humonenŋe yâkgât kârikŋe akto luâk âmbâle heŋgem yeŋguwiapgât dâp kârikŋe miawaktâp. Are miawakto yâkgât kâmot ikiŋak damunyeŋe akto manman âlepŋân manbai. Akto areâk bo. Niambi geâp aregât uŋak Anutugât Kristo yâkgât memeŋe akto wâtŋe miapŋân miawakto ekten.

11 Akto Anutugât kâmotlupŋe areyeŋgât manman aregât ukenŋe bo nâŋgâm âmâ Anutugât gasalupŋe togombiâ hanâk dâm Anutugât kotŋe bo heambukbiâ âmâ yeŋgumbiâ moyi aregât Anutugât nanŋe Lama moep aregât gilâmŋande akto denyeŋande Niambi are mem hâkokom ge kali.

12 Haingât ye hârok himbimân mandâi ye okot âlep nâŋgâm heroŋe akbei. Dâ hânân mandâi amâ yeŋgâlân umatŋe humo miawakberâp aregât okotne bâliâp. Amâ Niambi hin nâŋgâp, “Nâŋgât sop tâlâgu akniŋberâp.” dâm nâŋgâp aregât kuk humo akmâ yeŋguwerâm aktâp akto umatŋe humo miawakberâp aregât okotne bâliâp.” kot kârikŋe hain dâm kolep.

Pugaiyaŋe âmbâle gasa aganŋep.

13 Akto pugaiya hânân panbiâ giep amâ ainâk âmbâle nanaŋ miep are gasa aganŋep.

14 Hain dâm wato âmâ Anutuŋe makto puŋdâkgât pikŋe lâuwâ âmbâle are waŋbiâ mem âlepŋe pukukuk katmâ agatmâ hân kamitŋângen ikiŋe emetŋe ain ariep. Akto emet ain âmâ Anutuŋe emelâk heŋgemgom, “Âmbâle are pugaiyaŋe membopgât in mando tângore sop siâ siâ akto sop bikŋeâk bo akbiap.” dâm ketuguep.

15 Âmbâle arekŋe lalakmâ arimbo Pugaiya humo gilâm arekŋe tuŋe âmbâle are hilip koâk dâm aregât lauŋânba tu humo mugalep.

16 Tu mugato tu arekŋe âmbâle are wato ainâk hânŋe âmbâle are tângom hogoakmâ dâp humo miawakto tu ainâk pugaiya arekŋe mugalep are hân kâlegen yân gembo âmbâle are âlepŋe kilep.

17-18 Âlepŋe kindo Pugaiya humo arekŋe âmbâle are âlepŋe kilep are ekmâ nâŋgâmbo bâliep. Akto kuk humo agaŋep. Kuk humo agaŋmâ âmbâle aregât nan baratlupŋe bikŋe yeŋguwerâm agep. Akto âmbâle aregât nan baratlupŋande Anutugât den kârikŋe lokomai. Akto Yesugât keiŋe makyeŋgimai aregât pugaiyaŋe kuk humo nâŋgâm yeŋguwerâm ariep. Arim haru dâtŋân teŋgâ kilep.

13

Soŋgo dâtŋe metŋe miawakbela yelegep.

1 Arim haru dâtŋân teŋgâ kindo soŋgo metŋe siâ haruânba gambo egân. Soŋgo metŋe are amâ sâliŋe bât bip bip hârok. Akto sâliŋân amâ kembu yeŋgât irimut konok konok aligilakmâ talep. Akto kautŋe amâ bât biken lâuwâ ain den bâleŋe Anutugât kotŋe mem ge kat katgât den ain talep.

2 Akto soŋgo metŋe amâ dowâk keiŋe kârikŋe hainare miep. Akto kei bâtŋe pikŋe amâ kâkâlep. Akto dâtŋe amâ Pugaiyagât dâtŋe hainare. Akto Pugaiya emelâk egân arekŋe ikiŋe kârikŋe akto wâtŋe tat tatŋe amâ soŋgo metŋe waŋep.

3 Akto soŋgo metŋe âmâ aregât kautŋe amâ siâŋe emelâk koep. Kondo diwi agep amâ emelâk pandagep. Akto luâk âmbâle hânŋe hânŋe mali arekŋe soŋgo metŋe are olop manberâm ekbiâ dâtŋe akto kotŋe mem agali.

4 Akmâ pugaiyaŋe soŋgo kârikŋeŋe waŋepgât makmâ egâliaŋ agaŋi. Hain akmâ soŋgogât hain âgâk konmâ mem agatmâ hin dâyi, “Soŋgo hainare niŋande mandâwo? Akto niŋande bugâŋe kondo gewiawo?” dâyi.

5 Akto âmâ soŋgo metŋe arekŋe Anutugât kotŋe mem ge katbiapgât kârikŋe miawaganep. Mem ge katmâ kot humo kamboŋmâ indiep. Hain akmâ manmâ kârikŋe akmâ âgâmbo dewutâ 42 bo akbiap.

6 Akto soŋgo metŋe arekŋe Anutugât kotŋe patŋe akto manmanŋaet welamŋe mem bâleŋe ketugum âmâ himbimân manmai are hainâk bâleŋe akyeŋgiep.

7 Akto Anutugât kâmot are kuk kârikŋe akyeŋgiâkgât kârikŋe miawaganep arekŋe yeŋgumbo yeukŋe agi. Akto areâk bo. Soŋgo metŋe arekŋe Pugaiyagât kârikŋe miep aregât luâk âmbâle kâmotŋe kâmotŋe akto denŋe denŋe akto hâk kulem keiŋe hârok yeŋgât kembu agep.

8 Akto luâk âmbâle hârok kotyeŋe manmangât kulem esenŋân bo tatâp arekŋe soŋgo metŋe aregât kotŋe mem agali. Akto manman kârikŋaet kulem esenŋe aregât keiŋe hin. Lama moep arekŋe hân bo miawagewân ikiŋe kâmot areyeŋgât kotyeŋe kulemgoep. Aregât luâk âmbâle bikŋe kotyeŋe ain bo kulemgoep. Arekŋe soŋgo metŋe aregât kotŋe mem agali.

9 Akto ye den ire oyaŋbai yeŋe den ire oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgowei.

10 “Âlepŋe, luâk âmbâle bikŋe kala busi emetŋân katyekbiâ aregât agak meme miawak yeŋgimbo âmâ ainâk ain arim kala busi kâlegen manbai. Akto luâk siâŋe siâ tâwâtŋe kondo mombiapgât pat miawakbiap amâ âlepŋe luâk siâŋe luâk are kondo mombiap.” den hain tatâp aregât Anutugât luâk âmbâle âmâ kârikŋe tatmâ manmâ âgâmbiâ biwiyeŋe Anutugâlânâk kinmâ âgâwiâp. Akto umatŋe bâleŋe aregât hamep bo akbei.

Hân kâlegenba soŋgo dâtŋe metŋe siâ gambo egep.

11 Akto soŋgo metŋe siâ egân amâ hân amukŋânba petakmâ hân kakŋân gaep. Soŋgo metŋe ire amâ sâliŋe lâuwâ lama luâkgen hainare. Dâ denŋe amâ Pugaiya hainare.
12 Dâ soŋgo metŋe lâuwâŋe amâ soŋgo metŋe siâ ulik gulik egân aregât kârikŋe miep. Akto yâkgât enemŋân âi miep. Akto soŋgo metŋe lâuwâŋe arekŋe kârikŋe akmâ hân akto luâk âmbâle hânân manmai are hâwât yekmâ soŋgo metŋe ulik gulik egân are kautŋe hârembo pandakto malep aregât kotŋe mem agatŋetgât hâwât yekto hain agi.
13 Akto soŋgo metŋe lâuwâŋe arekŋe kulem keiŋe keiŋe hârok humo mendo ekmini. Akto luâk âmbâle dewunyeŋân kâlâp humogât makto himbim hepunmâ hânân gembo egi.
14 Akto soŋgo ulik gulik aregât enemŋân kinmâ kulem siâ membiapgât kârikŋe miawaganŋepgât luâk âmbâle hârok heyeŋgiep. Heyeŋgim hin makyeŋgiep, “Ye soŋgo metŋe tâwâtŋe kautŋe hârembo pandagep aregât otneŋe lâwin wan hâwim ketuguŋet.” dâep.
15 Hain dâm hâwâtyekto ketugumbiâ soŋgo metŋe lâuwâŋe arekŋe heakŋe are otneŋân are waito otneŋe arekŋe den makmâ kilep. Hain ageine luâk âmbâle biknande otneŋe aregât kotŋe bo mem agali are yeŋgumbo moyi.
16 Akto areâk bo. Otneŋe arekŋe hoŋ bawalupŋe makyeŋgimbo luâk âmbâle hârok âgâ âgâŋe gegeŋe me kotdâ me kotyeŋe bo me sikumdâ me umburuk me luâk kembu me hoŋ bawa hârok are yeŋgât bâtyeŋe bungen akto enem yeŋân tirip kali.
17 Amâ luâk âmbâle bikŋe are borâm âmâ tirip are bo miawakto are sot me wan me wan hâukowaigât dâp bo miawagep. Akto puli memegât âi bo miawagep. Akto tirip amâ soŋgo metŋe aregât kotŋe.
18 Imâ tirip towat in yendâp luâk siâ nâŋgâ nâŋgâ humo yeaŋdâwân âmâ soŋgogât kot kulem aregât keiŋe mem miawakbiap. Kot kulem are luâk siâgât kot amâ 666.

14

Yesu akto kâmotlupŋe Sioŋ gimbâŋân kinbiâ yegep.

1 Nâ Yohane nâ giwelân hin egân. Lama moep arekŋe gimbâŋe kotŋe Sioŋ aregât kautŋân kilep. Ain kindo luâk âmbâle 144,000 areyeŋgât enem dewunyeŋân âmâ Lamagât kotŋe akto Eweŋaet kotŋe kulemgombo miawakto olop kili.
2 Akto ainâk mun âlepŋe humo tu humogât munŋe hinare me hamandat kundunduŋ dâmap hinare me luâk dondâŋe bâtâ kombiâ miawakmap hinare himbimânba gembo nâŋgân.
3 Akto luâk âmbâle arekŋe kep keŋgu irakŋe siâ kembu tat tat akto soŋgo humomo manmanŋe imbât are akto luâk kembu 24 are yeŋgât enemyeŋgân meyi. Dâ luâk âmbâle 144,000 are Anutu ikiŋe pat oloŋ yegep arekŋeâk kep keŋgu irakŋe are meyi. Dâ luâk âmbâle bikŋe âmâ kep keŋgu are bo nâŋgâmai.
4 Akto luâk âmbâle âlepŋe ire âmâ hânân maliân dâp gulip bo mali. Akto agak meme âlepŋeâk memâk mali akto lama arekŋe luâk âmbâle iresoŋ Anutugât kâmolân dewatiwai dâm dumyeŋân kinmâ moep. Aregât bâleŋaet dâwânba oloŋyegep. Lama arekŋe hain agep aregât Lamaŋe wan me wan makto launŋe dowâk lokom manmai.
5 Akto den hiaŋgi siâ bo magi. Akto den âlepŋeâk makmâ han kau kau akmâ mali.

Aŋelo âlâwuŋe den akbiâ yegep.

6 Akto aŋelo siâ miawakto egân. Are âmâ den pat âlepŋe tatmâ âgâwiap are luâk âmbâle denŋe denŋe hânŋe hânŋe manmai are hârok makyeŋgiwian dâm lapaŋân pâp pâp katmâ dâp pâŋân tânâmŋân ariep.
7 Hain arim kârikŋeâk konmâ hin dâep, “Anutuŋe den âiân katyekbiapgât emelâk sop tâlâguâp. Haingât ye hamep akmâ kotŋe mem agatŋet. Akto Anutu hân himbim haru akto tu dewunŋe ketuguyegep aregât kotŋe mem agatmâ âgâwei. Hain akmâ âgâmbiâ ârândâŋ akbiâp.” dâep.
8 Akto aregât haminân aŋelo lâuwâŋe siâŋe miawakmâ hin dâep, “Kepia humo kotŋe Babiloŋ aregât ambolupŋande luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai are hâwât yekmâ nennŋe bâleŋe akmaen yekâ hainâk akŋet dâm makyeŋgimbiâ hainâk akmâ

meyi. Aregât kepia Babiloŋ are emelâk gulip agep." dâep.

9 Akto aregât hamiŋân aŋelo âlâwuyeŋe siâŋe miawakmâ kârikŋeâk konmâ hin dâep, "Luâk âmbâle bikŋande soŋgo metŋe akto otneŋe kotyetŋe mem agatbiâ kotyetŋe enem meteyeŋân me bâtyeŋân kulemgombo memai are

10 Anutuŋe kukŋaet waiŋ tu dâtŋe metŋe dondâ are kondoânba waŋdo Aŋeloŋe kâmbokŋe akto Lama yâk yeŋgât meteyeŋân bugâ kâlâp ululunŋân gem hâk hilâlâm metŋe manmâ âgâwiap.

11 Oyekmâ âgâmbo hâk hilâlâm dondâ nâŋgâmbiâ dâwokyeŋe hokboâk hokboâk egon âgâm yembiap. Akto luâk âmbâle soŋgo metŋe aregât kotŋe mem agatmai akto otneŋe hainâk mem agatmai are soŋgo metŋe yâkgât kotŋe enemyeŋân me bâtyeŋân kulemgombo memai are Anutuŋe kuk bâleŋe akyeŋgimbo hâk hilâlâm hândâk akto hilâm nâŋgâm manmâ âgâwai akto hâkyeŋe mem bo tatmâ hutuk âgâwai." dâep.

12 Akto ye biwiyeŋe Yesugâlân kali arekŋe biwiyeŋe hainâk kilâkgât akto Anutugâlân den lokom âgâwaigât ire oyaŋmâ nâŋgâm heŋgemgowei. Akto biwiyeŋe damunŋe akbei.

Luâk akmâ giep arekŋe âi bunŋe orem mem menduguep.

13 Akto nâŋe himbimânba kot siâ gembo nâŋgân. Arekŋe hin dâep, "Yohane gâ den ire kulemgo. Humogât kâmot are gasalupyeŋande yeŋgumbiâ mombai arekŋe siân heroŋe humo akmâ manmâ âgâwai." dâep. Hain dâmbo Anutugât Heakŋe âlepŋande gai hin magep, "Bundâk. Yâk âi âlepŋe meyi aregât hâuŋe Anutuŋe mombaiân ain manman âlepŋe yeŋgimbo biwiyeŋe sândugembo tatmâ hutuk âgâwai." dâep.

14 Akto ainâk dewunne panmâ hin egân. Luâk akmâ gem manmap hainare miawakmâ hamandat kau kau kakŋân tatmâ irimut goli kauŋmâ tâwât metŋe bâtŋân miep.

15 Akto aŋelo siâ âmâ himbimân sumbe kat kat emetŋe talep ainba giep. Arekŋe hamandalân talep are hin dâm konmâ maganŋep, "Bâin. Gâ tâwâtgande âi bunŋe orem mem menduguak. Hânân âi bunŋe akmâ metiepgât orem mem mendugu mendugu agâkgât sopŋe miawaktâp." dâmbo

16 hamandalân talep arekŋe tâwâtŋe are mem hânân oriep.

17 Orem mando aŋelo siâ sumbe emetŋânba miawagep arekŋe tâwâtŋe metŋe miep.

18 Aregât hamiŋân aŋelo siâ alata hepunmâ giep. Aŋelo are amâ kâlâp damunŋe akmap. Arekŋe kârikŋeâk aŋelo tâwât metŋe miep are konmâ hin maganŋep, "Woe, hânân tâk kotŋe waiŋ aregât koaŋe âlim yendâp aregât tâwât mendât arekŋe hânân arim sot waiŋ are orem me." dâep.

19 Hain dâmbo aŋelo arekŋe tâwât mem arim orem waiŋ koaŋe hârem meyegep. Meyekmâ waiŋ tâli tâligât kondo humo Anutugât kuk miawakbiapgât ain panyekto geyi.

20 Ain gembiâ kukgât kepia betgen ain waiŋ tâli tâligât kondo humo aregât kâlegen tâlimbiâ kondo kâlegenba hep humo gem yiep. Gem yiep amâ bâtgum miawakmâ âmâ bau luâk soko bâtyeŋe titiwutŋe hainare agep. Dâ kâlepŋaet dopŋe âmâ 300 kilomita hainare agep.

15

Luâk âmbâleŋe kep membiâ yegep.

1 Akto kulem siâ miawakto ektere dâtŋe agep. Amâ hin. Aŋelo 7 arekŋe siâ siâ bâleŋe 7 meyi. Akto bâleŋe are amâ bo akbiawân ain Anutugât kambiam bâle amâ bo akbiap.

2 Akto ain âmâ nâŋe hin egân. Haru humo hinare duŋgu akto kâlâp mendugum kinmâ haru humo hinare akto egân. Akto luâk âmbâleŋe wârakmâ soŋgo metŋe akto otneŋe akto kotŋe hainâk ewangiyegi arekŋe Anutuŋe bâtâ yeŋgimbo mem haru duŋgu hinâk aregât ginŋân kili.

3-4 Akto Mose Anutugât hoŋ bawa yâkgât kep meyi akto Lamagât kep meyi. Kep amâ hin, "O Anutu Humonenŋe, gâ kârikŋe hârok tatgiŋdâp. Akto âi agat agatŋe akto ekmâ hulilinŋe olop memenâ ektenŋe dâtŋe akmap. Akto agak meme

ârândâŋâk memat. Akto luâk âmbâle yeŋgât Humoyeŋe akmâ manmâ gaen akto hainâk akmâ manmâ âgâwiat. Aregât niŋande gekmâ âmâ bo hamep akbiap? Dâ niŋande kotge bo makmâ egâliaŋbiap? Akto gâ konok âlepŋe akmat aregât kotge mem agatne. Akto gâŋe luâk âmbâle den âiân katyegen are luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai arekŋe ekmâ gâŋgâlân togom kotge mem agatbiâ ârândâŋ akbiap." dâyi.

Aŋeloŋe 7 arekŋe kundat siâ siâ 7 mem kâimbiâ yegep.

5 Hain dâmbiâ dewunne pandere hin miawakto egân. Sumbe kat kat emet are mâron emet kâlegen himbimân talep aregât hâŋgi lewulakmâ kindo

6 arewa aŋelo 7 kundat bâleŋe siâ siâ mem kili are sopali. Aŋelo are amâ sâŋgum pagaleŋe lalagi. Akto himbân diŋenyeŋân tâkŋe goli. Akto bâleŋe 7 meyi are amâ kundat keiŋe bum bum miawakmap dop hainare.

7 Akto soŋgo humomo imbât manmanŋe areyeŋgâlân gâtŋe konokŋe aŋelo 7 goli kondo 7 konok konok yeŋgiep. Akto kondo are amâ Anutuŋe manmâ âgâm manbiap yâkgât kuk akmâ peimai aregât kâlegen pikmâ yemap.

8 Akto Anutugât pagaleŋe humo aregât akto kârikŋaet dâwok âgâmbo dâp gisap kombo siâŋe sumbe kat kat emetŋân âgâwiapgât dopŋe bo. Hain akto Aŋelo 7 arekŋe kondo siâ siâ bâleŋe kâimbiâ miawakmâ metembiân âmâ âlepŋe âgâwaigât dopŋe miawakbiap.

16

Aŋelo 7 arekŋe Anutugât kuk are lokom kâimbiâ gembo egep.

1 Akto sumbe kat kat emetŋânba den kârikŋe humo siâ gembo nâŋgân. Amâ aŋelo 7 areyeŋgât kârikŋeâk yeŋgonmâ magep, "Ye arim kondo 7 are kâimbiâ Anutugât kuk akto heŋgân hânân miawakberâp." dâep.

2 Hain dâmbo aŋelo ulik gulik arekŋe arim kondoŋe are hânân kâimbo kâlegen Anutugât kuk arekŋe giep. Gembo diwi kârikŋe keiŋe hârok hârok arekŋe luâk âmbâle soŋgo metŋe yâkgât tiripŋe hâkyeŋân miawagep akto ikiŋe otneŋe kotyeŋe mem agatmai areyeŋgât hâkyeŋân miawagep.

3 Akto aŋelo lâuwâŋe arekŋe amâ kondoŋe are haruân kâiep. Akto haru arekŋe purik âgâm gilâmâk hârok miawakmâ puŋgum âgâm luâk momoŋe yeŋgât gilâm hainare agep. Akto haruân siâ siâ tali are hârok mom meteyi.

4 Dâ aŋelo âlâwuŋe arekŋe amâ tu humoân kondoŋe kâiep. Kâimbo tu dewunŋângen kâiep. Akto tu are hârokŋe purik âgâm gilâm agep.

5-6 Hain akto tugât aŋelo arekŋe Anutu hin maganep, "Luâk âmbâle bikŋande gâŋgât kâmotlupge akto propetelupge bikŋe yeŋgumbiâ gilâmyeŋe gembo moyi. Aregât gâŋe gilâm siâ luâk bâleŋe ire yeŋgimenâ nembiâ ârândâŋ aktâp. Aregât gâ ulikŋân tatmâ gaen akto manmâ âgâwiat gâ âlepŋe den âige bundâk âlepŋe miawakbiap. Den âige bundâk miawakto luâk âmbâle potatyekmâ den âiân katyekmenâ ârândâŋ akbiap." dâep.

7 Dâm metembo âmâ ainâk sumbe kat kat welamŋe arekŋe Anutu hin kondo nâŋgân, "Bundâk Anutu Humogât kârikŋe hârok tatgiŋdâp luâk den âiân katyekmat are bundâk akto ârândâŋâk hârok." dâep.

8 Dâ aŋelo imbâtŋe arekŋe âmâ kondoŋe dewutân kâiep. Kâimbo Anutuŋe dewutâ hepundo kâlâpŋe luâk âmbâle kâuŋgoyegep.

9 Dewutâgât kâlâp humo are utunŋe dondâ arekŋe luâk âmbâle are dondâ om kâuŋgoyegep kârikŋe humo talaŋdâp siâ siâ bâleŋe mem agatbiapgât Anutugât kotŋe are mem bâliyi. Dâ han biwi bo purik katmâ kotŋe bo makmâ egâliaŋi.

10 Dâ aŋelo 5 yeŋe arekŋe amâ soŋgo metŋe yâkgât humo tat talân kondoŋe are kâiep. Kâimbo hândâk humo soŋgo metŋe yâkgât luâk âmbâle kâmot humo tatmai areyeŋgâlân hândâk humo dâgâep. Hândâk humo dâgâmbo yâk hâk hilâlâm humo meyi hain akmâ elewetyeŋe neyi.

11 Yâk diwigât hâk hilâlâmyeŋe are nâŋgâyi aregât Anutu himbimân gâtŋe aregât sait den makmâ den bâleŋe maganŋi. Dâ yâk han biwi bo purik katmâ bâleŋe agi

aregât hain akmâ bâleŋeyeŋe bo makmâ miawakmâ âmâ mem hami bo pali.

12 Akto aŋelo 6 yeŋe arekŋe kondo are tu humo kotŋe Euparat ain kâiep. Kâimbo tu are hârok bo agep. Amâ luâk kembu dewutâ gaganâŋgenba togowai areyeŋgât dâp heŋgemgo yeŋgiep.

13 Akto nâ ain ekmâ kinmâ sinduk baniara metŋe sâkok tiripŋe hinare âlâwu yegân. Pugaiya launâŋba akto soŋgo metŋaet launâŋba akto propete hianŋgiŋe yâkgât launâŋba gambiâ yegân. Akto Pugaiya aregât launâŋba sinduk baniara bâleŋe siâ sâkok hinare sopando egân. Akto siâ âmâ soŋgo kâit launâŋba sopando egân. Dâ siâ âmâ Propete hianŋgi luâk yâkgât launâŋba sopando egân.

14 Sinduk baniara bâleŋe sâkok hinare âlâwuŋe amâ bâleŋe dondâ arekŋe kulem keiŋe hârok hârok memai. Arekŋe âmâ hângât luâk kembu are yeŋgâlân hârok arimai, amâ kuk akŋetgât mendugu yekberâm arimai. Amâ Anutugât kârikŋe hârok talaŋdâp aregât sopŋân kuk humo miawakbiapgât kembu hârok areyeŋgâlân arim menduguyekberâm ariwai.

15 Akto sop aregât Yesuŋe hin dâep, “Nâmâ hâmbâi yeŋgâlân luâk kâmburâŋe togomai dop hainâk yoŋâk togowian. Haingât luâk âmbâle bikŋe bo yembai akto himbânyeŋe latmâk yembiâ dowâk togore mulâŋ bo ariwai. Akto luâk âmbâle yekmâ aŋunyeŋaet bo akbai. Aregât biwiyeŋe damunŋe akbei. Hain akmâ luâk âmâ okot âlep humo akmâ heroŋe akbai.” dâep.

16 Akto sinduk baniara bâleŋe âlâwu arekŋe kembu luâk dondâ are iregen menduguyegi. Dâ kepia aregât kotŋe amâ Hebraio yeŋgât denân âmâ Hemageroŋ.

17 Dâ Aŋelo 7 yeŋe arekŋe âmâ kondoŋe are lapaŋânba kâiep. Kâimbo sumbe kat kat aregât emetŋe kâlegen Anutugât tat tat arewa kot kârikŋeâk kolep. Kot arekŋe gam hâkŋângen giep arekŋe hin magep, “Bâin, emelâk bo aktâp.” dâep.

18 Dâmbo hamandat pagaleŋe iŋgon belek belek erâmbo mun humo miawagep. Mun humo miawakto hamandat hogoagep akto wârin humo miep. Wârin hinare amâ luâk manmâ gayi ainbak siâ bo miawagep.

19 Wârin mendo kepia humo Babiloŋ are bâleŋe humo miep aregât Anutuŋe kuk heŋgân bâleŋe nâŋgâm Babiloŋ nâŋgâ aŋdo hogoakmâ hewum âlâwu agep. Kepiaŋe kepiaŋe hânŋe hogoakmâ gulip agi.

20 Akto haru tânâmŋân gimbâŋe tali are hârok purik kali. Akto gimbâŋe hârok hogoakmâ bo agi.

21 Akto tânâk kârikŋe bâleŋe humo giep. Tânâk kârikŋe humo aregât koaŋe kât humo hinare arekŋe gem luâk âmbâle yeŋgum meteyegep. Himbimânba gembo luâk âmbâle hâk hilâlâm bâleŋe nâŋgâm aregât Anutugât den bâleŋe magaŋi.

17

Âmbâle bâleŋe dondâ mem dâp gulip malep are egep.

1 Akto aŋelo 7 kondo 7 meyi are yeŋgâlân gâtŋe siâŋe hin dâm makniŋep, “Gawot. Gamenâ hin hekat giŋbe. Âmbâle bâleŋe meme dâp gulip malep are tu humo kakŋân tatâp. Akto hinŋe âmbâle ire Anutuŋe den âiân kato dosaŋe miawakto hâk hilâlâm humo miawak aŋberâm aktâp are hekatgiŋdere ek.

2 Amâ hingât. Hângât luâk kembu humo irekŋe âmbâle ire olop bâleŋe sop dondâ akmâ gayi. Hain agi aregât luâk âmbâle hânân mali arekai hainâk bâleŋe sop dondâ agi. Hain akbiâ bâleŋeyeŋe arekŋe mem biwiyeŋe gulip ketugumbo sinduk agi. Aregât gamenâ hekat giŋdere ek.” dâep.

3 Akto Aŋelo are hekatniŋep arekŋe menekto Anutugât Heak âlepŋande kautnân mendo biwine purik kato hân pumângen ain miawagân. Ain kinmâ hin egân. Âmbâle siâ soŋgo metŋe gilâm siâ kakŋân talep. Soŋgo metŋe are amâ kautŋe 7 akto sâliŋe 10. Akto hâkŋân den bâleŋe Anutugât kotŋe mem ge katmap den are yiep.

4 Akto âmbâle are amâ sâŋgum gâwu akto gilâm hutbit luguagep. Akto wan me wan humo goli akto kât puliŋe humo akto donet luguagep. Akto bâtŋân amâ tu hâpuŋe goliŋe ketugu ketuguŋe miep. Hâpu ain âmâ kâmbu konda bâleŋe arekŋe ain pikmâ yiep.

5 Akto âmbâle aregât meteŋân ikiŋe kotŋe talep kot are âmâ mem heambugi. Dâ kotŋeâk âmâ hin, “Babiloŋ kepia humo aregât hân ârândâŋ egâliaŋ bâleŋe aregât memeŋe akto dâp gulip akto agak meme bâleŋe. Akto lâpio kotŋe mem agat agat gât amboŋe.” den are meteŋân hain talep.

6 Akto âmbâle irekŋe emelâk Anutugât luâk âmbâle hârok Yesugât pat makmâ miawakmâ âmâ bo heambugi are yeŋgumbiâ moyi. Akto âmbâle are gilâmyeŋe nem sinduk dondâ agep. Hain akto ekmâ sân sân mem hamewakmâ nâŋgâ nâŋgâne undup nâŋgâm âmâ dâtne igim kilân.

7 Hain akmâ kindere aŋelo arekŋe hin makniŋep, “Wangât dâtge igim kindât? Âmbâle iregât akto soŋgo metŋe iregât kautŋe 7 akto sâliŋe 10 akto soŋgo metŋe sokoân tatmap areyetgât keiyetŋe makgiŋbe.

8 Soŋgo metŋe ektât aregât keiŋe hin. Hâŋgeiŋe âmâ tatmâ manmâ gaep. Dâ hinŋe âmâ bo tatâp. Dâ hâmbâi âmâ hân dâpŋe timopŋe bo are hepunmâ gawiap. Gam tatmâ manmâ âmâ kâlâwân ariwiap. Akto luâk âmbâle kotyeŋe hân miawagewânbak manman âlepŋe aregât kulem esennân bo talep arekŋe soŋgo metŋe ekmâ hin dâwai, “Woe, ire âmâ ulikŋân malep. Hinŋe bo mandâp. Dâ hâmbâi lâuwâŋe miawakbiap.” hain dâm nâŋgâ nâŋgâ undup nâŋgâm dâtyeŋe bâtyeŋân igim kinbai.

9 Akto luâk âmbâle bikŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe âlepŋe arekŋe âmâ siâ siâ iregât nâŋgâm heŋgemgowai. Kautŋe 7 amâ gimbâŋe 7 akto âmbâle aregât dopŋe amâ kepia gimbâŋe 7 aregât hutŋân talep are. Akto areâk bo.

10 Kautŋe 7 areyeŋgât dop amâ luâk kembu 7. Akto kembu 5 moyi. Akto siâ hinŋe damunyeŋe aktâp. Dâ bâiŋe amâ hâmbâi miawakbiap. Miawakmâ sop bâlensiâ damunyeŋe akmâ bo akbiap.

11 Akto soŋgo metŋe ire ulikŋân talep keiŋe hin. Uŋak amâ bo tatâp. Dâ hâmbâi kembu 7 are miawakmâ metembiâ âmâ 8 arekŋe hainâk miawakbiap. Hainâk miawakmâ luâk kembu sop getek manmâ kâlâwân ariwiap. Keiŋe hain.

12 Akto sâliŋe 10 ektât are âmâ luâk kembu 10 boâk miawaktâi yâk yeŋgât dop. Dâ soŋgo metŋe are olop kârikŋe membai. Amâ hinŋe Anutuŋe boâk makto mendâi. Gârâmâ makbiap âmâ mem damunyeŋe akmâ sop tâlâwâk manmâ bo akbai.

13 Akto luâk kembu are nâŋgâ nâŋgâyeŋe akto hanyeŋe konok manbai. Akto kârikŋeyeŋe soŋgo metŋe waŋbai.

14 Kârikŋeyeŋe waŋmâ Lama olop aguwerâm akbai. Aguwerâm akbiâ Lama arekŋe kârikŋe akmâ ewangiyekbiap. Akto Lama arekŋe humomo yeŋgât humoyeŋe akto kotdâ hârok yeŋgât kotdâyeŋe akmap aregât kârikŋe akmâ gasalupŋe ewangiyekbiap. Akto luâk âmbâle Lama olop manbai âmâ hin. Anutuŋe ukenŋaet akmâ potatyekmâ yeŋgonmâ oloŋyekto Anutugât den pat bo hepunmai.”

15 Akto aŋelo arekŋe den dewatim hin dâm makniŋep, “Âmbâle kondarâ arekŋe tu humo are kakŋân tatâp. Tu are amâ luâk âmbâle kâmotŋe kâmotŋe akto denŋe denŋe hânŋe hânŋe manmai dop hainâk aktâp.

16 Gâ sâliŋe 10 ektât are âmâ luâk kembu siâ soŋgo metŋe olop âmbâle kondarâ aregât gasa akbai. Akto âmbâle aregât kina tâkŋe mem hârembiâ bâlâk kindo sunumŋe hârok nembai. Akto kâlâwân ombai.

17 Akto Anutuŋe ikiŋe nâŋgâ nâŋgâŋe biwiyeŋân katmâ totokombo han biwiyeŋe konok akmâ kârikŋeyeŋe soŋgo metŋe waŋmâ âmbâle are bâleŋe aganbai. Hain aganmâ manmâ âgâmbiâ âgâmbiâ sop Anutuŋe siâ siâ akbiapgât sop ulikŋân magep are bâiŋe miawakto bo akbai.

18 Akto âmbâle kondarâ are âmâ kepia humogât dop kepia humo hângât kembu are hârok yeŋgât kautyeŋe tatâp.

18

Babiloŋ itiŋ gulam agep.

1 Akto aregât haminân aŋelo siâ himbim hepunmâ gembo egân. Are kârikŋe humo talaŋep. Akto pagaleŋe humo arekŋe hân ire kulemgombo hânân pagaleŋe humo miawagep. Pagaleŋande hân ire katipkom yendo egân.

2 Yâk kârikŋeâk konmâ hin dâep, “Kepia kotŋe Babiloŋ humo are emelâk hilip agum

meteâp. Uŋak âmâ sinduk baniara bâleŋe ain manmai akto niambi kotŋe hârok akto lâut bâleŋe maleŋe are hârok ain tatmai.

3 Amâ hingât. Kom metiepgât. Akto luâk âmbâle kâmot hârok yâk emelâk yâk olop bâleŋe akbiâ bâleŋe arekŋe biwiyeŋe mem oloŋdo gulip milip mali. Akto hângât kembu yâk gai hainâk emelâk yâk âmbâle are olop bâleŋe agi. Akto hângât luâk âmbâle yâk gai hângât bâleŋe aregât âi mem puli dondâ memai aregât kautyeŋe gulip akto kagawu akbai." dâep.

4 Akto himbimân kot humo siâ kondo hin nâŋgân, "Nâŋgât luâk âmbâle ye hârok kepia bâleŋe are hepunmâ gam hâknângen mannet. Ageine bâleŋe arekŋe howaiyekto bâleŋe akmâ âmâ kundat bum bum humo membâi.

5 Kepia iregât ambolupŋande bâleŋe humo akmai yâk yeŋgât bâleŋande kaknân kaknân âgâm himbim ewangiâp dop hainâk manmai aregât Anutuŋe bâleŋe iregât gewâkŋe nâŋgâp aregât hâuŋe yu yeŋgiâp.

6 Anutuŋe âmbâle iregât agak meme âmbâi konda akmap aregât den âiân katmâ hâuŋe bâleŋe waŋbiap. Âmbâle are emelâk agak meme bâleŋe mendugumbo unduwâk miawaktâp aregât hainâk kuk kârikŋe yâkgât are mendugum waŋbiâ neâk.

7 Akto âmbâle irekŋe emelâk ikiŋe kotŋe mem agalep. Akto âgâ âgâŋe keiŋe hârok aktâp haingât hâk hilâlâm dondâ agaŋŋet. Âgâ âgâŋe aregât dopŋânâk agaŋŋet. Akto hain akbiâ âmâ inde dondâ indewiâp. Dâ kambiamŋân hinŋe amâ hin nâŋgâmap, "Woe, nâ kârikŋeâk mandân. Akto luâk âmbâle damunyeŋe akman. Akto âmbâle kambut hainare mandân aregât umatŋande nâŋgâlân togowiap aregât dopŋe bo. Akto nâ inde dondâ bo indewian." dâmap.

8 Hain dâmap aregât siâ siâ bâleŋe keiŋe hârok are yâkgâlân togowiap. Amâ hilâm konok kâlegen kundat dondâ mem miawakbai aregât indewiap. Akto mop humo miawakbiap. Akto kâlâpŋe ombiap Humo Anutuŋe hâuŋe humo potatmâ yeŋgim umatŋe kutigit yeŋguwiap aregât umatŋe dondâ yeŋgiwiap.

Hângât kembu arekŋe Babiloŋ ondo dâwok gambo ekmâ indem kamboŋbiâ biwiyeŋe bâliep.

9 Akto hângât kembu are ulik gulik agak meme bâleŋe Babiloŋ olop agi. Akto yâk olop âgâ âgâŋe keiŋe hârok agi. Haingât hângât kembu arekai ekbiâ kepia aregât dâwok gambo kâlâpŋe ombiap. Hain akto yâk âmâ indem kamboŋbiâ biwiyeŋe bâliwiap.

10 Hain akmâ hâuŋe hâk hilâlâm bâleŋe nâŋgâwiap aregât hamep humo akbai aregât Babiloŋ ginŋân bo tatbai. Amâ aknângen kinmâ hin dâwai, "Yei, Babiloŋ kepia amboŋe gâ kepia kârikŋe ain malen. Dâ sop konok kâlegen bâleŋege aregât hâuŋe hâk hilâlâmŋe are emelâk gâŋgâlân togoâp." dâwai.

11 Akto aŋgim nene amboŋe Babiloŋ âgâm âi mem gem gem akmai arekŋe âi nenŋe bo aktâp dâm nâŋgâm aregât indewai.

12 Sikum are amâ hin agaŋgi goaŋgi agi. Goli akto siliwa donet puli humo kât âlepŋe aregât kulemŋe âlepŋe dondâ akto sâŋgum gilâm gâwu keiŋe hârok hârok akto sâŋgum bawalap akto sâŋgum gilâm akto lâwin kotŋe hârok higennŋe ukennŋe akto bau sâliŋande hâwi hâwiŋe kotŋe siâ siâ hârok amâ lâwin puliŋe humomoŋe ketugumini. Akto siâ siâ mâŋgimini ain akto kapaŋe kât kulem melem ketuguyi.

13 Akto himi lâwin hâkŋe akto kârik metâ akto pâwu tuŋe higennŋe akto kau higennŋe akto kelu keiŋe keiŋe higennŋe âlepŋe akto kau higennŋe âlepŋe akto keiŋe keiŋe are higennŋe âlepŋe akto waiŋ akto kelu kau akto bulimakao kâmŋe akto nâniŋ akto bau luâk soko akto hân waŋga bau luâk soko hikombiâ bau luâk soko arekŋe oloŋmiŋep akto âi luâk puligoyekmini are hârokŋe hin dâwai,

14 "Woe, wan me wan egâliaŋminen are hârok hepun gekmâ ariâp. Akto luâklupŋande wan me wan egâliaŋmai are hârok bo agep. Akto lâuwâŋe bo miawakbiap."

15 Akto sikum amboŋe akto aŋgim nene amboŋe luâkŋe hâkgât âi ain manmâ puli

dondâ meyi arekŋe, kâlâp arekŋe ondo hamewakmâ kâlewângen kinmâ indem tâgâiak akmâ kinbai.
16 Hain kinmâ hin dâwai, “Wâuk, wâuk. Kepia ire bâliâp aregât kambiamnenŋe bâliâp. Ulikŋân sâŋgum âlep âlep gâwu akto gilâm luguakminep. Akto hâkŋe âlepŋe agâkgât goli akto kât âlep âlepŋe akto donet akto delem puliŋe humo are itik matik lugu akminep.
17 Dâ hinŋe amâ sop getek kâlegen puli me keiŋe hârok are ŋârâŋ bâliâp.” dâwai. Akto waŋga amboŋe akto luâkŋe waŋga puligom kepia siângen âigât ariyi akto haruân hâkgât âi memini are hârok Babiloŋgât kâlepŋângen kinbai.
18 Hain kinbiâ Babiloŋ oep aregât dâwok âgâmbo ekmâ konmâ hin dâwai, “Woe, kepia ire kepia siâ siâ hârok ewangiyekminep ina, wâuk hinŋe âmâ bo aktâp.” dâwai.
19 Hain dâm kinmâ biwiyeŋe bâliwiap aregât nukum kendâm kautyeŋân panakbai. Panakmâ indem indem kambiamyeŋe umatŋe akto hin dâwai, “Wâuk, kepia humo indâre sop getek kâlegen ŋârâŋ bâliâp. Akto waŋga ambolupŋe yeŋe ain arim âi mendenŋe sikum dondâ miawak yeŋgiep. Dâ hinŋe amâ bâliâp aregât umburuk aktâi.
20 Dâ himbim are akto ye Anutugât luâk âmbâle akto Aposolo akto propete ye hinŋe okot âlep humo nâŋgâwei. Anutugât kepia iregât ambolupŋande ye bâleŋe agi aregât hâuŋe yeŋgimbo umatŋân mandâi aregât nâŋgâm okot âlep humo nâŋgâwei.” dâwai.” dâep.

Aŋelo siâ kârikŋe arekŋe Babiloŋ pum akbiapgât makmâ hâriep.

21 Hain dâmbo aŋelo siâ kârikŋe arekŋe kât humo siâ mem agatmâ iŋgon haruân pando gembo hin magep, “Nâ yu kât pandere geâp dop hainâk Anutuŋe kepia humo Babiloŋ ire âmâ mem kârikŋeâk hâkokom pando iŋgon gembo lâuwâŋe bo miawakbiap.
22 Ulikŋân luâk uruwaku waitmini a hainâk Babiloŋ kâlegen bo waitbai. Akto lâmun me bâtâ me wan me wan lâuwâŋe munŋe bo nâŋgâwai. Akto luâkŋe nâŋgâ nâŋgâyeŋe âgâmbo âi keiŋe keiŋe hârok akmini arekŋe amâ hain bo akbai. Akto lâuwâŋe bo miawakbiâ ekbai. Akto âi membiâ mun miawakminep are bâlâk hâlik nâŋ nâŋ dâm yembiap. Akto lâuwâŋe bo miawakto nâŋgâwai.
23 Akto ulikŋân kemdâ pagaleŋande âmâ dâpyeŋe mem pagaleŋe akminep are bo akbiap. Akto lâuwâŋe bo miawakto ekbai. Dâ Babiloŋgât ambolupŋande âmbenlupyeŋe meyegi âmâ heroŋe maroŋe aregât munŋe humo akmini mun are bo akbiap. Lâuwâŋe bo miawakbiap. Akto ulikŋân Babiloŋgâtŋe luâk hâkgât âi meyi arekŋe hângât luâk âmbâle tali. Hain tatmâ târâ sait keiŋe keiŋe membiâ luâk âmbâle dondâŋe are ekmâ nâŋgâ nâŋgâyeŋe gulip akto denyeŋe hiaŋgi are bunŋe dâm nâŋgâm hilip koyi.
24 Aregât ambolupŋande propetelupŋe akto luâk âmbâle Anutuŋe yekto huragumap are akto hânŋe hânŋe mali are yeŋgumbiâ moyi aregât hâuŋe miawakbiap.” dâep.

19

Yohaneŋe himbimân heroŋe humo akbiâ yegep.

1 Akto aregât haminân mun siâ hin nâŋgân. Kot humo dondâ konmâ himbimân luâk âmbâle humo tatmai arekŋe hin dâyi, “Anutunenŋe heŋgemgo heŋgemgo amboŋe, pagaleŋe akto kârikŋe talaŋdâp aregât kotŋe nâŋgâenŋe humo agâk.
2 Akto âmbâle kondarâ irekŋe agak meme bâleŋe mem luâk âmbâle hânân manmai are hainâk akŋet dâm hâwât yegep. Aregât hâuŋe Anutuŋe waŋdo gulip agep. Haingât Anutugât kotŋe mem agatne. Akto âmbâle ire Anutugât kâmot bikŋe hilip yeŋgumbo mom meteyi aregât Anutuŋe agak meme bâleŋe are kutigit aŋep. Aregât kotŋe mem agatne.” dâyi.
3 Hain dâm kinmâ lâuwâŋe hin dâyi, “Kepia are ondo dâwokŋe yem manmâ âgâwiap aregât Anutugât kotŋe mem agatne.” dâyi.
4 Akto luâk kembu 24 akto soŋgo humomo imbât manmanŋe arekŋe kâŋgom Anutu ulilaŋi yâk kembu tat talân talep yâkgât makmâ hin dâyi, “A bundâk. Âlepŋe

dondâ nen Anutugât kotŋe mem agatbaen.” dâyi.
5 Anutuŋe Humo tat talânba kot siâ hin kondo gembo nâŋgân, “Ye amâ Anutugât hoŋ bawalupŋe yeŋe amâ Anutunennŋaet hamep akmai ye luâk gegeŋe akto âgâ âgâŋe ye hârok Anutugât kotŋe mem agatŋet.” dâep.
6 Akto ainâk nâ mun siâ hin nâŋgân. Den hinare luâk âmbâle dondâ mendugum tatmai hainare me tu dondâŋe mun humo akmap hainare me hamandat hogoakmap dop hainagâk konmâ hin dâyi, “Nen Anutugât kotŋe mem agatne. Humonenŋe Anutu arekŋe kârikŋe akmâ hârok damun nenŋe akmap.
7 Aregât okot âlep akmâ ukenŋe humo dondâ akne. Akto makmâ egâliaŋ agaŋne. Amâ Lamaŋe âmbenŋe dâtâŋe membiapgât sop aktâp sâŋgum kau âlepŋe bata butu luguaktâp.
8 Anutuŋe sâŋgum kau egâliaŋ olop waŋep amâ Anutugât kâmot agak memeyeŋe membiâ Anutuŋe ekto ârândâŋ akmap.” Arekŋe hâk pekeyeŋe aktâp.
9 Akto aŋeloŋe arekŋe hin dâm makniŋep, “Gâ den ire kulemgo. Lama ikiŋe âmbâi dâtâŋe membiapgât sop tâlâguâp. Akto Anutuŋe heroŋe akŋet dâm luâk âmbâle yeŋgonlep are Lama olop heroŋe akbai aregât okot âlep nâŋgâwai.” dâep. Benŋe den dewatim hin makniŋep, “Den imâ Anutugât den launŋe bunŋe.” dâep.
10 Hain dâm makniŋdo nâ kâŋgom kotŋe mem agatberâm agân. Hain akberâre hin dâm makniŋep, “Woe, hepun. Nâmâ gâ akto galalupge Yesugât kot hamep bâlâk makmâ miawakmai ye olop dop konok akmâ Anutu hoŋ bawa agaŋmaen. Aregât Anutu ikiŋeâk mepaiŋe mem ulilaŋ. Yesugât kot hamep bâlâk makmâ miawakbai amâ propeteyeŋgât kârikŋe hainâk.” dâep.

Yohaneŋe Yesugât tembe lokolupŋe yegep.

11 Nâŋe himbim dâpŋe pâroŋ âgâmbo egân. Akto bau luâk soko kau kau siâ tato egân. Luâkŋe kakŋân talep aregât kotŋe hin, “Luâk siâŋe âiŋe heŋgemgom damunŋe akmap. Akto luâkŋe agak meme bundâk akmap. Gârâmâ yâkŋe luâk âmbâle den âiân katyekmâ potat yekmap. Akto yâkŋe kuk keiŋe katmap. Âlepŋe yâkŋe âmâ agak meme âlepŋeâk watmâ are akmap.” kotŋe âmâ hain.
12 Dewunŋe amâ kâlâp ululunŋe hainare. Akto yâk âmâ kembu yeŋgât irimut kautŋân dondâ tatbiâ yegân. Akto kakŋân kulem siâ talep amâ kotŋe yâkŋe konok âmâ kot aregât keiŋe nâŋgâmap. Dâ luâk siânba âmâ bo nâŋgâmai.
13 Sâŋgum kâlep kâlep kalep arekŋe gilâmân puliep. Akto yâkgât kotŋe hin konmai, Anutugât den dâm konmai.
14 Akto himbimgât tembe loko arekŋe bau luâk sokolupyeŋe are yeŋgât kakyeŋân tali amâ kau kauâk hârok. Hain tatmâ sâŋgum kau kau dondâ lalakmâ bau luâk sokoyeŋe kau kau areyeŋgât kakyeŋân tatmâ damunyeŋe are watmâ ariyi.
15 Akto damunyeŋe luâk aregât kotŋe Anutugât den are bau luâk soko kakŋân tato tâwât metŋe launŋân talep. Akto tâwât arekŋe âmâ luâk âmbâle kâmot hârok yeŋguwiap. Akto luâk arekŋe luâk âmbâle hârok huwan kârikŋeŋe akmâ damunyeŋe akbiap. Akto Anutu humo dondâ arekŋe kuk akyeŋgiwian dâm waiŋ tâli tâligât kondo hinare ketuguep.
16 Akto yâkgât sâŋgumân akto keiŋân kot amâ hin tatâp, “Kembu hârok yâk yeŋgât Kembu. Akto kotdâ hârogâk yeŋgât Luâk Kotdâ.”

Yesuŋe gasalupŋe yeŋgum metembo egep.

17 Akto aŋelo siâ dewutâ dewunŋân kindo egân. Arekŋe lâut hârokŋe pâp pâp katmâ dâpŋân arimai are hin yeŋgonlep, “Ye hârok togo mendugunŋet. Anutuŋe sop humo kalep aregât okot âlep sot humo omberâp aregât geŋet.
18 Gem luâk kembu hârok hânân manmai areyeŋgât sunumyeŋe neŋet. Akto kembu yeŋgât tembe lokolupyeŋe are yeŋgât sunumyeŋe akto luâk kârikŋe areyeŋgât akto bau luâk soko areyeŋgât sunumyeŋe akto luâk âmbâle hârok âgâ âgâŋe gegeŋe kotdâ me hoŋ bawa are hârok yeŋgât sunumyeŋe neŋet.” dâm makyeŋgiep.
19 Akto soŋgo metŋe akto hângât luâk kembu akto bugâ luâklupyeŋe olop yâk

emelâk menduguyi. Arekŋe âmâ luâk bau luâk sokoân talep kotŋe Anutugât den are akto yâk yeŋgât bugâ luâk olop aguwerâm agi.

20 Dâ amâ soŋgo metŋe akto Propete hiaŋgi are kala busiân katyelegep. Propete arekŋe ulikŋân kulem keiŋe hârok dondâ soŋgo metŋe yâkgât kârikŋân miep. Hain akmâ luâk âmbâle bikŋe soŋgo metŋaet kot kulem mem mali akto otneŋe pâwut ligiaŋi are han gulip akyeŋgiep. Aregât luâk kembu akto bugâ luâk olop arekŋe soŋgo metŋe akto Propete hiaŋgi lâuwâ are golâk meyekmâ pan yelekbiâ lâm humo ain kâlâp humo om pan pan dâm yemap ain geyiat.

21 Akto luâk bau luâk soko kakŋân talep arekŋe launânba tâwât kâlep kâlep ge kilep arekŋe luâk bikŋe yeŋgumbo moyi. Akto lâut hârokŋe luâk aregât hâk sunumyeŋe nembiâ tepyeŋe pigep.

20

Niambi kala busi emetŋân katbiâ egep.

1 Akto ainâk aŋelo siâŋe himbim hepunmâ gembo egân. Aŋelo arekŋe bâtŋân âmâ lâm timopŋe bo aregât hâŋgi tâkŋe akto tâk kârikŋe meyelegep.

2 Akto yâkŋe niambi pugaiya hinare hâŋgeiŋe gâtŋe are kotŋe Hâk tun Amboŋe are mem tâk kârikŋande hikom bigeim hombaŋ 1,000 tâk are olop yeâkgât magep.

3 Makmâ âmâ lâm timopŋe bo ain hâkokombo giep. Gembo luâk âmbâle heyeŋgiwopgât lâm dâpŋe hombaŋ 1,000 gât mem tigimbo sop are bo akto âmâ âlepŋe lâmânba gam sop tâlâwâk heyeŋgim manbiap.

4 Akto kembu tat tat bikŋân tatbiâ yegân. Akto Anutuŋe âi makmâ hâreyeŋgimbo memai luâk arekŋe tat tat ain âgâ tatbiâ yegân. Akto aregât haminân luâk âmbâle otneyeŋe dondâ momoŋânba agatbiâ yegân. Yâkŋe ulikŋân hânân maliân Anutugât den paŋâk mem mali. Akto Yesugât kot patŋe makmâ miawakmâ âmâ bo heambugi. Akto soŋgo metŋe akto ikiŋe otneŋe yetgât kotyetŋe bo mem agali. Akto enemyeŋân me bâtyeŋân soŋgo metŋe aregât tirip bo talep. Aregât gasalupyeŋande hanyeŋe hârem panbiâ moyi. Akto areyeŋgât otneyeŋe momoŋânba agatmâ Kristo olop luâk kembu tatmâ âgâmbiâ hombaŋ dopŋe 1,000 akbiap.

5 Hain akto âmâ luâk âmbâle ulik gulik sumânba agatbai.

6 Luâk âmbâle sop ire ulik gulik agatbai yâkŋe âmâ okot âlep akmâ hâlik hâlik tatbai. Akto momo dâp lâuwâŋe arekŋe luâk âmbâle ire lâuwâŋe damunyeŋe bo akbiap. Bo. Yâk âmâ Anutugât akto Kristogât Sumbe kat kat luâk akbai. Akto Kristo olop hombaŋ 1,000 luâk kembu tatbai.

Niambiŋe lâuwâŋe agatmâ luâk mem bâliyekbiap.

7 Akto hombaŋ 1,000 bo akto âmâ bâin siâŋe lâm timopŋe bo aregât gisapŋe mem kato âmâ Hâk Tun Amboŋe gam manbiap.

8 Gam manmâ luâk âmbâle hânŋe ginŋe ginŋe manmai are heyeŋgiwiapgât arim manbiap. Hain akmâ hân kotŋe Gogo akto hân siâ kotŋe Magago areyetgât ambolupyeŋe âmâ Anutugât gasaŋe akmâ manmai are mem miawak yekmâ kukgât bugâgât huŋgun yeŋgiwiap. Akto Anutugât gasa areyeŋgât oyaŋyeŋe amâ haru ginŋân nupi ekmaen dop hainare.

9 Akto arekŋe Anutugât kâmot bo akŋetgât hân hârok manmâ togowai. Togom togom bâin Anutugât luâk âmbâle akto kepia Anutuŋe egâliaŋmap are ândeaŋbai. Hain ândeaŋbiâ Anutuŋe makto kâlâp bâleŋe himbimânba gem gasa are om mete yekbiap.

10 Om mete yekto Hiaŋgi Amboŋe han gulip akyeŋgim malep aregât kâlâp bâtgumŋe om yemap ain panmâ hâkokombiâ giep. Amâ soŋgo metŋe akto propete hiaŋgimŋe ain manmandat ain hâkokoyekbiâ gem olop manmâ âgâwai. Manmâ hândâk hilâm hâk hilâlâm nâŋgâm manmâ âgâwai.

Luâk âmbâle momoŋe hârok momoŋânba agatmâ kinbiâ yegep.

11 Akto nâ Yohane kembu tat tat kau kau humo siâ miawakto egân. Akto tat tat ain siâŋe âgâ talep yâkŋe ain tato hân himbim yâkgât hamep akmâ potalakmâ

lâuwâ lâuwâ agiat. Hain akmâ gewâkyetŋe lâuwâŋe bo miawakbiap.

12 Ain luâk âmbâle moyi are hârok âgâ âgâŋe me gegeŋe hârok momoŋânba agatmâ tat tat enemŋân kinbiâ yegân. Akto tat talân talep arekŋe kulem esenŋe siâ siâ melalakoyegep. Akto manman kârikŋaet kulem esenŋe arekai melalakoep. Akto luâk âmbâle momoŋe hârok hânân mali sop ain wan me wan meyi aregât kulem esenŋe ain kulemgombo talep. Aregât tat tat kau kau ain talepŋe kulem esenŋe are oyaŋmâ luâk âmbâle hârok den âiân katyegep.

13 Akto are miawagâkgât haruŋe purik katmâ luâk momoŋe tali ain hârok miapŋân panyekto miawagi. Akto momogât dâp akto hememgât dâp hainâk purik katmâ luâk âmbâle momoŋe tali are hârok mem miapŋân panyekto miawagi. Hain akto miawakmâ Humo enemŋân kinbiâ tat tatŋân talep arekŋe den âiân katyekmâ agak memeyeŋe agi aregât hâuŋe yeŋgiep.

14 Hain akmâ momo akto hememgât dâp pan yelegep. Pan yelekto iŋgon kâlâp bâtgum ain geyiat. Akto kâlâp ire âmâ momogât dâp lâuwâŋe.

15 Dâ Humoŋe luâk âmbâle bikŋe kotyeŋe manmangât kulemŋân ain bo tatbiap âmâ benŋe pan yekto hemem kâlâp om yemap ain gewai.

21

Hân himbim irakŋe miawakbiandat.

1 Akto aregât haminân hân himbim ulikŋân gâtŋe bo agiat akto haru hainâk bo agep aregât hân irakŋe akto himbim irakŋe tatbela yelegân.

2 Akto kepia kâmbokŋe Yerusalem irakŋe Anutuŋe ketugum kato himbimânba gembo egân. Amâ âmbâle luâk patŋe dâtâŋe hâkŋe heŋgemgombiâ egâliaŋmâ membiapgât owâim tatmap dop hainâk Anutuŋe kepia are heŋgemgoep.

3 Akto kot siâ kembu tat talânba gembo nâŋgân arekŋe kârikŋeâk konmâ hin dâep, “Nâŋgâŋet. Anutu âmâ luâk âmbâle olop manmap. Amâ hutyeŋân tatbiap. Akto damunyeŋe akbiap. Akto luâk âmbâle Anutugât kâmot akmâ manbai.

4 Akto tâmbâŋe bo agep aregât dewunyeŋe tuŋe ikiŋak pulimbo kamilembo biwiyeŋe sândugewiap. Momogât dâp amâ bo akbiap. Akto kambiamyeŋe lâuwâŋe bo umatŋe akbiap. Anutuŋe maŋganyekto biwiyeŋe sândugembo girâpgât âi lâuwâŋe indem hâk hilâlâmân bo manbai.” dâep.

5 Akto tat tat humoân talep arekŋe hin magep, “Nâŋgâŋet. Nâŋe kotŋe siâ siâ ire ketugure irakŋe aktâp.” hain dâep. Hain dâm hin makniŋep, “Yohane den ire kulemgo. Den ire âmâ bunŋeâk hârok âlepŋe luâk hârok den ire âlepŋe nâŋgâwaigât dâp tatâp.

6 Bâin. Nâŋe kotŋe siâ siâ hârok ketugum meteân. Nâŋeak ulikŋân nâŋeak hami. Nâ kotŋe siâ siâ hârokgât keiŋe akto nâ âi keiŋe keiŋe ketuguân are hârok meteân. Dâ luâk âmbâle bikŋe tugât nâŋgâwai âmâ âlepŋe nâŋe okot âlepgât manman âlepŋe aregât tu yeŋgire nembiâ han biwiyeŋe âlepŋe akbiap. Amâ hâu bâlâk.

7 Akto nâŋgât kâmot kârikŋe akmâ biwiyeŋe damunŋe akbai âmâ âlepŋe kotŋe siâ siâ irakŋe membai. Akto nâŋe yâk yeŋgât damunyeŋe akto amboyeŋe akmâ nan baratlupne dâm yeŋgonbian.

8 Dâ luâk âmbâle bikŋe mitigât gasa hamep akmâ kotne mem heambukmai are akto biwiyeŋe nâŋgâlân bo katmai are akto dâp gulip manmai are akto kuk akmâ yeŋgumbiâ momai are akto sim sait memai are akto lâpiogât kotŋe mem agatmai are akto den hiaŋgim makmai are hârok âmâ kâlâp humo om yemap ain gem hâk hilâlâm nâŋgâm manmâ âgâwai. Ire amâ momo dâp lâuwâŋe.” dâep.

Yerusalem irakŋe.

9 Akto aŋelo siâŋe nâŋgâlân togoep. Amâ aŋelo 7 kundat bâliŋande luâk âmbâle hâmbâi hilip yeŋguwai aregât kondo 7 are meyi are yeŋgâlân gâtŋe konok arekŋe hin dâm makniŋep, “Gamenâ Lamagât dâtâŋe Lamaŋe memberâp are hekat giŋdere ek.” dâep.

10 Hain dâmbo Heak âlepŋande kautnân mendo aŋelo arekŋe lokonekmâ borâŋe humo kâkâlep ain kat negep. Ain kat nekto kindere Yerusalem kepia himbim hepunmâ giep are hekat niŋdo egân. Kepia

ire amâ Anutuŋe ketugum kato âlepŋe akmâ giep.

11 Akto Anutugât pagaleŋe amâ kepia ain pagalemap. Pagaleŋe amâ goli puliŋe humo hainare akto duŋgu pagaleŋe hainare.

12 Kepia aregât pekeŋe amâ kâlep ain âmâ hâŋgi 12 talep akto aŋelo 12 arekŋe hâŋgi damunŋe kinmai. Akto Israe luâk âmbâle kâmot 12 are yeŋgât kotyeŋe amâ hâŋgi ârândâŋ tatmap.

13 Akto hâŋgi amâ hin kinmai. Dewutâ gagaŋângen âmâ hâŋgi âlâwu. Akto dewutâ gemawângen hâŋgi âlâwu akto biken siâ âlâwu akto biken bâiŋe âlâwu.

14 Dâ kepia aregât pekeŋe âmâ kât 12 amukŋe are mem kârikŋe ketuguâkgât tatmai. Akto kât ain Lamagât Aposololupŋe are yeŋgât kotyeŋe amâ ain tatmap.

Yerusalem irakŋe aregât towatŋe egep.

15 Aŋeloŋe wan me wan are makniŋdo ektere arekŋe kâli siâ goli are amâ kepia are dop memegât akto hâŋgi akto pekeŋaet dop memegât miep.

16 Aŋelo arekŋe ikiŋe kâli arekŋe Yerusalem irakŋe are dop koep. Dop kondo tuŋguŋe akto parâŋe akto bin binŋe âmâ dopŋe konokgât amâ 12,000.

17 Akto pekeŋe aregât dopŋe amâ 144 dopŋe amâ luâkŋe dop siâ siâ memai hainare aŋelo arekŋe peke are dop miep.

18 Akto peke amâ kât kotŋe Yasipa golâ golâ dondâŋe arekŋe ketuguep. Akto kepia dâpŋe amâ goliŋe ketuguep. Akto are amâ duŋguŋe hin pagalem yemap.

19 Kepia aregât kât hambu âmâ Anutuŋe kât puliŋe humo arekŋe ketuguep. Hambo ulik gulik âlepŋe kepia aregât amukŋe pekeŋe amâ kât kau kau. Dâ lâuwâŋe amâ kât gâme gâme. Dâ âlâwuŋe amâ golâ golâ. Dâ imbâtŋe amâ golâ kâtok metok.

20 Dâ momerâkŋe amâ gilâm akto kau kau hutbit. Akto aregât haminân âmâ gilâm gilâm. Akto haminân amâ gilâm hâmokŋande. Akto haminân gâwu hain arekŋe, haminân bâik bâikŋe, haminân gilâm akto golâ hutbit, haminân hep hinare. Dâ bâiŋe amâ hâmokŋe.

21 Akto hâŋgi 12 amâ kau kau amâ donet kotdâ humo delem hinare pagaleŋe âlepŋe arekŋe kulemgoep. Dâ hâŋgi siâ âmâ delem humo konok arekŋe kulemgoep. Akto kepia aregât dâp amâ goliâk hârok irakŋeâk âlep âlepŋe duŋgu hinare.

22 Akto aregât kepia ain Anutu humo kârikŋe talaŋmap are akto Lama arekŋe sumbe kat kat emet akyeŋgimap aregât Sumbe emet bo tatmap akto bo egân.

23 Akto Anutugât pagaleŋandeak pagalem yemap. Akto dâpgât kemdâ amâ lama arekŋe pagaleŋe akmap. Aregât kepia ain amâ dewutâ hilâmgât akto hândâkgât lâuwâ are pagaleŋaet âi bo memandat.

24 Akto kepia are pagalembo aregât pagaleŋân luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai are ekbai. Akto hângât kembuŋe âmâ puliyeŋe mem ain tatbai.

25 Dâ hâŋgi âmâ bo tigiwai. Akto hândâkŋe âmâ kepia are bo tigiwiap.

26 Akto luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmai arekŋe puliyeŋe me kotŋe siâ siâyeŋe are mem miawakmâ kâlegen âgâm katbai.

27 Dâ kotŋe siâ siâ bâleŋe me luâk âmbâle bâleŋe akmai me den hiaŋgi makmai are âmâ ain bo âgâwai. Ulikŋân lama arekŋe manman âlepŋaet kulem esenŋân luâk âmbâle bikŋe kotyeŋe kulemgoep arekŋeâk amâ âlepŋe kepia are kâlegen âgâm manmâ âgâwai.

22

Manmangât tu akto manmangât lâwin yetgât den.

1 Akto aŋelo arekŋe manman âlepŋaet tu humo hekat niŋdo egân. Tu amâ duŋgu pagaleŋe hinare. Amâ Anutugât tat tatŋânba akto Lamagât tat tatŋânba togom yemap.

2 Ainba togom kepia humo aregât tânâmŋânba togom gem yemap. Akto tu aregât ginŋângen bikŋe bikŋe amâ manman âlepŋaet lâwin kinmâ arimap. Arekŋe bunŋe yemap amâ dewutâ 12 hârogâkgât, dewutâ siâgât bunŋe siâ akto dewutâ siâgât bunŋe siâ hainare yemap. Dâ lâwin esenŋe amâ luâk âmbâle kâmotŋe kâmotŋe hânŋe hânŋe manmai are heŋgem yeŋguwiapgât yemap.

3 Dâ kotŋe siâ siâ Anutuŋe hâkâŋ akmap are âmâ hârok bo akbiap. Akto lâuwâŋe bo miawakbiap. Akto Anutugât tat tatŋân

akto Lamagât tat tatŋân tatbiandat ain âmâ hoŋ bawalupŋande hoŋ agaŋbai.
4 Akto luâk âmbâle ain kinbai amâ Humoyeŋaet enem dewunŋe ekbai. Akto aregât yâkŋe âmâ ikiŋe kotŋe meteyeŋân kulemgowiap.
5 Akto kepia ain âmâ hândâk lâuwâŋe bo miawakbiap. Akto Anutu Humoyeŋe yâkŋe ikiŋaet pagaleŋe yeŋgiwiap aregât dewutâ pagaleŋe are lâuwâŋe bo miawakbiap. Akto kemdâŋe sagombiâ bo ombiap. Akto luâk âmbâle arekŋe âmâ bikŋe damunŋe akmâ mem tatmâ âgâwai.

Yesu togowiapgât den.

6 Akto Aŋelo arekŋe hin dâm makniŋep, “Den ire âmâ bunŋeâk hârok. Akto imâ âlepŋe Anutu humoŋe Propetelupŋe tân yeŋgumap arekŋe hoŋ bawane Yohane are nâŋgât dâm huŋgun niŋdo wan me wan miawakbiap are hekat giŋdere ektât.” dâep.
7 Akto Yesu arekŋe hin dâep, “Nâŋgât. Nâmâ dowâk togowian. Akto ye kulem ire oyaŋmâ nâŋgâm lokom manbai âmâ âlepŋe Anutuŋe tân yeŋgumbo heroŋe akmâ manbai.” dâep.
8 Akto nâmâ Yohane. Nâmâ den ire nâŋgâm âmâ kotŋe siâ siâ ire ekmâ meteân. Ekmâ nâŋgâm metere aŋeloŋe wan me wan hekat niŋep aregât kotŋe mem agatberâm pâwutne ligim keiŋân kâŋgoân.
9 Hain aktere hin dâm makniŋep, “Woe, hepun. Nâmâ gâ hinare. Net Anutu hoŋ bawa agaŋmaet. Gâ akto galalupge âi yeŋe amâ Propete akto kulem esenŋe iregât den lokomai nen hârok amâ dop konok akmâ Anutu hoŋ bawa agaŋmaen. Aregât Anutu ikiŋeâk mepai mem ulilaŋ.”
10 Akto sop humo tâlâguâp aregât gâ Anutugât den ire âmâ kulemân iren tato bo heambukbiat akto bo gangerâwiat.
11 Aregât bâleŋe meme siâ bâleŋe memberâm âmâ âlepŋe meâk. Dâ heleŋ heŋgân olop manberâm âmâ âlepŋe malâk. Dâ agak meme âlepŋe mendo Anutuŋe ekto ârândâŋ akmapŋe âlepŋe agak meme âlepŋeâk meâk. Dâ han kau manmapŋe âlepŋe hainâgâk membiâp.
12 Akto hain dâm makniŋdo Yesuŋe hin dâm makniŋep, “Nâmâ dowâk togowian. Nâŋe wan me wan luâk âmbâle hânân meyi aregât hâuŋe yeŋgiwian.
13 Nâ nunagâk ulikŋân akto nâ nunagâk hami. Akto nâ ulikŋânbak manmâ gan. Akto manmâ âgâwian. Nâmâ siâ siâgât keiŋe akto kautŋe. Akto wan me wan ketugu yegân are hârok mem metewian.
14 Akto luâk âmbâle sâŋgumyeŋe pulim manmâ âgâmbiâ âmâ âlepŋe meme akyeŋgire kepia humogât hâŋgiân âlepŋe âgâm manman âlepŋaet lâwin koaŋe nem ârândâŋ manmâ heroŋe akmâ âgâwai.
15 Dâ kepia hâkŋângen manbai âmâ luâk âmbâle dua hainare akbai, yâkŋe sait me wan me wan membai akto dâp gulip akmâ manmai, akto lâpio yeŋgât nâŋgâmbiâ âgâ âgâŋe akmap akto agak meme bâleŋe aregât egâliaŋmâ watmai are hârok âmâ Anutugât kepia are hâkŋângen tatmâ manbai.
16 Nâ Yesu, nâŋe Aŋelone huŋgun aŋdere togom den ire hekat yeŋgiâp. Amâ nâŋgât kâmot are yeŋgiwengât. Nâmâ Dawidigât hakuŋe. Akto nâ diâ kâmŋe gamap hainare.” dâep.
17 Yesuŋe hain dâm makniŋdo Anutugât Heakŋe akto Lamagât dâtâŋe arekŋe hokboâk hokboâk hin dâmandat, “Yesu dowâk miawakmâ geâk.” Aregât luâk âmbâle bikŋe den ire nâŋgâwai âmâ hainâk makbai, “Yesu miawakmâ geâk.” Akto siânbaŋe tugât nâŋgâm âmâ âlepŋe arim âmâ manman âlepŋaet tu egâliaŋmap aregât âlepŋe hâu bâlâk yân mem nem manmâ âgâwai.

Yohaneŋe minao den magep.

18 Akto nâŋe hin dâwe, Luâk siâŋe den iregât dewatim den siâ makbiap âmâ wâuk, Anutuŋe siâ siâ bâleŋe akto kundat Anutuŋe magep kulem esenŋe iren yu kulemgoân are amâ Anutuŋe luâk me âmbâle aregâlân mendugum waŋdo mem bâliwiâp.
19 Dâ luâk siâ kulem esenŋe ire potatmâ hârewiap amâ bâin Anutuŋe makto manman âlepŋaet lâwinânba sot bikŋe bo mem nembiap. Akto yâk âmâ kepia âlepŋân ire bo tatbiap. Kulem esenŋe irekŋe aregât maktâp.
20 Akto den ire ekmâ, Amâ bunŋe dâmap yâkŋe hin dâmap, “Nâ makyeŋgire nâŋgâŋet.

Nâ dowâk togowian.” dâmap. A bundâk. Aregât âlepŋe Yesu Humo gâ togo.

21 Akto Yesu Humo aregât kambiam âlep arekŋe nen okot âlep nâŋgâ nengim damunnenŋe agâk. Bâin.

Read the New Testament daily

January

date	Scripture
1	Mataio 1:1–2:12
2	Mataio 2:13–3:6
3	Mataio 3:7–4:11
4	Mataio 4:12-25
5	Mataio 5:1-26
6	Mataio 5:27-48
7	Mataio 6:1-24
8	Mataio 6:25–7:14
9	Mataio 7:15-29
10	Mataio 8:1-17
11	Mataio 8:18-34
12	Mataio 9:1-17
13	Mataio 9:18-38
14	Mataio 10:1-23
15	Mataio 10:24–11:6
16	Mataio 11:7-30
17	Mataio 12:1-21
18	Mataio 12:22-45
19	Mataio 12:46–13:23
20	Mataio 13:24-46
21	Mataio 13:47–14:12
22	Mataio 14:13-36
23	Mataio 15:1-28
24	Mataio 15:29–16:12
25	Mataio 16:13–17:9
26	Mataio 17:10-27
27	Mataio 18:1-22
28	Mataio 18:23–19:12
29	Mataio 19:13-30
30	Mataio 20:1-28
31	Mataio 20:29–21:22

February

date	Scripture
1	Mataio 21:23-46
2	Mataio 22:1-33
3	Mataio 22:34–23:12
4	Mataio 23:13-39
5	Mataio 24:1-28
6	Mataio 24:29-51
7	Mataio 25:1-30
8	Mataio 25:31–26:13
9	Mataio 26:14-46
10	Mataio 26:47-68
11	Mataio 26:69–27:14
12	Mataio 27:15-31
13	Mataio 27:32-66
14	Mataio 28:1-20
15	Mareko 1:1-28
16	Mareko 1:29–2:12
17	Mareko 2:13–3:6
18	Mareko 3:7-30
19	Mareko 3:31–4:25
20	Mareko 4:26–5:20
21	Mareko 5:21-43
22	Mareko 6:1-29
23	Mareko 6:30-56
24	Mareko 7:1-23
25	Mareko 7:24–8:10
26	Mareko 8:11–9:1
27	Mareko 9:2-29
28	Mareko 9:30–10:12

March

date	Scripture
1	Mareko 10:13-31
2	Mareko 10:32-52
3	Mareko 11:1-26
4	Mareko 11:27–12:17
5	Mareko 12:18-37
6	Mareko 12:38–13:13
7	Mareko 13:14-37
8	Mareko 14:1-21
9	Mareko 14:22-52
10	Mareko 14:53-72
11	Mareko 15:1-47
12	Mareko 16:1-20
13	Luka 1:1-25
14	Luka 1:26-56
15	Luka 1:57-80
16	Luka 2:1-35
17	Luka 2:36-52
18	Luka 3:1-22
19	Luka 3:23-38
20	Luka 4:1-30
21	Luka 4:31–5:11
22	Luka 5:12-28
23	Luka 5:29–6:11
24	Luka 6:12-38
25	Luka 6:39–7:10
26	Luka 7:11-35
27	Luka 7:36–8:3
28	Luka 8:4-21
29	Luka 8:22-39
30	Luka 8:40–9:6
31	Luka 9:7-27

date	Scripture
1	Luka 9:28-50
2	Luka 9:51–10:12
3	Luka 10:13-37
4	Luka 10:38–11:13
5	Luka 11:14-36
6	Luka 11:37–12:7
7	Luka 12:8-34
8	Luka 12:35-59
9	Luka 13:1-21
10	Luka 13:22–14:6
11	Luka 14:7-35
12	Luka 15:1-32
13	Luka 16:1-18
14	Luka 16:19–17:10
15	Luka 17:11-37
16	Luka 18:1-17
17	Luka 18:18-43
18	Luka 19:1-27
19	Luka 19:28-48
20	Luka 20:1-26
21	Luka 20:27-47
22	Luka 21:1-28
23	Luka 21:29–22:13
24	Luka 22:14-34
25	Luka 22:35-53
26	Luka 22:54–23:12
27	Luka 23:13-43
28	Luka 23:44–24:12
29	Luka 24:13-53
30	Yohane 1:1-28

date	Scripture
1	Yohane 1:29-51
2	Yohane 2:1-25
3	Yohane 3:1-21
4	Yohane 3:22–4:3
5	Yohane 4:4-42
6	Yohane 4:43-54
7	Yohane 5:1-23
8	Yohane 5:24-47
9	Yohane 6:1-21
10	Yohane 6:22-40
11	Yohane 6:41-71
12	Yohane 7:1-29
13	Yohane 7:30-52
14	Yohane 7:53–8:20
15	Yohane 8:21-30
16	Yohane 8:31-59
17	Yohane 9:1-41
18	Yohane 10:1-21
19	Yohane 10:22-42
20	Yohane 11:1-53
21	Yohane 11:54–12:19
22	Yohane 12:20-50
23	Yohane 13:1-30
24	Yohane 13:31–14:14
25	Yohane 14:15-31
26	Yohane 15:1-27
27	Yohane 16:1-33
28	Yohane 17:1-26
29	Yohane 18:1-24
30	Yohane 18:25–19:22
31	Yohane 19:23-42

date	Scripture
1	Yohane 20:1-31
2	Yohane 21:1-25
3	Aposolo 1:1-26
4	Aposolo 2:1-47
5	Aposolo 3:1-26
6	Aposolo 4:1-37
7	Aposolo 5:1-42
8	Aposolo 6:1-15
9	Aposolo 7:1-29
10	Aposolo 7:30-50
11	Aposolo 7:51–8:13
12	Aposolo 8:14-40
13	Aposolo 9:1-25
14	Aposolo 9:26-43
15	Aposolo 10:1-33
16	Aposolo 10:34-48
17	Aposolo 11:1-30
18	Aposolo 12:1-23
19	Aposolo 12:24–13:12
20	Aposolo 13:13-41
21	Aposolo 13:42–14:7
22	Aposolo 14:8-28
23	Aposolo 15:1-35
24	Aposolo 15:36–16:15
25	Aposolo 16:16-40
26	Aposolo 17:1-34
27	Aposolo 18:1-21
28	Aposolo 18:22–19:12
29	Aposolo 19:13-41
30	Aposolo 20:1-38

date	Scripture
1	Aposolo 21:1-16
2	Aposolo 21:17-36
3	Aposolo 21:37–22:16
4	Aposolo 22:17–23:10
5	Aposolo 23:11-35
6	Aposolo 24:1-27
7	Aposolo 25:1-27
8	Aposolo 26:1-32
9	Aposolo 27:1-20
10	Aposolo 27:21-44
11	Aposolo 28:1-31
12	Roma 1:1-17
13	Roma 1:18-32
14	Roma 2:1-24
15	Roma 2:25–3:8
16	Roma 3:9-31
17	Roma 4:1-12
18	Roma 4:13–5:5
19	Roma 5:6-21
20	Roma 6:1-23
21	Roma 7:1-14
22	Roma 7:15–8:6
23	Roma 8:7-21
24	Roma 8:22-39
25	Roma 9:1-21
26	Roma 9:22–10:13
27	Roma 10:14–11:12
28	Roma 11:13-36
29	Roma 12:1-21
30	Roma 13:1-14
31	Roma 14:1-23

date	Scripture
1	Roma 15:1-21
2	Roma 15:22–16:7
3	Roma 16:8-27
4	1 Korinti 1:1-17
5	1 Korinti 1:18–2:5
6	1 Korinti 2:6–3:4
7	1 Korinti 3:5-23
8	1 Korinti 4:1-21
9	1 Korinti 5:1-13
10	1 Korinti 6:1-20
11	1 Korinti 7:1-24
12	1 Korinti 7:25-40
13	1 Korinti 8:1-13
14	1 Korinti 9:1-18
15	1 Korinti 9:19–10:13
16	1 Korinti 10:14–11:1
17	1 Korinti 11:2-16
18	1 Korinti 11:17-34
19	1 Korinti 12:1-26
20	1 Korinti 12:27–13:13
21	1 Korinti 14:1-17
22	1 Korinti 14:18-40
23	1 Korinti 15:1-28
24	1 Korinti 15:29-58
25	1 Korinti 16:1-24
26	2 Korinti 1:1-11
27	2 Korinti 1:12–2:11
28	2 Korinti 2:12-17
29	2 Korinti 3:1-18
30	2 Korinti 4:1-12
31	2 Korinti 4:13–5:10

date	Scripture
1	2 Korinti 5:11-21
2	2 Korinti 6:1-13
3	2 Korinti 6:14–7:7
4	2 Korinti 7:8-16
5	2 Korinti 8:1-15
6	2 Korinti 8:16-24
7	2 Korinti 9:1-15
8	2 Korinti 10:1-18
9	2 Korinti 11:1-15
10	2 Korinti 11:16-33
11	2 Korinti 12:1-10
12	2 Korinti 12:11-21
13	2 Korinti 13:1-14
14	Galatia 1:1-24
15	Galatia 2:1-16
16	Galatia 2:17–3:9
17	Galatia 3:10-22
18	Galatia 3:23–4:20
19	Galatia 4:21–5:12
20	Galatia 5:13-26
21	Galatia 6:1-18
22	Epeso 1:1-23
23	Epeso 2:1-22
24	Epeso 3:1-21
25	Epeso 4:1-16
26	Epeso 4:17–5:2
27	Epeso 5:3-33
28	Epeso 6:1-24
29	Pilipi 1:1-26
30	Pilipi 1:27–2:18

date	Scripture
1	Pilipi 2:19–3:6
2	Pilipi 3:7–4:1
3	Pilipi 4:2-23
4	Kolosai 1:1-20
5	Kolosai 1:21–2:7
6	Kolosai 2:8-23
7	Kolosai 3:1-17
8	Kolosai 3:18–4:18
9	1 Tesalonike 1:1–2:9
10	1 Tesalonike 2:10–3:13
11	1 Tesalonike 4:1–5:3
12	1 Tesalonike 5:4-28
13	2 Tesalonike 1:1-12
14	2 Tesalonike 2:1-17
15	2 Tesalonike 3:1-18
16	1 Timoteo 1:1-20
17	1 Timoteo 2:1-15
18	1 Timoteo 3:1-16
19	1 Timoteo 4:1-16
20	1 Timoteo 5:1-25
21	1 Timoteo 6:1-21
22	2 Timoteo 1:1-18
23	2 Timoteo 2:1-21
24	2 Timoteo 2:22–3:17
25	2 Timoteo 4:1-22
26	Tito 1:1-16
27	Tito 2:1-14
28	Tito 2:15–3:15
29	Pilemoŋ 1:1-25
30	Hebraio 1:1-14
31	Hebraio 2:1-18

date	Scripture
1	Hebraio 3:1-19
2	Hebraio 4:1-13
3	Hebraio 4:14–5:14
4	Hebraio 6:1-20
5	Hebraio 7:1-19
6	Hebraio 7:20-28
7	Hebraio 8:1-13
8	Hebraio 9:1-10
9	Hebraio 9:11-28
10	Hebraio 10:1-18
11	Hebraio 10:19-39
12	Hebraio 11:1-16
13	Hebraio 11:17-31
14	Hebraio 11:32–12:13
15	Hebraio 12:14-29
16	Hebraio 13:1-25
17	Yakobo 1:1-18
18	Yakobo 1:19–2:17
19	Yakobo 2:18–3:18
20	Yakobo 4:1-17
21	Yakobo 5:1-20
22	1 Petoro 1:1-12
23	1 Petoro 1:13–2:10
24	1 Petoro 2:11–3:7
25	1 Petoro 3:8–4:6
26	1 Petoro 4:7–5:14
27	2 Petoro 1:1-21
28	2 Petoro 2:1-22
29	2 Petoro 3:1-18
30	1 Yohane 1:1-10

December

date	Scripture
1	1 Yohane 2:1-17
2	1 Yohane 2:18–3:2
3	1 Yohane 3:3-24
4	1 Yohane 4:1-21
5	1 Yohane 5:1-21
6	2 Yohane 1:1-13
7	3 Yohane 1:1-14
8	Yuda 1:1-25
9	Den hulaŋ agep 1:1-20
10	Den hulaŋ agep 2:1-17
11	Den hulaŋ agep 2:18–3:6
12	Den hulaŋ agep 3:7-22
13	Den hulaŋ agep 4:1-11
14	Den hulaŋ agep 5:1-14
15	Den hulaŋ agep 6:1-17
16	Den hulaŋ agep 7:1-17
17	Den hulaŋ agep 8:1-13
18	Den hulaŋ agep 9:1-21
19	Den hulaŋ agep 10:1-11
20	Den hulaŋ agep 11:1-19
21	Den hulaŋ agep 12:1-18
22	Den hulaŋ agep 13:1-18
23	Den hulaŋ agep 14:1-20
24	Den hulaŋ agep 15:1-8
25	Den hulaŋ agep 16:1-21
26	Den hulaŋ agep 17:1-18
27	Den hulaŋ agep 18:1-24
28	Den hulaŋ agep 19:1-21
29	Den hulaŋ agep 20:1-15
30	Den hulaŋ agep 21:1-27
31	Den hulaŋ agep 22:1-21